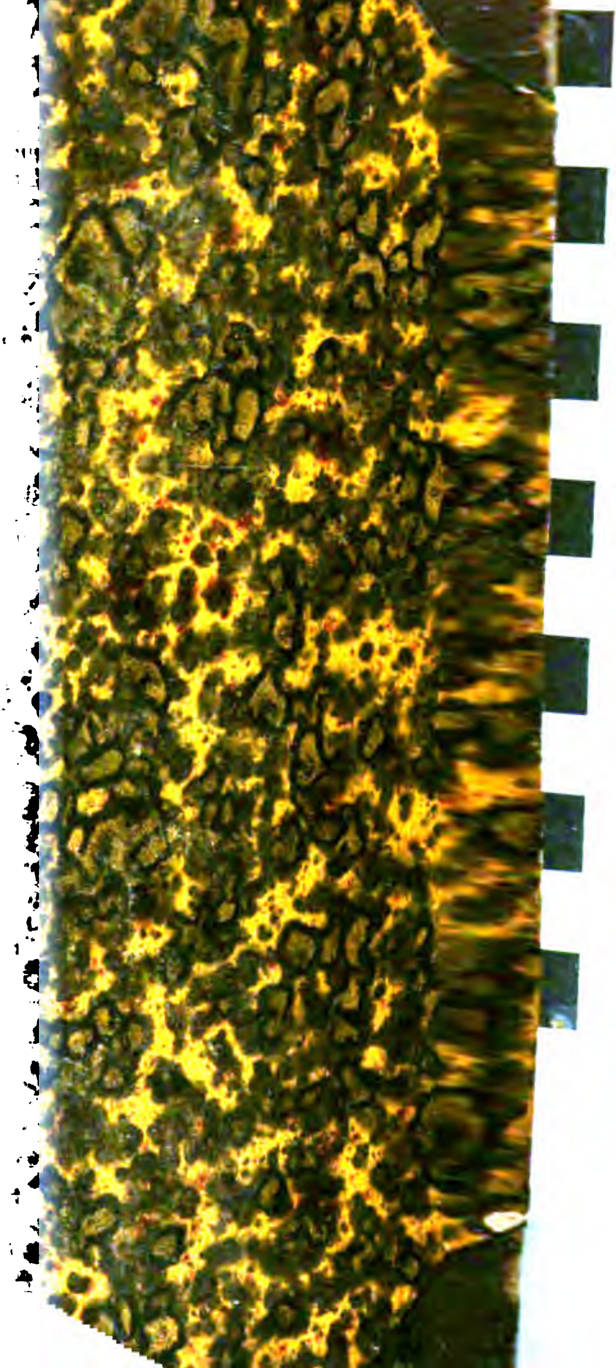

יהוה

INSTITVTIO THEOLOGICA
ANDOVER FVNDATA MDCCCVII.
Ps. CXIX. 169.
כדברך
JOH. XVII. 17.
ὁ λογος ὁ σος αληθεια εστι
ΑΚΡΟΓΩΝΙ
ΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

NOMENCLATOR LITERARIUS

RECENTIORIS THEOLOGIÆ CATHOLICÆ

THEOLOGOS EXHIBENS

QUI INDE A CONCILIO TRIDENTINO FLORUERUNT

AETATE, NATIONE, DISCIPLINIS

DISTINCTOS.

TOMUS I.

EDIDIT ET COMMENTARIIS AUXIT

H. HURTER S. J.

S. THEOLOG. ET PHILOS. DOCTOR, EJUSDEMQUE S. THEOL. IN C. R. UNIVERS. OENIPONT. PROFESSOR P. O.

CUM APPROBATIONE CELSISSIMI ET REVERENDISSIMI EPISCOPI BRIXINENSIS ET FACULTATE SUPERIORUM.

OENIPONTI.

LIBRARIA ACADEMICA WAGNERIANA.

1871.

THEOLOGIÆ CATHOLICÆ

SECULUM PRIMUM

POST CELEBRATUM CONCILIUM TRIDENTINUM.

FASC. I. ET II.

AB A. 1564—1600.

OENIPONTI.

LIBRARIA ACADEMICA WAGNERIANA.

1871.

TYPIS WAGNERIANIS.

Lectori.

In utilitatem studiosorum Theologiae hunc virorum in sacra hac scientia illustrium composuimus elenchum. Cum enim in qualibet fere vel minima quaestione theologica plurium occurrat mentio[1]), nosse juverit, quo quisque seculo quave in regione et quibuscum floruerit, quod aliorum de ipso judicium et quantum sit operum ipsius pretium. Juverit quoque nosse, quinam in singulis disciplinis theologicis eminuerint, quae opera praecipua et classica, prae ceteris consulenda[2]), nam libros recte nosse est dimidium didi-

[1]) Est enim theologia disciplina non mere speculativa ea ratione, qua philosophia, sed positiva; versatur enim circa objectum divina revelatione manifestatum et propositum, hinc jugiter recurrere debemus ad revelationis fontes antiquitatisque monumenta. Quare de ea illud quoque valet adagium: Haurit aquam cribro, qui discere vult sine libro.

[2]) De theologia maxime vera sunt, quae in genere affirmat Gottl. *Stoll* (introd. in hist. liter. latine editam a Car. Henr. Langio, Jenae 1728 p. 8): „Meditatio nostra multum confert ad eruditionem, succurri tamen ei debet bonis libris. Mille oculi plus certe vident, quam quidem duo; atque is insanam de se opinionem fovere merito creditur, qui tot ipsemet veritates reperire, quot millia eruditorum jam reperere, sperat."

cisse jam vetus est adagium, temporisque hinc lucramur plurimum.

Non molimur quidem historiam literariam Theologiae, tantum enim opus unius superat vires facultatesque, maxime vero nostras. Si quid tamen ad eam conferre possumus, gratum id nobis erit. Haud parum autem conferre ad ejusmodi historiam theologorum syntagma chronologice dispositum secundum nationes et varias, quas Theologia complectitur disciplinas, nemo non videt; hisce siquidem continetur jam quaedam illius delineatio. Illud vero emolumenti ex hac theologorum recensione chronologica et dispositione secundum disciplinas et gentes capiet quisque, ut uno veluti conspectu videat, qua periodo quave in regione plurimi vel pauciores floruerint viri eruditi; quae disciplinae prae ceteris excultae, quae forte et qua in gente neglectae, quae scientiae theologicae secundum totam suam latitudinem variis in locis stadia atque progressus. Non immerito ejusmodi conspectum comparare illi licet, quo astra coeli simul contemplamur.

Sequemur ordinem chronologicum supremo vitae anno determinatum. Illos, quorum mortis annus vel incertus est vel nobis incognitus, asterisco indicabimus et anno assignabimus, quo adhuc vixerunt. Distribuemus theologos secundum regiones in ordines septem, in germanos, polonos, anglos, belgas, gallos, italos, hispanos. Aliarum enim regionum adeo sunt pauci, ut in tabellis continuis necesse non sit, locus proprius ut eis assignetur. Secundum disciplinas illos in ordines quinque distribuemus, licet multo

plures numerentur disciplinae theologicae; cum tamen rari sint, qui tantum in una locum, si dignitatem spectes et scopum, secundum obtinente excelluerint, rationem habebimus primariarum, cujusmodi sunt: theologia scholastica, theologia polemica (sub qua et positivam ab illa raro distinctam complectimur), historia ecclesiastica, cui attribuemus omnes illos, qui edendis illustrandisque antiquitatis monumentis patrumque operibus de theologia meruerunt. Quarto sequuntur ordine disciplinae ad ss. literas spectantes, denique theologia practica complectens jus canonicum, theologiam moralem, pastoralem et liturgicam. Singulis dein seculis amplissimos subjiciemus indices, quibus lectorum commodo consulere studebimus.

Non recensebimus opera omnia (nec eorundem editiones omnes) theologorum, quos enumerabimus, ne citra necessitatem librum nostrum oneremus operum titulis; sed tantum insigniora, quae vel utilitate, vel eruditione, vel singularitate vel fama aliquo modo excellunt. Addemus eruditorum de illis censuras quotquot reperire potuimus, nonnunquam et nostrum, ut quale sit operis pretium, lector conjiciat. Qui vero omnium judicio inter suos eminent aequales, ut theologi primi ordinis haud immerito dicantur, distincto charactere notabuntur, et celeberrimi quidem typis nitidioribus.

Nemo tamen existimet nostrum nos opus absolutum arbitrari. Clare perspicimus consilii hujus difficultatem, hinc multa deesse vel merito desiderari posse in hoc conspectu literario ultro fatemur. Juverit eorum nonnulla hic indicasse,

ut benevolus lector ea excuset, emendet vero eruditus, quem impense rogamus, ut in scientiae literariae utilitatem, illa quo corrigantur, nobis aperiat. Fieri primo facile potuit, ut quosdam praeterierimus silentio, dum mentionem fecerimus aliorum minoris doctrinae, auctoritatis, famae. Verum quis omnium disciplinarum omniumque nationum viros cognoscit eruditos, eorumque ponderat merita? Accidere deinde potuit, ut alios praeter meritum, infra vero meritum laudaverimus alios, sed et hoc in vita quotidiana usu venire solet. Neque mendis carebunt judicia chronologica de anno sive nativitatis, sive obitus, sive aliorum factorum, quae narrantur, sive editionum operum, quae adducuntur. Distributio quoque secundum nationes aut disciplinas, non omnibus forte arridebit. Ea revera difficultate non caret, cum regionum nationumque confinia procedente tempore mutentur, dubia saepe sint et incerta, adeo ut idem scriptor merito huic et etiam alteri attribui possit genti [1]): idem deinde scriptor pluribus saepe in disciplinis excelluit, ut quaelibet jure illum sibi vindicet. Ne ergo querelae sit locus, illius in cujuslibet disciplinae conspectu, saltem in subjecta annotatione, faciemus mentionem, et in tabella chronologica charactere minusculo ad latus indicabimus.

Haec, benevole lector, praemonenda censuimus. Cognosce eruditorum opera, ut illa pro opportunitate consulas, cum judicio legas, apis instar utaris. Mirare majorum nostrorum diligentiam, eruditionem, doctrinam et ad imita-

[1]) Haec animadversio praesertim ad Belgas pertinet.

tionem aemulationemque tantorum exemplorum accendaris. Meditare quoque miram Dei providentiam, quae salutis ex inimicis nostris exstitit nobis causa. „Neque enim Deus omnipotens, inquit *Augustinus* [1]), cui rerum summa est potestas, cum summe bonus sit, ullo modo sineret mali aliquid esse in opere suo, nisi usque adeo esset omnipotens et bonus, ut bene faceret etiam de malo." Jam vero inter alia bona, quae ex reformationis, ut ajunt, malo elicuit, haud infimum est scientiae theologicae profectus, cujus hic elenchus tibi praebebit argumentum. Neque enim fas est negare necessitatem tuendi adversus protestantes dogmata catholica, quae prius tranquille credebantur, permovisse theologos, ut antiquitatis monumenta sedulo rimarentur, patrum opera diligenter investigarent et evolverent; in hermenenticam sanam et exegesin ss. Scripturarum toti incumberent, atque adeo sollertius excolerent plures disciplinas, quibus ante minus dederant operam. Hinc post concilium tridentinum plurimos reperies insignes plane doctrinae catholicae apologetas, antiquitatis investigatores, historiographos criticos, exegetas etc., pauciores vero ante reformationis tempora. Mota scil. ab adversario quaestio, discendi exstitit et hac vice occasio [2]).

---

[1]) Enchirid. c. 11.

[2]) Cf. *Augustinum* de civ. Dei l. 16. c. 2. n. 1.

I. TABULÆ CHRONOLOGICÆ

SECUNDUM DISCIPLINAS

	Theologia scholastica.	Theologia polemica et positiva.	Patrologia.
1564	Jacobinus Malafossa O. Min. Convent.	Fridericus Staphylus. Bartholomaeus Camerarius. Spiritus Roterus O. Pr. Franciscus Vita Polynthius O. S. Franc. *	
1565		Nicolaus Granerius. * Albertus Sperling. *	
1566		Martinus Perez de Ayala. Didacus de Noguera. Joannes Hessel. Gabriel Puy-Herbault. Georgius Cassander.	
1567		Antonius Rubio O. S. Franc. *	
1568	Bartholomaeus de Torres.		
1569	*Jac. Naclantus.*	*Jac. Naclantus.*	

THEOLOGORUM

DISPOSITÆ AB A. 1564—1580.

Historia ecclesiastica.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
	Guilelmus Hammer O. Praed.*	Antonius Cucchus.* Thomas Campegius.	1564
	Martinus Martinez.*		1565
	Joannes Hentenius O. Praed. Cosmas Damianus Hortulanus. Seraphinus Cumiranus O. Min.* *Joannes Hessel.*		1566
Roverus Montanus O. Carm.			1567
Onuphrius Panvini O. S. Aug.	Alanus Copus.		1568
Laevius Lemnius.	Jacobus Naclantus O. Pr. Sixtus Senensis O. Pr. Simon de Corroy O. Coel.		1569

	Theologia scholastica.	Theologia polemica et positiva.	Patrologia.
1570		Michael Medina * Guilelm. Eisengrein. Joannes Faber O. Praed. Barth. Latomus. Joannes Tillet. Stanislaus Orichovius Thomas Elysius O. Pr.*	
1571		Claudius Espencaeus Joannes Garetius Jodocus Ravesteyn Tiletanus. Nicolaus Durand de Villegaignon.	
1572		Thomas Harding.	Joannes Gillotius.* Marianus Victorius.
1573		Vincentius Montagnesius O. S. Aug. Georgius Wicelius. Henricus Joliffus.	Franciscus Balduinus.
1574	Martinus de Ledesma O. Praed. Berardus Bonjoannes.	Antonius de Mouchy.	Franciscus Zinus.*
1575	Dionysius Petrellus a Sigillo O. S. Aug.	Simon Vigor. Jacobus Ledesma S. J.	

Historia ecclesiastica.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
	Hieronymus Lorete O. S. Bened.* Caspar Graxar.* Joannes Maria Ballianus* *Joan Tillet.*		1570
	Felicianus Capito O. Serv. B. M. V. *Claudius Espencaeus.*	Joannes Genesius Sepulveda. Joannes Sotellus.*	1571
	Petrus Caponsacchius O. Min.*		1572
	Andreas Masius. Joannes Benedictus. *Georgius Wicelius.*	Christophorus Madridius S. J. Matthaeus Galenus.	1573
	Cornelius Mussus O. Min. Franciscus de Avila* Gerardus Mathisius. Raphael Castruccius O. S. Bened.	Guilelmus Bedoanus.	1574
	Didacus de Estella O. S. Franc. Joannes Boulaise.	Joannes Molanus.	1575

	Theologia scholastica.	Theologia polemica et positiva.	Patrologia.
1576		Franciscus Sonnius Mathias Felisius O. Min. Felicianus Amuccius O. Serv. B. M. V. Hieronymus Muzio.	
1577	Augustinus Hunnaeus.	Christophorus Rasperger.*	
1578	Joannes Paulus Donatus O. Carm.* *Didacus de Paiva de Andrada.* *Ant. Cordubensis.*	Didacus de Paiva de Andrada. Martinus Eisengrein. Arnaldus Alostanus O. S. Franc.	
1579		Stanislaus Hosius.	
1580	Melchior Flavius O. S. Franc.* Bartholomaeus Medina O. Pr.	Cunerus Petri. Matthaeus Launojus.* Joan. Jacobus Rabus.*	

Historia ecclesiastica.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
	Cornelius Jansensius Nic. Ramos O. Min. Joachimus Hopper.	Mich. Thomasius de Taxaquil. *. Barthol. Carranza O. Praed.	1576
		Didacus Covarrubias. Joan. Polanco S. J.	1577
Laurentius Surius O. Carthus.	Petrus Serrano.	Antonius Cordubensis O. S. Fran. Matthaeus Galenus.	1578
	Franciscus Fremin * O. Min.	Daniel Venatorius *	1579
	Hier. Osorius. Joan. Suarez O. S. Aug. Joannes Cartesius O. Carm. Sebastianus Toscano O. S. Aug. Laurentius de Villavicencio O. S. Aug. Andreas Croquet.	Didacus de Simancas. * Remigius Nanni O. Praed.	1580

I. TABULÆ CHRONOLOGICÆ

SECUNDUM NATIONES

	Italia.	Hispania.	Gallia.
1564	Thomas Campegius. Anton. Cucchus. Bartholomaeus Camerarius. Jacobinus Malafossa O. Min.* Franc. Vita Polynthius O. Min.*		Spiritus Roterus O. Praed.
1565		Martinus Martinez.*	Nicol. Granerius.*
1566	Seraphinus Cumiranus O. Min.	Martinus Perez de Ayala. Didacus de Noguera. Cosmas Damianus Hortulanus.	Gabriel Puy-Herbault.
1567		Antonius Rubio O. S. Franc.*	
1568	Onuphrius Panvini O. S. Aug.	Bartholomaeus de Torres.	
1569	Sixtus Senensis O. Praed. Jacobus Naclantus O. Praed.		Simon de Corroy O. Coelest.

THEOLOGORUM

DISPOSITÆ AB A. 1564—1580.

Belgium.	Germania.	Anglia.	Polonia.
	Fridericus Staphylus. Guilelmus Hammer O. Praed.*		
	Albertus Sperling.*		
Joannes Hessel. Joannes Hentenius O. Praed. Georgius Cassander			
Roverus Montanus O. Carm.			
Laevius Lemnius.		Alanus Copus.	

	Italia.	Hispania.	Gallia.
1570	Joannes Maria Balianus.* Thomas Elysius O. Praed.	Michael de Medina O. S. Franc.* Hieronymus Lorete O. S. Bened.* Caspar Graxar.*	Joannes Tillet.
1571	Felicianus Capito O. Serv. B. M. V.	Joannes Genesius de Sepulveda.	Claudius Espencaeus. Nicol. Durand de Villegaignon.
1572	Marianus Victorius. Petrus Caponsacchius O. Min.*		Jacobus Gillotius.*
1573		Vincentius Montagnesius O. Erem. Christophorus Madridius S. I.	Joannes Benedictus. Franciscus Balduinus.
1574	Cornelius Mussus O. Min.* Franciscus Zinus* Berardus Boujoannes. Guilelmus Redoanus. Raphael Castruccius O. S. Bened.	Martinus de Ledesma O. Pr. Franciscus de Avila.*	Antonius de Mouchy.
1575	Petrellus a Sigillo O. S. Aug.	Didacus de Estella O. Min.* Jacobus Ledesma S. J.	Simon Vigor. Joannes Boulaise.*
1576	Felicianus Amuccius O. serv. B. M. V. Hieronymus Muzio.	Michael Thomasius de Taxaquil.* Bartholomaeus de Carranza O. Praed. Nicolaus Ramos O. Min.	

Belgium.	Germania.	Anglia.	Polonia.
Bartholomaeus Latomus.	Guilelmus Eisengrein. Joannes Faber O. Praed.		Stanislaus Orichovius. *
Jodocus Ravestein. Joannes Garetius O. S. Aug. Joannes Sotellus. *			
		Thomas Harding.	
Andreas Masius. Matheus Galenus.	Georgius Wicius.	Henricus Joliffus.	
	Gerardus Mathisius.		
Joannes Molanus.			
Franciscus Sonnius. Mathias Felisius O. Min. Cornelius Jansenius. Joachimus Hopper.			

	Italia.	Hispania.	Gallia.
1577		Didacus de Covarrubias et Leyva. Joannes Polanco S. J.	
1578	Joan. Paulus Donatus O. Carmel. *	Didacus de Paiva de Andrada. Petrus Serrano. Antonius Cordubensis O. S. Franc.	
1579			Franciscus Fremin O. Min. *
1580	Remigius Nanni O. Praed.	Bartholomaeus de Medina O. Praed. Hieronymus Osorius. Didacus de Simancas. * Joannes Suarez O. S. Aug. Laurentius de Villavincencio O. S. Aug. Sebastianus Toscano O. S. Aug.	Melchior Flavius O. S. Franc. * Matthaeus Lannoyus. *

Belgium.	Germania.	Anglia.	Polonia.
Augustinus Hunnaeus.	Christophorus Rasperger.*		
Arnoldus Alostanus O. S. Franc.	Laurentius Surius O. Carthus. Martinus Eisengrein.		
	Daniel Venatorius.*		Stanislaus Hosius.
Cunerus Petri. Andreas Croquet. Joannes Cartesius O. Carm.	Jacobus Rabus.*		

I. Theologia scholastica

ab a. 1564—1580.

---

1. Fatendum est hac periodo non adeo celebres theologos scholasticos [1]) vitam morte commutasse ut periodo vel subsequenti vel praecedenti [2]). Quare paucis quae ad illos spectant expediemus. Ex iis concilio tridentino interfuerunt Jacobinus Malafossa seu Malafossius O. Min. et Berardus Bonjoannes episcopus camerinus [3]). Ille natus est in oppido Burges, quod situm est in Italiae Subalpinis, diuque

---

[1]) Si excipias Didacum de Payva de Andrada, quem inter theologos polemicos recensebimus, et Jac. Naclantum O. Praed., quem inter exegetas reperies.

[2]) Quis enim ignoret Franciscum de Victoria † 1546; Ambrosium Catharinum † 1553; Dominicum († 1560) et Petrum Soto † 1563; Melchiorem Canum † 1560, Hieronymum Oleastrum † 1563, omnes ordinis Praedicatorum; et praeter hos Alph. de Castro † 1558; Andream de Vega defunctum ut videtur a. 1560. utrumque O. S. Franc.; Ruardum Tapper † 1559; Fridericum Nausea (qui dictus est Blancicampianus) † 1552; Joannem Gropper † 1558; Aloisium Lippomani † 1559.

[3]) Cf. Ughelli Italia sacra 1, 611. qui illum a scientia laudat, cujus specimen exhibuit in *Epitome in universam summam Theologiae Thomae Aq.* Ecclesiam suam rexit ab anno 1537. Non parum in Concilio tridentino excelluit.

professus est Theologiam in academia patavina et taurinensi. Egregius dicitur fuisse metaphysicus et in disputando acerrimus. Quae ipse declamabat, quodam lepore ita condiebat, ut omnibus redderetur gratus, sed adeo gravi ac sedata voce superfusoque facetiarum sale exprimebat, ut auditores certatim ad eum confluentes in subselliis scriptitando explicatas sententias notis exciperent. Obiit aetatis anno 82. Edidit: *Enarrationem in I. sententiarum Scoti*, in qua 130. quae videntur esse contradictiones Scoti solvit. Patavii a. 1560 [1]). Eundem Scotum illustravit ejus sodalis Melchior Flavius, Henrico II. Galliae regi concionator, suis *Resolutionibus in 4 ll. sententiarum Scoti*. Parisiis 1570 [2]). Sicut hi doctori subtili illustrando operam dederunt, ita doctori fundatissimo et beato, Aegidio Columnae, studia sua dedicavit Dionysius Petrellus a Sigillo O. S. Aug., quem Gregorius XIII. Romam propter ejus eruditionem accivit [3]).

2. Thomam exposuit saltem ex parte Bartholomaeus de Torres, Theologiae doctor, postquam illum suis auditoribus in salmanticensi academia per 20. annos est interpretatus [4]). Honestissimis is fuit moribus eximiaque in Deum pietate, multa quoque doctrina felicique ingenio praestans.

---

[1]) Cf. Bibliothec. univ. Franciscana etc. concinnata a Joan. a. S. Antonio.

[2]) Alia hujus theolog. opera cf. in Bibl. cit.

[3]) Scripsit: *Annotationes in opera Aegidii romani.* Cf. Ossinger Biblioth. augustin. Fertur summum pontificem audita ejus sententia dixisse: „Sigillo bene sigillasti tua dicta et vota."

[4]) *Commentaria in 17 qq. 1. p. de ineffabili mysterio ss. Trinitatis.* Compluti 1583. Cf. Biblioth. hisp. nova. Ceterum de d. Thoma bene meritus est etiam Augustinus Hunnaeus mechlinensis, doctor et rector academiae lovaniensis († 1577), qui Summam S. Thomae ad vetustos codices exactam et emendatam edidit. Optima editio prodiit Antwerpiae 1575. v. 4. in F.

Hinc in Angliam vocatus fuit sub Maria regina ad reparanda damna fidei catholicae ab Henrico VIII. illata, ac demum a. 1566. ad regendam ecclesiam canariensem est destinatus. Eundem doctorem angelicum ex parte illustravit Bartholomaeus de Medina O. Praed., qui in studio theologiae scholasticae moralisque inter principes suae tempestatis habitus est: *in 1, 2.* Salmanticae 1582. et saepius; *in 3. p.* usque ad q. 60. Ibid 1584. Celebritatem quandam exinde quoque est nactus, quod probabilismi systemati praelusisse dicitur (in 1, 2. q. 19). Sane non alio sensu, quam quod sententiam antiquam (quia vera) ea protulerit forma, qua deinceps probabilistae uti solebant. Commentatorem nactus est etiam magister sententiarum Martinum de Ledesma O. Praed. [1]), qui eruditione ac pietate ita clarus evasit, ut a Joanne III. Lusitaniae rege conimbricensem suam academiam viris in omni genere sapientissimis exornare satagente vocatus fuerit et instanter invitatus, qui primariam in ea theologia cathedram regeret, ac sacras literas publice profiteretur, quod munus 30. annis solidis et amplius implevit summo et omnium plausu et auditorum fructu. Propter hunc auditorum fructum. infulam viseensem sibi oblatam constanter recusavit. Solutiones ad contradictiones in dictis Aristotelis et d. Thomae ll. 2. Florentiae 1569. edidit Joannes Paulus Donatus carmelita italus.

[1]) *Commentaria in 4. l. sententiarum* T. 2. Conimbricae 1555, 1560 Cf. Quetif Scriptores O. Praedic. II., 230 s., qui fatetur id unum in eo culpari, quod stilum nimium neglexerit, alioquin numerandnm esse inter primi nominis theologos. Alius hac aetate magistri commentator fuit Ant Cordubensis, cujus infra mentionem faciemus n. 23.

II. Theologia polemica.

Longe uberior eorum theologorum, qui *polemici* dicuntur, est seges. Neque mirum cum in dies Ecclesia ejusdemque dogmata fere singula, telis undique petitis, acrius impugnarentur ac errores fungorum more quaquaversus emergentes zelum provocarent virorum eruditorum. Nulla fere est regio, in qua non plures [1]) scientia plane insigni theologica praediti doctrinam catholicam vel universim vel speciatim tuerentur. Horum plerique sunt belgae, galli, germani, nonnulli hispani, pauci angli, itali, poloni. Plures etiam ex his concilio tridentino interfuere [2]), ut Simon Vigor, Antonius de Mouchy, Claudius Espencaeus, Joannes Hessels, Jodocus Ravesteyn, Franciscus Sonnius, Stanislaus Hosius, Franc. Vita Polynthius O. Min., Didacus de Noguera, Martinus Perez de Ayala.

4. In *Gallia* rem catholicam strenue egerunt Nicolaus Granerius, Nicolaus Durandus de Villegaignon, eques melitinensis, qui Calvini erroribus derelictis ad veram rediit fidem [3]); Spiritus Roterus O. Praed. Aquis sextiis exeunte 15. seculo natus, celeber fuit sui temporis concionator [4]) gessitque ab a. 1547. inquisitoris tolosani officium.

---

[1]) Inter hos referri etiam debent Andreas Masius, Jac. Naclantus.

[2]) Quibus adde ex theologis *scholasticis* Jacobinum Malafossa O. Min.; Berardum Bonjoannes; ex iis qui ss. literas illustrarunt Corn. Jansenium, Cosmam Dam. Hortulanum, Joan. Suarez O. S. Aug., Jacobum Naclantum O. Praed.; Cornelium Mussum O. Min.; ex reliquis Marianum Victorium; Mich. Thomasium de Taxaquil.

[3]) Cf. Werner Geschichte der apolog. u. polem. Literatur der kathol. Theologie. Bd. 4. § 766. Raess, die Convertiten, I, 420 ff.

[4]) „Tres supra triginta quadragesimas declamavi" testatur ipse in responso ad epist. civium novae Babyl.

Inter plura ejusdem opera latine vel gallice scripta [1]) laudat Richardus Simon [2]) ejus dissertationem: *De non vertenda Scriptura s. in vulgarem linguam deque occidente litera et vivificante spiritu.* Tolosae 1548. Gabriel Putherbaeus (Puy-Herbault), doctor sorbonicus, quem vel ipsi protestantes verebantur [3]); Simon Vigor, rector academiae parisiensis a. 1540, qui postquam plura alia obiverat munera, in praemium suorum de Ecclesia catholica meritorum ad cathedram archiepiscopalem narbonensem a Gregorio XIII. promotus fuit, quam ecclesiam magno cum zelo administravit et fructu. [4]) Antonius de Mouchy seu Demochares (quod nomen sibi imposuit), quem Michael a. s. Joseph virum dicit [5]) „eloquentia et eruditione praeclarum pietateque ac zelo religionis conspicuum.“ Fatendum tamen est Du Pinium in ejus de missae sacrificio tractatu plura reprehendere. Bona vero in sua notitia auctorum et librorum eum vocat „doctissimum et laboriosum opus adversus Misoliturgos.“ Joannes Tillet, episcopus briacensis, quondam Calvini discipulus, unde suspecta quibusdam visa est ejus orthodoxia. Praeter plura opuscula polemica edidit opera Luciferi Calaritani, opuscula s. Paciani barcinonensis, canones apostolorum et synodorum

---

[1]) Cf. haec. ap. Quetif l. c. II, 189.

[2]) Nouvelles observations sur les versions du N. T. c. 22.

[3]) Puy-Herbault .... fut l' un des plus célèbres prédicateurs et des plus habiles controversistes de son temps. Les protestants le regardaient comme leur fléau. Feller, Biographie universelle 2, 38.

[4]) Prodierunt ejus sermones de controversiis fidei a. 1584 vol. 4. Interfuit ipse cum Claudio Sanctesio, de quo plura infra, celebri colloquio cum Espine et Sureau du Rosier partis reformatae ministellis, cujus acta prodierunt a. 1568. Confundi hic non debet cum alio Simone Vigor ejusdem familiae († 1624), qui acriter Richerii systema defendit vehementerque doctrinam catholicam de ecclesiastica potestate impugnavit.

[5]) Bibliogr. crit.

etc. et etiam textum hebraicum Evangelii secundum Matthaeum, de quo tamen card. Bellarminus, postquam statuit textum graecum plane esse authenticum ac si ea lingua primum scriptum fuisset Evangelium Matthaei, ita scribit [1]: „Quocirca non multum egemus evangelio hebraico, quod Münsterus edidit, nec illo etiam, quod nuper edi curavit Joannes Tilius, in quo multa desunt, multa supervacanea sunt, non pauca etiam immutata cernuntur; et Deus novit, utrum id factum non sit ad detrahendam fidem graecae et latinae editioni, astutia videlicet judaeorum, ex quorum promptuariis evangelium illud prodiit.“ Matthaeus de Launoy qui sacerdos catholicus ad calvinianos a. 1560. defecit. Cum vero testis esset tot dissidiorum inter protestantes, eorum inconstantiae tristiumque fructuum libertatis sic dictae evangelicae, ad Ecclesiam rediit catholicam factusque est canonicus suessionensis, ac pro re catholica adversus haeresim deinde pugnavit. Edidit (cum Henrico Pennetier): *La Déclaration et Réfutation des fausses suppositions et perverses applications d'aucunes sentences des saintes Escritures, desquelles les ministres se sont servis en ce dernier temps à diviser la chrétienté.* Paris 1579 (ed. 3). Placuit hoc opus catholicis [2], calvinianis vero displicuit, qui illud acriter impugnarunt, verum altero opere Launoyus illud strenue defendit.

5. Hisce plura scripsit majoremque nominis famam consecutus est Claudius Espencaeus (d'Espence), natus

---

[1]) De verbo Dei l. 2. c. 7. n. 3.

[2]) Cf. Raess, die Convertiten 2, 195 ss., qui de illo inter alia habet: „Das Werk verräth eine genaue Bibelkenntniss und eine ziemliche Belesenheit in den Vätern und kirchlichen Schriftstellern. Wenn auch die Sprache desselben meistens breitgetreten ist, so kommen dennoch häufig originelle Wendungen und Lichtfunken vor, die das Lesen desselben anziehend machen etc.“

Catillonii a. 1511. Studiis operam dedit Parisiis in collegio navarrensi, rector academiae parisiensis et doctor sorbonicus creatus est a. 1542. Consultationibus in Gallia habitis, praeviis Concilio tridentino, bis interfuit (Meluni a. 1547. et Aureliani a. 1560) ipsisque legatis ad concilium Bononiam translatum adjunctus fuit a rege (a. 1547), mox vero concilio dilato in Galliam rediit. Cum cardinalem Lotharingium, penes quem multum valebat auctoritate, Romam comitaretur, Pauli IV. meruit gratiam (a. 1555) propter insignes animi sui dotos et prudentiam. In colloquio Possiaco Bezam habuit adversarium, contra quem traditionem, Ecclesiae infallibilitatem, ordinis sacramentum etc. vindicabat. Plures edidit libros tam gallice quam latine de controversiis fidei, qui prodierunt Parisiis 1619. in F.; speciminis gratia nominamus: *De eucharistia et ejus adoratione* ll. 5. Paris 1573. Praeter hos edidit etiam commentarios *in epistolam primam ad Timotheum* cum digressionibus Paris 1561; *in posteriorem epist. ad Timotheum* 1564; *in epistolam ad Titum* cum digressionibus 1568, in quibus digressionibus prolixe admodum de quaestionibus disputat ad theologiam pastoralem, hierarchiam, disciplinam ecclesiasticam pertinentibus. Laudant illum Wiest [1]), secundum quem est „in omni disciplinarum genere versatissimus", Du Pin [2]) quem et Feller sequitur. „Inter viros doctos sui temporis, inquit hic [3]), prudentia eminebat et moderatione. Aversabatur quidem remedia violenta, fortiter tamen instabat in conservanda propagandaque religione catholica. Versatus erat in scientiis tam sacris quam profanis. Opera ejusdem pleraque latine sunt con-

[1]) Introduct. in hist. liter. §. 196.

[2]) Nouvelle bibliothèque des Auteurs eccles. t. 16. p. 104 ss. penes quem operum ejus catalogum reperies.

[3]) Biogr. univ. II, 41.

scripta, ea tamen dignitate et splendore, quem frustra quaeres penes plerosque suae aetatis theologos.“ Sed audiendus est et alius censor, Michael a. s. Joseph, qui haec de eodem habet [1]): „Nemo theologorum parisiensium, si Scaevolae Sammarthano fides, majori omnium ordinum concursu et admiratione frequentes de rebus divinis ad populum conciones habuit, quam Espencaeus ut qui ad munus istud clarissimum eximiam eruditae facundiae laudem firmissimaque latera et gestum oris maxime decentem afferret. Nihilominus plura inter concionandum dixit, quae vel omnino tolerari non deberent [2]) vel in pravum sensum facile detorqueri possent.... Constat sane Claudium in libris suis, quos magno numero lucubravit, non raro claudicasse, eaque scripsisse, quae merito expungi debuere [3]) etc.“ In ejus commentariis, quos Du Pin excellentes vocat et utiles propter testimoniorum, quae collegit, copiam, carpit Richard Simon [4]) digressionum prolixitatem.

---

[1]) Bibliogr. crit. II, 233.

[2]) Et revera cum quaedam liberius minusque prudenter dixisset in concionibus, quas quadragesimae tempore habuit a. 1543, ex judicio Sorbonae nonnulla retractare vel mollire debuit, quod in concione d. 21. Junii habita praestitit. Cf. D'Argentré collectio judiciorum de novis error. II, 134. Kirchenlexicon 12, 329 ss.

[3]) Hinc in indicem ll. prohibitorum haec ejus opera relata fuere: Collectanea de Continentia — in epistolam d Pauli ad Titum commentarius. Utrumque „donec corrigatur.“ Hinc Bona in sua notitia auctorum eum „insignem vocat theologum parisiensem, sed in quibusdam caute legendum.“

[4]) Histoire crit. des principaux comment. du N. T. c. 40, ubi inter alia habet: „Il s'y étend beaucoup contre les abus de la cour de Rome Il a aussi mis dans son ouvrage quelques controverses de Théologie, dans lesquelles il etoit habile.... Le sens littéral... est comme enseveli dans ses longues et fréquentes digressions... le Docteur n'a rien oublié dans son commentaire sur l' épitre a Tite pour décrier Rome.“

6. A *gallis* ad *germanos* et *belgas* transeuntes primus occurrit Fridericus Staphylus (natus a. 1514), de quo ita habent Annales academiae ingolstadiensis ad a. 1564: „Die 5. Martii emigravit ex hac mortali vita vir incomparabilis et invictus religionis catholicae propugnator post immensos labores pro Ecclesiae incolumitate exhaustos D. Fr. Staphylus osnabrugensis, Westphalus, s. Theologiae doctor [1]), caesareae majestatis et serenissimi bojorum ducis Alberti consiliarius et scholae ingolstadtiensis superintendens etc." Adolescens celebriores invisit Galliae et Italiae accademias; decennium commoratus est Wittenbergae amicitia junctus Luthero et Melanchtoni, cujus commendatione docendi munere donatus est Regiomontii. Verum in controversia cum Osiandro argumentorum, quibus hujus utebantur adversarii, persentiscens infirmitatem, testis quoque dissidiorum in doctrina penes lutheranos [2]) horum deseruit castra et ad matrem rediit (a. 1553) [3]). Tanti factus fuit a patribus concilii tridentini, ut illum cum Lindano acciverint, quo eorum consilio uterentur et rerum usu. Sed non minoris eum fecerunt bojorum dux

[1]) Ex dispensatione, quam ei a Paulo IV. impetravit Ferdinandus imperator, quod matrimonio esset junctus.

[2]) De dissidiis protestantium cf. ejus opera: *Theologiae M. Lutheri trimembris epitome* collecta Wormatiae durante colloquio ed. 1558. aureus libellus secundum Possevinum; *Apologia de vero germanoque ss. Scripturae intellectu. Defensio pro trimembri theologia M. Lutheri contra aedificatores babylonicae turris.* Phil. Melanchton, Schwenfeldianum Longinum, Andream Musculum, Mathiam Flacium Illyricum, Jacobum Andream Schmidelinum. Nissae (Neisse) 1560. etc., quae ita moverunt adversariorum bilem, ut hi omnes calamum in ipsum strinxerint. Cf. Jo. Franc. Buddaeum, Isag. hist. theol. l. 2 c. 7 p. 1200 s. Werner Geschichte der apol. Lit. 4, 265 ss.

[3]) Cf. Chitraeum in Saxon. l. 17 p. 444 lit. Osiander; Raess. Die Convertiten 1, 337 ss.

et Ferdinandus imperator, qui illum eadem de causa Oenipoute retinuit (a. 1563), et jam antea ad colloquium wormatiense destinaverat et in comitiis eadem in urbe habitis de negotiis consuluerat. Moriens opus adumbravit [1]: *De ultima et magna defectione adventum antichristi praecessura.* Libellus ille, inquit Engerdus [2]), a piis omnibus inter omnia scripta Staphyli maxime in deliciis habendus, quod quaedam quasi extremi judicii tuba videatur, qua torpentes excitentur animi et nutantes confirmentur." Eodem teste „fertur" Hosius in fidei controversiis Staphylum nostrum vel celebri Eckio praetulisse. Opera ejus prodierunt in linguam latinam versa et collecta cura ipsius filii Friderici Ingolstadii in f. 1613.

Ab hoc sejungendus non est Georgius Witzel (etiam Wicelius senior dictus, quo a suo distingueretur filio) [3] a. natus 1501. vel 1503. in oppido Vach, qui sacerdos ordinatus pariter Lutheri novationes sectatus est. „Attraxit me, scripsit ipse [4]), primum in partem vestram plausus ille orbis maximus, pellexit praeproperus eruditorum assensus, incitavit novitas, perpulit Ecclesiae foeda facies, potissimum invitavit spes magna, omnia fore purius christiana. Calcar ad id ingens erant Erasmi *Vigiliae,* quas qui legerat, is non potuit non favere coeptis istis." Verum jam a. 1531. protestantium deseruit castra, quos dein innumeris [5]) scriptis propugnans dogmata catholica erroremque de sola fide refellens impu-

---

[1]) Prodiit prius germanice, dein latine 1569.

[2]) Acad. Ingolst. p. 7. ubi plura de ipso habet.

[3]) Cf. de Witzel ex multis Doellinger, die Reformation 1, 28 ss. et prae ceteris Raess, die Convertiten 1, 123 ss. Obiit autem Witzel a. 1574.

[4]) In suis Epist. Lipsiae 1537 f. c. 4, 6.

[5]) Haec, numero 94, diligenter recenset Raess l. c. p. 146 ss.

navit; nimio tamen pacis amore limites excessit, hac indulgentia ratus protestantes ad Ecclesiam reduci posse; hinc ejus querelae de concilio tridentino, cujus decretis censuit illos potius repelli. Inter ejus scripta eminent: *Annotationes, das sind kurtze verzeichnus in die Wittenbergischen newen Dolmetschung der ganzen h. Bibel, aller Christenheit zu lesen und hören sehr nett und nütz* [1]). Lipsiae 1536. Opus rarum, eruditum, magnique momenti, quo Lutheri errata aperit. *Typus Ecclesiae prioris,* saepius editum (editio melior prodiit Coloniae 1559), a multis lectitatum, quo septem priora Eclesiiae secula normae instar, secundum quam dirimantur controversiae, proponit [2]). *Defensio doctrinae de bonis operibus c. sectam M. Lutheri.* Coloniae 1549. *Via regia,* sive de controversis religionis capitibus conciliandis sententia. Helmstadii. 1650.

7. E *belgis* duo haud obscuri viri eodem anno (1566) sunt defuncti. Georgius Cassander brugensis († 3. Febr.). qui ab insula Catsandt, in qua natus est (1515. secundum alios 1513.) nomen suum traxit. Is theologiae non tam polemicae quam irenicae quamvis laicus operam dedit, cum ejus indoli (erat enim animi lenis, placidi atque indulgentis) magis

---

[1]) Consilii sui in hoc opere rationem reddit in quadam ep. a. 1535. ita scribens: „Hac hieme toto conatu, nec usque adeo infeliciter, sicut permittere initia video, aggressus sum ad limam revocare translationem bibliorum germanicam, idque non alio animo, quam ut Germaniae nostrae inservirem commodis. Ferre non valeo amplius pseudermeniam s. Scripturae. Satius multo fuerat, nullam Scripturae quam mendacem exstare.... Labor plurimus, lucrum invidia, adeoque certum corporis mei valetudinarii dispendium.“

[2]) Cf. Werner, Gesch. der apol. etc. Liter. 4, 261 ss. Adverti tamen debet, genuinitatem operis: *Via regia,* in quo plura minime probanda consulit, supra omne dubium non esse positam. Cf. Raess l. c. p. 155.

congrueret. Verum nimio pacis amore abreptus modum excessit, pluraque doctrinae catholicae capita, ut protestantes lucraretur, prodidit. Hinc quaedam ejus opuscula et idcirco operum ejus collectio [1]), quae prodiit Parisiis a. 1616, in indicem fuere relata. Propter hoc pacis studium maxime acceptus erat imperatoribus Ferdinando I. et Maximiliano qui ejus consilio et opera utebantur, quo componerent religionis dissidia [2]). Morti tamen proximus pedem retraxit methodi sui incommoda nimiaeque facilitatis damna pervidens, et quidquid a doctrina catholica dixisset unquam aut scripsisset alienum, retractavit [3]). Vetuit etiam quominus ederetur ejus *consultatio de articulis religionis inter catholicos et protestantes controversis* [4]). Prodiit tamen undecimo ab ejus morte anno (1577) Coloniae, annotationibus auctum per Hug. Grotium a. 1642. Contra illum scripserunt Joannes Hessel et Ravesteyn, de quibus mox.

Si minus felix fuit in componendis de religione controversiis, alio tamen opere haud parum laudis promeruit. „Apud

---

[1]) Decreto 2. Dec. 1717. Haec tamen collectio non est completa. Accuratum catalogum omnium Cassandri operum exhibet Meuser, a. 6. suae historiae theologorum colon. sec. 16. apud Dieringer Zeitschrift 1845. v. 4. p. 205—208.

[2]) Cf. Werner Gesch. der apol. u. polem. Liter. 4, 258 ss.

[3]) Cf. Journal historique et littéraire 15. Oct. 1787. p. 289. 1. mars 1788. p. 334.

[4]) De hoc opere ita judicat Feller 11, 41 s.: „On croit d'ailleurs voir dans cette consultation un homme flottant et incertain entre la verité et le mensonge, entre l'erreur et l'orthodoxie, entre l'apostasie et la foi; un froid et dangereux médiateur, réunissant la triste mobilité de l'opinion à la suffisance d'un négociateur, se croyant propre à la conciliation, parce qu'il n'était d'aucun parti etc.“ Ductum in ea sequitur confessionis augustanae, cujus et singulos articulos perpendit, ut libere quid in iis sibi placeat aut displiceat, profiteatur: hinc et interdum

omnes, ita Fleurii continuator [1]), in confesso est, quod hic scriptor primus fuerit, qui de liturgia solide scripsit". Et huic concinens Renaudotius [2]): „Solus, quantum adipisci legendo potuimus, plus vidit reliquis Georgius Cassander, qui in brevi sed erudito scripto, quod Liturgica appelavit, ea solidioris doctrinae semina inspersit, ex quibus fructus longe maximi colligi potuissent, si imitatores habuisset [3])."

Alter est Joannes Hesselius [4]) (1522—1566) natus Lovanii (secundum alios Atrebati) ibique professor, qui cum Cornelio Jansenio et Michaele Bajo, cui favebat, ex mandato Philippi II. tridentino interfuit concilio [5]). Plura opera edidit contra protestantes, quorum errores magno cum zelo impugnavit [6]); l. *de officio hominis pii in religionis dissidiis* (Antwerpiae 1566) et *de communione sub utraque specie* (ib. 1567) adversus Cassandrum [7]); *commentaria* in aliquot

---

Ecclesiae catholicae sententiam, interdum lutheranorum sententiam approbat.

1) Histor. eccles. l. 170. § 11 s.

2) In praef. collect. liturg. T. 1 et iterum Perpétuité de la foi t. 4. l. 1. c. 2, ubi affirmat Cassandrum scripsisse „avec une capacité supérieure à celle de la plupart des autres théologiens de son temps. Il s'est servi pareillement de l'argument tiré de la conformité de la discipline des premiers siècles dans la célébration de la Liturgie, et à ce dessein il fit plusieurs recherches très curieuses, comprises dans le traité, qu' il appela Liturgica."

3) Cf. plura Kirchenlex. 2, 390. Hartzheim, Biblioth. colon.

4) Confundi hic non debet cum Leonardo Joanne Hasselino (van Hasselt), quem Carolus V. ad concilium tridentinum misit, quique aureum (secundum Miraeum) edidit opusculum: *De Nectarii patriarchae constantinopol. facto super confessione.* † 1551.

5) Cf. de iis, quae in concilio laudabiliter egerunt, Katholik 1865. parte priore p. 353 ss.

6) Cf. Kirchenlex. 5, 147.

7) Primus est adversus hujus l. anonymum: *De officio pii ac pu-*

libros N. T. [1]), imprimis vero *catechismum* sat prolixum quatuor partibus comprehensum, quarum ultimam (de sacramentis) morte praeventus absolvere non potuit. Exposuit tantum sacramenta baptismi, confirmationis et eucharistiae [2]). Ejus opusculum *de romanae cathedrae perpetua protectione et firmitate* in thesauro Zacchariae t. 7. prostat. Hos quadriennio post secutus est Bartholomaeus Latomus (le Masson) luxenburgensis (1485—1570), quem nominasse sufficiat, cum celebrior fuerit a literis humanioribus, quibus inprimis vacavit, quam a studiis theologicis [3]).

8. Succedunt germani Albertus Sperling, qui adversus Schmidelin edidit l. *De majestate et praesentia*

---

blicae tranquillitatis vere amantis viri in hoc religionis dissidio, Basileae 1561, quem etiam impugnarunt Robertus Canalis et Martinus Bredenbach; alter adversum l. *De sacra communione christiani populi in utraque panis et vini specie.*

[1]) In Mathaeum Lovanii 1568, 1572; in 1 ep. D. Pauli ad Timotheum, ib. 1568; in 1. ep. S. Joannis, Duaci 1599. Alia ejusdem opera sunt: *Probatio corporalis praesentiae Christi in sacramento Eucharistiae*, Lovanii 1564; Parisiis 1583. *Confutatio novitiae fidei, quam specialem vocant* 1564. etc. Cf. Possevinum in *Apparatu sacro.*

[2]) De hoc opere advertit Feller (Biogr, univ. 11, 40): illud non esse „une simple exposition des dogmes catholiques, mais un corps de théologie dogmatique et morale, puisé avec beaucoup de discernement dans les Pères, et principalement dans saint Augustin. Henri Gravius, premier éditeur de cet ouvrage, en retrancha tout ce qui sentait le baianisme. L'auteur ne brillait pas par son éloquence, mais son jugement était solide, et il étudiait avec soin les matières qu'il traitait."

[3]) Celebrior hoc est Jacobus Latomus, doctor lovaniensis † 1544, ex praecipuis Lutheri adversariis unus, cujus opera prodierunt Coloniae a. 1550, et cui nec vivo nec mortuo pepercerunt lutherani. Hujus cognatus Jacobus Latomus, canonicus lavoniensis, edidit l.: Psalmi omnes Davidis in carmen conversi. Antwerpiae 1587. De nostro cf. Neyen, biographie luxemburg. 309 s.

Catillonii a. 1511. Studiis operam dedit Parisiis in collegio navarrensi, rector academiae parisiensis et doctor sorbonicus creatus est a. 1542. Consultationibus in Gallia habitis, praeviis Concilio tridentino, bis interfuit (Meluni a. 1547. et Aureliani a. 1560) ipsisque legatis ad concilium Bononiam translatum adjunctus fuit a rege (a. 1547), mox vero concilio dilato in Galliam rediit. Cum cardinalem Lotharingium, penes quem multum valebat auctoritate, Romam comitaretur, Pauli IV. meruit gratiam (a. 1555) propter insignes animi sui dotos et prudentiam. In colloquio Possiaco Bezam habuit adversarium, contra quem traditionem, Ecclesiae infallibilitatem, ordinis sacramentum etc. vindicabat. Plures edidit libros tam gallice quam latine de controversiis fidei, qui prodierunt Parisiis 1619. in F.; speciminis gratia nominamus: *De eucharistia et ejus adoratione* ll. 5. Paris 1573. Praeter hos edidit etiam commentarios *in epistolam primam ad Timotheum* cum digressionibus Paris 1561; *in posteriorem epist. ad Timotheum* 1564; *in epistolam ad Titum* cum digressionibus 1568, in quibus digressionibus prolixe admodum de quaestionibus disputat ad theologiam pastoralem, hierarchiam, disciplinam ecclesiasticam pertinentibus. Laudant illum Wiest [1]), secundum quem est „in omni disciplinarum genere versatissimus“, Du Pin [2]) quem et Feller sequitur. „Inter viros doctos sui temporis, inquit hic [3]), prudentia eminebat et moderatione. Aversabatur quidem remedia violenta, fortiter tamen instabat in conservanda propagandaque religione catholica. Versatus erat in scientiis tam sacris quam profanis. Opera ejusdem pleraque latine sunt con-

[1]) Introduct. in hist. liter. §. 196.

[2]) Nouvelle bibliothèque des Auteurs eccles. t. 16. p. 104 ss. penes quem operum ejus catalogum reperies.

[3]) Biogr. univ. II, 41.

scripta, ea tamen dignitate et splendore, quem frustra quaeres penes plerosque suae aetatis theologos.“ Sed audiendus est et alius censor, Michael a. s. Joseph, qui haec de eodem habet [1]): „Nemo theologorum parisiensium, si Scaevolae Sammarthano fides, majori omnium ordinum concursu et admiratione frequentes de rebus divinis ad populum conciones habuit, quam Espencaeus ut qui ad munus istud clarissimum eximiam eruditae facundiae laudem firmissimaque latera et gestum oris maxime decentem afferret. Nihilominus plura inter concionandum dixit, quae vel omnino tolerari non deberent [2]) vel in pravum sensum facile detorqueri possent.... Constat sane Claudium in libris suis, quos magno numero lucubravit, non raro claudicasse, eaque scripsisse, quae merito expungi debuere [3]) etc.“ In ejus commentariis, quos Du Pin excellentes vocat et utiles propter testimoniorum, quae collegit, copiam, carpit Richard Simon [4]) digressionum prolixitatem.

---

[1]) Bibliogr. crit. II, 233.

[2]) Et revera cum quaedam liberius minusque prudenter dixisset in concionibus, quas quadragesimae tempore habuit a. 1543, ex judicio Sorbonae nonnulla retractare vel mollire debuit, quod in concione d. 21. Junii habita praestitit. Cf. D'Argentré collectio judiciorum de novis error. II, 134. Kirchenlexicon 12, 329 ss.

[3]) Hinc in indicem ll. prohibitorum haec ejus opera relata fuere: Collectanea de Continentia — in epistolam d Pauli ad Titum commentarius. Utrumque „donec corrigatur.“ Hinc Bona in sua notitia auctorum eum „insignem vocat theologum parisiensem, sed in quibusdam caute legendum.“

[4]) Histoire crit. des principaux comment. du N. T. c. 40, ubi inter alia habet: „Il s'y étend beaucoup contre les abus de la cour de Rome Il a aussi mis dans son ouvrage quelques controverses de Théologie, dans lesquelles il etoit habile... Le sens littéral... est comme enseveli dans ses longues et fréquentes digressions... le Docteur n'a rien oublié dans son commentaire sur l'épitre a Tite pour décrier Rome.“

6. A *gallis* ad *germanos* et *belgas* transeuntes primus occurrit Fridericus Staphylus (natus a. 1514), de quo ita habent Annales academiae ingolstadiensis ad a. 1564: „Die 5. Martii emigravit ex hac mortali vita vir incomparabilis et invictus religionis catholicae propugnator post immensos labores pro Ecclesiae incolumitate exhaustos D. Fr. Staphylus osnabrugensis, Westphalus, s. Theologiae doctor [1]), caesareae majestatis et serenissimi bojorum ducis Alberti consiliarius et scholae ingolstadtiensis superintendens etc." Adolescens celebriores invisit Galliae et Italiae accademias; decennium commoratus est Wittenbergae amicitia junctus Luthero et Melanchtoni, cujus commendatione docendi munere donatus est Regiomontii. Verum in controversia cum Osiandro argumentorum, quibus hujus utebantur adversarii, persentiscens infirmitatem, testis quoque dissidiorum in doctrina penes lutheranos [2]) horum deseruit castra et ad matrem rediit (a. 1553) [3]). Tanti factus fuit a patribus concilii tridentini, ut illum cum Lindano acciverint, quo eorum consilio uterentur et rerum usu. Sed non minoris eum fecerunt bojorum dux

---

1) Ex dispensatione, quam ei a Paulo IV. impetravit Ferdinandus imperator, quod matrimonio esset junctus.

2) De dissidiis protestantium cf. ejus opera: *Theologiae M. Lutheri trimembris epitome* collecta Wormatiae durante colloquio ed. 1558. aureus libellus secundum Possevinum; *Apologia de vero germanoque ss. Scripturae intellectu. Defensio pro trimembri theologia M. Lutheri contra aedificatores babylonicae turris.* Phil. Melanchton, Schwenfeldianum Longinum, Andream Musculum, Mathiam Flacium Illyricum, Jacobum Andream Schmidelinum. Nissae (Neisse) 1560. etc., quae ita moverunt adversariorum bilem, ut hi omnes calamum in ipsum strinxerint. Cf. Jo. Franc. Buddaeum, Isag. hist. theol. l. 2 c. 7 p. 1200 s. Werner Geschichte der apol. Lit. 4, 265 ss.

3) Cf. Chitraeum in Saxon. l. 17 p. 444 lit. Osiander; Raess. Die Convertiten 1, 337 ss.

et Ferdinandus imperator, qui illum eadem de causa Oeniponte retinuit (a. 1563), et jam antea ad colloquium wormatiense destinaverat et in comitiis eadem in urbe habitis de negotiis consuluerat. Moriens opus adumbravit[1]: *De ultima et magna defectione adventum antichristi praecessura.* Libellus ille, inquit Engerdus[2]), a piis omnibus inter omnia scripta Staphyli maxime in deliciis habendus, quod quaedam quasi extremi judicii tuba videatur, qua torpentes excitentur animi et nutantes confirmentur." Eodem teste „fertur" Hosius in fidei controversiis Staphylum nostrum vel celebri Eckio praetulisse. Opera ejus prodierunt in linguam latinam versa et collecta cura ipsius filii Friderici Ingolstadii in f. 1613.

Ab hoc sejungendus non est Georgius Witzel (etiam Wicelius senior dictus, quo a suo distingueretur filio)[3] a. natus 1501. vel 1503. in oppido Vach, qui sacerdos ordinatus pariter Lutheri novationes sectatus est. „Attraxit me, scripsit ipse[4], primum in partem vestram plausus ille orbis maximus, pellexit praeproperus eruditorum assensus, incitavit novitas, perpulit Ecclesiae foeda facies, potissimum invitavit spes magna, omnia fore purius christiana. Calcar ad id ingens erant Erasmi *Vigiliae*, quas qui legerat, is non potuit non favere coeptis istis." Verum jam a. 1531. protestantium deseruit castra, quos dein innumeris[5] scriptis propugnans dogmata catholica erroremque de sola fide refellens impu-

---

[1]) Prodiit prius germanice, dein latine 1569.

[2]) Acad. Ingolst. p. 7. ubi plura de ipso habet.

[3]) Cf. de Witzel ex multis Doellinger, die Reformation 1, 28 ss. et prae ceteris Raess, die Convertiten 1, 123 ss. Obiit autem Witzel a. 1574.

[4]) In suis Epist. Lipsiae 1537 f. c. 4, 6.

[5]) Haec, numero 94, diligenter recenset Raess l. c. p. 146 ss.

Ex polonis duo nobis occurrunt Stanislaus Orichovius (proprie Orzechowsky vel Okski) premislaviensis, et qui instar multorum est Stanislaus Hosius († 1579). Ille quondam fuit discipulus et fautor Lutheri et Melanchthonis, hinc quod horum addictus esset novitatibus, et, licet canonicus, matrimonium iniisset, incurrit vel excommunicationem, sed meliora edoctus (forte circa a. 1563), strenue in posterum libris etiam editis [1]) fidem propugnavit catholicam [2]). Propter eloquentiam dictus est a nonnullis Demosthenes roxolanus. Stanislaus Hosius, quem ejus aequales Ecclesiae columnam, alterum Augustinum, haereticorum malleum etc. salutarunt, natus est Cracoviae 8. Apr. 1504. Magnam gloriam sibi comparavit optimeque meritus est de patria, cujus commoda regis nomine penes principes exteros saepe promovit; de dioecesi propria (varmiensi), quam vigilans pastor ab haeretica lue vel praeservavit vel expurgavit; de religione catholica, quam in Polonia contra novatorum errores firmavit munivitque; de universa Ecclesia in concilio tridentino congregata, cui sapienter praefuit [3]); de doctrina denique catholica,

---

[1]) Horum catalogum cf. apud Stravolscio, elogia centum polonorum scriptorum.

[2]) De ejus *Chimaera* (Coloniae a. 1563) et *dialogis* ita scribit magnus Hosius ad eundem (opp. p. 374): „Chimaera tua multorum hic virorum doctissimorum teritur manibus, et eorum judicio vehementer probatur. Quam et ego legi lubens teque de ista praeclara voluntate tuendae fidei catholicae contra Christi crucis inimicos non possum non vehementer amare. Dialogos quoque tuos vernacula lingua conscriptos legi, in quibus et dicendi vim et rationis impetum et libertatem, in primis autem zelum istum tuum vere christianum, valde sum admiratus. Quod si par esset zelus in his, in quibus esse debebat, minus nunc laboraremus, minore versaretur in discrimine patria nostra.“ Cf. Raess, Convertiten 2, 508 ss.

[3]) „Apostolico animo in suo tutando grege et in sustinenda reli-

quam egregie verbo et calamo defendit. Tot merita purpurae honorem ei conciliarunt, quem tamen nonnisi reluctans post integri mensis deliberationem instantibus romano pontifice Pio IV., imperatore aliisque catholicis principibus acceptavit (1561). Ejus opera prodierunt Parisiis 1562; Antwerpiae 1571; Coloniae 1584. 2 vol., quae editio plenior est. Inter ea eminent: *Confessio catholicae fidei christianae* 1557, tanti facta, ut Hosio vivo bis et tricies prodierit atque in omnes fere Europae linguas, etiam in arabicam, fuerit versa. Disserens de fide, spe et caritate agit de Ecclesia, conciliis, sacramentis, justitia christiana, praeceptis et caeremoniis. *De expresso Dei Verbo*, Dillingae 1560, in quo l. Scripturae abusus insectatur; *Dialogus de communione s. Eucharistiae sub utraque specie; de conjugio sacerdotum et sacro in vulgari lingua celebrando. De loco et auctoritate rom. pontificis in Ecclesia Christi et conciliis*, Coloniae 1567 etc. [1]). Laudatur in ejus operibus praeter alia [2])

gione desudavit. Quapropter voluit pontifex, ut suam ille virtutem in universae Ecclesiae utilitatem exerceret: eoque prius per gravissimum illud germanici nuntii munus exercito, ejusmodi fructus expertus est, tam concordes de illius studio ac virtute acclamationes accepit, ut nihil ipsi desiderandum superfuerit, quin eum praesidem Concilio daret, qui scientia illud regeret, sanctum redderet probitate, existimatione cohonestaret.“ Pallavic. Hist. conc. trid. l. 15. c. 6. n. 3.

[1]) Cf. de his Werner Gesch. der apolog. etc. Lit. 4, 350, qui illorum synopsim exhibet.

[2]) Ita de ipso scribit Du Pin (Nouvelle bibliothèque t. 16, 118): „Hosius a été avec raison un des plus estimés Controversistes parmi les catholiques, et des plus craints par les hérétiques qu'il y ait eu dans le seizième siècle. Il écrivait avec beaucoup de facilité et d'élégance, employant trés-à-propos les passages de l'Ecriture-sainte et des S. Péres de l'Eglise et tirait adroitement son avantage des contradictions des Novateurs.“ Quod elogium vel Bayle subscribit, quare ab aliorum suffragiis in re notissima abstinemus. Cf. Kirchenlex. 5, 339 ss.

aptus ss. Patrum usus, qui assiduae lectionis erat fructus. Sexies legerat opera universa s. Augustini, fassusque est, etiamsi centies illa legeret, semper fructum, semper solatium ex iisdem se fore capturum.

11. Ex *anglis* pariter duo nobis succurrunt. Prior est Thomas Harding, quem Anton. Wood[1]) papismi scutum vocat; illum enim strenue docteque cum aliis dogmatibus ut *de missae sacrificio et transsubstantiatione* tuetur adversus Ivellum pseudo-episcopum sarisburiensem[2]). Mortuus est propter tristissimas in patria sua religionis vicissitudines exsul Lovanii 1571. Eum secutus est a. sequenti alter, Henricus Joliffus.

Ex *Italia* mentione digni sunt: Bartholomaeus Camerarius (1564) beneventanus „vir ad nascentem Calvini haeresim confutandam divino munere Ecclesiae concessus[3]). Erat juris consultus, regii consilii Neapoli praeses; edidit tamen de controversiis fidei dialogos theologicos, qui illum in patrum scriptis studiose multumque volutatum esse produnt. In opere: *De praedestinatione, libero arbitrio et gratia* (Paris. 1556) inconstantiam mutabilitatemque Calvini circa haec doctrinae capita manifestam facit[4]). Franciscus Vita Polynthius O. Min. siculus, qui interfuit concilio tridentino[5]); Thomas Elysius O. Praed. neapolitanus[6]) († c. a. 1570);

---

[1]) In op. Athenae oxonienses.

[2]) Cf. Werner l. c. 4, 316 s.

[3]) Dechamps de haer. Jansen. l. 2. disp. 8. c. 11. n. 4.

[4]) Du Pin l. c. p. 41: Ses dialogues sont faits sans art et avec simplicité. Il traite assez subtilement la matière du libre arbitre et de la Grâce et dit des choses d'assez bon sens sur les autres matières, qu'il a traitées etc.

[5]) Ejus op. cf. in Bibl. Francisc.

[6]) Hujus tamen opus: *Piorum clypeus adversus veterum recentio-*

Thomas Campeggi, quem infra nominabimus; Felicianus Amuccius de Narnia O. Serv. B. M. V. archiepiscopus avenionensis († 1576) librum aureum typis mandavit praenotatum: *Explicationes catholicae*, cujus doctrinae plurimum postea detulit et legendo et scribendo in haereticos, ut ipsemet saepe saepius asserebat, doctissimus card. Bellarminus [1]). Hieronymus Muzio (Nuzio) natus Iustinopoli (Capo d'Istria) 12. Martii 1496, † 1576, qui quamvis nec clericus esset, nec (saltem juvenis) bonis moribus praeditus, nec profundus theologus (plerumque enim degebat in aulis) malleus tamen merebatur dici haereticorum. Scripsit lingua vernacula contra plures apostatas italos ut Paulum Vergerium, Occhinum, Betti romanum et contra alios ut Bullinger, Viretum etc. [2]).

12. Reliqui sunt *hispani*, qui nonnullos insignes plane theologos polemicos proferre possunt, ut Martinum Perez de Ayala, qui patriam habuit Hieste, oppidum dioecesis car-

---

rumque haereticorum pravitatem fabrefactus, Venetiis 1563. in indice librorum prohibitorum est. Alius est ab eo Thomas Elysius O. S. Franc. († 1530) dictus etiam Thomas Illyricus, qui etiam de fidei controversiis scripsit.

1) Cf. Markel, Viri illustres Ord. serv. B. M. V.

2) Ejus opera ap. Haym. bibl. t. 2. p. 619. ed. Mil. 1773; in ed. op. Fontanini t. 2. p. 443. De illis ita scribit Tiraboschi (Storia della letteratura d'Italia P. 7. l. 2. c. 1. n. 35): „In tutte queste opere il Muzio non è un profondo theologo, ma un robusto ed accorto guerriero, che sa usar saggiamente quell' armi, che la buona causa gli somministra, scuopre le imposture e gl' inganni de suoi aversarii, gl' insiegue et gl' incalza con forza et avvalora le ragioni e gli argomenti coll' arte e coll' eloquenza. Ed io credo perciò, che non poco giovassero cotali libri a prevenire singolarmente il rozzo ed incauto volgo, sicchè non si lasciasse sedurre dal fascino delle nuove opinioni.“ Ipse scripsit etiam contra duas priores centurias magdeburgenses a. 1570. Cf. ib. n. 54.

thaginensis (a. 1504). Toleti philosophiam, Granatae theologiam docuit; Lovanii hebraicae et graecae linguis addiscendis vacavit; wormatiensi colloquio interfuit ac ter concilio tridentino, secum ducens tertia vice Benedictum Ariam Montanum [3]). Obiit postquam jam a. 1548. electus esset a Carolo V. in praesulem accitanae ecclesiae, Valentinus archiepiscopus a. 1566. Inter ejus opera [1]) eminet: *De divinis, apostolicis atque ecclesiasticis traditionibus, de auctoritate ac vi earum sacrosancta assertiones seu ll.* 10. Coloniae 1549, de quo, quem modo nominabimus, Michael Medina ita scribit: „M. Ayala segoviensis episcopus, vir praeter integrum animum et excellens ingenium, veteris ecclesiasticae lectionis consultissimus; quibus dotibus sic urget haereticos opere illo de ecclesiasticis traditionibus ut, nisi diabolo obsidente oculis animi capti essent, aperte visuri sint, quantum impiae istae novationes a veteris illius Ecclesiae moribus distent.“ Eodem a. defunctus est Didacus (vel Jacobus) de Noguera, decanus ecclesiae viennensis (in Austria) „insigni spectataque virtute praeditus (ait Eisengreinius in catal. testium veritatis) historicus celeberrimus multarumque literarum et rerum peritissimus [2]).“ Edidit: *De Ecclesia Christi ab haereticorum conciliabulis dignoscenda.* Dilingae [3]) 1560. in f. De hoc opere ita scribit Latinus Latinius: „Propediem quatuor de Ecclesia libros, quos partim absolutos jam partimque excusos

---

[1]) Hic eum laudat in praef. Itinerarii Benjamini tudelensis. Pearsonius eum vocat (Vindic. Ignat. proëmii) c. 2.: „scriptorem inter pontificios non ignobilem.

[2]) Cf. horum catalogum in biblioth. hisp. nova. Pleraque sunt ve philosophica vel catechetica.

[3]) Ita Nicol. Ant. in bibl. hisp. nova. Cf. Bona in notitia auctorum.

[4]) Epist. ad Andream Masium d. Martii 1560.

habet, publicabit, quos etiam spero jucundos omnibus, reique publicae in primis utiles fore. Tu si quando leges, videbis hominem minime stertentem, non tantum res arduas graviter et erudite, sed etiam eleganter ac quadam dicendi facilitate permirifica tractare... Hic scribet, ni fallor, plurima, ea est enim hominis in dicendo et scribendo facultas, ut quivis merito mirari possit tantam in juvene hispano eruditionem, tantamque ex tempore verborum bonorum copiam."

Magnis encomiis Michael de Medina[1]) O. S. Franc. praedicatur[2]). Natus is est in oppido Belalcazar dioecesis Cordubensis in Baeturia. Non literis duntaxat secularibus, sed divinus, graecis et hebraicis egregie erat instructus, hinc a Philippo II. Hispaniarum rege ad concilium tridentinum amandari laudeque multiplici ornari meruit. Famam hisce libris sibi comparavit: *Christiana paraenesis sive de recta in Deum fide* ll. 7. Venetiis 1564. in F. Haec est tantum operis ab eo destinati pars prior, in qua disserit de principiis fidei, de motivis credibilitatis, de fidei supernaturalitate,

---

[1]) Medinae nomen commune est pluribus claris Hispaniae theologis. De Bartholomaeo M. infra loquemur; Joannes M. († 1546) Compluti viginti annos cum summa laude cathedram tenuit „doctissimus perspicacisque ingenii vir secundum Mart. Navarrum Manualis c. 1. n. 10. etc.

[2]) Cf. haec encomia in Biblioth. francisc. et in Bibl. hisp. in qua Nicolaus Antonius omnia complectens ita de eo scribit: „Una cum sacra et scholastica divinorum doctrina philosophiae totius veteris et novae arcanis, perrara atque exquisita historiarum et antiquitatis cognitione, varia linguarum orientalium notitia sic mentem imbuit, ut si ideam perfecti quaeramus theologi, vix alium eo priorem inter tot hispanos literarum heroas compellare posse videamur". Hinc Eisengrein in catalogo testium vertatis eum dicit: „Omni literatura doctissimum, subtilissimum rerum divinarum interpretem, philosophum gravem, oratorem facundum."

necessitate, de criteriis veritatis et hinc de verae Ecclesiae notis, de libris canonicis, de horum obscuritate deque necessitate, quae hinc oboritur, authentici interpretis. „Nihil omnino praetermisit, scribit de hoc opere Hieronymus Magius [1]), quod ad orthodoxam fidem fulciendam comprobandamque et a multorum calumniis vindicandam ac tegendam facere possit: adeo ut his, quae sparsim erant mandata literis quaeque ille ex suo inexhausto penore deprompsit, in suas sedes congrua dispositione collatis, omnium nobis et posteritati librorum et theologorum, quantum ad hujus modi disputationes attinet, instar futurus sit [2])“. *Disputationes de indulgentiis adversus nostri temporis haereticos;* ib. 1565. *De sacrorum hominum continentia ll.* 5. ib. 1568. in F. In his libris sacri et ecclesiastici caelibatus origo, progressio et consummatio ex s. Scriptura sanctorumque patrum scriptis proponitur, statuitur et ab haereticorum nostri temporis calumniis propugnatur „quibus libris haud scio (ait Andr. Schottus in biblioth. hispana) quid addi possit aut diligentiae aut industriae.“ Non tamen ab omni naevo immune est hoc opus. Eorum enim occasione, quae scribit l. 1. c. 5. eum „nostrates etiam, ut testatur Perrone [3]), temeritatis incusant, dum aëriani erroris tot patres insimulat absque ullo vel levi fundamento“. Et sane duumviri doctissimi Bellarminus et Petavius eum gravissime carpunt affirmantem Hieronymum aliosque patres

---

[1]) In ep. ad Card. Contarenum.

[2]) Ita Du Pin de eo censet (l. c. p. 113): „Il traite les matières amplement et avec beaucoup d'érudition. Il était versé dans la lecture des Péres et des Conciles. Enfin il s'en faut peu qu'il n'égale les Théologiens de notre temps, qui ont traité les questions selon la methode de la Theologie, que l'on appelle positive“. Eum defunctum esse affirmat intra a. 1570—80.

[3]) Praelect. theol. vol 3. p. 2. s. 2. in annot. ad n. 455.

idem cum Aërio [1]) (episcopos scil. non distingui jure divino a presbyteris) sensisse. „Haec Medinae sententia, inquit ille, ut levissime dicam, valde est inconsiderata." Alter vero [2]): „Quo in genere Michaelis Medinae merito notandam dixi esse temeritatem, qui non hunc (Hieronymum) solum, sed etiam Ambrosium, Augustinum, Chrysostomum, Theodoretum aliosque veteres in eandem causam ac damnationem includit cum Aerio, waldensibus ac Joanne demum Wicleffo" [3]).

Praetermissis Vincentio Montagnesio (Montañes) O. Eremitarum († 1573) valentino, cujus est tractatus *de principiis praenoscendis s. Theologiae* (Barcinone 1570); Jacobo Ledesma S. J. († 1575) [4]), qui librum edidit: *De divinis Scripturis quavis passim lingua non legendis*: simul et de *sacrificio missae ceterisque officiis in Ecclesia Christi hebraea tantum, graeco aut latina lingua celebrandis*, Coloniae 1578; Antonio Rubio O. S. Franc. legionensi, cujus sunt: *Assertionum catholicarum adversus E. Rotterdami pestilentissimos errores ll.* 9. Salmanticae 1565; ad hispanorum omnium celeberrimum accedimus, Didacum de Pavia de Andrada [5]), conimbricensem. „Erat in illo, ita eum

---

[1]) De clericis c. 15.

[2]) De hier. eccles. l. 2. c. 5. § 1. Cf. l. 2. c. 8; dissert eccl. l. 1. c. 3.

[3]) Alia ejusdem Medinae opera cf. in bibl. hisp. et franciscana.

[4]) Biblioth. S. J. eum vocat virum ingenii et doctrinae magnitudine nobilissimum ... qui in omni literarum genere exquisita ratione excelluit. Cf. Werner, Suarez 1, 31: „Einer der ersten (Jesuiten), welcher nach den Gesetzen scholastischer Methodik schrieb." Edidit quoque celebrem cathechismum plures in linguas versum.

[5]) Ipso tamen notior est ejus frater Thomas de A. vulgo Thomas de Jesu dictus, O. S. Aug. qui Sebastianum regem in Africam secutus post ejus cladem in captivitatem incidit, in qua scripsit opus unctione plenum, veram solidamque devotionem spirans et in plures linguas ver-

celebrat cl. Hieronymus Osorius [1]), summum ingenium, ardens studium, singularis industria, quibus muneribus naturae praestantis et virtutis eximiae locupletatus, cum se ad artes praeclaras inflammato animo contulisset, uberrimos fructus consecutus est: eloquentiae vero disciplinam egregie coluit: linguas, quas vidit esse ad clariorem sacrarum literarum intelligentiam necessarias, acri studio didicit. Hisque opibus instructus ad divina mysteria perscrutanda totam mentem applicuit." Vix tricesimum annum egressum destinavit Sebastianus rex ad concilium tridentinum, ad quod „et profundissimi theologi mentem et linguam eloquentissimi oratoris attulit [2])". Memoria dignum est ejus dictum: „Dum Tridenti commorabar in concilio, saepe dicere solitus eram, etiamsi auctoritas conciliorum nullo Christi promisso confirmata et constituta fuisset, ego tamen, ab ea ratione tam studiosa veritatis acquirendae coactus, eorum definitionibus facile consensissem [3])". Scripsit dum Tridenti morabatur: *Orthodoxarum explicationum ll.* 10., in quibus omnia fere de religione capita, quae his temporibus ab haereticis in controversiam vocantur, aperte et dilucide exponuntur, praesertim contra Martini Chemnitii petulantem audaciam, qui coloniensem censuram, quam a viris soc. Jesu compositam esse ait, una cum ejusdem societatis vitae ratione temere calumniandam suscepit. Venetiis 1564, quae editio est rarior et magis emendata altera, quae eodam a. prodiit Coloniae. In hoc

---

sum: *Trabalhos de Jesus*, quod cum non posset absolvere († 1582) perfecit Hieronymus Romanus ejusdem ordinis. Alter Didaci nostri frater, Franciscus, Joannis III. vitam narravit.

[1]) In praefatione ll. orthod. explic. apposita.

[2]) Rosweydus in lege Talionis Cassaubono retaliata, tab. 1.

[3]) L. 1. Defens. fidei trid. de concil. gener. auctoritate.

opere ex ordine disserit 1) de societate Jesu; 2) de s. Scriptura; 3) de peccato; 4) de libero arbitrio; 5) de lege et evangelio; 6) de justificatione et fide; 7) de s. coena; 8) de sacramentis poenitentiae, confirmationis et extremae unctionis; 9) de cultu sanctorum et imaginum; 10) de coelibatu. „Opus vere theologicum, efficax, eruditum et modestum“ vocatur a Michaele a. s. Jos. [1]), et teste Bellarmino [2]) eloquentissime in eo propugnat censuram coloniensem. Cum huic operi respondisset Chemnitius, opposuit ei Andrada *Defensionem tridentinae fidei catholicae ll.* 6. comprehensam adversus haereticorum calumnias et praesertim Martini Chemnitii. Olisipone 1578, Coloniae 1580, Ingolstadii 1592 etc. Hoc opus validissimum concilii tridentini defensorium pacata dictione compositum nunc rarum et ab eruditis expetitum priori praefertur. In eo disputat Andrada 1) de conciliis generalibus; 2) de s. Scriptura et traditionibus; 3) de libris canonicis; 4) de authentia vulgatae; 5) de peccato orriginali etc.; 6) de concupiscentia [3]). Refert autem Pallavicinus [4]) eruditos hos commentarios cum ingenio parem laudem a romanis theologis et ab ipso pontifice accepisse, cujus nomine singulares grates ei relatae sunt. Obiit a. 1578. tantus vir, quem ipse Martinus Chemnitius „hominis docti sane et eloquentis, cujus in concilio tridentino non minima fuit auctoritas“ elogio celebrat [5]). Si Ripalda audimus [6]), „acerrimum est haereticorum flagellum, egregius tridentinae doctrinae assertor“; si Michaelem a. s.

---

[1]) Bibl. crit. 1, 224.

[2]) L. 4. de Euchar. c. 20. n. 8.

[3]) Plura de his opp. cf. ap. Werner Gesch. der apol. Liter. etc. 4, 401 ss.; 442 ss.

[4]) Hist. conc. trid. l. 19. c. 15. n. 7.

[5]) In epist. nuncup. 3. p. Examinis conc. trid.

[6]) De ente supernat. Disp. 30. s. 21. n. 105.

Jos. [1]): „genere et doctrina illustris, pietate quoque zeloque animarum, quarum salutem fervidis concionibus promovit, praeclarus, necnon theologus plane eximius, quique ex purioribus veritatis fontibus, Scriptura s. et patribus solida dogmata pleno pectore ebibit"; si Eisengrein [2]): „Fidei christianae defensor insignis, omnes sui temporis magistros literarum sacrarum scientia, eruditione et doctrina superans" [3]).

III. Disciplinae ad s. literas spectantes.

14. Huc pertinent [4]) primo quidam ex illis, quos supra jam nominavimus, ut Joannes Hessel (n. 7.), Joan. Tillet

---

[1]) L. cit.

[2]) In suo catal. testium verit.

[3]) Legimus in Biogr. univ, 2, 118. de Andrada: „A. etait un homme d'esprit et d'une grande application; il a su eviter la secheresse scholastique par la vivacité et l'elegance de ses ouvrages. Ce qu'il a dit dans les deux premiers (quorum mentionem fecimus, praeter haec enim aliud ei de conciliorum auctoritate (?) adscribitur) en faveur des sages du paganisme, aux quels il attribue la foi, qui fait vivre les justes et par consequent le salut, a été souvent cité par les apologistes de Zwingli sur cet article. Leibnitz ne manque pas non plus de s'en prevaloir".

[4]) Praetereundus hic non videtur Laurentius de Villavicencio O. S. Aug. hispanus, xereziensis, Philippo II. a concionibus († 1580), qui in Germaniam olim deveniens permultum ibi de romana Ecclesia meritus audit a nonnullis, qui per id tempus scripta sua typis mandarunt, Lovaniique propter ingenii doctrinaeque praestantiam summo loco habitus est. Cf. Bibl. hisp. nova 2, 10 s. Praeter alia (quae cf. ibidem) edidit: *De phrasibus s. Scripturae*, qui l. a quodam Westhemero olim editus, ne erroribus auctoris sui mixta doctrina simplicibus verae Ecclesiae alumnis nocumento esset, a Laurentio nostro, theologo probe ac catholico tutiori restitutus lectioni ac denuo Antwerpiae excusus fuit a. 1571. *De formando studio theologico ll.* 4. quibus adjecit: *De formandis*

(n. 4.), Claudius Espencaeus et Georgius Wicelius. His adde ex *germanis* Guilelmum Hammer O. Praed. e Novesio archidioec. coloniensis „virum sacris profanisque literis egregie institutum, graece, hebraice latineque doctissimum, qui graecos oratores et philosophos poetasque veteres ita familiares habuit, ut in numerato tenuisse videretur, ita dum scriberet, iis apposite utebatur. Stilus ei fuit omnino purus et comptus, non cothurnatus aut tumidus, sed nitidus, elegans atque facundus [1]). Reliquit *Commentationes in Genesim*, Dilingae 1564. in f. doctae et utiles et lectu jucundae, plurimis clarissimorum hebraeae, graecae et latinae linguae auctorum sacrorum et profanorum sententiis adeo ornatae, ut ab aequo candidoque lectore non sine magno fructu et utilitate legi possint [2]). „Gerardus Mathisius gelder canonicus coloniensis, qui ibidem epistolas s. Pauli pro cathedra exponebat et rectoris magnifici munere fungebatur 1562—64., commentatus est epistolam s. Pauli ad Romanos (Coloniae 1562) [3]). † 1574. vel secundum alios 1572.

15. *Belgae* sunt [4]): Joannes Hentenius O. Praed., patria nechliniensis, quod oppidulum est leodiensis dioecesis, vir in theologicis graecarumque ac hebraicarum cognitione linguarum eximius † 1566. Praeter veterum (Euthymii Zigaboni, Aretae et Oecumenii) commentaria in libros N. T. edidit: *Biblia latina*

---

sacris concionibus, Antwerpiae 1565. Coloniae 1575. Du Pin hoc opus vocat egregium (16, 164). Magna parte desumptum est ex simili opere Andreae Hosperii ex dominicano apostatae et professoris marburgensis: De theologo seu de ratione studii theologici ll. 4. Hos „multis nominibus utiles" dicit Possevinus Bibl. sel. l. 2. c. 18.

1) Quetif, Scriptores O. Praed.

2) Ita Sixtus sen. bibl. sancta l. 4.

3) Alia ejusdem scripta (philosophica) cf. in Biblioth. colon.

4) His adde Mathaeum Galenum, de quo infra n. 24.

ad vetustissima exemplaria recens castigata, Lovanii 1547. et saepius alibi [1]). Usus est ad hanc editionem praeter exemplaria excusa plus minus viginti exemplaribus Mss., quorum recentissimum ante 200 annos, alia ante 300, 400, imo et 600 vel plures etiam annos scripta erant [2]). Ea non minimae fuit utilitatis et auctoritatis in corrigenda Vulgata [3]). Andreas Masius (Maas, 1526—1573) criticus et exegeta vel penes protestantes celeber, qui non solum linguas callebat orientales sed et europaeas, veterumque scripta diurna nocturnaque versaverat manu [4]). Immortali memoria dignum dicit eum Polus [5]) „cui parem ingenio, judicio, verum ac linguarum peritia, candore et modestia haud facile reperies", quod alii eruditi cum Richard Simon [6]) repetunt. Quo praestantior alioquin est ejus *in Josue commentarius* [7]) (Ant-

[1]) Calmet de hac ita habet in Bibl. sacra: „Haec, sub doctorum lovaniensium nomine biblia tam crebo praelo commissa celebrantur. Editio a. 1574. (secundum R. Simonem a. 1573) optima et accuratissima censetur. Franciscus Lucas Brugensis, Joannes Molanus, Augustinus Hunnaeus, Cornelius Reinerius Gandaenus et Joannes Harlem in hanc editionem non leve studium conferentes plures variantes lectiones addiderunt. Editio Antwerpiae plantiniana 1583. cum annotationibus Lucae Brugensis magni etiam reputatur". De hisce s. Scripturae editionibus pluribus disserit Richard Simon Histoire critique du N. T. c. 11. Cf. etiam Le Long, Biblioth. s. c. 4. s. 3. p. 261. ss.

[2]) In praefat.

[3]) Cf. Ungarelli, historia vulgatae bibliorum editionis § 17.

[4]) „Masius semblait avoir été dans l'ancienne Rome ou dans l' ancienne Jérusalem". Ita Sebastian Michelet ap. Feller 2, 48.

[5]) Praef. vol. 1. synops. critic.

[6]) Histoire critique du V. T. L. 1. ch. 5. l. 3. ch. 15. Cf. Thomas Pope Blount, Censura celebriorum auctorum. Glassius eum vocat: „interpretem s. Scripturae dexterrimum".

[7]) Titulus est: Josue imperatoris historiae illustrata atque explicata. Exponit mysteria et gennuum sensum Scripturae, critico sapore disserit

werpiae 1574.) auctus e mss. in criticis sacris 1698, eo magis dolendum naevos in illo reperiri, propter quos donec corrigeretur in indice fuit positus [1]). Praeterea scripsit *Annotationes in c. 16—34 Deuteronomii* (in crit. sacris); paraphrasim chaldaicam in editione bibliae polyglottae Ariae Montani curavit: disputationem conscripsit *de coena Domini* oppositam calvinistarum impiis corruptelis; plura vertit opera syriaca [2]), inter quae est et quaedam liturgia. Qua de re

atque refutat fabellas veterum hebraeorum aeque ac Thalmudistarum; geographus peritus describit urbes et loca omnia, de quibus in sacris Scripturis. Adnotationes ejus viri et commentarium opera esse dignissima, quae nunquam cessantibus impressionibus perpetuentur, affirmat Simeon de Muis. Ita Calmet in biblioth. s. Andres vero (Dell' origine, progresso e stato attuale d'ogni Letteratura p. 6. l. 2. c. 3.) ita scribit: „Ad uno solo libro, ed esso piccolo, fece commenti il Masio: ma che lodi non s'é meritate con essi? come vi scopre il senso genuino! come vi parla con tutta la finezza della critica, e confutà le favole degli antichi ebrei e de' talmudisti! come descrive giustamente tutte le cittá e tutti i luoghi, di cui si parla nelle scritture! e che bei lumi non presta per la sacra esegetica!"

[1]) „Er gilt als ein Meisterwerk biblischer Kritik, wie historischer und sprachlicher Erudition". Dux, Kirchenlex. 6, 911. Cornelius a Lapide in Jos. „Nostro seculo docte ac pie scripsit A. Masius, consiliarius ducis Cliviae et linguarum apprime peritus; sed hoc habet, quod subinde vulgarem interpretem carpat, licet fere in rebus minutis. Habet etiam nonnulla minus sana vel sane sonantia, ut de cruce non adoranda et de imaginibus in altari non collocandis, quae caute legenda et intelligenda sunt. Notavit ea D. Joan. Molanus in limine operis posteriori editione. Masius excellit in Geographia et locis singulis terrae sanctae graphice describendis." Leo Castro l. 4. Apolog. pro vulgata transl. et septuag. et Possevinus biblioth. sel. l. 2. c. 8. illud in eo carpunt, quod PP. praetermissis vel rejectis rabbinos nimium sectetur, ac nonnulla scripserit, quae minus orthodoxa videntur.

[2]) Habentur haec in biblioth. PP. edit. de la Bigne, et in edit. 2. criticorum sacr. Inter haec est et commentarius *de Paradiso*, auctore Mose Barcepha.

scribit Renaudot [1]): „Eodem prope tempore Andreas Masius vir syriace doctissimus ediderat cujusdam liturgiae syriacae Basilio adscriptae latinam versionem, cui praefationem addidit, in qua de illa sua et graeca ejusdem nominis conjecturas inseruit, quae multis fraudi fuerunt, ut alibi explicavimus [2]), neque enim de syriacis liturgiis judicare recte poterat, qui unicam illam viderat."

Alter quo merito belgae gloriantur, est Cornelius Jansenius Hulstae in Flandria natus 1510. † 1576), primus episcopus Gandavensis (1559), qui antequam cathedram conscenderet episcopalem a Philippo II. ad tridentinum delegatus fuit concilium. Praeter alia [3]) reliquit *concordiam evangelicam* (a. 1549) [4]), quam auxit adjecto *commentario in con-*

---

[1]) Praefat. liturg. orient.

[2]) Respicere hic videtur ad ea, quae legimus Perpét. de la foi t. 4. c. 5. Cum enim Rivetus liturgiarum genuinitatem impugnans ad quandam Masii opinionem provocasset, haec advertit Renaudotius: „Masius était bon catholique et il a rendu des services considérables au public par ses travaux sur l'Ecriture sainte et sur la langue syriaque, mais il n'était point théologien et le peu qu'il a dit en quelques ouvrages touchant les chrétiens de Syrie, fait voir, qu'il ne les connaissait guère. Son maître en langue syriaque, qu'il cite souvent comme un oracle, était Nestorien, et il ne s'en est jamais aperçu; le traité de Moïse Barcepha est l'ouvrage d'un jacobite, qu'il a pris pour un orthodoxe, et pour la matière liturgique il ne l'entendait point. La Liturgie, qu'il a traduite et qu'il a publiée ne se trouve point sous le nom de s. Basile dans les meilleurs manuscrits; ct ainsi la comparaison qu'il en fait avec la grecque et les différences qu'il y remarque ne prouvent rien... On ne peut néanmoins l'excuser de témérité dans ce qu'il a écrit sur ce sujet, et son autorité n'est pas telle, que les catholiques doivent s'y rendre, d'autant moins qu'il se trompait sur ce qu'il établissait touchant la simplicité des rites syriens, faute de les connaître.

[3]) Reliquit etiam: *Tractatus contra haereses et mores Pelagii; tractatus 10. de Ecclesia* etc.

[4]) Hujus compendium edidit Gaspar Serrano lusitanus, Coloniae

cordiam et totam historiam evangelicam, quod opus dein saepius variis in locis fuit excusum; praeterea *commentarios in Proverbia, Ecclesiasticum, l. Sapientiae, Canticum canticorum;* ejus *in Psalmos commentarius* [1]) multum laudatur. „Soliditate interpretandi excellit“ affirmat de ipso Cornelius a Lapide [2]). „Omnia ejus opera, inquit Feller [3]), doctrina solida et eruditione praecellunt maximique fiunt“, et revera maximis eum laudibus prosequuntur Richard Simon [4]) et Dupin [5]). Bona eum dicit [6]) „ss. literarum accuratum interpretem;“

1590. et jam antea Mathaeus a Castro flander canonicus regularis s. Augustini, abbas Falempiensis († 1597.) Lugduni 1595. 1684; Antverpiae 1593.

[1]) Cf. horum commentariorum editiones apud Le Long in Bibliotheca sacra. Laudatissimum illum in Psalmos vocat Calmet, Bibl. s. ejusqu annotationes accuratissimas. Sequitur in eo textum hebraeum; refert versionem graecam, sensum literalem, propheticum et historicum.

[2]) Praefat. in Ev. s. Matth.

[3]) Biogr. univ. 2, 47.

[4]) Hic ejus in concordiam et historiam evangelicam commentarios praeclaros judicat (Hist. crit. du N. T. ch. 41). „Il est, inquit praeterea, non seulement théologien, mais aussi grammairien et critique . . . En un mot ce savant et judicieux Evêque a tâché de se rendre utile à tout le monde et de ne rien omettre de ce qui pouvait contribuer à un si louable dessein.“ Laudat quoque ejus modestiam et soliditatem in reffellendis protestantium erroribus.

[5]) „Jansenius de Gand, scribit Dupin, Biblioth. etc. 16, 117, est un des Auteurs du seizième siècle. qui a travaillé le plus utilement sur l'Ecriture-sainte.“ Postquam vero ejus in Psalmos laudavit commentarium, de ejus in concordiam commentario ita statuit: „Enfin l'on peut dire, que c'est un des meilleurs commentaires que nous ayons sur l'Histoire évangélique et celui qui contient le plus de choses utiles. Aussi cet Auteur a-t-il été loué et estimé par tous ceux qui ont parlé de lui comme un commentateur savant, exact, clair et judicieux.“

[6]) In notitia auctorum.

„accuratissimum“ addit Bellarminus, et Baronius [1]) haec statuit: „Complurium recentiorum in eadem re (in concordia evangelica contexenda) enituit studium, quorum praecipuum sibi locum vindicare videtur eruditus aeque ac pius Corn. Jansenius, episcopus gandav., cujus sic proponimus nobis sequenda vestigia, ut tamen liberi interdum esse velimus per aliam viam, quae rectior videtur, incedere.“ Possevinus vero scribit [2]): „Cornelius Jansenius in omnibus, quae scripsit, praesertim in concordiam evangelicam et in Proverbia, ut etiam in reliqua, se magno valentem judicio uti et eruditum ostendit, id quod testati sunt, qui illius harmoniae subscripsere dicentes: Commentarios ejus in concordiam evangelicam tum pietate ac maturo judicio, tum eruditione scriptos ejus propria manu futuros utilissimos. Verum enim vero negandum non est (ut omnes non omnia possumus), quaedam in hoc opere a viris doctis non probari... Desiderantur in Jansenio citationes patrum, e quibus multa apposite deprompsit.... In ea, quae disseruerat in 6. Joannis Ev. caput, non defuit qui librum scripsit, Didacus Castillus, quem librum novissime edidit Romae (1593), hoc titulo: Disputatio in c. 6. S. Joannis de vera et reali manducatione eucharistiae adversus C. Jansenium et alios, qui ad spiritualem per fidem in Christum referunt.“ — Andreas Croquet O. S. Bened. duacenus († 1580) tum *commentarium in epistolam ad Romanos* in 8. Duaci

---

[1]) In annal. ad an. 31.

[2]) Bibl. sel. l. 2. c. 18. Porro c. 15. dixerat, se in eam venisse sententiam: „Si quis eo ingenio ac pietate valuit, ut disciplinis instructus divinas literas potuerit paraphrastice interpretari, simul item (at separatim) commentaria iisdem adjicere, fore ut ejusmodi vir omne in interpretando ferat punctum. Quod sane in plerisque libris sacris praestitit eximie Jansenius.“ Alia elogia etiam protestantium cf. ap. Th. Pope Blount in *censura celebriorum auctorum.*

1577, tum *enarrationem* reliquit *epistolae ad Hebraeos a syro sermone in latinum conversae* ib. 1578. Eodem anno decessit Joannes Cartenius (Cartigni) O. Carm. valencenas, theologiae doctor et trium linguarum peritus, qui pariter quasdam Pauli ap. epistolas est commentatus (Antwerpiae 1588.). Joachimus Hopper († 1576) frisius, snecanus, juris doctor et professor, mechliniensis senator et Dalemii toparcha, propter alia opera notior [1]) edidit *paraphrasin et explicationem in psalmos davidicos*, cum libello de usu psalmorum, Antwerpiae 1590. in 8. Duaci 1609. Repetitae editiones librorum Laevini Lemnii (Lieven Lemmems), zelandi, siricaei, doctoris medicinae et postmodum canonici in urbe patria (n. 1505. † 1568.) ostendunt, illos suo tempore fuisse aestimatos. Huc spectant praeter alios [2]): *Explicatio parabolarum desumptarum ex herbis*, quae in s. literis exstant. Antwerpiae 1565; Francofurti 1591, 1596. — *De plantis et arboribus, quae in s. bibliis occurrunt*, Antwerpiae 1568; Erfurti 1584; Lugduni 1588; 1595; Francofurti 1596; 1626. Gallice Parisiis 1577; anglice per Thomam Newton Oxonii 1587 [3]). Fatendum tamen est longe melius de his scripsisse Scheuchzer in sua physica sacra.

16. Minoris auctoritatis sunt qui in *Gallia* s. interpretati sunt literas, ut Joannes Benedictus normannus, vernoliensis, doctor sorbonicus, magistri sententiarum interpres publicus, qui obiit 89 annos natus a. 1573. Edidit: *Scholia in universam s. Scripturam*, in marginibus ss. bibliorum

---

[1]) Zedler Universallexicon t. p.

[2]) Cf. Feller, 2, 282.

[3]) Cf. Le Long, Biblioth. sacra. Ceterum plures qui de eo scripserunt cf. ap. Saxium, Onomasticon literarium ad a. 1550. et in analectis ad t. 3. p. 638.

apposita. Parisiis 1541. et deinde pluries. *Emendationes scholiorum Joan Gagnaei* in 4 *Evangelia et actus apostolorum.* Parisiis 1563. — Franciscus Fremin O. Min. et doctor parisiensis, cujus supersunt *commentaria in Genesim*, Parisiis 1567: *in Exodum* 1579. Simon de Corroy (✝ 1569) bellovacensis, ord. Coelestinorum, cujus sunt: *Pandectae novae Legis h. e. ordinata omnium, quae in 4 evangelistis sparsa sunt, continua narrationis serie complexio servato temporum rerumque gestarum ordine proinde unum ex 4.* Lugduni 1547. Parisiis 1551. Antwerpiae 1555, 1591. Joannes Boulaise presbyter melitensis dioecesis carnotensis, linguae hebraicae professor regius parisiensis, praeter alia reliquit: *Ad mysticos s. Scripturae sensus varia dictionum significatio cum demonstratione 70 hebdomadarum Danielis.* Parisiis in 8. 1575[1]).

17. Ex *hispanis* plures adducere licet, quamvis et ipsi non tanta nominis gaudeant celebritate. Cosmas Damianus Hortulanus, vulgo Hortola, Can. reg. s. Aug., perpinianensis, qui Barcinone metaphysicorum Aristotelis libros, hinc s. Thomae conclusiones, denique s. Scripturae volumina publice est interpretatus et ad synodum tridentinam sub Pio IV. ab Hispaniarum rege destinatus. De ejus paraphrasi et commentario in canticum canticorum ita statuit Andreas Schottus[2]): „Hebraeorum sanctorumque patrum omnia

---

[1]) His addi possent Antonius Fume dominus de Blandé, regi a consiliis, propter historiam gallice editam (Parisiis 1574) ab orbe condito complectentem varias interpretationes in priora cc. Genesis; Joannes Borrel (vel Buteo, Bautel Boteon) gallus, delphinas, qui se totum tradidit mathesi, et cujus maximi fit dissertatio: *De arca Noe, cujus formae capacitatisque* fuerit, quae inter criticos sacros prodire meruit. ✝ 1572. (sec. alios 1564). Habetur ejus opus doctissimum et accuratissimum secundem Calmet biblioth. sacra.

[2]) Biblioth. hispan. Etiam Nicolaus Antonius in Bibliotheca

(sunt) tincta disciplinis, quibus nihil in eo genere scriptum vidi accuratius, cum a veteribus graecis, Origene, Nysseno, Olympiodoro discesseris, quod nihil non ex divinarum literarum myrothecio hauserit et cum d. Joannis Apocalypsi diligenter compararit." Titulus libri est: *In Canticum canticorum dilucidissima explanatio* in Isagogen, paraphrasin et 5 posteriores pleniores interpretationis ll. distributa. Item Isagoge totius s. Scripturae ordinem et rationem complectens in 4. Venetiis 1585. † 1566; Gaspar Graxar commentatus est Michaeam prophetam (Salmanticae a. 1570.); eodem a. Barcinone Hieronymus Lorete (Lauretus) O. S. Bened. castellanus, cervariensis abbas s. Felicis guixolensis [1]) in lucem emisit fructum laboris 30. annorum: *Silvam allegoriarum totius s. Scripturae mysticos ejus sensus et magna ex parte literales complectentem* Venetiis 1575; 1587. v. 2. in 4. Parisiis 1584. Coloniae Agrippinae 1701, „magnae molis opus, inquit Nicolaus Antonius [2]), sed utilissimum sacris verbi Dei praeconibus et in universum biblicae theologiae studiosis". Quo opere „et sublimis ingenii acumen ostendit et gloriae apicem apud posteros attigit, inter scriptores sui aevi princeps dictus, teste Bucelino ad a. 1564 [3])". Eodem Antonio judico scripsit Nicolaus Ramos O. Min. dioecesis palentinae „doctrinae, eruditionis et elegantiae plenum opus, scil. *Ae-*

---

hispana nova ejus laudat eruditionem, neque enim solum theologiam, graecas latinasque litteras, linguam hebraicam calebat, sed et medicinam, mathesin etc. attigerat.

[1]) Hujus op. cf. ap. Le Long Bibl. s.

[2]) In Bibl. hisp. nova. Cf. Possevinum (Bibl. selecta 2, 18.) ubi inter alia ait: „Lauretus omnia conatus est amplecti, in quibus aliquid allegoriae posset e quolibet alicujus notae auctore invenire."

[3]) Cf. Ziegelbauer, Historiae rei liter. ord. S. Bened. p. 2. c. 1. s. 5.

sertionem veteris vulgatae lectionis juxta decretum sacrosancti concilii tridentini, Salmanticae 1576," pars 2. a. a. 1577. Pinciae. Obiit cum a cathedra episcopali Portus divitis in America translatus fuisset ad cathedram archiepiscopalem s. Dominici a. 1576. Martinus Martinez cantipratensis, qui scripsit: *Hypotyposeon theologicarum sive regularum ad divinas scripturas intelligendas* ll. 10. Salmanticae 1565. in F. „Ac sane liber, inquit Possevinus [1]), est eruditus, sed legendus ille, qui a. hujus seculi 82. Salmanticae excusus est, prior enim editio in indice est librorum prohibitorum, haec vero expurgata cura theologorum inquisitionis hispanae". In duobus posterioribus libris ex patribus centum tradit regulas pro explicandis s. literis, „quas hortor in Domino, ait idem Possevinus, ut Scripturarum studiosi perlegant atque aliquem in ordinem pro suorum studiorum ratione redigant." Franciscus de Avila, cujus est opus: *Figurae Bibliorum V. T., quibus Novi veritas praedicatur et adumbratur*. Antiquariae 1574. Petrus Serrano ex Bujalance ditionis ecclesiasticae cordubensis oppido, ecclesiae cauriensis episcopus († 1587). Prodierunt ejus *commentaria in Apocalypsim* Compluti 1563; *in Leviticum* Antwerpiae 1572. et hisce juncta *in Ezechielem prophetam* 1609. Joannes Suarez O. S. Aug. lusitanus, Lusitaniae regi Joanni III. a sacris confessionibus et concionibus, Joannisque principis praeceptor († 1580): „Vir erat, inquit Ossinger [2]), eximiae integritatis, summae prudentiae ac pietatis, theologus prudentissimus et excellentissimus." Aequales habuit duos alios celebres sacros oratores, Bartholemaeum a Martyribus († 1590) et Casparem Casalium (1585), quibuscum interfuit

---

[1]) Bibl. sel. l. 2. c. 15, 18.

[2]) In biblioth. august.

concilio tridentino: hi vero hisce vulgo distinguebantur notis, quod Bartholomaeus multa paucis, Suarez pauca multis, Casalius vero multa diceret multis [1]). Edidit noster *Commentaria in Evangelium D. N. J. Chr. secundum Mathaeum*, Conimbricae 1562; *s. Lucae*, Parisiis 1578, locupletiora 1604. Ejus sodalis et in morte (a. 1580.) comes fuit Sebastianus Toscano, lusitanus, Carolo V. et Joanni III. a concionibus, qui Jonam prophetam illustravit (Venetiis 1573.) et theologiam mysticam edidit Olisipone 1568.

Eodem a. 1580. obiit qui ceteros nominis celebritate vincit [2]), Hieronymus Osorius Olisipone editus. Studiis operam dedit partim Salmanticae, partim Parisiis et Bononiae, ubi sacras literas et clavem earum hebraicum idioma hausit. Inde in Lusitaniam reversus Conimbricae in schola Isaiae librum Paulique ad Romanos epistolam magno cum ejusdem universitatis plausu explicuit et postmodum ad episcopatum Silvensem promotus fuit. „Plane in hoc viro, inquit Nicol. Antonius aliis concinentibus [3]), quidquid praestantis et eximii natura concedere studiaque literarum conferre solent, cumulatum merito dixeris. Nam praeter innocentissimos mores ductamque ad unguem pontificiae vitae formam, sic in eo resplenduit sapientia eloquentiae conjuncta, ut nescias quid in ejus doctissimis et elegantissimis lucubrationibus, solidissimaene ac vere christianae philosophiae documenta et illustres undique cogitationes, quibus Platonem, an excellentia latinae locutionis, qua Tullium Ciceronem ad Ecclesiae castra deducere voluisse

---

[1]) Cf. Biblioth. hisp. nov. I, 783.

[2]) Non tamen propter ejus in s. literas merita, sed propter eloquens solidumque dicendi scribendique genus. Cf. infra verba Nic. Antonii.

[3]) Biblioth. hisp. nova 1, 595. Bona eum (in sua notitia auctorum) dicit „virum eloquio suavem; ingenio, doctrina et pietate praestantissimum."

videtur, celebritate majori et laude dignum sit.... idcircoque Ciceronis lusitani jure ac merito appellationem promeruit." Inter coenandam ex operibus s. Bernardi praelegebatur, coena finita de iis, quae fuerant praelecta, collatio instituebatur. Ejus ex fratre nepos, Hieronymus Osorius alter [1]), vitam ipsius laudesque conscripsit, atque opera quatuor voluminibus comprehensa edidit Romae 1592, quae editio est rara. Praeter ea, quae ad rem nostram minus faciunt [2]), prodierunt: *De justitia coelesti ll.* 10. Coloniae 1574. adversus Lutherum et Calvinum. *In Gualterum Haddonum Elisabethae reginae magistrum libellorum supplicum de vera religione* ll. 3. Olisipone 1567. Dilingae 1569; cum Christophori Longolii (+ 1522.) non dissimilis argumenti oratione 1576. etc.; *in epistolam b. Pauli ad Romanos* ll. 4; *paraphrasin in Job, Psalmos, Salomonis Sapientiam, Isaiam; commentaria in Parabolas Salomonis, in Oseam, in Zacchariam proph.* [3]) De hisce haec advertit Du Pin [4]): „Scopus ejus non est in suis commentariis et paraphrasibus verba textus explicare, sed declarare sensum sententiarumque ordinem et nexum. Theologiae studiosi cum fructu Osorii legent opera, quo discant apte eloquenterque dicere atque scribere." Quae Calmet repetit scribens: „In suis commentariis et paraphrasibus neglecta expositione vocum sacri textus, totus est in indagando

---

[1]) Hic etiam quaedam edidit, ut *Notationes in paraphrasin Psalmorum, paraphrasin et commentarium in Ecclesiasten et cantica canticorum*, Lugduni 1611. etc. „Son neveu, inquit Du Pin, Bibl. nouv. 16, 122, n'écrit pas si bien que lui, quoiqu'il ait imité son style, mais il parait avoir eu plus d'érudition. Ses Notes sur la Paraphrase des Psaumes sont „bonnes et pleines de remarques critiques sur l'Hébreu."

[2]) Cf. ea in Bibl. hisp. n.

[3]) Cf. Le Long Biblioth. sacra.

[4]) Biblioth. nouv. 16, 122.

sensu et connexione." His denique addendus Didacus de Estella (vel Stella) O. S. Franc., secundum alios lusitanus, hispanus secundum alios. Scripsit *in Evangelium Lucae* vastos *commentarios*, ut ait Schottus, „stilo tamen tenui et vulgari, in quo sensu literali acute invento, morales quoque sensus infinitos eruit et locupletat." Salmanticae 1575. Compluti 1578. 2. vol. in f. Editiones ante a. 1581. index romanus prohibuit, et „hispani theologi, ait Lucas Waddingus, multa in eo opere, quae nimium pietatis studium vel concionatorius exaggerandi modus extorsit, expungenda censuerunt". Hisce correctis saepissime prodiit ut Antwerpiae 1584. Spatio unius seculi 15 editiones recenset Le Long [1]).

Ex *anglis* edidit Alanus Copus [2]), londinensis, canonicus S. Petri Romae († 1568): *Historiae evangelicae unitas seu singularia vitae D. N. J. Chr. eo ordine quo gesta sunt recensita et ex ipsis 4 evangelistarum verbis contexta*, Lovanii 1572. Duaci 1605.

18. Reliqui sunt *itali* [3]), e quibus duo eminent, Jacob Nacchiante (Naclantus) et Sixtus Senensis, uterque or-

---

[1]) Cf. Bibl. hisp. nov. 1, 282, ubi alia ejusdem auctoris opera (ascetica) recensentur.

[2]) Edidit hic quoque: *Dialogi 6 contra ss. pontificatus, monasticas vitas, sanctorum, ss. imaginum impugnatores* etc. Antw. 1566. in 4.

[3]) Praetermittimus Raphaelem Castrucium O. S. Bened. florentinum († 1574.) auctorem *harmoniae V. et N. T.*, quam Venetiis prodiisse testatur Possevinus 1570; Nicolaum Mongeorgium, juris utriusque doctorem, auctorem l. *Codex de mosaico et veteri jure enucleando* Bononiae 1574. in 4; Gregorium Primatitium (Primaticci) O. Praed. Etruscum († 1578. a. aetatis 80.), qui *pro incipientibus et minus peritis* edidit *Expositionem literalem omnium epistolarum d. Pauli*. Venetiis 1564. in 4.

dinis praedicatorum, uterque anno eodem (1569) defunctus. Ille etruscus, florentinus patria, Bononiae studiis operam dedit, ubi Michaelem Ghislerium, postea pontificem maximum, Pium V. consodalem habuit. Exinde Romam vocatus confratres suos philosophicas et theologicas docuit disciplinas: quo munere dum Romae in collegio s. Thomae ad Minervam fungeretur, in collationibus, quae inter eruditos ad mensam Pauli III. assidentis habebantur, ita claruit, ut praeclaris illius dotibus perspectis summus pontifex illum Ecclesiae Cluginae sive Fossae Clodiae (Chioggia) praefecerit antistitem a. 1544. die Junii 3. Interfuit concilio tridentino, ubi graviter invectus est in verba decreti, quibus statuitur traditiones *aequali* pietatis et reverentiae affectu esse recipiendas ac Scripturas. Hinc ejus orthodoxia in dubium vocabatur, nec ante quam se reverenter consensurum obtulerit decreto, quod tanti coetus auctoritas comprobasset, veniam obtinuit [1]). Et etiam aliquo post tempore suspiciones graves in rebus religionis de hoc episcopo supervenerunt. „Sed fas est credere, scribit Pallavicini, insontem fuisse compertum, propterea quod post aliquot annos synodo sub Pio IV. restituta non modo ille interfuit, sed a legatis fructuose admotus arduis gravibusque negotiis, quibus admovendi non erant, nisi qui magno in pretio haberentur, non solum ob pietatem studiumque religionis, sed ob consilium et prudentiam.“ Prodierunt ejus opera curante Petro Fratino (vel Fradino) a. 1567. 2. vol. in F. Inter haec *Enarrationes... in ep. D. Pauli Ap. ad Ephesios; in ep... ad Romanos; s. Scripturae medulla vel arcanorum Christi, quibus singulae sunt mundi locupletatae aetates; tractationes* 18 *theologales* ex. gr. de existentia exsistendique modo Christi corporis in Sacramento; de maximo

---

[1]) Cf. Pallavicini Hist. conc. trid. l. 6. c. 14.

pontificatu maximove sacerdotio J. Christi, de augustissimo ejus regno; theoremata 14 theologica, 16 metaphysica, 15 naturalia; quaestiones 4 [1]). Magni hunc theologum facit doctissimus Thomassinus, qui eum dicit [2]) „concilii tridentini lumen non postremum“ „Christi arcanorum indagatorem praecipuum.“ Sixtus senensis haec de eo scribit: „Philosophus ac theologus sui temporis celebratissimus scripsit ad Julium III. P. M. pias ac doctas enarrationes in ep. Pauli ad Romanos et ad Ephesios stilo brevi, dilucido et eleganti, in quibus inseruit et juxta s. Scripturam et orthodoxam fidem explicavit omnes ferme difficultates pietatis christianae [3]). Legimus etiam ejusdem opus ad intelligentiam divinorum voluminum apprime utile, cui titulus est, medulla s. Scripturae etc.“

19. Sixtus a patria sua cognominatus Senensis, origine erat judaeus n. a. 1520. Amplexus tamen est fidem catholicam et ordinem ingressus S. Francisci. Verum de haeresi suspectus, accusatus et convictus mortem per ignem subire debuisset, nisi Michael Ghisleri (postea Pius V.) s. inquisitionis commissarius non tam rationibus quam lacrimis et mansuetudine sua eum dedocuisset errorem adduxissetque ad illius ejurationem, qua facta vitae promeruit gratiam. Sixtus tamen seu vitae taedio seu futurae sibique superstiti hinc imminentis infamiae inter suos Minores timore perculsus, latae jam adversum se capitis sententiae revocationem respuebat, magis eligens vitam commerita mortis poena prae-

---

[1]) Cf. Quetif, Scriptores O. Praed.

[2]) De Incarn. l. 8. c. 7. § 4; l. 2. c. 6. ubi eorum sententiam rejicit, qui tuentur Verbi incarnationem etiam in hypothesi, quod Adam non pecasset, quam impensissime defendit Naclantus.

[3]) Hinc Rich. Simon, Hist. crit. du N. T. ch. 38: „J. Naclante.., doit plutôt être placé parmi les théologiens controversistes, que parmi les commentateurs du N. T.“

cidere, quam infamem producere cum sociis. At Ghislerius Deo afflante ceu futuri praescius, Sixtum aliquando fortissimum fore praevidens Ecclesiae columen fideique pugilem, ut et has infamiae nubes abstergeret, vitaque nova ac tranquilla deinceps vivere posset, pro voto illius mutato pristini Minorum instituti contubernio, suo illum cooptavit cum apostolicae sedis auctoritate praedicatorum ordini ipsumque propriis ipse manibus propria et veste donavit (a. 1551.)[1]. Refert autem de se Sixtus[2]: „Pius V. P. M. cum ante pontificatum ei divinitus collatum amplissimo ac sacro totius christianae inquisitionis senatui praeesset, a. videlicet humanae salutis 1559. misit me Cremonam ad abolendos thalmudicos hebraeorum libros impiae ac prodigiosae doctrinae, quos judaei ex omni ferme Italia in eam urbem tamquam in commune judaicae nationis asylum convexerant etc.“ Referunt[3]) etiam eum lethaliter decumbentem quaecunque adhuc inedita scripserat, forte nondum suo calculo praelo matura, ante obitum igni tradidisse: atque hanc esse unam rationem, cur ex tot tantisque, quae vir ille eruditissimus ediderat operibus, quaeque ipse a se scripta recenset (Biblioth. l. 4.), nullum aliud praeter *Bibliothecam sanctam* posteritati supersit. Verum haec sufficit ad magnam suo auctori eruditionis famam conciliandam. Prodiit haec primum Venetiis 1566. duobus voluminibus in F., deinde saepius; meliores editiones sunt illa P. de la Hay S. J. Lugduni 1591 (et alibi)[4], et altera Thomae Milante O. Praed. Neapoli a. 1742. locupletata an-

[1]) Cf. Epist. nuncupat. Pio V. inscripta Biblioth. suae sanctae praefixa.

[2]) Biblioth. s. l. 4. ad calcem.

[3]) Quetif, Script. O. Praed. 207.

[4]) Plura tamen in ea carpit quem mox nominabimus Thomas Milante in praef. suae edit.

notationibus doctis, auctario virorum doctorum, qui de s. Scriptura scripserunt, qui vel praetermissi fuerunt a Sixto vel post ipsum floruerunt. Dividitur porro hoc opus in 8 libros, quorum „*primus*, verba sunt auctoris in praefatione, de divinis utriusque T. voluminibus pertractans, singula ipsorum argumenta, auctores, auctoritatem rerumque ab ipsis descriptarum tempora diligentissime exponet. *Secundus*, scriptorum omnium, quorum in ss. voluminibus fit mentio, scripta universa exstantia tam vera et indubitata, quam apocrypha et pseudoepigrapha recensebit, ipsorumque argumenta ac multa in his obscura lucide explicabit. *Tertius*, artem exponendi ss. volumina complectens, 60 fere modos explanandi ss. scripta catholicis expositoribus usitatos ostendet aptissimis regulis et exemplis. *Quartus*, catalogum eorum continens, qui divina volumina catholicis interpretationibus illustrarunt, comprehendet expositorum omnium, qui ab a. 300. ante Christum n. usque ad haec tempora ss. libros recte pieque exposuerunt, nomina, genus, dignitatem, seculum, commentariorum numerum et varietatem, linguam, stilum, expositionis genus, exponendi methodum et praesertim virorum illustrium varia de praecipuis expositoribus judicia: huic accedent appendicis loco, de hebraeis divinorum voluminum expositoribus elenchus, itemque de falsarum inscriptionum causis et quibus conjecturis earum deprehendatur falsitas, brevis admonitio. *Quintus* censorium jus in expositores divinorum V. T. voluminum sibi vindicans, habebit annotationes, censuras, castigationes, observationes et elucidationes eruditissimorum Ecclesiae doctorum super variis locis in explanationibus nobiliorum expositorum partim caute legendis, partim prorsus vitandis, partim pie interpretandis aut saltem modeste excusandis. *Sextus* eodem annotandi studio et ordine censuras et annotamenta in explanatores N. T. continebit. *Septimus*

adversus eos decertans, qui libros N. T. haeresibus suis obscurare tentarunt, omnes haereses, quae ab ascensione Christi usque in hanc diem adversus singulas N. T. scripturas exortae sunt, tam ex ipsis divinis literis, quam ex veterum patrum scriptis acerrime confutabit. *Octavus* iisdem armis cunctas haereses adversus singula V. T. volumina ab haereticis excitatas evertet." Quilibet facile videt, opus hoc ingentis esse eruditionis magnaeque utilitatis, Sixtumque inter eos esse recensendum, qui introductionis in s. Scripturam condiderunt disciplinam. Hinc non solum a catholicis verum etiam a protestantibus [1]), non olim modo, sed nostra quoque aetate opus hoc laudatur [2]). Stapletonio [3]) est Sixtus „doctorum princeps, qui sacras Scripturas accuratissime tractavit." „Sixti Senensis Bibliotheca, si Mabillonium audimus [4]), utilissima est iis, qui ad lectionem s. Scripturae se accingunt", „sacra eruditione tota refertissima" teste Thomassino [5]); in ea, inquit Du Pin [6]), nihil est, quod exquisitam non redoleat eruditionem, ita ut neminem, qui biblicis studiis delectatur,

---

[1]) Non plane immerito haec protestantium laus Sixto tributa Michaeli a. S. Jos. Bibliogr. crit. 4, 218. suspecta videtur. Ideo illis carus est, quod, quamvis bona intentione, Patrum in explicandis scripturis naevos scrupulose nimis pandat atque aperiat.

[2]) Cf. haec. testimonia collecta ap. Milante in edit. cit.

[3]) In relect princip. fidei doctrin.

[4]) De studiis monasticis. Idem testatur quoque praeter alios Rich. Simon Hist. crit. du V. T. l. 3. ch. 17.

[5]) Theolog. dogm. P. 3. Tr. 4.

[6]) Biblioth. t. 16. p. 102. Addit tamen haec: „Il serait néanmoins à souhaiter que Sixte de Sienne eût traité de certaines matières plus à fond, qu'il eût passé sur d'autres plus légèrement, et qu'il en eût omis qui ne sont d'aucune utilité, ou qui ne viennent point à son sujet. Son style est simple et n'a rien d'élégant ni d'élevé."

pigeat eum legisse;" nec sane, addit Calmet [1]), „opus aliud ceteris utilius praeponeretur, quam Bibliotheca Sixti Senensis, ita enim auctor opus suum inscripsit, justo ille quidem titulo, neque enim ejus aetate aliud quidpiam ejus generis opus elaboratius paruerat." Et ne solum catholicos censores audiamus, protestantium quoque suffragia adducemus. Js. Casaubono [2]) est „Sixtus senensis doctissimus ac sagacissimus veterum scriptorum censor"; Rich. Montacutio: „Vir plane doctissimus et si quis alius in patribus versatissimus [3]), immensi laboris scriptor, diligentiae stupendae, lectionis variae et eruditionis admirandae [4])". Secundum Joan. Henr. Hottingerum [5]) est „bibliotheca sacra Sixti sen. ceteris... religionis suae sociis ob variam scriptorum copiam et erectum in multis judicium anteferenda." Recentiori vero aetate ita de eo scribit Fr. Reithmayr [6]): „Sixtus sen. viam aperuit studio historico-critico praesertim in ll. posterioribus (sui operis). Sixti opus pro scientiae conditione illius temporis praecellens diu magni et merito quidem fiebat: nec protestantes illi ae-

---

1) Biblioth. s. praef. diction. bibl. p. 3.

2) Not. in s. Joan. Chrysost.

3) Apparat. 1. sect. 68.

4) Exercit. 5. c. 3.

5) Bibliothec. quadripart. p. 2.

6) Einleit. in die can. Bücher des N. B. Regensburg 1852. p. 13. Similia habet Welte, Kirchenlex. III, 490. Cf. Feller II, 53: „On y trouve aussi d'excellentes remarques pour l'intelligence des Pères. Cet ouvrage est savant, curieux et utile; il y a cependant des jugements faux, et l'auteur manque quelquefois de critique." Richard Simon l. c. „On peut dire qu'il y a peu d'Ouvrages sur cette matière, où il y ait tant d'érudition et de bon sens; et il explique même souvent sa pensée avec beaucoup de liberté".

quale opus opponere diu poterant, nec catholici aliud addere, quod illud pretio aequaret.“

His duobus addendi sunt Seraphinus Cumiranus O. Min. feltrensis, vir doctissimus, cujus „opus egregium [1])“ *Conciliatio locorum communium totius Scripturae, qui inter se pugnare videntur*, 2 (3) vol. in 8⁰ prodiit Parisiis 1556—58; Antwerpiae 1557. etc. revisa a Leandro de s. Martino, Duaci 1623. Joannes Maria Ballianus, ligur, casalensis, cujus prostat: *Expositio evangelii s. Marci*, Venetiis 1570. in 8⁰; Petrus Caponsacchius de Pantaneto O. Min. aretinus, qui reliquit in canticum canticorum et apocalypsim Joannis ap. observationem, Florentiae 1572. in f. 1586. Antonius Marinarius O. Carm. cujus *Concordia V. et N. T.* lucem aspexit Parisiis 1586. Felicianus Capito O. Serv. B. M. V. narniensis, archiepiscopus avenionensis († 1571) cujus exstat: *Explicatio catholica locorum fere omnium V. et N. T. quibus ad stabiliendas haereses nostra tempestate abutuntur haeretici*, Venetiis 1579. *In acta apostolorum et epistolas canonicas explicatio*, Venetiis 1561. Cornelius Mussus O. Min. placentinus, celeberrimus sui temporis concionator, episcopus bituntinus. Fuit unus e tribus episcopis, qui primi Tridentum ad concilium convenerant [2]), ipseque ad concilii inchoationem orationem habuit [3]).

---

[1]) Mich. a. S. Jos. Bibl. crit., secundum quem nonnulli hoc utuntur opere, quin fontem indicent.

[2]) Cf. Hist. Conc. Trid. card. Pallav. l. 5. c. 8. n. 9.

[3]) De qua cf. eundem l. 5. c. 18. De ejus disputatione de justificatione cum plausu excepta cf. l. 8. c. 4. n. 14. Hujus ratione videtur Joannes a s. Antonio (in Biblioth. francisc.) scribere: „Doctrinam de justificatione in ordinem redegit, defendit, determinavit in concilio trid. cum auditorum admiratione tanta, ut patres ceteri uno ore omnes dicerent,

A Pio IV. ad Ferdinandum Caesarem (a. 1560) legatus missus fuit. Denatus est 9. Jan. 1574. Praeter conciones plurimas [1]) aliosque libellos asceticos habemus: *De operibus sex dierum* (op. t. 2. a. 1589. Venetiis); *commentarium in ep. ad Romanos* in 4. Venetiis 1588; et secundum bibliothecam franciscanam, *commentaria in omnes Pauli epistolas*, ib. „Cornelius Mussus, scribit Possevinus [2]), fecunda facundia divitias historiae divinae explicat iis introductionibus, quas scripsit in suos *de divina historia libros* (3. Venetiis 1585, 1587), quare eruditum quemque virum haud poenitebit illas legisse.“ Agit autem ibidem de divinae essentiae aeternitate, veritate, et de divinae naturae et vitae fecunditate.

IV. Historia ecclesiastica.

20. Nulla Theologiae disciplina tam paucos hac periodo nacta est cultores, quam historia ecclesiastica. Praeter duos reliquos [3]) nominasse sufficiat, ut Roverum Montanum O. Carmel. bruxellensem († 1567), qui adversus Sleidanum

Spiritum s. mirabili modo in eo fuisse operatum, ut scribit Mich. ab Isselt in vita ejus, quam praefixit T. 1. concionum etc.“

[1]) Cf. Fried. Borromaeum l. l. de sacris oratoribus. Du Pin de eo ita habet (16, 114): „Cet auteur etait poli et éloquent; il écrivait bien en Latin et en Italien. Il avait prêché toute sa vie avec un applaudissement général. Cependant il n'était pas à son aise; il est tombé dans le défaut assez ordinaire aux Prédicateurs, d'être plus attaché au brillant, qu'à la justesse des pensées et de se mettre plus en peine de l'ornement du discours, que de la solidité des raisonnements.“

[2]) Bibl. sel. l. 2. c. 16. Cf. l. 13. c. 9.

[3]) Inter hos nominandus etiam Martinus Eisengrein, de quo supra n. 8. egimus, et forte Franciscus Balduinus, celeberrimus quidem jurisconsultus, sed in religione varius: mortuus tamen est catholicus (1573). Edidit inter alia *leges* et *edicta* veterum imperatorum *de christianis*

scripsit: *Rerum memorabilium ab a. 1500. ad a. 1560. in republica christiana gestarum ll.* 5, Coloniae 1569. in f.; Jacobum Gillotium gallum, campanum, operum s. Ambrosii et Hilarii pictaviensis editione clarum. De ejus editione operum S. Ambrosii (Paris. 1568 T. 3. in f.) ita statuunt editores Maurini [1]): „Quamvis autem omnium, quae prius publici juris factae fuerant, merito praedicari possit absolutissima, nihilominus tamen quae rerum humanarum saepe conditio est, remansit omnium propemodum maxime ignota: eam videlicet oppressit romanae, quae proxime illam secuta est, editionis fama." Collegerat quam plurimos pro eadem codices, verum collationis labore deterritus, aliquorum tantum ope est usus. De operum S. Hilarii editione haec scribit Constantius [2]): „Ut primum hujusmodi vitam (a. Joan. Jac. Grinaeo compositam) eique adhaerentem Erasmi praefationem perlegit Gillotius, utrumque opus ut sanctissimo praesuli (Hilario) contumeliosum ac catholicae pietati valde noxium a christianis lectoribus abjiciendum judicavit. Ipse melioris voti compos commentationem eis substituit, in qua primum veniunt quae ad Hilarii historiam spectant, ex illius aliorumque veterum scriptis collecta; tum de ipsius stilo et scriptis disserit; ac postremo locos suspectos notat et quantum potest benigne interpretatur: opus pro illa aetate exquisitum et laude dignum, quamvis permulta in eo reperire sit, quae historiae jam limatiori atque accuratori assuefactos nonnihil offendant....

---

historiam carthaginensis collationis; Optatum milevitanum de schismate donatistarum, Victoris uticensis de vandalica persecutione ll. 3. cum prolegomenis et annotationibus; prolegomena in Minucii Felicis Octavium etc. Cf. de eo Doujat, praenot. canonicae l. 5. c. 8; Andres Dell' Origine etc. d'ogni Letteratura p. 6. l. 3. c. 2.

[1]) In praef. ad op. s. Ambr.

[2]) In praef. gen. ad op. s. Hilarii n. 10.

Illibatum prorsus reliquit Hilarii textum, in quem etiam incuria Nivelii, qui hanc editionem a. 1572. typis elegantibus sed manu minus accurata adornavit, menda irrepserunt non pauca." De s. Hieronymo bene meritus est Marianus Victorius[1]), amerinus presbyter, postea reatinus episcopus, qui etiam interfuit synodo tridentinae († 1572). Prodiit ejus editio operum s. Hieronymi elegantissimis Manutii typis Romae 1565—72. 9. vol. in f., quae variis in locis, ut Antwerpiae 1578, secundis curis recognita Parisiis 1608. et 1643. recusa fuit. Vel in solis tribus prioribus tomis se loca plus minus mille et quingenta restituisse affirmare non dubitat, quae vel sua Erasmus manu maculaverat, vel tempore corrupta restituere ex rerum imperitia haud poterat. In scholiis vero, quae ad calcem adjecit, copiose satis lectionum, quas reposuit, rationem earumque varietatem e Mss. edisserit illustratque perplures locos, qui sibi luce indigere videbantur. Nec minori diligentia reliquos tomos prosecutus est. „Haec itaque editio, inquit Vallarsi[2]), quamquam nec erasmiana recensione copiosior sit et nihil ferme distet ab illa ordine, est tamen illa multo accuratior ipsis, qui hodiedum superant, Erasmi patronis minime diffitentibus." Hoc quoque tempore floruit Petrus Franciscus Zinus veronensis plurium scriptorum graecorum interpres latinus.

21. Omnium celeberrimus hac epocha est Onuphrius Panvini O. S. Aug. veronensis (1529—1568), propter immensam eruditionis supellectilem antiquitatis helluo[3]), propter

---

[1]) Edidit hic quoque: *De sacramento confessionis et de antiquis poenitentiis*, Romae 1562. et 1571. 1621.

[2]) In praef. gener. ad op. s. Hieron. p. 1. n. 10.

[3]) Cf. Paulum Manutium l. 2. ep. 9. ad Ant. August. Bona in notitia auctorum: „Vir ingentis lectionis, rei antiquariae sacrae et profanae peritissimus."

ejus de historia merita vel a protestantibus pater historiae [1]) salutatus. Incredibilis fuit ejus in legendo scribendoque assiduitas conjuncta tamen cum promptitudine propter Deum deserendi etiam studia tam cara. Dicere solebat, se bovis instar esse altare inter et aratrum constituti in utrumque paratum, tam paratum ad tolerandos studiorum labores, quam ad obeunda ministerii sacerdotalis munia. Vigiliarum ejus testes sunt innumera, quae composuit scripta, quibus sacram profanamque illustravit historiam [2]). Ea eruditione singulari et solida sunt referta; scribendi genus nitidum est, comptum et planum, deque iis disputare solet, quae ab aliis nondum fuere illustrata. Ita de illis judicant Niceron, Du Pin [3]) aliique [4]). Quaedam hic nominasse sufficiat. *Epitome vitarum RR. Pontificum a. s. Petro usque ad Paulum IV.* Venetiis 1557, quae editio inscio auctore prodiit, sed mendis infecta [5]); correctior et auctior 1567. etc. — *Chronicon ecclesiasticum a C. Julii Caesaris tempore usque ad Maxi-*

---

[1]) Ut ab Js. Casaubono, Jos. Scaligero, Justo Lipsio. A Petro Servio (in miscell. c. 5. p. 94.) dicitur: „Nostri senatus i. e. antiquarii princeps et omnium qui sunt quique fuerunt antiquariorum praestantissimus.“

[2]) Cf. Ossinger, Bibl. August.; Niceron, Nachrichten von den Begebenheiten und Schriften berühmter Gelehrten 12, 287. Ejusmodi scripta ad 65. numerantur, ex quibus tamen aliqua perierunt.

[3]) L. c. 16, 96. ss.

[4]) Cf. Thomas Pope Blount, Censura auct. celebr.; Passaglia eum vocat (de immac. conc. S. 6. c. 3. a. 3. n. 1342) „virum immortalis ingenii.“ Jos. Scaliger (in animadv. ad. Eus. Chron. l. 2.) „occulatissimum et acuratissimum.“

[5]) Si Baluzio credimus, vitae eorum pontificum, qui Avenione commorabantur, minore dignae sunt fide, cum Onuphrio deessent documenta authentica et necessaria subsidia.

milianum II. Coloniae 1568 [1]). *De ritu sepeliendi mortuos apud veteres christianos et eorum coemeteriis*, Lovanii 1572; liber eruditus et dignus qui legatur [2]). — *De Sibyllis et carminibus sibyllinis*, Venetiis 1567; *Fastorum ll.* 5. Venetiis, opus insigne ad illustrandam antiquitatis et medii aevi historiam. — *De primatu Petri et apostolicae sedis potestate* [3]); *De antiquo ritu baptizandi catechumenos* etc. Primus adversus centuriatores Annales ecclesiasticos scripsit, quae tamen ms. asservantur in bibliotheca vaticana [4]).

22. Laurentius Surius natus est Lubecae (1522). Coloniae socium studiorum habuit Petrum Canisium, qui illum ab haeresi, qua jam erat infectus, ad avitam reduxit fidem [5]). Abundabat ea aetate Cartusia coloniensis viris eruditione et

---

[1]) Ouvrage plein de recherches, inquit Feller, 2, 528, et bien propre a éclaircir l'histoire tant ecclesiastique que profane.

[2]) In recensione operis doctissimi de Rossi: La Roma sotterranea christiana, quae prostat in Civiltà cattol. (1865 fasc. 1. p. 109) legimus: „Il primo che piu di proposito rivolgesse l'ingegno alle antichità christiane di Roma fu Onufrio Panvinio, il quale appunto da queste pigliò le mosse di un' opera gigantesca di Archeologia universale, che avea in animo di compiere. Se si considera la condizione dei tempi tanto immaturi per questa scienza, e molto piu la si giovane età dello scrittore... parra prodigio ciò che egli tentò e ciò che fece. Nondimeno per quello segnatamente che spetta al presente soggetto appena si può dire, che dal Panvinio questo avesse qualche avviamento ecc."

[3]) Receptus fuit hic liber in biblioth. max. pontific. a Roccaberti collectam t. 17; et in Thesaurum Zachariae t. 7, 1001—1187.

[4]) Nonnulla ex ejus mss. suo Spicilegio romano inseruit Card. Mai, qui hujus scriptoris cum laude meminit. Ceterum notitiam literariam de eo cf. apud Christop. Saxium in *Onomastico literario* ad a. 1550.

[5]) „Ex haeretico catholicus, inquit b. Canisius in suo testamento, me adjutore Coloniae factus." Cf. Riess, Petrus Canisius Kap. 1. Raess, Convertiten 2, 338, ss.

sanctimonia clarissimis, Gerardo Hammontano, Theodorico et Brunone Loheriis, carne et spiritu fratribus, Henrico Helmesio, Justo Lanspergio. Hujus potissimum odore allectus videtur, ut hoc austerum vitae solitariae genus eligeret. Vestem sacram induit 23. Febr. 1540. Excepto brevi intervallo omnem vitam Coloniae egit in quiete operosissimam, in silentio facundissimam et tot linguis quot editis libris Ecclesiae Christi patrocinantem, in solitudine cum catholicis eruditis conversantem religiosissimus eremita, sed apostolico zelo pro Ecclesia Dei desudans, nec ante scribendi quam vivendi finem fecit 23. Maji 1578 [1]). Tanti eum fecit Pius V., ut ejus sanitatem, quae perennis abstinentiae rigore, vigiliis, studendi scribendique labore frangebatur, Priori coloniensi commendandam judicaverit. Plurima doctorum virorum, ut Gropperi, Eisengrein, Susonis, Tauleri, Ruysbrochii, Fabri, Staphyli etc. opera utilia latine reddidit; 22 patrum et scriptorum ecclesiasticorum edidit homilias; novam adornavit *conciliorum collectionem*, Coloniae 1567. v. 4. [2]); Sleidano opposuit: *Commentarium brevem rerum in orbe gestarum ab a. salutis 1500. ad a. 1564.* Lovanii 1566; recusus fuit Coloniae a. 1586, 1601. cum additamento Mich. ab Isselt usque ad a. 1574. [3]), „ut in hoc qualicunque commentario, sicut ipse

---

[1]) Cf. Hartzheim, Biblioth. colon. 218 ss. ubi ejusdem operum catalogum reperies; Niceron 21, 319 ss.

[2]) Praeiverant ei in hoc opere Jacobus Merlinius, qui primam conciliorum editionem adornavit Parisiis 1523; nonnihil auctam Coloniae 1530; Parisiis 1536. Alteram curavit Petrus Crabbe O. S. Franc. Coloniae 1538. v. 2. in F. auctam tertio 1551. Cf. Hefele, Conciliengeschichte Bd. 1. Einl. p. 61. s.

[3]) Hunc commentarium in linguam germanicam vertit Joannes Fabricius suffraganeus spirensis, Coloniae 1568; in linguam gallicam Jacques Estourneau, Parisiis 1571. „Quae Sleidanus, inquit de hoc

in praef. scribit, doctrinae inconstantiam, foedissimas antilogias, atrocissimas alterationes et his consimilia multa, quae in nostris evangelicis dogmatistis et praeconibus visuntur, diligenter lectori ob oculos ponerem et quaedam etiam inculcarem, ut magis moveant et tenacius animis affigantur.“ Hoc opus adversariorum movit bilem, qui illum propterea „perfrictae frontis hominem et impudentissimum calumniarum et conviciorum architectum“ dixerunt, ut Seckendorf; vel „mendaciorum pessimum excogitatorem“ ut Paulus Melissus; vel ejus opus „ex meris fere mendaciis et conviciis conflatum ac compositum“ pronunciarunt, ut Schelhorn etc.[1]). Verum inter cetera Surii opera eminent: *De probatis vitis sanctorum t. 6. in F.* Coloniae 1570—75; alteram editionem auctiorem et puriorem inceperat quidem, sed morte praeventus absolvere non potuit; eam absolvit ejus sodalis Jacobus Mosander adjecto t. 7. Hanc vero methodum in edendis SS. vitis secutus est Surius, ut in iis, quas latine satis et graviter scriptas invenit, nil mutaret; in aliis rudiori oratione conscriptis et aequo verbosioribus suo stilo eas redderet[2]) et vitandae prolixitatis contraheret. Cum id nonnullis displicuerit[3]), repositae sunt hae vitae prout ab ipsis auctoribus

---

commentario Spondanus ad a. 1556, quaesitis calumniis vel impuris derisionibus peccavit, ut frequentissime fecit, Laurentius Surius censuris suis in semitam rectam reduxit.“

[1]) Ap. Mich. a. s. Jos. Bibliogr. crit. 3, 176.

[2]) „Equidem, ait ipse Surius, ut etiam erudito lectori gratificarer, vitas aliquot rudi stilo conscriptas, aliquanto latiniores reddidi; maxime quarum auctores nondum comperi: nonnunquam vero etiam illas nonnihil elimavi, quae habent suos quidem auctores, sed sic scriptae erant, ut delicatas aures eorum, qui sermonis elegantia delectantur, facile offenderent.“

[3]) Schütz, de scriptis et scriptoribus histor. Ingolstadii 1761. art. Surius. Hinc Bona in notitia auctorum: „Laurentius Surius

conscriptae erant in tertia editione, quae multo locupletior et in duodecim tomos distributa et ad commodiorem redacta usum Coloniae prodiit 1618. Plures quidem Surio in vitis SS. colligendis praeiverant, sed nemo judice Bollando [1]) illius studium et industriam adaequavit. Ipsum praeivisse ac fundamenta velut jecisse magno illi operi, quod a Bollando nomen accepit, non immerito dixeris. Cumque Surius primum tomum dicasset Pio V., ab illo benevolentissimum accepit diploma, in quo inter alia legimus: „Librum sanctorum vitas continentem a te nuper editum atque ad nos missum libentissime accepimus, qui quidem eo gratior nobis fuit, quod opus in se continet a nobis semper desideratum et ad refellenda haereticorum in easdem patrum sanctorum historias maledicta aptissimum; laudamus itaque pium hunc laborem tuum, teque, quod coram Domino vacuus apparere nolueris... debitis in Domino laudibus commendamus."

V. Theologia practica.

23. Notum est *hispanos* [2]) ceteris nationibus in theologia *scholastica* seu speculativa palmam praeripuisse, verum non

---

nitidus scriptor, cujus laboriosum opus *de vitis sanctorum* gratius foret et utilius, si veterum scriptorum primigeniam phrasim retinuisset."

[1]) In praef. gener. ad acta SS. c. 1. § 5. ubi illos quoque recenset, qui hoc in opere Surio praeiverunt, inter quos nominandus Aloysius Lipomanus, episcopus veronensis († 1559). Alii vero Surii opus in compendium redigerunt, ut Zacharias Lippelous Antwerpensis O Carth. († 1599.), quod compendium auctum et emendatum edidit Corn. Grasius; dein Franc. Haraeus, Antwerpiae 1591. auctum Coloniae 1605.

[2]) E Gallis praetermittimus Carolum Molinaeum (du Moulin) celeberrimum sui temporis juris consultum (1500—1566); licet enim plura scripserit ad jus canonicum spectantia, tamen cum illa conscripsit,

solum in hac sed et in theologia *practica* eminuerunt. Testis est haec epocha. Quamplurimi enim hac aetate excoluerunt sive theologiam morum sive jus canonicum. Huc pertinent Joannes Genesius (Juan Ginez) de Sepulveda, cordubensis (natus c. à. 1490.) vir praestans et doctissimus [1]), qui Bononiae in philosophia praeceptorem habuit Petrum Pomponatium. Post 22 annos, quos magna ex parte Romae transegit, Caroli Caesaris aulam regii chronographi titulo cohonestatus sequi est jussus. Vixit annos 81, obiit a. 1571. Magnis ab eruditis viris extollitur encomiis. Ita Jovius (in Elogiis): „Sed hodie procul dubio Joannes Sepulveda cordubensis ipsam eximiae laudis arcem obtinet, qui graecae peritus linguae et scientiarum prope omnium validis instructus praesidiis, dum assidue atque ideo feliciter stilum exercet, eloquentissimus evadit". Pleraque tamen ejus opera [2]), ad theologiam non spectant. Mentionem tantum quorundam faciemus: *De Fato et libero arbitrio ll.* 3. Romae 1526. in quibus doctissime Mart. Lutherum refellit. De hoc opere ait Michael Medina [3]): „Et Ciceronis eloquentiam et Ari-

---

nondum erat catholicus, cum parum ante mortem novatorum renunciaverit erroribus agente inprimis Claudio Espencaeo. Ceterum eadem, ut legimus in librorum prohibitorum indice, non permittuntur, nisi deletis iis, et emendatis juxta censuram jussu Clementis VIII. impressam Romae 1602.

[1]) Ita vocatur a Possevino in biblioth. selecta l. 16. c. 14. Scaliger de emendat. temp. l. 5. Plurimorum aliorum elogia cf. in Bibl. Hisp., 1, 701. s. „Suis tamen opinionibus, addit contin. Fleury L. 173. § 71. non immerito, plus aequo pertinacius inhaerebat atque a mitioribus magisque moderatis sententiis... plurimum recessit", quod praesertim patuit ex suis cum Bartholomaeo de las Casas indorum causam propugnante controversiis.

[2]) Cf. catalogum in biblioth. hisp. nova.

[3]) Bibl. hisp. nova l. c.

stotelis philosophiam, et quod prius est, christiani pectoris integritatem invenias." Christophorus Madridius S. J. († 1573) toletanae dioecesis edidit libellum: *de frequenti usu Eucharistiae* Neapoli 1556; saepius excusum cum egregio plane Directorio ad confessarii et confitentis munus recte obeundum P. Joan. Polanco S. J. (1577), cujus est et alter utilis libellus: *Methodus ad juvandos eos, qui moriuntur*. Maceratae 1573.[1]. Michael Thomasius de Taxaquil, balearis, majoricensis, vir clarissimus et eruditissimus, teste Baluzio[2]), synodo tridentinae interfuit; eumque in emendando Gratiani decreto Gregorius XIII. adhibuit. Obiit tandem ilerdensis episcopus post a. 1576. Antonius Cordubensis O. S. Franc., qui dum viveret, ut idoneus quidam atque ei aequalis testis loquitur, „tamquam Pythium quoddam erat Theologiae oraculum, ad quem omnes auxilii et consilii gratia ventitabant, ut velut inter pythagoreos sic jactaretur: Ille dixit. Adeoque studiis invigilare solitus dicitur, ut raro post matutinarum precum vigilias, ut in more est ceterorum, captaturus de novo somnum lecto se traderet, imo id totum, quod ad lucis adventum usque esset temporis, evolvendum libris insumeret[3])". Praecipua ex ejus operibus sunt: *Quaestionarium theologicum sive silva casuum conscientiae* Toleti 1578. — *Commentaria in 4 libros Magistri sententiarum*. 1569. *De Indulgentiis*, Ingolstadii 1585. Obiit 93 an. natus c. a. 1578. Didacus de Simancas,

[1]) Cf. Backer, Biblioth. des E'crivains de la Comp. de Jésus, 1, 47, 1, 579.

[2]) In notis ad Lactantii l. de mortibus persec. Edidit enim *Lactantii opera* notulisque illustravit (Antwerpiae 1570.). Etiam Petrus Faber Semestrium juris l. 2. c. 6. eum vocat: „diligentissimum et eruditissimum scholiasten", et Gaspar Barthius ad l. 5. Theb. Statii v. 149 „bonum optimi auctoris vindicem."

[3]) Ita Bibl. hisp. nova.

cordubensis, vir omnium consensu doctissimus [1]), divini et humani juris peritissimus, variaeque lectionis thesaurus refertissimus [2]). Fuit primum civitatensis, dein per decennium ferme pacensis, ad ultimum zamorensis ecclesiae antistes, ac etiam neapolitanorum prorex. Ex ejus operibus nominamus: *De dignitate episcoporum tractatus*, Antwerpiae 1573. in 8. Nec omittendus est Bartholomaeus de Carranza et Miranda, O. Praed. navarrus (n. 1503.), tragica vitae fortuna notissimus, qui postquam summas adeptus est ecclesiasticas dignitates (fuit siquidem archiepiscopus toletanus et Hispaniae primas), in haeresis crimen vocatus est. Romam accitus et tandem venire permissus, absolutus quidem fuit, sed non plene. Sententiae paucos dies superstes fuit, obiit enim 2. Maji 1576. [3]). Composuit celebrem *Summam omnium conciliorum*, cui introductionis loco praemisit controversias 4 de auctoritate traditionum, s. Scripturae, romani pontificis et conciliorum. Haec summa propter ejus utilitatem saepissime fuit recusa. Primum prodiit Venetiis 1546. Complectitur breves de romanis pontificibus notitias, recenset eorum epistolas decretales, praecipuas exhibet, sicut et canones conciliorum oecumenicorum et celebriorum provincialium. Ejus sodalis Dominicus Schram eam edidit emendatam, auctam decretis ultra centum conciliorum, continuatam usque ad Pium VI. Augustae 1778. vol. 4. Plura de Carranza cf. apud Quetif, Scriptores 2, 236, ss. Hefele, Kirchenlex. 11, 372.

24. Omnes tamen eruditionis fama nominisque celebritate vincit Didacus de Covarrubias et Leyva, toletanus (n.

---

[1]) Covarrubias l. 2. Variarum c. 8. n. 5.

[2]) Franc. Sarmiento ep. giennensis l. 1. Selectarum c. 1. n. 10.

[3]) Cf. plura apud Laugwitz, *Bartholomaeus Carranza*, Kempten 1870.

1512.), discipulus in studiis civilibus et canonicis magni Martini Azpilcueta Navarri, qui tanto discipulo merito etiam gloriari solebat [1]). Postquam docuerat jus canonicum in academia salmanticensi (cujus statuta postmodum ipse condidit), aliaque obiverat munera honorifica, ad cathedram episcopalem civitatensem promotus fuit (a. 1560.). Hoc spectabilis honore ad synodum se contulit Tridentum, in quo totius Ecclesiae theatro mire sibi corda omnium judiciaque devinxit. Nam et decreta quotquot de reformatione scripta sunt, quorum formatio Didaco nostro Hugonique Boncompagno, qui Gregorius fuit postea XIII. Papa, commendata fuerat, partes suas cedente socio, composuisse ac perfecisse solum, Joannes Horozcius Covarrubias, nostri ex sorore patruele nepos, in moralium emblematum l. scribit. In reditu factus Segoviae episcopus a. 1565. deindeque 1572. in locum Didaci Espinosae S. R. E. cardinalis demortui assumptus fuit ad praefecturam magni Castellae senatus, quem integritate et prudentia eximia per sexennium fere magistratum gessit usque ad obitus diem a. 1577. Lectionis et studiorum suorum testis est libraria ejus supellex omni librorum genere constans, in quibus omni orae insidens et affixa diurni nocturnique visebatur observatoris manus. Otium etenim sic aversatus fuit, nullam diei horam ire sibi passus inutilem, ut et in gravissimo et occupatissimo regiae praefecturae munere etiam semihorae spatium, quo senatores una ad regem ingressuri exspectare solent, elabi sine fructu non sineret, adeo

---

[1]) Janus Nicius Erythraeus in sua Pinacoth. 1, 1. disserens de Navarri discipulis, ait: „Quos inter Did. Covarrubias magistrum etiam ipsum non minimo intervallo superavit, ingenii praestantia, judicii acumine, magisque recondita exquisitaque doctrina, cujus nomen ne eundem celebritatis in locum evolarit, quo Martini fama pervenit, popularis ~rae favor effecit, qui non aeque ipsi atque illi secundus afflavit."

ut per hoc intervallum collegis inambulantibus, non multis mensibus Platonem ac Rhodigini antiquas lectiones quasi aliud agens evolveret [1]). A suis aequalibus summis extollitur laudibus [2]), nam„ adeo in omni genere disciplinarum excultus fuit, ut de unaquaque, tanquam si de nulla alia didicisset, abunde et copiose disserere posset [3])". „Scripta ejus, inquit Doujat [4]), in pretio sunt, non immerito: usus enim est solido judicio, congrua methodo, stilo puro atque perspicuo. Opera in tomos duos divisa (Antwerpiae 1638. Lugdumi 1661.) ad jus pontificium maxima ex parte referuntur." Plenior tamen, teste Feller [5]), est editio genevensis a. 1762. vol. 5. in F.

24. Reliqui sunt nonuulli *itali* et *belgae*. Thomas Campeggi Bononiae natus, in romana curia variis dignitatibus auctus est et episcopus feltrensis renunciatus. A. 1540. Wormatiam ad comitia et postea ad synodum tridentinam a Paulo III. missus fuit [6]), ubi inter tres episcopos, qui

---

[1]) Cf. Biblioth. Hisp. nov. 1, 276. ss.

[2]) Ibid.

[3]) Joannes Garsias de Nobilit. gloss. 6. § 1.

[4]) Praenotionum canonic. l. 5. c. 8.

[5]) „Ses ouvrages, ait idem 2, 45, écrits en latin, nous offrent une connaissance profonde du droit, de la théologie, des langues et le goût des belles-lettres." Andres (dell' Origine, dei progressi e dello stato attuale d' ogni Letteratura) p. 6. l. 3. c. 2: Nè il corso di più di due secoli, nè il raffinamento della critica, nè la maggiore cultura degli studi, nè il cambiamento delle circostanze non hanno potuto far cadere di preggio la dottrina del Covarruvias, e le sue opere sono anch' oggidì stimate da' canonisti pel sodo giudizio, pel buon metodo, pel chiaro stile, e per molt' altre lodevoli doti, che con vantaggio compensano qualche mancanza di quell' amenità d' erudizione, che in alcuni moderni si trova."

[6]) Qua de re ita scribit Pallavicini, hist. conc. trid. l. 4. c.

synodi initio intererant, primus advenerat. Magna erat ibidem ejus auctoritas, auctorque ipse fuit, ut fidei morumque negotium simul agitaretur [1]). Porro ex ingenii ejus monumentis, quae posteris reliquit, praecipuum est illud *de auctoritate conciliorum* (Venetiis 1561.). In hoc opere raro praeprimis ejusmodi concilia convocandi causas recenset, pontificis super concilia auctoritatem, quamvis nonnihil obscure, tuetur; jus ea convocandi pontifici vindicat (cardinalibus vero in casu pontificis haeretici vel dubii), sicut et jus eadem confirmandi, a qua confirmatione conciliorum infallibilitatem pendere censet; aliasque ad synodos spectantes quaestiones, ut de membris, modo suffragia ferendi, expendit. Scripsit praeterea *de auctoritate et potestate pontificis* Venetiis 1535, *de pastorum residentia, de simonia, beneficiorum reservatione* etc. Ceterum Campegius cuncta argumenta succincte sed admodum perspicue pertractat, ac se in juris canonici peritia admodum clarum ostendit. Anno aetatis suae 64. naturae debitum solvit 1564 [2]). Antonius Cucchus, juris in academia to-

---

11. n. 9: „Consueverat Paulus (III.) in seligendis ministris ad graviora negotia pertractanda satis haud aquiescere in quadam eorum quasi speculatrice notitia et generalia complectente absque peculiarium rerum experientia; quo enim altera luculentius mentem attollit ad sciendum, eo tutius altera dirigit ad agendum. Et sane Campegio parta experimento notitia plurimarum rerum erat, quippe in hujusmodi nogotiis exercito per varias legationes, in quibus fratrem (Thomam) purpuratum fuerat comitatus, et alioqui magna cum laude prudentiae atque doctrinae multis in romana curia munerihus perfuncto."

[1]) Pallavicini l. c. l. 6. c. 7. n. 5.: „Thomas Campegius, feltriensis episcopus, vir ibi magnae in concilio auctoritatis, et quem ob experientiam, prudentiam ac doctrinam plerique secuti, fidei morumque negotium simul agitandum putavit."

[2]) Cf. continuat. hist. eccles. Claudii Fleurii l. 168. § 102. Du Pin 16, 73. ss. Andres Dell' origine, progresso e stato attuale d'ogni

cinensi professor, imitatione Justiniani juris canonici institutiones duplici opere composuit, breviario uno et concinno, altero majoris molis; prius minores, posterius majores appellans [1]). De auctoris nomine *Cucchianae* institutiones vulgo nuncupari solent. Hae Lancelotti institutiones elegantia superant, sed ab iis vincuntur perspicuitate. Utrisque merito praefendae illae Doujatii, quae ultro decretalium et minorum collectiononum metas excurrunt et ampliori eruditione exornantur [2]). Plura opera ad jus canonicum spectantia in lucem emisit Guilelmus Redoanus (Rodanus), episcopus nebiensis, quondam etiam nuntius apostolicus in aula neapolitana († 1574), quae partim prodierunt Romae (1569) partim Venetiis 1572. et 1589. Coloniae 1618 [3]). Remigius Nanni [4]) O. Praed., florentinus, vir pietate pariter et eruditione clarus, orator et poeta elegans, concionator egregius, in philosophicis theo-

---

Letteratura t. 7. p. 2. l. 3. c. 2): „La sola opera su l'autorità de concili, del card. Campegio basta per farlo rispettare per un profondo ed erudito jurisconsulto, che tante e sì gravi quaestioni con singolare giudicio e doctrina seppe risolvere. Quanto più nol comparirà al vederlo inoltre autore di tant' altri trattati sul possesso de' beni ecclesiastici, su la pluralità dei benefici, e su molt' altri punti più direttamente canonici, distesi con sì buon metodo, con tanta gravità di doctrina ed equità di giudizio". Sed cum eum cardinalem dicit memoria videtur lapsus, non enim Thomas fuit cardinalis, sed ejus frater Laurentius, atque ex fratre nepos Alexander.

1) Cf. Doujat l. c.

2) Mich. a. s. Jos. in Bibl. crit.

3) Cf. Ughelli, Italia sacra 4, 1412, qui eum dicit „virum summi ingenii solidiorisque literaturae." Oriundus erat de Vernaccia Liguriae.

4) Confundi hic non debet cum Floriano Nannio de Castro Cassii in dioecesi bononiensi, canonico regulari lateranensi et episcopo scalensi († 1599), qui totam Thomae summam memoriter tenuisse fertur, ediditque *Catenam argenteam ex theologis scholasticis in c. 1. Gen.* Bononiae 1587. in 4. Hanc catenam ideam non sane magnam ingerere

logicisque peritissimus, in historis versatus et sagax, in ethicis politicisque versutissimus [1]). A Pio V. Romam accitus fuit 1560, qui emendandis cudendisque s. Thomae Aq. operibus desudaret. Obiit a. 1580. vel 1581. Edidit [2]): *De summi pontificis auctoritate, de episcoporum residentia, de beneficiorum pluralitate gravissimorum auctorum* [3]) *opuscula ad apostolicae sedis dignitatem majestatemque spectantia.* Venetiis 1562. vol. 2. in 4.

Matthaeus Galenus (Galien) westcapellius, zeelandus, professor theologiae plane insignis in academia dilligana, quam cum Lindano, cujus in cathedra erat successor, vere illustravit; dein cancellarius academiae duacenae † 1573. Praeter plura opera ad theologiam spectantia (ut *commentarius de christiano et catholico sacerdote*, Dillingae 1563. etc.) erudita

---

advertit Calmet in biblioth. s. Cf. de eo Pennotti, *de s. apostolicique ord. canon. regul. origine et progressu* l. 2. c. 65; Celsum de Rosinis in *lyceo lateranensi illustrium script. s. apostolicique ord. cleric. canon. reg. Salvatoris lateran.* l. 6. Neque cum Petro Nannio, batavo, professore Lovaniensie † 1557. quo melius neminem in Sapientiam scripsisse perhibet Colomesius, cujus proinde notas in collectione criticorum insertas non esse miratur Fabricius bibl. graecae t. 2. Edidit Scholia et commentaria in Sapientiam Salominis, Basileae 1551: in cantica canticorum Lovanii 1554.

[1]) Ita Quetif, Scriptores O. Pr. II, 259.

[2]) Praeter alia opera, quae huc non spectant. Prodiisse nunquam videntur quas scripsit, ut loquitur Sixtus sen. „in sacros utriusque T. libros annotationes non poenitendas, quibus historiam virorum illustrium et descriptionem animalium, plantarum, lapidum, montium, fluminum, urbium, oppidorum ceterarumque hujusmodi rerum, quae passim divina Scriptura commemorat, diligentissime complexus est."

[3]) Hi auctores sunt: S. Thomas, Cajetanus, Naclantus, Dominicus Soto, Carranza, Thomas Campeggi, Ambrosius Catharinus, Franciscus Torrensis, Leonardus canonicus venetus.

et utilia [1]) *commentarium in ep. D. Pauli ad Hebraeos* Duaci 1578. conscripsit. Joannes Sotellus (Soteaux) montinensis e dioecesi leodiensi, Joannis Hesselii discipulus, in monasterio cisterciensium Camberonae apud Hannonios s. Scripturae interpres, edidit: *Summam pontificalium et synodalium constitutionum* per locos communes digestam, Lovanii 1570. *Annotationes marginales ad concilium tridentinum* (cum Horatio Lutio) Antwerpiae 1570. Duaci 1618; et *opera s. Prosperi*, Lovanii 1566, quae secundum Schoenemann [2]) eadem videtur cum editione coloniensi a. 1565. *Decretum Ivonis carnotensis* edidit Lovanii 1561. in f. Joannes Molinaeus (van der Meulen) gandavensis, quod praeferebat decreto Gratiani, unde acris ei cum Boetio Epone controversia oborta est. Juvenis 20 annorum Aristotelem cum plausu explicavit, dein jus canonicum in academia lovaniensi. Ne praetermittendus videtur Daniel Venatorius germanus, qui *totius juris canonici methodicam dilucidationem* 5. ll. distinctam sub titulis decretalium antiquarum 1579. edidit.

---

[1]) Feller 2, 52: „Pleins d'érudition, quelquefois dépourvus de critique, mais remplis d'une sage morale.“ Cf. Foppens, Bibl. belg. t. 2. p. 865. ss., in primis vero magnum Stapleton, qui orationem funebrem in ejus habuit laudem (orat. academ. t. 2. or. 34).

[2]) Notitia historico-lit. in s. Prosp. § 3.

II. TABULÆ CHRONOLOGICÆ

SECUNDUM DISCIPLINAS

	Theologia scholastica.	Theologia polemica.	Patrologia.
1581	Josephus Angles* O. Min. Ferdinandus de las Infantas.*	Edmundus Campianus S. J. Nicolaus Saunders. Gaspar Cardillo de Villalpando. Richardus Briston. Andreas Fabricius.	Petrus Ciaconus. Jacobus Billius O. S. Ben.
1582	Martinus Rithovius.	Petrus de la Coste O. Pr. Gregorius Martin.	
1583	Bonaventura Manenti O. Min.*		Laurentius Renatus de la Barre.*

THEOLOGORUM

DISPOSITÆ AB A. 1580—1600.

Historia ecclesiastica cum disciplinis annexis.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
Josephus Pamphilus O. S. Aug. *Nicolaus Saunders.*	Franciscus Forerius O. Pr. Petrus Covillonius S. J. Justus Rugerius.* Antonius Birrietus O. Min.* Franciscus Polygranius O. S. Franc.*	Caesar Mazutelli.* Marcellinus Francolini.* *Josephus Angles.*	1581
	Joannes de la Fuente O. S. Franc.* Petrus Martinez de Bree.* Paulus Palacios de Salazar. Michael Aitsinger.* Hieronymus Vielmius Ov. Pr.		1582
Nicolaus Harpsfield.	Joannes Maldonatus S. J. Gundisalvus de la Cerda.* Jacobus Veld O. S. Aug.	Laelius Jordanus.	1583

	Theologia scholastica.	Theologia polemica.	Patrologia.
1584	Franciscus Ovando O. Min.* Hieronymus de la Rua.*	Caspar Frank. Theodorus Peltanus S. J. Gentianus Hervetus. Franc. Horantius O. Min. Joannes Portez O. Min.* *Franciscus Turrianus S. J.*	Franciscus Torres S. J. Melchior Hittorp.
1585		Jacobus Gorski.	
1586		Georgius Eder. Henricus Blissemius S. J.	
1587	Franciscus a Christo O. S. Aug. Ferdinandus Vellosillo.	Gaspar Casal O. S. Aug. Tilmannus Bredenbach.	Jacobus Pamelius.
1588		**Guilelmus Damasus Lindanus.**	Joannes Antonianus O. Pr.

Historia ecclesiastica cum disciplinis annexis.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
Carolus Sigonius.	Angelus Buonricius* Hector Pintus O. S. Hieron.	S. Carolus Borromaeus.	1584
Joannes Molanus.	Alphonsus Salmeron S. J. Guilelmus Sirletus. Christianus Adrichomius. Antonius Guevara.* Hilarion O. S. Bened. Petrus Bungus.*	*Joannes Molanus.*	1585
	Antonius Marinarius O. Carm. * Leo de Castro.	**Martinus Azpilcueta (Navarrus)** Antonius Augustinus. Antonius Contius,	1586
	Hieronymus Verlenius. Martinus Alphonsus del Pozo. *	Alexander Tartagni. Ludov. de Beja Pestrello O. S. Aug.*	1587
Wiguleus Hund. Gabriel Prateolus.	Marcus de la Cumara O. Min.* Philippus Philomusus.*	Petrus Matthaeus. *	1588

	Theologia scholastica.	Theologia polemica.	Patrologia.
1589	Augustinus de SS. Trinitate O. Erem. S. Aug.	Thomas Pulcher-amicus (Beaux-Amis) O. Carm. Martinus Cromer. Joannes Gibbons S. J. (Michael Bajus.)	
1590		Joannes Nasus O. Min. Martinus Duncanus. Bartholomaeus de Valverde et Gandia.	Felix Perettus O. Min. (Sixtus V.) Marguerin de la Bigne.
1591	Matthias Aquarius O. Praed. Alphonsus de Mendoza.* Didacus de Tapia O. S. Aug. Joan. de Roa de Avila can. reg. S. Aug.*	Claudius Sanctesius. Edmundus Auger S. J. Laur. Arturus Faunt. S. J. Hermann. Thyraeus S. J.	
1592		Ninianus Winzetus O. S. Bened.	
1593	Michael de Palacios.* Petrus Trigosus O. Cap. Sebastianus Perez. Julius Sirenius O. S. Hier.*	Joannes Lensaeus. BenedictusHerbestus S. J. Antonius a Castro novo O. S. Aug.	Latinus Latinius.
1594		Guilelmus Alanus. Guilelmus Reginaldus.	

Historia ecclesiastica cum disciplinis annexis.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
Joannes Stephanus Duranti. Marcus Ant. Columna Marsilius.	Flaminius Nobilius. Paulus Sacratus.* Antonius Scaynus.* Natalis Taillepied O. Cap. *Thomas Pulcher-amicus.*		1589
Petrus Galesini. Joannes de Pineda O. Min. Ambrosius Morales. Nicolaus Aurificus Bonfilius.	Didacus de Castillo. * Petrus Carbo O. Carthus. Petrus Bulenger. Tullius Crispoldus.* Thomas Nelus.	Jacobus Cujacius. Joannes Wames.	1590
Henricus Gravius.	Franciscus Ribera S. J. Ludovicus de Leon O. S. Aug. Antonius Caraffa. Joan. de Alba O. Carthus.	Joannes Paulus Lancelottus. Hieronymus Albanus. Stephanus Medices.* *Antonius Caraffa.*	1591
	Petrus Figueiro.		1592
	Raimundus Pasqual O. Praed. Marcellinus Evangelista O. Min. Evangelista Bosius O. S. Aug. *Michael Palacios.* *		1593
	Gerhardus Mercator.	Petrus de Navarra. * Gerhardus Rudolphus.	1594

	Theologia scholastica.	Theologia polemica.	Patrologia.
1595	Constantius Buccafocus (Sarnanus) O. Min. Joannes Vincentius O. Pr.	Christophorus Cheffontaines O. S. Franc. Petrus Michael Brillmacher S. J. Petrus de Bollo O. Praed.*	
1596	Georgius Busti O. Praed.	Henricus Vicus.	
1597	Franc. Antonius Casimirus Min. Conv.*	B. Petrus Canisius S. J. Jacobus Wiecus S. J. Sigismundus Enhoffer S. J.	Joannes Bapt. Perez. *B. Petrus Canisius S. J.*
1598	Damianus Giner O. Min.*	Thomas Stapleton. Alphonsus Pisanus S. J. Stanislaus Rescius.	

Historia ecclessiastica cum disciplinis annexis.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
Petrus van Opmeer.	Hieronymus Prado S. J. Hieronymus de Guadalupe. * Joannes de Bustamante. * Joannes Ferdinandus S. J. Joannes Buisson.	Ludovicus de Lopez O. Praed. Petrus Aragon O. S. Aug. *	1595
Alexander Scultetus. Petrus Pithou.	**Franciscus Toletus S. J.** Emmanuel Sa S. J. Angelus del Pas O. Min. Alphonsus de Avendano O. Praed. Petrus Lopez. * Joannes Maria Capalla O. Praed.	*Petrus Pithon.* *Emmanuel Sa S. J.*	1596
Suffridus Petri. *Gilbertus Genebrardus O. S. B.*	Gilbertus Genebrardus O. S. B. Caspar de Melo O. S. Aug. *	Petrus Gregorius. Gabriel Paleotus.	1597
	Benedictus Arias Montanus. Abraham Ortelius. *Thomas Stapleton.*	Ludovicus de Paramo. * Garsias de Loaysa Giron Petrus Binsfeld.	1598

	Theologia scholastica.	Theologia polemica.	Patrologia.
1599		Joannes Capetius.	Joannes Grial. * Gundisalvus Maria Ponce de Leon. *
1600	Ludov. Molina S. J. Angelus Maria Montursius O. Serv. B. M. V. Franciscus de Herrera O. Min. Hannibal Roselli O. S. Franc. *	Laelius Zecchius. *	Fulvius Ursinus.

Historia ecclesiastica cum disciplinis annexis.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
	Blasius Viegas S. J. Joannes Livinejus. Didacus Zuniga O. S. Aug. Andreas Azitores O. Cist. Laurentius Lauretus O. Carm.	Boetius Epo.	1599
	Gabriel Acosta S. J. Ascanius Martinengus.	*Laelius Zecchius.* *Ludovicus Molina S. J.*	1600

II. TABULÆ CHRONOLOGICÆ

SECUNDUM NATIONES

	Italia.	Hispania.	Gallia.
1581	Josephus Pamphilus O. S. Aug. Caesar Mazutelli. * Justus Rugerius. * Marcellinus Francolini. *	Josephus Angles O. Min. * Franciscus Forerius O. Praed. Petrus Ciaconus. Caspar Cardillo de Villalpando. Ferdinandus de las Infantas. *	Jacobus Billius O. S. Bened. Antonius Birrietus O. Min.
1582	Hieronymus Vielmius O. Praed.	Paulus Palacios de Salazar. Joannes de la Fuente O. S. Franc. * Petrus Martinez de Bree. *	Petrus de la Coste O. Praed.
1583	BonaventuraManenti O. Min. * Laelius Jordanus.	Joannes Maldonatus S. J. Gundisalvus de la Cerda. *	Laurentius Renatus de la Barre. *

THEOLOGORUM

DISPOSITÆ AB A. 1580—1600.

Belgium.	Germania.	Anglia.	Polonia.
Joannes Covillonius S. J. Andreas Fabricius.	Franciscus Polygranius O. S. Franc.*	Nicolaus Saunders. Edmundus Campianus S. J. Richardus Bristow.	
Martinus Rithovius.	Michael Aitsinger.*	Gregorius Martin.	
Jacobus Veld O. S. Aug.		Nicolaus Harpsfield.	

	Italia.	Hispania.	Gallia.
1584	S. Carolus Borromaeus. Carolus Sigonius. Angelus Buonricius. *	Franciscus Torres S. J. Hector Pintus O. S. Hieron. Franciscus Horantius O. Min. Franciscus Ovando O. Min. * Hieronymus de la Rua. *	Gentianus Hervetus. Joannes Portez O. Min. *
1585	Guilelmus Sirletus. Hilarion O. S. Ben. Petrus Bungus. *	Alphonsus Salmeron S. J. Antonius de Guevara. *	
1586	Antonius Marinarius O. Carm. *	Martinus Azpilcueta (Navarrus) Antonius Augustinus. Leo de Castro.	Antonius Contius.
1587	Alexander Tartagni.	Gaspar Casal O. S. Aug. Franciscus a Christo O. S. Aug. Martinus Alphonsus del Pozo. * Ferdinandus Vellosillo. Ludovicus de Beja Pestrello O. S. Aug. *	
1588	Philippus Philomusus. *	Marcus de la Camara O. Min. *	Petrus Matthaeus. * Gabriel Prateolus.

Belgium.	Germania.	Anglia.	Polonia.
Theodorus Peltanus S. J.	Caspar Frank. Melchior Hittorp.		
Joan. Molanus. Christianus Adrichomius.			Jacobus Gorski.
	Georgius Eder. Henricus Blissemius S. J.		
Jacobus Pamelius. Hieronymus Verlenius.	Tilmannus Bredenbach.		
Guilelmus Damasus Lindanus. Joannes Antonianus O. Praed.	Wiguleus Hund.		

	Italia.	Hispania.	Gallia.
1589	Flaminius Nobilius. Marcus Ant. Columna Marsilius. Paulus Sacratus.* Antonius Scaynus.*	Augustinus de ss. Trinitate O. S. Aug.	Thomas Pulcher-amicus O. Carm. Stephanus Duranti. Natalis Taillepied O. Cap.
1590	Felix Perettus O. Min. (Sixtus V.) Petrus Galesini. Nicolaus Aurificus Bonfilius O. Carm.* Tullius Crispoldus.*	Bartholomaeus de Valverde et Gandia. Joannes de Pineda O Min. Didacus de Castillo. * Ambrosius Morales.	Marguerin de la Bigne. Jacobus Cujacius. Petrus Bulenger.
1591	Antonius Caraffa. Paulus Lancelotti. Mathias Aquarius O. Praed. Hieronymus Albanus. Sebastianus Medices.*	Franciscus de Ribeira S. J. Ludovicus de Leon O. S. Aug. Alphonsus de Mendoza O. S. Aug. Joannes de Alba O. Carthus. Didacus de Tapia O. S. Aug. Joannes Roa de Avila can. S. Aug.*	Claudius Sanctesius. Edmundus Auger S. J.
1592		Petrus Figueiro.	
1593	Latinus Latinius.* Antonius a Castro novo O. S. Aug. Julius Sirenius O. S. Hier. * Marcellinus Evangelista O. Min. Evangelista Bosius O. S. Aug.	Michael de Palacios.* Petrus Trigosus O. Cap. Raimundus Pasqual O. Praed. Sebastianus Perez.	

Belgium.	Germania.	Anglia.	Polonia.
(Michael Bajus.)		Joannes Gibbon S. J.	Martinus Cromer.
Martinus Duncanus. Joannes Wamesius.	Joannes Nasus O. S. Franc. Petrus Carbo O. Carth.	Thomas Nelus.	
Henricus Gravius.	Hermann Thyraeus S. J.	Laurentius Arturus Faunt S. J.	
		Ninianus Winzetus O. S. B.	
Joannes Lensaeus.			Benedictus Herbestus S. J.

	Italia.	Hispania.	Gallia.
1594		Petrus de Navarra. *	
1595	Constantinus Buccafocus (Sarnanus) O. Min. Conv. Petrus de Bollo O. Praed.	Hieronymus Prado S. J. Ludovicus de Lopez O. Praed. Petrus Aragon O. S. Aug. * Joannes Vincentius O. Praed. Joannes Ferdinandus S. J. Hieronymus de Guadalupe. * Joannes de Bustamante.*	Christophorus Chef-fontaines O. S. Franc.
1596	Georgius Busti O. Praed. Joannes Maria Capalla O. Praed.	**Franciscus Toletus S. J.** Emmanuel Sa S. J. Angelus del Pas. O. Min. Alphonsus de Avendano O. Praed. Petrus Lopez. *	Petrus Pithou.
1597	Gabriel Paleotus. Franciscus Antonius Casimirus O. Min.*	Gaspar de Melo O. S. Aug. * Joannes Bapt. Perez.	Gilbertus Genebrardus O. S. Bened. Petrus Gregorius.

Belgium.	Germania.	Anglia.	Polonia.
Gerhardus Mercator. Gerhardus Rudolphus.		Guilelmus Allen (Alanus.) Guilelmus Rainolds (Reginaldus).	
Petrus van Opmeer. Joannes Buisson.	Michael Brillmacher S. J.		
Henricus Vicus.			Alexander Scultetus.
B. Petrus Canisius S. J. Suffridus Petri.	Sigismundus Ernhofer S. J.		Jacobus Wiecus S. J.

	Italia.	Hispania.	Gallia.
1598		Benedictus Arias Montanus Garsias de Loaysa Giron. Alphonsus Pisanus S. J. Ludovicus de Paramo. * Damianus Giner O. Min.*	
1599	Laurentius Lauretus O. Carm.	Gundisalvus Marinus Ponce de Leon. * Joannes Grial. * Didacus de Zuniga O. S. Aug. Blasius Viegas S. J. Andreas Azitores O. Cist.	
1600	Fulvius Ursinus. Angelus Maria Montursius O. Serv. B M. V. Hannibal Roselli O. Min. * Laelius Zecchius. * Ascanius Martinengus.	Ludovicus Molina S. J. Gabriel Acosta S. J. Franciscus de Herrera O. Min.	

Belgium.	Germania.	Anglia.	Polonia.
Abraham Ortelius.	Petrus Binsfeld.	Thomas Stapleton.	Stanislaus Rescius.
Joannes Livinejus. Boetius Epo. Joannes Capetius.			

I. Theologia scholastica.

1580—1600.

---

25. Plurimi nobis occurrunt in hac periodo, qui theologiae scholasticae operam dederunt. Fere omnes hispani sunt [1]), nonnulli itali, aliarum nationum vix unus: quodque mirandum, plerique in illustrandis sententiarum libris versati sunt. Quare eos nominasse saepe sufficiet. Ex *hispanis* opus illud commentati sunt Josephus Angles, valentinus, ord. Min., bossanus demum in insula Sardinia episcopus; insignis doctrinae theologicae, philosophiae sacraeque theologiae eximius professor, omniumque scientiarum et virtutum genere ornatissimus [2]). Emisit *Flores theologicarum qq. in 2. l. Sententiarum* (post alias editiones Matriti 1586. Lugduni 1587. in 4. t. 2), *in 4. l. Sententiarum* (Burgis 1565. t. 2). In theologia morali inter auctores *graves* a nonnemine numeratur. — Franciscus Ovando Mogollonius de Paredes ex urbe Caceres in Extremadura Ord. Min., qui

---

[1]) Praetermittimus Ferdinandum de las Infantas, cordubensem presbyterum, qui se *idiotam* inscripsit, cujus sunt *de praedestinatione l.* Parisiis 1551, 1653. in 8. (in indice), *de libero arbitrio et divinis auxiliis*, ib. 1601. in 8.

[2]) Cf. Bibliothecam hisp. novam 1, 802.

praeter *Commentaria in 4. librum sententiarum* (Matriti 1584.) edidit *Breviloquium scholasticae theologiae*, ib. — Franciscus a Christo O. Erem. S. Aug. conimbricensis, vir linguarum callens, ingenio et sermone praestans [1]. Reliquit praeter *Enarrationes in collectanea l. 1. sententiarum* (Conimbricae 1579); *De fide, spe et caritate* (ib. 1579); *Praelectiones sive enarrationes admirabilis divini Verbi incarnationis*. 1564. in F. S. Theologiae in academia conimbricensi erat professor ab a. 1564—1583. Desiit esse inter vivos a. 1587. — Augustinus de ss. Trinitate, Lusitanus Ord. Eremit s. Aug., cujus profundam doctrinam conimbricensis, tolosana et burdigalensis academiae admiratae sunt [2], publicasse fertur *Commentarium in s. Thomam et magistrum sententiarum*. Obiit a. 1589. — Michael de Palacios, granatensis salmantinae academiae theologus professor, legionensis et civitatensis ecclesiae canonicus magistralis, „vir in omnibus theologiae partibus, inquit Nicolaus Antonius [3], sive quae ab schola cognominari solet, sive quae mores dirigit [4], sive tandem quae biblia interpretatur, aeque valens expertusque: quam ei laudem eruditissimos doctrinae multiplicis commentarios in lucem editos perire nunquam aut decrescere permissuros speramus“. Ex his sunt: *Disputationes theologicae in 4. ll. Sententiarum* t. 6. Salmanticae 1574—79. *Explanationes in 12 prophetas minores* secundum omnes s. Scripturae sensus. Ib. 1593. in F.;

---

[1] Biblioth. hisp. nov. 1, 415.

[2] Biblioth. hisp. nov. 1, 179.

[3] In Bibl. hisp. nov., ubi reperies cetera ejusd. opera. De ejus fratre Paulo non minus docto agemus n. 44.

[4] Huc referri possunt ejus *Dilucidationum et declamationum tropologicarum in Isaiam prophetam* ll. 15. Salmanticae 1572. 3. vol. in f.

Enarrationes in epist. b. Pauli ad Hebraeos ad sensum literalem, historicum et mysticum. Ib. 1590. In *Joannis ap. Evangelium et in epist. canonicas.* Ib. 1581. 2 v. in F. — Franciscus de Herrera O. Min. regul. observ., cujus sunt *commentaria in 1. et 2. l. Sententiarum* 2 v. in F. Salmanticae 1589, 1590, 1595. *Manuale theologicum et resolutissima dilucidatio principalium qq., quae communiter in 4 ll. Sententiarum disputantur.* Romae 1606. in 32⁰ et saepe alibi. *De angelis* in F. Salmanticae 1595. Moritur Placentiae c. a. 1600. His adde Damianum Giner O. Min., quod a. 1598. Valentiae in lucem dederit: *Commentarios Scoti in 4. l. Sententiarum in faciliorem et clariorem methodum redactos.*

26. Praeter hos commentatores floruerunt hac periodo Hieronymus de la Rua, toletanus sacerdos, qui in schola ejusdem civitatis philosophiae prius, dein theologiae docendae munus publicum gessit. Edidit *Controversiarum theologicarum partim positivarum, partim scholasticarum partis primae* volumina duo. Romae 1584, Matriti 1619. in f. Plures ex his controversiis spectant ad. s. Scripturam, ut *de libris sacris et canonicis, de codicibus hebraicis s. Scripturae, de festis et jejuniis hebraeorum, de sacerdotibus et levitis.* Ferdinandus Vellosillo aillonensis (quod est oppidum Aillon dioecesis seguntinae), Salmanticae sex annis (1544—1550) ss. literas est professus, unde Seguntinum evocatus sexdecim annis easdem docuit primarius interpres, idoneusque est habitus, qui cum aliis ab Hispania destinatis ad concilium Tridenti [1]) celebrandum theologis et ipse nomi-

[1]) Haud inutile erit sub uno conspectu proponere omnes hujus periodi theologos, qui concilio tridentino interfuere atque literis claruere. Sunt vero praeter F. Vellosillo, ex *hispanis* Caspar Cardillo de

nari, reversusque ad lucensem pontificatum suffici meruerit. Morbo affixus lecto elucubravit: *Advertentias theologicas scholasticas in b. Chrysostomum et quatuor doctores Ecclesiae*, Compluti 1585. in F. Venetiis 1601 [1]). Obiit a. 1578. — Didacus de Tapia O. S. Aug. segoviensis († 1591.) publici juris fecit ll. 2. *De incarnatione Christi*, *de admirando eucharistiae sacramento.* Adjicitur in fine *tractatus de ritu missae.* Salmanticae 1589. — Joannes Roa de Avila, prius e societate Jesu, dein prior Caberi, ordinis canonicorum regularium s. Aug., edidit *De providentia et praedestinatione* ll. 3. Matriti 1591. in F. *Tabulae quinque de annis mundi et successionibus et de genealogia Christi*, Romae 1610. in 4. Notior tamen est ob aliud opus inventu rarum, scil. *de juribus principalibus defendendis et moderandis juste*, ib. 1591. in F., quod tamen in

---

Villalpando, Franciscus Horantius O. Min., Caspar Casal O. S. Aug., Benedictus Arias Montanus, Alphonsus Salmeron S. J., Franciscus Forerius O. Praed., Franciscus Torres S. J., Antonius Augustinus; ex *italis* Gabriel Paleotus et Hieronymus Vielmius O. Praed.; e *gallis* Claudius de Sainctes et Gentianus Hervetus; e *belgis* Petrus Canisius S. J., Joannes Covillonius S. J. et Michael Bajus; ex *anglis* Nicolaus Saunders et ex polonis Martinus Cromer.

[1]) Ita Norisius disputans contra Annatum, qui auctorem hunc adversus Augustini auctoritatem allegaverat, de eo (in vindiciis Aug. c. 5. § 7.) scripsit: „Haec doctissimus ille episcopus, qui summa diligentia atque ingenti labore quaecunque dubia in universis s. Augustini voluminibus occurrere poterant explicuit, unumque praesertim ostendendum sibi proposuit, nil falsi alicubi ab Augustino assertum fuisse. Quare quis non aegre ferat et acerbe, hunc strenuissimum s. doctoris defensorem contra eundem ad tribunal obtorto collo a recentioribus trahi, fieri illum ipsorummet ore ea loquentem, quae non modo non dixit, sed quae ab Augustini sensibus procul abesse solidissime demonstravit?“ Norisius eum constanter vocat *Vallosillo.*

iudicem relatum fuit, et in quod Baronius graviter invehitur [1]), quia „novatoribus parare viam qui acutiorem odoratum habent, probe norunt". Alphonsus Gonzalez de **Mendoza** O. S. Augustini, „juvenilem adhuc agens aetatem judicio et ingenio sic industriam adaequavit, vix ut esset unus aut alter, quem in scholastica et biblica doctrina non dico superiorem, sed vel parem agnosceret. Theologiam nempe non consueto, hoc est, incondito atque horrido stilo, sed ut principem omnium scientiam decet ornato atque diserto pertractavit... Abiit ad plures c. a. 1591. in cujus immatura morte ingentem, si Deo placet, jacturam et nunquam satis deplorandam theologica studia fecerunt [2])". Edidit: *Quaestiones quodlibeticas partim scholasticas* (10) *partim expositivas* (10). His adjungitur: *Relectio de universali Christi dominio ac regno, quod rerum habet et qua Deus et qua homo est.* Salmanticae 1588. Coloniae 1603. — Sebastianus **Perez**, baeticus, episcopus uxamensis (1583—1593.) praeter alia scripsit *de sensibus sacrae Scripturae*, Burgis 1587. *et de sacramentis in genere, de baptismo, confirmatione, eucharistiae sacramento et sacrificio, canonis missae explicatione, commentaria et disputationes analyticas* in qq. 3. p. s. Thomae a 60. usque ad 73., ib. in F. 1588. — Petrus **Trigosus**, prius e societate Jesu, dein inter capucinos professus est. Vir fuit doctrina et eruditione insignis, qui „ex Bonaventurae in magistrum sententiarum scriptis utilem *summam theologicam* collegit [3]), quae „merito ab omnibus viris doctis in pretio habetur [4])". Sed primus tantum tomus prodiit

---

[1]) Ad a. 447. n. 8.

[2]) Bibl. hisp. nova 1, 36.

[3]) Passaglia annot. ad Pet. L. 8. *de Deo* c. 6. § 11.

[4]) Bibliothec. francisc. II, 475.

Romae 1593. in F. (dein Lugduni 1616), cum hoc eodem anno ad laborum suorum praemia auctor propter vitae innocentiam spectabilis, aetatis suae a. 68. pervenerit. Ex dominicanis hispanis unum invenimus Joannem Vincentium (Vincente), asturicensem, qui in universitate salmantina cathedram Durandi tribus circiter annis moderatus est, tum et vespertinam academiae disputationi expositam a. 1584. adversus Alphonsum Curiel obtinuit. † 1595. Edidit Romae 1591: *De habituali Christi Salvatoris nostri sanctificante gratia relectionem* (iterum Neapoli 1625. in F.). Ejus doctrinam pluribus impugnat Suarez de gratia l. 7. c. 1. n. 24. ss., contra hunc vero tutatur Vincentius Baronius O. Praed. Apolog. l. 2. sect. 1. § 4.

27. Agmen claudit qui omnium postremus mortuus (a. 1600.) omnes famae celebritate, forte et doctrinae splendore superat Ludovicus Molina S. J. natione hispanus, patria conchensis, discipulus magni illius philosophi Petri Fonseca [1]). In eborensi regni Lusitaniae academia permultos

---

[1]) Petrum Fonseca S. J. propterea hic praetermittimus, quod omnia ejus opera ad philosophiam spectant. Dignus tamen est, cujus saltem in annotatione mentio fiat. Natione fuit lusitanus. „Vir fuit, scribit Nicolaus Antonius in biblioth. hisp. nova II, 194., magnae in societate ipsa et Lusitaniae regno auctoritatis, domi forisque carus adeo et probatus viris principibus et in primis Philippo II. lusitanorum regi catholico, Gregorio item XIII. P. M., ut quaeque expedire ad pietatem et religionem providisset, homo egregie industrius atque magnanimus, eorundem nutu et auspiciis vel difficillima peregerit" Coimbrae Aristotelem explicuit tanta ingenii subtilitate et profunditate doctrinae, ut a nonnemine *Aristoteles lusitanus* audiret. Obiit a. 1599. aetatis 71. Edidit: *Institutionum Dialecticarum* ll. 8. Romae, Coloniae 1567. et intra hoc seculum saltem adhuc septies. — *Commentariorum in ll. Metaphysicorum Aristotelis Stagiritae* t. 4. Romae 1577, 1580, 1589. in 4. et deinceps saepius. Magnus erat praesertim sec. 17. horum com-

(20) annos primas inter professores theologos partes docendo tenuit et Aquinatem Thomam est interpretatus. Matritum vocatus Theologiam moralem ut doceret, mox moritur d. 12. Octobris a. 1600. aetatis 65. Duae in eo potissimum fulsere virtutes, paupertas cum summa humilitate conjuncta. Obedientia et observantia in superiores, promptitudine ad communem convictum ac consueta munera nullus eum tiro praeivisset. Nullo die praetermisit interruptis tantisper studiis librum Thomae de Kempis, de imitatione Christi, delibare [1]). Rogatus in extremo vitae, num quos relinqueret libros absolutos et de illis quid fieri vellet, quasi nihil ad se attinerent, Faciat, inquit, de iis Societas pro suo arbitratu [2]). Non minor ejus virtute fuit scientia. Hinc plurima et splendida encomia ipsi tributa, quorum summam ita complectitur historia S. J. [3]): „In P. Ludov. Molina scriptores multi multa laudaverunt. Alii vim ejus ingenii maximis difficultatibus perrumpendis parem; alii amplitudinem arcana scientiae naturalis, mysteria sacrae doctrinae, legum nodos, juris aenigmata complexam: alii fecunditatem de suo promentem omnia

---

mentariorum in scholis philosophicis usus. Cf. Backer, Bibliothéque des Ecrivains de la Compagnie de Jésus 1, 313; Alegambe Biblioth. script. S. J. Celebritatem autem nactus est Fonseca in theologia, quod primus non *novitatis studio, sed claritatis gratia* tertium invexerit membrum in scientiae divinae partitiones, quod a loco *intermedio*, quem occupat inter scientiam liberam et necessariam, contingentem et naturalem, scientiae *mediae* nomen obtinuit, quae tot deinceps rumores excitavit et cujus tantae sunt partes in Molinae aliorumque de gratia systematibus.

[1]) „Nullis hic occupationibus praepediri se patiebatur, quin quotidie unum caput hujus tam praeclari libelli legeret“. Literae annuae coll. Matrit. a. 1600.

[2]) Cf. Alegambe bibl. script. S. J.

[3]) L. 24. P. 5. § 37.

quasi fundo, non aliunde corrogata vel sublecta mutuantem: alii religiosam in opinionum delectu severitatem, qua spretis laxioribus tutiores ferme et virtuti legique amiciores amplectebatur: alii amorem veritatis ac prope venerationem, ita ut ab ea nec odio nec amore deflecteret, ac ne auctoritatem quidem alienam nisi ratione solida fultam admitteret: alii laborem indefessum, quo 20 annos divinam scientiam tradidit Eborae vitamque omnem in studio pertinaci consumpsit: alii prudentissimam in scribendo decidendoque cunctationem, cum diu multumque secum ipse cumque doctis et sapientibus viris agitaret, quaecunque in lucem editurus erat". Ejus opera sunt: *De justitia et jure* t. 6, quorum tres priores prodierunt Conchae 1593, 1597, 1600; alii tres post ejus mortem. Moguntiae et Venetiis 1609; Iterum Coloniae 1733. in 5 v. in f., quae editio complectitur R. P. Ludov. Molinae e S. J. vitae morumque brevem adumbrationem. Magni hoc opus aestimatur. „Nemo est, inquit Morhof [1]), qui horum librorum utilitatem ignoret". „Molina, ait Silv. Maurolycus [2]), in theologia morali tantae est auctoritatis tantaeque aestimationis in tribunalibus et apud juristas, ut sine adminiculo aut copia aliorum auctorum afferat lumen veritati, decisionem causis, terminum litigiis". Hinc Cardenas eum annumerat auctoribus in theologia morali omni exceptione majoribus, et Gury eum dicit „probabilistam rationum et doctrinae soliditate gravissimum". — *Commentaria in 1. p. D. Thomae* in duos tomos divisa, Conchae 1592: Venetiis 1594, 1602; Lugduni 1622. Horum velut complementum (licet prius prodierit) est opus illud famosissimum, quod tot disputationum [3]),

---

[1]) Polyhist. liter. p. 2: l. 1. c. 14. n. 58.

[2]) L. 5. Ocean. relig.

[3]) Inter has eminent illae habitae in congregatione a Clemente VIII.

concertationum imo et turbarum exstitit occasio, cui titulum fecit: *Concordia liberi arbitrii cum gratiae donis, divina praescientia, providentia, praedestinatione et reprobatione ad nonnullos 1. p. d. Thomae articulos.* Olisipone 1588. Appendicem adjecit 1589 [1]; Conchae 1592; Lugduni 1593; Venetiis 1594; Antwerpiae 1595 [2] (1609, 1715.); Venetiis 1602. Quidquid sit de Molinae doctrina, et concesso etiam omnia ejusdem theoremata probari non posse, negari tamen nequit, magnum exinde fructum percipere posse quemlibet lectorem, cum quaestiones subtilissimas ingeniose admodum, clare distincteque pertractet, luceque perfundat plura de concordia liberi arbitrii cum gratia problemata obscura, meritoque dixeris ab hoc opere novam incipere in scholis, quod controversias de gratia attinet, periodum [3]).

---

instituta de auxiliis pro examinanda hujus libri doctrina (a. 1598.) et sub Paulo V continuata ad a. usque 1607, quo demum tot disputationibus a celeberrimis utriusque partis theologis habitis finis impositus fuit, quin liber vel systema Molinae fuerit damnatum; imo vetuit summus Pontifex „in quaestione hac (de auxiliis gratiae) pertractanda ne quis partem suae oppositam aut qualificaret aut censura quapiam notaret".

[1]) Cf. Backer l. c. 2, 421. s. qui ait: „Cette première édition est rare et recherchée".

[2]) Contendit Le Blanc (i. e. Serry) histor. de auxiliis l. 1. c. 13: „Molinam in antwerpiensi editione multa expunxisse contra communem theologorum doctrinam asserta". Id tamen falsum esse evincit Theodorus Eleutherus (Livinus Meyer) hist. de aux. l. 2. c. 5. comparatione accurata instituta inter utramque editionem. Quae enim Molina omisit (ea refert. l. c. Eleutherus) minoris sunt momenti. Adjecit tamen responsa ad quasdam exceptiones interim sibi factas.

[3]) De Maistre in op. De l'église gallicane t. 1. liv. 1. ch. 9. de Molina ejusque systemate haec habet: „Un homme de génie, auteur d'un système, à la fois philosophique et consolant, sur le dogme redoutable qui a tant fatigué l'esprit humain, système qui n'a jamais

28. Ex *italis* libros sententiarum Scoti commentatus est Bonaventura Manenti O. Min. Conv. brixianus (Venetiis 1583. in 1. et 2. l. 2 v. in f.); ejusque sodalis Franciscus Antonius Casimirus neapolitanus, cujus est: *Scotus dilucidatus in 2. Sent.* Neapoli 1597. Prior edidit quoque *Petri Tartareti lucidissima commentaria sive* ut vocant *reportata in 4 ll. sententiarum et quodlibetica Joan. Duns Scoti* ante nunquam edita, Venetiis 1602. (ed. 2.). Capreolum illustravit Mathias Aquarius (ita ab oppido patrio *Aquaro* dictus) O. Praed. † 1591. „Tanti viri nomen, inquit Paulus Portarius [1]), cum ubique sit celebre et honori habitum ob scripta, quae in dialecticam facultatem, naturalem philosophiam [2]) scholasticamque theologiam et divinam Scripturam edidit, non eget nostris laudum ornamentis et praeconiis, quae non possunt nisi exigua esse, si illius merita pensentur". *Commentaria Joan. Capreoli in 4 ll. sententiarum recensuit, accuravit, notis etc. auxit et illustravit.* Adjecit singulis Capreoli scriptis: *Conclusiones s. Thomae,* quas defendit Capreolus in 4 ll. sent. adversus male de eis sentientes, corroboratae auctoritatibus s. Scripturae, conciliorum et ss. patrum et glossatae germano sensu doctoris sancti. Ad calcem t. 4. subjiciuntur: *Controversiae inter d. Thomam*

été condamné et qui ne le sera jamais: car tout système publiquement enseigné dans l'église catholique pendant trois siècles sans avoir été condamné, ne peut être supposé condamnable; système, qui présente après tout le plus heureux effort, qui ait été fait par la philosophie chrétienne pour accorder ensemble suivant les forces de notre faible intelligence res olim dissociabiles, libertatem et principatum."

[1]) In praefat. ad lect. in edit. comment. Joan. Capreoli in 4 ll. sent.

[2]) Cf. haec opera ap. Quetif, Script. O. Praed. 2, 303.

et ceteros theologos ac philosophos. Venetiis 1589. in f. Eodem tempore floruit Julius Sirenius O. S. Hieron. brixianus, cujus exstant *de fato ll.* 9. Venetiis 1563; *De praedestinatione* ll. 2. ib. 1580; *Promptuarium theologicum* Bononiae 1595. — De quatuor theologiae scholasticae sideribus Thoma, Scoto, Bonaventura et Aureolo bene meritus est Constantius Buccafocus, a patria dictus Sarnanus, O. Min. Conv., vir „doctrinae praestantia eruditis omnibus notus. Sixto V. familiarissimus, nec tam ob doctrinam, quam ob animi candorem carissimus fuit. Is illum nihil tale cogitantem sperantemve repente cardinalem dixit unaque vercellensem episcopum a. 1587 [1])". † 1595. Praeter commentaria in varia opuscula (philosophica) Scoti edidit plurium veterum scholasticorum opera, ut *S. Bonaventurae* t. 7 in f. Romae 1587; *Petri Aureoli* card. minoritae *opera omnia* revisa et emendata; *conciliationem doctrinae s. Thomae et Scoti,* Lugduni 1577; Romae 1589; adjecto *Directorio in universam theologiam* in f. Insuper et *Commentaria in evangelium s. Joannis et in epistolam S. Pauli ad Hebraeos,* Romae 1587. Georgius Busti (etiam de Vercellis nuncupatus, quod natus esset Candelli oppidulo vercellensis agri) O. Praed. S. Thomae addictissimus fuit ac in ejus doctrina versatissimus, juris etiam canonici peritus ac philosophus acutissimus. Ad superos transiit a. 1599. aetatis 96. Edidit volumen *quaestionum philosophicarum et theologicarum,* Venetiis 1574. — *In 1. l. Sententiarum commentaria* edidit (Florentiae 1579.) Angelus Maria Montursius florentinus O. Serv. B. M. V. generalis, vir, si priora studia literarum spectes, omni eruditione primarius: si vero pietatem et reli-

---

[1]) Ita Joan. a. s. Ant. in bibl. francisc. 1, 277, ubi elenchum operum ab ipso editorum reperies.

gionem cum ceteris hujus ordinis beatis patribus aequandus [1]). † 1600. Denique Hannibal Roselli, calaber, O. Min. regul. observ. post annos 38 in multis academiis et sub variis disciplinis consumptos tandem animum ad scribendum applicuit. Scripsit autem: *De septem sacramentis*, Posnaniae 1590; *in Pymandum et Asclepium Hermetis Mercurii Trismegisti commentaria* t. 6. Cracoviae 1585. s.; Coloniae 1630. Opus omni eruditione refertum, in quo universa fere theologia plurimaeque quaestiones philosophiae illustrantur [2]).

Praeter hos *hispanos* et *italos* nobis tantum occurrit unus e Belgis Martinus Rithove Brabantinus, in academia dilingana s. theologiae professor, lovaniensis academiae cancellarius, primus episcopus Iprensis († 1582.), qui 4. ll. sententiarum commentatus est.

Theologia polemica.

29. Quo plures inter *hispanos* et *italos* in theologia scholastica floruerunt, eo pauciores ex illis theologiae videntur incubuisse polemicae. Ex *italis* reperimus tantum Antonium a Castro novo O. S. Aug. siculum, drepantinum † 1593, cujus sunt: *L. adversus antiqua schismata.* Romae 1582; *Regnum Christi sive de Ecclesia romana* LL. 8; Laelium Zecchium utriusque juris doctorem et canonicum brixianum, suo aevo celebratissimum, qui primus omnium, ut scribit Gener [3]), e recentibus, quos viderim, universam scholastico-

[1]) Markel, Speculum virtutis et scientiae seu viri illustres Ord. serv. B. M. V. p. 28.

[2]) Horum tomorum indicem cf. in Bibl. francisc. 2, 51 ss. Ceterum his *Italis* addendus est Laurentius Lauretus, de quo n. 49.

[3]) Theologia dogm. schol. T. 1. Prodr. 1. c. 4. § 56.

polemicam theologiam [1]) compendioso nitidoque stilo aggressus est. Alia quoque edidit opera, quae de jure canonico deque theologia morum agunt; Petrum de Bollo O. Praed. allobrogem Camberiaci natum, cujus exstat *Authentica probatio sacrosancti missae sacrificii ex solius Scripturae s. testimoniis*, Lugduni 1588. in 8; et 1617. cum altero ejusdem l. cui titulus: *Oeconomia canonica seu de sacrorum catholicae Christi familiae ministrorum officio et conservanda ubique majorum ecclesiastica disciplina*, qui ib. prodierat 1589.

Ex *hispanis* laudem merentur: Caspar Cardillo de Villalpando a. 1527. in urbe Segovia editus. Vices Alvari Mendozae abulensis episcopi in concilio tridentino sub Pio IV. egit, et ad nutum cardinalis Borromaei in locum Petri Soti theologus pontificis subrogatus est. Obiit a. 1581. „Praecipua Casparis laus, inquit Nicolaus Antonius [2]), praeter eruditionis illam profanae sacraeque, latini ad haec et graeci sermonis, assertus fuit in decus pristinum et a barbarie ineptiisque laboriosissimorum interpretum vindicatus ac perpurgatus Aristoteles: quae maxima cura illius et consilium cum omni posteritate nominis ejus commemorationem adaequavit“. — Franciscus Orantes (Horantius) cuellarensis O. Min., qui interfuit concilio tridentino episcopi palentini procurator decessitque episcopus ovetensis a. 1584. De religione christiana optime meritus est formidabilis haeresi scriptor et

---

[1]) In suis tractatibus theologicis, quos edidit, ut *de indulgentiis* et *jubilaeo anni sancti*. Coloniae 1601.

[2]) Bibl. hisp. nova 1, 521, ubi reperies quoque operum ejusdem catalogum. Eorum pleraque sunt philosophica et commentaria in varios Aristotelis libros complectuntur, pauca tantum sunt adversus protestantes. Contemnendus non est ejus *Commentarius praecipuarum rerum, quae in conciliis toletanis continentur*. Compluti 1570.

multarum palmarum athleta [1]) pereleganti illo ac celebri (et nunquam satis laudato, addit Gener [2]) libro, cui titulus est: *Loci catholici*, [3]) quoque singula institutionis calvinianae capita contundit [4]). Propter hoc opus Horantium appellavit Guilelmus Eisengrein [5]) „virum profanarum atque sacrarum literarum peritissimum atque in refellendis haereticis exercitatissimum". Edidit quoque: *Epistolam seu tractatum de quibusdam quaestionibus inter Philippum Marnixium s. Aldegundae abbatem et Michaelem Bajum acad. lovan. cancellarium circa Ecclesiae auctoritatem et judicem controversiarum fidei*, circa haec enim non sat accurate scripserat Bajus ad illum Philippum Marnixium. — Caspar Casal lusitanus, in familia eremitarum s. Augustini eruditionis atque ingenii necnon et vitae integritatis laude praestans, in conimbricensi schola c. a. 1542. primarius s. theologiae professor; dein funchalensis in Madera insula antistes, postea leirensis (a. 1557) mox et conimbricensis. Abiit ad plures a. 1587, secundum alios 1585. Concilio tridentino interfuit (bis), in eoque veluti magnum doctrinae jubar radiavit. Hic prolixum omnimodaque eruditione locupletissimum opus conscripsit [6]) LL. 11 *de quadrapartita justitia decima, in*

---

[1]) Ita Dechamps de haeresi jansen. l. 2. disp. 4. c. 9. n. 4.

[2]) Theologiae dogmatico-scholast. 1, 58, ubi illum egregium quoque theologum dicit.

[3]) Titulus est: *Locorum catholicorum pro romana fide adversis Calvini institutiones* ll. 7. Venetiis 1564, Parisiis 1566.

[4]) Cf. Dechamps l. c. disp. 2. c. 14. n. 1.

[5]) Cf. Bibl. hisp. nov. 1, 452. Ceterum ejus sodalis Joannes Baptista Fernandez lingua vernacula edidit a. 1593. *Primiera parte de las Demostraciones catholicas, y principios, en que se funda la verdad de nuestra sagrada religion.*

[6]) Mich. a. s. Jos. Bibliogr. crit. 2, 317.

quibus omnium, quotquot exstant, theologorum conquisitis probeque digestis sententiis orthodoxa de justificatione nostra fides asseritur. Venetiis 1563. in 4 t. Praeterea habemus: *De sacrificio Missae et de sacrosanctae eucharistiae celebratione* ll. 3. Venetiis 1563; *de coena et calice Domini quoad laicos et clericos non celebrantes* ll. 3. ib. a. 1563; *Axiomatum christianorum ll. 3 ex diversis Scripturis et ss. patribus adversus haereticos antiquos et modernos.* Conimbricae 1550. etc. — Alphonsus Pisanus S. J. toletanus fuit „mediocris corporis statura, sed ingenii maximi et nobilissimi, adeo ut quod de apibus latinus poeta cecinit, de eo quoque possit dici rectissime:

Ingentes animos augusto in pectore versat [1]".

Vir hic doctissimus, moribus quoque atque modestia insignis, omni literatura aetate sua nobilissimus, teste Baronio, edidit: *De continentia et abstinentia vel de apostolico coelibatu, jejunio et ciborum delectu doctrina catholica.* Coloniae Agripinae 1579. *Nicaenum conciliorum primum generale* in 4 ll. distinctum Dilingae 1572. — *Confutatio brevis 114 errorum apud sectarios nostri seculi circa 7 Ecclesiae sacramenta,* Posnaniae 1587 [2]). Agmen claudit Bartholomaeus de Valverde et Gandia, quem Villena urbs protulit Castellae, valentino regno finitima, s. theologiae doctor, qui multiplicis doctrinae merito excelluit. Hinc a romanis pontificibus adhibitus tum in editione versionis LXX interpretum tum in correctione Vulgatae. Praecipue vero in ea parte studii

---

[1]) Annales acad. Ingolstad. 1. 304. Postquam Romae Aristotolem explicuerat, Dilingae et deinde Ingolstadii theologiae egit professorem. Translatus in Poloniam obiit d. 9. Dec. 1598.

[2]) Alia ejusdem scripta cf. ap. Backer, Bibliothèque des Ecrivains de la Comp. de Jesus. 4, 570.

theologici curas suas collocasse videtur, quae adversus fidei hostes contentionis utilissimae atque honestissimae funes trahit. Plura edidit opuscula, inter quae eminet rarumque est: *Ignis purgatorius post hanc vitam e latinis patribus orthodoxis hebraeorumque doctissimis assertus*, Patavii 1581. Venetiis 1590. † 1590; secundum alios 1600.

30. Ab hispanis transeamus ad *anglos*, quorum non parvus est numerus, nec spernenda auctoritas; horum tres obierunt eodem a. 1581. Richardus scil. Bristow, Edmundus Campianus S. J. et Nicolaus Saunders. Prior Vigorniae (Worcester) natus condiscipulus fuit Edmundi Campiani, academiae oxonieniensis decus, et pro fide avita exsul (a. 1569.) Lovanii morabatur, eoque deinde plurimum utebatur Alanus [1]). Edmundus Campianus, patria londinensis (n. 1540.) adolescens florenti ingenio praeditus in oxoniensi academia studiis operam dedit, atque ita inter suos eminuit condiscupulos, ut cum Richardo Bristow ad salutandam destinaretur Elisabetham reginam, futuram suam carnificem, academiam tunc invisentem (1566). Haereticorum tamen fraudibus circumventus se ab iis ordinari passus est. Postea vero ad expiandum scelus a se commissum Anglia excessus (1570.) in duacensi anglorum catholicorum seminario commoratus theologiam egregie didicit et magistri lauream accepit. Romam profectus societatem Jesu est ingressus (1573). Aliquot annos Pragae et Viennae rhetoricam et philosophiam docendo et latine concionando consumpsit, et a. 1580. in patriam rediit, ubi magno cum fructu rei catholicae causam promovit [2]), adeo ut inimicorum fidei in se concitaret iram,

---

[1]) Cf. de eo Biogr. univers. 5, 625. s.

[2]) Testatur ipse in quadam ep.: „Accurrunt nobilissimi juvenes, salutant, vestiunt, ornant, armant, emittunt ex urbe. Partem aliquam

quam tamen provocavit maxime brevi admodum sed aureo plane libello: *Decem rationes, quibus fretus certamen anglicanae ecclesiae ministris obtulit in causa fidei* [1]), quo nihil solidius, efficacius nihil ad revincendos protestantes. Hinc a fidei catholicae hostibus omnibus vestigiis perquisitus, tandem ex insidiis captus est. Itaque raptatus, suspensus, semivivus de furca dejectus, corde spiranti adhuc evulso, pudendis abscissis, in ignem visceribus conjectis atque combustis, immanissime mactatus est 1. Dec. 1581 [2]). Nicolaus

---

regionis obequito pene quotidie. Ingens omnino messis est. Sedens in equo meditor conciunculam, quam ingressus in domum perpolio. Deinde si qui me adeunt colloquor, aut confitentes audio. Mane peracto sacro verba facio; aures afferunt sitientes; sacramenta percipiunt frequentissime.“

[1]) Saepissime hic libellus prodiit ut Romae et Antwerpiae 1582. etc. etiam una cum Tertulliani l. *de praescriptionibus adversus haereticos* et Vincentii lirinensis *commonitorio* Coloniae 1594. Varias etiam in linguas translatus, de quibus editionibus et versionibus (sicut etiam de libris contra illum editis) cf. Backer, Bibliothèque des Ecrivains de la Comp. de Jésus 2, 98. ss. Raess, Convertiten 2, 91. ita de eo scribit: „Die zehn Beweisgründe sind in einem überaus reinen Latein geschrieben, mit Ciceronischer Eleganz, mit der Gedrängtheit des Tacitus und in der abrupten Weise einiger altrömischer Satyriker. Die Uebersetzung derselben ist nichts weniger als leicht; auch hat der französische Uebersetzer bei Migne, Démonstration Evangélique T. 14, 1180—1216 diese Schrift jämmerlich geradebrecht, Manches unrichtig aufgefasst, die schwierigsten Stellen übergangen, und Alles verflacht, so dass Campian sein Werk nicht mehr erkennen würde.“ Joannes Durie (Duraeus) S. J. scotus Campiani libellum aptissime (cf. Possevin. Bibl. sel. l. 7. c. 6.) adversus Whitakeri responsionem vindicavit (a. 1582, 1585.).

[2]) Triduo post ejus martyrium ita Bernardinus de Mendoza, legatus hispanus, sorori suae scripsit: „Quotquot hic sunt et ego in particulari fidem facere possum attento modo, quo passus est Campianus, illum annumerandum esse illustrioribus martyribus in Ecclesia Dei et

Saunders (Sanderus) charlewoodanus, juvenis adhuc jus canonicum Oxonii interpretabatur (1557—1560). Propter fidem catholicam exsul Romam secessit, ubi sacerdos ordinatus et s. theologiae doctor fuit creatus. Cardinalem Hosium Tridentum comitatus est ad concilium, deinde in Poloniam; docuit quoque s. theologiam Lovanii. Gregorius XIII. eum nuncium in Hiberniam ad solandos misit catholicos, ubi tamen anglorum persecutionibus et insidiis expositus, aerumnis et fame tandem confectus obiit secundum Joan. Pitseum, ejus nepotem, a. 1580; a. sequenti secundum Risthon, qui edidit ejus opus: *De origine ac progressu schismatis anglicani* ll. 3, quibus historia continetur maxime ecclesiastica a. circiter 60, aucti et editi per Eduardum Risthonum, Coloniae Agrippinae 1585 [1]); secundum Miraeum 1582; secundum Antonium Wood 1583. Inter ejus opera [2]) omnium magis notum est: *De visibili monarchia Ecclesiae* ll. 8, in quibus diligens instituitur disputatio de certa et perpetua Ecclesiae tum successione, tum gubernatione monarchica ab ipso mundi initio usque ad finem; deinde etiam civitatis diaboli persaepe interrupta progressio proponitur, sectaeque omnes et haereses confutantur, quae unquam contra fidem emerserunt: denique de antichristo ipso et membris ejus deque vera Dei et adulterina diaboli ecclesia copiose tractatur. Lovanii 1571;

---

pro tali potest illum habere sua religio etc.“ Plura de ipso cf. in l. Martyrium Edm. Campiani S. J. e gallico in latinum versum a Guilelmo Estio. Lovanii 1582; et in l. Vita et martyrium Edm. Campiani Mart. angli e S. J. auctore Paulo Bombino ex eadem societate. Antwerpiae 1618. etc.

[1]) Liber 3. est Risthonis. Hoc opus varias quoque in linguas fuit versum, saepiusque prodiit ut Romae 1586. etc.

[2]) Cf. Niceron, Mémoires pour servir à l'histoire des hommes illustres etc. ubi accuratus operum Sanderi index reperitur.

Antwerpiae 1580; Romae 1586; Wirceburgi 1592 [1]). Huic operi alterum addendum: *De clave David seu regno Christi ll. 6 contra calumninas Acleri pro visibili Ecclesiae monarchia* Romae 1588. Wirceburgi (cum praecedenti) 1592. — *Sedes apostolica seu de militantis Ecclesiae romanae potestate romanorumque pontificum primatu et auctoritate,* Venetiis 1603. Gregorius Martin sussexianus post suum ad Ecclesiam reditum nonnulla edidit opera, ut: *Detectio depravationum manifestarum, quae in biblicis angliis occurrunt* (anglice), Rhemis 1586. Hac in urbe professoris theologiae munus gessit († 1582.).

31. Hos excipiunt Joannes Gibbonus S. J. somersetensis († 1589) [2]); ejus sodalis Laurentius Arturus Faunt (Faunteus) lecestrensis, profugus e patria ob intentatas sibi propter fidem persecutiones. Plures vitae annos transegit in Polonia, ubi magnam ab insigni vitae, probitatis et praeclarae

---

[1]) De hoc et praecedenti opere ait Du Pin: „Les deux ouvrages sont chargés de beaucoup de citations et sont une preuve de la grande lecture de l'Auteur, qui écrit avec plus de méthode que d'élégance.“ In eo defendit doctrinam, quae ultramontanis solet adscribi de primatu. Contra illud scripserunt e protestantibus in primis Barthol. Clerke et Georg Ackworth.

[2]) Cf. Backer 2, 232. s. Edidit Concertationem Ecclesiae catholicae in Anglia adversus calvinopapistas et puritanos etc. Augustae Trevirorum 1583, quod plurimum auctum iterum in lucem prodire jussit Joannes Aquapontanus (Bridgwater) S, J. († 1609.) his additis priori titulo: Nunc denuo centum et eo amplius martyrum sexcentorumque insignium virorum gestis variisque certaminibus, lapsorum palinodiis, novis persecutorum edictis ac doctissimis catholicorum de anglicano seu muliebri pontificatu ac romani pontificis in principes christianos auctoritate disputationibus aucta et in 3. p. divisa. Ibidem 1588, 1594. in 4. Complectitur hoc opus inter alia celebres rationes decem Campiani, de quibus supra egimus, ejus vitam et martyrium.

eruditionis opinione consecutus est laudem († Vilnae 1591) [1]. — Ninianus Winzetus O. S. Bened. natus in Scotia, patria renfrous (Renfrew a. 1518). Prius erat presbyter secularis in dioecesi glasguensi, atque ob praeclaras animi dotes publicis primum apud Lithgoam scholis, dein ecclesiae collegiatae ibidem praepositus. Emergente in Scotia haeresi calviniana unus is fuit, qui se Joanni Knoxio et Thomae Spotswodio, Calvini discipulis, strenue opposuit eosque disputationibus qua publicis qua privatis convicit. Mariae Stuartae a confessionibus fuit; ea capta et haeresi praevalente exsulare cogitur. Postquam Parisiis doctoralem lauream in theologia promeruit, Romam arcessitus est a Gregorio, qui eum a. 1577. scotis ratisbonnensibus abbatem praefecit, hinc religionis habitum induit emisitque vota solemnia. Disciplinam monasticam nonnihil collapsam instauravit: laudabilem scotorum per Germaniam consuetudinem tenendi scholas publicas reduxit; altiora studia ipse docuit. Tandum 21. Sept. a. 1592. aetatis 74. obdormivit in Domino [2]) „gratus, honoratus et desideratus omnibus non sine sanctitatis opinione [3])“. Ejus opera (quorum pleraque scripta sunt contra sectarios in Scotia) recenset Georgius Mackenzius [4]). Guilelmus Rainolds, qui Romae ad matrem Ecclesiam rediit, postea vero s. theologiam in anglorum collegio rhemensi docuit († 1594.), sub nomine

---

[1]) Cf. Backer 2, 181, qui haud paucas ejusdem lucubrationes recenset. Inter quas est: *De Christi in terris Ecclesia. Quaenam et penes quos exsistat* ll. 3. In quibus calvinianos, lutheranos et ceteros, qui se evangelicos nominant, alienos a Christi Ecclesia esse argumentis signisque clarissimis demonstratur etc. Posnaniae 1583.

[2]) Cf. Ziegelbauer hist. rei liter. O. S. B. ed. Oliverii 3, 360 s.

[3]) Wassenberg in sua Ratisbona religiosa Ms. p. 174.

[4]) Scriptorum Scotiae celebriorum t. 3. p. 155.

Reginaldi vel Rosei plura [1]) edidit contra sui temporis sectarios, inter quae nominandus *Calvino-turcismus* i. e. *calvinisticae perfidiae cum mahumetana collatio et dilucida utriusque sectae confutatio*, Antwerpiae 1597. Coloniae 1603. ll. 4 in dialogorum forma [2]). Eodem anno (1594.) obiit Guilelmus Allen (Alanus) lancastrensis (n. 1532.), quondam professor oxoniensis sed propter fidem exsul, ardenti atque infatigabili zelo pro restauranda religione catholica in patria sua conspicuus [3]), quem rogatu Philippi II. Sixtus V. purpura decoravit (1587.) et archiepiscopum mechlinensem dixit (1589). Nunquam tamen dioecesim adiit a romano pontifice semper pro universalis Ecclesiae negotiis adhibitus [4]). „Hujus viri praestantissimi obitum, scribit Pitseus [5]), quotquot fidei causa persecutionem patimur, adhuc lugemus, et tamquam orphani periisse nobis communem parentem magis ac magis in dies experimur.“ „Hunc omnes, addit Eggs [6]), tum illius tum nostri aevi scriptores sinceri summis laudibus et merito extulerunt tamquam christianae religionis athletam

---

[1]) Cf. Wood Athenae oxon.

[2]) Cf. hujus op. synopsin ap. Werner, Gesch. der apolog. Literatur 4, 309. ss.

[3]) Hunc in finem auctor exstitit, ut plura instituerentur collegia, in quibus juvenes angli ad sacerdotium munusque apostolicum in Anglia obeundum formarentur. Cf. Hefele Kirchenlexicon 1, 172. Nec solum institutis collegiis rem catholicam promovit, sed libris quoque propugnavit lingua patria scriptis et in varias linguas versis, inter quae eminet ejus *de sacramentis tractatus*. Cf. Werner l. c. 4, 317. ss.

[4]) A Gregorio XIV. loco Antonii Cardinalis Caraffae demortui bibliothecarius apostolicus declaratus et ad reformationem editionis vulgatae bibliorum a Sixto V. coeptam cum Cardinali Columna deputatus est.

[5]) De illustr. Angliae Scriptoribus.

[6]) Purpura docta L. 5. n. 46. qui pluribus ejus vitam, virtutes, merita prosequitur.

fortissimum fideique in Anglia clypeum invincibilem et S. R. E. sacrique collegii singulare decus atque ornamentum. E contrario iniqui s. matris Ecclesiae hostes fideique avitae desertores probris illum omnibus onerarunt odioque capitali prosecuti sunt."

32. Omnium tamen celeberrimus est et merito quidem Thomas Stapleton, qui luminaribus illis magnis Bellarmino et Duperonio non impar a nonnemine illis praefertur [1]). In lucem editus est a. 1535. Henfieldae. Et ipse propter fidem exsul studia quae inchoaverat Cantuariae, Wicestrae et Oxonii, prosecutus est Parisiis, Lovanii et Romae. Doctor Lovanii creatus s. literas Duaci est interpretatus. Iterum Lovanium accitus Bajo in cathedra successit. Denatus est a. 1598. Tanti eum fecit Clemens VIII., ut sibi illius opera inter coenandum praelegi, eumque purpura ornare vellet. Ejus opera (pleraque) collecta cum vita prodiere Parisiis v. 4 in F. 1620. Inter ea eminent: *Principiorum fidei doctrinalium demonstratio methodica per controversias septem ll. 12 tradita*, in quibus ad omnes de religione controversias dijudicandas sola et certissima norma et ad easdem

---

[1]) Feller ita de eo judicat (2, 73): „Stapleton d'un caractère doux et aimable, avait la piété en partage; il possédait très-bien les belles-lettres, était versé dans le grec et l'hébreu, la théologie et l'histoire. Les hérétiques, qu'il confondit dans ses écrits ont rendu hommage à son savoir, et le cardinal du Perron le met à la tête de tous les controversistes. Il faut avouer cependant, que Bellarmin le surpasse dans la science de l'Ecriture, dans la lecture des Pères et dans les connaissances historiques, et que du Perron les surpassa tous deux dans l'exactitude à discerner ce qui est de foi d'avec ce qui n'est que d'opinion." Döllinger eum dicit: „den besten Streiter gegen die neue Lehre, den die Kirche gehabt (Rede auf der gelehrt. Vers. 1863. S. 34)."

semel finiendas sola et suprema in terris auctoritas via et ratio demonstratur. Parisiis 1579. Hujus operis scopus est via compendaria, sepositis quaestionibus innumeris implexisque de singulis dogmatibus controversis, dirimere radicitus omnem catholicos inter et protestantes controversiam [1]); hinc inquirit in principia fundamentalia, secundum quae breviter et peremptorie simul omnis de doctrina revelata quaestio possit dirimi, proinde disserit de Ecclesia controversiarum judice, de hujus docendi auctoritate et infallibilitate, de revelationis amplitudine, quaenam Ecclesia sit judex controversiarum etc. Majoris forte pretii est: *Principiorum fidei doctrinalium relectio scholastica et compendiaria*, compendium (sed sat prolixum adhuc) prioris operis fere secundis curis elaboratum, quod excellit quaestionum notionumque distinctione et perspicuitate, argumentorum pondere et concinna brevitate. — *Universa justificationis doctrina hodie controversa ll. 12 tradita* — *De magnitudine Ecclesiae romanae.* — Ad refutandas corrigendasque perversas Calvini et hujus discipulorum interpretationes, quibus N. T. librorum sensum pervertebant, edidit: *Antidota evangelica contra horum temporum haereses*, in quibus quatuor evangeliorum illi textus explicantur, quibus haeretici hodie (maxime Calvinus et Beza) ad sua dogmata propugnanda uti solent, vel ad haereticorum dogmata impugnanda catholici uti possunt. Lugduni 1595. in 8. *Antidota in acta Apostolorum* et *in epist. ad romanos* ac *binas ad corinthios contra nostri temporis haereticos*. De his scribit Dorn (protestans) [2]): „Sensui actuum apostolorum plurimum lucis accendit... non tantum philologum

---

[1]) Cf. de hoc opere Werner l. c. 4, 42 6. ss. Possev. l. 7. c. 2.

[2]) Biblioth. theol. crit. p. 2. l. 7. c. 14. n. 18. cf. Werner l. c. 4, 305. ss.

agit sed et theologum criticum.“ Haec anditota vere eximia sunt, atque in iis solide admodum illa testimonia expendit exponitque, quae in theologia dogmatica majoris sunt momenti. Neque spernendum est aliud opus: *Tres Thomae,* vitas scil. complectens Thomae apostoli, Thomae cantuariensis et Thomae Mori.

33. In *Gallia* contra calvinistas pugnarunt Petrus de la Coste O. Praed. aquitanus, patria condomensis, qui non solum scriptis [1]), sed et sanguine fuso (interfectus siquidem fuit a calvinistis a. 1582. vel 1583.) fidei catholicae exstitit testis; Joannes Portez (Porthesius) O. Min. ecclesiastes vere catholicus, opere et sermone potens. Porro uterque lingua scripsit vernacula. Thomas Pulcher-amicus (Beaux-Amis) O. Carmel. inter sapientissimos quosque doctores parisienses clarissimus, qui totam suae vitae et temporis metam docendo, disputando et scribendo felicissime transegit. Vir fuit cui praeter insigne sapientiae donum, miram Deus contulit virtutum excellentiam [2]) († 1589). Notiores jam sunt Gentianus Hervetus, natus Olivet prope Aurelianum (1499.), Romam vocatus et in familiam a Cardinali Polo adscitus fuit, quem etiam Tridentum ad concilium est secutus, sicut et postmodum sub Pio IV. cardinalem Lotharingium. Obiit canonicus rhemensis 12. Sept. 1584. annos natus 85. Plurima patrum graecorum opera in latinum vertit [3]) magnamque librorum multitudinem reliquit, inter quos

---

1) Cf. illa ap. Quetif 2, 268.

2) Cf. Aubert Miraeum. De hoc infra n. 50. redibit sermo.

3) Hinc innotuit. Erat autem „vir utriusque idiomatis peritissimus (Norisius in adventoria P. Franc. Macedo inscr.). „Les traductions de Hervet, inquit Du Pin, sont fidèles et en termes propres: il est beaucoup plus exact, que la plupart des traducteurs de son temps.

etiam plures de religionis controversiis lingua vernacula compositos [1]). — Strenuos duos pugiles eripuit a. 1591. Claudium scil. de Sainctes canonicum reg. O. S. Aug. et Edmundum Augerium S. J. Ille (Sanctesius, Xaintes etiam et Sanctius dictus) carnotensis n. 1525. feliciter transactis studiis creatur (a. 1555.) doctor sorbonicus, concilio interest tridentino cum aliis undecim theologis, quos ablegaverat Carolus IX., renunciatur propter ejus de re catholica merita episcopus ebroicensis, foederatorum partes sequens capitur, in carcerem conjicitur moriturque Crevecoëcir territorii lexoviensis ex veneni suspicione [2]). Ejus monumentum hanc praefert inscriptionem: „Imago non corporis (vanum), sed ingenii mentisque divinae in libris illius admirandis cernitur; conciones in conspectu regum populique frequentis habitae sat nomen illustrant. Si haec nescis, caecus et surdus, ista non sunt scripta tibi. Vade et ora.“ Inter ejus opera eminent: *Examen doctrinae calvinianae et bezanae de coena Domini* (1566.) cum responso Bezae exceptionibus opposito: *De rebus eucharistiae controversis repetitiones seu libri decem* in F. (Parisiis 1575.) quo copiose admodum et plenissime hoc argumentum versat, omnesque theologos priores superat. De hoc ita judicat doctissimus Franc. Turrianus [3]): „Claudius de Sainctes, episcopus ebroicensis, diu-

---

Hervet s'est néanmoins trompé quelquefois, particulièrement dans sa traduction des oeuvres de S. Clément d'Alexandrie.“ Ita et Huetius; cf. et Feller, qui de eo generatium affirmat (2, 41): „Hervet avait plus de savoir que de goût, et plus d'application que de talent.“ Richard Simon, Histoire crit. du N. T. 23. qui versiones operum Theodoreti ab Herveto adormatae cum laude judicii et prudentiae interpretis meminit.

[1]) Cf. Niceron Nachrichten etc. ed. Baumgarten 13, 87 ff.

[2]) Gallia christiana 1, 577.

[3]) In Gallia christiana l. c.

turnis vigiliis et lucubrationibus studio scribendi de Eucharistia ex voto consecratis, ingens opus in ll. 10 digestum ita ex optimis tum suis tum alienis miro ingenio et industria ac labore compositum emisit, ut nihil reliquerit quod vel in aliorum de ea re libris, qui erant prope infiniti, quaerere opus sit, vel in multiplici rei quaestione desiderari possit.“ De alio ejusdem opere haec habet Renaudot[1]): „Typis regiis Lutetiae editae sunt graece et latine *Liturgiae s. Jacobi, s. Basilii, s. Joannis Chrysostomi cum Missa praesanctificatorum* a. 1560, qua editione nihil elegantius. Accesserunt opuscula ss. patrum aut recentiorum graecorum varia, quae ad fidem eucharistiae confirmandam et illustrandam magnam auctoritatem habebant. Verum etsi non contemnendam operam in praefationibus et notis impendisset Claudius Sanctesius insignis illa aetate theologus, ritibus nullam aut exiguam lucem attulit. Quaestiones illas, quarum origo ex quorundam hominum adversus graecos criminationibus, non aliunde quaerenda est, tractare Sanctesius et qui eum secuti sunt videntur formidare... Editioni parisiensi operam contulerat Joannes a. s. Andrea, insignis Ecclesiae canonicus[2])“. — Edmundus Auger, operarii filius, natus Alleman prope Trecas a. 1530, pedes et mendicans Romam petiit, ibique postquam sacellani partes obierat in ecclesia societatis Jesu, inter hujus sodales propter insignes ingenii dotes, quas prodebat, receptus fuit a. s. Ignatio. In Galliam redux qua scriptis[3])

---

[1]) In praef. T. 1. Liturg. orient. collectione.

[2]) Feller ita habet (2, 45): Ouvrage recherché à cause des choses curieuses et importantes qu'il contient touchant la messe; on le joint ordinairement à la Missa latina antiqua de Francowitz (Flacius Illyricus)“.

[3]) Haec (lingua gallica exarata) recenset Backer 2, 43. ss., illorum plura sunt ascetica, alia praesertim de sacramentis agunt; quod ceteris praefertur est ejus catechismus.

qua concionibus [1]) tanto zelo et fervore in reducendis calvinianis laborabat tamque felici successu, ut eorum quadraginta millia ad Ecclesiam reduxisse feratur. Axiomatis instar ipsi erat, mansuetudine nihil esse effacius ad reducendos errantes. Tanto vero odio in illum exarserant calviniani, ut capta urbe Valentia, in qua commorabatur (1562.), eum morte damnarent. Jam laqueus, quo suspendendus esset, circumjectus erat collo, cum spes inducendi illum ad defectionem a fide catholica magno suae sectae lucro haereticos a morte imminenti infligenda retinuit. Carceri restitutus a catholicis liberatur. Henrico III., qui eum Lutetias Parisiorum acciverat a. 1583. a confessionibus fuit. Obiit Novocomi a. 1591. — Ultimus est Christophorus Cheffontaines (a capite fontium) O. S. Franc. britannus n. c. 1532. Romae docebat s. theologiam, a. 1571. delectus fuit in totius ordinis ministrum generalem, a Gregorio XIII. archiepiscopus caesariensis (1579.) et coadjutor cardinalis de Pelve in archiepiscopatu senonensi designatus. In Flandriam proficiscens (a. 1586.) plures a vera fide devios in rectam deduxit viam, catholicos in fide nutantes confirmavit. Verum cum ejus orthodoxia a nonnullis in suspicionem apud sedis apostolicae nuncium vocaretur, pro sua defensione Romam se contulit (1587.), ubi remansit Sixto V. acceptus. Obiit 1595. Quotidie per plures annos horas undecim studio impendit, dolendum [2]) tamen

---

[1]) Matthieu rerum gallicarum scriptor eum dicit: „Le Chrysostome de la France, le plus éloquent et le plus docte prédicateur de son siècle."

[2]) Nam alioquin „contra Lutheri et Calvini vecordiam non minus vehementer quam eleganter uberrimaque e limpidissimo theologiae fonte profluente eruditione liberum arbitrium et merita bonorum operum asseruit." Ita Mich. a. S. Jos in sua *Bibliogr. crit.* Culta scribebat latinitate et in sermone erat nervosus.

propter peregrinas exuberantis ingenii opiniones ejusdem opera in indicem debuisse referri, et quidem absolute haec tria: *De necessaria correctione theologiae scholasticae.* Parisiis 1586. — *Novae illustrationis christianae fidei adversus impios, libertinos, atheos, epicureos et omne genus infideles Epitome* — *De missae Christi ordine et ritu*; reliqua vero opera „donec corrigantur“. Primum quod adduximus prae ceteris est famosum, quod in illo tueri sibi proposuerat, quod quondam Parisiis concionans affirmaverat, verbis: *Hoc est corpus meum* non confici consecrationem, sed praeterea requiri sacerdotis benedictionem et preces, quibus haec elementorum transmutatio a Deo exoretur. Hanc eandem sententiam aliis quoque in libris tuetur. Illustravit quoque commentario duodecim Jacobi benedictiones, Lugduni 1578.

34. Inter *belgas* eminet primisque nostri temporis theologis accensendus [1]) est Guilelmus Damasus **Lindanus** dordracenus (n. 1525.), qui absolutis studiis Lovanii et Parisiis Dilingam vocatus sacras literas ibidem per triennium exposuit (1552.), dein Lovanium redux lauream in theologia promeruit (1556.). Nominatus primus ruremontanus episcopus (1562.) sedem suam occupare non potuit ante a. 1569. Bonus pastor animam suam pro grege ponere pestis tempore paratus fuit, fidemque catholicam strenue propugnavit et bonum Ecclesiae in sua patria misere afflicta omni opere promovit, bis etiam propterea Romam se contulit (1568. et 1584.) benigne a Gregorio XIII. exceptus, qui eundem propter tot merita insignia ad ecclesiam gandavensem transtulit (1588.)

---

[1]) **Du Pin** 16, 138: „Il peut passer pour un des Controversistes du premier ordre,“ Ita et **Hefele**, Beiträge zur Kirchengeschichte 1, 461. Multum eum laudat **Baronius** ad a. 53. n. 32. „ob egregiam eruditionem toti orbi spectatam et vitae sanctitatem“, „jamque mille de prostratis hostibus coronis auctum“ dicit.

eodem quo obiit anno. Operum ejusdem praecipuum est: *Panoplia evangelica sive de verbo Dei evangelico* ll. 5, quibus ex Scriptura prophetica et apostolica illius eruitur et declaratur indoles atque natura, patres explicantur, scriptum atque τὸ ἄγραφον non scriptum et quae ad traditiones indubitato apostolicas, licet non scriptas, at fide tamen pari suscipiendas pertinent, pertractantur, denique verbum Dei non scriptum sed traditum adversus infesta catholicae Christi J. Ecclesiae hostium tela et arietationes omnes defenditur. Coloniae 1559; 1571; 1577; 1590. in f.; adjectis *Tabulis analyticis omnium haeresum hujus seculi* Parisiis 1564. in f. et saepius deinceps. Edidit praeterea: *Psalterium vetus a sexcentis mendis repurgatum et de graeco atque hebraico fontibus illustratum*, Antwerpiae 1568. in 4; Lovanii 1571; Coloniae 1572. *Glaphyra in epistolas apocalypticas s. Joannis ap.* cum Ecclesiae prosopopoeia in 8. Lovanii 1590. *Dubitantius de vera salutis via instructus* Coloniae 1571; *De vera Christi Ecclesia* (contra theologos wittenbergenses), ib. 1572. *Stromatum libri 3 pro defensione concilii tridentini* ib. 1575. *Stromatum ll. 3 de optimo genere interpretandi Scripturam* (ib. 1558.), in quo opere temerarias Laurentii Vallae, Erasmi, Calvini, Roberti Stephani adversus vulgatam editionem censuras et calumnias depellit [1]). Laudant in Lindano Du Pin et Feller [2]) eruditionem, soliditatem theologicam, patrum conciliorumque notitiam, ingenii sublimitatem optimumque dialecticae usum.

---

[1]) Cf. plura ap. Possevinum, Bibl. selecta l. 2. c. 15. Contra hoc opus scripsit Joannes Isaac († 1577.). *Defensio veritatis hebraicae ss. Scripturarum*. Coloniae 1559.

[2]) Hic Biographie univ. 2, 49: ille l. c. ubi addit: „Le style de Lindanus est véhément, un peu enflé et cependant assez pur.“ Plura de eo cf. in ejus Vita auctore can. Claessens in l. Annuaire de l'université cath. de Louvain, 1871.

Lindani in hac pugna socii fuere: Andreas **Fabricius** († 1581.) philosophiae professor Lovanii et diu Romae orator cardinalis augustani (Otho Truchsess). Theodorus Antonius **Peltanus** (**Pelten**, ita dictus, quia oriundus in oppido Pelte prope Leodium) S. J. „catholicae doctrinae adversus novatores defensor acerrimus[1]", cui facultas theologica ingolstadiensis hoc monumentum posuit in schola sua: „Theodorus Peltanus S. J. ss. Theol. doctor et professor. Fuit hic unus ex primis patribus, qui virtute et doctrina claruerunt et in hac academia omni literarum genere ornatus quam maxime floruit. Post multos labores academiae et religionis causa consumptos, post literas graecas, hebraicas et theologiam publice explicatas Ingolstadii (1562—72), Augustae alienae saluti, conscriptis etiam libris tanta felicitate et fructu se impendit, ut merito illud ambrosianum poni possit: Vixit Ecclesiae, mortuus est Deo. Obiit Augustae a. 1584. 2. Maji[2]". Addit vero Engerdus[3]: „Si quis vel propter ingenii rotunditatem et acumen, vel in disputando tam in philosophica quam in theologica arena subtilitatem et promptitudinem meretur laudem, certe ille amplissimis dignus est encomiis, ut interim linguarum cognitionem, quam publicis scriptis et versionibus seu translationibus et aptissimis et ornatissimis toti Ecclesiae jam fecit testatam silentio praeteream. Atque singularis illa tanti theologi eruditio eo majori debet omnibus esse admirationi, quo serius ad literarum studia fertur accessisse, adeo ut pene sit praeter fidem tot auctores in omni scien-

---

[1]) **Bona** in Notitia auctorum.

[2]) Cf. **Mederer** Annales ingolstad. acad. ad a. 1572.

[3]) Acad. Ingolst. p. 7. pag. 113. Ceterum et **Feller** haec de eo scribit 2, 39): „Peltan était du petit nombre des savants, qui unissent les avantages d'une vaste mémoire à ceux d'un jugement solide, et les richesses de l'érudition à l'exactitude des raisonnements."

tiarum genere ab illo esse perlustratos." Plura scriptorum graecorum latine vertit[1]), praeterea edidit (inter alia)[2]): *Doctrina catholica de purgatorio, de animarum sedibus, de vita functorum suffragiis, de christianorum sepulturis, exsequiis et anniversariis*, Ingolstadii a. 1568. (vel 1569.); *De librorum canonicorum numero, auctoritate et legitima interpretatione*, ib. 1572; *De nostra satisfactione et purgatorio* ll. 2, Coloniae 1576. — *De originis peccato disceptatio* in tractatus 12 distributa, ib. 1576. — Martinus Duncanus Kempenae oriundus, Lovanii studiis operam dedit; variis in locis pastoris munus obiit, postremo Hagae Comitis Guilelmo Lindano in decanatus ac senatoriae dignitatis munere suffectus est. Verum inde coactus secedere, exosus enim erat admodum haereticis propter ardentem zelum, Amstelodamum secessit, ubi pastor et viginti pastoratuum fuit inspector; sed et hinc coactus excedere Amersfortium se recepit, ubi piissime[3]) in Domino obdormivit a. 1590. aetatis a. 85. Plura opuscula conscripsit sermone populari (flandrice), quae Antwerpiae prodierunt. — Joannes Lens, philosophiae et theologiae professor lovaniensis (1593.), „in quo, ut inquit Miraeus, ut solida Augustini doctrina sic et suavis Lactantii elegantia enituit. Pauci certe hoc viro theologiae dog-

---

[1]) Cf. Backer, Bibliothèque des Ecrivains de la Comp. de Jés. 5, 574. ss.

[2]) Sed cf. Richard Simon, Hist. critique du N. T. qui c. 30 carpit, quod in versione Victoris antiocheni et Titi bostrensis plura sibi permiserit, quae interpreti alioquin non licent. Ita ut sermonis contextus planior fieret pauciora pluribus, plura paucioribus interdum reddidit; sententias quasdam et expositionum pericopas locis oportunioribus collocavit, de quibus tamen lectorem monuit Peltanus in praefatione.

[3]) Cf. Hartzheim Bibl. colon., qui pietatis ejusdem specimina refert et plura opuscula recenset. In primis impugnavit Duncanus anabaptistas.

mata purius atque nitidius explicarunt, pauci errores sectariorum eloquentius atque validius confutarunt.“ Academiae nomine doctrinae schema composuit propositionibus Baji [1]) oppositum; ceterum partes quoque habuit in conscribenda censura adversus Lessii doctrinam. Inter alia edidit Antwerpiae 1590. ll. 15 *de libertate christiana* „quos quidem libros, inquit Possevinus [2]), maxime cuperem, ut omnes politici perlegerent. Agit autem prioribus ll. de servitute, in quam incidit homo ob peccatum, idque satis docte ac prolixe; mox de necessitate liberatoris deque vera libertate; quo etiam in progressu haereticos nostrae aetatis ostendit in constituenda libertate christiana turpissime lapsos esse. Libro autem 14. confutat libertini cujusdam argumenta, qui pestilentem ediderat libellum, quo libertatem cuique religionis esse relinquendam probare nitebatur. Ad extremum vero 15. libri finem adjecit de his, qui politici vulgo vocantur, compendiariam et brevem instructionem lectu dignissimam.“ His non immerito accensetur Henricus Vicus Vallencenae urbe Hannoniae natus (1536—96.), laicus quidem, sed insignis philosophus et theologus, qui praeside doctissimo Martino Rithovio theses de fidei controversiis publice defendit, pluribusque etiam libris [3]) doctrinam propugnavit catholicam.

35. *Germanis* potius quam belgis accensendus est b.

---

[1]) Michael Bajus (1513—1598.) professor s. Scripturae in academia lovaniensi, interfuit quoque concilio tridentino, tristem tamen celebritatem consecutus est suis erroribus, quos damnarunt Pius V. Gregorius XIII. et Urbanus VIII., magna vero ex parte renovavit Quesnellus. Plura de eo cf. apud Linsemann: Michael Bajus und die Grundlegung des Jansenismus, Tübingen 1867. collata recensione in Katholik 1868. v. 1. p. 281. ss.

[2]) Bibl. selecta l. I. c. 26.

[3]) Cf. eorum catalogum ap. Zedler Universallexicon 48, 1017.

Petrus Canisius (de Hondt) S. J. noviomagensis, cujus fata et merita ita paucis complectitur epitaphium [1]) ei in Ecclesia S. Nicolai Friburgi positum:

Petrus Canisius theologus
Noviomagi natus (a. 1521.)
Societatem Jesu
Tertio a confirmatione illius anno (1543.)
Ingressus
Ac sacerdotio insignitus,
Ob magni simul et placidi animi praestantiam
A coloniensi ecclesia ad Carolum V. imp.,
Ab Ottone card. augustano
Ad s. concilium trident.,
A Ferdinando imp. Wormatiam
Contra Melanchtonem haereticum,
A Pio IV. Pont. max. ad principes Germaniae
In fide confirmandos missus;
Postquam Romae, in Siciliae et Germaniae academiis docuisset,
Diu apud Ferdinandum imp.
Et passim summa laude verbum Dei praedicasset,
Primus Provincialis Soc.
Ejusdem in Germania
Ab ipso soc. auctore P. Ignatio
Datus fuisset,

---

[1]) Alia ejusdem elogia cf. in Bibl. script. soc. Jes. Ita ex. gr. magnus Hosius in ep. 150. eum dicit: „Haereticorum malleum et novum Augustae apostolum, non doctrina magis quam pietate insignem et si quisquam alius in controversiis exercitatum." Et hujus cardinalis biographus, Stanislaus Rescius, in ejus vita c. 20: „Virum doctissimum et omnibus pietatis artibus instructissimum, strenuum Ecclesiae Dei contra inferorum portas propugnatorem et utilissimum Jesu Christi servum." *Canem* vero *austriacum* eum dixerunt ejus adversarii.

Sсriptisque fidem catholicam egregie
Illustrasset,
Auspiciis Reverendi D. Joan. Francisci
Friburgum sexagenarius venit,
Collegii societatis fundamenta jecit,
Multa praeclara documenta dedit,
Et quasi quidam Friburgensium patronus,
Ecclesiae per Helvetiam patriarcha,
Religionis catholicae suo tempore columna,
Toto christiano orbe notissimus [1]),
Fide, prudentia, indefesso scribendi labore, abstinentia,
Perenni gravitate, animi puritate,
Flagrantissimo Dei amore,
Multaque sanctitate clarissimus,
Migravit ad Christum
Festo s. Thomae Apostoli
1597. anno aetatis 77.

Ex ejus operibus [2]) hic tantum nominamus: *Commentariorum de verbi Dei corruptelis* l. 1., in quo de ss. praecursoris Domini Joannis Baptistae historia evangelica cum adversus alios hujus temporis sectarios, tum contra novos ecclesiasticae historiae consarcinatores (centuriatores) per-

---

[1]) Hinc Baronius de eo t. 1. Annal. ad a. 9. „Venerandus vir, cujus laus est in Evangelio per omnes ecclesias."

[2]) Edidit etiam *opera s. Cyrilli alexandrini* (2 v. in F. Coloniae 1546): *s. Leonis M. sermones et homilias* (ib. 1547; Lovanii 1566); *epistolas s. Hieronymi* (Dilingae 1565. et saepius alibi); opuscula quaedam ascetica; omnium vero celeberrimum est ejus *Summa doctrinae christianae*, quae primum prodiit 1554, dein saepissime, adeo ut editio parisiensis a. 1668. ad quadringentas editiones numeret; in plures quoque linguas versa fuit. De his editionibus et versionibus cf. Backer 1, 167. ss. Infra de ea loquemur, quam curavit Busaeus.

tractatur, Dilingae 1574. in 4°. *De Maria Virgine incomparabili et Dei genitrice* ll. 5 sive t. 2. commentariorum de verbi Dei corruptelis, Ingolstadii 1577. In his disserit de immaculata Virginis conceptione, nativitate, infantia (l. 1.); de perpetua virginitate adversus diversos impugnatores hujus praerogativae (l. 2.); de Dei genitricis praerogativa (l. 3.); de sanctitate ab omni peccato actuali immuni (l. 4.); de morte, in coelos assumptione et perpetuo cultu. Hinc integram Mariologiam opus hoc complectitur [1]).

36. *Germani* praeterea sunt: Caspar Frank, qui 2. Nov. 1543. in civitate Misniae Ortrandt natus, a teneris unguiculis inter lutheranos educatus cum lacte haeresim suxit. Ingolstadium jam tum philosophiae magister venit (1566.) et aliquandiu in aedibus Martini Eisengreinii commoratus tum diligenti et assidua ss. Ecclesiae patrum lectione, tum frequentibus theologorum colloquiis errorem suum agnovit et ad Ecclesiae gremium 25. Jan. 1568. rediit [2]); eodem adhuc

---

[1]) Cf. Riess, Der selige Petrus Canisius, qui l. 4. c. 2. hujus operis epitomen exhibet, ac ita inter alia scribit: „So ist das Werk mit seinem bescheidenen Titel eine gedrängte Widerlegung aller Hauptlehren des Protestantismus und... eine dem Irrthum jener Zeit auf den Grund gehende eben desshalb unabhängig von den verschollenen Centuriatoren von Magdeburg ihren Werth behauptende Untersuchung.“ Tot autem laboribus et demum morte praepeditus opus hoc complere non potuit, alios enim moliebatur tomos de persona Christi Jesu et de Petro.

[2]) Cf. Raess Die Convertiten 2, 15 ss., qui ita de eo scribit: „C. Frank war eine der ausgezeichnetsten confessionellen Eroberungen in Baiern und der Universität Ingolstadt in der letzten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Die Aufmerksamkeit, die man ihm allgemein schenkte, die Theilnahme vieler vornehmen Personen an der Feierlichkeit seines Uebertrittes, die Schnelligkeit, womit er zu den geistlichen Weihen befördert wurde, die Ehrenstellen, womit man ihn sogleich überhäufte, die Belobungsschreiben, die er von den höchsten Stellen erhielt, beweisen,

anno sacerdos ordinatus fuit. Per Bavariam multis in locis pie docteque concionando, errantes in viam veritatis proprio exemplo et doctrina revocando, nutantes in avita religione confirmando utilem et salutarem Ecclesiae praestitit operam. Martino Eisengrein in ss. literarum cathedra successit (1578.) tantaque dignitate et fructu spartam suam ornavit, ut sequenti statim a. a senatu academico rector magnificus fuerit electus. Obiit a. 1584. plura reliquens opera lingua patria conscripta et in latinum versa suae pietatis, zeli, eruditionisque argumenta [1]), ut ex. gr. *Tractatus de ordinaria legitima et apostolica vocatione sacerdotum et concionatorum*, in quo respondetur ad q. illam, an papistici aut lutherani calvinianique concionatores rite ac legitime vocati sint et sacramentum eucharistiae consecrare possint. Item apud quos christiani verae Christi carnis verique sanguinis participes fieri queant. Ingolstadii 1571. (cum duplici defensione 1573, 1575). — *De extremo, visibili et hierarchico Ecclesiae catholicae sacerdotio adversus haereticorum figmenta ex s. Scriptura et orthodoxis patribus assertio*, Coloniae 1575. *Assertio et declaratio concilii tridentini de canonicis et au-*

---

welchen grossen Werth man katholsicher Seits auf seine Bekehrung legte. Auch hat der würdige Mann dem in ihn gesetzten Vertrauen vollkommen entsprochen, sowohl durch seine Frömmigkeit und die Erfolge seines Eifers, als durch die grosse Zahl der Werke, die er in so kurzer Zeit zur Wahrung der katholischen Grundlage verfasst hat." Cf. Schrödl, Kirchenlex. 4, 144.

[1]) Haec (24) diligenter recenset Mederer in Annal. acad. Ingolstad. ad 1584. Engerdus Acad. Ingolst. P. VIII. p. 113 ss. Kobolt, baierisches Gelehrtenlexicon, penes quos plura de ejus vita reperies. Alia ejusdem opera sunt: *Catalogus haereticorum* i. e. wahrhaffte erzehlung der namhafften Irrthumb und Ketzer von anfang der welt bis auf unsere Zeit. Ingolstadt 1576.

thenticis V. et N. T. libris, de eorundem vera interpretatione, adversus Martini Chemnitii examen decretorum concilii tridentini, Ingolstadii 1583. in 4⁰. *Fundamentum catholicae fidei, in quo 63 causae comprehenduntur, cur universi et singuli Christi fideles catholicae, christianae et romanae Ecclesiae usque ad extremum vitae spiritum constanter adhaerere obligentur.* Ingolstadii 1578. Facultas theologica sequenti elogio publice in schola theologorum affixo collegam suum honoravit: „C. Francus ss. theologiae doctor, professor et parochus ad d. Mauritium tam constans Ecclesiae fideique romanae propugnator, quam acer ante fuit Lutheri sectator. Postquam enim agnitis erroribus ad verae Ecclesiae gremium se recepit, eandem stilo scriptisque egregie vindicavit. Omen fuit magni quondam futuri viri patronum Albertum Bavariae ducem, patrinum Joannem Aegolphum Knöringerum episcopum augustanum, fidei magistrum Martinum Eisengrein et cardinalem Hosium [1]) amicum habuisse." — Georgius Eder (1524—1586) juris peritus et a consiliis tribus imperatoribus, acer religionis catholicae apologeta, quam pluribus scriptis [2]) propugnavit, cujusmodi sunt: *Malleus haereticorum de variis falsorum dogmatum notis atque censuris* ll. 2, in quibus universa pene haereses et cognoscendi et fugiendi ratio cognoscitur, sive methodus contra sectas ad arguendos et convincendos haereticos hoc tempore omnino necessaria ex paucorum quidem sed probatissimorum patrum praescriptionibus in unum velut cor-

[1]) Cf. hujus ad Albertum Bavariae ducem ep. (apud Mederer l. c.); in qua inter alia scribit: „Veniens in urbem D. Gasparus Franck theologus multis mihi nominibus fuit vehementer commendatus. Gratum enim erat, rosam istam ex pungentibus spinis generatam et tam suavem odorem in Ecclesia Christi reddentem cognoscere etc.

[2]) Cf. Werner, Geschichte der polem. Liter. 4, 364, 580.

pus congesta. Ingolstadii 1581. — *Mataeologia haereticorum* seu summa haereticarum fabularum, ib. 1573. Edidit etiam: *Oeconomia bibliorum seu partitionum theologicarum* ll. 5 in f. Coloniae 1568[1]). De qua ita Possevinus[2]): „Porro de interpretatione Scripturarum pulchra et recte distincta ex multis patribus atque adeo ex recentioribus collegit G. Eder in sua oeconomia a tabula 54. usque ad 75 in qua item ponit 41 regulas ex iisdem patribus decerptas.“

Praetermissis vero Henrico Blissemio (vel Blysemio) S. J. coloniensi (sec. alios bonensi † 1586.)[3]), Tilmanno Bredenbach embricensi et canonico coloniensi (qui fuit filius celebrioris Mathiae Bredenbach † 1559, obiit vero 1587.[4]), Sigismundo Ernhoffer S. J. monacensi[5]) († 1597), mentione adhuc digni sunt: hujus sodalis Petrus Michael Brillmacher S. J. coloniensis (n. 1542.), magni Maldonati Parisiis discipulus, quem reddita vice hebraice docuit. Ejus institutione et opera multi haeretici ad Ecclesiam redierunt catholicam, quam etiam scriptis valide adversus illos defendit, quae res ut a bonis ei benevolentiam, ita a religionis hostibus inexplicabile odium conciliavit, ut saepius ad necem et vincula quaesitus sit. Semel etiam atque iterum ab illis circum-

---

[1]) Hoc titulo prodiit Venetiis 1572: *Oeconomia bibliorum* sive partitiones theologicae, quibus s. Scripturae dispositio seu artificium, vis et ratio in tabulis ita ponitur, ut complectantur universam Theologiae summam et methodum, ut commentarii vice haberi queant. Ad introductionem in s. Scripturam opus hoc spectat, disserit enim de librorum ss. auctoribus, argumento, numero etc.

[2]) Bibl. sel. l. 2. c. 15.

[3]) Cf. Backer, Bibliothèque des Ecriv. de la Comp. de Jes. 1, 100.

[4]) Cf. ejus opera asetica et polemica in biblioth. colon.

[5]) Cf. Backer, 4, 200.

eodem quo obiit anno. Operum ejusdem praecipuum est: *Panoplia evangelica sive de verbo Dei evangelico* ll. 5, quibus ex Scriptura prophetica et apostolica illius eruitur et declaratur indoles atque natura, patres explicantur, scriptum atque *τὸ ἄγραφον* non scriptum et quae ad traditiones indubitato apostolicas, licet non scriptas, at fide tamen pari suscipiendas pertinent, pertractantur, denique verbum Dei non scriptum sed traditum adversus infesta catholicae Christi J. Ecclesiae hostium tela et arietationes omnes defenditur. Coloniae 1559; 1571; 1577; 1590. in f.; adjectis *Tabulis analyticis omnium haeresum hujus seculi* Parisiis 1564. in f. et saepius deinceps. Edidit praeterea: *Psalterium vetus a sexcentis mendis repurgatum et de graeco atque hebraico fontibus illustratum*, Antwerpiae 1568. in 4; Lovanii 1571; Coloniae 1572. *Glaphyra in epistolas apocalypticas s. Joannis ap.* cum Ecclesiae prosopopoeia in 8. Lovanii 1590. *Dubitantius de vera salutis via instructus* Coloniae 1571; *De vera Christi Ecclesia* (contra theologos wittenbergenses), ib. 1572. *Stromatum libri 3 pro defensione concilii tridentini* ib. 1575. *Stromatum ll. 3 de optimo genere interpretandi Scripturam* (ib. 1558.), in quo opere temerarias Laurentii Vallae, Erasmi, Calvini, Roberti Stephani adversus vulgatam editionem censuras et calumnias depellit [1]). Laudant in Lindano Du Pin et Feller [2]) eruditionem, soliditatem theologicam, patrum conciliorumque notitiam, ingenii sublimitatem optimumque dialecticae usum.

---

[1]) Cf. plura ap. Possevinum, Bibl. selecta l. 2. c. 15. Contra hoc opus scripsit Joannes Isaac († 1577.). *Defensio veritatis hebraicae ss. Scripturarum*. Coloniae 1559.

[2]) Hic Biographie univ. 2, 49: ille l. c. ubi addit: „Le style de Lindanus est véhément, un peu enflé et cependant assez pur.“ Plura de eo cf. in ejus Vita auctore can. Claessens in l. Annuaire de l'université cath. de Louvain, 1871.

Lindani in hac pugna socii fuere: Andreas Fabricius († 1581.) philosophiae professor Lovanii et diu Romae orator cardinalis augustani (Otho Truchsess). Theodorus Antonius Peltanus (Pelten, ita dictus, quia oriundus in oppido Pelte prope Leodium) S. J. „catholicae doctrinae adversus novatores defensor acerrimus[1]“, cui facultas theologica ingolstadiensis hoc monumentum posuit in schola sua: „Theodorus Peltanus S. J. ss. Theol. doctor et professor. Fuit hic unus ex primis patribus, qui virtute et doctrina claruerunt et in hac academia omni literarum genere ornatus quam maxime floruit. Post multos labores academiae et religionis causa consumptos, post literas graecas, hebraicas et theologiam publice explicatas Ingolstadii (1562—72), Augustae alienae saluti, conscriptis etiam libris tanta felicitate et fructu se impendit, ut merito illud ambrosianum poni possit: Vixit Ecclesiae, mortuus est Deo. Obiit Augustae a. 1584. 2. Maji[2]“. Addit vero Engerdus[3]: „Si quis vel propter ingenii rotunditatem et acumen, vel in disputando tam in philosophica quam in theologica arena subtilitatem et promptitudinem meretur laudem, certe ille amplissimis dignus est encomiis, ut interim linguarum cognitionem, quam publicis scriptis et versionibus seu translationibus et aptissimis et ornatissimis toti Ecclesiae jam fecit testatam silentio praeteream. Atque singularis illa tanti theologi eruditio eo majori debet omnibus esse admirationi, quo serius ad literarum studia fertur accessisse, adeo ut pene sit praeter fidem tot auctores in omni scien-

---

1) Bona in Notitia auctorum.

2) Cf. Mederer Annales ingolstad. acad. ad a. 1572.

3) Acad. Ingolst. p. 7. pag. 113. Ceterum et Feller haec de eo scribit 2, 39): „Peltan était du petit nombre des savants, qui unissent les avantages d'une vaste mémoire à ceux d'un jugement solide, et les richesses de l'érudition à l'exactitude des raisonnements.“

herrlich erklärt, warumb auss viel Beruften wenig selig werden. ib. 1588. in 4⁰. — *Concordia* Alter und newer, guter auch böser Glaubensstrittiger lehren, verglichne Beschreibung mit fridgiriger bitt und vermannung, man wölle forthin, die frommen Ludgerischen, und dergleichen Christmenschen unverdambt lassen, besunders schonen, auch jrer Evangelischen Lehr, leben, löblich nachfolgend, dem glauben zufaln, und mit In *concordieren.* Sunst ausserhalb der vorgenannten, anderer Secten und Rotten aller mit einander abstehen, der anderst will zum leben, der Statt Gottes eingehn: dann wo nicht lieb und ainigkeit, nur zank und hader ist, da wird auch trew und Glauben weit feuler, dann der nicht Concordirt mit des h. römischen Reichs abschiden, durch mancherley Lehrer zeugknuss auf die h. Gescrifft mit vernünftiger Beweisung gegründet. Monachii 1583. in 4⁰. Reliqua fere omnia sunt conciones, postillae etc.

37. E *Polonia* prodierunt: Jacobus Gorski, archidiaconus gnesnensis et procancellarius academiae cracoviensis († 1585.), strenuus pugil [1]) cum Hosio, Martino Cromer, qui Hosium ad concilium tridentinum comitatus, dein secutus est episcopus in sede warmiensi († 13. Martii 1589) [2]), et Sta-

[1]) Cf. Werner, Gesch. der polem. Liter. 4, 344. Ejus opera agunt de illis dogmatibus, quae tum in Polonia a sectariis in dubium revocabantur.

[2]) Cf. de eo Werner l. c. 343, 347 ss., qui de eo scribit: „Unter seinen theologischen Arbeiten erwarben ihm namentlich seine in polnischer Sprache abgefassten: *Vier Dialoge* über die wahre und falsche Religion einen grossen Ruf. (Sie sind nicht streng wissenschaftlich, sondern mehr populär gehalten.) Nicht minder fand seine Schrift *de coelibatu clericorum* Beifall, welche in Form eines Sendschreibens an den berühmten polnischen Gelehrten Orzechowsky (de quo cf. n. 10.) abgefasst ist.“ Celebrior tamen est ejus *historia Poloniae* ll. 30 comprehensa.

nislao Rescio, canonico warmiensi, Hosii biographo et ei quondam ab epistolis († 1598)[1]. Edidit hic inter alia: *Ministromachia*, in qua evangelicorum magistrorum et ministrorum de evangelicis magistris et ministris mutua judicia, testimonia, convicia, maledicta, irae, condemnationes et in omnibus seculis inauditi anathematismi recensentur. — Benedictus Herbestus S. J., natione roxolanus, patria novomiastrensis, ante suum in societatem Jesu ingressum (a. 1574.) professor in academia cracoviensi, canonicus deinde et concionator Posnaniae, ubi tantum auctoritate sua et vitae exemplo valuit ad coercendam haereticorum audaciam, ut magnus ille cardinalius Hosius peculiari epistola eum hortaretur, ne civitatem illam desereret, quoniam in ipsum unum recumberet salus illius. Post suum in societatem ingressum in missionibus magnam vitae partem maximo cum fructu consumpsit vir potens opere et sermone, hinc Russiae, Podoliae vicinarumque terrarum apostolus dictus. Pie in Domino decessit d. 4. Martii 1593. Inter plurima ejusdem scripta[2]) nonnulla etiam sunt de controversiis cum haereticis. Ejus sodalis Jacobus Wiecus (Wujek, Wuyk) S. J. vagrovecensis (1540—1597.), vir fuit aeque singulari doctrina atque admirandis animi dotibus cum suavissima humanitate conjunctis insignis, ad animarum quaestum faciendum attentissimus. Bene meritus est de suis popularibus non solum concionibus, postillis, libris adversus haereticos lingua polona editis[3]), sed etiam s. Scripturae in eandem linguam versione.

---

1) Cf. Werner l. c. p. 344.

2) Ea praecipue spectant ad literas humaniores. Cf. Backer, 3, 353.

3) Cf. Backer, 7, 394. sq.

Disciplinae ad s. literas spectantes.

37. Maxime gloriosa est haec epocha in annalibus illarum disciplinarum, quae ad sacras spectant literas. Palmam vero omnibus nationibus praeripuit *hispana*, sive numerum spectes interpretum s. Scripturae, sive horum pondus atque auctoritatem. Ipsa enim plures numerare potest, quam reliquae simul regiones, et inter hos primi subsellii haud paucos, ut Maldonatum, Salmeron, Prado cum Villalpando, Toletum, Ariam Montanum etc. Initium ab hoc, quem ultimo posuimus loco, ducamus, cum ipse suis laboribus utilem contulerit interpretibus s. Scripturae operam [1]). Benedictus Arias [2]) Montanus natus a. 1527. (quo loco incertum, forte Frexenal de la Siera), Hispali prius (unde

---

[1]) Isagogicum est quoque opus Petri Lopez de Montoja professoris salmanticensis hoc titulo: *De concordia sacrarum editionum* ll. 2, quorum alter continet controversias introductorias ad studia ss. literarum; alter concordiam ipsam editionum hebraicae et graecae 70 interpretum cum vulgata latina. Matriti 1596. Laudat hoc opus Richard Simon, Histoire critique du V. T. l. 3. ch. 17. plusque judicii ei in hoc argumento tribuit, quam Leoni Castro, de quo infra n. 42. et Guilelmo Lindano, de quo egimus n. 34. Nititur in hoc opere ingeniose conciliare vulgatam cum textu originali illis in locis, de quibus major erat inter eruditos controversia, utrum non fuerint in textu originali corrupti.

[2]) Praeter hunc Ariam mentione digni sunt: Didacus Ximenes Arias O. Praed. († 1578.), cujus est: *Lexicon ecclesiasticum latino-hispanicum* ex sacris bibliis, conciliis, pontificum et theologorum decretis etc. concinnatum servata ubique vera etymologiae, orthographiae et accentus ratione, Salmanticae 1572. — Franciscus Arias S. J., cujus opera ascetica cum operibus Ludovici granatensis impense commendat s. Franciscus Salesius, Introd. a la vie devote l. 1. c. 6. — Alvarus Arias S. J. († 1643.), qui collegit: *Encomia ss. eucharistiae et b. Virginis Mariae ex s. Scriptura deprompta* (Hispali 1621, Viennae 1632) „opus, ut ait Biblioth. Script. S. J., mole exiguum, sed prorsus egregium."

hispalensis, quod sibi tribuere solebat nomen), Compluti deinde incredibili ardore animi felicissimoque conspirantium ingenii atque industriae successu, literis, praesertim vero pluribus addiscendis linguis operam dedit; hinc testatur de eo Aubertus Miraeus: „Benedictus Arias Montanus, doctor theologus, omnium pene gentium linguis atque literis, raro certe exemplo, excultus, nomen cum omni posteritate adaequavit: nam praeter graeci et latini sermonis elegantiam, aliarum linguarum notitiam paraverat, ut chaldaei, hebraei, syri et arabes et his affines illo vel interprete vel magistro uti potuissent. Taceo omnis philosophiae ac theologiae cognitionem vitaeque integritatem.“ Ordinis divi Jacobi sacerdos et academiae creatus doctor Martinum Perez Ayala comitatus est Tridentum, unde redux nihil optatius habuit, quam declinata hominum frequentia latere sibi et literis sacrorumque librorum meditandae atque illustrandae lectioni. Quo consilio secretum quoddam baeticorum montium atque amoenissimum juxta Aracenam locum nidum sibi ac velut latibulum vitae ac studiorum jam olim delegerat justoque aedificio construxerat. Verum diu non latuit Philippum II., qui a celeberrimo typographo Christophoro Plantino solicitatus bibliae polyglottae editionem subsidiis regia liberalitate suppeditatis plurimum promovit, utilissimoque huic operi Ariam Montanum praefecit. Prodiit haec biblia polyglotta antwerpiensis vel etiam biblia regia dicta, secundum Gregorium XIII. opus vere regium, a. 1569—72. vol. 8, quorum 5 priora complectuntur rarissimam bibliam polyglottam complutensem (adjectis reliquis Thargumim secundum editionem Bomberg, et versione syriaca N. T. [1]),

---

[1]) Biblia polyglotta *complutensis* est hujus generis *prima*. Prodiit sub auspiciis Cardinalis Ximenes 1514—1517 vol. 6, quorum quatuor priora vetus complectuntur T. i. e. textum hebraicum, versionem sep-

reliqua tria volumina apparatum sacrum continent i. e. v. 6. Communes et familiares hebraicae linguae idiotismos — N. T. graece cum interpretatione latina graeci contextus lineis inserta et V. T. latinam interpretationem: v. 7. Lexicon graecum et institutiones linguae graecae; Masii syrorum peculium cum grammatica linguae syriacae; dictionarium syrochaldaicum cum grammatica chaldaea Guidonis Fabricii: Pagnini epitome thesauri linguae sanctae: v. 8. l. Joseph de arcano sermone; l. Jeremiae sive de actione; l. Thubal-Cain sive de mensuris sacris; l. Phaleg sive de gentium sedibus primis orbisque terrae situ; l. Chanaan sive de chorographia; l. Chaleb sive de terrae promissae partitione; Exemplar sive de sacris fabricis l.; l. Aaron sive ss. vestimentorum ornamentorumque summam descriptionem; l. Nehemias sive de antiquae Jerusalem situ; l. Daniel sive de seculis codicem integrum (qui prodierunt seorsim Lugduni in Hollandia 1593. hoc titulo: *Antiquitatum judaicarum* ll. 9.) [1]); in fine repe-

---

tuaginta, thargum Onkelosi cum suis versionibus latinis, prologis, dissertationibus isagogicis, appendicibus etc., volumen 5. continet lexicon hebraico-chaldaicum Alphonsi Zamorae; sextum vero N. T. Cum impressa fuerint tantum 600 exemplaria, rara est admodum, adeo ut in Germania universa secundum Hänlein (Einleit. ins N. T. p. 2. p. 262) 15 tantum reperiantur exemplaria. Cf. Hefele, *Ximenes* ed. 2. p. 113. ss. *Tertia* biblia polyglotta est *parisiensis* (1628—1645.), quae si editionem spectes splendidissima est, si pretium criticum atque commoditatem, minoris fit. *Quarta* est Biblia polyglotta *londinensis* curante Briano Walton vol. 8 in f., quae plura complectitur (versionem scil. persicam et aethiopicam etc.) et in commodiorem redacta est usum. Cf. Le Long. Bibl. s. c. 1. Welte, Kirchenlex. 8. 575 ss.

1) Richard Simon Histoire critique du V. T. l. 3. ch. 17, rigidae crisi subjicit hos Ariae ll. Rite tamen advertit Du Pin (Nouvelle biblioth. des auteurs ecclés. 16, 162): „Il est le premier, qui ait bien éclairci ces matières, et ceux qui sont venus depuis lui, se sont servis utilement

ritur interpretatio nominum chaldaeorum, hebraeorum et graecorum. Editione absoluta Romam se contulit regis suoque nomine eam oblaturus Gregorio XIII. [1]), atque reversus in Hispaniam larga remuneratione a rege donatus fuit maximaque apud eum gratia floruit. Non defuere tamen, qui ejus carperent editionem, inter quos eminet Leo castrensis (de quo infra n. 42.), qui crimini ei vertit, quod textum hebraicum pro originali in illam receperit, nimium usus sit rabbinorum scriptis, quod laeserit decretum tridentinum de vulgatae authentia. Ut ab hisce se purgaret Montanus, apologiam hispanice conscripsisse fertur, quae in oxoniensi bibliotheca tam-

---

de ses lumières.“ Hinc Possevinus has dissertationes perutiles vocat (Biblioth. s. l. 2. c. 15) et cum magno judicio conscriptas (l. 2. c. 19), illas saltem, quae de actione et arcano sermone agunt. Idem Simon valde improbat versionem latinam Ariae Montani suae polyglottae insertam, (quae propriae non est nova versio sed nonnisi versio Pagnini parum immutata) approbans quorundam dictum: „Quot correctiones, tot corruptiones“, simulque affirmans, Montanum non tam fidissimum, quam ineptissum esse dicendum interpretem. „Peut-on donner, inquit ipse Histoire critique du V. T. l. 2. ch. 20, la qualité d'interprète très-exact à un traducteur qui renverse presque partout le sens de son texte? En effet, toute son érudition consiste à traduire les mots Hébreux à la lettre, selon leur signification la plus ordinaire, sans prendre garde si elle convient, ou non, aux endroits où il l'emploie etc. En un mot si l'on veut prendre la peine de parcourir toutes les corrections d'Arias Montanus, on trouvera qu'il a plutôt traduit la Bible en écolier, qu'en homme de jugement.“ Carpit quoque ejusdem versionem textus graeci N. T. (Hist. crit. du N. T. ch. 23). Eam tamen laudat Andres (dell'Origine etc. d'ogni letteratura t. 6. l. 2. c. 2.), qui illam tot defectibus obnoxiam non esse vel exinde probat, quod in praecipua biblia polyglotta fuerit recepta.

[1]) Secundum continuatorem hist. eccl. ab. Fleury L. 183. § 56. non solum gratulatus est Gregorius regi literis ad eum datis, verum etiam constitutione edita 1. Sept. opus hoc approbavit.

quam pretiosissimum κειμήλιον asservatur[1]). Ceterum et haec editio est admodum rara, cum 500 tantum fuerint impressa exemplaria, quorum plura naufragio, cum in Hispaniam asportarentur, perierunt. De hujus viri vivendi ratione haec refert Nicolaus Antonius[2]): „Vino semper abstinuit epulisque largioribus. Coenabat in die semel idque noctu praeter breviorem meridianum cibum, qualem vel nunc jejunantes conciliaturi somnum sumimus, diurnas horas omnes ut in exercitia pietatis ac studiorum impenderet. Diebus festis carmine plerumque sacro nonnullisque aliis humaniorum disciplinarum exercitationibus a superiore commentandi in libris sacris cura veluti feriabatur. Inter enim seculi sui poetas nemini palmam detulit, meritus ob id etiam lauream poeticae artis apud complutenses." Decessit 22. Maji 1598. „Duplici dolore, scribit hac occasione clarissimus Lipsius[3]), et quasi ictu sum affectus, cum tuam epistolam accepi. Etsi priorem non jam intulit ipsa mihi, quam illa tum renovavit, mentione mortis Ariae Montani nostri, magni rarique viri et etiam nobis longinquis et exteris ob virtutem et doctrinam cari." Praeter bibliam regiam[4]) plura alia edidit, ut *Commentarium in 12 pro-*

---

[1]) Ita Paulus Colomesius in suis opusc. Parisiis 1668. editis.

[2]) Biblioth. hisp. nova 1, 208. Joannes Verzosa (Epist. l. 4) elegans de eo carmen ad Plantinum composuit, in quo cum Arias staturae esset pusillus, ita de eo canit:

Digito monstratur ubique
Indice et hic parvus tam magnus.

[3]) Epist. cent. ad Hispan. ep. 60.

[4]) Socios in hac editione habuit celebrem A. Masium, de quo egimus n. 15. Guidonem Fabricium Boderianum († 1598.) cum Nicolao fratre, Joannem Harlemium S. J. ejusdem operis censorem, qui in chaldaeis, syris et graecis non vulgares fecit progressus, ac plurimum Ariam sublevavit: ipse adjecit indicem, qui propter suam utilitatem in vulgatae editiones passim receptus fuit, variasque collegit

phetas minores[1]). Antwerpiae 1571, 1582; *Elucidationes in quatuor evangelia et in acta apostolorum*, ib. 1575; *Benjamini tutelensis itinerarium*, in quo res memorabiles, quas ante 400 annos totum fere terrarum orbem notatis itineribus dimensus vel ipse vidit vel ab aliis accepit, breviter describuntur, ib. 1575. Hujus itinerarii Ms. repererat Arias Tridenti. *De optimo imperio* sive in l. Josue commentarius, ib. 1583; *Elucidationes in omnia ss. apostolorum scripta et in s. Joannis apocalypsin*, ib. 1588. in 4; *De varia republica* sive commentaria in l. judicum, ib. 1592; *Liber generationis et regenerationis Adam*, sive de historia generis humani operis magni pars prima i. e. anima[2]), ib. 1593; *commentarii in Isaiae proph. sermones*, ib. 1599; *commentarius in 31 priores Davidis psalmos*, ib. 1605. De ejus operibus ita judicat Du Pin[3]): „Claruit Montanus non eruditione solum sed et judicio. Ejus in s. Scripturas annotationes sunt doctae et accuratae, stilus nitidus et simplex; scientiae profundae pietatem junxerat solidam... Negari denique nequit eum unum esse e celebrioribus viris, quos Hispania protulit[4]).

---

lectiones in latinis Bibliis, et ad textum hebraicum, chaldaicum, graecum atque syriacum examinavit atque discussit († 1578.). Praeter hos nominandi sunt Guilelmus Canterus († 1575.), qui variarum in Bibliis illis lectionum libellum concinnavit (qui exstat in apparatu); Joannes Livinejus, Franciscus Lucas Brugensis et Franciscus Raphelengius († 1597.). Cf. Le Long, Bibliotheca s. c. 1.

1) Integrum catalogum cf. ap. Niceron, Memoires edit. Rambach 22, 142 ss.

2) Parabat alias duas partes, quas inscribere volebat: *Corpus* et *vestes*, sed eas non absolvit.

3) L. c. 16, 162. Plura de eo cf. in Memorias de la real Academia de la historia, Madrid 1832. t. 7, 1—199.

4) Eruditis displicet, quod celeberrimum Malachiae locum 1, 11. de

39. Universam Scripturam notationibus illustravit Emmanuel Sa S. J. lusitanus. Is a prima juventute per totam suam vitam mirabiles in virtute et in literis fecit profectus bonitate naturae, ingenii magnitudine, animi contentione, assiduitate studii. In omni disciplinarum genere diligentissime versatus est, incertumque, utrum plus temporis precationi an studiorum commentationi tribueret. Aristotelem publice exposuit in Lusitania aetate tam tener, ut aliqui scholam ingressi, ut fit cognoscendi causa, quoniam ille magistrorum more ultimus venerat, eum ad sedendum in suis subselliis invitarent. Eundem exposuit Gandiae nova in academia et privatim s. Francisco Borgiae, tunc Gandiae duci, ac subinde Romae, ubi in primis collegii romani initiis a. 1557. vaticinia Oseae et 1, 2. p. summae S. Thomae orsus est explicare. Simul etiam concionabatur contra omnem, ut refertur, formam eloquentiae eloquentissimus. Jussus est a Pio V. interesse Bibliorum corrigendae editioni. Cum deinde plures annos aliis in Italiae urbibus exegisset non citra sanctitatis famam emigravit ex hac vita Aronae 30. Dec. 1596. „Omnino vir fuit, inquit bibliotheca Script. S. J., inter illustres nostrae societatis homines eminens, ut vere primitias spiritus ha-

---

sacrificio eucharistico non sit interpretatus, sed de sacrificiis gentilium. „Saepe miratus sum, inquit Suarez in 3. p. q. 83. D. 74. sect. 1, cur Arias Montanus, vir alioquin eruditus et pius, h. l. Malachiae interpretans ad peregrinum et improbabilem sensum deflexerit etc.“ Cf. Possev. biblioth. sel. l. 2. c. 9, qui etiam in append. ad Apparatum sacrum ita scribit: „Verum tamen corrigenda sunt in eo pleraque tam in commentario ad Isaiam et in commentario ad minores prophetas, quam in elucidationibus in quatuor evangelia et acta apostolorum et in omnia ss. apostolorum scripta et in libro generationis et regenerationis Adam, quae omnia indicavit magister s. palatii in suo indice edito Romae a. 1607.“

buisse atque ab ipso nostrum omnium parente Ignatio pietatem exsuxisse appareret.“ Reliquit doctrinae suae monumenta: *Scholia in 4 Evangelia* ex selectis doctorum sacrorum sententiis collecta... addita et quaedam ab auctore. Antwerpiae 1596. et saepius, quae vere auream catenulam possis appellare, ait bibliotheca supra laudata. *Notationes in totam Scripturam s.*, quibus omnia fere loca difficilia brevissime explicantur. Antwerpiae 1598. et saepius alibi, etiam in Biblia magna Haji 1643, 1660. Eas tironibus iisque, quibus perfunctorium tantum s. Scripturae studium permittitur, utilissimas dicit Calmet [1]). Ita etiam Simon, Du Pin, Andres et Feller [2]) judicant. Eae revera brevissimae sunt et quandoque auctor verbo obscuriori verbum nonnisi clarius substituit. Utilissimi quoque sunt ejus *aphorismi confessariorum* ex doctorum sententiis collecti, fructus studii 40 annorum. Hanc utilitatem testantur innumerae editiones, quarum ultra triginta, quae prodierunt spatio triginta annorum, recenset Backer [3]). Editio melior est illa, quam curavit Andreas

---

[1]) In biblioth. sacra.

[2]) Ille ita habet Hist. crit. du N. T. ch. 42: „Ceux qui n'aiment point les longs commentaires où il y a bien des choses inutiles, doivent consulter les Scoliastes et entre autres Emmanuel Sa, Francois Luc de Bruges et Jean Mariana. Le premier, qui s'applique entièrement à trouver le sens littéral est exact: mais il n'est pas assez étendu, ni même assez critique.“ Cf. Hist. crit. du N. T. l. 3. c. 11. Feller vero scribit 2, 62: „Ces notes sur la Bible sont courtes et littérales; il y en a un grand nombre, qui dans leur brièveté jettent plus de jour sur le texte sacré et terminent mieux de grandes difficultés, que de longs commentaires.“ Du Pin (17, 180): De tous les commentaires sur l'Ecriture il n'y en a point de plus court, ni de plus commode que les Notes de E. Sa... qui s'applique entièrement à trouver le sens littéral en peu de mots et d'une manière très-intelligible.“

[3]) Bibliothèque 1, 666 s.; Feller ita scribit: „Les confesseurs y

Victorelli juxta correctum romanum exemplar, qui illos etiam auxit et illustravit. Lugduni 1612. etc. Hujus operis ratione inter auctores *classicos*, qui de moribus scripserunt, referri potest.

40. Quo breviores hujus interpretis notationes in universam Scripturam s., eo prolixiores sunt commentarii Alphonsi Salmeronis S. J. in N. T. Fuit is patria toletanus, qui dum Parisiis philosophicas et theologicas diligenter excoleret disciplinas, s. Ignatio socium se adjunxit. Maximas deinde ac celeberrimas totius Italiae civitates concionibus ac sacris lectionibus illustravit: plurimas ac laboriosas peregrinationes Dei causa suscepit. In superiorem [1]) et inferiorem Germaniam, in Poloniam item et Galliam legatorum pontificiorum comes fuit. In Hibernia etiam nuncii apostolici munere ad solandos catholicos dire ab Henrico VIII. vexatos functus est (1541). Synodo tridentinae nonnisi 31 annos natus cum Laynio sub Paulo III., item sub Julio III. ac sub Pio IV. sedis apostolicae nomine interfuit, in qua et ora-

---

trouvent d'excellentes règles, fruits de l'auteur. L'ouvrage n'est pas d'abord sorti de sa main tel que nous le voyons, le maître du sacré palais en ayant fait changer ou retrancher un certain nombre de décisions, qui lui paraissaient s'éloigner des opinions communément reçues parmi les théologiens."

[1]) Ingolstadium cum b. Petro Canisio et Claudio Jajo missus a Paulo III. rogatu Guilelmi Bavariae ducis., S. Pauli epistolas publice interpretatus est. „Summam is, referunt *annales* hujus academiae ad a. 1550., quamdiu quidem apud nos fuit cum in legendo tum in disputando laudem obtinuit." Ibidem legimus, in proverbium abiisse „a Lainetzio splendida christianis auditoribus exhiberi convivia et in iis fercula suaviter condita et bene concisa ac praeparata simul apponi; ab Alphonso autem convivia perquam magnifice ac splendide ornari, eaque non ad cujusvis gustum communem institui, neque sine aliquo labore a quovis degustari posse."

tionem habuit de s. Joanne evangelista pereruditam, et ut illorum pontificum theologus maxima cum eruditionis opinione et audientium admiratione sententiam dixit, adeo ut doctissimus Aegydius Foscarari O. Praed. episcopus mutinensis [1]) de ipso ejusque socio dixerit: „Laynez et Salmeron maximo cum splendore de ss. eucharistiae sacramento contra lutheranos disseruerunt, et revera me felicem duco, quod in haec tempora tam doctorum quam sanctorum patrum inciderim.“ Haereticorum erat Salmeron perpetuus hostis, quos disputationibus, lectionibus ac scriptis semper exagitavit ac fregit, catholicae fidei ubique propugnator acerrimus. Postremo cum viribus exhaustus voce non posset, stilo Dei Ecclesiae prodesse non destitit seque totum ad scribendum contulit. Obiit cum fama sanctitatis a. aetatis 69. 13. Febr. 1585. Neapoli, quam civitatem ipse laboribus suis apostolicis ab haeresis contagio purgaverat. Tantae fuit modestiae ut vel a junioribus peteret consilium et juxta Bellarmini, operum suorum censoris, nutum plura corrigeret, quamvis fatente ipso Bellarmino, haud invalidis destitueretur rationibus pro sua tuenda sententia [2]). Ejus *commentarii* 16 voluminibus prodierunt Matriti 1598—1602; Coloniae 1602, 1612; hoc vero ordine sunt dispositi. *Primus* inscribitur de prolegomenis (48) in sacro-

---

[1]) Quanti hic fieret a concilii patribus liquet ex iis, quae referunt Echard et Quetif, Script. O. Praed. „Sessionum etiam ejusdem s. concilii ordinandarum digerendorumque cura canonum ipsi demandata fuit, quod egregie praestitit, et quo nunc habemus editaque prodierunt ordine redegit.“ Cf. Pallav. hist. conc. trid. l. 17. c. 11. Absoluto concilio Romam adscitus fuit eique cum nonnullis sodalibus cura commissa de conficiendo catechismo concilii tridentini, de corrigendo breviario et missali. Verum obiit jam a. 1564.

[2]) Plura de eo cf. ap. Tanner Societas Jes. apostolorum imitatrix; Katholik 1863. v. 2. p. 529 ss.

sancta evangelia, *secundus* de Verbi ante incarnationem gestis, fuseque in eo disserit de Joan. 1, 1—18. deque ss. Trinitatis mysterio; *tertius* complectitur infantiam et pueritiam Christi; *quartus* historiam Christi usque ad dominicam coenam; *quintus* sermonem montanum (Matth. 5, 1 ss.), *sextus* Christi miracula, parabolas *septimus*; Salvatoris disputationes *octavus*, *nonus* sermonem in coena ad apostolos habitum; *decimus* agit de passione et morte Domini, de resurrectione et ascensione *undecimus*. *Duodecimus* Ecclesiae nascentis exordia enarrat prolixeque admodum disputat de hac q. „Num potestas spiritualis, quae residet in episcopis a Christo immediate derivetur ac proinde sit juris divini, aut vero a Christo nonnisi medio pontifice romano et consequenter juris sit ecclesiastici.“ Hoc posterius ipse tuetur. Tomus *decimus tertius* in tres dividitur libros, et liber primus tres in partes, quarum prior est isagogica in Pauli epistolas, secunda explicat terminos, quibus passim Paulus in suis utitur epistolis, cujusmodi sunt: *Praescire*, *praedestinare*, *eligere*, *diligere*, *odio habere*, *misereri*, *irasci*, *vocare*, *justificare*, *credere*, *operari*, *concupiscere* etc. Tertia de Ecclesiae verae agit notis, quas lutheranorum et calvinianorum coetibus non competere ostendit. In reliquis duobus libris difficiliores explicat ep. ad romanos locos. Ita quoque nonnisi difficiliores locos reliquarum Pauli epistolarum, epistolarum canonicarum et Apocalypsis [1]) exponit in tomis 14—16. In fine aliquot auctoris apponuntur epistolae, quibus ad nonnulla sacra interrogata respondit. Si laudanda est in his commentariis profunda eruditio stilique facilitas, commendanda tamen non

---

[1]) Hanc explicat universam de primorum Ecclesiae seculorum vicissitudinibus, de praeliis illius cum synagoga et gentilitate, atque de victoria de utrisque.

est nimia prolixitas, hinc factum videtur, quod rarus eorum sit usus [1]).

41. In singulares libros ediderunt commentaria, et quidem (ut Scripturarum ordinem sequamur in *l. Job*, Didacus de Zuñiga (etiam Stunica, Estunica) O. Erem. S. Aug. salmanticensis, qui charitatis victima aegrotis pestifera lue infectis inserviens obiit a. 1589. Multiplicem sane humani atque divini juris sacraeque theologiae doctrinam varia linguarum cognitione totiusque fere encyclopaediae notitia clariorem ac locupletiorem reddidit. Sermone usus est latino puriore in commentariis et qualem (ut ipse sibi arrogat conscius suae supellectilis) usurpatum sciebat felicibus Romae temporibus. Praeter opus philosophicum edidit: *Commentaria in l. Job*, quibus triplex ejus editio, vulgata latina, hebraea et graeca LXX interpretum, necnon et chaldaea explicantur et inter se conciliantur, et praecepta vitae cum virtute colendae moraliter deducuntur, Toleti 1584; Romae 1591; *in Zachariam prophetam commentaria*, Salmanticae 1577. in f., eodem prorsus tenore scribendi servato. *In omnes sui temporis haereticos sive de vera religione* ll. 3, ib. 1577. in f. Martinus Alphonsus del Pozo Cordubensis *Elucidationes in omnes psalmos Davidis*, Compluti 1587. in f. edidit. — *In cantica canticorum triplicem explanationem* [2]) edidit (Salmanticae 1580, 1582, 1589, Ve-

---

[1]) Du Pin ita de his commentariis judicat: „Salmeron parlait et écrivait facilement, il était même savant et profond, mais il n'a ni la critique ni le discernement qu'il serait à souhaiter. Il est peu méthodique et par trop diffus, et traite des matières de la religion d'une manière trop philosophique.“

[2]) Alphonsus de Horozco ejusdem ord. (1500—1591.) concionator sanctitate conspicuus, eloquens, fervidus ac vere igneus eundem hunc

netiis 1604). Ludovicus de Leon (Legionensis) O. S. Aug. patria bellomontanus n. 1527, quo praestantiorem in theologica re ullum familia augustiniana, talium ornamentorum locuples, vel tot seculorum excussa aetate vix reperiet. Quippe in hujus studii literas tum eas, quae ab schola, tum quoque eas, quae ab exponendis sacrorum voluminum mysteriis appellantur, sic intente is ac feliciter incubuit, sic ab omnibus aliarum disciplinarum gymnasiis quidquid vel necessarium eidem studio, vel honestum ac decens futurum existimasset, avide consectatus est, ut neque maximo perspicacissimoque ingenio cultus aliquis neque multiplicis doctrinae cultui deesse aut impar esse ingenium aliqua ex parte videretur. Sanctum Thomam docendi, dein. s. Scripturam interpretandi munus sibi in academia salmanticensi delatum plausu non minori suscepit, quam fructu et fama gessit. Afflatus tamen nescio quo importuno invidiae aut male consiliatae pietatis sidere „in suspicionem (uti idem conqueritur ad Ps. 26 [1]) laesae fidei criminose vocatus fuit, remotusque ab hominum non solum sermone et congressu, sed etiam aspectu, per quinque fere annos in carcere atque in tenebris jacuit.“ Verum innocens demum inventus famae suae ac docendi partibus restitutus fuit. Multum delectabatur Ludovici granatensis libris spiritualibus, iisque studiose perlectis plus quam in tot annorum scholastica exercitatione imbuisse animum se theologia vera solidaque ipse professus est per epistolam Benedicto Ariae Montano, veteri amico, qui Ludovicum ipsum ab elegantia et virtute dictionis atque eloquentia summopere laudat ajens, Deum optimum christianae facundiae illi vires et facultatem

librum (Burgis 1581. in 4⁰) commentatus est. Plurima alia opera ascetica et conciones, quae cf. in Bibl. hisp. n. 1, 29 s., edidit.

[1]) Prodiit *commentarius in h.* (unum) *Ps.* Salmanticae 1580, 1589.

omnem concessisse [1]). Obiit 23. Aug. 1591. Edidit praeterea: *Commentaria in Abdiam prophetam et in epistolam ad Galatas*, Salmanticae 1598; *De utriusque agni typici atque immolationis legitimo tempore*, ib. 1590. [2]); *De los Nombres de Christo* ll. 3, ib. 1583, 1587, 1595, 1603, de quo Possevinus [3]): „Verum tamen quae ad ipsum Christum tamquam hominem attinent, Ludov. Leo, augustinianus theologus, lingua hispanica et pereleganti ut sensu erudito ac profundo interpretatus est: postrema tamen, quam ipsi legimus, (scil. tertia a. 1587.) editio auctior est, quippe cui tertius fuit liber adjunctus... Quamquam et in canticis canticorum [4]), quae quidem ipsemet Ludovicus Leo latinis commentariis explanavit, multa apposite in hanc rem dixit." —

42. Nitidis, cultis, doctissimisque [5]) commentariis illustravit Hector Pintus hieronymianus, lusitanus († 1584.), *tres prophetas majores* (*in Isaiam prophetam commentaria*, Lugduni 1561, 1567. in f. Antwerpiae 1567, 1572; *in Ezechielem*, ib. 1570, 1582; Salmanticae 1581; Lugduni 1581, 1584; *in divinum vatem Danielem*, Conimbricae 1582; Venetiis 1583; Coloniae 1582; Antwerpiae 1595.) et partim

---

[1]) „Vulgaris sermonis proprietatem cum concinna verborum compositione totiusque orationis structura sic conjunxit, ut inter primores hispanae linguae vindices cum disertissimo quoque ac eloquentissimo de palma contendat etc." Ita Nicol. Antonius in Bibl. hisp. nova 2, 45 s., ex qua omnia hausimus.

[2]) Contra hunc l. scripsit gallice Gabriel Daniel S. J. (anonyme L. D. P. Q.) *Animadversiones in systema Ludovici Legionensis theologi hispani de ultimo Christi paschate*, a. 1695.

[3]) Bibl. selectae l. 2. c. 27.

[4]) Secundum Delrio apud Nat. Alexandrum Hist. eccel. sec. 16. c. 5. a. 1. n. 54. commentarius hic in cantica canticorum egregius est caeterosque recentioris aetatis praecellens.

[5]) Cf. Mich. a. s. Jos. in bibliogr. crit.

Jeremiam (*in lamentationes* [1]) quibus adjungitur *Prophetia Nahum*, cum explanatione et observationibus ex hebraeo 1574). „Hunc stilum, addit Nicol. Antonius [2]), secutus semper fuit Hector, ut literalem prius libri sensum explicaret, deinde ad finem singulorum capitum ex hebraeo, chaldaeo graecoque annotationes subnecteret." Opera haec omnia prodierunt 3 vol. Lugduni, Parisiis 1617; Coloniae v. 5 in 4°. *Isaiam* praeterea explanavit Franciscus Forerius (Foreiro) O. Praed. olissiponensis, natalibus clarus, sed longe clarior literis et eruditione. Cum acutissimi esset ingenii, judicii juxta et acerrimi, Parisium cum aliis mittitur a Joanne III. lusitano rege, studiis ut operam daret. In patriam e Gallia redux c. 1540. mox in scholis sacrisque pulpitis doctrina et facundia magnam sibi comparavit famam [3]), quae et ad aulam usque pervasit, unde et a rege concionator ordinarius et regius ecclesiastes adscitus fuit. Cum autem a. 1561. ad concilium tridentinum graviores ex omnibus regnis mitterentur theologi, Forerius a. Sebastiano rege in primis selectus est, qui suo nomine in eo adesset theologus. Quantum vero in ea synodo illuxerit, produnt ejusdem historici testanturque majoris momenti commissa ipsi negotia, adeo ut cum quaedam occurrissent cum summo pontifice ore ad os communicanda, ad idque homine opus esset fidissimo, haec ipsi a patribus demandata provincia fuerit, quam et ita exsecutus est, ut exspectationi patrum plane responderit et maximam sui fecerit apud Pium IV. existimationem [4]). Adhibitus quoque fuit cum

---

1) Bibl. hisp. nova 1, 562.

2) Haec commentaria in 4 prophetas majores simul prodierunt Lugduni 1584.

3) Teste Vasaeo in chronico ad a. 1567. vix ulli tempestate sua fuit dexteritate secundus.

4) Quetif, Script. O. Praed. 2, 262.

Leonardo Marinò archiepiscopo lancianensi et Aegidio Fuscarario episcopo Mutinensi corrigendis Missali et breviario romano, indici librorum prohibitorum componendo, et concinnando catechismo ad parochos [1]), et si fides est adhibenda Munoz [2]), synodi patribus adeo perspecta probataque erat Forerii eruditio et solertia, ut sacri concilii textus ipse, quo modo utimur, ab ipso prodierit. Obiit 10. Jan. 1581. hic theologus egregius, quem praestantissimae eruditionis laus triumque linguarum latinae, graecae et hebraicae peritia singularis domi forisque venerabilem atque clarissimum reddidere [3]). Plane egregium est ejus opus: *Isaiae prophetae vetus et nova ex hebraico versio cum commentario*, in quo utriusque ratio redditur, vulgatus interpres a plurimorum calumniis vindicatur, et loci omnes, quibus sana doctrina adversus haereticos atque judaeos confirmari potest, summo studio ac diligentia explicantur, Venetiis 1563. in f., Antwerpiae 1565. Dignum illud censuerunt londinenses, quod in suis Criticis sacris t. 5. in prophetas 1660. ederent. De eo ita scribit

---

[1]) Cf. Pallavicini, Hist. conc. trid. l. 18. c. 1.

[2]) In vita Bartholomaei de Martyribus hispanice conscripta.

[3]) Nic. Antonius in bibl. hisp. nova. Ejus cum laude meminit etiam Reinke. Die messian. Weissagungen, Einleit. v. 1. p. 28. ubi Forerii commentarium dicit: „Einen für jene Zeit gelehrten, schätzbaren, ausführlichen, historisch-kritischen"; et de ipso: „Forerius bemüht sich die eigentlichen Bedeutungen der hebräischen Wörter und den Sinn und den Zusammenhang der Gedanken und Sätze mit Fleiss und Einsicht zu erforschen und zu bestimmen. Nicht selten sucht er den hebräischen Text nach blosser Conjectur zu verbessern, er thut dieses aber öfters ohne genügende Gründe." Richard Simon (Histoire crit. du V. T. l. 3. c. 15): „Il fait voir dans tout son ouvrage, qu'il était exercé dans le style de l'Ecriture. Il s'étend, à la vérité, quelquefois sur le sens moral: mais comme il ne s'éloigne guères de son sujet, cela sert à éclaircir davantage le littéral."

Sixtus senensis [1]): „Nullum unquam opus in hoc scribendi genere prodiit in lucem, quod aequius possit cornucopiae appellari.“ Et Richardus Simon [2]): „Forerius toto opere se in s. Scripturae stilo versatum esse probat. Hinc inde quidem sensum prosequitur moralem, a proposito tamen non digreditur, cum prosecutio illa sensui illustrando literali inserviat.“ Quare „Forerius in Isaiam est optimus“ inquit Possevinus [3]).

Eidem *Isaiae* illustrando studia sua consecravit Leo de Castro, qui Salmanticae ingenium acre et capax insignemque memoriam excoluit literis, et pervigili industria atque labore improbo nocte dieque ad procudendam sibi e sacris literis non vulgarem eruditionis laudem fuit enixus. Quinquaginta et ultra annos eloquentiam docuit juventutem hispanam e primaria hujus professionis cathedra. Nominari vero maxime coepit propter sua cum summis ejus aetatis viris certamina. „Contendit nimirum Leo, scribit Nic. Antonius [4]), hebraicis bibliis utpote vitiatis et una cum introductione punctorum corruptis non eam fidem habendam, quam existimabat doctorum vulgus, veramque potius et indubitatam eorum librorum sententiam in vulgata s. Hieronymi [5]) atque item in graeca LXX seniorum translationibus perquirendam. Super quo cum Benedicto Aria Montano (cf. supra n. 38.)... contentionis diu funem traxit quasi nimium credulo veritati, ut ipse loquebatur, hebraicae: cui tamquam originali et illi-

---

1) Biblioth. s. l. 4.

2) Hist. critique du V. T. l. 3. c. 15.

3) Bibl. selecta l. 2. c. 18.

4) Bibl. hisp. nova 2, 14. Cf. etiam Possev. Bibl. sel. l. 2. cc. 6, 8.

5) Censuit enim s. doctorem non citra s. Spiritus assistentiam suam adornasse versionem, qua adjutus locos corruptos textus originalis secundum primitivum et genuinum sensum reddere potuerit.

batae una cum translationibus graeca, latina et aliis compertae fidei dari debere locum in editione illa pervicaciter Leo pernegabat. In hoc tamen frustra eum laborasse, nec hebraeorum librorum auctoritatem sic facile convelli posse, virorum excellentium, quos hujus linguae usu atque ejus gentis historiae cognitione praestantes habuit hoc (17.) et superius seculum communis fuit existimatio. At ille eo in omnibus, quae in lucem protulit, collimavit, praecipue in opere illo, cui inscripsit: *Apologeticus pro lectione apostolica et evangelica, pro vulgata d. Hieronymi, pro translatione LXX virorum, proque omni ecclesiastica lectione contra earum obtrectatores*, Salmanticae 1585. in f. [1]). E biblicis libris Isaiam et Oseam illustrandos suscepit. Cogitabat ad omnes 12 prophetas minores et ad canticum canticorum, sed ea solum perfecit, nempe: *Commentaria* [2]) *in Isaiam prophetam* ex ss. scriptoribus graecis et latinis confecta adversus aliquot commentaria et interpretationes quasdam ex rabbinorum scriniis compilatas, Salmanticae 1570. in f. Adjunguntur in fine: *Periochae singulorum cc. Isaiae summam continentes.* Item: *Concordia evangelica cum*

---

[1]) Quamvis nonnulla in eo reprehendat Richard Simon (Histoire crit. du V. T. l. 3. ch. 17) tamen non sine laude de illo ita scribit: „L'Apologie que L. Castro... a composée pour défendre les anciennes Versions de l'Eglise contre les nouvelles Traductions, peut aussi beaucoup servir aux Théologiens; et elle serait encore plus utile, si l'Auteur ne s'était pas si fortement emporté contre les Rabbins etc.“

[2]) Doctissima haec vocat Bona in notitia auctorum. „Totus in sensum spiritualem atque universam prophetiam ad J. Christum applicandam intentus literalem interim et historicum sensum negligit.“ Calmet in Bibl. s. Richard Simon non absque laude hujus commentarii meminit (Histoire crit. de V. T. l. 3. c. 12); carpit tamen, quod nimium aversatus sit rabbinorum recentiorumque interpretum opera.

Isaia propheta adductis in medium locis parallelis. Item: *Loci 50, quos juxta LXX interpretum graecorum paraphrasim ex hoc propheta citant apostoli et evangelistae. Commentaria in Oseam prophetam ex veterum patrum scriptis*, qui prophetas omnes ad Christum referunt. Ib. 1586. in f. Decessisse refertur a. 1586."

43. De *Ezechiele* bene meruit [1]) Hieronymus Prado S. J., patria biacensis, dioecesis giennensis, vir quidem corpore pusillo, sed animo magno et ingenii excellentia morumque integritate praestans. Sacras literas professus est tum in academia biacensi tum in collegio societatis cordubensi, ubi auditores habuit Joannem Pinedam et Ludovicum de Alcazar (de quibus infra), quorum ille non semel in suis commentariis amantissimi atque doctissimi sui magistri honorificam mentionem facit. Editionem sui operis parans Romam venit, ubi a. 1595. decessit. Illud absolvit (pertigerat enim Prado tantum ad c. 26.) Joan. Baptista Villalpandus [2]) S. J.

---

[1]) „Der Commentar des Prado S. J. und Villalpandus, ita cl. Wiseman (Zusammenhang zwischen Natur und Offenbarung, Vortr. 10. § 21), über Ezechiel, welcher zu Rom von 1596. bis 1604. erschien, ist noch immer die grosse Fundgrube, zu der jeder neue Scholiast bei der Erklärung der Schwierigkeiten dieses Buches seine Zuflucht nehmen muss, und wird von den Gelehrtesten aus ihnen anerkannt (cf. Rosenmüller, Ezechielis vaticinia, 1, 32, Lipsiae 1826.), als ein Werk, das von manigfacher Gelehrsamkeit angefüllt und für das Studium des Alterthums sehr fruchtbar ist."

[2]) Ab hoc distinguendus Caspar Cardillo de V. cujus supra (n. 29.) inter theologos polemicos meminimus, et Franciscus Torreblanca de V. nostri ex sorore nepos († 1645.), qui publici juris fecit: *Epitomen delictorum, in quibus aperta vel occulta invocatio daemonum intervenit* ll. 4, Hispali 1618. Haec editio magni fit. — *Juris spiritualis practicabilium ll. 15 ex lege Domini sive revelatis a Deo per s. Scripturam*

cordubensis, in architecturae scientia excellens († 1608.), atque sumptibus regiis splendide edidit hoc titulo: Hieronymi Pradi et Joan. Baptistae Villalpandi S. J. *in Ezechielem explanationes et apparatus urbis ac templi hierosolymitani commentariis et imaginibus illustratus.* Opus 3 t. distinctum. Romae 1596—1604. T. 1. complectitur Pradi commentaria in 26 priora cc. T. 2. pars prima Villalpandi explanationes in 13 cc. subsequentia; in parte altera templi eiusque vasorum forma tum commentariis tum aeneis quam plurimis descriptionibus exprimitur. T. 3. urbis ac templi hierosolymitani apparatum continet. Classicum hunc vocat Du Pin [1]), secundum quem hoc opus inter praeclarissima, quae prodiere de Ezechiele, numerari debet. Dorn, auctor protestans, ita scribit [2]): „Fuit uterque theologus pro conditione romanistarum pereruditus et mathematicus excellens, hinc lucem insignem huic prophetae accendere poterant." De t. 2. haec habet: „Cuncta Villalpandus non tantum expressit sed et secundum regulas genuinae architectonicae exposuit, omnia figuris elegantissime aeri incisis ante oculos demonstravit, ostenditque quantum intersit discriminis inter artem architectonicam Dei [3]) et hominum, quantumque antecellat illa humanam." T. 3. dicit insignem rerum omnium apparatum.

44. Plures commentaria ediderunt *in prophetas minores* vel omnes vel singulos. Et in *omnes* quidem Paulus Pa-

---

vel in communi Ecclesiae vel in particulari hominum, Cordubae 1635. t. 2 in f.

[1]) T. 17. p. 131.

[2]) Biblioth. theolog. L. 7. c. 11. § 17.

[3]) Haec advertit Biographie universelle 48. 497: „Villalpande tout rempli des idées magnifiques, qu'il avait puisées dans l'étude de l'architecture grecque et romaine, crut qu'il ne pouvait rien imaginer de

lacios[1]) de Salazar granatensis, quem non minor utique pietatis quam doctrinae fama in Lusitania, ubi fere semper degit, reddidit clarum († 1582.). Evulgavit: ***In 12 prophetas minores commentaria*** (in Portugallia apud Villam-viridem 1581. in f., Coloniae 1583. in 8.), quae Michael a. s. Joseph sicut et reliqua vocat „docta plane, erudita et gravitate plena." Praeterea: ***Enarrationum in sacrosanctum J. Chr. Evangelium secundum Matthaeum*** t. 2, quorum prior selectiores interpretationes plus quam 20 patrum, qui super Matthaeum scripserunt, posterior nova auctoris continet commentaria. Conimbricae 1564; Salmanticae 1571. in f., Antwerpiae 1572. etc. ***In Ecclesiasticum commentaria*** in Portugallia apud Villam-viridem 1584. in f., Coloniae 1593. Alter est Franciscus Ribera (Ribeira)[2]) S. J. ex oppido Castellae Villacastin. Vir fuit egregie doctus, ingenio excellenti, judicio acri, tenaci memoria, sanctorum patrum lectione atque observatione instructus, singulari modestia, animi candore, dejectione ceterisque religiosis virtutibus instructus[3]). Obedientiae studium ita cordi habuit, ut nullo studiorum aut cujusvis negotii pondere se passus

---

trop grand, de trop somptueux pour un temple, dont Dieu était en quelque sorte l'architecte. Aussi lui reproche-t-on d'avoir multiplié les cours et les portiques, et d'avoir prodigué sans mesure les pavés de porphyre, les murailles de marbre de Paros, les vases, les candelabres et les tables d'or pur etc."

[1]) Distingui hic debet a Michaele Palacios, de quo egimus n. 25, qui fuit ejus frater atque etiam in omnes duodecim prophetas minores commentarios edidit.

[2]) Eodem hoc seculo floruit Antonius de Ribera qui scripsisse dicitur *Defensionem sacrosanctae synodi tridentinae ll. 5 comprehensam adversus haereticos*, Olisipone 1595.

[3]) Cf. ejus virtutum exempla in vita Balthasar Alvarez, Riberae in novitiatu magistri, a Ludov. de Ponte conscripta c. 31.

unquam sit ab exactissima vel unius regulae observatione distineri; nunquam ille quantavis in siti bibisset interdiu inconsulto superiore; nulla hebdomada illi successit, quin semel iterumque pro regulae praescripto cubiculum everreret; literas schediumve non dabat, non legebat sibi redditum seu foris esset seu domi, nisi prius exhiberentur moderatori. Ea virtus efficere sola potuit, ut proferret in lucem publicam, quae privatim elucubraverat, nam quae erat ejus animi submissio suarumque rerum contemptus, haud facile ad id permoveri potuisset. Orationis praesidio, quam diurnis nocturnisque horis usurpabat prolixe, ad s. Scripturae intelligentiam utebatur: addebat etiam crebra jeunnia et severiores corporis macerationes, et si quid incidisset implicationis difficultatisque, secedebat per dies aliquot et exercitiis spiritualibus animum ad divinos illapsus parabat [1]). Hinc etiam in suis lucubrationibus nihil est fluxum ac caducum, sed divinae majestatis cultum atque obsequium omnia spectant. S. Scripturam Salmanticae exquisita eruditione cum pari religione conjuncta sexdecim annos est interpretatus: s. Theresiae, cujus vitam conscripsit, a confessionibus fuit. Meritis plenus Salmanticae 1591. naturae debitum persolvit. Edidit: *Commentarii* [2]) *in*

---

[1]) „Sciebat nempe, inquit Nicol. Antonius in bibl. hisp. nova, 1, 466, doctrinam quamvis multiplicem absque sapientiae studio in revelandis divinarum insinuationum mysteriis tractandisque sacris codicibus vix aut ne vix quidem promovere."

[2]) Richard Simon (Hist. critique du V. T. l. 3. c. 12) ita de his scribit: „Ribera Jesuite, qui a fait un commentaire assez étendu sur les douze petits prophètes, est, ce me semble, plus judicieux que que Léon Castro: car il a joint les nouveaux Interprètes aux anciens et aux Pères, et il donne d'ordinaire le sens, qu'il croit le plus littéral. Il s'applique principalement a expliquer le style et les façons de parler des Prophètes (ita et Reinke Messianische Weissagungen, allgemeine Vorbemerkung p. 6: Ribera lässt sich sehr angelegen sein den buch-

12 prophetas minores sensum eorundem prophetarum historicum et moralem, saepe etiam allegoricum complectentes, Romae 1590. in 4⁰. Salmanticae 1598, Coloniae 1599, 1600. etc. Horum veluti compendium prodiit Salmanticae 1598. hoc titulo: *Commentarii historici selecti in eosdem 12 prophetas minores.* — *In sacram b. Joannis ap. et evangelistae Apocalypsim commentarii*, Lugduni 1593. His adjuncti sunt *quinque ll. de templo et de iis, quae ad templum pertinent, ad multorum locorum tam Apocalypsis quam reliquorum ll. intelligentiam admodum utiles.* — *Commentarii in epistolam b. Pauli ad Hebraeos*, Salmanticae 1598. Pervenit in explicatione usque ad Hebr. 13, 5. Quidam ex ejus sodalibus ex aliis Riberae scriptis pauca, quae deerant, supplevit. „Ultimam hic quasi cycnaeam vocem edidit", ait de illis Cornelius a Lapide [1]). — *In sacrum J. Chr. Evangelium sec. Joan.*, Lugduni 1623, Coloniae 1623. in 4⁰ [2]). Hujus viri axioma erat, in omnibus disciplinis adhibendos esse magistros multorum annorum usu contritos ac perpolitos: plus enim una praeceptoris veterani ac perfecti schola pro-

stäblichen Sinn und die Redensarten zu erklären). Son grand auteur est s. Jérôme, dont il a lu les ouvrages avec application; et il a donné même des règles pour entendre la manière d'écrire de ce Père, qui paraît être rempli de contradictions." Carpit quidem artis criticae defectum et quod Ribera mediocriter tantum calluerit linguas graecam et hebraicam, verum Du Pin advertit (17, 131) „On n'est pas obligé de s'en tenir au jugement de M. Simon, et plusieurs habiles gens ont tout une autre estime (i. e. majorem) du Commentaire de Ribera sur les petits Prophètes." De ejus commentario in evang. s. Joannis et in epistolam ad Hebraeos cf. Richard Simon Hist. critique du N. T. c. 41.

[1]) In introd. ad epist. ad. Hebr.

[2]) Cf. Backer, Bibliothèque des Écrivains de la C. d. J. 1, 623 s. Hisce editionibus plerumque adjunctus est utilis index regularum ad Scripturae intelligentiam.

fici, quam plurimis aliorum, quibus illud veterum confirmat adagium, *timeo lectorem unius libri.* Magnis ceterum laudibus noster ab eruditis effertur. „Dissertissimum in ss. literis explanandis" eum dicit Bona [1]). „Optimi judicii est interpres, inquit Michael a. s. Joseph [2]), et literalis sensus indagator studiosissimus. Fama est a d. Theresia... auditum esse Christum dicentem de Ribera: Hic est, qui germano sensu meas Scripturas ea veritate explicat, quam ipse infundo. Veritatem dico, non mentior, fere a pueritia Riberae commentarios avidissime ac jucundissime lectitavi et profundum viri optimi judicium, gravitatem, eruditionem ac pietatem ubique spirantis semper miratus sum." Tertius fuit Petrus F i g u e i r o lusitanus, regularis canonicus in monasterio regio et inclyto s. Crucis conimbricensi, hebraica, graeca et aliis linguis orientalibus doctissimus, quem alterum nostris temporibus Hieronymum ob eximiam in ss. literis doctrinam atque originalis divinorum fontium notitiae praecellentiam non dubitavit Joannes Suarezius, episcopus conimbricensis doctissimus, appellare († 1592) [3]). Ejus *commentaria* prodierunt t. 2, quorum prior complectitur *commentarium in 15 Psalmos, paraphrases in prophetias Jeremiae, commentaria in ejusdem lamentationes, in Malachiam prophetam*; posterior *in 12 prophetas minores commentaria.* Lugduni a. 1615.

Ex *singulis* prophetis minoribus praeter eos, quos jam recensuimus, *Oseam* illustravit Hieronymus (B o x [4]) d e G u a d a l u p e hieronymianus (postea ut videtur O. SS. Trinitatis

---

[1]) In notitia auctorum.

[2]) Bibliogr. crit. 2, 301.

[3]) Ita Bibl. hisp. nova 2, 193.

[4]) Ita vocatur a L e L o n g in Biblioth. s.

Red. Capt.): *Commentaria in Hoseam prophetam* christianae philosophiae praeceptis pie accommodata, adjectis observationibus Evangeliorum concionatoribus accommodatis cum parabolis elegantissimis. Caesaraugustae 1581. in f., Venetiis 1585, Lugduni 1587, aucta a Gabriele Gyrelo Brixiae 1604. Praeter *vitam s. Hieronymi* ex ipsius scriptis potissimum contextam (Toleti 1597), edidit quoque *commentaria in sacrum s. Lucae Evangelium* (scil. in priora 6 cc.), Valentiae 1595. in f. — *In Habacuc* edidit *exegemata* (doctis variisque antiquitatum, linguarum et historiarum notis referta, teste Andrea Scoto; elegantia, pia atque erudita secundum Possevinum) Antonius Guevara [1]), Matriti 1585, 1593. in f., Augustae Vindelicorum 1603, Antwerpiae 1609. Ipsius quoque est *Literalis expositio in 1. c. Gen.*, Augustae 1585. in 4^{0}.

44. Ad *novum* transeuntes *T.* primus occurrit Joannes Maldonatus [2]) S. J., qui interpretandi sagacitate et peritia omnes suos aequales superavit, quin unquam forte vel posterioribus temporibus superatus fuerit in evangeliorum interpretatione. Natus is in oppido Casas de la Reyna (vel Beturiae) in provincia Extremadurae a. 1534. primam aetatem in academia salmanticensi egit doctissimis et celeberrimis praeceptoribus usus, praecipue Dominico Soto et Francisco Toleto (de quo mox). Professus quoque ibi est aliquandiu philosophiam et theologiam et literas graecas, antequam societatem

---

[1]) Non confundendus cum celebriori Antonio Guevara O. S. Franc., episcopo mindoniensi † 1544.

[2]) Distingui debet noster ab altero Joanne Maldonato, burgensis episcopatus vicario, qui priori hujus seculi parte floruit, quemque Baronius propter vitas sanctorum ab eo brevi elegantique stilo editas a. 1530. *dissertissimum virum* vocat in notis ad martyrologium 19. Jul., *praeclarissimorumque monumentorum auctorem.*"

Jesu ingrederetur (1562). Lutetiam missus philosophiam primum (1564.) ac deinde (1567.) totos decem annos theologiam professus est, magna celebritate ingentique auditorum concursu et fructu, ut vox ipsius ex illo celebri theatro per universam Galliam quam latissime exaudiretur, et vix doctus esset quispiam, qui non ad ejus scholam ventitaret, ne ipsi quidem calvinistae et calvinistarum ministri ipsius praelectionibus abstinerent. Duabus quotidie tribusve horis ante certatim subsellia implebant, quam ludum ille ingrederetur, ne excluderentur. Saepe in aperto docere coactus est ob multitudinem auditorum, inter quos et s. Franciscum Salesium numerabat. Cum Carolus IX. Hugenottas sibi subjecisset eosque non vi sed veritatis manifestatione ad Ecclesiam vellet reducere, Maldonatus cum sociis novem ad id opus fuit destinatus [1]). Pictavium, illorum asylum, missus, concionibus, colloquiis, mansuetudine praesertim, qua amaritudinem omnem acerbitatemque vitabat, illorum lucratus est quadringentos. Parisios redux variis calumniis appetitus est, haeresis quoque a Sorbona accusatus, quod (contra decretum sess. 36. synodi basileensis) negaret, immaculatam Virginis conceptionem dogma esse fidei; verum auctoritate Petri Gondii parisiensis antistitis ab omni injuria vindicatus fuit (1575) [2]).

---

[1]) Calvinistarum conversioni multum semper incubuit. „Joannes Maldonatus, inquit Genebrardus apud Sotwellum in biblioth. Script. S. J., Capellum, Holimum, Loqueum et viginti alios ministros calvinistas primum disserendo, deinde declamitando prostravit: nam in declamationes disputationem commutandam ministri censuerant, quod ejus vim syllogisticam non possent depellere." Additque Launeum et Henricum Pennetericum ministros, qui aderant, fuisse conversos.

[2]) Absolutionis sententia reperiebatur in omnibus editionibus ad a. usque 1615. Ceterum de hac controversia cf. Car. du Plessis d'Argentré in ejus collectione judiciorum de novis erroribus etc. t. 2. p. 443—448.

Ut paucorum aemulationi se subtraheret, Bituricum secessit, totum se ad sacrae Scripturae convertens expositionem. A Gregorio XIII. e Gallia in Urbem accersitus, ut operam suam praestaret ad editionem graecam LXX interpretum, quam parabat, non diu superstes fuit, mortuus enim inventus est in lectulo 5. Jan. 1583. Fuit is vir multis a Deo magnisque donis cumulatus, ingenii subtilis, judicii admirabilis, memoriae excellentis, diligentiae incredibilis, indefessi studii, laboris supra corporis vires assidui. Nullum enim probatum in Theologia graecum latinumve auctorem praetermisit, quin totum pervolutaverit, legeritque diligenter ac notarit. Hinc eximiam ejus reconditam eruditionem, summam in docendo gravitatem, prudentiam, modestiam, quae omnes ad se raperet et studio veritatis incenderet, doctarum linguarum peritiam, in concertatoria theologia efficacitatem omnes passim scriptores depraedicant. Cum tanta doctrina et ingenii dotibus non minor conjuncta erat virtus. Magna in eo rerum humanarum despicientia, magna laudis et aurae popularis contemptio, humilitas et modestia insignis, ut tam doctus doctum se nesciret; ardens et juge orationis et meditationis divinarum rerum studium, quo fiebat, ut etiam minimi flosculi aspectus sublimes praestantesque ejus menti suppeditaret conceptiones. Summa in cibo potuque parcitas, paupertatis evangelicae rigida observatio, ut qui praeter ceteros nihil haberet retineretve, cum ex uno loco in alium abiret, nisi vestem, quam humeris gestaret, vilem potius quam simplicem, et aliqua lucubrationum suarum adversaria. In summa vir fuit mundoque sibique crucifixus; et ut staret semper in procinctu quietus et securus, paratus ad mortem, eam sibi quinquies quotidie ponebat ob oculos, indagabatque numquid sibi esset in conscientia, quod eum in hora mortis angere posset atque affligere, et si quid reperisset, deponebat. Ejus opera sunt:

Commentarii in 4 evangelia, Mussiponti 1596, 1597. Cum morte praeventus extremam huic operi manum imponere non potuisset, munus hoc a P. Claudio Aquaviva injunctum fuit P. Fronto du Duc cum quatuor sociis. Saepissime recusi fuere hi commentarii; adverti tamen debet, in editiones, quae prodierunt post a. 1607, receptum fuisse textum vulgatae Clementis VIII. auctoritate correctae atque editae, hinc nonnunquam dissonantiam quandam reperiri inter explicationem et textum explicandum [1]). In his commentariis genus dicendi breve est, sed lucidum et perspicuum, elegans, peracutum et ad docendum ac convincendum aptum in primis ac robustum. De eorum praestantia disserere plane est superfluum, cum nemo [2]) sit, qui illam ignoret vel neget [3]), verissimumque sit,

---

[1]) Cf. Prat, Maldonat et l'université de Paris au XVI. siècle p. 499. Paris 1856. Ceterum prima editio est rara, et ut ait Calmet in biblioth. s. optima; cur autem haec praeferatur, inquit l. c., faciunt ea, quae in parisiensi et lugdunensi editione addita sunt, vel mutata vel dempta: haec autem omnia exhibet sub oculis in praefatione ad opera doctissimi commentatoris Philippus Du-Bois.

[2]) Hinc Kuhn (Tüb. Qtlschr. 1838. S. 547): „Namentlich muss ich des Maldonat Erwähnung thun, welcher keinem Ausleger seiner Zeit nachsteht und die meisten übertrifft"; et Reusch (Kirchenlex. 6, 779): „Ueber die Vortrefflichkeit dieses Commentars herrscht nur eine Stimme; selbst R. Simon (Histoire crit. des principaux comment. du N. T. c. 42) spricht davon, trotz seiner Abneigung gegen die Jesuiten in den ehrendsten Ausdrücken; wahrscheinlich würde er in mehreren Beziehungen noch vollendeter sein, wenn der Verfasser selbst die letzte Hand hätte daran legen können." Ceterum hanc praestantiam testantur innumerae illorum editiones usque ad nostram aetatem, quas cf. ap. Backer, 5, 506 ss.

[3]) Nisi forte a Casaubono, qui Maldonatum „virulentissimum et maledicentissimum scriptorem" appellat, in illo opere, quod ipsum, ut ait Petavius in annot. ad Epiph. haer. 51. n. 9, ex virulentis calumniis et haereticis opinionibus contextum adversus baronianos annales effudit.

quod legimus in bibliotheca hispana nova: „Ea perspicuitate, elegantia, soliditate, brevitate munere functus (est) interpretis, ut fere alios omnes ab hujus argumenti replicandi proposito deterruisse videatur [1]). *Commentarii in prophetas 4, Jeremiam, Ezechielem, Baruch et Danielem. Accessit expositio Ps. 109. et epistola de collatione sedanensi cum calvinistis,* Lugduni 1609. in 4⁰, Parisiis 1610. etc. — *Commentarii in praecipuos s. Scripturae ll. V. T.*, ib. 1643. In hoc volumine commentarii supra citati in 4 prophetas sunt recogniti, adjecti vero (nunquam antehac editi) *commentarii in Psalmos, Proverbia, Ecclesiasten, Cantica canticorum, librum Sapientiae, Isaiam.* Fatendum tamen est horum commentariorum pretium multum distare a praestantia commentarii in evangelia. — *Disputatio de fide,* Moguntiae 1600. *Disputationum ac controversiarum decisarum et circa septem Ecclesiae romanae sacramenta inter catholicos praesertim et calvinistas tum alios hoc tempore agitari solitarum* [2])

---

[1]) Sane ita incipit prolixam suam crisin de hoc commentario R. Simon l c. „De tous les Commentateurs dont nous avons parlé jusques à présent, il y en a peu qui aient expliqué avec tant de soin et même avec tant de succès le sens littéral des Evangiles que J. Maldonat.“ Cf. quoque Andres, Dell origine, progresso e stato attuale d' ogni letteratura t. 6. l. 1. c. 5. et iterum l. 2. c. 3. ubi sic habet: „D' ingegno piu acre e severo, e di piu fina critica ed erudizione (che Toleto) si mostrò il Maldonato, uno degli spositori, che possono servire d' esemplari in questo genere: fornito di perizia nelle lingue antiche, sa meglio intendere il testo, e scegliere il senso più conveniente al medesimo, e più conforme alla verità. Egli non lascia passare alcuna difficoltà, che non l' esamini a fondo: si stende alle volte assai lungamente in materie di controversia, ma le sue dispute istruiscono senza arrivare a nojare.“

[2]) In *indice* librorum prohibitorum et expurgandorum *hispano* (Matriti 1667.) legimus: „Joanni Maldonato liber falso adscriptus, emen-

t. 2, Lugduni 1614, quae editio tamen non est correcta. Bruxellis 1676. Hoc opus Maldonato abjudicat Alegambe, vindicat vero editor operum theologicorum ejusdem auctoris — *Opera varia theologica* t. 3 in f. Lutetiae Parisiorum 1677. Complectuntur haec praeter disputationes de sacramentis (de quibus supra facta est mentio) *tractatus theologicos* 1. de libero arbitrio; 2. de gratia; 3. de peccato originali; 4. de providentia; 5. de justitia et justificatione. — *De caeremoniis tractatus* editus est in bibliothecae ritualis P. Zaccariae t. 3. p. 1—210.

45. In evangelium *secundum Matthaeum commentaria* (in usum concionatorum) scripsit Alphonsus de Avendano O. Praed. (✝ 1569.) Madriti 1592. v. 2. in f. In evangelium *secundum Marcum* ll. 15 edidit Joannes a Fonte (de la Fuente) O. S. Franc. toletanus, Compluti 1582. in f. 1584., pietate et doctrina commendatos [1]). *Marcum* et *Lucam* interpretatus est Angelus del Pas O. Min. perpinianensis, theologus facundissimae et solidissimae doctrinae, egregie versatus in conciliis, sanctis patribus, historia ecclesiastica, theologia scholastica: Gregorio XIII. Sixto V., Gregorio XIV. et Clementi VIII. carus, nec vitae sanctitate virtutumque splendore minus illustris ✝ 1596 [2]). Prodierunt ejus *in Marci evangelium*

---

tito impressionis loco Lugduno pro Francofurto, impressoris nomine suppresso, cum hac inscriptione: *Disputationum et controversiarum decisarum circa septem sacramenta* prorsus prohibetur.“ In *indice* vero *romano*: „*Summula* J. Maldonati cuilibet sacerdoti confessiones poenitentium audienti scitu perutilis. Quae tamen falso J. Maldonato tribuitur.“ Est Martini Codognat.

[1]) Nicol. Antonius in bibl. hisp. nova 1, 696.

[2]) Cf. Nic. Antonium in bibl. hisp. n. 1, 91 ss. Joan a. s. Antonio in biblioth. franc. 1, 81 ss., penes quos reperies alia ejusdem opera vel ascetica vel inedita. Tanta erat hujus viri fama sanctitatis,

commentaria Romae 1623. in f.; *in Lucae evangelium*, ib. 1625. t. 2 in f. Praeterea *Expositio symboli apostolorum ll. 14*, quorum priores novem Romae 1596. in f. impressi sunt, de quo tomo, quem solum legerat, Possevinus ita scribit: „Quem perlegisse spero neminem poenitebit, nam stilus elegans et ecclesiasticus, ac cum plurima afferat, non tamen laxus, sed pressus et patrum testimoniis absque legentium taedio dives.“ Utrum alii quinque libri prodierint, nobis non est compertum. — *Enchiridion divinae scholasticaeque theologiae*, distributum in duas partes, speculativam et practicam Genuae 1582. Bona [1]) eum dicit „virum solidae et facundae doctrinae atque eximiae pietatis“, „theologum praeclarissimum“ Gener [2]). Casparis de Melo O. S. Aug. truxiliensis in Extremadura, professoris sacrorum bibliorum in lyceo vallisoletano, *commentaria in s. Matthaeum* prodierunt Vallisoleti 1584. in f.; *in Lucam* 1597. ib. in f.; *in Apocalypsim*, ib. 1589. in f.

46. *Joannem* illustrandum sibi selegit Franciscus Toletus [3]), alterum Hispaniae sidus splendidissimum. Natus

ut de ejus virtutibus post mortem examen institueretur, quo posset inter beatos referri.

[1]) In notitia auctorum.

[2]) In theol. dogmat. scholastica t. 1, 166.

[3]) Alius ab hoc est ille Fr. Toletus, de quo Eisengrein in catalogo testium *veritatis* ita scribit: „Philosophus, rhetor atque theologus suae aetatis clarissimus et cum in disputationibus vir magnus, tum in argumentorum ac demonstrationum probationibus argutus atque subtilis, omni doctrina consummatissimus.“ Fuit hic, ut videtur Pariae in proleg. suae edit. enarrationis in S. Thomam a. Toleto conscriptae n. 13, sacrae theologiae professor in ecclesia hispalensi, archidiaconus de Astigia, Pii II. cum Hieroymo Lando archiepiscopo cretensi ad Georgium Bohemiae regem orator et nuncius, missus quum ad alias res magni momenti, tum ad haeresim Joannis Hussii profligandam.

est Cordubae d. 4. Octobris 1532. eadem in domo, ut ferunt, qua s. Zoilus martyr. Philosophiae operam navavit Valentiae, ibique lauream in artibus adeptus Salmanticam se contulit, ubi celeberrimum Dominicum Sotum O. Praed. habuit inter ceteros doctorem, qui Toletum propter ingenii excellentiam *prodigium* appellare consuevit. Annos natus 23 publice philosophiam ibidem interpretabatur, magistri jam tum insignibus in theologia ornatus, tanta opinione doctrinae ut paris aevi nemo tota in Hispania aeque doctus esse crederetur. Romam a. s. Francisco Borgia missus in collegio romano (1559.) primum quidem artium cursum, ut vocant, sive aristotelicam doctrinam, deinde Thomae theologiam, tum varias et implexas de moribus quaestiones per multos annos magna sapientiae opinione explicavit. A Pio V. a. 1569. accersitus est, ut in sacro palatio concionatoris munus obiret, quod tanta cum laude praestitit, ut per totos 24 annos eo fungeretur [1]). Ita de eo scribit Fridericus Borromaeus [2]): „De hoc (Toleto) fuerit instar compendii, si dicam concionatorem eum assiduum per multos annos fuisse pontifici cardinaliumque senatui, cumque in illa urbe flos virorum ei dicenti adesset, nunquam auditum esse cum taedio.“ Hujus rationem, si quaeras, hanc reddit „quod in omni foret oratione serius et gravis, idemque varius et cum novo semper argumento“; quod „monita ejus spectarent mores tantum eorum, qui praesentes aderant, communia et aliena non attingeret“; quod brevis esset et in ipsa brevitate animi ostenderet candorem, qui veluti persuasionis erat telum. „Ita penetrabat animos Toletus, prosequitur mox clariss. Cardinalis, argumentorum

[1]) Haec et alia referunt Sacchinius in historia S. J. p. 5. l. 11. n. 8.

[2]) De claris oratoribus.

enthymematumque violentia, quibus in illo simplici genere frequenter admodum utebatur, ut vulgo numeraretur inter dicendi artifices et magistros.“ Vulgare erat tunc illud dicterium: Toletus docet, Panigarola delectat, Lupus autem *movet* [1]), vel ut habet Joannes a. s. Antonio [2]), Toletus *doctissime*, Lupus *vehementissime* Panigarola *facundissime* verbum Dei annunciabat. In Poloniam (1572.) et in Germaniam tum superiorem tum inferiorem missus fuit Toletus a sede apostolica propter causas publicas ecclesiasticas, quas omnes feliciter transegit. Inter has autem legationes illa est celebris, quam ex mandato Gregorii XIII. obiit ad academiam lovaniensem, ut hujus pontificis bullam „Provisionis nostrae“ adversus Baji errores promulgaret, omnesque ad horum errorum damnationem induceret (1580). Hinc liquet, quanti eum fecerit hic pontifex. Ceterum hoc constat etiam ex variis ejusdem literis. Ita ex. gr. scribit 1576. ad Albertum Bavariae ducem: „Omni cum veritate confirmamus, hunc hominem esse illum quidem omnium, qui nunc sunt, sine ulla controversia doctissimum. Nos autem

---

[1]) Cf. Jani Nicii Erythraei Pinacoth. 1, 78. Porro Franciscus Panigarola O. Min. Mediolani 1548. natus, insignis sui temporis erat concionator, tantaque dicendi suavitate et venustate pollebat, ut *Demosthenes christianus, italus Chrysostomus, Leo vulgaris, concionatorum norma, coetus catholici deliciae, lyra suggesti* diceretur. Creatus est a. 1586. episcopus christopolitanus et ferrariensis suffraganeus, mox anno sequenti promotus est ad ecclesiam astensem. Obiit a. 1594. Scripta ejusdem (conciones, orationes etc.) cf. in Bibl. franc. Joan. a. s. Antonii 1, 420 ss. Insigne hujus oratoris encomium habes l. 2. operis card. Borromaei supra citati. Alphonsus Lupus (Lobo) O. Cap. hispanus † 1593. alius sui temporis insignis erat sacer orator, qui adeo auditores suos movebat rapiebatque, ut quondam Salmanticae tota quadragesima concionatus non minus quam quingentos ex scholastica illa juventute in portum religionis perculisse referatur. Ejus laudes narrant Nic. Antonius in bibl. hisp. nova 1, 313. Borromaeus l. c.

[2]) Bibl. franc. 1, 319.

multo majorem ei laudem tribuere intendimus integritatis atque innocentiae quam doctrinae. Utimur autem jam quadriennio hoc concionatore in nostro palatio, eumque audimus ipsi diligentissime. Utimur etiam ejus opera in rebus gravissimis s. poenitentiariae. Nec quidquam gravius incidit, quod ad animarum salutem pertineat, in quo non hujus viri consilium adhibeatur" [1]). Et ad Gerardum cardinalem leodiensem 19. Jan. 1580. scribens ait, se mittere „dilectum filium Fr. Toletum, concionatorem nostrum, virum excellenti doctrina, pietate, prudentia praeditum atque omni laude cumulatum." Ad ipsum vero Toletum has dedit 16. Nov. 1584. literas: „Tanta est doctrina, prudentia, fides et diligentia tua, quae gravissimis in muneribus longo et intimo usu nobis cognitae sunt ac perspectae, ut tua scripta sicut ceterorum aliorum judicio et examini subjici aequum non sit. Itaque commentaria illa tua in d. Joannem sine alterius cujusquam approbatione aut licentia, quandocunque tibi videbitur, in lucem edendi plenam ac liberam tibi damus facultatem etc." Magni eum fecerunt etiam Sixtus V. [2]) et Gregorius XIV., qui inter

[1]) Quanti aestimaretur hujus viri prudentia liquet etiam ex his Jani Nicii Erythraei verbis (l. c.): „Non tantum concionatoris partes, sed doctoris etiam ac magistri munus et in pontificum aula gerebat; ac tam multae causae ad eum deferebantur, difficiles atque contortae, in quibus theologi opera desiderabatur, ut nulla ipsi pars quietis relinqueretur, nec suo liceret dare operam negotio: quas ille causas singulari doctrina, prudentia ac mirifica illa sua in animi sensibus explicandis perspicuitate ex incertis certas, ex dubiis exploratas, ex implicitis explicatas reddebat. Quamobrem ejus nomen factum est ita celebre, ita magnum, ut nulla tam difficilis res, tam ardua, tam consilii egens, in quaestionem deducerent, quae non ejus doctrinae, prudentiae judicioque committenda esse videretur."

[2]) Sixtus V. ejus quoque opera utebatur in vulgatae editionis correctione. Cf. Ungarelli Hist. vulg. bibl. edit. § 8.

consultores congrationis ad s. biblia vulgatae editionis recognoscenda institutae Toletum quoque elegit [1]; et sub Clemente VIII. maxime fuerunt in hoc opere Toleti partes; textum enim ad calcem usque Apocalypsis percurrendo, omissa supplendo, quaeque dubia remanserant, alterutra lectione selecta firmando, septimo ab electione Clementis mense nondum expleto, rem ad umbilicum adduxerat [2]. Cum vero adversus omnem sollicitudinem et diligentiam nonnulli irrepsissent errores in editionem a. 1593, ita statuit summus Pontifex: „Hanc bibliorum emendationem juxta correctionem a congregatione praestitam imprimendam mandamus, et judicio P. Francisci Toleti e S. J. committimus, eique nostram hac in re auctoritatem impertimur: emendationem vero typographicam Fr. Angeli Rocchensis Augustiniani a Camerino fidelitati et industriae demandamus. Clemens Papa VIII.“ Editio autem a. 1598. omnium censetur maxime emendata [3]. Propter tot ejusdem viri merita Clemens VIII. illum licet invitum cardinalem dixit. Eo praesertim auctore Henricum IV. gallorum regem cum Ecclesia reconciliavit (1595), quod beneficium Henricus ipse quum deberi Toleto prae ceteris intelligeret [4], ei demortuo in templo Lutetiae primario regia pompa voluit parentari. Eodem anno summus pontifex Toletum editioni conciliorum generalium vaticanae praefecit, teste Petro Morino ita ad eum scribente: „Gratulatus sum Ecclesiae catholicae sanctaeque apostolicae sedi, cum intellexi SS. Domini nostri esse voluntatem, summam editionis conciliorum

---

[1] Vercellone, Variae lectiones, vulgatae bibliorum editionis, Romae 1860, p. L. Ungarelli l. c. § 16, 21 ss.

[2] Vercellone l. c. p. LXII, LXX.

[3] Ungarelli l. c. § 24.

[4] Cf. Aug. Thou l. 113. suae historiae.

penes illustrissimam Amplitudinem Vestram esse etc." Licet cardinalis, pauper erat inter divitias, sobrius inter delicias, pulmentis leguminibusque vitam, uti consueverat prius, tolerabat. Sabbato pane et aqua vitam suam definiebat et e Vaticano ad aedem Deiparae in Exquiliis longo itinere pedes itabat, quaecunque tempestas incidisset, ibique sacrum faciebat. Quotannis dies 40, qui assumptae Virginis memoriam praecurrunt, continuatis jejuniis, idque vel in ultima jam aetate transegit. Nondum elapso a promotione anno integro fastidio habens res omnes caducas, atque adeo ipsam purpuram, oblato libello supplice [1]) infimis precibus a Clemente VIII. petiit, ut sibi liceret dignitatem cardinalitiam abdicare et in solitudinem se recipere, ubi exiguo illo, quod ei supererat, vitae spatio commodius vacaret sibi ac Deo. Sed pontifex re mature per triduum expensa cardinali Dei nomine imperavit, ut amplius de nuncio remittendo dignitati impositae nullatenus cogitaret. Cum idem cardinalis supremo decumberet morbo, Clemens VIII. singulari benevolentiae significatione eum invisit, obortisque lacrymis amplexatus est: vita autem defunctum (14. Sept. 1596.) amplissimo funere honestandum curavit. Post tam insignia RR. Pontificum encomia necesse non erit aliorum virorum illustrium afferre testimonia [2]) quibus Toleti doctrinam profundam, eruditionem vastam, ingenii subtilitatem, vitaeque sanctitatem commendant. Inter ejus opera

---

[1]) Cf. hunc insignem libellum supplicem in Katholik 1864. v. 1. p. 411 ss. in annot.

[2]) Horum nonnulla reperies in biblioth. script. S. J. Omnes in Toleto laudando Cabassutius excessit affirmans „plura secula virum tanti meriti vix visura esse, nec ullam laudem cardinalis Toleti meritis esse parem." Andres, dell' Origine, progresso et stato attuale d' ogni Letteratura t. 6. l. 2. c. 3: „Dotto e sodo, alle volte critico e talora troppo theologico è il Toleto, ma giudizioso e savio."

eminent philosophica primum, ut *Introductio in dialecticam Aristotelis*, Romae 1561; *commentaria una cum quaestionibus in 3 ll. Aristotelis de anima*, Venetiis 1575, saepissime deinceps recusa [1]). Hinc vel Buddeus protestans de eo scribit [2]), magnam fuisse Toleti eo tempore, quo vixit quove aristotelico-scholastica adhuc regnabat philosophia, tum in theologorum tum in philosophorum scholis auctoritatem. Succedunt opera exegetica: *In sacros. Joannis evangelium commentarii*, Romae 1588; Coloniae 1589. etc. „Franciscus Toletus, ait de hoc commentario Cornelius a Lapide [3]), acri judicio sapidus est et pulcher, praesertim in applicandis metaphoris et similitudinibus earumque analogiis, v. g. cur Christus vocetur vitis, panis, vita, lux, ostium, pastor; cur Spiritus s. nuncupetur aqua viva, columna, ignis etc [4]). *Commentaria in 12 cc. sacros. J. Chr. evangelii secundum Lucam*, Romae 1600. etc. *Commentarii et annotationes in epistolam b. Pauli ap. ad Romanos*, Lugduni 1603; Venetiis 1603; Coloniae 1603. etc. De his ita Corn. a

---

1) Cf. de his editionibus Backer 2, 646 ss.

2) Isag. in hist. liter. l. 2. c. 4 § 10. p. 707.

3) In Praef. commentarii in evang. s. Joan.

4) De hoc commentario ita scribit Js. Casaubonus (ep. 624 ad P. Fronto de Duc): „Multa Toletus scripta edidit, multos in s. literas eximios commentarios conscripsit, in quibus nullum quod sciam doctrinae hildebrandicae vestigium, nisi forte leviter impressum apparet. Memini cum ante annos 20 et quod excurrit Toleti in Evangelium Joannis commentarii adTheodori Bezae manus primum pervenissent, qui tum forte eundem evangelistam in publicis lectionibus exponebat, virum illum ut erat doctissimus pariter et doctorum candidissimus aestimator, impense Toleti illud opus mihi in privato colloquio laudasse. Et merito. Nam in ejus scriptis, quae legi, cum excellenti rerum philosophicarum et theologicarum notitia par certat modestia, quae judicio meo tum in alio quovis scriptore, tum in theologo potissimum, laus est vel praecipua etc.“

Lapide [1]): „Commentarium plenum et exactum magno judicio edidit card. Toletus, qui Apostoli argumenta et rationes acri indagine rimatur, nectit et stringit. Multas hic habet novas expositiones, easque vestigare et adamare videtur." Scripsit praeterea *instructionem sacerdotum ac de septem peccatis*, Romae 1601. cum annotationibus Andreae Victorelli Venetiis 1604. vel cum *tractatu de ordine* a Martino Fornario S. J. composito, Romae 1608, quae etiam sub titulo: *Summa casuum conscientiae absolutissima*, Duaci 1633. prodiit et saepissime fuit recusa. Tanti eam fecit s. Franciscus Salesius, ut illam suo commendaret clero: in decretis vero synodi mechlinensi a. 1607. legimus [3]): „Confessarii, quibus

---

[1]) In praef. comment. in ep. ad rom. Cf. quoque Dorn biblioth. theolog. l. 7. c. 15. § 6.

[2]) Censor alioquin rigidus nec jesuitis nimium deditus Simon Richard (Hist. critique des principaux commentateurs du N. T. c. 41) haec de Toleto habet: „Le Cardinal Tolet... mérite d' être mis au rang des plus habiles commentateurs du N. T. Il est néanmoins trop étendu et trop fécond en questions, qui l'éloignent quelquefois de son sujet; mais comme la plupart de ces questions éclaircissent l'ancienne Théologie et la doctrine des Pères, elles ne sont point ennuyeuses, surtout a ceux, qui aiment la Théologie. Sa méthode est exacte, parce qu'il a séparé son Commentaire, qui est court, de ses notes, où il traite différentes matières. Il est à propos de les lire, au moins une partie, parce qu'il y a inséré plusieurs choses, qui servent à avoir une connaissance plus exacte du sens littéral, et qu'il est même quelquefois Critique. Ayant été exercé dans la Théologie de l'Ecole qu'il avait enseignée, il est subtil dans ses décisions; et quoi qu'il semble préférer ordinairement la doctrine de s. Augustin à celle des autres Pères, il n'est pas cependant pur Augustinien: car il la modifie d'une certaine manière, qu'il en ôte les expressions, qui pourraient paraître dures." Advertit tamen commentarium in ep. ad Romanos utpote opus posthumum non esse adeo exactum ut commentarii, quos ipse edidit; hoc non obstante *excellentem* illum judicat.

[3]) Tit. 5 de sacr. poenitent. c. 5.

non hominis sed Dei judicium exercendum est et quidem de animabus pretioso sanguine J. Christi redemptis, lectione eorum librorum, unde necessariam sibi scientiam hauriant, diligentissime vacare merito debent, utpote directorii Polanci, manualis Navarri aut ejus compendii, *summae Toleti*, enchiridii Bingfeldii et similium.“ Propter hanc summam Toletum inter auctores „qui possunt esse omni exceptione majores“, recenset Lacroix [1]); a Gury dicitur: „Probabilista moderatus doctrina rerum, brevitate, ordine et soliditate praeclarus.“ Reliquit praeterea Toletus plura scripta inedita [2]), e quibus nostra aetate Jos. Paria S. J. edidit: *In summam theologiae s. Thomae Aquinatis enarratio*, t. 1—3, Romae 1869, 1870. in 4°. Tanti hanc fecit, manuscriptam licet, Bellarminus, ut magnam primi voluminis partem non solum descripserit, sed annotationibus auxerit vel in summam contraxerit.

47. In *epistolam ad Romanos commentaria* ediderunt Raimundus Pasqual O. Praed. catalanus († 1593.), Barcinone 1597, 1611. et Gundisalvus de la Cerda sacerdos alcantarensis Philippo II. a sacris, Olisipone 1583, 1591. in f.; *in b. Judae canonicam epistolam enarationem* Petrus Martinez de Bree, toletanus, doctor et professor saguntinus: *in Apocalypsim* Blasius Viegas S. J., qui in academia conimbricensi et eborensi magna cum excellentis ingenii, acris judicii atque exquisitae doctrinae opinione sacras literas explicavit. Quanti ejus commentarius factus fuerit, patet vel exinde, quod inter 16 annos undecies prodierit (primum Eborae 1601, dein Lugduni 1602, 1606; Venetiis 1602. etc.); valde pro-

---

1) Theol. Mor. L. 1. q. 26, n. 163.

2) Horum elenchum cf. in proleg. Pariae in enarr. in S. Thomae summam, n. 12.

batus quoque fuit Franc. Suario. Sensui morali fere ubique inhaeret, hinc factum, ut concionatorum praesertim manibus tereretur. Praeter eos, quos recensuimus, mentionem merentur: Marcus de la Camara O. Min. complutensis, qui in lucem emisit: *Quaestionarium conciliationis locorum difficilium s. Scripturae,* in quo 600 Scripturae loca exponuntur, Compluti 1587, 1588; Joannes de Alba carthusianus, cujus est: *Sacrarum semioseon, animadversionum et electorum ex utriusque T. lectione commentarius et centuria* [1]), Valentiae 1610. (1591.); Joannes Ferdinandus S. J. toletanus, Romae sacrorum voluminum interpres, dein per Belgium et Hispaniam diu strenuus et intrepidus concionator († 1595.), qui reliquit *Divinarum Scripturarum juxta ss. patrum sensentias locupletissimum Thesaurum,* in quo per singulas dictiones ordine alphabeti literario parabolae, metaphorae, phrases et difficiliora loca totius s. Scripturae declarantur, cujus tamen tantum volumen primum (A-D) prodiit Methymnae a Campo 1604; Andreas Azitores O. Cist. philosophus eximius, magno vir ingenio et maturo judicio [2]), qui scripsit *Theologiam symbolicam,* sive *hieroglyphicam* pro totius Scripturae sacrae juxta primarium et genuinum sensum commentariis aliisque sensibus facile hauriendis, Salmanticae 1597. Ex octo tamen tomis, in quos opus distribuerat, primus tantum prodiit. † 1599. Eodem anno obiit Josephus Acosta [3]) S. J. patria methymnensis, qui inter rerum ame-

---

[1]) Prodiit quoque sub hoc titulo: Selectae annotationes in varia utriusque T. loca difficilliora Valentiae 1613; Venetiis 1616; Moguntiae 1675.

[2]) Nicol. Antonius bibl. hisp. nova 1, 70.

[3]) Distinguendus a Gabriele et Philippo Acosta, de quibus agemus ad a. 1616.

ricanarum scriptores facile excellit [1]), edidit quoque praeter alia [2]): *De Christo revelato ll. 9 et de temporibus novissimis ll. 6*, Romae 1590; Lugduni 1592. „opus sane dignum ut Scripturae s. studiosi assidue lectitent [3])“ propter utilitatem suam saepius recusum [4]). Nec praetermittendus est Joannes de Bustamante de la Camara, complutensis, qui medicinae et philosophiae naturali operam dedit ac *de animantibus s. Scripturae*, t. 2 in 4⁰ (Compluti 1595.) disseruit, quibus Hierozoikon suum Samuel Bochartus rothomagensis superstruxit, memor nostri quibusdam in locis praecipue l. 6. posterioris partis c. 4. Secundum Le Long hoc titulo prodiit: *Historia animalium reptilium, quae in s. codice commemorantur*. Recusum fuit Lugduni 1620, 1658.

48. Postquam Hispania tam diu nos detinuit, ceteras jam regiones citius peragrare licet. Proxime ad Hispaniam prae ceteris accedit *Italia*, quamvis si exegetarum sive numerum, sive doctrinae famam spectes, multum ab illa distet. Ex hac prodierunt [5]): Hieronymus Vielmius O. Praed.

---

1) Ita Georgius Calixtus, de veritate relig. christ. n. 6. Scripsit nimirum Acosta: De natura novi orbis ll. 2, et de promulgando Evangelio apud barbaros, sive de procuranda indorum salute. Salmanticae 1589, 1595. Coloniae 1596. etc. Varias quoque in linguas hoc opus versum fuit, et saepe recusum.

2) Cf. Backer, 1, 1 ss.

3) Michael a s. Joseph, Bibliogr. crit. 3, 129.

4) Addi praeterea posset Didacus del Castillo et Artiga, navarrus archiepiscopus novae Granatae, cujus meminimus fasc. 1. n. 15. Exstant ejus *de vestitu et ornatu Aaronis, seu commentarii literales et morales* in c. 28. Ex. in f. Lugduni 1654; Antwerpiae 1663; 1681.

5) *De mystica numerorum praesertim in sacris literis significatione* scripsit Petrus Bungus, canonicus bergomensis, Bergomi 1585. in 4⁰; Parisiis 1618; *de temporum computatione et divisione, de vero die passionis dominicae* Veronae 1586. Joannes Paduanus veronensis; *de*

venetus, vir sua aetate singulari eruditionis laude conspicuus [1]), quem a. 1554. senatus venetus, cui perspectae erant praeclarae Vielmi dotes, ad lecturam theologiae promovit, quam sexennium tenuit tanta sui nominis fama, ut Pius IV. de instauranda Sapientia romana solicitus, eum in Urbem accersiverit, qui sacras ibidem literas interpretaretur (a. 1560). Patavii discipulum habuit s. Carolum Borromaeum, qui Hieronymum affectu singulari prosequebatur et apud pontificem (avum suum) egit, ut argolicensis in Peloponeso crearetur episcopus (1563). Interfuit adhuc synodo tridentinae, factus deinde est patavinae sedis et antistitis in spiritualibus vicarius generalis et suffraganeus, tumque iterum a senatu veneto ad docendi munus resumendum invitatus, s. Scripturae cathedram sibi oblatam accepit (1565.) usque dum translatus fuerit (1570.) ad ecclesiam aemoniensem. Obiit die 7. Martii 1582. Edidit inter alia: *De sex diebus conditi orbis liber*, Venetiis 1575. complectens 30 lectiones in Gen. 1, quas habuit Patavii Scripturarum interpres. *De d. Thomae Aquinatis doctrina et scriptis* ll. 2, Patavii 1564, quod opus admodum commendat Tiraboschi [2]). Angelus Buonricius, venetus,

---

origine hebraeorum eorumque regimine a creat.one mundi ad Christi Domini adventum tractatum Philippus Philomusus sacerdos venetus, Venetiis 1588. in 4⁰; *paraphrasim in omnes s. Pauli epistolas* cum annotationibus, Venetiis 1589. in f. Antonius Scaynus brixiensis, presbyter et theologiae doctor; Prosper Rossetus seu Rossinus O. Serv. B. M. V. floretinus *commentaria in cantica canticorum*, Venetiis 1594. in 4⁰; *de libris canonicis et opusculum de sensibus s. Scripturae* Justus Rugerius, protonotarius et secretarius apostolicus, Venetiis 1581. in 4⁰. et *de s. Scripturae obscuritate atque ejusdem interpretatione*, Romae 1583. in 4⁰.

[1]) Ita legimus in ejus epitaphio: „In omni scientiarum genere excelluit." Plura cf. ap. Quetif, Script. ord. Praed. 2, 264 s.

[2]) Storia della letteratura ital. P. 7. l. 1. c. 2. n. 28.

congregationis canonicorum regularium s. Salvatoris superior generalis, cujus exstant lingua vernacula: *Declarationes psalmorum*, Venetiis 1584. in 4⁰; *expositiones epistolarum apostolicarum*, ib. 1565. in 4⁰ etc. Tullius Crispoldus *commentaria in acta apostolorum* conscripsit, Firmi 1590. Guilelmus Sirletus ortus est Stili in Calabria a. 1514. Neapolim commigravit graecis, hebraicis latinisque literis operam daturus, atque ita exquisitam trium linguarum intelligentiam est assecutus, ut nihil in eis sciri discique possit accuratius. Sic enim latine, sic graece et hebraice loquebatur, ut in iis linguis natus potius quam edoctus videretur ipsis magistris, quos longe superaverat. Quibus studiis cum mathematicas quoque, philosophicas atque theologicas disciplinas ex ipsis graecorum fontibus haustas conjungeret, brevi tempore in omni scientiarum genere ita perfectus evasit, ut omnium in studiis versatorum princeps passim nec immerito haberetur. Eum Romam delatum amabant Marcellus II. hujusque successor Paulus IV., qui illum in sacrum senatum referre volebat, vicissimque Paulum Sirletus et diligebat ut patrem et reverebatur ut principem ac dominum. Unde non tantum viventi perpetuo aderat atque ab ejus latere vix discedebat, verum etiam morientem nunquam deseruit, sed ad extremum usque spiritum fidelis ei affuit[1]. Pius IV. Sirletum et ipse magno habuit in pretio ejusque fidei ac tutelae nepotem suum, s. Carolum Borromaeum, commisit et ad hujus preces eum

[1]) Hujus cum laude meminit Pius IV. cum eum sacra purpura exornaret, ita patres alloquens: „Hunc in collegium adlegimus, ut quemadmodum Paulo praedecessori nostro morienti officiosissime adstitit, ita etiam suis precibus nostram adjuvet apud Deum ex hac vita migrationem.“ Quod praesagium ipso eventu comprobatum est decimo post elapso mense, quo Pius IV. recitante Sirleto cardinali animae commendationem, ex hac vita migravit.

dein cardinalem creavit. Imo post hujus mortem tam s. Carolus quam Michael Ghislerius (postmodum s. Pius V.) de eo in pontificem seligendo serio egerunt, eaque sola de causa a pontificatu excidisse dicitur, quod nonnulli dubitarent, an homo totus libris et literarum studiis immersus parumque rebus gerendis exercitatus tantam negotiorum molem periculoso eo tempore sustinere posset. Episcopus primo s. Marci (1566.) dein squillacensis (1569.) renunciatur; a Pio V. Romam vocatur ob maximam qua pollebat eruditionem sacrarumque literarum eximiam cognitionem, ut cum aliis doctissimis viris missalis, breviarii et catechismi reformationi ad mentem concilii tridentini, ac demum indici librorum prohibitorum eorumque expurgationi incumberet [1]), ac bibliothecae praeesset vaticanae, quam toto orbe conquisitis exemplaribus praestantissimis, graecis, latinis, hebraicis, arabicis partim editis, partim ms. admodum auxit. Mira erat ejus in egenos beneficentia, praesertim in adolescentes inopes, quos omnibus modis, ut studiis vacare possent, juvit. Vitam omnibus virtutibus ornatam placido fine conclusit d. 8. Oct. 1585. anno aetatis 71. Magnis encomiis ab aequalibus celebratur. Marcus Antonius Muretus propter exactissimam librorum omnium cognitionem eum „spirans musaeum“ appellavit, Stanislaus Rescius „vivam Christi bibliothecam.“ Ita scribit Stanislaus Hosius: „Vellem ostendi mihi quempiam, qui sit tam reconditae lectionis, qui tam multa viderit tantoque labore legerit, quam Torrensis (de quo infra). Ego certo praeter unum cardinalem Sirletum scio neminem, ad quem velut ad oraculum scientiarum recurrebant omnes, quicunque aliqua difficultate in literis quibuscunque tenebantur etc.“ Alius facete

[1]) Operam quoque contulit ad operum s. Hieronymi et actorum conciliorum oecumenicorum editionem. cf. Tiraboschi, Storia della letteratura ital. P. VII. l. 2. c. 1. n. 46.

simul et vere dixit, Sirleti somnia eruditiora fuisse, quam essent plerorumque doctorum vigiliae, cum saepe somno correptus graece aut latine de argumento difficili disputare vel ambiguum locum explanare auditus sit [1]). Ita Latinus Latinius Masio scribit: „In ea re (in ss. bibliis restituendis) Sirletus cardinalis unus omnium pene instar erit, ut ego sentio, qui viri excellentissimi ingenium, eruditionem memoriamque jam multos annos plane perspectam habeo.“ Et Masius Latinio: „Est mihi Sirleti eruditio insignis et memoria admirabilis probe cognita [2]).“ Dolendum, tam eruditum virum non multa literis consignasse, et horum pleraque mansisse inedita. Ariae Montano transmisit *annotationes variarum lectionum in Psalmos* (et forte etiam in Ecclesiasticum [3]). Ab hoc sejungendus non est alter cardinalis, Antonius Caraffa Neapoli natus 1538, quem viri eruditi non minoribus efferunt encomiis. Sic dicitur a Ghislerio [4]): „Vitae innocentia, variarum disciplinarum eruditione et graecae linguae sacrarumque rerum peritia maxime insignis atque in ecclesiasticis negotiis indefessus, a quo omnis adhibita est diligentia, ut undequaque Romam ex universo christiano orbe quoad fieri poterat, correctiores adveherentur codices et graecae

---

[1]) Apud Eggs, Purpura docta l. 5. § 11. ubi plura de hoc cardinali reperies.

[2]) Cf. Hae epistolae scriptae sunt 7. Maji 1569. et 2. Dec. 1570. Cf. op. Latinii t. 2. edit. viterb. 1667. p. 134, 140.

[3]) Hinc Arias Montanus multum eum commendat in praef. ad lectorem, inter alia de hisce annotationibus scribens: „Tanta industria et judicio eas collegit, et quas sequi et quas rejicere oporteat, ita docte admonuit, ut merito tanti beneficii immortales gratias amplissimo huic viro habere debeas.“

[4]) Ap. Vezzosi, I. Scrittori dei chierici regolari detti Theatini t. 1. p. 12.

versionis septuaginta et latinae versionis vulgatae.“ A Pio V. a. 1568. cardinalis, a Gregorio XIII. bibliothecarius apostolicus renunciatur, cui pontifici auctor fuit instituendi festum cathedrae s. Petri Romae. Sixtus V. ejus eruditionem, fidem ac pietatem admirans, eundem cum aliis cardinalibus paris meriti congregationi ss. bibliorum et eorundem correctioni [1]), necnon concilii tridentini interpretationi, breviarii ac missalis castigationi, regularium ordinum reformationi et Vaticano praefecit. Sancto fine decessit Romae 12. Jan. 1591. [2]) Plura ex graeco in latinum vertit [3]), Joan. Cassiani [4]) et Eliae cretensis opera ab innumeris mendis purgavit; Gregorii M. epistolas per locos communes digestas in lucem edidit. Epistolarum decretalium summorum pontificum tomos tres publici juris fecit [5]): ac maxime in colligendis conciliis oecumenicis graecis et latinis pristinoque candori restituendis elaboravit [6]): hinc Baronius in ejus laudes hoc praeconio excurrit [7]): „Quis unquam compluribus retro decursis seculis adeo de christianis literis bene meritus reperitur atque Antonius cardinalis Caraffa? cujus industria intermortua editio Septuaginta duorum rediviva inexspectata comparuit [8]) et nostra vulgata plurimo

---

[1]) Cf. Le Long Biblioth. s. c. 4. s. 3. p. 267 s.

[2]) Cf. Eggs, Purpura docta L. 5. § 16.

[3]) Huc spectat ejus *Catena explicationum veterum patrum in omnia tam V. quam N. T. cantica*, Patavii 1565. in 8⁰; Coloniae 1573.

[4]) Romae 1591.

[5]) Quid praestiterit hic cardinalis enarrat typographus Dominicus Basa in praefatione et dedicatoria editionis operum Cassiani Romae 1588.

[6]) Prodiit haec *conciliorum collectio* Romae 1608. v. 4 in F. Ceterum magnam partem in hac editione, sicut es iu editione epistolarum decretalium RR. PP. et versionis LXX hahuit Petrus Morinus, de quo alias.

[7]) In apparatu ad annales.

[8]) Prodiit Romae 1587, et quia haec editio est rara multumque

excusso pulvere enitescit; cujus et diligentia oecumenica antiqua concilia tam latine quam graece conscripta jam sunt candori pristina restituta. Sed et ejusdem venerandae memoriae viri industria tres etiam tomi epistolarum RR. PP. (ingens plane Ecclesiae romanaę thesaurus a ruderibus antiquitatis effosus) jam habentur excusi."

49. His adde Antonium Marinarium O. Carmel., apulum, qui edidit *Concordiam V. et N. T.*, Parisiis 1586, quam Possevinus dicit [1]) uberem, eruditam et certe perutilem; Paulum Sacratum, celebris Sadoleti sororis filium, ferrariensem, in humanioribus literis admodum excultum, cujus sunt: *in principium Geneseos* commentarius, Ferrariae 1589. in 8°; item *commentarius in psalmos 33 priores*, ib. 1588; Flaminium Nobilium lucensem, latine et graece doctissimum † 1590. Latinorum tum graecorum bibliorum editioni romanae insudavit. *Vetus T. secundum LXX. latine redditum et ex auctoritate Sixti V. P. M. editum cum annotationibus et scholiis* (eruditione refertis) studio et cura Flaminii Nobilii cum ipsius praefatione, juvantibus Antonio Agellio, Laelio, Barthol. Valverda et Petro Morino. Romae 1588. in f. De hac versione ita scribit Huetius [2]). „Quamquam italam illam totam ex latinorum patrum scriptis maximo labore collectam consarcinare et renovare studuerit Fl. Nobilius lucensis, unde sacrorum voluminum pure, presse, reli-

---

expetita a viris eruditis, hinc eam recudit Joannes Morinus 1628. Illam, quae Romae prodiit, omnium editionum pulcherrimam dicit Richard Simon in catalogo praecipuarum s. Scripturae editionum. Ceterum de laboribus meritisque hujus cardinalis in hac editione cf. plura in cl. Le Long Biblioth. s. c. 3. p. 187 ss. et de ipsa editione infra fasc. 3. n. 96.

[1]) Bibl. selectae l. 2. c. 27.

[2]) De claris interpret. p. 110.

giose interpretandorum quivis documentum capere possit; attamen cum pannos illos e patribus undequaque corraserit Nobilius, et non italam unam sed complures alias passim tunc temporis emergentes et omnium usui permissas promiscue patres usurparent, imo pro captu suo loca ex tempore saepe converterent vel ab aliis conversa memoriter recitarent, cumque e LXX. senum editione κοινῇ profecta sit italica, sixtinae autem, quam puram illam esse Hexaplis intextam eruditi propugnant, Nobiliana consentiat, certissimum est non facilius in Nobiliana italam quam aliam quamlibet repiriri posse." Non dissimile judicium proferunt Rich. Simon [1]) et Humfr. Hody [2]). — Evangelista B o s i u s augustinianus (+ 1593.) edidit *theoremata theologica* (Romae 1571.), quibus disserendi ratio, regulae modusque assequendi Scripturae sensum explicantur [3]). — Marcellinus E v a n g e l i s t a O. Min., etruscus, ecclesiastes zelo ardens et valde proficuus, quem romani libenter per 24 annorum cursum audierunt, praeter conciones, sermones etc. [4]) *expositiones* conscripsit *in l. Judicum*, Venetiis 1598; *in Ruth*, Florentiae 1584; *in Danielem*, Venetiis 1588: *in Jonam*, Camerini 1581; *in Apocalypsim*, ib. in 8⁰ etc. Obiit 1593. Laurentius L a u r e t u s O. Carm. venetus, a Gregorio XIV. Adriae episcopus renunciatus, Romae quondam professor publicus, ubi et decessit 1599. Praeter *commentarios in ll. sententiarum*, edidit etiam *tractatus in epistolas ad Romanos et Galatas* [5]). Ascanius M a r t i-

---

[1]) Critique du V. T. l. 2. c. 11. Lettres chois. t. 2. p. 51.

[2]) De bibl. textibus orig. p. 343. Cf. plura in Le Long Biblioth. s. c. 4. p. 230 s.

[3]) Horum nonnulla proponit P o s s e v i n u s, Bibl. selectae l. 2. c. 15.

[4]) Cf. horum Elenchum in bibl. franc. Joan. a. s. A n t o n i o l, 336 s.

[5]) Cf. contin. hist. Fleurii l. 184 § 6.

nengus, brixiensis, canonicus regularis lateranensis † 1600, cujus sunt: *Glossae magnae in s. Genesim* (seu potius in hexaemeron), in quibus post diversas editiones, voces phrasesque hebraicas calculatas, interpretationes ac observationes literales et mysticae ex 200 fere patribus depromptae 2 v. in f., Patavii 1597, quod opus prodigiosum vocat Calmet [1]). Hilarion O. S. Bened. congreg. casinensis, genuensis († 1585.) edidit *Commentaria seu animadversiones in sacrosancta evangelia,* 2 t. in 4⁰. Brixiae 1567, 1578: *Commentaria locupletissima in testamentum et passionem D. N. J. Christi*... quod alias sermo dominicus et coelestis thesaurus appellatur, Joannes Maria Capalla O. Praed. insuber († 1596.), etiam sub titulo *Arca salutis humanae,* Venetiis 1606. in f.

50. Praetermissis e *gallis* Antonio Birrieto O. Min., cujus *commentaria in 4 evangelia,* Parisiis 1581. prodierunt, Natali Taillepied O. Cap., doctore parisiensi, qui haud pauca [2]) edidit, ut *commentarios in prophetiam Jeremiae,* Parisiis 1583; *in Threnos ejusdem* 1582. ib; *Resolutiones sententiarum Scripturae adversus haereticos modernos,* ib. 1574; *tractatum apparitionis spirituum,* Bruxellis 1609. etc. († 1589.); Thoma Beaux-Amis [3]) O. Carmel., doctore parisiensi († 1589.), qui scripsit inter alia ad theologiam polemicam spectantia, *commentaria in evangelicam historiam sive concordiam ex antiquis Ecclesiae patribus congestam,* in quibus quae ad interpretis et ecclesiastae munus faciunt,

---

[1]) In biblioth. sacra. Plura de eo cf. ap. Celsum de Rosinis in lyceo lateranensi illustrium scriptorum s. apostolici ord. clericorum canonicorum regul. Salvatoris lateran.

[2]) Cf. Joan. a. s. Antonii biblioth. franc. 2, 380.

[3]) Hujus cum laude meminimus n. 33.

continentur, Parisiis 1570. v. 2 in f. 1583. v. 4 in f. 1590; 1650; Lugduni 1593. v. 3 in f.; Petro Bulenger trecensi († 1590.) cujus exstat *Ecphrasis in Apocalypsim*, Parisiis 1589. vel (editio secunda) *Commentarius locupletissimus in Apocalypsim*, ib. 1597. [1]), unus eminet Gilbertus Genebrardus O. S. Bened., Sorbonae lumen magnum et Galliarum decus, ut a cl. D'Aguirre salutatur, patria arvernus, natus c. a. 1537. Ricomagi. Cum bonarum literarum amantissimus esset, Lutetiam Parisiorum profectus est, ubi optimis usus est praeceptoribus, ut Adriano Turnebo et Claudio Sanctesio. Postquam a. 1563. s. Theologiae doctor creatus fuit, linguae hebraicae professor regius et interpres in academia parisiensi renunciari meruit. Sixto V. summo pontifice Romam venit, cujus non minus benevolentiam quam cardinalium, quibus praestans ejus doctrina ex operibus in lucem emissis cognita erat, amorem ac humanitatem expertus est. A Gregorio XIV. creatus fuit archiepiscopus aquensis 1591; sed cum staret a foederatorum parte adversus Henricum IV., cujus in regnum successioni vehementer se opposuit, archiepiscopatu aquensis parlamenti senatus consulto privatus fuit 1596. In vivis esse desiit 16. Febr. 1597. Sepulchro ejus hic fuit inscriptus versus:

Urna capit cineres, nomen non orbe tenetur.

---

[1]) Joannes de Fregeville albigensis, mathematicus et chronographus, hoc tempore librum, qui huc referri poterit, lingua edidit gallica, cui titulus: *Tractatus chronologicus* complectens plurimas observationes circa supputationes antiquas Aegyptiorum, Assyriorum, Medorum ac Persarum historiae sacrae consentaneas cum ejusdem chronologiae apologia Parisiis 1583. in 4°. Gallice pariter conscriptus est l. Ludovici Demontiosii (Mont-Josieu † 1588): *Hebdomadae Danielis et dies Ezechielis* juxta tempus, in quo nascendus erat Christus, Parisiis 1582. in 4°.

Annos integros 13 horas quatuor super decem in dies studuisse fertur. Catellum etiam aluit, qui ita institutus erat, ut si quando heri oculis inter studendum somnus obrepsisset, eum excitaret. Amicitia junctus erat cum viris illius aevi doctissimis, ut cum Petro Danesio, Arnaldo Pontaco, Jacobo Billio, Baronio, Valerio, Alano etc. ac vicissim viri doctrina et eruditione praestantes magnis encomiis illum extulerunt [1]. Ita Bulaeus [2]: „Hic annus (1597.) Ecclesiae literatorum lucidissimum sidus exstinxit Gilbertum Genebrardum... Vir sua fama tam notus, ut commendatione non indigeat, praecipue chronologico opere, Psalmorum recensione, editione veteris Liturgiae aliarumque lucubrationum, quas nonnisi ab uno Genebrardo nostra vel postera aetas exspectare debuit." Plurima reliquit opera [3], quorum quaedam tantum hic adducemus: *Joël propheta cum chaldaea paraphrasi et commentariis Salomonis Jarhii, Abrahami Aben-Ezra et Davidis Kirahi, latine*, Parisiis 1563. [4]). — *Rabbi Josephi Albonis, Davidis Kimhi et anonymi judaei argumenta contra christianos ex hebraeo latine, cum refutatione eorundem argumentorum adversus recens trinitariorum dogma*, Parisiis 1566. Daniel Huetius in l. suo de claris interpretibus Genebrardo id laudis tribuit, quod satis feciliter

---

1) Cf. Ziegelbauer historiae rei lit. O. S. B. t. 3. c. 3. § 43

2) In hist. univers. paris. t. 6. p. 936.

3) Horum indicem accuratum cf. ap. Niceron Mémoires pour servir à l'Histoire des hommes illustres etc. t. 22. p. 1. ss. et ex eo Ziegelbauer l. c.

4) Hac occasione mentio fieri poterit Thomae Neli, angli, glocestrensis, hebraicarum literarum professoris oxoniensis, qui Haggaeum, Zachariam et Malachiam ex hebraeo latine vertit, suamque versionem commentario R. Davidis Kimhi ab ipso latine reddito inseruit (Parisiis 1557.).

nec minus fideliter rabbinorum opera transtulerit, in eo tamen illius versionem reprehendit, quod neglectis phrasis hebraicae distinctionibus, linguam quae natura sua brevis et concisa habetur, plus aequo amplificarit. — *De s. Trinitate ll. 3 contra hujus aevi trinitarios et antitheanos*, Parisiis 1569, 1585; *Symbolum fidei judaeorum e R. Mose aegyptio. Precationes eorundem pro defunctis. Commemoratio divorum et ritus nuptiarum e l. Mazhor*, ib. 1569. *Chronologiae sacrae l.*, Lovanii 1570. in 12⁰; Coloniae 1571. *Trium Rabbinorum Salom. Jahrii, Abrah. Ben-Esrae et anonymi commentaria in canticum canticorum in latinam linguam conversa* a G. Genebrardo cum ejus commentariis, Parisiis 1570. in 4⁰; — *Seder Olam Zuta* sive hebraeorum chronicon de mundi ordine et temporibus ab orbe condito usque ad a. Domini 1112; capita R. Mose Ben. Majemon de rebus Christi regis. Collectanea Eliae Levitae et R. Jacob Salomonis filii de eodem, quibus summatim explicatur quidquid judaei de Christo sapiunt, ib. 1573. in 8⁰. — *Origenis Adamantii opera*, ib. 1574, 1604, 1619; Basileae 1620. Haec editio teste Richardo Simone melior est erasmiana tum quia est plenior, tum quia magis critica, tum quia aucta biographia Origenis. Nititur quoque Genebrardus Origenem excusare vel tueri adversus tot incusationes illi illatas [1]). — *Psalmi Davidis vulgata editione calendario hebraeo, syro, graeco, latino, hymnis, argumentis et commentariis genium et primaevum sensum hebraismosve breviter aperientibus instructi*, Parisiis 1577, 1582, 1587,

---

[1]) Feller biogr, univ. 2, 71. eam dicit „estimée même après celle des bénédictins, qui auraient très-bien fait de conserver la dédicace de Génébrard au roi Charles IX., où il y a d'excellentes choses, et l'apologie de Pamphile pour Origène.

1588., editio auctior et optima, quam postea plures aliae aliis in locis subsecutae fuerunt. Hic liber magni aestimatur [1]), nam ut ait Possevinus [2]), „Genebrardus psalmorum literalem sensum est maxime assecutus"; et secundum Calmet [3]): „Genebrardus... inter primores in Psalmos scriptores merito habendus... Defendit versionem graecam LXX in fautores nimis animatos textus hebraici." Alterum opus quo sibi nominis celebritatem [4]) conciliavit hujus est tituli: *Chronographiae ll. 4.* Priores duo sunt de rebus veteris populi et praecipuis 4000 annorum gestis; posteriores e D. Arnaldi Pontaci vassatensis ep. chronographia aucti recentes historias reliquorum annorum complectuntur. Universae historiae speculum in Ecclesiae praesertim seculo a mendaciis, maculis, imposturis centuriatorum aliorumque haereticorum detersum. In reliquis contra judaeos, paganos, saracenos christianae religionis antiquam veritatem perennitatemque repraesentans. Subjuncti sunt libri hebraeorum chronologici eodem interprete. Parisiis 1580. in f. 1585; cum appendice Petri Victorii Palma Cayet, quae usque ad a. 1600. pertingit, ib. 1600; Lugduni 1609. — *Notae chronicae sive ad chronologiam*

---

1) Feller, ib. de hoc commentario scribit „savant et bien écrit, il doit être mis au premier rang avec ceux de Jansénius de Gand et de Siméon de Muis."

2) Bibl. sel. l. 2. c. 18.

3) In Biblioth. s. Cf. etiam Richard Simon, histoire critique du V. T. l. 3. c. 12.

4) De quo ita Feller l. c. „ouvrage qui peut être lu encore utilement aujourd'hui et où il y a bien des choses remarquables, qu'on chercherait vainement ailleurs." Ac generatim de eo affirmat: „Génebrard était certainement un des hommes les plus savants de son siècle. Ses vertus et surtout la pureté de ses moeurs le firent respecter des personnes les plus illustres. S. François de Sales se glorifiait d'avoir été son disciple."

et historiam universam methodus, ib. 1584. in 8⁰, liber valde utilis secundum Possevinum [1]), quem „qui praelegerit priusquam se divinae historiae interiori studio dedat, sciat se optime operam positurum.“ *De sacrarum electionum jure et necessitate ad ecclesiae gallicanae redintegrationem*, ib. 1593. in 12⁰, in quo episcoporum electionem adversus reges clero populoque vindicat. Illud laudat Hallier [2]), igni addixit parlamentum aquense. *Traité de la liturgie ou sainte Messe selon l'usage et forme des Apôtres et de s. Denys*, Lugduni 1597; Parisiis 1602. *De sibyllis dissertatio* reperitur in Perionii opere: *De vita ss. mulierum V. T.* ib. 1565. Utebatur Genebrardus latino scribendi genere facili ac tolerabili, sed nonnihil duro ac synominis et epithetis turgido.

51. E *belgis* mentione digni sunt [3]): Hieronymus Verlenius silvaducensis, Ultrajecti apud Johannitas ss. literarum professor, canonicus et vicarius generalis harlemensis (1587.), qui edidit *commentariorum ll. 3 in omnes psalmos davidicos*, Lovanii 1558. in f. Joannes Livinejus teneramundanus Gandovo oriundus, canonicus antwerpiensis († 1599.), propterea nominandus, quod in plantiniana, deinde

---

[1]) Bibl. sel. l. 2. c. 26. ubi etiam praecedentis operis synopsin exhibet.

[2]) De sacris elect. et ordinat proleg. c. 4. § 22.

[3]) Praetermittimus Jacobum Veld O. S. Aug. brugensem († 1583), quod ejus opera (in Danielem etc.) concionatoribus tantum juvandis destinata videantur; Joannem Covillonium S. J. insulensem († 1581.), qui quondam fuit professor ingolstadiensis et theologus in concilio tridentino, cujus sunt: *Affectiones seu conclusiones e priori ep. Pauli ad Corinthios deductas*, Romae 1554; Gerhardum Mercator natum Rapelmundae 1512. († 1594.) celeberrimum mathematicum et geographum, qui praeter *chronologiam ab exordio mundi ad a. 1568.* edidit *Harmoniam evangelistarum*, Duisburgi 1592.

in romana bibliorum graecorum editione sedulam operam navaverit. Plura quoque patrum graecorum opera latine vertit annotationibusque criticis illustravit [1]). Joannes Buisson alias Rubi, hanno, doctor duacenus († 1595.), cujus *Historia et Harmonia evangelica* saepius prodiit, ut Duaci 1571, 1575; Romae 1575. etc.

E germanis duo nobis occurrunt, Petrus Carbo O. Carthus. metropagitus († 1590.), cujus sunt: *De veritate hebraica*, undenam haec ad divinorum librorum intelligentiam atque versionem petenda sit, Pragae 1590. in 8⁰; *Vulgata*

---

[1]) Huc referri quoque posset, qui sacram geographiam illustravit, Christianus Adrichomius (Adrichem v. 1533—1585), delphius, hoc opere notus: *Theatrum terrae sanctae et biblicarum historiarum*, quod complectitur etiam *Urbis Hierosolymae* quemadmodum ea Christi D. N. tempore floruit et suburbanorum ejus *descriptionem*; collectanea variorum locorum; tabellas chronologicas (ab Adamo usque ad a. 1585); et chronicon utriusque testamenti usque ad a. 109. p. Chr. Coloniae 1590, 1593, 1600, 1628, 1643, 1722. Haec de hoc opere habet Feller (2, 534): „Il était meilleur géographe qu'historien. Sa Géographie sainte est très-estimée. Bonfrérius en a corrigé les cartes.“ Dupin vero (16, 133): „On n'avait point fait jusqu'à Adrichomius de Géographie sainte si exacte et si complète que la sienne; c'était un chef d'oeuvre en ce temps-là, et quoique l'on ait fait depuis plusieurs découvertes, cette partie de son ouvrage est et sera toujours très-bonne et très-utile, aussi bien que sa description de la Ville de Jérusalem. Pour sa chronique elle est beaucoup moins estimable.“ Opus huic affine edidit Michael Aitsinger, austriacus: *Terra promissionis topographice et historice descripta*, Coloniae 1582. in 8⁰. Sacram geographiam illustravit multumque perfecit, nominatim vero Abrahami et Pauli ap. peregrinationibus multum luminis attulit Abraham Ortelius, antwerpiensis celeberrimus geographus, *sui temporis Ptolomaeus* dictus († 1598), cujus sunt: *Geographia sacra*, Antwerpiae 1598, 1603; *Peregrinatio et vita patriarchae Abrahami*, ib. Plura de eo cf. apud auctores a Saxio in Onomastico ad a. 1570. citatos.

editio graeci hebraicique textus, necnon novae ex utroque versionis et variarum annotationum suffragiis a novatorum suggilationibus vindicata et paraphrastica methodo exposita, ib. 1591. in 8⁰. *Commentatio in dictum Gen. 3, 15. Ipsa conteret caput tuum*, ib. 1580. — Franciscus Polygranius O. S. Franc., ferventissimus verbi Dei praeco, qui praeter plurimas *postillas* reliquit *in epistolas Pauli l. unum* Coloniae 1580. Ejus *assertationes quorundam Ecclesiae dogmatum ab aliis quondam, a lutheranis denuo in dubium revocatorum* ib. 1571. sunt in *indice* donec corrigantur.

IV. Historia ecclesiastica cum disciplinis annexis.

52. Fatendum est paucos admodum esse, qui ad hanc epocham pertinentes *Ecclesiae universalis* historiae scribendae incubuerint. Huc referri posse videtur tantum [1]: Carolus

[1]) Attingunt quidem hanc et illi, qui historiam mundi universalem conscripserunt, e quibus mentione digni Alexander Scultetus Prutenus et olim canonicus varmiensis, qui *chronographiam* sive annales omnium fere regum, principum et potentatuum ab orbe condito usque ad a. D. 1541. confecit Romaeque edidit (1596.) „quae quidem, judice Possevino in bibl. sel. l. 2. c. 26, acre viri judicium atque diligentiam ostendit, neque in secundis habenda est;“ Petrus van Opmeer (1526—1595.) amstelodamensis, laicus quidem sed ardens fidei catholicae pugil, qui inter alia edidit *chronicon ab exordio mundi ad annum Christi 1569.* continuatum a Laurentio Beyerlinck ad a. 1611. Antwerpiae 1611. v. 2 in f. Cet ouvrage, inquit Feller 2, 535, est un des meilleurs qu'on ait en ce genre: le style en est net et fort intelligible. Opmèer a le plus souvent puisé dans les sources; tous ses ouvrages sont écrits en latin.“ Joannes de Pineda O. Min. hispanus, Medinae Campi natus, qui „sacrae profanaeque eruditionis laudem singularem laboriosissimis in publicum christianae philosophiae atque universalis historiae monumentis collegit. Desideratur in eo tamen a doctioribus cum stili elegantia,

Sigonius mutinensis, celeberrimus quidem et doctissimus philologus, juris peritus et historicus (n. 1523. vel 24, † 1584.) plurimorum [1]) editor, inter quae huc tantum spectant: *Historiae ecclesiasticae* ll. 14 (Mediolani 1732. v. 2 in 4^{0}), quos hortante Gregorio XIII. conscripsit, opus admodum eruditum. Joannes Antonius Petramelarius l. Onuphrii Panvini *de ss. pontificibus* continuavit ab a. 1565—1592.

Particularium ecclesiarum historiam scripserunt: Nicolaus Harpsfield anglus [2]), qui propter detrectatum jusjurandum de suprema in sacra potestate regia in carcerem conjectus, post 24 custodiae annos ibidem interiit 1583. Ipsius est: *Historia ecclesiastica Angliae*, Duaci 1622. in f. Scripsit etiam *6 dialogos*, quos edidit eius popularis

---

quam adhibere minus curavit rebus omnino intentus, tum historicorum veterum, Berosique et aliorum, ab Annio Viterbiensi in lucem editorum, quos eruditi omnes respuunt, maturius examen. Edidit nempe: *La Monarquia ecclesiastica, o Historia universal del Mondo* 30 ll. et 4 v. divisam, Salmanticae 1588; Barcinone 1594.“ Ita Biblioth. hisp. nova. † 1590.

[1]) Cf. horum elenchum ap. Zedler Universallexicon 37, 1226. s. Inter ea mentione etiam digni: *De republica hebraeorum* ll. 7 Francofurti 1608, Lugduni batavorum 1701. et alibi saepius. Traité méthodique, inquit Feller 2, 703, et qui renferme dans un petit espace bien des choses utiles. — *De regno Italiae* ll. 20 (679—1300.) omnium ejus operum celeberrimum. Traité plein de recherches, d'exactitude et éclairé par une sage critique (Feller ib.). Illius opus de republica hebraeorum supra citatum laudat et Possevinus in Bibl. sel. l. 2 c. 22. illudque ad sacra volumina perlustranda perutile dicit. Omnia opera Sigonii prodierunt Mediolani 1732—37. v. 6. in f. Cf. plurimos, qui de eo scripserunt, apud Christ. Saxum in Onomastico literario ad a. 1550.

[2]) Huc referri potest alter anglus, Nicolaus Saunders, de quo egimus n. 30.

Alanus Copus [1]). Wiguleus Hund, bavarus, juris peritus, Bavariae cancellarius, et insignis sec. 16. historicus († 1588), cui debemus: *Metropolis salisburgensis, continens catalogum successionis archiep. salisburg. frising. ratisb. pataviens. ac brixinensium* etc. Ingolstadii 1582. in f. [2]).

Historia omnium conciliorum (Lugduni Batavorum 1610.) nos donavit Gabriel du Préau seu Prateolus, gallus, doctor sorbonicus (1511—1588.) pariterque „haereseon omnium luculentissimum catalogum literato ordine contexuit" [3]), edito scil. l. sat raro: *De vitis, sectis et dogmatibus omnium haereticorum*, 1569. Coloniae 1581, 1605. De sanctis bene meruerunt praesertim duo Petrus Galesini († 1590.) et Joannes Molanus seu van der Meulen n. 1533. † 1585). Is natus est Insulis (Lille), Theologiae operam dedit Lovanii, ibique etiam post promeritam doctoratus lauream theologicas disciplinas publice tradidit. Suae diligentiae et eruditionis testes sunt plura opera, inter quae eminent: *Usuardi martyrologium* doctissimis uberrissimisque annotationibus illustratum, adjectis tractatu de martyrologiis, chronico cunctorum Flandriae sanctorum et calendario ecclesiastico, Lovanii 1568. et saepius deinceps. Prima tamen editio est

---

1) Cf. fasc. 1. n. 17.

2) Hoc opus solerter continuavit Christoph Gewold, insignis pariter historicus († 1621.) auxitque plurimis diplomatis, ediditque hoc titulo: *W. Hundii Metropolis Salisburgensis aucta, annotationibus illustrata et suo usque tempore continuata.* Monachii 1620. v. 3 in f. Editio ratisbonensis a. 1719. mendis abundat. Cf. Kirchenlexicon 4, 506.

3) Petavius, Protheoria in Epiph. Panarium. Feller tamen advertit 2, 51: Son jugement n'égalait pas son érudition... Ses traités de doctrine et d'histoire ecclésiastique tels que son Elenchus haereticorum firent honneur à son zèle; mais l'Elenchus comprend bien des gens, qui ne doivent pas être placés parmi les hérétiques.

optima. Tractatum illum Baronius luculentum appellat piumque valde ac eruditum; quantique ipse Molanum fecerit, liquet ex suis ad Henricum Gravium literis, in quibus testatur [1] „se tanti viri de Ecclesia Dei et veritate catholica optime meriti nec brevem schedulam deperire aequanimiter pati, cui (dicam ingenue) isthaec omnia hac ex parte accepta fero, quod in densissimam silvam primus ipse ingressus mihi aliisque aditum fecit: quo etiam nomine cum ego tum eruditi omnes plurimum ei debere lubenter agnoscimus et confitemur." — *Historia ss. imaginum et picturarum pro vero earum usu contra abusus ll. 4*, Lovanii 1570, 1594, 1617, 1619. [2]) *Natales sanctorum Belgii*, Lovanii 1595. auctum a Raissio canonico duaceno a. 1626. *De piis testamentis* Lovanii 1584; *Theologiae practicae compendium per conclusiones*, ib. 1585. *De canonicis* Lovanii 1570, opus eruditum res scitu dignas complectens [3]). Juvit etiam Surium in colligendis

---

[1]) Cf. Baronium in praef. ad martyrol. rom. c. 9. Etiam Du Pin de eo scribit (16,133): „Tout ce qu'a fait Molanus est curieux et recherché. Il est le premier, qui ait entrepris de faire des Notes critiques sur le Martyrologe et l'on peut dire qu'il a très-bien réussi." Hanc editionem multum laudat etiam J. B. Sollerius S. J. in sua editione, quam habes in t. 6. Junii in actis SS.

[2]) Prodiit auctum annotationibus, correctionibus et supplementis a Paquot Lugduni 1771; reperitur quoque in Thesauro Zaccariae 9, 402 ss. et in cursu completo Theol. a Migne edito 27, 1 ss. „Die Schrift von Molanus ist so berühmt, dass sie überall bekannt ist; dass sie auch heute noch ihren Dienst thut, brauchen wir nicht erst zu bemerken (Katholik 1865. p. 1. pag. 463)." Titulus primae editionis fuit: *De picturis et imaginibus sacris l. unus*, tractans de vitandis circa eas abusibus et de earum significationibus.

[3]) Ita secundum Feller 2, 59, qui addit: „Tous ces ouvrages montrent que Molanus était très-versé dans l'antiquité ecclésiastique et dans la critique, au moins pour son temps."

sanctorum vitis, suscepitque in se munus censorium editionis operum s. Augustini, quae prodiit Antwerpiae 1577. v. 11 in f. Alter est, ut diximus, Petrus Galesini mediolanensis, protonotarius apostolicus, in linguarum et antiquatum ecclesiasticarum studio versatissimus[1]), s. Carolo Borromaeo in reparanda ecclesiae disciplina administer acceptus, qui edidit *Martyrologium romanum* annotationibus historicis illustratum, Mediolani 1577, romanis tamen censoribus non probatum[2]). Vertit quoque quaedam patrum graecorum scripta latine composuitque *Commentarium brevem de bibliis graecis interpretum LXX*, Romae 1581. Mediolani 1587; *Commentarium in Pentateuchum*, ib. 1587. Quaedam annotavit in tres posteriores Salviani de providentiae ll., quae habentur in edit. romana a. 1564, duosque posteriores ll. qui omnino perturbati erant iu ordinem reduxit, simulque edidit *homilias s. Maximi taurinensis aliaque Paciani, Sulpicii Severi* etc.

---

[1]) Bollandus in praef. gen. ad acta SS. c. 4. § 9. ait opera Galesinii Gregorio XIII. mirifice placuisse.

[2]) „Opus romanorum censorum judicio, affirmat Mich. a. s. Joseph Bibliogr. crit. 3, 257, minime accuratum, imo valde negligenter conscriptum, nimiaque sua prolixitate prorsus ineptum. Certe in eo haud raro personae locaque confunduntur ac nonnunquam fidelitas in citationibus desideratur. Idem Galesinii martyrologium jussu ejusdem pontificis a Baronio recognitum et in multis emendatum prodiit Romae 158¹." „Cio non ostante, addit Tiraboschi storia della letterat. di Italia P. 7. l. 2. c. 1. n. 55, la traduzione dal greco in latino delle opere di s. Gregorio nisseno, l' edizione delle opere di s. Eucherio, di Salviano, di Aimone et di altri antichi scrittori sacri e moltissime altre opere parte stampate, parte inedite, che diligentemente si annoverano dall' Argellati (bibl. script. mediol. v. 2. p. 2. p. 2113.) gli fanno aver luogo a ragione tragli scrittori benemeriti delle scienze sacre." Andres dell' origine etc. d' ogni Letteratura p. 6. l. 4. c. 2: „Tentò il Galesini di ridurlo (martyrologium) a maggiore correzione, ma non fece che accrescere il guasto."

53. Longe plures hujus epochae operam suam collocarunt *in patrum operibus edendis*, censendis, illustrandis horumque operum textu emendando. Ita ex *hispanis* Petrus Chacon (Ciaconus)[1]) toletanus, „in quo, ut habet epitaphium ei Romae positum, multiplicis doctrinae copia cum vitae ac morum integritate certabat; qui a Gregorio XIII. P. M. ss. patrum libris sacrisque canonibus et sacrosanctis bibliis perpurgandis praepositus[2]), in eo munere obeundo eruditione, judicio, fide ac diligentia praestitit.“ Erat in illo, ait Schottus[3]), dum vixit, ut summum benemerendi studium, quo aequalium concessit nemini, sic et modestia singularis tantaque honorum contemptio, ut ne laudari quidem se sustineret, aut praedicari ab iis, qui illius essent opera usi, aequo animo auribusque acciperet.“ Plurima eruditorum virorum[4]) collecta reperies elogia in bibliotheca hispana nova,

---

[1]) Confundi hic non debet cum Alphonso Ciaconio, de quo alias.

[2]) Ejusdem pontificis auctoritate correctioni Calendarii una cum Christophoro Clavio S. J. diligenter institit.

[3]) In dedicat. Sallustii operum ad Jos. Stephanum, quo Schotto teste idem Ciaconius maxime in emendando Gratiani decreto insudabat: „Ingenii etenim ac memoriae summa, qua mirifice excelluit vicitque aequales omnes, felicitate, qui centones atque unde consarcinati essent a Gratiano et quasi stipe viritim collata coaluissent, digitum ad fontes intendendo vere prompteque ostendebat.“

[4]) Ut Baronii, Latinii, Ger. Joan. Vossii, Casauboni, Thuani, Pignorii, quibus alii addi possent, ut Schoenemann in Notit. historico-liter. t. 2. in Cassianum c. 3. ubi eum dicit „magni nominis criticum et elegantioris doctrinae laude florentissimum“, Feller etc. Michael a s. Joseph (Bibliographia crit. 3, 444): „Ciacionius hic ille est celeberrimus sacerdos toletanus, grammaticus insignis, eruditissimus philologus, philosophus ac theologus: denique totius antiquitatis emendator sagacissimus pariter ac felicissimus, quem exteri summi virum ingenii et industriae appellant et omni laude majorem vociferantur... Roma quasi novum Hesperiae lumen Ciaconium mirata est, hominem

ex qua haec pauca delibabimus: „Plane in quo eminebat ante alios sibi aequales Ciaconius, genius ille fuit ad veteres scriptores in lineam revocandos atque sanandos veluti datus ei seculo, quod enixius ceteris hoc pensum volvere nunquam destitit: ut jure eum *ingenii industriaeque ac conjiciendi arte quadam singulari* virum Joannes Grialius, ille qui Isidori opera Matriti cum notis edidit; et *ad antiquos scriptores instaurandos bono publico tamquam e coelo delapsum* Andreas Schottus in laudatione funebri Antonii Augustini archiep. tarraconensis; et *in colligendis veterum naufragio scriptis acuratissimum et in exponendis eruditissimum* Joan. B. Guesnay, dum ad Cassiani lectorem praefatur, exstiment. Acu rem tetigit Joan. Nicius Erythraeus: „Omnino habebat hoc, inquit, ut in sanandis veterum librorum plagis nemo ipso melius medicinam faceret, adeo ut auctorum eorundem animi, ut somniavit Pythagoras, immigrasse in ipsum suamque eidem de iis rebus, quae erant in quaestione, sententiam quodammodo apperuisse viderentur“, nempe in sua Pinacotheca prima, quam Ciaconii nostri honestissima instruxit imagine.“ Hactenus bibliotheca illa. Romae ad plures abiit 56. aetatis a. 26. Oct. 1581. Reliquit *annotationes* [1]) *in Arnobii adversus gentes ll. 7*, et *Minucii Felicis Octavium*, quibus usus est Fulvius Ursinus in sua editione Romae 1582; in *Joannis Cassiani opera*, quae non adscripto nomine Romae

---

nempe velut ex aureo seculo redivivum, et veterum doctioribus non injuria praeferendum sive ob vitae morumque integritatem, sive ob sermonis elegantiam ac nitorem, sive propter modestissimam ab omnique fastu alienam gravitatem. In antiquorum scriptis vel emendandis vel supplendis vel illustrandis rara Ciaconii fortuna, inimitabilis ac summa sollertia, facilitas mira.“

[1]) Annotationibus illustravit etiam plures scriptores romanos. Cf. Bibl. hisp. nov. 2, 179 ss.

prodierunt 1580, et in plures editiones transierunt magnique aestimantur a Gerardo Joanne Vossio [1]); in *Tertulliani opera conjecturae*; has suis adjunxit Latinus Latinius ac Romae edidit 1584. In *s. Isidori* praesulis hispalensis *etymologiarum ll.* 20 notae. Dicere vix potest Joan. Grial, quantum opis hae sibi attulerint in sua scriptorum S. Isidori editione.

54. Innumera patrum opuscula e tenebris eruit Franciscus Turrianus (Torres) [2]) natus Herrerae palentinae dioecesis, vir omni disciplinarum genere excellens, philosophus et theologus eximius, graecae linguae peritia atque exquisitarum et reconditarum literarum cognitione cum paucis conferendus, curiosus antiquitatis indagator, diligentissimus in bibliothecis latentium et cum tineis blattisque luctantium voluminum ss. patrum atque acerrimus investigator [3]). Hic

---

[1]) L. 1. hist. pelagianae c. 7. Mich. a. s. Joseph l. c.: Joan. Cassiani opera ferme ab omnibus tunc neglecta propter errata frequentissima, ita correxit, restituit, emaculavit, ut potius curae ejus debeantur, quam auctoris ingenio ac labori."

[2]) Confundi hic non dedet cum avunculo suo Bartholomaeo Torres, de quo egimus fasc. 1. n. 2.

[3]) Ita in bibl. Script. S. J. Ne vero haec sodalium adulatio videatur cf. ib insignia encomia doctissimorum virorum, ut Baronii, Hosii, Lindani, Navarri etc., quibus adde Bona (in notitia auct.) qui eum „rerum ecclesiasticarum peritissimum" dicit; Nicolaum Antonium in bibl. hisp. nova (1, 487.), qui inter alia haec habet: „Quem ipsi comparemus in superiori seculo totius eruditionis omnigenaeque doctrinae ad aliorum usque invidiam fulgentissimis luminibus splendentem, unum et alterum aut vix paucissimos inveniemus." Et ne scriptores tantum catholicos audiamus, Pearsonius eum appellat (in vindiciis Ignat. Proëmii c. 5.) „virum infinitae lectionis"; Crusius (in diss. historicotheol. de Macario Magnete c. 1. § 2) „magnum illum codicum mss. helluonem et antiquitatis ecclesiasticae non indiligentem indagatorem" (quibus similia habent Espencaeus de continentia l. 1. c. 2; Paulus Colomesius de scriptor. eccl. Steph. la Moyne proleg. ad varia sacra t. 1. f. 13).

celeberrimas totius Italiae atque maxime insignes bibliothecas pene omnes pervolutaverat, excusserat et quasi helluo librorum devorarat, praecipue vulgo graecorum et vulgo ignotorum auctorum. Interfuit theologus pontificius concilio tridentino et pene jam senex ingressus est societatem Jesu a. 1566. (natus enim erat 1504.), in qua studiis semper deditus diem supremum obiit 1584. die 21. Nov. V. Mariae praesentationi sacra non sine aliqua ipsius Virginis in Franciscum benevolentiae significatione: cum enim Pius V. hoc festum tamquam minus antiquum vellet expunctum, Turrianus illius penes antiquos celebritatem comprobans, ut restitueretur, effecit. Ex plurimis vero libris, quos scripsit vel edidit [1]), nonnullos adducemus: *Dogmaticus de justificatione ad germanos adversus lutheranos... dogmaticus de electione divina.* Romae 1551, 1557. in 4⁰; *de summi pontificis supra concilium auctoritate* ll. 3, Florentiae 1551, 1559; *de actis veris VI. synodi deque canonibus, qui ejusdem VI. syn. falso esse feruntur, et de VII. atque multiplici octava l.*, ib. 1551; *de coelibatu et matrimoniis clandestinis*, Venetiis 1563; *dogmatici characteres Verbi Dei ad catholicos Germaniae adversus novos evangelicos ll. 3*, Florentiae 1561; *de hierarchicis ordinationibus ministrorum Ecclesiae catholicae adversus schismaticas vocationes ministrorum atque superintendentium ex Scripturis s. ad catholicos ll. 2*, Dilingae 1569; *de ss. Eucharistia* tractatus duo, Florentiae 1575, Romae 1576, Parisiis 1577; *Epistola de definitione propria peccati originalis ex Dionysio Areop. et de conceptione Virginis et Matris Dei sine peccato* ex Scriptura angelicae salutationis et testimoniis antiquorum patrum, In-

---

[1]) Cf. horum catalogum ap. Niceron 29, 129 ss. Backer 3, 716 ss.

golstadii 1581, Florentiae 1582; *Defensio locorum s. Scripturae de Ecclesia catholica et ejus pastore* adversus nugatorias cavillationes Antonii Sadeelis lutherani, Coloniae 1580. (hoc opus alii ll. apologiae vel supplementi instar secuti sunt); *Epistola ad quendam in Germania theologum contra ubiquistas, arianistas*, Ingolstadii 1584. Edidit vero *constitutiones apostolorum* (Venetiis 1563, cum scholiis, annotationibus, explanationibus apologeticis, 80 canonibus concilii nicaeni etc. Antwerpiae 1623); opuscula quaedam *s. Diadochi* episcopi Photices, *s. Nili* (Florentiae 1573, Antwerpiae 1575); *Joannis Sapientis* cognomento *Cyparissioti* (Romae 1581); *s. Maximi confessoris* (Ingolstadii 1605); *Theodori Abucarae* (ib. 1604); *s. Dionysii alexandrini* (Romae 1606); *Photii* (Ingolstadii 1616); *Basilii seleuciensis*; *s. Maximi martyris*; *Theodori* presbyteri rhaithensis; *Serapionis* episcopi Thmueos, *Leontii byzantini*, *Anastasii sinaitae*, *Anastasii abbatis*, *Nicephori patriarchae*, *Zachariae Mytilenensis*, *Titi bostrensis*, *s. Hippolyti*, *s. Gregorii nysseni*, *Didymi alexandrini*, *s. Joannis damasceni* etc. Verum quidem est nonnullos praeeunte Blondello artis criticae defectum Turiano objicere [1]), sed etiamsi haec re vera illi defuisset, magna semper erunt ipsius in rem literariam merita; verum nec tantus fuit hic criticae defectus judice ipso Crusio [2]), qui ita censet: „Quam praeceps autem hoc fuerit

[1]) Praesertim propter hoc opus: *Pro canonibus apostolorum et epistolis decretalibus pontificum apostolicorum adversus magdeburgenses centuriatores defensio* in 5 ll. digesta. Florentiae 1572. Hoc opus inprimis agressus est Blondellus.

[2]) L. c. ubi Turrianum etiam adversus Albertinum tuetur. Andres (dell' Origine etc. d' ogni Letteratura p. 6. l. 3. c. 2): „Uno de correttori romani (decreti Gratiani) era il Turriano, il quale non tanto in quella correzione, quanto nelle proprie sue opere ha molto giovato al

viri alias doctissimi judicium vel exinde apparet, quod plerique fere auctores isti, quos confictos crediderat Blondellus, nunc in omnium versentur manibus, atque peritissimorum nostrae aetatis comprobentur calculo.“ Quo confirmatur illud, *censuram de criticae defectu*, quam tam libenter recentiores theologis veteribus exprobrant, *ipsam ex criticae defectu oriri*.

Reliqui sunt Ambrosius Morales cordubensis 1513—1590), Gundisalvus Marinus Ponce de Leon hispalensis et Joannes Grial vir humaniorum disciplinarum totiusque ecclesiasticae ac secularis historiae peritissimus, quorum ille in historia patria versatissimus de eaque optime meritus, ac propter opera ad historiam patriam spectantia laudem nonnullam consecutus [1]), opera edidit d. *Euchologii cordubensis martyris* et electi toletani archiepiscopi, cum ejus vita aliisque ss. martyrum cordubensium monumentis scholiis illustratis (in Hispania illustrata 4, 213); alter vero pontificius cubicularius, canonicus toletanus et archidiaconus talaverensis edidit praeter alia [2]): *Theophanis archiep. nicaeni quae exstant opera* ex bibliotheca vaticana graece et latine; Romae 1590. in 8°; *Physiologum s. Epiphanii.* Huetius

---

vantaggio della critica e della giurisprudenza canonica.“ Inter opera vero huc spectantia illud quoque recenset, cujus in annot. praeced. meminimus. „Perchè sebbene il Turriano, prosequitur Andres, non abbia mostrata molto finezza di critica nell' abbracciare indistintamente tanti monumenti, vi ha però sparsa tale erudizione, v' ha toccati tanti punti, v' ha presentate tante nuove viste, che le sue opere sono stato di grand' eccitamento ed istradamento per lo studio critico dell' ecclesiastica giurisprudenza.“

[1]) Cf. haec opera in biblioth. hisp. nova 1, 64 ss. Titulus historiae est: *Coronica general de España*, prosiguiendo adelante los cinco libros que el Maestro Florian Docampo Coronista del Emperador D. Carlos V. dexó escritos, v. 3 in f. Compluti 1574.

[2]) Bibl. hisp. n. 1, 558.

de eo ita scribit [1]): „Praestantissimis fere interpretibus (eum) conferendum censeo. Sermo non vitiosus, stilus accuratus et ad auctorem accommodatus.“ Tertius denique sub auspiciis Philippi II. inter alios viros doctos incubuit perpurgandis et pro dignitate quam acuratissime potuit edendis ex fide plurium mss. *s. Isidori hispalensis operibus*, quae prodierunt Matriti 1599. v. 2, aliquibus etiam adjecit notas eruditas. Plures tamen eaeque doctissimae (sicut etiam ad concilia Hispaniae editionis Loaisae) sunt Joannis Baptistae Perez († 1597), cujus merita in jus canonicum, praesertim in emendationem decreti Gratiani, pluribus prosequuntur fratres Ballerinii [2]).

55. Inter *italos* eminet Latinus Latinius viterbiensis († 1593. a. vitae 80.), probatissimus senum et omni literatura instructus, ut dicitur a Justo Lipsio [3]), qui, teste Baronio [4]), in mendis illapsis cognoscendis lynceos habebat oculos. Multum ei debent Tertullianus et Cyprianus, quorum opera a tot mendis purgavit, hinc ejus opera usi sunt grati posteriores editores ut Pamelius, Baluzius etc. Annos tredecim impendit in emendando textu decreti Gratiani [5]). Ejus *Bi-*

---

1) De claris interpretibus.

2) De antiquis collectionibus et collectoribus canonum P. 3. c. 4. § 6.

3) Centur. 2. miscell. epist. 39.

4) In not. Martyr. rom. ad 1. Jul.

5) Hinc legitur in cod. vatic. 5855. „Latinus Latinius vir magna eruditione praeditus Romae ss. pontificum jussu in expurgandum Gratiani decretum magnum studium operamque contulit.“ Alia elogia cf. ap. Th. Pope Blount in censura eelebriorum auctorum; scriptores vero qui de eo agunt apud Saxium, Onomasticon liter. ad a. 1560. Fried. Borromaeus (de fugienda ostent. l. 1. c. 1.) haec de eo habet: „L. Latinium novimus ipsi extrema jam senecta hominem et aspectu venerando contemptorem hujus famae popularis adeo quidem, ut nihil fere edidisse dici possit, si summa et excellentissima ipsius literatura consi-

bliothecam sacram sive correctiones in sacros et profanos scriptores edidit Dominicus Magrus Romae 1677. in f. Praetermitti vero non debet Felix Perettus O. Min. picenus, postmodum pontifex notissimus nomine Sixti V. († 1599), cui [1] (cum adhuc cardinalis esset), debemus editionem *operum*

deretur." Plura de eo habet Tiraboschii, qui (Storia della letteratura ital. P. 7. l. 2. c 4. n. 34) eum dicit „uomo tanto piu degno d'immortale memoria, quanto meno sembrò egli avido d'ottenerla"; et ita de eo ejusque scriptis scribit: „Due tomi di lettere latine e di altri opuscoli... ne sono venuti alla luce molto dopo la morte di esso, stampato il primo in Roma nel 1659: il secondo in Viterbo nel 1667. Cosi nelle lettere come negli opuscoli egli tratta ed esamina con molta dottrina parecchi punti di Storia, di antichità, di critica, di disciplina, di erudizione per lo piu ecclesiastica; ed ei si mostra uomo in quelle scienze versato al par d'ogni altro. Le stesse lettere fanno testimonianza del vasto carteggio, ch'egli teneva co' piu dotti uomini del suo tempo, come con Jac. Pamelio, con Paolo Manuzio, co' card. Franc. Toledo, Guil. Sirleto, Girol. de la Rovere, Vinc. Laurea, con Marcantonio Mureto, con Girol. Mercuriale, con Andrea Masi, con Camillo Colonna, con Guil. Lindano, con Vinc. Pinelli, con Camillo Paleotti e con più altri; e le lettere da questi scritti al Latinio, che vanno ad esse conginute, ci provano qual conto essi facessero del parere d'un tanto uomo... Dalle stesse lettere noi racogliamo, quanto si adoperasse il Latinio nel confrontare, nel corregere, nell' illustrare gli antichi scrittori e singolarmente Tertulliano, s. Cypriano e Lattanzio, E frutto delle grandi fatiche da esso in ciò fatte è *la bibliotheca sacra ed profana* dal medesimo, stampata in Roma nel 1677, nella quale comprendonsi tutte le note, che il Latinio avea di sua mano aggiunte in margine a moltissimi ss. Padri e altri autori profani nei libri, ch' ei lasciò in dono morendo al Capitolo di Viterbo. Alcune correzioui delle opere di Tertulliano da lui suggerite al Pamelio furono da questo scrittore publicate nella nuova edizione, che di quel Padre egli diede nel 1584."

[1]) Hanc editionem aggressus est hortatu Pii IV. et Pii V., dum Romae in Minorum conventu generalem ordinis sui ageret. At diversis itinerum aliarumque curarum distractionibus praepeditus illi incumbere non potuit. Factus postea cardinalis intermissum repetiit laborem, sed jam

s. Ambrosii Romae 1580—1585. v. 5 in f. saepius dein recusa. Juverit de hac editione audisse judicium editorum posteriorum O. S. Ben. e congregatione s. Mauri. „Postquam semel, ita illi inter alia [1]), haec eadem editio publici juris facta est, illico neglectis ceteris omnis ad eam transiit auctoritas, ita ut ubique locorum, saltem in quibus viget catholicae religionis professio, typis sola recuderetur... Dolendum tamen est in eadem hac editione reperiri non pauca, quae non ab haereticis modo, verum etiam ab orthodoxis haud sine causa minus probentur.“ Haec vero imprimis sunt, quinquepartita operum divisio non sat concinna, quod tractatus quidam valde dubiis receptis ac legitimis quasi indubitati fuerint inserti: „Sed nihil in his omnibus magis offendit, quam quod multa in ipso textu sibi permiserunt ii, quos eidem corrigendo adhibuit em. cardinalis; neque enim istis aliter ab ipso peccatum esse existimamus, nisi quia forte plus aequo eorum diligentiae ac prudentiae credidit. Imo vero neque horum damnandum tanta cum severitate consilium, quippe qui nihil aliud sibi proposuerint, nisi voces quasdam, quae paulo duriores ipsis videbantur, emollire, vel quae obscuriores mutare clarioribus vel denique ad Scripturae seriem auctoris expositiones revocare [2]).“

---

non solus, adscivit enim, ut ipse ait in epist. nuncupatoria ad Gregorium XIII., praeclaros doctores, viros doctrina et pietate graves ac linguarum intelligentia et historiarum cognitione insignes, praeterea in scholastica theologia et patrum lectione admodum versatos.

[1]) In praefat. suae edit.

[2]) *Arnobii disputationum adversus gentes ll. 7* Romae 1583. edidit celeberrimus Fulvius Ursinus, canonicus lateranensis (n. 21. Dec. 1530. Romae † 15. Maj. 1600), qui eo magis hic saltem nominari meretur, quod quamvis majorem consecutus sit famam in illustrandis auctoribus profanis, ad illum virorum doctorum coetum pertinuerit, qui in

56. *Belga* natione erat Jacobus Billius O. S. Bened. Guisiae natus 1535, obiit abbas s. Michaelis in eremo 1581. Praeter opera ascetica vel poetica reliquit [1]: *Sacrarum observationum* ll. 2, Parisiis 1585. una cum epistolis s. Isidori Pelus. „Qui hasce observationes adhibito judicio legit, scribit Ziegelbauer [2], Billium inter praecipuos aetatis suae criticos non numerare non potest [3]. Illas vero adornavit ut christiano lectori facilem ad percurrenda ss. patrum opera complanaret viam, in quibus multae occurrebant salebrae, multi scrupuli, multa errata vel typographorum negligentia vel amanuensium inscitia vel ipsorum interpretum incuria et oscitantia [4]. Illustrandis profanis scriptoribus nullam unquam operam vir pius dignatus est impendere.“ Edidit quoque *s. Gregorii Nazianzeni opera omnia* latine facta scholiisque illustrata Parisiis in f. 1569. Sed cum prima haec

---

editione versionis LXX interpretum desudarunt, de quibus cf. fasc. 3. n. 99. Alia ejusdem opera cf. ap. Niceron t. 44.

[1]) Cf. horum indicem ap. Ziegelbauer, in hist. rei literariae O. S. Bened. p. 3. c. 3. § 40; Niceron, 22, 177 ss. apud quos plura quoque de ejus reperies vita.

[2]) L. c.

[3]) „Ouvrage qui met l'auteur au rang des premiers critiques de son siècle.“ Biogr. univers. 4, 495.

[4]) Scriptores, quos illustravit, sunt Ignatius, Irenaeus, Epiphanius, Origenes, Gregorius nazianzenus, Gregorius nyssenus, Chrysostomus, Eusebius, Theodoretus, Evagrius, Damascenus, Nicephorus etc. ejusque in horum opera observationes doctorum commentariorum loco saepe esse possunt. „Optandum esset, inquit l. c. Ziegelbauer p. 4. c. 1. sect. 2, ut Jac. Billius plures id genus observationum sacrarum ll. confecisset, sed cum viro modestissimo hoc scribendi genus nonnihil fastus et supercilii subolere, ipseque adeo sibi correctorem, aristarchum et severum censorem agere videretur, manum de tabula sustulit, ac opus, quod alioqui fere in immensum protrahere poterat, intermisit.“

editio numeris omnibus non esset absoluta, alteri eique perfectiori adornandae Billius se accinxit, sed morte praeventus eam absolvere haud potuit: ab ipsius obitu Gilbertus Genebrardus et Joan. Chatardus [1]) supremam ei manum imposuerunt, et sub hac epigraphe in lucem publicam emiserunt: *S. Gregorii Naz. opera omnia,* quae exstant, nunc primum propter novam plurimorum librorum accessionem in 2 t. distincta, cum doctissimis graecorum Nicetae, Serronii, Pselli, Nonni et Eliae cretensis commentariis, Parisiis 1583. in f. Vertit quoque quaedam ex Irenaei op. (l. 1. c. 1—18); *opuscula* nonnulla edidit *Joan. Chrysostomi, opera Joannis Damasceni* (partim latine, partim latine et graece prodierunt Parisiis 1577. in f. non sine auctario recusa 1603, 1612. curante Frontone Ducaeo), et *epistolarum Isidori Pelusiotae* ll. 3. (prodierunt graece et latine ib. 1585. in f., quibus deinde duo alii ll. adjecti fuere). Billii versiones generatim aestimantur, nam „verbis paribus sententias apte et fideliter comprehendit; stilo certe nonnunquam excurrit. Verum ipse se intra metas continuo revocat et coercet [2].)“ Melioribus sui aevi criticis accensetur a viris eruditis [3]), qui eum doctissimum [4]) vocant. „Jac. Billius, inquit Feuardentius [5]), vir graece et latine doctissimus ac Gregorii Naz., Damasceni, Isidori Pelusiotae interpres fidissimus et lectissimus 3 (?) ll. conscripsit, qui post ejus obitum nomine sacrarum observationum in lucem prodierunt. In his plurimos hujus ss. mar-

---

[1]) Hic ejus vitam conscripsit.

[2]) Huetius, de claris interp.

[3]) Cf. nonnulla elogia collecta a. Th. Pope-Blount, in censura celebriorum auct. Laudat eum quoque Thuanus l. 74. p. 96. et Fabricius, hist. bibl. fabr. 1, 68.

[4]) Ita Massuet in annot. ad Iren. l. 1. c. 9. n. 5; Baluzius annot. ad s. Cypr. ep. 37. etc.

[5]) In annot. ad praef. l. 2. s. Irenaei.

tyris (Irenaei) librorum locos solerter expendit, feliciter explicavit ac magna fide correxit etc.“ „Praesertim Billius nobis laudandus videtur, inquit Adolphus Stieren [1]), ob summam doctrinam, criticum ingenii acumen, elegantem scribendi rationem, observationibus ipsius conspicuam.“ Et ita Baillet [2]): „Observationes sacras elucubravit, quae manifestant illum inter seculi sui primos criticos censendum esse. Ejus anthologia [3]) in pretio adhuc est. Possevinus ait plusquam 50 annos post doctum illum abbatem nec visum nec videndum fore virum quemquam graecae linguae adeo peritum. Quod elogium aliquatenus immodicum videtur.“

Jacobus Pamelius brugensis (1536—1587.) magistros habuit in theologia Ruardum Tapper et Jodocum Ravesteyn. Absoluto theologiae curriculo Lovanii alias quoque invisit academias discendi seque excolendi desiderio incensus, et Lovanium redux doctoratus lauream promeruit, moritur vero, cum electus esset episcopus audomaropolitanus. Insignem sibi collegerat bibliothecam codicibus veteribus instructam, qua etiam in rei literariae commodum est optime usus. Edidit: *opera s. Cypriani*, quae mss. ope emendavit, scholiis illustravit; vitam s. Cypriani ex ipsius operibus adornatam indicesque copiosos adjecit, et epistolas novo ordine digessit, Antwerpiae 1568. quae editio saepius repetita fuit [4]). *Opera*

---

[1]) Prolegom. edit. opp. s. Iren. 1853. c. 3.

[2]) Jugements de Savants.

[3]) Titulus hujus anthologiae est: *Anthologiae sacrae ex probatissimis utriusque linguae patribus collectae atque octastichis comprehensae ac brevi commentario illustratae* ll. 2, Parisiis 1576. in 16⁰. Item: *Anthologiae sacrae* ll. 4, Genevae 1591. in 16⁰. Epigrammata Billii explent 2 priores ll.; tertius continet epigrammata s. Prosperi; et quartus diversos hymnos complectitur.

[4]) Cf. Schoenemann in notit. historico-liter. in s. Cypr. et Migne patrol. lat. 3. LXIII. ss.

Tertulliani, ib. 1579. et saepius. Mss. ope loca plura castigavit, hiulca supplevit: libros dein in capita distinxit, eorum argumento breviter indicato; annotationibus illustravit, vitam Tertulliani per annos descripsit [1]), paradoxa cum antidoto i. e. auctoris hujus errores cum refutatione adjecit. De annotationibus ita judicat Nourry [2]): „Majoris pretii aestimantur Pamelii in hunc (Apologeticum) aliosque Tertulliani ll. annotationes (quam illae Laurentii de la Barre, de quo n. seq.). Non minima quippe, ut ajunt, consperguntur sacra profanaque eruditione, quae lectoribus prodesse potest. Sed hoc in eis culpant, quod Pamelius a proposito saepius digrediatur, plura congesserit inutilia, et interjecta, sicut diximus, Zephyri paraphrasi, interruperit Tertulliani contextum, quem debebat in hoc et in aliis libris meliorum codicum ope pristinae si fieri potuerit restituere integritati.“ Cogitavit quoque Pamelius editionem operum Rhabani Mauri, consilium vero suum morte intercedente exsequi non potuit. Aliud Pamelii opus *Liturgia latinorum*, Coloniae 1571, 1576. v. 2 ceteris ejusdem praefertur [3]), inter quae sunt: *Cata-*

---

1) In Patrol. Migne, 1, 69 legimus: „In his pamelianis annalibus manent plura imperfecta, hiulca, conjectanea, erronea, quibus resarciendis necessarium subsidium praestat eruditissima J. Aug. Noesselt dissertatio de vera aetate ac doctrina scriptorum quae supersunt Q. Septimii Tertulliani ex historia theologica critica de vita, scriptis ac doctrina ss. Patrum D. Lumper excerpta.“

2) Dissert. in Tertulliani Apolog. c. 3. a. 3. Ceterum de hac editione, quae ad a. 1657. vicies saltem prodiit cf. Schönemann l. c. Migne 1, 35 ss.

3) „Ouvrage qui fait le plus de honneur a Pamelius“ ita Feller 2, 56. Severior censor est Renaudot, qui de eo deque Bona, quem laudaverat, ita scribit (Praef. Coll. liturg. orient). „Qui antea ut Jacobus Pamelius idem argumentum (de rebus liturgicis) tractarunt, etsi multa collegere, quae maximam antiquitatibus liturgicis lucem afferunt, longe

logus commentatorum veterum selectorum in universam Bibliam, Antwerpiae 1569. in 8⁰; *commentaria in l. Judith*, quae habentur in t. 3 edit. operum Rhabani Mauri, quam curavit Coloniae 1626. Antonius Henin; et t. 5. Pamelii exstat commentariolum *in ep. ad. Philemonem.* In priori commentario post prolixam praefationem, in qua hujus libri vindicat auctoritatem, nonnisi difficiliora exponit loca.

Opuscula quaedam *ss. Gregorii nysseni*, *Paulini nolani* et *Hieronymi* edidit Joannes Antonianus O. Praed. neomagiensis († 1588.), divinis humanioribusque literis egregie instructus, in sacra profanaque poetarum ethnicorumque historia versatissimus, ss. patrum lectione ac tractatione assiduus [1]. Nec omittendus videtur Henricus Gravius [2]) lovaniensis († 1591.), qui postquam non sine eruditionis doctrinaeque insignis laude 20 annos Lovanii theologiae esset professor, Romam vocatus est a Sixto V. typographiae vaticanae in edendis ss. patrum operibus praefectus; verum mox morti festinae succubuit. Magni Romae fiebat a cardinalibus Caraffa, Borromaeo et Baronio, qui literis ad academiam lovaniensem datis mortem ejus amare deplorat. Gravius t. 7. operum

---

tamen abfuerunt a certa illa veri cognitione, sine qua frustra in illis explicandis laboratur. Maxime vero quia plerique graecae Ecclesiae disciplinam pro cognita habuerunt, cum ipsis plane incognita foret, syrorum, aegyptiorum, aliorumque orientalium multo minus. Pamelius enim graece parum sciebat etc.“

[1]) Ita Quetif. Script. O. Praed. 2, 283.

[2]) Non confundendus cum Henrico Vermolano Gravio O. Praed., qui ita cognominatus est ab oppido patrio *Gravia* Geldrorum, ob eximiam linguarum hebreae, graecae latinaeque peritiam assiduamque ss. literarum et veterum Ecclesiae patrum tractationem notissimus et commendatissimus († 1552.). Edidit aliquorum patrum *opera*, ut *s. Cyriani*, *Damasceni*, *Paulini nolani* etc. quae prodierunt (partim) post ejus mortem curante Joanne Antoniano, de quo supra egimus.

s. Augustini editionis lovaniensis, Antwerpiae 1577. v. 11 in f., recognovit ediditque: *Annotationes in t. 7. Augustini hip. ep.*, quibus castigationum ratio varietasque lectionum indicatur, res memoratu dignae observantur, obscuriora difficilioraque loca explicantur et illustrantur. Antwerpiae 1577.[1]). Suffridus Petri (vulgo Sjurd Peeters) leovardiensis, ordinum Frisiae historiographus (1527—1597.), tribus, ut legitur in ejus epitaphio, pontificibus maximis et praecipuis sui temporis cardinalibus carus plurima reliquit opera[2]), inter quae nonnulla versa ex graeco in latinum aucta commentariis, praeterea *Gesta pontificum leodiensium* (ab a. 1389—1505. t. 3. gestorum, quae edidit Cheapevillius); *D. Hieronymum, Gennadium, Honorium et Sigebertum de scriptoribus ecclesiasticis* Coloniae 1580, collectio quae non caret pretio, quam auxerunt Miraeus (1639.) et J. A. Fabricius[3]).

57. In *Gallia opera Tertulliani* et *Arnobii* commentariis illustrata edidit Renatus Laurentius de la Barre Parisiis 1580. Primus Barraeus id egit, ut quae passim in scriptis variis viri eruditi, ut Beroaldus, Alciatus, Crinitus, Turnebus, Vetranius, Hotomannus, Cujacius, Scaliger ad emendandum explicandumve Tertullianum, contulissent, conquireret et excerpta una cum suis annotationibus Rhenanis commentariis allineret; ubi vero illi deficerent, in ll. scil. post Rhe-

---

[1]) Cf. Schoenemann Notitiam historico-liter. in s. August. c. 3. a. 1.

[2]) Cf. Hartzheim p. 300 s.

[3]) „Vir studii indefessi, scribit Hartzheim, tenacis memoriae atque historiae qua legendae qua scribendae ita addictus, ut ne horam quidem sineret ullam labi, quam non literis impensam doleret.“ Il écrivait bien en latin, addit Feller 2, 535, possédait le grec, était versé dans l'histoire sacrée et profane, dans le droit et la théologie; mais il manquait de critique.“

nanum additis, de suo proferret: in eo tamen lectoribus molestus, quod sua nusquam a Rhenani aliorumve distingueret. Editio ipsa admodum est nitida [1]). Edidit quoque *opera Rufini* 1580. ib. et opus hoc titulo: *Historia christiana veterum patrum*, in qua omnium fere, qui tempore apostolorum viguerunt et pro Christi Ecclesia militaverunt, acta, tempora, ac rerum ecclesiasticarum status describuntur. In fine Usuardi martyrologium Paris 1583. — *Bibliothecam ss. patrum*, qua continentur illorum de rebus divinis opera omnia et fragmenta Parisiis 1575—79. v. 5 in f. collegit Marguerin de la Bigne, doctor sorbonicus (n. 1546. in oppido Beruières-le-Patry † c. 1590.), auctam 1589. v. 9. Quamvis laudanda sit auctoris sedulitas et intentio, plura tamen merito in ea desiderantur, quae ex indice hispano expurgatorio indicant Possevinus [2]) et Michael a s. Joseph [3]), qui ita de ea scribit: „Nam 1. in ea satis ampla sed male digesta collectione scriptorum qualitas non bene discernitur, quin imo mala cum bona passim confunduntur, iique auctores honorificentissimis appellationibus [4]) commendantur, qui potius ut haeretici aut de haeresi suspecti vel ut schismatici notari taxarique debuissent, ut ab iis lectores prudenter caverent; 2. ipsa opera ibi exhi-

---

[1]) Ita Schoenemann l. c. in Tertull. Nourry diss. in Tertull. Apologeticum c. 3. a. 3: „Quia haec (quae scil. ex virorum illorum scriptis excerpserat) spectant ad grammaticam, ibidem adjecit Rhenani notas, quas quidem, quia romanorum et hispanorum censuram non effugerant, a se prius correctas esse significat. At quia paucas admodum easque brevissimas addidit vixque ullam dedit in Apologeticum hunc librum, vides sane quid ab eo de rebus theologicis expectare debeas.“ Cf. supra annot. ad Pamelium ex eodem Nourry n. 56.

[2]) Bibl. selectae l. 1. c. 19.

[3]) Bibliogr. crit. 1, 530.

[4]) Cujusmodi sunt tituli *Divi, sancti, martyris.*

bentur aut librariorum oscitantia aut haereticorum malitia corrupta et depravata, aut saltem periculosioribus quibusdam phrasibus expressa, quae cum olim utcunque in usu fuissent, nunc male sonant sensumque ingerunt detectae jam veritati contrarium; 3. inter ipsa opera alia sunt supposititia nec digna iis auctoribus, quibus falso adscribuntur: alia cum sint apocrypha ut authentica venditantur: alia denique erroribus scatent et tamen uti innoxia propinantur. 4. ad margines et in indice rerum quaedam ex operibus sententiae signantur, quae a suis contextibus avulsae saniori doctrinae minus consentaneae videantur; et tamen eaedem in ipsis auctoribus vel saniorem sensum referunt vel certe sunt toleratu digniores. 5. in indice chronologico ejusdem bibliothecae non parum negligenter observata est temporum supputatio, quae proinde correctione saepe indiget etc." Hinc donec expurgetur in indicem fuit relegata. — Petrus Pithou (Pithoeus) celeberrimus sui temporis jurisconsultus (n. 1. Nov. 1539. † 1. Nov. 1596.[1]), qui quondam erroribus Calvini addictus, post diligens examen ad Ecclesiam rediit catholicam. Non ita se dabat juris studio, ut non etiam vacaret theologiae, patrum evolveret scripta, scriptorum ecclesiasticorum opera cum codicibus conferret atque emendatiora ederet. Ex plurimis ejusdem operibus[2]) quaedam quae huc faciunt indicabimus.

---

[1]) Cum Petrus Pithou discipulus esset celebris Cujacii, solebat Nicolaus Faber (le Fevre) dicere: „Cujacius discipulo praeripuit, ne primus jurisconsultus esset: ille praeceptori, ne solus." Petri frater Franciscus, eruditis quoque viris est accensendus (1544—1621) atque erat in plerisque operis edendis socius.

[2]) Accuratum horum operum indicem cf. ap. Niceron, Mémoire pour servir à l'histoire des hommes illustres dans la République des lettres t. 5. p. 54 ss. De ipsius vita plura etiam ibidem reperies et apud Raess, Die Convertiten 2, 188 ss. qui ejus biographos quoque

Edidit: *Ottonis Frisingensis chronicon ab orbe condito ad a. Christi 1146. et de gestis Frederici Barbarossae*, Basileae 1569. in f.; *Pauli diaconi historia miscella*, ib. 1569. in 8⁰. *Salviani Massiliensis opera*, Parisiis 1580. Pithoeus non solum epistolarum libro opusculorum Salviani numerum auxit, sed omnes simul ejus lucubrationes ex fide mss. expressas dedit, et quamvis non multos sectatores nactus est, meruit tamen, ut Baluzius, qui centum aliis potior est, eum probaret, et, ni justae rationes superarent, sequeretur [1]). *Veterum aliquot Galliae theologorum scripta*, quorum nonnulla primum edentur, ib. 1586. in 4⁰. *Fulgentii Ferrandi breviatio canonum*, ib. 1588; *Historia controversiae veteris de processione Spiritus s.* in 8⁰. 1590; *de latinis bibliorum interpretibus sententia et Nicephori constantinop. canon Scripturarum*, cum Anastasii bibliothecarii latina interpretatione in 8⁰. 1590. (etiam criticis sacris adjectus); *Comes theologus, sive spicelegium ex sacra messe* (i. e. collectio dictorum patrum de variis fidei christianae veritatibus), Parisiis 1590. in 12⁰; 1608; auctius 1684; *Synodus parisiensis de imaginibus habita a. 824*, Francofurti 1596. in 8⁰; *B. Hilarii ex opere historico fragmenta.* Adjecta ipsius Pithoei vita, Parisiis 1598. in 8⁰; *Corpus juris canonici* ad veteres codd. mss. restitutum ac notis illustratum a. P. et Francisco Pithoeis. Praefixa synopsi historica eorum, qui canones et decreta ecclesiastica collegerunt. Parisiis 1687. v. 2 in f. Hanc editionem multum commendat Doujat inter alia scribens [2]): „Omnium, ni fallor, acuratissima textus editio

---

indicant: plures tamen, qui de eo scripserunt, recenset Saxius in Onomastico literario ad a. 1565.

[1]) Schoenemann, Bibliotheca histor. lit. PP. latin.

[2]) Praenotionum canonic. l. 5. c. 23. n. 7.

erit (scil. usque ad tempora Doujatii † 1688), quam ex emendata illa parisiensi (1587.) adjectis clarissimorum fratrum Petri et Francisci Pithoeorum, non minus probitate morum ac solida pietate, quam omni eruditionis genere illustrium notis e bibliotheca sua depromptis, sui beneficii esse vult vir ill. D. Claudius le Pelletier, regni administer summusque aerarii regni praefectus dignissimus, supremi Galliarum senatus praeses infulatus. Cum enim universae Petri Pithoei proavi sui opera, edita et inedita (pro quantam literaturae omnis supellectilem! quanto reipublicae literariae bono!): cum, inquam, tot illa eruditissima opera committenda praelo statuisset: amore jurisprudentiae ac jurisconsultorum auspicandum duxit ab his in jus canonicum annotationibus... Hae vero notae ex antwerpianae a. 1570. et parisiensis a. 1587. editionum marginibus... prolatae, tum varias continent ex manu exaratis codd. lectiones, tum ecclesiasticorum aliorum medii aevi auctorum loca indicant, ad intelligendos aut illustrandos canones, quibus appositae fuerant, apprime utilia." Maximum tamen sibi nomen fecit penes quosdam Pithoeus hoc opere: *Les Libertés de l'Eglise Gallicane*, ib. 1594. in 12°, a. tamen 1640. in librorum prohibitorum indicem relato.

58. Huc denique referri possunt nonnulli, qui *archaeologiam christianam* illustrarunt vel operae nonnihil in illam

---

[1]) De hoc auctore scribit Raess l. c. „Pithou hat aus dem Calvinismus zwar nicht den Hass, wohl aber wenigstens ein anscheinendes Mistrauen gegen den römischen Stuhl mit sich hinübergeschleppt, was einigen seiner schriftstellerischen Erzeugnisse einen gewissen gallikanischen und ächt parlamentarischen Anstrich gibt. Auch wird fortwährend in den dortigen Gewässern seine Flagge häufig als stimmgebend aufgezogen." De hoc vero opere ita scribit Feller (2, 251): „Ouvrage qui a quelquefois besoin de commentaire, et qui lui suscita des contradictions: on prétendit y trouver plus d'un reste de la religion que l'auteur avait abandonnée, et on ne se trompait point."

contulerunt, cujusmodi sunt: Josephus Pamphilus O. S. Aug. veronensis (1581.), tam generis nobilitate quam omnigena doctrina clarissimus et de antiquitate optime meritus; erat enim historia et lectione antiquorum patrum atque notitia bibliothecarum ac arte musica insignis, hinc etiam cantorum pontificiorum director et episcopus signinus (1570). Scripsit: *De origine multarum gravissimarum in Ecclesia caeremoniarum.* — *De exorcistis et antiquo ritu torquendi et expellendi daemones.* — *De sacris ritibus apud veteres pontifices in conficiendis et administrandis baptismatis, chrismatis et Eucharistiae sacramentis.* Marcus Antonius Columna Marsilius, bononiensis omni doctrinarum, virtutum ac linguarum genere peritiaque ornatissimus, archiepiscopus salernitanus (1574. † 1589.), cujus est doctissima raraque [1]): *Hydragiologia* sive de aqua benedicta Romae 1586; Nicolaus Aurificus (vel Orificus) Bonfilius O. Carm., senensis, qui non solum opus egregium Thomae Waldensis *Doctrinale antiquitatum fidei christianae* t. 3 recudit, sed et libellum composuit *de antiquitate et caeremoniis Missae*, Venetiis 1572. Melchior Hittorp agrippinensis († 1584.), qui accensus zelo catholicae fidei et officiorum ecclesiasticorum tuendorum contra novaturientium haereticorum latratus, impellente Jacobo Pamelio cum aliis collegit catholicos vetustissimos scriptores, qui de officiis ecclesiasticis scripserunt, ediditque hoc titulo: *De catholicae Ecclesiae divinis officiis ac ministeriis varii vetustorum fere omnium Ecclesiae patrum ac scriptorum libri*, Coloniae 1568. in f., Romae 1591. Notior est Joannes Stephanus Duranti, parlamenti tolosani praeses († 1589), hic quidem nominandus, quod suae eruditionis pariter ac religionis certissimum dederit testimonium,

---

[1]) Cf. Ughelli Italia sacra VII, 632 s.

editis tribus libris *de Ecclesiae catholicae ritibus*, quod quidem opus ut firmandis orthodoxorum partibus utilissimum, Sixto V. adeo acceptum fuit, ut et illud Romae suis expensis excudi jusserit (1591. in f.), et ejus auctorem singulari benevolentia sit prosecutus [1]).

V. Theologia practica.

59. Incipiemus ab iis, qui monumenta in jure canonico authentica collegerunt [2]). Ejusmodi sunt Caesar Mazutelli, *italus*, cujus cura prodiit Romae 1579: *Collectio diversarum constitutionum et literarum* (723) *rom. pontificum a Gregorio VII. ad ss. D. N. Gregorium XIII.* — Garzias de Loaysa Giron talaverensis, Philippi principis studiis praepositus, pro serenissimo Alberto austriaco toletano archipraesule vices gerens ac tandem hujus nobilissimae Ecclesiae archiepiscopus (1597, sed † 22. Febr. 1598.), quem viri eruditi ut Thuanus [3]), Ger. Joannes Vossius, Baluzius [4]), Nicolaus Antonius [5]) etc. diligentiae et industriae nomine laudant in sacrae historiae veritate indaganda. Ejus est: *Collectio conciliorum Hispaniae cum notis et emendationibus*, Matriti 1593. in f. Praemittuntur: Ordo et chronologia gothorum regum et suevorum; chronologia toletanorum praesulum, item conciliorum. Antonius Contius (vulgo le Conte) noviomensis,

---

[1]) Ita Doujat, praenot. canon. l. 5. c. 8. Nonnulli tamen hoc opus doctum adscribunt Petro Danes episcopo vauriensi († 1577.), qua de re cf. Baluze in annot. ad s. Cypriani l. de opere et eleem. c. 15.

[2]) Huc pertinet et Antonius Caraffa, de quo supra egimus n. 48.

[3]) L. 117. historiarum sui temporis.

[4]) In praefat. ad Reginonis l. de Eccles. disciplinis.

[5]) In biblioth. hisp. nova 1, 514 s.

qui in bituricensi et aurelianensi academia, aliquandiu etiam parisiensi jurisprudentiam magna cum laude professus est. Tanti illum fecit Cujacius, ut nunquam se non doctiorem ab eo discessisse professus sit († 1586). Ejus scripta ad jus civile dilucidandum maxima ex parte pertinent: illustrando tamen pontificio non minimam dedit operam. Nam praeter *Kalendarium* Ecclesiae latinae et graecae, et *Chronologiam* tripartitam ex Nicephoro episcopo constantinopolitano ad fidem anastasiani exemplaris emendatam et notis illustratam, id quoque curavit, ut nova et emendatior juris canonici editio, docta praefatione et notis aucta prodiret, et prodiit quidem Antwerpiae 1570, sed secundum antwerpiensis censoris judicium mutilata praefatione, amputatis dedicatoriis epistolis etc., qua de re idem Contius conqueritur [1]). Plures ipse Gratiani errores annotat, qua in censura ei jam Antonius Demochares [2]) (de quo egimus supra n. 4) in prima Decreti editione c. a. 1540. praeiverat; imo saepe aperte profitetur Contius Gratianum suae collectioni admiscuisse plurima apocrypha et commentitia [3]). Referri haud immerito huc posset s. Carolus

---

[1]) Lectionum subseciv. l. 1.

[2]) Cf. plura in Doujat praenot. canonic. l. 4. c. 13; l. 5. c. 8.

[3]) Hac de re scribit Andres (Dell' Origine etc. d' ogni Letteratura p. 6. l. 3. c. 2): Antonio Democare... con savia ed opportuna erudizione ebbe il coraggio di notarvi qua e la parecchi errori. Ma chi puo veramente dirsi *il primo* emendatore di Graziano è il dotto giurisperito Antonio Conzio, illustratore della civile giurisprudenza, venerato dallo stesso Cujacio, e che nel lavorare una nova più diligente e critica edizione del decreto di Graziano in prefazioni, in note ed in varie guise ne scoprì gli errori, e ne propose alle volte le correzioni, e ciò che torna a gran lode dell' avvedutezza della sua critica, s' accorse della falsità di vari monumenti da Graziano citati, e particolarmente su le decretali isidoriane si distese ad addurre gli argomenti di dubitarne, che sono realmente i medesimi, che vennero poi proferiti dagli altri critici. Non

Borromaeus († 1584.), quatenus ejus impulsu et praesidio habita fuere septem synodi provinciales, quarum acta prodierunt Mediolani 1599. in f. Lugduni 1683; Patavii 1754; 1843—46. v. 2. in 4⁰, quae *acta ecclesiae mediolanensis* aestimantur, egregias enim instructiones et praecepta plane utilia pro animarum pastoribus complectuntur. Ceterum ex scriptis quam plurimis tam sancti pastoris (quae prodierunt Mediolani 1747. v. 5 in f.), inter quae eminent ejus instructiones, theologia pastoralis fere integra hauriri posset. Hinc clerus gallicanus suis expensis ejus *instructiones pro confessariis* recudit adjecto decreto de iis legendis servandisque. Item ejus *instructiones ad concionandum confessionisque et eucharistiae sacramenta ministranda* prodierunt Augustae 1758; Oeniponti 1846; *pastorum instructiones*, Augustae Vindelicorum 1762, Monasterii 1846. etc.

60. Jus canonicum excoluerunt vel illustrarunt e *belgis* [1])

---

produsse nondimeno questa fatica del Conzio l'effetto, che se ne poteva sperare. Il censore d'Anversa... la tenne soffocata per alcuni anni, ne le permise di vedere la publica luce, se non che mutilate e tronche le prefazioni, in cui particolarmente dimostrava la falsità delle decretali, benchè lasciò stampare le note, dove gli stessi dubbi s'accennano."

[1]) Huc referri quoque possent: Boetius Epo (1529—1599) Rordahusae in Frisia natus, qui in nova duacensi academia per a. 37 in docendo, consulendo, tractandis rebus publicis egregie versatus, titulo comitis palatini donatus ac juris pontificii primarius antecessor dictus est. Obiit 15. Nov. 1599. Plura scripsit ad utrumque jus spectantia, ut *Antiquitatum ecclesiasticarum syntagmata*; *heroicarum et ecclesiasticarum quaestionum ll.*; *de Jure sacro* vel principia juris pontificii. Cf. Doujat l. c. — Gerardus Rudolphus († 1594.), canonicus leodiensis, cujus exstat l. *de literis canonicis*, videlicet formatis, pacificis, commendatitiis, dimissoriis, Coloniae 1582. Ex germanis Nicolaus Vigelius de Dreisa, qui Marpurgi in Hassia jurisprudentiam docuit († 20. Jun. 1600). Plurima reliquit quae ad jus civile pertinent (cf. Zedler Universallex.

Joannes **Wamesius** leodiensis († 1590.), qui annos 16 Lovanii jus civile, dein 20 jus canonicum docuit. Haud spernuntur [1]) ejus *Responsorum* sive *consiliorum de jure pontificio* t. 2 in f., Lovanii 1605, 1618; *Responsiones ad tit. decretalium de appellationibus* ib. 1604. E *gallis* Petrus **Matthaeus** [2]) cujus sunt: *Summa constitutionum pontificalium* seu rerum in ecclesia romana gestarum a Gregorio IX. ad Sixtum V. Lugduni 1588. in 4⁰; *Annotationes in oeconomiam canonicam* ib. 1588. *Additiones ad decisiones Papae* 1610. in f. etc. „In epistola ad Sixtum V. praefixa suae Summae constitutionum profitetur, meditari se novam collectionem sub titulo Septimi Decretalium, hoc est, continuationis constitutionum a summis pontificibus post Extravagantes editarum a Sixti IV. tempore ad ipsum Sixtum V. Et vero paulo post prodiit *Septimus* ille *Decretalium* Petri Matthaei Cardinali Cajetano dicatus (Francofurti 1590.), quem tandem lugdunenses bibliopolae in editione corporis canonici a. 1661. post Extravagantes communes collocarunt. Ei operi non modo auctoritas publica deest, sed alia non pauca in eo desiderantur, et quantum ad titulum et vel magis quantum ad rem ipsam. Primo enim si Clemens V. collectioni suae

---

48, 1205) et *methodum juris pontificii*. Lugduni 1584. in 8⁰; Basileae 1616, 1618. Hujus crisin fuse instituit Petrus **Gibert** in corpore juris canonici per regulas naturali ordine digestas, proleg. p. 1. tit 25. Cf. **Mich. a. s. Joseph** in Bibl. crit. 4, 469 ss. secundum quem hoc opus utilitate sua non caret quamvis teste Giberto magna laboret obscuritate. Sed nondum nobis constat, utrum auctor fuerit catholicus.

[1]) Hunc distinguere oportet a Petro **Matthieu** (1563—1621.), qui plura opera ad recentiorem Galliae historiam spectantia edidit.

[2]) Nam, ut scribit **Donjat.**, praenot. canon. l. 5. c. 8, „Ingenium ei promptum et facile, judicium acre, memoria jurisconsulto vere digna, labor indefessus, eminens in utroque jure doctrina, rerum etiam forensium usus singularis; reipublicae non minus quam scholae idoneus."

titulum illum *Septimi Decretalium* convenire putavit, hic jam non septimus liber, sed post additas Extravagantium duas collectiones decimus Decretalium dicendus esset. Deinde nec ll. nec titulorum ordinem in prioribus collectionibus servavit auctor: et novos magno numero titulos inseruit, quorum plerique ad aliquem ex Decretalium titulis referri potuissent exemplo aliarum compilationum minorum. Denique si quis accurate cuncta perpendat, facile deprehendet et utilia praetermissa et minus necessaria huic operi fuisse intexta [1]." Petrus Gregorius tolosanus, utriusque juris et omnium scientiarum peritia magnus [2]), qui publice cum laude jura interpretatus est Tolosae, Cadurci (1570—80), dein Mussiponti, ubi decessit a. 1597. Ejus opera ad jus pontificium spectantia continentur t. 2, quorum prior complectitur *Partitiones* totius *juris canonici*, in 5 ll. digestas scholiis et annotationibus illustratas, instar syntagmatis totius juris ecclesiastici: alter vero comprehendit: *Commentaria et annotationes* in decretalium proëmium; ad tit. de summa Trinitate et fide catholica; de constitutionibus, de rescriptis, *de electione* in re beneficiaria clara ac lucida *enarratio*; de usuris ll. 3 etc. Sed et ad jus quoque canonicum ex parte refertur *Syntagma juris universi* in 3 p. digestum et in ll. 50 distributum, in quo divini et humani juris totius materia naturali ac novo methodo explicatur. His celebrior est Jacobus Cujacius (Cujas Cujans), pariter tolosanus (1512—1590.), qui humili genere natus non parentum nec magistrorum ope, sed ingenii proprii viribus et improbo labore ad summam omnis literaturae ac praesertim juris (imprimis civilis) peritiam pervenit [3]). Omnia fere doctorum ac inter-

---

[1]) Ita Doujat l. c. l. 4. c. 26. n. 2. 3.

[2]) Ita Bona in notitia auctorum.

[3]) Cf. Doujat, Praenot. canonicarum l. 5. c. 8.

pretum juris volumina evolverat, cujus postea laboris eum poenituit; novam e graecis fontibus interpretandi rationem hausit, quam bonorum utriusque linguae auctorum atque historiae veteris ac romanae praesertim luminibus ad culmen perduxit [1]). Docuit per annos ferme 40 variis in academiis,

---

[1]) Cf. Rosshirt Kirchenlex. 2, 933 ss. qui inter alia haec de eo scribit: Er gilt gewöhnlich für den grössten Civilisten unserer Wissenschaft, aber nicht dieser zufällige, von subjectiven Ansichten oft abhängende Punkt ist es, wesshalb wir auf ihn Rücksicht nehmen, zumahl dieser Mann für das kanonische Recht wenig gethan hat und das germanische Recht sogar misverstand, sondern hauptsächlich deswegen, weil in ihm die Richtung jener Zeit sich repräsentirte, welche den alten mittelalterlichen Weg verlassend, nicht mehr sich aus sich selbst gestalten wollte, sondern durch ein wissenschaftliches Zurückschreiten, welches dann mehr künstlich als natürlich zum Fortschritt gebildet werden sollte... Er begann eine neue Methode in der Erklärung des römischen Rechtes und theils durch das vorjustinianische theils durch das nachjustinianische Recht, durch wahre Philologie und ächtes Eindringen in die lateinische und griechische Sprache, Benützung aller Antiquitäten und wahrer Einsicht des Römerthumes — also auf sicherer Unterlage mit ungeheurem Fleisse, — stellte er das Verständniss des corpus juris civilis her. (Hinc Feller 11, 247: Cujas est celui de tous les jurisconsultes modernes, qui a pénétré le plus avant dans les mistères des lois et du droit romain). Postquam vero hujus methodi abusum carpsit, prosequitur auctor cit.: Was nun aber das Verhältniss des Cujacius zum kanonischen Rechte betrifft, so ist darüber Folgendes anzuführen: Er war nicht weniger bemüht, das zunächst geltende kanonische Recht philologisch besser zu erforschen, und namentlich waren es die Collectionen der Decretalen, aus welchen Gregor IX. seine grosse authentische Arbeit machen liess, worauf er seine Aufmerksamkeit richtete. Die Collectio Innocentii III. im Zuhammenhange mit der Sammlung des Bernardi praepositi papiensis und des Joannes Gallensis hatte Anton Augustinus zuerst Ilerdae 1576 abdruken lassen. Zum zweiten Male erschien sie durch Carolus Labbaeus mit Noten und Verbesserungen des Jac. Cujacius Paris 1609. Man sieht also, dass dieselbe Bestrebung des grossen Mannes mehr auf die Documentbücher des Rechts, wie auf die Verar-

ut Cadurci, Biturgiis, Valentiae, Augustae Taurinorum, Parisiis, indefesso labore, continuas sex septem horas singulis lectionibus meditandis ac digerendis impendere solitus: ac si qua re non satis liqueret comperendinare ac recitationem in alium diem differre non dubitabat. Neque ex scripto dictabat, sed continua pauloque lentiore oratione jura exponebat. Ingens erat auditorum ad ejus praelectiones concursus; illorum numerabantur Biturgiis mille. Fertur etiam humi jacens pronus in ventrem libris circa se dispositis studuisse. Ejus opera prodierunt Parisiis v. 10 in f., quae editio est optima; magis commoda et utilis propter egregium indicem est illa, quae prodiit Neapoli 1762: inter haec vero opera nonnulla ad jus canonicum spectant, ut Recitationes ad secundum, tertium et quartum decretalium, ad quas enarrandas nonnisi provecta jam aetate accessit [1]).

61. Ex *Italis* juri canonico operam dederunt Laelius

---

beitung des Rechtes selbst ging, was bei der Betrachtung des römischen Rechts weniger in Betracht kommt, wie hier im canonischen, wie es sich von der lebendigen Praxis eines erst in Uebung gekommenen Rechtes handelte... Ueberhaupt trübte die Gährung seiner Zeit oftmals seine Ansicht über die Bedeutung der Kirche, ja seine Methode widersprach der Ansicht der Kirche, wornach nicht Alles im Leben auf den geschriebenen Buchstaben gegründet werden darf." Andres (dell' Origine etc. d'ogni Letteratura) z. 6. l. 3. c. 2: „Lo stesso sole della civile giurisprudenza, il gran Cujacio, volle impiegare i molti suoi lumi per illustrare anche la canonica, e sparse i tesori della sua copiosa e scelta erudizione per ispiegare alcuni libri delle decretali, e mostrare ad altri la via da coltivare con profitto ed anche con diletto degli studiosi le parti eziandio, che sembrano piu aspre e inamene del diritto canonico." Plurima hujus viri elogia cf. ap. Th. Pope-Blount in censura auctorum celebr. Auctores vero qui de eo scripserunt cf. m. Saxi Onomastico literario ad a. 1556.

[1]) Cf. Doujat l. c. Teste tamen Rosshirt l. c. jam Alexander Scotus, Cujacii discipulus, harum *recitationum* authentiam negavit.

Jordanus, juris civilis quondam Romae professor (1563.), dein episcopus acernensis, demum archiepiscopus rossanensis († 1583.), qui scripsit: *De romanae sedis origine et auctoritate*, Venetiis 1584; *de causis majoribus ad papam deferendis*, ib. 1572. — Alexander Tartagni Imolensis, juris professor in academiis bononiensi et ferrariensi adeo celeber, ut *juris peritorum pater*, *in jure monarcha* salutaretur. Scripsit *Commentaria in Clementinas*, *in Sextum*, et alia opera, † 1587. — Sebastianus Medices, protonotarius apostolicus, qui hoc tempore Florentiae floruit, et inter multa opera juridica [1]) quaedam ad jus canonicum spectantia edidit. — Hieronymus Albanus Bergomas (1504—1591.) a Pio V. cardinalis creatus (1570.) „vir fuit excelsi animi, profundi judicii, reconditae sapientiae, eruditionis maximae et eloquentiae singularis: in voto dando immutabilis maximeque liber ac in salibus edendis facetus, temperatus minimeque mordax et in sententia dicenda gravis“ [2]). Militari quoque arte fuit praestans, hinc Pius V. de bello turcis inferendo cogitans, ejus maxime opera usus est, eumque ad principes christianos pro ineundo foedere legatum et suasorem misit. Exstant nonnulla praeclara hujus cardinalis doctrinae et jurisprudentiae monumenta a doctis aestimata, ut *de summi pontificis et concilii potestate*; *de ecclesiarum et ad eas confugientium immunitate l. 1.* etc. Huic alterum cardinalem Gabrielem Paleotum (1524—1597.) addimus, Bononiae natum, qui literis apprime instructus moribus quoque angelicis in adolescentia refulsit, quam incorruptae innocentiae

---

[1]) Horum catalogum cf. apud Zedler, Universallex. 20, 85 s.

[2]) Ita Eggs, Purpurae doctae l. 5. § 24. Albanus prius animum ad arma converterat, multisque in bellis reipublicae venetae perhonorifica munia obiit, uxorem quoque duxerat.

laudem ac famam toto vitae cursu integerrime servavit. Decennio publice docuit jurisprudentiam magno omnium applausu et accursu: inter suos discipulus fuit quoque Hippolytus Aldobrandinus, postea summus pontifex Clemens VIII. Paulus IV. qui Ecclesiae tum reformationi totus intentus viros eidem procurandae aptos undique venabatur, pervulgata Paleoti fama commotus Romam evocatum s. Rotae auditorem creavit, maximisque negotiis pro sedis apostolicae honore et totius Ecclesiae utilitate transigendis doctorem adhibuit. Pius IV. illum ad concilium tridentinum misit, in quo haec ejus partes erant: concilii decreta digerere literisque mandare; legatos apostolicos et principum oratores adire, eorum consilia ultro citroque referre; si quid esset controversiae, de jure respondere: antistitum opiniones pro constituendis decretis conscribere etc. Qua in re tanta sapientiae, sedulitatis, fidei et integritatis documenta praebuit, ut patres moti dignum judicarint, quem ob merita publicis literis apud pontificem laudarent eundemque suae sanctitati ad gratiam enixissime commendarent. Igitur Pius non tam patrum precibus quam Paleoti virtutibus impulsus eum anno 1565. in cardinalium album retulit et a. sequenti episcopum bononiensem dixit. Omnibus boni pastoris virtutibus refulsit, synodumque diocesanam celebravit. Cum Gregorius XIII. bononiensem ecclesiam in metropolitanam erigeret (1582.), ipse primus illius archiepiscopus synodum quoque provincialem celebravit. In comitiis post Sixti V. mortem habitis unum tantum suffragium pro consequenda Petri cathedra illi defuit. Scripsit Paleotus Diatribam *de nothis et spuriis* a doctis valde probatam: *De sacris et profanis imaginibus ll.* 2, quibus multiplex abusus juxta ss. concilii

---

[1]) Bona in notitia auct.

[2]) Cf. plura de eodem ap. Eggs, Purpura docta l. 5. n. 12.

tridentini decreta detegitur, laudatissimos magnaeque eruditionis (Bononiae 1582, Ingolstadii 1594. in 4°.); *Archiepiscopale bononiense* (Romae 1594. in f.), opus insigne omnium summam continens, quae ad rectam cujuscunque dioecesis gubernationem pertinent. His notior est Joannes Paulus Lancelottus perusinus († 1591.), qui *institutiones juris canonici* ad modum institutionum Justiniani (Romae 1563. Venetiis 1564.) hortatu Pauli IV. conscripsit [1], quibus tamen nihil adjecit ex jure novo per concilium tridentinum statuto. Eae pari cum Cucchianis minoribus instituto, nec multum dispari forma, paulo forte minus elegantiae sed paulo plus perspicuitatis habent. Ordo non multum diversus, uterque vix ultra decretalium et minorum collectionum metas excurrit, quarum verbis pressius inhaeret Lancelottus [2]). Saepius prodierunt; melior editio ea est, quam curavit Joan. Doujat in v. 2. Scripsit praeterea *de comparatione juris pontificii ac caesarei et utriusque interpretandi ratione*: composuit etiam rerum indicem corporis juris canonici, quod sub auspiciis Gregorii XIII. Romae 1580. prodiit.

---

[1]) Andres (dell' origine, de' progressi e dello stato attuale d' ogni letteratura p. 6. l. 3. c. 2.): „Mancavano al diritto canonico le instituzioni, e le compose Lancellotto e quelle instituzioni hanno poscia servito per lungo tempo di libro classico a' canonisti." Tiraboschi, Storia della letterat. ital. P. 7. l. 2. c. 4. n. 32: „Benche ei non avesse la sorte di vedere mai la sua opera solennemente approvata da' romani pontefici, potè nondimeno esser pago al vedere, che se ne fecero presto replicate edizioni, e ch' ella fu creduta degna da aggiugnersi al corpo del diritto canonico, come si è fatto ancora nelle piu recenti edizioni di esso. Inanzi a quello del 1606. si premettono le testimonianze all' opera stessa sommamente onorevoli di molti giurisconsulti etc." In has institutiones commentarios scripsit Joannes Majoretus, tolosas, quas ejus filius edidit. Tolosae 1676.

[2]) De institutionibus *cucchianis* cf. supra fasc. 1. n. 24.

62. Inter *hispanos*[1]) vere eminet par juris peritorum nobilissimum eodem anno (1586.) defunctorum, Martinus Azpilcueta a patria communiter Navarrus dictus, et Antonius Augustinus. Illum „Navarra a. 1493. protulit, Castella autem nova educavit, Gallia virum fecit, Castella vetus Salmanticae sublimi loco posuit, Lusitania ornavit, decoravit ac tandem Roma summis quos privata fortuna capit, honoribus virum auxit, ejusdemque diem suum obeuntis cum magnificentissima pompa funus duxit.“ Ita de eo bibliotheca hispana, quibus adde, eum s. Francisci Xaverii fuisse avunculum, cum hujus sancti mater fuerit Martini soror; prius Tolosae, dein quatuordecim annos jus canonicum docuisse Salmanticae, sexdecim Conimbricae, quo enixis precibus eum vocavit Joannes III. ad hujus academiae florem famamque augendam. Bartholomaeum de Carranza, archiepiscopum tolosanum, magna industria defendit prius Pinciae, dein Romae, quo octogenarius properavit. In hac urbe tribus pontificibus fuit eximie carus, Pio V., Gregorio XIII. et Sixto V., ut non alio consultore uterentur in iis dijudicandis, quibus conscientia constricti tenemur. Ac Gregorius XIII. tantum homini honorem habuit, ut cum per urbem iter habens ante ejus aedes obequitaret, continuo juberet eum evocari foras et integram fere horam in via detineret[2]). Indefesso labore usque in extre-

[1]) Huc referri quoque posset Ludovicus de Paramo, archidiaconus et canonicus ecclesiae legionensis, deinde apud siculos fidei causarum apostolicus inquisitor, qui inter alia scripsit: *De origine et progressu officii s. Inquisitionis ejusque dignitate et utilitate, necnon et rom. pontificis potestate et delegata inquisitorum, edicto fidei et ordine judiciario s. officii*, Matriti 1598, Antwerpiae 1614, in f. „Plenum scil. opus, inquit bibliotheca hisp. nova 2, 57, varia eruditione ac doctrina, quod scribendi stilus et latinae eloquentia facultas non mediocriter ornant.“

[2]) J. Nicius Erythraeus in Pinacoth. 1, 1.

mam senectutem studio incubuit, illudque dies ante suum e vita discessum non amplius quinque intermisit, tantique ab omnibus aestimabatur ejus eruditio et prudentia, ut ejus responsa oraculorum instar haberentur, et quilibet, qui in aliqua facultate excelleret, alter Navarrus appellaretur. Cum tanta eruditione solidarum virtutum conjunxit culturam. Cathedram nunquam conscendit, quin b. Virginis recitasset rosarium [1]: Tolosae ac Salamanticae qui mane conspectus fuerat in magna auditorum corona jus pontificium interpretari, vespere deprehendebatur in nosoconiis infimae sortis aegrotis praecinctus linteolo lectos sternere, sordes detergere, cibum in os inserere, nullum officii in eos genus quantumvis illiberale vel sordidum a se alienum ducere: jejunia nonagenarius senex servabat; mire semper misericordiae virtutem excoluit, adeo ut equus, quo vehebatur, sponte sua ad cujusvis pauperis occursum consisteret: ad excipienda quaevis reipublicae tam ecclesiasticae quem seculi munera ubique erat plane inexorabilis. Eum tandem meritis repudiatis quam gestis honoribus potiorem atque illustriorem oppressit mors, dum annum ageret 94 [2]. Navarri laudibus plena sunt aequalium et eo inferiorum commentaria, quoties mentio ejus incidit, passimque doctorum juris canonici sua aetate facile princeps salutatur [3], et etiam Buddeus protestans fatetur [4]: „Inter interpretes juris canonici, qui sec. 16. floruerunt, maximam prae reliquis celebritatem consecuti sunt Didacus Covarruvias (cf. supra n. 24.) et

---

[1]) Er hat 60 Jahre lang den Catheder nicht bestiegen, ohne vorher den Rosenkranz zu beten. Historisch-polit. Blätter 1869. Bd. 64. S. 443.

[2]) Hinc in epitaphio:

Ut tamen in terris aequavit Nestoris annos,
Sic illi in coelo stet sine fine quies.

[3]) Cf. encomia in bibl. hisp. nova l. c.

[4]) Isag. historico-theolog. l. 2. c. 5. § 7.

Martinus Azpilcueta." Etiam in theologia morali merito auctoribus classicis accensetur [1]), et judice Gury inter antiquiores casuistas est ipse vir eminens. Ejus opera, quae omnium manibus versantur, non sine ipsius laude et legentium fructu [2]) prodierunt Romae 1590. v. 3, aliis aucta Venetiis 1602. v. 5, ex quibus notanda: *Manuale sive Enchiridion confessariorum et poenitentium* (prius hispanice Salmanticae 1557; auctum Pinciae 1569; latine Romae 1588. et saepius alibi), liber utilissimus, quem alii vel in compendium contraxerunt, vel adjectis annotationibus aliisque addi-

---

[1]) Cf. verba synodi mechlinensis a. 1607. quibus hoc manuale commendat supra n. 46. Ceterum in hac periodo plures floruerunt auctores in theologia morali classici, ut patet ex his s. Alphonsi Ligorii verbis (dissert. scholastica morali Neap. 1755.): Sedulo semper advertendum, quod auctoritas scriptorum non ex multitudine, sed ex eorum gravitate aestimari debet: ita ut paucorum vel etiam unius doctoris speciali scientia ac pietate praediti auctoritas aliis pluribus aliquando praeferenda sit. Non enim eodem modo inniti possumus auctoritate aliquorum auctorum, puta Caramuelis, Zanardi, Joannes Sancii, Leandri, Martini a s. Joseph, Dianae, Antonii a Spiritu s., Tamburini, Pasqualigi et aliorum, qui licet docti et probi ac bono fine ducti fuerint (non enim mala fide tradidisse ea, quae scripserunt, fas est suspicari), tamen incauti in pluribus opinionibus nimis benignitati indulserunt: sicut innitimur auctoritati Suarii, Soti, Azorii, Cani, Silvii, Cajetani, Bannez, *Navarri*, Paludani, *Toleti*, Sylvestri, Lessii, Angeli, Vasquez, Armillae, Valentiae, Laymanni, *Molinae*, de Lugo, Castropalai, Bonacinae, *Em. Sa*, Pontii, Cabussutii, continuatoris Tournely, Roncagliae, Salmanticensium, Petrocorensis, Abelly, Cardenae, Coninck, Gamachaei, Isamberti et aliorum, quorum scientia quanta sit, undique perspecta est, praeter d. Thomam, d. Bonaventuram, d. Antoninum et Sotum, quorum auctoritas aliis equidem praeponi debet."

[1]) Ita Bona in notitia auctorum.

[2]) *De tempore horarum canonicarum* p. 3. edidit Marcellinus Francolini Romae 1581, Venetiis 1605.

tionibus auxerunt, ut Simon Magnus Ramlotaeus, leodiensis ecclesiae ad s. Petrum canonicus (Parisiis 1587.); Franciscus de Sese juris consultus (Venetiis 1573.), Andreas Victorellus etc. *De horis canonicis et oratione*, olim hispane Caesaraugustae 1560; latine Lugduni 1580; Romae 1586 [3]); *Commentarium in cap. Inter verba XI. q. 3.* in quo de gloria, honore, laude, ac bona fama, deque ingloria, vituperio, infamia et detractione etc. tractatur, Conimbricae 1544. in f. Pinciae 1572. (hispane); Romae 1584. in 4°; *de alienatione rerum ecclesiasticarum ac de spoliis clericorum commentarium* in principium et gloss. Summae XII. q. 2. de spoliis clericorum, super cap. *Non liceat Papae* eadem causa et quaestione, Romae 1573. Recognavit postea et locupletavit; *de reditibus beneficiorum ecclesiasticorum*, quo docetur, quibus usibus sint impendendi et quibus personis dandi aut relinquendi, super cap. *Quoniam quidquid XVI. q. 1*, Pinciae 1566. (hispane), Romae 1568, 1574. (latine); Contendit in hoc opere ecclesiasticos non ex praescripto misericordiae sed ex lege ac praecepto justitiae obstrictos esse, ut bona ecclesiastica in pauperum sustentationem, exceptis tantum sibi pro statu suo necessariis, erogent. Cui cum opposuisset Franciscus Sarmiento Rotae tunc judex librum suum *de reditibus ecclesiasticis*, in quo illam sententiam asperitatis ac nimii rigoris plenam esse persuadere nititur, defendit se Navarrus *Apologetico pro l. de reditibus ecclesiasticis*, Romae 1570. (vel 1571.), Antwerpiae 1574: *Commentaria in 7 distinctiones de poenitentia*, *relectiones in diversa juris canonici capita; Consiliorum seu responsorum* ll. 5 juxta ordinem decretalium dispositos, Lugduni 1591. v. 2 in 4°; Compendium omnium operum Navarri elaboravit Jacobus Castellanus travisinus et edidit, Venetiis 1598. in 4°; 1602, 1605.

63. Non minoris celebritatis gloria fulget Antonius Augustinus [1]), qui patriam habuit Caesaraugustam (1516). Novennium insumpsit in juris studium partim Compluti, partim Salmanticae; nec eo contentus celebriores Italiae academias, patavinam et bononiensem, invisit. Florentiam deinde venit, ubi nondum viginti et sex annos natus edito libello *Emendationum et opinionum juris civilis ll. 4* eruditorum animos in se convertit: exemplum enim Andreae Alciati sequens ad interpretationem juris nova utebatur methodo, in subsidium vocans archaeologiam et philologiam. Romam adveniens postulante Caesare, a Paulo III. inter 12 viros litium totius orbis christiani judicandarum sive sacri et apostolici palatii auditores allectus, implevit omnes numeros integerrimi et prudentissimi judicis (1544). Julius III. eum in Britanniam destinavit, quo tempore inter Mariam reginam et Philippum Hispaniae principem pactum fuit „praesertim ut in componendis rebus, quae sacerdotibus sacrorumque ministris dicatae erant, tamquam jurisconsultus legato adesset“ [2]): Romam redux a Paulo IV. praesul Allifanus dicitur et ad Ferdinandum imperatorem mittitur (1557): a Pio IV. rogatu Philippi II. in cathedram ilerdensem transfertur; concilio quoque tridentino interfuit et postquam ecclesiae ilerdensi 16 praefuisset annos, archiepiscopus tarraconensis a Gregorio XIII. renunciatur (1576.), ac post decennium (1586.) egregius pastor decessit. Laudantur in eo integritas ac temperantia, comitas gravitati conjuncta, animi aequabilitas, ut per viginti annos nunquam videretur iratus, castitatis cura, ac tanta in pau-

[1]) Alius Ant. Augustinus O. S. Aug. aragonius († 1577.) L. Sirach in locos communes divisit 1572; alius e S. J. nostri *epitome juris pontificii* edidit, ut infra dicemus.

[2]) Ita Latinius in ep. ad Masium d. 10. Febr. 1555.

peres beneficentia, ut vasa sacra pignori dare et libros etiam quovis thesauro sibi pretiosiores in rebus arctis annonaeque caritate divendere non gravaretur. Verum innumera sunt eruditorum [1]) doctrinae ejus elogia, quae paucis ejus encomiastes Schottus ita complectitur: „Maxima in illo cognitio antiquitatis, summa scientia juris antiqui legumque romanarum et familiarum; multae in eo, ut Romae natus videretur, literae et elegantia sermonis latini [2]). Ciceronem etiam senex legebat assidue ut eloquentiae principem; juris vero tanta in eo accuratio, ut veterum aliquis praestantissimorumque prudentum, Paulus, Ulpianus aut Papinianus ab inferis exstitisse ac revixisse vel animam ex Pythagorae sententia recepisse illorum videretur. Quanta porro historiarum antiquarumque rerum Graeciae et Italiae explicata cognitio! Jus pontificium et civile ita illustravit [3]), hoc adolescens, senex illud, ut principem illum jurisconsultorum nostrique aevi florem delibatum uno ore gentes omnes praedicent." Etiam Buddeus scribit [4]): „Cumprimis ... commemorandus est A. Augustinus, archiepiscopus tarraconensis, vir de humanoribus literis deque jure civili, cum primis autem de jure canonico praeclare meritus." Et recentissime a Döllinger *Magni* cognomine prae ceteris

[1]) Ut Pauli Manutii, Laurentii Pignorii, Covarrubiae, Sarmienti, Thuani, Hieronymi Blancas, Gruteri, Panvinii, Stephani Pighii, Caesaris Baronii, Leunclavii, Bosqueti, Baluzii, Ez. Spanhemii, Aeg. Menagii, Lipsii, Ant. Fabri Vossii, Turnebii etc. quae cf. possunt in bibl. hisp. nova et ap. Thom. Pope Blount in censura celebr. auct.

[2]) Ita Du Pin de A. Augustino (16, 135): Cet Auteur a pratiqué ce qu'il enseigne lui-même, qu'il faut joindre la pureté du langage à la science du droit.

[3]) Hinc. Aub. Miraeus in biblioth. eccles. eum dicit „juris civilis et pontificii instauratorem."

[4]) Isag. historico-theol. l. 7. c. 5. § 5.

fuit cohonestatus [1]). Ipse omnium primus primorum pontificum epistolas decretales tamdiu pro genuinis habitas suppositas esse ostendit [2]); a nonnemine tamen juris perito in nonnullis caute legendus dicitur [3]). Praeter opera [4]) quamplurima, quibus humaniora studia et jus civile illustravit, doctis etiam lucubrationibus jus canonicum et res sacras exornavit. Exstant ejus generis: *Antiquae collectiones decretalium* cum eruditis notis, Ileridae 1576. in f., Romae 1583; Parisiis 1609, 1621. (cum Baluzii et Mastrichtii notis cur. J. A. de Riegger Viennae 1764); *Canones poenitentiales*, cum notis, Tarracone 1581. Venetiis 1584. (cum epitome juris pontificii) Parisiis 1641. *Dialogi 40 de emendatione Gratiani* [5]), quod opus occasione adornatae mandato Gregorii XIII. editionis compositum est omnigena eruditione refertum, Tarraconae 1586. in 4°; Parisiis 1607, et cum opus rarum jam esset, iterum ib. curante Baluzio 1672. in 8°; *Notae in canones 72* ab Hadriano papa adversus falsos accusatores et oppressores episcoporum et pontificum in gratiam

---

[1]) Rede auf der gelehrten Versamml. 1863.

[2]) Cf. Gener in theol. dogmatico-schol. T. 1. prodr. l. c. 3. § 11. Ceterum jam Cusanus (in concord. cath. l. 3. c. 2.) hanc suppositionem praesensit. Dubitavit et Contius. Cf. supra annot. 3. p. 272.

[3]) Etiam Bona in notitia auct. de eo dicit: Juris pontificii diligens et doctus epitomastes et romanarum antiquitatum peritissimus, sed in expendenda temporum ratione et canonum veritate non admodum accuratus."

[4]) Horum elenchum cf. in bibl. hisp. nova 1, 100 ss., ap. Andream Schottum, Baluzium in edit. operis de emendatione Gratiani a. 1672. etc. Collecta prodierunt Lucae 1770. v. 5.

[5]) Andres l. infra c.: „Mentre queste sconosciute collezioni canoniche produceva alla luce, attendeva parimente alla correzione della conosciutissima di Graziano; ed egli solo ha dati piu lumi di tutti gli altri correttori per l'emendazione del famoso decreto."

Ingelrammi mediomatricum episcop. Romae tunc degentis collectos et communicatos a. 785 (in t. 5. conc. Binii p. 567 ss.); *Constitutionum provincialium tarraconensium ll. 5*, Tarracone 1580. in 4⁰; *Epitome juris pontificii veteris* in 3 p. divisa: de personis, de rebus, de judiciis, quarum prima prodiit ib. 1586. in f.; alteri parti adjectum est: De quibusdam veteribus canonum ecclesiasticorum collectoribus judicium ac censura. Alia editio prodiit Romae 1614. auspiciis Pauli V. et Parisiis 1641. curante cognomine A. Augustino S. J. v. 2 in f. Haec complectitur duas reliquas partes diu desideratas. „Duo sunt, inquit Doujat [1]), quibus hoc opus per se eximium, minus tamen utile redditur. Alterum quod dubiae fidei canones certis saepe admiscuerit, quo nomine Gratianum ipse inprimis reprehendebat: alterum quod dum ordini ac distinctioni materiarum nimis anxie studet, in tot titulos suum opus distraxit, ut vix memoria comprehendi ac retineri possint." *Repetitorium* seu *Epitomatarum decisionum Rotae* ll. 2, ab eadem rota in causarum deci-

---

[1]) Praenot. canon. l. 5. c. 8. Insigne plane encomium operum Augustini cf. apud Andres, Dell' origine etc. d' ogni Letteratura p. 6. l. 3. c. 2. Laudat eruditionem, qua omnibus lucem affert, artem criticam, methodum etc. et de hoc ipso opere scribit: „E certamente l' epitome del vecchio diritto pontificio dell' Agostino dovra dirsi senza contrasto la più ricca, più sicura e più utile collezione, che siasi fatta di tale diritto ed una dell' opere più interessanti e preziose della canonica giurisprudenza. Dove siasi lecito di ricordare con ben meritata lode l' editore Francesco d' Aduarte, che alla fatica d' ordinare que' libri, a cui non avea potuto dare l' autore l' ultima mano, aggiunse l' illustrazione delle sue erudite note, che danno bei lumi per l' intelligenza non solo di quest' opera, ma di tutto il diritto canonico." Ita vero absolvit: Professiamo dunque del celebrato Agostino la dovuta riconoscenza per tanti vantaggi recati al diritto canonico, e riguardiamolo come il gran promotore ed illustratore, come il maestro e l' oraculo dell' ecclesiastica giurisprudenza."

63. Non minoris celebritatis gloria fulget Antonius Augustinus [1]), qui patriam habuit Caesaraugustam (1516). Novennium insumpsit in juris studium partim Compluti, partim Salmanticae; nec eo contentus celebriores Italiae academias, patavinam et bononiensem, invisit. Florentiam deinde venit, ubi nondum viginti et sex annos natus edito libello *Emendationum et opinionum juris civilis ll. 4* eruditorum animos in se convertit: exemplum enim Andreae Alciati sequens ad interpretationem juris nova utebatur methodo, in subsidium vocans archaeologiam et philologiam. Romam adveniens postulante Caesare, a Paulo III. inter 12 viros litium totius orbis christiani judicandarum sive sacri et apostolici palatii auditores allectus, implevit omnes numeros integerrimi et prudentissimi judicis (1544). Julius III. eum in Britanniam destinavit, quo tempore inter Mariam reginam et Philippum Hispaniae principem pactum fuit „praesertim ut in componendis rebus, quae sacerdotibus sacrorumque ministris dicatae erant, tamquam jurisconsultus legato adesset“ [2]): Romam redux a Paulo IV. praesul Allifanus dicitur et ad Ferdinandum imperatorem mittitur (1557): a Pio IV. rogatu Philippi II. in cathedram ilerdensem transfertur; concilio quoque tridentino interfuit et postquam ecclesiae ilerdensi 16 praefuisset annos, archiepiscopus tarraconensis a Gregorio XIII. renunciatur (1576.), ac post decennium (1586.) egregius pastor decessit. Laudantur in eo integritas ac temperantia, comitas gravitati conjuncta, animi aequabilitas, ut per viginti annos nunquam videretur iratus, castitatis cura, ac tanta in pau-

[1]) Alius Ant. Augustinus O. S. Aug. aragonius († 1577.) *L* Sirach in locos communes divisit 1572; alius e S. J. nostri *epitome juris pontificii* edidit, ut infra dicemus.

[2]) Ita Latinius in ep. ad Masium d. 10. Febr. 1555.

peres beneficentia, ut vasa sacra pignori dare et libros etiam quovis thesauro sibi pretiosiores in rebus arctis annonaeque caritate divendere non gravaretur. Verum innumera sunt eruditorum [1]) doctrinae ejus elogia, quae paucis ejus encomiastes Schottus ita complectitur: „Maxima in illo cognitio antiquitatis, summa scientia juris antiqui legumque romanarum et familiarum; multae in eo, ut Romae natus videretur, literae et elegantia sermonis latini [2]). Ciceronem etiam senex legebat assidue ut eloquentiae principem; juris vero tanta in eo accuratio, ut veterum aliquis praestantissimorumque prudentum, Paulus, Ulpianus aut Papinianus ab inferis exstitisse ac revixisse vel animam ex Pythagorae sententia recepisse illorum videretur. Quanta porro historiarum antiquarumque rerum Graeciae et Italiae explicata cognitio! Jus pontificium et civile ita illustravit [3]), hoc adolescens, senex illud, ut principem illum jurisconsultorum nostrique aevi florem delibatum uno ore gentes omnes praedicent." Etiam Buddeus scribit [4]): „Cumprimis... commemorandus est A. Augustinus, archiepiscopus tarraconensis, vir de humanoribus literis deque jure civili, cum primis autem de jure canonico praeclare meritus." Et recentissime a Döllinger *Magni* cognomine prae ceteris

[1]) Ut Pauli Manutii, Laurentii Pignorii, Covarrubiae, Sarmienti, Thuani, Hieronymi Blancas, Gruteri, Panvinii, Stephani Pighii, Caesaris Baronii, Leunclavii, Bosqueti, Baluzii, Ez. Spanhemii, Aeg. Menagii, Lipsii, Ant. Fabri Vossii, Turnebii etc. quae cf. possunt in bibl. hisp. nova et ap. Thom. Pope Blount in censura celebr. auct.

[2]) Ita Du Pin de A. Augustino (16, 135): Cet Auteur a pratiqué ce qu'il enseigne lui-même, qu'il faut joindre la pureté du langage à la science du droit.

[3]) Hinc Aub. Miraeus in biblioth. eccles. eum dicit „juris civilis et pontificii instauratorem."

[4]) Isag. historico-theol. l. 7. c. 5. § 5.

fuit cohonestatus [1]). Ipse omnium primus primorum pontificum epistolas decretales tamdiu pro genuinis habitas suppositas esse ostendit [2]); a nonnemine tamen juris perito in nonnullis caute legendus dicitur [3]). Praeter opera [4]) quamplurima, quibus humaniora studia et jus civile illustravit, doctis etiam lucubrationibus jus canonicum et res sacras exornavit. Exstant ejus generis: *Antiquae collectiones decretalium* cum eruditis notis, Ileridae 1576. in f., Romae 1583; Parisiis 1609, 1621. (cum Baluzii et Mastrichtii notis cur. J. A. de Riegger Viennae 1764); *Canones poenitentiales*, cum notis, Tarracone 1581. Venetiis 1584. (cum epitome juris pontificii) Parisiis 1641. *Dialogi 40 de emendatione Gratiani* [5]), quod opus occasione adornatae mandato Gregorii XIII. editionis compositum est omnigena eruditione refertum, Tarraconae 1586. in 4⁰; Parisiis 1607, et cum opus rarum jam esset, iterum ib. curante Baluzio 1672. in 8⁰; *Notae in canones 72* ab Hadriano papa adversus falsos accusatores et oppressores episcoporum et pontificum in gratiam

---

[1]) Rede auf der gelehrten Versamml. 1863.

[2]) Cf. Gener in theol. dogmatico-schol. T. 1. prodr. 1. c. 3. § 11. Ceterum jam Cusanus (in concord. cath. l. 3. c. 2.) hanc suppositionem praesensit. Dubitavit et Contius. Cf. supra annot. 3. p. 272.

[3]) Etiam Bona in notitia auct. de eo dicit: Juris pontificii diligens et doctus epitomastes et romanarum antiquitatum peritissimus, sed in expendenda temporum ratione et canonum veritate non admodum accuratus.“

[4]) Horum elenchum cf. in bibl. hisp. nova 1, 100 ss., ap. Andream Schottum, Baluzium in edit. operis de emendatione Gratiani a. 1672. etc. Collecta prodierunt Lucae 1770. v. 5.

[5]) Andres l. infra c.: „Mentre queste sconosciute collezioni canoniche produceva alla luce, attendeva parimente alla correzione della conosciutissima di Graziano; ed egli solo ha dati piu lumi di tutti gli altri correttori per l'emendazione del famoso decreto.“

Ingelrammi mediomatricum episcop. Romae tunc degentis collectos et communicatos a. 785 (in t. 5. conc. Binii p. 567 ss.); *Constitutionum provincialium tarraconensium ll. 5*, Tarracone 1580. in 4⁰; *Epitome juris pontificii veteris* in 3 p. divisa: de personis, de rebus, de judiciis, quarum prima prodiit ib. 1586. in f.; alteri parti adjectum est: De quibusdam veteribus canonum ecclesiasticorum collectoribus judicium ac censura. Alia editio prodiit Romae 1614. auspiciis Pauli V. et Parisiis 1641. curante cognomine A. Augustino S. J. v. 2 in f. Haec complectitur duas reliquas partes diu desideratas. „Duo sunt, inquit Doujat [1]), quibus hoc opus per se eximium, minus tamen utile redditur. Alterum quod dubiae fidei canones certis saepe admiscuerit, quo nomine Gratianum ipse inprimis reprehendebat: alterum quod dum ordini ac distinctioni materiarum nimis anxie studet, in tot titulos suum opus distraxit, ut vix memoria comprehendi ac retineri possint.“ *Repetitorium* seu *Epitomatarum decisionum Rotae* ll. 2, ab eadem rota in causarum deci-

---

[1]) Praenot. canon. l. 5. c. 8. Insigne plane encomium operum Augustini cf. apud Andres, Dell' origine etc. d' ogni Letteratura p. 6. l. 3. c. 2. Laudat eruditionem, qua omnibus lucem affert, artem criticam, methodum etc. et de hoc ipso opere scribit: „E certamente l' epitome del vecchio diritto pontificio dell' Agostino dovra dirsi senza contrasto la più ricca, più sicura e più utile collezione, che siasi fatta di tale diritto ed una dell' opere più interessanti e preziose della canonica giurisprudenza. Dove siasi lecito di ricordare con ben meritata lode l' editore Francesco d' A d u a r t e, che alla fatica d' ordinare que' libri, a cui non avea potuto dare l' autore l' ultima mano, aggiunse l' illustrazione delle sue erudite note, che danno bei lumi per l' intelligenza non solo di quest' opera, ma di tutto il diritto canonico.“ Ita vero absolvit: Professiamo dunque del celebrato Agostino la dovuta riconoscenza per tanti vantaggi recati al diritto canonico, e riguardiamolo come il gran promotore ed illustratore, come il maestro e l' oraculo dell' ecclesiastica giurisprudenza.“

sionibus saepius allegatum in Theodosii Rubei singularium ex s. Rotae rom. decisionibus selectarum v. 1. p. 149.

64. Plures quoque ex *hispanis*[1]) theologiam morum excoluerunt, quibus etiam plures ex iis qui de jure canonico meruerunt, accensere poteris. Praeter hos occurrunt Ludovicus de Beja Perestrello O. S. Aug. lusitanus, Bononiae per 16 annos primarius professor publicus et in ecclesia metropolitana casuum conscientiae magister, cujus sunt *Responsa casuum conscientiae*, Bononiae 1587, 1613. saepius edita; hujus sodalis Petrus Aragon salmanticensis, in patriae urbis amplissima academia doctrinae scoticae professor, auctor in theologia morali *gravis*, *commentaria* vulgavit *in 2, 2. s. Thomae p. de fide, spe et charitate*, Salmanticae 1584. in f.; *in 2, 2. s. Thomae p. de justitia et jure*, Venetiis 1585; Lugduni 1596. — Petrus de Navarra toletanus conscripsit „quod per manus omnium it, opus: *de ablatorum restitutione in foro conscientiae ll. 5*, duobus tamen vol. Lugduni 1594"[2]); Brixiae 1606: Ludovicus Lopez O. Praed. Matriti natus († 1595. vel 1596.) edidit: *Instructorium conscientiae* 2 contentum p., ubi ad instructionem conscientiae pene innumerae continentur traduntur que materiae, quae ex egregiis quibuslibet doctoribus tam antiquis quam modernis veluti ex floribus pro mellificio conficiendo sunt resolutiones casuum selectae tum theologiae et utriusque facultatis juris canonici et civilis tironibus pernecessariae. Salmanticae 1585, 1592, 1594. etc. Lugduni a Petro Matthaeo J. C. locupletatum 1588; *Tractatus de contractibus et negotiationibus* sive instructorium negotiantium, Salmanticae 1592. in f., Lugduni 1593. in 4⁰. locupletatum a Petro Matthaeo Brixiae

---

[1]) Cf. annot. ad n. 62. ex Alph. Ligorio.

[2]) Biblioth. hisp. nova 2, 220.

1596. „In casibus conscientiae decidendis laxior a viris eruditis censetur“ [1]), aliis auctor est gravis. His addendus Petrus Binsfeld luxemburgensis, quondam collegii germanici in Urbe alumnus, quem summus pontifex cum aliis duobus selegit Joannis de Schonenburg, archiepiscopi trevirensis, rogatu, ut se opponerent Gaspardo Oleviano, qui falsa dogmata spargebat. Idem archiepiscopus Petrum postmodum sibi in suffraganeum delegit (1589. † 1598.). Plura edidit opera [2]), cujusmodi sunt: *Commentarius in titulum juris canonici de injuriis et damno dato*, Treviris 1597. in 12°; *de simonia per quaestiones et conclusiones*, ib. 1604. in 12°; *de usuris*, ib. 1609; *Liber receptarum in theologia sententiarum et conclusionum cum brevibus necessariisque fundamentis*, ib. 1595; *Tractatus de confessionibus maleficorum et sagarum, an et quando iis fides habenda sit*, ib. 1591; *Enchiridion theologiae pastoralis pro animarum curationibus non contemnendo labore consuluit*, ib. 1599. cum additionibus Sylvii et Fr. Borgiae *rethorica concionandi*, Antwerpiae 1647. in 12° [3]).

---

1) Quetif Script. O, Praed. 2, 316.

2) Cf. Neyen, Biographie luxemburgeoise p. 72 s.

3) Magni hoc *enchiridion* fecit synodus mechlinensis a. 1607. ut patet ex verbis supra p. 184. allatis.

Index theologorum

qui ab a. 1564—1600. floruerunt et quorum in fasc. I. et II. mentio fit.

(Absoluto primo theologiae catholicae seculo ampliorem commodioremque subjiciemus indicem. Ne tamen fasc. I. et II. minus sint utiles, hoc interim contenti sint benevoli lectores.)

A.

B.

G.

H.

J.

L.

M.

N.

O.

P.

W.

Z.

A. M. D. G.

NOMENCLATOR LITERARIUS

RECENTIORIS THEOLOGIÆ CATHOLICÆ

THEOLOGOS EXHIBENS

QUI INDE A CONCILIO TRIDENTINO FLORUERUNT

AETATE, NATIONE, DISCIPLINIS

DISTINCTOS.

TOMUS I.

EDIDIT ET COMMENTARIIS AUXIT

H. HURTER S. J.

S. THEOLOG. ET PHILOS. DOCTOR, EJUSDEMQUE S. THEOL. IN C. R. UNIVERS. OENIPONT. PROFESSOR P. O.

CUM APPROBATIONE CELSISSIMI ET REVERENDISSIMI EPISCOPI BRIXINENSIS ET FACULTATE SUPERIORUM.

OENIPONTI.

LIBRARIA ACADEMICA WAGNERIANA.

1872.

THEOLOGIÆ CATHOLICÆ

SECULUM PRIMUM

POST CELEBRATUM CONCILIUM TRIDENTINUM.

FASC. III. ET IV.

AB A. 1601—1640.

OENIPONTI.

LIBRARIA ACADEMICA WAGNERIANA.

1872.

TYPIS WAGNERIANIS.

I. Theologia scholastica

ab a. 1601—1620.

---

65. Incipit seculum 17. *theologiae scholasticae 6.*, fortasse prae ceteris florentissimum, tum ob praegrandium auctorum copiam, tum ob operum praestantiam et innumerabilem multitudinem, ob acumen, inventionem, nitorem, quae in illis elucent, tum ob scholarum fere ubique gentium, maxime in Hispania, florentium splendorem [1]). Hac vero periodo (1601—1620) sicut praecedenti fere omnes et quidem summi, qui theologiam scholasticam illustrarunt, fuerunt *hispani*, *itali* nonnulli, cum aliarum nationum theologi aliis potius incumberent disciplinis, hac tamen non penitus neglecta [2]). *Itali* sunt: Joannes Baptista Arrighi O. S. Aug., florentinus († 1605), qui scripsit *ll. 4 de elementis s. Theologiae*, Florentiae 1569; *ll. 3 de beatitudine hominis*, ib. 1575. — Augustinus Gothutius O. S. Franc., ligur, qui praeter alia, quae ad doctoris subtilis doctrinam illustrandam referuntur [3]), edidit: *Gymnasium speculativum ex variis tum philosophicis tum theologicis concinnatum et in quin-*

---

[1]) Cf. Gener theol. dogmat.-scholast. t. 1. prodr. l. c. 1. n. 31.

[2]) Huc referri debet etiam Guilelmus Estius, de quo plura dicemus infra n. 94.

[3]) Cf. Joan. a. s. Antonio, biblioth. francisc. 1, 147.

que classes distributum, quarum prima logicorum est, secunda physicorum, tertia metaphysicorum et mathematicorum, quarta formalistarum, quinta theologorum, Parisiis 1605. in f. — Joannes Dominicus Montagniuoli O. Praed., patria senensis, vitae sanctitate illustris et doctrinae s. Thomae acerrimus propugnator [1]), cujus sunt: *Defensiones theologicae ac thomisticae a recentioribus theologis universam theologiae D. Thomae summam complectentes*, in quibus mira ac eleganti methodo rationes contra auream doctrinam doctoris angelici usque modo ab eisdem modernis theologis adductae facile ac doctissime dissolvuntur, Neapoli 1610. in f. — Victorinus Manso O. S. Bened. e congregatione casinensi, qui in pluribus coenobiis s. theologiam magno cum plausu annos 20 docuit, et varias quoque abbatias administravit. Clemens VIII. eum primo stabiensium seu Castri Maris (1599) et post aliquot annos arianensium episcopum renunciavit († 1611). Ejus sunt: *Harmonia Theologica patrum et scholasticorum*, in qua singula quaeque Theologiae sacrae capita tum erudite tum eleganter tractantur, doctoresque ad consensionem revocantur. Tomus primus exactissime dispositus et in 25 ll. distinctus prodiit Neapoli 1594. in 4°. Alii tomi non videntur prodiisse. — *Institutio modi procedendi in causis regularium omnium*, multis et allegationibus et exemplis aucta et illustrata (per D. Timotheum) Venetiis 1595 [2]). Alius ejusdem ordinis, Fortunatus, cujus ignoratur cognomen, patavinus, mirum edidit opus, cui titulus: *Decas elementorum mysticae geometriae, quibus praecipua divinitatis arcana, nempe divina*

---

[1]) Quetif, Scriptores O. Praed. 2, 373.

[2]) Alia cf. ap. Ughelli, Italia sacra 6, 813; Zedler Universallexicon 19, 1087.

attributa, natura, unitas, relationes, redemptio, proposito theosophico symbolo, matematicis rationibus explicantur et confirmantur, Patavii 1617. in 4⁰. — Raphael Riva (Ripa) O. Praed. venetus, qui egregiis suis dotibus ordinem et patriam illustravit, orator, philosophus, theologus, ecclesiastes ubique praestantissimus. Cum profunditate doctrinae orationis puritatem conjungebat. Paulus V. eum ad sedem cursolensem (Corcyrae) 1605. promovit, dein ad clodiensem (Chiozza) 1610. transtulit, verum jam a. sequenti, aetatis 42. immatura morte raptus est d. 9. Iulii. Reliquit: *Ad s. Thomae Aq. totam 1. p. quaestiones et dubitationes scholasticae*, quibus ejusdem angelici doctoris litera universa brevissimo primum epilogo concluditur, mox explanatur ac firmatur: demum unacum iis, quae ejus causa scripsit Cajetanus card. ab omnibus, cum vero praecipue recentioribus, qui ad hanc usque diem sunt ei aversati, integra usquequaque defenditur, Venetiis 1609. in f.[1]). — Gregorius Falconius O. S. Aug. „vir undecunque doctus ac omnium literarum eruditione eximius, praesertim magnus theologus, reliquit egregium sui ingenii monumentum: *Reconciliatio* 100 *locorum controversorum inter D. Thomam doctorem angelicum et Aegidium Columnium*, Rimini 1612[2]).“ — Alexander Pesantius romanus, s. theologiae et utriusque juris doctor, scripsit *Brevia commentaria et disputationes in d. Thomae universam tam scholasticam quam moralem theologiam*, Venetiis 1606; Coloniae 1617; *tractatum de immunitate ecclesiastica et de potestate romani pontificis*, Romae 1606. — Prae ceteris tamen italis illustris est et de s. Thoma bene meritus Seraphinus Capponi, a natali solo

¹) Quetif, Scriptores O. Praed. 2, 378.
²) Ossinger, biblioth. august.

prope Bononiam a Porrecta dictus, O. Praed., natus 1536. Sic erat optimis a natura comparatus moribus eaque praeditus indole, ut etiam aetate puer ignorasse puerilia videretur, et a cunis in virum statim evasisse. Adolescens a. 16 Bononiae 25. Oct. 1552. dominicanum induit, novumque accepit cum veste nomen Seraphini, qui prius dicebatur Hannibal. Reliquum aetatis post studiorum expletum curriculum in docendis sui ordinis tironibus variis in Italiae urbibus exegit. Non citra sanctitatis famam obiit Bononiae 2. Jan. 1614. Haec inter alia [1]) ejus opera edita: *Elucidationes formales in summam theologicam s. Thomae de Aquino*, Venetiis 1588. in 4⁰. v. 5, et iterum eodem a. in f. et 1596; rursus pluribus alienis per editores adjectis 1612. in f. hoc titulo: *Summa totius theologiae d. Thomae . . . cum elucidationibus formalibus*, in quibus ultra egregiam textus enodationem innumeras pene haereses erroresque recensendo ac e vestigio sui ipsius et div. Scripturarum vel summorum pontificum aut conciliorum ss. auctoritate invictissima ipsas interimendo, quam plena fidelique manu angelicus ille doctor (velut apis argumentosa) Ecclesiae catholicae inserviat, singillatim ostenditur. Accessere porro luculentissima subtilissimaque *commentaria R. D. Thomae de Vio Cajetani card.* . . . cum s. Thomae concordantiis . . . Ad singulos fere articulos suprapositae sunt ipsis correspondentes (quas invenire licuit) citationes magnorum theologorum s. Bonaventurae, b. Alberti M. etc. T. primo continentur: 1. p. summae s. Thomae; de altitudine doctrinae thomisticae proloquium; regulae ad lectorem. His methodum in opere a se servatam declarat, quae ea est, ut cuilibet articulo adjungat synopsim et veluti schema ad formam dialecticam rigide exa-

---

[1]) Cf. Quetif l. c. 392 ss.

ctum cum multis (scripturae) compendiis; item singula ad objecta responsiones: tum cuilibet articulo appendicem subjicit, qua haereses in eo confutatae indicantur, additis conciliorum canonibus et auctoritatibus patrum, postea commentaria Cajetani. — Indices quinque; primus qq. et aa. s. Thomae; 2. principalium sententiarum 1. p.; 3. singularium commentariorum; 4. praedicabilium totius anni; 5. haeresum et errorum in hoc opere condemnatorum. Huic t. adjecerunt editores etiam *Expositionem F. Chrysostomi Javelli* († 1538) O. Praed. in 1. p. s. Thomae; et tractatum ejusdem Javelli *de praedestinatione* „in quo aperte non solum a s. Doctoris sententia recedit, sed et in pelagianorum haeresim infeliciter decidit [1]". Praeterea addiderunt tractatum *de praescientia et praedestinatione* falso s. Thomae adscriptum. Adjectus est in hac editione t. 6. quo continentur *s. Thomae qq. quodlibetales 12;* opuscula omnia card. Cajetani in t. 3 distributa. Nova hujus op. adeo utilis editio prodiit Patavii 1698. — *Veritates aureae supra totam legem veterem tum literales tum mysticae*, per modum conclusionum e s. textu mirabiliter exsculptae. Hae et genuinis rationibus, annotationibus, appendicibus et appositis qq. solutionibus, digressionibus et altis verborum textualium pensitationibus, promptis expositionibus, utriusque T. consensu magnifico subinde permisto dexterrime coordinantur. His ceu quadam praxi christiana ad virtutes theologas, cardineas, intellectuales, morales, ad opera bona, ad dona, non sine hujus divinae legis praevia comprobatione paratur iter pro diversorum statu commodum, pulchrum, pacificum, honestum, suave, stabile, tutum. Hic fere totus venerabilis sacros. Ecclesiae catholicae

[1] Ita Quetif l. c., qui de hoc tractatu p. 105. ait: „Qua lucubratione nomen suum indelebili macula foedavit, ac utinam aeternis tenebris damnasset".

ordo totumque detestabile infidelium chaos velut in idea a summo Deo jam olim ad vivum picta in litera cernuntur, maximorum praeterea pontificum, spectatorum conciliorum sanctorumque doctorum frequenter a nobis addito penicillo sequente, ut inde cautus simul et sapiens redditus homo facillime sciat reprobare malum et eligere bonum, Venetiis 1590. in f. — Praeclarissima *ss. evangeliorum commentaria,* veritates catholicas super totam legem novam conclusionum instar continentia cum annotationibus textualibus, Venetiis (in Matthaeum tantum) 1602. in 4⁰ (et si Lipenio fides, iterum 1611; 1617). — *Commentaria seu catholicae veritates in Ev. secundum Joannem* ad normam conclusionum, quae maxima fidelium utilitas est, mirabiliter ex ipso evangelico textu exsculptae, redactae et probatae. His connectuntur singulae annotationes, in quibus ab ipsis intacti quorundam textuum sensus intimiores examinantur et gravissima ss. Scripturarum, patrum, doctorum, conciliorum, ss. pontificum attestatione ponderantur atque probantur. Praeterea in praemissarum tractatu pro ss. textuum exigentia occurrenti egregiae admodum disputationes inseruntur et declarationes de plurimis haeresibus a Christo praevisis ac damnatis, de sacramentis praecipuis, baptismo, poenitentia, eucharistia, de primatu Petri ab eo solemniter instituto, de regulis multis pro intelligentia ss. Scripturarum, ac de pluribus aliis ad varios errores profligandos unice facientibus. Venetiis 1604. in 4⁰. Quae commentaria tum in Matthaeum tum in Joannem lectu dignissima dicit Quetif, ceu saniorem et puriorem ubique doctrinam redolentia. Commentaria in Marcum et Lucam licet ms. nunquam videntur prodiisse. *Scholia super compendium theologicae veritatis Alberti M.*, Venetiis 1588, 1590. *Tota theologia s. Thomae Aquinatis in compendium redacta,* ib. 1597. in 12⁰.

66. *Magistrum sententiarum* commentati sunt [1]: Jacobus Tavanthius O. Serv. B. M. V. florentinus, a Gregorio XIII. per apostolicas literas ordinis sui generalis (36.) declaratus 1576, ac ob immortalia sua merita a senatu populoque pisano civitati et nobilitati pisanae aggregatus: primariam enim cathetram s. Theologiae per annos 47 exercuit († 1607). Posteritati plurima sui ingenii monimenta reliquit, ex quibus haec indicabimus: *In 4 ll. sententiarum.* — *Catalogus omnium auctorum, qui super magistrum sententiarum scripserunt.* — *Tractatus de horis canonicis; de sepeliendi ritibus.* — *Resolutiones variorum casuum* sibi propositorum. — *Commentaria in ep. ad romanos, in psalmos, in epistolam d. Jacobi.* — *De sacrificio missae.* — *Regulae ex ss. patribus ad intelligendas Scripturas* etc. [2]). Joannes Paulus Palanterius e Castro bononiensi O. Min. convent. et demum episcopus Cedoniae in regno neapolitano († 1614) edidit: *Lectura in 4 ll. magistri sententiarum,* Venetiis 1594. et 1599. v. 5 in 4°. Ejus quoque sunt, *in totum psalterium davidicum t. 2.*, Brixiae 1600; Venetiis 1617. — Daniel Malloni O. S. Hieron. brixianus, qui „adeo perfectus evasit, ut nemo eo acrior, neque pugnacior in disputando inveniretur [3])“, cujus

---

[1]) Inter hos referendus esset etiam Joannes Bapt. d'Asti O. S. Aug., genuensis, ob profundissimam rerum theologicarum peritiam in Italia *phoenix theologorum* appellatus; sed nobis non constat utrum ejus *commentaria in ll. 4 sententiarum* prodierint. Erat ipse praepositus generalis sui ordinis 1608. ac 1620., praepositus sacrarii apostolici et episcopus tagastinus, sed obiit hoc anno.

[2]) Cf. plura ap. Markel, speculum virtutis et scientiae O. Serv. B. M. V., ubi plura alia ejusdem recensentur opera, quorum tamen forte nullum unquam prodiit in lucem publicam, neque enim editionis locus vel annus indicatur, et de pluribus id est certum.

[3]) Erythraeus in Pinacoth. 1, 76.

prodiit *Scholastica bibliotheca in 2. l. sententiarum*, 1616; et etiam *Elucidationes in stigmata D. N. I. Christi*, Venetiis 1606, in quo opere singularis eruditio, mira etiam pietas ac religio elucet. — Archangelus de Rubeis congr. can. reg. later. cremonensis, s. theologiae multis annis professor, edidit: *Super 4 ll. sententiarum lucidissimae distinctiones*, Venetiis 1621. Opus utile iis praesertim, qui nimio labori in theologica facultate discenda parcere voluerint, quandoquidem in dictis commentariis flores resolutionum et distinctionum theologicarum ex aliis auctoribus decerptos in unum collegit [1]). Obiit Cariaulae episcopus 1618. — Franciscus de Pitigianis de Aretio O. Min. Observ., magnus sui temporis theologus, philosophus atque facundus per Italiam orator, praeter alia [2]) edidit: *Summa theologiae speculativae et moralis ac commentaria scholastica* in 3. et 4. p. *sent. l. Joannis Duns Scoti pp. 4*, quae prodierunt Venetiis 1583, 1613, 1616, 1618, 1619. Opus, in quo resolvuntur et enucleantur quam plurimae qq. et dubitationes non solum scholasticam theologiam concernentes, verum etiam ad ss. canonum conciliorum et casuum conscientiae perfectam cognitionem valde utile et necessarium. *Criminale canonicum*, seu *practica criminalis*, quae auctior et castigatior secundo prodiit 1621. Obiit Mantuae 1616. a. aetatis 63. — Christophorus Marasca O. Carm., cremonensis, prelo iterum subjecit: *Quaestiones Baconii in 4 ll. sententiarum*

---

[1]) Cf. Celsum de Rosinis (in Lyceo lateran. illustrium script. s. apost. ord. cler. can. reg. Salv. lateranensis l. 1), qui hanc editionem paucis adjectis curavit. Ceterum jam prodierant *distinctiones in 1. Sent.*, Venetiis 1601; in 2. 1603; in 4. 1609.

[2]) Biblioth. franc. 1, 424. Inter alia ejusdem opera reperiuntur: *Commentaria literaria in Genesim* scholastico methodo. Venetiis 1615. in 4°. Complectitur egregium hoc opus 596 quaestiones.

et *Quodlibetica*, adjectis conciliationibus „in quibus, teste Miraeo, elegantiam ingenii et doctrinae suae illustri dexteritate notam fecit“. Cremonae 1618. in f. Matriti 1754. 3 v. in f., opus rarum. — Ex italis denique Franciscus Albertini catanzariensis, abbas quondam abbatiae pinguis, postmodum jesuita († 15. Jun. 1619), sollicitus de harmonia inter philosophiam et theologiam scripsit: *Corollariorum* seu *qq. theologicarum ex principiis philosophicis deductarum t. 1.*, continens corollaria deducta ex principiis philosophicis complexis praecipue in 1. et 3. p. summae s. Thomae, Neapoli 1608. in f.; t. 2. continens corollaria seu qq. theologicas de Trinitate, incarnatione Verbi et de eucharistia ex principiis philosophicis incomplexis seu praedicamentis substantiae, quantitatis ubi et ad aliquid. Lugduni 1616. Iterum uterque 1629. in f.

67. Ad *hispanos* transeuntes, ab illis sumamus initium, quorum nomina tamdiu resonabunt celebritatisque clarescent fama, quamdiu florebit theologia. Sunt vero in primis tres: Franciscus Suarez[1]), Gabriel Vasquez et Dominicus Bannez. Natus est Franciscus Suarez, theologiae scholasticae clarissimum et famosissimum lumen[2]), tantae subtilitatis theologus ac philosophus, ut vix quemquam ha-

---

[1]) *Suarez* nomen admodum est vulgatum in Hispania. Nonnullorum infra redibit mentio. A nostro alter Franciscus Suarez S. J. distingui debet, de quo ad a. 1659: de Joanne Suarez O. S. Aug. egimus fasc. I. n. 17: Emman. Laur. Suarez in h. n. occurrit mentio. Jacobus (seu Didacus) Suarez a s. Maria O. S. Franc. olisiponensis vehemens fuit in Gallia protestantium flagellum, Henrico IV. a consiliis et a s. concionibus, postea episcopus sagiensis in Normannia († 1614); reliquit praeter conciones *commentaria in 2 priora cc. Genesis*, Nannetis 1585 in 4⁰. Notior est Jos. Maria Suarez de quo ad a. 1677.

[2]) Morinus, de poenit. l. 8. c. 4.

beat parem [1]), quo loquente universam recentiorem scholam audimus [2]), Granatae nobilibus parentibus d. 5. Jan. 1548 [3]). Annum agens 17. aetatis Deo se sacravit in societate Jesu 16. Junii 1564. Cum in philosophiae cursu ne mediocris quidem ingenii limites transiret, ipse sui pertaesus pigensque profectus exigui enixe flagitavit, ut ab ejusmodi studiis, ne operam perderet, abdicaretur. Verum Martinus Guterius, ejus superior, singularis admodum pietatis vir, bono eum jussit esse animo et studia persequi non citra quandam successus futuri praesensionem. Nam exinde mirum, quantum in omni disciplinarum genere profecerit, adeo ut praeceptores non renuerint sui discipuli uti scriptis. Philosophiam primum docuit Segoviae (1572), memor semper in ea docenda Theologiae illam ancillari oportere. Nec ita docendi vacabat muneri, quin diebus dominicis et festis rus decurrens totum se animarum saluti impenderet. Theologiam professus est Abulae, Segoviae (1575), Vallisoleti (1576), ubi mira sua modestia, quam etiam dum disputationibus praesideret, prae se ferebat, Ludovicum de Ponte, discipulum suum, ut societatem Jesu ingrederetur, permovit. Romam accitus (1578) magno plausu a frequenti discipulorum corona, inter quos et Lessius, audiebatur [4]). Cum vero aer romanus ejus obesset valetudini,

---

[1]) Grotius ep. 154. Joanni Cordesio inscr. 15. Oct. 1633.

[2]) Bossuet ap. Feller, Biographie universelle 2, 74.

[3]) Pauca tantum hic delibare possumus de ejus vita, plura reperies apud ejus biographos, quos recenset Backer, Bibliothèque des Ecrivains de la Comp. de J. 2, 601; 7, 350 s. Laudatur ejus vita, quae reperitur in t. *de angelis* Lugduni 1621; et *de gratia*, quae adscribitur Joanni Freyse S. J. Maxime vere laudandum est opus cl. Werner: Franz Suarez, in quo ejus vitam describit, opera recenset, doctrinam exponit. Cf. quoque quae scripsimus Katholik, 1665 v. 13. p. 566 ss.

[4]) Fertur primae Suarii quam Romae habuit praelectioni Gregorium XIII. interfuisse. Cf. Histor. S. J. P. 6. l. 2. n. 121.

septennio expleto in Hispaniam rediit, primumque Compluti cathedram conscendit: atque altero expleto septenio Salamancam fuit translatus, ubi tanto exceptus est honore, ut omnis universitas in civitatis porta adventanti occurreret. Demum Philippi II. accitu primam cathedram Conimbricae jussus est occupare, academia eum gratiae loco a rege postulante (1597). Viginti circiter annos doctrinae suae splendore academiam illam ornavit. Semel tamen (1611.) atque iterum (1613), ut a docendi removeretur munere, petiit, sed nonnisi tertio exauditus Olisiponam secessit totum se scriptioni pietatisque tradens exercitiis, donec die 25. Sept. 1617. a. aetatis fere 70. piissime in Domino obdormivit parum ante asseverans: „Non putabam tam suave esse, tam dulce mori."

A multis vocatum in dubium est, doctiorne esset Suarez, an sanctior. In tanto literarum famaeque fastigio adeo sibi nihil arrogabat, ut se infra omnes demitteret, et ad suas laudes oculos pudibundus deprimeret. Vitabat hominum congressus, ne in suas laudes, quod aliter vitare non poterat, impingeret: saepe discipulos ipsos consulebat, libros iis commentariosque suos tradebat recognoscendos, et si quid in iis censura dignum animadverterent, mutare summa facilitate solitus. Sui contemptor honoris servantissimus erat alieni. Nullius ingenium famamque deprimere, imo eos etiam laudibus solebat extollere, qui minus videbantur aliorum opinione laudabiles. Nulla verborum illi inter disputandum acrimonia, nullus aculeus, nullum contemptus signum, malens, ut ipse ajebat, confundi quam confundere [1]. Mira fuit ejus in cibo

[1] Cf. Histor. S. J. P. 6. l. 2. n. 121. Plura specimina rarae modestiae refert Werner l. c. p. 75 s. Haec modestia ita quoque elucet ex ejus operibus, ut nonnemo de quorundam Suaresii operum genuinitate dubitaverit, quod minor in illis vigeret modestia. Cf. Mich. a S. Joseph, Bibliogr. crit. 2, 307.

potuque abstinentia, virtutum comes ac sapientiae. Ter per hebdomadam rigide jejunabat; quotidie flagris aereo filo intextis in se saeviebat; lecto utebatur ad somnum solito duriore. Novem per diem horas studio, orationi dabat quinque affirmare solitus, malle se quaesitae tot annorum labore scientiae quam quotidianae meditationis facere jacturam [1]). Interdiu si quis incidisset nodus in studiis, confugium habebat orationis ad Deum; Deiparam quoque Virginem, quam ardentissimi amoris colebat affectu, fidenti consulebat animo. Quacunque temporis particula diligenter utebatur atque religiose, hinc colloquia defugiebat inutilia, quae *pretiosissimi temporis depraedatores* dicebat: hinc vel in itineribus orare aut de quaestionibus theologicis meditari solebat, meditationisque fructum vespere in hospitio quamvis fessus consignabat literis. Animi puritatem toto vitae tempore tenuit illibatam.

Superfluum plane est, hujus „recentiorum omnium gravissimi scriptoris [2])" encomia, quae largissime omnis aetatis,

---

[1]) Hist. S. J. l. c.

[2]) Norisius in vindic. august. c. 1. Laudum specimina quaedam hic dabimus. „Tum Franc. Suarez, ita Richardus Lincaeus apud Mich. a S. Joseph Bibl. crit. 2, 307, se totum ad veterum scholasticorum lectionem contulisset, mihi videtur effinxisse *majestatem* Thomae, *gravitatem* Alberti, *claritatem* Durandi, *subtilitatem* Scoti, *copiam* Halensis, *soliditatem* Bonaventurae, *inventionem* Ockami, *acumen* Gregorii, *distinctionem* Gabrielis, *vim* Baconii, *profunditatem* Henrici, in summa quidquid in unoquoque praestantissimum eluxit". In uno ex collegii conimbricensis epitaphiis appellatur „Europae atque adeo *orbis universi magister*: *Aristoteles* in naturalibus scientiis; *Thomas* angelicus in divinis: *Hieronymus* in scriptione: *Ambrosius* in cathedra: *Augustinus* in polemicis: *Athanasius* in fidei explicatione: *Bernardus* in melliflua pietate: *Gregorius* in traductione bibliorum ac verbo: *oculus populi christiani, sed suo solius judicio nihil*". Quibus relatis scite subdit

conditionis, nationis viri eruditi de eo pronunciarunt, hic referre: notissimum siquidem est, Suarez principis instar inter recentioris scholae theologos eminere. Merito in ejus operibus laudant *profundidatem ingenii*, qua omnia fere tangit, quae in unaquaque materia apte dici possunt [1]); *claritatem plane insignem* [2]), *eruditionem immensam*, qua omnes in qualibet quaestione cujusvis aetatis sententias dilucide refert cum argumentis, quae modeste dein omnes in partes expendit. Neque solum versatissimus est in operibus theologorum scholae, verum etiam in operibus patrum, in scriptis haereticorum omnis aetatis et in operibus aequalium suorum, licet in regionibus dissitis prodierint. Hinc quorundam ejus operum vel penes protestantes haud minima erat auctoritas [3]).

Werner l. c. p. 90: So überschwenglich dieses Lob auch klingen mag, so gewiss ist es andererseits, dass sich in der allgemeinen Meinung die sichere Ueberzeugung festsetzte, Suares sei, wenn nicht der erste Theologe seines Zeitalters, unbestritten unter die Ersten seiner Zeit zu zählen, ein Urtheil, welchem einfach zuzustimmen ist.“ Hinc Bona in sua notitia auctorum eum dicit *primae notae theologum*.

[1]) Ita Vincentius Fassari, Trutinae theol. disp. 5. divis. 2. § 2. n. 11.

[2]) Werner l. c. „Man übertreibt nicht, wenn man sagt, Suarez sei der klarste Kopf unter den theologisch Gebildeten seiner Zeit gewesen. Neben der Klarheit fehlt es auch nicht an Tiefe, und diese beiden Eigenschaften zusammen, geben im Bunde mit der Umsicht eines gründlichen Fleisses seinen theologischen Arbeiten ein Mass und eine Rundung, durch welche sie sich den klassischen Hervorbringungen ersten Ranges würdig zur Seite stellen“.

[3]) Guhrauer in op. Joachim Jungius und s. Zeitalter, Stuttgart 1850. S. 12. ita scribit: „Die Lehrbücher des spanischen Jesuiten Suarez setzten sich auf protestantischen Universitäten in dem Ansehen fest, welches sonst Melanchton einnahm, und das zieht sich bis in die Zeit hinab, als Leibnitz auf der Universität seiner Vaterstadt Philosophie studirte.“

Opera Suarii [1]) prodierunt collecta Venetiis 1740—1757. v. 23 in f. Horum primum complectitur *commentaria ac disputationes in 1. p. d. Thomae de Deo uno et trino:* II. in 1. p. D. Thomae *de Deo effectore omnium creaturarum* (De Angelis): III. *De opere sex dierum ac de anima:* IV. Tractatus 5 ad 1, 2. d. Thomae, *de ultimo fine hominis ac beatitudine, de voluntario et involuntario, de humanorum actuum bonitate et malitia, de passionibus et habitibus, de vitiis atque peccatis:* V. Tractatus *de legibus ac Deo legislatore.* VI. *De divina gratia p. 1.* quae continet prolegomena sex et duos priores ll. de necessitate divinae gratiae ad honesta opera. VII. operis *de divina gratia p. 2.*, quae continet ll. 3, 4, 5. nimirum de auxiliis gratiae in generali, de auxilio sufficienti et de auxilio efficaci gratiae Dei. VIII. *De divina gratia p. postrema*, quae continet posteriores ll. 7 de habituali gratia, sanctificatione hominis ac merito. IX. Tractatus theologicus *de vera intelligentia auxilii efficacis ejusque concordia cum libero arbitrio.* Opus posthumum ad stabiliendas definitiones fidei a. S. D. N. Innocentio X. c. Jansenium ejusque partiarios editas accommodatum. Adjecta est (a p. 225—260): A. S. C.[2]) *dissertatio pro Francisco Suare de gratia aegro oppresso collata per absolutionem a sacerdote praesente impensam praevia peccatorum expositione epistolari.* Exceptio contra exceptionem. X. *Varia opuscula theologica:* 1. de concursu, motione et auxilio Dei ll. 3: 2. De scientia Dei futurorum contingentium ll. 2: 3. De auxilio Dei efficaci, brevis resolutio: 4. De libertate divinae voluntatis, relectio

---

[1]) Singulorum editiones cf. ap. Backer l. c.; de singulorum doctrina et ordine chronologico Werner l. c.

[2]) Haec dissertatio est Theoph. Raynaudi.

prior. 5. De reviviscentia meritorum, relectio altera: 6. De justitia Dei, disputatio. XI. Opus *de triplici virtute theologica, fide, spe ac charitate.* XII.—XV. *De virtute et statu religionis.* XVI. *De incarnatione p. 1.* (in 3. p. qq. 1—26); XVII. *De incarnatione p. 2.* (mysteria vitae Christi); XVIII. *De sacramentis p. 1.* Disputationes de sacramentis in genere, de baptismo, de confirmatione, de eucharistia et Missae sacrificio. XIX. *De sacramentis p. 2.* Disputationes de sacramentis poenitentiae et extremae unctionis, de purgatorio, suffragiis et indulgentiis. XX. *De Censuris in communi, excommunicatione, suspensione et interdicto, itemque de irregularitate* disputationes. XXI. *Defensio fidei catholicae et apostolicae adversus anglicanae sectae errores* cum responsione ad apologiam pro juramento fidelitatis et praefationem monitoriam serenissimi Jacobi magnae Britanniae regis etc. Suscepit hoc opus hortante Paulo V., qui ipsi etiam, postquam illud in lucem prodierat, literis ad eum datis gratulatus est [1]): probabatur quoque haec defensio Philippo II. atque generatim catholicis, ut patet ex repetitis editionibus, quibus per Europam diffundebatur. Sed quo magis his placuit, eo magis displicuit regi Angliae, qui illam flammis tradidit, lectionemque rigidis sub poenis vetuit. Parlamentum quoque parisinum illud addixit igni, verum urgente Paulo V. Ludovicus XIII. decretum hoc induxit. T. XXII. *Metaphysicarum disputationum,* in quibus et universa theo-

[1]) In hujus operis approbatione appellat episcopus conimbricensis Suaresium „propter eximiam sapientiam tot monumentis approbatam *communem hujus aetatis magistrum et Augustinum alterum*“. Frustra ut haec verba delerentur, petiit humilis auctor asseverans „indignum se esse, qui inter Augustini discipulos numeraretur“. „Quod scripsi, scripsi, reposuit episcopus addens, velle se hac una in re Pilato videri similem“.

logia naturalis ordinate traditur et qq. ad omnes 12 Aristotelis ll. pertinentes accurate disputantur, p. 1. T. XXIII. *Metaphysicarum disputationum etc. p. 2.* Tanti aestimabatur hoc opus, ut haud multorum annorum spatio duodecies vel saepius prodiret in Gallia, Germania, Belgio et Italia. Assidue illud lectitabat Fabius Chigi (postea Alexander VII.), hinc in praefatione thesium, quas pro obtinenda doctoratus laurea publice defendit, ita de Suarez loquitur: „Qui mihi praeceptoris voce destituto unus praesto fuit suis in lucem editis libris Franciscus Suarez theologorum hujus aetatis facile princeps: quem cum philosophiae operam darem, scriptorem novi acutissimum amavique, ideo ipsum in Theologia doctorem sane perspicuum optimumque sum expertus". Prodierunt quoque *opera Suarez* collecta Parisiis 1856 ss. v. 28 in 4⁰. His adjecit ex ineditis aliud cl. Malou volumen, cujus est titulus: *R. P. Fr. Suaresii etc. opuscula sex inedita*, nunc primum ex codd. romanis, lugdunensibus ac propriis edidit et praefationibus instruxit etc. Bruxellis 1859. Hoc volumine continentur: 1. Commentarius in decretum Clementis VIII. circa confessionem et absolutionem in absentia datas [1]) et in capitulum *Multiplex* de poenitentia sumptum

[1]) Damnaverat Clemens VIII., „re mature ac diligenter considerata hanc propositionem, scil. *licere per literas seu internuncium confessario absenti peccata sacramentaliter confiteri et ab eodem absentes absolutionem obtinere*, ad minus uti falsam, temerariam et scandalosam". Jam vero censuerat Suarez, hanc propositionem damnatam esse sensu *complexivo*, si utrumque per internuncium seu per literas fieret, non vero sensu *diviso*, si alterutrum tantum ita fieret. Displicuit admodum Romae haec opinio, imo improbata fuit declaratumque, Clementis VIII. decretum esse intelligendum de propositione *etiam in sensu diviso* accepta, proinde ex ejus commentario de poenitentia opinionem illam esse delendam (14. Jul. 1605). Promte huic judicio doctissimus se subjecit auctor, Romamque properavit sincerissimam erga hanc sententiam

ex s. Leonis ep. 89. cum concordia eorundem canonum. 2. Tractatus de confessione peccatorum ab ipso poenitente facienda cum annotationibus incerti auctoris S. J. 3. Epistola ad Clementem VIII. P. M. et epistolae subjuncta ejusdem apologia seu responsiones ad propositiones de auxiliis gratiae notatas a Dominico Bannez. 4. Dissertatio utrum B. Virgo fuerit sanctificata in primo instanti conceptionis atque adeo ab originali peccato praeservata. 5. Liber secundus (et tertius) de immunitate ecclesiastica a venetis violata et a pontifice juste ac prudentissime defensa. Hortante Paulo V. de hac quaestione scripsit; sed cum interim haec controversia fuerit composita, Suaresii opus in lucem non prodiit, tamen a Paulo V. hoc encomio laudari promeruit: „Multum in eo diligentiae ac doctrinae nec minus ardoris asserendae catholicae veritatis et divinae b. Petri tuendae auctoritatis elucet usque adeo, ut opus universum theologum *eximium* [1]) exprimat ac pium". 6. De virginibus anglis e patria profugis et communem vivendi formam ac religiosae vitae proximam amplexis. Judicium P. Fr. Suaresii de illarum instituto. Sequuntur dein nonnullae (3) Suaresii epistolae a. 1617. occasione interdicti olisiponensis scriptae. Opera Suarii in utile compendium redegit Franciscus Noel S. J. († 1729), quodque hoc titulo prodiit: *Theologiae R. P. Francisci Suarez e S. J. summa seu compendium* . . . in duas p. divisum duobusque tractatibus adauctum: primo *de justitia et jure* (qui est compendium operis Lessii de justitia et jure); secundo *de matrimonio* (qui est compendium operis P. Sanchez de matrimonio), Coloniae 1732. v. 2 in f.; recusum

observantiam professurus, ubi etiam benignissime a pontifice fuit exceptus.

[1]) Hoc apposito illum quoque ornat Benedictus XIV. de synodo dioeces. l. 2. c. 6. n. 4.

ab J. P. Migne Parisiis 1858. *Epitomen dilucidam, brevem et resolutam disputationum theologicarum* (e t. XVIII—XX tantum) P. Suarez alphabetico ordine digestam confecit Emmanuel Laurentius Suarez [1]) Olisipone 1626. in 4⁰.; auctiorem Valenciae 1627, Lugduni 1627, Coloniae 1628.

68. Alterum theologiae scholasticae clarissimum et famosissimum lumen [2]), Suarezii quodam sensu aemulum [3]) est Gabriel Vasquez [4]) S. J., quem nonnulli propter ingenii acumen et profunditatem *hispanum Augustinum* dixerunt [5]).

---

1) Edidit hic quoque: *Principios e diffinicioes de toda a Theologia moral*, Olisipone 1642. in 8.

2) Morinus, de poenit. l. 8. c. 4.

3) Hujus sententiam non raro sub recentiorum nomine refellere nititur.

4) Praeter G. Vasquez notandi sunt: Didacus V. Matamoros, quem Arias Montanus suum appellat magistrum, et cujus dissertatio *de Hierosolymae situ* in Apparatu regiae Bibliae antwerp. reperitur. — Joannes Vasquez, theologiae professor, cujus est: *Quaestio theologica, an haec propositio vera sit et catholica: Deus oparatur omnia opera nostra bona ita, ut in eis totum efficiat, ut nos fere nihil agamus.* Gramatae 1613. — Joannes V. Jurado scripsit *de Residentia parochorum*, Matriti 1629. Dionysius Vasquez O. S. Aug. († 1539) eloquentissimus erat sui temporis orator, vivacissimi ingenii, doctrinae multiplicis, linguarum cognitionis, scholasticae et expositivae theologiae, patrumque ss. lectionis et eruditionis non vulgaris dotibus et ornamentis conspectissimus (ita Alv. Gomez, l. 8. de rebus Ximenii card.), quem Leo X. *alterum* vocavit *Eliam* imperatori literis eum commendans, et cujus quondam concione audita, „Putabam, inquit, Dionysium in coelis esse et hodie inter homines vidi". Marsilius V. O. Carthus. († 1611) praeter *commentaria in opera philosophica Aristotelis*, scripsit quoque *l. de auxiliis.* — Michael V. S. J. † 1624. reliquit *sermonem* seu *tractatum de augustissimo sacrosanctae Trinitatis mysterio.* Lugduni 1617. in 8⁰.

5) Norisius in vindiciis August. c. 3. §. 5. argumentum quoddam Vasquez refellens, „Miror, inquit, Vasquez, virum in Augustini

Natus is est Bellomonte a. 1551. Juvenis adhuc, nondum enim numerabat 25 annos, d. Thomae Aq. theologiam professus est Compluti et Romae maxima auditorum admiratione et fructu: in qua quidem praeclara functione 29 et amplius annos contrivit, donec 23. Sept. 1604. a. aetatis 55. vivere cessavit. Magnis encomiis tam aequales quam posteri eum prosequuntur. „Fuit in illo viro acre ingenium, ita Luisius Turrianus [1]), fuit insignis divinarum atque humanarum rerum scientia; fuit summa virtus ac doctrina admirabilis, ut certa in eo theologiae efflorescentis spes ac praesidium positum esse videatur. Cujus ego quidem vestigia immortalibus literarum monumentis impressa in omni genere doctrinae non modo lubens sequor, sed colo, suspicio, veneror, quem hispanum Augustinum multi nominarunt“. „Solem theologiae eum vocat Joannes de s. Baptista [2]), magistrum magistrorum et doctorum, hominem admirabilem, angelum vita atque intelligentia, magistrum, solem, lucem theologiae, qui sine ullius injuria jure mereatur nomen doctoris orbis, quemadmodum aetate sua gloriosissimus Chrysostomus.“ „Vir fuit acerrimo ingenio, ait Nicol. Antonius [3]), singulari ac recondita rerum sacrarum eruditione, totius theologicae doctrinae callentissimus atque in veterum patrum monumentis exercitatissimus“. Sed non minus laude dignus est propter insignes, quae eruditionem ornabant, virtutes [4]). Inter has eminebat humilitas sincera, qua munera domus vel vilissima

doctrina adeo versatum, ut sodales complutenses *Augustinum alterum, vel saltem mentem ac lingnam Augustini* eundem nuncupaverint, miror, inquam etc.

1) Praef. tractatus de gratia.

2) Apud Nieremberg, Vitae s. Ignatii c. 38.

3) Bibl. hisp. nova 1, 510.

4) Cf. Historiae S. J. auctore Juvencio P. 5. l. 23. §. 42.

libenter obibat; cathedram cum vita abscondita viri apostolici in remotissima India inter barbaros rudissimos commutare optabat. Hinc frequenter verba *nihil sum* in ore gerebat ac secum ruminabat. Cum quondam ad publicam invitatus disputationem ab hujus laudaretur praeside, rubore suffusus illico discessit. Alteri ejus extollenti eruditionem reposuit: Quid haec proderunt mortuis, cum vivos tam parum juvent? Absit ut labores veros magnosque pro tenui falsaque gloriola capiamus. Cum simplicibus et illiteratis libenter conversabatur, ut eorum exemplo proficeret in humilitate. Speciali cultu prosequebatur s. Augustinum tamquam humilitatis exemplar, ejusque sequens vestigia desiderabat corrigi paratus, si quid minus recte dixisset, illud retractare. Cum nescio qua de causa ejusdem opera biennio tardius prodirent in lucem, non aegre id tulit, imo aequo mansisset animo, etiamsi non prodiissent. Quo magis vero suum declinabat honorem, eo magis rationem habebat famae atque existimationis aliorum, etiam adversariorum. Neque minus paupertatis erat amans. Omnia vitae commoda fugiebat, ipse vestes usu detritas lacerasque resarciebat; eodem usus est 30 annos pallio, diutius forte pileo eodem. Hoc ornatum vidit quondam eum episcopus seguntinus. „Emeritum petasum habes, mi pater, ajebat praesul; missionem et rudem petit“. „Sic humana sunt, respondit Vasquez; sed ea quanto fiunt senio deteriora, tanto nos annis procedentibus vegetiores et ad virtutem colendam alacriores esse decet.“ Dona omnia virorum etiam nobilium repudiabat verbis utens Apostoli: *Habentes alimenta et quibus tegamur, his contenti simus* (1. Tim. 6, 8). Pauperes quantum poterat auctoritate et gratia, qua apud divites pollebat, sublevabat. Studii licet esset amantissimus, quoties tamen obedientia ad aliud eum vocabat, promptissime illud deserebat. Merito proinde

de eo dici poterat [1]): „In illo virtus cum doctrina, obedientia cum ingenio, pietas cum sapientia certasse videbatur“. In suis praelectionibus non erat diffusus, sed verbis potius pressus, ita ut ejus oratio *plurimum substantiae, perparum accidentium* habere vulgo diceretur. Hujus tanti viri memoria e theologorum scholis nunquam excidet ob illustres et eruditos in s. Thomam commentarios, qui doctoris sui nomen ita solide tuentur, ut alio praecone non indigeant [2]). Prodierunt illi 10 t. in f. Lugduni 1620, quorum I. complectitur *commentarios et disputationes in 1.* p. *summae s. Thomae* qq. 1—26. de Deo, de praedestinatione etc.; II. in qq. 27—44. de Trinitate, de angelis; III. in 1, 2. p. qq. 1—20. de actibus humanis; IV. in qq. reliquas, de legibus, de merito, de gratia etc.; V. opuscula moralia, quae ad 2. 2. s. Thomae spectant, nempe de eleemosyna, de scandalo, de restitutione, de pignoribus hypotheticis, de testamentis, de beneficiis, de redditibus ecclesiasticis. Hinc cum Vasquez fuse egerit de iis quoque, quae ad theologiam spectant morum, factum est, ut ejus nomen etiam in hac saepe occurrat. Imo Poncius de Leon [3]) eum dicit „theologorum hujus aetatis facile principem, qui sibi in rebus praesertim moralibus, sit unus pro mille“: et Diana [4]) „doctissimum atque sapientissimum aetatis nostrae theologum“, quem unum post recitatos aliquos doctores ait apud se esse instar omnium. T. VI. complectitur *commentarios et disputationes in 3 p.* per qq. 26 priores de incarnatione; VII. a q. 26. usque ad

---

[1]) Alex. a s. Joanne de Cruce in continuat. hist. eccles. Fleurii ad a. 1604.

[2]) Ita Beyerlink in op. chronograph. ad a. 1603. tit. Viri illrstres.

[3]) L. 4. de matrim. c. 25. n. 9; l. 5. c. 7. n. 6.

[4]) Resol. moral. p. 1. tr. 3. resol. 3; p. 3. tr. 5. resol. 79, 80.

71. de vita Christi, de sacramentis in genere, de baptismo; VIII. a q. 73—83. de eucharistia, de sacrificio, de sacramento ordinis; IX. a q. 84—93. de poenitentia, de matrimonio et sponsalibus, de excommunicatione; X. paraphrasin et compendiariam explicationem ad 8 epistolas d. Pauli, nempe ad Romanos, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, ad Thessalonicenses I et II, ad Hebraeos. Exstant praeterea collectae ex ipsius operibus ab aliquo doctrinae ejus studioso et typis editae: *Metaphysicae disquisitiones*, Antwerpiae 1618. in 8⁰. Elucet in hisce operibus mira quaedam ingenii subtilitas et sagacitas [1]), sed etiam quaedam singularitas et a communi tritaque scholae doctrina dissentiendi libertas, qua nonnunquam abreptus sententias minus tutas vel etiam erroneas tuetur.

69. Idem annus (1604) aliud theologiae scholasticae ornamentum eripuit, Dominicum Bannez [2]), O. S. Dom. de

[1]) Hanc praecipue ingenii subtilitatem omnes in eo laudant. Ita Mich. a. s. Joseph (Bibliogr. crit. 2, 316): „Scriptor vere illustris subtilissimique ingenii et eruditionis pene inexhaustae". Hinc editores Petavii (a. 1857.) in annot. ad proleg. c. 8. n. 4. de eo dicunt: „Vasquez universas scholae disceptationes in numeratis habebat". Germon occasione cujusdam dissensionis inter Vasquez et Petavium de lectione quadam s. Hilarii pictav. advertit (de veteribus haereticis ecclesiasticorum codicum corruptoribus p. 478) „Vasquez quidem eruditio fortasse minor fuit quam Petavii, sed ingenium non minus acre et perspicax". Andres, Dell' origine, progresso e stato d'ogni letteratura t 6. l. 1. c. 5: „D'ingegno sottilissimo ed acutissimo il Vasquez sembrava nato per le scolastiche dispute, e si guadagnò in esse singolar fama in Alcalà ed in Roma; e sebbene la stessa sua vivacità e sottigliezza lo portasse talvolta ad opinioni più nuove ed originali che ben maturate e sicure, i suoi scritti verrano sempre guardati con riverenza da'teologi, sì polemici che scolastici". Cf. Schroedl Kirchenlex. 11, 565.

[2]) Alius est Michael Bannez, qui a. 1656. Matriti edidit: *Immunidad de neustra Sennora en el primer instante de su ser.*

cujus urbe patria non omnino constat. In theologia magistrum habuit celebrem Melchiorem Cano; condiscipulum Bartholomaeum Medina [1]). Postquam diu variis in locis summam s. Thomae suis sodalibus est interpretatus, Salmanticam veniens cathedram, quam vocant Durandi, in universitatis gymnasio publico communi electorum suffragio sibi delatam regere adorsus est a. 1579: at non diu illic stetit. Vacante enim paulo post primaria et publico certamini exposita, eam in concursu theologorum primi nominis omnium calculo tota plaudente academia reportavit, quam deinceps ad ultimum vitae moderatus est. Illud in hoc viro illustre, quod etsi in scholis continuo versatus, vitae spiritualis vias reconditiores perspectas haberet omnes, nec mysticae theologiae minus quam scholasticae peritus esset. Unde cum Abulis ageret, s. Theresia confessarium eum sibi delegit et directorem, seque illi spirituali quodam incantamento ita devinctam professa est, ut se nihil suscipere posse diceret, nisi a Bannez antea probatum [2]). Notissimus autem est Bannez ob suam cum Molina controversiam. Cum primum enim hic suam gratiae cum libero arbitrio concordiam typis edidit (Conimbricae 1588), mox Bannez apud s. officii hispanum tribunal intercessit, ne hujus operis exempla in Hispania distrahi permitterentur, pluresque ejusdem libri propositiones ceu pelagianas ad idem tribunal denunciavit. Vi-

---

[1]) De hoc egimus fasc. I. n. 2.

[2]) Duae adhuc hujus sanctae supersunt epistolae ad Bannez (23. et 25. in versione et editione, quam curavit Gallus Schwab 1853.) in quarum altera (1574.) haec scribit: „Man soll sich mehr darüber verwundern, was die Liebe zu Gott Alles vermag, da die Liebe des P. Dominikus so viel Gewalt hat, dass Alles was ihm gut scheint, auch mir so vorkommt; was er will, das will auch ich, und ich weiss nicht, was aus dieser Magie noch werden wird.“

cissim Molina Bannesii doctrinam ceu calvinianam detulit, et hinc originem duxerunt famosae illae controversiae de gratiae auxiliis [1]). Praeter alia scripta [2]) edidit Bannez: *Scholastica commentaria in 1. p.* angelici doctoris t. 2, Salmanticae 1584; in 2. 2. quibus quae ad fidem, spem et caritatem spectant, explicantur (usque ad q. 46.) ib. 1584; a q. 57—78 de jure et justitia decisiones ib. 1594. Prodierunt hi 4 t. etiam Venetiis 1586, 1595, 1602. et 1604; Duaci 1614. et 1615.

70. Eundem *Thomam* commentariis illustrarunt [3]) ex *ordine Praedicatorum* Petrus de Ledesma Salmanticae natus, vir inter eruditos magnus et maximae apud omnes auctoritatis multarumque virtutum laude conspicuus. Sacras

---

[1]) Ceterum prima hujus controversiae origo assignari debet a. 1581, quo Prudentius Montemajor S. J. praeside Michaele Marcos praedeterminationem physicam, cujus Bannez acerrimus erat defensor, fautor et promotor, thesibus pro disputatione publica propositis impugnavit propugnavitque scientiam mediam. Sexdecim enim ex hac disputatione propositiones detulit Bannez ad inquisitionis tribunal tamquam haereticas atque erroneas. Sed incassum, negatum siquidem fuit, has a Prud. Montemajor fuisse defensas. Impetravit tamen ab inquisitionis tribunali Castiliae, ut 13 propositiones, quas tamquam summam doctrinae adversariorum et omnium turbarum occasionem detulerat, ad tempus prohiberentur. Molinae de concordia liber huic alteri, cujus unus e praecipuis auctoribus fuit Bannez, occasionem dedit: *Apologia FF. Praedicatorum in prov. Hispana s. Theologiae Professorum adversus novas quasdam assertiones cujusdam doctoris, Ludovici Molinae nuncupati, theologi de S. J., quas defendit in suo l. de concordia etc. et adversus alios ejusdem novae doctrinae sectatores et defensores de eadem societate*, Matriti 20. Nov. 1595. Huic subscripserunt dein alii 22 professores O. Praed. Plura hac de re cf. ap. Eleutherium (Livinum Meier) Hist. controv. de divinae gratiae auxiliis L. 2. c. 1.

[2]) Cf. Quetif, Script. O. Praed. 2, 352 s.

[3]) His adde illos, quos infra n. 107. inter eos recensebimus, qui theologiae practicae operam dederunt.

ille docuit literas annos 40 summo parique omnium plausu, tum Salmanticam evocatus cathedram Durandi obtinuit a. 1604. et a. 1608. s. Thomae vespertinam, ubi demum et docere et vivere desiit 9. Sept. 1616 [1]). Edidit: *Tractatus de divina perfectione, infinitate et magnitudine* in illa verba: *Ego sum, qui sum* (Ex. 3, 14) a q. 3. p. 1. s. Thomae ad q. 14, cui annectitur tractatus *de perfectione actus essendi creati*, Salmanticae 1596. in f. *Tractatus de divinae gratiae auxiliis* circa illa verba Is. 26, 12: *Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine*, et circa doctrinam s. Thomae multis in locis, praecipue 1. p. q. 19. a 8; q. 23. et 1, 2. q. 111. ibid. 1611 in f. *De magno matrimonii sacramento* super doctrina s. Thomae in aliquibus qq. additionem ad 3. p. ib. 1592. in f. Lingua hispana edidit *summam de sacramentis* v. 2 in f. ib. 1598, 1615; Olisipone 1617; pars prior latine versa per Raimundum de Ladeson O. Pr. prodiit 1630. Duaci; altera 1618. Coloniae. — Didacus Nunno Cabezudo vir acerrimi judicii, ingenii et magni nominis, sancti doctoris angelici mirum addictus placitis, qui annos 30 in docenda theologia trivit, unusque ex primis fuit, qui Molinae doctrinam impugnaret a. 1594. Reliquit *Commentarios et disputationes in 3. p. summae theologiae d. Thomae Aq.* (in qq. 60—84; 84—90. et in Suppl. qq. 1—40) Pinciae 1601, 1609 v. 2 in f.; iterum Venetiis 1612; Coloniae 1630, cui editioni accesserunt alii 4 ejusdem tractatus: 1. de auctoritate summi pontificis et conciliorum; 2. de indulgentiis; 3. de auxiliis divinae gratiae: 4. de bulla cruciatae dicta. — *Tractatio in 3. p. summae theologicae d. Thomae* nunc primum in lucem edita, sed accurate recognita, a mendis expurgata, veris ac legitimis

[1]) Quetif, Script. O. Praed. II, 404.

indicibus auctorum restitutis ornata, innumeris patrum, conciliorum, Scripturarum testimoniis ad materias controversas pertinentibus locupletata etc. Opus posthumum cura et studio F. Antonii Cloche O. Praed. Romae 1682. t. 2 in f. (in qq. 1—12—26). In re morali censeri potest auctor gravis et probabilista, ut ajunt. † 1614. — In 1. 2, et in 3. p. *commentaria* edidisse Mexici Ferdinandum Bacan refertur. — Ex *ordine Cisterciensium* Petrus de Lorca bellomontanus, qui diu inter complutenses doctor theologus primariaeque Scoti cathedrae moderator, principem doctrinae atque eruditionis locum tenuit. Denatus est annos natus 52. a. 1606. Doctissima elucubravit *Commentaria et disputationes in universam* 1, 2. *S. Thomae* v. 2 in f. Compluti 1609; in 2, 2. Matriti 1614. in f. In hoc v. agit de fide, spe et charitate. Priori sectioni adjunctus est: *de locis catholicis* scholasticarum disputationum l. primus. Quod quidem opus eruditione plenum atque in 6 ll. ex destinatione auctoris contribuendum, hac tantum parte libroque, qui de s. Scriptura inscribitur, absolvit; secundo, quem *de divinis traditionibus* appellabat, immortuus est. In 3. p. d. Thomae *de Incarnatione*, Compluti 1616. in f. *De notis Ecclesiae*. Haec tria posteriora opera edidit ejus sodalis Dionysius Cuchus, addens t. de incarnatione auctoris vitam et promittens se alia ejusdem tria volumina publicaturum [1]): verum utrum prodierint nos latet. — Ex *ordine B. M. V. de Mercede* Franciscus Zumel Palentiae, ut creditur, natus „illustris Theologiae (morum) professor [2]), sui ordinis praepositus generalis 32., qui „vixit a. 1607. in magna omnium, qui literas morumque gravitatem amant, existimatione et

[1]) Cf. Nicol. Ant. biblioth. hisp. nova 2, 209 s.
[2]) Gener, Theologia dogmatico-scholast. t. 1. p. 168.

pretio, sive judicium viri purgatissimum doctrinamque excellentem accepissent fama, sive consultationibus, quod frequenter deque magni momenti rebus contingebat, experti fuissent [1]". Bene meritus est de posteritate hisce operibus: *In 1. S. Thomae p. commentaria* v. 2 in f. (in qq. 1—43—114), Venetiis 1597; 1601; Lugduni 1609; *in 1, 2. commentaria* v. 2 in f. Salmanticae 1594; *Variarum disputationum* t. 3, ib. 1608. Horum primus est in 1. p. s. Thomae, de praescientia Dei circa futura contingentia: secundus in 1, 2. de libero arbitrio; ipsius cum gratia Dei convenientia et assensu ac praedestinatione: in tertio novas et abstrusiores inductas quaestiones enodare, dirimere et verissimis rationibus terminare nititur. Ceterum Zumel pugnacissime omnium physicam praedeterminationem defendit. — *E societate Jesu* Petrus Arrubal, qui doctrina et virtute aeque conspicuus Compluti, Salmanticae, Romae sacram theologiam summa cum laude explicuit, et sententiam societatis Jesu de auxiliis divinae gratiae doctissime coram summo pontifice propugnavit († 22. Sept. 1608). Reliquit *Commentariorum ac disputationum in* 1. *p. d. Thomae* t. 2 Matriti 1619, 1622. — Franciscus de Cuniga seu Zuniga cantaber († 1614. d. 22. Jul. a. aetatis 34.), cujus est: *Tractatus de Trinitate* in 1. p. s. Thomae a q. 27—43. Ludguni 1623. in 4⁰. — Ex *ordine Carmelitarum* Petrus Cornejo de Pedrosa salmanticensis, qui in urbe patria philosophiam morum Aristotelis et s. Thomam summa usus stili claritate explicuit, tanti a discipulis factus, ut regem exorarent, ne unquam illum dignitate episcopali honoraret, quo ab opere, quod tam utiliter faciebat, abduceretur. Un-

---

[1]) Nicol. Antonius l. c. 1, 500. Ibi reperies reliqua ejusdem opera, quae hic praetermittimus.

dique illum viri doctissimi et vel ipse rex super difficillimis et gravissimis rebus consulebant oraculi instar. Paulus V. summam ejus eruditionem admirans *vere dignum Ecclesiae Dei doctorem* illum appellavit [1]; *lumen salmanticense* Raynaudus [2], antesignanum et primiorem theologorum sui temporis Hieronymus Vives O. Praed [3]. „Thomistarum nullus, scribit Davila episcopus placentinus, clarius, operosius et verius angelicum doctorem percucurrit et aperuit, ita ut in eum eundem spiritum commigrasse diceres". Excelluit quoque omni virtutum genere, pietate praesertim in Deum et in pauperes misericordia. Morte nimis immatura, annos enim tantum 48 numerabat, abreptus est 31. Martii 1618. Reliquit: *in 3. p. s. Thomae commentaria*, Pinciae 1629. in f. *Diversarum materiarum* ab ipso *Salmanticae praelectarum*. t. prior, ib. 1628: quod opus idem forte est cum illo' quod prodiit Bambergae 1671. hoc titulo: *Theologia scholastica et moralis*, quae diversas materias secundum tres partes d. Thomae Aq. et ad mentem ejusdem auctoris angelici elaboratas continet. Academia salmanticensis in amoris pignus hoc ei elogium post obitum adjecit: „Incomparabili viro RR. P. Magistro suo Petro Cornejo Carmel. felici omine nato, sed immani Atropos infelicius non sine ingenti jactura intempeste exstincto, vitiorum hosti acerrimo, virtutum perpetuo custodi, angelicae puritatis imitatori, vero literarum fulmini, salmanticensis academiae splendifero jubari, inclyta mater aeternum vale, ut felix perenni vivat felicitate, supernum Jovam precatur". — Ex *ordine S. Hieronymi*

---

[1]) Refertur hoc in ejus *vita* a Divila episcopo placent. conscripta et Theologiae scholasticae Bambergoe 1617. editae praefixa.

[2]) In Scapulari partheno-carmelitico p. 1. c. 4. § 5.

[3]) De primatu div. libertatis L. 1. disp. 19. 3. n. 16.

Petrus de Cabrera cordubensis, cujus *in 3. p. d. Thomae commentarii et disputationes* (in qq. 1—26) t. 2 in f. Cordubae 1602. prodierunt; *de sacramentis in genere, de auxilio praevio et de baptismo in 3. p. d. Thomae* (in qq. 60—71) *commentarii et disputationes*, Matriti 1611. in f. — His addendus Joannes Alphonsus Curiel Palentiolae in dioecesi burgensi natus, „quem salmanticensis academia ut theologorum suorum principem veneratur et observat“ [1]). Omnes ab imo usque ad summum scholae gradus tenuit, plusquam 30 annorum intervallo summo cum doctrinae, eruditionis atque innocentiae commendatione principatum gerens in opere theologico [2]), quare illum et monachi benedictini in epitaphio ei posito „theologorum sui temporis nulli toto orbe secundum“ dicunt et „magistrum incomparabilem“. Multa quidem scripsit, multa dictavit, in re praesertim scholastica; sed quod de se ipso et laboribus suis modestissime judicaret, nihil eorum prodire in publicum vivus permisit. Exierunt utique post ipsius mortem, quae contigit 28. Sept. 1609: *Lecturae seu quaestiones in D. Thomae Aq. 1, 2.* Duaci 1618; Antwerpiae 1621. in f.; *Controversiae in diversa loca s. Scripturae* ll. 2, quorum prior est in aliquot Proverbiorum et Sapientiae, posterior in quaedam Pauli et Petri apost. ex epistolis loca, Salmanticae 1611. in f. [3]).

71. Sequuntur illi, qui in exponendis *sententiarum libris* operam utiliter navarunt. Omnes sunt ex ordine S. Francisci: Joannes de Ovando cacerensis, qui postquam annis multis praelegit Salmanticae theologiam, scripsit [4])

---

[1]) Dechamps, de haeresi jansen. l. 2. Disp. 6. c. 8. n. 5.

[2]) Nicol. Antonius in bibl. hisp. nova 1, 631.

[3]) Feller ejus opera dicit (Biogr. univ. 2, 63): „Estimés autrefois en Espagne et peu connus ailleurs“.

[4]) Alia ejus d. opera cf. in biblioth. francisc. Joan. a. s. Antonio 2, 197.

Commentarios in 3. sententiarum, Valentiae 1597. in f. — Joannes ab Incarnatione, lusitanus, dearticulavit *L. primum Scoti in sententias*, praemissa ejusdem Scoti vita cum annotationibus, Conimbricae 1609. — Gregorius Ruitz [1]), pincianus, emisit: *Controversiae theologicae in 4. l. sententiarum Scoti* usque ad 50. dist., praemissa ejusdem doctoris subtilis vita, Vallisoleti 1613. in f. et 1643. — Joannes (olim Franciscus) de Rada, aragonensis, usque adeo celeber theologiae professor, ut a Clemente VIII. Romam evocatus sit et adscriptus inter consultores praecipuos delectos pro gravissima illa de gratiae auxiliis controversia. Exstitit enim illi ejusque successori Paulo V. gratus valde doctrinae, subtilis admodum ingenii, modestiae et gravitatis nomine [2]). Electus fuit 1605. archiepiscopus tranensis; 1606. episcopus pactensis in Sicilia; obiit 1608. Edidit *Controversias theologicas inter s. Thomam et Scotum super 4 ll. sententiarum*, v. 4 in 4⁰ (Venetiis 1599, Coloniae 1620. et alibi), in quibus pugnantes sententiae referuntur, potiores difficultates elucidantur et responsiones ad Scoti argumenta rejiciuntur. — Denique Joannes de Carthagena († 1617), qui Romae publice theologiam magno discipulorum profectu praelegit; Paulo V. quoque summe carus propter gravia et

[1]) Alius est a Francisco Ruiz, alias de Valladolid O. S. Bened. pariter pinciano, qui claruit sec. 16. sacrarum literarum biblicaeque in primis totius rei cognitione, cui exoticarum linguarum promovendis theologiae studiis valde utilium multaeque eruditionis ornamentum adjunxit. Quapropter non mediocribus et ipsum ornant laudibus Sixtus senensis biblioth. s. l. 4; Antonius Possevinus in apparatu s. et alii, praesertim ejus operis nomine, quod inscripsit: *Regulae 333 intelligendi s. Scripturas*. ex mente ss. patrum tum graecorum tum latinorum, quas brevibus explanationibus illustravit, Lugduni 1546. in 8⁰; Parisiis 1547; Coloniae cum Sixto senensi 1588; Constantiae 1598.

[2]) Nicol. Antonius in bibl. hisp. nova 1, 765.

erudita in rebus theologicis responsa [1]). Praelo commisit inter alia: *De sacramentis in genere* seu in 4. l. Sententiarum, Romae 1609. in 4⁰; Tractatus *de praedestinatione et reprobatione angelorum et hominum* ib. 1581. in 8⁰; *Disputationes in universa religionis christianae arcana*, ib. 1609. in 4⁰.

72. Praeter hos, quos hucusque recensuimus, mentione digni sunt: Joannes Gaa O. S. Franc. complutensis, cujus exstat opus egregium [2]): *Quaestiones selectae et theoremata theologicarum veritatum necnon et apologeticus sermo pro hujus veritatis defensione, quod Paulus V. et quilibet a cardinalibus S. R. E. electus in papam et nobis traditus et in cathedra Petri sedens de fide et de jure divino Christi vicarius ac Petri successor verusque papa est.* Compluti 1607 in f. — Christophorus Gillius vel Aegidius S. J. lusitanus, theologiae professor in academia conimbricensi et eborensi, destinatus magni Suarii in cathedra successor, quam tamen non conscendit morte immatura prius e vita abreptus 7. Jan. 1608. Vir fuit tanta vitae innocentia, ut acceptum semel in sacri fontis lavacro divinae gratiae donum creditus sit ad extremum usque vitae spiritum sancte illibateque servasse: ingenio perspicaci promptoque, judicio peracri; omnigena doctrina instructus, multis rebus magnus, et sui demissione maximus. Idiotam putares, si hominem non nosses. Humilium familiaritate delectabatur, et aliquando Conimbricae cum theologiam doceret, sui deprimendi gratia mendicis se pulla in veste inseruit, cum iis

---

[1]) Joan. a. s. Antonio in bibl. franc. 2, 143, ubi reperies scriptorum ejus indicem. Distingui Joannes debet a Bartholomaeo Carthagena, cujus *expositio titulorum juris canonici* exiit in lucem Lugduni a. 1624.

[2]) Joan. a. s. Antonio bibl. franc. 2, 166.

stipem ad januam accepit, comedit, bibit. Aliena opera plurimi, sua nihili faciebat; quae ut ederet non prius, quam pro imperio cogeretur, in animum induxit. Morti proximus ardenter expetiit, ut quae ejus supererant opera, darentur flammis [1]). Quanti eum aestimaret Suarez, conjicere licet ex iis, quae occasione cujusdam disputations, cujus praeses erat Suarez, legimus [2]): „P. Christophorus Gillius tanta vi contorsit argumenta, ut Suarius in ipso cognoverit praestantissimum ingenium et magistrum, dixeritque nescire, cur se ex alia natione vocaverint ad moderandam cathedram conimbricensem, cum tantus vir, quantus erat Gillius, Lusitaniam incoleret". Prodierunt ipsius *Commentationum theologicarum de sacra doctrina et essentia atque unitate Dei* ll. 2, Lugduni 1610. in f., Coloniae 1610, 1619, 1641. — Franciscus de Avila O. Praed., abulensis, († 1604), qui interfuit congregationi de auxiliis sub Clemente VIII. librumque edidit: *De gratia et libero arbitrio sive de auxiliis divinae gratiae*, Romae 1599. in 4⁰; insuper et dissertationem *de confessione per literas sive per internuncium* cc. 33 complexam, ib. 1599: et Duaci 1623. in 8⁰. — Andreas Henriquez de Villegas primarius theologiae apud complutenses professor atque in rebus fidei censor scripsit *Controversias de Deo uno* i. e. de Dei scientia et ideis ac voluntate: de praedestinatione item ac reprobatione hominum. Compluti 1618. in f. — Laurentius de Zamora, O. Cist. singulare decus et ornamentum, opus composuit multiplex, sapientia totiusque literaturae divitiis refertissimum [3]), nempe: *Monarquia mystica*

---

[1]) Sotwellus, Script. Soc. J.

[2]) In synopsi annal. S. J. in Lusitania ab a. 1540—1725. Augustae et Graecii 1726. p. 166.

[3]) Bibl. hisp. nova 2, 11, ubi alia ejusdem opera referuntur, quorum nonnulla decies recusa fuere.

de la Iglesia hecha de Geroglyphicos sacados de humanas y divinas letras, septem constans partibus, quarum aliquae non uno volumine continentur, Matriti 1594—1614. et alibi. In eo agit de Ecclesiae proprietatibus, humani generis ruina, de b. Mariae V. praerogativis, de mediis Ecclesiae ad sui conservationem divinitus concessis, hinc de sacramentis, de membris maxime illustribus Ecclesiae etc. — Stephanus Mendez O. Pr. edidit: *Doze libros de la dignidad de la Virgen madre de Dios*, t. 3 in f. Barcinone 1606. Huic addimus Franciscum Sosa O. S. Franc. toletanum, virum nobilem et doctum, promptissimi et solidissimi quidem ingenii, qui per annos multos s. theologiam Salmanticae professus, tandem creatus est totius ordinis minister generalis, mox episcopus canariensis (1607), deinde uxanensis, demum segoviensis, designatus a Philippo III. Hispaniarum rege ad Paulum V. regius orator, ut controversiam circa puritatem conceptionis Virginis Mariae tandem dirimeret, morte praeventus (1617.) non potuit hac fungi legatione, in qua substitutus est Antonius a Trejo ejusdem instituti. Scripsit varios tractatus praesertim *de conceptione immaculata* B. M. V. (4) et quidem doctissimos, sed lingua vernacula, qui prodierunt Salmanticae 1623. in 4°[1]. Vir erat magnanimus, consilio prudentiaque praestans. Et cum semel eorum, qui *de D. V. Maria* scripsere, meminerimus, addere licebit Petrum Morales S. J. († 1603) e dioecesi toletana, qui prius diu in academia salmanticensi et in regiis senatibus utriusque juris decisionibus vacavit. Edidit: *In c. 1. Matthaei de Christo, ss. V. Deipara Maria veroque ejus dulcissimo sponso Josepho ll. 5*, Lugduni 1614. in f. In hoc opere suum in Deiparam ejusque sponsum affectum latis-

[1]) Joan. a. s. Antonio in bibl. francisc. 1, 438.

sime explicat auctor diligentissimus et religiosissimus, eo etiam libentius laetiusque quod, ut ipse ait, in extrema aetatis meta, jubente obedientia, id aggrederetur. Gundisalvus Sanchez Lucero, hispalensis, in granatensi ecclesia magistralis canonicus atque in hujus urbis gymnasio theologiae primarius professor, in vulgus dedit: *Dos discursos theologicos in defensa de la immaculata Concepcion de N. Senora.* Hispali 1617. in 4. Petrus Antonius Spinelli S. J. neapolitanus († 1615) sanctitatis fama insignis [1]), ardentissimae suae in B. Virginem devotionis argumentum dedit opere: *Maria Deipara thronus Dei*, *de Virginis bb. Mariae laudibus praeclarissimis*, sub typo divini throni in Apoc. 4. adumbratae: deque pietate ac devotione, qua eadem Deipara a nobis colenda est; opus ex ss. literis, ss. patribus ac rationibus theologicis depromptum, Neapoli 1613, in f.; Coloniae 1619, 1663.

II. Theologia positiva et polemica.

73. Pauciores sunt ex *hispanis*, qui huc referri possunt. Unus multorum instar est, isque in Theologia quoque scholastica fundatissimus, nimirum Gregorius de Valentia, S. J. limatissimi judicii theologus [2]), nullique sui temporis secundus [3]). Natus est Methymnae Campi a. 1551. Romam a s. Francisco Borgia adscitus (1571.) admodum juvenis philosophiam docuit; a provincialibus tum Franciae tum Germaniae propter insignes ingenii dotes expetitus in Germaniam

---

[1]) De hac cf. Sotwellum in Bibl. Script. S. J.

[2]) Passaglia, de immaculato conceptu n. 1793.

[3]) Epitaphium academiae ingolstad., in quo etiam dicitur: „Parisiis vehementer expetitus, a Stephano Poloniae rege diu postulatus“.

fuit missus (1575), ubi Dilingae per annos circiter 23, tum Ingolstadii strenue promovit rem catholicam praelectionibus, disputationibus, scriptis. Romam vocatus fuit a Gregorio XIII. (1580.) pro consilio circa controversias a Guilelmo Bavariae duce motas de legibus carolinis ad usuram spectantibus, sententiamque dixit summus pontifex secundum Valentiae doctrinam [1]). Maximi eum fecit Bavariae dux; hinc cum iterum Romam acciretur (1598), omnibus illum ad iter peragendum necessariis liberaliter instruxit comitemque addidit [2]). Romae theologiam docere ac dein in celebri congregatione de auxiliis coram Clemente VIII. doctrinam societatis jussus est defendere, quod magna ingenii subtilitate, claritate et eruditionis apparatu praestitit, adeo ut illum pontifex doctorum doctorem dixisse feratur [3]) ac disputantem coram se sedere permitteret; cumque laboribus jam confectus aegrotaret, voluit pontifex ut congregationes intermitterentur, nolens privari voluptate, quam ex tanti theologi hauriebat disputationibus. E medicorum consilio salutis restituendae gratia Neapolim secessit. „Nulla vox est, refert Victorius Roscius [4]), quae honores atque omnium officiorum genera ab humanissima illa civitate ac praesertim a primis ejus proceribus in illum exhibita possit exprimere, nam quidcunque dixerit, minus erit. Dabat operam unusquisque, ut tantum virum tantorum meritorum fama notissimum morbi injuria afflictum sublevaret, et in veterem amissae valetudinis locum revocaret". Verum frustra, decessit [5]) enim ibidem 25. Apr. 1603. Plurima

---

1) Cf. Zech S. J. Rigor. moderatus doctrinae pontificiae circa usuras, diss. 3. §. 258 s.

2) Cf. Mederer, annal. acad. ingolst. p. 2. ad a. 1598.

3) Contzen, Polit. l. 5. c. 1.

4) Sub nomine Nicii Erythraei Pinac. 2, 1.

5) Necessarium non erit pluribus refellere fabulas de occasione

sunt ejusdem opera [1]), in quibus omnes egregii theologi dotes reperies, sive earundem materiam sive formam spectes; versatus siquidem erat in patrum scriptis et in theologia scholae, atque Scripturas interpretandi scientia peritus: lucent illa *claritate*, excellunt *profunditate*, ingenii *subtilitatem* testantur. Hinc vel a Morhofio dicitur [2]) „ille inter heroes scholasticos, cujus celebratissimum nomen tum apud pontificios, tum apud nostros est.“ Luculentos ejus commentarios vocat Petavius [3]). Inter haec opera eminent: *Commentariorum theologicorum t. 4*, in quibus omnes materiae, quae continentur in summa theologica D. Thomae Aq. ac suis etiam locis controversiae omnes fidei explicantur. Ingolstadii 1591, 1592, 1603; Venetiis 1600; Lugduni 1600, 1603, 1609, 1619. Disserendi subtilitatem et argutias, quibus valebat plurimum in disputando, a suis abesse commentariis de industria voluit, quo lucem illis majorem necnon legentibus facilitatem afferret. Austeritatem vero scientiae reconditioris scribendi elegantia, nitore et brevitate condivit [4]). Horum commentariorum *epitome* prodiit Coloniae 1662. in 8°. — Lugduni prodierunt 1591. (et dein Parisiis 1609. vel 1610.) plurima ejusdem *opuscula* (28) *de fidei controversiis*, cujusmodi sunt: *Analysis fidei catholicae*, hoc est, ratio methodica eam in universum fidem ex certis principiis probandi, quam

---

morbi et mortis Gregorii de Valentia, cum nimis aperte mendacii prae se ferant notas. Cf. Liv. Meier histor. controv. de auxil. l. 5. c. 12; et histor. controv. vindic. l. 3. c. 15.

[1]) Horum catalogum cf. ap. Backer, Bibliothéque des Ecrivains la Comp. de Jésus 3, 722 ss.

[2]) Polyhist. p. 2. l. 1. c. 14. §. 45.

[3]) Theolog. dogm. de Incarn. l. 10. c. 10. §. 8. cf. l. 12. c. 15. §. 8.

[4]) Historia Soc. Jes. l. 24. p. 5. §. 42.

s. romana Ecclesia adversus multiplices sectariorum errores profitetur ll. 8 comprehensa, in quibus simul de Ecclesia, de romano pontifice, de Scriptura, de traditionibus, de conciliis suis locis disputatur. Ingolstadii 1585 [1]); *de ss. Trinitate ll. 5*, ib. 1586; *de vera Christi majestate et praesentia* contra lutheranos ubiquistas ll. 4 [2]), ib. 1582, 1583, 1584; *de numero sacramentorum N. L.*; *de reali Christi praesentia in Eucharistia et de transsubstantiatione ll. 3*, ib. 1587; *De sacrosancto missae sacrificio ll. 2*, ib. 1580, 1581; *de idololatria ll. 5*, in quibus cultus s. eucharistiae et sanctorum et ss. imaginum ac reliquiarum adversus sectariorum contumelias defenditur, ib. 1580, 1581; *Examen et refutatio praecipui mysterii doctrinae calvinistarum de re eucharistica*, ib. 1589. Hujus occasione adversariorum plurimi arripuerunt calamum, ut ei responderent [3]).

74. Reliqui *hispani* minoris longe sunt celebritatis. Sunt vero tantum: Gregorius Nuñez Coronel, lusitanus, O. Erem. S. Aug., cujus exstant: *De vera Christi Ecclesia*, Romae 1594. in 4⁰. et (si prodiit) *de sacris apostolicis traditionibus l. 1*. Inter illos fuit Gregorius ob eximiae doc-

---

[1]) Reperitur quoque magna saltem ex parte in t. 3. commentar. d. 1. q. 1. p. 7.

[2]) Ad hos respicit Petavius, cum l. c. l. 10. c. 7. §. 3. scribit: „Hic (Valentia) praesertim uberrima atque accuratissima librorum aliquot disputatione omnia complexus est, quae ad illorum (ubiquistarum) tum explicandam haeresim tum refellendam et evertendam utilia sunt homini theologo".

[3]) Cf. Werner, Franz Suarez 1, 49. Porro refert Hurtado (de fide, disp. 76. §. 307) Valentiam, quam primum audivisset, quendam protestantium librum mox proditurum esse in lucem publicam, nulli pepercisse labori, ut plagulas typis vix expressas adipisceretur, quo una cum veneno antidotum seu illius refutatio prodieret.

trinae meritum, quibus Clemens VIII. dijudicandam inter jesuitas et dominicanos de auxiliis divinae gratiae controversiam commisit. — Hieronymus Torres (Torrensis) S. J., qui Romae Aristotelem interpretatus est, dein Ingolstadii (1567—1575) theologiam publice exposuit. Ut se opponeret novatoribus, qui semper ad Augustinum provocabant quasi secum sentientem, simulque refelleret eorum confessionem augustanam, composuit *Confessionem augustinianam* ex d. Aur. Augustini operibus compilatam, in qua theologiae capita controversa et in disputationem superioribus seculis ab haereticis vocata, nunc a novatoribus revocata secundum veteris Ecclesiae catholicae consensum ex ipsis Augustini operibus decisa proponuntur, Dilingae 1567. in 4^{0}; auctior atque emendatior 1569; Parisiis 1569; Coloniae 1670: locupletior et copiosis illustrata scholiis Viennae 1717, 1718. v. 2. In hoc opere non solum probat dogmata catholica refellitque haereticorum errores ex Augustini operibus, verum etiam locos ipsos Augustini vel male intellectos vel malitiose detortos atque depravatos ad amussim revocat et sincere interpretatur, quod egregie praestat, unde meruit vel a Goldasto dici [1]) „acerrimus operum Augustini et conspicuus propugnator“. Ejus exemplum secuti ediderunt alii simili methodo confessionem *cyprianam*, *hieronymianam*, *ambrosianam*. Decessit Hieronymus Monachii 9. Jan. 1611, vir non eruditione [2]) magis, quam integritate vitae, pietate, humilitate conspicuus.

75. Omnium celeberrimum hujus epochae dogmatum catholicorum propugnatorem protulit *Gallia*, isque alius non est quam Jacobus Davy du Perron. Ex nobili Normaniae

---

1) In praef. ad s. Valeriani cimeliensis epist. de bono disciplinae s., Genevae 1601.

2) Alia ejusdem op. cf. ap. Backer IV, 700 s.

familia ortus primam lucem aspexit d. 24. (sec. alios 25.) Nov. 1556. Bernae, quo ejus parentes calviniana lue infecti profugere cogebantur. Diligentissime a patre, medico admodum perito, institutus, insigni mentis acumine, judicii acrimonia, excellenti memoriae felicitate praeditus tales in literis progressus fecit, ut vix 12 annos natus latinum graecumque calleret idioma, orationes atque carmina conscriberet, in mathesi et ipsa philosophia excelleret. Linguam quoque hebraicam didicit adeo perfecte, ut absque punctis legere posset. Adultior factus totum se ss. patrum et praecipue d. Augustini et Thomae Aq. lectioni sacrabat, eorumque doctrinis sectae suae falsitatem erroresque tam solide confutatos deprehendit, ut ad catholicorum castra reversus (1577. vel 1578.) fidem catholicam publice defenderet, pluresque aberrantes oviculas ad Christi ovile reduceret [1]), ex quibus haud postremi erant Sancyus et Henricus Spondanus postmodum apamiensis episcopus (de quo infra). Gratia valuit apud Henricum III. lectoris munere fungens, et post hujus mortem apud Henricum IV., cujus conversionis haud ultimus exstitit auctor atque promotor. Romam a rege una cum cardinale Ossato ablegatus Clementem VIII. ad impertiendam illi absolutionem ab haeresi inclinavit, a rege interim ebroicensi episcopatu necnon eleemosynarii munere auctus (1595), qua occasione Clemens VIII. detractum de suo digito pontificalem annulum digito neo-electi Perronii inseruit verbis illis utens: *Inveni virum secundum cor meum.* Roma in Galliam reversus mox suam adiit dioecesim, in qua strenue rem catholicam promovit, multosque ad veram fidem reduxit. Gravissimum tamen haeresi calvinianae inflixit vulnus, et quam plurimis attulit salutem gloriosa dis-

---

[1]) Cf. Raess, die Convertiten seit der Reformation, 2, 266 ss.

putatione contra Plesseo-Mornaeum, tum calvinistarum in Gallia caput, Fontisbellaquei habita (1600), in qua ipsum multarum corruptionum textuum ex operibus ss. patrum convicit, longe plurium (500) eum convicturus, nisi Mornaeus morbi praetextu, insalutato rege, discessisset [1]). Tanta victoria aucta est Perronii gloria, aucti et honores, nam archiepiscopus senonensis renunciatus fuit a rege (1606.) et a pontifice ornatus purpura (1603) [2]). Negotiorum causa Romam saepe contendit, maximi enim tam a rege quam a pontificibus fiebat. Paulo V. auctor fuisse memoratur, ut

---

[1]) Plura de hoc colloquio invenies in actis ejusdem authenticis, quae approbante rege prodierunt Ebroicis 1601. hoc titulo: *Actes de la Conférence tenue entre le sieur Evêque d'Evreux et le sieur du Plessis en présence du Roi à Fontainebleau le 4. de Mai 1600.* publiés par permission et autorité de Sa Majesté, avec la Réfutation du faux discours de la même conférence, par Messire Jacques Davy Evêque d'Evreux etc. in 12°. Reperiuntur quoque in op. Perronii t. 3. Horum epitome habes apud Du Pin, Nouvelle Bibliothèque des Auteurs ecclésiastiques, 17, 31—36; Raess. l. c. 268—294. Cum Mornaeus illius colloquii historiam depravaret, refutationem supra citatam conscripsit Perronius, de qua ait Raess: „Durch diese Widerlegung hat du Perron ganz vorzüglich seine dialectische, theologische und polemische Meisterschaft bewiesen". Voluerat autem Perronius in hoc colloquio demonstrare, Mornaeum in suo opere gallice conscripto *de eucharistia ejusque usu et abusu* 500 ss. patrum testimonia corrupisse. In primo colloquio septem horarum actum est tantum de novem patrum testimoniis, quorum nullum e sententia judicum, qui partim erant catholici, partim calviniani, Mornaeus tueri poterat, quod vel verba praecipua omisisset, vel indiligenter allegasset, vel in alienum sensum detorsisset etc. Morbus deinde sive verus sive simulatus Mornaei finem imposuit hisce colloquiis.

[2]) Occasione hujus colloquii, de quo supra egimus, narrat Feller (2, 78): Henri IV. dit à cette occasion au duc de Sully: „Le pape des protestants a été terrassé". „Sire, répondit le duc, c' est avec grande raison que vous appelez Mornay pape, car il faira du Perron cardinal".

solemnis disputatio de auxiliis gratiae efficacis, de libero arbitrio, de praedestinatione (excitandis scrupulis et periculosis opinionibus opportunior, quam ferendis fructibus) silentio involveretur. Ejus quoque praecipue opera inter venetos et Paulum V., quae diu viguerant, lites compositae. Adeo gratia valuisse Perronius apud hunc pontificem fertur, ut is quondam cardinalibus dixerit: Deum rogemus, Perronium ut illustret, par enim est, omnes nos in suam trahere sententiam. Verum non calvinianos tantum ore et calamo impugnavit, sed et summi pontificis jura adversus Richerii commenta tutatus est. In concilio enim suae provinciae Parisiis habito (1612.) hujus librum *de ecclesiastica et politica potestate* tamquam *erroneum*, *schismaticum* et *haereticum* condemnavit, atque etiam Bellarmini librum de potestate summi pontificis in rebus temporalibus adversus parlamenti vindicavit censuram. Denique ut quietius literis invigilaret, Bagnoletum, qui vicus suburbanus prope Lutetiam est, concessit, ubi cum ad Angliae regem responsum seu apologiam pro fide catholica concinnaret, in morbum incidit, quo acerbissime per quatuordecim dies cruciatus, identidem has s. Augustini voces ingeminans: „Domine, agnosce quod tuum est; ignosce quod meum est", Parisiis 5. Sept. 1618. aetatis a. 63. obiit [1]). Fuit sane Perronius eximiis animi corporisque praerogativis ornatus, elegantis ingenii et peracuti, firmissimi judicii, indefessi studii ac vastissimae eruditionis miraeque ad convincendos haereticos potentiae, adeo ut cum de his a devio tramite revocandis ageretur, id dicto usurparet: Hos si convinci cupitis, ad me perducite, at conversos si avetis, dirigite ad Franciscum de Sales genevensem episcopum [2]). Hoc eum

---

[1]) Cf. Eggs. Purpurae doctae l. 5. n. 78.

[2]) Cf. Continuat. hist. eccles. Fleurii l. 191. §. 49.

Andreas Saussayus in elogiis scriptorum ecclesiasticorum concelebrat praeconio [1]): „Fuit vir iste praeclarissimus in omni genere historiarum antistes; decus et ornamentum ecclesiae gallicanae; catholicae religionis fortissimum praesidium; haeresis invictus debellator ac triumphator inclitus, in quo uno pariter decertarunt rarum ingenium, incomparabilis memoria, eloquentia admirabilis: in quo exornando utraque vicit ars et natura, utraque illum immortalitate consecravit". Ejus merita celebrat quoque epitaphium in cathedrali senonensi ei positum hisce verbis: „Mortalis esse desinit Non. Sept. a. Chr. 1618., at vivet posthac aeternumque apud omnes atque nationes gloria immortalis, quam ex haeresi toties reportatae victoriae, acta in Italia Franciaque constituendis ac confirmandis Ecclesiae nutantis rebus felicia, justa et praeclara; libri denique, quos plurimos atque divinissimos incomparabilis ingenii clarissima monumenta reliquit, ei meritissimo pepererunt".

76. Solebat hic cardinalis, antequam opus aliquod publicam in lucem ederet, illud jam typis expressum legendum dare amicis suis, eorumque auditis consiliis, animadversionibus etc. secundis curis retractatum prelo iterum committere [2]). Prodierunt ejus opera in tres distributa tomos

---

[1]) Simile elogium Perronio tribuit Gallia christiana 1, 656. ubi alios, qui de hoc cardinali scripserunt, reperies. Bellum est elogium, quod refert Feller l. c. On a dit, scribit ille, de ce cardinal, par allusion à ses grands talents et aux défauts de sa constitution: „Qu'il ressemblait à la statue de Nabuchodonosor, dont la tête d'or et la poitrine d'airain étaient portées sur des pieds d'argile".

[2]) Feller l. c. Moliebatur quoque novam Bibliorum polyglottorum editionem, teste Jac. Augusto Thuano, qui ita scribit (ad. Sebast. Tegnagelium d. 4. Maji 1613 in l. 1. comment Lambecii de Biblioth. vindobon. p. 150): „Librarii nostri novam Bibliorum editionem parant, cui post hispanam et ultimam antwerpianam meliorem paraphrasim

cura Jacobi Davy du Perron, ejus nepotis (episcopi angulomensis † 1649) Parisiis 1620. et iterum 1622. Horum primus complectitur: *Traité du Sacrament de l'Eucharistie* contra Plessium Mornaeum, ubi hoc argumentum solidissime pertractans, haereticorum praecipue illorum, qui in sui erroris defensionem s. Augustini testimonia allegant, objectis respondet [1]). Alter tomus complectitur *Réplique au roi de la grand Bretagne* (Jacobus I). Hunc Perronius tamquam principem omnibus numeris absolutum commendabat, nihilque praeter catholici praerogativam eidem deesse asserebat. Cum ergo rex se hoc titulo haud privandum censeret, eo quod cuncta ad salutem necessaria juxta veterum morem crederet, hinc Perronius datis ad Casaubonum literis declarabat, quod nomen *catholici* non cujuscunque fidei, sed communionis signum sit illiusque fidei, quae praeter necessaria etiam utilia ad salutem et generaliter omnia per Ecclesiam definita et tradita credit; ad hoc tamen ut patres circa quendam fidei articulum unanime suffragium tulisse dicantur, asserebat haud necesse esse, ut singuli eundem stabiliant, sed sufficere, ut ex cujusque nationis praecipui illum tradant, quin erroris fuerint accusati, vel illum proponant tamquam doctrinam ab universa Ecclesia fide receptum. Ex his inferebat Perronius, quod sectarii non credant ea, quae omnes antiqui patres universim et unanimiter tenuerunt et tamquam necessaria crediderunt. Ad has Perronii literas Casaubonus

---

chaldaicam sive syriacam et arabicam versionem in V. et N. T. addent cum interpretatione latina peculiari. Illustrissimus cardinalis Perronius opus urget et vicaria opera nostra ad eam rem utitur". Cf. plura in Le Long, Bibliotheca s. c. l. Verum mors cardinalis editioni moram attulit. Lucem ea aspexit nonnisi a. 1628—1645.

[1]) Aliam editionem curavit Nic. de Coeffetau Ebroicis 1620. v. 2 in 8°.

Jacobi regis nomine respondit cardinali, qui tamen per 6 libros [1]) solidissime diluendo cuncta, quae adversarius excipiebat, ostendit, quod ss. patres Ecclesiae nomine non intellexerint coetum omnium sectarum et christianarum societatum, sed societatem distinctam, semper visibilem et ceteris omnibus eminentem, quae ab apostolorum aevo nunquam nec in fide, nec in communione aut visibilitate fuit interrupta. Quoniam vero rex per Casaubonum loquens Ecclesiam romanam a veteri dissensisse reposuit, eo quod nunc illa 1. in Ecclesiae officio idiomate incognito utatur et sacrae Scripturae lectionem prohibeat; 2. non permittat usum calicis; 3. missae privatae in ea celebrentur et 4. imagines sanctorum colantur; ad duo priora respondet Perronius, morte praeventus in responsione ad posteriora. Tertius t. complectitur praeter alia *acta colloquii cum Mornaeo*, de quo supra egimus. Dicta illa acuta, faceta, critica etc. quae sub nomine *Perroniana* circumferuntur et saepius edita fuere, magna ex parte cardinali Perronio adscribi nequeunt, cum ut rite advertit Feller, vix credibile sit, virum tam eruditum et doctum dicta adeo puerilia et inepta protulisse. Laudat in Perronii operibus Du Pin [2]) praeter illa, quae jam alios laudasse audivimus, stili puritatem et eloquentiam, logicam in-

---

[1]) Cf. horum analysim apud Du Pin l. c. p. 28—31. Complectitur autem hoc opus, quo nullum inter adversarios tam elaboratum reperit Petrus Molinaeus (in praef. l. *Novitas papismi contra Perronium* scripti), omnes fere controversias, quae inter catholicos et anglicanos vigebant.

[2]) L. c., ubi etiam refert: „Il étoit trés-fort dans la dispute de vive voix, et tellement redoutable, que les plus habiles Ministres n'osoient entrer en lice avec lui, et qu'il a toujours confonde ceux, qui ont été assez hardis pour le faire“. Fatetur tamen nonnunquam desiderari hanc disserendi subtilitatem et severitatem.

victam, conceptuum sublimitatem, usum admodum aptum ss. patrum, conciliorum et, quam accuratissime noverat, historiae ecclesiasticae adversus sectarios; notat tamen ea nonnunquam nimis esse diffusa atque nonnihil aberrare ab argumento. Neque ex protestantibus desunt, qui Perronium laudent. Magnus ille et curiosus antiquitatis indagator dicitur a Dallaeo [1]), cujus nomine nullum fere est apud adversarios illustrius [2]), qui auctoritate erat inter suos, et ingenii atque doctrinae fama apud omnes [3]).

77. Praeter Perronium alios quoque Ecclesiae pugiles, quamvis minoris celebritatis, aluit Gallia. Praetermissis Petro Charron (✝ 1603) [4]), Renato Benoist (1608) andegavensi, doctore sorbonico et decano facultatis theologicae [5]),

---

[1]) De vero usu patrum p. 155.

[2]) Idem, de pseudepigr. apostol. l. 1. c. 1.

[3]) Casaubonus ep. 710. Ceterum vitam hujus cardinalis scripsit Burigny (Paris 1768 in 12), cui tamen non tantopere est fidendum, nimium cum esset addictus Ecclesiae catholicae inimicis.

[4]) Edidit: *Les trois vérités contre les Athées, Idolâtres, Juifs, Mahométans, Hérétiques et Schismatiques en trois livres,* Bordeaux 1594. in 8⁰. „Les catholiques, inquit Feller 2, 74, applaudirent à cet ouvrage, et les protestantes l'attaquèrent vainement: aucun de leurs écrivains d'alors n'avait ni la force de style ni l'esprit méthodique de Charron". Notior forte est alio opere: *Traité de la Sagesse* (Bordeaux 1601. Elzévir 1646.) propter quod pene plures male audiit, imo et atheismi notam incurrit, hinc in illud et Sorbonna et parlamentum commota sunt. Ceterum ipse a pluribus episcopis, qui ejus usi sunt opera, magni factus est.

[5]) Renunciatus fuit a rege episcopus trecensis, sed nunquam confirmatus a sede apostolica. Praeter libros de controversia ediderat *versionem S. Scripturae gallicam,* in qua adornanda multum usus est versione calviniana genevensi, unde quoque plures in illam transiere errores, quare a facultate sorbonica reprobata fuit, confirmante hanc censuram Gregorio XIII. Cf. annot. ad n. 96. A confessionibus fuit Mariae Stuart reginae et Henrico IV.

mentione dignus est Petrus Victor Palma Cayet (Cahier, Caier, Caïet, Cajetanus) n. 1525. in oppido Montrichard, quem Perroniûs Ecclesiae catholicae, a qua Petri Rami opera defecerat, lucratus est (1595). Hinc calviniani, in quorum coetu pastoris functus erat munere, coacta synodo, sententiam in eum tulerunt [1]). Propter insignem in linguis hebraica, chaldaica, syriaca et arabica peritiam, horum idiomatum cathedra a rege donatus fuit, et nisi doctoratus laurea in theologia caruisset, rector magnificus renunciatus fuisset universitatis parisiensis [2]). Obiit 10. Maji vel secundum alios 22. Julii 1610. relinquens 35 scripta partim polemica, partim irenica, ut ex gr. *La condemnation de Calvin par lui-même recueillie de ses écrits*, Paris 1597; *la discipline des Ministres de la Religion P. Réformée*, ib. 1600. etc. [3]). Calvinianos acriter insectatus est Franciscus Feuardentius [4]) O. S. Franc. Constantiae neustriacae natus (c. a. 1541). Sorbonae doctor (1576.) diu Parisiis e cathedra docuit, e rostris vero assidue concionabatur. Inde ad praecipuas Galliarum urbes profectus, ubique dogmatice contra exsurgentes

---

[1]) Synodi nomine edidit Montigny: *Avertissement sur la déposition du sieur Cajet du Saint-Ministère et sur sa révolte*, 1595.

[2]) Jam electus erat (1598), sed hic defectus nullam reddidit electionem.

[3]) Cf. plura de eo apud Raess, die Convertiten 3, 278, qui aliqua ejusdem refert scripta, et etiam advertit: Wie in seinem Leben, so wurde er auch nach seinem Hintritte in ganz widersprechendem Sinne beurtheilt; aber meistens auf eine sehr ungünstige Weise, weil die wider ihn ausgestreuten Verleumdungen ohne Untersuchung fortwährend nachgeschrieben wurden. Selbst Feller hat, ohne aus lautern Quellen zu schöpfen, diesen Verleumdungen Glauben geschenkt etc."

[4]) „Il écrivit, inquit Du Pin l. c. p. 45, plusieurs Ouvrages contre les Hérétiques, et disputa contre eux d' une manière qui a beaucoup de rapport à son nom (*Feuardent*)".

et adolescentes haereses praedicavit. Decessit demum hic „totius antiquitatis et eloquentiae quasi thesaurus [1])“ 7. Jan. 1612. Plurima sunt ejusdem opera [2]). Scripsit enim: *In l. Ruth commentarii*, Parisiis 1582; 1585; Antwerpiae 1585. in 8⁰, in quibus copiose traditur quiquid ad historiam fideique christinae ac morum rationem pertinet; *in l. Esther commentarii*, praecipue concionatoribus accomodati, Parisiis 1585; Coloniae 1594, 1595. in 8⁰; *in Jonam prophetam commentarii* ex veterum patrum hebraeorum, graecorum ac latinorum scriptis collecti et christianis mysteriis ac concionibus aptati, Parisiis 1595 in 8⁰; *in ep. ad Romanos*, ib. 1599. in 8⁰; *in ep. d. Pauli ap. ad Philippenses*, ib. 1587; *Epistola prima Petri Ap. principis summa fidei christianae mysteria breviter et absolute complectens commentariis tractata* ib. 1600. in 8⁰; *Epistola secunda* etc. ib. 1601; *in d. Jacobi ep.*, ib. 1599; *in d. Judae ep.*, Coloniae 1595. in 8⁰, in quo commentario veterum et recentiorum haeresiarcharum mores scite describuntur, etc. Edidit praeterea una cum Joanne Dradraeo et Jacobo Cucillyo, parisiensibus doctoribus *in totius s. Scripturae glossam ordinariam et postillas* Nicola Lyrani, additis ad marginem auctoribus et locis, e quibus sententiae fuerunt decerptae, Lugduni, Venetiis et alibi [3]); *opera s. Irenaei*, „qui per eum, ut ait Wadding, quasi revixit, certe est plurimum illustratus“, adjecit enim vitam s. patris et eruditas sed prolixas notas. „Quin pro tempore eruditae sint, scribit de illis Massuetus [4]), virque pius ac doctus de Irenaeo tota-

[1]) Mathurinus Quadratus in sua ad archiep. ebrodunensem ep.

[2]) Cf. illorum indicem ap. Joan. a. s. Antonio in biblioth. francisc. 1, 384 ss.

[3]) Ita ibid.

[4]) In praef. suae edit.

que Ecclesia catholica optime meritus fuerit, nemo absque injuria negabit"; tamen et de illa editione hanc profert censuram: „Nec paucis, nec levibus vitiis laborat Feuardentiana haec editio. Ut enim nihil de notis dicatur, eruditis quidem, ut ea aetas ferebat, sed prolixioribus et a proposito longius excurrentibus, nihilque aut parum ad textus elucidationem conducentibus, eum in locis bene multis nec feliciter restituit, infelicius explicavit in pluribus ne quidem quid posset, expertus est etc." Carpit quoque Massuetus stili, quo in calvinianos invehitur, acerbitatem. Excusari tamen potest, quod calviniani nulli non parcerent injuriae in catholicos. Prodiit haec editio Parisiis 1576; auctior Coloniae 1595. adjecto *Arnobii junioris et Serapionis conflictu de Deo trino et uno* etc., quem libellum ipse primus e tenebris eruit. — Edidit quoque *s. Ildephonsi toletani archiep. opera* ad codices multos mss. collata et emaculata in editione secunda bibliothecae veterum patrum a Margarino Bigneo adornata (Parisiis 1576.). Hanc etiam bibliothecam simul cum Dradraeo et Gilberto repurgavit et auxit, Parisiis 1589. Addidit *appendicem* ad ll. 14 Alphonsi a Castro contra haereses *in 3 ll. distributam*, quibus 40 haereses ab eodem Alphonso vel praetermissae vel post illius mortem natae ac deprehensae refelluntur, Parisiis 1578. Praecipuum tamen Feuardentii opus est: *Theomachia calvinistica 16 ll. profligata*, quibus 1400 hujus sectae novissimae errores, quorum magna pars nunc e suis latebris eruitur, diligenter excutiuntur et refelluntur [1]). In his confessio fidei hugenoticae et catechis-

---

[1]) Epitome hujus operis exhibet Werner Geschichte der apolog. und polemischen Literatur 4, 653 ss. hoc de illo judicium proferens: Durch diese (dialogische) Behandlungsweise, so wie durch die reichlichen Anführungen aus den Schriften einer grossen Zahl calvinistischer Theologen, wird Feuardent's Werk für den Leser sehr instructiv und kann bei seinem

mus calvinianus divinis, ecclesiasticis ac ipsorummet haeresiarcharum scriptis reprehenduntur et confutantur. Parisiis 1604. in f. Huic praeierunt: *Dialogi 7*, quibus 200 calvinistarum errores gravissimi perspicue refelluntur et solide confutantur. Prodierunt primo gallice Parisiis 1585, 1590; latine Coloniae 1594. — *Secunda hebdomada dialogorum*, quibus examinantur 465 calvinistarum errores, Parisiis etc. Liquet hinc quanti momenti sint Feuardentii opera in studio controversiarum, quae inter catholicos et calvinianos agitabantur. — Leonardus Coquaeus O. Erem. s. Aug. aurelianensis, qui omnium scientiarum genere imbutus, linguas graecam, hebraicam, syriacam et chaldaeam eadem, qua vernaculam, felicitate loquebatur († 1615 vel 1616). Contra Mornaeum scripsit *Confutationem mysterii iniquitatis sive historiae papatus Philippi Mornaei*, in qua elucidata historiae veritate rom. pontifices vindicantur ab adversarii calumniis, ab erroribus seu eorum auctoritas ac fides orthodoxa asseritur, Mediolani 1616. in f. Alia ejusdem opera sunt: *Apologia pro summis pontificibus*, in qua eorum auctoritas a b. Petro usque ad Paulum V. sine ulla interruptione continuata successione demonstratur; ib. 1619. in f. *Examen praefationis monitoriae Jacobi I. magnae Britanniae regis praemissae apologiae suae pro juramento fidelitatis* etc. Friburgi Brisgoviae 1611. in f.; *Commentarii in ll. de civitate Dei s. P. Augustini*, Parisiis 1636. in f. — Sebastianus Michael O. Praed. n. 1543. in oppido, quod vulgo La sainte Baume vocant, in dioecesi massiliensi, disciplinae regularis sua aetate assertor ardentissimus. „Vir revera

---

bedeutenden Umfange mit Recht als eine Fundgrube von Aufschlüssen über die Lehrmeinungen der damaligen Calviner und über den Stand der Controverse mit ihnen bezeichnet werden“.

fuit, scribit Quetif[1]) fusius ejus merita de regularis disciplinae reformatione prosequens, excelsi infractique animi seu vitae sanctimonia, seu concionum aestibus ac vehementia, seu scholasticae polemicaeque atque etiam affectivae theologiae praestantia sublimioribus sui aevi doctoribus conspicuus heterodoxisque formidandus, qui et ne suae deesset congregationi, oblatas sibi Arausicae et Forojulii in Septimania detrectavit infulas". Recenset ejusdem scripta, inter quae sunt nonnulla adversus Joannem Gigord, pastorem montepesulanum († 5. Maiji 1618. a. aetatis 74).

78. E *belgis* nullum, qui inter theologos primi nominis referri possit, hac epocha reperimus. Qui prae ceteris floruerunt videntur esse: Petrus Bocherius († 1601. annos n. 84) gandavensis, qui annos 60 variis in civitatibus theologiam docuit, magnaque sollicitudine oves ab Ecclesia aberrantes reducere in Christi satagebat ovile; Jacobus Zittardus O. Praed., cujus est *opus polemicum seu controversiarum de omnibus articulis fidei*, Moguntiae 1602; Petrus Simonis († 1605.) secundus episcopus Iprensis, qui hunc honorem promeruit insigni sua scientia et virtute; illius testes sunt opera, quae adversus calvinianos composuit et collecta prodierunt Antwerpiae 1609. in f. [2]), hujus monumentum magnificum ipsi in gratitudinis amorisque pignus a grege suo erectum. — Henricus Cuyck eulenburgensis († 1609.) philosophiae et theologiae doctor et professor in academia lovaviensi, ubi 18 annos partim ethicam, partim theologiam (1585) docuit, demum episcopus ruremondanus. Praeter varia opera de controversia et de moribus [3]), edidit quoque *S. Cassiani*

---

[1]) Scriptores Ord. praedic. 2, 409 ss.

[2]) Cf. Feller, Biographie universelle 2, 65.

[3]) Feller l. c. p. 75: „Les plus curieuses sont celles qui regar-

opera Antwerpiae 1578. in 8⁰. adjectis notis partim castigatoriis, partim censoriis, quas veluti antidota et amuleta quaedam contra obscuriora aliquot loca et errores tam in 13., quam in aliis collationibus obvia esse voluit, quaeque digressionum instar plenius de singulis tractant. — Joannes Busaeus [1]) (Buys) S. J. noviomagensis († Moguntiae 30. Maji 1611. a. aetatis 64), qui s. Scripturam, theologiam scholasticam et quaestiones de moribus annos fere 22 Moguntiae professus est, innocentiae, prudentiae virtutumque religiosarum et insignis doctrinae opinione clarus. Plurium veterum scriptorum edidit opera: *Petri Blessensis, bathoniensis in Anglia archidiaconi opera nunc primum edita* [2]), variisque lectionibus, notis et praefationibus illustrata, Moguntiae 1600. in 4⁰. (recepta quoque in *SS. PP. bibliothecam coloniensem* et *lugdunensem*). *Anastasii S. R. E. bibliothecarii historiae de vitis SS. Pontificum usque ad Nicolaum I.* Adjectis duabus aliis vitis ex Guilielmo bibliothecario cum variis lectionibus mss. codicum. Accessit Luidtprandi, ticinensis diaconi, opusculum de vitis RR. Pontificum; item Albonis floriacensis epitome de vitis Pontificum ex Anastasii historia excerpta, Moguntiae 1602. in 4⁰; *Hincmari, archiepiscopi rhemensis, epistolae* ex ms. cod. bibliothecae spirensis de-

---

dent la tonsure clericale, les devoirs des chanoines etc." Plura de eo cf. ap. Arn. Havensium, de erect. novorum in Belgio episcopat. l. 3. c. 1. ss.

[1]) Distingui hic debet a suis fratribus Gerhardo († 1581), qui etiam quaedam scripta adversus protestantes edidit, et Petro S. J. († 1587) qui *summam doctrinae christianae B. Petri Canisii* Scripturae testimoniis patrumque sententiis illustravit. Prodiit hoc *opus catechisticum* Coloniae 1569. in 4⁰; auctius et correctius 1577. in f.

[2]) Deceptus est Busaeus, cum haec opera jam ediderit Jacobus Merlinus, Parisiis 1579.

scriptae. Accessere haec coaetaneorum scripta: *Theodulphi, aurelianensis episcopi, epistolae; constitutiones Caroli M.; vita s. Wigberchti*, socii s. Bonifacii archiep. moguntini et *vita s. Auperti* Bingiorum ducis, auctore s. Hildegarde, ib. 1602. in 4°; *Joannis Trithemii ab. opera pia et spiritualia* quotquot reperiri potuerunt, ib. 1605. in f.; *Paralipomena opusculorum Petri Blessensis, Joan. Trithemii, Hincmari aliorumque*, ib. 1605. in 8°. et Coloniae Agrippinae 1624. Quosdam libros e lingua itala vertit in latinam; alios ipse composuit partim asceticos, qui magni fiunt, partim polemicos, ut: *Disputatio theologica de jejunio et delectu ciborum adversus Chemnitium, et ceteros novatores*, Moguntiae 1583. in 4°; *disputatio theologica de persona Christi adversus ubiquetarios*, ib. 1583. in 4°. (cum duplici *apologia*, quarum una prodiit ib. 1588; quae editio dicitur a nonnemine rarissima; 1609, 1618, altera 1591, 1594); *disputatio de descensu Christi ad inferos adversus decretum l. Concordiae lutheranorum*, Coloniae 1588. in 4° [1]); *de statibus hominis*, Moguntiae 1613, opus rarum. Ejus sodalis Joannes David cortracensis, cum ante suum in societatem ingressum patriae civitatis parochus esset, tertio ab haereticis in exsilium pulsus est. Vilissimo et durissimo strato utebatur, penes quod jacebat loculus sepulchralis mortis monitor. Gandavi suis concionibus effecit, ut imagines sanctorum passim per urbem ab iconomachis deturbatae, publico privatoque aere reponerentur. Sancte defunctus est Antwerpiae 9. Augusti 1613. a. aetatis 67. [2]) relictis quam plurimis (34) de controversia opusculis vel asceticis in lingua belgica [3]).

---

[1]) Cf. alia ejusdem, opera apud Backer, Bibliothèque des Ecrivains de la Comp. de Jésus 1, 152 ss.; 7, 156.

[2]) Cf. Sotvellum, Biblioth. Script. S. J.

[3]) Horum indicem cf. ap. Backer l. c. p. 251 ss.

Jacobus **Bajus** (du Bay) ab Atho, Michaelis Baji de fratre nepos patrui exemplo ad summos in Theologia et academia lovaniensi pervenit gradus admissus a. 1586. ad legendum et regendum in facultate s. theologica († 9. Oct. 1614.). Scripsit *Institutionum christianae religionis ll. 4; de venerabili Eucharistiae sacramento ll. 3.*

79. His omnibus potior est Franciscus **Coster**[1]) S. J. mechlinensis. Juvenis Coloniam missus Genesim ad academicos in schola theologica et coelorum cursus ex astronomica disciplina explicare exorsus auditorium maximum non voluptate solum, sed etiam admiratione complevit. Cum ita tradendis philosophicis theologicisque disciplinis inclaresceret, sacri doctoratus insignia in ea universitate suscepit (10. Dec. 1564). Maximo zelo, verbo et calamo proximorum promovit salutem, multisque hollandorum millibus oculos scriptis suis aperuit confirmans nutantes, devios reducens ad Ecclesiam. Diligenter servabat tria sibi a s. Ignatio tradita, ut referebat, praecepta, ut nimirum animi demissionem, obedientiam, mentis jugi laetitiam cordi haberet. Nunquam auditus est vel minimi defectus narratione alicujus obscurare famam. Multum temporis orationi impendit atque cultui b. Mariae V. semper fuit addictissimus. Vitam suam omnem ita proximorum bono sacram habuit, ut non scriptione duntaxat aliisque vocationis suae ministeriis illis commodaret, verum etiam Duaci, cum ibi rector esset collegii, ne quem suorum periculo pestis objiceret, ipse lue afflatorum obsequio sua se sponte addixerit. Denique vitam his laudibus ornatam cum ad magnum senium provexisset sanus semper, licet creberrimis flagris atque cilicio corpus suum attereret,

---

[1]) Alius est a Christophoro **Coster**, cujus exstat *in Jeremiae prophetias et Baruch commentarius*, Moguntiae 1619. in f.

atque nunquam ultra horam consuetam extraheret somnum, aetati magis et necessitati naturae, quam morbo succubuit. Dum ultimis sacramentis imbueretur, exclamabat identidem: „O quanta consolatio!“ Rogatus an lubens moreretur illis s. Ambrosii verbis respondit [1]): „Ita vixi, ut me vixisse non pudeat; mori autem non timeo, quia bonum Dominum habeo.“ Cum sanctitatis odore piissime in Domino obdormivit Bruxellis d. 6. Decembris 1619. a. aetatis 88. Scriptorum ejus catalogus sat longus est [2]): plura sunt *ascetica*, alia *polemica* (etiam belgica lingua conscripta), quorum potiora accipe: *Enchiridion controversiarum praecipuarum nostri temporis de religione*, Coloniae Agrippinae 1585. in 12⁰; 1587, 1589, 1593. Aliquot locis ac bona controversiarum parte locupletatum atque emendatum 1596, 1605, 1608 etc. et alibi; in varias quoque linguas versum. Contra hunc librum plures e protestantibus calamum strinxerunt, ut Phil. Marbach, Franciscus Gommar etc. quibus tamen Costerus varias opposuit operis sui apologias. *Liber de Ecclesia contra Franciscum Gommarum*, Coloniae Agrippinae 1604. in 8⁰; *Apologia adversus Lucae Osiandri haeretici lutherani refutationem octo propositionum catholicarum*, ib. 1606. etc. [3]). Belgice edidit: *Annotationes in N. T. et in praecipua loca, quae rapi possent in controversiam*, Antwerpiae 1614. in f. Costerum pari fato eodem a. (1619.) secutus est Jacobus Backius, ultrajectensis, qui prudentia et eruditione clarus plura eaque doctissima opuscula contra novatores edidit, ex quibus praecipue celebrantur: *Scopa*

---

[1]) In vita a Paulino conscripta c. 10. n. 45.

[2]) Cf. Backer 1, 218 ss. qui 42 recenset opera.

[3]) Plura cf. apud Sotvellum in bibl. scriptorum S. J.; Hartzheim in biblioth. colon.

conscientiae (gallice conscripta); *interpres seu advocatus omnium sincerorum catholicorum; bannum haereticorum; catholicorum pravorum Tò quare* etc. [1]).

80. In *Germania* plures, praesertim e societate Jesu [2]) fidem catholicam propugnarunt impugnaruntque protestantium placita. Ita Petrus Thyraeus [3]) patria novesiensis in dioecesi coloniensi, in academiis trevirensi, moguntina, herbipolensi per 27 annos professor et concionator († 3. Dec. 1601. aetatis a. 55), qui reliquit plurimos (22) libellos [4]), in forma thesium seu disputationum, inter quas etiam: *De variis tam spirituum quam vivorum hominum prodigiosis apparitionibus et nocturnis infestationibus* ll. 3, Coloniae Agrippinae 1593; *de daemonicis l. unus*, in quo daemonum obsidentium conditio, obsessorum hominum status: rationes et modi, quibus ab obsessis daemones exiguntur: causae tum difficilis exitus ipsorum, tum signorum, quae exituri relinquunt: loca denique, quo egressi tendunt et his similia, ib. 1594, editio correctior (prior enim mendis scatet), auctior et exemplis facta illustrior ib. 1598; *Loca infesta h. e de infestis ob molestantes daemoniorum et defunctorum hominum spiritus locis, l. unus*, in quo spirituum infestantium genera, conditio, vires, discrimina, opera, mala, quae viventibus afferunt; rationes item, quibus partim proscribuntur, modi denique, quibus loca ab ipsorum molestia liberantur, hisque similia discutiuntur. Adjectus est *Libellus de terriculamentis noc-*

---

1) Cf. Continuat. historiae eccles. Fleurii l. 192. §. 42.

2) „Facile crediderim, inquit Buddeus Isagoge historico-theol. ad theologiam univ. l. 2. c. 7. §. 9, unam istam societatem Jesu plures protulisse scriptores polemicos, quam reliquos ordines religiosos omnes."

3) Ejus frater Herrmann S. J. († 1591) edidit l. *de religionis libertate* et *Confessionem augustanam cum notis* Dilingae 1567. in 4°.

4) Horum titulos cf. ap. Backer 2, 634 ss.

turnis, quae hominum mortem solent portendere ib. 1598; 1604, 1627; Lugduni 1599; *de apparitionibus spirituum tractatus duo*, quorum prior agit *de apparitionibus omnis generis spirituum*, Dei, angelorum, daemonum et animarum humanarum, l. uno cum duplici appendice de spirituum imaginibus et cultu deque purgatorii veritate. Posterior continet *divinarum seu Dei in V. T. apparitionum et locutionum tam externarum, quam internarum ll. 4* nunc primum editos, Coloniae Agrippinae 1600, 1605. Hinc videntur desumptae illae *de ss. Trinitatis imagine theses*, quas multum laudat Possevinus [1]) atque in suam bibliothecam selectam recepit. Haec opuscula magno quoque usui erant Calmeto et Lenglet Dufresnoy ad suos de apparitionibus lucubrationes [2]): ea etiam commendat Weissenbach in suis transactionibus diabolicis. Eodem anno (1601.) obiit ejus sodalis Wenceslaus Sturm, qui primus calamum strinxit adversus picardos in Bohemia [3]). Magni nominis, zeli, virtutis atque eruditionis vir fuit Georgius Scherer tirolensis natus Schwatzii (c. 1540), qui per 40 annos summa cum laude nec minore fructu concionatus est; Lincii praesertim [4])

---

[1]) Bibl. selecta l. 8. c. 15 hanc rationem reddens: „Neque enim nos illo melius haec digerere in ordinem, aut ad captum cujusque proponere sciremus“.

[2]) Feller, 2, 60. Hac occasione mentio etiam fieri potest Vincentii Pons O. Praed. lusitani, cujus praeter opus apolegeticum (lingua gallica conscriptum) pro Ecclesia romana (Aquis Sextis 1608. in 8.) exstat quoque *de potentia et scientia daemonum quaestio theologica*: an diabolus pater mendacii semper loquatur mendacium? an ipsius verbis fides adhibenda sit, ib. 1612. in 8°.

[3]) Ejus opus lingua bohema conscriptum plurimum laudat Possevinus l. c. l. 7. c. 15. atque excerpit in examine hujus sectae, quod ibidem instituit.

[4]) De ejus concionibus Viennae habitis haec legimus ap. Seb. Mitterdorffer, conspectus hist. universitatis viennensis ad a. 1581: „Hoc

ex mandato Mathiae archiducis diu degebat magno tam catholicorum quam protestantium bono tutans urbem illam adversus sectarios hosque ad veram fidem reducens, ibique apoplexia tactus 30. Nov. 1605. exstinctus est. Plurima ejusdem opuscula (34), postquam singillatim prodierunt [1]), collecta edita sunt in monasterio Bruckensi ord. praemonstr. in Moravia prope Znoymam 1599. v. 2 in f., Monachii 1614. Scripta sunt lingua patria, in qua pro sua aetate egregio utebatur stilo; impugnat vero in primis professores tubingenses, qui unionem inire nitebantur cum ecclesia graeca *schismatica*, hinc etiam censuram ecclesiae orientalis a Jeremia patriarcha constantinopolitano conscriptam, qua protestantium placita damnantur, vertit in linguam germanicam; impugnavit praeterea Osiandrum, Otzinder, Heerbrandum etc. Egregia, solida, admodum practica et ad populi captum accommodata disputatio *de Ecclesiae notis* continetur ejus concionibus, quibus hic titulus: *29 Predigen von notis, Merk und Kenn-Zeichen der wahren und falschen Kirchen.* — Praeclara quoque est ejus concio *de parabola seminantis* (Luc. 8.) habita dominica sexagessimae a. 1586, qua populariter admodum et perlimpide rationes duodecim evolvit, quibus Hanseckenses permoti fidem amplexi sunt catholicam [2]). Scripsit quoque: *Bericht ob der Papst zu*

---

anno iisdem finem imposuit tanto inde fructu consecuto, ut e nobilitate aeque ac plebe centum aliquot dimidii anni spatio confessionem eam (augustanam) ejurarent"; et ad a. 1605: „Quadraginta et quinque fere annis Austriam sacris concionibus seu in aula, seu ad d. Stephanum, seu aliis cathedris, editis praeterea in lucem adversus acatholicorum dogmata scriptis ita excoluit, ut magnam partem Austriae se catholicam esse Scherero debeat".

[1]) Cf. Backer 1, 706 ss.

[2]) Hanc concionem reperies apud Raess, die Convertiten 2, 451—487, de qua eruditissimus episcopus ita judicat: „Diese Schrift

Rom der Antichrist sei, Ingolstadt 1585. *Ob es wahr sei, dass auf eine Zeit ein Papst zu Rom schwanger gewesen und ein Kind geboren habe*, Wienn 1584. etc. — Contra Pareum calvinistam edidit quaedam [1]) Joannes Spitznaes, ab urbe patria Mulhusinus dictus (✝ 1609.), a parentibus protestantibus ortus et in horum erroribus institutus. — In Polonia plures de controversiis fidei libellos [2]) in lingua germanica vulgavit Joannes Huber S. J. herbipolensis (✝ 1612). — Neque infimae notae theologus polemicus est Sebastiannus Heissius augustanus, imo vir singulari ingenio, doctrina eximia nec his dotibus impari virtute. Vix ullum scriptorum genus erat, quod non diligenter volvisset: si quid non meminisset, id omnino non legerat. Errores sui temporis luculentis disputationibus editis exagitavit eruditorum approbatione singulari (✝ Ingolstadii 20. Jun. 1614. a.

---

zeichnet sich aus durch Gründlichkeit und Popularität; und was dem gemeinen Manne, an den sie gerichtet ist, unwidersprechlich einleuchtet und im Kreise seiner Begriffs- und Auffassungsweise liegt, wurde darin aufgenommen und auseinandergesetzt: daher ist denn auch nicht zu verwundern, dass die Zuhörer in Masse die Augen geöffnet und der hinreissenden Kraft der schlichten und ungekünstelten Wahrheit sich gefangen gegeben. Diese Schrift ist übrigens mit folgender Approbation versehen: Causas has conversionis hauseckensis tam gravis judico, ut contra causari nemo quidquam recte possit, et ideo tam dignas, quae typis excusae a quam plurimis legantur. Albertus Bungerus, professor theologus, procancellarius et pro tempore facultatis theologicae decanus in academia ingolstadiensi.“ Prodiit Ingolstadii 1856.

[1]) Cf. Backer 1, 501. Ea laudat Gretserus in disput. „Unde certo et infallibiliter constet: Scripturam esse canonicam (op. t. 8. p. 962),“ nam hoc argumentum illustrat Mülhusinus adversus Pareum.

[2]) Cf. Backer 3. 361. Ita ex. gr. *Theoria et praxis von 17 Abendmalen, 7 Lutherischen und 10 Calvinischen, wie sie Luther und Calvin der Welt verkündigt und gepredigt.* Münster 1601.

aetatis 43.) [1]. Prostant inter alia [2]): *Disputatio theologica de vera Christi Ecclesia, proprietatibus ejus et notis*, quibus facile ab omnibus falsis haereticorum ecclesiis internoscatur, Monachii 1600. in 4⁰, Ingolstadii 1610; *Dialogi* 6 *de augustissimo Corporis et Sanguinis sacramento ac sacrificio missae*, in quibus breviter et amice praecipuae de hoc argumento controversiae discutiuntur, Monachi 1605. in 8⁰. etc. — Jacobus Crusius S. J. bambergensis († 20. Febr. 1617. a. aetatis 69.), qui multa in vulgus sparsit apta schediasmata typis expressa [3]), inter quae sunt: *Fax ad veram fidem praelucens*, sive instructio hominis ad fidem orthodoxam, Graecii 1597. in 12⁰.; *de veritate corporis Christi in Eucharistia*, ib. 1599; *de corruptione s. Scripturae facta a Luthero in rebus dogmaticis*, ib. 1602. etc. — Emmeranus Welser stulfeldensis dioecesis salisburgensis, qui in bohemica silva saepius missiones instituit, varios scripsit tractatulos germanice impressos Monachii, opportunos firmandis catholicis, deviis a fide revocandis. († 16. Apr. 1618.)

81. Ex aliis religiosorum ordinibus nominandus est Leonardus Rubenus O. S. B. abdinkofensis prope Paderbornam abbas et s. congregationis bursfeldensis praesidens principalis „vir sane et insigniter eruditus et rerum gestarum splendore illustrissimus [4])“. Natus est Essendiae haud procul Duisburgo ad Rhenum sub a. 1550, priusque amplexus societatem Jesu: nonnullo tempore versatus in Livonia, Lithuania et Transilvania pro dilatanda fide catholica. Praeter

---

[1]) Cf. Mederer, annales acad. ingolstadiensis ad a. 1614.

[2]) Cf. Backer 2, 291 s.

[3]) Sotvellus in Biblioth. script. S. J.

[4]) Ziegelbauer Historiae rei literariae O. S. B. P. 3. c. 4. § 1, penes quem plura de Rubeno reperies.

alia edidit opusculum, Possevino judice, dignum quod legatur, cui titulus: *Liber de falsis prophetis et lupis rapacibus*, Paderbornae 1600, in quo praefulgente Scripturarum, patrum factorumque luce verum haereticorum depingit ingenium; *de idololatria ll. 3*, Coloniae 1597. in 8⁰. Obiit 15. Octobris 1609.

Sed non solum religiosi, verum plures alii debitam in hoc certamine laudem merentur. Huc in primis spectant plures, qui relictis adversariorum castris reliquum vitae rei catholicae consecrarunt [1]), ut Justus Calvinus (germanice Kahl), Baronius a cognomine cardinali, qui eum ad sacramentum confirmations deduxit, postea dictus (1601) [2]); Erat is Xanthi in cliviensi ducatu (c. 1570.) parentibus haud catholicis ortus, sed lectione operum ss. patrum, Augustini praesertim et Cypriani necnon librorum recentiorum polemicorum, veram agnovit fidem [3]), Romamque petens eam quoque ibidem professus est (1601), suaeque conversionis egregiam plane apologiam composuit hoc titulo: *J. Calvini*

---

1) Hinc Justus Baronius mox nominandus ep. ad Clementem VIII. d. 22. Maji 1601: „Faxo, inquit, quam primum me catholici habeant alicubi socium confessionis et aemulum pietatis".

2) Cf. Serarium, Rerum mogunt. T. 1. p. 130.

3) Ita ipse profitetur in sua ad Caesarem Baronium ep. Ceterum plura de eo cf. ap. Raess, Die Convertiten, 3. p. 536 ss., qui etiam ejus apologiam infra cit. germanice versam exhibet. Secundum Fabricium hist. bibl. fabric. 6. 423 vocabatur Joannes et praeter plura alia ad jus civile spectantia edidit quoque l. *Themis hebraeo-romana*, Hannoviae 1605. i. e. Jurisprudentia mosaica et juris tum canonici tum civilis romana invicem collata et methodice digesta. Obiter alicubi aspergantur aegyptiorum, graecorum et aliorum leges atque ad calcem adjiciuntur quaestiones miscellae et utilissimae et jucundissimae. In praefatione autem discutitur quaestio: An leges mosaicae et quaenam et cur et quatenus hodie christianos homines obligent.

Veteracastrensis pro sacrosancta catholica romana Ecclesia proque sua ad eam transmigratione apologia, ex s. literis, veneranda antiquitate atque ipsis sectariorum principiis adornata, ut facilem lectori viam ad veritatem muniat. Accessit epistolarum catholicarum ejusdem volumen unum: necnon ex s. Augustino ep. 48. ad Vincentium et ep. 50. ad Bonifacium de latitudine Ecclesiae Dei et moderata coercitione haereticorum, Moguntiae 1601, recusum 1756. Aliud ejusdem doctissimum utilissimumque opus est: *Praescriptionum adversus haereticos perpetuarum ex ss. orthodoxis potissimum patribus tractatus IV*, praesentium temporum novatoribus oppositi atque ad retegendos eorum fraudes, mirificamque cum priscis haereticis similitudinem ostendendam argumentis, notis atque analysi ita illustrati, ut catholicae romanae Ecclesiae veritas atque inconcussa insuperabilisque ad finem usque mundi soliditas perspicue omnium retro seculorum testimonio asseratur, ibid. 1602. et sec. praeterito iterum recusi. *Pseudo-Jubilaeum Wittenbergense* adversus Hunnium et Lutherum etc. Quando obierit nos latet, sed mortuo jam cardinali Baronio (1607) vita superstitem fuisse testatur ejus epistola de dicti cardinalis obitu ad Nicolaum Serarium scripta, quae habetur 1. Annalium Baronii tomo praefixa. — Alius est Joannes Zehender (Decumanus) Jacobo marchioni badensi a concionibus, qui fidem catholicam nondum publice professus, eam palam tamen in colloquio cum Pappo, theologo argentoratensi, Emmendingae habito tuebatur, et cum marchio postmodum ad Ecclesiam esset reversus catholicam, eum ducem est secutus (1590). Post hujus mortem in Austriam transmigravit Linciique cum Georgio Scherer, de quo supra (n. 80.) egimus, rem catholicam strenue promovit, editis etiam scriptis in dialogorum forma ad populi captum egregie accommo-

data[1]). — Tertius his est celebrior, Joannes nimirum Pistorius, Niddae (unde ejus cognomen Niddanus) in Hassia a. 1544. a patre ortus, qui a fide catholica, cum eques esset melitinensis, defecerat, primusque ibidem factus est superintendens. Diligentissime incubuit studio medicinae, dein juris disciplinae, non seclusa theologia. Ernesto Friderico, marchioni Bado-Durlacensi a consiliis erat, cui etiam auctor exstitit, ut ad calvinianos transiret. Postea factus Jacobi marchionis badensis archiatrus, cum hoc ad Ecclesiam catholicam rediit (1590). Marchione defuncto Constantiam secessit, sacrosque suscepit ordines: Rudolpho II. a consiliis fuit, ac wratislaviensis ecclesiae praepositus renunciatus; tandem vero Friburgi, secundum alios Fuldae meritis plenus a. 1608. pie in Domino decessit. Edidit germano idiomate relationem conversionis Jacobi, badensis marchionis, expositis quinque motivis, quibus ille ad hanc conversionem permotus fuit[2]) Coloniae 1591, adjecto (in posterioribus editionibus) sexto, quo ipse fuit inductus[3]); praeterea *Anatomiae*

---

[1]) Plura cf. ap. Raess l. c. 3, 1 ss., qui etiam exhibet ejus dialogum, cui titulus: *Ein freundliches Gespräch von der in etlichen Ländern vorgenommenen und Vielen sachbeschwerlichen Religionsformation.* (Ingolstadt 1601 in 4.), de quo ita Raess l. c. p. 5: „Dieses Dreigespräch ist ein wahres Meisterstück in logischer, theologischer und sprachlicher Hinsicht, und hat im höchsten Grade alle Eigenschaften eines Dialogs".

[2]) Exstat haec ap. Raess l. c. 3, 94 ss.

[3]) Reperies hoc penes Raess l. c. 2, 496 ss. qui plura de eo refert. Mentione quoque dignae sunt Jo. Pistorii *epistolae tres ad Jo. Pappum*, Coloniae 1594. In 1. hortatur Pappum ad studiosius servandum suum jusjurandum Emetingae factum, cum se ostensurum promitteret s. Augustinum cum omnibus augustanae confessionis articulis consentire: in 2. refutat parallela Pappi et in primis praefationem in illa ipsa: in 3. demonstrat, neminem mortalium per sec. 15 catholicum vel

Lutheri partem primam, ib. 1595; p. 2. ib. 1598. in 4⁰. (germanice); *Ein Stück aus dem lauter Wort Gottes oder der deutschen Theologia. Das ist von 14 in der Religion zwischen den Katholiken eines und Lutherischen und Calvinischen andern Theils streitigen Punkten etc.*, ib. 1596. in 4⁰; *Acten der zu Zürich zwischen weiland H. Cardinal von Oesterreich, Bischof zu Constanz etc. und einem ehrsamen, wohlweisen Rath von Zürich wegen der Religion angestellten Disputation*, Friburgi in Brisgovia 1603. in 4⁰. partes 3. Parte priori ostendit errare tigurinos, inhaerere dum se putant fidei professioni a Damaso a. 380. statutae ac generatim fidei priorum quatuor Ecclesiae christianae seculorum: p. 2. crisi subjicit tigurinorum placita de s. Scriptura, traditione et Ecclesia, quaestionesque huc spectantes expendit: in 3. p. proponit ultra 2000 dicta vel testimonia ex Calvini operibus aliisque calvinistarum libris collecta, quae plus minusve erronea et malesonantia sunt [1]). *Wegweiser für alle verführten Christen, d. i. Kurtzer doch gründlicher, wahrhafter, auss einiger H. Schrift genommener Bericht von 14 fürnembsten zwischen den catholischen und den Newglaubigen in der Religion streitig gemachten Artikeln* etc., Ingolstadt 1600. *Rerum germanicarum veteres jam primum publicati scriptores* v. 3 in f. [2])

---

orthodoxum, virum vel feminam, senem vel juvenem sensisse de fide Christi ac credidisse aeque ac Lutherum. Quibus adduntur parallela nova de Hussi et Lutheri in omnibus controversiis dissensione. Cf. Fabricium in hist. bibl. fabr. 4, 209.

[1]) Cf. Werner, Geschichte der apologetischen und polem. Literatur 4, 632.

[2]) Feller, Biographie universelle 2, 539: „Recueil curieux et assez rare, mais qui aurait pu être mieux digéré". Commendatur haec collectio etiam a Morhofio, Polyhist. 3, 109.

Francofurti, dein Ratisbonae etc. Negari nequit Pistorium fuisse theologum polemicum admodum operosum, doctum, sed etiam vehementem acremque, propter ingenii aciem disserendique subtilitatem adversariis invisum [1]).

82. Non minus celeber est Caspar Ulenberg Lippiae natus parentibus lutheranis a. 1549. Susati (Soest) studuit egregie linguamque graecam adeo calluit, ut elegantissime et carmina funderet in paucis, calamo et lingua cunctis palmam praeriperet. Inter varios heterodoxos professores in primis Flacii Illyrici dogmata secutus erat adeo ferventer, ut audito Roderum cognatum suum fidem catholicam esse amplexum, Coloniam statim profectus sit et nondum satis in fide catholica fundatum pristino errore infecerit, qui tamen eodem Ulenbergio auctore ad catholicam fidem rediit. Interea Roderi subversio causa salutis Ulenbergio exstitit. Conversatus enim cum Nopelio et Gervinio Calenio viris egregiis et popularibus suis adeo clare sectae suae falsitatem agnovit, ut fidem lutheranam ejurarit a. 1572 [2]). Hinc sibi odium insectationesque conscivit sectariorum, meritis vero suis ad honorifica munera evectus est. Artium et philosophiae magisterii laurea coronatus, gymnasii laurentiani professor publicus renunciatur 1575. et sacerdotio initiatur anno eodem. Crescenti in dies fama doctrinae et eloquentiae a Nopelio decano Caesaris Insulani (Kaiserswerth) collegii evocatur

---

[1]) Cf. plures qui contra eum scripserunt apud Buddeum Isagoge hist. theolog. L. 2. c. 7, §. 9. p. 1254. A calumnia ejus famam vindicavit Gretserus in libello (op. t. 11. p. 925—938): *Dormitorium apostatarum nuper ab ignoto Dormitantio laudandae cl. v. D. Joan. Pistorii et aliorum quorundam etiam principum existimationi et famae exstructum, at nunc funditus destructum.*

[2]) Quem a. ipse Ulenberg hoc chronogrammate designavit: *DogMata LVtherana noVa et pVgnantIa fVgI*

canonicus et pastor civitatis futurus: a. 1585. eligitur Coloniae a capitulo cunibertino canonicus et pastor communi suffragio ob perspectum apostolicum viri zelum in regendis et pascendis Christi fidelibus. Urbem totam elequentia sua ducebat e sacra cathedra, terrorem et fugam Ecclesiae adversariis injiciebat, secreto et publice cum iisdem congressus semper victor. Interea ab herbipolensi episcopo postulatur, suffraganeam operam ut navet dioecesi; offertur eidem decanatus ecclesiae collegiatae susatensium s. Patrocli, quae omnia invicta modestia declinavit et a se depulit. Anno 1593. ad gymnasii laurentiani regimen eligitur, cui a. 22 praefuit immortali laude, integritate summa, catholicae et literariae rei incremento. Rector magnificus ab universitate coloniensi eligitur 20. Dec. a. 1610. Ex mandato serenissimi Ferdinandi archiepiscopi manum admovit interpretationi bibliorum germanicae, quam summa fide, accuratione et diligentia perfecit. Prodiit Coloniae 1630 [1]). Ad meliorem transiit vitam d. 16. Febr. 1617. a aetatis 68. Inter ejus scripta eminent: *Zweiundzwanzig Beweggründe für den alten katholischen Glauben*, Coloniae 1589, ibidemque eodem auctore latine: *Causae graves et justae, cur catholicis in communione veteris ejusque veri christianismi constanter usque ad finem vitae permanendum: cur item omnibus, qui se evangelicos vocant, relictis erroribus ad ejusdem christianismi consortium vel postliminio redeundum sit.* Etiam recentiori aetate Moguntiae iterum (a. 1825, 1833,

---

[1]) Varias hujus versionis editiones, quae auctoritate Joan. Phil. Schoenborn archiep. ab idiomate westphalico per theologos moguntinos 1662. purgata fuit, cf. in bibl. coloniensi, ubi reperies alios hujus auctoris libros. Cf. Le Long, Biblioth. s. c. 5. sect. 2. Cf. etiam Schneller Instit. theol. posit. n. 331.

1840) editae [1]. *Historia de vita, moribus, rebus gestis ac denique morte praedicantium lutheranorum, doct. M. Lutheri, Ph. Melanchtonis, Mathiae Flacii Illyrici, Georgii Majoris, Ossiandri et Andreae,* v. 2 Coloniae 1622. germanice Moguntiae 1836. Vita Zwinglii ms. teste Meshovio servabatur in bibliotheca gymnasii laurentiani [2].

83. His addendi sunt: Albertus Hunger, theologiae doctor et professor academiae ingolstadiensis per 24 annos, procancellarius, canonicus eystettensis et passaviensis, necnon praepositus habacensis. Natus erat Kelhemii in Bavaria a. 1545. Posteaquam a. aetatis 17. Ingolstadii philosophiam absolverat atque ex eadem doctoris dignitatem erat consecutus, Romam abiit, atque in collegio germanico ultra triennium commoratus theologiam didicit professore Turriano. A. 1567. vixdum 21. aetatis a. egressus philosophiam profiteri eximia cum laude coepit, a. 1570. theologiam, unacum Martino Eisengrein a. sequenti theologiae doctor renunciatus. Hunc secutus est (1578.) in procancellarii et inspectoris munere, quod ad annum mortis suae (1604.) digne sustinuit. In elogio in schola theologica ejus memoriae inscripto celebratur tamquam „vir singulari doctrina, prudentia, suavi morum gravitate, perpetua vitae innocentia, in pauperes libera-

---

[1] „Dieses Buch, scribit cl. Raess, Die Convertiten seit der Reformation 2, 555, ist mit einer solchen Ruhe, Gelehrsamkeit, Logik und Ueberzeugungskraft geschrieben, dass man kaum begreift, wie es Jemanden einfallen konnte, öffentlich dagegen aufzutreten . . . . Seine 22 Beweggründe sind ein vortreffliches und zeitgemässes Compendium eines dogmatischen Unterrichtsbuches, bündig, fasslich und eindringlich gedacht und geschrieben.

[2] Plura de Ulenberg cf. l. c. et in l. Arnoldi Meshovii lippiensis († 1667): *De vita, moribus et obitu C. Ulenberg,* Coloniae 1638, cujus compendium praemittitur editioni op.: *Zweiundzwanzig Beweggründe* etc., quae prodiit Moguntiae 1833. etc.

litate clarissimus [1])". Plura reliquit opera philosophica et polemica adversus Lutherum, ut *de peccato* 1573; *de originis peccato* 1578; *de veritate transubstantiationis in sanctissima eucharistia* 1577; *de fide s. Athanasii et consensu theologiae Lutheri cum philosophia Epicuri* 1582. etc. — Ejusdem collegii germanici alumnus erat Vitus Miletus gamundianus, wratislaviensis canonicus, demum Moguntiae praepositus ad s. Mauritium. Praeter alia [2]) exstat ejusdem l. *de sacramentis, mille sexcenti errores, vaniloquia et cavillationes eorum, qui hoc tempore ab Ecclesia secesserunt catholica cum brevi eorundem confutatione*, Moguntiae 1593. in 4°. — Joannes Nopelius lipstadiensis (n. 1548.) quondam (1594—1598.) academiae coloniensis rector, demum episcopus cyrenensis et archiepiscopi coloniensis suffraganeus († 1605.) edidit *Confessionem ambrosianam in ll. 4 digestam* (Coloniae 1580. in 8.) ad normam confessionis augustinianae ab Hieronymo Torres (cf. n. 74.) editae. — Justus seu Jodocus Lorich, theologiae professor friburgensis, postmodum carthusianus († 1613.) praeter opera polemica, reliquit quoque *Thesaurum utriusque theologiae, theoricae et practicae* Friburgi 1609. in f.; *de vi, natura et scopo evangelii Jesu Christi*, Ingolstadii 1580. in 8°; *De ecclesiastico coelibatu adversus sacrilegos nuptiatores et infames concubinatores*, Friburgi 1584; *de traditionibus ecclesiasticis et voluntario Dei cultu in genere*, Ingolstadii 1579. Opus admodum laboriosum composuit Jodocus Coccius (Bilveldiae natus, † 31. Dec. 1619.) [3]), cui titulum fecit: *Thesaurus catholicus*, in quo controversiae fidei jam olim nostraque memoria ex-

---

[1]) Cf. Mederer, Annales acad. ingolstad. ad a. 1604., ubi reperies catalogum ejusdem operum.

[2]) Cf. Continuat. hist. eccles. Fleurii L. 186. §. 133.

[3]) Alius hic est a Jod. Coccio S. J. († 1622), de quo fasc. sequenti.

citatae ss. Scripturarum, conciliorum et ss. tam graecorum quam latinorum patrum testimoniis a temporibus apostolorum ad nostram usque aetatem deducta successione explicantur, catholicae Ecclesiae consensus perpetuus instar catenae connexus proponitur, Coloniae 1619, 1620. v. 2 in f. „Thesaurus hic, scribit Wiest [1]), infinitae lectionis opus est et eidem conscribendo 24 a. auctor impendit veritatem catholicam ex traditionis fonte amplissimis argumentis deducens: dolendum vero est, quod ex defectu artis criticae spurias saepe merces afferat ex scriptis supposititiis [2]): hoc tamen non obstat, quominus utilissimum praestantissimumque opus dicatur“. Plures in hoc opere componendo adjutores habuit, ut Laurentium Fabritium suffraganeum, Joannem Nopelium, Jacobum Hutterum, Theodorum Ripham, Gualterum Xylandrum, Cornelium Schulting, Arnoldum Saelvium Hardervicanum, Casparum Ulenberg etc. Ceterum ipse Coccius Lutheri errores puer paedagogorum institutione imprudens bibit, quibus etiam tenacius sese addixit missus ad varias extra patriam scholas. Tandem cum placuit ei, qui Jodocum ab utero matris secrevit et per gratiam suam vocavit, Coloniam appulsus tum ipso crebro conspectu majestatis in sanctissimis catholicae Ecclesiae officiis ac liturgia celebranda relucentis, auditis insuper celeberrimae universitatis concertationibus academicis movebatur, ut diligentius in religionis catholicae inquireret fundamenta, quibus accurate expensis haud cunctatus est illam etiam profiteri [3]). — Joannes Paulus Windeck, canonicus markdorfiensis edidit theologiam jurisconsultorum ll. 2 Coloniae 1604. in 4°;

---

[1]) Institut. theolog. t. 3. §. 49.

[2]) Hisce similia habet Bona in notitia auctorum.

[3]) Cf. Hartzheim, Biblioth. colon.

controversiam inter catholicos et calvinistas de efficacia mortis Christi, ib. 1605. in 4⁰; notior tamen est propter opus singulare, cui titulum fecit: *Prognosticon futuri status Ecclesiae* etc. Coloniae 1603. in 8⁰. in quo 42 rationibus apodicticis demonstrare nititur lutheranos, calvinianos aliasque sectas brevi esse perituras, Ecclesiam vero romano-catholicam stabili constantia permansuram. Marquardus Leonis O. S. Franc. edidit inter alia [1]) *Enumerationem methodicam selectissimorum scriptorum, qui scripserunt pro Ecclesia romana*, Ingolstadii 1607. in 8⁰; *Demonstrationem catholicam et universalem S. R. Ecclesiae et ejusdem fidei perpetuae*, Lechhusii 1622. in f.

84. Acre de fidei controversiis certamen exarsit quoque in *Polonia*, ubi patres praesertim societatis Jesu strenui sub duce Christo milites praelia praeliabant Domini, non solum adversus protestantes, sed etiam adversus novos arianos i. e. socinianos et graecos schismaticos. Inter hos eminet *polonus Chrysostomus*, Petrus Skarga, cognomento Paveski, ex oppido Masoviae Grodziek (n. 1536.), ante ingressum in societatem Jesu (1568.) praepositus ecclesiae rohatinensis et canonicus leopoliensis. Totum se impendit animarum saluti plurimosque a fide aberrantes partim concionibus partim editis libris ad veritatis reduxit agnitionem; Sigismundo III. regi carissimus per totos 24 annos ei a concionibus fuit, vixque parum ante mortem missionem impetravit. Meritis plenus vivendi finem fecit 27. Sept. 1612. a. aetatis 77. Elatus est magno nobilitatis ceterorumque ordinum concursu ac moerore, ambientibus primariis quibusque feretrum subire humeris [2]). Multa scripsit Petrus Skarga

---

[1]) Cf. Joan. a. s. Antonio, biblioth. franc. 2, 332.

[2]) Plura cf. in historia soc. J. p. 5. l. 25. §. 17; in Sotvelli

tum latine tum polonice [1]), quae seorsim prius edita, demum 4 t. comprehensa prodierunt, quorum 1. selectas sanctorum vitas in singulos anni dies digestas complectitur, additis documentis ad mores formandos idoneis, qui tomus auctore superstite octies recusus fuit. Alter continet Annalium Baronii compendium; 3. et 4. conciones et alia opuscula minora. Et haec fere polonice scripsit. Latine vero seorsum prodiere: *Contradictiones et antilogiae scholae calvinisticae*, Vilnae 1576. in 4⁰.; Brunsbergae 1707; *Pro sacratissima eucharistia contra haeresim Zwinglianam ad Andream Volanum praesentiam corporis D. N. J. Christi in eodem sacramento auferentem ll. 3*, Vilnae 1576. in 8⁰; Brunsbergae 1707; *Artes 12 sacramentariorum seu Zwinglocalvinistarum, quibus oppugnant, et totidem arma catholicorum, quibus propugnant praesentiam realem corporis D. N. J. Christi in eucharistia c. A. Volanum*, Vilnae 1582 in 4⁰; Cracoviae 1610; Brunsbergae 1700, 1707; *Septem columnae, quibus innititur catholica doctrina de ss. sacramento altaris erectae contra doctrinam zwinglio-calvinisticam Andreae Volani* etc., Vilnae 1582, 1584; Cracoviae 1610. etc. Vere meritissimus fuit Petrus Skarga de religione catholica, quam in patria sua defendit, confirmavit, promovit; hinc multorum odium, calumnias atque

---

bibl. scriptorum S. J., ubi etiam legimus: „Vetus erat illi consuetudo contentionem animi, quam orando, legendo, scribendo adhibebat, interposito corporis aut manuum labore aliquo temperare. — Sociis candelas atramentum, fibulas librarias, thecas scriptorias parare, strophiola etiam et indusia sibi aliisque consuere. Ergo paucis ante obitum diebus album conflavit cereum, quem b. Virgini czestochoviensi donum mitteret. Is missus illico accensus est, et quando ille ardendi, pater vivendi finem fecit“.

[1]) Prolixum admodum cathologum cf. apud Backer 6, 646—656.

etiam persecutiones est perpessus. Commilitones Petri nostri *fuere*: Hieronymus Stephanowsky, vir virtute et doctrina clarissimus [1]), cujus opera prodierunt sub nomine Martini *Michalowiczi Zagieli* († 1606); Hadrianus Jung in oppido Blonsko Masoviae provinciae natus, qui concionibus per 22 annos pluribusque scriptis [2]) partim latine partim polenice exaratis de re christiana in Polonia meruit († 1607. a aetatis 57); Fridericus Barscius (Barthsch, Barszcz) braunsbergensis, Sigismundo III. et regni primatibus propter eximias virtutes excellentemque doctrinam acceptissimus ipsisque haereticis gratus, quos vitae integritate morumque comitate sibi devinxit († 21. Nov. 1609. a. aetatis 60.) [3]); — Albertus Theobolcius in oppido Wiadz Poloniae minoris natus, Viennae sesquiannum s. Stanislai magister († 1611. a. aetatis 76.); Stanislaus Grodzicki (Grodicius) posnaniensis propter ingentem pro religione catholica zelo, quem concionando, docendo, scribendo prodidit, Lithuaniae apostolus dictus († 4. Martii 1613. a. aetatis 72) [4]); Martinus Lascius (Laszcz) calissiensis, qui fidei catholicae adversarios dicendo, scribendo, omni alia opera insectatus est; senatum cracoviensem universum ad Ecclesiam traduxit, et pestilentia grassante moribundis assistens discrimini caput objecit, unde apud ipsos etiam sectarios viri sancti opinionem obtinuit et venerationem († 23. Maji 1615. a. aetatis 64) [5]); Martinus

---

[1]) Ejus doctrinae fama exciti patres dominicani atque academici cracovienses, eum ad disputandem invitarunt, ad quos sordidatus e culina egressus, se non ad disputandum, sed ad humilitatem discendam venisse respondit". Sotvellus in Biblioth. Script. S. J.

[2]) Cf. Backer, 3, 381 s.

[3]) Ejusdem scripta cf. apud Backer 3, 116 s.

[4]) Cf. ejus opera polemica apud Backer, 3, 337 ss.

[5]) Plures ejusdem libellos polemice scriptos cf. ap. Backer 3, 439 s.

Smiglecius (Smiglecki) leopolitanus, cujus zelum, judicium atque eruditionem testantur tot scripta latine et polemice praesertim adversus socinianos edita [1]), qui vicissim ut Valentinus Schmalz, Petrus Statorius, Wolfgang Schlichting, Joannes Volkel, Hieronymus Moscorovius etc. [2]) illa refellere nitebantur. Obiit 26. Jul. 1618. a. aetatis 56. Ex ejus adversus socinianos operibus haec tantum nominamus: *Nova monstra novi arianismi seu absurdae haereses a novis arianis in Poloniam importatae . . . refutatae*, Nissae 1612. in 4⁰. *Verbum caro factum seu de divina Verbi incarnati natura ex 1. s. Joannis c. adversus novorum arianorum errores disputatio*, Cracoviae 1613. in 4⁰; *De Christo vero et naturali Dei Filio, ejusdemque pro peccatis nostris satisfactione ll. 2 adversus impia dogmata Val. Smalcii* etc., ib. 1615. in 4⁰. etc. — Adalbertus Rosciszenzki († 7. Jan. 1617), Gaspar Sanvicki vilnensis, vir insignis virtutis et zeli, sub nomine Joannis Golubski nonnulla opuscula polemica lingua polona edidit († 19. Jan. 1620. a. aetatis 68) [3]). — Ex ordine praedicatorum laudatur Severinus Lubomlius, natione roxolanus, genere quidem hebraeus. „Erat vir, inquit Starovolscius [4]), omni fere literatura imbutus, ut vix parem aetas nostra tulerit, in disciplinis potissime theologicis: qui aetate provectus licet annisque gravis, vivax tamen et robustus in partibus Sar-

---

[1]) Cf. Backer 7, 342 ss.

[2]) Cf. Werner, Franz Suarez 1, 59. Maxime protestantes pupugit hic liber: *Nodus Gordius sive de vocatione ministrorum disputatio*, in qua decem demonstrationibus ostenditur ministros evangelicos non esse veros verbi Dei et sacramentorum ministros, Cracoviae 1600; Ingolstadii 1613; Coloniae 1622.

[3]) Cf. Backer 6, 607 s.

[4]) In *Ἑκάτοντα* Elog. 86. p. 194.

matiae septentrionalibus praematura morte sublatus est". Quo vero anno obierit non indicat. Praeter alia[1]) haec edidit: *Theatrum seu potius officina concionatorum praedicatoribus et theologis in scientia speculativa s. Thomae haud mediocriter versatis ad profectum animarum et destructionem omnium haeresum et fidei catholicae quoquomodo adversantium permaxime utilis et necessaria*, Venetiis 1597. in f. *Quaesita s. Scripturae theologorumque summorum circa ea dogmata*, cujus operis, quod in 12 distribuerat tomos, primus tantum tomus morte auctoris interveniente Cracoviae 1606, Lugduni 1607. in f. prodiit, cui titulum indidit: *Introductorium generale* ad subsequentem tractationem, et opus integrum Monatesseron evangelicum distinctiones 36,000 complectens dici volebat. — Invisum se protestantibus reddit Stanislaus Socolovius (vel Solicovius) canonicus cracoviensis et regis Stephani concionator aulicus († 1619) editione *censurae orientalis ecclesiae de praecipuis nostri seculi haereticorum dogmatibus* Hieremiae const. patriarchae judicii et mutuae communionis causa ab orthodoxae doctrinae adversariis non ita pridem oblatis ab eodem patriarcha const. ad germanos graece conscriptae, a graeco in latinam linguam versae et annotationibus illustratae, Cracoviae 1582; Dilingae 1582; Parisiis 1584. in f. Alia praeterea edidit[2]) ut: *De verae et falsae Ecclesiae discrimine ex s. Scripturae et vetustissimorum patrum sententiis ll. 3*, Cracoviae 1583; Ingolstadii 1584. *Notae in Matthaeum, Marcum et Lucam* ejus op. t. 2. ib. 1594. in f.[3]); *de consecratione episcopi*, Romae 1602. in 4°, opus

---

[1]) Quetif, Script. Ord. praed. 2, 411 s.

[2]) Cf. Zedler, Universallexicon 38, 274 s.

[3]) Paulus Joseph rabbi antea posnaniensis, post suam ad fidem

rarum, in quo ritus, vetustas, mysteria, usus consecrationis episcopi, functio item et dignitas episcopalis explicantur.

85. Neque *Angliae* defuere qui catholicam fidem adversus novatorum placita tuerentur, ut Joannes Hajus (Hay)[1]) S. J. scotus, patria dalgattiensis, acer disputator, in omnibus ferme disciplinis apprime versatus, qui tamen extra suam patriam in Polonia, Belgio et Gallia morabatur († 21. Maji 1607). Praeter varia opuscula polemica[2]) edidit ipse quoque *Sixti senensis bibliothecam sanctam* plurimis in locis a mendis expurgatam et scholiis illustratam, Lugduni 1591. in f. Adjecit notitias de 80 circiter scriptoribus a Sixto vel omissis vel eo posterioribus. Rigidae crisi hanc editionem subjecit Thomas Milante, qui accuratiorem a. 1742. curavit. — Longe celebrior est et merito quidem Robertus Personius[3]) S. J. patria somersetensis, martyris filius, vir non magis doctrina quam prudentia et integritate vitae laudabilis, qui in Anglia multos a catholicae fidei veritate aberrantes ad viam salutis reduxit; plurimos catholicos confirmavit, incredibiles labores pertulit, vitae discrimina saepe-

---

catholicam conversionem scripsit l.: *Scala vera Jerusalem*, Viennae 1612. in 8⁰; 1626, in qua ex V. et N. T. praecipue autem ex revelatione Joannis et Danielis monstratur V. T. esse sublatum et quomodo vera fides christiana sit cognoscenda. Speciatim tractatur de Messia, Ecclesia Dei, Mahommede, antichristo Dan. 8., Apocalypsi, revelatione l. 4. Esdrae, divinitate Christi, divinitate Spiritus s. et Trinitate. Cf. Fabricium, historiae biblioth. fabric. 4, 195.

[1]) Confundi hic non debat cum ejus sodali Joan. Haye (Hajus), de quo infra n. 96., neque cum celebriori Joan. de la Haye O. S. Franc. †. 1661.

[2]) Cf. Backer 1, 387 ss.

[3]) Distingui ipse debet a doctissimo Joanne Pearsonio (Personio) episcopo anglicano cestriensi († 1686).

numero adivit [1]). Perquisitus ad necem et omnibus indiciis atque indagine exploratus, vestigiis deprehensus, fraudibus circumventus ac pene ab haereticis captus divinae protectionis beneficio saepe liberatus est, ut non semel tantum, sed per totam vitam quodammodo martyr fieret multorumque martyrum pater, collabantem tota Anglia religionem catholicam fulciret et suis quodammodo humeris sustineret. Seminaria catholicorum adolescentum anglorum Romae ac Rhemis prius instituta, ne vel hostium fidei impetu atque insidiis labefactata conciderent vel rerum inopia tabescerent, multum laboravit, et alia seminaria Hispali et Pinciae in Hispania, et apud s. Audomarum in inferiore Germania Philippi II. Hispaniarum regis catholici liberalitate excitari curavit. Ad haec autem omnia omnibus animi, ingenii corporisque dotibus instructissimus erat adeo, ut vir ad ejusmodi bella sacra eo melior animo et cogitatione fingi vix potuerit. Ad finem usque vitae (15. Apr. 1610.) totum se impendit atque superimpendit saluti patriae suae, nullis parcens laboribus, itineribus, periculis: nec solum opere sed et calamo, unde merito de eo affirmavit cardinalis Alanus (de quo cf. n. 31.): „P. Roberti Personii industria, prudentia, zelus, in scribendo et agendo dexteritas omnem superat fidem [2])“.

---

[1]) Ejus in opere apostolico socius, Edmundus Campiani, de quo cf. supra n. 30., mox post eorum in Angliam adventum in manus inimicorum incidit, atque crudelissime trucidatus est a. 1581.

[2]) Personii merita et virtutes recensentur in epitaphio, quod ejus monumento in anglorum collegio Romae erecto inscriptum legimus, in quo inter alia haec habentur: „Magnis laboribus instituit juventutem Hispali, Vallisoleti, Gadibus, Olisipone, Duaci, Audomari, Romae . . . quo vindice et patrono veritatis hostium passim exagitata temeritas, libris scriptis sermonibusque, literis, exemplis defensa religio, recreata sanctitas, cum inter haec ipse nullam caperet partem concessae quietis, nullum a suo capite recusaret discrimen honestissimae defensionis, semper

Plurima (ultra 40) sunt ejusdem opuscula partim latine, partim anglice conscripta [1]), ex quibus nominasse sufficiat: *De sacris alienis non adeundis qq. 2 ad usum praximque Angliae breviter explicata*, Audomari 1607; *The Book of Resolution or Christian Directory*, Rotomagi 1583. saepissime variisque in locis editum. *A treatise of three conversiones of England from paganisme to Christian Religion* (scil. Apostolorum tempore, dein sub Lucio rege et Eleutherio romano pontifice et sub Gregorio M.) v. 3 a. 1603—1604. in 8°. — Franciscus Hamilton O. S. Ben. ex illustrissima familia in Scotia natus (1550, † 1617), Herbipoli in Scotorum monastorio abbas scripsit *disputationem theologicam de legitimo sanctorum cultu per sacras imagines et eorum imaginum multiplici usu, fructu, cultu, benedictione, emolumentis*, Herbipoli 1597. in 4°. Jacobus Gordon Huntlaeus [2]) S. J. scotus, perillustri sanguine et qui regium Scotiae attingit ortus, per annos prope 50 docuit philosophiam, theologiam scholasticam, moralem, cujus fuit peritissimus, controversam et expositivam, jus canonicum [3]), linguam quoque sanctam magna semper laude Mussiponti, Lutetiae et Burdigalae. Nuncium apostolicum egit

---

paratus, semper erectus, semper mediam flammam periculosissimae concertationis irrumpens, animae magnae prodigus omnino vir etc.“ Plura de ejus vita apostolica cf. ap. Juvencum Hist. Soc. J. p. 5. l. 13. § 80 ss. Tanner, Societas Jes. apostolorum imitatrix p. 390 ss.

[1]) Cf. Backer 3, 390 ss.

[2]) Distinguendus ab alio Jac. Gordon pariter scoto, de quo ad a. 1641.

[3]) Zaccaria t. 44. Calogerae p. 494. quoddam hujus patris Ms. laudat: „Per i canonisti è eccellente la manoscritta spiegazione del Decreto di Graziano, che abbiamo in s. Fedele, dettatura del nostro P. Jac. Gordon Huntleo Scozese in Pont-à-Mousson negli anni 1580, 81, 82, 83. che vi fu lettore“.

in Hibernia, Christi confessorem in Anglia et Scotia, ubi carceres et vincula perpessus regia cognatione impunitatem virtuti largiente evasit. Daniam quoque et Germaniam ac reliquam fere Europam plerumque pedes homo id aetatis, nobilitatis, virtutis peragravit, ut rem catholicam praesertim in Scotia, cui missioni diu praefuit, promoveret. Obiit demum Parisiis 16. Apr. 1620. anno aetatis 77. Edidit: *Controversiarum Christianae fidei adversus hujus temporis haereticos epitome,* Coloniae 1620. v. 2 in 8⁰. Richard (✝ 1607) et Michael Walpole (✝ 1620) fratres carne et spiritu, cum ambo ingressi sint societatem Jesu utilemque operam collocaverint in instituenda juventute anglicana vel regendis missionariis in Anglia [1]).

86. Quosdam etiam *Italia* submisit; horum tres fuere ex ordine Praedicatorum. Paulus Grysaldus, patria perusinus, quem Quetif [2]) magnae et laboriosae lectionis fuisse testatur, sed non ita absoluti criterii (Obiit 1609.). Prostant ejus *Decisiones fidei catholicae et apostolicae ex ss. Scripturarum, bb. rom. pontificum diplomatum, ss. conciliorum fontibus ac sanctorum gestis deductae et in uno alphabetico ordine collectae,* quibus infidelium et mahumethanae sectae errores, judaeorum perfidia et haereses, quae ab orbe condito in Christi Ecclesiam sunt grassatae, confutantur, atque a falsis imposturis inimicorum Ecclesiae fides vindicatur et propugnatur, Venetiis 1582. in 4⁰; 1587. — Sebastianus Cattaneus mediolanensis, quem archiepiscopus salisburgensis Wolfgangus Theodoricus tanti fecit, ut eum prius theologum sibi selegerit ac pastoralis sollicitudinis etiam ad-

---

[1]) Cf. Sotvel. qui Richardum dicit inter doctissimos nationis anglicanae hac aetate viros esse numerandum.

[2]) Scriptores O. Praed. 2, 369.

ministrum et adjutorem, demum ad episcopatum chiemensem promoverit (1583 vel 1590.), unde a Clemente VIII. ad ecclesiam viglevanensem [1]) translatus est († 28. Apr. 1609 a. aetatis 64.). Edidit praeter alia [2]): *Enchiridion eorum, quae in controversiam vocantur*, Ingolstadii 1589. in 8⁰; *Summula casuum conscientiae*, in qua breviter ac plane dubia ad certa capita ordine alphabetico revocat atque resolvit, Tridenti 1592. in 8⁰; 1600, 1603; Brixiae 1609. — Seraphinus Razzi (latine Ractius) florentinus (1531—c. 1613) vir evasit, inquit Quetif [3]), omnium partium, orator et poeta utraque lingua latina et etrusca elegans, philosophus, mathematicarum etiam peritus, theologus in modis qua speculativis qua moralibus solvendis clarus et expeditus, ecclesiastes tota Italia nominatus, historicus diligens et antiquitatum curiosissimus scrutator, pietate morumque integritate spectabilis, disciplinae regularis studiosissimus, non morosus tamen nec molestus, sed jucundissimae cum omnibus convictionis". Plurima reliquit omnis generis scripta sed pleraque inedita, e quibus ad rem nostram sunt: *De locis theologicis praelectiones*, quibus r. D. Melchioris Cano O. P. de eisdem eruditio omnis compressius tamen ac magis arcte colligitur atque explicatur, cum vindicatione quorundam gravissimorum patrum, qui ab ipso D. canariensi episcopo passim in suo alioqui eruditissimo opere sugillantur atque reprehenduntur. Perusiae 1603. in 4⁰. — Praetermissis vero Alexio Porro O. Carm. mantuano († 1609.), cujus praeter alia [4]) prostat:

---

[1]) Hanc translationem, cujus meminit Quetif, videtur ignorasse Mezger in sua hist. salisburg. l. 5. c. 10., qui nonnihil aenigmatice de hoc Cattanei discessu loquitur.

[2]) Cf. Quetif 2, 369 s.

[3]) L. c. 2, 386.

[4]) Cf. Possevini Apparatum s.

Vas veritatis, quo 12 dubia solvuntur de origine, nativitate, vita, operibus, morte Antichristi, Venetiis 1597; Rutilio Benzoni, episcopo lauretano († 1613) [1]; et Aurelio Menochio O. Serv. B. M. V. bononiensi, qui bis in generalem sui ordinis electus fuit (1582. et 1585.), et in universitate romana theologiam, in bononiensi cum laude ss. literas docuit [2]), cujus laudatur opus: *Tractatus de apostolicis institutionibus, quae in N. T. non habentur* († 1615. a. aetatus 78), tres adhuc mentione digni sunt. Prior est Thomas Bozio congr. oratorii eugubinus († 1610), auctor operis praeclari *de signis Ecclesiae* ll. 24, Coloniae 1592. vol. 2, 1626. in quo centum recenset expenditque Ecclesiae signa methodo nonnihil singulari: adversarius quoque atque impugnator validus [3]) Machiavellii; cogitabat praeterea magnae molis opus: *Annales antiquitatum;* verum ex 10, in quos illud distribuerat, tomis primus tantum (ab orbe condito usque ad a. 2024.) prodiit Romae 1637 [4]). Alter est Joannes Gonterius S. J. taurinensis, qui tamen fere to-

---

[1]) Edidit hic quoque *dissertationes et commentaria in canticum Magnificat, salutationem angelicam et Ps. 36.* in f. Venetiis 1606, *Duaci 1626.*

[2]) Refert Merkel (Speculum Virtutis et scientiae seu viri illustres *O. serv.* B. M. V.) eum Bononiae s. Scripturam tanta doctrina, tanta patrum auctoritate, tanta perspicacia, tanto denique verborum lepore et elegantia fuisse interpretatum, ut ad ipsum audiendum certatim omnes accurrerent, quin eis capiendis spatium gymnasii, ceteroqui amplissimum, aliquando par esset.

[3]) In l. *de jure status seu de jure divino et naturali ecclesiasticae libertatis et potestatis*, Coloniae 1600. Cf. Neubauer, tractatus de relig. diss. 9. s. 3. §. 2.

[4]) Distinguendus est a fratre suo Francisco († 1635), qui pariter scriptor et sodalis fuit congregationis Oratorii. Plura de nostro Thoma cf. in Nicii Erythraei Pinacotheca p. 1. imag. 50.

tam vitam transegit in Gallia, cujus praecipuas civitates concionibus suis excoluit, magno catholicorum emolumento, non minori novatorum damno. Formidabant calvinistae, quos ore et scriptis arcte premebat, ejus eloquentiam dicendique vim, ut jam vulgo *haereticorum malleus* appellaretur. Vitae huic mortali valedixit 6. Nov. 1616. Plurima (22) sunt ejusdem opuscula [1]), inter quae eminent: *La vraie procedure pour terminer le different en matière de religion*, Caen 1607, a Joanne Mocquetio S. J. latine reddita hoc titulo: *Methodus Gonteriana* sive *modus et ratio cum haereticis ex solo Dei verbo disputandi*, Ingolstadii 1618. in 4⁰; *du juge des Controversees*, Parisiis 1610. in 8⁰; *la Pierre de touche*, ou *la vraye methode pour desabuser les esprits trompez soubs couleur de Reformation*, v. 2. Burdigalae 1614; *Exposition des subtilitez qui se font dans les disputes sur la foy lorsqu' on ne peut donner aucune solide raison*, Parisii 1613. Acriter vero in primis insecutus est Molinaeum [2]), adversus quem plures composuit libellos.

87. Ultimo loco *italorum* omnium doctissimum ponimus Antonium Possevinum S. J. patria mantuanum, cui a prima aetate tantus sciendi ardor inhaeserat, ut cum ad quietem se noctu componeret, tibiam ad columnellam alligaret, ut ubi primum se ab sopore primo commisisset, eo velut monitore excitatus ad studia surgeret. Ex qua puerili solertia utilis, quam ad ultimum usque tenuit, consuetudo coorta est, ut interrupta noctu quiete horas aliquot curis gra-

---

[1]) Cf. Backer 2, 249. Plura de Gontery reperies ap. J. Caspel: Les trophées du P. Gontery, jesuite, avec un catéchisme pour son instruction, Sedan 1613. aliosque, quos adducit Feller Biographie universelle 2, 86, qui eum dicit: „Predicateur et controversiste redouté des protestants".

[2]) Cf. Continuat. hist. eccl. Fleurii l. 188. §. 114.

vissimis daret. Omni disciplinarum genere excultus, innocentia morum modestiaque spectatus ac suavi eloquentia, quam grata oris decorabat majestas, nonnisi ad magna natus videbatur [1]), quod et eventus comprobavit. Non solum in Sabaudia (1560), sed etiam in Gallia concionando, disputando, scribendo adeo adversus fidei hostes egit, ut non una vice capitis adierit discrimen. Decennium totum versatus ibidem Parisiis, Avenione, Bajonae, Rothomagi, Dieppae atque alibi magna nominis celebritate nec fructu minore concionatus est, nam sectariorum centena ad veram reduxit fidem. Concionaturus saepe secum afferebat ss. patrum opera, ut facilius ex illis adversarios convinceret; in locis publicis b. Canisii catechismum affigere solebat, quo omnes illum legere possent. Cum quondam provocasset pro doctrina catholica ad s. Bernardum, adversariorum unus excepit, ne sexcentos quidem esse annos, quum ille vixisset „obsecro, reposuit Possevinus, Calvinus, quo vos nitimini, quamdiu natus est?“ quo audito obmutuit ille. Romam redux (1573.) a secretis erat Everardo Mercuriano, praeposito generali societatis Jesu, quod munus quinquennio tenuit, donec a Gregorio XIII. gravissimis legationibus adhibitus bis in Sueciam ad Joannem III. regem, bis ad Joannem Basilii magnum moscorum ducem atque ad Stephanum Poloniae regem, quos inter difficillimam pacem felicissime composuit, bis ad Rudolphum II. imperatorem profectus est. Ipse seminaria juventuti in literis rectaque fide instituendae fundari curavit Graecii, Olomutii, Pragae, Vilnae, Brunsbergae, Claudiopoli. Decennio in his expeditionibus impenso, gravis jam annis et susceptis in Christi

---

[1]) „Er trug bei seinen höchst bedeutenden Anlagen unstreitig die Befähigung zu einem Gelehrten von grossartigem Stile in sich“. Werner, Franz Suarez 1, 31.

causa laboribus pene fractus, ne quem vitae partem duceret vacuam utilitate mortalium, ad scribendum se totum convertit, et lustratis compluribus academiis et bibliothecis, suppeditante etiam summo pontifice ad parandam librorum supellectilem expensis, ea elucubravit volumina, quae hominis virtutem, animarum zelum, doctrinae magnitudinem et inexhaustum legendi studium cum accerrimo conjunctum judicio luculenter ostendunt. Tandem vivendo fessus Ferrariae diem clausit supremum 26. Febr. 1611. a. aetatis 78 [1]). Ex plurimis ejusdem operibus duo in primis eminent, scil.: *Bibliotheca selecta*, in qua agitur de ratione studiorum in historia, in disciplinis, in salute omnium procuranda, Romae 1593 p. 2 in 4⁰. In priori p. quae 11 ll. complectitur, disserit de studendi docendique methodo, ac praestitutis studiorum fine, mediis, impedimentis, singulas percurrit disciplinas, deque ratione agendi cum schismaticis, haereticis, judaeis, infidelibus disputat. In altera p., quae 7 ll. constat, iterum de singulis disserit disciplinis, etiam de medicina, mathesi etc. atque meliores, qui de illis scripserunt, auctores non sine crisi indicat, nonnunquam operum proponit synopsim, quaeque in illis sibi displicent, carpit et refellit [3]).

---

[1]) Plura de ejus vita cf. apud P. Joan. d'Origny S. J. La Vie du P. A. Possevin, Paris 1712; Sotvellum, Biblioth. scriptorum S. J.

[2]) Horum accuratum indicem exhibent Niceron, Mémoires t. 22, 201 ss. Backer, 3, 623 ss. Inter haec plura sunt polemica.

[3]) Backer l. c. „C' est dans l'examen des historiens anciens et modernes, qu'il se trouve plus qu'ailleurs exact et judicieux: il y a sans doute dans cette compilation beaucoup d'inexactitudes; mais Tiraboschi pense qu'en la corrigeant et l' augmentant, on pourrait en faire un des livres les plus utiles.“ Feller 2, 57 eam dicit „pleine d'erudition et de recherches; mais l'auteur, addit, ne fait pas toujours un assez bon choix des écrivains qu'il consulte, il en censure d'autres avec trop peu de ménagement: il y a d'ailleurs des négligences et des in

Quidam hujus bibliothecae ll. seorsim quoque prodierunt, ut ex. gr. *Cicero collatus cum ethnicis et sacris scriptoribus*, in quo agitur de ratione conscribendi epistolas; de arte dicendi etiam ecclesiastica, Romae 1593. Aliae hujus bibliothecae editiones prodierunt Venetiis 1603. in f. v. 2; Coloniae 1607. Alterum opus laboriosum admodum est *Apparatus sacer* ad scriptores V. et N. T., eorum interpretes, synodos et patres latinos ac graecos; horum versiones; theologos scholasticos quique contra haereticos egerunt; chronographos et historiographos ecclesiasticos; eos qui casus conscientiae explicarunt; alios, qui canonicum jus sunt interpretati; poetas sacros; libros pios quocunque idiomate conscriptos. T. 3 in f. Venetiis 1603—1606. Tomo 3. adjecti sunt: *Catalogi mss. graecorum et aliorum etiam codd.*, qui cum ad res sacras atque ecclesiasticos pertineant, in antiquis et celebrioribus bibliothecis asservantur, sive nunquam antea editi, sive integriores, quam qui vulgati fuerunt, Coloniae 1607. v. 2 in f. Ultra octo scriptorum millia ordine alphabetico recenset, indicatis eorum operibus adjectisque plerumque brevi censura, correctionibus, emendationibus etc. Carpunt quidem censores protestantes critices defectum, sed laborem plane herculeum, studium indefessum, diligentiam incredibilem laudare coguntur, eoque magis haec sunt laudanda, quod nulli vel rari fuerint duces, impeditum commercium literarium, critices tunc peritia minor atque usus.

III. Disciplinae ad ss. literas spectantes.

88. Hac quoque in periodo [1]) *hispani* reliquas prae-

---

exactitudes.“ Cf. Du Pin 17, 47 qui ingentem Possevini diligentiam miratur, utilitatemque hujus operis commendat.

[1]) Huc pertinent illi viri docti, quorum alibi mentionem fecimus,

Praeter hoc opus habemus etiam *Commentariorum in Danielem prophetam ll. 16*, Romae 1587. in f., Lugduni 1588, Antwerpiae 1594, de quibus Polus [1]): „Pererius eximia historiarum peritia instructus, magno etiam acumine nec minore diligentia commentarium suum in Danielem elucubravit;“ et Possevinus [2]): „Pererius mirum est, quantum universae historiae lucem attulerit, quod qui ejus in Danielem scripta perlegerint, facile intelligent.“ Et quamvis Michael a S. Joseph affirmet [3]): „Nos Pererii chronologiam passim deserimus ejusque criticam non satis exactam judicamus“, subjicit tamen „Alioquin tamen virum doctissimum sagaci judicio et amplissima qua sacra qua profana eruditione praeditum jure magni facimus.“ Praeter hos in Danielem ll. edidit *selectarum disputationum in s. Scripturam* vol. 5, quorum primum complectitur disputationes 137 super l. Exodi (Ingolstadii 1601. in 4⁰, Lugduni 1602, 1607); secundum d. 188 super epistola b. Pauli ad Romanos (Ingolstadii 1603); tertium d. 183 super l. Apocalypsis b. Joannis ap. [4]) Adjectus est huic tertio l. ejusdem auctoris 23 disp. adversus eos, qui putaverunt Mahometem saracenorum legislatorem fuisse verum illum anti-

---

sainte, sansentres dans d'autres Questions eloignées.“ Similia habet Richard Simon Histoire critique du V. T. l. 3. c. 12.

[1]) Praefat. ad vol. 3. synopsis crit.

[2]) Bibliothecae sel. l. 2. c. 14.

[3]) Bibliogr. crit. 1, 460. Andres (Dell' origine, progressi e stato attuale d' ogni Letteratura p. 6. l. 2. c. 3): „Dotto, sodo ed erudito era il Pererio, e sebbene puo forse meritare l' accusa d' essersi troppo spaziato in varie questioni, dovra certo lodarsi d' averle trattate con molta dottrina e sano giudizio: il suo commentario sulla genesi vale per molti a giudizio de' savi scritturali, ed ugualmente sono stimati tutti gli altri, particolarmente que' sopra Daniele, dove gran richezza profonde di storica erudizione profana e sacra.“

[4]) Secundum Corn. a. Lapide *docte* et *floride* 8 priora capita exposuit.

christum, de quo non pauca Daniel et Joannes in Apocalypsi praedixerunt etc. Lugduni 1606; Venetiis 1607. Volumen quartum complectitur d. 214 in evangelium b. Joannis super novem primis cc. (Lugduni 1608), quintum continet disp. super quinque sequentia cc. ib. 1610. *Adversus fallaces et superstitiosas artes i. e. de magia, de observatione somniorum et de divinatione astrologica ll. 3*, Ingolstadii 1591. in 8⁰; Lugduni 1592, 1603; Coloniae Agrippinae 1612. Fuit Pererius insignis quoque philosophus, prout testantur ejus *Physicorum* sive *de principiis rerum naturalium ll. 15*, Romae 1562. plurimaeque eorundem editiones.

89. Minoris momenti sunt *commentaria in Genesim et Exodum in parengrapham* (sive interlinearem) *expositionem et scholia distributae* (Romae 1601, 1609 in f.) Ludovici Ystellae O. Praed., Pererii popularis, qui s. Scripturae cathedram primariam in academia valentina a. 20 tenuit (1580—1600), Romae interfuit congregationibus de auxiliis et obiit magister s. palatii a. 1614. — Ejus sodalis Sebastianus Bravo methymnensis († 1608.), magno studio collegit *Collectanea aurea s. Scripturae V. et N. T.* ex diversis locis praeclarissimisque expositionibus d. Thomae Aq. Perfecit tantum partem primam in Genesim, Exodum, Leviticum, Numeros et Deuteronomium, Compluti 1595. in f. — *Septem priora cc. l. Judicum* exposuit Joannes Freyre S. J. lusitanus, in academia conimbricensi s. Scripturae interpres († 25. Juli 1620.) Olisipone 1640. in 4⁰; Madriti 1642. — Gabriel d'Acosta lusitanus, ingenii habilis, plurima laude celeber per vicennium in academia conimbricensi ss. literarum professor († 1616.) reliquit posteris *commentarios* ad quosdam V. T. libros literam plerumque ex hebraeorum adytis, patrumque ac interpretum placitis edocentes, morum dictata nonnunquam inculcantes vere latina nec prolixa ora-

tione contextos [1]), nimirum in *c. 49. Genesis de benedictionibus patriarcharum, in l. Ruth, in Threnos Jeremiae prophetae, in Jonam prophetam, in Malachiam*, Lugduni 1641. in f.

90. In *Ecclesiasten commentarium cum concordia vulgatae editionis et hebraici textus* (Barcinone 1619. in 4⁰.) reliquit nobis Franciscus Sanchez, olisiponensis, O. S. Bened. non solum theologiae peritus in primis biblicae, sed instrumento hebraicae linguae bene instructus. — *Canticum canticorum* plures sibi exponendum selegere, ut Hieronymus Almonazir et Ludovicus Sotomajor, ambo O. Praed., quorum ille octogenario major decessit (1604), postquam per annos 40 variis in locis Burgis, Pinciae, Compluti theologiam docuerat atque sacras literas erat interpretatus. Etsi autem in s. Scripturam praelectiones quotidianae tanti haberentur non modo apud discipulos, sed etiam apud eruditiores Hispaniae theologos, aegre tantum adduci potuit, ut ex eis aliquid in publicam lucem emitteret; importunis tamen amicorum victus precibus prelo commisit praefata commentaria Compluti 1588. vol. 2 in 4⁰. Eruditum plane profundumque opus, omnigena refertum eruditione, quod hominem arguit non in ss. patrum lectione tantum, sed in hebraicis graecisque interpretibus egregie versatum, adeoque merito laudatum a viro eruditissimo Garsia Loaysa singulari data ad auctorem epistola eidem operi praefixa, et a Christophoro Collantes S. J., sed et a Possevino, qui illum nemini eorum,

---

[1]) Nicol. Antonius, Bibl. hisp. nova 2, 205. Distingui hic debet a Josepho Acosta S. J., de quo fasc. II. n. 47.

[2]) His addi potest Joannes a Jesu Maria, olim Joannes de s. Petro, calagurritanus, ad reformatam excalceatorum carmelitarum familiam 1583. admissus. Cum in singularis prudentiae atque eruditionis simulque integritatis et innocentiae virum evasisset, ire in Italiam jussus est

qui in idem canticum canticorum antea scripserunt, cedere censet. Refert autem auctor omnia ad Ecclesiam utramque antiquae legis et novae [1]). Alter fuit patria olisiponensis natus c. 1526. Nactus optimos magistros eximios fecit in theologia progressus, sed et linguis graecae hebraicaeque animum applicuit, quarum perfectissimam adeptus peritiam viam sibi fecit ad s. Scripturae sanctorumque patrum intelligentiam, quos ille sua lingua loquentes assidue legebat, et ex eis sacrae Scripturae sensus ita censebat hauriendos, ut *nihil saperet*, pronunciaret adagio sibi familiari, *qui sine patribus saperet* [2]). Cum spes affulgeret restituendae fidei catholicae in Anglia sub Maria regina, illuc destinatus fuit cum aliis doctissimis viris scholas humanitatis regere jussus (c. a. 1554), qua tamen propter Mariae mortem evanescente in Belgium rediit, hincque se in Germaniam contulit, et redintegrata synodo tridentina (1561.) jussu Sebastiani regis illi interfuit. Haud

---

propagando strictiori huic Deo serviendi atque hominibus proficiendi instituto, quod s. Theresiam et s. Joannem a Cruce auctores non dudum habuerat. Magno in pretio habitus fuit a Paulo V. et a Bellarmino († 1614). Plures post se reliquit doctrinae fructuosissimae eruditionisque piissimae, qua sibi et aliis praelucere atque opitulari constanter voluit, non intermoriturae fidei et famae testes libros, qui quidem post alias editiones Coloniae simul omnes 1622. v. 3, iterumque 1650. v. 4 prodierunt. Eorum indicem cf. in Bibl. hispana nova 1, 714 s.; plerique sunt ascetici: ex iis tantum indicabimus: *Cantici canticorum interpretatio*, Romae 1601; Salmanticae 1602; Moguntiae 1603. in 8; *Lamentationum Jeremiae interpretatio*, in tres paraphrases, historicam, allegoricam et tropologicam discreta, Neapoli 1608. in 8⁰; Coloniae 1611; *Theologia mystica — ars concionandi*, Coloniae 1611. in 12⁰, cujus altera fortasse editio est *rhetorica ecclesiastica*, ib. 1618. in 4⁰.

1) Cf. Quetif, Scriptores O. Praed. 2, 355.

2) Quetif l. c. 374. Ceterum alius is est a Ferdinando de Sotomajor, qui scripsit *Historia de la Legion thebea* (Madriti 1596. in 4⁰.).

diu a reditu idem rex, qui Ludovici doctrinam eruditionemque probe norat, eum ad illustrandam academiam conimbricensem destinavit, in qua cum ingenti nominis sui fama viginti et amplius annis primariam moderatus est s. Scripturae cathedram. Tanta autem attentione et animi ardore concinnandis perficiendisque suis in s. biblia commentariis incubuit, ut manu dextera ex articulari morbo inutili reddita, sinistra ad scribendum facillime tandem et cito usus fuerit. Obiit tandem 29. Maji 1610. a. aetatis 84. Sua in lucem edere cunctantem Clemens VIII. diplomate pontificio perhonorifico 28. Martii 1597. excitavit, cui ut pareret, typis commisit volumina tria, quorum titulus: *Cantici canticorum Salomonis interpretatio*, Olisipone 1599. in f., 1601; Parisiis 1605: *Ad canticum canticorum notae posteriores et breviores*, ib. 1611. in 4⁰, ex his scil. quae post superiorem interpretationem e manibus emissam observaverat. *Commentarius ad priorem et posteriorem Pauli ap. epistolam ad Timotheum*, itemque *in epistolam ad Titum*, ib. 1610. Sunt haec commentaria omnibus omnium disciplinarum conspersa flosculis, quos studium multiplex ac felicissima ei suppeditabat memoria necnon singularis industria, nunquam enim legebat quin simul annotaret [1]. — Gundisalvi de Cervantes hispalensis (quondam jesuitae, dein O. Erem. S. Aug., e quo etiam dimissus) exstant *in l. Sapientiae commentarii et theoriae*, Hispali 1614. in f.

91. In eundem *Sapientiae librum* exstat quoque *brevis ac dilucidus commentarius* (Lugduni 1613. in 4⁰.) Christophpri de Castro (Castri) S. J. (n. 1551. † 2. Dec. 1615),

---

[1]) Nic. Antonius bibl. hisp. nova 2, 63, qui epitaphium ejus sepulcro inscriptum refert, in quo dicitur: „Magnus theologus, fidei vehemens assertor in utraque Germania et Anglia etc.“

cujus praeterea sunt: *Commentoriorum in Jeremiae prophetias, lamentationes et Baruch ll. 6*, Parisiis 1609. in f., Moguntiae 1616; *Commentariorum in 12 prophetas ll. 12 cum paraphrasi.* Praemittititur *Isagoge ll. 4*, in quibus omnia, quae pertinent ad vaticinium naturale, artificiale et propheticum exponuntur, Lugduni 1615. in f., Moguntiae 1616; Antwerpiae 1619; *Historia Deiparae V. Mariae*, ad veritatem collecta et veterum patrum testimoniis comprobata accurateque discussa, Compluti 1605. in 8⁰, Moguntiae 1610. — *Jeremiae* illustrando labores suos dicaverunt Joannes Baptista Navarette, presbyter cordubensis, biblica praestans doctrina, qui tamen edidit tantum: *Commentaria in Threnos Hieremiae proph. cum expositione textus hebraici et LXX. interpretationis et chaldaeae versionis*, Cordubae 1602. in 4⁰. et Andreas Capella (vulgo de Capillo), prius S. J. deinde O. Carthus. (1569), religiosae vitae norma ac veluti exemplar, qui idiomatum latini, hebraici graecique eruditione in paucis excelluit. Factus tandem urgellensis episcopus (1587.) 12. Sept. 1610. vitam commutavit cum morte. Praeter alia [1]) edidit opus in pretio habendum et jam rarum: *In Jeremiam prophetam commentaria*, quibus latina vulgata editio exponitur et cum hebraica origine, 70 seniorum interpretatione paraphrasique chaldaica confertur. Edita sunt in carthusiana Scalae Dei domo 1586. in 4⁰. — Meritorum Joannis Baptistae Villalpandi S. J. *de Ezechiele* alibi meminimus († 1608) [2]). Ferdinandus de Escalante, his-

---

[1]) Nicol. Antonius, Biblioth. hisp. n. 1, 72. Cf. Michael a s. Jos. Bibliogr. crit. 1, 228.

[2]) Fascic. 2. n. 43. Edidit Villalpandus quoque *S. Remigii rhemensis explanationes epistolarum b. Pauli ap.* ex veteri ms. monasterii s. Caeciliae trans Tiberim etc. Romae 1598. „Il est étonnant, scribit Rich. Simon, Histoire critique du N. T. c. 26, que ce Jesuite,

palensis, O. SS. Trinit., s. theologiae magister sacraeque hujus facultatis primarius academiae hispalensis professor edidit: *Clipeus concionatorum verbi Dei*, in quo sunt sculptae omnes visiones symbolicae et signa realia V. T. et causae universae eloquii divini, et quid s. Scripturae secundum seriem decem praedicamentorem attribui possit una cum historia Geneseos a mundi principio usque ad gentium divisionem ll. 8, Hispali 1612, Venetiis 1613 [1]).

92. Plures hispani operam suam utiliter collocarunt in illustrandis *evangeliis*. Quatuor praesertim huc spectant: Petrus Garcia de Galarza (Galartz), Petrus Machado Ord. b. M. V. de Merc., Rodericus Dosma Delgado, Sebast. Barradas S. J., quorum primus episcopus cauriensis († 1606.) *institutionum evangelicarum ll. 8* edidit, Matriti 1579; Venetiis 1603, 1604; scil. 1. de Evangelii praestantia, veritate, et linguarum usu; 2. de sensu literali s. Scripturae;

---

qui étoit habile et même savant dans la Critique, se soit si fort obstiné à vouloir faire croire que cet ouvrage, qui contient des extraits de plusieurs Auteurs posterieurs a S. Remi de Rheims, soit veritablement de cet Evêque: mais l'ajant dêja cité sous ce nom dans son Commentaire sur Ezechiel, il crut qu'il étoit de son honneur de defendre ses premiers sentimens: ce qu'il fait d'une maniere si pitoyable, qu'il a été abandonné de tout le monde, et même de ses confreres."

[1]) Ad *priora 4 cc. l. 1. Machabaeorum* scripsit Josephus Stephanus, vulgo Esteve, valentinus, vestanus (1586.) dein oriolanus episcopus († 1604): *De bello sacro religionis causa suscepto ad ll. Machabaeorum commentarii.* Prodiit tantum t. 1. Oriolae 1603. in 4°; Valentiae 1616. Alia quaedam edidit, quae teste Nicolao Antonio, nulli non probantur, ut *de dignitate et praeeminentia presbyterorum*, ib.; *de potestate coactiva*, quam rom. pontifex exercet in negotia secularia l. (tantum) primus, Romae 1586; *de adoratione pontificum, pedum osculatione, gestatione et coronatione*, ib. 1575; cum Delphii ll. *de potestate pontificis*, Coloniae 1580 in 8°.

3. de mysticis s. Scripturae sensibus; 4. de Scripturis tum canonicis tum apocryphis; 5. de geographia terrae promissionis; 6. de Scripturarum chronographia; 7. historiae evangelicae summa. Alter *Expositionem literalem et moralem omnium evangeliorum*, quae ab Ecclesia proponuntur v. 3 in f. Burgis 1604. Tertius paxaugustanus (n. Badajoz 21. Jul. 1533.) vir certe eruditissimus, qui linguarum biblicarum hebraicae, chaldaicae, syriacae, praeter latinam et graecam aliasque per Europam vulgares, quas sibi diuturna peregrinatione familiares fecerat, cognitione, humaniorum diciplinarum ac multo magis sacrae scientiae studio sese adeo omnibus probavit, ut a Philippo II. chronographi regii titulo cohonestaretur. Maximi quoque eum faciebat Arias Montanus († 1607). Reliquit *ad ss. quatuor evangeliorum cognitionem spectantia opera* in duos tomos distincta, quorum primus continet *quatuor evangeliorum recens recognitam translationem*, cui e regione vetus et vulgata editio respondet, praecedunt: *chronographia ab orbe condito ad excidium hierosolymitanum; topographia locorum ad ss. literas pertinentium, de consensu et ordine evangelistarum* liber. Sequuntur *4 evangelicae historiae coagmentatae ll., paraphrasis evangelicae historiae ll. 4*, Madriti 1601. in f. *De auctoritate s. Scripturae ll. 3* in 4⁰; Pinciae 1594; *Expositio sive paraphrasis in omnes Psalmos et in cantica* cum annotationibus et scholiis, Madriti 1601. in 4⁰ [1]). Hos tamen praecellit quartus, Sebastianus Barradas S. J., patria olisiponensis, nobilibus ortus parentibus et ad omnem virtutis laudem jam inde a prima aetate tam diligenter educatus, ut

[1]) Alia ejusdem opera edita et inedita cf. in bibl. hisp. nova 2, 265 s., inter quae est etiam: *Tratados del Sacramento de la Penitencia y calidades del Confesor y Penitente*, Matriti 1601. in 4⁰.

in religionis ingressu (1558.) diceretur non mores pristinos, sed domum ac vestes permutasse. Ab ipso statim tirocinio summam apud omnes suae virtutis excitavit existimationem, tempore vero sic adolevit ea opinio, ut tota Lusitania consummatae sanctitatis elogio celebraretur. Rhetoricam atque philosophicas facultates professus est, s. literas tum Conimbricae, tum Eborae magna auditorum celebritate est interpretatus, semperque illi nomen sanctimoniae stetit. At postquam concionatoris partes aggressus est agere, eo increvit apud omnes viri reverentia, ut jam apud lusitanos non *apostolus* dumtaxat, sed *Paulus* appellaretur. At ipse de se ita sentiebat, ut se primum esse peccatorum, hominum postremum ex animo diceret. In corporis sui afflictione fuit prorsus inclemens. Saepe intempesta nocte deprehensus est valida se verberatione conterere, quam tertio nonnunquam eadem nocte repetebat, interposita horae unius oratione inter singulas verberationes. Cibi potusque parcissimus erat semper; humilitatis studium attrita veste fovebat: universa quam moriens reliquit supellex, tam vilis fuit et lacera, ut nullus mendicorum pluribus centonibus infarcinatus esse potuerat. Ardentissimo flagrabat desiderio missiones obeundi, in quibus variis incommodis conflictaretur. „Quae nuga, inquiebat identidem, aut quae compedes nos detinent, quin baculo in manus sumpto curramus de populo ad populum et annunciemus Christi Evangelium?“ Multas ipse fructuosasque instituit per Lusitaniam expeditiones, in quibus ostiatim, quae sibi ad victum necessaria erant, mendicabat. De caducarum rerum contemptu tanta contentione dicebat, ut uno anno fama sit sexaginta et in iis nobilissimos juvenes et doctissimos cathedrarum candidatos, franciscanorum dumtaxat ordinem ambivisse, hinc illorum guardianum rectori jesuitarum dixisse fertur, vel Barradio conciones esse interdicendas, vel sibi

subsidia suppeditanda. Nonnunquam pauca Barradae verba, imo vel solus aspectus sufficiebat ad commovendos auditores. Tantam voci gratiam et efficaciam addebat oratio, cui mire deditus erat, et extremis vitae annis certum est, eum horas quotidie collacasse duodenas tanta collectione virium, ut a sensibus non raro externaretur. Medico submonenti ut propter aegritudinem breviarii intermitteret recitationem, subridens *dixit*: „Non jubeor ad sanitatem hominum colloquia subterfugere, nemo mihi persuadeat, me non posse cum Deo familiare tenere sermonem.“ Ultima morientis hominis Dei ad sodales verba erant: „Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore tribulationis: aliud melius et utilius quod suadeam non habeo, nisi ut imitatione Dei et Salvatoris nostri simus quam humillimi, qui per omnem vitam unice laboravit, ut virtutem hanc nobis verbo et exemplo persuaderet, ideoque moriens etiam caput humile inclinans, tradidit spiritum.“ Demum 14. Apr. 1615. a. aetatis 73. evolavit ad superos tanta sanctitatis fama, ut defuncto ungues, capilli etc. praeciderentur, vestes quibus cadaver coopertum erat, in frustra discerperentur, cum quilibet tanti viri, quem etiam magnus Suarez nonnisi *sanctum* appellare consueverat, reliquias aliquas obtinere niteretur, hinc etiam maturius sepulcro fuit illatus, ne cadaver ipsum mutilaretur, vel quis in tanta concurrentium comprimeretur turba [1]). Haec virtutum argumenta sequuntur eruditionis testimonia i. e. opera: *Commentaria in concordiam et historiam evangelicam* t. 4 in f. Conimbricae 1599 ss.; Moguntiae 1606, 1609, 1618; Venetiis, 1609, 1613; Brixiae 1612; Antwerpiae 1613, 1677; Augustae Vindelicorum 1742. vol. 5. De his ita

---

[1]) Cf. Sotvellum Bibl. script. S. J.; Nic. Antonium Biblioth. hisp. nova 2, 278.

Cornelius a Lapide [1]: „Barradas in moralibus (excellit), quae meditationi aeque ac concionibus subserviunt." Hinc et Calmet [2]: „Commentarius ejus moralis est prorsus, nec nisi concionatoribus utilis." Tamen secundum Feller [3]: „Ejus concordia in evangelia magni fit; ea est apto digesta ordine, clara, solida, unctione referta bonoque conscripta stilo: explicationem sensus literalis subsequuntur sensus morales egregii." Ejus utilitatem testantur tot editiones. Post ejus mortem prodiit: *Itinerarium filiorum Israel ex Aegypto in terram repromissionis*, Antwerpiae 1612. in f.; Coloniae 1621; Venetiis 1623; Moguntiae 1627; Lugduni 1627. „Elegans sane opus, inquit Michael a S. Joseph [4]), et in totum fere Exodum instar luculenti commentarii," quod prius jam dixerat Calmet [5]), addens „Omnium quotquot ab illo adornata sunt in s. Scripturam eximium. Historiam morali jungit."

93. In *priora septem cc. evangelii s. Matthaei expositionem* edidit (Burgis 1598) sicut etiam *Theatrum ss. patrum* (sive catenam ex ss. patribus) *super universa evangelia*, quae dominicis diebus in Ecclesia leguntur (ib. 1607. v. 2 in f.) Christophorus Santo Tis ord. eremit. S. Aug., sui ordinis quondam vicarius generalis, qui adhuc concilio interfuit tridentino († 1611). — In *primam canonicam epistolam d. Joannis epistolam lectiones sacras* scripsit Petrus Maldonado O. S. Augustini hispalensis († 1614. a. aetatis 38) Olisipone 1609. in 8°; praeterea *commentarios in psal-*

---

1) Praef. in Matth., cf. in Joan.: „Barradius literam recte tangens et moralia miscens concionatoribus dicendi materiam et spiritum subministrat."

2) In Biblioth. s.

3) Biographie univ. 2, 68.

4) Bibliogr. crit. 4, 119.

5) L. c.

mos Davidis 28 priores, qui artificium s. Scripturae oeconomiamque illorum cujusque aperiunt, ibid. 1609. in 8⁰. — In *Apocalypsim* opus admodum elaboratum edidit Ludovicus de Alcasar S. J., cui titulum fecit: *Vestigatio arcani sensus in Apocalypsi*, cum opusculo *de sacris ponderibus et mensuris*, Antwerpiae 1614. in f., 1619; Lugduni 1618. Complementi instar edidit quoque *in eas V. T. partes quas respicit Apocalypsis ll. 5*, cum opusculo *de malis medicis*, Lugduni 1631. in f. L. primus agit de allusionibus ad cc. 38—40 Job; secundus de allusionibus in aliquot psalmos; tertius exhibet paraphrasim et commentarium in Canticum canticorum; quartus argumenta singulorum cc. Jsaiae prophetae, Jeremiae c. 36. enarrationem; Ezechielis explicationem cc. 1, 10, 38, 39, 48; Danielis explicationem cc. 7—11; quintus explicationem Joëlis c. 3; Habacuc c. 3; Zachariae vaticinium a c. 1—7. Erat autem Ludovicus patria hispalensis n. 1554. nobilibus et opulentis parentibus. Aristotelem primum, deinde amplius 20 annos Cordubae et Hispali ss. literas est interpretatus († 16. Jun. 1613. a. aetatis 60). Magni fit ejus in Apocalypsim commentarius a Richardo Simon [1]), Bossuet et Grotio [2]), qui duo cum aliis haud pauca ex illo sunt mutuati. Novam proponit libri hujus obscurissimi explicationem. Cum enim animadvertisset analogiam quandam inter illius vatici-

[1]) Histoire critique du N. T. c. 42. ubi scribit: „Pour avoir un Commentaire achevé de tout le N. T. on peut joindre à Maldonat et à Justiniani, Lorin sur les Actes des Apôtres et Alcasar sur l' Apocalypse. Ces deux Commentateurs sont à la vérité trop étendus dans leurs explications, y ayant inséré quelques questions dont ils auroient pu ne point parler: mais ils font connoitre même dans leurs digressions, qu'ils ont étudié avec soin le stile des Ecrivains sacrés, et qu'ils n'ont rien oublié pour pénétrer le sens de leurs Auteurs.“

[2]) Cf. Feller l. c. 2, 81.

nia et Ecclesiae fata, censuit ea jam esse completa ac proin historiam ecclesiasticam esse illius commentarium [1]). Contra hanc explicandi methodum scripsit Franciscus Sengebarb, lutheranus, *de septem spiritibus apocalypticis*, Goslari 1616. in 4. — *Allusionum N. Testamenti ad vetus* tomum primum (sed solum) edidit Caspar Salzedo, primarius theologiae professor beatiensis Gienii 1608. in f.

94. Omnium tamen hujus periodi interpretum celeberrimus est *belga*, isque Guilelmus Estius (van Est) gorcumensis, qui Lovanii studiis operam dabat, usus suo damno magistris doctrina haud sana imbutis, Bajo scil. et Hesselio, hinc semper aliquid haesit (quod dolendum) in suis alioquin praeclaris libris [2]). Theologiae doctor 22. Nov. a. 1580. Lovanii creatus mox Duacum accitur, cujus academiam 31 annos vere illustravit theologiae scholasticae professor et s. literarum interpres; praefuit quoque regio seminario et 18 annos functus est munere cancellarii universitatis († 20. Sept. 1613. a. aetatis 71). Eruditionem insignem ornabat modestia, et studium indefessum comitabantur charitatis opera [3]). Quantopere addictus fuerit Ecclesiae catholicae ostendit ejus protestatio, quae inter ejus scripta post mortem reperta fuit, in qua

---

[1]) Hinc Calmet in Biblioth. s. „Sub hujus prophetiae perpetuo, ut ipse sibi persuadet, aenigmate vicissitudines et victorias romanae Ecclesiae potissimum primorum seculorum intelligit.“ Ceterum Corn. a Lapide in proleg. ad Apoc. ait de Alcazar eum „prolixe, ingeniose, erudite et elaborate“ in Apocalypsim scripsisse „utinam, addit tamen, aeque genuine et solide ad literam.“

[2]) Feller 2, 76: „Un auteur moderne avertit, qu' en lisant ce commentaire (in epistolas Pauli) il faut se souvenir qu' Estius, quoique bon catholique, a été disciple de Hessels et de Bajus, et qu' il a emprunté quelques fois leurs façons de parler.“

[3]) In epitaphio ei posito dicitur: *Pietatis, doctrinae, modestiae, beneficentiae speculum.*

„protestatur auctor, quod omnia velit esse submissa judicio Ecclesiae catholicae et ejus summo in terris pastori ac judici romano pontifici, velitque pro non dicto haberi, si quid male dictum. Quod nolit ulli personae aut familiae detractum, cupiens christianam cum omnibus catholicis benevolentiam, et quantum possibile est amicitiam et colere et conservare etc." Praecipuum ejusdem opus sunt: *In omnes divi Pauli et septem catholicas apostolorum epistolas commentarii*, Duaci 1614, 1615 v. 2 in f. Complere illos non poterat, cum mors 1. Joan. 5, 6. commentantem oppresserit. Reliqua adjecit Bartholomaeus Petri ejus in docendi munere collega. Prodierunt deinceps saepissime [1]), ut Coloniae 1631; Parisiis 1623, 1640, 1653, 1659, 1666. Optima censetur editio, quam correctam additionibusque e schedis Estii relictis auctam curavit Jacobus Merlo Horstius Coloniae 1679. Etiam recentiori aetate recusi fuere, ut Moguntiae 1841—1845. t. 7 in 8⁰. Haec ipsa editionum repetitio horum commentariorum praestantiam testatur, quam testantur unanimes interpretes catholici [2]), secundum quos vix ab aliquo Estius superatur, nec illam diffitentur protestantes. Nititur sensum determinare literalem ex collatione Scripturarum inter se, tum ejusdem apostoli, tum aliorum scriptorum ss., item ex collatione cum fonte graeco et melioribus exemplaribus latinis: item ex traditione Ecclesiae nota per concilia et doctrinam ss. patrum veterum ac praecipuorum, praesertim Augustini, quem in primis sectatur, unde Wiest eum dicit [3]) „in sententiis theologicis *augustinianum* [4])." „Ejus in epistolas paulinas com-

---

1) Cf. Le Long, Bibliotheca sacra.
2) Cf. Katholik 1843. v. 87. p. 291 ss.
3) Introduct in hist. literar. p. 595.
4) Richard Simon Histoire crit. des principaux commentateurs du

mentarium, inquit Calmet [1]), absolutissimum omnium, quae hucusque prodierunt, censetur. Eruditione solida et vasta redundat, sed facile plus nimio diffunditur". Aliud ejus opus sunt *Annotationes in praecipua difficiliora loca s. Scripturae*, Antwerpiae 1621. in f., Coloniae 1622; editio ex ipsius auctoris scriptis plurimum aucta studio Casparis Nemii, Duaci 1628 in f., Antwerpiae 1652; Parisiis 1663, 1683; Moguntiae 1667; Accesserunt *annotationes in omnes d. Pauli epistolas* itemque *in epistolas canonicas* ex vastissimis ejusdem commentariis depromptae per Norbertum d' Elbene, Antwerpiae 1699. in f. (Omnia opera in s. Scripturam Venetiis 1759. v. 3 in f.) Non tanti pretii exegetici est hoc opus sicut praecedens, cum non tam ad enodandas sacrae paginae difficultates, quam ad instituendos mores accommodae videantur, quippe hunc in se laborem susceperat Estius eo fine, ut duacensibus alumnis doctrinas christianas, quas oretenus instillabat, scripto relinqueret [2]): eapropter Petrus Be-

---

N. T. c. 43: „De plus étant Theologien, et ayant pris party pour s. Augustin et pour s. Thomas, on y trouve quelquefois plutôt la Théologie de ces deux grands hommes, que celle de s. Paul. Mais si l'on excepte de certains faits particuliers, comme sont ceux qui regardent la prédestination, la grâce efficace, et quelques autres matières, qui ont du rapport avec celles-là, il n'est pas si fort prévenu des sentimens de s. Augustin qu'il ne l' abandonne en plusieurs endroits, où il juge que ce Père n'à pas exposé le sens litéral de l'Apôtre." Infra inter alia advertit: „Quoyque ce Théologien défend souvent le libre arbitre contre les Calvinistes, sa Théologie est très-dure en quelques endroits etc." ut ex. gr. ad Rom. 11, 8. Et revera nullam praetermittit occasionem, quin suam de gratia efficaci et de praedestinatione theoriam inculcet.

[1]) In Bibliotheca sacra.

[2]) Cf. Contin. historiae Fleurii l. 190. §. 21. Tamen Frid. Meyer biblioth. bibl. p. 67 opus hoc annotationum vocat *praestantissimum et multa eruditione refertum*. De hujus operis origine haec refert Ne-

rullus cardinalis patribus oratorii serio inculcabat, ut hoc opus, sicut et ceteras Estii elucubrationes, assidue evolverent. A nonnemine *aureae* dicuntur [1]). Estius non solum insignis erat exegeta, sed etiam solidus theologus scholasticus; argumentum sunt egregii [2]) ejus *Commentarii in 4 ll. Sententiarum* Petri lombardi, Coloniae 1615 v. 4 in f.; Parisiis 1638, 1676. Neapoli 1720 etc., de quibus ita Du Pin [3]): „Aperti sunt illi libri, faciles atque proficui; utinam juvenes nostri theologi diligentius eos legerent et prima theologiae elementa inde haurirent [4]).“ Accurate sequitur suum auc-

---

mius in praef.: „Solebat auctor, quo tempore regio duacensi seminario praesideret, ex lectis de more ad mensam Scripturae s. capitibus unam alteramve insigniorem sententiam ad fidei vel morum doctrinam pertinentem alicui e seminarii alumnis qua quaerendo, qua objiciendo proponere, eandemque postea, quatenus opus erat, plenius explicare. Ne vero quidquam non praemeditatum in medium afferret, mirum dictu quanta cura ac diligentia dicenda annotare et in adversaria referre sit solitus.“

[1]) Cf. Dorn Biblioth. theolog. crit. p. 2. l. 7. c. 1 §. 4. De iis disserit Rich. Simon Hist. critique du V. T. l. 3. c. 11: „Estius s'applique principalement à rapporter les explications littérales qui se trouvent dans les Pères et il mêle aussi quelquefois des Questions de Théologie.“ Desiderat tamen majorem artem criticam et linguarum graecae et hebraicae notitiam.

[2]) Cf. Feller 2, 76.

[3]) Nouvelle Bibliothèque t. 17, 46.

[4]) Dummodo sibi caveant ab iis doctrinae capitibus, quae ad Baji errores accedunt. Ita ex. gr. opinatur, contritionem charitate perfectam nonnisi in necessitate extrema, ut in articulo mortis absente sacerdote, vel in physica impotentia percipiendi sacramentum justificare citra realem Sacramenti perceptionem (in 4. l. d. 17. §. 2), quod ad prop. 32, 33. etc. Baji damnatas accederé videtur. Ita etiam in quaestione, utrum Deus velit alios praeter praedestinatos salvos fieri, ait Perrone (praelect. theologic. t. 4. de Deo p. 3. c. 2. annot. ad n. 472.). Estium „qui vir certe doctus est“ esse suspectum, utpote Baji discipulum, qui tamen, ut

torem ejusque methodum, confirmans suas assertiones Scripturae patrumque effatis aliisque rationibus solidis, praetermissis quaestionibus ad rem non pertinentibus. Reliquit praeterea Estius *historiam martyrum gorcumensium* (Duaci 1603), inter quos avus suus est passus; *orationes theologicas XIX* etc. Lovanii agens d. Augustini operum editioni lovaniensi insudabat. Digna tanto viro fuit ejus axioma, quod sine cognitione historiae ecclesiasticae non possit quis esse perfectus theologus.

95. E belgis praeterea Jacobus Logenhagen antwerpianus († 1611) edidit *Commentarium in evangelium secundum Lucam ex operibus s. Augustini excerptum*, Antwerpiae 1574. in 8⁰; *annotationes in epistolam canonicam d. Jacobi*, ib. 1571. in 12⁰. et 1572; et Franciscus Laurelotius *exegesim theologicam, catholicam et moralem in epistolam Judae*, ib. 1612. in 8⁰. Sed duo praeter Estium nominis celebritatem adepti sunt, Martinus Antonius Delrio et Lucas brugensis. Ille quidem origine est hispanus, sed Antwerpiae natus (a. 1551.) ac in Belgio fere semper commoratus. A celebri Lipsio *aevi sui miraculum*' dictus, a Baillet hominibus prodigiosis est annumeratus, nec sine ratione, cum tales tantosque fecerit in literis progressus, ut vix undeviginti annos natus *in Senecae tragoedias adversaria* scripserit, in quibus mille circiter et centum adducit auctores

observat Tournely, postea sententias suas nimis duras temperat et emollit, ut ad communem theologorum sententiam accedere videatur. Fabricius in hist. biblioth. fabric. 1, 271: „Auctor hic inter eos, qui in ll. Sententiarum commentati sunt facile primas tenet ob singularem eruditionem ac judicii vim cum pari moderatione conjunctam (Hulsemann Method. stud. theol. 302) estque ejus nomen tam clarum profitente Simonio t. 2. de la Biblioth. crit. p. 190, ut id solum impressionem in ·· hominis prudentis facere valeat.“ Similia habet t. 2. p. 104.

expenditque, quosdam ipsi Lipsio in graecis alioquin latinisque literis versatissimo ignotos. Omnium poetarum, rhetorum et historicorum opera, quae in universis Belgii bibliothecis reperiuntur, volutasse fertur et quidem attente ac meditate, iis decerptis, quae in unoquoque insigniter dicta et pertractata observasset: novem praeterea callebat linguas. Viginti annorum juvenis *annotationes* eruditas scripsit *in Caji Solini polyhistorem*, anno sequenti *in Claudiani poemata*. Triennio a studiorum curriculo confecto (quod absolverat partim Parisiis, partim Duaci, Lovanii et Salmanticae, ubi doctor fuit creatus a. 1574.) in supremum Brabantiae senatum cooptatus est, sed probitate et doctrina suffragante altius evectus, palatinis militibusque jus dicere, mox etiam Brabantiae pro Cancellario esse regiumque fiscum curare jussus est (1578). Hoc tempore scripsit: *Miscellanea scriptorum ad universum jus civile* (Parisiis 1580), opus ingens et infiniti prope laboris, omnes enim jurisconsultos, omnes eorum interpretes perlegerat. Indefessa plane diligentia tota die studiis vacabat. Haud ingratum erit ejus vivendi rationem accuratius nosse, singularis enim erat. Bene mane, postquam rei divinae interfuerat, modico pane, quem intingebat in vinum generosum, caput ac stomachum labori praeparabat. Deinde abdebat se in museum, in eoque perdurabat usque ad multam noctem, donec eum famulus ad coenam, non raro invitum ac reluctantem, abduceret. In museo sellam ac pluteum subjectis rotis ita fabricandum curaverat, ut levi pedis impulsu per omnia librorum loculamenta seipsum ac pluteum cum omni literaria supellectili circumveheret. Hac pertinaci assiduitate doctrinam excellentem, quae nisi labore venalis non est, consecutus fuerat. Humanarum tamen rerum taedio affectus quietis portum in societate Jesu quaesivit (1580.) annum agens undetrigesimum. Exacto tirocinii biennio phi-

in religionis ingressu (1558.) diceretur non mores pristinos, sed domum ac vestes permutasse. Ab ipso statim tirocinio summam apud omnes suae virtutis excitavit existimationem, tempore vero sic adolevit ea opinio, ut tota Lusitania consummatae sanctitatis elogio celebraretur. Rhetoricam atque philosophicas facultates professus est, s. literas tum Conimbricae, tum Eborae magna auditorum celebritate est interpretatus, semperque illi nomen sanctimoniae stetit. At postquam concionatoris partes aggressus est agere, eo increvit apud omnes viri reverentia, ut jam apud lusitanos non *apostolus* dumtaxat, sed *Paulus* appellaretur. At ipse de se ita sentiebat, ut se primum esse peccatorum, hominum postremum ex animo diceret. In corporis sui afflictione fuit prorsus inclemens. Saepe intempesta nocte deprehensus est valida se verberatione conterere, quam tertio nonnunquam eadem nocte repetebat, interposita horae unius oratione inter singulas verberationes. Cibi potusque parcissimus erat semper; humilitatis studium attrita veste fovebat: universa quam moriens reliquit supellex, tam vilis fuit et lacera, ut nullus mendicorum pluribus centonibus infarcinatus esse potuerat. Ardentissimo flagrabat desiderio missiones obeundi, in quibus variis incommodis conflictaretur. „Quae nuga, inquiebat identidem, aut quae compedes nos detinent, quin baculo in manus sumpto curramus de populo ad populum et annunciemus Christi Evangelium?“ Multas ipse fructuosasque instituit per Lusitaniam expeditiones, in quibus ostiatim, quae sibi ad victum necessaria erant, mendicabat. De caducarum rerum contemptu tanta contentione dicebat, ut uno anno fama sit sexaginta et in iis nobilissimos juvenes et doctissimos cathedrarum candidatos, franciscanorum dumtaxat ordinem ambivisse, hinc illorum guardianum rectori jesuitarum dixisse fertur, vel Barradio conciones esse interdicendas, vel sibi

subsidia suppeditanda. Nonnunquam pauca Barradae verba, imo vel solus aspectus sufficiebat ad commovendos auditores. Tantam voci gratiam et efficaciam addebat oratio, cui mire deditus erat, et extremis vitae annis certum est, eum horas quotidie collacasse duodenas tanta collectione virium, ut a sensibus non raro externaretur. Medico submonenti ut propter aegritudinem breviarii intermitteret recitationem, subridens dixit: „Non jubeor ad sanitatem hominum colloquia subterfugere, nemo mihi persuadeat, me non posse cum Deo familiare tenere sermonem." Ultima morientis hominis Dei ad sodales verba erant: „Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore tribulationis: aliud melius et utilius quod suadeam non habeo, nisi ut imitatione Dei et Salvatoris nostri simus quam humillimi, qui per omnem vitam unice laboravit, ut virtutem hanc nobis verbo et exemplo persuaderet, ideoque moriens etiam caput humile inclinans, tradidit spiritum." Demum 14. Apr. 1615. a. aetatis 73. evolavit ad superos tanta sanctitatis fama, ut defuncto ungues, capilli etc. praeciderentur, vestes quibus cadaver coopertum erat, in frustra discerperentur, cum quilibet tanti viri, quem etiam magnus Suarez nonnisi *sanctum* appellare consueverat, reliquias aliquas obtinere niteretur, hinc etiam maturius sepulcro fuit illatus, ne cadaver ipsum mutilaretur, vel quis in tanta concurrentium comprimeretur turba [1]). Haec virtutum argumenta sequuntur eruditionis testimonia i. e. opera: *Commentaria in concordiam et historiam evangelicam* t. 4 in f. Conimbricae 1599 ss.; Moguntiae 1606, 1609, 1618; Venetiis, 1609, 1613; Brixiae 1612; Antwerpiae 1613, 1677; Augustae Vindelicorum 1742. vol. 5. De his ita

---

[1]) Cf. Sotvellum Bibl. script. S. J.; Nic. Antonium Biblioth. hisp. nova 2, 278.

Cornelius a Lapide [1]: „Barradas in moralibus (excellit), quae meditationi aeque ac concionibus subserviunt.“ Hinc et Calmet [2]): „Commentarius ejus moralis est prorsus, nec nisi concionatoribus utilis.“ Tamen secundum Feller [3]): „Ejus concordia in evangelia magni fit; ea est apto digesta ordine, clara, solida, unctione referta bonoque conscripta stilo: explicationem sensus literalis subsequuntur sensus morales egregii.“ Ejus utilitatem testantur tot editiones. Post ejus mortem prodiit: *Itinerarium filiorum Israel ex Aegypto in terram repromissionis*, Antwerpiae 1612. in f.; Coloniae 1621; Venetiis 1623; Moguntiae 1627; Lugduni 1627. „Elegans sane opus, inquit Michael a S. Joseph [4]), et in totum fere Exodum instar luculenti commentarii,“ quod prius jam dixerat Calmet [5]), addens „Omnium quotquot ab illo adornata sunt in s. Scripturam eximium. Historiam morali jungit.“

93. In *priora septem cc. evangelii s. Matthaei expositionem* edidit (Burgis 1598) sicut etiam *Theatrum ss. patrum* (sive catenam ex ss. patribus) *super universa evangelia*, quae dominicis diebus in Ecclesia leguntur (ib. 1607. v. 2 in f.) Christophorus Santo Tis ord. eremit. S. Aug., sui ordinis quondam vicarius generalis, qui adhuc concilio interfuit tridentino († 1611). — In *primam canonicam epistolam d. Joannis epistolam lectiones sacras* scripsit Petrus Maldonado O. S. Augustini hispalensis († 1614. a. aetatis 38) Olisipone 1609. in 8⁰; praeterea *commentarios in psal-*

---

1) Praef. in Matth., cf. in Joan.: „Barradius literam recte tangens et moralia miscens concionatoribus dicendi materiam et spiritum subministrat.“

2) In Biblioth. s.

3) Biographie univ. 2, 68.

4) Bibliogr. crit. 4, 119.

5) L. c.

mos Davidis 28 *priores*, qui artificium s. Scripturae oeconomiamque illorum cujusque aperiunt, ibid. 1609. in 8⁰. — In *Apocalypsim* opus admodum elaboratum edidit Ludovicus de Alcasar S. J., cui titulum fecit: *Vestigatio arcani sensus in Apocalypsi*, cum opusculo *de sacris ponderibus et mensuris*, Antwerpiae 1614. in f., 1619; Lugduni 1618. Complementi instar edidit quoque *in eas V. T. partes quas respicit Apocalypsis ll. 5*, cum opusculo *de malis medicis*, Lugduni 1631. in f. L. primus agit de allusionibus ad cc. 38—40 Job; secundus de allusionibus in aliquot psalmos; tertius exhibet paraphrasim et commentarium in Canticum canticorum; quartus argumenta singulorum cc. Jsaiae prophetae, Jeremiae c. 36. enarrationem; Ezechielis explicationem cc. 1, 10, 38, 39, 48; Danielis explicationem cc. 7—11; quintus explicationem Joëlis c. 3; Habacuc c. 3; Zachariae vaticinium a c. 1—7. Erat autem Ludovicus patria hispalensis n. 1554. nobilibus et opulentis parentibus. Aristotelem primum, deinde amplius 20 annos Cordubae et Hispali ss. literas est interpretatus († 16. Jun. 1613. a. aetatis 60). Magni fit ejus in Apocalypsim commentarius a Richardo Simon [1]), Bossuet et Grotio [2]), qui duo cum aliis haud pauca ex illo sunt mutuati. Novam proponit libri hujus obscurissimi explicationem. Cum enim animadvertisset analogiam quandam inter illius vatici-

[1]) Histoire critique du N. T. c. 42. ubi scribit: „Pour avoir un Commentaire achevé de tout le N. T. on peut joindre à Maldonat et à Justiniani, Lorin sur les Actes des Apôtres et Alcasar sur l' Apocalypse. Ces deux Commentateurs sont à la vérité trop étendus dans leurs explications, y ayant inséré quelques questions dont ils auroient pu ne point parler: mais ils font connoitre même dans leurs digressions, qu'ils ont étudié avec soin le stile des Ecrivains sacrés, et qu'ils n'ont rien oublié pour pénétrer le sens de leurs Auteurs."

[2]) Cf. Feller l. c. 2, 81.

nia et Ecclesiae fata, censuit ea jam esse completa ac proin historiam ecclesiasticam esse illius commentarium [1]). Contra hanc explicandi methodum scripsit Franciscus Sengebarb, lutheranus, *de septem spiritibus apocalypticis*, Goslari 1616. in 4. — *Allusionum N. Testamenti ad vetus* tomum primum (sed solum) edidit Caspar Salzedo, primarius theologiae professor beatiensis Gienii 1608. in f.

94. Omnium tamen hujus periodi interpretum celeberrimus est *belga*, isque Guilelmus Estius (van Est) gorcumensis, qui Lovanii studiis operam dabat, usus suo damno magistris doctrina haud sana imbutis, Bajo scil. et Hesselio, hinc semper aliquid haesit (quod dolendum) in suis alioquin praeclaris libris [2]). Theologiae doctor 22. Nov. a. 1580. Lovanii creatus mox Duacum accitur, cujus academiam 31 annos vere illustravit theologiae scholasticae professor et s. literarum interpres; praefuit quoque regio seminario et 18 annos functus est munere cancellarii universitatis († 20. Sept. 1613. a. aetatis 71). Eruditionem insignem ornabat modestia, et studium indefessum comitabantur charitatis opera [3]). Quantopere addictus fuerit Ecclesiae catholicae ostendit ejus protestatio, quae inter ejus scripta post mortem reperta fuit, in qua

---

[1]) Hinc Calmet in Biblioth. s. „Sub hujus prophetiae perpetuo, ut ipse sibi persuadet, aenigmate vicissitudines et victorias romanae Ecclesiae potissimum primorum seculorum intelligit.“ Ceterum Corn. a Lapide in proleg. ad Apoc. ait de Alcazar eum „prolixe, ingeniose, erudite et elaborate“ in Apocalypsim scripsisse „utinam, addit tamen, aeque genuine et solide ad literam.“

[2]) Feller 2, 76: „Un auteur moderne avertit, qu' en lisant ce commentaire (in epistolas Pauli) il faut se souvenir qu'Estius, quoique bon catholique, a été disciple de Hessels et de Bajus, et qu'il a emprunté quelques fois leurs façons de parler.“

[3]) In epitaphio ei posito dicitur: *Pietatis, doctrinae, modestiae, beneficentiae speculum.*

„protestatur auctor, quod omnia velit esse submissa judicio Ecclesiae catholicae et ejus summo in terris pastori ac judici romano pontifici, velitque pro non dicto haberi, si quid male dictum. Quod nolit ulli personae aut familiae detractum, cupiens christianam cum omnibus catholicis benevolentiam, et quantum possibile est amicitiam et colere et conservare etc." Praecipuum ejusdem opus sunt: *In omnes divi Pauli et septem catholicas apostolorum epistolas commentarii*, Duaci 1614, 1615 v. 2 in f. Complere illos non poterat, cum mors 1. Joan. 5, 6. commentantem oppresserit. Reliqua adjecit Bartholomaeus Petri ejus in docendi munere collega. Prodierunt deinceps saepissime [1]), ut Coloniae 1631; Parisiis 1623, 1640, 1653, 1659, 1666. Optima censetur editio, quam correctam additionibusque e schedis Estii relictis auctam curavit Jacobus Merlo Horstius Coloniae 1679. Etiam recentiori aetate recusi fuere, ut Moguntiae 1841—1845. t. 7 in 8⁰. Haec ipsa editionum repetitio horum commentariorum praestantiam testatur, quam testantur unanimes interpretes catholici [2]), secundum quos vix ab aliquo Estius superatur, nec illam diffitentur protestantes. Nititur sensum determinare literalem ex collatione Scripturarum inter se, tum ejusdem apostoli, tum aliorum scriptorum ss., item ex collatione cum fonte graeco et melioribus exemplaribus latinis: item ex traditione Ecclesiae nota per concilia et doctrinam ss. patrum veterum ac praecipuorum, praesertim Augustini, quem in primis sectatur, unde Wiest eum dicit [3]) „in sententiis theologicis *augustinianum* [4])." „Ejus in epistolas paulinas com-

---

1) Cf. Le Long, Bibliotheca sacra.

2) Cf. Katholik 1843. v. 87. p. 291 ss.

3) Introduct in hist. literar. p. 595.

4) Richard Simon Histoire crit. des principaux commentateurs du

mentarium, inquit Calmet [1]), absolutissimum omnium, quae hucusque prodierunt, censetur. Eruditione solida et vasta redundat, sed facile plus nimio diffunditur". Aliud ejus opus sunt *Annotationes in praecipua difficiliora loca s. Scripturae*, Antwerpiae 1621. in f., Coloniae 1622; editio ex ipsius auctoris scriptis plurimum aucta studio Casparis Nemii, Duaci 1628 in f., Antwerpiae 1652; Parisiis 1663, 1683; Moguntiae 1667; Accesserunt *annotationes in omnes d. Pauli epistolas* itemque *in epistolas canonicas* ex vastissimis ejusdem commentariis depromptae per Norbertum d'Elbene, Antwerpiae 1699. in f. (Omnia opera in s. Scripturam Venetiis 1759. v. 3 in f.) Non tanti pretii exegetici est hoc opus sicut praecedens, cum non tam ad enodandas sacrae paginae difficultates, quam ad instituendos mores accommodae videantur, quippe hunc in se laborem susceperat Estius eo fine, ut duacensibus alumnis doctrinas christianas, quas oretenus instillabat, scripto relinqueret [2]): eapropter Petrus Be-

---

N. T. c. 43: „De plus étant Theologien, et ayant pris party pour s. Augustin et pour s. Thomas, on y trouve quelquefois plutôt la Théologie de ces deux grands hommes, que celle de s. Paul. Mais si l'on excepte de certains faits particuliers, comme sont ceux qui regardent la prédestination, la grâce efficace, et quelques autres matières, qui ont du rapport avec celles-là, il n'est pas si fort prévenu des sentimens de s. Augustin qu'il ne l'abandonne en plusieurs endroits, où il juge que ce Père n'a pas exposé le sens litéral de l'Apôtre." Infra inter alia advertit: „Quoyque ce Théologien défend souvent le libre arbitre contre les Calvinistes, sa Théologie est très-dure en quelques endroits etc." ut ex. gr. ad Rom. 11, 8. Et revera nullam praetermittit occasionem, quin suam de gratia efficaci et de praedestinatione theoriam inculcet.

[1]) In Bibliotheca sacra.

[2]) Cf. Contin. historiae Fleurii l. 190. §. 21. Tamen Frid. Meyer biblioth. bibl. p. 67 opus hoc annotationum vocat *praestantissimum et multa eruditione refertum*. De hujus operis origine haec refert Ne-

rullus cardinalis patribus oratorii serio inculcabat, ut hoc opus, sicut et ceteras Estii elucubrationes, assidue evolverent. A nonnemine *aureae* dicuntur [1]). Estius non solum insignis erat exegeta, sed etiam solidus theologus scholasticus; argumentum sunt egregii [2]) ejus *Commentarii in 4 ll. Sententiarum* Petri lombardi, Coloniae 1615 v. 4 in f.; Parisiis 1638, 1676. Neapoli 1720 etc., de quibus ita Du Pin [3]): „Aperti sunt illi libri, faciles atque proficui; utinam juvenes nostri theologi diligentius eos legerent et prima theologiae elementa inde haurirent [4]).“ Accurate sequitur suum auc-

---

mius in praef.: „Solebat auctor, quo tempore regio duacensi seminario praesideret, ex lectis de more ad mensam Scripturae s. capitibus unam alteramve insigniorem sententiam ad fidei vel morum doctrinam pertinentem alicui e seminarii alumnis qua quaerendo, qua objiciendo proponere, eandemque postea, quatenus opus erat, plenius explicare. Ne vero quidquam non praemeditatum in medium afferret, mirum dictu quanta cura ac diligentia dicenda annotare et in adversaria referre sit solitus.“

[1]) Cf. Dorn Biblioth. theolog. crit. p. 2. l. 7. c. 1 §. 4. De iis disserit Rich. Simon Hist. critique du V. T. l. 3. c. 11: „Estius s'applique principalement à rapporter les explications littérales qui se trouvent dans les Pères et il mêle aussi quelquefois des Questions de Théologie.“ Desiderat tamen majorem artem criticam et linguarum graecae et hebraicae notitiam.

[2]) Cf. Feller 2, 76.

[3]) Nouvelle Bibliothèque t. 17, 46.

[4]) Dummodo sibi caveant ab iis doctrinae capitibus, quae ad Baji errores accedunt. Ita ex. gr. opinatur, contritionem charitate perfectam nonnisi in necessitate extrema, ut in articulo mortis absente sacerdote, vel in physica impotentia percipiendi sacramentum justificare citra realem Sacramenti perceptionem (in 4. l. d. 17. §. 2), quod ad prop. 32, 33. etc. Baji damnatas accederé videtur. Ita etiam in quaestione, utrum Deus velit alios praeter praedestinatos salvos fieri, ait Perrone (praelect. theologic. t. 4. de Deo p. 3. c. 2. annot. ad n. 472.). Estium „qui vir certe doctus est“ esse suspectum, utpote Baji discipulum, qui tamen, ut

torem ejusque methodum, confirmans suas assertiones Scripturae patrumque effatis aliisque rationibus solidis, praetermissis quaestionibus ad rem non pertinentibus. Reliquit praeterea Estius *historiam martyrum gorcumensium* (Duaci 1603), inter quos avus suus est passus; *orationes theologicas XIX* etc. Lovanii agens d. Augustini operum editioni lovaniensi insudabat. Digna tanto viro fuit ejus axioma, quod sine cognitione historiae ecclesiasticae non possit quis esse perfectus theologus.

95. E belgis praeterea Jacobus Logenhagen antwerpianus († 1611) edidit *Commentarium in evangelium secundum Lucam ex operibus s. Augustini excerptum*, Antwerpiae 1574. in 8°; *annotationes in epistolam canonicam d. Jacobi*, ib. 1571. in 12°. et 1572; et Franciscus Laurelotius *exegesim theologicam, catholicam et moralem in epistolam Judae*, ib. 1612. in 8°. Sed duo praeter Estium nominis celebritatem adepti sunt, Martinus Antonius Delrio et Lucas brugensis. Ille quidem origine est hispanus, sed Antwerpiae natus (a. 1551.) ac in Belgio fere semper commoratus. A celebri Lipsio *aevi sui miraculum*' dictus, a Baillet hominibus prodigiosis est annumeratus, nec sine ratione, cum tales tantosque fecerit in literis progressus, ut vix undeviginti annos natus *in Senecae tragoedias adversaria* scripserit, in quibus mille circiter et centum adducit auctores

---

observat Tournely, postea sententias suas nimis duras temperat et emollit, ut ad communem theologorum sententiam accedere videatur. Fabricius in hist. biblioth. fabric. 1, 271: „Auctor hic inter eos, qui in ll. Sententiarum commentati sunt facile primas tenet ob singularem eruditionem ac judicii vim cum pari moderatione conjunctam (Hulsemann Method. stud. theol. 302) estque ejus nomen tam clarum profitente Simonio t. 2. de la Biblioth. crit. p. 190, ut id solum impressionem in animo hominis prudentis facere valeat.“ Similia habet t. 2. p. 104.

expenditque, quosdam ipsi Lipsio in graecis alioquin latinisque literis versatissimo ignotos. Omnium poetarum, rhetorum et historicorum opera, quae in universis Belgii bibliothecis reperiuntur, volutasse fertur et quidem attente ac meditate, iis decerptis, quae in unoquoque insigniter dicta et pertractata observasset: novem praeterea callebat linguas. Viginti annorum juvenis *annotationes* eruditas scripsit *in Caji Solini polyhistorem*, anno sequenti *in Claudiani poemata*. Triennio a studiorum curriculo confecto (quod absolverat partim Parisiis, partim Duaci, Lovanii et Salmanticae, ubi doctor fuit creatus a. 1574.) in supremum Brabantiae senatum cooptatus est, sed probitate et doctrina suffragante altius evectus, palatinis militibusque jus dicere, mox etiam Brabantiae pro Cancellario esse regiumque fiscum curare jussus est (1578). Hoc tempore scripsit: *Miscellanea scriptorum ad universum jus civile* (Parisiis 1580), opus ingens et infiniti prope laboris, omnes enim jurisconsultos, omnes eorum interpretes perlegerat. Indefessa plane diligentia tota die studiis vacabat. Haud ingratum erit ejus vivendi rationem accuratius nosse, singularis enim erat. Bene mane, postquam rei divinae interfuerat, modico pane, quem intingebat in vinum generosum, caput ac stomachum labori praeparabat. Deinde abdebat se in museum, in eoque perdurabat usque ad multam noctem, donec eum famulus ad coenam, non raro invitum ac reluctantem, abduceret. In museo sellam ac pluteum subjectis rotis ita fabricandum curaverat, ut levi pedis impulsu per omnia librorum loculamenta seipsum ac pluteum cum omni literaria supellectili circumveheret. Hac pertinaci assiduitate doctrinam excellentem, quae nisi labore venalis non est, consecutus fuerat. Humanarum tamen rerum taedio affectus quietis portum in societate Jesu quaesivit (1580.) annum agens undetrigesimum. Exacto tirocinii biennio phi-

losophiam naturalem jussus accuratiore studio repetere vir tot clarus magistratibus gestis, tanta scientiarum varietate ad miraculum conspicuus, post doctissimos libros in lucem editos, post adeptam in jure lauream, post scriptos legum commentarios non erubuit cum pueris atque adoloscentibus publico in ludo versari, in quo habuit magistrum Ludovicum de Ponte sanctitate et libris editis postea clarissimum [1]). Philosophiam postmodum docuit Duaci (1589.), mox theologiam moralem et ss. literas Leodii, Lovanii, Graecii et Salmanticae, ubique solidi vim ingenii cum pari pietate conjungens. Magno ferebatur zelo in fidei catholicae adversarios adeo, ut quotiescunque de illis mentio incidebat vel levissima in congressu familiari, arderet vultus, pectus aestuaret, oculis auribusque perfidiam aversaretur. Ab omnium etiam mitiorum consuetudine amicos diligenter abducere nitebatur, ut in Justo Lipsio patuit, qui ab Hollandis ob insignem eruditionis famam arcessitus, ut publice doceret Lugduni Batavorum, paululum a rigida illa sapientis, imo christiani hominis constantia deflexerat, non sine gravi catholicorum offensione. Satis fuit Delrio amici periculum cognovisse. Consiliis suis et corhortationibus perfecit, ut pedem e lubrico et praecipiti loco referret [2]). Prima ejus laus semper fuit humillima obe-

---

1) Sotvellus, Biblioth. script. S. J.

2) Ipse Lipsius suis literis datis Moguntiae 14. Apr. 1591. ad Delrium id testatur: „Amor, inquit, noster vetus et verus non permittit, ut te celem facinus grande, quod patravi. Dei benignitate eripui me e laqueis, quibus implicabar, et salvus atque incolumis perveniam in Germaniam ad patres vestros. Juva o! me tuis precibus, post cujus salutares literas Deum iterum iratum habeam, si unquam conquievi. Deo gratia esto, qui invitum et quasi reluctantem sic eduxit, et posuit in locis, ubi mihi, Ecclesiae et reipublicae possim esse utilis, quod serio recipio me, illo adjuvante, facturum. Laetare, frater, qui vere fratrem

dientia et obedientissima humilitas: huic accessit ingenuus candor, adeo ut Lipsius in familiari ad Rosweidum epistola hominem eum vocaret „cui non mentiri solum nefas est, sed blandiri.“ Virtutem in quocunque demum esset, hoste an amico, diligebat. Nemini debitam laudem abrogabat, nemini arrogabat indebitam, ab odio perinde atque ab invidia remotissimus. Studiis finem imposuit literatissimus hic vir 19. Oct. 1608. a. aetatis 58 [1]). Ex ejus operibus [2]) haec ad rem nostram sunt: *In canticum canticorum Salomonis commentarius literalis et catena mystica*, Ingolstadii 1604. in f. Parisiis 1608; Lugduni 1611; *Commentarius literalis in Threnos Jeremiae*, ib. 1608. in 4⁰; *Pharus sacrae Sapientiae seu commentarii* seu *glossae literales in Genesim*, ib. 1608. in 4⁰. Magni operis quod in universam Scripturam moliebatur pars prima. *Adagalia sacra V. et N. T.*, ib. 1612. in 4⁰. Prodierunt tantum *adagalia V. T.* His adde: *Opus marianum seu de laudibus et virtutibus Mariae V. Deiparae in 4 p. divisum*, nempe: Speculum marianum, speculum caritatis et patientiae Jesu et Maria, polemica mariana, florida mariana, ib. 1607. in 4⁰; *s. Orientii episcopi illiberitani commonitorium* (seu.carmina), nunc primum typis excusum, emendatum et notis illustratum [3]), Antwerpiae 1600;

---

et amicum recepisti, et ignosce omnia praeterita: ita Deus tibi quoque ignoscat. Uxor, familia et reculae meae etiam nunc sunt apud Hollandos. Brevi eripiam et palam bonis me reddam.“ Rescripsit Delrius et ad constantiam hortatus est, quam Lipsius ad obitum (1606.) usque tenuit.

[1]) Plura cf. ap. Juvencium Histor. S. J. p. 5. l. 25. §. 1. et Horm. Langveltium, Martini Delrio Vita, Antwerpiae 1609.

[2]) Cf. Backer 1, 256 ss.

[3]) Hujus commonitorii librum tantum primum cum omnibus, quibus scatebat, mendis et lacunis, typis mandavit. Librum secundum cum aliis ejusdem auctoris versibus de nativitate, de Trinitate de nominibus

Salmanticae 1604; Witembergae 1796. — *S. Adhelmi Prisci, occidentalium Saxonum episcopi, poetica nonnulla* e vetere ms. cod. exscripta et nonnullis notulis illustrata, Moguntiae 1601. in 12⁰.

Nominatissimum tamen Delrium reddiderunt *Disquisitionum magicarum ll. 6* in t. 3 distincti, Moguntiae 1593. in f. 1600; 1603; 1606; 1624; Lovanii 1599; 1601; Lugduni 1608; 1612: Coloniae 1633; 1657; 1679; Venetiis 1746. In hoc opere disputat 1) de magia generatim et de naturali, artificiali et praestigiatrice; 2) de magia daemoniaca et ejus efficacitate; 3) de maleficio et vana observantia; 4) de prophetia, divinatione et conjectatione; 5) de judicis officio et ordine judiciario in hoc crimine; 6) de officio confessoris ac remediis licitis ac illicitis. Innumeros atque obscurissimos adducit auctores, innumera refert facta mira atque stupenda, sed plura sat dubia atque incerta, ita ut merito sagacior artis criticae desideretur usus [1]). De eo ita scribit Perrone [2]): „Quod quidem opus variam plane diversis temporibus subiit fortunam. Quum in lucem prodiit, adeo sibi eruditorum suffragia conciliavit, ut non solum catholici, sed ipsi protestantes ipsum adsciverint tamquam normam processuum contra sagas, ita ut amare conquereretur Christ.

Domini et orationibus postea repertum edidit Martene (1700, 1717) erratis, quae in editione Delrii occurrerant, correctis ac repletis lacunis.

[1]) Merito advertit Delrio hoc in argumento nec omnia rejicienda esse tamquam conficta, incerta, impossibilia; nec iterum omnia esse nimis facile credenda. Ceterum in hac credulitate Delrium ac generatim catholicos superarunt illius temporis protestantes, qui etiam catholicis longe saeviores erant in scrutandis torquendisque sagis. Cf. Kirchenlex. 5, 158 ss.

[2]) Praelect. theolog. de Deo Creatore p. 1. s. 5. annot. ad n. 122.

Thomasius c. a. 1712. et scribere non dubitaverit [1]): *Pene omnes jurisconsulti hunc auctorem excribere solent*, quae res maxime damnanda illi videtur, quod Delrio *Lutherum et lutheranos ac reformatos cum impudentia et virulentia maxima traducit.* Deinde adversarios quam plures tum inter catholicos, tum inter protestantes nactum est. Nunc vero cum pluribus aliis ejusdem argumenti scriptis jacet."

96. Majori jure nominis celebritatem adeptus est Franciscus Lucas a patria vulgo Brugensis cognominatus, linguarum graecae, hebraicae, syriacae et chaldaicae peritus, decanus audomaropolitanus († 1600. a. aetatis 70), qui etiam Arias Montanum in bibliorum editione polyglotta juvit. Eruditionem ejus artemque criticam testantur ejus opera v. 5 in f. Lugduni Batavorum 1712. Inter haec eminent: *In 4 evangelia commentarius.* Praemittitur *itinerarium J. Christi*, Filii Dei ex 4 evangelistis collectum. Adjicitur ad calcem *tractatus de chaldaica s. Scripturae paraphrasi* et ostenditur quis paraphraseos illius usus, et plura s. Scripturae loca enodantur, seu apologia pro chaldaico paraphraste, Antwerpiae 1606. v. 2 in f. *Commentarii supplementum in s. Lucam* [2]) *et s. Joannem* v. 2 in f. ib. 1612. et 1616. In hisce commentariis neque nimis brevis est, neque etiam praeter modum stilum laxat. In primis nititur verborum sensum proprium determinare ac plerumque rem acu tangit [3]).

---

[1]) Cf. de orig. processus inquisitorii contra sagas §. 81. et de crimine magiae §. 21, 45, 49.

[2]) Ejus *in Lucam commentarius* reperitur etiam ap. Migne cursus compl. s. Scripturae.

[3]) Cf. Richard Simon, Histoire critique des principaux commentateurs du N. T. c. 42, ubi inter alia encomia scribit: Sa plus grande application est de rechercher la signification propre des mots; en quoy il réüssit ordinairement, parce qu'il a une connáissance parfaite de

Notationes in s. Biblia, quibus variantia discrepantibus exemplaribus loca summo studio discutiuntur, Antwerpiae 1580. in 4°, 1583; Lipsiae 1657. quod opus omnium accuratissimum, quod in hoc genere habemus, dicitur a Richardo Simon [1]).

---

la Critique et de la Grammaire. Cf. Corn. a Lapide praef. in Matth. et Joan.

[1]) Histoire critique du N. T. c. 12: „Aussi son ouvrage est — il le plus exact que nous ayons sur cette matière. . . . En un mot, il n'a rien oublié dans sa Critique de ce qui pouvoit servir à restablir notre Version Latine: et bien que son odu Ouvrage ait paru avant les corrections de Sixte V. et de Clement VIII. je suis persuadé qu'on pourroit encore réformer nostre édition sur ses remarques. Il y a néanmoins quelques endroits, qui ne sont pas exacts, surtout lorsqu'il copie Zegerus etc.“ Suo commentario in 4 evangelia subjecit: Notarum ad varias lectiones in 4 evangeliis occurrentes libellus duplex, quorum uno graecae, altero latinae varietates explicantur. De hoc ita scribit Millius (Proleg. in N. T. graecum): Fr. L. Brugensis vir in sacro textu ac monumentis patrum et in hoc eruditionis genere longe summus ad calcem commentarii in 4 evangelia suffixit libellum, quo quidem nihil est in hoc genere doctius et elaboratius. Neque enim loca variantia leviter attingit: multo minus temere, fide aliena seu potius ex praejudicatis notionibus de iis pronunciat, ut jam ante Beza, sed inspectis, ubi fieri poterat collatisque exemplaribus, explorata etiam exemplarium ipsorum indole, in consilium insuper adhibitis scriptis patrum notaeque praestantioris versionibus; singulis denique summa cum diligentia pensitatis, quae in hac inquisitione lucis quidpiam foenerari posse videntur, suam demum de ipsis, ubi forte opus erat, proponit sententiam. Hinc exacta fere, ut diximus, apud eum omnia; judicium de lectionibus probum, ipsique fere veritati ad amussim congruum.“ De altero vero opere dicit: „Istis in lectiones utriusque T. annotationibus nihil quidquam est accuratius.“ Sane ingens auctor studium in suis notationibus in ss. Biblia adhibuit. Consuluit enim impressa exemplaria 8 vel 9, scripta ad minimum 32; praecipua commentaria, scholia, translationes primae, mediae, postremae aetatis auctorum tam graecorum quam latinorum, insuper textum graecum, syriacum, chaldaeum, hebraicum; postremo si quid vel ex locorum circumstantiis vel ex locis similibus, vel aliunde de

Facta autem vulgatae correctione edidit (Antwerpiae) 1608: *Romanae correctionis in latinis Bibliis editionis vulgatae jussu Sixti V. P. M. recognitis loca insigniora* observata a Fr. Luca Brugensi. Antwerpiae 1601, 1603, 1608; Lugduni 1604. etc. Non solum Richard Simon maximi eum fecit, sed et alii, ut Bellarminus, qui ad eum scribit: „Variae lectiones, quae in Bibliis lovaniensibus habentur et in quas tu librum utilissimum scripsisti, mihi videbantur omnino addendae, quippe quae instar bibliothecae mihi esse videntur, sed non placuit aliis, ut in prima editione apponerentur.“ Michael a s. Joseph opera ejus gravitate plena affirmat [1]) et eruditione, dictionem quoque esse elegantem et perspicuam. Secundum Calmet [2]) auctor est „eruditus, prudens ac judicii acumine praestans.“ Addit, eum „criticem exercuisse prudentem et modestam, conjecturis ducendum se non dedisse, ponderasse omnia nihilque cartis mandasse, quae prius judicio non perpendisset.“ His denique addendus Joannes Hajus (de la Haye) S. J. gente Hanno, patria Servius, Lovanii et Duaci philosophiae ac ss. literarum professor († 14. Jan. 1614. a. aetatis 74). Haec ejus opera: *Quaternio evangelistarum seu evangelicae historiae dispositio ipsis evangelistarum verbis ordinata serie distributa*, Duaci 1607. in

---

lectionis varietate intelligi posset, id omne perscrutari conatus est, et si ipse judicium non tulit, aliis judicandi occassionem praebuit. Receptae fuere in Criticis sacris ed. Francof. t. 7. a. 1696.

[1]) Bibliogr. crit.

[2]) Bibl. sacra. His similia habet Andres (dell' Origine etc. d'ogni Letteratura p. 6. l. 2. c. 3): „Dottissime ed accuratissime sono chiamate dal Millio le note di Luca di Bruges e stimate singolarmente dal Simon et da tutti i critici scritturali. Egli certo fornito dell' ajuto delle lingue orientali e d' una savia et prudente critica, non s' abbandonò a congetture, ne proferì proposizione, che non l' avesse prima ben ponderata.“

4⁰; *Apparatus evangelicus*, quo ea disquiruntur et illustrantur, quae de Evangelio et evangelistis, tam universe quam singillatim possunt disputari ib. 1611. in 4⁰; *Triumphus veritatis ordinati Evangelii quadriga invectae, ss. patrum exercitu stipatae*, ib. 1609 v. 2. in f.[1])

97. Praetermisso Joanne Bruno O. Min. scoto, cujus supersunt *in benedictiones patriarcharum commentarii et quaestiones analyticae*, Venetiis 1601. in 4⁰., 1604. germanis[2]) annumerari poterit Nicolaus Serarius (Serrarius) S. J. Germaniae lucis jubar a Baronio dictus[3]), natus Rambervillae in Lotharingia 6. Dec. 1558. Trimulum Deus e patria vastitate flammisque, quas bellicus furor injecerat ereptum,

---

[1]) Inter *belgas* referri quoque potest Franciscus Moncaeus vulgo des Monceaux de Fridevalle atrebas, jurisconsultus et poeta, qui tamen haud parum otii s. literis consecravit. Testes sunt haec ejusdem (inter alia) opera: *De portis civitatis Judae et de fori judiciorumque in iis exercendorum prisco ritu* l. 1. in 4⁰. Parisiis 1587; *Apparitionum divinarum, quae de rubo et quae in Aegypto revertenti in diversorio Moysi facta historia*, Atrebati in 12⁰. 1592, 1597; Roterodami 1699; *Aaron purgatus seu de vitulo aureo ll. 2 simul cherubinorum Mosis, vitulorum Jeroboam, Peraphorum Michae formam et historiam explicantes* in 8⁰, Atrebati 1606. inter criticos sacros Francofurti 1696. t. 7. Hic tamen liber in ll. prohibitorum indicem relatus fuit 7. Sept. 1609; contra illum scripsit Robertus Visorius, doctor sorbonicus: *Aaronis purgati seu pseudocherubim ex aureo vitulo conflati destructio*, Parisiis 1609 in 8⁰. — *Bucolica sacra sive cantici canticorum poetica paraphrasis et in eandem lucubrationum ll. 2*, Parisiis in 4⁰. 1587, 1589. etc. Cf. Le Long Biblioth. s. „Tous ces ouvrages, inquit Feller 2, 74, sont en latin; il y a des recherches et des singularités.

[2]) Melchior Zangers edidit (germanice) *Examen versionis germanicae bibliorum Lutheri*, in quo demonstratur, non eodem modo loca parallela illum interpretatum fuisse contra linguas orientales, Moguntiae 1605. in f.

[3]) Ad a. 1126. n. 18.

ac mox e curru, quo in fuga vectabatur excussum, servavit incolumem sororcula eodem exstincta casu. Feliciter magnoque cum laude emenso studiorum curriculo partim Coloniae partim Herbipoli, ibidem philosophiam, theologiam deinde scholasticam docuit, demum ad s. literas, quarum incredibili ardebat amore, totum se contulit, in quibus tradendis tum Herbipoli tum Moguntiae 20 prope annos cum mirifico plurimorum fructu nominisque sui apud exteras gentes gloria collocavit. In suo studio Dei gloriam tanta contentione quaesivit, quanta nemo facile alius honores opesve sectetur: atque ut ad id se aliosve excitaret, incredibile memoratu est, quo sensu pietatis illud identidem verbum doxologicum, quo psalmos claudimus, sit solitus usurpare. Hoc illi privatim publiceque operum omnium principium erat et finis: hoc si a symphoniacis cani audiret ornatius, gestire scil. gaudio ac triumphare quodammodo videbatur. Axioma ipsius erat illudque memoria dignum, pro haereticis non modo orandum esse, sed etiam studendum. Hinc infatigabili ardore studio se dedit, praesertim sacrarum literarum. Ad has explicandas, tuendas, ornandas non disputatricem modo illam theologiam, verum etiam omnium philosophorum, oratorum, historicorum atque adeo poetarum lectionem conferebat. Itaque ajebat se multorum hominum miserari vicem, qui cum hisce veluti Aegypti spoliis Dei arcam exornare possent, aetatem in iis sine fructu contererent. Cum his eam latinae, graecae, hebraicae, syriacae linguarum cognitionem copularat, quae ipsis quoque adversariis ejus commendationem expressit. His ille quidem armis vincere hostem poterat, qui ut se vinci quoque sineret, admirabili candore animi morumque suavitate, qua et sermones omnes temperabat, adnisus est. Ad extremum consumptis nimia animi contentione spiritibus debilitatoque stomacho octo dierum spatio vir cetera robustus ex-

stinctus est 20. Maji 1609. anno aetatis suae 59 [1]). Plurima reliquit opera [2]), quorum alia spectant ad ss. literas, alia sunt polemica, alia ad historiam referri possunt. Prioris generis sunt: *Josue ab utero ad ipsum usque tumulum e Moysis Exodo, Levitico, Numeris, Deuteronomio, et a proprio ipsius libro toto, ac paralipomenis ll. 5 explanatus* t. 2 in f., Moguntiae 1609, 1610; Lutetiae Parisiorum 1610; Coloniae 1610; *Judices et Ruth explanati*, Moguntiae 1609. in f. Lutetiae Parisiorum 1611; *in ss. divinorum bibliorum ll. Tobiam, Judith, Esther, Machabaeos commentarius*, Moguntiae 1599. in 4⁰; 1610 in f., Lutetiae Parisiorum 1611; *in ll. Regum et Paralipomenon commentaria* posthuma Moguntiae 1617. in f.; Lugduni 1618; *Prolegomena biblica et commentaria in omnes epistolas canonicas*, Moguntiae 1612; Lugduni 1704. Opera haec testantur insignem eum fuisse exegetam. De ejus methodo haec habet Calmet [3]): „Hanc sibi methodum praescribit: quaestionibus in historiam propositis fusius illam in utramque partem agitat ac tandem resolvit. Hae quaestiones ut totidem dissertatiunculae habendae.“ Secundum Richard Simon [4]) omnes habuit Serarius dotes interpreti s. Scripturae neces-

---

[1]) Cf. Sotvellum, Biblioth. script. S. J.

[2]) Accuratum eorundem operum catalogum reperies ap. Backer 1, 744 ss.

[3]) In Bibl. sacra.

[4]) Histoire crit. du V. T. l. 3. c. 12. Andres l. c. p. 6. l. 2. c. 3: „Ancor quando i lunghi commentarii del Serario non compensassero con molti pregi la prolissità, ridondanza di cose non necessarie ed altri diffetti, come li compensano pienamente, nè le qualità d' interprete delle Scritture, che al dire del Simon tutti in lui si ritrovano felicemente riunite, gli meritassero particolar nome, bastano le savie regole, che spande per l' esegetica negli eruditi e copiosi suoi prolegomini, per dargli distinto posto fra' più lodati commentatori.“

sarias: non solum enim accurate callebat linguas graecam et hebraicam, ac multo melius quam alii interpretes, verum versatus quoque erat in s. Scripturae stilo multumque huic studio erat deditus. Ejus tamen methodus non sat critica est, suisque commentariis et quaestionibus nimis immiscet eruditionem ascititiam, et licet sit doctus, non tamen sat est exactus. Ejus sagacitas et ingenium maxime eminent in suis prolegomensis in s. Scripturas, in quibus quaestiones plures breviter sed solide pertractat. Majori adhuc cum commendatione de eo judicat Dorn [1]), scriptor protestans, cum dicit: „Fuit hic philologus atque interpres Scripturae egregius, ab omnibus etiam collaudatus cultusque."

Ad s. literas illustrandas referri quoque possunt plura ejusdem opera historica, quae sunt: *Josuani sacerdotes; de Salomonis peccato et poenitentia; Naaman syrus jam sanus; Trihaeresium seu de celeberrimis tribus apud judaeos Pharisaeorum, Sadducaeorum et Essenorum sectis*, ad varios utriusque T. veterumque scriptorum locos intelligendum et ad nupero Joan. Drusii de Hasidaeis libello respondendum, Moguntiae 1604. in 8°., ad quod cum laude provocat Petavius, scribens [2]): „De quibus (sectis judaicis) quoniam

---

[1]) Biblioth. theolog. crit. p. 2. l. 7. c. 7. §. 8.

[2]) Ad Epiphanii haeres. 14. annot. Cf. ad haer. 20. n. 1. Opinabatur Drusius in op. *Quaestionum hebraicarum ll. 3*, editio secunda auctior, Franekerae 1599. l. 1. 9. 47. assidaeos, quorum mentio occurrit 1. Machab. 2, 42; 8, 13; 2. Mac. 14, 6. non fuisse nisi illos viros sapientes Israelis, qui postmodum dicti sunt pharisaei atque sadducaeis adversabantur, nomenque assidaeorum haesisse essenis. Tuebatur vero Serarius in suo ad Machab. ll. commentario eos ipsos esse essenos atque distingui a pharisaeis, eoque nomine designari sectam, quae virtutem austeram profitebatur. Huic sententiae opposuit Drusius: *De Hasidaeis*, quorum mentio in ll. Mach. libellus, Franekerae 1603, cui respondet Serarius libro, de quo nunc loquimur. Diu tenuit haec

summa cum eruditione ac diligentia Serarius noster 3 ll. disseruit, et quae a me observari possunt, occupavit omnia, cupidum earum rerum lectorem ad illius lucubrationem dimittendum potius arbitror, quam otiosa repetitione detinendum.“ *Rabbini et Herodes*, seu de tota rabbinorum gente, partitione, creatione, auctoritate pluribusque rebus aliis et sacris et profanis, maxime de Herodis tyranni natalibus, judaismo, uxoribus, liberis et regno ll. 3 adversus Jos. Scaligeri eusebianas annotationes et J. Drusii responsionem, Moguntiae 1607. in 8⁰; *de 12 sanctis D. N. J. Christi apostolis disputatio* in 100 assertiones tributa, Herbipoli 1589. in 12⁰; *Divus Paulus Apostolus et Judas Iscariotes; Kiliani Franciae orientalis*, quae et Franconia dicitur, *gesta* variis cum annotationibus historicis, dogmaticis, Herbipoli 1598. in 12⁰ [1]); *Comitum par genere, potentia, opibus, heroicaque virtute inclitum*, b. Godefridus westphalus et S. Romaricus austrasius e mss. ll. cum notatiunculis, Moguntiae 1605 in 12⁰. Haec omnia continentur T. 1. operum Serarii, quae 3 vol. prodierunt comprehensa Moguntiae 1611. His operibus historicis duo in primis addenda, quorum primo bene meruit de ecclesia moguntina, cui titulus est: *Moguntiacarum rerum ab initio usque ad rev. et illustrissimum hodiernum archiepiscopum ac electorem D. D. Joannem Schwichardum ll. 5*, Moguntiae 1604. in 4⁰; cum notis et supplemento recusi in opere inscripto: *Scriptores rerum moguntiacarum*, Francofurti 1621. v. 3 in f. *Epistolae s. Bonifacii M. primi moguntini archiepiscopi*, Germanorum apostoli, pluriumque pontificum, regum et aliorum nunc primum

---

controversia, ultro citroque protulit nova responsa, de quibus cf. Backer l. c. p. 746.

[1]) Prostat quoque in Actis SS. mense Jan. t. 1. p. 848.

e caes. maj. viennensi bibliotheca luce notisque donatae, Moguntiae 1605. in 4⁰; 1629; Parisiis 1639.

Sequuntur opera didactica et polemica (pleraque) comprehensa v. 2. et 3. editionis moguntinae 1611. Potiora sunt: *De athanasiano symbolo disputationes 3*; *disputatio de sacramento extremae unctionis* (etiam in Thesauro Zachariae t. 12. p 696—715); *de catholicorum cum haereticis matrimonio quaestiones* (Moguntiae 1606. Coloniae 1609. et in thesauro cit. 716—754). *Contra novos novi Pelagiani et chiliastae* (i. e. Francisci Puccii Filidini) *errores*; *Litaneutici* seu *de Litaniis libelli duo*, in quorum priore monstratur earum natura et fructus: haereticaque perinepta earundem correctio; in posteriore, de iisdem et sanctis eorumque invocatione multiplices tractantur quaestiones, Coloniae Agrippinae 1609; *Sacri peripatetici* sive *de s. Ecclesiae catholicae processionibus ll. 2*, ib. 1607 in 8⁰; *Lutheroturcicae orationes*, quarum prima quaerit, utrum verum sit, Lutherum, quemadmodum de se ipso ipse scripsit t. 7. l. de missa angulari, diabolo magistro usum esse, Ingolstadii 1603. De hoc argumento plures alios conscripsit libellos, ut *de Lutheri magistro* ut digito possit monstrari et *dicier* hic est, ad lutheranos praedicantes ll. 2, in quibus duo haec: 1. Tota diaboli cum Luthero disputatio ad verbum. 2. Disputationis ejusdem dispunctio et ad ipsius diaboli argumenta omnia responsio Moguntiae 1604 (germanice prodiit jam 1603), quem l. plures secuti sunt libelli apologetici. Oratio secunda inquirit, utrum christiani et maxime religiosi nominari possint magistri et doctores; tertia utrum quisquis theologiae doctor est, is eo ipso ad pastoralia et episcopalia officia legitime vocatus sit. Recusae fuere cum duabus orationibus antiturcicis Moguntiae 1604. in 8⁰. Merito proinde Bona Serarium nostrum dicere potuit: „Ecclesiasticae anti-

quitatis diligentissimum pervestigatorem, hostem haereticorum [1])."

98. E Gallis [2]) praetermissis Renato Benoit († 1608), cujus versio S. Scripturae (in linguam gallicam cum annotationibus) damnata fuit et a Sorbona (1567) et a Gregorio XIII., quod nimis saperet versionem calvinianam genevensem [3]), et Christophoro Laureto agindinensi, consiliario regio, cujus exstat: *Hazoar* sive *illustratio prophetarum de plenitudine temporis Messiae*, Parisiis 1610. in 8⁰, in primis speciali

---

[1]) In notitia auctorum. Du Pin recensitis Serarii operibus ita concludit: „Serarius avait beaucoup d'érudition, et étoit très-habile dans les matières, qui concernent l'Ecriture sainte. Il n'est si exact dans ce qui regarde l'Antiquité Ecclésiastique, ni si fort sur la controverse. Il écrivoit facilement, mais sans politesse. En traitant une matière, il descend souvent dans des minuties inutiles et ennuïeuses, et s' écarte quelquefois de son sujet pour attaquer les Protestans et agiter des questions de controverse." Feller 2, 77 Bonae concinens scribit: „Tous ses ouvrages recueillis en 16 vol. in f. décèlent un homme consommé dans l'érudition."

[2]) Huc referri posset liber Guilelmi Ader, lombariensis medici, cui titulus: *Enarrationes de aegrotis et morbis in Evangelio*, Tolosae 1612 (sec. Le Long. 1620), in quo inquirit, utrum arte medica potuissent sanari illi aegroti, quos Christus miraculose curavit. Sententia ejus est, morbos illos fuisse incurabiles; quod si potuissent etiam ope medica abigi, nihilominus sanationem a Christo impensam semper fuisse saltem quoad modum *miraculosam*. Habetur haec dissertatio etiam in criticis sacris t. 7.

[3]) Cf. Le Long, Bibl. s. c. 4. p. 2. a. 1. s. 2. p. 330. Cf. Fabricium in hist. bibl. fabr. 1, 333. „Non ob factam, scribit card. du Perron in resp. ad Jacobum regem l. 6. c. 8, in gallicum idioma versionem exagitatus est Renatus Benoit, sed ob emissam in publicum genevensium translationem, quam non accurate recognitam, ut arbitrabatur, at erroribus innumeris scatentem edidit."

mentione est dignus Petrus Morinus Lutetiis Parisiorum natus a 1531, qui relicta juris disciplina, cui a patre destinatus fuerat, totum se operum patrum studio dedit. Fere semper in Italia versabatur, operam suam primum dicans Paulo Manuccio, celebri illius temporis typographo, donec a s. Carolo Borromaeo, qui eum maximi fecit propter solidam virtutem insignemque eruditionem ecclesiasticam, invitatus Romam secessit. Hic strenuus fuit socius variis in operibus conficiendis edendisque sub auspiciis praesertim Gregorii XIII. et Sixti V., ut in *conciliorum generalium collectione*, quae Romae prodiit 1608. v. 4 in f., in emendatione decreti Gratiani et editione *corporis juris canonici*, quae lucem aspexit Romae 1582. v. 4 in f., in correctione vulgatae et in nova editione *versionis septuaginta interpretum* in lucem emissa [1])

[1]) Huic editioni elaborandae operam dederunt praeter Morinum sub Pio V. Guil. Sirletus (n. 48.) Ant. Caraffa (ib.) Latinus Latinius (n. 55.) Marianus Victorius (n. 20.) Paulinus O. Praed., Emmanuel Sa S. J. (n. 39), Parra, Antonius Agellius (n. 99). Sub Gregorio XIII. Antonius Caraffa, Laelius ejus theologus, Franciscus Turrianus (n. 54.) Petrus Ciaconus (n. 53.) Joannes Maldonatus (n. 44.), Antonius Agellius, Petrus Comitolus, Fulvius Ursinus (in annot. ad. n. 55.) Joannes Livinejus (n. 51.) Bartholomae Valverdi (n. 29.) Robertus Bellarminus et Franciscus Toletus. De hac editione scribit Joannes Morinus Exercit. biblic. 9. c. 1.: Editio romana „omnium editionum, quae exstant, purissime et defaecatissime divinum illum textum LXX. interpretum, qui in Ecclesia universa ante Origenem legebatur, nobis repraesentat. Secundum eam pura est editio Venetiis a. Christi 1518. ab Aldo cusa.“ Brianus Waltonus in proleg. IX. suae polygl. §. 32: „Etsi editionem hanc omnium, quae exstant, maxime sinceram judicamus et proxime ad puram LXX. interpretum editionem accedere, tamen ex omni parte perfectam esse non audemus asserere, cum hoc non asserant, qui ipsam ediderunt. Quaedam enim habere potest sphalmata ex librariorum incuria, incogitantia vel audacia introducta.“ Cf. plura in Le Long Biblioth. s. p. 1. p. 187 ss.

1587, quae quia admodum rara, recusa fuit a celebriori Joanne Morino presbytero Oratorii (1628). Huic versioni graecae adjecit versionem latinam (Romae 1588.); Caesari quoque Baronio in concinnandis suis annalibus utilem navabat operam. Cetera ejusdem scripta edidit Quetif O. Praed. Lutetiis Parisiorum 1675, ex quibus ad rem nostram sunt, tractatus *de bono usu et abusu scientiarum*, in quo prudentia plena tradit praecepta de methodo et ordine studendi, quid cavendum sit quid adnitendum pro consequenda sana solidaque scientia theologica, quae etiam ss. patrum, Augustini praesertim et Basilii, verbis confirmat. Concilii Florentini editioni praemittit adhortationem ad graecos, ubi de eorum schismate, primatu romani pontificis etc. erudite disserit. Utebatur stilo admodum nitido ac facili, eratque vir in latino, graeco, hebraico, syriaco et chaldaico idiomate ac ecclesiasticis antiquitatibus versatissimus, laboris patientissimus, a proprii quaestus ac novitatum studio alienus, pro Ecclesiae ac republicae literario bono propensissimus, religione et pietate excellens atque Ecclesiae addictissimus [1]). Obiit Romae 1608, postquam 38 annos ibidem esset commoratus. — Huc referri poterit etiam Paulus Rivière, cujus exstat *Chronicon regum israelitarum*, Parisiis 1600. in f.

99. In *Italia* plures se hoc tempore sacrarum literarum studio dederunt, plerique tamen obscuri sunt nominis.

---

1) Ita legimus in contin. hist. eccles. Fleurii l. 188. §. 33. quae derivata sunt ex Du Pin 17, 12—18. qui praeter alia addit: „Morin était d'une humeur égale, homme franc, simple, sincére, doux, civile, honnête, agréable et de bonnes moeurs, qui aimait le bien et haïssait la fourbe et la supercherie. Il ne portait envie à personne, méprisait les honneurs et les biens; son unique passion était l'étude etc.“ Ita vero absolvit: „Enfin l'on peut dire, qu'il n'y a point eu de ce temps-là d'homme de lettres, qui eût plus d'érudition et de beauté d'esprit.“

Galeatius Trissinus, vincentinus, in lucem emisit *Expositionem in Genesim* in 4^0, Patavii 1612; *selectarum expositionum in Genesim ll. 2. in 4*^{0}, ib. 1613; *in Exodum*, in 4^0, Venetiis 1614; Tuccius Tuccius lucensis, protonotarius apostolicus et jurisconsultus, *annotationes super cantica canticorum*, Lugduni 1606. in 4^0; *Lectiones* (33) *in Job*, Romae 1617. in 4^0. et *in c. 1. ep. s. Jacobi* (ib. 1620.) edidit Joannes Baptista Canotus de Melphia O. S. Franc.; *Isaiam* illustravit (2 vol. in 4^0. Perusii 1598.) Thaddaeus Guidellus O. S. Aug. generalis, perusinus († 1606.), qui interfuit concilio tridentino; *Psalmos* Sixtus Lampertus, Romae 1611. in f.; *Cantica* canticorum Constantinus Leonida, Venetiis [1]) 1610. in 4^0; Vincentius Regius S. J. panormitanus († 1614. a. aetatis 70.) scripsit *Evangelicarum dilucidationum ll. 8* [2]) *in totidem Enchiridii evangeliorum ll.*, in quibus vita D. N. ex 4 evangelistis desumpta continetur, habita quantum fieri potuit temporum ac locorum ratione, quibus ea, quae narrantur, verosimilius accidisse creduntur, suis scholiis, theoriis ac digressionibus illustrata, Coloniae 1615. 3 v. in f. Ad *Apocalypsim* illustrandam corrasit, quidquid potuit, Antiochus Brondo O. B. M. V. de Merc. calaritanus, cum in tria priora cc. Apocalypsis commentariis, paraphrasibus, conceptibus praedicabilibus et disputationibus 2 vol in f. repleverit (Romae 1612—1615). Notior jam est Marius a Calassio (ita cognominatus ab op-

---

[1]) In hac urbe prodierunt duo alii ll., qui huc referri merentur; Mauritius scil. Hibernicus edidit ib. 1593. et 1603. in f. *Dictionarium s. Scripturae*; et Fabius Licinius: *Topographica delineatio civitatis Jerusalem* 1610. in f., sed de ipsius auctoribus nil reperire potuimus.

[2]) Exstant tantum ll. 5 auctore morte praevento, antequam finem fecisset.

pido patrio) O. S. Franc., qui addiscendae linguae hebraicae ejusque percipiendis et enodandis mysteriis totus incubuit, tantosque in hoc studii genere fecit profectus, ut eum generalem in Urbe sacri idiomatis magistrum instituerit doctorisque privilegio et titulo, sui sodalitii viris plane insolito et pene interdicto, decoraverit Paulus V. Eo totum ejus tendebat desiderium, ut uberior et frequentior fieret hujus linguae notitia. Tempus nullum, nec quod in fratrum triclinio necessariae refectioni supererat, absque lectione praetermittebat, nec absque codiculo quoquam hebraeo in publicum vel in campos prodibat, ipsaque obitus die (24. Jan. 1620.) psalmos hebraice recitavit. Praeter *grammaticam*, *canones generales linguae sanctae et dictionarium hebraicum* composuit *Concordantiarum ss. bibliorum hebraicorum t. 4* in f., in quibus chaldaicae etiam concordantiae ll. Esdrae et Danielis suo loco inseruntur, Romae 1622. Post thematum seu radicum omnia derivata et usus latius deducta ac linguarum chaldaicae, syriacae et arabicae vocabulorumque rabinicorum cum hebraicis convenientiam latina ad verbum versio adjungitur, ad quam vulgatae et septuaginta editionum differentia fideliter expenditur. Demum ad ultimi tomi calcem nomina propria ss. codicum novo ordine digeruntur.[1]) Magni fit ab eruditis hoc opus, praesertim editio londinensis a. 1747.

Prae ceteris tamen eminet Antonius Agellius surrentinus clericus regularis, vir ab eximia morum innocentia et a doctrinarum laude sacrisque praesertim literis commendatissimus, qui a Clemente VIII. sublectus est episcopus acernensis 24. Nov. 1593. Aliquot annos laudatissime rexit hanc ecclesiam, sponte dein episcopatu se abdicavit, diemque clausit supremum 1608. a. aetatis 76. De eo ita scribit

---

[1]) Cf. Joannes a. s. Ant. in Biblioth. franc. 2, 330 s.

Latinus Latinius [1]): Antonius Agellius neapolitanus sacerdos ex eorum sodalitio, quos clericos regulares vocant sanctique Sylvéstri sacram aedem incolunt . . . unus ex omnibus, quos noveram, in ss. literarum studiis triplici linguarum scientia praeditus ita versatus est, ut inter eos, qui ad ss. biblia graeca restituenda atque illustranda jam ante quinquennium electi sunt, primum locum obtineat. Neque in ea tantum gravissima curatione munus suum implet, sed et Cyrilli 17 de adoratione in spiritu ll. latinos fecit, et in Psalmos multa comparavit aliquando ad communem utilitatem publicanda." Ejus in correctione versionis graecae alexandrinae labores pluribus refert Mich. Ghisleri, inter alia de eo ita scribens [2]): „Collectis itaque et codicibus et pereximiis viris [3]), primo correctionem agressi sunt graecae versionis septuaginta. In qua quidem exploratissimum mihi est, laboratum prae omnibus a P. nostro Agellio, qui variorum codicum graecorum contulit contextus, habita ratione lectionis hebraicae ceterarumque versionum vetustarum et iterum ipsorum LXX prout diversimode a veteribus patribus referrentur, et singula postmodum expensa in congregatione, quae coram praedicto cardinale Caraffa et magistro s. palatii a praenominatis fiebat, exactius proponebat examinanda, ac perpensis variis lectionibus adductisque hinc inde rationibus ibidem definiebatur, quae quoquo in loco ut melior ponenda esset et verior . . . Quod si D. Petrus Morinus in colligendis lectionibus, quae post singula cc. positae reperiuntur in correctis codicibus,

---

[1]) Epist. ad cardin. Ant. Parenotto a. 1586. Epist. t. 2. p. 191.

[2]) Apud Vezzosi, J Scrittori dei chierici regolari. 1, 10. Similia habet Jos. Silos, Historiae clericorum regul. t. 3. p. 387. Cf. Le Long, Biblioth. s. c. 3. p. 189 s.

[3]) Hos viros supra recensuimus in annot. ad n. 98.

desudavit, sciendum tamen est, in illis quoque maximas et fortasse praecipuas partes exstitisse Agellii [1]).“ Opera ejusdem sunt: *Commentarius in Psalmos et in Cantica*, Romae 1606, Coloniae 1607, Parisiis 1611; *Commentarius in Threnos collectus ex auctoribus graecis et in eosdem explicatio et catena grcecorum patrum ex ejusdem versione*, Romae 1598. in 4⁰; *Commentarius in Proverbia Salomonis* (inter opera Aloysii Novarini Veronae 1649); *Commentarius in prophetam Habacuc* in 8⁰, Antwerpiae 1697. Plura manserunt inedita [2]). „Nostri commentaria, inquit Michael a. s. Jos. [3]), sunt vere eximia et vel severioribus criticis Calmeto, Dupinio ac Simonio maxime commendata.“ Multum quoque illum commendat Ernesti, qui de eo haec habet [4]): „Unum Ant. Agellium, episcopum accernensem, commemorabimus, ut per hanc occasionem etiam notior fiat studiosis harum literarum. Nam fuit ille hebraice graeceque doctissimus versatusque excellenter in scriptis doctorum Ecclesiae veteris, in primis graecae, nec modo editis, sed etiam ineditis . . . Editos autem habemus quatuor (commentarios), e quibus nos eos cognovimus habemusque in manibus, qui sunt in Psalmos cum ceteris canticis, ut Mosis etc., et in Habacucum: sed hic brevior est, eruditus tamen, ille admodum copiosus et eruditus, sive criticam spectes, quam bene et circumspecte tractat allatis etiam lectionibus codicum scriptorum, sive interpretationem ipsam. In primisque plenus est excerptis e commentariis graecorum ineditis

---

1) Etiam ad Vulgatae emendationem multum contulit, qua de re cf. Silos l. 13. hist. cleric. regular. p. 533 s., Le Long Bibl. sacra c. 4. s. 3. p. 268 s.

2) Cf. Le Long Biblioth. sacra.

3) Bibliogr. crit. 1, 139.

4) In opusculis theolog. p. 526. Lipsiae 1773.

tum, quibusdam et nunc . . . Hic igitur tam doctus interpres in hac nostra narratione praetermitti non potest." Maximi fit ejus in Psalmos commentarius, etiam a Rosenmüller, qui Agellium „eruditissimum et sagacissimum virum" dicit, „quem potissimum in versionis graecae alexandrinae atque latinae vulgatae rationibus explicandis feliciorem aliis versatum esse" deprehendit [1]. Martinus del Rio in suis Adagiis saepius cum singularis laudis significatione hunc nominat commentarium [2].

IV. Patrologia.

100. Paucos [3]) hac epocha reperimus, qui opera pa-

[1]) Praef. op. Psalmi annotatione perpetua illustrati Lipsiae 1821. „Psalmorum cultissimum interpretem" eum vocat Passaglia de immaculato conc. Deiparae s. 4. c. 3. a. 1. n. 779.

[2]) His adde Pantaleonem Panvinium, cujus est *Expositio in loca difficiliora s. Scripturae* in 4°. Vincentiae 1612; Christophorum Silvestranum O. Carm. veronensem, egregium theologiae doctorem et professorem († 1608), qui praeter *lectiones in omnes Pauli epistolas* (italice), Veronae 1596. aliaque, etiam *commentaria* scripsisse *in canticum canticorum* et *in Lucam* a Le Long in Biblioth. s. refertur; secundum Gener vero scripsit insuper: *Examen theologicum in 4. sent. cum suis lectionibus ad seriem distinctionum Magistri in 1, 2, 3. ll. Sent.*

[3]) His tamen adde Franciscum Feuardentium O. S. Franc. (de quo cf. n. 77.), Henricum Cuyck, Joannem Busaeum (n. 78.), etiam Marcum Welser augustanum († 23. Jun. 1614.) celebriorem quidem propter *Rerum augustanarum commentarios ll. 8* conscriptos (Venetiis 1594 in f.; germanice Augustae 1595.), *Annalium bojorum ll. 5* (Augustae 1602, germanice Tridenti 1605. in 4°.) aliaque (quae cf. Zedler 54, 1627 s.), hic tamen mentione dignum, quod ediderit nonnulla patrum graecorum (*Gregorii naz., nysseni, Basilii, Chrysostomi etc.*) scripta: edidit quoque: *Conversio et passio ss. martyrum Afrae, Hilariae, Dignae, Eunomiae, Eutropiae*, quae ante a. paulo minus 1300 Augustae Vinde-

trum scriptorumque ecclesiasticorum vel alia antiquitatis monumenta ediderint atque illustraverint. Inter hos claret Gerardus Vossius [1]) (Vosquens), belga, Borchlonii in eburensi comitatu a. 1540. natus: vir graece ac latine apprime eruditus et probitatis, innocentiae virtutumque omnium non minus quam scientiae laude praestantissimus [2]). Erat praepositus tongrensis, protonotarius apostolicus et s. theologiae doctor. Totum se edendis ss. patribus dicabat, hinc etiam diu Romae commorabatur, ubi Gregorii XIII. gratia et amicitia doctissimorum card. Sirleti et Caraffae fruebatur († 25. Martii 1609). Primus edidit *s. Ephraemi syri opera* in linguam latinam versa notisque illustrata, Romae 1589—98. s. v. 3 in f., recusa Coloniae 1603, 1619. Antwerpiae 1619, praeterea *orationem Theodoreti de charitate; opera s. Gregorii Thaumaturgi* graece et latine, quibus adjecit tamquam alterum tomum *Miscellanea* aliquot patrum Moguntiae 1604. graece et latine in 4⁰, recusa Parisiis 1622. in f., quae editio est melior et plenior, simulque exhibet *Macarium* et *Basilium seleuciensem* atque *canonicas ss. patrum epistolas* cum commentariis; *Gesta et monumenta Gregorii IX.* cum scholiis 1586; *S. Bernardi de consideratione ll. 5* cum commentario 1594. pluresque *S. Joan. Chrysostomi orationes*

---

licorum passae sunt. Venetiis 1581. in 4⁰; *Vita s. Udalrici Augustanorum Vind. episc; historia Eugippi de s. Severino Noricorum apostolo etc.*

[1]) Distingui hic debet a pluribus viris eruditis ejusdem nominis, sed protestantium doctrinis addictis, in primis vero a Gerardo Joanne Vossio (1577—1649) polyhistore, cujus opera prodiere Amsteldami 1695—1701. v. 6 in f.

[2]) Ejus virtutes laudat Janus Nicius Erythraeus Gerardi familiaris Pinacoth. II., 37. Nicolaus Faber, de quo mox, ep. 5. ad ipsum data ejus editionem operum Gregorii Thaumaturgi et Ephraemi commendat.

graece et latine 1580. Ab hoc sejungendus non est Henricus Canisius, e b. Canisii familia, noviomagiensis, ab a. 1590. ad mortem usque (2. Sept. 1610.) juris canonici professor in academia ingolstadiensi, quae illum hoc ornavit elogio: „Vir fuit Canisius singulari virtute atque doctrina, quinquagenario major caelibem semper vitam duxit; in victu ac vestibus modestus admodum; solitudinis, templi, pauperum nunquam non sincerus fuit amator". „Vir fuit, inquit Doujat [1]), omnis literaturae studiosus, idque semper curavit, ut ex ipsis fontibus deprromptam juris prudentiam perspicue certoque ordine traderet." Hoc testantur plurima ejusdem opera de jure canonico ut *Summa juris canonici cum concordatis Germaniae et commentario in regulas juris l. 6. decretalium*, cum appendice de differentiis juris utriusque, Ingolstadii 1588. saepius dein recusa, ut 1627. in 8⁰; *praelectiones academicae* juris canonici, Ingolstadii 1609. in 8⁰; *commentarius in l. 3. decretalium*, ib. 1629, aliaque quae collecta prodiere hoc titulo: *Opera juris canonici* [2]), Lovanii 1644. in 4⁰, Coloniae 1662. in f. Non solum autem juri canonico incubuit, sed etiam investigandis antiquitatis monumentis, hujusque investigationis fructum complexus est opere, cui titulus: *Antiquae lectiones*, seu antiqua monumenta ad historiam mediae aetatis illustrandam, nunquam edita, omnia nunc primum ex mss. edita et notis illustrata, Ingolstadii 1602—1604. t. 6 in 4⁰, quibus adjecit t. 7. *Promptuarium ecclesiasticum*, in quo 55 auctores nunquam antehac editi con-

[1]) Praenot. canonic. l. 5. c. 8. Mich. a. s. Joseph Bibliogr. crit. 2, 358. Eum commendat etiam Andres, Dell' Origine etc. d'ogni Letteratura p. 6. l. 3. c. 2.

[2]) Inter haec reperitur etiam brevis *commentarius in l. 5. Decretalium* Joannes Wiringi campensis, professoris lovaniensis († 1607. secundum al. 1601).

tinentur, ib. 1608. Cum vero auctor eruditus nullum servasset ordinem in edendis hisce monumentis, novam curavit editionem Basnagius, quae prodiit Antwerpiae (proprie Amstelodami) 1725. hoc titulo: *Thesaurus monumentorum ecclesiasticorum et historicorum* t. 7. Praeterea primum edidit Canisius *Chronica Victoris ep. Tunnunensis* et *Joannis ep. Biclariensis* et *Legationem Luitprandi* [1]), Ingolstadii 1600; *Historiam miscellam Pauli diaconi*, ib. 1603. — *Plures s. Augustini sermones* (de diversis 47 et fragmenta ss. 27) primum edidit Joannes Vlimmerius lovaniensis, prior canonicorum regularium ad s. Martinum († 1612) Lovanii 1564, *recognitionemque totius t. 10. editionis basileensis operum s. Augustini* (a. 1569). Edidit praeterea *s. Fulgentii opera*, Antwerpiae in 8⁰; *Lanfrancum, Guitmundum, Algerum, Paschasium, Adelmannum de veritate corporis et sanguinis Domini in Eucharistia*, Lovanii 1561 [2]). Nicolaus Faber (le Fèvre) parisiensis (n. 2. Jul. 1544, † 4. Nov. 1612), Henrici Bourbonii, principis Condei educationi ab Henrico IV. praefectus, primum publicavit *b. Hilarii pictaviensis episcopi ex opere historico fragmenta*, nunquam antea edita ex bibliotheca P. Pithoei, Parisiis 1598. in 8⁰. Multum laudatur praefatio [3]). Totum se studiis dedit

---

1) Hieronymus Romanus de Higuera S. J. toletanus, quem suo tempore plures magni fecerunt, sed immerito, cum fuerit nimis credulus, plura ad Luitprandi cremonensis episcopi operum quae exstant editionem paravit, quae demum cura Lorentii Ramirez de Prado hujusque notis illustrata prodiit, Antwerpiae 1640. in f. Plura de eo cf. in Bibl. hisp. nova 1, 601 s. Obiit Higuera 1611.

2) Cf. Foppens Biblioth. belg. 2, 747.

3) „Sa belle préface sur les fragmens de s. Hilaire . . . a été admirée de tous les savants. Elle est écrite avec tout l'élégance possible, et est remplie d'une infinité de traits d'érudition. Il y débrouille

insigniterque in illis profecit; libentissime vero alios, inter quos Baronium, in libris edendis consilio et opera juvit [1]), ipse pauca admodum publica luce donavit: inter haec sunt quaedam opuscula atque epistolae, in quibus erudite admodum varii argumenti quaestiones tractat, ut ex. gr. num gravioris mali causa levius committi possit; de justitia et misericordia divina, de variis editionibus operum ss. patrum, de vino myrrhato Christo patienti a militibus oblato (Marc. 15, 23), quae disputatio recepta fuit inter criticos sacros t. 7. ed. Francof. 1696 [2]).

---

avec un sagacité merveilleuse quantité de points importans de l'histoire de l'Arianisme, qui n'avoient point encore été éclaircis, et fait des remarques trés-savantes sur tous les monumens contenus dans les fragmens de l'ouvrage de s. Hilaire.“ Du Pin 17, 51.

[1]) Ita Du Pin l. c, p. 49: „Comme il avoit commerce avec tous les savants de l'Europe, quand il apprenait que quelqu'un entreprenoit de donner quelque auteur, ou de faire quelque ouvrage, il avoit soin de l'aider de ses manuscrits, et de lui fournir des mémoires, sans vouloir qu'on fit mention de lui: rare humilité dans tous les temps, et qui n'a peut-être point eu depuis d'exemple.“

[2]) Plura de eo apud Niceron t. 7. p. 131 ss. praesertim vero apud Du Pin, qui scriptorum ejus analysim exhibet, ac ita concludit p. 55: „Il paroît beaucoup d'érudition et de sagesse dans les oeuvres de M. de Fèvre; son style est pur, net et concis. Il est juste dans ses conjectures, fort dans ses raisonnemens, et fécond dans ses citations. Il possédoit en perfection les anciens auteurs ecclésiastiques et profanes; il les avoit étudiés avec soin, et en avoit revu plusieurs sur les manuscrits. Il étoit critique exact et judicieux, sans être trop hardi. Il étoit fort attaché à la doctrine de l'Eglise Catholique; il avoit un amour sincère pour la vérité et pour la vertu, et pour le bien de la Religion et de l'Etat . . . Il a vécu dans la retraite avec la politesse d'un homme de cour, et à la cour dans la simplicité d'un solitaire. Enfin sa mémoire a été et sera toûjours en bénédiction parmi tous les gens d'érudition, de piété et de probité.“ Cf. alios qui de eo scripserunt apud Fabricium in hist. biblioth. fabr. 1, 336.

101. Hunc post biennium (1614.) secutus est Jacobus Breulius O. S. Bened. parisiensis (n. 17. Sept. 1528.) operum *s. Isidori hispalensis* editione clarus (Parisiis 1601), de qua Faustinus Arevalo scribit [1]: „Editio Breuliana nitida est, accurata et editione Bignaei (1580), longe praestantior, regia quoque matritensi (1599.) uberior, quamvis minus correcta.“ Recusa fuit Coloniae a. 1617. Aliud ejus praeclarum opus est: *Le Théâtre des Antiquitez de Paris*, où il est traité de la fondation des Eglises et des Chapelles de la Cité, Université, Ville et Diocése de Paris, comme aussi de l'institution du Parlement, fondation de l'Université, Colléges et autres choses remarquables [2]. Parisiis 1612. 1618. 1639. Adjecit Supplementum a. 1614. Ceterum editio prima hujus operis aliis praefertur. Alia ejusdem opera, quae huc non spectant, cf. in Historia rei literariae O. S. Bened. p. 3. et 4. cl. Ziegelbauer. Junioribus sodalibus solitudinis fructus ob oculos ponens libenter haec inculcabat Plinii junioris verba [3]: „Postquam in Laurentino meo aut lego aliquid aut scribo, nil audio, quod audisse, nihil dico, quod dixisse poeniteat. Nemo apud me quemquam sinistris sermonibus carpit: neminem ipse reprehendo, nisi tantum me, quum parum commode scribo. Nulla spe, nullo timore sollicitor, nullis rumoribus inquietor: mecum tantum et cum libellis loquor.“

Augustinus Floritius S. J. siculus (1580—1613) plura scriptorum graecorum monumenta ad sanctos siculos spectantia latine vertit [4]; Hieronymus Brunelli S. J. se-

---

[1]) Proleg. ad Isid. op. p. 1. c. 37.

[2]) Feller 2, 536: „On y remarque des particularités intéressante parmi un amas assez indigeste d'époques et de recherches.“

[3]) Epist. l. 9. p. 1.

[4]) Habentur in op. Octavii Cajetani: Vitae sanctorum siculorum ex

nensis, corpore quidem pusillus, at virtute et eruditione magnus, hebraice, graece et latine doctus, quas omnes linguas in gymnasio romano S. J. multos annos magna cum laude docuit; ad haec in notandis animadvertendisque vitiis et instituendo docendoque prudentissimus, ideoque a multis, ipso etiam Fulvio Ursino scriptorum suorum agnitus adhibitusque corrector et judex [1]), edidit: *Gregorii nazianzeni carmina selecta, Cyrilli alex.* etc. Romae 1590. in 8⁰; *Hymni Synesii* ib. 1609; quasdam s. Chrysostomi homilias latine reddidit, quae habentur t. 1. ed. antwerpiensis 1614, et catenam in Ezechielem proph., qua (ms.) usi sunt Hieronymus Prado et Joannes B. Villalpandus ad suum in Ezechielem commentarium [2]). Obiit 22. Febr. 1613. Joanni Papirio Masson, eruditissimo sui temporis jurisconsulto gallo (n. 6. Maji 1544. in oppido S. Germain-Laval, † 9. Jan. 1611), debemus praeter plurimos ll., qui huc non spectant [3]), *Gesta collationis carthaginensis inter catholicos et donatistas*, Parisiis 1589. in 8⁰; *Servati Lupi epistolas* ib. in 8⁰. 1588, quae tamen editio mendis abundat; *Agobardi episcopi lugdunensis opera*, Parisiis 1605. in 8⁰. quae Lugduni fortuito reperit eripuitque interitui, cui jamjam destinata erant, sed minus fideliter edita fuisse conqueruntur eruditi, hinc emendatiorem editionem curavit Baluzius. *Gerberti remorum et ravennatum archiep.* postea Silvestri II. papae; *Joannis*

---

antiquis graecis latinisque monumentis etc. collectae, de quo infra n. redibit sermo.

[1]) Ita Joan. Fabricius in hist. biblioth. fabric. 1, 131 s. Cf. Jan. Nic. Erythraeum p. II, 160.

[2]) Aliae patrum graecorum versiones, quas ei adscribit Ittigius de bibl. romanis patrum p. 655, sunt secundum Backer 1, 142. Pomponii Brunelli.

[3]) Cf. Niceron, Memoires etc. 5, 182 ss.

sarisberiensis et *Stephani tornacensis epistolae:* necnon *Stephani X., Nicolai II. et Alexandri II. ad Gervasium remensem archiep. epistolae,* ib. 1611. in 4⁰. His adde: *Libri 6 de episcopis Urbis seu romanis pontificibus,* ib. 1586. in 4⁰; *Notitia episcopatuum Galliae,* qua Francia est, ib. 1606. in 8⁰; auctior 1610. Alardi Wyelii theologiae licentiati labore et industria praecipue (tum etiam quorundum universitatis coloniensis theologorum ac professorum) *magna Bibliotheca veterum patrum ac antiquorum scriptorum ecclesiasticorum* primo quidem a Margarino de la Bigne (cf. n. 57) collecta et tertio in lucem edita, Coloniae a. 1618. prodiit plus quam centum auctoribus et opusculis plurimis locupletata, historica methodo per singula secula, quibus scriptores quique vixerunt, disposita et in 14 t. distributa. Ita quoque Dominicus Bolani O. Praed. Venetus, a Sixto V. episcopus Cydoniae seu Caneae in Creta insula designatus a. 1588, haud minimas habuit partes in conciliorum editione, quae Venetiis 1585. lucem aspexit hoc titulo: *Conciliorum omnium tam generalium quam provincialium, quae jam inde ab apostolorum temporibus hactenus legitime celebrata haberi potuerunt v. 5.,* quibus novissima hac editione post Surianam accessere praesertim nicenum et ephesinum celeberrima concilia, in quorum omnium collocatione temporum ratio habita est et eruditae notationes per catholicos theologos additae.

V. Historia ecclesiastica.

102. In determinanda illustrandaque *chronologia* versati sunt inter alios [1]), Arnaldus Pontacus (de Pontac),

---

[1]) Nec spernenda est, licet 67 tantum pag. constans, *Chronologia*

burdigalensis, quondam Carolo IX. a. literis, demum episcopus vasatensis († 4. Febr. 1605.), qui vel a protestantibus magnam retulit laudem. „Praeclare, inquit Vossius [1]), de chronologia meritus est notis et animadversionibus suis ad chronicorum tres scriptores: Eusebium Pamphilum, Hieronymum et Prosperum Aquitanum. Pontacus hic vir maximae eruditionis etc." Casaubonus ita d. 25. Julii 1607. de eo ad Jos. Scaliger scribit [2]): „Mirati eramus paulo ante et meritissime quidem, viri praestantissimi longeque doctissimi Ar. Pontaci, episcopi vasatensis, fidem, industriam et in affecta pariter aetate diligentiam prope sine exemplo in tot

---

sacra ab orbe condito ad Christum (Antwerpiae 1608. in f.) Henrici Samerii S. J. luxenburgensis († 1610), de quo cf. plura ap. Neyen, Biographie luxembourgeoise t. 2. p. 105. ubi inter alia legimus: „Ce religieux était très versé dans l'histoire sacrée et surtout dans la chronologie qu'il a traitée avec beaucoup d'exactitude . . . Il a relevé un grand nombre d'erreurs qui avaient échappé à ses dévanciers." Pariter multa ad chronologiam spectantia reperiuntur in operibus Christophori Clavi S. J. bambergensis (1538—1612) qui mathematicorum insigne erat sidus, Ecclesiae ornamentum, eruditionis laude celeberrimus, maximis praeditus virtutibus. Romae 20 annos mathesim magna cum laude est professus, multumque contulit ad reformationem calendarii sub Gregorio XIII. reformatumque strenue docteque defendit adversus protestantes. Prodierunt ejus opera t. 5 in f. Moguntiae 1611, 1612. Praetermissis operibus ad mathesim spectantibus, huc pertinent *Romani calendarii a Gregorio XIII. P. M. restituti explicatio.* Accessit confutatio eorum, qui calendarium aliter instaurandum esse contenderunt, Romae 1595. in f.; 1603, 1605; *Computus ecclesiasticus per digitorum articulos et tabulas traditus*, Coloniae 1600 in 16°; Romae 1603. in 8°; *Novi calendarii romani apologia adversus Michaelem Moestlinum gaeppingensem*, Romae 1588. in 4°; (cum appendice in edit. mogunt.); *Jos. Scaligeri Elenchus et castigatio calendarii gregoriani castigata*, Romae 1595. in 8°. etc. Cf. Backer 1, 196 ss.

[1]) De scient. mathemat.

[2]) Cf. Casauboni ep. 450. 529. 560.

conferendis antiquis membranis, ex quibus pulcherrimam illam suam ejusdem Eusebii editionem concinnavit.“ Has sibi laudes promeruit in primis, ut patet, hoc opere: *Eusebii Pamphili caes., s. Hieronymi et s. Prosperi ep. aquitanici chronica ab Abraham ad a. Chr. 449*, quorum illud Eusebii latine tantum ex s. Hieronymi versione prodit cum notis, Burdigalae 1604. in f. Hujus occasione haec habet censor criticus alioquin haud urbanus, Jos. Scaliger [1]): „Quum haec notae, inquit, prope ad exitum perductae essent, chronicon eusebianum *τοῦ μακαρίτου* D. Arnoldi ep. vasatensis, viri doctissimi et humanissimi, missu ipsius accepimus, quod licet ea animi alacritate a nobis exceptum est, quam et auctoris virtus et operis meritum exigebat; tamen hoc nostrum gaudium proprium esse repentinus de ejus viri morte nuncius non passus est. Quanti ego illius mores doctrinamque fecerim facioque, sciunt atque testari possunt, qui hominem de facie sibi ignotum ex sola praedicatione nostra atque solam fidem nostram sequnti amare atque observare coeperunt. Quum igitur ille optimus, modestissimus et dossimus vir tantum diligentiae et laboris ad Eusebii chronici restitutionem attulerit, quantum in hoc genere scribendi aut nemo aut pauci ante eum praestare potuerunt, facere non possum, quin et ejus editionem et studium incredibile, quo illam excoluit, diligentiam indefessam, qua tot scriptos codices inter se contulit, quibus possum laudibus, commendem.“ Multum quoque hanc editionem laudat Vallarsi scribens [2]): „Auctor, qui vasatensem in Aquitania episcopum agebat, tantum in illa ad veteres mss. 28 et editos pridem octo libros exigenda studii,

---

[1]) Ad Eusebii chronicon in addendis. Cf. quoque ejus ep. 104.

[2]) In praef. ad Hier. chron. Cf. aliorum judicia apud Thomam Pope Blount in censura celebriorum auctorum p. 891 s.

doctrinae laborisque improbi contulit, ut ausim affirmare, cum nullo praeclarius auctore antiquo, si fidem et diligentiam, quae praecipuae sunt partes editoris, spectes, quam cum Hieronymo actum, ut quale olim latine explicavit chronicon, legeretur." Alia ejusdem opera sunt: *Chronographia a Christo nato ad a. 1566*, Parisiis 1566. in f., auctum per Genebrardum, ib. 1585. et saepius deinceps. *Abdias, Jonas et Sophonias cum chaldaea paraphrasi et commentariis Salom. Jarchii, Aben-Esrae et David Kimhii* latine et accessionibus ex theologis christianis, ibid. 1566. in 4⁰. Edidit quoque *opuscula* quaedam *polemica* adversus Mornaeum Du-Plessis [1]), ut ex. gr. *Merveilles de 440 faussetés avec la manifestation de la novelle secte de Du-Plessis*, Burdigalae 1600 in 8⁰.

Allius est Joannes Deckers S. J. natione belga, patria haesbroukanus magni vir ingenii et studii indefessi, rarae probitatis et innocentiae. Duaci docuit philosophiam, deinde cum laude theologiam scholasticam, itidemque Lovanii, unde profectus Graecium florentissimae illius academiae cancellarius fuit († 10. Jan. 1619. a. aetatis 59). Domi nihil aliud agebat, quam orare aut libros, quos moliebatur, elimare: erat enim ss. literarum, theologiae, omnigenae eruditionis atque eloquentiae nomine clarissimus. Sed dolendum ingentis operis, quod 40 annorum studio elaboraverat [2]), prodiisse tantum specimen aliquod scil. *Velificatio seu theoremata de anno ortus ac mortis Domini, deque universa J. Christi in carne oeconomia.* Accedunt *Tabula chrono-*

[1]) Cf. Niceron, Memoires t. 22, 293 ss.

[2]) Hujus operis (quod ms. servabatur saltem quondam Graecii et Lovanii) prospectum cf. ap. Alegambe Biblioth. Script. S. J.; Backer 1, 255.

graphica a capta per Pompejum Jerosolyma ad incensam et deletam a Tito Caesare urbem ac templum sepultamque ac triumphatam synagogam, Graecii 1605. in 4⁰. Tuetur in hoc opere Dekerius, Christum natum esse a. 749. ab. U. c. et a. 5. ante aeram vulgatam. Graviter in hunc auctorem ejusque sententiam invehitur Baronius [1]), nec omnia quae ille de chronologicis explicat, probantur Petavio [2]), quae tamen non impediunt, quo minus chronologicae scientissimus dicatur.

103. *Historiae Ecclesiae universalis* scribendae unus incubuit, sed qui plurimorum loco est, magnus nimirum Caesar Baronius. In lucem editus est Caesar Baronius 31. Oct. 1538. Sorae, quae urbs antiquissima est Campaniae. Illum vix natum pia mater beatissimae Virgini tamquam pignus ab ea obtentum solemni ritu sacratum constituit, qui etiam tantae patronae expertus praesidium bimulus mortis evasit periculum. Ut puerum adhuc tenellum ad opera misericordiae assuefaceret mater, eum mittebat in vias atque plateas, ut pauperes colligeret in domum paternam conducendos, ubi cibo reficiebantur. Literis operam dabat primum Verulanae, mox Neapoli, demum Romae [3]), ubi s. Phi-

---

[1]) In apparatu ad annal. n. 129.

[2]) Epist. l. 2. ep. 10. ad. Arn. Carthium ed. 1705.

[3]) Quantopere autem hanc adamaverit urbem, patet ex hisce ejusdem verbis (in Vita l. 1. c. 2. auctore Hier. Barnabeo Perusino): „Mihi certe de Urbe illud liceat haud ingrato fateri, quod de Athenis Gregorius Naziancenus affirmat, nimirum Roma ipsa, etsi aliquibus fortasse perniciosa fuerit, mihi certa gemmea omnique ex parte beata atque proficua semper exstitit, utpote quae me plenae pubertatis adoloscentulum vagum et infrenem excipiens mox sub Christi jugo redactum alumnum, quem suscepit, edomuit, sedula morum magistra exsistens ac literarum, ut plane intelligam, quod minus profecerim in utrisque facultatibus mihi cedere culpae, non Urbi.“

lippum Nerium, congregationis Oratorii auctorem, spiritualis vitae ducem nactus in sui contemptu et Dei amore multum profecit. Mira in omnes benignitate enitens, severitatem suum in corpus perpetuam ac parsimoniam in cibo et potu incredibilem exercebat. Surgentem a mensa aliquoties s. Philippus redire jussit, quod nil fere sumpsisset alimenti. Horas tantum quatuor vel quinque somno dabat: hinc moriens affirmare poterat, se per triginta annos somno nunquam fuisse satiatum. In xenodochiis pauperum languentium lustrandis novem annorum spatio adeo pertinax fuit, ut ne febris quidem vi ab illo pietatis munere avocaretur, acciditque aliquando, ut sanus domum reverteretur. Pater hac vivendi ratione filii iratus, subsidia minatus est se subtracturum, ni illam mutaret, quam comminationem cum filius despiceret, est etiam exsecutus. Verum divina providentia juvenem strenuum non dereliquit: eum enim continuo Michael Paravicinus, vir nobilis, in aedes recepit, et quasi filium toto fere septennio liberaliter aluit. At Caesar et beneficium obsequiis compensaret, Paravicini filios (e quibus Octavius natu major postmodum a Gregorio XIV. a. 1591. ad purpuram assumptus est) ad omnem pietatem ac religionem informavit. Socium interim se in omnibus pietatis operibus adjunxit s. Philippo Nerio, quo jubente licet nondum clericus et vix annos

---

[1]) Ex multis autem, quae ibidem pie ac laudabiliter gessit, illud refertur praeclarissimum, quod videns seminudas quasdam corporum formosorum ad Venerem allicientium imagines in tabulis depictas ac omnium oculis expositas majore cum licentia, quam pudor et honestas christiana ferre posset, eas quamquam novus hospes, ad unum omnes offusis coloribus audacter induxit. Qua de re graviter expostulantibus apud matremfamilias liberis ac famulis, illa rem altius considerans, factum Caesaris non modo non improbavit, sed castissimi juvenis virtutem admirata, profusis etiam laudibus extulit.

natus viginti exhortationes habuit ad populum tanta vi atque unctione, ut unus e primis aulae pontificiae praelatis cum aliis mundo valedixerit. Sacerdos factus triginta et amplius annos in confessionibus excipiendis piisque sermonibus ter et quater per hebdomadum habendis infatigabilem operam dedit [1]), gravibusque literis patris demum animum immutavit, ipsumque adeo ad pietatem excoluit, ut infirmorum se manciparit curae. Totum se volens Deo consecrare, vota paupertatis et obedientiae emisit, licet s. Philippus nulla in sua congregatione praescripserit vota. Maxima cum alacritate munera obibat domestica, humilia licet atque laboriosa: ecclesiam verrere, exornare altaria, campanas pulsare, culinam administrare etc. in deliciis ei erant, animique voluptatem expresserat hac inscriptione muro affixa: *Caesar Baronius coquus perpetuus* [2]). Occupationibus multis licet distentus quotidie adibat sepulcrum principis apostolorum ingeminans

---

[1]) Quo solatio in ejusmodi laboribus apostolicis frueretur, ipse significat hisce ad parentes datis literis: „O utinam partiri vobiscum et communicare liceat gaudium meum, quod quidem (fateor) verbis exprimere non possum: quidquid enim laetitiae, quidquid oblectamenti ac solatii in terris est, prae illo tristitiam et moerorem merum existimarim: utinam quos mihi dedit Dominus in spiritu filios intueremini, mihi, inquam, pessimo hominum ac flagitiosissimo, viros optimos et divinis virtutibus ornatissimos, ut profecto de me illud scriptum videatur: *Laetare sterilis, quae non paris* etc. (Is. 54, 1), et quod olim Jacob, hoc ego quoque merito usurpaverim: *In baculo meo transivi Jordanem istum et ecce cum tribus turmis regredior* (Gen. 32, 10).“

[2]) Post. s. Philippi Nerii, fundatoris Oratorii, mortem omnium sodalium suffragiis in praepositum electus fuit. Cum omnes, ipse pontifex, de hac gratularentur electione, ipse solus moerebat animique dolorem hisce ad sodales neapolitanos datis literis testabatur: „Versa est in luctu cithara mea, quia suscepi de manu Domini duplicia pro peccatis meis juxta illa: *Duplici contritione contere eos* (Jer. 17, 18).“

verba: „Domine ut erexisti Petrum a fluctibus, ita eripe me a peccatorum undis“: atque humillime deosculans pedes statuae hujus apostoli, *credo*, dicebat, *unam*, *sanctam*, *catholicam et apostolicam romanam Ecclesiam.*

Tantus vir fugere non potuit sagacissimum Clementis VIII. oculum, qui sibi illum in conscientiae delegit moderatorem: munus molestum certe atque difficile, quod magna tamen libertate prudentiaque Baronius obibat, libere pontificem de pluribus, ut emendarentur monens [1]). Hucusque contigerat ei, ut oblatas a Gregorio XIII. et Sixto V. sibi dignitates, etiam infulas pontificales, declinaret, verum Clementi VIII. deliberatum atque constitutum erat hujus viri doctrinam eximiam, virtutem admirandam insigniaque de Ecclesia merita debito honorare praemio. Primum illum dixit protonotarium apostolicum (1595), quo nuncio perculsus exclamavit: „Ecce fulmen cecidit, antequam tonuerit“, nullumque non movit lapidem ad hunc declinandum honorem. Sed frustra. Cardinalitiae dignitati oblatae precibus, obluctationibus, lacrimis occurrit et obstitit, vel fugam meditabatur, illum tamen ad eam acceptandam Clemens proposito anathematis fulmine compulit [2]). Non quievit vero Baronii animus, illius abdi-

---

[1]) Propter hanc libertatem plurium incurrit offensam: hoc tamen Baronium non deterruit. Cum quondam cardinalis quidam illum propterea objugaret, simulque ei in mentem revocaret, quantum sibi propter obtentam sua ope cardinalatus dignitatem deberet, respondit Baronius: „Ego vero neque dignitatem hanc quaesivi unquam, neque unquam optavi, quamobrem sine dolore dimitto, quod sine amore possideo: habeto tibi tuam purpuram, nunc enim vestes meas libentissime resumo: nihil mihi optatius quam ut ad fratres meos revertar et ad cubiculum meum, cujus adhuc clavem mecum defero: munera tua sint tecum, bona tantum conscientia mecum esto.“ Etiam s. Philippus Baronium in conscientiae moderatorem selegit, tanti eum fecit.

[2]) Quam sincere hanc deprecaretur dignitatem Baronius et quam

cationem cogitans, hinc Clementem continuis precibus fatigavit, ut sibi ad pristinum vitae genus redire liceret. Verum pontifice in proposito obfirmato nihil obtinuit. Necessitati hinc parens hoc tamen sibi deliberatum votoque etiam constitutum habuit, nunquam vel minimum se facturum, quo pontifatus apicem adipisceretur. Singulari studio atque amore librum de monarchia sicula conscripsit: sperabat enim fore, ut propterea cardinalium hispanorum a se declinaret vota [1]. Binis tamen in comitiis non procul a tanta aberat dignitate, promovente rem strenue clarissimo cardinali Du Perronio [2]: duo supra triginta suffraga certa jam erant. Ut igitur Ba-

---

vicissim fortiter ejus acceptationem urgeret Clemens, colligimus ex illius ad Clementem VIII. literis (T. 7. Annalium praefixis), in quibus inter alia queritur: „Quo mei amantiorem, eo violentiorem expertus sum, tum per tuos seorsum abreptus, cubiculo clausus, vixque tandem ut audirer, multum rogans admissus ante conspectum tuum angelis reverendum, post meam defensionem abs te responsum illud unum tantum acceperim, quo robusta voce diram anathematis protulisti sententiam, si amplius resisterem et nisi penitus acquiescerem. Quem non terruisset ac non penitus dejecisset atque prostrasset talis erumpens e coelo repente tanto fragore tonitrus fulmen aeternae damnationis explodens?" Amico vero suo Antonio Talpae ita scripsit: „Meam crucem fero, quae cum sit aurea, levior fortasse cuipiam videri possit, sed certe longe onerosior mihi est, quam si esset ferrea etc." De se quoque interpretabatur illa Jobi verba (3, 11 s.) *Quare eggressus ex utero non statim perii? quare exceptus genibus, cur lactatus uberibus, nunc enim dormiens silerem etc.*

[1]) Testes sunt literae amico suo, Antonio Talpae, inscriptae, in quibus de hoc opere scribit: „Ego vero id libentissime facio, eo maxime nomine, quod hanc rem haud mediocrem utilitatem mihi allaturum esse confidam, nimirum ad humilitatem servandam, quandoquidem Hispanis ea praebetur occasio, ut in solemnibus comitiis (siquidem eo perventum fuerit) adversos atque infensos mihi sese ostendant, quae res non parum momenti habet apud me. Sed haec tecum habe."

[2]) Gallia christiana 1, 654.

ronius a se averteret hoc periculum, alterius partis cardinales adiit eos multis obtestans precibus, ut suam praepedirent electionem: electo vero Paulo V. gratias maximas egit Deo magno quasi donatus beneficio [1]). In dignitate cardinalitia constitutus s. Carolum Borromaeum patronum sibi selegit atque exemplar, neque pristinam religiosam vitam deseruit, sancteque vivens sanctam ad mortem animum paravit, o aeternitatem! identidem ingeminans. Valetudinis causa de medicorum consilio [2]) Tusculum se receperat; cum vero vitae instaret exitus, Romam redire festinabat. „Eamus, inquiebat, et Romae moriamur, neque enim decet cardinalem mori in agro; eamus! quandoquidem nihil mihi optatius esse potest, quam ut in congregatione mea apud patres meos diem atque oculos claudam.“ Magnis ultimo in morbo affligebatur doloribus, adeo ut illi haec ei extorquerent verba: „Fratres, non possum amplius, audite, quaeso, Caesarem pauperculum, sustinete paululum pro vestra caritate.“ Tandem illuxit suprema dies 30. Junii 1607. qua animam tot meritis virtutibusque ornatam in manus reddidit Salvatoris. Propter sanctitatis opinionem, qua vivens moriensque apud omnes fruebatur [3]) *Venerabilis* a Benedicto XIV. appellatus est 12. Jan. 1745.

---

[1]) Cf. Vitam l. 2. c. 8. et ipsum Baronium in fine t. 12. annal. ad a. 1198.

[2]) Cum iidem medici illi consulerent, ne adeo meditaretur mortem, „Quidni, reponebat vir sanctus, ego de morte cogitem? numne me timere putas illam, cum qua quotidie familiariter ago et loquor? Apagesis; haud equidem timere illam possum, quam ut sororem carissimam diligo.“

[3]) De hac sanctitatis opinione cf. Vitam l. 3. c. 14. Maximi eum faciebant Bellarminus, qui morienti Baronio se commendabat boni latronis verbis: *Momento mei, dum veneris in regnum tuum* uberesque de ejus morte fudit lacrimas; Bernardus Colnago, Nicolaus Serarius, Stanislaus Rescius, Jacobus Sirmondi, qui testatus est „se

104. Jam ad ejus opera accedamus. „Quis nescit, scribit Isaacus Casaubonus, protestans [1]), cardinalem Baronium operam in historia ecclesiastica adeo insignem posuisse, ut omnibus sua diligentia palmam praeripuerit. Hic enim est, qui *primus omnium* totius orbis christiani res gestas, praesertim autem quae ad Ecclesiam pertinebant, in continuam seriem annorum sic digessit, ut si unius urbis fastos concinnaret etc.“ Quid celeberrimo operi, quod hic respicit, ansam praebuerit, omnibus est notum. Fuerunt qui dicuntur centuriatores magdeburgenses, qui duce Flacio Illyrico fata Ecclesiae et doctrinae christianae per singula secula, sed modo suo, depravate atque corrupte descripserunt. Tanto damno ut mederet s. Philippus Nerius, Baronium hortatus est ad Ecclesiae annales conscribendos, qui modeste se excusans doctissimum proposuit Onuphrium Panvini. Institit sanctus et Baronius obedientia ductus tam difficile laboriosumque

---

nunquam illum adiisse, quin melior redierit ob praeclaras ejus virtutes et ferventissimam caritatem, qua tum in Deum, tum etiam in proximos aestuabat.“ Alia quoque de Baronii vita cf. in Elogio a Spondano suae Epitomae praemisso.

[1]) Proleg. ad exercit. ad Baronii annales. Fabricius, qui in hist. biblioth. fabric. 2, 429 ss. quam plurimos scriptores, qui vel contra Baronium scripserunt vel plura in eo reprehendunt, recenset, haec tamen de eo habet: „Erat vir pius, candidus, laboriosus, plurimae lectionis, secessum amans, acerrimus quidem pontificatus partiumque hildebrandinarum propugnator, at de ecclesiastica tamen antiquitate, testibus Casaubono ep dedic. exercit. c. 2.; G. Jo. Vossio de philol. c. 14, Montacutio praef. ad appar., Hottingero bibliothec. p. 419, G. Calixto appar. theol. 186, Conringio de orig. jur. german. c. 23. p. 145, Leibnitio in miscell. p. 420, Koenigio 160, Schurzfleischio in epp. sel. p. 548, Pope Blount p. 862 *praeclare meritus*.“ Eodem teste nonnulli ex horum annalium lectione permoti sunt, ut ad Ecclesiam romanam redirent, nominatim Casp. Scioppius, Justus Calvinus et Nicol. Steno.

opus in se suscepit. Triginta annorum studio indefesso atque diligentia assidua paravit quae ad illud erant necessaria; imo „summa etiam ac pene prodigiosa. Universam enim historiae ecclesiasticae molem septenis vicibus retractavit: toties illum orbem studiorum confectum resumpsit inchoandum, priusquam manum admoliretur conscribendis, quas meditabatur et apparabat, historiis et annalibus ecclesiasticis. Plane novo et inaudito exemplo ab omni retro antiquitate, heroico conatu et praedicando [1]).“ Libenter alios viros doctos consulebat, grato docilique animo eos audiebat [2]) memor verborum tum s. Augustini: „Verum et severum diligo correctorem meum“,

---

[1]) Ita alter protectans (seu anglicanus) Richard Montaigu (Montacutius) praef. ad appar. sect. 58, 59. Et appar. 9. s. 48 addit, Baronio „intima totius vetustatis penetralia tam erant cognita et familiaria, quam est mihi domus mea.“ Sane Baronius omnia ipse collegit, ipse conscripsit absque scribis, et quidem saepius; hinc bibliotheca vaticana integrum adhuc exemplar ejus manu exaratum possidet. Cum quondam Baronium episcopus quidam interrogaret, quot amanuensibus in opere tantae molis conscribendo uteretur, „torcular calcavi solus“, respondit ille. Quare vere mirandum est, quomodo immensum hoc opus conscribere potuerit, praesertim si advertatur, eum antiquitatis monumenta nondum reperisse jam collecta, ut historici posteriores, sed primum debuisse illa in bibliothecis latitantia detegere atque colligere, eumque praeterea tot aliis fuisse negotiis distentum. Hinc ipse scribit: „Haec autem volui consideranda proposuisse, quo si minus forte omnes explesse me numeros in Annalibus conscribendis quis invenerit, excuset, quod nunquam mihi licuerit vel diem unam vacuam ab omnibus interventoribus absque alienis curis atque molestiis felicem albo signandum lapide transigere solitarium.“

[2]) Hinc in append. ad t. 10. annal. scribit: „Ita comparati sumus, ut monitores nostros tamquam insignes colamus benefactores, a quibus nec separamus eos, qui seipsos adversariorum loco constituunt, dum nostra infenso animo carpunt.“ In hac appendice revera plura eorum, quae prius scripserat, corrigit. Exhibet haec Possevinus in suo Apparatu l. 1. p. 245—285.

tum s. Ambrosii: „Unumquemque fallunt sua scripta et auctorem praetereunt atque ut filii etiam deformes delectant, sic etiam scriptorem indecores sermones sui palpant.“ Duodecim tomos perfecit Baronius, qui complectuntur annos a nativitate Christi usque ad a. 1198. Prodierunt Romae 1588—1607. Priores recusi fuere (nonnullis adjectis vel correctis) 1593; editio secunda prodiit Venetiis 1595 ss., aliae editiones prodierunt Coloniae 1596 ss. 1609. 1624. Antwerpiae 1597 ss. 1675; Venetiis 1705. Optimae editiones habentur romana et antwerpiensis; magis commoda moguntina (et coloniensis, quae tamen inferioris est pretii), quod aliorum verba distinctis expressa sint typis et paginae in duas divisae columnas [1]).

Praetermittimus elogia, quibus non solum catholici, sed vel protestantes hosce annales cumularunt. Omnia dixit horum unus Georgius Horn scribens [2]): „Plus ut recte notatum a quodam, annales Baronii, quam controversiae Bellarmini nocuerunt.“ Non tamen propterea diffitemur, saepius errasse Baronium in quaestionibus historicis, geographicis, chronologicis criticisque, hosce errores a posterioribus scriptoribus, ut ab utroque Pagio, Tillemontio, Norisio fuisse emen-

---

[1]) Omnium tamen optima editio est illa, quam curavit cl. Mansi Lucae 1738—1749 v. 38 in f. Complectitur haec continuationem Rainaldi, criticam historico-chronologicam in annales Baronii Antonii Pagi, apparatum Baronii etc. Haec editio est rara sed non sat correcta. Novissima est editio, quae cura Theiner Barriduc. 1864 ss. in 4⁰. prodiit. Anno 1870. jam prodierant t. 21. (a. 1. 1256.)

[2]) Praef. ad lect. Sulpitii Severi. Fatendum etiam est in omnes disciplinas theologicas maxima emolumenta ex Baronii annalibus redundasse, universamque proinde theologiam plurimum omnino ei debere. Auctores catholicos, qui Baronium laudarunt cf. ap. Schüz, comment. crit. de scriptis et scriptoribus historicis p. 95 s.

datos: sed illos, qui vel bis vel sexies vel etiam octies erratorum millia Baronio exprobrant, plus arrogantiae aut invidiae, quam verae eruditionis prodere videntur. Audiant hi potus Alexandrum Morum, Calvini sectatorem. „Neque tamen sic, ita ille [1]), immensi laboris (Baronii) Annalium pretium elevamus, ut non quantum ejus arti Roma debet ac ingenio, tantum diligentiae propemodum debere universum orbem christianum agnoscamus ob illa tot ab eo eruta monumenta (licet in eorum censum non pauca sublestae nimis fidei relata sint), quae aeternis forte damnata tenebris latuissent [2]). Qui nec ita partium studio ducimur, ut doctrinae temporum conditorem laude fraudatum sua velimus, abesset modo succus loliginis et aerugo. Nam quae tandem ars inchoata simul et perfecta est? Quin eum inter principes chronologos non illibenter putamus, et versatile hominis ingenium et eruditionem sane multijugam et bene latinum ac rotundum eloquii genus complectimur, nec arbitramur ei parem tum fuisse, postquam a Sirmondio discesseris . . . eumque adeo magis interdum quam Scaligerum sequimur.“ Baronii annalibus indicem rerum adjecit cardinalis Laurea Romae 1694. in 4⁰; illos in compendium redegerunt Henricus Spondanus [3]), Ludovicus Aurelius [4]), perusinus, congr. orat.,

---

[1]) In praef. ad Eusebii chron.

[2]) Hinc cl. Hefele (Kirchenlex. 6, 149): „Die ungemein zahlreichen Urkunden, die er in verschiedenen Archiven gefunden und hier eingerückt hat, gaben seiner Arbeit einen vorzüglichen Werth als Arsenal der wichtigsten Documente, so dass seine Annalen jetzt auch noch von Protestanten hundertmal benützt werden, bis die Centurien einmal.“

[3]) Hunc iterum in compendium redegit et continuavit Petrus Copin (gallice) Parisiis 1652: haec vero epitome aestimatur.

[4]) Hujus epitome prodiit Romae 1634. in 12⁰. Parisiis 1637. 1665; Monasterii Westphaliae 1638. in 8⁰. — *Les Annales Ecclésiastiques de*

Bzovius O. Praed., Gabriel Bisciola [1]), Horatius Scogli cathacensis [2]), Augustinus Sartorius [3]), Cornelius Schulting (saltem ex parte): illos continuarunt Bzovius, Raynaldus, Spondanus, Jacobus Laderchi, Theiner; de plerisque horum infra redibit suis locis sermo. Plurimi vero ex protestantibus illos impugnarunt, non silentibus tamen catholicis [4]). Optime de Baronio meruit Antonius Pagi sua critica historico-theologica in Annales Baronii.

Annalium veluti praeludium est ejusdem *Martyrologium romanum* restitutum, Gregorii XIII. jussu editum cum notationibus, Romae 1586. in f., Venetiis 1587. in 4^{0}. Notationes plerumque desumptae sunt ex patrum scriptis, lumenque haud parum affundunt historiae ecclesiasticae [5]). Prae-

---

C. Baronius reduites en autant des livres fort succincts, que l'Auteur en avoit fait des tomes prolixes. Par le R. P. Aurel etc. traduites en Françeis par Charles Chaulmer, Historiographe de France. Paris 1664. in 12^{0}. p. 6 ib. 1673. Interpres hoc compendium continuavit ad a. 1664.

[1]) Joannis Gabr. Bisciolae, mutinensis, S. J. *Epitome 10 tomorum Annalium card. Baronii.* Venetiis 1602. in 4^{0}. v. 2; Lugduni 1602: Coloniae 1602, 1614. Huic editioni adjectum est compendium 11. et 12. vol. e Spondano.

[2]) *A primordio Ecclesiae historia* Joan. Horatii Scogli, cathacensis, cum chronologia ab o. c. ad a. 1640. Romae 1642. in 4^{0}.

[3]) *Compendium annalium ecclesiasticorum card. Baronii* cum intermixtis elogiis. Pragae 1722. in 8^{0}. v. 3, continuatum ab Eust. Janka ib. 1736. in f.

[4]) Cf. de his plura in Fabricii Biblioth. graeca t. 12. et Zachariae diss.

[5]) Has annotationes dicit Feller (2, 534) „pleines d'érudition et d'une critique forte au dessus de ton temps.“ Tamen juverit et haec prae oculis habuisse, quae advertit Andres (Dell' origine etc d'ogni Letteratura t. 6. l. 4. c. 2): „Opera meramente critica, ma non abbastanza severa, diede in questa parte (in hagiographia) il Baronio colle

ter alia [1]) scripsit etiam, *Historicam relationem de Ruthenorum origine* eorumque miraculosa conversione et quibusdam aliis ipsorum regum rebus gestis. Item quomodo progressu temporis ab agnita veritate defecerint, amodo vero partim ad communionem s. sedis apostolicae recepti fuerint, Coloniae 1598. in 8⁰.

105. *Romanorum pontificum gesta* enarrant Alphonsus Chacon (Ciaconus, Ciaconius) O. Praed.; Joan. Franciscus Bordinus, Joan. Bapt. a Glano. Horum primus natione baeticus, patria biatiensis, scrutandis hispanae, romanae, ecclesiasticae potissimum historiae veteribus monumentis totum se dedit. Romam accersitus Gregorio XIII. acceptissimus fuit, et ab eo inter s. Mariae Majoris poenitentiarios, ut vocant, allectus: quo in munere quidquid illi supererat temporis, illud omne in dilucidandis, quae ipsi jam aderant, aliisque e pulvere eruendis, illustrandis, componendis, edendis monumentis impendit. Obiit Romae c. a. 1601. a. aetatis 59. Rei antiquiariae peritissimum, Hispaniae suae magnum lumen eum vocat Thuanus [2]); eruditissimum et antiquitatis helluonem Angelus Rocca [3]). Minus tamen versatus in arte critica

sue annotazioni al martirologio romano, dove incominciò a fare erudite ricerche di storia ecclesiastica; ma non fece ancor vedere il grand' autore degli annali ecclesiastici."

[1]) Haec cf. in Niceron Mémoires t. 27, 282 ss.

[2]) Histor. l. 122. sub finem.

[3]) In append. Biblioth. vatic. Ita ad eum scripsit doctissimus Latinius d. 4. Febr. 1589: „Sciebam ego jam pridem, eruditissime Ciaconi, quantum in romanae antiquitatis cognitione profeceris, tibique in ejus studio paucos atque adeo neminem praeferendum statueram. Sed ne te verum celem, nunquam credidi tantum tibi in rebus obscuris et difficillimis describendis facultatis comparasse, ut de iis tam copiose tamque eleganter scribere tam facile posses. Superasti igitur etsi egregiam conceptam de te opinionem etc."

videtur fuisse. Ex ejus operibus [1]) illud mentione dignum, cui titulus: *Vitae et res gestae summorum pontificum romanorum et S. R. E. cardinalium* ab initio nascentis Ecclesiae ad Clementem VIII. Romae t. 2 in f. 1601—1602. Cum inter moras editionis hujus operis, cui annos decem desudaverat, auctor mortuus esset, Franciscus Cabrera Morales reliquae editioni praefuit, suasque additiones subjunxit, praesertim ab Alexandro VI. ad Clementem VIII. [2]). Deinde hoc opus additamentis posteriorum pontificum usque ad Urbanum VIII. locupletavit Andreas Victorelli, presbyter bassanensis, operam conferentibus Ferdinando Ughello, Hieronymo Aleandro, Luca Wadingo et Caesare Becillo. Romae 1630. v. 2. in f. Tertia editio novis additionibus Augustini Oldoini S. J. lucupletata et ad Clementem IX. aucta, Romae 1677. t. 4 in f. cum iconibus. In hac editione vitae fere omnium cardinalium fuere innovatae [3]). Maria Guarnacci hoc opus continuavit usque ad Clementem XII. Romae

---

[1]) Horum catalogum cf. apud Quetif, Scriptores O. Prad. 2, 345 ss., Nic. Antonium Biblioth. nova hisp. 1, 18 s. Aliqua referuntur ad historiam et archaeologiam romanam: plura manserunt mss. Singulares sunt hi duo libelli: *Historia de anima Trajani precibus d. Gregorii papae ab inferis erepta*, saepius (cum aliis Ciaconii operibus) edita, Venetiis 1585; Regii 1585. *De s. Hieronymi cardinalitia dignitate quaestio*, cum libello praecedenti Venetiis edita 1583. in 4⁰; dein Romae 1591. Haec produnt auctorem arte critica destitutum. Fabulam enim illam serio narrat, et Hieronymum cardinalem facit. Collegit quoque Bibliothecam omnium scriptorum ab initio mundi ad a. 1583: ea prodiit (usque ad literam E) cum observationibus Franc. Dionysii Camusati Parisiis 1731.

[2]) In hoc opere desideratur teste Mich. a. s. Joseph (Biblioth. crit. 1, 181) „ordo et digestio, tum concinnitas et concordia dictorum."

[3]) Eodem Mich. a. s. Joseph teste l. c. „Brevi quidem, sed acri, compto ac selecto sermone."

v. 2 in f. 1751. De eo ita scribit Michael a s. Josepho [1]: „Enim vero supersunt adhuc in Ciaconi opere, quantumvis tantorum virorum curis limato, correcto et aucto non pauca, quae debuerunt emendari; nonnulla etiam desiderantur, sine quibus idem opus videtur non omnibus numeris absolutum. Nec dubium, quod utroque naevo hoc insigne opus [2]) careret, nisi celeri ac tumultuario studio laborassent, qui eidem operi perficiendo operam suam navarunt." Aliud Ciaconii opus est: *De jejuniis et varia eorum apud antiquos observantia tractatus*, Romae 1599. in 4°.

Alter est Joannes Franciscus Bordinus romanus congr. Oratorii, et archiepiscopus avennionensis († 1609), cujus sunt praeter alia: *Vitae romanorum pontificum*, Parisiis 1604; *de rebus gestis Sixti V. Pontificis rom.*, Romae 1589. in 4°. Joannes Bapt. a Glano O. S. Aug. eburensis, natione belga († 1613) in lucem edidit: *Vitae rom. pontificum a Petro usque ad Clementem VIII.* ex Platinae historia in epitomen redactae ac juxta Onuphrii Panvinii recensionem ordinatae, Leodii 1597; *Historia pontificalis seu demonstratio verae Ecclesiae a Christo fundatae* ib. 1600 [3]).

106. *Historiam ecclesiasticam integrarum gentium*

---

[1]) L. c.

[2]) Etiam Feller hoc opus dicit (2, 539) „collection savante et pleine de recherches."

[3]) Alia ejusdem opera cf. in Ossinger, Bibliotheca Augustiniana. Ceterum et Dominicus Tempesta romanus edidit: *Vitae summorum pontificum a Christo Jesu ad Clementem VIII.* cum effigiebus eorum ex nummis ac picturis excerptis, Romae 1596. in 8°; 1600. Glani sodalis Gregorius Polydorus etruscus prodire fecit opus inscriptum: *Gregorianum*, in quo de 14 Gregoriis pontificibus et 13 episcopis Gregoriis et de uno presbytero eorumque vitis, moribus et gestis agit, Florentiae 1589. Le Long ei adscribit etiam in sua Biblioth. s. *commentaria* in pleraque loca ad Galatas, in 4°. Lucae 1625.

scripserunt: Franciscus de Padilla, antiquariensis, doctor theologus et in lyceo hispalensi hujus scientiae primarius professor (✝ 15. Maji 1607), qui tentavit historiam ecclesiasticam Hispaniae „et ex bona parte compos fuit voti factus scribens: *Historia ecclesiastica de Espana*, t. 2 in f., Malacae 1605. Absolvit centurias annorum septem, reliquae desiderantur. Hujus quoque sunt: *Conciliorum omnium chronologia* (latine); *Tabulae septem Ecclesiae sacramentorum*, Matriti 1587 [1])". — Octavius Caetanus (Cajetano) S. J. syracusanus (22. Apr. 1566 — 8. Martii 1620.) doctrina et sanctis moribus [2]) conspicuus, cujus opus posthumum et diu expetitum: *Isagoge ad Historiam sacram siculam* prodiit Panormi 1707. in 4⁰. et in thesauro antiquitatum et historiarum Italiae t. 32. Lugduni Batavorum 1723. In ea tam vèteris Siciliae impiae superstitiones quam verae fidei in eadem insula initia, propagatio et augmenta, siculorum in religionem christianam ardor et in ea constantia erudite et singulari methodo exponuntur. Reliquit etiam: *Idea operis de vitis sanctorum siculorum famave sanctitatis illustrium.* Accesit *martyrologium siculum* in singulos anni dies, Panormi 1617. in 4⁰. — *Vitae sanctorum siculorum* ex antiquis graecis latinisque monumentis et ut plurimum ex mss. codd. nondum editis collectae aut scriptae, digestae juxta seriem annorum christianae epochae et animadversionibus illustratae. Opus posthumum, cui perficiendo operam contulit P. Salernus ejusdem societatis, t. 2 in f. Panormi 1657. Nonnullae ex hisce vitis in acta sanctorum receptae fuere. — In rebus episcoporum Belgii tractandis versati sunt: Arnul-

---

[1]) Biblioth. hisp. nova 1, 456.

[2]) De his cf. plura in Sotvelli Biblioth. Script. S. J. De operibus Backer 1, 161; 7, 164.

phus Havenius seu Havensius silvaducensis (1540—1609) quondam jesuita, dein O. Carthus., plurium editor, inter quae huc spectant: *Commentarius de erectione novorum in Belgio episcopatuum, deque iis rebus, quae ad nostram hanc usque aetatem in eo praeclare gesta sunt*, Coloniae 1609; Ferreolus Locrius, paulinas, Atrebati concionator († 22. Aug. 1614. a. aetatis 45.), cujus *chronicon ecclesiasticum belgicum* (Atrebati 1616.) v. 3 in 4⁰. magni fit [1]); et Guilelmus Gazaeus (Gazet) atrebatensis, canonicus (1554—1612.) qui historiame cclesiasticam lingua patria (Lugduni Batavorum 1614, Atrebati 1625.) scripsit, atque seriem episcorum atrebatensium texuit necnon et cameracensium. — Franciscus Guillimann helvetus († 1612. sec. al. post 1623) professor in academia friburgensi pro suo tempore diligentem edidit *commentarium de episcopis argentoratensibus*, Friburgi 1608. in 4⁰.

107. De *singularium ecclesiarum* historia meriti sunt, et quidem de ecclesia coloniensi, moguntina et trevirensi Petrus Cratepoil O. Min. Convent. ex pago Moers haud procul Juliaco oriundus, unde Merseum, Mersum, aut Opmersensem et Batrachelium, Juliacum, quandoque etiam Laudensem sese cognominavit († 1. Aug. 1605). Haec ejus sunt opera [2]): *Omnium archiepiscoporum coloniensium et trevirensium a primis usque ad modernos catalogus brevisque descriptio suffraganeorum item coepiscoporum coloniensis metropolis i. e. leodiensium, ultrajectensium, monasteriensium, osnabrugensium, mindensium enarrata:* summorum quoque pontificum, qui ex Germania orti fuere, series, Co-

[1]) Alia ejusdem scripta, quae huc non spectant, cf. ap. Zedler, Universallex. 18, 130.

[2]) Cf. plura alia in Hartzheim Biblioth. colon. p. 270.

loniae 1578. in 8°. Secunda editio prodiit ib. 1580. aucta accessione moguntinarum rerum; historia quoque coloniensis, in qua narrat a singulis episcopis gesta, longe prolixior et diffusior est. Tertia editio 1592. Recusa in Bern. Gualtierii *Chronologia ecclesiastica universali* t. 1. Francofurti 1622, sed mutila et manca, iis praesertim omissis, quae Cratepolius cordate contra novatores scripsit. — *De ss. doctoribus, qui Germaniam ad Christi religionem converterunt*, et quo tempore ipsi floruerunt, ordine alphabetico libellus instar historiae, Coloniae 1591. *De pseudo-doctoribus* i. e. haereticis et schismaticis, qui sua impia vita ac nefaria doctrina Germaniam corruperunt etc. ib. 1591; *Catalogus academiarum orbis christiani* [1]) 1593 etc. Majoris laboris, erudi-

[1]) Ceterum de academiis notius est opus Jacobi Middendorpii otmersensis (n. 1538) „in diversis academiis professoris publici, metropolitanae ecclesiae coloniensis canonici presbyteri, atque universitatis procancellarii (1602.) iterumque rectoris (1580. et 1602), magnorum principum consiliarii, pietate, doctrina et rerum usu clarissimi“ (ita legimus in ejus epitaphio), qui obdormivit in Domino 13. Jan. 1611. Prodiit hujus operis altera et auctior editio hoc titulo *Academiarum celebrium universi terrarum orbis ll.* 8, t. 2 in 8°. Coloniae 1602 (Prior prodiit a. 1567), recusi in *Gruteri chronico chronicorum* Francofurti 1614. L'auteur, inquit Feller Biographie univ. 2, 542, y débite des fables et des idées singulières sur les académies, dont il recule l'origine jusqu'au déluge de Noé et à la prédication des Apôtres chargés d'enseigner les nations.“ Alia ejusdem opera sunt: *Imperatorum, regum et principum clarissimorumque virorum quaestiones theologicae, juridicae et politicae* cum pulcherrimis responsionibus selectae et ex mss. emendatae, Coloniae 1603. in 8°; *Historia monastica*, quae religiosae et solitariae vitae originem, progressiones, incrementa et naturam ex Scriptura s., ex pontificio et caesareo jure, ex antiquissimis historiis, ex veterum patrum et librorum scriptis demonstrat, ibid. 1603. in 8°; *historia Aristeae* versae per LXX interpretes Scripturae s. ex mss. codd. graecis et latinis commentario illustrata (ib. 1578.). Cf. Hartzheim, Bibliotheca colon. p. 150 s.

tionis et meriti [1]) est opus Christophori Broweri S. J. de ecclesia trevirensi. Natus est ille Arnhemii in Geldria. Antiquitatis tum ecclesiasticae tum profanae eruendae feliciter exstitit studiosus, quo nomine a cardinali Baronio t. Annalium ecclesiasticorum decimo mirifice aliquoties laudatur. Obiit 2. Jun. 1617. a. aetatis 58. Annos triginta impendit in scrutandis antiquitatibus trevirensibus, studiorumque suorum fructus complectitur opus [2]), cui titulus: ***Antiquitates annalium trevirensium et episcoporum trevirensis ecclesiae suffraganeorum***, ut metensium, tullensium et verdunensium; illud tamen non prodiit nisi anno 1626. Coloniae [3]) tribus

---

[1]) Joan. Eccard (ap. Feller, Biographie univ. 2, 545) postquam significavit authenticas deesse historias dioeceseon Germaniae, „unus Browerus, addit, vir pius, probus et doctissimus, supra vulgus caput extulit et annales trevirenses adornavit, qui licet ab invidis et veritatis atque eruditionis solidioris osoribus diu pressi et ferme oppressi fuerint, tandem tamen a Masenio continuatore, aliquantulum licet immutati et castrati in publicum emissi sunt, et metropolis trevirensis historiam ea in luce posuerunt, ut auctori suo aeternas illa gratias debeat.“ „On estime surtout, inquit Feller l. c., les préliminaires du P. Brouwer; il contienent une infinité de recherches savantes sur tout ce qui a rapport aux antiquités et aux usages des peuples, qui ont habité le pays, dont il écrit l'histoire.“

[2]) „Anlass dieser Schrift war die im Interesse der Stadt verfasste Parteischrift des Stadtsyndikus Kyriander (Hermann) Annales gegen die Ansprüche der Erzbischöfe von Cöln. Die erste Ausgabe dieser Schrift wurde beinahe ganz vernichtet (gedrukt 1576. zu Cöln, dann zu Zweibrücken 1603. u. s. w.). Die Arbeit Browers und Masenius geht bis 1652 (das Epitome bis 1672, mit einem anonym erschienenen Auctarium bis 1675). Sie ist aus zum Theil verlorenen Quellen geschöpft und nicht zu sparsam in Mittheilungen aus denselben. Sie bleibt dem Forscher höchst werthvoll.“ Literarischer Handweiser 1865. Nr. 38. c. 340.

[3]) Hujus dilationis causam reddit Feller l. c. Le manuscrit de cet ouvrage fut examiné par des conseillers de l'électeur, qui plus zélés pour les intérêts de leur maitre, que pour ceux de la vérité, firent dès

ll. auctum (hinc ll. 25) cura Jacobi Masenii S. J., iterum Leodii 1670. v. 2 in f. Aliud horum opus nostra editum aetate est: *Metropolis Ecclesiae trevericae.* Broweri et Masenii opus emendavit, auxit, edidit Chr. de Stramberg Confluentiae 1855, 1856. v. 2 in 8⁰. Complectitur illud historiam singularium monasteriorum archidioecesis trevirensium, eorumque, qui illis praefuerunt, seriem, quam Stramberg ad nostros usque dies continuavit [1]). Edidit praeterea Browerus: *Fuldensium antiquitatum ll. 4*, Antwerpiae 1612. in 4⁰; *Sidera illustrium et sanctorum virorum, qui Germaniam praesertim magnam olim rebus gestis ornarunt: a nocte sua relucentes vindicavit* veterum mss. beneficio etc. Moguntiae 1616. in 4⁰; *Venantii Honorii Clementiani Fortunati*, italici presbyteri, episcopi pictaviensis vetusti et christiani poetae *carminum, epistolarum et expositionum ll. 11.* . . . Additi praeter supplementa *de vita s. Martini ll. 4.* Omnia recens illustrata notis sacris, historicis et geographicis, Moguntiae 1602. in 4⁰; 1630; Coloniae 1617, cui editioni adjecta sunt *Hrabani Mauri poemata sacra nunquam edita.*

108. Praetermittendus [2]) non est Florimundus Rae-

---

changements considérables et c'est dans cet état que parut l'édition du 1626, qui malgré cela, fut supprimée quelque temps après. Cette édition est rare. Le P. Masénius en donna une seconde édition, et ajouta trois livres aux vingt-deux du P. Brouwer; mais elle passa encore par les mains des conseillers, qui y firent de nouveaux changements."

[1]) „Das Buch hat ähnliche Bedeutung und Wichtigkeit wie das Hauptwerk derselben Verfasser, und desshalb ist seine Veröffentlichung dankbar anzuerkennen, wenn sie auch den heutigen Anforderungen mehr hätte entsprechen können." Literar. Handweiser l. c.

[2]) Paulus Morigius mediolanensis († 1604.) edidit: *Historia dell' origine di tutte le religioni, con l' origine ancora delle religioni militari*, Venetiis 1590. in 16⁰. opus sat rarum. Franciscus Maurolicus messanensis, qui Philippo II. mandante undique collegit codices

mundus (Rémond, Raemond, Raymond, Roemound) gallus in oppido Agen natus c. 1540. Defecerat quidem ad calvinianos, sed mira daemonis expulsione ex obsessa femina per s. eucharistiam effecta de religionis catholicae veritate persuasus ad Christi rediit ovile [1]). Licet esset membrum parlamenti burdigalensis, totum se dedit studiis, historiae in primis et theologiae. Acriter impugnavit calvinianos, hinc admodum invisus eis fuit atque ab illis belli tempore captus, nonnisi magno pretio soluto libertatem recuperavit. Vir ceteroquin erat judice Auberto Miraeo „historiae antiquae et neotericae peritissimus, multae lectionis et judicii singularis [2])." Obiit 1602. Inter ejus opera eminet: *Histoire de la naissance, progrés et décadence de l'hérésie de ce siécle*, Parisiis 1624. saepius recusa, in linguam germanicam et latinam versa, in qua prodiit hoc titulo: *Flor. Raemundi* ... *synopsis omnium hujus temporis controversiarum tam inter lutheranos, calvinistas quam alios plurimos*: sive historia memorabilis de ortu, progressu et ruinis haeresum sec. 16. aucta et illustrata ex scriptis R. D. Casp. Ulenbergii.

---

graecos, latinos, hebraicos et arabicos, opus ejusdem fere argumenti edidit scil. *Historia sagra intitolata Mare Oceano di tutte le Religioni del Mondo*, Messina 1613. Alia ejusdem opera quae videntur mansisse inedita cf. apud Mongitore, Bibl. sicula t. 2. p. 226.

[1]) Cf. Raess, Die Convertiten, 1, 468 ss.

[2]) Raess l. c. ita de eo scribit: „In einigen biographischen Wörterbüchern wird Florimond als ein mittelmässiger Schriftsteller angeführt; wer aber dessen Schriften gelesen hat, wird mit dieser wirklichen Unterschätzung nicht einverstanden sein. Sein *Erreur populaire de la papesse Joanne* hat viele Auflagen erlebt und ist unter Andern ins Lateinische übersetzt worden. Bayle selbst behauptet, dieses Werk sei das Beste, das über diese alberne Fabel geschrieben worden. Sein *Antichrist* berührt mehr Gegenstände, als der Titel erwarten lässt. Die zweite Ausgabe erschien zu Lyon 1597. in 4°.

Accessit nunc pars tertia, sive continuatio de ortu et progressu schismatum et haeresum sec. 17. ex ipsorum schismaticorum scriptis collecta. Editio prioribus multo auctior et correctior, Coloniae 1655, 1717. v. 2 in 4⁰. Opus eruditum, novum, stilo amoeno conscriptum, aptarum similitudinum luce perfusum, cui tamen deest hinc inde critica et disserendi acumen [1]). Immerito vero nonnulli hoc et alia ejusdem opera ipsi abjudicarunt adscribentes eadem Ludovico Richeome S. J. [2]). — Ambrosius de Rusconibus O. S. Ben. mediolanensis *vitas* collegit *omnium haeresiarcharum*, quas Venetiis 1619. in 4⁰. edidit hoc titulo: ***Triumphus catholicae veritatis*** adversus omnes haereses ac eorum auctores a Simone Mago usque ad M. Antonium de Dominis feliciter et summa cura reportatus [3]).

109. *Archaeologiam christianam* illustrarunt Antonius Gallonius sodalis Oratorii s. Philippi Nerii († 1615. secundum alios 1617.), cujus eruditus exstat tractatus prius italice conscriptus (Romae 1591.) dein latinam in linguam

---

[1]) Raess l. c.: „Florimond verräth in diesem Werke eine weit umfassende Belesenheit in der Profan- und Kirchengeschichte wie auch in den beiden Literaturen. Sein logischer Scharfsinn lässt hie und da zu wünschen übrig; auch geräth er manchmal in Abschweifungen: sein Buch ist darum nicht weniger eine reichhaltige Rüstkammer, aus welcher die Geschichtschreiber und Polemiker Vieles erborgt haben. Seine Darstellungsweise ist anziehend und seine Gleichnisse, die der Sprache Licht, Leben und Anmuth geben, sind meist schlagend und neu. Diese wichtige Arbeit konnte Florimond, der 1602. mit Tod abging, weder ganz zu Ende führen noch in Druck geben; er überliess es seinem Sohne Franz von Raemond. Dieser vermehrte das 5. Buch mit einigen Hauptstücken und bearbeitete ganz allein das 6. Kapitel über die Kirchenspaltung Englands."

[2]) Cf. Joly, Remarques sur le Diction. de Bayle.

[3]) Cf. Armellini in Bibl. casin. p. 1. p. 15.

versus *de ss. Martyrum cruciatibus* cum iconibus [1]), Romae 1594. in 4⁰., Coloniae 1602, Parisiis 1659; Antwerpiae 1668. Nonnullis editionibus adjecta sunt tractatus Hieronymi Magii (Maggi † 1572)·[2]) de equuleo et epitome operis Justi Lipsii *de Cruce.* — Cornelins Schulting natus (1540) Steinwichii (unde se Lithokomos nuncupabat) s. Theologiae professor publicus et ad s. Andream canonicus coloniensis († 1604.) acerrimus calvinianae haeresis debellator, qui cuncta temporis momenta aut pietatis aut literarum exercitiis impendit [3]). Suum adversus calvinianos zelum produnt plura opera [4]), ut *Bibliotheca catholica* sive refutatio totius theologiae calvinianae, praesertim institutionum ejusdem Calvini in 4⁰; *hierarchica anacrisis adversus varios calvinistarum libros et celebratas ab iisdem synodos*, Coloniae 1604. In hoc opere varia protestantium colloquia et congressus recenset eorumque a veteris Ecclesiae synodis diversitatem atque discrepantiam palam facit. Hic vero ipsius

---

[1]) Ita de eo scribit Du Pin (17, 4): „Ce Traité est trés-curieux et fait avec beaucoup de soin. L'Auteur n'a pas seulement recueilli ce qui se trouve des supplices des Martyrs dans leurs Actes, dont plusieurs pourraient être suspects, mais aussi dans les Auteurs anciens, tant profanes qu'écclesiastiques.“ Cf. Feller 2, 540.

[2]) Vir haud obscurus, natione etruscus, qui sagacitatem ingenii maxime ostendit in propugnanda urbe Famaugusta in Cypro adversus turcas. Captus tamen strangulatus fuit Constantinopoli. In carcere soli memoriae suae innixus librum composuit insignem, *de tintinnabulis*, Hannoviae 1608. in 8⁰; *cum figuris* sicut et alter de equuleo Amsteldami 1664. Ce traité, inquit Feller 2, 285, des cloches est très-savant; et ce qu'il a de plus extraordinaire, c'est que l'auteur le fit de memoire.“ Praeter alia opera eleganti stilo conscripta et eruditione plena unum composuit *de fine mundi per ignem*, Basileae 1562. in f.

[3]) Continuator hist. eccles. Fleurii l. 186. §. 130.

[4]) Cf. Harzheim Biblioth. colon. p. 66.

meminimus propter opus, cui titulus: *Thesaurus antiquitatum ecclesiasticarum e 7 prioribus Annalium Baronii t.* contra centuriatores magdeburgenses ac calvinistas totidem tomis ordine alphabetico digestus [1]), Coloniae 1603. in 8°. Huc pariter referri possunt *Ecclesiasticae disciplinae ll. 6.* in 8°. Coloniae 1598; *Bibliotheca ecclesiastica seu commentaria sacra de expositione et illustratione missalis et breviarii*, ib. 1599, 1602. „opus officia ecclesiastica mirifice illustrans, nisi quod auctor critices parum studiosus vera a falsis non satis feliciter distinguit ac secernit, et quae citat veterum opera, aliis quam suis auctoribus adscribit [2]). In tomo ultimo polemicum agit et ecclesiastica calvinistarum et lutheranorum officia rite perpendens eorum vitia revelat et efficaciter impugnat. Potissimum vero insectatur liturgiam episcopatuum ecclesiae anglicanae, cui pium pro veritate bellum indixit [3]).“ Aliud ejusdem opus est: *Confessio hieronymiana* e d. Hieronymi operibus juxta locorum theologicorum capita t. 4 Coloniae 1584. in f. Tertius est Angelus Rocca O. Erem. S. Aug. Roccae Contradae 1545. natus. Quum vero diu degerit Camerini, Camerinus nonnunquam dictus est vel Camers. Perugiae, Romae, Venetiis literis operam dedit, Patavii theologiae lauream promeruit (1577). Romam accitus Augustino Fivizani, ordinis vicario generali

[1]) Dieses Werk reicht vom Beginn der christlichen Kirche bis zum Jahre 1614, und enthält viel treffliches Material, ist aber planlos, weil rein chronologisch dem Baronius folgend, und sehr heftig polemisch gegen Lutheraner und Calvinisten. Hefele, Kirchenlex. 1, 403.

[2]) Feller tamen generatim de eo pronunciat (2, 65): „Il montre beaucoup de savoir et assez de critique pour le temps où il vivait.“ Speciatim vero de hoc opere: „Cet ouvrage, qui a demandé des recherches infinies, n'est pas commun.“

[3]) Michael a. s. Joseph Bibliogr. crit. 1, 498.

a secretis erat, donec Sixtus V. illum editioni operum ss. patrum praefecit (1585): illius potissimum fidelitati et industriae Clemens VIII. editionis vulgatae typographicam emendationem demandavit [1]), eumque episcopum tagastensem et sacrarii apostolici praefectum dixit. Hinc plura scripsit, quae ad hoc spectant munus [2]), multum vero de scientia meruit bibliotheca sua, quam indefessa 40 annorum solicitudine et cura collegit in communem omnium utilitatem [3]). Ad meliorem vitam transiit 8. Apr. 1620. a. aetatis 75. Opera ejusdem collecta [4]) prodiere Romae 1719. v. 2 in f., quae plerumque rarioris sunt argumenti. Inter ea sunt: *De sacrosancto Christi corpore romanis pontificibus iter conficientibus prae-*

---

[1]) Cf. supra n. 46. p. 180. Clementis VIII. breve hac de re. Hinc ad Paulum V. scribere potuit: „Aetatem omnem in ss. literis emendandis, ut sanctissimorum pontificum jussis obtemparem, exegi.

[2]) Hinc Nicius Erythraeus Pinacoth. 1. imag. 57: „Neminem video, cui illam plus debere sit aequum: solus enim omnia, quae ad eam provinciam, cui tot annos magna cum laude praefuit, pertinent *chronhistoria sua* (Romae 1605. in 4°.) docte eleganterque prosequitur. Fuit antiqua plane probitate senex, et in tenui pusilloque corpore salis plurimum inerat: nam multiplici rerum scientia pectus compleverat etc.“

[3]) Ideo januae inscriptum legitur: *Τοῖς Βουλομένοις.*

[4]) Haec collectio non est completa; ita ex. gr. deest l. *de praesentationis Deiparae V. M. in templo historia et festivitate ss. patrum et aliorum scriptorum monumentis comprobata*, Romae 1597. Accuratum operum indicem cf. ap. Niceron, Memoires 21, 91 ss., pleniorem in Ossinger Biblioth. august. Ita de eo judicat Du Pin 17, 58: „Rocca avoit beaucoup lu et ne manquoit pas de critique; mais il n'a pas toute la justesse, que l'on pourroit souhaiter dans ses jugemens et dans ses conjectures, et il se sert indifféremment de bons et de mauvais Auteurs, de Monumens authentiques et de pièces douteuses. Il écrit assez nettement, mais sans ornement et avec peu d'élévation.“

ferendo commentarius, Romae 1599. in 4⁰, in quo praeter lectoris exspectationem multa nova atque singularia expendit. *De sanctorum canonizatione commentarius*, Romae 1601. in 4⁰; caeremoniae in ipsa canonizatione observari consuetae describuntur et declarantur. *Catalogus sanctorum quorum canonizationes inveniri potuerunt.* Recenset 56 ab a. 803—1609. *De campanis commentarius*, Romae 1612. in 4⁰. receptus quoque in *novum thesaurum antiquitatum* congestum ab Henr. de Sallengre. Liber eruditus, rarus, a viris doctis magni aestimatus. *Aurea rosa, ensis et pileus, quae regibus ac magnatibus a summo pontifice benedicta in donum mittuntur, quid sibi velint.* — *De origine et institutione benedictionis candelarum vel cereorum in festivitate purificationis B. M. semper Virginis.* — *Sacrorum Bibliorum emendationes* juxta concilii tridentini decretum in ll. tantum Genesis, Exodi et Levitici. — *Explicatio inscriptionis: Semoni sanco, Deo Fidio sacrum.* — *De dictione illa Palea* in decretis pontificum passim reperta. Haec praeter alia t. 1. operum continentur. T. 2. *Bibliothecae theologicae et scripturalis epitome* sive index ordine alphabetico digestus, Romae 1594 in 8⁰; ubi recensitis polyglottis, glossis, glossatoribus, commentatoribus in ll. sententiarum, exegetis, ll. plurium patrum et celebriorum theologorum scholae, regulas quoque indicat, quibus patres in s. Scripturarum interpretatione usi sunt. *Speculum episcopale*, in quo nomen, status et munus episcoporum expresse repraesentatur et luculenter explicatur etc. Edidit praeterea *Augustini Triumphi* (O. S. Aug. † 1328) *summam de potestate ecclesiastica*, Romae 1582. in f. *Aegydii Columnae quaestiones* in 2. sent. l. Venetiis 1581. etc. Commentario s. Bonaventurae in ll. sententiarum, qui reperitur t. 4. et 5. editionis omnium op. S. Bonaventurae Romae 1588, *anno-*

tationes, et S. Gregorii M. libro sacramentorum *scholia* (Romae 1595. in 4°.) adjecit [1]).

VI. Theologia practica.

110. Paucos, qui se totos juri canonico illustrando dederint, hac periodo reperimus, nullum admodum celebrem [2]). Referri huc possunt e *Gallia* Nicolaus Frerotus carnotensis jurisconsultus et in suprema gallorum curia patronus, qui *Paratitla* seu *synopsim juris canonici* (1603.) scripsit, secutus ordinem distinctionum et quaestionum decreti et singulorum titulorum tam decretalium Gregorii IX. quam Sexti et aliarum compilationum minorum [3]); Renatus Choppinus andegavus (✝ 1606) [4]); Seraphinus Olivier (Olivarius) lugdunensis, per 40 an. auditor Rotae, a Gregorio XIII. et Sixto V. legationibus adhibitus, patriarcha alexandrinus ac

---

[1]) Mentio quoque hic fieri potest Victorii Scialac vel Schalach, maronitae e monte Libano, linguae arabicae et syriacae lectoris Romae in collegio Sapientiae, qui *liturgias ss. Basilii, Gregorii et Cyrilli alex.* ex lingua coptica et arabica latine vertit (Augustae 1604). Reddidit quoque latine *psalmos* ex lingua arabica (Romae 1614) et *Targum in Job* ex chaldaeo 1618; *Ecclesiastem* ex syro et arabico 1607.

[2]) Omnium celebrior videtur esse Henricus Canisius, de quo supra n. 100. egimus.

[3]) Cf. Doujat, Praenot. canon. l. 5. c. 9.

[4]) Cf. Doujat ib. c. 8. Recenset hic nonnullos alios ut Coelestinum Mirbellum (Mirebau) biturigem, *cujus institutionum juris canonici ll. 2.* prodierunt 1608; Alexandrum Chassanaeum (de la Chassagne) jurisconsultum parisinum, qui *Paratitla in 5 ll. decretalium* protulit a. 1612, eruditionis et elegantiae nomine commendata, sed illos tabulis non inserimus, quod quamvis illos catholicos fuisse conjiciamus, id certo tamen nondum assequi potuimus.

demum cardinalis a Clemente VIII. renunciatus († 10. Martii 1609. a. aetatis 75), „vir omni disciplinarum genere artiumque liberalium elegantia ornatissimus“ teste Justo Lipsio [1]. Et certe ingenio, doctrina, juris peritia adeo aequalibus suis praestitit, ut Janus Nicius Erythraeus de eo scriptum reliquerit [2]: „Me puero atque adolescente tantopere efferebatur, ut Seraphini vox non hominis certi nomen, sed jurisprudentiae vocabulum videretur. Quare Guilelmus Blancus albiensis jurisconsultus de tanto viro hoc anagramma scripsit:

Seraphinus Olivarius
Luna seu pharos juris [3].

Ejus *Decisiones* (1500 in utroque jure) prodierunt Romae 1614. v. 2 in f., auctae additionibus et annotationibus Francofurti 1615. Petrus Villarsius, qui ex mirapicensi episcopo Viennae in Galliis archiepiscopus forma exstitit non modo gregis, sed et pastoris omnibus numeris absoluti. Erat vir in studiis indefessus, in procuranda Dei gloria, religionis incremento et animarum salute longe studiosissimus. In literis vero ss. profundissimam, quam hauserat, cognitionem ipsemet quoque luculenter suis ingenii fetibus prodidit, quos duplici volumine emisit [4], *de simonia fiduciaria, de sacerdotum residentia* in eorum ecclesiis ex diplomate Sixti V., *de sacellis, funeribus* et *piis fundationibus, de juramentis et blasphemiis, de celebratione matrimonii, de medici erga aegros officiis* praeter plura alia opuscula prorsus utilia († 1613).

---

[1]) Epistol. cent. 5. ep. 53, 56.

[2]) In Pinacoth. p. 1.

[3]) Cf. Eggs, Purpurae doctae l. 5. n. 76.

[4]) Ita Alexander a. s. Joan. de Cruce in contin. hist. eccles. Fleurii l. 190. §. 22. Ubi autem haec scripta et quando prodierint nos latet.

Ex *hispanis* mentione sunt digni: Franciscus Peña aragonius, a Philippo II. romanae Rotae auditor designatus, quo munere cum integerrime, tum magna doctrinae atque eruditionis fama functus est. Maximi momenti rebus a pontifice expediendis vicaria praefuit opera. Repudiatis albarrazinensis ecclesiae infulis dierum plenus magno urbis moerore moritur Romae a. 72. natus 1612 [1]). Plura ejusdem opera [2]) ad inquisitionis tribunal referuntur, nonnulla ad illos sanctos, quorum causam promovit judex apostolicus [3]); scripsit praeterea *de temporali regno Christi*, Romae 1611. in 4°; *decisiones s. Rotae ab eo formatas* collegit ediditque Didacus Ant. Frances de Urritigoiti t. 2 in f. 1648, 1650. Sub Pio IV. et Pio V. socius illorum fuit, qui emendationi Gratiani praefecti fuerant. A Baluzio dicitur „vir doctissimus et laudatus non solum ab hominibus, qui eodem cum ipso vixerunt tempore, sed etiam ab illis, qui secuti postea sunt [4])." — *De beneficiis* tractatum utilem in primis et plenum scripsit Nicolaus Garzia, abulensis, juris utriusque professor et in patriae urbis ecclesia canonicus, Caesaraugustae 1609. t. 2 in f., Coloniae 1618; Antwerpiae 1618; Genuae 1636, 1658 etc. [5]). — Joannes Gutierez, placentinus, „inter insignes Hispaniae seu verius Europae totius juris consultores nomen suum honorificentissimo loco posterorum memoriae consecravit *ingeniosissimi* elogio jure ornatus a Caspare Antonio Thesauro in principio tractatus de augmento mone-

---

[1]) Cf. Erythraeum Pinac. p. 1. imag. 80.

[2]) Horum elenchus cf. in bibl. hisp. nova 1, 459.

[3]) Causam egit Ss. Didaci, Hyacinthi, Raymundi, Caroli Borromaei et Franciscae romanae.

[4]) In annot. ad dial. 20. Ant. Augustini de emendatione Gratiani ed. 1672.

[5]) Cf. Nic. Antonium in Biblioth. hisp. nova 2, 153.

tae [1])." Opera ejus, quae ad utrumque jus spectant, saepe nec uno loco prelo subjecta fuere, demum simul prodierunt Antwerpiae 1618. in f., Lugduni 1661. t. 8; ex quibus huc pertinent: *Canonicarum quaestionum utriusque fori* tam interioris, quam exterioris l. 1. et 2, Matriti 1597; l. 3., qui *circa sponsalia de futuro et matrimonia* versatur, Salmanticae 1617. in f. — Magno et utilissimo labore formavit Stephanus Daviz, navarrus, canonicus doctoralis patriae cathedralis ecclesiae († 1619): *Indicem juris pontificii* v. 2 in f. Burdegalae 1623, 1624. — Huc forte referri poterit Ludovicus Miranda O. S. Franc. pincianus, qui praeter plurima alia ad ordines religiosos spectantia [2]) reliquit *Librum ordinis judiciarii et de modo procedendi in causis criminalibus tam in foro ecclesiastico, quam in seculari agitandis*, t. 2 in 4⁰. Salmanticae 1601, 1623. Ejus sodalis Emmanuel Rodriguez ex oppido Extremoz († 1613), vir in jure canonico et theologia morali doctissimus atque gravis publicae utilitati praeter alia [3]) dedit: *Quaestionum*

---

[1]) Ibid. 1, 708, ubi etiam ejus opera recensentur.

[2]) Cf. Biblioth. francisc. 2, 301 s. Inter haec eminet *Directorium sive Manuale praelatorum*, saepe recusum Romae 1612. t. 2 in 4⁰; Salmanticae 1615; Placentiae et Augustae 1616; a Paulino Bertio lucensi auctum Coloniae 1617, 1630, liber egregius a Joan. a s. Antonio dictus, in quo religionum omnium origines, progressus ac dilatationes recensentur, optimeque declaratur methodus ad instruendos novitios et professos, praelatisque observanda ratio administrandi rem domesticam exponitur. Scripsit praeterea Miranda *De s. Scripturae sensibus* in 26 qq. divisum tractatum, Salmanticae 1625. in 4⁰; *De la Concepcion purissima de nuestra Señora la Virgen Maria*, ib. 1621. in 4⁰, 1626.

[3]) Ib. 1, 333 s. Opus citatum *qq. regularium* admodum commovit Sorbonam, quae illud perniciosum et omnis ordinis hierarchici in utraque republica perturbativum, gravi censura dignissimum declaravit, pro-

regularium et canonicarum v. 3 in f. Salmanticae 1598; Lugduni 1613; Antwerpiae 1616, 1638, quibus adjici solet *Praxis criminalis regularium et secularium* Paulini Bertii lucensis. Aliqui etiam illa ad compendium revocarunt Antwerpiae 1622; Lugduni 1634. — *De politia et immunitate ecclesiastica* tractatum ad Paulum V. composuit Laurentius Ortiz O. S. Ben. salmanticensis, Romae 1610. in 4⁰. — Petrus Vincentius Marzilla ejusdem ordinis, caesaraugustanus et Compostellae theologiae professor scripsit: *Decreta sacros. concilii tridentini ad suos quaeque titulos secundum juris methodum redacta*, adjunctis declarationibus auctoritate apostolica editis, quae habentur in 4. v. decisionum Rotae romanae, Salmanticae 1613. in 4⁰; Pinciae 1618. Scripserat quoque *Paraphrasim* intextam editioni vulgatae *in Pentateuchum*, Salmanticae 1600, 1610. in f.

111. Innumeri vero sunt, qui de *theologia morum* scripserunt, et inter hos eminent *hispani*. Ex his alii scholastica magis methodo illam tractarunt, ac potius in ejus fundamenta inquisierunt, suprema principia atque normas subtili subjecerunt examini, cujusmodi sunt illi, qui in 1, 2. et

---

positionesque ex illo excerptas doctorum collegio dijudicandas tradidit, sed quo aequior esset censura, omnes religiosos et doctissimum quoque Duvallium ab illo semovit, ejusmodi vero admovit judices, qui principiis Richerii erant infecti; hinc dubio procul certa erat damnatio, cum Sorbona jam ante censuerat complecti librum illum propositiones statui utriusque reipublicae maxime adversantes, perniciosas, erroneas, scandalosas, temerarias, bonis moribus contrarias, bullarum ss. pontificum abusivas, concilii tridentini derogantes, episcoporum dignitati injuriosas, auctoritatis pastorum et curatorum, quorum vera bulla Evangelium est, destructivas, totius ordinis hierarchici eversivas, imo et in reges etiam et principes contumeliosas (Cf. Argentre, collectio judic. de novis erroribus 2, 132)." Regio tamen decreto examen hoc suppressum fuit. Cf. Contin. Fleurii hist. eccles, l. 194. §. 26.

2, 2. summae s. Thomae commentaria scripserunt [1]). Ita Raphael de la Torre O. Praed. in Extremadura natus, qui commentatus est *de partibus potentialibus justitiae* (de religione et ejus actibus, de vitiis religioni oppositis) in 2, 2. d. Thomae Aq. (qq. 80—100) t. 2 in f., Salmanticae 1611, 1612; iterum Coloniae 1630. † 1612. — Joannes de Salas S. J. patria gumielensis de Yzan dioecesis oxomensis (n. 3. Dec. 1553, † 20. Sept. 1612), qui prius Segoviae philosophiae cursu explicato theologiam Compostellae, Barcinone, Salmanticae, Pinciae, Romae plurimos annos tradidit. Vir fuit judicio Claudii Aquavivae [2]) inter doctissimos totius societatis Jesu, assiduae lectionis librorum omnium, et fidelissimae memoriae, ita ut omnium pene auctorum et facultatum ipse solus bibliotheca esse videretur, et tamquam sapientiae oraculum in dubiis passim a pluribus consuleretur. Edidit *Disputationum in 1, 2. d. Thomae t. 2* in f. (in qq. 1—48—89.), Barcinone 1607, 1609. Lugduni 1611; *Commentarii in 2, 2. d. Thomae, de contractibus*, Lugduni 1617. in 4⁰. In re morali auctor est gravis. — Michael Bartholomaeus Salon O. erem. s. Aug. Valentiae natus „inter decora, teste Antonio Nicolao, istius amplissimae familiae annumerandus, si morum integritatem atque doctrinam spectemus,“ (hinc *Magister* dictus) publici juris fecit: *De justitia in 2, 2. s. Thomae Aq.* t. 2 in f., Valentiae 1581; Venetiis 1608, in quibus quid aequum, quid iniquum sit in omnibus actionibus, commerciis et contractibus humanis explicatur. Extremum diem vidit Valentiae 1620. a. aetatis 82. In re morali auctoribus gravibus, qui probabilismum sec-

---

1) His, quos recensebimus, addo illorum plerosque, quorum inter *theologos scholasticos* mentionem fecimus.

2) In biblioth. Script. S. J.

tantur, accenseri potest. His adde[1]) Joannem Valero, segrobicensem in regno valentino, juris pontificii sacraeque theologiae doctorem valentinum, qui seculo renuncians ad carthusianos transiit (1596). Exposuit *Differentias inter utrumque forum*, judiciale videlicet et conscientiae. Prodiit hoc opus in Carthusia majoricensi 1616. in f.

112. *Integram theologiam moralem* vel saltem magnam ejusdem partem illustrarunt viri gravissimi, quorum praecipui e societate Jesu fuere. Joannes Azor, patria murcianus ex oppido Lorca, a teneris unguiculis studiis deditus, totam iisdem vitam consecravit. Compluti, Placentiae et Romae divinas litteras, d. Thomae theologiam et moralem multos annos professus est magno ingenio, excellenti memoria, assidua lectione et egregia linguarum peritia latinae, graecae, hebraicae. Habuit omnis generis historiarum notitiam et in iis suis locis ac tempore recensendis miram feli-

---

[1]) Forte etiam Joannem Pitseum (Pits) anglum, Saunderi, de quo egimus n. 30., ex sorore nepotem, qui relicto errore et patria (1580.) Duacum se contulit magnoque Stapletonio instituendum tradidit. Absolutis Romae studiis juvenibus anglis in collegio rhemensi literas graecas tradidit, varias dein invisit academias, Ingolstadii doctoris lauream promeruit. Reliqua ejus fata cf. apud Niceron, Mémoires 15, 197 ss. Obiit 17. Oct. 1616. Edidit: *De legibus* tractatus theologicus, Treviris 1592. in 8⁰; *de beatitudine* tractatus theologicus ll. 7, Ingolstadii 1595. in 8⁰; *de peregrinatione ll. 7*, Düsseldorpii 1604. in 8⁰; notior est propter opus, cui titulus: *Relationum historicarum de rebus anglicis* t. primus 4 pp. complectens, Parisiis 1619. in 4⁰; solet tamen saepe inscribi: *De illustribus Angliae scriptoribus*, cum de his in primis agat, postquam 1. p. egerat de laudibus historiae et antiquitate ecclesiae Britanniae, de academiis tam antiquis britonum, quam recentioribus anglorum. Plura cf. apud Antonium Wood, qui acri censurae hoc opus subjicit in op. Athenae oxonienses t. 1. et hist. universit. oxon. Feller (2, 548) accurationem desiderat in ejus operibus, laudat tamen eruditionem.

citatem. Hinc a Gener dicitur [1]) „moralis juxta ac scholasticus theologus praecellens.“ Fuit praeterea tanta animi demissione, tanta modestia in honorum insignibus, tanta morum facilitate et affabilitate in summa vitae integritate et severiore disciplina, tanta in insigni cognitione rerum humanarum simplicitate, animi candore atque in rebus agendis ingenuitate, ut idem semper oris, frontis, oculorum atque animi sensus appareret. In tot gravissimis occupationibus et studiis fuit piissimo erga Deum animo, cum eoque frequens illi erat consuetudo. Tanta ducebatur vel in culpis levissimis religione, ut velut pestem summa cura eas declinaret. Demum magno doctis viris et bonis omnibus relicto sui desiderio annis gravis, laboribus fractus vitam cum morte Romae commutavit 19. Febr. 1603 [2]). „Ejus ingenium praestans, miram eruditionem reliquasque perfectissimi scriptoris dotes monumenta ejus magno apud omnes gentes pretio habita abundanter ostendunt [3]),“ nam „Azorii *institutiones morales* (v. 3 in f. Romae 1600, 1606, 1611) philosophis et theologis placuerunt [4]),“ praesertim sec. 17. et 18 [5]), etiam protestantibus, e quibus Joannes Hottinger affirmat [6]) „Azor loco multorum esse potest, sive molem spectes, sive curam et studium.“ Secundum Gury „probabiliorista est moderatus, sapientia, doctrina, rationum pondere merito inter theologos maxime commendatus,“ hinc magni etiam factus est a s.

---

[1]) Theologiae dogmat. scholast. t. 1. prodromo 1. c. 3. § 12.

[2]) Sotvellus in Biblioth. script. S. J.

[3]) Nicol. Antonius in Biblioth. hisp. nova.

[4]) Haringer in edit. theol. moralis s. Alph. Ligorii introd. c. 2.

[5]) Kirchenlex. 12, 91. Testantur hoc repetitae harum institutionum editiones ut Brixiae, Romae, Venetiis, Ingolstadii, Coloniae 1602—1612; Lugduni 1625.

[6]) Biblioth. quadripart. l. 3. c. 6.

Alphonso Ligorio [1]) atque in re morali auctoribus *classicis* accensendus. Alius est Henricus Henriquez natione lusitanus, patria portuensis, in philosophicis ac theologicis disciplinis perfecte eruditus, quas etiam in collegiis suae societatis Cordubae et Salmanticae, ubi Suarium habuit auditorem, magna doctrinae opinione professus est. Obiit Tibure 28. Jan. 1608. a. natus c. 72 [2]). Ejus est *Theologiae moralis summa* t. 3, Salmanticae 1591, 1593. (Venetiis 1596; 1600; Moguntiae 1615) [3]). Decreto tamen 7. Aug. 1603. relegata fuit in librorum prohibitorum indicem „donec corrigatur" *Summa moralis sacramentorum* [4]).

---

1) Cf. supra annot. ad n. 62. p. 238.

2) Apud Molinae adversarios magna fruitur gratia et propter nonnulla dicta, quae adversus Lessium protulisse fertur „tantam nominis claritatem apud aliquos Henriquez consecutus est, ut jam appelletur doctissimus theologus S. J., ipsiusque nomen ad calcem censurae lovaniensis et duacenae legatur, quasi censurarum contra Lessium approbatoris." Ita Livinus Maier in hist. de auxiliis l. 2. c. 21. Plura cf. in Hist. controv. de auxiliis vindicata l. 2. c. 14. In re morali multum ei defert s Alph. Liguori, et Doujat praenot. canon. l. 5. c. 15 scribit: „In re de qua agitur (de theologia morali) nemini opinor cedunt Henricus Henriquez in academia salmanticensi theologiae professor, Paulus Laymannus germanus, qui ambo ex eadem societate casuum conscientiae doctrinam auctoritate maxima ss. canonum fundarunt etc."

3) Teste Clément, Bibl. curieuse t. 9. p. 405.

4) Ab Henrico alius est Chrysostomus Henriquez O. Cist. Matriti n. 1594, † 1632, insignis sui ordinis historicus et hagiographus, „vir excellenti praeditus demissione animi, de se modice sentiens, summa erga superiores ordinis observantia, miro adversus omnes candore, jucunda et facili morum elegantia aliisque pluribus virtutibus, quibus omnium rapiebat animos et affectus, prout ipsemet longa experientia probe comperi et comprobavi, dum Dunis nobis conviveret." Ita Visch in Bibliotb. script. S. O. Cist., ubi plurima (ad 40) ejusdem opera, inter quae *Bernardus immaculatus* ll. 2 recenset. Alterius Henriquez supra meminimus n. 72.

113. Omnium vero celeberrimus tota hac periodo
Thomas Sanchez [1]) S. J. cordubensis, qui a prima juve-
tute seduli more mercatoris negotiationem spiritualem
summo vitiorum odio virtutisque amore singulari sic cole
tionem excesserit. Quotidie quae negotiationi subjicie
proponebat mane et in libellum secretiorem referebat [2].
diei decursu exercebat quae constituerat, certis dec

[1]) Plurimi sunt theologi hispani, quibus nomen Sanchez. Ai-
quorum infra redibit mentio, nonnullos hic indicabimus: Joannes
Sanchez, abulensis, theologiae et utriusque juris doctor, in moral
doctrina versatissimus. Ejus sunt *Selectae et practicae disputationes de*
rebus in administratione sacramentorum praesertim Eucharistiae e
poenitentiae passim occurrentibus. Accedit *tractatus de jejunio*, et (s-
cundae editioni) *disputatio de dubia impotentia circa matrimonium*, Ma-
triti 1624. in f., Lugduni 1636. Diana in indice selectorum aucto-
rum hoc opus dicit „immortalitate dignissimum, in quo auctor acumen
et doctrinam luculenter demonstrat. Utinam alios ingenii sui fetus in
lucem emittat.“ Tamen auctor nimis est benignus, hinc ejus l. in
indicem 18. Dec. 1646. relatus fuit, *donec corrigatur*. Ipsius est pro-
positio 4. ab Innocentio XI. damnata: „Ab infidelitate excusabitur infi-
delis non credens ductus opinione minus probabili.“ Cf. La Croix l. l.
n. 117. Cum Caramuele et aliis dixit omnem opinionem *speculative*
probabilem etiam practice esse probabilem: omnes sententias vere pro-
babiles esse aeque tutas, cum operans sive secundum hanc, sive secundum
illam certus sit, se nullo modo peccare etc. Cf. Müller, theologiae moralis l. l.
p. 1. §. 81. Artem lullianam recoxit Petrus Hieronymus San-
chez de Lizarazo, aragonius, theologiae doctor, in l. *Methodus generalis*
et admirabilis ad omnes scientias facilius et citius addiscendas, in qua
eximii et piissimi doctoris Raymundi Lulli ars brevis explicatur et mul-
tis exemplis variisque quaestionibus ad praxim, quod nunquam factum
legitur, apertissime reducitur. Turiasone 1613. et 1619. in 4°. Plus-
quam 30 tractatus diversarum rerum praelo paratos habebat, dum mors
eum occupavit 25. Apr. 1614.

[2]) Pulcherrima in hunc libellum referebat proposita, ut *disrumpas*
potius, quam aliorum errata vel minima referas, aut audias; pro ultimo

que temporibus a se rationem exigebat incredibili lucro atque eo profectu, qui ei sanctitatis famam atque venerationem peperit. Totis 43 annis, quibus in societate Jesu vixit, nihil in hoc negotiationis studio remisit, ut, qui eum diligentius observarunt, vehementer sint admirati incredibilem ejus in suscepta vitae ratione constantiam perpetuumque tenorem nullis studiorum occupationibus aut gravissimorum virorum interventu violatum. Nulla virtutum non ab ipso in summo fastigio tenebatur. De severitate, qua in se ipsum fuit, quidquid dixeris, infra ipsam rem videri potest; homo vitae purissimae innocentissimeque actae et nulla unquam graviori labe taminatae, tenuissima valetudine decem quotidie vel duodecim horas contente et jejunus quidem ad studium incumbebat, et ad extremum simul spiritum in rigidissima carnis maceratione, in victu cultuque in primis horrido et aspero, in vigilantissima sui custodia, in abnegatione sensuum incredibili, in egregia denique exhausti corpusculi victoria con-

vitae suae mense Aprili proposuerat, *Sacramento devotio et charitas, Christo crucifixo multa patientia: b. Virgini exactum silentium.* Quondam cum se excusasset de errato sibi injuste objecto, inter novitios iterum referri voluit, quod nondum virtutis rudimenta calleret. Cromberius de studio perfectionis l. 2. c. 32. Ceterum haec vitae sanctitas optima est Sanchesii apologia adversus calumnias libertinorum seculi praeteriti, qui trabis in proprio oculo obliti illum carpserunt, quod de re adeo lubrica tam diligenter scripserit. „Il n'écrivait, inquit Feller 2, 73, que pour les confesseurs et les directeurs des ames, et sous ce point de vue, son travail n'a rien que de raisonnable, quoiqu'il fût à souhaiter qu'il eût été plus réservé et dans les détails et dans les decisions. Ce qu'il y a de vrai, mais ce qui n'a rien d'étonnant pour ceux qui connaissent par expérience l'effet d'une intention pure et d'un saint zèle, c'est que des détails si délicats ne firent jamais la moindre impression sur ses meurs. C'est aux pieds du crucifix qu'il écrivait ses livres." Cf. etiam Raynaudi erotemata de malis et bonis libris, p. 1. erot. 7. op. t. 11. p. 230 ss., Kerker, Kirchenlex. 9, 617 ss.

stantissime perduravit. Semel in die sub noctem capiebat cibum, eumque vilem et parabilem, quater in hebdomada pane tantum et oleribus vitam tolerabat. Tota quadragesima et adventu ad panem nihil praeter legumina et fructus aridos adhibebat. Pervigiliis Christi Domini et B. Virginis pane duntaxat et aqua jejunabat; salem, piper, acorem et cetera ciborum condimenta omnino respuebat, ne quidem elixa olera satis ex se insipida oleo aut aceto condiebat. His aliisque virtutum ornamentis dignus coelo factus die 19. Maji 1610. a. aetatis 60. pie in Domino decessit. Ad *communis parentis* (sic eum vocabant) funus advenit ill. archiepiscopus, senatus regius, confluxere sacrorum ordinum viri religiosi, urbis universa nobilitas et promiscuae plebis innumera multitudo, qui defuncti corpus floribus conspersum ac virginali nitore micans certatim conabantur vel rosariis contingere vel osculis suppliciter venerari.

Porro quod ad doctrinae ejus atque sapientiae attinet aestimationem, vel e remotissimis orbis partibus a praesulibus virisque principibus consulebatur per literas tamquam absolutissimus theologus et juris utriusque peritissimus; passim a scriptoribus appellatur ipse scriptor gravissimus, eruditissimus, illustrissimus, moralium scriptorum princeps, splendidissimum moralis theologiae lumen, tantae auctoritatis et aestimationis auctor, ut apud tribunalia et jurisperitos sine alio adminiculo vel auctorum censu, lumen adferat veritati, decisionem causis, terminum litigiis. Clemens VIII., dum quondam quaestio quaedam Romae agitaretur, consulto Sanchez opere vehementer admiratus est subtile hominis acumen, peracre judicium, raram perspicuitatem, singularem et exquisitam in rebus indagandis solertiam, in tradendis facillimam methodum, in evolvendis citandisque auctoribus exactissimum et plane indefessum studium, serioque pronunciavit, nullum

unquam scriptorem exstitisse, qui dubias de matrimonio controversias uberius et accuratius enodasset [1]. Praecipuum ejusdem opus est: *De s. matrimonii sacramento disputationum ll. 10*, v. 3. Genuae 1602. in f.; Madriti 1605; Venetiis 1606; Antwerpiae 1607. (haec editio et altera 1614. prae ceteris aestimantur), deinde saepius alibi [2]. Illorum *Compendium alphabetice dispositum* confecerunt Emmanuel Laur. Soarez Coloniae 1624. in 12. et alibi; Vincentius Riccius messanensis, Messanae 1630. t. 2; Andreas Cadaeus (*Epitome*) Brixiae 1656. in 8⁰; Bergomi 1660; *ad aphorismos redacti* prodierunt Audomari 1629; Graecii 1641; Francofurti 1722. Apologiam scripsit Vincentius Tancredi: *De s. matrimonii Sacramento* t. 2, in quibus explicatur et vindicatur doctrina Thomae Sanchez, Palermi 1648. in f. Ceterum adverti debet, in indice ll. prohibitorum legi: „Sanchez Thomas. Disputationum de sacramento matrimonii tomus 3. *edit. venetae sive aliarum, a quibus l. 8. disp. 7. detractus est integer numerus 4, cujus initium:* At frequentissima ac verior sententia habet id posse; *finis vero:* Et his diebus in praetorio granatensi sententiae pars haec definita est. Decr. 4. Febr. 1627." — *Opus morale in praecepta Decalogi t. 2* in f. Matriti 1613, Venetiis et Coloniae 1614. etc. et saepius alibi; *Consilia seu opuscula moralia* 2 v. in f. Lugduni 1634, 1655, 1671; Coloniae 1640; Parmae 1723. Agit in his praesertim de jure et justitia (commutativa, distributiva, judicativa), de ultimis voluntatibus, de jejunio et observatione festorum, de judicibus et accusatore, de ordine. Omnia Sanchesii opera collecta prodiere Venetiis 1740. v. 7 in f. In theologia

---

[1]) Similia habet Nic. Antonius in bibl. hisp. nova. Ceterum haec desumpsimus ex Sotvelli bibl. script. S. J.

[2]) De hisce editionibus cf. Backer 1, 686 ss.

morali, quatenus ea agit de matrimonio, Sanchez auctor est *classicus*, in praeceptis tamen hinc inde nimis benignus.

Ludovicus Mendoza O. Cist. (✝ c. a. 1612.) composuit Summam totius theologiae moralis septem arboribus comprehensam Matriti 1598; Paulus Carraria O. Praed. insuber, Casali Montisferrati natus (✝ 1619.) scripsit *Canonicam et moralem theologiam*, in qua exacte regularum juris veritas juxta triplicem sensum aperitur et multarum theologicarum, legalium ac moralium difficultatum clara resolutio traditur, Bononiae 1619. v. 2 in f.

114. Argumenta *specialia* ex theologia morum tractarunt ex *hispanis* Stephanus Avila [1]) S. J. (cognomentum sortitus ex patria), Limae professor theologiae. Summa erat adolescentis adhuc sapientia, singularis eruditio, hinc penes omnes in regno peruano maxima ejus auctoritas. Admirationi erat acumen ingenii, in indagandis rebus solertia, in tradendis exquisitissima methodus, in evolvendis auctoribus indefessum studium, praesertim in re morali. Haec sic Stephanum commendarunt, ut *doctor doctorum* vulgo diceretur. Disserit in tractatu (posthumo) *de censuris ecclesiasticis*, Lugduni 1608. in 4⁰; 1616; Coloniae Agrippinae 1623. In compendium quoque redegit ordine alphabetico dispositum *Manuale Navarri* Lugduni 1609. in 16⁰; Venetiis 1614; Parisiis 1620. Quominus alia, quae jam paraverat, ederet, mors superveniens praepedivit (14. Apr. 1601). — Martinus Alphonsus Vibaldus, toletanus, canonicus regularis congregationis d. Salvatoris (1544—1605) edidit *Candelabrum aureum Ecclesiae s. Dei*, in quo *de septem sacra-*

[1]) Supra jam meminimus (n. 72.) Francisci de Avila O. Praed., qui dissertationem edidit *de confessione per literas sive per internuncium*.

mentis, censuris et irregularitatibus praecipue agitur, Bononiae 1588. in 4°; auctius et locupletius Brixiae 1590; Barcinone 1596; Venetiis 1602 etc. Adjungitur explanatio in tres Sixti V. constitutiones: 1. de clericis male promotis; 2. contra procurantes abortum; 3. de habitu et tonsura etc. Primus quoque publicavit Petri de la Cavalleria caesaraugustani tractatum *Zeli Christi contra judaeos*, saracenos et infideles adjectis copiosissimis atque eruditissimis glossis, cum Samuelis Rabbi ad Isaac R. tractatu contra eosdem judaeorum errores, Venetiis 1592. in 4°. — *De obligationibus justitiae, religionis et charitatis* scripsit (Lugduni 1608. in f., Venetiis 1610) Ferdinandus Rebellus S. J. lusitanus, patria ex oppido Prado dioecesis lamencensis, per 12 annos in academia eborensi theologiae professor, ejusdemque academiae cancellarius octennio († 20. Nov. 1608). Fertur tanta eum fuisse ingenii mansuetudine, ut cum saepe inter argumentandum, uti fit, asperioribus verbis perstringeretur, nihil unquam responderit licentius, nullam irati aut quiritabundi animi dederit significationem, quo effectum est, ut inter externos academicos Jobi appellationem et laudem sortitus sit[1]). — *Mixtas e jure canonico et theologia disputationes in sacramentorum materiam* edidit Vincentius Fernandez de Heredia bilbilitanus sive calatajuviensis in Aragoniae regno, Venetiis 1615. in f.

Ex *italis* Petrus Vicecomes (Visconti) O. Praed. mediolanensis typis edidit tractatum hoc titulo: *Quaestio theologica de complice revelando vel ne in confessione sacramentali*[2]) . . . ubi pro utraque parte omnium doctissimorum

---

[1]) Sotvellus in Biblioth. script. S. J. Inter tutioristas et probabilioristas recensetur a Müller in sua insigni theol. morali l. 1. p. 1. § 81.

[2]) Secundum Sotvellum Script. S. J. est hic tractatus Didaci

logia inter auctores *graves* numerari potest. — Alter ejusdem ordinis sed natione *anglus* Gregorius Sayrus (Sarius) pariter plura opera huc spectantia composuit, ut *Casuum conscientiae sive theologiae moralis thesaurum de censuris ecclesiasticis aliisque poenis et canonicis impedimentis* in 7 ll. distributum, Venetiis 1606. in f., 1627, et saepius alibi, ex. gr. apud Sessas 1614; Duaci 1621; *Clavis regia sacerdotum casuum conscientiae* sive theologiae moralis thesauri locos omnes aperiens pp. 2, in quibus praecipuae canonistarum et summistarum difficultates ad communem praxim pertinentes doctissime deciduntur etc. in 12 ll., Venetiis 1607, 1615. In quarta editione accesserunt utilia additamenta nec non *catenula aurea de comparatione peccatorum* R. P. F. Paulini Bertii O. erem. S. Aug. Hujus clavis regiae compendium edidit Constantius de Notariis in pp. 2, Venetiis 1613. *Flores decisionum sive casuum conscientiae* ex doctrina consiliorum Martini ab Azpilcueta doctoris Navarri collecti et juxta ll. juris canonici dispositionem in suos titulos distributi, cum adnotationibus, quibus ob recentiores quasdam ss. pontificum bullas, quando auctoris opinio in multis vel confirmata vel refutata est, summo studio et diligentia explicatur. Venetiis 1607, 1611. in 4⁰, 1627. in f. Duaci 1627. *Summa sacramenti poenitentiae* ex eruditissimis commentariis doctoris Navarrini in 7 distinctiones de poenitentia collecta, Venetiis 1615. in f. *De sacramenti in communi* opus tripartitum, in quo omnia, quae vel ad

---

theatro virorum il'ustr. inter omnes casuum conscientiae professores neminem tam recentiorum quam antiquorum clarius ac purius Graffio necessariam illam ac salubrem doctrinam exposuisse affirmat, neminem facilius et efficacius graviora dubia his de rebus dissolvisse, ejus opera *pulcherrimos ingenii fructus* appellat, confessariis ac poenitentibus moralisque theologiae studiosis summe utilia ac plurima laude dignissima."

difficillimas quasque quaestiones theologicas definiendas, vel ad casus omnes conscientiae dissolvendos vel ad singulos haereticorum errores refellendos attinent tum ex ss. Ecclesiae patribus et doctoribus scholasticis tum ex canonistis etc. abunde et accurate explicantur, Venetiis 1599; Duaci 1621. in f. „Haec Sayri opera, scribit Ziegelbauer [1], ingentis semper auctoritatis apud omnes theologos et canonum professores fuisse, mirum non est, cum doctrinam solidissimam et firmissimis conciliorum et ss. patrum firmamentis innixam contineant: illud quidem majori admiratione dignum, Sayrum admodum juvenem tot volumina eaque gravissima praestantissimaque absolvere potuisse. Obiit enim fato nimis immaturo Venetiis a. 1602. aetatis a. 32. nondum expleto: quamobrem eo utique magis ejus ingenium et doctrina suspicienda sunt, quo juvenili adeo aetate id abunde praestiterit, quod vix in maturiori perfecte praestari potest [2]." Et iterum de eo scribit: „Quem non tantum schola casinensis, sed ecclesia romana inter praecipuos, quos unquam habuit, theologiae moralis doctores numerare jure ac merito potest, nisi principatum illi assignari velit. Is siquidem insigni opere studioque indefesso conscientiae casus, ut vocant, collegit, pulcherrimaque methodo et industria singulari ita digessit, ut ceteris omnibus, quotquot de hac materia scripserunt, doctorum judicio palmam praeripuisse videatur. Ita ut dignus sit, qui omnium omnino hominum, quotquot ex hujus vitae casibus lubricis et tenebris ad stabilem illam felicitatem et lucem inaccessam aspirant, assiduo manibus et mentibus teratur et revolvatur et canescat seclis innumerabilibus."

---

[1] L. c.
[2] Cf. Armell. Biblioth. script. congr. casin. p. 1. p. 191.
[3] L. c. p. 2. c. 1. sect. 4. p. 183.

116. Ad theologiam *pastoralem* referri potest aureus plane libellus Antonii de Molina[1]) O. Carthus. (n. in oppido Villanova Infantum † 1619.), qui omnium voce, imo omnium sensu atque existimatione in paucis laudatur, atque hoc prodiit titulo: *Instruccion de Sacerdotes, en que se da doctrina muy importante para conocer la alteza del sagrado oficio Sacerdotal, y para exercitarle debidamente*, plusquam vicies editus, Barcinone, Hispali, Matriti, Gerundae et aliis locis; in varias quoque linguas versus, in latinam a Nicolao Jansenio O. Praed. Coloniae et Antwerpiae 1618. in 8⁰, et 1644. Refert porro Nicolaus Antonius[2]) tanti factum fuisse hunc libellum[3]), ut Vigilius Quignonius, pincianus episcopus, edicto olim intimaverit, debere in posterum in unaquaque ecclesia hujus libri exempla singula, ubi vestes sacrae asservarentur, catenulae alligata et palam cunctis sacerdotibus haberi proposita, ut ne cui vestium copia daretur, qui post sextum ab edicti promulgatione transactum mensem non totum a capite ad calcem perlegisset. — Haud obscurum est nomem Augustini Valerii (Valiero)

---

[1]) Eodem tempore floruit Basilius Molina O. Cist., cujus exstat opus: *De immunitate ecclesiarum ac praecipue monasterii Hortensis*, Matriti 1607. in f.

[2]) Bibl. hisp. nova 1, 145

[3]) „Famoso e dotissimo Trattato" dicitur in Civiltà cattolica a. 1866. fasc. Januarii p. 218. Recusus fuit Taurini 1865. Son livre de l'instruction des prêtres, inquit Montrouzier Revue des Sciences ecclésiastiques 1870 T. 2. p. 492, eut les honneurs de plusieurs traductions et d'éditions nombreuses. S'il fut déchiré par les jansénistes, il fut loué par les théologiens de quelque mérite. „Cet écrit, dit le P. Petau (de la pénitence publique et de la préparation à la communion l. 3. c. 6.) contre lequel le sieur Arnauld s'est tant alarmé, et qu'il a tâché de décrier, avec des discours pleins de fiel, a été reçu avec un applaudissement universel de tous les catholiques."

veneti (n. 7. Apr. 1532), cui senatus munus docendi philosophiam, licet vix 28 numeraret annos, contulit (1558). A Pio IV. procurante Carolo Borromaeo, cui acceptissimus fuit propter mores castigatissimos summamque vitae integritatem, episcopus veronensis eligi meruit (1565). Ejus in episcopatu praeclare gesta hisce fere complectitur verbis Andreas Victorellus [1]): „Plura sunt egregia facinora, quae Augustinus Valerius veronensis antistes in crediti sibi populi bonum peregit: humanitate, charitate, concionibus sacris, precibus, consilio, officiis omnes, piis largitionibus pauperes juvit, ipsorum parens et tutor appellatus. Grassante peste vitae prodigus, s. Caroli cardinalis sedulus et fidelis aemulator, languentibus et morientibus opem laturus aderat; pudicitia, innocentia, justitia, animi fortitudine, liberalitate vigilantiaque enituit. Discordiarum faces et excitata odiorum incendia pacis amans Veronae exstinxit: Romaque senex jam planeque decrepitus etiam intempestivo anni tempore, ut dissidia civium aut nobilium inter se componeret, non semel nec frustra Veronam properavit: ut merito veronensis civitas tantis ab eo beneficiis affecta et grata aeneo simulacro laudibusque inciso marmore expressis tantae virtutis ac vigilantiae praesulem publico decreto decorare constituerit. Sed et academici philarmonici (quorum ipse patronus exstitit, eorumque dissertationibus interfuit ac favit, in quibus et ipse primas partes tenuit, in eorum congressibus e ditissimo reconditae eruditionis suae promptuario in promptu et e re nata depromens) viventem ac mortuum summis laudibus celebrarunt.“ Dioecesis vero suae et gregis dominici saluti indefesso studio invigilans synodum quotannis habuit, in qua parochos suos ad munus sacerdotale rite sancteque obeundum per se-

---

[1]) Pinacoth. 4.

ipsum et verbo et exemplo erudivit. Nosocomia ad egentium et languentium subsidium aliaque pia loca suo aere instituit. Quare tanti praesulis virtutem Gregorius XIII. oculatissimus princeps perspectam habens, ipsum ut Dalmatarum mores corrigeret ac labefactatam in ea provincia ecclesiasticam disciplinam instauraret, elegit, atque in universo venetae ditionis imperio visitatorem apostolicum maximo rerum emolumento instituit, ac demum in praemium optime navatae operae cardinalem dixit (1583); Romam evocatum pluribus adscripsit congregationibus. Ipse interim ingenio, eloquentia, rerum civilium usu et recondita ss. literarum doctrina ac monumentis illustris florensque optimi et utilissimi senatoris partes quoad vixit Romae adimplevit: laudatus ea propter a tribus doctissimis cardinalibus [1]), Paleoto, Baronio et Bentivolo, quorum ultimus inter alia haec de eo posteritati consignavit [2]): „Quando Romam veni, erat ibi Augustinus Valerius . . . magnum Ecclesiae sidus . . . praestans forma corporis, morum integritate eximius atque venerandus pectorisque admodum sinceri et candidi vir, totus ecclesiasticae vitae addictus. Erat is quasi unus ex numero episcoporum nascentis Ecclesiae, junxeratque cum pietate et innocentia summam eruditionem in omni genere literaturae, politioris praesertim: scribebat stilo latino ad perfectum Ciceronis exemplum [3]), sibique famam magnam fecerat librorum

---

[1]) Andreas Saussay l. de eccles. scriptor. hoc elogium Valerio tribuit: „Fuit praecipuus s. Caroli Borromaei amicus, summisque pontificibus devotissimus iisque vicissim dilectissimus: fuit enim aevi sui episcopus omnibus numeris absolutus, et ut uno verbo dicam omnia, *sui seculi Ambrosius*, atque ut nomine ferebat, *alter Augustinus*.“ Cf. Fabricium hist. bibl. fabric. 5, 483.

[2]) Apud Eggs in Purpura docta l. 5. n. 30.

[3]) „Cum vulgari sermone erat dicendum, inveniebatur sui dissimilis,

doctissimorum compositione et emissione." Meritis plenis ex hac vita excessit 24. Maji 1606. a. aetatis 76. Scripsit praeter 18 dialogos ad 120 opuscula latino sermone, quorum tamen plura manserunt inedita [1]); ex editis haec prae ceteris mentione digna: *De acolythorum disciplina ll. 2*, ad acolythos ecclesiae veronensis Venetiis 1571. in 24⁰, Veronae 1583. in 4⁰. (adjecti quoque ejus rhetoricae ecclesiasticae); Romae 1871; *de rhetorica ecclesiastica ll. 3*, Venetiis 1574. in 8⁰. saepissime recusi, adjecta saepe *rhetorica ecclesiastica* Ludovici de Granada. Aggressus est hoc opus hortante s. Carolo Borromaeo atque tam bene illud perfecit, ut teste Gisbert, qui ipsum mirifice laudat, tot complectantur hi libri sententias, quot verba [2]). *Episcopus seu de optima episcopi forma* [3]), Veronae 1586. in 4⁰, cui editioni adjectus est alter tractatus: *Cardinalis sive de optima cardinalis forma;* Veronae 1604. Libellum illum singulari quadam praedilectione elaboravit [4]).

---

namque (quod mirum sit) haesitabat et in verbis inveniendis collocandisque, cum ad voluntatem non sequerentur, haerebat." Eggs l. c.

[1]) Eorum ipse texit catalogum in l. *de cautione adhibenda in edendis libris*, Patavii 1719, cui indicem aliorum 37 addit Joan. Ant. Volpi. Neque sollicitus erat pius cardinalis de horum operum editione, ita l. c. scribens: „Sint in manibus gentilium meorum et aliquorum venetorum consanguineorum et affinium nostrorum: illi gentilis, consanguinei aut affinis sui industria et hortationibus ad bonarum artium studia excitentur: amici mei legant, quasi mecum loquantur, si pro sua humanitate interdum libuerit. Obrui meis scriptionibus rempublicam literariam non est necesse."

[2]) Feller de hoc opere ita scribit (2, 64): Cet ouvrage solide et instructif renferme des réflexions judicieuses sur l'art d'exciter les passions des auditeurs, sur celui d'orner ou de fortifier la diction, sur les défauts dans lesquels les orateurs chrétiens peuvent tomber."

[3]) Cf. Niceron, Mémoires, 5, 243 ss.

[4]) Hoc idem argumentum tractavit Joannes Bapt. Segni canon.

Joannes Chapeauville leodiensis (n. 5. Jan. 1551.) „vir eruditionis exactae, secundum Miraeum, judicii subacti sive ea tractet studia, quibus ad pietatem et Ecclesiae munia rite obeunda informat parochos, sive patriam illustret et censeat historiam.“ Erat archidiaconus atque vicarius episcopi leodiensis et praepositus capituli ad s. Petrum († 11. Maji 1617). Edidit: *Tractatus de casibus reservatis*, Leodii 1596, 1603. in 8⁰; *Elucidatio scholastica catechismi romani*, ib. 1600, 1603. in 8⁰; *Summa catechismi romani*, cum epistola de taedio, quod catechistis obrepere solet ejusque remedio, ib. 1605. in 8⁰; *Tractatus de necessitate et modo ministrandi sacramenta tempore pestis*, Moguntiae 1612; Coloniae 1625. in 8⁰; Lovanii 1637; Salisburgi 1680. in 12⁰. Quod hic verbo docet, ipse exemplo confirmavit factoque praestitit non solum in suo parochia, sed etiam in alienis derelictis peste affectis assistens.

---

reg. congr. SS. Salv. bononiensis († 1610), antiquitatis investigator eruditus profundusque theologus (Cf. Feller 2, 70) in l. *De optimo episcopo* 1601. Edidit quoque alia opera, ut *Reliquiarum sive de reliquiis et veneratione sanctorum l. unus*. Bononiae 1610; *Il vero studio christiano contra l'arte planetaria, cabalistica, lunaria, clavicola di Salomone ed altre superstizioni*, Ferrarae 1591. etc. — Tractavit pariter Carolus Basilica Petri O. Barn. mediolanensis (n. 1550.) „s. Caroli perpetuus alumnus . . . vir prudentia, vitae sanctitate, doctrina, ecclesiastica disciplina, rebus pro Ecclesia praeclare gestis ac scriptis insignis (in ejus epitaphio).“ Piissime obiit episcopus novariensis 1615. ab episcopis velut lucidissimum exemplar ob oculos ad imitandum habitus et a Clemente VIII. Pauloque V. tamquam episcopalis virtutis idea et vetustae pietatis priscorum patrum spirans simulacrum laudatus. Libri titulus est: *De episcopalis officii ratione*. Aliud ejusdem opus est: *Brevis historia provinciae mediolanensis*, item *de metropoli mediolanensi* et *fragmenta historiae mediol.* Praecedunt: *Successores s. Barnabae in ecclesia mediol.* Mediolani 1628. in f. Plura de ejus vita atque scriptis cf. in Ughelli Italia sacra 4, 996.

Historia sacra, profana necnon politica 3 t. comprehensa, in qua non solum reperiuntur gesta pontificum tungrensium, trajectensium et leodiensium, verum etiam pontificum romanorum atque imperatorum et regum Franciae usque ad Ludovicum XIII. etc. Accessit P. Aegidii Bucherii e S. J. chronologia Augustae Eburonum 1612—1616. in 4°. Complectitur hoc opus plures scriptores veteres, qui de his ecclesiis scripserunt, ut chronica *Harigeri abbatis lobiensis* (qui floruit sec. 10.), *Anselmi canonici leodiensis* (sec. 11.), *quatuor anonymorum, Aegidii a Leodio* (sec. 13.), *Joannis Hocsemii* († 1348), *Radulphi de Rivo* († 1403), *Suffridi Petri* (de quo cf. n. 56.), qui pervenerat ad a. 1566; *gesta pontificum leodiensium usque ad a. 1613.* adjecit ipse Chapeauvillus: adjecit quoque t. 2. *De prima et vera origine festivitatis ss. corporis et sanguinis Domini.* Magni hoc opus aestimatur a viris doctis [1]). — Martinus Fornari S. J. brundusinus (n. 1547, † 27. Sept. 1612.) per 24 annos theologiae moralis Patavii, Neapoli et Romae professor, edidit *institutionem confessariorum* ea continentem, quae ad praxim audiendi confessiones pertinent, Romae 1601, 1607; Coloniae 1602, 1607; Parisiis 1607. et saepius alibi. Adjecit etiam instructioni sacerdotum card. Toleti *annotationes et additiones* de sacro ordine, Lugduni 1611. in 8°; 1649. etc. [2]).

---

[1]) Cf. Feller, 2, 77; Niceron, t. 17, 92 ss.
[2]) Cf. Backer 3, 307.

III. TABULÆ CHRONOLOGICÆ

SECUNDUM DISCIPLINAS

	Theologia scholastica.	Theologia positiva et polemica.	Patrologia.
1601		Petrus Thyraeus S. J. Petrus Bocherius. Wenceslaus Sturm S. J.	
1602		Jacobus Zittardus O. Pr.* *Florimundus Raemundus.*	
1603	Petrus Morales S. J. *Gregorius de Valentia S. J.*	**Gregorius de Valentia S. J.** Petrus Charron.	
1604	Gabriel Vasquez S. J. Dominicus Bannez O. Pr. Franciscus de Avila O. Pr.	Albertus Hunger. Vitus Miletus.* *Cornelius Schulting.*	
1605	Joannes Bapt. Arrighi O. S. Aug. Augustinus Gothutius O. S. Franc.*	Petrus Simonis. Georg. Scherer S. J. Joannes Nopelius. Joannes Paulus Windeck.*	

THEOLOGORUM

DISPOSITÆ AB A. 1601—1620.

Historia ecclesiastica.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
Alphonsus Ciaconus O. Praed. Dominicus Tempesta*.	Joannes Brunus O. Min.* Paulus Riviere.* Joan. Nodin O. S. Franc.*	Stephanus de Avila S. J. Joannes Gutierez.* Petrus Vicecomes O. Praed.* Joannes Wiringus.	1601
Florimundus Raemundus.	Joannes Bapt. Navarette.*	Gregorius Sayrus O. S. Ben.	1602
Gregorius Polydorus O. S. Aug.*	Mauritius Hibernicus.	Joannes Azor S. J. Thomas Zerola. Nicolaus Frerotus.*	1603
Cornelius Schulting. Paulus Morigia.	Hieronymus Almonacir O. Praed. Josephus Esteve. Petrus Machado O. B. M. V. de Merc.	Bartholomaeus de Ledesma O. Pr. *Josephus Esteve.* *Gabriel Vasquez S. J.*	1604
Arnoldus Pontacus. Petrus Cratepoil O. Min. Antonius Gallonius Orat.	Melchior Zangers.*	Martinus Alph. Vibaldus.	1605

116. Ad theologiam *pastoralem* referri potest aureus plane libellus Antonii de Molina [1]) O. Carthus. (n. in oppido Villanova Infantum † 1619.), qui omnium voce, imo omnium sensu atque existimatione in paucis laudatur, atque hoc prodiit titulo: *Instruccion de Sacerdotes, en que se da doctrina muy importante para conocer la alteza del sagrado oficio Sacerdotal, y para exercitarle debidamente*, plusquam vicies editus, Barcinone, Hispali, Matriti, Gerundae et aliis locis; in varias quoque linguas versus, in latinam a Nicolao Jansenio O. Praed. Coloniae et Antwerpiae 1618. in 8⁰, et 1644. Refert porro Nicolaus Antonius [2]) tanti factum fuisse hunc libellum [3]), ut Vigilius Quignonius, pincianus episcopus, edicto olim intimaverit, debere in posterum in unaquaque ecclesia hujus libri exempla singula, ubi vestes sacrae asservarentur, catenulae alligata et palam cunctis sacerdotibus haberi proposita, ut ne cui vestium copia daretur, qui post sextum ab edicti promulgatione transactum mensem non totum a capite ad calcem perlegisset. — Haud obscurum est nomem Augustini Valerii (Valiero)

---

[1]) Eodem tempore floruit Basilius Molina O. Cist., cujus exstat opus: *De immunitate ecclesiarum ac praecipue monasterii Hortensis*, Matriti 1607. in f.

[2]) Bibl. hisp. nova 1, 145

[3]) „Famoso e dotissimo Trattato" dicitur in Civiltà cattolica a. 1866. fasc. Januarii p. 218. Recusus fuit Taurini 1865. Son livre de l'instruction des prêtres, inquit Montrouzier Revue des Sciences ecclésiastiques 1870 T. 2. p. 492, eut les honneurs de plusieurs traductions et d'éditions nombreuses. S'il fut déchiré par les jansénistes, il fut loué par les théologiens de quelque mérite. „Cet écrit, dit le P. Petau (de la pénitence publique et de la préparation à la communion l. 3. c. 6.) contre lequel le sieur Arnauld s'est tant alarmé, et qu'il a tâché de décrier, avec des discours pleins de fiel, a été reçu avec un applaudissement universel de tous les catholiques."

veneti (n. 7. Apr. 1532), cui senatus munus docendi philosophiam, licet vix 28 numeraret annos, contulit (1558). A Pio IV. procurante Carolo Borromaeo, cui acceptissimus fuit propter mores castigatissimos summamque vitae integritatem, episcopus veronensis eligi meruit (1565). Ejus in episcopatu praeclare gesta hisce fere complectitur verbis Andreas Victorellus [1]: „Plura sunt egregia facinora, quae Augustinus Valerius veronensis antistes in crediti sibi populi bonum peregit: humanitate, charitate, concionibus sacris, precibus, consilio, officiis omnes, piis largitionibus pauperes juvit, ipsorum parens et tutor appellatus. Grassante peste vitae prodigus, s. Caroli cardinalis sedulus et fidelis aemulator, languentibus et morientibus opem laturus aderat; pudicitia, innocentia, justitia, animi fortitudine, liberalitate vigilantiaque enituit. Discordiarum faces et excitata odiorum incendia pacis amans Veronae exstinxit: Romaque senex jam planeque decrepitus etiam intempestivo anni tempore, ut dissidia civium aut nobilium inter se componeret, non semel nec frustra Veronam properavit: ut merito veronensis civitas tantis ab eo beneficiis affecta et grata aeneo simulacro laudibusque inciso marmore expressis tantae virtutis ac vigilantiae praesulem publico decreto decorare constituerit. Sed et academici philarmonici (quorum ipse patronus exstitit, eorumque dissertationibus interfuit ac favit, in quibus et ipse primas partes tenuit, in eorum congressibus e ditissimo reconditae eruditionis suae promptuario in promptu et e re nata depromens) viventem ac mortuum summis laudibus celebrarunt.“ Dioecesis vero suae et gregis dominici saluti indefesso studio invigilans synodum quotannis habuit, in qua parochos suos ad munus sacerdotale rite sancteque obeundum per se-

---

[1]) Pinacoth. 4.

	Theologia scholastica.	Theologia positiva et polemica.	Patrologia.
1606	Petrus Lorca O. Cist. Alexander Pesantius.* Stephanus Mendez O. Pr.*	Hieronymus Stephanowski.	
1607	Jacobus Tavanthius O. serv. B. M. V. Franciscus Zumel O. B. M. V. de Merc. Joannes Gaa O. S. Franc.*	Hadrianus Jung S. J. Joannes Hajus S. J. Richardus Walpole S. J. Gregorius Nuñez Coronel O. S. Aug.*	
1608	Petrus Arrubal S. J. Christophorus Gillius S. J. Joannes de Rada O. S. Franc.	Joannes Pistorius. Joannes Zehender (Decumanus).* Justus (Calvinus) Baronius.* Benedictus Renatus.	

Historia ecclesiastica.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
	Petrus Garcia Gallartz. Thaddaeus Guidellus O. S. Aug. Tuccius Tuccius.*	Augustinus Valerius. Renatus Choppinus.	1606
Caesar Baronius. Franciscus de Padilla.	RodericusDosmaDelgado.		1607
	Antonius Agelli cler. regul. Joannes Bapt. Villalpandus S. J. Martinus Antonius Delrio S. J. Petrus Morinus. Sebastianus Bravo O. Praed. Christophorus Silvestranus O. Carm. Franciscus Moncaeus.* Caspar Salzedo.*	Henricus Henriquez S. J. FerdinandusRebellus S. J.	1608

	Theologia scholastica.	Theologia positiva et polemica.	Patrologia.
1609	Joan. Alphonsus Curiel. Joannes ab Incarnatione O. S. Franc.*	Henricus Cuyck. Joannes Mühlhusinus (Spitznaes) S. J. Fridericus Barscius S. J. Paulus Grysaldus O. Praed. Sebastianus Cattaneus O. Praed. Alexander Porrus O. Carm. Leonardus Rubenus O. S. B. *Nicolaus Serarius.*	Gerardus Vossius. *Henricus Cuyck.*
1610	Joannes Dominicus Montagniuoli O. Praed.* Joannes Ovando O. S. Franc.* Franc. Diotallevius.	Robertus Personius S. J. ThomasBozius congr. Orat. Petrus Victor Palma Cayet.	Henricus Canisius.
1611	Raphael Ripa O. Praed. Victorinus Mansus O. S. Ben. Petrus Cabrera O. S. Hier.*	Antonius Possevinus S. J. Hieronymus Torres S. J. Joannes Busaeus S. J. Albertus Theobolcius S. J.	Joan. Papirius Masson. Hieron. Roman de la Higuera S. J. *Joannes Busaeus S. J.*

Historia ecclesiastica.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
Arnulphus Havensius O. Carth. Joan. Franc. Bordinus congr. Orat. *Nicolaus Serarius S. J.*	Nicolaus Serarius S. J.	Seraphinus Olivier. Nicolaus Garzias.*	1609
Henricus Samerius S. J.	Benedictus Pererius S. J. Ludovicus Sotomajor O. Praed. Andreas Capella O. Carthus. Christophorus Lauretus.* Constantinus Leonida.* Fabius Licinius.*	**Thomas Sanchez S. J.** Bartholomaeus Hugolinus. Joannes Bapt. Segni can. reg. congr. SS. Salv. Laurentius Ortiz O. S. B.* *Henricus Canisius.*	1610
Jacobus Middendorp.	Christophorus Santo-Tis O. S. Aug. Jacobus Logenhagen. Sixtus Lampertus.*	Martinus de Funez S. J. *Petrus Cabrera O. S. Hier.**	1611

	Theologia scholastica.	Theologia positiva et polemica.	Patrologia.
1612	Gregorius Falconius O. S. Aug.*	Franciscus Feuardentius O. S. Fr. Petrus Skarga S. J. Joannes Huber S. J. Paulus Joseph.*	Joannes Vlimmerius. Nicolaus Faber. *Franc. Feuardentius O. S. Fr.*
1613	Gregorius Ruiz O. S. Franc.* Joannes Vasquez.* *Guilelmus Estius.*	Joannes David S. J. Jodocus Lorich O. Carthus. Stanislaus Grodicius S. J. Seraphinus Razzi O. Praed. Rutilius Benzoni.	Augustinus Floritius S. J. Hieronymus Brunelli S. J.
1614	Seraphinus Capponi a Porrecta O. Praed. Joannes Paulus Palanterius O. Min. Franciscus de Cuniga S. J. Didacus Nuño Cabezudo O. Praed. Ludovicus de Zamora O. Cist. Ant. Sardus O. b. M. de Merc.*	Sebastianus Heissius S. J. Jacobus Bajus.	Jacobus Breulius O. S. Ben. Marcus Welser.

Historia ecclesiastica.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	.
Christoph. Clavius S. J. Franciscus Guillimann. Guilelmus Gazaeus.	Ferdinandus Escalante O. SS. Trin * Pantaleon Panvini.* Franciscus Laurelotius.* *Franc. Feuardentius O. S. Fr.*	Raphael de la Torre O. Praed. Joannes de Salas S. J. Franciscus Pegna. Ludovicus Mendoza O. Cist. Martinus Fornari S. J.	1612
Joan. Bapt. a Glano O. S. Aug. Gabriel Bisciola S. J. Sylvester Maurolicus.*	Guilelmus Estius. Ludovicus ab Alcasar S. J.	Emmanuel Rodriguez O. S. Franc. Petrus Villarsius. Petrus Vincentius Marzilla O. S. B.*	1613
Ferreolus Locrius. Victorius Scialac.*	Joannes Hajus S. J. Vincentius Regius S. J. Joannes a Jesu Maria O. Carm. Ludovicus Ystella O. Praed. Gundisalvus de Cervantes.* Petrus Maldonado O. S. Aug. Jacobus Suarez O. S. Franc. Galeatius Trissinus.* *Seraph. Capponi a Porrecta O. Praed.*	*Didacus Nuno Cabezudo O. Praed.*	1614

	Theologia scholastica.	Theologia positiva et polemica.	Patrologia.
1615	Daniel Malloni O. S. Hieron.* Petrus Antonius Spinelli S. J. Vincentius Pons O. Praed.*	Martinus Lascius S. J. Aurelius Menochius O. Serv. B. M. V.	Dominicus Bolani O. Praed.*
1616	Franciscus de Pitigianis O. Min. Petrus de Ledesma O. Pr.	Joannes Gontery S. J. Leonardus Coquaeus O. S. Aug.	
1617	**Franciscus Suarez S. J.** Joannes de Carthagena O. S. Franc. Franciscus Sosa O. S. Franc. Gundisalvus Sanchez Lucero. Fortunatus O. S. Bened.*	Caspar Ulenberg. Jacobus Crusius S. J. Franciscus Hamilton O. S. Ben. *Franciscus Suarez S.J.*	
1618	Petrus Cornejo de Pedrosa O. Carm. Archangelus de Rubeis congr. can. reg. lat. Christophorus Marasca O. Carm.* Andreas Henriquez.* Ferdinandus Bacan O. Pr.*	**Jacobus Davy du Perron.** Martinus Smiglecius S. J. Andreas Forner.* Severinus Lubomlius O. Praed.* Emmeranus Welser S. J. Sebastianus Michaelis O. Praed.	Alardus Wyelius.*

Historia ecclesiastica.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
	Sebastianus Barradas S. J. Christophorus de Castro S. J. Antiochus Brondo O. B. M. V. de Merc.*	Vincentius Fernandez de Herodia. Carolus Basilica Petri.	1615
	Gabriel d'Acosta.	Joannes Pitseus. Joannes Valero O. Carthus.* *Petrus de Ledesma O. Praed.*	1616
Christoph. Browerus S. J. *Joannes Chapeauville.*	Joannes Baptista Canotus O. S. Franc.*	Joannes Chapeauville. *Franciscus Suarez S.J.*	1617
		Marius Altieri.* *Petrus Cornejo de Pedrosa O. Carm.*	1618

	Theologia scholastica.	Theologia positiva et polemica.	Patrologia.
1619	Franciscus Albertini S. J. Philippus Moncaeus S. J.	Jodocus Coccius. Franciscus Costerus S. J. Stanislaus Socolovius. Jacobus Backius. Alb. Rosciszevski S. J.	
1620	Joannes Bapt. d'Asti O. S. Aug.	Caspar Sawicki S. J. Marquardus Leonis O. S. Franc.* Jacobus Gordon Huntlaeus S. J. Michael Walpole S. J.	

Historia ecclesiastica.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
Joannes Deckers S. J. Ambrosius de Busconibus O. S. Ben.*	Franciscus Lucas Brugensis. Franciscus Sanchez O. S. B.* Christophorus Coster.	Ludovicus Molina O. Carthus. Paulus Carraria O. Praed. Stephanus Daviz.	1619
Angelus Rocca O. S. Aug. Octavius Caetanus S. J.	Joannes Freyre S. J. Guilelmus Ader.*	Mich. Bartholomaeus Salon O. S. Aug. Jacobus Graffius O. S. Ben. Joannes Sanchez. Ludovicus Miranda O. S. Franc.*	1620

III. TABULÆ CHRONOLOGICÆ

SECUNDUN NATIONES

	Italia.	Hispania et Lusitania.	Gallia.
1601	Petrus Vicecomes O. Praed.* Dominicus Tempesta.*	Alphonsus Ciaconius O. Praed. Stephanus de Avila S. J. Joannes Gutierez.*	Paulus Rivière.* Joannes Nodin O. S. Franc.*
1602		Joannes Bapt. Navarette.*	Florimundus Raemundus.
1603	Gregorius Polydorus O. S. Aug.* Thomas Zerola. Mauricius Hibernicus.*	Gregorius de Valentia S. J. Joannes Azor S. J. Petrus Morales S. J.	Petrus Charron. Nicolaus Frerotus.*
1604	Paulus Morigius.	Gabriel Vasquez S. J. Dominicus Bannez O. Praed. Franciscus de Avila O. Praed. Hieronymus Almonazir O. Praed. Joannes Esteve (Stephanus). Petrus Machado O. b. M. V. de Merc.* Bartholomaeus de Ledesma O. Praed.	

THEOLOGORUM

DISPOSITÆ AB A. 1601—1620.

Belgium.	Germania.	Anglia (Hibernia et Scotia).	Polonia.
Petrus Bocherius. Joannes Wiringus.	Petrus Thyraeus S. J. Wenceslaus Sturm S. J.	Joannes Brunus O. Min.*	
Jacobus Zittardus O. Praed.*		Gregorius Sayrus O. S. Ben.	
	Albertus Hunger. Cornelius Schulting. Vitus Miletus.*		

	Italia.	Hispania et Lusitania.	Gallia.
1605	Antonius Gallonius congr. Orat. Augustinus Gothutius O. S. Franc.* Joannes Bapt. Arrighi O. S. Aug.	Alphonsus Vibaldus.	Arnaldus Pontacus.
1606	Augustinus Valerius. Thaddaeus Guidellus O. S. Aug. Alexander Pesantius.* Tuccius Tuccius.*	Petrus de Lorca O. Cist. Petrus Garcia Galartz. Stephanus Mendez O. Praed.*	Renatus Choppinus.
1607	**Caesar Baronius Congr. Orat.** Jacobus Tavanthius O. S. B. M. V.	Franciscus de Padilla. Rodericus Dosma Delgado. Franciscus Zumel O. b. M. V. de Merc.* Joannes Gaa O. S. Franc.* Gregorius Nunez Coronel O. S. Aug.*	

Belgium.	Germania.	Anglia (Hibernia et Scotia).	Polonia.
Petrus Simonis.	Georgius Scherer S. J. Joannes Nopelius. Petrus Cratepoil O. Min. Joannes Paulus Windeck.* Melchior Zangers.*		
			Hieronymus Stephanowsky S.J.
		Joannes Hajus S. J. Richard Walpole S. J.	Hadrianus Jung S. J.

	Italia.	Hispania et Lusitania.	Gallia.
1608	Antonius Agellius cler. reg. Christoph. Silvestranus O. Carm.	Joannes Bapt. Villalpandus S. J. Christophorus Gillius S. J. Petrus Arrubal S. J. Joannes de Rada O. S. Franc. Martinus Ant. del Rio S. J. Henricus Henriquez S. J. Ferdinandus Rebellus S. J. Sebastianus Bravo O. Praed. Caspar Salzedo.*	Petrus Morinus. Renatus Benoist.
1609	Paulus Grysaldus O. Praed. Sebastianus Cattaneus O. Praed. Alexius Porrus O. Carm. Franciscus Bordinus congr. Orat.	Alphonsus Curiel. Nicolaus Garzias.* Joannes ab Incarnatione O. S. Franc.*	Seraphinus Olivier.
1610	Thomas Bozius congr. Orat. Joan. Domin. Montagniuoli O. Praed.* Bartholomaeus Hugolinus. Constantinus Leonida.* Joan. B. Segni can. reg. congr. ss. Salv. Franc. Diotallevius. Fabius Licinius.*	**Thomas Sanchez S. J.** Benedictus Pererius S. J. Ludovicus de Sotomajor O. Praed. Andreas Capella O. Carthus. Joannes Ovando O. S. Franc.* Laurentius Ortiz O. S. Ben.*	Petrus Victor Palma Cayet. Christoph. Lauretus.

Belgium.	Germania.	Anglia (Hibernia et Scotia).	Polonia.
Franciscus Moncaeus.	Joannes Zehender (Decumanus).* Joannes Pistorius. Justus Calvinus Baronius.*		
Gerardus Vossius. Henricus Cuyck. Arnulphus Havensius O. Carthus.	Nicolaus Serrarius S. J. Joannes Mülhusinus (Spitznaes) S. J. Leonardus Rubenus O. S. Ben.		Fridericus Barscius S. J.
Henricus Samerius S. J.	Henricus Canisius.	Robertus Personius S. J.	

	Italia.	Hispania et Lusitania.	Gallia.
1611	Antonius Possevinus S. J. Raphael Ripa O. Praed. Victorinus Manso O. S. Ben. Sixtus Lambertus.*	Hieronymus Torres S. J. Petrus Cabrera O. S. Hier.* Christoph. Santo-Tis O. S. Aug. Martinus Funez S. J. Hier. Roman de la Higuera S. J.	Joan. Papirius Masson.
1612	Gregorius Falconius O. S. Aug.* Pantaleon Panvini.* Martinus Fornari S. J.	Franciscus Peña. Raphael de la Torre O. Praed. Joannes de Salas S. J. Ludovicus Mendoza O. Cist. Ferdinandus Escalante O. ss. Trin.*	Franciscus Feuardentius O. S. Franc. Nicolaus Faber.
1613	Seraphinus Razzi O. Praed. Rutilius Benzoni. Hieronymus Brunelli S. J. Augustinus Floritius S.J. Gabriel Bisciola S. J. Sylvester Maurolicus.*	Ludovicus Alcasar S. J. Emmanuel Rodriguez O. S. Franc. Petrus Vincentius Marzilla O. S. Ben.* Gregorius Ruiz O. S. Franc.* Joannes Vasquez.*	Petrus Villarsius.

Belgium.	Germania.	Anglia (Hibernia et Scotia).	Polonia.
Joannes Busaeus S. J. Jacobus Middendorp. Jacobus Logenhagen.			Albertus Theobolcius S. J.
Guilelmus Gazaeus. Joannes Vlimmerius can reg. Franciscus Laurelotius.*	Joannes Huber S. J. Franciscus Guillimann. Christophorus Clavius S. J.		Petrus Skarga S. J. Paulus Joseph.*
Guilelmus Estius. Joannes B. a Glano O. S. Aug. Joannes David S. J.	Jodocus Lorich O. Carthus.		Stanislaus Grodicius S. J.

	Italia.	Hispania et Lusitania.	Gallia.
1614	Seraphinus Capponi a Porrecta O. Praed. Joan. Paulus Palanterius O. Min. Conv. Vincentius Regius S. J. Galeatius Trissinus.* Anton. Sardus O. b. M. de Merc.* (Victorius Scialac.)	Didacus Nuño Cabezudo O. Praed. Franciscus de Cuniga S. J. Ludovicus Zamora O. Cist. Joannes a Jesu Maria O. Carm. Petrus Maldonado O. S. Aug. Jacobus Suarez O. S. Franc. Ludovicus Ystella O. Praed. Gundisalvus de Cervantes.*	Jacobus Breulius O. S. Ben.
1615	Daniel Malloni O. S. Hier. Aurelius Menochius O. Serv. B. M. V. Dominicus Bolani O. Praed.* Petrus Antonius Spinelli S. J. Antiochus Brondo O. B. M. V. de Merc. Carolus Basilica Petri.	Sebastianus Barradas S. J. Christophorus de Castro S. J. Vinc. Fernandez de Heredia.* Vincentius Pons O. Praed.*	
1616	Franciscus de Pitigianis O. Min. Conv. Joannes Gonterius S. J.	Petrus de Ledesma O. Praed. Gabriel d'Acosta. Joannes Valero O. Carth.*	Leonardus Coquaeus O. Erem. S. Aug.

Belgium.	Germania.	Anglia (Hibernia et Scotia).	Polonia.
Joannes Hajus S. J. Ferreolus Locrius. Jacobus Bajus.	Sebastianus Heissius S. J. Marcus Welser.		
			Martinus Lascius S. J.
		Joannes Pitseus.	

	Italia.	Hispania et Lusitania.	Gallia.
1617	Fortunatus O. S. Ben. Joannes B. Canotus O. S. Franc.*	**Franciscus Suarez S. J.** Joannes de Carthagena O. S. Franc. Franciscus de Sosa O. S. Franc. Gundisalvus Sanchez Lucero.	
1618	Archangelus de Rubeis congr. can. reg. lat. Marius Altieri. Christoph. Marasca O. Carm.*	Petrus Cornejo de Pedrosa O. Carm. Ferdinandus Bacan O. Praed.* Andreas Henriquez.*	**Jacobus Davy du Perron.** Sebastianus Michael O. Praed.
1619	Franciscus Albertini S. J. Ambrosius de Rusconibus O. S. Ben.*	Franciscus Sanchez O. S. Ben.* Antonius Molina O. Carth. Paulus de Carraria O. Praed.* Stephanus Daviz.	Philippus Moncaeus S. J.
1620	Angelus Rocca O. S. Aug. Jacobus Graffius O. S. Ben. Marius a Calassio O. S. Franc. Octavius Cajetanus S. J. Joannes Bapt. d' Asti O. S. Aug.	Michael Barth. de Salon O. Er. S. Aug. Joannes Sanchez.* Joannes Freyre S. J. Ludovicus Miranda O. S. Franc.*	

Belgium.	Germania.	Anglia (Hibernia et Scotia).	Polonia.
Joannes Chapeauville.	Caspar Ulenberg. Christoph Browerus S. J. Jacobus Crusius S. J.	Franciscus Hamilton O. S. Ben.	
	Alardus Wyelius. Andreas Forner.* Emmeranus Welser S. J.		Martinus Smiglecius S. J. Severinus Lubomlius O. Praed.*
Franciscus Lucas Brugensis. Joannes Deckers S. J. Franciscus Coster S. J. Jacobus Backius. Christophorus Coster.*	Jodocus Coccius.		Stanislaus Socolovius. Alb. Rosciszevski S. J.
	Marquardus Leonis O.S. Franc.*	Jacobus Gordon Huntlaeus S. J. Michael Walpole S. J.	Caspar Sawicki S. J.

IV. TABULÆ CHRONOLOGICÆ

SECUNDUM DISCIPLINAS

	Theologia scholastica.	Theologia polemica.	Patrologia.
1621	Ludovicus de Montesinos. Petrus Diaz de Aguero.* Cyprianus Masi O. S. Aug.*	**Robertus Bellarminus S. J.** Daniel a s. Severo O. Cap.*	
1622	Hieronymus Medices O. Praed. Joan. Gonçales de Albelda O. Praed. Joannes Marius Scribonius O. Min.* Hieronymus Tamarit O. Min.* Franciscus Arriba O. S. Franc.*	Conradus Vetter S. J. Jodocus Coccius S. J. Marcus Ant. Capellus O. Min. Conv. Alex. a Turre congr. can. lat. Michael Mauclerus.* Cornelius Lancillotus O. S. Aug. Laurentius Nicolai S. J.	
1623	**Leonardus Lessius S. J.** Joannes Pelecyus S.J. Joannes Puteanus O. S. Aug.	Nicol. Coeffeteau O. Praed. Hermann Bosendorf S. J. Jacobus Severt.* Ludovicus Albertus O. S. Aug.* Thomas Saillius S. J. *Leonardus Lessius S.J.*	Fronto Ducaeus S. J. *Petrus Stevart.*

THEOLOGORUM

DISPOSITÆ AB A. 1621—1640.

Historia ecclesiastica cum disciplinis annexis.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
Anton. Caraccioli cler. reg.*	Gregorius Baptista O. S. Ben.* Antonius Giggeus.*	Antonius Fernandez.* Franciscus Pithou. Joseph. Burger O. S. Ben. Roder. de Quesada et Molina. Alph. Fernandez de Otero.*	1621
August. Tornielli O. Barn. Andreas Hojus.* Vinc. Blascus de Lanuga.*	Ludovicus de Tena. Benedict. Justinianus S. J. Augustinus de Quiros S. J. Josephus Garcia O. Cist. Joan. Gualt. Viringius S. J.*	Vincent. Filliucius S. J. Martinus de Carrillo. Paulus de Blanchis O. Praed.* Joan. Paulus Almerinus.*	1622
	Petrus Stevart. Didacus Daza S. J. Joannes Tremino.*	Valerius Reginaldus S. J. Alph. Villagut O. S. Ben. Archang. Marc. Gianius O. S. B. M. V. Joan. de Cruce O. Praed.* ***Leonardus Lessius S. J.***	1623

	Theologia scholastica.	Theologia polemica.	Patrologia.
1624	Josephus Ragusa S. J. Michael Vasquez de Padilla S. J. *Mart. Becanus S. J.*	Martinus Becanus S. J. Franciscus Agricola. Gabriel Pennoti ord. can. lat.* Joannes Zeschlin.* Anastasius Cochlet O. Carm. Patricius Anderson S. J.	Joannes Olivarius.
1625	Philippus Gamachaeus. Blasius Verdu O. Praed. Petrus Capullius O. Min. conv. Balthasar Navarette O. Praed.* *Franc. a Coriolano O. Cap.*	**Jacobus Gretserus S. J.** Andr. Eudaemon-Joannes S. J. Ludov. Richeome S. J. Sancius Davila et Toledo. Eduard Maihew O. S Ben.*	*Jacobus Gretserus S. J.*
1626	Hugo Cavelli O. Min. Theodorus Smising O. Min. Valentinus de Herice S. J. Aeg. de Praesentatione et Fonseca O. S. Aug. Petrus de Hortigosa S. J.	Petrus Coton S. J. Thomas Worthington S. J. Irenaeus (Avallonensis) O. Cap.* Joan. Andreas Coppenstein O. Praed.* Christoph. Mayer S. J. Eduardus Coffin S. J. Christoph. Holiwood (a Sacrobosco) S. J. Jeremias Ferrier.	Alardus Gazaeus O S. Ben. Jacobus Pontanus S. J. Franciscus Juretus.

Historia ecclesiastica cum disciplinis annexis.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
Henricus Harvillaeus O. Cap.*	Joannes Mariana S. J. Cosmas Magalianus S. J. Ludovicus Ballester S. J. Franciscus de Primis.* Bernardus de Ribera O. Cist. Aegid. Camartus O. Minim. *Martinus Becanus S. J.*	Petrus Alagona S. J. Joan. Sanchez. Petrus de Ochogavia. Barthol. Carthagena.*	1624
Franc. a Coriolano (Longus) O. Cap. Thomas Dempster. Nicol. Alemannus.*	Fabric. Paulutius. Joannes Fernandez O. Praed. Claudius Rangolius O. Min. Joannes Hesronita.* Andreas Alleret O. Conv.* Jacobus Jansonius.	Erasmus de Surlet Choquier. Martin. Carillo.* Seraph. de Freitas.*	1625
Joan. Buzelin S. J. Philip. Ferrari O. Serv. b. M. V.	Franciscus Mendoza S. J.	Laërtius Cherubini. Aug. Maria Cherubini O. S. Ben.* Ant. Fabric. Bleynianus. Paulus Comitolus S. J. Alex. Carriero.	1626

	Theologia scholastica.	Theologia polemica.	Patrologia.
1627	Andreas Rochmarinus O. S. Franc.*	Thomas de Jesus O. Carm. Balthasar Hager S. J. Joan. Raphael Cobenzl S. J.	
1628	Petrus Posnaniensis O. S. Franc. Joann. Matthaeus de Rispolis O. Praed.	Stephanus Moquot S. J. Philip. Eilbracht.*	
1629	Thomas de Lemos O. Praed. Joannes de Portugal O. Praed. Florentius Conrius O. Franc. Matthaeus de Sousa O. S. Franc.*	Carolus Scribanius S. J. Guilelmus Gifford O. S. Ben. Bernardus Galtier S. J. Dominicus Garzia. Balthasar Bologneti O. Serv. B. M. V. Antonius Herbek O. S. Aug. Hermannus Hugo S. J.	Andreas Schottus S. J. *Heribert. Rosweydus S. J.*

Historia ecclesiastica cum disciplinis annexis.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
Joannes Chenu. Alphonsus Maldonado O. Praed.* Alphonsus Fernandez O. Praed.*	Fabian. Justiniani Orat. Laur. Beyerlink.* Joannes B. Rossi congr. Som.*	Anastasius Germon. Henricus Zoesius. Joan. Bapt. Scortia S. J. Henr. de Villalobus O. Min.* Em. Laur. Suarez.*	1627
Ludov. de Bavia. Jul. Caesar Bulenger S. J.	Caspar Sanctius S. J. Thomas Malvenda O. Praed. Antonius Fernandius S. J. Joannes Gorcomius. Camillus Pulsictus O. Carmel.*	Honor. van Axel.* Marc. Ant. Othelius. Joan. Bapt. Vivianus.* Seb. Caesar de Menesas.*	1628
Heribert. Rosweydus S. J. Antonius Bosius. Petrus Bertius.	Joan. Hieron. Sòpranis S. J. Laelius Bisciola S. J. *Dominicus Garsia.*	Basil. Pontius O. S. Aug. Laurent. Bochel. Joan. Petrus Moneta O. Barn.* Melch. Rotelius.* Joannes Vasquez.*	1629

	Theologia scholastica.	Theologia polemica.	Patrologia.
1630	Petrus de Herrera O. Praed. Thomas de Ituren S. J. Philippus Faber O. Min. Livius Galantes O. Min.* Henr. Ant. Burgus O Serv. b. M. V.	Hieron. Floravantius S. J. Joannes Gouda S. J. Bern. Paxillus de Brzezek O. Praed. Silvester Noritius S.J. Joannes de Wiclen. Jacobus Scharpe S. J. Joannes Saller S. J. Neophytus O. S. Bas.*	Gabriel Albaspinaeus.
1631	Joannes Guissanus O. Carm. Antonius Ajossa cler. reg.* Alphonsus de Sanchez Zarzosa.* Eleuth. Albergonus O. Conv.*	Jacobus Keller S. J. Franciscus Garasse S. J.	
1632	**Didacus Ruiz de Montoya S. J.** Adamus Tanner S. J. Jacobus Granado S. J. Theod. Pybes de Adama O. Cist.*	Ludovicus a Castro O Min. Conv. Nicolaus Romaeus S. J. Josephus Malavalete S.J. *Adamus Tanner S. J.*	Richard Gibbon S. J. *Jac. Granado S. J.* *Petrus Lanselius S. J.*
1633	Martinus de Aloiz O. S. Aug. Nicolaus de Grachis O. S. Aug. *Joan. Malder.* *Aegid. Coninck S. J.*	Eduardus Weston. Theodorus Krall S. J. Joannes Frid. Rorich S. J.	

Historia ecclesiastica cum disciplinis annexis.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
Marcus de Guadalaxara. Arnold Raissius.* *Gabriel Aubespine.*	Bened. Fernandius S. J. Joan. van der Broeck. Bartholomaeus Petri.	Anton. Naldus O. Cler. reg.* Laurent. Portel O. S. Franc.*	1630
Edmundus Richer.	Joannes de Paiva.* Joan. de Reyroles O. Minim.* Joannes Garnerius.*	Martinus Bonacina. Lucas Castellinus Aemilius O. Pr.	1631
Franciscus Haraeus. Hieron. Vecchietti.*	Petrus Lanselius S. J. Antoninus Perez O. S. Bas.* *Franc. Haraeus.*		1632
Joseph. Visconti.	Thomas de Beira O. S. Franc.* Petrus a Jesu Maria O. b. M. de Merc.*	Aegid. Coninck S. J. Ferdin. de Castropalao S. J. Joan. Malder. Stephan. Weyms.	1633

	Theologia scholastica.	Theologia polemica.	Patrologia.
1634	Joannes Praepositus S. J. Ludovicus a Dola O. Cap.* Steph. del. Bufalo de' Cancellieri S. J. Didacus de Alarcon S. J. Andreas (Perusinus) O. S. Franc.*	Petrus Arcudius. Balduinus Junius O. S. Franc. Jacobus Hack S. J. Balthasar Chavassius S. J. Jacobus Stratius S. J. Caspar Lechner S. J.	*Matthaeus Rader S. J.*
1635	Didacus Alvarez O. Praed. Augustinus Oregius. Philib. Marchini O. Barn.* *Luis. Turrianus S. J.*	Adamus Contzen S. J. Joan. Maria a. S. Joseph. O. Carm. Alexander Regourd S. J.	
1636		Franciscus Gonçales O. Praed.* Joan. Matthaeus Caryophilus. Jacobus Gualterus S. J. Helferich Ulrich Hunnius. Joannes Arnoux S. J.	

Historia ecclesiastica cum disciplinis annexis.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
Matthaeus Rader S.J. Richard Broughton. Joan. Adolphus Cypraeus.*	Joannes Lorinus S. J. Georgius Kaldi S. J. Marcellinus de Pise O. Cap.* Franc. da Piedade Maciel. O. Praed.*	Hieron. Dandini S. J. Ant. Fern. de Corduba S. J. Ludov. Cressolius S. J.	1634
Dionys. Mutsaerts O. Praem.	Ludov. de Vera O. b. M. de Merc.* *Adam Contzen S. J.*	Paulus Laymann S. J. Luis. Turrianus S. J. Ambrosius Gaufreus. Paulus Boudot. Martin. Bresserus S. J. Fridericus Spee S. J.	1635
Henricus Philippi S.J. Claudius Robert. Franciscus de Bivar O. Cist. *Jacobus Gualterus S. J.*	Leander a s. Martino O. S. Ben. Jacobus Tirinus S. J. Thomas Massutius S. J. Gaspar de Villaroel O. S. Aug.*	Andreas Vallensis. Barthol. a S. Fausto O. Cist. Antonius Goffar. Joan. Bapt. Filesac.	1636

	Theologia scholastica.	Theologia polemica.	Patrologia.
1637	Theodorns Forestius O. Cap. Gregorius Martinez O. Praed. Georgius Hemelman S. J. Joannes Serrano O. Min. Mauritius Centinus O. Min. conv.* Hieronymus Perez.*	Petrus Pazmany S. J. Thom. Bacon (Southwellus) S. J. Elias Schiller.* *Antonius Perez O. S. Ben.*	
1638	Andreas Duvallius. Joannes Perlinus S. J. Didacus de Caceres O. S. Hieron.*	Zachar. Boverius O. Cap. Andreas Wagner S. J.	Sebastian. Caesar.*
1639	Joannes Wiggers. Hieronymus Fasolus S. J. Octavianus de Tufo S. J. Georg. Aurelius Dayneff O S. Aug.*	Jacobus Bidermann S. J. Guilelmus Wright S. J.	Georgius Galopinus O. S. Ben.*

Historia ecclesiastica cum disciplinis annexis.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
Abraham Bzovius O. Praed. Aloysius Aurelius.	Cornelius a Lapide S. J. Antonius Perez O. S. Ben. Joannes de Pineda S. J. Franciscus Pavone S. J. Martinus de Roa S. J. Alphonsus de Padilla O. Minim.*	Joannes a Costa. Engelb. Ewich S. J. Barthol. Berteaut.*	1637
	Sergius Risius. Balthasar Paez O. SS. Trin. Cornelius Jansenius ipr. Hieronymus de Cruce O. S. Hier.*	Barthol. Gavanti O. Barn.	1638
	Dominicus Ginnasius. Laur. de Ponte O. cler. min. Octavianus de Tufo S. J. Berlingher Ventimiglia. Joseph Speranza Orat.	Guilel. Mercerus. Franc. Ghetius O. Praed.* Baptista Fragosus S. J. *Joannes Wiggers.*	1639

	Theologia scholastica.	Theologia polemica.	Patrologia.
	Joannes Biescas O. Praed.	Theodorus Petrejus O. Carth.	Andreas du Chesne (Quercetanus).
	Josephus Balli.	Thomas Fitzherbert S. J.	
	Franciscus Collius.		
1640	Petrus Posnaniensis O. S. Franc.*	Joannes Kircher.*	
			Aubertus Miraeus.
			Theodorus Petrejus O. Carth.

Historia ecclesiastica cum disciplinis annexis.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
Jacobus Salianus S. J. Aubertus Miraeus. Didacus de Cea O. S. Franc.	Caspar Fernandez S. J. Placidus Nigidius.	Joan. Aegid. Trullench.*	
			1640
Andr. du Chesne.			

IV. TABULÆ CHRONOLOGICÆ

SECUNDUN NATIONES

	Italia.	Hispània et Lusitania.	Gallia.
1621	**Robertus Bellarminus S. J.** Anton Caraccioli cler. reg. Cyprianus Masi O. S. Aug.* Antonius Giggeus.*	Ludov. Montesinos. Ant. Fernandez.* Gregorius Baptista O. S. Ben.* Alph. Fernandez de Otero.* Roder. de Quesada et Molina.* Petr. Diaz de Aguero.*	Franc. Pithou. Daniel a s. Severo O. Cap.*
1622	August. Tornielli O. Barn. Bened. Justinianus S. J. Vincent. Filliucius S. J. Marc. Ant. Capellus O. Min. Conv. Alex. a Turre cler. reg. lat. Hieron. Medices O. Praed. Paulus de Blanchis O. Praed. Joan. Paulus Almerinus.*	Ludovicus de Tena. Joan. Gonçales de Albelda O. Praed. Hieron. Tamarit O. Min.* Franciscus Arriba O. S. Franc.* Joseph. Garcia O. Cist. August. de Quiros S. J. Vinc. Blascus de Lanuga.* Martinus de Carillo.*	Joan. Marius Scribonius O. Min.* Mich. Mauclerus.*

THEOLOGORUM

DISPOSITÆ AB A. 1621—1640.

Belgium.	Germania.	Anglia (Hibernia et Scotia).	Polonia et Hungaria.
	Joseph Burger O. S. Ben.		
Andreas Hojus.* Cornel. Lancillotus O. S. Aug. Joan. Gualt. Viringius.*	Conradus Vetter S. J. Jodocus Coccius S. J.		

	Italia.	Hispania et Lusitania.	Gallia.
1623	Alph. Villagut O. S. Ben. Ludov. Albertus O. S. Aug.* Archang. M. Gianius O. S. B. M. V.	Didacus Daza S. J. Joannes de Cruce O. Praed.* Joannes Tremiño.*	Fronto Ducaeus S. J. Nicol. Coeffeteau O. Praed. Valer. Reginaldus S. J. Joannes Puteanus O. S. Aug. Jacob. Severt.*
1624	Josephus Ragusa S.J. Petrus de Alagona S. J. Gabr. Pennoti ord. can. lat.* Franciscus de Primis.*	Joan. Mariana S. J. Cosm. Magalianus S. J. Ludov. Ballester S. J. Joannes Sanchez. Petrus de Ochogavia et Mauleon. Mich. Vasquez de Padilla S. J. Bernardus de Ribera O. Cist.* Barthol. Carthagena.*	Henr. Harvillaeus O. Cap.* Anastas. Cochlet O. Carm. Aegid. Camartus O. Minim.
1625	Franc. a Coriolano O. Cap. Fabric. Paulutius. Andr. Eudaemon Joannes S. J. (gr.) Petrus Capullius O. Min. Conv. Nicol. Alemannus.*	Blasius Verdu O. Praed. Joan. Fernandez O. Praed. Balthasar Navarette O. Praed.* Sancius Davila et Toledo. Seraph. de Freitas O. b. M. de Merc.* Martinus Carillo.*	Philippus Gamachaeus. Ludov. Richeome S. J. Claudius Rangolius O. Min. Andreas Alleret O. Conv.*

Belgium.	Germania.	Anglia (Hibernia et Scotia).	Polonia et Hungaria.
Leonardus Lessius S. J. Petrus Stevart. Thomas Saillius S. J	Joannes Pelecyus S. J. Hermannus Bosendorf S. J.		
Martinus Becanus S. J. Joan. Olivarius.	Franciscus Agricola. Joannes Zeschlin *	Petrus Anderson S. J.	
Jacob. Jansonius. Erasmus de Surlet Choquier.	**Jacobus Gretser S. J.**	Thomas Dempster. Eduard. Maihew O. S. Ben.*	

	Italia.	Hispania et Lusitania.	Gallia.
1626	Paulus Comitolus S. J. Laërtius Cherubini. Ang. M. Cherubini O. S. Ben.* Alexander Carriero. Philip. Ferrari O. Serv. B. M. V.	Valentinus Herice S. J. Petrus Hortigosa S. J. Aegid. de Praesentatione et Fonseca O. S. Aug. Franc. de Mendoza S. J.	Petrus Coton S. J. Ant. Fabr. Bleynianus. Iren. Avallonensis O. Cap.* Francisc. Juretus. Jeremias Ferrier.
1627	Anastasius Germon. Fabian. Justinianus Orat. Joah. Bapt. Scortia S. J. Joan. Bapt. Rossi congr. Som.*	Thomas de Jesus O. Carm. Alph. Maldonado O. Praed.* Alph. Fernandez O. Praed.* Em. Laurent. Suarez.* Henricus de Villalobos.	Joannes Cheun.
1628	Marc. Ant. Othelius. Joan. Matth. de Rispolis O. Praed. Joannes B. Vivianus.* Camillus Pulsictus O. Cam.*	Caspar Sanctius S. J. Thomas Malvenda O. Praed. Ant. Fernandius. Ludov. de Bavia. Seb. Caesar de Meneses.*	Steph. Moquot S. J. Jul. Caesar Bulenger S. J.
1629	Joan. Hieron. Sopranis S. J. Laelius Bisciola S. J. Anton. Bosius. Melch. Rotelius.* Petrus Moneta O. Barn.* Balthas. Bologneti O. Serv. B. M. V.	Basilius Pontius O. S. Aug. Thomas de Lemos O. Praed. Joannes de Portugal O. Praed. Dominicus Garzia. Matthaeus de Sousa O. S. Franc.* Joannes Vasquez.*	Bern. Galtier S. J. Laurent. Bochel.

Belgium.	Germania.	Anglia (Hibernia et Scotia).	Polonia et Hungaria.
Alard. Gazaeus O. S. Ben. Joan. Buzelin S. J.	Jac. Pontanus S. J. Theodorus Smising O. Min. Joan. Andr. Coppenstein O. Pr.* Christoph. Mayer S. J.	Hugo Cavelli O. Min. Thomas Worthington. Eduard Coffin S. J. Christoph. Holiwood S. J.	
Laur. Beyerlink. Henricus Zoesius.	Balthasar Hager S. J. Joan. Baph. Cobenzl S. J.		Andreas Bochmarinus O. S. Franc.
Honor. van Axel. Joan. Gorcomius.	Philippus Eilbracht.*		Petrus Posnaniensis O. S. Franc.*
Andreas Schottus S. J. Carol. Scribanius S. J. Herib. Rosweidus S. J. Anton. Kerbek O. S. Aug. Hermannus Hugo S. J. Petrus Bertius.		Florentius Conrius O. S. Franc. Guilelmus Gifford O. S. Ben.	

	Italia.	Hispania et Lusitania.	Gallia.
1630	Philip. Faber O. Min. Conv. Hieron. Floravantius S. J. Livius Galantes O. Min.* Henr. Ant. Burgus O. Serv. b. M. V. Antonius Naldus cler. reg.* Neophytus (graecus).*	Petrus de Herrera O. Praed. Thomas de Iturea S. J. Bened. Fernandius S. J. Marc. de Guadalaxara. Laurentius Portel O. S. Franc.*	Gabr. Albaspinaeus.
1631	Martinus Bonacina. Lucas Castellinus Aemilius O. Praed. Antonius Ajossa cler. reg.* Joan. Guissanus O. Carm. Eleuth. Albergonus O. Conv.*	Joannes de Paiva.* Alph. Sanchez de Zarzosa.*	Edmund. Richerius. Franciscus Garasse S. J. Joan. de Rayroles O. Minim.* Joannes Garnerius.
1632	Hieron. Vecchietti.* Petrus Arcudius (graecus.)*	**Didacus Ruiz de Montoya S. J.** Jacobus Granadus S. J. Theodor. Pybes de Adama O. Cist.* Antonin. Perez O. S. Bas.*	Joseph. Malavalete S J.

Belgium.	Germania.	Anglia (Hibernia et Scotia).	Polonia et Hungaria.
Joan. van der Broeck. Barthol. Petri. Joannes Gouda S. J. Arnoldus Raissius.* Joannes de Wiclen.	Joannes Saller S. J.	Jacobus Scharpe S. J. Silvester Noritius S. J.	Bern. Paxillus de Brzezek O. Pr.
	Jacobus Keller S. J.		
Nicol. Romaeus S. J. Franciscus Haraeus. Petrus Lanselius S. J. Ludov. a Castro O. Min. Conv.	Adamus Tanner S. J.	Richardus Gibbon S. J.	

	Italia.	Hispania et Lusitania.	Gallia.
1633	Joseph Visconti. Nicolius de Grachis O. S. Aug.	Ferdin. de Castro Palao S. J. Martinus de Alviz O. S. Aug. Thomas de Beira O. S. Franc.* Petrus a Jesu Maria O. b. M. de Merc.*	
1634	Steph. del Bufalo de' Cancellieri S. J. Balthas. Chavassius S. J. Andreas (Perusinus) O. S. Franc.* Hieronymus Dandini S. J.	Didacus de Alarçon S. J. Anton. Fernandez de Corduba S. J. Franc. da Piedade Maciel O. Praed.*	Joannes Lorinus S. J. Ludov. a Dola O. Cap.* Ludov. Cresolius S. J. Marcell. de Pise O. Cap.
1635	Augustinus Oregius. Joan. Maria a s Joseph O. Carm. Philib. Marchini O. Barn.*	Didacus Alvarez O. Praed. Luisius Turrianus S. J. Ludov. de Vera O. b. M. V. de Merc.*	Ambros. Gaufreus. Paulus Boudot. Alexander Regourdus S. J.
1636	Barthol. a. S. Fausto O. Cist. Thomas Massutius S. J. Joan. Matthaeus Caryophilus (gr.)	Franciscus Gonçales O. Praed.* Franciscus de Bivar O. Cist. Casp. de Villaroel O. S. Aug.*	Jacob. Gualterus S. J. Claudius Robert. Joan. B. Fillesac. Joannes Arnoux S. J.

Belgium.	Germania.	Anglia (Hibernia et Scotia).	Polonia et Hungaria.
Aegidius Coninck S. J. Joannes Malder. Stephanus Weyms.	Theodorus Krall S. J. Joan. Friedr. Rorich S. J.	Eduardus Weston.	
Joannes Praepositus S. J. Balduinus Junius O. S. Franc. Jacobus Stratius S. J.	Matthaeus Rader S. J. Joan. Adolphus Cypraeus.* Caspar Lechner S. J. Jacobus Hack S. J.	Richard Broughton.	Georgius Kaldi S. J.
Dyonisius Mutsaerts O. Praem. Martin. Bresserus S. J.	Paulus Laymann S. J. Adam Contzen S. J. Fridericus Spee S. J.		
Jacob Tirinus S.J. Henr. Philippi S. J. Andreas Vallensis. Antonius Goffar.	Helferich Ulrich Hunnius.	Leand. a s. Martino O. S. Ben.	

	Italia.	Hispania et Lusitania.	Gallia.
1637	Theodorus Forestius O. Cap. Franciscus Pavone S. J. Mauritius Centinus O. Min. Conv.* Aloisius Aurelius.	Antonius Perez O. S. Franc. Joan. de Pineda S. J. Gregorius Martinez O. Praed. Georgius Hemelman S. J. Joannes Serrano O. Min. Martinus de Roa S. J. Hieron. Peres.* Alph. de Padilla O. Minim.*	Joannes a Costa. Barthol. Berteaut.*
1638	Barthol. Gavanti O. Barn. Zacharias Boverius O. Cap. Lauretus de Franchis.	Joannes Perlinus S. J. Balthasar Paez O. Ss. Trinit. Didacus de Caceres O. S. Hieron.* Hieron. de Cruce O. S. Hieron.* Sebastian. Caesar.*	Andreas Duvallius.
1639	Hieron. Fasolus S. J. Dominicus Ginnasius. Laur. de Ponte O. Cler. min. Franciscus Ghetius O. Praed.* Berlingh. Ventimiglia. Joseph. Speranza.	Baptista Fragosus S. J.	

Belgium.	Germania.	Anglia (Hibernia et Scotia).	Polonia et Hungaria.
Cornel. a Lapide S. J.	Engelb. Ewich S. J. Elias Schiller.*	Thomas Bacon S. J	Petrus Pazmany S. J. Abraham Bzovius. O. Praed.
Cornelius Jansenius.	Andreas Wagner S. J.		
Joannes Wiggers. Guilelmus Mercerus. Georg Aurel. Dayneff O. S. Aug.* Georg. Galopinus O. S. Ben.*	Jacobus Bidermann S. J.	Guilelmus Wright S. J.	

	Italia.	Hispania et Lusitania.	Gallia.
1640	Franciscus Collius. Josephus Balli. Placidus Nigidius.	Joannes Biescas O. Praed. Didacus de Cea O. S. Franc. Joan. Aegidius Trullench.* Caspar Fernandez S. J.	Jacob. Salianus S. J. Andreas du Chesne.

Belgium.	Germania.	Anglia (Hibernia et Scotia).	Polonia et Hungaria.
Aubert. Miraeus. Theodor. Petrejus O. Carthus.	Joan. Kircher.*	Thomas Fitzherbert S. J.	Petrus Posnaniensis O. S. Franc.*

I. Theologia scholastica

ab a. 1621—1640.

117. Vere gloriosa est in theologiae *scholasticae* annalibus haec periodus. Quamvis vero natio *hispana* iterum et plurimos et summos protulerit theologos, liceat nobis initium ducere a *belgis*, qui illo gloriari possunt, quem semper tamquam exemplar et formam veri theologi suspeximus, Leonardo Lessio (Leys). Natum est hoc theologiae lumen Brechtae in Brabantia 1. Oct. 1554. Puer fuit sortitus animam bonam: pietati pariter et studiis ita deditus, ut virtutem et eruditionem sibi jam tum desponsasse videatur. Siquidem pia religione crebro jejunare, assidue precari, in templo et alibi versari, ut a popularibus suis *propheta* nominaretur. Coaetaneos suos, quo pacto Deum venerari et christiane vivere oporteret, instituebat. Prima literarum elementa puerulus adhuc usque adeo adamavit, ut cibo et somno, imo et lusui horas surriperet, et teneras adhuc manus suas ad exilem candelae calorem contra rigentem hiemem sub noctem foveret, ne brevi ad communem domesticorum ignem accessione exiguam temporis jacturam faceret. Tales tantosque in studiis fecit profectus, ut vix 17 annos natus philosophiae renunciaretur doctor, magistrique inter se contenderent, quis illum haberet discipulum. Verum Dei vocantis

gratiae obsequens societatem Jesus est ingressus 23. Junii 1572. Absoluto tirocinio Duacum mittitur ad docendam philosophiam, licet viginti tantum numeraret annos, quod magna cum approbatione toto septennio praestitit (1574—1581). Ingenti ardore humaniorum literarum studio simul incubuit, cujus ardoris en argumentum insigne. Evenerat aliquando, ut duos sodales graeco inter se sermone uti familiariter audiret. Quae res ipsum adeo incitavit, ut licet ignarus adhuc et in lingua ista peregrinus privato duorum mensium exercitio ipse sibi discipulus et magister eum progressum fecerit, ut Aristotelem e graeco in latinum prompte traduceret. Matutinas horas somno detrahebat, quas graecis consecraret. Super mensam quae latine legebantur, ea tacite secum convertebat in graecum: selectas quoque graecorum sententias memoriae commendabat tantaque fidelitate conservabat, ut s. Basilii de solitudine ad Gregorium epistolam, elapsis fere 50 annis ad verbum jam senex pronunciaret. Evoluto septennio Romam accitus est, ubi Francisco Suario [1]) in theologicis doctore biennio usus est, qui ipsum magni fecit. Haec porro erat ejus in studendo methodus: Legebat ex auctore quaestionem aliquam ea accuratione, ut nihil quod difficultatem faceret praetermitteret: illam diligenter ad certa revocabat puncta. Exinde clauso libro et obductis cubiculi fenestris totam quaestionem hac serie secum agitabat. Primo, quid rei esset; secundo, quae auctoris deductio, quae connexio; tertio, quae ad stabiliendum, quae ad infirmandum argumenta facerent; quarto, haec defendebat, impugnabat illa. Novas quoque rationes ipse in utramque partem commini-

[1]) Fuit illi cum Francisco Suario postea, sicut etiam cum Ludovico Molina et Gabriele Vasquez communicatio literarum, qui ejus in gravissimis quaestionibus judicium exquirebant.

scebantur, donec tandem statueret secum, quid de toto negotio judicandum esset. Denique reclusis fenestris strictim chartae animi sui conceptiones committebat, easque dubitationes, quas sibi ipse dissolvere non poterat, ut easdem vel cum aliis disputando enodaret, vel consultis auctoribus nova deliberatione elucidaret.

Studio theologico vix absoluto ipse theologiam Lovanii tradidit (1585) totos 15 annos summa nominis claritudine, et annis 17 theologorum sui ordinis studiis dirigendis praefuit. Verum dum Lovanii degeret, haud levis excitata est tempestas propter ejus de Scriptura[2]) s., providentia, praedestinatione reprobatione, gratia ac justificatione doctrina, quam facultas theologica 34 propositionibus comprehensam Bajo instigante[3]) censurae subjecit atque damnavit, quod illa

---

[1]) Hujus tempestatis historiam cf. ap. Eleutherium (Livinum Meyer) Hist. controv. de auxiliis l. 1. et in continuat. hist. eccles. Fleurii l. 178. §. 15 ss., Werner der h. Thomas 3, 381 ss. etc.

[2]) Omnium propositionum minus probanda est haec (3): „Liber aliquis, qualis forte est secundus Machabaeorum humana industria sine assistentia Spiritus s. scriptus, si Spiritus s. postea testetur, nihil ibi esse falsum, efficitur Scriptura s.“ Cf. tamen annot. seq.

[3]) Bajo instigante has controversias fuisse excitatas affirmat Habert, De la defense de la foi sur la grace c. 14. §. 3; testatur etiam Lessius ap. Eleutherium hist. controv. de aux. l. 1. c. 6. Cf. quoque Stapletonii ep. ad Joan. Styrenum episcopum middelburgensem ap. Duchesne, in qua testatur se fere easdem theses docentem Toletum Romae audisse, atque etiam se eas in suo *de justificatione* opere tradere „quare nihil novum facio, subjicit, si patrum nunc doctrinam libenter tueor.“ Histoire du Bajanisme, Douai 1731. p 227; Katholik 1868. v. 19. p. 286. Conjici id quoque exinde potest, quod Lessii doctrina directe erat opposita Baji opinionibus, quae plures tunc asseclas Lovanii numerabant, quodque Jansonius Baji familiaris primas fere partes habuerit hac in controversia. Ceterum hac de re haec refert Lessius l. c. „Exhibuerunt nobis quasdam propositiones hinc inde ex no-

scil. Semipelagianismo faveret, praedestinationem post praevisa merita, gratiae universalitatem tueretur et gratiam non ex se efficacem (actus deliberati) propugnaret etc.: hinc propositiones notatae fuere tamquam *peregrinae*, *offensivae* et *periculosae*. Hujus censurae exempla ad Belgii antistites et ad facultates parisiensem et duacenam transmissa fuere. Insuper facultas lovaniensis, ut semper quantum penes illam staret, doctrinam hisce articulis oppositam tueretur, academiae impensis publicam cathedram ad confutandas Lessii opiniones instituit dotavitque, eamque credidit Jacobo Jansonio acerrimo Lessianae doctrinae adversario, Michaeli autem Bajo in paucis caro et famosi Jansenii magistro. Lovaniensem facultatem secuta est duacena censuramque vehementioribus adhuc verbis conceptam [1]), cujus auctor Estius dicitur, in has propositiones promulgavit. Cum interim controversiae et disputationes ferverent, plura quoque scripta utramque in partem divulgarentur, adeo ut in dies dissidiorum flammae magis ac-

---

stris lectionibus, prout eas auditores exceperant, detractas et avulsas, omissis iis, unde possent intelligi: et rursus petierunt, an eas pro nostris exhiberemus. Respondi meas esse, sed truncatas et suis locis avulsas, ita ut qui eas lecturi essent, non facile possent intelligere, quorsum aut qua occasione dictae essent. Itaque confeci 34 conclusiones breves et apertas, quibus continerentur omnia dogmata, quae ipsi notassent, et ea, quae non videbantur intellexisse, explicarentur clarius.“ Inter has autem non reperiuntur tres priores de s. Scripturae inspiratione. Facultas autem lovaniensis non has, sed illas, quas ipsa collegerat, censurae subjecit. Ceterum discrimen respicit magis enunciationis modum, quam ipsam *doctrinam*.

[1]) Hujus tamen facultatis censura dolose obtenta, et importune extorta fuit teste Stapletonio l. c. et ipsa facultate duacena, quae id post aliquot annos declaravit. Cf. Duchesne p. 279 ss. Lessio favebant academiae moguntina, trevirensis et ingolstadiensis. Harum declarationes cf. ap. Eleutherium l. 1. c. 11.

cendi viderentur, e re censuit fore Sixtus V. ad componenda haec dissidia Lovanium mittere Octavium Frangipanum episcopum Calatinum suum apud colonienses nuncium, qui utrique parti silentium imposuit, donec auctoritate apostolica sententia ferretur, quae tamen nunquam fuit prolata. Imo Sixtus V. a damnanda Lessii de gratia doctrina plane alienus fuit, cum illius propositiones *sanae doctrinae* [1]) articulos vocaverit. Nec facultas parisiensis, quamvis societati Jesu haud propitia, unquam induci potuit, licet sollicitata, ut facultatum lovaniensis et duacenae imitaretur exemplum.

Indefessa diligentia Lessius ad finem usque vitae studiis incubuit licet fractus doloribus, viribus diuturno labore ita jam exhaustis, ut in carne videretur sine carne trahere animam. Parcissimus erat temporis, laboris pertinax. Sapientiam ejus admirandam maxima ornabant modestia et animi demissio, ut illam quaqua poterat ope occultaret, nunquam de se suisque rebus, nisi gravibus traheretur motivis, ageret. Undique ab eo repetebantur tamquam ab oraculo responsa: ipse vero dubiis in rebus et majoris momenti negotiis brevem dari sibi moram postulabat, quo illa teste Deo suaque conscientia discuteret et praevia oratione expediret. De sua sententia libens volensque discedebat, quoties ab aliis valida vel in speciem argumenta proferebantur. Solebat hisce fere gradibus scientiam suam deprimere: primo suum omne scire cum omnium mortalium in unum collecta scientia librabat; ad quam tantulum illud esse, quantulum ad vastum montem

[1]) Refert l. c. Habert Lessium suos articulos Romam misisse ad sedem apostolicam. „Pontifex autem, prosequitur ibidem, qui doctissimus erat, convocato coetu cardinalium post longam et profundam discussionem illas omnes propositiones approbavit tamquam articulos *sanam doctrinam* continentes.“ Cf. scripta ad hanc q. spectantia ap. Backer, Bibliothèque des Écrivains de la Comp. de Jésus 1, 454 ss.

arenula et guttula ad oceanum inveniebat. Exinde immane illud humanae scientiae angelis opponebat, quorum tanta sapientiae vis est et praestantia, ut pari intercapedine omnem universi generis humani scientiam excedant, qua hominum omnium sapientia singularis hominis scientiam antecellit. Ab his ad eos transibat spiritus, qui necdum quidem procreati in divina tamen potentia reconduntur. Ab istis denique ad sapientissimi numinis inexplicabilem scientiam. Ex quo tandem sic rationes colligebat: Si mea scientia mortalium omnium collata scientiae instar habet arenulae, quid habet composita angelicae? quid seraphicae? quid divinae? quid est quod de mea scientia, quae adeo usque exilis est, ut prope sit nihil, mihi ipsi blanditias faciam? etc. Inter schedas, quibus quae sibi servanda proposuerat, inscripsit, multa ne passim innotescerent, graece fuerunt concepta. Septem capita continebat una quaedam (octavum abdiderat caracteribus ignotis) in haec verba: 1. Neminem vituperare: 2. ante studium cor elevare; 3. pro capiendo consilio orare: Deus qui corda fidelium etc.; Actiones nostras etc.; 4. in surgendo orationem, Concede, quaesumus etc., usurpare; 5. in rebus dubiis et perplexis ad luminis divini fontem confugere; 6. ubique impetum cohibere et pacifice agere; 7. modum in refectione servare et memorem esse coelestis voluptatis. Cunctorum una vox erat, humili, suavi, seria, pia Lessii conversatione sese velut quadam vi magnetica attractos laetiores, doctiores, ad virtutem promptiores effectos esse. Levissimas etiam culpas contentione summa aversabatur, atque ad peccati mentionem exhorrescebat. Defectus tenuissimos, quos se in aliorum conspectu admississe rebatur, ex pectoris intimo deplorabat. Octo ante mortem diebus, cum de re quapiam coram alio questus sibi esse videretur, toto fere horae quadrante, nullo admisso solatio, manantibus dolore lacrimis, se depre-

cabundus accusavit. Candoris, simplicitatis, sinceritatis amator erat commendatorque, ipsam mendacii vel solam speciem detestabatur, nunquam quo sua tegeret ambiguo restrictoque modo locutus. Gravissimis morborum colicae, calculi, herniae duplicis, languentis ructantisque stomachi tormentis [1]) voluntarias etiam flagellationes adjecit et crebra jejunia. Totos 30 annos una esitatione per diem eaque pertenui vixit, extra eam nihil unquam potus admisit. In cubiculi sui pariete hanc epigraphen fixerat: *Amor meus crucifixus est.* Vitam demum innocentissimam, piissimam [2]) doloribusque plenissimam non sine sanctitatis fama morte commutavit 15. Januarii 1623. a. aetatis 69. Magni eum fecit Urbanus VIII., qui de eo ita pronunciavit [3]): „Erat mihi Leonardus Lessius probe notus; usus enim sum eo familiariter Romae; ex illa occasione semper illum maximi feci ob eruditionem singularem; attamen longe magis suspexi ejus virtutem: erat enim summe humilis et rarae pietatis. Ideo ipsum habeo pro magno in coelis.“

118. Insignis Lessii sapientiae testes sunt tot lucu-

---

[1]) Quantum tota fere sua vita pateretur, colligi quoque potest ex voto inter ejus schedas reperto, quod sic habet: „Beatissima Virgo, si dolores istos abstuleris, voveo omnibus profestis tuis jejunium in pane et aqua; rosarium in profesto et ipso die; horas b. Virginis omnibus sabbatis, nisi superior vel justa causa obstiterit, et festis Purificationis, Annunciationis, Praesentationis, Assumptionis, Nativitatis, Conceptionis. Non cupio auferri, nisi sit ad majorem Dei gloriam et meam salutem etc.“

[2]) Plura cf. ap. Sotwellum, Biblioth. script. Soc. et in vitae compendio, quod prodiit (ed. 2.) Ingolstadii 1658. Testatur vero Foppens in bibl. belg.: „Exstat in bibliotheca archiep. mechlin. processus ms. de vita et virtutibus Lessii, de cujus beatificatione apud s. Sedem postulanda paulo post ejus mortem agi coeptum erat.“

[3]) In vitae comp. c. 23, n. 122.

lenta opera, quae omnia veritatem probant encomii: „Anima erat illi serena semper et innubis, pellucida, crystallina, rerum divinarum humanarumque imaginibus speculi in modum perpetuo fulgida [1]).“ Excellunt ejus opera *idearum nobilitate, expositionis nitore* atque candore, *comparationum luminibus:* non solum mentem illuminant, sed et affectum pascunt et accendunt cor, quod in primis verum de illo, cui titulus: *De perfectionibus moribusque divinis* ll. 14, Antwerpiae 1620. in 4⁰; Parisiis 1620; additionibus aliquot aucti cum aliis opusculis Antwerpiae 1626; Lugduni 1656; recusi Friburgi Brisgoviae 1861. Disserit in hisce ll. de singulis Dei perfectionibus, earum notiones distincte admodum exponit atque declarat, aptis comparationibus illustrat, solidis argumentis ex revelationis fontibus rationisque penu illas Deo vindicat, fructus exinde practicos pro morum informatione colligit meditationesque suas devotissima mentis atque cordis ad Deum elevatione concludit. Hinc de iis scribit Perrone [2]): „Praeter singularem in dicendo claritatem id sibi peculiare vindicat piisimus hic auctor, ut lectorum corda mire accendat ac in Deum moveat, praesertim in suis recollectionibus precatoriis, in quibus dum summam colligit eorum omnium, de quibus praecedentibus capitibus late disseruerat, egregias precationum formulas exhibet.“ Utiliorem de hoc argumento librum, magisque commendandum tironibus praesertim sacrae disciplinae, in universa theologia vix reperimus, estque vere exemplar, secundum quod reliqua theologiae argumenta essent tractanda. Cum hoc opere cohaeret aliud opusculum, Lessio ipsi in primis carum, cui quatuor vel quinque diebus ante mortem finem imposuit, scil.: *Quinquaginta nomina Dei* seu

---

1) In comp. vitae c. 6.

2) Praelect. theolog. t. 4. annot. ad n. 186.

divinarum perfectionum compendiaria expositio, vel: Opusculum asceticum quinquaginta considerationum de 50 nominibus Dei in 3 libellos viae purgativae, illuminativae, unitivae distributum, Bruxellae 1640; Lovanii 1643. et saepius alibi, iterum Friburgi Brisgoviae 1862. in 16°. Alia ejusdem opera sunt: *De gratia efficaci, decretis divinis, libertate arbitrii et praescientia Dei conditionata disputatio apologetica; — de praedestinatione et reprobatione angelorum et hominum*, in qua disputatione illam tuetur sententiam, cujus occasione ita ad eum scripsit s. Franciscus Salesius [1]): „Cognovi P. V. sententiam illam antiquitate, suavitate ac Scripturarum nativa auctoritate nobilissimam de praedestinatione ad gloriam post praevisa merita amplecti ac tueri, quod etiam mihi gratissimum fuit, qui nimirum eam semper ut Dei misericordiae ac gratiae magis consentaneam ac amabilem existimavi, quod etiam tantisper in libello de amore Dei indicavi." *De praedestinatione Christi: de summo bono et aeterna beatitudine hominis ll. 4*, Antwerpiae 1616, Friburgi Brisgoviae 1869 [2]); *de providentia Numinis et animi immortalitate ll. 2 adversus atheos et politicos*, Antwerpiae 1613, 1617 [3]).

---

[1]) Cf. hanc epistolam ap. Backer 1, 444, ejus versionem in Katholik 1866. v. 15. p. 689. Authentiam contra nonnullos tuetur Eleutherius in historia controv. de auxiliis vindic. l. 1. c. 11. Non immerito de hoc duplici libro intelligi debent illa Grotii: „Quid attinet Molinistarum nomen societati (Jesu) toties objicere, cum si quid Molinae exciderit periculosius, id posterioribus jesuitarum, *praecipue Lessii*, scriptis sit castigatum?" Epist. 154. Joanni Cordesio 15. Oct. 1633. inscripta.

[2]) Haec tria opuscula prodierunt tum cum aliis Antwerpiae 1626; tum seorsim ab aliis sed conjunctim ib. 1610.

[3]) De hoc opere scribit Werner, postquam summam illius proposuaret (Franz Suarez 1, 538 ss.) ita p. 545: Lessius schrieb für die Bedürfnisse seiner Zeit und man darf sagen, dass er in dieser Hinsicht

Quae fides et religio sit capessenda consultatio cum appendice, qua quaestionibus quibusdam, quae ipsam consultationem spectant, respondetur, Antwerpiae 1609, 1610, 1614; Coloniae 1611, 1615, 1648; Taurini 1708 [1]). Huic consultationi magnus heros Joannes Nassovius aliique suam ad orthodoxos accessionem acceptam ferunt [2]). *De Antichristo et ejus praecursoribus*, Antwerpiae 1611 in 8; *disputatio de vitae statu deligendo et religionis ingressu qq. 12 comprehensa*, Antwerpiae 1613. in 8°; 1617; *de bono status eorum, qui vovent et colunt castitatem in seculo* [3]), Coloniae 1615; *Hygiasticon seu de vera ratione valetudinis bonae et vitae una cum sensuum, judicii et memoriae integritate ad extremam senectutem conservandae.* Subjungitur tractatus Ludovici Cornari Veneti eodem pertinens ex

---

Vorzügliches geleistet habe und zweifelsohne zu den begabtesten Köpfen seines Ordens und seines Standes gehörte. Eine motivirte Antwort und spezielle Rücksichtnahme auf die vom Standpunkte der Deisten, Fatalisten und Freidenker erhobenen Einwürfe gegen den Vorsehungsglauben darf man bei ihm freilich nicht suchen.“ Feller (Biogr. univ. 2, 69) hoc opus dicit „plein de pensées justes, profondes et touchantes;“ ac generatim de Lessii scriptis pronunciat, ea esse „pleins de lumières et de sentimens, écrits avec beaucoup de clarté, d'élégance et d'intérêt.“

[1]) Feller l. c. „Ouvrage qui dans sa brièveté forme un excellent traité de controverse, par lequel beaucoup d'hérétiques ont été ramenés à l'Eglise.“ Backer 1, 455: „Cet ouvrage fut traduit en plusieurs langues et fut vivement combattu par les Protestants.“ Recenset dein ibidem plures protestantium libellos contra hanc Lessii consultationem editos. Libros tres apologeticos pro hac consultatione scripsit Hermannus Hugo S. J. bruxellensis († 1629) vir plane insignis de quo cf. Sotvellum et Fabricium 6, 545.

[2]) In Lessii Vita cit. c. 6. n. 24.

[3]) Backer l. c. p. 457: Cet ouvrage parut sous le nom de Leo Hubertinus a s. Dionysio s. theologiae doctore; il fut traduit en plusieurs langues.

italico in latinum sermonem ab ipso Lessio translatus [1]), Antwerpiae 1613. in 8⁰; 1614, 1623; Cantabrigiae 1634; Romae 1673. Haec omnia, quae hucusque recensuimus, continentur editione, quae prodiit Antwerpiae 1626. in f. hoc titulo: *Opuscula, quibus pleraque s. theologiae mysticae explicantur, et vitae recte instituendae praecepta traduntur* [2]). Alia Lessii opera sunt: *Defensio potestatis summi pontificis adversus l. regis magnae Britanniae, Guil. Barclaii scoti et M. Georgii Blacuelli* [3]), Caesaraugustae 1611. in 4⁰; *discussio decreti magni concilii lateranensis et quarundam rationum annexarum de potestate Ecclesiae in temporalibus et incommoda diversae sententiae* (sub nomine Guil. Singletoni), Albini 1613. in 8⁰, contra quam insurrexit Rogerus Widdringtonus anglus catholicus in sua *Discussione discussionis* (Augustae 1618. in 4⁰). Laudatissimum est Lessii opus *de jure et justitia ceterisque virtutibus cardinalibus* ll. 4 ad 2, 2. d. Thomae a q. 47—171, Lovanii 1605. in f., Antwerpiae 1609, 1612 (editio auctior

---

[1]) Hujus libelli, e quo plura salutaria monita et consilia hauriri possunt, lectionem propter easdem commendamus rationes, quae Lessium ad scribendum impulerunt. „Accedit, inquit ipse c. 1, quod finis et scopus, quem hac in re potissimum specto, theologo sit dignissimus. Hic est, ut plurimis viris religiosis et aliis pietati addictis suppetat commoda ratio, qua Deo Domino nostro longo tempore facilius, laetius et ferventius serviant cum magna sua spirituali voluptate et ingenti merito aeternae gloriae. Incredibile enim dictu est, quanta facilitate et interna consolatione vacetur orationi, recitentur preces canonicae, peragatur Missae sacrificium, incumbatur rerum meditationi divinarum, legatur s. Scriptura ab iis, qui vel cum mediocri talium rerum scientia sobriae vitae sunt addicti.“ Plurimae versiones hujus libelli cf. ap. Backer l. c.

[2]) Aliae opusculorum Lessii collectiones prodierunt Lutetiae Parisiorum 1626, 1655; Lugduni 1651.

[3]) Magni hanc fecit Paulus V., si fides Vitae cit. c. 6. n. 25.

et castigatior) etc. 1626. cum appendice *de montibus pietatis*: Lugduni 1630. (cum altera appendice Theoph. Raynaudi *de aequivocationibus et mentalibus restrictionibus*) etc. [1]). Ratione hujus operis Lessius auctoribus in re morali classicis et probatissimis accenseri potest [2]). Maximi illud fecit Albertus Pius Belgarum princeps, qui „Lessii volumen de justitia uti fidelissimum consiliarium semper in mensa, cui assidere solitus cum audientiam daret, una cum gladio asservabat, ut responsa sua et austriacis armis et Lessiana sapientia vallata esse demonstraret [3]).“ Ejus *compendium* prodiit Duaci 1634. in 8⁰. Post Lessii mortem prodierunt: *De beatitudine, de actibus humanis* (in 1, 2. D. Thomae), *de incarnatione Verbi, de sacramentis et censuris* (in 3. p. D. Thomae) *praelectiones theologicae*. Accesserunt ejusdem variorum casuum conscientiae resolutiones, Lovanii 1645. in f., Parisiis 1648. Plura sat magna opera reliquit mss. [4]) Absolvemus verbis doctissimi Justi Lipsii, qui Lessium nostrum magni fecit eoque usus est conscientiae moderatore. Hic in theologica Lessii opera ita panxit:

Videsne lector hoc opus? Sophiae vides
Opus sacratae. Quidquid illa condidit
A condito orbe conditum his libris habes.

---

[1]) Saepissime recusum fuit egregium hoc opus. Backer l. c. recenset inter 30 an. sex editiones, quae Antwerpiae, et septem, quae Parisiis, Lovanii, Lugduni et Venetiis prodierunt. Neque ipse videtur omnes recensuisse. Turrius de camb. d. 3. q. 14. n. 1 hanc Lessio laudem tribuit, inter omnes, qui de cambio scripserunt sive theologi sive juristae, neminem illo praxim cambiorum intimius novisse.

[2]) Cf. annot. 1. supra p. 238. Gury eum dicit „auctorem valde commendatum nitida expositione.“

[3]) In Lessii vita cit. c. 6. n. 23.

[4]) Cf. Sotvellum in bibl. Script. S. J. Backer 1, 458, quem cf. etiam 7, 292 ss. de variis Lessii operum editionibus.

Abyssus ante et pelagus hoc rerum fuit.
Sed iste lucem fecit et compendium.
Sublimia hic videbis et subtilia:
Humanaque hic videbis et coelestia.
In pauca tibi sed vera verba conferam:
Philosophus esse qui voles, lege hos libros,
Theologus esse qui voles, lege hos libros.

119. Praeter Lessium memoria plane digni sunt Martinus Becanus, de quo tamen inter theologos polemicos loquemur, et Joannes Praepositus S. J. atrebas, „vir egregie doctus et vastae mentis in pusillo nec optime tornato corpusculo [1].“ Philosophiam Duaci quadriennio, theologiam scholasticam totis 16 annis partim Lovanii, partim Duaci professus est. Morti proximus Christum in ss. Eucharistiae sacramento in haec verba contestatus est: „Domine Jesu, si quid unquam docui, si quid scripsi, quod Ecclesiae tuae ex usu et commodo esse possit, paratissimus sum id omne meo sanguine consignare: si quid autem haereticum, revoco; si quid erroneum, temerarium, vanum, mordax aut imprudens dixi, totum id revoco iterumque revoco.“ Vitam finivit Montibus Hannoniae 8. Jun. 1634. a. aetatis 63. Scripsit *commentaria in 1. p. s. Thomae de Deo uno et trino, de angelis, de operibus sex dierum*, Duaci 1631. in f.; *in 1, 2. s. Thomae de beatitudine, actibus humanis, peccatis, legibus et justificatione*, ib. 1637. in f.; *in 3. p. s. Thomae de incarnatione Verbi divini, sacramentis et censuris*, ib. 1629. in f. In quaestionibus moralibus auctoribus gravibus accenseri potest. — Joannes Wiggers diestemensis (n. 27. Dec. 1571, † 29. Martii 1639.) doctor lovaniensis (1607.), docuit theologiam prius Leodii, dein 26

[1]) Sotvellus l. c.

annis in academia lovaniensi (1611.) cum magno universitatis commodo. Non facile se nec sua jactabat, nec alienorum contemptor erat, sincerus et sine fuco, in conversatione gravis minimeque superbus [1]). Scripsit *commentaria in s. Thomam in 1, 2.; in 2, 2. qq. 1—41. de virtutibus theologicis fide, spe et charitate; de jure et justitia ceterisque virtutibus cardinalibus cum suis annexis*, Lovanii 1689. in f. 1702; *in 3. p. qq. 1—26. de Verbo incarnato* „in quibus commentariis, inquit Aubertus Miraeus, nihil nisi summe elaboratum, solidissimis argumentis subnixum, clarissima et brevi tamen methodo tradidit, quidquid in aliorum fusioribus scriptis scitu dignum est idque stilo ut facili et ad docendum apto, ita minime affectato." — Georgius Aurelius Dayneff O. S. Aug. [2]) in abbatia s. Huberti cathedrae theologicae moderator typis publicis emisit opus: *De triplici mundo divino, angelico et humano*, Leodii 1639. in f.

120. *Hibernus* est Hugo Cavelli Ord. Min. strictioris observantiae, dunensis „vir ingenio, pietate, doctrina celeberrimus. Lovanii in collegio s. Antonii de Padua theologiam plurimis annis est professus; inde propter singularem

---

[1]) Feller, Biographie universelle 2, 98: „Wiggers fit fleurir la science et la vertu, et finit, par une mort sainte, une vie laborieuse . . . On a de lui des Commentaires latins sur la Somme de s. Thomas, 4 v. in f., écrits d'une manière solide et méthodique, mais d'unè style trop négligé. L'auteur ne suit pas servilement s. Thomas; il soutient même quelques sentiments qui sont opposés à ceux de ce s. docteur. Il y a plusieurs questions où en homme prudent il ne décide point, réserve que les théologiens et toutes les espèces de savants devraient plus souvent imiter."

[2]) Cf. Ossinger, biblioth. august. p. 290 ubi dicitur „vir incomparabilis ingenii divina humanaque sapientia clarissimus."

in rebus agendis industriam ordinis seraphici definitor renunciatus, cum multis annis pro ordine laboribus ac curis summa cum laude perfunctus esset, Romam jussu Benigni a Genua ordinis sui generalis vocatus celeberrimam theologiae cathedram in coenobio s. Mariae de Aracoeli occupavit, summoque omnium applausu docendo illustravit. Tandem vero mortuo Petro Lombardo Urbani VIII. P. M. auctoritate archiepiscopus armachanus et totius Hyberniae primas est declaratus. Verum, o invidum magnis ingeniis fatum! dum ad iter in Hyberniam sese accingit, imposita de arte bene moriendi ultima manu insperato et inexspectato fato abripitur 22. Sept. a. 1626. (a. aetatis 55). Illum et ordo seraphicus et Hybernia adhuc deplorant [1]).“ Praeter opera philosophica [2]) edidit *Scoti commentaria in 4 ll. sententiarum* recognita, annotationibus, indicibus ac citationibus celebriorum doctorum exornata: praemisit *Scoti vitam*, adjecit *apologiam* pro eodem vindicando ab injuriis per Abrahamum Bzovium [3]) illatis et appendicem diffusam ad q. 1. dist. 3. l. 3. positam in calce ejusdem l. pro asserenda immaculata conceptione V. Mariae, pro qua adducit testimonia 16 seculorum, Antwerpiae 1620. v. 3 in f. — E *polonis* duo Scotum illustrarunt Andreas Rochmarinus O. S. Franc. reg. obs., qui scripsit *commentaria in l. 1. sententiarum Scoti*, Venetiis 1627. in f., et a. sequenti ibidem prodierunt Petri Posnaniensis reg. pariter obs., viri pii et docti [4]) *commen-*

[1]) Nicolaus Vernulaeus academiae lovan. p. 174.

[2]) Cf. Joannem a. s. Antonio in bibl. franc. 2, 85.

[3]) Cum Nicolaus Jansenius O. Praed. Bzovii partes susciperet, exaravit Cavelli Apologiam apologiae, quae prodiit Parisiis 1623. sub nomine Hugonis Magnetis sui discipuli.

[4]) Cf. Bibl. franc. cit. 2, 466. A Stravolsco dicitur (de Poloniae illustribus scriptoribus p. 173) vir *doctus, argutus* et *judiciosus*.

taria in l. 1. sententiarum Scoti, in quibus doctoris textus elucidatur et adversariorum sententiae refelluntur. Praeterea *Decisiones totius theologiae speculativae et moralis*, Venetiis 1629. in 4⁰. Scripsit quoque *quaestiones* subtilissimas *in reliquos Scoti ll.*, sed utrum prodierint nobis est incompertum. — Alter hibernus pariter O. S. Franc. est Florentius Conrius coniacensis, auctor jansenianis non ingratus. A Clemente VIII. in Hiberniam amandatus fuit, ut exercitui a Philippo II. in subsidium catholicorum misso suo adesset consilio, mox archiepiscopus tuamensis, per anglos proscriptus modo in Belgio, modo in Hispania a patria exsulabat. In hoc diuturno exsilio totum se dedit s. Augustini operibus evolvendis. Universam librorum molem septies perlegit et vicies quidquid ad gratiae controversias cum Pelagio aliisque haereticis spectabat, et si quem nodum difficilem incidebat, orationem adhibuit et jejunium († 1629. sec. alias 1631). Scripsit quamplurima [1]) ut *de gratia Christi*, Parisiis 1646; *de statu parvulorum sine baptismo decedentium ex hac vita juxta sensum b. Augustini*, Lovanii 1624, 1635; Rothomagi 1643, in quo „omnium studia vicit . . . fusissime ex ss. literis et Augustino sensibiles infantium poenas demonstravit [2]).“ Dignum hunc l. censuerunt janseniani, quem appendicis instar adderent Jansenii operi Augustinus. *Peregrinus Jerichontinus* [3]), in quo disserit de misero statu naturae lapsae, de vulneribus per peccatum inflictis, de remedii necessitate eoque per Christum adhibito, subjecta pro operis

[1]) Cf. Joan. a s. Antonio l. c. 1, 351.

[2]) Norisius in vindiciis Aug. c. 3. §. 5. In bibl. franc. dicitur his l. „doctorum fere omnium virorum, academiarum lovaniensis et duacenae encomiis commendatus.“

[3]) Distingui hic l. debet ab altero Joan. B. Sinnichii († 1615) *Peregrinus hierosolymitanus*, ejusdem spiritus opere.

argumento parabola illius, qui descendebat ab Jerusalem in Jericho et incidit in latrones, qui dispoliaverunt eum plagasque imposuerunt (Luc. 10), Parisiis 1641, 1644. in 4^{0}; *de Augustini sensu circa b. Mariae V. conceptionem*, Antwerpiae 1619. in 4^{0}.

121. In *Germania* floruerunt Joannes Pelecyus S. J. ulmensis, philosophiam 9 annos, theologiam 19 professus († 31. Dec. 1623. a. aetatis 78), cujus plurimae (15) prostant *disputationes theologicae*[1]) in academia habitae dilingana (ab a. 1584—1591), et: *Malum summi mali* sive *de infinita gravitate peccati mortalis* ll. 5, Monachii 1615; Theodorus Smising O. Min. westphalus, qui morum suavitate, pietate ac eruditione Lovanii eluxit. De eo ita scribit Nicolaus Vernulejus[2]): „Illud vero egregium sane theologorum decus praematuro nimis fato ex sacra hujus scholae cathedra nuper abreptum fr. Theod. Smising, cum 48. aetatis a. nondum explevisset (22. Oct. 1626), hodie adhuc theologi lugent, boni omnes moerent. Ut hoc tantum dicam, hic erat si quisquam vir bonus et sapiens . . . Hic vir a theologia magnus et vix ulli cedens, vivere si diutius potuisset, nulli . . . Erat matura in illo virtus et suis sanctimoniae radiis clarescebat. Dignus terra, qui tam doctus: dignus coelo, qui tam sanctus. Ideo aut in schola semper, aut museo, aut in templo Smising erat. Unum illi opus studere et orare. Posteritas, quae scripta ejus admirabitur, longiorem illi fuisse vitam frustra optabit.“ Ejus scripta sunt: *Disputationum theologicarum de Deo uno*, Antwerpiae 1624. in f.; *de Deo trino*, ib. in f. 1626. His celebrior est Adamus Tan-

---

1) Cf. Backer 4, 535. Cum hae disputationes nonnisi paucis constent paginis, ab iis recensendis abstinemus.

2) In Acad. lovan. p. 174.

ner[1]) S. J. oenipontanus, qui perpetuo theologiam discipulus magni Gregorii de Valentia et Gretseri, aut discendo aut docendo aut scribendo tractavit. Ingolstadii primum tradidit sacrae linguae praecepta, deinde Monachii fidei controversias et theologiam de moribus, quo tempore pro Gretsero Ratisbonae interfuit[2]) publicae disputationi inter serenissimos duces bavarum et neoburgicum (1601). Ex eo praelio redux in praemium rei bene gestae doctorali theologiae laurea decoratus Ingolstadii annos 15 theologiam scholasticam eximia cum laude tractavit. Illum fama doctrinae celebrem Mathias imperator Viennam accersiit, ut pro Martino Becano theologiam explicaret. Ferdinandus vero II. pragensis academiae eum constituit cancellarium. Suecos fugiens mortuus est in itinere patriam versus in pago Unken dicto 25. Maji 1632. a. aetatis 60. Vir fuit ingenio acri, serio, sedulo, paucorum verborum, magnarum cogitationum; latine, graece, hebraice egregie doctus; historiae ecclesiasticae peritissimus; ss. patrum et antiquitatis diligens et indefessus pervestigator. Magna

---

[1]) Distingui hic debet a Mathia Tanner S. J. bohemo (1630—1692), cujus duo sunt opera magis nota: *Societas Jesu usque ad sanguinis et vitae profusionem militans*, Pragae 1675. in f. „ouvrage peu commun et recherché“ secundum Backer 5, 719 s., secundum Feller vero (2, 178.) „histoire écrite avec pureté et élégance.“ *Societas Jesu apostolorum imitatrix*, sive gesta praeclara et virtutes eorum, qui e societate Jesu in procuranda animarum salute etc. desudarunt, Pragae 1694. in f.

[2]) Scripsit etiam de ea relationem hoc titulo: *Relatio compendiaria de initio, processu et fine colloquii ratisbonensis* etc. opposita vanis rumoribus, qui de hac ipsa re opera et studio haereticorum passim in vulgus sparsi sunt, Monachii 1602. in 4⁰; etiam germanice ib. Disputavit autem ex protestantium parte cum Hunnio et Heilbrunner (quos etiam aliis ll. impugnavit). Plurima quae hujus colloquii occasione prodierunt scripta cf. ap. Backer 2, 620 ss.

erat illi apud omnes auctoritas tam a moribus quam ab eruditione [1]). Hinc Gener eum dicit [2]) „Theologum spectatissimum;“ Michael a s. Joseph de eo scribit [3]): „Inter aetatis suae theologos controversistas, quos una Germania optimos habuit, primus ei locus jure designandus est, nisi quis contendat primatum potius Becano deberi propter insignem viri perspicuitatem.“ „Testes ejus eruditionis libri tam multi, tam varii, quos propter perspicuitatem accuratamque methodum et judicii exactissimum pondus necnon ubertatem varietatemque scientiae magni desuper fecerunt doctissimi quique viri ac porro faciunt [4]).“ Quare in elogio ei ab academia ingolstadiensi decreto, „scriptis quam plurimis libris fidei propugnator solidissimus et prudentissimus“ affirmatur. Potiora ejusdem opera [5]) sunt: *Universa theologia scholastica, speculativa, practica ad methodum s. Thomae*, Ingolstadii v. 4 in f. 1626, 1627; opus plane insigne et utile: *Disputationum theologicarum in omnes partes summae theologicae s. Thomae Aq. ll. 4*, quorum singuli singulis partibus ejusdem summae respondent, ib. 1618. v. 2 in 8⁰. cum supplemento 4 complectenti disputationes scil. de ipsa s. theologiae scientia; de Deo et attributis divinis, de angelis, de ss. missae sacrificio, ib. 1620. in 8⁰. Reliqua fere omnia sunt polemica. *De verbo Dei scripto et non scripto et de judice controversiarum*, Monachii 1599. in 4⁰; *defensionis Ecclesiae libertatis ll. 2* contra venetae causae patronos Joan. Marsilium neapolitanum et Paulum venetum servitam

---

[1]) Sotvellus in bibl. script. S. J.

[2]) Theol. dogmatico-scholasticae Prodr. 1. c. 4. p. 170.

[3]) Bibliographiae crit. 1, 99.

[4]) Cordara, histor. S. J. P. 6. l. 17. n. 52.

[5]) Cf. Backer 2, 620 ss. Ex operibus polemicis nonnulla sunt lingua patria conscripta.

etc., in quibus praecipua et ecclesiasticae libertatis fundamenta exponuntur et adversae causae firmamenta refelluntur, Ingolstadii 1604. in 4⁰; *Lutherus* seu *Anatomiae confessionis augustanae p. 1.*, in qua decem rationibus ab ipso ejusque confessionis praecipuo auctore Luthero desumptis praecipue demonstratur, eam nulla fide, sed justa potius exsecratione dignam esse, ib. 1613. in 4⁰; *Ecclesiasticus* seu *Anatomiae confessionis augustanae p. 2.*, in qua decem rationibus ab ipsis Ecclesiae verae notis ac proprietatibus perspicue demonstratur, ecclesiam confessionis augustanae veram Ecclesiam non esse, cum solida argumentorum contrariorum, eorum in primis, quae in acatholico volumine Jac. Heilbronneri continentur, solutione, ib. in 4⁰.

122. Jam paulo plures scholae theologos in *Gallia* reperimus. Sunt vero: Philippus Moncaeus S. J. parisiensis, qui sacram theologiam Mussiponti, Flexiae ac Lutetiae singulari omnium admiratione professus est. Fuit illi profunda vis ingenii, acris judicii vigor et consummata in rebus theologicis peritia [1]), cujus argumentum praebet opus posthumum: *Disputationes theologicae in aliquot selectas d. Thomae qq.*, Parisiis 1622. in 4⁰. Obiit secundum Sotvellum 22. Oct. 1619, secundum alios 1622. — Joannes Puteanus O. S. Aug. Tolosae theologiae professor († 16. Jan. 1623), quem Aub. Miraeus „inexhaustum scientiarum puteum“ ad ejus nomen respiciens appellat, *commentarium* scripsit *in 4 summae d. Thomae partes*, v. 2 in f. Tolosae 1627. — Philippus Gamachaeus (1568—1625) doctor et professor sorbonicus, acer Richerii patronus, luculentum [2]) edidit com-

---

[1]) Sotvellus script. Soc. J.

[2]) Michael a s. Joseph, Bibliogr. crit. 3, 476. Ita et continuator hist. eccles. Fleurii l. 195. §. 106. Freher vocat hoc „opus mag-

mentarium in eundem Thomam, cui titulus: *Summa theologica*, Parisiis 1627. v. 3 in f. In quaestionibus moralibus gravis est ejus auctoritas. Joannes Marius Scribonius O. Min. strict. obs. postquam 15 a. theologiam praelegit, edidit *Pantalithiam* seu *summam totius veritatis theologicae*. Hic abolitam et sepultam Catharini sententiam de sufficientia intentionis, quam dicunt, *externae* ad valide administranda sacramenta excitare et tueri conatus est. [1]) — Ludovicus a Dola O. Cap. theologus doctissimus et magni nominis concionator [2]) typis dedit *disputationem quadripartitam de modo conjunctionis concursuum Dei et creaturae ad actus liberos ordinis naturalis, praesertim ad pravos adversus praedeterminantium et assertorum scientiae mediae modernorum opiniones*, Lugduni 1634. in 4°, in quo Durandi de concursu theoriam tuetur [3]). — Andreas Duvallius (du Val) Pontesii natus a. 1564, doctor sorbonicus (1594.) et primus professor cathedrae theologiae positivae [4]), quam instituerat Henricus IV. (1598.) Richerium egregie [5]) confutavit edito l. (1612), quem praenotavit: *Elenchus li-*

---

num, varium et multiplici theosophias scientia repletum" Feller 2, 86: „Sans l'appeler un grand homme (comme fait le Lexicographe *critique* aussi outré dans ses éloges que dans ses satires), on peut dire que Gamaches était un bon scholastique."

[1]) Cf. De Lugo de Sacramentis disp. 8. s. 2, 3, ubi illius argumenta refellit.

[2]) Joannes a s. Ant. in biblioth. franc. 2, 295.

[3]) Mich. a s. Joseph in Bibliogr. crit. 3, 237 s,

[4]) Feller 2, 76: Il méritait cette place par ses lumières et son zèle pour l'orthodoxie. Il fut un des grands adversaires de Richer et du richérisme. Le judicieux docteur connut toutes les cons'equences du démocratique système de ce novateur syndic, et combien directement il tendait à une destruction totale de l'Eglise."

[5]) Zaccarias in annot. ad Petavii de Hierar. eccles. l. 3. c. 14.

belli de ecclesiastica et politica potestate pro suprema rom. pontificum in Ecclesiam auctoritate. Decessit senior et decanus Sorbonae 9. Sept. 1638. Scripsit praeterea *commentarium in summam s. Thomae* v. 2 in f., et *de suprema Romani pontificis in ecclesiam potestate*, Parisiis 1614. in 4°.

123. Multos aluit *Italia* scholae theologos. Et quidem *in quatuor libros sententiarum Scoti commentaria* edidit Venetiis 1619. in f. (cum *commentariis in quodlibeta theoremata*, Parisiis 1622. in f.) Philippus Faber (Fabri) conventualis faventinus, theologus vere doctus [1]) et sacrae theologiae in universitate patavina publicus professor († 1630); disputationes theologicas *de poenitentia, de peccato, de purgatorio, de suffragiis, de indulgentiis*, Venetiis 1623. in f.; disputationes *de praedestinatione*, ib. 1623. in f. — Nonnulli in illustrando *Thoma* operam suam utiliter collocarunt. Ex *ordine praedicatorum* Hieronymus Medices, camers, qui theologiam in variis provinciae suae Lombardiae studiis ac demum in gymnasio bononiensi professus est († 1622). Vir fuit studiosissimus, et laboriosissimus, sanctique Thomae doctrinae mirum affectus; quam ut incipientibus et ad veram ejus intelligentiam aspirantibus faciliorem et clariorem redderet [2]), opus confecit hoc titulo: *Summae theologiae s. Thomae Aq. . . . formalis explicatio*, qua omnia argumenta,

---

[1]) Cf. Joan. a s. Antonio in biblioth. franc. 2, 484, ubi alia ejusdem opera (philosophica) recensentur: plura vera de eo cf. apud Franchini Bibliosofia p. 204. Scripsit quoque contra *Marcum Antonium de Dominis.* Ejus sodalis Eleutherius Albergonus O. M. Conv. edidit: *Resolutionem doctrinae Scoticae*, in qua quidquid doctor subtilis circa singulas, quas excogitat, quaestiones sentiat, etsi alii oppositum opinentur, breviter ostenditur, Ticini 1593. in 4°; editio multo correctior Lugduni 1643.

[2]) Quetif, scriptores O. Praed. 2, 425.

quae in singulis articulis tractantur non modica claritate formantur et explicantur, argumentorumque responsiones explicatae ad ipsorum partes apte accommodantur, pars 1. et prima secundae Venetiis 1614. in 4⁰; secunda secundae, ib. 1617. in 4⁰; tertia pars, Salodii 1622. in 4⁰; supplementum Venetiis 1621; editio longe emendatior, elegantior et accuratior prodiit agente Jac. Quetif O. Pr. Parisiis 1657. v. 5 in f. — E *societate Jesu* huc pertinent: Josephus Ragusa siculus (1561—1624.) vir summa ingenii laude parique opinione integritatis. Docuit philosophiam Parisiis, theologiam vero Patavii, Messanae, Panormi annos 14. Reliquit *commentaria ac disquisitiones in 3. d. Thomae p.*, scil. de sacris Verbi incarnati mysteriis, de unitate, officio Christi etc. v. 2 in f. Lugduni 1619, 1620. — Hieronymus Fasolus neapolitanus, philosophiae octennio, theologiae scholasticae novennio et moralis quadriennio professor († 16. Febr. 1639. a. aetatis 72). Tribus voluminibus in f. (Lugduni 1623, 1629, 1636.) commentatus est *in 1. p. summae s. Thomae.*

Commentaria in 1. et 2. l. sententiarum[1]) *s. Bonaventurae* edidit Venetiis 1622. v. 2 in f. Petrus Capullius conventualis cortonensis, Bononiae et Romae theologiae professor, demum episcopus conversanus († 1625); *Summam theologiae* ad instar summae d. Thomae ex ejusdem Bonaventurae operibus compegit variisque illustravit annotationibus Franciscus a Coriolano cognomento Longus O. Cap., vir doctrina et eleganti sapientia praeornatus, acerrimus doctrinae s. Bonaventurae sectator[2]), qui per plures annos s.

[1]) In 4 ll. sententiarum commentaria scripsit quoque Didacus Marino O. Carm. et episcopus montipelusinus († 1637), sed utrum et ubi vel quando prodierint ignoramus.

[2]) Cf. Joan. a s. Antonio in bibl. fran. 1, 377. Huic concinens

theologiam secundum mentem hujus seraphici doctoris explicuit, et exactioris observantiae zelo apostolicaeque vitae exemplis seraphicam religionem illustravit († 1625 a. aetatis 63.). Verum ex 7 t. in f., quos moliebatur, primus tantum Romae 1622. prodiit. Praeterea exaravit: *Breviarium chronologicum pontificum et conciliorum omnium*, quae a s. Petro usque ad haec nostra tempora celebrata sunt, in quo annuatim pontificum vitae, eorum constitutiones et bullae conciliorumque omnium tam generalium quam provincialium, acta quoque haereticorum et eorum perversa dogmata, damnationes, confutationes, schismata, persecutiones eorumque exstinctiones et denique quaecunque insignia in ipsa Dei Ecclesia acciderunt, breviter et clare enarrantur, Lugduni 1633. in f. *Summa conciliorum omnium*, quae a s. Petro usque ad Gregorium XV. celebrata sunt juxta chronologiam card. Baronii praecipue et aliorum virorum illustrium ecclesiastica monumenta historicaque, adjunctis in loca praecipua et difficilia quamplurimis annotationibus, cui etiam accessit appendix omnium conciliorum Galliae, eorum scil., quae in hac summa desiderabantur, Antwerpiae 1623. v. 2 in f., Parisiis 1639 [1]). Praemittuntur praeludia sive *prole-*

---

de eo scribit Mich. a s. Joseph in Bibliogr. crit. 2, 285: „Vir pietate, zelo et observantia egregius atque ob elegantiam et multitudinem scriptionum literario orbi notissimus plura scripsit, quibus illustre nomen sibi comparavit." Cf. alia ejusdem opera (ascetica) in biblioth. franc. l. c.

[1]) Secundum Fabricium in historia bibl. fabr. 2, 331. videtur editio secunda prodiisse nonnisi 1645 (si haec non est tertia). Advertit dein ib. „Praeter Carranzam (cf. n. 23.), qui tamen auctori nostro quaedam concilia et alia necessaria videtur omisisse, multa involute tradidisse, nonnulla nimis concise, etiam Franciscus Sylvius *summam conciliorum* reliquit, Duaci 1679; et P. Poissenus presbyter Oratorii aliquam cum notis a. 1706. v. 2 in f.. aliamque Ludov. Bailius, quam vocat *summam conciliorum omnium* ordinatam, auctam, illustratam ex

gomena de conciliis in genere, nimirum 1) concilia esse de jure divino. 2) Congregare concilium non modo esse utile, sed aliquo modo necessarium. 3) Convocare concilium ad papam solum spectare. 4) Ad concilium convocandos esse episcopos. 5) Concilium non esse supra papam. 6) Concilium generale absque confirmatione summi pontificis non habere infallibilem veritatem. 7) Accedente papae confirmatione concilium esse infallibilis veritatis ejusdemque determinationes de fide. 8) Concilium generale congregatum, si facit quod est in se et a papa confirmatur, non posse errare in decretis fidei et morum. 9) Ecclesiam romanam esse veram Dei Ecclesiam. 10) Papam esse successorem Petri, Christi vicarium et Ecclesiae caput. Hujus operis velut compendium partiale videtur esse illud, quod inscribitur: *De conciliis generalibus approbatis et reprobatis breve compendium*, Romae 1624 in 8°. *Expositio in bullam Clementis VIII. de largitione munerum omnibus regularibus utriusque sexus interdicta*, Lugduni 1623; *Explicatio in bullam Coenae Domini et absolutionem a casibus dictae bullae*, 1623. in 4°. — Librum *de paradoxis super Henrici gandavensis doctrina* publici juris fecit Henricus Antonius Burgus a Castro novo O. Serv. B. M. V., qui fuit in theologicis versatissimus et cathedraticus insignis pluribus in locis, praesertim in universitate ticinensi et pisana, in qua tanta cum laude theologiam profitebatur, ut cum esset in priorem sui ordinis generalem 1625. electus, noluerit Christina de Lotharingia tunc ditioni Mediceae regendae praefecta, in ejus docendi munere abdicationem consentire, ad-

---

Merlinii, Joverii, Binii, Coriolani, Sirmondi aliorumque collectionibus ac mss. aliquot cum annotationibus et controversiis partim dogmaticis partim historicis, Patavii 1701. t. 2 in f."

jiciens illud, academiae illi longe melius consultum se credere, si vel unam tantummodo quotannis lectionem theologicam ibidem haberet, dummodo tanto viro fraudata dici non possit. In supremo sui ordinis magistratu illius decori et incremento summa vigilantia consuluit, literarum studia, morum reformationem, disciplinae regularis splendorem et alia quaecunque ad id assequendum opportuna viriliter promovit. Mortalitatem exuit 21. Febr. 1630 [1]).

124. *Disputationes de ss. Trinitatis mysterio* [2]) publica luce donavit Romae 1631. in f. Antonius Ajossa cler. reg. neapolitanus; de eodem argumento *Paraphrases, commentaria et disputationes juxta mentem d. Bonaventurae* Theodorus Forestius O. Cap. bergomensis († 1637. a. aetatis 72), qui teste ejus epitaphio „quadraginta pene annis seraphicae theologiae operam dedit, supraque 306 praedicatores religioni et Ecclesiae peperit . . . Urbano VIII. familiaris, a quo et visitator apostolicus et reformator electus plura alia officia consecutus est.“ — Philibertus Marchini barnabita congr. s. Pauli scripsit: *Gymnasticae de Deo trino disputationes ad mentem s. Thomae*, Florentiae 1635. in f. et *de sacramento ordinis et sacrificio missae*, Lugduni 1638. in f. — Ad mentem Scoti exaravit Mauritius Centinus O. Min. conv. asculanus *disputationes theologicas de incarnatione et de sacramentis*, Messanae 1637. t. 2 in f. — SS. Trinitatis mysterium et alia tractavit Augustinus Oregius. Natus is est in oppido s. Sophiae in Aemilia

---

[1]) Cf. Merkel, Speculum virtutis et scientiae, seu viri illustres O. Serv. b. M. V. p. 145.

[2]) De hoc eodem mysterio, sicut et de incarnatione et de angelis tractatus edidit Joannes Guissanus O. Carmel. († 1631) teste Alex. a s. Joanne de Cruce in continuat. hist. eccles. Fleurii l. 198. § 37. n. 10.

a. 1577. Humanae divinaeque philosophiae studiis Romae in collegio romano peractis ad caesareum et pontificium jus ediscendum toto pectore in academia romana incubuit, eademque die simul philosophiae, theologiae et juris utriusque omnium applausu lauream adeptus est doctoralem. Faventiae primum Bellarmini favore, cui propter insigne virtutis specimen admodum erat acceptus, canonicatum consecutus s. theologiae mysteria ibidem magno juventutis accursu publice interpretatus est. A pluribus cardinalibus expetitus Maffaeo Barberino id temporis Bononiae legato se theologum consecrare non modo non recusavit, sed honoris et beneficii loco duxit, quod illius aula sapientiae virtutumque esset schola. Et sane tantum profecit ex familiaritate cum doctissimo illo cardinali, ut ignarus antea graecarum literarum ex horis illis atticis Aristotelis de anima ll. obscurissimos non solum intelligere, sed et interpretari atque in latinam linguam non sine laude transferre doctissimisque commentariis illustrare coeperit [1]). Postquam vero Maffaeus in demortui Gregorii XV. locum suffectus fuit (1623.), Oregium familiarem suum ingenio, pietate et doctrina pollentem ad altiora semper promovit munera, tandemque illum cardinalatus atque archiepiscopatus beneventani dignitate ornavit (28. Dec. 1633). Accepto proximis in aedibus novae dignitatis nuncio institutam cum Caesare a Bosco S. J. theologo disputationem interrumpere noluit Oregius, sed in eodem loci vestigio habituque oris eandem per horae ferme spatium alta cum animi pace prosecutus est, adeo erat illi pretiosior sapientiae cura quam purpurae. Cardinalis itaque creatus dictandis ut antea theo-

---

[1]) Edidit: *Aristotelis vera de rationalis animae immortalitate sententia*, Romae 1631. in 4⁰, in quo l. nititur evincere, Aristotelem hanc admisisse veritatem.

logiae commentariis antelucanas horas ut minimum duas: reliquum temporis sacris precationibus pietatique tum privatae tum publicae atque Ecclesiae muneribus impendebat. Omne tempus, quod non rebus sacris, aut literis impertiret, perire arbitrabatur: somni semper parcissimus ad lectulum lucernam et libros, ad mensam vero tamquam intelligentiae panem et verbum vitae s. Scripturam adhibuit. In coena vero aut ex s. Thoma vel ex Toleto vel ex Baronio vel ex s. conciliis legebatur. Ex his epulis Oregius refici se similemque coelitibus voluptatem haurire dicebat. Catechesim quoque domesticasque conciunculas fere quotidianas habebat ad famulos, quos amanter diligenterque ita instituebat, ut ejus aula familiae religiosae similis videretur. Verum non diu pastor bonus gregi suae praefuit, cum jam 12. Jul. 1635. a. aetatis 58. mortalium curis fuerit exutus. Ejus ingenii claritas, facundia, soliditasque doctrinae et concinna brevitas a doctis multum commendatur. Bellarminus Oregium *suum perpetuo theologum*, Urbanus VIII. *suum semper Bellarminum* appellavit [1]). Cura Nicolai Oregii ejus cognati prodierunt opera *de Deo*, *ss. Trinitate*, *angelis et opere sex dierum*, *de peccatis*, *incarnatione* etc. Romae in f. 1637, 1642.

125. Praedestinationis mysterium ingenium exercuit Cypriani Masi O. S. Aug. florentini, ut probat ejus *Disputatio de praedestinationis et reprobationis mysterio* juxta mentem s. P. Augustini et d. Thomae ex Aegidii Columnii sententia, Pisis 1621; ejus sodalis Nicolaus de Grachis ro-

---

[1]) Plura cf. apud Eggs in Purpura docta l. 6. § 28. Hic est ille Oregius, e cujus ms. Petavium suam eruditionem hausisse nonnulli fabulantur. Tiraboschi, Storia della Letteratura italiana v. 14. l. 2. c. 1. Oregium dicit „uno d' migliori et d' piu accreditati theologi di questo seculo."

manus vir undecunque doctus et theologus famosus [1]) († 1633) auctor est l. *Gemma sententiarum d. Augustini de auxiliis gratiae*, Romae 1626. in 4⁰; Joannes Matthaeus de Rispolis (ita cognominatus a loco nativitatis Rispoli insulae melitinensis oppido) O. Praed. ecclesiasticus sua aetate celeber († 1628) edidit: *Status controversiae praedefinitionum et praedeterminationum cum libero arbitrio*, Parisiis 1609. in 8⁰. Hac controversiarum occasione nominandus est etiam Franciscus Collius e congregatione oblatorum natus prope Lucianum, unus e collegii ambrosiani doctoribus († 1640), qui quandam nominis celebritatem est nactus singulari et raro opere, quod inscripsit *de animabus paganorum*, Mediolani 1622, 1623. v. 2 in 4⁰, recusum 1740, in quo quid de earum salute conjici possit inquirit; septem antiquitatis sapientes salvos opinatur, Pythagoram vero, Aristotelem aliosque philosophos damnat [2]). Ejus quoque sunt *Conclusiones theologicae*, 1619. in 4⁰, et tractatus plane eruditus ac rarus *de sanguine Christi*, Mediolani 1612. et

---

[1]) Ossinger, biblioth. augustin.

[2]) Prolixam synopsim exhibet Du Pin, Nouvelle Bibliothèque des auteurs écclésiastiques, 17, 109 ss., quam ita concludit: „Voilà les sujets que cet Auteur a choisis pour exercer sa plume et pour faire montre de son érudition; car à proprement parler son Ouvrage n'est qu'un jeu d'esprit, et un Recüeil fait avec art des pensées, des conjectures et des jugemens des hommes sur des choses qui ne sont connües qu'à Dieu à qui seul appartient la connaissance et le jugement du sort éternel des mortels. Il y a neantmoins bien des choses utiles et curieuses dans le Livre de Collius. Il est bien écrit, plein de recherches et de citations. Il ne se hasarde pas beaucoup, et s'il avance quelques Paradoxes, il ne les donne que pour des conjectures, et apporte toûjours quelque temperament à ses décisions. Ce Livre est devenu rare, et bien des gens se sont servis de son autorité sans l'avoir lû.“ Eodem fere modo judicat et Feller 2, 110.

1617. in 4⁰ [1]). — Singulare quoque opus de Eucharistia, frectum meditationis 30 annorum multarumque disputationum, in lucem publicam emisit Josephus Balli (vel Ballo) palermitanus, canonicus barensis, qui sibi in Hispania doctoratus promeruerat lauream († 2. Nov. 1640. a. aetatis 72). Operis titulus est: ***Resolutio de modo evidenter possibili transsubstantiationis panis et vini in sacrosanctum Domini Jesu corpus et sanguinem*** [2]), Patavii 1640. in 4⁰. Aliud opus est: ***De fecunditate Dei circa productiones ad extra***, ib. 1635 in 4⁰. — Spirituum facultates fuse, subtiliter et accurate discutit [3]) Stephanus Bubalus de Cancellariis (del Bufalo de' Cancellieri) S. J. romanus opere ***Commentationum angelicarum in universam angelici doctoris tractationem de angelis***, t. 1. Lugduni 1622. in f. Reliqui duo tomi non videntur prodiisse sicut et alia ejusdem auctoris scripta. Ita de eo scribit Andreas Victorelli: „Romanae nobilitatis ornamentum, magni nominis philosophus theologusque Romae juvenis philosophiam docens adolescentes, qui modo fulgent in purpura, discipulos habuit. Patavii Romaeque in romano col-

---

[1]) „Pregevole ancora è l'altra opera dello stesso autore *de sanguine Christi*, nella quale, dopo avec disputato sulla natura et sulla proprietà del Sangue del Redentore, esaminai fatti maravigliosi che di esso raccontansi." Tiraboschi, Storia della Letteratura, italiana t. 14. l. 2. c. 1. § 7. ed. 1824. Plura de eo cf. ap. Argellati, Biblioth. script. mediol. t. 1. p. 2. p. 442.

[2]) Balli systema paucis ita expressit Mazzuchelli, Scrittori ital. T. 3: „Il sistema del nostro auture è che gli accidenti, i quali rimangono nell' Eucharistia sieno accidenti del s. corpo di Christo modificati in guisa, che representinc le specie del pane." De concertationibus hinc obortis cf. Werner, Der h. Thomas von Aquin 3, 558 ss., Michael a s. Joseph, Bibliogr. crit. 3, 51 s.

[3]) Weissenbach in transaction. diabolicis p. 1. transaction. 5. § 10. in annot.

legio s. theologiae arcana praestanti auditorum concioni eximia cum laude aperuit.“ Idem alibi eum vocat „virum ingenio, pietate, religione, prudentia, eloquentia, ingenuarum artium cognitione et generis nobilitate clarissimum [1]).“ Sacrae poenitentiariae fuit theologus et obiit studiorum praefectus in collegio romano 28. Apr. 1634. — Denique huc referre possumus Livium Galantes O. Min. imolensem, cujus eruditionis argumentum est opus inscriptum: *Christiana theologia comparata cum platonica, cum tota veteri sapientia ethnicorum, chaldaeorum nempe, aegyptiorum et graecorum* ll. 20, Bononiae 1627. — Andreas Perusinus ab Ursiano (a patria sic dictus) O. S. Franc. theologus ingenio subtilis et sermone scholasticus in gratiam immaculatae conceptionis Deiparae scripsit opus, cui titulus: *Analysis purissimae conceptionis Deiparae*, Venetiis 1634. in 4⁰, in qua non solum supra 300 auctorum sententia, s. paginae auctoritatibus, rationibus, festivitate, revelationibus divinis miraculisque, sed et auctoritate d. Thomae et ex rationibus adversariorum hoc privilegium b. Mariae V. vindicare nititur [2]). *Summam Mariologiae* composuit (Panormi 1602, 1623. in f.) Placidus Nigidius siculus quondam e Soc. Jes., cujus etiam sunt *in canticum canticorum expositio duplex de b. V. Maria*, Romae 1616. in 4⁰; *in threnos Jeremiae expositiones variae*, Panormi 1628. in 4⁰. Obiit 1640.

126. Omnium tamen numerosissimum et gravissimum est agmen *hispanum*, siquidem in Hispania prae primis floruit theologia scholastica. Illud autem animadversione dignum, quod cum usque ad finem seculi praecedentis plerique com-

---

[1]) Cf. Sotvel. in bibl. Script. S. J.

[2]) Cf. Joan. a s. Antonio in bibl. franc. 1, 68, qui alia ejusdem recenset scripta.

mentati sint sententiarum libros, seculo 17. jam rariores sint ejusmodi commentarii primatum obtinente s. Thoma. Hinc in Hispania hoc tempore invenimus tantum Hieronymum Tamarit O. Min. reg. obs. setabiensem ex valentino regno, cujus laudantur [1]) *Flores Theologiae in totum 1. l. magistri sententiarum et meliorem partem secundi*, Valentiae 1622. in 4⁰. Reliqua duo volumina manserunt inedita. Huic adde Matthaeum de Sousa (Sosa) O. S. Franc. olisiponensem, qui in salmantina domo primam theologiae cathedram tenuit et *optatam diu articulationem et illustrationem l. 1. sententiarum doctoris subtilissimi Joan. Duns Scoti* publicavit cum fidelissima integritate et puritate literae textualis ejusdem et cujuslibet articuli commentariis et disputatis difficultatibus, quae circum textum scoticum excitantur, Salmanticae 1629. v. 2 in f.

S. Thomam commentariis illustrarunt ex *ordine Praedicatorum*: Joannes Gonçales [2]) de Albelda (vel Alvelda) Navarette natus in dioecesis calaguritanae oppido, qui postquam variis in provinciae suae locis et domibus humanas divinasque literas tradidit, Romam accitus (1608.) collegii s. Thomae ad Minervam regens institutus est primarius, et post

---

[1]) Ita enim commendatur a Nicolao Antonio in bibl. valentina p. 173: „Auctor aurei operis, quia sui ingenii acumine sic res abstrusas aperit difficilesque quaestiones ac theologiae nodos dissolvit, doctrinamque d. Thomae angelici doctoris et subtilissimi Scoti modeste et perdocte explicat, ut bene scribendi et interpretandi multis esse posset exemplar."

[2]) Distingui debet a Petro Gonçales de Asevedo palentino, theologiae morali in academia salmanticensi professore, dein episcopo auriensi (1587.), qui obiit praesul Placentinus 1606. a. aetatis 77. Reliquit *Elogia ss. Mariae V.* e s. monumentis ordinata cum notis, Salmanticae 1624. in 8⁰. Alterius Joan. Gonçales infra mentio fiet.

triennium in Hispaniam redux primam in complutensi academia theologiae cathedram promeruit (1612.), quam cum laude ad finem usque vitae rexit (1622). Typis edidit *Commentariorum et disputationum in 1. p. summae s. Thomae de Aq.* v. 2 (in qq. 1—25—43), Compluti 1621; Neapoli 1637 [1]). — Balthasar Navarette pincianus, Compluti interpres ss. literarum in collegio s. Thomae, primariae dein rector cathedrae theologicae in academia pinciana, eximiae doctrinae famam sibi conciliavit [2]) tomis 3, quibus titulus: *Controversiae in d. Thomae ejusque scholae defensionem*, Valisoleti 1605, 1609, 1634. in f. (in qq. 1. p. 1—16; 19—25; 27--64). — *Commentaria, scholia, quaestiones resolutas super disputationem de Trinitate 1. p. s. Thomae* publicavit Tarraconae 1602. in 4⁰. Blasius Verdu a Sans, valentinus ex oppido Cati, vir erga s. Thomae doctrinam optime affectus atque versatissimus lectionisque s. Scripturae prope continuus [3]). Artium cathedram in academia valentina moderatus est exeunte sec. 16; dein theologiae primariam in collegio regio dertusano (1602); quo cum maxima nominis sui fama fungeretur munere, ad cathedralis ecclesiae dertusensis theologalem vocatus est, quam obivit annis ille pluribus cum omnium plausu et fructu († c. a. 1625). Praeter alia scripsit quoque *relectiones* duas, alteram *contra scientiam mediam* et alteram *pro efficacia divinorum auxiliorum* Barcinone 1610. in 4⁰. — His celebrior est Petrus de Herrera hispalensis n. 1548, qui in academia salmanticensi primi nominis evasit theologus. Scoti

[1]) Cf. Quetif, Script. Ord. Praed. 2, 427; Nicol. Antonius in biblioth. hisp. nova 1, 705.

[2]) Cf. Antonium l. c. 1, 183.

[3]) Quetif 2, 437, qui recenset quoque alia ejusdem opera sive philosophica sive ascetica. Cf. etiam Nic. Antonium 1, 230.

cathedram ibi a. 1593. adeptus est: vacante vero circa finem a. 1604. per obitum doctissimi Dom. Bannez primaria theologiae cathedra eaque de more disputationi exposita, ad eandem aspirante et concurrente celebri eruditoque Alphonso Curiel cathedrae vespertinae tum moderatore, cui plerique omnium ordinum collegiorumque viri favebant, vicit tamen [1]) atque lauream disputatione reportavit, pro qua victoria ipse Clemens VIII. ei gratulatus esse fertur. Hanc vero cum non vulgari totius academiae laude et magna per Hispaniam fama rexit [2]). A Philippo III. canariensis episcopus designatus (1621) mox (1622) ad sedem tudensem promotus fuit († 31. Dec. 1630). De eo ita scribit insignis Dominicus Gravina [3]): „F. Petrus de Herrera nunc scholasticus insignis, novus Ajoth utraque manu pro dextera utens, in interpretando s. Thoma subtilissimus et in Scripturis sacris exponendis profundissimus; cujus innumerae in scholastica et expositiva theologia lucubrationes nondum impressae manibus omnium teruntur, evolvuntur, avidissime expetuntur.“ Typis tamen prodierunt deinde: *In tractatum de Trinitate d. Thomae Aq. commentarii et disputationes*, Papiae 1627. in 4⁰. — Didacus Alvarez [4]) methymnensis inter divi Thomae interpretes hujus periodi e praedicatorum familia celeberrimus, theologus aetate sua clarissimus, triginta et amplius annos s. doctrinam legit in studiis generalibus burgensi, trianensi,

---

[1]) Ab a. 1416. semper hanc cathedram victores reportaverant viri docti ex ordine Praedicatorum.

[2]) Cf. plura apud Quetif, l. c. 2, 467.

[3]) In Voce turturis p. 2. c. 23.

[4]) Distingui debet a Didaco Alvarez S. J. granatensi († 1608), qui edidit *summam casuum conscientiae occurrentium in articulo mortis circa sacramenta* Hispali 1604, et a Didaco Alvarez de Paz S. J. insigni asceta († 1620).

placentino, taurensi, pinciano, gregoriano et romano ad Minervam, in quo ultimo 10 annis regentem primarium egit cum ingenti omnium ordinum plausu magnoque auditorum concursu et fructu [1]). Romae cum Thoma de Lemos in celeberrima congregatione de auxiliis sub Clemente VIII. et Paulo V. doctrinam sui ordinis adversus patres societatis Jesu propugnavit, qua peracta solutaque disputatione a summo pontifice ad archiepiscopatum tranensem promotus est 19. Martii 1616, eamque sedem ad mortem usque (1635.) rexit praesul pietate ac vigilantia inter primos numerandus [2]). Vir praecellentis ingenii, dicitur ab Antonio [3]), magni judicii ac memoriae necnon candore animi, modestia atque aliis virtutibus clarus. Haec autem sunt praecipua ingenii sui monimenta: *Disputationes theologicae in 1, 2. s. Thomae*, in quibus praecipua omnia, quae adversus doctrinam ejusdem et communem Thomistarum a diversis doctoribus impugnantur juxta legitimum sensum praeceptoris angelici explicantur et defenduntur, Trani 1617. in f., Coloniae Agrippinae 1621. in 4°; *de incarnatione divini Verbi disputationes 80*, in quibus explicantur et defenduntur, quae in tertia p. summae theologicae docet s. Thomas a. q. 1—24, Lugduni 1614. in 4°; Romae 1615; Coloniae 1622; *de auxiliis divinae gratiae et humani arbitrii viribus et libertate ac legitima ejus cum efficacia eorundem auxiliorum concordia ll. 12* [4]), Romae 1610. in f.; Lugduni 1620; Duaci 1635; *respon-*

---

[1]) Hinc dicitur a Gener Theologiae dogmatico scholast. t. 1, prodr. l. c. 4. *professor famigeratus*. Biogr. univ. 1, 652: „On le regarde comme le chef des théologiens mitigés de l'école du docteur angelique.“

[2]) Quetif l. c. 2, 481 s.

[3]) Bibl. hisp. nova 1, 211. Cf. Ughelli Italia sacra 7, 1240.

[4]) Hujus *summam* in 4 ll. distinctam edidit Lugduni 1620. in 12°.

sionum ad objectiones adversus concordiam liberi arbitrii cum divina praescientia, providentia et praedestinatione atque cum efficacia praevenientis gratiae, prout a s. Thoma et Thomistis defenditur et explicatur ll. 4, Trani 1622. in 4⁰; Lovanii 1622. in 8; novis objectis occurrit responsionum l. ultimus hoc titulo: *Opus* praeclarum nunquam hactenus editum, *in quo argumentis validissimis concordia liberi arbitrii cum divina praescientia, praedestinatione et efficacia gratiae praevenientis ad mentem s. Thomae et omnium Thomistarum contra eos, qui eam impugnare volunt, defenditur et explicatur.* Adjecta est de origine pelagianae haeresis et ejus progressu et damnatione per plures ss. pontifices et concilia facta historia ex annalibus cardinalis Baronii et aliis probatis auctoribus collecta (quae prodierat jam Trani 1629. in 4⁰.), Duaci 1635. in 8⁰. *Commentaria in Isaiam prophetam* juxta sensum literalem et moralem cum annotationibus ss. patrum et aliquibus animadversionibus in gratiam praedicatorum in unum collectis, Romae 1599. in 4⁰; 1615. etc. In re morali non minima est Didaci nostri auctoritas. — Gregorius Martinez segobiensis (n. 1575) a profana militia ad sacram transiens inter aequales ingenii felicitate seu arguendi subtilitate sic emicuit, ut in eodem conventu (Segoviae) magister artium et lector datus fuerit ac s. subinde professor theologiae, quam postquam annos plures docuit magno discipulorum proventu magna et nominis sui fama [1]), Pinciam missus est ibidem eodem munere functurus in insigni s. Pauli conventu († Vallisoleti 15. Martii 1637). In epitaphio dicitur „doctrinae d. Thomae Aq. fidus assecla et interpres dilucidus,“ et ab Antonio [2])

---

[1]) Cf. Quetif, 2, 494.

[2]) Biblioth. hisp. n. 1, 546.

„vir doctrina praestans et ingenii acumine.“ Edidit *commentaria super 1, 2. d. Thomae* v. 3 in f. (in qq. 1—21, 21—89—114), Vallisoleti 1617, Toleti (t. 2.) 1622; Vallisoleti (t. 3.) 1637. Ultimus denique ex ordine praedicatorum est Joannes Biescas aragonus († c. a. 1640), a quo prodiit *Apologia pro doctrina s. Thomae Ecclesiae sanctae doctoris angelici*, t. primus Oscae 1635. in f., sed complectitur disputationes tantum in priores 11 qq. Contendit Biescas in hac apologia totam s. doctoris sive philosophicam sive theologicam doctrinam eidem fuisse divinitus infusam atque adeo omnem prorsus esse veram „quae, ut merito advertit Michael a s. Joseph [1]), pluribus sane displicere debent.“

127. Aliquot s. Thomae interpretes e *societate Jesu* prodierunt, inter quos celebritatis fama doctrinaeque splendore eminet Didacus Ruiz de Montoya [2]) primis Scholae sideribus annumerandus. Natus is est Hispali tamque compositis fuit a prima aetate moribus, ut diceretur non videri in Adamo peccasse. Inter condiscipulos non solum studendi fervore atque profectu, sed et virtutis amore excellebat. Studebat fere de genibus tamquam qui internum magistrum Deum auscultaret. Tam exacte moderabatur animo et linguae, ut nec aetatis fervor, nec ardor disputationis ullum illi verbum commotius aut gestum exprimeret incompositum. Ubi primum diaconus factus est, moralem theologiam Baezae explicuit, inde post annum (1585) Granatae philosophiam auspicatus est, et deinceps Cordubae atque Hispali primam theologiae cathedram totos 20 annos obtinuit, quibus exactis

---

[1]) Bibliogr. crit. 1, 533.

[2]) De Gregorio Ruiz et Francisco Ruiz supra egimus: de Caspare Ruiz ad a. 1651 agemus.

ad privati studii secretum se recepit elucubraturus ea, quibus jam fruimur, quo illum in opere versantem mors occupavit d. 25. Martii 1632. a. aetatis 70. In supremo morbo heroicae plane patientiae dedit specimina ad stuporem vel ipsorum medicorum. Si arteriae pulsus deficiebat, exclamabat: „O aeternitatis dies, ecquando te conspicabor?“ Humanarum laudum et sui ipsius summe contemptor fuit; nunquam illi verbum unum excidit ad sui commendationem: nemo eum extra cubiculum nisi ad res necessarias prodeuntem vidit, nemo legem silentii, cujus amantissimus erat, violantem in omni vita: nemo vel momentanei jacturam temporis facientem. Veritatis in re omni assertio et constantissima sincerissimaque defensio fuit in illo prorsus admirabilis. Nullius illum flexit auctoritas unquam; nulla spes, nullus metus infregit, non ipsa regis majestas perstrinxit, ut veritatis testimonium vel leviter coloraret [1]). Nec minus stupenda erat ejus sapientia atque scientia, et quamvis a seculi hujus negotiis vel a prima pueritia alienissimus, in rebus moralibus peritia adeo, ut nonnulli infusam illam divinitus opinarentur. Hinc maximi factus est ab omnibus, et ipse senatus hispalensis illum de rebus gravissimis consuluit. Elogia ipsi tributa atque merita paucis complectitur epitaphium, in quo legimus: „Absolutus sui seculi theologus [2]) per plures

---

[1]) Philippus III. per Lerma ducem petiit ab eo, ut auctoritate sua Hispalis cives ad tributum novum ipsis impositum solvendum induceret, promittens invicem impetraturum se a romano pontifice veniam inprimendi libri *de auxiliis*. Ruiz tributum injustum declaravit, negavitque se illius patrocinium posse in se suscipere.

[2]) Juverit commentarii instar aliorum quoque audire elogia. Nic. Antonius in bibl. hisp. n. 1, 311. de eo scribit: „Ea est praecipue scholastica, quae audit, theologia sic ab eo pertractata, ut non minus solidis rationibus quam petita e ss. Bibliis veterumque Ecclesiae patrum

annos publice docuit. Prudentiae, constantis animi, integerrimae morum disciplinae, mundi et honorum contemptus exemplar . . . Barbarorum, aethiopum hispaniensium catechesis et baptismi impendendi auctor copiosa animarum fruge [1]). Post illustratas scholas silentio privatae vitae et indefessae ss. patrum lectioni addictissimus. Auxiliatricis gratiae illustrator et defensor acerrimus. Editis de Trinitate, scientia, voluntate, praedestinatione, providentia, visione et nominibus Dei, in quibus nemo hactenus altiorem impressit sulcum, luculentissimis commentariis, dum alia theologica in Ecclesiae obsequium meditatur, ad diuturni morbi et patientiae stipendia veteranus miles a Deo evocatus, sacramentis Ecclesiae rite procuratus discessit in pace etc.“

Valde commendandum est, quod de ejus docendi methodo legimus [2]): „Ingenio nunquam abusus doctrinam voluit

scriptis auctoritate usus, quod ante eum exactius nemo, verum atque omnibus numeris perfectum egerit illius interpretem. Eo consilio attentissime utriusque instrumenti, praecipue D. Pauli epistolarum lectioni omnes theologos ecclesiasticorum dogmatum propugnatores adjungens, propositum sibi exornandae sic serio theologiae scopum feliciter attingit.“ Merlin, Véritable clef des ouvrages de s. Augustin, troisième partie: „Didaque Ruiz de Montoya, théologien insigne, aussi savant et aussi sensé que subtil et diffus et digne d'être lu tout entier, plein de la doctrine des saints Pères que nul n'entend mieux que lui, et dont il justifie les pensées par la plus saine et la plus solide metaphysique.“ Mich. a s. Joseph eum dicit Bibliogr. crit. 4, 85. „theologum absolutissimum;“ Gener theol. dogmatico-schol. t. 1. prodr. 1. c. 4. „profundum et pereruditum theologum.“ Kleutgen, Theologie der Vorzeit vol. ult. n. 44: „Ganz besonders aber zeichnete sich durch Verbindung der positiven Theologie mit der Scholastik im Anfange des 17. Jahrhunderts der Spanier D. Ruiz von Montoya aus.“

[1]) Fertur ejus zelo deberi, quod horum aethiopum ad centum millia baptizarentur.

[2]) Cordara in historia soc. Jesu p. 6. l. 17. n. 228.

esse frugiferam et ad populi, in quo versabatur, utilitates aptam. Itaque in gravissimo docendi munere id semper spectavit, ut sacerdotes doctos, sanctos et apostolicis ministeriis utiles hispanae Ecclesiae compararet. Res divinas ita tractabat, ut auditores quae intelligentia perspiciebant, voluntate etiam complecterentur [1])." Haec vero sunt ejus ingenii monumenta [2]): *Commentaria et disputationes in 1. p. s. Thomae de Trinitate*, Lugduni 1625. in f.; *ad qq. 23. et 24. ex 1. p. s. Thomae de praedestinatione ac reprobatione hominum et angelorum*, ib. 1628. in f.; *de ideis, de veritate ac de vita Dei ad 1. p. a q. 14—24*, Lutetiae Parisiorum 1629. in f.; *in 1. p. s. Thomae de voluntate Dei et propriis actibus ejus*, Lugduni 1630. in f.; ad q. 22. et bonam partem q. 23. ex. 1. p. s. Thomae *de providentia praedefiniente ac praebente praedestinationis exordium*, ib. 1631. in f.; *de visione et nominibus Dei*, ib. in f.

128. Huic ex eadem societate addendi sunt: Valentinus Herice pampilonensis „vir eximius judicio atque doctrina, multaque cum sacra tum profana eruditione, quae cuncta libris editis ostenduntur [3])." Bis philosophiam docuit, et supra 20 annos theologiam tum Vallisoleti, tum Salmanticae († 20. Junii 1626. a. aetatis 55.) ediditque: Quatuor tractatus in 1. p. s. Thomae distincti disputationibus, Pampilonae 1623. in f., scil. *de scientia Dei, de voluntate, de Dei providentia, praedestinatione et reprobatione, de visione Dei*, quibus Martinus Argayz Antillon, prior ecclesiae pampilonensis, hoc tribuit enconium: „In ejus tractatibus judicii fir-

---

[1]) Plura de D. Ruiz cf. ap. Sotvel. Script. S. J.

[2]) Praeter haec nonnulla mansere inedita, quae cf. ap. Backer 2, 538 s.

[3]) Nicol. Antonius bibl. hisp. n. 2, 320.

mitas, profunditas scientiae, vires ingenii, eruditio singularis, philosophorum, ss. patrum, conciliorum cognitio et altitudo doctrinae virum admirabilem efficiunt, et in eodem morum integritas cum pietate et religione conjuncta splendet . . . Ejus ingenii suavitas, facilitas et perspicacia, ubertas doctrinae cum brevitate in variis opinionibus obscuris et difficillimis quaestionibus explicandis, disponendis, probandis, fortissimis argumentis solvendis omnium amorem et admirationem sibi conciliat . . . Denique eximius a me descriptus doctor inter clarissimos et primos illos viros, Molinas, Suarios, Vasquios, Bellarminos, theologiae lumina, christianae religionis columnas firmissimas est suscipiendus [1]." — Hunc eodem a. (1626.) secutus est Petrus Hortigosa patria ocaniensis toletanae dioecesis, qui primus e societate Jesu Mexici theologiam professus est. Prodierunt ejus *commentarii in 2, 2. d. Thomae de fide, spe et charitate*, Mexici 1590. — Thomas de Ituren gente navarrus, patria iturensis docuit philosophiam et aliquandiu theologiam moralem, tum annis 18 scholasticam († 19. Apr. 1630. a. aetatis 75.) et in lucem emisit sub nomine Thomae Pii *commentarios in 1. p. s. Thomae*, Madriti 1619. in f. — Jacobus Granadus, gaditanus, perinsignis scholasticus [2], vir omnium quibus convixit opinione, prudentia, doctrina, sanctitate maximus et merito inter prima societatis Jesu columina numerandus, utpote qui theologiam et philosophiam docuit per 30 annos et baptismi stolam nullo unquam crimine defoedatam excellentibus etiam virtutibus ornavit [3]. Omnes virtutum suarum actiones eo referebat, ut quoad homini fas erat, Deo digne

---

[1]) In censura tractatibus hisce praefixa.

[2]) Gener theol. dogmatico-schol. t. 1. prodr. 1. c. 4.

[3]) Sotvellus, Script. soc. J. qui plura de ejus refert virtutibus.

sacrificaret. In templi conspectu aperto semper capite procedebat, et in itinere quovis eminus loco conspecto templum oculis vestigabat, tum detracto sibi pileo pia prece loci Dominum venerabatur. Singulari studio favebat iis, a quibus adversa patiebatur, ut jam passim constaret, non aliud ipsum demerendi potentius inventum esse. Doctrinae suae magnitudinem omni qua poterat arte dissimulabat, et quando cogebatur pro re nata loqui, discipulum se magis exhibebat quam doctorem. Non sine sanctitatis fama pie in Domino obdormivit 5. Jan. 1632. a. aetatis 60. Dedit in publicum *commentariorum in summam Theologiae s. Thomae t. 8* in f., quorum 3 primi explicant 1. p. (Hispali 1623, Mussiponti 1624); duo sequentes 1, 2. p. (ib. 1631); sextus 2, 2. p. (ib. 1629.); duo reliqui 3. p. (Granatae 1633); horum priori insertus est tractatus pius et eruditus *de immaculata conceptione b. Virginis*, seorsim etiam excusus Hispali 1617. in 4°. De hisce commentariis scribit Nic. Antonius [1]) „ea esse adeo perspicua subtiliaque, ut germanum doctrinae suae enarratorem sortitus doctor ille (s. Thomas) maximus non paucis callide id aestimantibus videri possit.“ — Quanti factus fuerit Georgius Hemelman, malacitanus, testatur epitaphium plumbi laminae inscriptum et sepulcro additum, in quo inter alia legimus:

[1]) Bibl. hisp. n. 1, 287, qui addit: „Miram rem domestici referunt, tractari a se quotidie non sine stupore archetypa ipsa laboriosissimarum lucubrationum ne quidem verbo uno cancellato deletove: adeo nusquam stilum vertebat, sed praesentissima rerum apprehensione muniebat prius ipse viam calamo, quam chartis inprimeret. Cum ederentur commentaria in 1. p. summae Theologiae operaeve ferverent, importuna facta jactura est aliquot exemplaris chartarum, cui reparandae accingens se de novo scriptor ea protulit, quae deperditis paulo post repertis collata summa fide tam rerum quam verborum responderent.

Condit hic tumulus
Venerandum in Christo P. Georgium Hemelman . . .
Heroem omni probitate et literatura magnum,
Dicendi gravitate Demosthenem, poesi
Maronem;
Philosophia Aristotelem, Theologia
Augustinum.
Is ingenii acumine et profundiori indagine
Eam illustravit, promovit sapientissimis in
S. Thomam commentariis . . .
Invicta ingentis animi magnitudine, qua vixit
Moritur, mortem et funus filiorum
Honestante luctu
Aetatis suae 63. pridie nonas Junii a.
Christi 1637. etc.

Edidit hic vir egregius [1]: *Disputata theologica* in 1. p. s. Thomae v. 2 in f., Granatae 1637. Completitur t. 2. titulos septem multiplici disputatione dissectos ad art. 1. et 2. q. 19. 1. p. ad q. 21. de omnimoda inconnexione divinae naturae, intellectus et voluntatis cum omni eo, quod Deus non est. Ubi de respectibus realibus transcendentalibus intrinsecis earundem div. perfectionum ad creaturas possibiles, ipsorumque respectuum terminis primariis et secundariis et consectarie de modis rerum in communi: ac demum de exsistentia, quidditate, objecto materiali et formali nec non de infallibilitate divinae providentiae. Curavit quoque editionem tum commentarii Ludov. ab Alcazar S. J. in Apocalypsim (de quo cf. n. 93.), tum consiliorum seu opusculorum moralium Thomae Sanchez S. J. (de quo cf. n. 113.).

129. Ex *augustinianorum familia* memoria est di-

---

[1]) Opera ejusdem inedita cf. ap. Backer 2, 293.

gnus, Aegidius de Praesentatione et Fonseca lusitanus Petri de Fonseca S. J. (cf. p. 109. in annot.) sat scriptis suis noti propinquus, inter praecipua sui ordinis decora singularis doctrinae merito connumerandus, qui ei etiam primarias contulit partes docendae theologiae in conimbricensi academia [1]). Fertur magnus Suarez de eo dixisse, unicum se habuisse illum studiorum suorum exercitatorem atque ingenii cotem († 1626. a. aetatis 87). Scripsit *Disputationes de animae et corporis beatitudine* ad priores 5 qq. 1, 2. s. Thomae et ad 1. p. q. 12. v. 3 in f. Conimbricae 1609, 1615; *de immaculata b. Virginis conceptione ab omni originali peccato immuni*, ll. 4, ib. 1617. in f.

Denique ex s. Thomae interpretibus magnam nominis famam consecutus est Ludovicus de Montesinos bellomontanus, qui Compluti primum interpretatus est Aristotelem, deinde omnes fere alios scholae gradus usque ad supremum horis matutinis theologiam docendi fere sine competitore cumque ingenti totius academiae pressit commendatione plausuque. Ob ingenii perspicuitatem perindeque doctrinae *clari doctoris* cognomentum adeptus, ea docuit frequentia discipulorum gymnasium plusquam 600 capax implente, ut e foribus ipsis atrioque nonnulli adstarent. Cui muneri per 30 annos ea assiduitate vacavit lubentiaque animi, ut recusatis quibuscunque pontificatibus et inter alios salmanticensi, tentatus etiam lippitudine ac fere etiam coecus missionem haud procuraverit, sed opera anagnostis usus, quem juxta haberet, quae suggerebat ipse auditoribus dictaret. Morum animi et corporis integritate doctrinam mirifice commendabat, solitus ante matutinarum praelectionum pensum hora integra preces ad Deum effundere ipsumque contemplari. Cogitasse quoqu

---

[1]) Nic. Antonius, bibl. hisp. n. 1, 6.

dicitur de commutanda in religiosam presbyterali vita idque inter carmelitas excalceatos, si non retardasset propositum scholae amor ac studentium et collegarum calidae preces votaque ac tandem mors virum sic desideratum 7. Oct. 1621. a. aetatis 68. ad feliciorem et augustiorem vitae conditionem ab hac mortali emigrare jusisset [1]). Post ejus mortem prodierunt *commentaria in 1, 2. p. s. Thomae*, v. 2 in f., Compluti 1622.

130. Praeter hos s. Thomae interpretes plures alii in theologia scholastica excelluerunt, e quibus primus ni fallimur locus dandus Thomae de Lemos [2]) O. Praed., magistro sapientissimo [3]). Natus is est Ripadaviae (vernacule Rivadavia) in Gallaecia c. 1550 (sec. al. 1560. vel paulo antea). Studiis applicitus ita eminuit inter sodales, ut continuo ad tradendas quas acceperat disciplinas eum admoverint superiores. Anno 1590. theologiae lectorem et studii regentem agebat in conventu s. Pauli vallisoletano, aderatque a. 1594. cum graves illae de libro Molinae circa concordiam gratiae cum libero arbitrio inter jesuitas et dominicanos exortae sunt controversiae. Hinc ss. Augustini et Thomae de praedestinatione et gratia sensis disquirendis totus incubuit eorumque doctrina sic se imbuit, modum loquendi, stilum ac ipsa verba sic sibi familiaria reddidit, ut fraus illi a nemine obrepere posset, nec voculam quis mutare, quin continuo animadverteret [4]). Hinc maxime idoneus visus, qui in congregationibus de auxiliis cum Didaco Alvarez (cf. n. 126.) ordinis prae-

---

[1]) Ita Nic. Antonius l. c. 2, 54. Plura de eo cf. ap. Alph. de Andrada, El Estudiante perfecto.

[2]) Franciscus de Lemos O. S. Ben. matritensis edidit *commentaria super Threnos Jeremiae prophetae*, Matriti 1649. in f.

[3]) Gener, Theol. dogmatico-schol. t. 1. prodr. l. c. 4.

[4]) Ita Quetif, Scriptores O. Praed. 2, 461 s.

dicatorum propugnaret doctrinam: quod et strenue praestitit [1]), adeo ut sibi Clementis VIII. conciliaret gratiam. Nempe Lemosium praeter singularem eruditionem et omnino decoctam ss. Augustini et Thomae lectionem aderant illae aliae dotes, quae in contentionibus theologicis non parum excellunt, vox magna et canora, firma latera, oratio facilis, argumentorum robur, memoria praesentissima, quam nihil objectorum praeteriret, judicium acre, cui nemo facile fucum faceret. Finitis congregationibus Lemosius, qui jam oblatas sibi a rege catholico infulas modeste recusarat, in museum romanum apud Minervam se recepit ac scribendis de gratià juxta doctrinam Augustini et Thomae commentariis totum se dedit. Tribus ante mortem annis oculis ita orbatum ferunt, ut nec praesentes seque alloquentes videret, id tamen dante Deo residui habuit, ut officium divinum et in sacro dicenda legere posset. Demum ad piissimae vitae praemium, ut sperare licet, abiit 23. Aug. 1629 (non 1624. ut nonnulli falso scribunt) a. aetatis 70. (sec. al. 84). Melchior Inchofer S. J. ita de eo scribit [2]): „Insigne Ord. Praed. lumen, quod nuper e mortalitate coelo insertum, ut confidimus, altius orbi coepit irradiare, qui praecellentis ingenii famam eximio docendi usu diu Romae exercitatam ita pietate vitae anteivit, ut cum doctissimus esset, non videri tamen, religiosissimus quoque, etsi refugeret, haudquaquam posset.“ Fructum studiorum suorum exhibuit in opere, cui titulus: *Panoplia gratiae*, seu de rationalis creaturae in finem supernaturalem gratuita divina suavipotente ordina-

---

[1]) Strenuos quoque habuit adversarios, Gregorium de Valentia, Petrum Arrubal, Ferdinandum de Bastida, Joannem de Salas et Bartholomaeum Perez, quibuscum (sibi invicem succedentibus) in 45 disputationibus publicis concertavit.

[2]) Conject. ad ep. bb. V. Mariae ad messanenses.

tione, ductu, mediis liberoque progressu dissertationes theologicae, Leodii (typis ementitis, vere Biterris) v. 4 in f., quorum primus est isagogicus agitque de Pelagio et sequacibus nimium extollentibus humanum arbitrium, deque aliis id nimium deprimentibus, maxime post vulnus peccati originalis; item de infallibilitate divinarum praedefinitionum salva rerum contingentia et arbitrii libertate. T. 2. disserit de summa Dei providentia et efficacissima praedestinatione sanctorum: t. 3. de influxu Dei in secundas causas naturalis ordinis, ut suas operationes naturales producant, et de viribus creati arbitrii cum solo influxu generali ordinis naturalis ad efficienda opera moralia. T. 4. denique agit de praevenientis gratiae divinae efficacia, qua Deus operatur in nobis velle et operari pro bona voluntate et de gratia divina, prout habet rationem auxilii. Plura alia volumina (19) ejusdem ad congregationem de auxiliis spectantia manserunt mss. [1]). *Acta omnia congregationum ac disputationum, quae coram ss. Clemente VIII. et Paulo V. sunt celebratae in causa et controversia de auxiliis divinae gratiae*, quae fere post seculum Lovanii 1702. (typis ementitis) in f. sub ejus nomine

---

[1]) Horum elenchum cf. ap. Quetif l. c. Huic adjungimus sodalem Franciscum Gonçales legionensem (de Leon), virum qua pietate qua eruditione sua aetate clarissimum, Romae in collegio ad Minervam studii regentem et s. Scripturae interpretem (floruit c. a. 1636.), cujus opus nonnisi 1708. Leodii in 4°. prodiit hoc titulo: *Controversiae inter defensores libertatis et praedicatores gratiae tam excitantis quam adjuvantis, tam operantis quam cooperantis, tum sufficientis quam efficacis et de extremis haereticorum erroribus circa eandem*, Romae a. 1635 et 1636. publicae catholicorum utilitati expositae. In quibus nec unum exstat verbum, quod non vel ss. pontificum et ss. conciliorum definitionibus vel ss. patrum, praecipue Augustini, Prosperi, Fulgentii, Anselmi, Hilarii et d. Thomae auctoritatibus fulciatur, roboretur, approbetur. Ita titulus.

prodierunt, non tantae sunt auctoritatis, ut in eorum possit verba jurari.

131. Eodem a. (1629.) decessit alter sodalis Joannes de Portugal, qui non eruditione minus et vitae puritate, quam titulis ac regii stemmatis origine clarus, ex regia scil. Brigranciorum stirpe satus, inter subtiliores Hispaniae scholasticos sibi nomen fecit. Theologiam in variis illius regni academiis tum in lusitanis docuit cum laude, nec minus e sacris pulpitis inclaruit ac tandem ad Philippi IV. nominationem episcopus visensis factus est (1625). Non omnino quatuor annos in episcopatu transegit verus pater pauperum omniumque virtutum absolutissimum exemplar. Scripsit *de gratia increata et creata* t. 1. qui est de Spiritu s. Conimbricae 1627. in f., quo in opere, etsi de Spiritu s. solum acturum se promittere videatur, totum nihilominus fere s. Trinitatis tractatum profert. T. 2. de gratia creata mansit ineditus (sicut tot alia opera de hac materia in ista periodo) propter sedis apostolicae prohibitionem ad consopiendas acres de hisce quaestionibus controversias promulgatam. — De ss. Trinitate scripserunt Michael Vasquez de Padilla S. J. hispalensis [1]), qui nondum sacerdos theologiam scholasticam cum laude Cordubae, deinde Romae, Salmanticae et Granatae professus est († 25. Jul. 1624, a. aetatis 65.) et Martinus de Alviz [2]) primum S. J., dein O. erem. s. Aug., primariae cathedrae theologicae Compluti rector, vir omnium aequalium judicio in rebus theologicis famae admodum celeber († 1633.), cujus exstant tractatus tres, *de altissima*

---

1) *De augustissimo ss. Trinitatis mysterio sermo* (sed potius tractatus, Lugduni 1617. in 8°.

2) Nicol. Antonius bibl. hisp. novae 2, 91; Ossinger, Bibl. August.

scientia, inscrutabili voluntate, investigabili praedestinatione ac ineffabili Trinitate, Compluti 1632. Fere idem est argumentum operis Francisci Arriba O. S. Franc., episcopi segoviensis, dein civitatensis, cui titulum fecit: *Opus conciliatorium gratiae et liberi arbitrii creati perfectam concordiam aeternaeque praescientiae et praedestinationis infallibilitatem etc. explicans* ll. 4, Parisiis 1622. in 4⁰. Agit enim in eo de simplicitate divini esse ac personarum trinitate, de coexistentia vera ac reali omnium creaturarum ab aeterno in aeternitate divina, de duplici ordine, sub quo Deus operatur ad extra et aliis. — Didacus de Alarcon S. J. ex oppido Albacete dioecesis carthaginiensis, philosophiae, dein theologiae professor Compluti reliquit [1]) († 28. Oct. 1634.), *theologiae scholasticae p. 1*. Lugduni 1633. in f. Pariter primam tantum partem *summae theologiae* edidit Didacus de Caceres, ord. Hieronyminianorum quondam praepositus [1]), Salmanticae 1638. in 8⁰. Reliqui sunt nonnulli privilegiorum b. Mariae V. vindices [2]), ut Alphonsus de Sanchez Zarzosa rondensis ecclesiae collegiatae canonicus auctor l.: *thesaurus Conceptionis immaculutae V. Mariae Dei genitricis* ex conspiratione totius fere s. Scripturae cum Apocalypsi, Antiquariae 1631. in f.; Joannes Serrano O. Min. alcazarensis et episcopus acernensis († 1637.), cujus *de immaculata prosusque pura ss. semperque V. genitricis Dei Mariae ll. 5*, Neapoli 1635. in f. in lucem prodierunt; Jo-

---

[1]) Exstat quoque ejus *de Noe et arca sacra relectio*, Salmanticae 1635. in 8⁰.

[2]) His adde Theodorum Pybes de Adama O. Cist. s. Theologiae doctorem romanum, qui praeter alias eximias lucubrationes tractatum etiam insignem *de immaculata conceptione divinae puerperae* ingeniose concepit ediditque in publicum. Ita Cistercium bis tertium. Inter theologos scholasticos omnes illi referendi sunt, quos indicabimus infra n. 172.

annes Perlinus S. J. matritanus, qui theologiam docuit in regno peruano Limae, Cusci, Quiti, in Hispania Murciae, Compluti, Matriti, demum Coloniae († 31. Oct. 1638.), scripsit *apologiam scholasticam* sive *controversiam theologicam pro magnae matris ab originali debito immunitate* ex ss. literis, conciliis, patribus aliisque theologicis argumentorum sedibus ad rem pertinentibus diligenter collectam, Lugduni 1630. in 8⁰; Petrus Diaz de Aguero, pincianus, medicus doctor, ord. hierosolymitani s. Joannis Baptistae sodalis, edidit (praeter tractatum *de angelis* Matriti 1672.) *Demonstracion clarisima de la imaculada y purisima Concepcion de la Virgen Maria Nuestra Senora*, ib. 1618. in 4⁰.

II. Theologia positiva et polemica.

132. Plures ex illis, quos inter Scholae theologos recensuimus, nec speculationem a theologia positiva separarunt, nec theologiam polemicam neglexerunt. Tamen ex *hispanis* admodum rari sunt, quos praeter illos theologis *polemicis* accenseas. Praetermisso enim Sancio Davila et Toledo (1546—1625), qui fuit quater rector academiae salmantinae, dein episcopus murcianus, mox giennensis, inde seguntinus, demum placentinus [1]), duo [2]) tantum occurrunt: Dominicus Garcia aragonus († 1629), qui laudabiliter scripsit [3]) mul-

[1]) Scripsit: *De la Veneracion que se debe a los Cuerpos de los Santos y a sus reliquias, y de la singular, con que se ha de adorar el Cuerpo de Jesu Christo N. S. en el Santisimo Sacramento 4 ll.*, Matriti 1611. in f. Fuit etiam aliquando s. Theresiae a confessionibus nonnullasque ab hac sancta virgine epistolas meruit accipere, unde hujus viri in aetate adhuc adolescente virtutum profectus agnosci possunt.

[2]) Posset tamen his addi Alph. Fernandez O. Praed de quo infra.

[3]) Aliud ejusdem opus (praeter quaedam pie et docte lingua ver-

taque eruditione [1]), quamvis taxet eum arrogantiae nomine Joannes Morinus [2]): ***Propugnacula religionis christianae contra obstinatam perfidiam judaeorum adhuc exspectantium primum adventum Messiae***, necnon adversus falsas rabbinorum circa s. Scripturam expositiones ex multis V. T. locis secundum rigorem lectionis hebraicae, Caesaraugustae 1606. in 4°. Alter fama clarior est Thomas de Jesus [3]) O. Carm. baeticus, beaciensis, antea dictus Didacus seu Dia Sanchez Davila. Hic literis ingenium ita ornavit ac dives reddidit, literas ita cum pietate sociavit, famularique ei adeo utiliter fecit, ut in fertilissima virorum cum doctrina, tum vitae ac morum integritate et sanctitate insignium familia aequales sibi paucissimos agnoscat. Novus adhuc inter sodales necdum votis obstrictus consulebatur probabaturque a senibus consilium in rebus domesticis quibusque atque arduis proferens. Italiam veniens Paulo V. adeo se probavit, ut ab eo existimatus sit ante alios idoneus minister deducendi in Galliam, Germaniam Belgiumque sodalium provincias [4]). Decessit Romae 26. Mart. a. 1627. magni factus a viris doctis [5]). Ita a Bona [6]) dicitur „vir multiplicis doc-

---

nacula conscripta cf N. Antonium bibl. hisp. n. 1. 329) est: *Recentiorum variarum et inextricabilium quaestionum ex visceribus l. historialis Genesis hinc et illinc pullullantium discussio*, Caesaraugustae 1624. in f.

[1]) Nic. Antonius l. c.

[2]) Exercitat. biblic l. 1. c. 2.

[3]) Alius a piissimo Thoma de Jesu, cujus meminimus p. 43. annot. 5.

[4]) Ita N. Antonius l. c. 2, 305 s.

[5]) Quos cf. ap. N. Antonius l. c., qui eum passim *doctissimum* appellant. Plura vero in Thomae Aq. a. s. Josepho diss. historico-theol. de patriarchatu Eliae p. 2. sect. 4. §. 3.

[6]) In notitia auct.

trinae et in praxi mysticae theologiae singulariter eruditus", quod testantur ejus opera (quorum plura prodierunt collecta Coloniae 1684. v. 3 in f. sub titulo: *Opera omnia homini religioso et apostolico utilissima*), quae potissimum ad ascesim et vitam religiosam spectant, inter quae vero agmen ducit [1]): *Thesaurus sapientiae divinae in gentium omnium salute procuranda, schismaticorum, haereticorum, judaeorum, saracenorum ceterorumque infidelium errores demonstrans, impiissimarum sectarum, maxime orientalium, ritus ad historiae fidem 12 ll. enarrans, errores ad veritatis lucem confutans*, Antwerpiae 1613. in 4°. „operariis Evangelii, addit Nic. Antonius, qui ad faciendum opus per varias orbis oras ab urbe emittuntur vere thesaurus [2])." Melior editio est illa a. 1684.

133. Fortissimum tamen omnium Ecclesiae catholicae adversus protestantiam errores propugnatorem [3]) habuit hac epocha *Italia*. Is fuit Robertus Franciscus Romulus Bel-

---

[1]) Cf. Bibl. hisp. nov. l. c.

[2]) Feller quidem refert (Biogr. univ. 2, 91.): „Urbain VIII. et Benoit XIV. faisaient grand cas de cet ouvrage savant et utile: plusieurs écrivains en ont profité." Sed acri censurae illud subjicit Richard Simon, et praef. t. 5. op. Perpétuité de la foi legimus: „On convient de bonne foi, qu'il y a dans ce traité quelques mémoires dont la lecture peut être utile, pourvu qu'elle soit faite avec discernement. Mais il y a tant de confusion, tant de faussetés, tant d'ignorance et tant de contrariétés que pour en tirer quelque utilité, il faut savoir la matière mieux que ne la savait l'auteur. C'est cependant sur cet ouvrage, et quelques autres encore plus défecteux, que la plupart de ceux qui ont' ecrit depuis cent ans ou environ, ont formé le jugement qu'ils ont fait de la créance et de la discipline des Orientaux, touchant les sacrements et les autres articles controversés entre les catholiques et les protestans etc."

[3]) Hefele Tüb. Qtlschr. 1846. p. 5.

larminus, patria politianus, Marcelli II. sororis Cynthiae Cervinae filius die 4. Oct.[1]) 1542. natus. Puer egregiae indolis et pietatis nondum sexennium egressus concionatores aemulans, lineam indutus vestem e superiore loco ad sui similes de acerbis Christi cruciatibus saepissime nec inepte loquebatur. Condiscipulos suos tenera adhuc aetate aedificabat pietate, modestia, diligentia, atque adeo jam tunc veracitati studebat, ut nunquam mendacii vel levissimi reum se agnosceret. Puer noctu ad orandum surgebat, prolixe coram ss. sacramento orabat, mortificationisque gerebat curam. Grammaticae, humanitati et rhetoricae diligenti opera data, graecas literas solerter apprehendit, multumque adolescens delectabatur poesi[2]). Adultior factus ut gravioribus studiis ingenium mira jam eruditione praestans amplius excoleret, Patavium petiit ibique de societate Jesu ineunda cogitavit, illamque revera patre per annum reluctante 20. Sept. 1560. est ingressus. In collegio romano per triennium philosophiae insigni cum profectu operam dedit, licet infirma, imo desperata prope valetudine uteretur. Nondum sacerdos, nec theologus magno cum fructu atque eloquentiae commendatione variis in locis ad populum dixit. Patavii theologiae vacabat (1567) atque Genuae coram patribus provinciae theses ex

---

[1]) Hinc magno cultu prosequebatur s. Franciscum assisinatem, cujus memoria ea die recolitur, atque impetravit, ut officium impressionis stigmatum in corpore s. Francisci a sede apostolica approbaretur. Non sine speciali hujus sancti benevolentiae significatione videtur contigisse, quod tam devotus cliens recurrente hujus festi memoria (17. Sept. 1621.) ad coelestem patriam migraret.

[2]) Licet provectiori in aetate musis renunciaret, tamen subinde ad illas rediit, et inter alia hymnum composuit de s. Maria Magdalena: *Pater superni luminis* etc. qui dignus habitus fuit a Clemente VIII., qui in Breviarium reciperetur.

philosophia atque theologia magna cum dignitate, sapientia atque eruditione publice defendit. A. 1569. praeposito generali mandante Lovanium latinas conciones habiturus concessit. Postquam a Cornelio Jansenio sacerdos fuit initiatus, opus suum est aggressus avidissimeque audiebatur [1]), atque aliquos etiam a vera fide devios ad Ecclesiam reduxit. Primus quoque e societate Jesu ibidem s. Thomae summam explicavit [2]). Non tamen interea pietatis studium ullo modo intermittens, custodiae cordis quam maxime advigilabat, ne inanis gloriae tinea scientiae studio innasceretur. Ad eum finem concinnaverat ipse sibi regulas quasdam privatas, juxta quarum tenorem vitam suam omnem instituendam decerneret, quae post ejus obitum inter schedas repertae ad aliorum utilitatem typis mandatae sunt [3]). Fractis autem propter assi-

[1]) Prodierunt hae conciones Coloniae. Verum Bellarminus conquestus est, eas in hac editione fideliter non exhiberi. Hinc ipse novam curavit editionem ib. 1615: *Conciones habitae Lovanii* ante a. circiter 40. Nunc consensu auctoris publicatae; et alibi.

[2]) In memoriam tanti viri cathedra qua utebatur asservata fuit Lovanii.

[3]) Hae regulae ita sonant: „Cum experrectus lucem primam videris, subeat animum cogitatio, te in hac vita peregrinari: ideo nihil curandum, quam ut itineribus tuis directe ad Deum abeas. Talia vero meditans orabis, ut exoneret te Deus sarcina gravi. In meditatione et re divina hoc age, ut cum Deo unum sis, et quam minimi pendas, si forte in sensu animae non sit voluptas ulla; aestimes vero non ipsum te illum esse, qui celebrat, sed Deum, quem induis, et cujus, tametsi non pro mensura, personam imples. Cum ante tribunal mentis conscientiam excuties, multus eris in charitate erga Deum, et in noxarum disquisitione brevis, quam nihil opus est esse nimiam; ac post mergeris in mari rubro sanguinis Christi. Dum te induis aut pasceris, urgeat te praesentia Numinis. Negotia ne perperam agas, quin ea incipias cum fiducia magna et mente in coelum sublata; probabis eadem prius ad lumen Dei. Horis, quae finem laborum ferent, meditare hilaris atque

duos studii labores corporis viribus patrium post septennium repetiit solum (1576), iisque reparatis Romae pariter primus e societate Jesu praelectionem de controversiis fidei suscepit summa omnium satisfactione accurrentibus undique auditoribus: earum fama mox per alumnos collegii germanici in universa Germania divulgabatur [1]), adeo ut Bellarminus adigeretur illas typis mandare. Non ita tamen studiis erat deditus, ut animarum negligeret curam: confessarii enim munere fungebatur in frequenti collegio romano, atque inter filios spirituales s. numerabat Aloysium, quem in supremo morbo et in mortis agone juvit. Interim a Sixto V., qui ejus opera in corrigenda vulgata [2]) utebatur, cum

---

affabilis esse, et cura, ut vis intentioque animae remittat ad obsequium Dei; ejusdem illustrationes celare memineris, perinde ac si ab illis obscurus esses. Noctu demum, quando cubitum ibis, cogites modum, quo super crucem Christus membra reclinavit propter nos, et cures, ut te somnus occupet stratum super pectoris ejus ss. vulnus.“

[1]) Ita ex. gr. scribit Guil. Whitaker, unus e potioribus Bellarmini adversariis, in praef. l. adversus eum editi: „Inter jesuitas maximum et celebre nomen Rob. Bellarminus . . . qui controversias theologicas summa omnium admiratione acclamationeque tractavit, cujus dictata sic erant studiose ab auditoribus excepta, transscripta varieque transmissa, ut quasi κειμήλια quaedam vel ἀποτρόπαια haberentur . . . et nunc Bellarminus tamquam athleta invictissimus celebratur, quocum nemo nostrum congredi ausit etc.“ Ceterum plura de his controversiis paulo inferius.

[2]) Jam antea sub Gregorio XIII. in emendanda versionis alexandrinae editione (cf. supra p. 363. annot.) occupabatur. Cum vero Sixti V. editio vulgatae non sat esset correcta, virique graves post hujus pontificis mortem illam prohibendam esse censerent, Bellarminus ut Sixti auctoritas sarta tectaque servaretur, Gregorio XIV. consuluit, ut illa editio secundis curis corrigeretur: „Et sic N. (Bellarminus, ità ipse in sua autobiographia) reddidit Sixto P. bona pro malis. Sixtus enim propter illam propositionem de dominio Papae indirecto in totum orbem

Henrico Cajetano legato pontificio (1590) in Galliam destinatur, ibique per menses septem moratus multa eaque perquam molesta in parisiensi obsidione est passus: qua occasione insignem epistolam apostolici legati nomine ad universos Galliae praesules dedit, ut eos a periculo schismatis revocaret. Sixto V. vita functo 26. Sept. 1590. Bellarminus cum legato Romam reversus est. Sub Gregorio XIV. et Clemente VIII. praecipuas fere partes habuit in recognoscenda editione vulgatae Sixti V. [1]) Post Toleti mortem (+ 1596.) Romam accitus est a Clemente VIII. (neapolitanam enim tunc ordinis provinciam moderabatur), ut illius suppleret locum. Pluribus eum auxit summus pontifex muneribus; cum Ferrariam proficisceretur viae comitem illum habere voluit statuitque, ut ipsius catechismus [2]) in omnibus

posuit controversias ejus in indice librorum, donec corrigerentur, sed ipso mortuo s. rituum congregatio jussit deleri ex libro indicis nomen illius. Placuit consilium N. Gregorio Pontifici etc.“ Ceterum quae hic Bellarminus narrat, locum praebuere exceptioni adversus ejus beatificationem, ut liquet ex voto card. Passionei n. 26 ss.

[1]) De partibus, quas in hoc labore habuit Bellarminus cf. Petrasancta in vita l. 2. c. 9; Ungarelli de castigatione vulgatae bibliorum editionis peracta jussu Conc. trid. §. 10 ss.; Le Long Bibl. s. p. 1. c. 4. pag. 248. Praefatio editionis clementinae *ut vulgo fertur* est Bellarmini; Ghisleri vero eam adscribit Toleto.

[2]) Necesse non est pluribus de hujus catechismi paris cum Canisii catechismo pretii praestantia pluribus loqui. Abunde testantur id tam repetitae editiones (cf. Backer 1, 74 ss; 7, 87 ss.) Hinc scribit Don Guéranger (Mémoire sur la question de l'immaculée conception p. 52): „Tout le monde sait, que le grand Bellarmin, tout couvert des lauriers que lui avait mérités sa magnifique défense de la foi catholique dans les célèbres controverses, ne dédaigna pas, à la priàre de Clément VIII. de composer un simple catéchisme pour les enfants, sous le titre de *doctrine chrétienne*. Ce précieux opuscule . . . fut approuvé par un bref de Clement VIII. du 15. Juil. 1598 . . . le même catéchisme recommandé encore dans un bref de Urbain VIII. du

Italiae ecclesiis et scholis adhiberetur, demum eum cardinalem dixit 3. Martii 1599. hoc elogio: „Hunc elegimus, quia non habet parem Ecclesia Dei quoad doctrinam et quia est nepos optimi et sanctissimi pontificis.“ Cum autem se subtrahere moliretur, sub anathemate vetitus est repugnare. Hinc factum, ut quamvis esset sacra purpura donatus, nihil tamen de pristina modestia mutaverit, suique omnino similis et pauper religiosus et ecclesiae romanae princeps idem semper fuerit, in unum religiosae vitae et sacrae dignitatis munia conjungens. Neque hic stetit pontificis favor, voluit enim, ut Bellarminus quae ad Ecclesiae universalis bonum facerent, libere et sincere sibi aperiret atque indicaret, quod et cardinalis apostolica praestitit libertate [1]). Anno 1602. ec-

22. Févr. 1633; a été l'objet d'une Constitution spéciale de Benoît XIV. adressée à tous les Patriarches, Primats, Archevêques ou Evêques sous la date du 7. Févr. 1742. et dans laquelle le Pontife rappelant les paroles de Clément VIII. exhorte avec les plus vives instances ses Frères dans l'Episcopat à l'accepter pour l'enseignement de leurs peuples. On ne saurait donc refuser à ce Catechisme publié, officiellement dans toute l'Eglise et répandu, moralement parlant dans le monde catholique tout entier, comme le prouvent ses éditions italiennes, françaises etc., on ne saurait lui refuser, disons-nous, la valeur d'un document incontestable de la croyance de l'Eglise.“

[1]) Cf. haec consilia prudentia plena in ejus vita l. 3. c. 5. Illis subjecit pontifex suas animadversiones, quas hisce verbis absolvit: „Haec paucula ita cunctim diximus non ad excusandas excusationes in peccatis: sed ut ipse potius misereatur difficultatibus, quibus impliciti in has aerumnas incidimus. Fatemur enim nedum in istis, sed in aliis multis nos, imo in omnibus peccasse et in nulla re muneri nostro satisfecisse nec satisfacere. Roget igitur Deum omnipotentem, vel ut sua divina et efficacissima gratia nobis opituletur, vel quod magis optamus, ut nos ab hoc mortali vinculo absolvat, aliumque subroget, qui omnibus numeris officium sibi injunctum absolvat.“ Minus grata fuere Clementi VIII. tria Bellarmini scripta occasione controversiarum de auxiliis gratiae et

clesiae capuanae archiepiscopus ab ipso Clemente inauguratus est magno hujus Ecclesiae bono [1]. Quam sanctissime eam

Molinae systemate. Cf. Bellarmini ep. in voto card. Passionei apud contin. hist. Fleurii l. 242. §. 6. n. 23. Imo sunt qui putent, eum propterea ad archiepiscopatum capuanum fuisse promotum, ut Roma amoveretur. Sed quidquid sit de ratione hujus promotionis, certum est, Bellarminum etiam sequenti tempore magna auctoritate apud Clementem VIII. valuisse, ut patet ex pontificis ad illum literis, in quibus praeter alia scribit: „Sensu cordis maximo amplectimur officium, quo fungeris erga nos occassione nativitatis Domini, fuissetque hic sensus major, si declinans consuetudinem hanc aulae colligere studuisses potius, quae peccavimus anno jam exacto, ut de his nos commonitos erudires, quo pacto possemus annum insequentem ab eis repurgati melius auspicari, serviremusque impensius divinae majestati.“

[1]) Hinc Baronius ad a. 968. n. 92. laetabundus de hac promotione scribit: „His vero diebus, quibus haec scribimus (quod non tacendum) maximum accessit eidem ecclesiae ornamentum, dum . . . delectus est a ss. D. N. Clemente Papa VIII. ad nobilissimae ecclesiae regimen vir doctissimus ac religiosissimus Rob. Bellarminus S. R. E. card. virtutum meritis toti christiano orbi conspicuus, exoptatus votis, collaudatus suffragiis atque exceptus plausu illud sacro collegio conclamante: *Dignus dignas.*“ Arcta exstitit inter hos duos viros summos amicitia, ut jam vidimus ex dictis supra de Baronio: et quanti hic fecerit Bellarminum colligitur ex ejus ad eum literis. „Testis est Deus, scribit Baronius eum ut Romam veniret invitans, me nihil tam cupere, quam ut simul adsis, quo ego conferam tibi subinde res meas. Statueres profecto in vado naufragum cor meum in pelago demersum flebilium aerumnarum. Et vero si id susciperes consilii, nemo rem iniquius interpretaretur, te ad menses paucos et animo redeundi Romam cogitare. Fecit hoc interdum card. Boromaeus, sanctissimi laudatissimique vir exempli, et multos conspectus tuus recrearet.“ Ita vero occasione operis Bellarmini de controversiis scribit annal. t. 1. ad a. 53. n. 32: „Est et R. P. Bellarminus politianus (traditionum defensor), qui multos annos in his (controversiis) summa cum laude versatus est Romae publice docens et hoc ipso anno, quo haec nostra cudimus, suas de controversiis christianae fidei disputationes adversus haereticos ab eruditis omnibus avide expectatas et jam acceptas et mirifice praedicatas edidit:

Bellarminus rexerit, nostrum non est pluribus exsequi; id unum certum est, eum omnes partes optimi pastoris diligenter explevisse factus forma gregis, qui eum tanto amore et veneratione prosequebatur, ut cum illi post Clementis VIII. mortem ad vaticana comitia migrandum esset, illacrimantem totam urbem videret, atque discessurus haec audiret dicentem: „Ne derelinquas nos, pastor bone; ne deseras nos orphanos, sub te quae peccavimus, pater, filii emendabimus.“ In comitiis Pauli V. parum abfuit, quin in summum pontificem eligeretur, sed ipse virum gravissimum suum studium, opem, operam ac clientelam pollicentem, ut desisteret, per sacra omnia hortatus est, nec ei pro hac solicitudine gratias egit. Paulus V. mox ut electus est, vetuit Bellarminum abire a suo latere, cujus vellet consiliis plurimum uti. Ea causa ipsi fuit ecclesiae capuanae renunciandi, quod nollet gregi praeesse, cui non possit se exhibere praesentem. Maxime ab eo tempore in s. congregationibus occupatus fuit, in quibus libertate apostolica sententiam promebat suam, etiamsi praevideret minus gratam eam fore, plerumque tamen omnes eum ducem sequebantur, ejusque responsa pro oraculis habebant [1]). Qui ejus clientelae se commendabant pro obtinendis beneficiis ecclesiasticis, eos hoc ipso minus idoneos censebat, adeo virtutis habebat rationem. Dum vero ita bono universalis Ecclesiae consulebat, propriam non negligebat salutem. Quotannis secretus ab aliis curis ad silentium et contemplationis studium per mensem (quem in societatis Jesu tirocinio transigebat) confugere erat solitus, pulverem ex ne-

---

nobilissimum plane opus, quod instar turris illius, quam David aedificavit cum propugnaculis, ex qua mille pendent clypei et omnis armatura fortium (Cant. 4, 4), in Ecclesia habeatur.“

[1]) Cf. Vitae l. 3. c. 5. Kirchenlex 1, 759 ss.

gotiis contractum excussurus atque ad reddendam Deo villicationis suae rationem sese comparaturus. Pia sensa et lumina in sacro illo recessu hausta in piissimos redigebat libellos [1]), quos dein publicae dabat luci, et qui etiam nunc devotas animas recreant. In fine cujuslibet anni solemne habuit, rationes componere cum omnibus, et quod superesset, statim in pauperes, viduas atque pupillos distribuere, quos nec stare ante se, dum stipem precarentur, aperto capite patiebatur. Ceterum vitam duxit plane talem, quae cum priscis sanctissimis patribus ac praesulibus jure comparari queat, sive studium pro Ecclesia, sive zelum animarum sive parsimoniam in victu, sive denique labores sacros eosque immensos vitaeque sanctimoniam spectes [2]). Anno 1621. propter ingrave-

---

[1]) Libelli hi dignissimi, qui impense commendentur diligenterque legantur propter ascesim solidam et unctionem spiritus, saepissime prodierunt et sunt: *De ascensione mentis in Deum per scalas rerum creatarum*, Parisiis 1606. in 24°, Antwerpiae 1615, 1618 etc.; de quo ita s. Franc. Salesius: „Magnus et celeber Bellarminus card. composuit libellum, cui titulus *Scala pro ascensu ad Deum*, qui sane admirabilis erit, eo quod a sapientissimis illis manibus et devotissima illa anima prodiit, quae tot et tam docte in Ecclesiae utilitatem scripsit.“ *De aeterna felicitate sanctorum ll. 5*, Antwerpiae 1616, 1617, 1668 etc.; *de gemitu columbae* sive *de bono lacrimarum ll. 3*, Romae 1617, Coloniae 1617, 1620, 1626, 1634, 1638 etc. Cum in hoc l. Bellarminus quereretur de disciplinae relaxatione in aliquos religiosos ordines sensim introducta, opposuit doctissimus Jac. Gravina O. Praed l. *Vox turturis* seu *de florenti usque ad nostra tempora ss. Benedicti, Dominici, Francisci et aliarum ss. religionum statu*, Neapoli 1625 et: *Congeminata vox turturis* ib. 1633. *De septem verbis a Christo in cruce prolatis ll. 2*, Antwerpiae 1618. in 8°, 1668; Coloniae 1618. in 12°, 1626 etc.; *de arte bene moriendi ll. 2*, Antwerpiae 1620 in 8°, Coloniae 1610. in 12°, 1621, 1626 etc. Ea propter illorum insignem utilitatem germanice vertit et edidit Hense partim Moguntiae, partim Paderbornae 1868 ss.

[2]) Plura de ejus virtutibus cf. in Vita, et Katholik 1866. v. 2. p. 48 ss.

scentem annis et aegritudinibus aetatem, agebat enim jam a. 79. impetrata ab occupationibus publicis missione die 16. Aug. ex Vaticano secessit in domum probationis societatis Jesu ad s. Andreae, ibique instantis mortis assidue memor, quem in finem libellum *de arte bene moriendi* conscripserat, quem suarum editionum juxta ac vitae terminum esse voluit, ad eam se paravit. Illico coepit ex morbo periculose decumbere febrique defatigari continua. Quare vocato mox sacerdote venerabili cibo ad exitum roborari et s. Caroli Borromaei mortis lectione ad agonem animari voluit. Invisit eum decumbentem Gregorius XV. ac bis peramanter amplexus sacrum se pro ejus valetudine facturum promisit. Ipse Christi vicarium obsequiosissime reveritus, usurpavit illud centurionis: „Domine non sum dignus, ut intres sub tectum meum.“ Tandem creatori suo spiritum redditurus sacratissimam Christi e cruce pendentis effigiem per iteratos amplexus tenerrime exosculatus, labantibus brachiis capiti suo imposuit in supremae devotionis signum, deinde ad pectus illa dulciter stricta brachiis in ipsiusmet crucis figuram cancellatis, apostolico symbolo, psalmo 50., oratione dominica et salutatione angelica clare distincteque pronunciatis ac intermortuis denique vocibus dulcissimo Jesu nomine trigesies invocato sanctissime ut vixit, expiravit die 17. Sept. a. 1621. Funus illi jubente pontifice comparatum est eo splendore, quo cardinalibus fieri consuevit, sed adversus undam populi concursantis ad osculum tactumque sacri pignoris adhibere oportuit helveticos e stipatoribus pontificiis. Quidquid rerum in usu habuit, raptum distractumque in postulantes est ad venerationem. Tanta autem virtutis Bellarmini fuit aestimatio [1]), ut iteratis vicibus (a.

---

[1]) De qua cf. Sotvellum in Bibl. Script. S. J., qui refert plurimorum cardinalium elogia; in vita a Jac. Fuligatto italice conscripta,

1674. sub Clemente X., a. 1754. sub Benedicto XIV.) processus a s. congregatione rituum de vita et miraculis fuerit institutus, ut in beatorum album referri posset [1]).

134. Jam ad Bellarmini opera transeamus. Inter haec omnium consensu eminent *Disputationes de controversiis fidei adversus hujus temporis haereticos*, quarum praestantiam testantur et virorum doctissimorum encomia [2]), etiam

---

Romae 1624; latine versa et aucta ex actis pro ejus beatificatione e relationibus ultra 80 testium juratorum compositis a S. Petra-Sancta Leodii 1626. Hoc elogio inscriptum fuit nomen Bellarmini elencho cardinalium defunctorum: „Vir clarissimus, theologus eminentissimus ac fidei catholicae propugnator acerrimus, haereticorum malleus aeque pius, prudens, humilis ac summe eleemosynarius. Sacrum collegium cardinalium ac universa curia romana tanti viri amissionem non sine lacrimis maxime indoluere.“

[1]) Praeter auctores annot. praec. citatos cf. de Bellarmini vita Eggs, Purpura docta l. 5. §. 75, et illos, quos recenset magno numero Backer 1, 83 s.; 7, 94 s. Ipse Bellarminus suam vitam breviter descripsit loquens de se in tertia persona. Narrationem vero absolvit hisce verbis: „Haec scripsit N. rogatus ab amico et fratre (Andrea Eudaemonio, de quo infra) a. 1613. mense Junio. De virtutibus suis nihil dixit, quia nescit, an ullam vere habeat. De vitiis tacuit, quia non sunt digna, quae scribantur, et utinam de libro Dei deleta inveniantur in die judicii, Amen. Orate pro me.“ Ceterum haec autobiographia potioribus exceptionibus adversus Bellarmini beatificationem occasionem praebuit, ut patet ex prolixo voto card. Passionei in hac causa, quod reperies in continuat. hist. eccles. Fleurii l. 242. §. 6.

[2]) Omnium nomine audiatur Kuhn (Tüb. Qtlschr. 1844. p. 282 s.): „Ueber ihren Werth ist von jeher nur eine Stimme gewesen, und selbst auf der gegnerischen Seite fehlte es nicht an glänzenden Anerkennungen derselben. Eine vollkommene Bemeisterung des Gegenstandes und umfassende Gelehrsamkeit, eine Bestimmtheit und Klarheit der Darstellung wie man sie nur selten beisammen findet, zeichnen seine Disputationen gleich sehr aus. Dazu kommt noch ein anderer Vorzug. Bei Bellarmin findet man keine leidenschaftlichen Ausbrüche, keine Schmähungen

protestantium [1]); et repetitae editiones [2]), et ingens adversariorum numerus, qui contra illas calamum strinxerunt [3]),

---

und boshaften Verdrehungen der gegnerischen Lehre. Er schreibt mit ruhigem Ernst, mit der Würde des ächten Gelehrten und mit einer Urbanität, die den Cardinal der römischen Kirche verräth.“ Cf. plura encomia ap. Petra-Sancta l. 2. c. 6. Ferebatur quidem doctissimus cardinalis du Perronius minus aeque de hujus operis pretio judicasse, quo rumore multum affligebatur Bellarminus; verum Perronius vix audita calumnia insignem ad illum scripsit epistolam sinceri amoris et summae aestimationis tesseram, in qua testatur, opera sua has disputationes pro communi utilitate in linguam fuisse versas gallicam. Cf. hanc epistolam in Katholik 1865 v. 2. p. 43 ss.

[1]) Ita ex. gr. scribit Montacutius (praef. ad appar. ad orig. eccl. s. 56): „Vir erat, haud inficior, admirandae industriae, doctrinae, lectionis stupendae Bellarminus, qui ut primus, ita solus immanem illam molem et immensum chaos controversiarum stupenda ingenii dexteri felicitate, artificio singulari excoluit, in ordinem redegit confusum prius: accurata diligentia et multorum annorum studio expolivit: praeripuit ille palmam secuturis omnibus et sibi desponsatam vel destinatam cuicunque laudem abstulit. Nam ab illo, qui tractant controversias ut ab Homero poetae, sua omnia fere mutuantur.“ Whitaker (cujus alia verba cf. supra n. 133.) Bellarminum appellat „virum sane doctum, ingenio felici, judicio subtili, lectione multiplici praeditum, qui soleret apertius et simplicius agere, quam reliqui papistae consueverunt et argumentum pressius urgeret et arctius ad causam adhaeresceret.“ Cf. alios apud Th. Pope Blount Cens. celebr. auct. p. 908.

[2]) Has cf. apud Backer 1, 61 ss., 7, 79 s.

[3]) Hi ex protestantibus sunt fere innumeri: inter eos eminent Junius, Hunnius, Hutter, Rainold, Paraeus, Wehrenberg, Hülsemann, Kortholt, Laelius, Cruccius, Cramer, Sutelivius, Abbot, Marnix, Whitaker, Brightmann, Vignier, Buddeus, Morton, Gesner, Lubbertus, Willet, Hebenstreit, Huber, Hanaverus, Amesius, Lauterbach, Deckher, Chrastovius, Ingolsteter, Mestrezat, Krakewitz, Vorst, Polanus, Georgius Albrecht, Crocius, Scherzer, Joan. Gerardus, Eckhard, Perkens, Joan. Regius, Danaeus, Meisner, Reneccius, Froereisen, Chamierius, Laur. Olai Vallius, Dorschaeus, Coccejus, Reiser, Frid. Mayer, Thurmius etc. quorum opera cf. Backer 1, 62 ss.; 7, 81 ss.; Werner, Fr. Suarez 1, 34 ss.;

et frequens penes theologos catholicos usus, cum vere dici possit, Bellarmini opus armamentarii instar esse, e quo illi potiora hauserint atque etiam hauriant, quibus protestantes impugnent. Prodierunt hae de controversiis disputationes primum Ingolstadii vol. 3 in f. 1581, 1582, 1592 (?); iterum (?) 1586—1593 (secundum aliquos est haec prima editio); 1596; Lugduni 1593; 1596; auctae, recognitae et in 4 t. distributae Venetiis 1596. et 1599; 1602; Ingolstadii 1599; 1604; 1605; Parisiis 1602; Coloniae 1605; Lugduni 1603. Cum vero editio veneta a. 1596. minus correcta esset praecedentibus, edidit Bellarminus Romae Correctorium hoc titulo: *Recognitio ll. omnium Roberti Bellarmini ab ipso auctore edita*, Romae 1607. in f.; Ingolstadii 1608. Secundum hanc expressae fuere aliae editiones, ut parisiensis 1608 v. 4 in f. 1613. etc. Meliores editiones censentur parisiensis 1608; coloniensis 1619; pragensis cum Ebermanni vindiciis a. 1721. Prodierunt [1]) quoque hae disputationes cum aliis Bellarmini operibus Venetiis 1721; Parisiis 1619; Coloniae 1617. v. 7 in f. hoc ordine (in

---

Buddeus Isagoge historico-theol. ad univ. theol. Vere scribit Backer l. c. „Pendant 40 ou 50 ans il n'y a presque point eu d'habiles théologiens allemands Protestans qui n'aient choisi Bellarmin pour le sujet de leurs ouvrages de Controverse.“ Nam ut ait Hottinger, biblioth. quadripart. p. 415. „in elencticis primae jure debentur, si studium spectes et eruditionem, Bellarmino.“ Cf. quoque Fabricium hist. bibl. fabric. 2, 104—127.

[1]) Recusae fuere usque ad tempus, quo vixit Niceron, centies et vigesies et etiam nostra aetate Moguntiae 1842. cura cl. Sausen in 8°; Romae 1832—42. in 4°. Contendit autem Passionei in suo voto contra Bellarmini beatificationem, multa et notabilia circa varias opiniones et expressiones fuisse in prioribus editionibus mutata sat probabiliter per Valentiam.

edit. coloniensi, quae plenior [1]) est veneta): T. 1. continentur: De verbo Dei scripto et non scripto ll. 4; de Christo capite totius Ecclesiae ll. 5; de summo pontifice capite totius militantis Ecclesiae ll. 5, quod opus parlamento parisiensi admodum displicuit. T. 2. complectitur: De Ecclesia tum in conciliis congregata, tum sparsa toto orbe terrarum ll. 4; de membris Ecclesiae militantis, clericis, monachis et laicis ll. 3; de Ecclesia, quae est in purgatorio ll. 2; de Ecclesia, quae triumphat in coelis ll. 3. T. 3. reperies de sacramentis in genere ll. 2; de baptismo et confirmatione l. 1; de eucharistia et sacrificio missae ll. 6; de poenitentia ll. 4; de extrema unctione, ordine et matrimonio ll. 3. T. 4. agit de gratia primi hominis et statu innocentiae l. 1; de gratiae amissione ll. 6; de gratiae reparatione et statu justificationis per Christum ll. 14. In t. 5. habetur explanatio in psalmos, quae utpote utilissima, magna cum unctione conscripta, veram solidamque pietatem spirans, hinc iis, qui ad officii canonici recitationem tenentur, maxime commendanda, saepissime [2]) seorsim prodiit,

[1]) Fere omnia opera Bellarmini complectitur, quae desunt, continentur adjecto supplemento.

[2]) Backer editiones 27 recenset hujus explanationis, argumentum sane manifestum praestantiae illius. „Er zeichnet sich, scribit de hoc commentario Hefele Kirchenlex. 2, 762, durch ernstes und tieferes Eingehen in den Sinn der heiligen Gesänge aus und verdient vor gar vielen neuen Psalmencommentarien den Vorzug, was sicher noch mehr der Fall sein würde, wenn er nicht an gar vielen Stellen, wo die Vulgata vom hebräischen Urtext abweicht und sich mit ihm nicht ohne Zwang vereinigen lässt, der ersteren den Vorzug geben würde." R. Simon vero haec habet (Hist. crit. du V. T. l. 3. c. 12): „La méthode que le Card. Bellarmin a suivie dans son commentaire sur les Psaumes est bonne et digne de lui. Il examine le Texte Hébreu qui est l'Original, puis les deux anciennes Versions que l'Eglise a autorisées. Il n'est pas assez Critique, et il ne paroit avoir sçû que médio-

ut Romae 1611. in 4°; Coloniae 1611, 1619, 1632, 1633, 1764; Lugduni 1611, 1612, 1657, 1682 etc. T. 6. exhibet ejus conciones Lovanii habitas, et t. 7. de scriptoribus ecclesiasticis l., qui etiam saepius prodiit, ut Romae 1613. cum 11 indicibus et brevi chronologia ab o. c. usque ad a. 1612; Coloniae 1613; Parisiis 1616 (cura Jac. Sirmondi quae editio est praestans), 1630, 1631. Fructus studiorum Bellarmini, dum Lovanii commoraretur, in illo reperies [1].

crement la Langue Hébraique; de sorte qu'il se trompe quelquefois. Comme il a écrit après Genebrard, il a pris de lui la plus-part de ce qui regarde la Grammaire et la Critique, en y changeant seulement quelque chose. Il y a aussi des endroits qu'il auroit pû expliquer plus à la lettre et selon le sens historique: mais il y a bien de l'apparence qu'il ne l'a pas voulu faire, afin que son commentaire fust plus utile aux Chrêtiens."

[1]) Plura de hoc l. habet Fabricius hist. biblioth. fabric. 5, 448 ss., ubi inter alia scribit: „Bellarminus quidem hunc librum in suos duntaxat usus conscripsit, cum theologiam docere deberet; postea autem, cum in plurium manus venisse intelligeret ac metuendum ipsi esset, ne se inconsulto ederetur, in ultima aetate eum recognovit, expolivit et auxit . . . Atque hic liber Bellarmini singularem apud eruditos, etiam protestantes, consecutus est approbationem, ita ut pro meliori ejus scripto habeant, quamvis non sit sine naevis: observant enim eruditi, eminentissimum auctorem multa praetermisisse, dubia ac supposititia scripta pro veris et genuinis venditasse etc." Andres, dell'origine, progressi e stato attuale d'ogni letteratura t. 6. l. 4. c. 2: „La continua lettura per quarant'anni degli scrittori sacri, de'santi padri e degli altri scrittori ecclesiastici gli avea dato una piena cognizione, un tatto sicuro, ed un fino discernimento per conoscere gli autori, giudicare del loro merito, comprendere le lor opere, e distinguere le vere e sincere dalle supposte ed adulterate. E ciò egli fece con tanta brevità e chiarezza, con tanta precisione e giustezza, con tant'erudizione e tanto giudizio, che il suo libro può dirsi la prima opera veramente critica in questa materia, e come dice il Labbé (in praef. ad lect.), la più utile e la più adattata al profitto della studiosa gioventù, che in que'tempi fosse uscita alla luce."

Disserit in eo de 400 fere scriptoribus. Plures naevos, qui in hoc opere reperiuntur, emendavit Labbeus, aliaque supplevit in sua *dissertatione philologica et historica de scriptoribus ecclesiasticis*, quos attigit Bellarminus, in qua cum plurima ad historiam, chronologiam, criticamque ecclesiasticam spectantia explicantur, tum aliorum praesertim Riveti, Coci, Perkinsi, Tossani, Gerhardi, Aubertini, Hottingeri, Maresii errata castigantur, quae habetur in editione parisiensi 1658, 1660. v. 2 in 8⁰, quae cum illa a. 1616 (secundum Backer 1617) optima censetur, dum lugdunensis a. 1663. judice Fabricio vitiosissima est. Casimirus Oudin pariter adjecit *Supplementum de scriptoribus ecclesiasticis a Bellarmino omissis* ad a. 1460. vel ad artem typographicam inventam, Parisiis 1686. in 8⁰. Bellarmini opus continuavit Andreas du Saussay (de quo infra) ab a. 1500—1600, quae continuatio prodiit Coloniae 1644: minoris tamen est pretii. Praeter hunc l. complectitur t. 7. de translatione imperii romani ad francos adversus Mathiam Flacium Illyricum ll. 3 [1]), de indulgentiis et jubilaeo ll. 2, responsionem ad l. anonymum contra summum pontificem, refutationem libelli de cultu imaginum, qui falso synodus parisiensis inscribitur; de exemptione clericorum l. 1, judicium de l. concordiae lutheranorum, apologiam brevem pro eodem libello; responsionem Matthaei Torti presb. et theologi papiensis, ad l. inscriptum: Triplici nodo triplex cuneus (i. e. apologia pro juramento fidelitatis in Anglia praescripto adversus duo brevia fidelitatis Pauli V.); apologiam pro responsione sua ad l. Jacobi magnae Britanniae regis, cui titulus est: Triplici nodo triplex cuneus etc. [2]). Tractatum de potestate summi pontificis in rebus temporalibus

---

[1]) Horum synopsim exhibet Possevinus in biblioth. sel. l. 1. c. 22.

[2]) De plurimis libris, qui occassione hujus controversiae de juramento fidelitatis ex utraque parte prodierunt cf. Backer 1, 69 s.; 7, 83.

adversus Guilelmum Barclaium Romae 1610. et alibi, etiam in Roccaberti bibliotheca maxima pontificia t. 18. p. 365 ss. Hic quoque liber plurimis occasionem praebuit ex utraque parte [1]), atque prohibitus fuit a parlamento parisiensi a. 1610. Alios Bellarmini libellos minoris momenti, qui hoc ultimo t. continentur praetermittimus. Id unum adhuc in Bellarmini laudem subjicimus, eum tantae fuisse modestiae et humilitatis, ut in edendis suis scriptis a sodalium suorum praesertim Mutii Vitelleschi, Benedicti Justiniani et Andreae Eudaemonis arbitrio penderet. Hisce ex. gr. verbis scripta sua transmittebat Eudaemoni, quo prae ceteris utebatur familiariter: „R. P. Andreae Eudaemoni Joanni, ut dignetur videre ista scripta et judicare, utrum sint digna luce an tenebris [2])."

135. Reliqui itali longe a Bellarmini eruditione et merito distant. Alexandri a Turre (Turriani) congr. can. later. cremensis [3]), episcopi scityensis et hierapetrensis († 1622) prodierunt *de fulgenti radio hierarchiae Ecclesiae militantis ll. 10*, Romae 1588 v. 2 in 4⁰; *Triumphus revelatae theologiae de animarum humanarum divinitate ll. 16*, Venetiis 1611. — Ludovicus Albertus O. S. Aug. [4]), qui in academia patavina a. 1623. ss. libros est interpretatus, innotuit tractatu *de reali praesentia Christi in eucharistiae*

---

[1]) Cf. Backer 1, 71 ss.; 7, 83 s. Cf. quoque Argentré coll judic. t. 2. p. 19.

[2]) Cf. Petra Sancta l. 2. c. 5.

[3]) Cf. Celsum de Rosinis in lyceo lateran. illustrium script. sacri apostolicique ord. cler. can. reg. Salvatoris later. l. 1.

[4]) Cf. Ossinger, bibl. august. qui pro more hoc amplissimum ei tribuit elogium: „Vir literas politiores ita edoctus, ut nemo ejus in disceptando acumen, in abstrusis facilitatem, in evolvendis difficultatibus diligentiam, in resolvendis controversiis solertiam non sit admiratus."

sacramento 1613; lectionibus *de operibus sex dierum* 1619. — Gabriel Pennoti ord. cler. reg. can. novariensis „quem pessime calviniani omnes oderunt, quod lethales ab eo plagas acceperint [1])“, l. nimirum, cui titulus: *Propugnaculum humanae libertatis* (Romae 1624.), in quo liberum arbitrium tuetur tam adversus philosophos et astrologos judiciarios, quam adversus haereticos, et conciliat cum certitudine divinae praescientiae et immobilitate divini decreti et efficaciae divinae motionis. Hinc et apud arminianos vigebat et multorum manibus versabatur hoc opus ad humanam libertatem propugnandam destinatum, teste Guilelmo Tussio [2]). — Hieronymus Floravantius (Fiorovanti) S. J. romanus, Urbano VIII. a confessionibus, bonus theologus, latinae, graecae, hebraicae, arabicae, syriacae et hetruscae linguae peritia excultus, quondam etiam theologiae moralis professor († 9. Oct. 1630.) scripsit eximie laudatos a. Franc. Suarez [3]) *de bb. Trinitate* ll. 3, Moguntiae 1616. in 4⁰, Maceratae 1618. in 4⁰, Parisiis 1624. in 4⁰, Coloniae 1624, quorum primus est contra haereticos, secundus inter scholasticos, tertius contra gentiles. *Explanatio in nonnulla s. Scripturae loca*, Antwerpiae 1630. Hujus sodalis Balthasar Chavassius sabaudus, patria scalentinus, philosophiam docuit annos 6 et theologiam moralem 13, atque reliquit *de notis certissimis verae religionis ll. 4*, quibus accedit codicillus ad resipiscentes, Ingolstadii 1611. in 4⁰, *professio verae et orthodo-*

---

[1]) Dechamps de haer. jansen. l. 2. disp. 8. c. 11. n. 5. Notior tamen est Pennoti propter suam generalem totius ordinis clericorum canonicorum historiam tripartitam, Romae 1624, Coloniae 1645, de qua scribit Feller (2, 112): „Elle est curieuse et pleine de recherches.“ Plura de eo cf. apud Jan. Nic. Erythraeum pinac. 2, imag. 55.

[2]) Apud Dechamps l. c. l. 2. disp. 2. c. 15. n. 3.

[3]) Cf. Sotvellum biblioth. script. S. J.

xae fidei, additis commentariis, in quibus plana accurataque ejusdem profertur ratio et evangelicis respondetur illam impugnantibus, ib. 1613. in 4⁰. († Bruntrusi 20. Sept. 1634). — Balthasar Bologneti O. Serv. B. M. V. bononiensis, insignis plane concionator, ad cujus conciones tantus quandoque erat populi concursus, ut publica auctoritate ratio concionis audiendae esset praescribenda. Senatus bononiensis ei contulit cathedram theologiae in patria universitate. Magni eum fecit Paulus V., qui proinde illum auctoritate apostolica generalem sui ordinis designavit, quo in munere eum confirmavit Gregorius XV. ac demum Urbanus VIII. neocastrensem episcopum creavit. Edidit *dogmata catholicae fidei*, prout cum haereticis illius temporis eadem per Germaniam legati apostolici theologus vel declamando vel disserendo explicaverat [1]). † 1629 [2]).

136. Acriter jura primatus romani pontificis propugnavit Marcus Antonius Capellus O. Min. Convent. venetus „sacrorum dogmatum propugnator acerrimus, canonista insignis, in philosophia seculari mirabiliter doctus celebrisque theologus

---

1) Plura cf. ap. Merkel, speculum virtutis et scientiae, seu viri illustres O. serv. B. M. V. p. 51 s. Ughelli, Italia sacra t. 9. p. 570.

2) Mentio hic fieri potest etiam Joannis Mariae a. s. Joseph O. Carm. genuensis ex nobilissima Centurionum familia, qui constanter recusato Hiberniae archiepiscopatu in publica solemnique disputatione Lublini habita 1620. Joannem Statorium aliosque socinianos devicit (Cf. Fleurii hist. eccl. contin. l. 193. §. 10). Hic vir scientia omniumque virtutum fama illustris praeter *acta disputationis* praefatae (Cracoviae 1621.) conscripsit *commentaria in theologiam et philosophiam universam* et opera ascetica quam plurima t. 7 Mediolani excusa († 1635). Ita Alex. a. s. Joanne de Cruce in sua contin. hist. eccl. Fleurii l. 199. §. 19. n. 10.

(✝ 1622) [1]", qui praeter alia [2]) reliquit: *De summo pontificatu Petri*, Coloniae 1621. in 4⁰; *de successione episcopi romani contra duos anonymos*, ib. 1612. in 4⁰; *adversus primatum ecclesiasticum anglicanum*, Bononiae 1610. in 4⁰. Cum in chronologicis quoque esset eruditus, scripsit adversus Hier. Vecchietti annum primitivum doctum plane tractatum de coena Christi adversus aegyptium auctorem anni primitivi (Parisiis 1625) a Gravesonio impense laudatum [3]). Ejus quoque prostat *dissertatio de appellationibus ecclesiae africanae ad sedem romanam Marco Antonio de Dominis opposita*, Parisiis 1622.: et tertia vice Romae 1722. curante Joanne Boutonio praemissa Capelli vita. Contra eundem de Dominis insurrexit Zacharias Boverius O. Cap. pedemontanus, salutiensis, vir famigeratissimus,

De cujus aperto coelitus ore vere salutis ensis utraque
Parte acutus processit,
Tum ad fidei orthodoxae impios oppugnatores interimendos,
Tum ad interemptos antiquitatis gladio
Seraphicos capuccinorum alumnos
Et patres vitae restituendos.

Qui tum sanctorum monumenta et patrum exempla evolvit,

---

[1]) Bibl. franc. 2, 315. Plura cf. ap. Franchini, bibl. di scrittori convent. p. 414.

[2]) Inter haec sunt quae scripsit de controversiis venetorum cum Paulo V. „Fuit Capellus ipse, inquit Buddeus Isag. historico-theol. ad theol. univ. l. 2. c. 5. § 8. p. 801 s., ex illorum numero, qui venetorum causam contra Paulum V. agebant et ad imminuendam pontificum potestatem omnes ingenii conferebant vires; deinceps autem mutata sententia studio potestatem auctoritatemque eorum extollendi omnes fere superavit. Documento esse potest, *dissertatio de absoluta omnium rerum sacrarum immunitate a potestate principum laicorum ex lege naturae, Mosis et Christi.*"

[3]) Bibliogr. crit. 3, 259.

Et revolvenda sectandaque calamo scribae velociter
Scribentis exposuit,
Ipse quoque non vulgaria religiosae vitae exempla reliquit.
Plenus dierum ac bonorum operum . . .
Obiit Genuae aetatis suae a. 70. religionis 48. d. 31. Mart.
MDCXXXVIII [1]).

Edidit inter alia [2]): *Paraenesis catholica ad. M. Ant. de Dominis olim archiep. spalatensem*, postea s. romanae Ecclesiae apostatam et in Angliam transfugam, in qua examinantur et refelluntur 4 ll. ejusdem de republica christiana et ecclesiastica, Lugduni 1618. in 4⁰; *Censura paraenetica in eosdem 4 ll. M. Ant. de Dominis*, Mediolani 1622. in f.; *Demonstrationes symbolorum verae et falsae religionis adversus praecipuos ac urgentes catholicae religionis hostes*, scil. atheistas, judaeos, haereticos, praesertim lutheranos et calvinistas in 5 ll. distributae. Lugduni 1617. in f. (etiam in Bibl. max. pontif. t. 20). Primus l. est totus contra atheistas; secundus contra judaeos; tertius agit de demonstrationibus symbolorum verae religionis in genere; quartus de examine sectae lutheranae et calvinianae ad proposita symbola; quintus de demonstrationibus symbolorum romanae religionis in specie. *Orthodoxa consultatio de ratione verae fidei et religionis amplectendae* ad sereniss. Carolum Stuartum Valliae principem, Jacobi magnae Britanniae regis filium, in communem omnium verae religionis studiosorum gratiam et utilitatem, Matriti 1623. in 4⁰; Romae 1635. in 4⁰. *Annales Minorum Capuccinorum* [3]) v. 2 in f., Lugduni

---

[1]) Hoc est ejus epitaphium.

[2]) Biblioth. franc. 3, 160 s. Mazzuchelli, Scritt. ital. t. 2. part. 3. p. 1915.

[3]) „Maggior rumore destarono *gli Annali de' Capuccini*, publicati in due tomi in f, da F. Zac. Boverio da Saluzzo dell' Ordine stesso,

1632. et 1639, qui pertingunt ab hujus ordinis ortu usque ad a 1612. Tertium adjecit (usque ad a. 1634.) Marcellus de Pise [1]) Lugduni 1676.

137. His adjungimus quosdam genere graecos, quorum aliqui in Italia et literis imbuti et diu ibidem commorati sunt. Inter hos primae debentur Petro Arcudio corcyrensi, qui decennis Romam venit et omni literarum genere in graecorum collegio fuit excultus, philosophiae atque theologiae doctor creatus. Cum eruditione prudentiaque excelleret, a Clemente VIII. iterato Moscoviam fuit destinatus, ut quasdam de doctrina controversias componeret, et ad alia quoque adhibitus negotia. Cum pontificis venia ritum graecum cum latino commutavit. Aliquot annis ante mortem in terram projectus fuit ab equo atque male affectus, ut pedibus uti amplius non potuerit; quotidie tamen in bibliothecam portari voluit, ibique a mane usque ad vesperam studiis vacans remansit [2]). Quando obierit incertum est, vixit [3]) tamen adhuc a. 1632. Plurima reliquit opera, quorum praecipuum est *de concordia Ecclesiae occidentalis et orientalis in septem sacramentorum administratione*, Parisiis 1619, 1672, in 4°. Auctor in hoc opere probare conatur, has primarias et antiquissimas ecclesias in re concordes esse. Quod si

---

perchè parvero a molti un tessuto di puerili semplicità. Di fatto furono posti nell' Indice de' libri proibiti (nisi correcti fuerint juxta decr. 19. Nov. 1652.) e ne furono poi tolti quando uscirono alla luce corretti." Tiraboschi, Storia della Letteratura ital. T. 14. l. 2. c. 1. n. 25.

[1]) Hujus, qui natione fuit gallus, religione capuccinus, plurimae exstant conciones, et etiam *commentaria literalia et moralia in Evangelium s. Matthaei*, Lugduni 1656; *Vita et gesta Urbani VIII. summi pontificis*, Romae 1645. in 4°. Plura cf. in bibl. franc. 2, 312 s.

[2]) Cf. Erythraeum, Pinac. 1, p. 225, qui alterius Arcudii, Francisci cognomine meminit 2, 23.

[3]) Ut colligitur ex Allatii l. apes urbanae.

alicubi nonnulli abusus vel falsae interpretationes in ecclesiam graecorum posteriorum schismaticorum opera irrepserunt, eos detegit et auctoritate ss. patrum tam graecorum quam latinorum rejicit. Si quid etiam est, quod cum antiquitatem redoleat, difficultatem tamen aliquam patitur, excusat auctor et in bonam partem accipit et interpretatur hoc ipso, quod vetustum sit et propterea tolerandum. Frustra vero protestantes ad quendam inter ecclesiam catholicam et graecam dissensum in rem suam provocare ostendit [1]). Idcirco vero etiam opus hoc magni aestimatur, quod plura pretiosa antiquitatis monumenta complectitur. Nimiam tamen quandam stili acerbitatem in illo carpunt viri eruditi [2]). Aestimantur quoque

---

[1]) Cf. Düx, Kirchenlex. 12, 58, qui praeunte Feller (2, 82), ita de eo scribit: „Die Grundsätze in den Schriften des Arcudius sind sehr schätzbar, aber es fehlt darin manchmal an Ordnung und der Styl ist etwas nachlässig. Seine Schriften haben im Ganzen den Hauptzweck, die römische Kirche und ihren Glauben gegen das griechische Schisma zu vertheidigen, ein Zweck der den Verfasser den Mitgliedern dieser Kirche verhasst machte, und von Seite ihrer Schriftsteller ihm bittern Hohn und Spott zuzog. Der gelehrte Leo Allatius, selbst ein Grieche, lässt ihm mehr Gerechtigkeit widerfahren, obgleich er meint, des Arcudius Eifer habe an einem schädlichen Uebermass gelitten.“ Andres l. c. l. 1. c. 5. p. 368: „Nelle due opere *sul purgatorio* e molto più in quella *della concordia* della chiesa orientale e dell' occidentale nell' amministrazione de' sacramenti ei ha date curiose ed interessanti notizie interno all' antica e moderna dottrina e disciplina de' greci, e un valido argomento contro le accuse, che su questo punto fanno a' catholici i protestanti, e colla raccolta e colle traduzioni di passi d' antichi greci, e d' opuscoli di Vecco, di Bessarione, e d' altri moderni ha apportate nuove ricchezze alla greca e latina theologia.“

[2]) Tiraboschi, Storia della Letteratura ital. t. 14. l. 2. c. 1. n. 2: „In tutte queste opere si scuopre l' Arcudio dotto ed erudito theologo, ma sembra ad alcuni che egli inveisca troppo contro de' suoi avversari, e che troppo stia attaccato al metodo degli scholastici.“ Ita ex. gr. Du Pin 17, 56 ad Allatii censuram provocans. Acrior est

hi duo libri: *De purgatorio utrum detur et an per ignem sit*, Romae 1632. in 4⁰; *de purgatorio igne adversus Barlaamum* graece et latine (cura Pantal. Lingaridii), ib. 1637. in 4⁰. *Breviarium rituum et caeremoniarum graecorum; novum antilogium*, graece, Romae 1598. in 4⁰; *menologium graecorum* jussu Basilii junioris imp. const. ante a 984. conscriptum latine versum, quam versionem Ughelli t. 6. Italiae sacrae inseruit. *Opuscula aurea theologica quorundam clarissimorum virorum posteriorum graecorum circa processionem Spiritus s.*, Romae 1630. in 4⁰; 1671. Leo Allatius ita de Arcudio pronunciat [1]: „Vir pius, integer,

---

censura, quae habetur in op. Perpétuité de la foi t. 4. l. 1. c. 1. (ed. Mig. 3, 24 s.): „Son ouvrage est plutôt une controverse continuelle contre les Grecs, qu'une exposition fidèle de leur doctrine et de leur discipline sur les sacrements: il les accuse souvent mal à propos, et il paraît que la règle de la foi suivant laquelle il examinait les Grecs s'éloignait souvent de la tradition, dans la crainte de s'écarter tant soit peu de ce qu'il avait appris dans l'école, car il n'avait pas d'autre théologie. C'est pourquoi il condamna dans les Grecs plusieurs cérémonies et diverses prières sacramentelles; ce qui ne s'accordait pas avec l'approbation que les papes avaient donnée en plusieurs occasions aux rites grecs. Aussi quoiqu'il eût composé son ouvrage à Rome, où il avait eu des emplois considérables, il ne put l'y faire imprimer, et il l'envoya à Paris. Mais on reconnaît assez qu'on n'en a pas tiré de fort grands secours pour la connaissance exacte de l'église grecque moderne; d'autant même qu'il était très-peu versé dans la lecture des livres grecs du moyen et du dernier âge, quoiqu'elle soit absolument nécessaire."

[1]) De eccles. occid. et orient. perpetuo consensu l. 3. c. 7. §. 13. Acrius ejus *antilogium novum* perstringit, quasi in eo componendo compilator se intra ss. patrum terminos non continuisset, et plus sapere sibi visus sit, quam ipse divinus Spiritus voluit, quum vetera immutat, integra obtruncat, perfecta immiscet et de suo addit incompta atque insulsa neque cum graecis ipsis communia. „Quo pacto, inquit, stoma-

veritatis amans, sectariorum hostis, quorum et nomina abhorruit, plus tamen aequo ardentius, et cum posset saepenumero rationibus, injuriis maluit tutari sententiam; sic dum omnia, quaecunque excerpserat, in quocunque argumento dicere studet, plerumque a proposito digressionibus iisque longissimis rem et orationem perturbat." — Alius est Andreas Eudaemon Joannes S. J. cydonius e Creta insula, e Palaeologorum imperatoria familia, qui etiam prima aetate in Italiam venit ac praesertim Romae non modo humanioribus, sed divinis etiam institutus est literis. Philosophiam Romae, Patavii theologiam publice cum laude professus est. Urbano VIII. carus fuit in paucis, unde redux in Urbem graecorum collegio rector ab illo praepositus est. Magna quoque ut vidimus auctoritate et gratia apud Bellarminum valuit († 24. Dec. 1624). In fidei controversiis eximie doctus strinxit calamum in varios fidei catholicae hostes ediditque inter alia [1]): *Castigatio apocalypsis apocalypseos Thomae Brightmanni*, Coloniae 1611. in 8⁰; *castigatio Lamberti Danaei calviniani ministri pro card. Bellarmini controversiis*, Ingolstadii 1605; *epistola monitoria ad Joan. Barclaium, Guil. filium*, de l. ab eo pro patre suo contra Bellarminum scripto, Coloniae Agrippinae 1613. in 8⁰; *Refutatio exercitationum Isaaci Casauboni ll. 2 ad Rob. card. Bellarminum*, ib. 1617. in 4⁰; *responsio ad epistolam Isaaci Casauboni*, ib. 1612. in 8⁰; *De Antichristo ll. 3 adversus Rob. Abbotum*, Ingolstadii 1609. in 8⁰; *Parallelus Torti et Tortoris ejus L. Cicestrensis sive responsio ad Torturam Torti pro ill. card. Bellarmino*, Coloniae

---

chum sapientibus movit, et opus alias laudabile dehonestavit." Cf. Zacharias, bibl. rit. l. 1. c. 4. a. 1. n. 22.

[1]) Cf. Sotvellum Bibl. Script. S. J.; Backer 1, 288 ss.

1311. in 8⁰; *admonitio ad lectores ll. Marci Ant. de Dominis*, ib. 1619. in 8⁰. His jungendus est Joan. Matthaeus Caryophilus, cretensis, archiepiscopus iconiensis, qui cum auctore Leone Allatio inter graecos non posset vitam tuto ducere, Romam reversus in collegio graecorum literas humaniores docuit. Multa is quoque scripsit, ut *confutationem Nili thessalonicensis de primatu papae*, graece et latine Parisiis 1626. in 4⁰; *refutationem pseudochristianae catecheseos a Zacharia Gergano editae*, graece et latine, Romae 1631. in 4⁰; *censuram confessionis fidei* seu potius perfidiae calvinianae, quae nomine Cyrilli patriarchae constantinopolitani circumfertur, ib. 1631. in 8⁰, et alia a Leone Allatio memorata [1]). Obiit 1636. Eodem fere tempore Neophytus Rhodinus, cyprius, monachus O. S. Basilii, cujus idem meminit Leo Allatius, Romae a. 1630. edidit lingua graeca *de septem Ecclesiae sacramentis*, *Panoplia* [2]), ib. 1630.

138. In Gallia rem catholicam strenue egerunt e societate Jesu, Ludovicus Richeome digniensis, propter eloquentiam a nonnemine dictus *gallicanus Cicero* [3]), vir „sive doctrinam spectes, sive prudentiam, sive quae ceteris eminent, pietatem et religionem, merito inter prima societatis gallicae lumina numerandus [4]).“ Magno in honore fuit apud Hen-

[1]) De eccles. occid. et orient. perpet. consens. l. 3. c. 7. §. 14. p. 999 ss. Feller 2, 113; Erythraeus, pinac. 1, 124; Buddeus Isag. historico-theol. l. 2. c. 7. §. 10. p. 1408.

[2]) Cf. Fabricium Biblioth. graecae t. 11. p. 340. ed. Harl., ubi alia ejusdem scripta recensentur.

[3]) Ejus tamen scribendi ratio fuit secundum Historiam S. J. p. 6. l. 10. n. 102 „non illo quidem nitore, quo postmodum florere gallicus sermo coepit, pro eo tamen, quod tunc maxime probabatur, eloquentiae genere doctorum judicio commendatissima.“

[4]) Ibid.

ricum IV., qui tanti illius libros fecit, ut eos inter graviores etiam regni curas studiose lectitarit. Insigni excelluit humilitate, quae ei persuasit, ut *confessionum ll. 4* s. Augustini imitatione conscriberet; quibus ea, quae in se vitiosa credebat, palam fecit, et virtutis hujus studio jam fere octogenarius et pedibus captus, doferri se curabat ad locum patinis detergendis destinatum et trementibus digitis vile ministerium exercebat. Obiit Burdigalae 15. Sept. 1625. octogenario major. Funus decoravit incredibilis hominum omnis generis concursus omniumque senatorum supremae curiae burdigalensis praesentia [1]). Omnia ejus opera (lingua materna exarata) prodierunt Parisiis 1628. v. 2 in f. Plura sunt ascetica, alia apologetica (pro societate Jesu); conciones et sermones, reliqua polemica [2]), e quibus nonnulla adducemus: *La saincte Messe déclarée et défendue contre les erreurs Sacramentaires de nostre temps, ramassez au livre de l'institution de l'Eucharistie de du Plessis*, Burdigalae 1600. v. 2 in 8⁰, Atrebati 1601; *Victoire de la Vérité catholique contre la fausse vérification du sieur du Plessis, sur les lieux impugnez de faux au livre de la Saincte Messe*, Burdigalae 1601. in 8⁰; *L'Idololatrie huguenote* [3])

---

[1]) Sotvellus Bibl. Script. S. J.

[2]) Cf. Backer 1, 628 ss.

[3]) Prodiit latine: *Idolalatria Huguenotica seu Luthero-calvinistica*, Moguntiae 1613. in 8. Hujus epitome exhibet Werner, Geschichte der apologetischen und polemischen Literatur der christlichen Theologie 4, 657, ubi ita de hoc opere judicat: „Von geringerem Umfange und auch geringerem geistigen Gehalte, mehr witzig und sarkastisch, als gelehrt und gründlich, ist ein anderes Werk, welches gleichfalls eine Charakteristik des Hugenottenwesens im Allgemeinen gibt. Verfasser desselben ist der Jesuit Richeome, welcher den Hugenotten auf ihre Schmähungen über den idololatrischen Papismus antworten will. „Lo-

figurée au Patron de la vieille payenne ll. 8, Lugduni 1608. in 8⁰; *le Pantheon Huguenot descouvert et ruiné contre l'auteur de l'Idololatrie Papistique, Ministre de Vauvert*, ib. 1610. in 8⁰; *l'immortalité de l'ame déclarée avec raisons naturelles, tesmoignages humains et divins pour la foy catholique contre les athees et libertins*, Parisiis 1621. in 8⁰. Hunc a. sequenti (19. Mart. 1626. a. aetatis 63.) secutus est Petrus Coton foresianus e dioecesi lugdunensi (n. 7. Martii 1564), insignis quidem theologus polemicus, sed aliis de causis nominatissimus. Post singularem a societate Jesu aversionem, hujus factus est ornamentum. Cum autem in eo eluceret magna dicendi gratia, jussus per quadragesimam a. 1592. publice concionari, tanta id fecit commendatione, ut ex illo nunquam concionari desierit, et omnino tricies et quinquies quadragesimalem concionum cursum absolverit [1]). Saepius cum calvinistis disputavit [2]), illos acriter voce et stilo insectatus est, hinc saepius gravia subiit discrimina, semel etiam graviter vulneratus est. Gratia floruit apud Henricum IV, qui ei archiepiscopatum arelatensem obtulit, purpuram quoque ei impetrare voluit, nisi Cotonus modis omnibus obstitisset; sua tamen apud regem auctoritate nonnisi in religionis catholicae commodum utebatur. Anno nonnisi 1617. postquam etiam Ludovico XIII. et a confessionibus et a concionibus fuit, veniam potuit impetrare relinquendi aulam. Lugdunum tum abiit ad tirocinium sui ut ajebat colligendi causa, verum indefesso zelo

---

cutus autem erat antea Werner de opere Feuardentii *Theomachia calvinistica*, de quo cf. supra n. 77.

[1]) Ita a. 1617. Lugduni habuit 220 conciones publicas ad populum, privatas vero ad familias religiosas tot, ut eum piguerit eas numerare.

[2]) Trium disputationum *acta* edidit, scil. cum Chamierio et Gigord.

gloriam Dei ad finem usque vitae promovebat. Solidis plane excelluit virtutibus, sed miraculi instar erat immota ejus animi tranquillitas ac summa divinis in rebus attentio inter innumera licet aulae negotia, inter gravissima pericula, calumnias acerbas, inter acres procellas, quibus agitabatur [1]). Ex pluribus ejusdem operibus [2]), quae partim sunt ascetica, partim apologetica (pro societate Jesu) partim polemica, potiora sunt: *Du tres-Sainct et tres-Auguste Sacrement et Sacrifice de la Messe, des merveilles, figures, verité, antiquité et parties d'icelle. Discours contre les erreurs de notre siecle et les cayers d'un Predicant à Grenoble,* Parisiis 1600. in 8⁰; *Institution catholique ou est declarée et confirmée la verité de la foy contre les heresies et superstions de ce temps ll. 4,* ib. 1610. v. 2 in 4⁰; latine versa [3]) a Ludovico Cressolio S. J. [4]) Moguntiae 1618. in 4⁰; *Geneve*

---

[1]) Cf. Sotvellum l. c. Gramond hist. Galliae p. 678, ita de Cotono scribit: „Coton était l'orateur le plus éloquent de son siècle, le religieux le plus désintéressé, le plus modeste; il conserva la vertu au milieu de la contagion de la Cour: c'étoit un lis entre les épines; il étoit très-savant, et sa science ne le cédoit qu'à sa sainteté. Cf. quoque Dupleix, Histoire de Henri le grand p. 349; Feller 2, 81. Ceterum P. Dorleans S. J. scripsit *la Vie du P. Pierre Coton* etc., Parisiis 1688. in 4⁰.

[2]) Cf. Backer 2, 149, ubi etiam recensentur plurimi libri et libelli occasione operum Cotoni scriptorum et contra ipsum vel pro ipso.

[3]) Summarium exhibet Fabricius hist. bibl. fabr. 3, 364 s.

[4]) Ludovicus Cressolius S. J. armoricus e dioecesi treconensi († 11. Nov. 1634), nonnulla alia reliquit opera (cf. Backer 2, 159), ex quibus laudat Bona illud, cui titulus: *Mistagogus de sacrorum hominum disciplina,* opus varium, e strommatis ss. patrum et aliorum eruditione contextum, quo Scriptura explicatur, patres illustrantur, scriptores emendantur, antiquitas lucem capit, mores instituuntur, Lutetiae Parisiorum 1629. in f.; 1638. v. 2 in 4⁰. „Rerum pulcherrimarum plenum"

Plagiaire ou verification des depravations de la parole de Dieu, qui se trouvent ès Bibles de Geneve, Parisiis 1618. in f. — Stephanus Moquot niverniensis, calvinistarum acerrimus impugnator († 6. Nov. 1628. a. aetatis 57) protestantium inter se discordiam praeclare sciteque depingit [1] in l. *La guerre ministrale, ou descouvert de la pretendüe Harmonie et imaginaire fraternité des Calvinistes, Lutheriens et autres Sectaires de ce temps*, Pictavii 1619. in 8⁰; *L'Examen et Censures des Bibles et de la Confession de Foy des Eglises pretendues reformées de France: de leur maniere d'administrer les Sacremens, et de leurs Prieres et Catechisme*, ib. 1617. in 8⁰; *Abregé de l'examen et censures des Bibles et corps de la doctrine des Eglises pretendues reformées de France, comprise en leur profession de Foy, maniere d'administrer les Sacremens et Catechisme, ou les Ministres sont combattus avec leurs propres maximes, et convaincus de conduire les ames droict a l'Atheisme, ostans toute parole de Dieu du monde.* A ceste edition sont adjoustées trente manieres de corrompre l'Escriture, familieres aux Ministres et plusieurs autres leurs prodigieux paradoxes, Burdigalae 1624. in 8⁰. Eundem fere scopum persequitur Bernardus Galtier († 6. Apr. 1629. a. aetatis 65) l. *l'Apocalypse de la Reformation ou la Revelation des Mysteres de la pretendue reformee* (12 discours), Pictavii 1620. in 8., in quibus nititur ostendere calvinistarum dogmata ad hoc tendere, ut homines abjecta pietate et coelestium rerum cura secundum carnem vivant. — Josephus Malavalete S. J. ocitanus († 21. Febr.

---

dicit hoc opus Fabricius, bibliogr. antiquar. p. 167; „omnium laudibus celebratum" Alegambe in bibl. S. J.

[1]) Alia ejusdem opera cf. apud Backer, 3, 503.

1632) concionibus suis plures e calvinianis ad veram Christi reduxit, et nonnulla opuscula hunc in finem typis mandavit [1]. — His longe acrius in Ecclesiae hostes invectus est Franciscus Garasse engolismensis [2], vir alioquin in conversatione admodum modestus et mansuetus charitatisque in proximos adeo memor, ut cum Pictavii saeva lues grassaretur, multis precibus exoravit moderatores suos, ut sibi liceret tabe infectis inservire. Quod cum obtinuisset, in iis demum piis officiis in hospitali domo inter infectos, quos verbo et exemplo moriens hortabatur, sanctissime et religiosissime consumptus est 14. Jun. 1631. a. aetatis 46. Edidit inter alia [3]: *La doctrine curieuse des beaux esprits de ce temps, ou prétendus tels;* contenant plusieurs maximes pernicieuses à l'Etat, à la religion et aux bonnes moeurs [4], Parisiis 1624. in 4⁰ (et *Apologiam* hujus l. ib. 1624); *La somme theologique des vérités capitales de la religion christienne*, ib. 1625. in f. Instante Sancyrano summa haec damnata fuit a facultate sorbonica „quod multas propositiones haereticas, erroncas, scandalosas et temerarias contineat, tum non pauca s. Scripturae et ss. patrum loca perperam citata, depravata et a suo germano sensu detorta, itidem innumera scurriliter dicta ac christiana et theologica scriptione et lectione indigna

---

[1] Cf. Sotvel., Backer, 5, 505 s.

[2] Ita Feller de eo 2, 452. scribit: Ce jésuite, si amer dans ses livres, était doux dans le société; sa colère n'est que dans sa plume: ses actions et sa conduite portaient l'empreinte de la charité. Dans des temps plus modernes, le style de Garasse a provoqué l'imitation de plus d'un homme célèbre. Son livre *de Recherches des recherches d'-Etienne Pasquier*, peut être regardé comme les archives ou Voltaire a puisé les injures qu'il a prodiguées à tant d'écrivains.

[3] Cf. Backer 1, 326 ss.

[4] Backer p. 828. de hoc opere ait: „Oeuvre d'un style bouffon nullement appropiée à la gravité du sujet.

contineat [1]).“ Opus haud inutile, ut repetitae editiones testantur [2]), composuit Jacobus Gualterius (Gaulthier), professor quondam philosophiae et theologiae Turnoni et Lugduni, validus calvinistarum impugnator († 14. Oct. 1636), quod inscripsit: *Table chronographique de l'estat du Christianisme, depuis la naissance de J. Christ jusqu' à l'année 1608.* contenant en douze colonnes les Papes et Antipapes, les Conciles et Patriarches des quatre Eglises Patriarchales: les Escrivains sacres et autres Saincts et illustres Personnages: les Empereurs et Roys, tant de notre France, qu'Estrangers, les Autheurs profanes, les Heretiques et les Evenemens de chasque Siecle ou Centurie. Ensemble le Rapport des vieilles heresies aux modernes de la Pretendũe Reformation: et douze des principales Verites Catholiques attestées contre le Calvinisme, et de Siecle en Siecle par les saincts Peres et Docteurs de ce temps-la, Lugduni 1609. in f., 1613, 1621, 1626, 1633, 1651, 1673., quae omnes editiones sunt continuatae ad editionis annum usque et etiam auctae; prodiit quoque latine ib. 1616, 1636. Ejusdem auctoris est: *L'anatomie du Calvinisme*, en laquelle sont briefement descouverts et clairement refutez en 200 Dilemmes les principaux erreurs de l'Eglise pretendue Reformée, partie par la propre confession contradictoire de Calvin. et de ses Comministres, partie par l'autorité de l'Escriture et des saincts Peres, ib. 1614. in 12⁰. Eodem anno (14. Maji 1636.) decessit Joannes Arnoux (Arnos, Arnulphus) S. J.,

---

1) Cf. Continuat hist. eccles. Fleurii l. 196. §. 10; D'Argentré, collect. judic. 2, 202. Feller de hac summa l. c. ait: „L'auteur y dégrade la majesté de la religion par le style le plus familier et le plus bouffon.“

2) Cf. Backer 2, 219 s.

patria riomensis in Avernis, Ludovico XIII. a confessionibus, insignis concionator, cui haud parum debet religio catholica in Gallia, e cujus scriptis [1]) memoria est dignum: *La confession de Foy de MM. les ministres convaincüe de nullité par leurs propres Bibles*, avec la réplique à l'écrit concerté, signé et publié par les quatre ministres de Charenton (i. e. Montigni, Durand, du Moulin, et Mestrezat), Parisiis 1617. in 8⁰. Continet hic liber refutationem apologiae confessionis horum ministrorum, qui illam conscripserant contra celeberrimam hujus theologi concionem coram rege habitam (25. Jun. 1617), in qua ostenderat, dogmata calvinistarum contra catholicos propugnata carere fundamento in verbo Dei. Contra duos posteriores ministros pugnavit etiam Alexander Regourdus castronovariensis, operarius strenuus [2]), qui plures ad Christi caulas reduxit. Magna severitate castigabat corpus suum dictitans malle se vicennio citius mori, quam remissa ac tepida vita vivere (✝ 26. Apr. 1635).

139. Insigne Ordinis Praedicatorum ornamentum fuit Nicolaus Coeffeteau cenomannus „vir inter primi nominis theologos haeresisque calvinianae debellatores sua aetate celebratissimus linguaeque gallicae purioris parens vulgo dictus [3]).“

---

[1]) Cf. Backer 1, 25. qui de hoc auctore scribit: „Les Protestants se déchainèrent avec fureur contre ce religieux.“ Werner Geschichte der apolog. und polem. Literatur 4, 650 s.

[2]) Cf. Backer 4, 627 s. Titulus operis est: *Demonstrations catholiques ou l'art de reunir les pretendus Reformez et toute sorte de sectes a la Creance et a la Communion de l'Eglise Romaine*, Paris 1630. in 8⁰.

[3]) Quetif. Scriptores O. Praed, 2, 434. „Ein zu seiner Zeit sehr berühmter und wegen seiner trefflichen Schreibart bis ins 18. Jahrh. hinein vielgelesener Schriftsteller.“ Kirchenlex. 12, 231.

Ea dedit adolescentulus in studiis excelsioris et superioris ingenii specimina, ut non exspectatis statutis collegii interstitiis lector artium institutus a. 1595. annos natus 21 philosophiam jam docuerit. Tam docendo quam concionando magnum sibi nomen peperit, et ab Henrico IV. ascitus fuit praedicator ordinarius. Episcopus dictus dardaniensis a Paulo V. (a. 1617.) dioecesim metensem suffraganeus haeresi infectam sapientissime administravit, et inde 1621. translatus est a rege ad sedem massiliensem: bullas tamen confirmationis non accepit morte ante sublatus 21. Apr. 1623. Secundum Dupinium [1]) opera ejus adversus haereticos non solum sunt quoad orationem gallicam pure scripta, sed docta, sed solida, sed luculenta: catholica dogmata in iis ea, quam merentur, majestate tractantur, tantumque voluptatis ex eorum lectione percipitur, quantum in plurium vulgarium controversistarum libris hauritur fastidii. Ex plurimis ejus scriptis [2]) memoria digna sunt: *Les merveilles de la sainte Eucharistie discourues et defendues, contre les infideles*, Parisiis 1605. in 8⁰; *Response* [3]) *au livre intitulé du sieur du Plessis*, ou l'on voit fidellement deduite l'histoire des souverains pontifes, des empereurs et des rois chretiens depuis s. Pierre jusques a notre siecle, Parisiis 1628; *La defense de la sainte Eu-*

---

[1]) 17, 62. Plura hic reperies de ejus operibus. Addit vero Du Pin: „Il étoit le plus excellent traducteur de son temps, et son style a beaucoup d'élégance et de pureté, solon le jugement de M. de Vaugelas." Etiam Feller ita de ejus operibus scribit: „La controverse y est traitée avec dignité, noblesse et non avec cet emportement de quelques théologiens de son temps."

[2]) Cf. Quetif 2, 434 s. Niceron 3, 6 ss. Nonnulla sunt contra Jacobum Angliae regem, seu potius Casaubonum, alia contra du Moulin et du Plessis.

[3]) De hoc l. ait Feller 2, 90: „ouvrage qui quoique inexact, était lu encor avec quelque plaisir."

charistie et presence reelle du corps du J. Christ contre la pretendue apologie de la Cene publiée par Pierre du Moulin, ministre de Charenton, Parisiis 1607. in 8⁰; 1617. Jussu Gregorii XIII. scripsit *pro sacra monarchia Ecclesiae catholicae, apostolicae et romanae adversus rempublicam Marci Ant. de Dominis quondam archiep. spalatensis ll. 4 apologetici 4 prioribus ejus ll. oppositos*, Lutetiae Parisiorum 1623. v. 2 in f., in quibus singula adversarii capita percurrens eadem refellit. In reliquos ejusdem libros plura meditabatur, cum filum abrupit mors immatura. „Quo certe opere, inquit Michael a s. Joseph [1]), nullum in hoc genere praestantius exstaret, si licuisset absolvere.“ Margaritae Valesiae, a qua divortium fecerat Henricus IV., rogatu gallice vertit priores 26 qq. 1. p. s. Thomae (Parisiis 1617. in 4⁰.), quod sacra facultas parisiensis aegre tulit censuitque auctorem monendum, ne ultro procederet, viliorem enim

---

[1]) L. c. 2, 59. Du Pin hujus operis occasione scribit: „Il . . . paroit meilleur critique et plus versé dans l'histoire ecclésiastique que lui (de Dominis), quoiqu'en quelques autres il s'écarte des règles de la véritable critique etc.“ Marcus Ant. de Dominis erat dalmata n. 1566., archiepiscopus spalatensis, propter suam apostasiam famosus, multo vero notior propter opus *de republica ecclesiastica* Londini 1617. v. 3 in f., Francofurti 1658, in quo continentur principia admodum noxia, quae primatum romani pontificis ac universae ecclesiae constitutionem subvertunt. Hinc plurimi theologi catholici, quorum passim meminimus, illud impugnarunt. Scripsit quoque contra hunc apostatam alter gallus, Paulus Boudot episcopus atrebatensis (n. c. 1571, † 1635). in l. *Pythagorica M. Ant. de Dominis . . . nova metempsychosis*. Huic eidem episcopo praeter aliae debemus: *tractatum de sacramento poenitentiae* (Parisiis 1601. in 8.) et *summam theologicam d. Thomae Aq. recensitam* in f. Atrebati. Cf. Feller 2, 89. Ceterum obiit de Dominis Romae 1624, ejus vero perversa doctrina in deliciis fuit tot pseudocanonistis et pseudotheologis seculi 18. et 19, qui jus et theologiam aulicam sectantur.

reddi tanti doctoris doctrinam, si omnibus passim redderetur pervia [1]). Eidem facultati displicuerunt [2]) plures propositiones de suprema pontificis auctoritate, quas Mich. Mauclerus doctor sorbonicus propugnavit in op. *de monarchia divina, ecclesiastica et seculari christiana deque sancta inter Ecclesiam et secularem illam conjuratione*, Parisiis 1622. in f. — Ex ordine carmelitarum calvinistas ore et calamo nec absque plurium lucro impugnavit in Gallia et in Belgio Anastasius Cochlet [3]) maceriensis, doctor sorbonicus († Rhemigii 1624. a. aetatis 75); ex ordine capucinorum Daniel a s. Severo „vir maximo ingenio, excellenti memoria, omnium fere linguarum peritia excultus, s. theologiae professor eximius, strenuus catholicae fidei propugnator, qui scripsit praeloque submisit gallico idiomate opus sub hac epigraphe: *Christomachia expugnata*, sive de descensu Christi ad inferos adversus calvinistas, Lugduni 1618. in 8° [4])", et Irenaeus Avallonensis [5]), cujus ll. 3 controversiarum contra calvinistas, hugonotos et anabaptistas prodierunt Lugduni t. 3 in 4°. 1626. — Jacobus Severt bellijocensis et theologiae doctor navarraeus plurium [6]) est auctor, ut (gallice) *Anacrisis Bibliorum* h. e. examen judiciale et probationes accuratissimae in unumquemque sacri textus l., ut biblia gallica ab haereticis depravata secernantur a bibliis catholicorum et orthodoxorum, Lugduni 1623. in f.; *chronologia historica an-*

---

[1]) Cf. Argentre, collect. judic. 2, 547; Contin. hist. eccles. Fleurii l. 187. § 102.

[2]) Cf. Continuat. hist. eccl. Fleurii l. 196. §. 74.

[3]) Cf. Continuat. hist. eccl. Fleurii l. 195. §. 40.

[4]) Joan. a. s. Antonio, bibl. franc. 1, 290, ubi alia ejusdem reperies opuscula.

[5]) Ibid. 2, 257.

[6]) Lanoj. acad. paris.; Zedler, Universallex. 37, 693.

tistitum lugdunensium, ib. 1608. in 4°; 1627. auctum; 1628. in f.; *controversiae de atheismo et haeresibus recentioribus*, item *de natura et divisione gratiae*, ib. 1611 [1]).

140. Sicut Belgium protulit Lessium, qui theologis scholasticis exemplar esse possit, ita et exemplar theologis polemicis imitandum protulit Martinum Becanum, cujus opera excellunt claritate, quam nemo superabit, quam que ipsis conciliant mira notionum distinctio, accurata status quaestionis definitio, limpidissima argumentorum expositio: eoque gratior est haec claritas, quod juncta sit brevitati, quae tamen disputationis soliditati, plenitudini et integritati detrahit nihil. Quare si vel solam disserendi scribendique spectes formam, maxime commendandus est Becanus theologiae tironibus. Natus est autem Martinus Becanus (van der Beeck) S. J. Hilvarenbecae in Brabantia a. 1561 (secundum alios 1559). Philosophiam quadriennium, theologiam annos 22 Herbipoli, Moguntiae, Viennae rara cum admiratione et constanti auditorum applausu doctor et magister eximius explanavit e cathedra. Ejus doctrinam humanissima religiosae modestiae comitas exornabat, ut Mathias imperator Martinum tamquam absolutissimum theologum ad academiam viennensem illustrandam evocarit. Ferdinando II. erat a confessionibus triennio, isque eum tanti fecit, ut in rebus ad religionem spectantibus semper ejus audiret consilium religioseque illud sequeretur [2]). Omnibus erat carus ob insignem facilitatem,

---

[1]) De Jeremia Ferrier nemano, qui a. 1613. catholicam fidem est amplexus et ad extremum usque vitae spiritum firmiter retinuit († 26. Sept. 1626), plura cf. apud Raess, die Convertiten seit der Reformation 4, 312 ss. Insigne reliquit opus inscriptum: *De l'Antichrist et des Marques contre les calomnies des ennemis de l'Eglise catholique*, Paris 1615. in f.

[2]) Cf. Historiam Soc. Jes. P. 6. l. 9. n. 45.

morum candorem suavitatemque solitus vel adversarios suos honore praevenire, ut tali officio eos demereretur. Acutissimis colicae doloribus confectus obiit Viennae 24. Jan. 1624. a. aetatis 63 [1]). Innumera edidit opuscula, in primis contra calvinistas [2]), quae collecta prodierunt Moguntiae 1620—31. v. 5 in 8⁰; 1631. v. 2 in f., 1649; Parisiis 1632, 1642; Duaci 1634, 1641. et alibi, e quibus potiora et utiliora sunt [3]): *De desperata calvinistarum praedestinatione*, Moguntiae 1602. in 8⁰; *de circulo calvinistico contra Paraeum* cum appendice ib. 1606. in 4⁰.; *de officiis angelorum circa homines*, Moguntiae 1603. in 4⁰; *de triplici coena, calvinistica, lutherana, catholica* ib. 1608. in 8⁰; *de communione sub utraque specie* pro defensione catholicorum contra hussitas, lutheranos et calvinistas, ib. 1600. in 8⁰.; *de purgatorio calvinistarum*, ib. 1609. in 8⁰.; *privilegia calvinistarum*, Moguntiae 1611. in 8⁰; *controversia anglicana de potestate pontificis et regis* [4]) ib. 1613. in 8⁰; *de invoca-*

---

[1]) Cf. Sotvellum, bibl. script. S. J.

[2]) Hos praesertim impugnare sibi proposuisse testatur in praef. op. ad Fridericum Balduinum de communione sub utraque specie n. 1., rationem reddens, quare nonnisi aegre in eum calamum arripiat: „Calvinistas hactenus, non lutheranos, ex quorum numero tu es, hostes mihi delegi.“ Scripsit autem in primis contra Paraeum, Phil. Plessaeum, etc. Fabricius hist. bibl. fabric. 2, 94. diligenter Becani operibus recensitis, et adductis nonnullis adversariorum in eum dicteriis, subdit tamen: „Certe omnino laudanda videtur modestia, qua Becanus in disputationibus suis utitur.“

[3]) Cf. Backer 1, 56 ss.; 7, 74 ss., qui integrum catalogum exhibet; Werner, Franz Suarez 1, 43 ss. Plurimi etiam nisi sunt Becanum refellere, quorum aliquos recenset Buddeus Isagoge historico-theol. ad univ. theol. l. 2. c. 7. § 9. p. 1250 ss. Praecipuorum opusculorum Becani summam exhibet Fabricius l. c.

[4]) De damnatione hujus libri a facultate theologica paris. cf. contin. hist. Fleurii l. 190. §. 1 ss. ad annum 1613. Prodiit hac de re:

tione sanctorum qq. 13, ib. 1617.; *de judice controversiarum* (cum apologia), ib. 1616. in 12⁰. et (cum aliis Becani opusculis) in bibliotheca max. pontif. Roccaberti t. 16.; *de Ecclesia Christi itemque de Ecclesia romana*, quae est catholicorum, et de reformata, quae est lutheranorum et calvinistarum, ib. 1615. in 8⁰; *de republica ecclesiastica ll. 4* contra M. Ant. de Dominis, Moguntiae 1618. in 8⁰; *Manuale controversiarum hujus temporis in ll. 5 distributum*, cujus operis maximam utilitatem innumerae testantur ubique locorum editiones. Maximi fit coloniensis 1696. in 12⁰., quae variis controversiis ex operibus Becani est aucta; hujus quoque *compendium*, Moguntiae 1623. in 12⁰. saepissime plane prodiit. Aliud opus utilissimum est *Analogia V. et N. Testamenti*, in qua primum status veteris, deinde consensus, proportio et conspiratio illius cum novo explicatur, Moguntiae 1620. in 8⁰; Lugduni 1621. etc. et saepissime alibi, recentiori etiam tempore ut Mechliniae 1831. Quamvis hoc argumentum posteriori aetate erudite et diligentissime fuerit tractatum, non tamen propterea Becani opus pretium amisit suum. Aliud pariter praestans opus est ejus *Summa theologiae scholasticae*, Moguntiae 1612, 1619. et 1620. v. 4 in 4⁰; 1630. in f. et saepius alibi; aucta duobus tractatibus, uno de natura theologiae, altero de gratiae auxiliis auctore Gervasio Byonio cenomanensi, Rothomagi 1657. in f. In hac summa Becanus saepe nonnisi compendium exhibet eorum, quae fuse Suarez in suis in s. Thomam commentariis disputat. Merito ratione hujus operibus a Voetio [1]) dicitur

---

Summa actorum facultatis theol. paris. contra l inscriptum: Controversia anglicana de potestate regis et pontificis auctore Mart. Becano, Openhemii 1643. Plura cf. ap. Fabricium l. c. 6, 549 s.

[1]) Biblioth. stud. theol. c. 6. p. 595.

„unus in theologia scholastica omnibus epitomis et introductionibus praeferendus."

141. Minoris famae reliqui sunt belgae: Cornelius Lancillotus O. S. Aug., quem „virtus et doctrina extulit, sed eheu mors acerba sustulit inter officia pietatis aegrum ab aegris reversum a. vitae 48. a. 1622. 13. Cal. Novembris [1]," scripsit praeter ascetica [2]), *Nectar et antidotum ex operibus s. P. Augustini contra sectarios quosvis ordine alphabetico selectum.* — Ejus sodalis Antonius Kerbek († 24. Dec. 1629.) reliquit [3]) *tractatum de V. et N. Legis sacramentis*, Moguntiae 1600. in 4⁰. — Flandrice nonnulla de controversiis opuscula [4]) publicarunt: Thomas Saillius (Sailly) S. J. [5]) bruxellensis, socius Antonii Possevini in itinere in Moscoviam et comes Alexandri parmensis in expeditionibus militaribus († 8. Martii 1623. a. aetatis 70); et Jacobus Stratius S. J. antwerpiensis (1559—7. Apr. 1634); longe plura Joannes Gouda S. J. ultrajectinus (1571—28. Dec. 1630.), insignis plane concionator, virtutibus religiosis maxime excellens [6]); gallice vero Ludovicus a Castro O. Min. Convent. leodiensis, vir in omni scientiarum genere versatissimus († 1632.). — Caroli Scribanii († 24. Junii 1629.) merita enarrat epitaphium ipsi positum:

D. O. M.
Aeternae memoriae
Incomparabilis viri

---

[1]) In ejus epitaphio. Mortuus est in obsequio militum aegrorum.

[2]) Recenset haec Ossinger in bibl. august. p. 493.

[3]) Alia cf. ap. Ossinger l. c. 488.

[4]) Cf. Backer 1, 670 s.

[5]) Plura de hoc viro deque ejus admiranda virtute cf. in biblioth. script. S. J.

[6]) Cf. Sotvellum l. c. et Backer 4, 456 s.

R. P. Carolo Scribanio S. J.
Quem Bruxella mundo, Antwerpia coelo dedit,
Postquam
Pontifici Maximo [1]),
Caesari [2]), regibus [3]), principibus plurimis,
Domi forisque carus,
Haereticis stilo terribilis,
Animi magnitudine, constantia, judicio,
Consilio, linguarum peritia, rerum usu
Nulli secundus
Europam totam
Fama sui nominis luculenter implesset,
Dissidia nobilium familiarum, mille controversiarum arbiter,
Privatae pacis vindex, publicae studiosus
Feliciter composuisset . . .
Prudentia, morum gravitate, vitae integritate,
Religione in Deum, pietate in patriam
Conspicuus
Laudabiliter vixit annos LXIX. etc. [4])

Praeter opera ascetica et apologetica [5]) edidit *Ortho-*

---

[1]) Magni eum fecit Urbanus VIII., quod et literis ad eum datis et sacris donariis missis saepe testatus est.

[2]) Ferdinandus II. literis benevolentia plenis eum honoravit, cui etiam fuerat ad confessiones propositus, nisi fractae annis vires impedivissent.

[3]) Philippo II. et Henrico IV., qui cum calumniatores eum urgerent, ut l. *Amphitheatrum honoris* flammis traderet, diplomate regio ad Scribanium misso eum laudavit, et civem gallicum cum solitis privilegiis inscripsit.

[4]) Plura de ejus virtutibus et meritis cf. apud Sotvellum in biblioth. Script. S. J.

[5]) Librorum catalogum exhibet Backer 1, 738. Celui qui a fait le plus de bruit, inquit Feller 2, 548, est son *Amphitheatrum honoris*

doxae fidei controversa ll. 6, Antwerpiae 1609—1612. in 8°, in quibus agit 1. de Scriptura, traditionibus, judice controversiarum: 2. de apostolicae fidei germanis denunciatoribus; 3. de reliquiis sanctorum; 4. de miraculis; 5. de cultu et invocatione sanctorum; 6. de imaginum veneratione. — Joannes de Wiclen (✝ 1630.). — Insigne est opus, cui titulus: *Joannis Calvini noviodunensis nova effigies centum coloribus ad vivum expressa,* qua s. Thomae theologia tota strictim attingitur, Calvini tota fuse refutatur. Accedit digressio de praedestinatione et justificatione: item Calvini confessio de equuleo, Antwerpiae 1622. in f. auctore Nicolao Romaeo brugensi e Soc. J. Docuit is variis in collegiis societatis Jesu theologiam moralem per annos quatuordecim; agrum hollandicum diu excoluit ac demum ad coelestem patriam abiit 20. Dec. 1632. a. aetatis 69. — Plurima et erudita [1]) scripsit Balduinus Junius O. S. Franc. dordracensis, vir pietate ac virtute praeeminens (✝ 12. Apr. 1634), ex quibus potiora sunt: *Manuale theologicum de praecipuis totius theologiae fundamentis,* Coloniae 1614. in 4°; Moguntiae 1615; *Scutum catholicae fidei*, Antwerpiae 1622; distributum est hoc opus in tractatus 11, in quibus agit 1. de vocatione ministrorum Ecclesiae; 2. de praesentia

adversus calvinistas, Anvers 1606. in 4°, qu'il publia sous le nom de Clarus Bonarscius, qui est l'anagramme de son nom. Il n'est pas étonnant qu'on ait dit tant de mal de ce livre. Les artifices et les procédés des calvinistes y sont mis dans un trop grand jour pour ne pas les avoir irrités. Casaubon dit que ce livre aurait pu être intitulé: *Amphitheatrum horroris,* et cela est vrai, mais dans un autre sens qu'il ne l'entendait.“

[1]) Horum operum catalogum cf. in biblioth. franc. 1, 173 ss. Plura sunt ascetica vel conciones etc. Inter ea etiam reperiuntur *Demonstrationes fidei orthodoxae ex operibus Rob. Bellarmini depromptae,* pp. 3 Antwerpiae 1612. in 4°.

Christi in Eucharistia; 3. de purgatorio; 4. de observatione legis et ministrorum Ecclesiae: 5. de gratia et libero arbitrio et auctore peccati; 6. de peccato originali, mortali et veniali; 7. de justificatione et merito bonorum operum; 8. de antichristo; 9. de Ecclesia; 10. de praedestinatione; 11. de invocatione sanctorum. — Theodorus Petrejus transisalanus O. Carthus. († 1640) multa scripsit [1]), nonnulla ab aliis scripta latine vertit; et ex ss. patribus quaedam concinnavit erroribus sui temporis refutandis utilia, ut *confessionem gregorianam* (ex operibus s. Gregorii M.) Coloniae 1597. in 8; *confessionem d. Cypriani et Tertulliani*, Parisiis 1603., *d. Bernardi ib.* 1606; *b. Leonis M.*, Coloniae 1604; *harmonicam 4 ecclesiae occidentalis doctorum confessionem augustanae, wittenbergicae, smalcaldicae et aliis pseudo-evangelicorum confessionibus oppositam; S. Brunonis opera omnia*, 1610.

142. In Germania theologorum polemicorum coryphaeus dici potest Jacobus Gretser S. J. Markdorfii (prope lacum suevicum) natus 1562. fortissimus athleta ac vigilantissimus veritatis defensor, magnus protestantium malleus, cui laus ingens est in Ecclesia Dei, cujus scriptorum varietatem, multitudinem, eruditionem jure miramur [2]). Absoluto studiorum

---

[1]) Cf. Biblioth. colon. p. 305 s.

[2]) Ita Spondanus in annal. praef. ad lect., et ad a. 774. n. 3; Eudaemon Joannes Anticotoni c. 1; Fitz-Simon Britannomach. l. 1. c. 11; l. 2. c. 7. ap. Sotvell. bibl. Script. S. J. Alia encomia cf. in Vita in 1. operum t., ut Anselmi Banduri in op. de nummis antiquis, p. 23.; Bernardini Ferrarii l. 3. de antiquo ecclesiast. epistolarum genere p. 173; Petri Lambecii de bibl. caes. l. 4. p. 56; l. 2. c. 5. p. 322; Freheri in theatro viror. eruditione clarorum p. 1. s. 3· f. 430; Goldasti in ep. ad Henric. Canisium; Possevini appar. sacri t. 2; Labbei in dissert. de script. eccles. etc. Quibus alii addi

curriculo ex universa theologia theses publice defendit praeside Gregorio Valentia et praesente Maximiliano Bavariae duce (1587). Ingolstadii philosophiam triennio docuit, theologiam succesor datus in hujus cathedra magno Valentia (1592), quam et ipse tradidit (1605) Jacobo Keller, ut totum se scriptioni dedere posset; repetiit tamen cathedram (1609 –1615) explicans de moribus doctrinam. Propter insignem doctrinam atque eruditionem a Maximiliano ad colloquium ratisbonense, cui ex protestantium parte interfuere

---

possent, ut Werner, Franz Suarez 1, 50. secundum quem Gretser omnium jesuitarum sui temporis forte fuit doctissimus; Du Pin, qui fuse de ejusdem disserit operibus suamque recensionem ita concludit: „Gretser étoit certainement un trés-habile homme, qui a beaucoup travaillé sur l'Antiquité Ecclésiastique et prophane. Il est fâcheux qu'il n'ait pas eu plus de Critique, et qu'il ait adopté des Pieces et des Histoires fausses ou douteuses. Il est encor fâcheux que les Controverses l'aïent engagé dans des Disputes personelles et particulieres, lui qui étoit très-capable de traiter les choses à fond. Cependant on peut dire que c'étoit un des plus habiles Controversistes de son temps. Il écrivoit avec une grande facilité, et réfutoit ses adversaires avec beaucoup de véhémence. Ce qu'on doit les plus estimer dans ses Ouvrages, est la variété prodigieuse des matieres qui s'y trouvent, et l'exactitude avec laquelle il recueille sur chaque matière tout ce qui peut y avoir quelque rapport. Enfin on peut dire que ses Livres sont de bons Mémoires pour ceux qui veullent travailler sur les matières qu'il a traitées.“ Eadem fere habet Feller 2, 85. Perrone praelect. theol. t. 3. not. ad n. 364. ed. vienn. a. 1843. eum dicit „strenuum catholicae doctrinae propugnatorem, quem vere vocaveris sui temporis haereticorum malleum.“ Nec praetermitti debent quae scribit Buddeus (Isag. l. 2. c. 1. §. 14. p. 388), de colloquio ratisbonensi, a quo alteram theologiae systematicae periodum penes lutheranos incepisse tradit. „In eo (colloquio), ita ille, cum Jac. Gretserus, Ad. Tanner, Balthasar Hager jesuitae terminis metaphysicis caliginem nostratibus offundere adniterentur, florere inde metaphysices studium coepit, cum necessitas quaedam id postulare videretur.“

Jac. Heilbrunner et Aegidius Hunnius, cum aliis destinatus est; praecipuas tamen in eo partes habuit Adamus Tanner, de quo supra n. 121. egimus. Ceterum tota Gretseri vita jugis cum protestantibus pugna erat. Ut minimum decem per diem horas studio vacabat, et ut interdiu animarum quoque saluti impendere se posset, usque in seram noctem studium protrahebat. Neque enim aspernabatur rus excurrere rudes puerosque in salutis scientia instructurus. Ingens erat doctrinae ejus fama, ut undique consuleretur; ipse Bellarminus consilii petendi gratia ad eum literas dabat; Ferdinandus II. post suam in Caesarem electionem Francofurto Monachium adventans illum ad se advocavit magnique fecit ejus de cruce opus: Clemens VIII. vero ejus moderatoribus curam de ipsius valetudine peramanter commendavit. Ingenii doctrinaeque ornamentis addidit studium virtutis, orationis praesertim, quae illi jugis inter literas comes fuit. Animo fuit admodum demisso ac modesto, nec ferebat quidquam, quod gloriam redoleret, hinc nonnulli eorum qui familiarius eo utebantur fassi sunt, nullum se in ipso vanae gloriae reperisse vestigium. Markdorfienses, qui tali cive plurimum gloriabantur, miserunt Ingolstadium legatos cum mandatis, ut ejus imaginem coloribus conficiendam curarent: hanc nimirum decreverant in aedibus publicis perpetuo servandam, ad communis patriae decus et ornamentum. Ut multum conarentur legati, nunquam ab homine modestissimo impetrare potuerunt, ut se pingi sineret. Jumentum, ajebat, cives mei pingendum curent habebuntque imaginem mei quam simillimam [1]). Considerans industrios in vinea Dei operarios suam incusabat tepiditatem. Erat Ingolstadii, qui pro imposito munere aegrotos invisebat atque in vicinis etiam pagis animarum

---

[1]) Cordara, hist. Soc. J. p. 6. l. 10. n. 14.

quaestum faciebat, P. Leonardus Forella, vir simplex et rectus: cum istum domo exeuntem videret P. Gretserus, non una vice dixisse fertur: „O nos miseros, qui de poenitentia scribimus, disputamus, et longe huic simplici sed animarum zelo flagranti patri meritis apud Deum cedimus; nam ille proxime aggreditur animas Deoque lucratur; nos vero multum nobis praestitisse videmur, si scribamus de ratione animas lucrandi. Tanto igitur eo inferiores sumus, quanto scientia inferior est charitate.“ Assiduo demum studiorum labore consumptus pie obdormivit in Domino 29. Jan. 1625. Doctores theologi sua in aula hoc ei perpetuum voluerunt esse elogium: „R. P. Jac. Gretserus markdorfensis acronianus S. J., aevi sui scriptor celeberrimus, a. 26 in hac alma universitate docendo confecit; uno linguam graecam, tribus philosophiam, reliquis theologiam professus. Nihil hujus ingenio clarius, memoria fidelius, judicio gravius, labore constantius, lucubrationibus eruditius et fecundius [1]). Sesquicentum fere libris editis academiam ornavit, bibliothecas auxit, Ecclesiam propugnavit. Concionibus interea, exhortationibus, praelectionibus privatis, excursionibus, confessionibus audiendis, consiliis dandis assidue occupatus nihil sui ordinis omisit. Amarunt eum maximi principes, docti ex omnibus provinciis coluerunt, vehementer extimuerunt haeretici: quos magna orbis catholici gratulatione, mira felicitate ac facilitate repressit. Obiit Ingolstadii studiorum contentione exhaustus, virtutum meritis plenus 29. Jan. a. jubilaeo 1625. aetatis 63. [2]).“

---

[1]) Lenglet de Fresnoy in sua methodo studendi historiae ait: „Tout ce que Gretser a fait ou publié soit Historique soit Dogmatique est fort estimé et peu commun.“ Tamen parlamentum paris. Gretseri opera igni tradidit. Cf. Feller 2, 86.

[2]) Plura de Gretsero cf. in Vita t. 1. ejusdem op. praemissa.

143. Opera Gretseri omnia [1]), quae vel scripsit vel e tenebris eruta edidit prodierunt 17 vol. in f. Ratisbonae 1734—1741. T. I. continentur *de s. Cruce ll. 5*, scil. 1. de ipsa s. cruce, in qua redemptor noster obita morte nos redemit; 2. de imaginibus s. crucis; 3. de apparitionibus s. crucis; 4. de signo s. crucis; 5. de cruce spirituali [2]). Sequitur ad h. t. mantissa, in qua reperiuntur disputatio de vino myrrhato et vasis myrrhinis, apologia pro prima Christi cruce, imagine et signo crucis contra Franc Junium et syntagma de S. R. imperii sacrosanctis reliquiis et regalibus monumentis, praesertim de quadruplici lancea: dominica, mauritiana, constantiniana, et carolina. T. II. complectitur: *Graecorum auctorum encomiastica monumenta graeco-latina de s. Cruce*, nunc primum ex variis bibliothecis eruta et in lucem edita, numero 57, scil. orationes, homiliae etc. Ad argumenti absolutionem adjecit t. III., in quo ll. 5 agit 1. de numismatis crucigeris: 2. de expeditionibus cruciatis: 3.

---

[1]) Cf. horum catalogum ap. Backer 1, 345 ss., 7, 265 ss.; Niceron 2, 1 ss. et opp. Gretseri t. 17.

[2]) Hoc est Gretseri opus magis celebre luculentum dignumque cedro (Muratori diss. 21. de cruce nolana), in quo hoc argumentum plane exhaurit, unde Petavius de incarn. l. 15. c. 7 de crucis cultu disserens ait: „Majore nemo hoc copia diligentiaque praestitit, quam J. Gretserus noster tribus de cruce tomis editis, quorum in primo ll. 5 capita omnia controversiae hujus ac quaestionis exhaurit.“ „Si quis ex me, inquit ipse in praef. hujus op.. sciscitetur, cur de sacrosancta cruce scripserim et quidem tam copiose, tam prolixe, possem fortassis non injuria cum d. Augustino hoc responsum dare: quia de b. crucis mysterio diutius loqui et dulce est et salubre: quid enim dulcius, quid suavius vel cogitari vel dici potest, quam crucis mysterium etc.“ Ceterum Gretserus tenerrimo affectu ferebatur erga s. Domini crucém, cujus amorem ab ipsa die nativitatis suae traxisse videbatur, natus enim est non sine omine ipsa Parasceves die. Prodierunt opera omnia *de cruce* Ingolstadii 1616. in f.

apologeticus pro iisdem cruciatis: 4. de usu et cultu crucis adversus haereticos Danaeum, Hospinianum et Marbachium: 5. adduntur hymni et encomia metrica graecorum et latinorum in s. crucem, cum nonnullis appendicibus. T. IV. consecratus est *defensioni rituum ecclesiasticorum*. In hoc disserit de *spontanea disciplinarum* seu *flagellorum cruce ll. 3* ex ss. literis sanctorumque probatis historiis potissimum collectis (Ingolstadii 1606. in 4⁰) cum nonnullis opusculis apologeticis contra aliquos illorum ll. impugnatores. *De sacris et religiosis peregrinationibus ll. 4* (Ingolstadii 1606. in 4⁰); *Ποδόνιπτρον* seu *pedilavium ex s. Scripturae fontibus, veterum patrum et historicorum limpidis fluentis* etc. T. V. continet: *De catholicae Ecclesiae sacris processionibus et supplicationibus ll. 2*[1]; *de funere christiano ll. 3* (Ingolstadii 1611. in 4⁰) cum apologia; *disputationes duae*, altera de subterraneis animarum receptaculis contra sectarios; altera de statu beatorum (Ingolstadii 1597, 1596. in 4⁰); disputatio *de variis coelis lutheranis, zwinglianis, ubiquetariis, calvinianis etc. sanctorum vel veris vel fictitiis receptaculis et habitaculis*; *de festis christianorum ll. 2* adversus Danaeum, Dresserum, Hospinianum aliosque sectarios (Ingolstadii 1612. in 4⁰); cum auctario seu dissertatione *pro sacratissima corporis Christi solemnitate et sacros. Eucha-*

---

[1]) Nicolaus Serarius in fine sui op. de sacris Ecclesiae catholicae processionibus: „Perutile, inquit, R. P. Gretseri nostri *de processionibus opus*: quod si antequam meos istos confecissem libellos, videre licuisset, nae huic manum tabulae nunquam admovissem etc." Gretserus tamen in clausula sui operis advertit de suo deque Serarii labore: „Coluimus eundem agrum, sed diverso fere modo, tametsi eodem fine, qui alius non est, quam divinae gloriae amplificatio et saluberrimae hujus ecclesiasticae consuetudinis ab haereticorum calumniis et contemptu assertio."

ristiae cultu adversus Rud. Hospiniani calvinistae impietatem ac inscitiam (ib. 1612. in 4⁰); *ll. 2 de benedictionibus et 3. de maledictionibus* (ib. 1615. in 4⁰) etc. T. VI. et VII. complectuntur *defensionem rom. pontificum*, ut apologiam pro Gregorio VII. P. M., in qua insunt hactenus inedita quaedam pro eodem pontifice opuscula Bernaldi Constantiensis presbyteri. Accessit de vita et rebus gestis ejusdem Gregorii VII. narratio et relatio historica ex l. 4. Onuphrii Panvini de varia rom. pontificis creatione. Habentur quoque in hoc t. praeter alia commentarius Pauli Bernriedensis de vita Gregorii VII., volumen epistolarum, quas rom. pontifices Gregorius III., Stephanus III., Zacharias I., Paulus I., Stephanus IV., Adrianus I. et pseudopapa Constantinus miserunt ad principes et reges francorum Carolum Martellum, Pipinum et Carolum M. (Ingolstadii 1613. in 4⁰); Mysta salmuriensis seu mysterium iniquitatis editum quidem a Phil. Mornaeo Plessiaci domino et nunc autem a J. Gretsero revelatum et dilucide explanatum, in quo rom. pontifices a s. Victore M. usque ad Leonem X. defenduntur (ib. 1614. in 4⁰). In t. VIII. et IX. *Rob. Bellarmini controversias* tuetur adversus Witackerum, Junium, Danaeum, Sibrandum, Hunnium, Chamierum, Abbotum, Povelum, Dresserum aliosque (Ingolstadii 1607. et 1609. v. 2 in f.) [1]. Inserta quo-

---

[1]) Du Pin l. c. ait de hoc opere: „Il rapporte les Objections dans leurs propres termes, et y répond avec précision et avec exactitude. Il y traite souvent les Questions avec plus d'étendue et particulièrement celles qui regardent l'Ecriture sainte, sur lesquelles il entre dans un grand détail." Richard Simon (Histoire crit. du V. T. l. 3. c. 17): „Il y a, à-la-verité, beaucoup d'érudition dans les Livres de cet Auteur: mais il n'a pas toûjours cette liaison de principes, à laquelle on doit prendre garde sur toutes choses dans les disputes et principalement lors qu'il s'agit de la Religion. Ce qui mérite, selon mon avis, le plus

que est disputatio theologica *de sacros. Trinitatis mysterio*, praesertim de processione s. Spiritus contra Hieremiam patriarcham constantinop. (ib. 1598. in 4⁰). In t. X. sunt *defensae et illustratae sanctorum vitae*, praesertim s. Ignatii Loyolae. T. XI. est *apologeticus pro societate Jesu*. T. XII. agit *de Luthero academico et de Waldensibus*. De priori argumento edidit ex. gr. l. cui titulus: Lutherus academicus h. e. summus academiarum cultor, amplificator et encomiastes, theologus positivus, scholasticus, casuista, controversista, canonista, legista, medicus, philosophus, logicus, physicus, metaphysicus, ethicus, rhetor, mathematicus, musicus, historicus, poëta, grammaticus, peripateticus seu aristotelicus, stoicus, cynicus, epicureus atque aristippicus (ib. 1610. in 4⁰). In altera h. t. parte scripta plurium veterum contra Waldenses in lucem profert. T. XIII. *Miscellanea polemica* continet, e quibus mentione digni de jurē et more prohibendi, expurgandi et abolendi libros haereticos et noxios adversus Franc. Junium et Joan. Pappum aliosque praedicantes lutheranos ll. 2 (ib. 1603. in 4⁰.) cum supplemento et auctuario. Demonstratio adversus sectarios praecipuorum quorundam Ecclesiae catholicae dogmatum ex communibus *ἐννοίαις* h. e. notitiis omnium christianorum pectoribus insculptis et ex vulgari infimae plebis loquendi consuetudine (ib. 1606. in 8⁰); Disceptatio utrum verum sit, Zwinglium praecipuum doctrinae suae de Eucharistia caput a diabolo didicisse. In aliis ll. impugnat praesertim Jac. Huldericum, Zephyrium, Thomam Wegelinum, Hunnium etc. In T. XIV.

---

d'être lu dans tout ce grand Ouvrage, est la Critique qu'il fait de la Version Allemande de Luther, et des autres Traductions Allemandes de la Bible, où il a beaucoup mieux réüssi que dans ses autres Traités . . . il y a (dans les Livres de Gretser) beaucoup plus d'érudition que de jugement."

plura *Gregorii nysseni et Anastasii sinaitae opera complectitur*; in t. XV. *plures scriptores graecos* (ut Georgium Codinum Curopalatam, Leonem imp., Theodorum Abucaram, Hippolytum thebaeum, Gregorium Thaumaturgum) latine reddit vel illustrat (ut historiam Joan. Cantacuzeni, orationes Simeonis junioris, dioptram Philippi solitarii etc.). T. XVI. complectitur *Διδάγματα* linguae graecae et disputationes philosophicas et theologicas, inter quas sunt ex. gr. *de materia et forma eucharistiae* (ib. 1593. in 4⁰); *de speciebus eucharisticis* (ib. 1594. in 4⁰). In t. XVII. adjecta est: *Mantissa duplex ad universum opus*, in qua continentur plura opuscula collecta a Georgio Stengelio ex scriptis Gretseri relictis, vel sub alieno nomine edita, editore et partim quoque auctore aut interprete Jac. Gretsero.

144. Gretsero in hac pugna socii strenui fuere Conradus Vetter S. J. gente suevus, domo engensis († 11. Oct. 1622. a. aetatis 76.), cujus pugnandi ardorem et zelum testantur quam plurima opuscula, quae partim in germanicum vertit, partim ipse (germanice) conscripsit [1]; Jacobus Keller S. J. rauracus e dioecesi constantiensi, qui philosophiam et theologiam tam moralem quam scholasticam cum approbatione docuit. Elector Bavariae, Maximilianus, ejus consiliis operaque in rebus gravissimis haud raro est usus. Sectarios et pseudopoliticos acerrimo stilo et libris egregiis insigniter exercuit, praesertim Jac. Hailbrunner, quem in publica disputatione Neoburgi (1615.) tam fortiter est agressus, ut is morbum ipsa nocte contraxerit arenamque deseruerit († 23. Febr. 1631. a. aetatis 63). Contra hunc inter

[1]) Sotvellus et Backer 5, 742 ss. numerant 51, et Sotvellus adjicit: *et plura alia.* Vertit autem opuscula Campiani, Gretseri, Heissii etc., scripsit adversus Schmidelinum, Hailbrunner etc.

alia [1]) edidit [2]): *Catholisches Pabstthumb*, Monachii 1614. v. 2 in f.; quibus adjungi possunt Joannes Sallerus S. J. tuzinganus, dioecesis augustanae († 24. Martii 1630) [3]); Andreas Wagner S. J. suevus, patria pfaffenhovensis († 1. Maj. 1638) [4]), et Jacobus Bidermann S. J. pariter suevus, patria ehingensis, vir magni ingenii, eruditionis et doctrinae, qui octennio theologiam Dilingae docuit, inde Romam evocatus theologum societatis et censorem librorum egit a. 17 († 20. Aug. 1639), et praeter libros ad literas humaniores spectantes, *opuscula theologica* 10 (seu theses), *prolusiones theologicas* tres reliquit [5]), quibus pontificis romani dignitas adversus haereticos propugnatur, Dilingae 1624. in 12⁰.

145. His addantur in eadem Germania Jodocus Coccius trevirensis, molshemiensis academiae cancellarius et ibidem s. Thomae interpres († 25. Oct. 1622), cujus sunt [6]) *disputatio tripartita de arcano ss. Scripturae sensu*, Molshemii 1620. in 4⁰; *de vero et falso antichristo*, ib. 1621. in 4⁰; *S. Missae sacrificium per testes veritatis omni exceptione majores ab haereticorum injuriis vindicatum*, ib. in 4⁰; — Hermannus Bosendorf S. J. monasteriensis

---

[1]) Cf. Sotvell., Backer 3, 390 ss. 7, 283 s.

[2]) Hailbrunner ediderat: *Uncatholisch Pabstthumb*, Augsburg 1614. in f. Porro Keller ei exprobravit corruptiones 60, mendacia 238, calumnias 51, crassos errores 91. Hinc Hailbrunner illum mendacii et calumniae accusavit. Ut igitur suam accusationem tueretur citatum opus edidit Keller. Cf. contin. hist. eccles. Fleurii l. 190. §. 116.

[3]) Cf. Sotvell.

[4]) Cf. Backer 1, 781.

[5]) Backer 1, 92.

[6]) Backer 1, 200. Ceterum hic distingui debet a celebriori Jod. Coccio, de quo supra n. 83. egimus.

(† 23. Sept. 1623)[1]), Franciscus Agricola in vico Aldenhoviae ducatus Julii natus, pastor primum rodingensis, dein pastor et canonicus ecclesiae sittardiensis (a. 1571) tum decanus ruralis capituli susterensis (1599), qui ingenti zelo propugnandae undequaque catholicae fidei et haereseon exstirpandarum flagrabat et urebatur diu noctuque[2]) († 4. Dec. 1624). Ejus zeli testes plurima opera, ut *demonstrationum evangelicarum ll. 4*, quibus demonstratur Christum secundum animam revera ad inferna descendisse et piorum animas inde e limbo liberasse, Coloniae 1578. in 4°; *Biblischer Bericht von der catholischen Messen*, Coloniae 1580; *tractatus catholici duo de cultu et veneratione divorum deque imaginibus sanctorum in coelo regnantium*, 1590, 1614. in 12°.; *diatriba evangelica de conjugio et coelibatu sacerdotum*, an necesse sit, sacerdotes N. T. jure divino in perpetuo coelibatu vivere, Coloniae 1581. in 12°; *de aeterno et vero Deo, nec non indubitato Christo et Messia christianorum ll. 3. adversus calvinistas*, ib. 1583. in 12°; *Wahrhaffter Bericht von M. Lutheri und seiner Consorten in Glaubens- und Religionssachen handgreifflicher Unbeständigkeit* ex dialogo Malcotii ins Hochteutsche gebracht, und merklich gemehrt, Coloniae 1583. in 8°; *Ketzer-Brunn oder Grundwurtzel aller Secten*, Coloniae 1583. in 8°; *Commentarius de verbo Dei scripto et non scripto*, Leodii 1597. in 8°; tractatus *de primatu s. Petri ap. et successorum ejus rom. pontificum*, Coloniae 1599. in 12°; *de lectione horarum canonicarum; de lectione s. Scripturae ejusque interpretibus orthodoxis*, Leodii 1600. in 12°; *attestatio ss. patrum tam graecorum quam latinorum, quod*

[1]) Cf. Sotvel. bibl. script. S. J. Edidit Bosendorf tres libros adversus Conradum Vorstium calvinistam.

[2]) Biblioth. colon. quae p. 79. ejusdem recenset opera.

s. Petrus ap. Romae fuerit, romanos primus ad fidem converterit, ibi usque ad mortem episcopatum gesserit, Coloniae 1615. in 12⁰; *de amplissimis privilegiis et certissimis signis verae Christi in terris Ecclesiae,* 1616; *Ehrenrettung Mariae der Mutter Gottes ll. 6,* Coloniae 1616, in quibus singulos titulos, honores, cultus, templa a catholicis Mariae inscripta tuetur ex Scripturis etc.; *commentarius in Evangelium s. Joannis,* ib. 1599. in 8⁰. — Christophorus Mayer S. J., augustanus, disputator egregius, acer juxta ac jucundus, qui philosophiam atque theologiam totis 30 annis Patavii, Brixiae, Graecii, Viennae tractavit et graecensem academiam cancellarius administravit, et cum magna doctrina summam conjunxit animi simplicitatem et modestiam, quae illum Ferdinando II., qui in rebus conscientiae difficillimis ejus opera est usus, carum reddidit († 11. Oct. 1626. a. aetatis 58). Scripsit l. suo tempore celebrem et saepius recusum: *Octo fidei controversiae,* ob quas solas plerique hoc tempore difficultatem habent redeundi ad Ecclesiam manifeste catholicam, nimirum 1. de necessitate bonorum operum: 2. de communione sub una specie; 3. de Christi praesentia in Eucharistia: 4. de purgatorio: 5. de cultu et invocatione sanctorum: 6. de cultu ss. reliquiarum: 7. de cultu ss. imaginum: 8. de traditionibus, 1622. in 8⁰; Norimbergae 1626; Coloniae 1629. Cum Joanni Höfer ab academia lipsiensi et Saxoniae electore munus fuisset demandatum hoc opus refutandi, illius lectione fidei catholicae feliciter agnovit veritatem, eamque est amplexus imo et ingressus societatem Jesu [1]). — Plura quoque scripsit Joannes Andreas Coppenstein O. Praed. mandalensis, vir laboriosissimus otiique prorsus impatiens, post captam

---

[1]) Cf. Sotvellum, bibl. script. Jesu; Raess, die Convertiten 5, 387—398.

armis caesareis Heidelbergam parochus ad s. Petrum ibidem. Praeter alia [1]) plura uno volumine collecta prodierunt hoc titulo: *J. A. Coppensteinii O. Pr. controversiarum inter catholicos et haereticos nostri temporis ex Rob. Bellarmino in epitome redactarum* 1643. in 4°. — Balthasar Hager S. J. suevus, domo ueberlinganus (9. Martii 1627) [2]), Joannes Raphael Cobenzl († 28. Jan. 1627. a. aetatis 55) [3]); Theodorus Krall († 4. Apr. 1633); Joannes Friedrich Rorich coloniensis († 14. Dec. 1633); Caspar Lechner, hallensis ex dioecesi salisburgensi, qui partim Ingolstadii, partim Pragae philosophiam, quadriennio theologiam moralem, scholasticam novennio et ss. literas plus biennio docuit († 31. Martii 1634) [4]); Jacobus Hack juliacensis († 12. Oct. 1634) [5]), Adamus Contzen, omnes e societate Jesu, quorum ultimus patria juliacensis in academia moguntina ss. literas professus est cum magna omnigenae eruditionis atque

---

[1]) Cf. Quetif, Script. O. Praed. 2, 449 ss. Plurimas edidit conciones.

[2]) De quo cf. Sotvellum, Backer 6, 201. Ex ejus operibus tantum nominamus illud, cui titulus: *Kleiner Wegweiser zum wahren Glauben* Gesprächsweiss under einem zweifelhaftigen und dem wegweiser nit unlieblich angestellt für die verirrte Christen in 7 theil abgesondert, Aschaffenburg 1625. in 12°. Alius hic est a Michaele Hager theologo friburgensi auctore tractatus *de singularitate antichristi* contra nostri temporis haereticos breviter et ob multarum cum historiarum tum rerum cognitionem necessarii ac seculo huic accommodate conscripti, Ingolstadii 1580.

[3]) Scripsit contra Joan. Schnelzigk, Simonem Mannum et Barthol. Rulichium, augustanae confessionis ministros. Plura de ejus virtutibus refert Sotvellus; cf. Backer 4, 141.

[4]) Cf. Backer 5, 424 s. Nonnulla edidit Lechner adversus Theod. Thummium praedicantem tubingensem.

[5]) Scripsit contra Paulum Tossanum calvinistam heidelbergensem doctorem. Cf. Sotvel., Backer 6, 200.

in primis linguarum graecae, hebraicae, syriacae et chaldaicae laude; ubi cum haberet vicinos hinc calvinianos Heidelbergae, inde zwinglianos Marburgi doctores Ecclesiam impugnantes, statuit illis se opponere, atque inter duas acies pro orthodoxa veritate depugnare, acri vir ingenio et calamo promptus, quem card. Bellarminus [1]) Deo et Ecclesiae gratulari solebat idoneum, qui contra fidei verae adversarios posset praeliari praelia Domini [2]) (✝ 19. Junii 1635. sexagenario major). Varia Bellarmini opera defendit contra castigationes Davidis Parei, quaedam opuscula scripsit occasione jubilaei lutheranorum (1611), duo opera irenica [3]), aliqua exegetica et polemica, ut: *Commentaria in 4 s. J. Christi evangelia*, in quibus sensus literalis et moralis ita explicatur, ut ex ipsis collatione aliorum locorum, conciliis, pontificum decretis, patribus vetustis, interpretibus recentioribus, lingua hebraea, graeca, syra, philosophia, historia, libris sectariorum prout cujusque loci textus postulat contra gentiles, judaeos, haereticos veritas aperte vindicetur, Coloniae 1626. v. 2 in f., 1707; *commentaria in epistolas s. Pauli ad Romanos*, ib. 1629. in f., *ad Corinthios et ad Galatas*, ib. 1631. in f. [4]).

[1]) Gloriabatur quoque Bellarminus, se Contzen habere et vindicem et defensorem scriptorum suorum, testatusque est, agnoscere se in scriptis ejus praecipuam quandam pietatis eruditionisque copiam, facilitatem stili, orationis perspicuitatem, gravitatem judicii, cum nervo denique vibrata ingenii acumina. Cf. Hist. Prov. Germaniae sup. S. J. p. 5. n. 522. Feller de eo dicit 2, 103: Il . . . excellait aussi dans la controverse."

[2]) Cf. plura ap. Sotvell. in bibl. script. Soc. J.

[3]) Wiest, introd. ad hist. literar. theol. revel. §. 207.

[4]) Hoc quoque tempore floruerunt Elias Schiller, Joannes Zeschlin cancellarius Wolfgangi Guilelmi, ducis neoburgensis, qui dominum suum in amplectenda vera fide secutus est (1617) rationesque plane egregias suae conversionis reddidit in opere: *Apologia pro sua fidei professione et peccatorum confessione romano-catholica*, Neoburgi

146. In *Anglia* de re catholica meruerunt Patricius Anderson scotus, carceres quoque et ludibria atque tormenta perpessus (✝ 24. Sept. 1624)[1]; Thomas Worthingtonus, lancastrensis, qui pravorum dogmatum odio Duacum migravit, dein Remos, ubi theologiae studium absolvit. In Angliam redux solertem operam tulit Edmundo Campiano, sed captus in carcerem detruditur, mox in exsilium

---

1625. t. prior. Alter non videtur prodiisse. Plura cf. apud Raess, die Convertiten seit der Reformation 4, 343—404. Philippus Eilbracht, qui pariter relictis Calvini castris, in quibus pastoris munere militaverat, fidem catholicam est amplexus, et sui reditus motiva exposuit in l. *Via compendiaria ad catholicam Ecclesiam* sive expedita et perspicua ratio ex intricatissimo sectarum hujus temporis labyrintho eluctandi et ad salutarem verae Ecclesiae catholicae communionem accedendi; observata ac descripta Calvini ejusque asseclarum doctrina et confessione propriis eorundem verbis declarata, Coloniae 1627. in 8⁰. Cf. Raess l. c. 5, 257—310; Helferich Ulrich Hunnius, filius famosi Aegidii Hunnii lutherani acerrimi, diu juris prudentiam magna cum nominis claritate professus, lectione tamen operum Becani inductus in Ecclesiae catholicae sinum rediit. Conversionis suae motiva proponit in l. *Invicta prorsus et indissolubilia 12 argumenta*, quibus convictus atque constrictus relicta lutherana secta catholicam profitetur fidem, Heidelbergae 1631. Haec tamen editio mendis scatet, hinc alteram curavit Coloniae 1632., cui accessit evidens demonstratio, quod archihaeresis lutherana maxima sui parte ex antiquissimis haeresibus olim a ss. patribus damnatis, proscriptis et profligatis conflata sit et compilata. Adversus hunc l. scripsere Himmelius et Haberkorn. Obiit Hunnius 27. Mart. 1636. Cf. Raess l. c. p. 329—365. Et cum semel eorum meminimus, qui relicto errore veritatem sunt amplexi, addi potest Joannes Kircher, tübingensis, qui edidit insignem *aetiologiam*, in qua migrationis suae ex lutherana synagoga in Ecclesiam catholicam veras et solidas rationes succincte exponit et perspicue, doctisque omnibus et judicandi dexteritate pollentibus pie, accurate et modeste considerandas proponit auctor, Viennae 1640. Contra hunc calamum strinxerunt Schragmüller, Calovius et in primis Dorschaeus. Cf. Raess l. c. p. 546 ss.

[1]) Cf. Backer 5, 8.

pellitur: exsul patriae non est oblitus, sed in anglorum collegio Rhemis theologiam tradidit, Duaci anglorum collegium rexit, etiam in assistentem archipresbyteri Angliae cooptatus est, obiit demum grandaevus tiro societatis Jesu sexto sui tirocinii mense (1626) relictis nonnullis de controversiis libris [1]) et *annotationibus ad V. T.* cum textu anglico (Duaci v. 2 in 4⁰. 1609, 1610). — Eduardus Coffinus, captus ipse quoque, in vincula conjectus et 1603. in exsilium pulsus († 17. Apr. 1626) [2]), Christophorus Holiwood (a Sacro Bosco) dublinensis, post suam e carcere liberationem solers, prude s, indefessus missionum Soc. Jesu in Hibernia per 23 annos praefectus († 4. Sept. 1626) [3]); Silvester Noritius cultor per 20 annos insignis vineae anglicanae († 16. Martii 1630) [4]); Jacobus Scharpe (alias Pollardus) eboracensis verus fidei confessor et pro fide exsul († 11. Nov. 1630) [5]); Thomas Bacon (seu Southwellus [6]) norfolciensis, qui Lovanii et Leodii juvenes anglicanos theologiam docebat († 11. Dec.

---

[1]) Cf. Sotvell. Bibl. Script. S. J.

[2]) Cf. Backer 1, 201 s.

[3]) Cf. Sotvell., Backer 4, 305. Inter ejus opera mentione digna *Defensio decreti tridentini et sententiae P. Bellarmini de auctoritate vulgatae editionis latinae adversus sectarios*, maxime Whitakerum, in qua etiam fuse admodum refutatur error sectariorum de Scripturae interprete et judice controversiarum, Antwerpiae 1604; 1619.

[4]) Cf. Sotvel., Backer 5, 555. Edidit inter alia anglice praescriptis sui nominis literis initialibus S. N.: *The Antidote or Treatise of thirty controversies against Sectaries*, Audomari 1618. et 1619. v. 2 in 4⁰. cum appendice Londini 1621. in 4⁰; *The Pseudo Scripturist*, 1623. in 4⁰. pp. 2.

[5]) Cf. Sotvellum.

[6]) Distingui debet a celebriori Nathanaele Sotvello, qui *bibliothecam scriptorum Soc. Jesu* a Ribadaneira coeptam, a Phil. Alegambe continuatam recognovit et ad a. 1675. produxit Romae 1676. in f. Obiit 2. Dec. 1676.

1637)[1]); Guilelmus Wright eboracensis, qui postquam in Austria successive philosophiam, mathesim, controversias, theologiam tam moralem quam scholasticam docuerat, redux in Angliam strenue per 30 annos hanc vineam excoluit († 18. Jan. 1630. a. aetatis 70)[2]); Thomas Fitzherbertus staffordiensis (1552—17. Aug. 1640) genere clarus, carceris perpessione illustrior, collegii anglorum in Urbe per 22 annos rector, qui libellum edidit: *An sit utilitas in scelere contra Machiavellum*, Romae 1610. in 8°. et praeter alia sive pro Bellarmino sive contra juramentum fidelitatis auctor est operis egregii atque utilis: *The first part of a Treatise concerning Policy and Religion*, Duaci 1606. in 4°; *The second part*, ib. 1610[3]). Hi omnes, quos hucusque recensuimus, erant e societate Jesu. Quibus addantur Eduardus Maihew O. S. Ben., Dintonii in comitatu wiltoniensi non longe a Sarisberia e nobilibus ortus parentibus, catholice et pie educatus, qui duodennis a patre Remos, inde Verodunum ac denique Romam ad studia missus est. Factus sacerdos in Angliam rediit, ubi postquam in vinea Domini 12 annis magna diligentia nec minore cum fructu desudasset, habitum s. Benedicti suscepit a P. Seberto unico westmonasteriensis coenobii superstite monacho (21. Nov. 1607). Exacto adhuc in patria sexennio in Lotharingiam se contulit. Scripsit

---

[1]) Sotv. Backer 1, 201. Edidit: *Regula viva seu analysis fidei in Dei per Ecclesiam nos docentis auctoritatem*, in qua perspicue solideque ostenditur veram fidem infallibili praesentis Ecclesiae testimonio niti idque sine ullo circularis regressus vitio, Antwerpiae 1638. in 4°.

[2]) Cf. Sotv., Backer 7, 393.

[3]) Backer 1, 310: C'est un chef-d'oeuvre de logique et de savoir. Secundum Wood, Athenae oxon. p. 538 prodiit altera editio 1615, et tertia pars Londini 1652. Cf. Sotvellum et Courtenay ap. Oliver, Catholic spectator 1823, 171—173.

praeter alia anglice tractatum *de fundamentis veteris et novae religionis*, 1608. cui adnexum est *responsum* oppositum tractatui Guil. Crashaw de romanis scriptorum adulterationibus [1]). — Multum commovit calvinianos l. cui titulus *Calvinoturcismus*, Antwerpiae 1597. in 8°, quem scripsit sub nomine Guilelmi Reginaldi Guilelmus Gifford ex illustrissima et antiquissima familia ortus. Oxonii (1569) et Lovanii literis operam dedit, ubi Bellarminum docentem audiit. Parisios postea, ingruentibus in Belgio bellis civilibus, deinde Romam petiit, in academia mussipontana theologiae doctor creatus est Variis honorum gradibus functus mundo valedixit ordinem s. Benedicti ingressus, in quo dictus est Gabriel de s. Maria. Sed honores, quos fugit, ipsum non deseruerunt, nam a Ludovico de Lotharingia, cardinali et archiepiscopo remensi, factus est hujus sedis suffraganeus et post hujus cardinalis mortem a Galliarum rege nominatus archiepiscopus (a. 1622). Obiit 12. Apr. 1629. [2]) — Eduardus Weston londinensis docuit theologiam Montisregii in Italia et Duaci et obiit canonicus brugensis (1633 vel 1634). Edidit anglice: *Christianae veritatis probatio*, Duaci 1614. in 4°. Praeterea: *Institutiones de triplicis hominis officio* ex notione ipsius naturali, morali et theologica ll. 3, Antwerpiae 1602. et 1609, in quo protestantes acriter aggreditur. *Enarrationes corruscationum J. Christi*, ib. 1631.

147. Ex aliis nationibus reliqui sunt Laurentius Nicolai S. J., norvegus († 5. Maji 1622. a. aetatis 84) [3]); Bernardus Paxillus, vernacule de Brzezek O. Praed. polonus, qui in actis capit. gen. Valentiae 1647. habito hoc elogio

---

1) Cf. Ziegelbauer Hist. rei literar. O. S. Bened. t. 3. p. 660.
2) Cf. Ziegelbauer l. c. t. 3. p. 373 s.
3) Cf. Sotvellum.

celebratur: „Totum se ad austerioris vitae observantiam contulit, carnes nunquam edebat, piscibus rarissime vescebatur, solis jusculis et oleribus contentus. Silentii tenacissimus habitui rudi culcitram duram et lectum (duriorem) adhibebat. Terribilis daemonum exorcista, multos ab obsessorum corporibus fugavit. Splendebat in eo mira sapientia et acrimonia in persequendis haereticorum erroribus, ut centum ex obstinatissimis suis ferventissimis concionibus et disputationibus ad fidem Christi reduxerit. In gravissimis morbis patientissimus tandem non sine magna sanctitatis opinione animam creatori reddidit c. 1630." Scripsit ac edidit hoc titulo: *Monomachia pro defensione fidei ss. Trinitatis* h. e. duellum seu concertatio ex divinis Scripturis, ss. patrum et doctorum testimoniis, ss. conciliorum decretis, rom. pontificum approbationibus, christianorum imperatorum edictis a temporibus ss. apostolorum in 4 aetatibus centenis deducta successione ad a. Chr. 400, tres personas Patrem et Filium et Spiritum s. esse unum Deum in uniformi ac perpetuo consensu veritatis strenue defendens adversus omnes haereticorum novorum arianorum objectiones, quas ab Ario et antiquis arianis solum Patrem Deum naturalem falso asserentibus, Filium consubstantialitate et Spiritum s. Deitate privando depromere solent, simulque adversus schismaticorum ruthenorum argumenta, quae a schismaticis quoque graecis desumentes, Spiritum s. ex ipso solo Patre procedere Filium excludendo pertinaciter affirmant, v. 3 in f. Cracoviae 1616 [1]. — Denique refulsit in Hungaria qui unus instar multorum est, Petrus Pazmany S. J. waradiensis, alter Hungariae apostolus (n.

---

[1]) Cf. Quetif, Script. O. Praed. 2, 465. et Starovolscius in Ἑκατονδὰς Elog. 73. p. 175, qui alia ejus opera enumerat, sed utrum et ubi prodierint non indicat.

1570). Tantos fecit juvenis in literis progressus, ut in academia graecensi summa cum approbatione philosophiam ac theologiam docuerit, sed zelo animarum et patriae juvandae impulsus ita se missionibus impendit, ut eximiam suae virtutis et doctrinae commendationem apud omnes quidem, sed apud Franc. cardinalem Forgaczium archiepiscopum strigoniensem praecipue obtinuerit, qui propterea multum ejus consiliis, dum vixit, usus est. Post hujus mortem Mathias imperator eum invitum reluctantemque licet ab apostolica sede postulavit ad infulas strigonienses, ut labanti per Hungariam orthodoxae religioni humeros supponeret. Haereses quod ante diu coeperat, et terrere perrexit et profligare tum pro suggesto publico in templis, tum privatis congressibus, tum scriptis lucubrationibus. Nobilitatem potissimam tempestiva comitate et sui indulgentia ac morum suavitate ad orthodoxos reduxit. Cleri hungarici quam exactissimam formam instituit legibus, censura, synodis, disciplina, repurgatione, morum ipse integritate venerabilis, disciplinae rigore formidandus, honoris divini fervidus. Hinc ob meritorum magnitudinem postulante Ferdinando II. ab Urbano VIII. sacra purpura donatus est a. 1629. In futurum quoque de religionis catholicae bono in patria sua sollicitus plura condidit atque fundavit seminaria, e quibus unum Viennae ab ipso Pazmanaeum dictum modo adhuc floret [1]). Decessit magnus hic vir [2]) 19. Martii 1637.

[1]) Cf. Sotvellum, Schrödl, Kirchenlex. 8, 260 s. Vita seu elogia card. Pazmany, Viennae 1660. Werner, Franz Suarez 1, 23 s., qui de eo dicit: „Er war die mächtigste Stütze Ferdinand II., eine Säule und Zierde der ungarischen Kirche, ein thätigster Förderer katholischer Sittung in Ungarn.“ Illud addendum est, Pazmany ad a. aetatis 13. in Calvini secta adolevisse. Prolixam biographiam scribit (hungarice) Frankl, cujus t. 1. prodiit Pestini 1868.

[2]) Mailath, Geschichte der Magyaren v. 4. p. 259: „Wer Pazmann nicht gross nennt, hat keinen Sinn für Grösse oder ist in Par-

Ex ejus scriptis [1]) commemoranda in primis sunt: *Dissertatio an unum aliquod ex omnibus lutheranis dogmatibus romanae Ecclesiae adversantibus Scriptura s. contineat*, Posonii 1631. in 4⁰; *consultatio de fide capessenda* sub nomine Mich. Veresmartis (hungarice) ib. 1612; *Hodegus* seu *Dux ad veritatem*, in quo ostenditur vanitas sectarum catholicae fidei adversantium t. 3 ib. 1613. et 1637, in f.; Tyrnaviae 1760. in f. [2]); *controversiae fidei*, Viennae 1616. in 8⁰.

III. Disciplinae ad ss. literas spectantes.

148. Magnum esse numerum theologorum scholasticorum, quos *Hispania* protulit, vidimus, sed forte non paucioribus gloriatur s. Scripturae interpretibus, inter quos ali-

---

teigeist versunken. Als er auftrat, war die katholische Geistlichkeit arm, gedrückt, eingeschüchtert, gering an Zahl; als er starb, war die magyarische Hierarchie reich, mächtig, angesehen, muthig, unterrichtet. Die protestantischen Theologen waren vor Pazmann gelehrter als die katholischen; mit Pazmann beginnt die Gelehrsamkeit der magyarischen katholischen Theologen und keine Glaubenspartei hat einen Mann aufzuweisen, der sich mit Pazmann messen könnte. Als Pazmann auftrat, fand er Ungarn protestantisch; als er starb war es katholisch."

[1]) Backer 4, 528 s. recenset 22, inter quae etiam conciones, quae nostro adhuc tempore leguntur magnique fiunt.

[2]) Hungarice conscriptus. „Zur Bekehrung der Akatholiken, ita Schrödl l. c., schrieb er den *Wegweiser zum Himmel*, ein Werk, das der protestantischen Religion in Ungarn mehr geschadet, als hunderttausend spanische Krieger zu schaden vermocht hätten, ein Werk, das durch Gelehrsamkeit, Dialectik, Schönheit des ungarischen Stiles, anziehenden Wechsel der Gegenstände und geistreiche Behandlung des Stoffes die allgemeine Bewunderung erregte und grosse Bekehrungen zur Folge hatte." Numerantur ad 92 e nobilitate familiae hujus libri lectione ad reditum in Ecclesiam impulsae.

qui nostra adhuc aetate magni fiunt. Initium ducimus a Joanne de Paiva conimbricensi, s. theologiae doctore et canonico lamecensi, qui hermeneuticae specimen dedit opere inscripto: *Doctrinale s. Scripturae omnes illius sensus tum literales tum mysticos, necnon canones h. e. regulas interpretandi ac intelligendi ss. literas, phrases praeterea, modosque ac versiones ll. 23* complectens, Conimbricae 1631. in f. — *In universam Scripturam scholia* habemus celeberrimi [1])

---

[1]) Celebritatem tamen suam magis debet aliis operibus, quae huc minus spectant, scil. *Historiae de rebus Hispaniae ll. 25*, Toleti 1592. in f. Editio originalis est admodum rara, desunt enim plerisque exemplaribus 5 posteriores ll.; adjecit postmodum alios 5 (seu 10) ll., adeo ut sint 30, Francofurti 1603, 1606 v. 2 in f. (in ea pertingit usque ad mortem Ferdinandi Catholici 1516); Moguntiae 1605. v. 2 in f.; demum adjecit *Summarium* ad historiam Hispaniae eorum, quae acciderunt annis sequentibus (ad a. 1619; in nonnullis editionibus ad a. 1621.) Moguntiae 1619. in 4°. Omnia Hagae 1733. v. 4 in f. Novis veluti curis retractatum, correctum et auctum, hinc latinae editioni praeferendum edidit hoc opus lingua hispana: *Historia general de España des de su primera poplacion, hasta el ano de 1516. en 30 libros*, Toledo 1601. v. 2 in f., longe melior et emendatior editio altera 1608; egregia et splendida est illa, quae prodiit Madriti 1780. cura bibliothecae regiae v. 2 in f. nec spernenda altera Valenciae 1783—1796. v. 9 in f. aucta annotationibus et vita Marianae; omnes vero praecellit editio matritana 1817—22. v. 20 in 4°. Ratione hujus operis scribit Andreas Schottus (in bibl. hisp. nova) eum, Thucididis prudentiam et Taciti acumen diserto admodum gravique stilo complexum fuisse unum. Cf. etiam Baronium ad a. 688; Feller 2, 543, ubi ait, neminem propius ad Livii scribendi rationem accessisse hoc auctore. Et iterum: „Mariana comparable aux plus fameux historiens de l'antiquité, supérieur au président de Thou pour la noblesse et pour l'élégance du style, est encore plus juste et plus impartial que ce célèbre historien;“ Dux Kirchenlexikon 8, 864; Schrödl ib. 4, 42 hoc opus dicit „in Bezug auf ächte Beredsamheit, Erzählungsstil, Darstellung und Diction klassisch.“ Aliud Marianae opus illudque famosum est: *De rege et regis institutione*

Joannis Mariana S. J. Natus is est Talaverae in dioecesi toletana (1537): dein maximo ingenio, peracri judicio singulari memoria, multorum annorum studio omne disciplinarum genus diligentissime excoluit, et ad s. Theologiam rarum omnium liberalium artium et historiae tum ecclesiasticae tum profanae cognitionem adjunxit. Romae nondum sacris initiatus (1561) quadriennio ss. literas interpretari coepit; anno 1569. concessit Parisios et magna nominis celebritate in illa academia d. Thomam Aquinatem quinquennio exposuit. Erat in inveniendo acutus, in judicando severus, in disponendo distinctus, perspicuus in explicando, acer in disputando. Sed morbis impeditus coactus est studiorum cursum vel interrumpere vel remittere et animum ad leniora studia transferre. Itaque in Hispaniam rediit 1574. atque Toletum secessit, ubi vitam studiis semper intentam ad decrepitam usque senectutem protraxit († 17. Febr. 1624. prope nonagenarius) tantae conscientiae puritate, ut eam quotidiana confessione expiaret. Multa passus est ingrata in hac provecta aetate, cum enim in tractatu *de monetae mutatione* graves acriter flagellaret abusus, reus de crimine majestatis actus senex 73 annorum monasterio franciscanorum includitur [1]). Ex ejus

---

ll. 3 ad Hispaniae regem catholicum, Toleti 1599. in 4°. (editio originalis et rara) quod innumeris calumniis et malevolis accusationibus in societatem Jesu occasionem dedit „in quo, ut ait Tournemine in praef. edit. comment. Menochii, loquens de nece Henrici III. Galliarum regis ea scripsit, quae lacrimis eluere debuerat; opus, si illa demas, eximium et ad informandum principem aptissimum.“ Opus hoc urgente aula parisiensi suppressum fuit etiam in Hispania. „Les réimpressions inquit Backer 5, 517, qui ont été faites n'étant point entières, n'ont pas de valeur.“ Cf. Saxium in Onomast. liter. ad a. 1599. Kirchenlex. 6, 863. Balmes, der Protestantismus verglichen mit dem Katholicismus p. 3. c. 52.

[1]) Cf. Sotvell. Bibl. Hisp. nov. 1, 732.

in primis linguarum graecae, hebraicae, syriacae et chaldaicae laude; ubi cum haberet vicinos hinc calvinianos Heidelbergae, inde zwinglianos Marburgi doctores Ecclesiam impugnantes, statuit illis se opponere, atque inter duas acies pro orthodoxa veritate depugnare, acri vir ingenio et calamo promptus, quem card. Bellarminus [1]) Deo et Ecclesiae gratulari solebat idoneum, qui contra fidei verae adversarios posset praeliari praelia Domini [2]) († 19. Junii 1635. sexagenario major). Varia Bellarmini opera defendit contra castigationes Davidis Parei, quaedam opuscula scripsit occasione jubilaei lutheranorum (1611), duo opera irenica [3]), aliqua exegetica et polemica, ut: *Commentaria in 4 s. J. Christi evangelia*, in quibus sensus literalis et moralis ita explicatur, ut ex ipsis collatione aliorum locorum, conciliis, pontificum decretis, patribus vetustis, interpretibus recentioribus, lingua hebraea, graeca, syra, philosophia, historia, libris sectariorum prout cujusque loci textus postulat contra gentiles, judaeos, haereticos veritas aperte vindicetur, Coloniae 1626. v. 2 in f., 1707; *commentaria in epistolas s. Pauli ad Romanos*, ib. 1629. in f., *ad Corinthios et ad Galatas*, ib. 1631. in f. [4]).

[1]) Gloriabatur quoque Bellarminus, se Contzen habere et vindicem et defensorem scriptorum suorum, testatusque est, agnoscere se in scriptis ejus praecipuam quandam pietatis eruditionisque copiam, facilitatem stili, orationis perspicuitatem, gravitatem judicii, cum nervo denique vibrata ingenii acumina. Cf. Hist. Prov. Germaniae sup. S. J. p. 5. n. 522. Feller de eo dicit 2, 103: Il . . . excellait aussi dans la controverse.“

[2]) Cf. plura ap. Sotvell. in bibl. script. Soc. J.

[3]) Wiest, introd. ad hist. literar. theol. revel. §. 207.

[4]) Hoc quoque tempore floruerunt Elias Schiller, Joannes Zeschlin cancellarius Wolfgangi Guilelmi, ducis neoburgensis, qui dominum suum in amplectenda vera fide secutus est (1617) rationesque plane egregias suae conversionis reddidit in opere: *Apologia pro sua fidei professione et peccatorum confessione romano-catholica*, Neoburgi

146. In *Anglia* de re catholica meruerunt Patricius Anderson scotus, carceres quoque et ludibria atque tormenta perpessus († 24. Sept. 1624)[1]; Thomas Worthingtonus, lancastrensis, qui pravorum dogmatum odio Duacum migravit, dein Remos, ubi theologiae studium absolvit. In Angliam redux solertem operam tulit Edmundo Campiano, sed captus in carcerem detruditur, mox in exsilium

---

1625. t. prior. Alter non videtur prodiisse. Plura cf. apud Raess, die Convertiten seit der Reformation 4, 343—404. Philippus Eilbracht, qui pariter relictis Calvini castris, in quibus pastoris munere militaverat, fidem catholicam est amplexus, et sui reditus motiva exposuit in l. *Via compendiaria ad catholicam Ecclesiam* sive expedita et perspicua ratio ex intricatissimo sectarum hujus temporis labyrintho eluctandi et ad salutarem verae Ecclesiae catholicae communionem accedendi; observata ac descripta Calvini ejusque asseclarum doctrina et confessione propriis eorundem verbis declarata, Coloniae 1627. in 8⁰. Cf. Raess l. c. 5, 257—310; Helferich Ulrich Hunnius, filius famosi Aegidii Hunnii lutherani acerrimi, diu juris prudentiam magna cum nominis claritate professus, lectione tamen operum Becani inductus in Ecclesiae catholicae sinum rediit. Conversionis suae motiva proponit in l. *Invicta prorsus et indissolubilia 12 argumenta*, quibus convictus atque constrictus relicta lutherana secta catholicam profitetur fidem, Heidelbergae 1631. Haec tamen editio mendis scatet, hinc alteram curavit Coloniae 1632., cui accessit evidens demonstratio, quod archihaeresis lutherana maxima sui parte ex antiquissimis haeresibus olim a ss. patribus damnatis, proscriptis et profligatis conflata sit et compilata. Adversus hunc l. scripsere Himmelius et Haberkorn. Obiit Hunnius 27. Mart. 1636. Cf. Raess l. c. p. 329—365. Et cum semel eorum meminimus, qui relicto errore veritatem sunt amplexi, addi potest Joannes Kircher, tübingensis, qui edidit insignem *aetiologiam*, in qua migrationis suae ex lutherana synagoga in Ecclesiam catholicam veras et solidas rationes succincte exponit et perspicue, doctisque omnibus et judicandi dexteritate pollentibus pie, accurate et modeste considerandas proponit auctor, Viennae 1640. Contra hunc calamum strinxerunt Schragmüller, Calovius et in primis Dorschaeus. Cf. Raess l. c. p. 546 ss.

[1]) Cf. Backer 5, 8.

gularis disciplinae, quam tironem agens hauserat, toto vitae decursu adeo tenax fuit, ut nec a quotidianis nocturno diurnoque tempore chori muniis ceterorumque pensis unquam abfuerit, seu lectionum seu concionum habendarum causa. Mira illi memoria, acerrimum judicium, perspicacissimum ingenium, ea vero in scribendo facilitas, ut quodcunque mente conceperat, prompto ac nitido stilo nulla litura emaculato feliciter exprimeret, quod ejus omnia contestantur *ἀυτόγραφα*. Quadriennio philosophiae cathedram est moderatus, decennio theologiam praelegit. Stilo utebatur presso ac nitido sed nervoso, eique in tradendis disciplinis, sacris praesertim et divinis, displicebat sermonis ruditas aut barbaries. Cum in annalibus et romano martyrologio Baronii quaedam minus probaret, scripsit a. 1600. epistolam ad hunc cardinalem, qua ingenue quae sibi non placerent exposuit. Baronius vero Thomae miratus diligentiam et perspicaciam ejusque candore captus et solertia, plurimum exinde eum coluit, ac ut Romam arcesseretur, apud magistrum ordinis F. Hieron. Xavierre instantius egit. Romam igitur venit Thomas eoque monente plura doctissimus cardinalis in annalibus recensuit et mutavit. Hic quoque adhibitus fuit ad missalia et breviaria proprii ordinis corrigenda et recensenda, ad scribendos ejusdem annales [1]), ad expurgandam bibliothecam ss. patrum editionis secundae parisiensis a. 1589. per Margarinum de la Bigne. Ejus *annotationes* insertae fuere [2]) editioni parisiensi

---

[1]) Quos jam collegerat, sed ne publicarentur, expresse caverat: prodierunt tamen inscio invitoque auctore, Neapoli 1627, sed exhibent opus non elaboratum et indigestam plane molem fabulosa quoque complectentem, quae ultimam exspectabat manum.

[2]) Receptae quoque fuere in *librorum prohibitorum indicem expurgatorium*, qui Romae prodiit 1607. sub nomine Joan. Mariae Brassichelensis Mag. s. Pal. p. 63—293.

a. 1605. In Hispaniam rediit 1608. Novam demum bibliorum versionem et breviores in ea commentarios sive scholia ad literalem maxime sensum hebraicique textus notitiam conducentia meditatus est, quo vulgatam veram assereret et authenticam. Verum ejus labores abrupit infida mors, quae illum medio in cursu sistere jussit atque abripuit a. 1628. d. 7. Maji aetatis 63. Pervenerat usque ad Ez. 16, 16., cum viribus se destitui sensit mortemque proximam imminere. Perceptis igitur summa cum animi devotione sacramentis translationem bibliorum, quam susceperat, sibi proferri voluit propriaque manu praefationem inscripsit et subscripsit notis suis lectori praefigendam. Tum morti se componens inter ardentissima ad Deum suspiria piam efflavit animam. Ceterum ejus opera studiose collegit servavitque Isidorus Aliaga O. Praed., archiepiscopus valentinus, qui Thomam comitem sibi individuum et commensalem selegerat, a quo postmodum tradita fuere magistro ordinis F. Thomae Turco in lucem edenda, cujus curis et impensis totius ordinis Lugduni tandem t. 5 in f. prodierunt 1650. hoc titulo: *Commentaria in s. Scripturam una cum nova de verbo ad verbum ex hebraeo translatione variisque lectionibus* etc. [1]). Acri censurae hanc versionem subjecit Rich. Simon [2]), scholia tamen

---

[1]) Cf. plura ap. Quetif, Script. O. Praed. 2, 454 ss. Editionem curavit Caspar Dinghens O. Praed. († 1678).

[2]) Hist. crit. du V. T. l. 2. c. 20: „Cette Version est si barbare et si bizarre, que si l'Auteur n'avoit en même tems ajoûté de petites Notes en forme d'eclaircissemens sur sa traduction et des Remarques pour l'explication du Texte, elle seroit entièrement inutile; parce que les mêmes defauts qui se trouvent dans la Version d'Arias Montanus sont encor en plus grand nombre dans celle de Malvenda. Et ainsi ceux qui voudront avoir des Traductions de la Bible purement Grammaticales pour apprendre la Langue Hebraïque, pourront se servir de la Version de Malvenda, qui leur tiendra lieu en même tems de Gram-

lectione digna judicat [1]). Calmet in sua bibliotheca s. de hoc opere ita scribit: „Commentaria magni reputata literali sensui inhaerent; at rara sunt; haec enim editio tota fere Lugduni igne periit. Ejus methodus vertendi de verbo ad verbum ac prorsus superstitiose hebraicum textum plurimis in locis ad voces barbaras, obsoletas et ad libitum excogitatas auctorem adegit, quas sane nunquam lectores assequerentur, nisi aliae in margine clariores et latiniores substitutae fuissent.“ Aliud magnum opus et fructum studii 12 annorum praelo subjecit hoc titulo: *De antichristo ll. 11*, Romae 1604. in f., quod laudant atque commendant Villalpandus, Pineda, Possevinus, Suarez, Schottus, Torniellus, Lorinus, Aldrete, Scholanus, Scioppius. Hoc idem postea recensuit, ditavit atque in triplum auxit, Valentiae 1621; Lugduni 1647. Pariter *de paradiso voluptatis* tractatum composuit Romae 1605. in 4°. Illud laudat Calmet, et simul de Malvenda affirmat [2]): „Erat vastae vir indolis, vastae et eruditionis qua sacrae qua profanae, judicio solidus et memoria excellebat fideli.“ Utrumque tractatum Du Pin [3]), qui prolixam illius exhibet synopsim, egregium dicit. Prior certe

---

maire et de Dictionaire.“ Cf. L. 2. c. 1. Similia habent Polus in praef. synops. critic., Andres l. c. p. 513. Cherubinus vero a. s. Joseph v. 3. l. ult. disp. 1. art. ult. biblioth. crit. sacrae ita habet: „Nos ex hujus operis lectione non parum juvari, non modo tirones posse, sed et doctores, libere asserimus: non solum enim textus hebraici proprios idiotismos manifestat, sed et ceteras interpretum expositiones summo studio ac diligentia prosequitur: aliorum quoque expositiones recitat, suo identidem adjuncto judicio ac tandem varias singularum pene vocum significationes detegit, ita ut concordantias hebraicas egregie subministret.“ Cf. Le Long Bibl. sacrae p. 1. c. 4. p. 296 s.

[1]) L. 3. c. 12.

[2]) L. c. p. 51.

[3]) 17, 86—93.

est admodum eruditus, sed incerta plura complectitur pro natura ipsius argumenti, quod conjecturis amplissimum relinquit campum, et de quo, si pauca excipias, certi nil statui potest.

149. Plerosque V. T. libros prolixis commentariis illustravit Caspar Sanctius S. J. centumputeolanus vere politus interpres. Literas humaniores docuit per 30 annos, tum s. literas in complutensi collegio est interpretatus. Nunquam est visus irasci aut animo commoveri, nunquam vocem solito amplius extollere. Innocentissimam vitam nulla unquam graviori culpa maculatam sancto fine clausit 16. Nov. 1628. a. aetatis 75 [1]). Hi ejus commentarii: *in quatuor ll. Regum et duos Paralipomenon*, Lugduni 1623. in f., Antwerpiae 1624, qui prae ceteris aestimantur [2]); *in ll. Ruth, Esdrae Nehemiae, Tobiae, Judith, Esther, Machabaeorum*, Lugduni 1628. in f.; *in l. Job*, ib. 1625. in f.; *in cantica canticorum cum expositione Ps. 68*, quem in canticis respexisse videtur Salomon, ib. 1616. in 4°; *in Isaiam prophetam cum paraphrasi*, ib 1615. in 4°; Antwerpiae 1616; Moguntiae 1616. in f.: *in Jeremiam proph. cum paraphrasi*, Lugduni 1618. in f.; *in Ezechielem et Danielem proph. cum paraphrasi*, ib. 1619. in f.; *in 12 prophetas minores et Baruch*, ib. 1621. (*in Zacchariam proph.* seorsim ib. 1616. in 4°); *in actus apostolorum:* accessit disputatio de s. Jacobi itemque Petri et Pauli ap. in Hispaniam adventu, ib. 1616. in 4°; Coloniae 1617. De eo scribit

---

[1]) Cf. Sotvell. Backer 1, 685: Anton. in bibl. hisp. n. 1, 532 s.

[2]) Reinke (Einleit. zu den messian. Weissagungen 1, 30): „Er war ein Mann von inniger Frömmigkeit, grosser Gelehrsamkeit und scharfer Urtheilskraft und stand daher im grossen Ruf. . . . Seine Erklärung der Bücher Samuels und der Könige werden am meisten geschätzt.

Calmet in s. bibliotheca: „Eruditus est (Sanctius), sapiens, solidus, literae inhaerens et omnium quos noverim interpretum praestantissimus [1]). Ejus commentarium in Reges omnia ipsius opera superare facile creditur [2]).“

In *Genesim commentariorum et observationum moralium* t. 3 in f. (Lugduni 1618, 1621, 1627. et iterum 1633.) edidit Benedictus Fernandius S. J. lusitanus, borbensis, zelo animarum insignis celebrandaeque b. Virginis gloriae, ut ejus scripta testantur, studiosus († 8. Dec. 1630. a. aetatis 67), distinguendus a sodali Antonio Fernandio († 14. Maj. 1628) [3]), cujus sunt *commentarii in visiones V. T. cum paraphrasibus capitum, ex quibus eruuntur*, Lugduni 1617,

---

[1]) Feller 2, 79: „Le sens littéral y (in his commentariis) est solidement développé, en même temps que l'auteur ne néglige ni le sens mystique, ni le sens allégorique. Son commentaire sur Isaïe est incontestablement un des meilleurs que nous ayons sur ce prophète.“ Andres l. c. c. 3. p. 561: „Forse ancora lo merita più nobile (posto frà i più lodati commentatori) G. Sanchez erudito, savio, leterale, elegante e chiaro ed uno de' più perfetti esemplari in quella materia; per quanto alcuni vogliano dare la preferenza fra suoi commentari a que' de' libri de' re, i pregi degli stimatissimi su la cantica ed eziandio degli altri lascieranno sempre molto incerta tal preferenza.“ Cf. etiam Fabricium in List. bibl. fabr. 1, 261; 4, 25.

[2]) Praetermitti non debent quae occasione etiam hujus interpretis sapienter advertit Perrone praelect. theolog. t. 3. p. 2. c. 3. a. 2: „Satis est specimen sumere ex commentariis super prophetas Casp. Sanctii, ex commentario ven. Bellarmini in Psalmos et P. Berthier pariter in Psalmos, Bernardini a Piconio in epistolas s. Pauli aliorumque passim, qui pietatem ubique et unctionem plane coelestem spirant. Si quis hos conferat cum expositionibus Semleri, utriusque Rosenmülleri, Kuinoelii etc, deprehendet, tantum intercedere illos inter et istos discrimen, quantum intercedit medullam inter et ossa, spiritum et corpus, coelum et terram. Exquid aliud exspectes ab iis, qui nonnisi terrena sapiunt?“

[3]) Bibl. hisp. nova recenset alios 7 Antonios Fernandez, quorum unus pariter lusitanus, bracharensis presbyter, innotuit l. saepius

1622. in f. opus admodum rarum. Ex Genesi c. 49. exposuit Bernardus de Ribera O. Cist. in suo *Jacobi Testamento*, quod continet novas et eruditas expositiones 12 prophetiarum, quas protulit Jacob patriarcha, dum moriens ultimum vale filiis diceret, Hispali 1624. Immensum opus in s. Scripturam suscepit Franciscus da Piedade Maciel O. Praed. colligens selectas ss. patrum doctorumque classicorum in totum historialem utriusque sacrae paginae textum expositiones, sed prodiit tantum tomi primi *in opera sex dierum p. I.* continens opera unius diei ac tria millia selectarum expositionum, Neapoli 1636. in f. — Cosmas Magalianus (Magalhaens), S. J., bracharensis, qui quaestiones de moribus 10 annis explicavit, et Conimbricae s. Scripturam est interpretatus († 9. Oct. 1624. a. aetatis 73.) scripsit *commentarios* [1]) *in canticum primum Mosis*, Lugduni 1609. in 4°; *in Mosis cantica et benedictionem patriarcharum commentariorum ll. 4*, ib. 1619. in f.; *in s. Josue historiam commentariorum t. 2*, Turnoni 1612. in f.; *in s. Judicum historiam explanationes et annotationes morales*, Lugduni 1626. in f.; *operis hierarchici sive de ecclesiastico principatu ll. 3*, in quibus epistolae tres b. Pauli ap., quae pontificiae vocari solent, commentariis illustrantur, ib. 1609. in 4°. — Caspar Villaroel O. S. Aug. in urbe Quito editus, ad episcopatum fanensem s. Jacobi, dein ad arequipensem (1651), demum ad argentinensem in regno peruano (1659) promotus, edidit [2]) *Judices commentariis literalibus cum moralibus aphorismis illustratos*, Matriti 1636.

---

recuso: *Examen Theologiae moralis pp. 4*, Bracharae 1613. in 4°; Coloniae 1616; Olisipone 1625. etc.

[1]) Cf. Backer 2, 377.

[2]) Ossinger in bibl. august. hujus operis non meminit. Cf. tamen bibl. hisp. n. 1, 535.

150. Libros Regum illustrarunt Ludovicus de Vera Limae natus, ibidem S. Thomae interpres et vicarius generalis, ordinis s. Merc. Red. capt. [1]), et Franciscus de Mendoza [2]) S. J., olisiponensis, nobilitate generis, omnigena literatura, morum vitaeque innocentia summis par viris: pietatem cum lacte, cum doctrina virtutem imbibit. Floruit in eo inde usque a primis annis modestia, pax, puritas, tranquillitas, rerum humanarum despicientia. Ingenium ei fuit acre, motus cogitationis celeres, expediti, judicii maturitas, memoriae vis ingens: ad haec omni genere literarum affatim abundavit. Conimbricae docuit philosophiam, s. literas in-

---

[1]) Ejus *commentaria super ll. Regum* prodierunt Limae 1635. in f.

[2]) Alius ab hoc est Franciscus de Mendoza et Bovadilla cardinalis et archiepiscopus valentinus (1508—1566), qui scripsit *de vera et naturali quadam cum Christo unitate*, quam per dignam Eucharistiae susceptionem fideles consequuntur, qui tractatus quamvis nunquam editus videatur, satis tamen innotuit, ut patet ex controversiis hujus sententiae occasione motis, de quibus cf. Vasquez in 3. p. d. 204. c. 1; de Lugo de euchar. d. 12 s. 5; Suar. in 3. p. t 3. disp. 64. s. 3. De hoc tractatu ait Nic. Antonius in bibl. hisp. n. 1, 419: „Quo quid magis eruditum, doctum, ingeniosum, elegans ac undique perfectum conficere humana industria valeat, non facile dixerim.“ Francisci Sarmiento de Mendoza supra n. 62. meminimus. Ortus is est Burgis, tantoque profectu juris studio operam dedit, ut adolescens 21 annorum ex propria cathedra publice jus pontificium doceret, non sine peculiari quadam sui laude inter ceteros professores. Romam translatus in pontificiorum auditorum ordinem adlectus, dein asturicensis episcopus factus (1574.) a. 1580. ad ampliorem ecclesiam giennensem promotus fuit. Obiit exactissimum christiani pastoris exemplar 1595. Scripsit contra Navarrum: *De redditibus ecclesiasticis l. unus*, Romae 1569, in quo nititur ostendere, clericos teneri ad superfluum pauperibus erogandum lege tantum caritatis et misericordiae, non praescripto justitiae, ut putabat Navarrus, de qua controversia cf. Bibliogr. crit. 4, 112 s. Opera hujus theologi prodiere 3 v. in f., 1. et 2. Burgis 1573. et 1575. 3. Asturicae 1577; simul Antwerpiae 1616.

terpretatus est Eborae. Coelum migravit 3. Jun. 1626. a. aetatis 54. Breviarium vitae et laudum ipsius scripsit Franciscus de Macedo hoc epitaphio:

Siste hospes, jacet hic Mendoza. Quis ille, requiris?
Accipe. Erit merces haec satis ampla morae.
Hic patria lusus. Genus alta a stirpe. Latino
Tullius eloquio; carmine Virgilius:
Visus Aristoteles sophia. Documenta salutis
Dum dedit, os aureum dictus et Ambrosius.
Scriptura Hieronymus: pastor bonus arte regendi.
Doctrina quantus, laurea parta docet.
Et pius in superos et moribus integer. Idemque
His titulis tantus spe quoque major erat.
Ex illo Regum monumenta et fama supersunt,
Praeterea cinis est et dolor, heu! patriae.

Prodierunt *commentariorum ac discursuum moralium in Regum ll.* t. 3 varia ac jucunda eruditione necnon discursibus moralibus ad omnem concionum materiam utilissimis instructi partim Conimbricae 1621, partim Olisipone 1624; dein Lugduni 1622—1625—1631. in f., Coloniae 1633, 1634. v. 3 in f. etc.[1]); *Viridarium sacrae et profanae eruditionis*, Lugduni 1632. in f.; Coloniae 1633. in f.

Libro Job lucem attulerunt Hieronymus de Cruce O. S. Hier. in suo *Job evangelico* (Caesaraugustae 1638) seu elucidatione l. Job. ex placitis stoicochristianis, et praesertim Joannes de Pineda[2]) S. J. hispalensis. Aristotelem Granatae priusquam per aetatem sacerdotio posset initiari trien-

[1]) Backer 2, 406. Cf. plura ap. Sotvellum. Caspar Fernandez S. J. († 1640) lusitanus, moliebatur ea prosequi, sed perficere non potuit. Prestat tantum *Sceptrum davidicum* seu in 1. et 2. c. l. 2. Regum in varios discursus explanatio, Eborae 1685. in 4°.

[2]) Alius hic est ab eo, cujus meminimus p. 201. in annot.

nium, deinceps Hispali biennium feliciter exposuit; d. Thomam Cordubae biennium; s. literas 18 annos ibidem, tum Hispali, tum demum Matriti. Vixit autem usque ad decrepitam aetatem semper in studiis, semper reipublicae bono intentus, necnon de profectu in virtute sollicitus, hinc veri religiosi perfectum fuit exemplar. Piissime obiit in Domino 27. Jan. 1637. senex 80 annorum. Quanti factus fuerit, liquet exinde, quod cum Eboram transiret, a pleno magistratu fuerit exceptus, oratione salutatus ac parieti ad memoriam inscriptum: *Hic Pineda fuit* [1]). Edidit hic „profundus et eruditus divinae Scripturae interpres [2])" *commentariorum in Job ll. 13*, Matriti v. 2 in f. 1597—1601; Coloniae Agrippinae 1600—1603; Hispali 1602. etc., quod opus communi eruditorum suffragio laudatur [3]). Ita jam illius censor judi-

---

[1]) Cf. plura apud Sotvellum, et in Ludovici de Tero epistola de morte et virtutibus P. Joannis de Pineda.

[2]) Bona in notitia auct.; Bibl. hisp. eum dicit „Patriae suae ac sodalitatis clarissimae immortale decus ac ornamentum": Schultens, L. Job cum nova versione et comment. perpetuo Lugduni Bat. 1737. T. 1. praef. p. 11. „theologum et literatorem eximium, magnum apud suos, apud nos (protestantes) quoque."

[3]) Wiseman Zusammenhang zwischen Wissenschaft und Offenbarung, Vortr. 10. §. 21: „Noch grössere Empfehlungen werden von dem gelehrten und geistreichen Schultens dem spanischen Jesuiten Pineda gespendet, dessen Noten über Job er anerkennt, dass sie ihm seine Arbeiten bedeutend erleichtert haben." Andres l. c. l. 2. c. 3. p. 563: Sembrerà troppo diffuso il Pineda al vedergli impiegare sì grossi volumi su i piccoli libri di Giobbe et dell' ecclesiaste: ed io infatti vorrei reciderne alcune quaestioni poco importanti per la biblica illustrazione; ma all' osservare, che niente vi si tralascia senza soddisfacente discussione, e che quelle sole opere possono servire per molte in quelle materie, gli si perdona con piacere la diffusione, e si ricevono con grata riconoscenza i molti e bei lumi che in essi sparge forse con qualche prodigalità. Il medesimo Pineda è autor classico su quanto spetta il regno

cat: „Opus, quod fidei nihil habet adversum et Ecclesiae catholicae est utilissimum, in quo elucet magnum et felix auctoris ingenium, stupenda eruditio, trium linguarum peritia mirabilis, varia veterum patrum lectio, et electio rara in eruendis explicandisque genuinis et huc usque non auditis Jobi sensibus, inaudita fecunditas miraque dexteritas una cum modestia, pietate et religione singulari.“ Calmet hunc commentarium dicit „diffusissimum quidem, sed probatissimum, in quo nihil praeterit indiscussum. Unum istud opus pro omnibus ejusdem generis haberi potest.“ Ad suos in Salomonem commentarios *Salomon praevius* i. e. *de rebus Salomonis regis ll. 8*, Lugduni 1609; Moguntiae 1613. in f., de quo opere ita Calmet: „Quoad Salomonis regnum et quoad omnia ipsum spectantia J. Pineda legendus, qui de Salomone scripsit. Opus hoc maximi et elegantissimi commentarii loco habetur.“ *Praelectio sacra in cantica canticorum*, Hispali 1602. in 4⁰; *commentarii in Ecclesiasten* l. unus, ib. 1619. in f., de quo Calmet: „J. Pineda S. J. eximium commentarium in Ecclesiasten vulgavit, eximiis prolegomenis instructum, ubi quaestiones omnes in idem opus resolvuntur. Hujus auctoris opus non merum tantummodo commentarium exhibet: post textum enim Vulgatae versio, quam appellat, veneta succedit, sicut et altera Roberti Shirvode; deinde variantes ex hebraeo, ex optimis interpretibus derivatae; versio paraphrasis chaldaicae per Cirvellum et Zamoram sicut et alterius paraphrasis chaldaeae per Petrum Costam. His omnibus accedit versio syriaca et arabica ac tandem catena patrum graecorum, latine omnia. Excipit totum opus amplissimum auctoris commentarium, quod sane omnium loco ha-

---

di Salomone, e la sua opera è un eccellente commentario di molti passi di vari libri della Scrittura.“ Cf. de Wette, Das Buch Job p. XXIII.

beri commode potest [1]).“ In eundem l. (Ecclesiastes) commentarium habemus Joannis **F e r n a n d e z** O. Praed. aragonii († 1625), in quo vulgata ad verbum cum originali hebraeo confertur et probatur, eam omnes alias excellere versiones, Romae 1621. in f.

Thomas de **B e i r a** O. S. Franc. lusitanus edidit *considerationes literales et morales super Jeremiam* Olisipone 1633; *in Jonam commentarios* una cum paraphrasi poetica (Oriolae 1623. in 4⁰) Joannes **T r e m i ñ o** alicantinus post 50 fere annos tam in schola quam in ecclesia docendo et concionando impensos; Alphonsus de **P a d i l l a** O. Minim. *commentaria, annotationes et discursus ad mores complectentia in Habacuc proph.*, Matriti 1657. v. 2 in 4⁰; Sulzbachi 1674. in 4⁰; Romae 1702.

151. Ad N. Testamentum transeuntes primus nobis occurrit Antonius **P e r e z** [2]) O. S. Bened. oriundus ex oppido sancti Dominici de Silos, vir suo aevo inter paucos celeber sive eam theologiae partem spectare velimus, quae a scholis cognominata est, sive eam, quae mores hominum informat, sive tandem illam, quae in debellandis fidei hostibus componendaque ad pietatis sensus christiana republica ss. litera-

---

[1]) Bibl. sacra pp. 70, 78, 87. Fusissime sed plenisime eum Ecclesiasten exponere affirmat etiam Corn. a Lapide in praef. sui comment.

[2]) Alterius Antonii **P e r e z** mentionem faciemus ad a. 1649. Hieronymus **P e r e z** reliquit inter alia (cf. bibl. hisp. n. 1, 596) *summam theologicam*, Matriti a. 1637. v. 2 in 4⁰. Is vero distingui debet a celeberiori Hieronymo **P e r e z** O. b. M. de Merc. subtilissimo s. Thomae interprete, ut testantur ejus *commentaria in 1. et 1, 2. Summae*, Matriti 1548. Alius **A n t o n i n u s P e r e z** (vulgo Antolinus) O. S. Bas. edidit *Catenam selectam veterum Patrum in loca quaedam divi Matthaei explanata literaliter et moraliter*, Barcinone 1632; Matriti 1643. in f.

rum et omne genus studiorum eruditionem exercet [1]). Praefectus generalis fuit benedictinae congregationis per Hispaniam renunciatus, episcopus dein vigellensis in Catalonia: inde ad ilerdensem sedem, demum ad tarraconensem metropolitanam ecclesiam fuit translatus († 1. Maji 1637 a. aetatis 78.). Eruditionem ejus testantur luculenta opera: *Authentica fides Matthaei* [2]) *controversiis agitata et discussa*, Barcinone 1632. *Authentica fides quatuor evangelistarum controversiis catholicis discussa et agitata* adversus omnes haereticos, ethnicos, philosophos, Lugduni 1626. in 4; *authentica fides apostolorum et epistolae ad Romanos*, ib. 1626. in 4⁰; *Authentica fides Pauli super 1. et 2. ep. ad Corinthios controversiis catholicis agitata et discussa*, Barcinone 1632. in f. *Pentateuchus fidei ll. 5*: de Ecclesia, de conciliis, de Scriptura s.; de traditionibus sacris; de romano pontifice, Matriti 1620. in f.; *Laurea salmantina*, *sive certamina scholastica et expositiva pro aquirenda laurea salmantinae academiae* sive magisterii gradu et pileo ejus insigni, Salmanticae 1604. in f. — Integrum volumen in f. *annotationum in c. 13. sacros. evangelii secundum Joannem*, quod tamen complectitur tantum primam partem, reliquit Gregorius Baptista pariter O. S. Ben. lusitanus, Conimbricae 1621. Partes secunda et tertia manserunt ineditae.

152. Plures Pauli epistolas illustravit Augustinus de Quiros S. J. illiturgitanus, quae civitas hodie Andujar dicitur. Sacras literas interpretatus est undecim annos. Vir erat doctrinae, sed in primis prudentiae, modestiae, comita-

[1]) Nic. Antonius Bibl. hisp. n. 1, 150; Ziegelbauer hist. rei literariae O. S. Ben. t. 3. c. 4. §. 5.

[2]) Josephus Garcia O. Cist. († 1622) si Le Long, bibl. s., est fides *in aliquot psalmos Davidis* et *in Evangelium s. Matthaei commentatus est*, Pampelonae 1612. in 4⁰.

tis omniumque virtutum religiosarum laude insignis († 13. Dec. 1622. a. aetatis 56)[1]. Scripsit *Commentarios exegeticos literales in postremum canticum Moysis, Is. c. 38. canticumque Ezechiae, prophetas Nahum et Malachiam*, b. Pauli epistolas ad Ephesios et Colossenses et bb. Jacobi[2]) et Judae canonicas, Hispali 1622. in f., Lugduni 1623. in 4⁰. — Ludovicus de Tena, baeticus, accitanus, s. theologiae doctor complutensis, ingenii praestantia eruditioneque nulli professorum aetatis suae hominum doctissimorum existimatione secundus. Primum Aristotelem, Scotum dein interpretatus est, mox pomeridianam, indeque principem theologiae cathedram moderandam suscepit. Obiit dertusanus episcopus 26. Sept. 1622[3]). Plane insignia sunt ejus *commentaria et disputationes in ep. d. Pauli ad Hebraeos*, Toleti 1611, 1617. in f., recepta quoque inter criticos sacros. „Hoc Ludovici nostri opus, scribit Mich. a. s. Joseph[4]), communi sapientum suffragio sane probatum est, nec facile invenias, qui aptius de eodem argumento disseruerit; quamvis noster ea linguarum peritia prorsus caruerit, sine qua vix credunt critici posse quemquam s. literas apte

---

¹) Cf. plura ap. Sotvellum

²) In eandem hanc epistolam exegeticam juxta et paraenaticem commentationem scripsit Didacus Daza S. J. (Compluti 1626. in f.) quem Gabriel Vasquez tanti fecit, ut subtiliora et difficiliora theologiae capita cum ipso conferret. † 16. Oct. 1623. a. aetatis 44. Plura cf. ap. Sotvellum. Pariter et Balthasar Paez O. SS. Trinit. olisiponensis reliquit *in epistolam s. Jacobi commentarium*, Lugduni 1620 (editio jam 3. multum aucta). Praeterea *commentaria in canticum Moysis Ex. 15*, cum annotationibus moralibus, Olisipone 1618. in f.; Antwerpiae 1619; in canticum magnum Moysis: *Audite coeli quae loquor* Deut. 32. Olisipone 1620. t. 2; in canticum Ezechiae Is. 38. ib. 1622. in f. † 1638.

³) Cf. Bibl. hisp. nov. 2, 65.

⁴) Bibliogr. crit. 3, 252.

exponere. Auctoris consilium fuit, ut tirones theologi in promptu haberent argumenta et responsiones, quibus argumenta et difficultates sibi in Scriptura et maxime in epistola ad Hebraeos propositas solverent. Quare sicut recte Calmetus observavit, plurimas in medium quaestiones adducit [1]), non raro etiam ab Apostoli textu alienas, quas scholastico quidem stilo, sed erudite tamen resolvit. Ratiocinatione potius quam auctoritate rem conficere consuevit; nec id tribuendum putamus cum Calmeto temporum illorum conditioni, quae optimis patrum editionibus caruit; nam si hoc auctoris genio placuisset, ad manus haberet patrum opera etsi minus correcta, ex quibus hauriret magnam testimoniorum copiam." Nec minus celebratur [2]) ejus *Isagoge in totam Scripturam*, sive de s. Scripturae existentia, quidditate et qualitatibus, integritate textus hebraici, de singulorum ll. auctoritate et auctoribus idiomateque, quo scripti sunt, Barcinone 1620. in f.

Denique [3]) nonnulla s. Scripturae loca illustravit Martinus de Roa S. J. cordubensis († 5. Apr. 1637.) in suo opere [4]): *Singularium locorum et rerum ll. 5*, quibus insuper duo alii ll. adjuncti sunt: *de die natali sacro et pro-*

---

[1]) Hoc carpit Rich. Simon. Histoire crit. des principaux commentateurs du N. T. 38.

[2]) Welte, Kirchenlex. 3, 490 „Erst die Isagoge etc. von Ludov. de Tena und die Praeludia isagogica ad s. Scripturae intelligentiam von Antonius a Matre Dei (Lugduni 1649) machten ihm (Sîxtus senensis) seine Vorzüge etwas streitig." Feller 2, 79; „Il excelle particulièrement dans les prolégomènes et les tableaux généraux des livres qu'il explique . . . Tous ces ouvrages sont savants, mais ècrits d'un style negligé."

[3]) *Commentarium in Apocalypsim* Petri a Jesu Maria O b. M. de Merc. theologi doctissimi prodiisse 1671. ex auditu refert Nic. Antonius Bibl. hisp. nov. 2, 203.

[4]) Alia ejusdem op. quae huc non spectant cf. ap. Backer 5, 626 ss.

fano unus; alter *singularium item locorum l. 6.*, in quibus cum ex sacris, cum ex humanis literis multa ex gentium hebraeorumque moribus explicantur, Lugduni 1604. et 1634. v. 2 in 8⁰; 1667. — Ludovicus Ballester S. J. valentinus († 1. Maj. 1624. a. aetatis 82.) s. Scripturae admodum studiosus collegit *Onomatographiam* sive descriptionem nominum varii et peregrini idiomatis, quae alicubi in latina vulgata occurrunt pp. 2, quarum 1. continet nomina praecipua rerum V. et N. T. per ordinem alphabeticum digesta: 2. vero omnia insignium personarum cum distinctione temporum, quibus personae istae floruerunt, Lugduni 1617. in 4⁰; accessit *Hierologia* sive de sacro sermone continens summam atque compendium positivae theologiae fere omnia, quae in s. Scriptura tractantur, attingens, innumera ejus loca linguae hebraicae praesidio explicans et tamen ea methodo omnia tradens, qua tam hebraei sermonis periti quam expertes in studio theologiae positivae multum proficere possint. Omnia vero, quae in ea tractantur, 4 ll. continentur: 1. de substantia divina; 2. de substantia corporea non vivente; 3. de substantia corporea vegetativa; 4. de substantia corporea sensitiva, ib. 1617. in 4⁰.

153. Aliquot interpretes *Italia* quoque protulit, inter quos eminet Benedictus Justinianus (Giustiniani) [1]) S. J. genuensis, de quo illud memoriae proditum est, quod cum adolescens in quodam dramate, dum convictor esset in col-

---

[1]) Fabianus Justinianus genuensis congr. Orat. et episcopus adjacensis in Corsica † 1627. innotuit pluribus operibus, quae Le Long. in Bibl. s. recenset, scil.: *Commentarius de s. Scriptura*, *de sacro concionatore* et *de sacris interpretibus*, Romae 1614. in 8; *Elenchus auctorum qui in s. biblia etiam in versiculos data opera scripserunt*, ib. 1612. in f.; *Tobias explanationibus historicis et documentis moralibus illustratus*, Romae 1620. in f., Antwerpiae 1629. in f.

legio germanico Romae, partes s. Catharinae ageret, tanta repente in ipso theatro cupiditate incensus est imitandi virtutes illius sanctae virginis, cujus personam sustinebat, ut illico decreverit mundo nuncium remittere et Deo se totum in societate Jesu consecrare. Doctrinis omnibus maxima felicitate decursis theologiam Tolosae, Messanae et Romae multos annos magna cum ingenii et sapientiae opinione tradidit, tum praecipuas Italiae civitates concionibus illustravit. Summi pontificis quoque fuit theologus et ecclesiastes. Obiit demum Romae plenus dierum ac meritorum in collegio poenitentiariae, quod annis amplius 20 magna trium pontificum approbatione gubernarat 19. Dec. 1622 [1]). Magnam nominis famam promeruit [2]) suis *in omnes b. Pauli Ap. epistolas explanationibus* t. 2, Lugduni 1612—1613. in f., et *in omnes catholicas epistolas explanationibus* in f., Lugduni 1621; quae fere tantum ex patrum sententiis contextae sunt adeo erudite, ut cum Estii interpretatione perfectum absolutumque harum epistolarum exhibeant commentarium [3]).

---

[1]) Cf. Sotvellum.

[2]) Alia ejusdem scripta (inedita) cf. Backer 3, 329.

[3]) De his ita R. Simon, qui ejus commentarium excellens dicit Hist. crit. des principaux comment. du N. T. c. 42, ibique ita prosequitur: Sa méthode est judicieuse, en ce qu'avant que de venir à une explication étenduë de son texte, il en donne une paraphrase exacte, où il n'employe que les paroles, qui sont nécessaires pour en ôter l'obscurité . . . . il a ajoûté des notes separées, ou il expose au long la pensée de s. Paul, en y mêlant plusieurs choses qui regardent la Theologie, principalement celle des anciens Ecrivains Ecclesiastiques, qu'il fait profession de suivre sans s'arrêter aux nouveaux. C'est pourquoy il évite autant qu'il est possible les disputes qui étoient de son temps entre les Catholiques et les Protestans, les laissant à ceux qui y étoient plus exercez que luy, parce qu'il n'avoit pas lu les livres des hérétiques." Advertit dein, eum sensa Augustini et s. Thomae praeferre sententiis patrum graecorum, ac non satis esse criticum in suis citationibus

Commentarios in Pentateuchum, ll. historicos et prophetas omnes (Romae 1625. in f.), et *in N. T.* ib. v. 2 in f. 1619. reliquit Fabricius Paulutius primus episcopus civitatis Plebis (Pieve † 1625)[1]; Hermeneuticae specimen Franciscus Pavone S. J. cantanzariensis, qui philosophiam decennium professus est, ss. vero literas quinque annis explicuit. Vir fuit divinae gloriae et salutis animarum sitientissimus, omni virtutum genere eximius, sanctitatis opinione omnibus venerandus († 25. Febr. 1637.)[2]). Habetur illud Hermeneuticae specimen in opere, cui titulus: *Introductio in sacram doctrinam*, opus perutile tum ad concionandum, tum ad studia peragenda et scripturalis et scholasticae et moralis et canonisticae et controversisticae theologiae, Neapoli 1623. in 8⁰; p. 2. de definitionibus isagogicis sive de naturali theologia; quo in opere facillima methodo omnes humanae disciplinae habentur, quantum satis est et ad eruditionem et ad intelligentiam Scripturarum ss. et ad uberem nobilioremque materiam concionum, ib. 1625; p. 3. de canonibus isagogicis, sive de sacrae interpretationis ratione: quo in opere methodo facillima exhibetur artificium plenum ad quemcunque Scripturae locum interpretandum et historice et mystice ac multiplex ad concionandum eruditio, ib. 1626. Ipsius praeterea sunt: *Commentarius dogmaticus* sive *theologica interpretatio in Pentateuchum:* novum artificium ad intelligentiam Theologiae tum literalis tum mysticae ss. Scriptura-

---

additque: „Mais après tout, il y a très-peu de Theologiens scholastiques qu'on puisse comparer avec ce savant Jesuite, soit pour la connaissance qu'il a euë des Livres Sacrez, soit pour sa grand érudition dans l'ancienne Theologie."

[1]) Cf. Le Long, Bibl. s.

[2]) Prolixum encomium piissimi hujus viri exhibet Sotvellus.

[3]) Alia ejusdem scripta cf. ap. Backer 2, 474 ss.

rum et ad parandam nobilem materiam pro concionibus et ad usum controversiarum, Neapoli 1635. in f.; *Commentarius dogmaticus*, sive theologica interpretatio in evangelia: novum artificium etc. ib. 1636. in f.

Libros Regum commentatus est Joannes Hieronymus Sopranis S. J. genuensis, vir eximia doctrina praeditus, philosophiae et theologiae professor atque s. Scripturae interpres, cui illud mirum Deo sic disponente contigit, ut cum insigni floreret existimatione doctrinae, mente ad tempus exerraret uno in objecto cetera rectissime cordatissimeque sapiens († 11. Nov. 1629. a. aetatis 57). Post ipsius obitum opera Fabii Ambrosii Spinulae editus est: *Commentarius in Davidem* complectens ex 1. et 2. l. Regum fortunatam davidici regni partem una cum digressionibus de re vestiaria hebraeorum et de funeribus, Lugduni 1643. in f. Ad opus morale Vincentii Filliuccii (de quo infra) adjecit appendicem, in qua sunt tractatus *de pensionibus, de spoliis clericorum, de alienatione rerum ecclesiasticarum*; Filliuccii laborem de beneficiis et simonia recognovit Lugduni 1625. in f., 1634 [1]). — Psalmos quatuor interpretati sunt: Franciscus de Primis, theologiae doctor [2]), Joannes Baptista Rossi congr. cler. Sommaschorum, genuensis [3]), Dominicus Ginnasius bononiensis, juris utriusque doctor, et post alia munera honorifica cardinalis (1604; † 1639. a. aetatis 82) [4]) et Ca-

---

[1]) Backer 2, 570.

[2]) *In Psalterii davidici difficiliores versus expositio*, Mediolani 1624. in 12°.

[3]) *Commentarius in psalterium romanum*, Venetiis 1627. in 4°.

[4]) Ejus opera prodierunt Romae 1636. v. 2 in f. atque complectuntur inter alia piissimas *interpretationes in Psalmos* et *annotationes doctissimas in Pentateuchum*. Tanto rigore servabat jejunium, ut cum medici consulerent saltem morti proximo, ut illud relaxaret, respondit:

millus Pulsictus O. Camald. theanensis[1]); *librum Sapientiae* exposuit Laurentius de Aponte O. Cler. min. neapolitanus[2]); *l. Ecclesiasticum* Octavianus de Tufo neapolitanus († 29. Dec. 1639. a. aetatis 51.) Lugduni 1628. in f. t. primus (sed rarus) complectens cc. 1—18, Coloniae 1629; continuationem mors intercepit. Prolegomena commendat Calmet[3]).

Laelius Bisciola[4]) S. J. mutinensis, qui quaestiones de moribus, theologiam scholasticam et ss. literas professus est († 10. Nov. 1629), scripsit *digressionum in evang. Matthaei et Joannis*, item *in ep. Pauli ad Romanos, Galatas et Hebraeos* ll. 4, Coloniae (si Lipenio est fides) 1618[5]); Berlingheri Ventimiglia († 1629) siculi *paraphrases in utramque ep. ad Corinthios* sicut *in alias ad Romanos et Timotheum* excusae sunt Panormi 1643. in 4^{0}. Thomas Massutius S. J. recinetensis[6]), vir vere pius vereque doc-

„Cur me per biduum vultis solvere quadragesimam, quam annis 80 amplius sartam tectamque servavi?" Cf. plura in Eggs purpura docta l. 5. § 77.

1) *Expositiones in omnes Psalmos Davidis*, Venetiis 1628. in 4°.

2) Quatuor volumina meditatus est *in Evangelium s. Matthaei*, sed duo tantum absolvit, Lugduni 1641. „Il a laissé, scribit Feller 2, 109, un grand nombre d'ouvrages qui eurent de la célébrité et furent honorés de l'estime des savants. On cite surtout une *Vie de David*. qui fut très-bien accueillie du public." n. 24. Sept. 1575; † 26. Oct. 1639.

3) Bibl. s. p. 93.

4) Hujus frater Gabriel Baronii annales, ut alias diximus, in epitomen contraxit.

5) Cf. Backer 1, 97. Scripsit quoque *Observationum sacrarum ll. 12*, sed utrum prodierint nobis non constat.

6) Addi possunt etiam Josephus Speranza congr. Orat. fanensis († 1639), cujus sunt *Scripturae selectae variis translationibus et expositionibus elucidatae* ad usum concionatorum Parisiis 1631. in f.; An-

tus, qui in Poloniam missus ibi philosophiam et octennio theologiam docuit († 1636), edidit: *Paulus Apostolus seu vita s. Pauli ap. historice et dogmatice explicata ll. 15*, Lugduni 1633. in 4°.

154. In *Belgio* quoque ss. literarum studia floruere. Quatuor [1]) universas vel fere integras Scripturas illustrarunt. Ita Franciscus Haraeus (van der Haer), Possevini comes in legatione moscovitica et canonicus lovaniensis

---

tonius Giggeus, mediolanensis, doctor ambrosianus, qui latine vertit *commentarios hebraicos Rasi, Aben Esrae, et Levi Gerson*, quibus adjecit et varias lectiones et expositiones suas, Mediolani 1620. in 4°. Nec omitti debent duo origine orientales, scil. Joannes Hesronita e monte Libano, interpres regius parisiensis, qui quinque ll., qui vulgo dicuntur Salmonis, e syriaco latine vertit; ex arabo Pentateuchum. Cf. Le Long biblioth. s. p. p. 102, 122; et Sergius Risius, pariter maronita, archiepiscopus damascenus († 1638), qui latinam bibliorum translationem tum ex syra, tum ex arabica lingua (Romae 1671. v. 3 in f.) confecit. Versio tamen ex lingua syriaca non videtur prodiisse.

[1]) His addi potest Laurentius Beyerlink antwerpianus, ecclesiae patriae canonicus cathedralis et archipresbyter (1578—1627), qui edidit *Biblia sacra variarum translationum*. V. T. vulgatae editionis, translationis ex hebraeo Sanctis Pagnini; translationis romanae ex Septuaginta: chaldaicae paraphrasis translationis in Pentateuchum; ceterorum librorum versionis novae Franc. Vatabli (vel potius tigurinae). N. T. vulgatae editionis, translationis ex syriaco Guidonis Fabricii Boderiani; translationis Bened. Ariae Montani et translationis Desiderii Erasmi ex graeco 3 vol. in f. Antwerpiae 1616. Notior tamen est hic auctor propter opus, cui titulus: *Magnum theatrum vitae humanae*, quod Conrad. Lycosthenes primum collegit, Theodorus Swinger in ordinem redegit, auxit terque edidit, hujus vero filius iterum auxit et emendavit; idem praestitit Beyerlink. Prodiit post ipsius mortem Coloniae v. 8 in f. 1631; Lugduni 1678; Venetiis 1707. „C' est un fatras de théologie, d' histoire et de philosophie, où l' on ne rencontre que des choses triviales; on y trouve jusquà une chanson bachique." Ita Biogr. univ. 4, 426.

(† 1632), cujus plura exstant opera[1]), ut *Expositiones priscorum patrum literales et mysticae in universa Biblia* una cum textu biblico, Antwerpiae 1630. in f.; *expositio ss. patrum in epistolas Pauli*, ib. 1615. in 8; *Olympiades et fasti concordi serie historiae sacrae et non sacrae usque ad Christum passum*, Coloniae 1602. in 4⁰. iterum Antwerpiae 1614. in 4⁰; *Epitome catenae aureae d. Thomae in 4 evangelia scholiis illustrata*, ib. 1625. in 8⁰. — Petrus Lanselius S. J. gravelinganus, vir pius et eruditus magna pollens linguarum orientalium peritia graecae, hebreae, chaldaicae, syriacae, arabicae. Ea propter cum praecipuas Germaniae bibliothecas lüstrasset, et eximia eruditionis suae argumenta omnibus doctis dedisset, accitus jussu Philippi IV. ut in matritensi academia linguas doceret, vivendi finem ibi invenit 16. Aug. 1632. a. aetatis 52[2]). Edidit: *Biblia sacra vulgatae editionis* . . . cum scholiis plurimum auctis et emendatis Joan. Marianae et notationibus Em. Sa . . . addito supplemento etc. Antwerpiae 1624. v. 2 in f.; *S. Dionysii Areopagitae opera omnia*, quae exstant; una cum ejusdem vitae scriptoribus nunc primum graece et latine conjunctim edita. Accesserunt *s. Maximi scholia*, nunc primum latinitate donata et *Georgii Pachymerae paraphrasis in epistolas* Lutetiae Parisiorum 1615. in f. (etiam t. 1. bibliothecae magnae patrum). Notior jam est Jacobus Tirinus S. J. antwerpiensis (1580—1636) propter suum *commentarium in V. et N. T.*, v. 3 in f. Antwerpiae 1632. saepe admodum recusum[3]). Nonnullae editiones auctae sunt tabula Palaestinae, iconibus vasorum, vestium sacrarum etc. et (ut

---

[1]) Cf. Le Long, biblioth. s. His adde: *Antiquitatum liturgicarum arcana*, Duaci 1605. v. 3 in 8⁰.

[2]) Cf. Sotvellus.

[3]) Cf. Backer 1, 769 s. Fabricius hist. bibl. fabr. 1, 264.

editio a. 1702) commodo chronico sacro a mundo condito usque ad excisam urbem et templum hierosolymitanum per Titum, prolegomenis de antiquis ponderibus et monetis hebraeorum, graecorum et romanorum collatis cum modernis italorum, hispanorum, gallorum, belgarum etc. ex Roberto Cenali, Q. Rhemo Fannio, Aulo Gellio, Columella, Agricola, Buddeo, Alciato, Clavio, Villalpando, Mariana, Alcazario etc., de mensuris et vasis, de mensuris longitudinum ex iisdem auctoribus; explicatione idiotismorum seu proprietatum linguae hebraicae et graecae, quae saepius in Scripturis occurrunt. „In hoc potissimum celebrandus est Tirinus, quod textum juxta communem patrum et expositorum interpretationem integra fide exponens diligentissime cuncta ad chronologiae calculos adduxerit variorumque argumentorum indices [1]) addiderit [2]).“ Laudant ejus commentarios R. Simon [3]), Du Pin, Feller [4]) aliique. Notissimus [5]) vero est Cornelius

---

[1]) Scil. 1. auctorum quos in commentario citat. C'est, inquit Backer l. c., une petite Bibliothèque universelle et raisonnée: 2. nominum et rerum: 3. controversiarum, quas vel haeretici, vel judaei, vel mahometani vel politici in dubium vocant, sed ex ss. Scripturis hoc in commentario probantur; 4. apparentium contradictionum, quae in hoc commentario componuntur et conciliantur: 5. materiarum pro evangeliis totius anni in usum concionatorum.

[2]) Ita praeeunte Du Pin (17, 132) Alex. a. s. Joanne in contin. hist. eccl. Fleurii l. 199. § 42.

[3]) Plura quidem carpit Simon Hist. crit. des principaux comment. du N. T. c. 44, ut defectum criticae, philologiae, excursus polemicos etc. subjicit vero: „Mais nonobstant ces petites imperfections son commentaire mérite l'estime, qu'on en fait ordinairement: il suffit à ceux qui se contentent d'une connaissance médiocre de l'Ecriture.“

[4]) 2, 91. ubi advertit eum esse magis diffusum Menochio, sed tamen hoc minoris fieri.

[5]) Andres l. c. c. 3. p. 563: Ma il più famoso dè commentatori è stato il rinomato C. a Lapide, il quale a tutti quanti i libri della

a Lapide (van den Steen) S. J. patria eburo bucholdianus (Bocholt), qui sacram linguam et divinas literas Lovanii plus a. 20 publice docuit, unde Romam accersitus easdem ibi summa cum celebritate nominis complures annos interpretatus est, donec labori cedens totum se ad scriptionem convertit. Quo tempore quale instituerit vitae genus nullis aptius quam ipsiusmet verbis describemus; ea ipse cum Deo loquens ita concepit: „Hosce meos labores et fructus, omnia studia, omnem doctrinam, omnem commentationem tuae gloriae, o sacrosancta Trinitas et trina unitas, consecravi, optavique, ut omnis mea actio, omnis passio, totaque vita non esset aliud, quam continua laus tua. Tu menti meae ab olim te revelasti, ut te unum aestimarem et quaererem, cetera omnia velut exilia, inania et fugacia flocci ducerem et fastidirem. Quocirca aulas et oras fugio: silentium et secessum mihi jucundum aliisque non inutilem sequor cum s. Basilio, Gregorio, Hieronymo, cujus sanctam Bethleem ab eo in Palaestina sollicite quaesitam ego Romae inveni. Olim junior egi Martham, nunc in devexa aetate magis Magdalenam ago

scrittura, fuor solo quello di Giobbe ed i salmi, apportò distinte e convenienti sposizioni; e chi lo loda di chiarezza e di nervosità, chi di molta erudizione da poter giovare a predicatori, chi lo chiama oratore, filosofo, storico, perito nelle lingua greca ed ebraica, e veramente meraviglioso pel continuo et indefesso suo studio (Val. Andreas bibl. belg.), e generalmente quasi tutti gli scrittori biblici gli profondono i maggiori elogi. E in verità quantunque gli si possa riprendere alcuna superfluità e troppa facilità nell'adottare alcune storie non abbastanze sicure, come potrà non lodarsi la vastità della mente nell'abbracciare tante materie, l'estensione dell'erudizione, la perizia delle lingue, l'immensità della lettura, l'infaticabile diligenza e tant' altri pregi, che rendono commendoveli, i suoi commentari?" Calmet de eo scribit in bibl. s. „Mentem plane vastam intra brevis corporis limites restrinxit diesque agebat totas cum noctibus lectioni et meditationi ss. Scripturarum addictus."

et adamo, memor brevis aevi, memor Dei, memor instantis aeternitatis. Cellae (quae mihi fida, amica, tota terra carior est adeoque coelum terrestre videtur) et silentii solius sum incola; cellicola et sacri musei assecla, coelicola esse contendo, sanctae contemplationis, lectionis, scriptionis otium, imo negotium persequor. Deo uni et trino, ejus oraculis et inspirationibus excipiendis, meditandis, celebrandis incumbo, ad Christi pedes sedeo, ut ab ore ejus pendulus verba vitae hauriam, quae deinde in alios effundam [1])." His ille studiis sanctimoniae intentus piissimam religiosissimamque vitam sancto fine clausit 12. Martii 1637. Integram fere Scripturam interpretatus est, ejusque commentarii in singulos libros saepissime prodierunt, aliquoties etiam collecti, Antwerpiae 1681. v. 10 in f. (haec editio aestimatur); Venetiis 1708. v. 16; 1740. v. 11; Antwerpiae 1714. v. 11; Coloniae 1732. v.

---

[1]) Plura de ejus virtutibus cf. ap. Sotvellum. Sic ex. gr. omnibus votis exoptabat martyrium, ut colligimus inter alia ex verbis, quibus commentarium in quatuor prophetas maj. absolvit. „O prophetae Domini, ita ille, fecistis me prophetiae vestrae et doctoralis laureae participem; facite, quaeso, et martyrii, ut et ego veritatem, quam a vobis hausi, aliosque docui et conscripsi, sanguine meo obsignem. Nec enim ante perfectus et consummatus erit doctoratus meus, nisi hoc sigillo pariter claudatur. A 30 prope annis vobiscum et pro vobis lubens volensque continuum subeo martyrium religiosae vitae et martyrium aegritudinum, martyrium studiorum et scriptionis; impetrate, obsecro, mihi pro coronide et quartum martyrium sanguinis. Exhausi pro vobis spiritus vitales et animales, exhauriam et sanguinem. Omnis laboris mei per tot annis exantlati, quo vos Dei gratia explicui, illustravi et novo sermone loquentes et prophetantes effeci ac vobiscum quasi prophetavi, vestrum mihi quasi prophetae stipendium, martyrium dico, a Patre luminum aeque ac misericordiam obtinete." Mox se ad B. Virginem, dein de ad ipsum Salvatorem convertens eandem gratiam enixe efflagitat. Cf. etiam *Collection des Précis Historiques* du P. Tervecoren, Bruxelles 1857, 610—614, 631—645.

11; etiam recentiori aetate [1]), ut Lugduni 1840. v. 11 in 4°; Melitae 1843—1856. v. 10 in 4.° (haec editio complectitur Pinedae commentarium in Job et Bellarmini in psalmos) Parisiis 1855. v. 20 in 4°; Neapoli 1854—1860. v. 18. in 4°. (cum Pineda et Le Blanc in Psalmos) Parisiis 1857 v. 20 in 8.° (etiam haec editio complectitur Pinedae commentarium in Job et Bellarmini in Psalmos); iterum 1868. v. 24 in 4°. cum memoriali praedicatorum. Perrone, canonicus, illorum commentariorum *synopsin* confecit, quam inscripsit: *Memoriale praedicatorum*, ib. 1867. v. 2 in 4°. Hae repetitae editiones sat clare horum commentariorum *utilitatem* manifestant. Dicimus *utilitatem*, cum non negemus, nonnulla in illis desiderari, si ratio tantum habeatur interpretationis ad omnes hermeneuticae regulas rigide exactae [2]): mole enim sua obruunt [3]), sensus non literales fusius persequuntur [4]), nec forte semper rem acu tangunt; tamen non propterea carent omni pretio theologico, nec adeo sunt parvi pendendi, ut a nonnullis fieri solet [5]).

---

[1]) Cf. Backer 5, 413 ss. Fabricius l. c. 1, 262—264.

[2]) Fuse de hoc commentario agit Rich. Simon l. c. c. 44. Plura quidem carpit, advertit tamen: „Ce n'est qu'il n'y ait une infinité de bonnes choses dans les livres de ce Jesuite.“

[3]) Tirinus et Menochius saepe nonnisi compendium praebent horum commentariorum, et tamen Lorinus praef. in Numeros c. 9. scribit de Cornelii commentario in Pentateuchum „Auctoris *brevitatem* et perspicuitatem cum eruditione ac pietate omnes commendant.“

[4]) Amat nimirum investigare sensus allegoricos, morales, anagogicos etc.

[5]) Audiantur nonnullorum judicia: Polus praef. vol. 1. syn. crit. „In cujus commentariis inter multa a re aliena non pauca reperi doctrina atque acumine plusquam vulgari conscripta.“ Calmet in bibl. s.: „C. a Lapide eximium in Apocalypsim opus adornavit, in quo relatis veterum et recentiorum sententiis eam sequitur, quam optimam reputat. Ita unum illud commentarium plurimorum loco habendum est.

155. Adversus protestantium corruptelas testimonia controversa secundum librorum Scripturae ordinem vindicavit Joannes van der Broeck (Paludanus) mechlinensis, celeberrimi nominis ecclesiastes, Lovanii viginti annos theologiae et exegesis professor, pastor ad s. Petri et plebanus, qui tamen juvenis haesit lateri Michaelis Baji († 22. Apr. 1630. a. aetatis 64). Titulus operis est: *Vindiciae theologicae adversus verbi Dei corruptelas*, Antwerpiae 1620. v. 2 in 8⁰. De praerogativis b. Virginis disserit in *apologetico mariano*, Lovanii 1623. in 4⁰. — Pentateuchum aliosque libros sacros commentatus est Cornelius Jansenius, vir doctus quidem, sed tristissimae famae propter haeresim, cujus exstitit auctor et parens [1]). Natus is est Accojae pago Ba-

---

In prolegomenis in Apocalypsim ceteros commentatores ad criticae regulas expendens, de singulis judicium suum profert." „Nach allgemeinem Urtheile, scribit Alzog Kirchenlex. 2, 880. werden übrigens die Commentarien über den Pentateuch und über die paulinischen Briefe (quibus perutiles canones praemittit, cf. Fabricium, R. Simon l. c.) für die gelungensten unter allen exegetischen Arbeiten dieses gelehrten Jesuiten gehalten. Dieselben sind offenbar am meisten durchgearbeitet, und es erscheinen darin die Fehler des ungebührlichen Abgehens von den strengen Gesetzen der Auslegung, allzugrosser Anhäufung eines oft gar zu entfernt liegenden Materials, ermüdender Weitschweifigkeit verhältnissmässig weniger fühlbar. Die in sämmtlichen Commentarien bekundete Kenntniss der orientalischen Sprachen ist eine nur mässige." Reinke, die messian. Weissagungen t. 1. introd. §. 11. p. 30: „Diese Commentarien (in quatuor prophetas majores) sind noch mit Nutzen zu gebrauchen, da der Verfasser nicht blos einen grossen Scharfsinn besass, sondern auch die früheren Ausleger, namentlich Sanchez und die Kirchenväter fleissig benutzt hat. In sprachlicher Hinsicht ist dieser Commentar nicht ausreichend; auch enhält er manches Unnöthige in den typischen, moralischen und anagogischen Erläuterungen."

[1]) Continentur ejus haereses l. cui titulus: *Augustinus*, in quo haereses Pelagii contra naturae sanitatem, aegritudinem, medicinam recensentur, Lovanii 1640, 1652, cui editioni adjectum est *Parallelum*

taviae prope Leerdamum (1585). Absolutis studiis Lugduni Batavorum et Lovanii, Lutetias Parisiorum se contulit (1604), ubi maxima utebatur Sancyrani familiaritate, a quo haeresis venenum hausit. Lovanium rediit (1617.) ac post biennium s. Scripturae cathedra ibidem donatus fuit. Academiae nomine bis legatus invit in Hispaniam adversus jesuitas, tandem factus est episcopus iprensis (1636), sed jam 1638. fatis cessit pestique manus dedit. Scripsit [1]: ***Pentateuchus sive commentarius in 5 ll. Mosis***, Lovanii 1639, 1641, 1644, 1677. in 4⁰; Parisiis 1649, 1661. etc. Editus est post mortem auctoris, prius autem discipulorum calamis exceptus. Quamvis vero ab auctore non ita formatus fuerit, ut ederetur, brevisque sit et succinctus, purum tamen putum Jacobi Pontani judicio Scripturae sensum ex solidioribus sanae doctrinae principiis ac potissimum ss. patrum scriptis erutum exponit, tanta ubique verae eruditionis luce, ut licet mole sit exiguus, fructu tamen uberrimus amplissimusque merito sit censendus [2]. Eximium eum dicit Calmet addens [3]:

---

erroris Massiliensium et opinionis quorundam recentiorum. Ultimo tamen vitae suae instanti declaravit: „Sentio aliquid difficulter mutari posse; si tamen romana sedes aliquid mutari velit, sum obediens filius, et illius Ecclesiae, in qua semper vixi usque ad hunc lectum mortis, obediens sum. Ita postrema mea voluntas est. Actum 6. Maji 1638." Perfidia vero discipulorum ejus, Caleni in primis et Fromondi, qui erant testamenti exsecutores, haec declaratio supressa fuit. Hoc est illud opus, quod tot turbarum causa exstitit, damnatum ab Urbano VIII. bulla 6. Martii 1641, et e quo depromptae notissimae illae quinque propositiones saepius a romanis pontificibus (Innocentio X. 31. Maji 1653; Alexandro VII. 16. Oct. 1665. et 15. Febr. 1664., a Clemente XI. 16. Jul. 1705.) damnatae.

[1] Cf. Le Long, biblioth. s.

[2] Fabricius, hist. bibl. fabr. 4, 22.

[3] In bibl. s. Feller 2, 127. ejus commentarios dicit „pleins d'-

„Brevis est, solidus nec sane ineptus, ut nullius unquam erroris suspicio in opus hoc crearetur.“ *Analecta in Proverbia Salomonis, Ecclesiasten, Sapientiam, Habacuc et Sophoniam,* Lovanii 1644, 1649. in 4°: *Tetrateuchus* seu *commentarius in 4 evangelia,* Lovanii in 4°. 1639, 1641; Parisiis 1643, 1649. etc. — Jansenii magister et Baji amicus Jacobus Jansonius, amstelodamensis, theologiae doctor [1]) et s. Scripturae interpres lovaniensis (1595), et s. Petri ejusdem urbis decanus († 30. Jul. 1625) reliquit [2]): *Enarrationes in Job,* Lovanii 1623, 1643. in f.; *commentarius expositivus* in Psalmos et cantica biblica, ib. 1597: *expositio iterata in psalmos* (a priori diversa) ib. 1610. in 4°; 1640. in f. etc.; *commentarius in cantica canticorum,* ibid. 1596, 1604. in 8°; Ingolstadii 1605; *commentarius in Joannis evangelium* et Corn. a Lapide in omnes epistolas Pauli. Lovanii 1630. in 8°. *Liturgica* seu *de sacrificiis materiati altaris ll. 4.*, cum sacri canonis expositione ib. 1586, 1604. — Felicissimo exitu *in acta apostolorum* laboravit [3]) Bartholo-

---

érudition et écrits avec netteté.“ Du Pin vero (17, 193) „écrits avec beaucoup de netteté et trés-propres pour instruire ceux qui commencent à lire l'Ecriture sainte.“ Pluribus vero disserit ib. de nonnullis Jansenii ll. polemicis. Laudat illos etiam R. Simon (Histoire crit. etc. du N. T. c. 44), carpit tamen, quod Jansenius aliquoties verba Scripturae nimis suis accommodaverit praeconceptis opinionibus.

[1]) Ipsi quoque concredita fuit cathedra instituta ad refutandam Lessii, doctrinam. „Si Janson, inquit Feller 2, 79, suivit quelque temps ce système (Baji), il le combattit ensuite par diverses thèses qu'il a soutenues publiquement.

[2]) Cf. Le Long, biblioth. s. Feller l. c. de his commentariis scribit: „Les commentaires sur l'Ecriture et ce qu'il a donné sur la liturgie, prouvent qu'il était bien loin d'avoir les connaissances nécessaires pour réussir dans ce genre de travail.“

[3]) Calmet, bibl. s.

maeus Petri (Duaci 1622. in 4⁰) brabantus, lintriensis, philosophiae professor lovaniensis, dein s. theologiae professor duacenus (1580. † 1630. a. aetatis 85). Edidit Estii commentarium in canonicas epistolas, illumque absolvit, cum Estius pervenerit tantum ad 1. ep. Joan. 5, 6. Commentarios Estii in compendium redegit [1]) Joannes Gorcomius silvaducensis († 1628) Antwerpiae 1619. in 8⁰, quod iterum prodiit sub titulo *Medulla paulina*, Parisiis 1623. in 8⁰. Lugduni 1776.[2]). — Petrus Stevart leodiensis, in Ingolstadiana academia theologiae professor, saepius rector magnificus atque a. 1604. procancellarius „de religione, academia et civitate per 35 annos optime meritus (usque ad a. 1610) [3])", demum canonicus leodiensis et vicarius generalis († 1626. a. aetatis 77) scripsit [4]) *brevem explicationem 8 priorum cc. epistolae ad Romanos*, Ingolstadii 1586. in 4⁰; *commentaria in priorem epistolam ad Corinthios*, ib. 1594. in 4⁰; *in utramque ad Corinthios*, ib. 1608; *in epistolam ad Ephesios*, ib. 1593; *in epistolam ad Philippenses*, ib. 1595. in 4⁰; *in utramque epistolam ad Thessalonicenses*, ib. 1609. in 4⁰; *in utramque epistolam ad Timotheum* vol. 2 in 4⁰. ib. 1610—11; *explicationem 7 priorum cc. epistolae ad Hebraeos*, ib. 1588. in 4⁰; *commentarium in epistolam d. Jacobi*, ib. 1610. Praeterea edidit *Manuelis Calecas ll. 4 adversus graecos* cum annotationibus aliosque 17 scriptores veteres, qui habentur t. 7. antiquarum lectionum Henrici Canisii.

156. E *gallis* praetermissis Andrea Alleret O. Min.

---

[1]) Alia ejusdem opera cf. in Andreae bibl. belg.

[2]) His addi potest Joannes Gualterus Viringius, secundum Le Long Sociecatis Jesu, cujus exstat: *l. de triplici coena agni vulgari et eucharistica*, Antwerpiae 1617. in 4⁰.

[3]) Mederer in annal. acad. ingolstad.

[4]) Cf. Le Long in bibl. s.

segusiano, cujus *notae in universam Scripturam* tom. 2 in f. prodierunt Seduni 1625, Claudio Rangolio (Rangueil) O. Min. († 1625), qui publici juris fecit *commentarios in ll. Regum* cum permultis utilibus quaestionibus ad difficiliorum locorum explicationem adhibitis v. 2 in f. Parisiis 1621—1624; Aegidio Camarto O. Minimorum generali, reteliensi († 1624), cui debemus: *Elias Thesbytes* sive commentarius *de rebus Eliae prophetae*, in quo plurae tam de seipso, quam de israelitarum religione disputantur et constituuntur, Parisiis 1631. in 4°; Joanne de Reyroles, illius sodali [1]) et Joanne Garnerio [2]), unus eminet Joannes Lorinus S. J. avenionensis (n. 1559.) vir apprime doctus, qui philosophiam Romae, theologiam et literas ss. Lutetiae, Mediolani, Romae cum laude professus est († 26. Martii 1634). Eum Henricus Fitzimor in suo Britannomachia appellat „alterum Longinum Cassium legendi assiduitate, spirantem bibliothecam, ambulans museum et inter scriptores solertissimos accuratissimum." Magnis ornabatur virtutibus ardentique flagrabat animarum zelo: hinc effecit ut Avenione singulis hebdomadis verba ad judaeos fierent, eaque ratione multos ad lucem Evangelii sequendam induxit [3]). Haec ejus opera [4]): *Commentarii in Leviticum*, in quibus praeter exactam sensus literalis explanationem, variarum tum editionum, tum lectionum collationem cum vulgata, phrasium Scripturae atque vocabulorum disquisitionem mystici omnis generis sensus ex patribus graecis latinisque traduntur, Lugduni 1619.

[1]) Hunc adducit Le Long etiam sub nomine Derey. Scripsit in *Zachariam quaestiones literales et morales* in f., Parisiis 1631.

[2]) Cujus citat Le Long *commentarium in 4 evangelia*, Parisiis 1631. in 8°.

[3]) Cf. Sotvellam, bibl. Script. S. J.

[4]) Backer 1, 467 ss.

in f., Antwerpiae 1620; *in librum Numeri*, Coloniae Agrippinae 1623, 1685. in f., Lugduni 1622, 1629; *in librum Psalmorum* t. 3 in f. Lugduni 1612—14—16; 1617, Coloniae 1619. etc.; *in Ecclesiasten et psalmum 67*, Lugduni 1606. in 4°; 1613; Coloniae 1624. etc.; *in Sapientiam Salomonis*, Lugdunii 1607. in 4°; Moguntiae 1608; *in acta apostolorum* [1]), Lugduni 1605. in f., 1609; Coloniae 1617, 1621; *in catholicas 3 b. Joannis et 2 b. Petri* epistolas, Lugduni 1609, 1621. in f.; *in catholicas bb. Jacobi et Judae ap. epistolas*, Lugduni 1619. in f., Moguntiae 1622. etc. „Ejus opera, inquit Mich. a s. Joseph [2]), eruditione ubique abundant, sed prolixitate minime carent [3]), qua proprios auctor sensus obscuriores quoddammodo reddit.“

157. His ex aliis nationibus [4]) addantur v. Leander a s. Martino (al. Joannes Jones) O. S. B. londinensis. Erat parentibus editus haereticis in Britannia, et cum ingenio esset florentissimo praemature studiis applicitus. Insignierat ipsum natura et naturae parens ea vultus gratia, formae elegantia, ingenii subtilitate, judicii acrimonia, magna eloquentiae vi, quae supra pene hominis naturam viderentur. Contigit saepius, ut propter eximiam eruditionem in disputationibus publicis in summa frequentia universitatis de industria saepe juveni

[1]) De hujus commentarii praestantia cf. R. Simonis judicium supra p. 343. annot.

[2]) Bibliogr. crit. 3, 110.

[3]) Ita etiam Feller, R. Simon, qui tamen l. c. c. 42. statim addit: „Mais ils (Alcazar et Lorinus) font connaître même dans leurs digressions, qu'ils ont étudié avec soin le stile des Ecrivains sacrez, et qu'ils n'ont rien oublié pour pénétrer les sens de leurs Auteurs.“ Cf. etiam Du Pin 17, 132.

[4]) Philippus Caroli, germanus, neoburgensis, prius lutheranus, dein 1629. catholicus († 1638) nonnulla ad exegesim spectantia reliquit, quae cf. in Le Long bibl. s.

et quidem ex tempore disputandi et argumentandi occasio et licentia a professoribus praeberetur tanta omnium cum approbatione, ut fama dein latius sparsa magni etiam principes, ut juvenem hunc audirent, disputationibus interessent. Verum quam gratum id ceteris, ita deinceps professoribus odiosissimum fuit, cum juvenis talia in medium afferret argumenta et quidem summe theologica adversus magistrorum doctrinam, quibus solvendis nemo omnino professorum sufficeret, et perurgente juvene omnes obmutescerent. Conclusum proin secreto consilio juvenem innocentem universitate solemniter excludere, imo ut haereticum ejicere frustra illo deprecante et veniam rogante. Ope cujusdam theologi societatis Jesu in Hispaniam aufugit. Fidem catholicam et religionem s. Benedicti amplexus in academia duacena linguam docuit hebraicam; creatus inde fuit congregationis anglicanae O. S. Ben. praeses generalis († 1636)[1]. Ejus opera et studio prodierunt: *Biblia juxta editiones ante correctionem clementinam vulgatas cum glossa ordinaria* primum a Strabone fuldensi collecta, nunc novis explicationibus locupletata, cum postillis Nicolai de Lyra neonon additionibus Pauli burgensis et Mathiae Thoringi replicis. In fine cujusque tomi adjiciuntur correctionis romanae loca insigniora a Franc. Luca brugensi collecta cum ejusdem Leandri conjecturis[2]) v. 6 in f. Duaci 1617, Antwerpiae 1634. (editio omnium optima judice Le Long). Socium operis habuit Joannem Gallimart. Edidit praeterea *conciliationem locorum specie tenus pugnantium totius s. Scripturae*, Duaci 1623. in 8⁰, cujus

[1]) Plura cf. ap. Ziegelbauer, historiae rei literar. O. S. Ben. p. 2. c. 1. sect. 3.

[2]) Adjecit praeterea plures et antiquos tractatus, analyses, parallela, tabulas chronologicas et prosographicas cum indicibus copiosissimis, ut merito haec editio dici possit theologorum et concionatorum thesaurus.

auctor est Seraphinus Cumiranus, Leander per epitomen explicator et illustrator; *Sacram artem memoriae ad Scripturas divinas in promptu habendas memoriterque addiscendas accommodatam* 1623. in 8⁰; *Arnobii ll. 7. disputationum adversus gentes* cum Godescalchi Itenvecchii notis electis, ib. 1632. in 8⁰; *historiam et harmoniam conciliorum*, Francofurti 1618. in f.; *bibliothecam mundi* seu speculum Vincentii Bellovacensis v. 4 in f. 1624. — Georgius Kaldi S. J. patria tyrnaviensis, natione hungarus, insignis ecclesiastes († 30. Oct. 1634. a. aetatis 64.), quem Cardinalis Pazmany maximi fecit, in linguam hungaricam vertit s. Scripturam, quae versio prodiit Viennae 1626. in f., Budae 1782.

IV. Patrologia.

158. Hac quoque epocha nondum multi in eruendis illustrandisque ss. patrum operibus versati sunt, sed jam illustriores illis, quorum in praecedenti mentionem fecimus. Horum dux est Fronto Ducaeus (du Duc, le Duc) S. J. burdigalensis († 25. Sept. 1623) theologus insignis, ingenii elegantissimi, maturi ac solidi judicii, singularis modestiae multiplicisque sapientiae et eruditionis, sapientibus acceptissimus [1]), egregius in primis criticus [2]), qui tamen in omni stu-

[1]) Ita Mich. a. s. Joseph in sua bibliogr. crit. 2, 309. Et revera eum acceptissimum fuisse etiam protestantibus, patet ex *Scaligerianis poster.*, ubi legimus: „Fronto Ducaeus est honestissimus jesuita. Omnes illi senatores parisienses amant Ducaeum, etiam Casaubonus, sed dolent esse jesuitam.“ Quanti eum fecerit Casaubonus patet ex hujus ad ipsum epistolis 416, 552, 560.

[2]) Ita Backer 4, 188. Le P. du Duc était très-versé dans tous es genres d'érudition; mais sa partie principale était la connaissance de

dendi contentione virtutis pietatisque fuit memor, cibatione unica per diem contentus. Post eloquentiae per octennium et ss. literarum per septennium explicationem aggressus est ss. patrum opera recensere, notis illustrare, graece latineque recudere. Praemisit tamen: *Inventaire des fautes, contradictions, faulses allegations du sieure du Plessis, remarquées en son livre de la sainte Eucharistie par les theologiens de Bordaeux*, Burdigalae 1599. in 8⁰. (bis eodem a.) Tomus alter prodiit 1601. ib. cum refutatione errorum Calvini de justificatione, lib. arbitrio, et bonis operibus. Cum respondisset Plessius opposuit Fronto: *Refutation de la pretendue verification et response du Sieur du Plessis* etc. en laquelle sont traitez le plus principaux points de la religion controverse de notre temps, ib. 1602. in 8⁰. Bibliothecae patrum Margarini de la Bigne adjecit auctuarium hoc titulo: *Bibliothecae veterum patrum seu scriptorum ecclesiasticorum* t. 2 graecolatini in f. Parisiis 1624. Edidit praeterea: *S. Gregorii nysseni opuscula* graece et latine, Ingolstadii in 8⁰; *Zonaras in canones apostolorum et concilia*, graece et latine, Parisiis 1618. in f.; *s. Gregorii Nysseni opera omnia*

---

la langue grecque et la critique des auteurs.“ Schrödl Kirchenlex. 4, 242 s.: „Er besass in der griechischen Sprache grosse Kenntnisse, schrieb einen guten lateinischen Stil, zeichnete sich durch Erudition aller Art, besonders auf dem Felde der kirchlichen Alterthümer und der alten vorzugsweise griechischen Väter und Kirchenschriftsteller aus, galt seiner Zeit für einen der besten Herausgeber und Uebersetzer der Schriften der Väter und erfreute sich der Anerkennung seiner Verdienste von Seite nicht nur der Katholiken, sondern auch der Protestanten.“ Qui nonnisi repetunt, quae sive fusius sive brevius de Ducaeo pronunciarunt Baronius ad 726. n. 29; Fabricius 1, 131. hist. bibl. fabr.; Montfaucontius in Appar. 9. sect. 9; Du Pin 17, 59; Savilius in annot. ad hom. s. Joannis Chrys. in Psalmos aliique. Cf. Thomas Pope Blount, Censura celebr. auct. p. 917.

t. 2 in f. ib. 1605; tractatus *de negatione Petri et de cruce*, ib. 1606. in 4°; *S. Joannis Chrysostomi opera omnia* nunc primum graece et latine edita v. 6 in f., ib. 1609-1633; 1636. (editio emendatior); Francofurti 1698, 1723; Moguntiae 1702. t. 12 in f. Edidit quoque solam versionem latinam Parisiis 1613. v. 6 in f. Licet editio Montfauconii praestantior sit, non caret tamen haec suo pretio, deque ea sic scribit ille [1]): „Non minorem diligentiam in colligendis Chrysostomi operibus exhibuit Fr. Ducaeus ex S. J. nostras, qui tamen paribus fortasse destitutus facultatibus et auxiliis in diuturnum tempus extractum opus fato praeoccupatus absolvere non potuit. Verum magnam ille et arduam rem est aggressus, ut scil. non modo graeca Chrysostomi perinde ac Savillius ederet [2]), sed etiam singulis operibus homiliisque latinam interpretationem aptaret: qua in re strenuam ille operam navavit, interpretationes quippe editas e regione graecorum posuit, sed emendatas et ad fidem graecae orationis concinnatas. Si quae vero offendit nondum latine translata opera (erant autem hujusmodi bene multa), haec ille de graeco convertit et quidem tam accurate et eleganter, ut inter optimos interpretes jure numeretur [3]). Ejusdem porro eruditae notae [4]) reperiuntur in fine 1., 4. et 6. t. Similes haud

---

1) In praef. suo edit. §. 2.

2) Hic eodem fere tempore (1603) t. 8 in f. s. Joan. Chrysostomi opera, sed graece tantum edidit.

3) Hinc de ejus versione latina advertit Labbe: „Ex latinis editionibus, quae hoc seculo emerserunt, ea mihi maxime probatur, utpote omnium absolutissima, quae a. 1613. prodiit Parisiis castigata studio R. P. Fr. Ducaei.“

4) De his ita Rich. Simon (ap. Backer 4, 192): „Elles renferment une critique judicieuse d'excellentes recherches, tant sur les livres Mss., que sur les imprimés. Il serait a souhaiter que nous eussions un s. Chrysostome entier de la main de ce Jesuite.“ Et iterum: „Les

dubio notas in 5. t. destinabat, at vita functus rem perficere nequivit. Editionem frontonianam incepit Fredericus Morellus, absolvit Claudius [1]) 6 in f. t., qui s. Doctoris opuscula et commentarios in V. T. complectuntur; deinde a. 1633. idem Cl. Morellus commentarios V. T. sex in f. t. ad fidem commelianae editionis emisit. A. autem 1636. integram novam Chrysostomi operum editionem 12 in f. t. atque 11 vol. publicam fecit etc." Eidem Ducaeo debemus: *s. Joannis Damasceni opera*, Parisiis 1603, 1619. in f.; *Nicephori Callisti ecclesiasticae historiae ll. 18* in 2 t. distincti, ac graece nunc primum editi: adjecta est latina interpretatio Joan. Langii cum graecis collata et recognita, ib. 1630. v. 2 in f.; *Theodori Balsamonis expositio in canònes*, ib. 1618. in f. Reliquit praeterea annotationes in quamplures veteres scriptores, ut in Irenaeum, Pacianum, Athenagoram, Clementem alex., Gregòrium thaumaturgum, Basilium, Hieronymum, Paulinum Nolanum, Theophilum etc., quae passim receptae sunt in horum operum editiones, aliaque veterum opuscula edenda curavit [2]).

159. Non minoris eruditionis, diligentiae sollertiaeque in eruendis illustrandisque antiquitatis monumentis fuit Ducaei sodalis Andreas Schottus, Antwerpiae natus 12. Sept. 1552. Anno 1576. direpta ac foedata bello flammisque patria Duacum secessit, tum Lutetiam, ubi in doctorum hominum

---

notes de ce sçavant Jesuite sont excellentes et elles donnent une grande connaissance des Ouvrages de s. Crysostome, étant remplies d'une infinité des belles remarques critiques."

[1]) Fridericus Morellus et Claudius Morellus celebres et eruditi erant hujus temporis typographi. Ab ipsis haec Chrysostomi editio dicitur *morelliana*.

[2]) Cf. Backer l. c. Franc. Oudin ap. Niceron, t. 30, 103—138.

atque ingeniorum celebritate vixit in familiam adscitus Augerii Busbequii, Ferdinandi et Maximiliani II. Caesarum apud turcarum imperatorem quondam legati. Biennio elapso a patre in Hispaniam missus haesit primum Matriti et Compluti, unde Toletum (1580.) progressus super competitoribus graecarum literarum cathedram in academia obtinuit, et in familiam a Caesare Quiroga ejus urbis archiepiscopo et Cardinali vocatus, triennium ei adhaesit. Tum ab episcopo turiasonensi ad academiam caesaraugustanam instaurandam accitus (1584) eloquentiam ibi, linguam graecam et historiam romanam docuit. Magna hoc tempore benevolentia fruebatur doctissimi Antonii Augustini, archiepiscopi tarraconensis [1]), qui studia sua cum ipso communicavit. Cum interim accepisset Antwerpiam a parmensi duce Alexandro Farnesio arcta obsidione premi, voti religione se adstrinxit societatem Jesu ingressurum, si carissimam patriam cum Deo ac rege suo in gratiam redire contingeret. Antwerpia capta votum complevit (1586). Gandiae, deinde Romae artem rhetoricam docuit triennio, demum in patriam reversus totum studio se dedit, ac postquam magnae virtutis exempla praebuisset, occubuit 23. Jan. 1623. Vir fuit ob candorem animi et bonitatem ac mansuetudinem naturae, quam religiosa modestia ac comitate exornaverat, ipsis etiam fidei hostibus carus, et in pretio ac veneratione [2]). „Maximum inter omnes suo seculo commercium coluit, quoad politiorem literaturam, omnesque eruditi ad ipsum ex omnibus Europae plagis referebantur ipsumque quasi suum centrum spectabant. Et sane omnibus dotibus instructus erat necessariis ad respondendum utiliter eorum exspec-

---

[1]) Hujus *laudationem funebrem* edidit Tarraconae 1586.

[2]) Sotvellus in bibl. Script. S. J. „Er war ein ausgezeichneter Kenner der lateinischen und griechischen Literatur und ein ebenso ge-...ener als fruchtbarer Schriftsteller.“ Wetzer, Kirchenlex. 9, 769.

tationi eorumque indigentiae, multa eruditione et honestate, candore, sinceritate, generositate, solida pietate et summo studio quosvis homines cujuscunque regionis et religionis sibi demerendi et literarum perfectionem promovendi [1])." „Vir fuit de latinis graecisque literis ac tam sacris quam externis praeclare meritus [2])," „ad literarum studia promovenda natus [3])", „qui nunquam fessus scribendo fuit aut satur legendo [4])", „in quo praeter pietatem in Deum, animi candorem, humanitatem et multam accuratamque doctrinam inexplicabile prorsus et incredibile quoddam studium rem literariam omnimodis adjuvandi [5])." Ex plurimis operibus [6]) potiora quae huc spectant sunt: *Photii constantinop. bibliotheca sive lectorum a Photio librorum recensio, censura atque excerpta* e graeco latine reddita scholiisque illustrata, Augustae Vindelicorum 1606. in f., deinde cum textu graeco Hoeschelii, Coloniae 1611. in f., Rothomagi 1653. Versio tamen latina non satis accurata a nonnullis censetur, imo nec tota profecta e manibus Schotti, sed dimidia parte e manibus discipuli non

---

[1]) Ita Baillet, Jugements des savants; Feller 2, 82: „C'était un homme laborieux, franc, généreux, poli, officieux. Les hétérodoxes l'ont autant loué que les catholiques . . . tous ses écrits sont remarquables par un grand fonds de savoir."

[2]) Vossius, de scient. mathem. c. 70. sect. 29; de philol. c. 6. s. 2; ita et Barthius animadv. ad Phoebadii c. 28; qui eum etiam dicit *humanitatis oculum*, l. 15. Adv. c. 6.

[3]) David Hoeschel in notis ad Photii bibl., Lipsius centur. 5. ep. 89.

[4]) Aub. Miraeus in bibl. eccl.

[5]) Phil. Rubenius l. l. Elect. c. 12. Cf. Thomas Pope Blount, censura celebr. auct. p. 856; Du Pin 17, 59; Saxius, Onomasticon liter. ad a. 1577, qui plures citat auctores, qui de eo scripserunt.

[6]) Cf. Backer 1, 710 ss. Pleraque quae sive composuit, sive illustravit, spectant ad historiam profanam, literas humaniores etc.

maeus Petri (Duaci 1622. in 4⁰) brabantus, lintriensis, philosophiae professor lovaniensis, dein s. theologiae professor duacenus (1580. † 1630. a. aetatis 85). Edidit Estii commentarium in canonicas epistolas, illumque absolvit, cum Estius pervenerit tantum ad 1. ep. Joan. 5, 6. Commentarios Estii in compendium redegit [1]) Joannes Gorcomius silvaducensis († 1628) Antwerpiae 1619. in 8⁰, quod iterum prodiit sub titulo *Medulla paulina*, Parisiis 1623. in 8⁰. Lugduni 1776.[2]). — Petrus Stevart leodiensis, in Ingolstadiana academia theologiae professor, saepius rector magnificus atque a. 1604. procancellarius „de religione, academia et civitate per 35 annos optime meritus (usque ad a. 1610) [3])", demum canonicus leodiensis et vicarius generalis († 1626. a. aetatis 77) scripsit [4]) *brevem explicationem 8 priorum cc. epistolae ad Romanos*, Ingolstadii 1586. in 4⁰; *commentaria in priorem epistolam ad Corinthios*, ib. 1594. in 4⁰; *in utramque ad Corinthios*, ib. 1608; *in epistolam ad Ephesios*, ib. 1593; *in epistolam ad Philippenses*, ib. 1595. in 4⁰; *in utramque epistolam ad Thessalonicenses*, ib. 1609. in 4⁰; *in utramque epistolam ad Timotheum* vol. 2 in 4⁰. ib. 1610—11; *explicationem 7 priorum cc. epistolae ad Hebraeos*, ib. 1588. in 4⁰; *commentarium in epistolam d. Jacobi*, ib. 1610. Praeterea edidit *Manuelis Calecas ll. 4 adversus graecos* cum annotationibus aliosque 17 scriptores veteres, qui habentur t. 7. antiquarum lectionum Henrici Canisii.

156. E *gallis* praetermissis Andrea Alleret O. Min.

---

[1]) Alia ejusdem opera cf. in Andreae bibl. belg.

[2]) His addi potest Joannes Gualterus Viringius, secundum Le Long Sociecatis Jesu, cujus exstat: *l. de triplici coena agni vulgari et eucharistica*, Antwerpiae 1617. in 4⁰.

[3]) Mederer in annal. acad. ingolstad.

[4]) Cf. Le Long in bibl. s.

segusiano, cujus *notae in universam Scripturam* tom. 2 in f. prodierunt Seduni 1625, Claudio Rangolio (Rangueil) O. Min. († 1625), qui publici juris fecit *commentarios in ll. Regum* cum permultis utilibus quaestionibus ad difficiliorum locorum explicationem adhibitis v. 2 in f. Parisiis 1621—1624; Aegidio Camarto O. Minimorum generali, reteliensi († 1624), cui debemus: *Elias Thesbytes* sive commentarius *de rebus Eliae prophetae,* in quo plurae tam de seipso, quam de israelitarum religione disputantur et constituuntur, Parisiis 1631. in 4°; Joanne de Reyroles, illius sodali [1]) et Joanne Garnerio [2]), unus eminet Joannes Lorinus S. J. avenionensis (n. 1559.) vir apprime doctus, qui philosophiam Romae, theologiam et literas ss. Lutetiae, Mediolani, Romae cum laude professus est († 26. Martii 1634). Eum Henricus Fitzimor in suo Britannomachia appellat „alterum Longinum Cassium legendi assiduitate, spirantem bibliothecam, ambulans museum et inter scriptores solertissimos accuratissimum.“ Magnis ornabatur virtutibus ardentique flagrabat animarum zelo: hinc effecit ut Avenione singulis hebdomadis verba ad judaeos fierent, eaque ratione multos ad lucem Evangelii sequendam induxit [3]). Haec ejus opera [4]): *Commentarii in Leviticum,* in quibus praeter exactam sensus literalis explanationem, variarum tum editionum, tum lectionum collationem cum vulgata, phrasium Scripturae atque vocabulorum disquisitionem mystici omnis generis sensus ex patribus graecis latinisque traduntur, Lugduni 1619.

---

[1]) Hunc adducit Le Long etiam sub nomine Derey. Scripsit in *Zachariam quaestiones literales et morales* in f., Parisiis 1631.

[2]) Cujus citat Le Long *commentarium in 4 evangelia*, Parisiis 1631. in 8°.

[3]) Cf. Sotvellam, bibl. Script. S. J.

[4]) Backer 1, 467 ss.

sat periti. *B. Hieronymi presb. stridonensis epistolarum selectarum ll. 3*, Tornaci 1610. in 12°; *b. Ennodii ticinensis ep. opera*, quae reperiri potuerunt omnia, partim edita nunc primum, partim emendata notisque illustrata, Tornaci 1611. in 8°; *catena patrum graecorum in proverbia Salomonis*; *in Ecclesiasten b. Gregorii thaumaturgi metaphrasis graecolatine*, *in canticum canticorum Michaelis Pselli*, Antwerpiae 1614. in 8°; *S. Basilii . . . Caesareae Cappadociae archiep. opera*, quae ad nos latine pervenerunt omnia denuo ad exemplaria graeca recensita, emendata et epistolis locupletata, Antwerpiae 1616. in f.; *S. P. N. Cyrilli alex. archiep. Glaphyra in Pentateuchum*, scita et elegantia commentaria in quinque priores Moysis ll. graece et latine, ib. 1618. in f.; *s. Isidori Pelusiotae epistolae* hactenus ineditae de locis s. Scripturae moribusque formandis, ib. 1623. in 8°; Parisiis 1638. in f.; *Adagalia sacra N. T.* graecolatina selecta et exposita etc., Antwerpiae 1629. in 4°. Plurium praeterea opusculorum ss. patrum editionem in Bibliotheca magna patrum, quae Coloniae prodiit 1618—1622, curavit.

160. *Operum s. Prosperi aquitani* editionem curavit Joannes Olivarius (Olivier)[1]) gandavensis († 1624) Duaci 1577. in 8°; Coloniae 1609. (mendis inquinata), 1630; Romae 1611; *Cassiani opera* cum admodum prolixis et eruditis, sed forte subinde superfluis commentariis Alardus Gazaeus O. S. Ben. atrebatensis (1566—1626), Duaci 1617. in 8°. v. 2, cum notis auctioribus, Atrebati 1628; Parisiis 1642. Lugduni 1677. etc.[2]). *S. Optatum milevitanum* illu-

---

[1]) Alius a Seraphino, cujus supra n. 110. mentionem fecimus.

[2]) Cf. de hac edit. Schoenemann in sua biblioth. t. 2. c. 2. de Cassiano ad a. 1617.

stravit Gabriel **Albaspinus** (Albaspinaeus, Aubespine) ex illustrissima familia editus, aurelianensis episcopus, qui „multis virtutibus, doctrina, ingenio, consilio, acritate mentis, navitate, canonum veterum decretorumque scientia[1]) et praeclari ingenii dotibus, praecipue vero humanitate, misericordia et liberalitate erga pauperes insiguis ac fere incomparabilis fuit. Famulorum aegrotantium curam ipse habuit eosque crebro invisit. Nihil ei prius nihilque antiquius fuit, quam copias pauperibus suas easque ingentes elargiri, illos ipsos uberiores ac pinguiores suos fructus vocitans. Saepe etiam piis hominibus dixit, si gravior annona incumberet, non ea tantum, quae in numerato haberet, cum egenis communicaturum, sed omnem insuper supellectilem suam, et abacum et currum et sacrarii sui aurum atque argentum omne oppigneraturum. Imo post mortem suam nihil de familiae claritate, nihil de dignitatibus, nihil de virtutibus suis praedicari voluit, praeter unicam in pauperes misericordiam: eamque sibi fore dulcem naeniam, funebrem pompam ac monumentum aere perennius putavit. Obiit a. 1630 Gratianopoli[2])." Prodierunt autem Optati milevitani opera cum notis et observationibus Albaspinaei Parisiis 1631. Huic editioni, quae vitiosa est, accesserunt etiam ejusdem *de veteribus Ecclesiae ritibus observationum ll. 2 ac notae in concilium eliberitanum et quosdam alios antiquos canones et aliquot Tertulliani ll.* (quae prodierant jam Lutetiae Parisiorum 1623. in 4⁰; postea in epitomen redactae et notis illustratae Helmstadii 1657.

---

[1]) Ab **Usserio** in ep. Ignatii c. 6. dicitur *vir antiquorum Ecclesiae rituum scientissimus*; a Sigeb. **Havercamp** in comment. in Tertul. Apolog. c. 39. *omnis antiquitatis ecclesiasticae scientissimus*.

[2]) Ita **Fabricius** hist. bibl. fabr. 1, 76. in compendium redigens descriptionem felicis ejus obitus, quae Optati editioni praemissa est.

et 1672). Magni fiunt hae observationes a viris eruditis [1]). Scripsit quoque *Ancienne police de l' Eglise sur l' administration de l' Eucharistie* et sur les circonstances de la Messe, Parisiis 1629, 1655. in 8⁰. Iterum cum observationibus Neapoli 1770. in 4⁰. Laudat eum Du Pin [2]) propterea maxime, quod ipse primus fuerit, qui accurate exposuerit antiquam Ecclesiae disciplinam in administrandis sacramentis poenitentiae et eucharistiae aliosque ecclesiasticos ritus.

Jacobus Pontanus (Spanmüller) S. J. bruggensis (hinc latine se appellavit Pontanum) natione bohemus, vir in humanioribus potissimum literis si quis unquam exercitatissimus, quas etiam plurimis [3]) promovit libris († 25. Nov. 1626. a. aetatis 84.), edidit quoque *s. Cyrilli patriarchae*

---

[1]) Feller 2, 88: „Ouvrage qui respire l'érudition la plus profonde et la connaissance la plus vaste des antiquités ecclésiastiques.“ Etiam aliud ejusdem de Eucharistia opus dicit *très-savant.*

[2]) 17, 135. Prolixam horum operum exhibet synopsim. De notis in Optatum et Tertullianum ait: „Il suffit de dire qu' elles sont toûjours pleines d' esprit et d' érudition, quoiquelles ne soient pas toutes justes. En général, prosequitur deinde, on peut dire que l' Aubespine donnait trop à ses conjectures, qu' il concluoit trop facilment qu' un usage étoit universel de quelques passages particuliers, ou de quelques pratiques observées dans certaines Eglises, et qu' il se fondcit quelquefois sur des ouvrages supposez . . . mais au reste, il avoit beaucoup lû et medité les anciens canons, et fait des observations et des recherches très-utiles sur l' ancienne discipline de l' Eglise; en sorte qu' on peut le considérer comme le premier des modernes qui s' en soit formé une juste idée. Pour ce qui est de son style, il écrit assez bien en Latin et en François et donne un tour agreable à ces matieres, qui d' elles-méme sont seiches et épineuses.“ Scripsit Albaspinus quoque *responsionem* ad Nic. Rigaltii epistolam ad card. Barbarinum, qua hic nititur ostendere, laicos olim necessitate postulante, eucharistiae sacrificium obtulisse, Parisiis 1630.

[3]) Cf. Backer 1, 584 ss. Cf. etiam Saxii Onomast. ad a. 1594.

alex. commentarios in 12 prophetas min. graece et latine, Ingolstadii 1607. in f.; *Joannis cantacuzeni ex-imperatoris de rebus ab Andronico Palaeologo imp. constantinopol. necnon a se gestis historiarum ll. 4*, ib. 1603. in f.; *Theophylacti Simocatti ex-praefecti et observatoris coactorum, historiarum ll. 8* [1]; *Georgii Phranzae chronicorum de ultimis orientalis imperii temporibus ll. 3* (latine tantum); *Georgii Trapezuntii ep. ad Joan. Palaeologum imp.*, ib. 1604. in 4⁰.; *Philippi Solitarii Dioptra* i. e. regula sive amussis rei christianae 4 ll. per dialogum explicata (latine); *Nicolai Cabasilae ll. 6 de vita in Christo*; *ejusdem oratio contra foeneratores*, *Joannis carpathiorum episc. capita hortatoria* sive documenta spiritualia 191; *Philophei patriarchae constantinop. laudatio in pontifices et orbis terrarum magistros* (graece et latine); adjectae sunt disputatiunculae duae Mich. Glycae, ib. 1604: etiam in bibliotheca magna Patrum; *Simeonis junioris, theologi, presbyteri et praepositi monasterii s. martyris Mamantis ad Xylocercum orationes 33 de fide et moribus tum christianis tum monasticis*; ejusdem *l. amorum* seu commentationum ss. capita moralia 228. Acesserunt scholastici cujusdam dialogus de Deo; quorundam ascetica sive de disciplina monachorum, quorundam capita sive canones; Simeonis archiep. thessalonic. commentariolus de divino templo, omnia latine, ib. 1613. in 4⁰. — Richardus Gibbonus S. J. natione anglus, patria wellensis, mathematicam professus est a. 17, philosophiam 10, theologiam scholasticam tres, literas ss. aliquandiu explicuit et haec in Italia, Hispania, Lusitania, Gallia, Belgio († 11. Jun. 1632. a. aetatis 83.). Edidit opera

---

[1]) Editio castigatior et glossario graeco-barbaro auctior studio et opera Caroli Annibalis Fabroti J. C., Parisiis 1647. in f.

veterum quorundam ut: *Historia admiranda complectens M. Vigerii S. R. E. card. de praecipuis incarnati Verbi mysteriis decachordum christianum*: ejusdem lucubratio de instrumento dominicae passionis, Duaci 1616. in 4⁰; *d. Aelredis rhievallensis* quondam in Anglia ex ord. Cist. abbatis et d. Bernardi contemporalis *opera omnia*, ib. 1616. in 4⁰; 1631, 1654; *d. Amedei* ex ord. Cist. episc. Lausaniae *de Maria virginea matre homiliae 8 recognitae* etc., Audomaropoli 1613. in 12⁰; *B. Gosvini celeberrimi aquicinctensis monasterii ab. VII. Vita* a duobus diversis ejusdem coenobii monachis separatim exarata, e veteribus mss. nunc primum edita, Duaci 1620. in 12⁰; edidit quoque recentiorum quorundam opera ut *historiam anglicanam ecclesiasticam* Nic. Harpsfeldii (cf. supra p. 202); Toleti *de instructione Sacerdotum et peccatis mortalibus ll. 8*, Riberae *in ll. 12 prophetarum commentarios* etc.[1]) — Georgius Galopinus O. S. Ben. belga praeter alia edidit *v. Petri Cantoris Verbum abbreviatum*, Montibus 1639. in 4⁰; *commentarios in Pentateuchum* sub nomine s. Brunonis herbipolensis, quibus notas adjecit, Duaci 1648. in 4⁰.[2]). — Vincentius Riccardus cler. reg. neapolitanus, theologus insignis edidit *Matthaeum Cantacuzenum* et *Eusebium caesariensem* graece et latine annotationibusque illustravit, Romae 1624; *s. Procli analecta* sive orationes, epistolas etc. commentariis aucta, ib. 1630. in 4⁰. etc.

---

[1]) Cf. Backer 1, 336 s.

[2]) Plurium veterum auctorum scripta annotationibus illustravit Franciscus Juretus, Divione n. 1553. canonicus lingonensis († 1626); plerasque tamen igni tradidit. Supersunt adhuc ejus *in s. Ivonis carnotensis epistolas annotationes*.

V. Historia ecclesiastica.

161. De *chronologia* disputarunt: Henricus Vecchietti, florentinus, in mathematicis, linguis et quaestionibus chronologicis admodum versatus, qui multum innotuit opere [1]), cui titulus: *de anno primitivo ab exordio mundi ad annum Julianum accommodato et de sacrorum temporum ratione ll. 8*, Augustae 1621, in quo inter alia tuetur contra apertam Scripturarum auctoritatem totiusque antiquitatis atque universae Ecclesiae sensum, Christum postremae vitae suae anno pascha legale non celebrasse, neque in ultima coena usum esse pane azymo [2]). Hinc ejusdem opus in librorum prohibitorum indicem decr. 2. Dec. 1622. relegatus atque ipse auctor in carcerem conjectus fuit; verum dein liberatus [3]) tranquille Romae vixit ad seram usque aetatem, obiit enim a. natus 83, sed quo a. incertum [4]). Haec vero summa hujus l. adeo famosi [5]): In 1. l. discutitur, quodnam fuerit

[1]) Feller hoc opus dicit 2, 99: „rare et plein de recherches savantes."

[2]) Cf. de hac controversia Perrone, Praelect. theol. t. 8. de euchar. annot. ad n. 334.

[3]) Cf. Tiraboschi, Storia della Letteratura italiana t. 8. l. 1. c. 5. §. 2. Hinc falsum est, quod referunt Du Pin, Feller aliique, eum in carcere contabuisse.

[4]) Ex Allatii apibus urbanis colligitur eum adhuc vixisse 1632. Plura de eo cf. ap. Erythraeum, Pinac. p. 1.

[5]) Contra illud scripsit Mich. a s. Joseph in bibliogr. crit. 2, 428 ss. et Marcus Antonius Capella O. Min. Conv. venetus, sacrorum dogmatum propugnator accerrimus, canonista insignis, in philosophia seculari mirabiliter doctus celebrisque theologus (ita Joan. a s. Antonio in bibl. francisc. 2, 315) l.: *de coena Christi adversus aegyptium auctorem* (ita eum videtur appellare, quod Vecchietti revera Aegyptum peragra-

exordium temporis et quae forma primi anni ab Adamo constituti, cujus s. Scriptura meminit; in 2. demonstratur veritas successionis in temporibus V. T., postquam exposuisset auctor illud Genesis 6, 4: *Videntes filios Dei filias hominum*, quaeque ad Nimrod et historiam Job pertinent: in 3. asserit geminam epocham prioris adventus J. Christi, praedicationis et mortis ejus: exponit 70 hebdomadas Danielis, necnon et circumstantias omnes coenae postremae cum ratione paschatis celebrandi. L. 4. inscribitur de gratia evangelica. In 5. persequitur auctor ea, quae post Evangelium consecuta sunt: in 6. postremae successiones expenduntur: in 7. indicia omnia postremi temporis in Apocalypsi expressa afferuntur. Exhibet 8. tabulas chronologicas et astronomicas [1]). — Henricus Harvillaeus a Grangia Palatiolaea O. Cap. gallus, olim marchio de Palaisseau, vir insigni eruditione et evangelicarum virtutum praestantia nobilitatus, admirandi spiritus concionator, Deo et hominibus multum amabilis [2]) praelis dedit: *Isagoge chronologica* h. e. introductio ad cognitionem temporum et rerum, quae exstiterunt ab orbe condito usque ad a. 1620. v. 2 in f. In 1. t. complectitur solide et veluti more scholastico omnes difficultates, quae reperiuntur circa summas et motus praecipuos temporis constituendos: 2. vero complectitur ea, quae pertinent ad historiam, Parisiis 1624, 1626. — Henricus Philippi S. J. luxemburgensis, philosophiam, theologiam et ss. literas in universitatibus graecensi, viennensi, pragensi professus est. Ferdinando III. regi a studiis et a confessionibus fuit († 30.

verit multosque codices inde retulerit) *anni primitivi*, Parisiis 1625. Tractatum hunc impense laudat Graveson. Cf. plura de eo supra n. 136.

[1]) Cf. Calmet in bibl. s.

[2]) Joan. a. s. Antonio in bibl. franc. 2, 57.

Nov. 1686). Opera ejusdem sunt [1]): *Introductio chronologica* sive opusculum de computo ecclesiastico ad chronologiam accommodato, Coloniae 1621. in 4⁰; 1637; *generalis synopsis sacrorum temporum* seriem annorum ab o. c. ad Constantini M. imperium ss. literarum intelligentiae accommodata, ib. 1624. in 4⁰; *quaestiones chronologicae de annis Domini, Julianis et Nabonassari et aera mundi judaica apte inter se componendis*, in quibus et calendarii romani explicatio cum epactis, calendis, nonis, idibus et initiis mensium graecorum, syro-chaldaeorum, aegyptiorum, de feriis, cyclis lunae, solis et indictionum; itemque modus construendi tabulas connexionis aerarum, ib. 1630. in 4⁰; *quaestiones chronologicae de annis nati et passi Salvatoris*, ib. 1630. in 4⁰; *chronologiae V. T. accuratum examen*, ib. 1637. (secundum Sotvellum) in 4⁰; *Manuale chronologicum V. T.*, Antwerpiae 1635; *Notae et quaestiones chronologicae in Pentateuchum cum tractatu de Olympiadibus* (secundum Sotvellum); *in ll. Josue, Judicum, Ruth, Regum, Paralipomenon, Esdrae, Nehemiae*, Coloniae 1637. in 4⁰; *in ll. Tobiae, Judith, Esther necnon prophetas majores et minores*, ib. 1638. in 4⁰. — Immensum opus aggressus est Alphonsus Maldonado O. Praed. hispanus, vallisoletanus, 24 partibus distribuendum, *corpus* nimirum *historicum*, chronologicum et chronicon ab exordio mundi ad sua usque tempora, cujus volumen primum tantum excusum fuit hoc titulo: *Chronica universal de totas las naciones y tiempos con diez y seys tratados de los puntos mas importantes de la chronologia.* Sunt autem illi tractatus: De los años que huvo desde la creacion del mundo hasta el nacimiento de Christo; de las hebdomadas de Daniel, del consulado en que

[1]) Cf. Backer 2, 488.

nacio Christo; del ano, mea y dia de su muerte; de la genealogia de Christo, de la autoridad de Beroso y de Flavio Dextro. Eo autem volumine continentur 4 priores partes totius operis a. ad 737. ante Christum. Prodiit Matriti 1624. in f. Vocat illum Nic. Antonius in bibl. hisp. „totius historiae peritissimum," qui tamen cautius in hoc studio versatus esset, si Berosi Anniani fabulis nimium non adhibuisset fidem.

162. De chronologia illi quoque disputarunt, qui *V. T. annales* texuerunt. Inter hos eminet Augustinus Tornielli novariensis, n. 1543., ante suum in Barnabitarum ordinem (1569.) medicinae doctor et Gregorius dictus, ter dein sui ordinis praepositus generalis (1579, 1593. et 1600). Oblatas sibi infulas mantuanam et casalensem constanter recusavit. † 10. Junii 1622. Celebrantur ejus *Annales sacri et profani ab orbe condito ad eundem Christi passione redemptum*, Mediolani 1610. v. 2 in f., Francofurti 1613; 1616; Antwerpiae 1620 (editio 4. recognita et sexcentis in locis aucta, editio bona); Coloniae 1622; optima editio Lucae 1757. v. 4 in f. aucta per P. Negri ejusdem ordinis. Illa praecipue ei debetur laus, quod primus sategerit difficultates chronologicas, geographicas et historicas, quae in divinis literis occurrunt, clare, exacte eruditeque solvere. Ejus annales commentarii instar sunt librorum historicorum V. T. [1])

---

[1]) Tiraboschi l. c. l. 2. c. 1. § 15: „Egli fu il primo, che si accingesse a dare alle stampe un opera di tale argomento, in cui con buon metodo e con sana critica raccogliendo e ordinando i diversi passi della s. Scrittura, aggiuntavi l' autorità dei più gravi antichi scrittori, ci diede una Storia seguita ed esatta del V. T., che è sempre stata ed è tuttora in gran pregio tra gli eruditi. Ei fu perciò molto stimato non solo tra' suoi, ma anche da s. Carlo Borromeo etc." Cf. Du Pin 17. 58; Feller, Niceron 11, 134 ss.

— Andreas Hojus brugensis, in academia duacena linguae graecae professor, auctor exstitit op.: *Historia sacra et profana ab o. c. ad Christi Domini natalem*, cui appendicis loco accessere chronologia ex ll. historiarum Pauli Orosii et dissert. 3, Duaci 1629. in f. — Utramque historiam ad concordiam redigere nisus est Franciscus Haraeus (n. c. 1550) (Van der Haer) ultrajectinus et lovaniensis canonicus († 1632), in sua *concordia historiae sacrae et profanae per olympiades et fastos a Roma condita usque ad Christum passum* [1]), Antwerpiae 1614. in 4⁰. Aliorum operum, quorum fuit auctor supra meminimus n. 154. — Jacobus Salianus S. J. avenionensis (n. 1557. † 23. Jan. 1640.), vir vitae integritate atque indefesso labore conspicuus, theologiae moralis, dein ss. literarum interpres, pariter confecit *Annales ecclesiasticos V. T.*, in quibus res gestae ab o. c. ad Christi Domini nativitatem et mortem per annos fere singulos digeruntur et explicantur: quibus connexi sunt annales assyriorum, babyloniorum, persarum, graecorum atque romanorum, quantum ex sacris profanisque scriptoribus agnosci atque ordinari potuerunt [2]), t. 6 in f. Lutetiae Parisiorum 1619—1620; 1625; 1641. (editio 4.), Coloniae 1620. Horum tomus 1. complectitur mundi exordia; 2. perpetuam historiae Exodi, Levitici, Numerorum, Deuteronomii, Josue item Judicum ac Ruthae narrationem; 3. refertur ad 1. et 2. et dimidiae partis 3. Regum et 1. ac 2. Paralipomenon; 4. agit de utroque regno hebraeorum a Roboamo

[1]) Priori editioni (Coloniae 1602.) indiderat titulum: *Olympiades et fasti concordi serie historiae sacrae et non sacrae usque ad Christum passum.*

[2]) Cf. Backer 1, 680, qui advertit: „Cet ouvrage suppose beaucoup de recherches et d'érudition, mais il manque quelquefois d'exactitude et de critique."

ad Zorobabelem; 5. ll. Esdrae et Machabaeorum magna ex parte explicat; 6. utrumque l. Machabaeorum et 4 evangeliorum historiam in suos digerit annos. *Annalium ecclesiasticorum V. T. epitome*[1]), Lutetiae Parisiorum 1635. in f., Coloniae 1638; Rothomagi 1646, 1655 etc. *Enchiridion chronologicum sacrae et profanae historiae a mundo condito ad Christi Domini ascensionem* i. e. annalium ipsiusque epitomes medulla, Parisiis 1636. in 12⁰.

163. *Historiam Ecclesiae universalis*[2]) descripserunt

---

[1]) Ad hanc epitomen conficiendam coactus est amicorum precibus, tum aliorum molimine, quo ejus Annales contrahere nitebantur aut certe contracturos se minitabantur. Tres annos ei impendit, nonnulla errata, quae in annales irrepserant, in ea emendavit multoque cum judicio illam confecit. Cf. Fabricium hist. bibl. fabr. 2, 422 s.

[2]) Sui temporis historiam ecclesiasticam scripsit Alphonsus Fernandez O. Praed., hispanus, patria placentinus: *Historia ecclesiastica de nuestros tempos*, que es compendio de los excellentes frutos, que en ellos el estado Ecclesiastico y sagradas Religiones han hecho, y hasen en la conversion de idolatras y reducion de hereges y de los illustres martyrios de varones apostolicos, que en estas heroicas empressas han padecido, Toleti 1611. in f.; ejus est etiam: *Concertatio praedicatoria pro Ecclesia catholica* contra haereticos, gentiles, judaeos et agarenos per epitomen in annales distributa, Salmanticae 1617. in f. Antiquae Ecclesiae historiam, sed plane spuriam ac figmenta complectentem, edidit Franciscus de Bivar O. Cist. matritanus alioquin sat eruditus († 1636.) hoc titulo: *Flavii Lucii Dextri barcinonensis Chronicon omnimodae historiae commentariis apodicticis illustratum.* Adjecit *Apologeticum* pro eodem Dextro contra Gabr. Pennotum cler. reg. historiae tripartitae auctorem, Lugduni 1627. in f.; *Marci Maximi ep. caesaraugustani continuatio Chronici Fl. L. Dextri una cum additionibus s. Braulionis, Tajonis et Valderedi caesaraug. item episc. commentariis apodicticis illustrata*, Matriti 1652. in f. Cf. Nic. Antonius in bibl. hisp. n., Acta sanctorum t. 4. Aug. p. 429, Schüz, commentarius criticus de scriptis et scriptoribus historicis p. 104. Aliud ejusdem opus est: *SS. patres vin-*

Dionysius Mutsaerts O. Praemonstr. belga († 1635) in opere *Historia ecclesiastica ab O. c. usque ad a. 1624*, Antwerpiae 1624. v. 2 in f.; Abraham Bzovius O. Praed. (ante suum in ordinem ingressum Stanislaus dictus) natione polonus, patria prosoviciensis n. c. 1567. Puer annos nondum 15 egressus uno fultus Joan. Eckii enchiridii praesidio calviniani erroris virus a magistro propinatum a se depulit, sed et sodales et condiscipulos eodem usus enchiridio nonnullisque, quae puer olim audierat in catholicorum concionibus tenebatque memoria, vel incontaminatos servavit vel etiam ad fidem catholicam redduxit, invitis licet eorum parentibus frendentibusque calvinistarum antesignanis. Ordinem praedicatorum ingressus datus est insigni viro F. Bartholomaeo premissensi, alteri scil. suae gentis Basilio, verbi Dei praeconi celeberrimo comes individuus atque discipulus, a quo miram hausit dicendi vim ac energiam, quam ab inde contra peccatores et haereticos in concionibus exhibuit. In Italiam tamen exinde missus est, ubi theologicis sic incubuit, ut Mediolani postea philosophiam, ac Bononiae etiam theologiam praelegerit, praecipuosque 1. et 3. p. s. Thomae tractatus commentariis suis illustrarit. Postea reversus in patriam conciones ad populum habuit summo omnium concursu et plausu nec minori fructu, philosophiamque et theologiam ibidem professus est, atque strenue lingua et calamo rem catholicam in Polonia promovit. Post plures annos Romam rediit, totumque se dedit evolvendis Baronii annalibus eosque in epitomen contrahendis, qui labor cum a plurimis probaretur, cumque hoc Bzovii studium innotuerit Paulo V., jussus

---

dicati a vulgari sententia, quae illis in controversia de immaculata Virginis conceptione imputari solet, Pinciae 1618°. in 4°, Lugduni 1624.

est a summo pontifice prosequendis Baronii annalibus incumbere. Hinc serio manum admovit operi collectisque Baronii ruderibus, excussis pontificiis archivis, collatis scriptoribus antiquis aut aequalibus haec volumina in lucem dedit: *Historiae ecclesiasticae ex ill. Caesaris Baronii S. R. E. card. annalibus aliorumque virorum ill. ecclesiasticis historicisque monumentis* [1]), Romae 1616. in f., Antwerpiae 1616, Coloniae 1617. *Annalium ecclesiasticorum post ill. et rev. D. Caes. Baronium S. R. E. cardinalem bibliothecarium*, t. 13—21 (ab a. 1198—1572), Romae 1616—1672. Maxime in Bzovium invectus est Georgius Hervart in primis l., cui titulus: Ludovicus IV. imperator defensus, Bzovius injuriarum postulatus, Monachii 1618. in 4⁰. propter ea, quae de Ludovici IV. electione t. 14. dixerat. Plures plura in eo reprehendunt [2]) ut ex gr., quod opus illud annales potius complectatur dominicanorum quam ecclesiasticos, cum Bzovius totus sit in rebus domesticis efferendis ac dilatandis.

---

[1]) Baronii et Bzovii annalium brevem admodum epitomen confecit (Romae 1636. v. 2 in 12⁰, 1641.) Aloisius Aurelius perusinus et canonicus lateranensis († 1637), de quo ita Biographie univ. 2, 76: „Cet auteur qui joignait à l'étude des langues latine, grecque et allemande une connaissance approfondie de l'Histoire, était regardé par le pape Urbain VIII. comme le premier historiographe de son temps." Alia ejus opera spectant historiam profanam. Illius Epitomen gallice vertit Carolus Chaulmer Galliae historiographus v. 6 in 12⁰. Parisiis 1664.

[2]) Feller 2, 550: La continuation est peu digne de l'ouvrage du premier auteur. On lui reproche de s'être trop arrêté aux affaires et aux personnages de son ordre, de sorte que l'on croit quelquefois lire les annales des dominicains plutôt que celles de l'Eglise. Sa critique est souvent en défaut, et ne distingue pas les pièces vraies des fausses; les miracles dont la croyance est fondée sur des preuves irrécusables et les prodiges que la crédulité a adoptés sans examen. Cependant il ne mérite pas le mépris qu'en ont témoigné certains auteurs, pour em-

„Illud saltem non ab Hervarto solum, scribit Schüz[1]), sed etiam ab aliis in Bzovio reprehenditur, quod festinantiore atque oportuerat calamo sit usus, et operam suam properarit magis, quam accurarit. Certe si ad criterii trutinam solertius tum sua scripta tum auctores, ex quibus sua deprompsit, Bzovius expendisset, pauciora quidem scripsisset, sed et in pauciores naevos offendisset.“ Postquam horum nonnullos indicavit ita absolvit: „Nihilominus licet eruditiorum criticorum judicia Bzovio usquequaque non faveant, negari tamen minime potest, quod ejusdem annales insignibus veterum monumentis et documentis ex tabulariis romanis et instructissima bibliotheca vaticana depromptis abundent, quibus historia ecclesiastica plurimum possit illustrari.“ Praeter alia opera[2]) edidit Bzovius: *Romanus pontifex* seu de praestantia, officio, auctoritate, virtutibus, felicitate rebusque praeclare gestis summorum pontificum a D. Petro ad Paulum V. commentarius in 3 ll. divisus, Coloniae 1619; Parisiis 1622. in f.; *Paulus V. Burghesius P. O. M.*, Romae 1624. in 4⁰. Decessit Bzovius Romae 31. Jan. 1637.

164. Merito his addimus[3]) Aubertum Miraeum bruxellensem „virum multae doctrinae et eruditionis et de ecclesiasticis antiquitatibus optime meritum[4])“ propter edita *Re-*

pêcher sans doute qu'on ne soupçonnât qu'ils l'eussent copié, comme ils on fait dans beaucoup d'endroits.“ Cf. etiam Andres, dell' Origine etc. d'ogni letteratura t. 7. l. 4. c. 1. p. 731. Excusant Bzovium Quetif 2, 490 s. Graveson p. 3. Hist. eccl. t. 8. colloq. 5.

[1]) L. c. p. 114 s.

[2]) Horum indicem sicut et alia ad Bzovium spectantia cf. apud Quetif 2, 488 ss.

[3]) De Francisco a Coriolano O. Cap. supra n. 123. egimus.

[4]) Bona in notitia auct. Iisdem fere elogiis eum celebrant Gassendi de Vita Peiresk. l. 2., Svert. in Athen. belg.; Conring, censur. diplom. Lindav. p. 117; de antiquitat. acad. supplem. 32; Morin.

rum toto orbe gestarum chronica a Christo nato auctoribus Eusebio episc. caes., b. Hieronymo presbytero, Sigeberto gemblacensi monacho, Anselmo gemblacensi abbate aliisque cum auctario ab. a. 1200—1608, Antwerpiae 1608. in 4°. Sed non solum propter hanc editionem bene meritus est, sed propter plurima alia opera. „Hoc enim unum agebat maxime, ut ἀνέκδοτα hactenus et cum blattis tineisque luctantia in lucem aspectumque publicum proferret, ut Ecclesiae statum ac regimen ob oculos poneret: ut sacrorum ordinum initia progressusque erueret: ut principatuum Belgii origines hactenus abdita recluderet idque non ex conjecturis aut fabellis popularibus [1]), sed ex probatae notae historicis ac chronographicis, quin imo ex ipsis principum diplomatis aut archivis plurima ingenti labore ac sumptu collegit et publici juris fecit [2]).“ Hinc Lipsius eum dicit „solem belgarum inter tot sidera, caliginem, torporem, frigus pellentem [3]).“ Etiam in epitaphio dicitur „studiis scriptisque clarissimus, qui ordinibus religiosis origines [4]), annalibus gesta, piis fundatori-

---

ep. 12; Fabricius in praef. edit. biblioth. eccles.; Dorn, biblioth. theol. l. 1. c. 2. §. 5: Feller 2, 566: Il mourut à Anvers le 19 octobre 1640. à 67 ans, avec la réputation d'un écrivain actif, curieux, laborieux, et très-érudit, mais qui manque quelquefois d'exactitude et de critique.“

[1]) Advertit tamen Baillet in op. Jugements des Savans, eum in suis elogiis illustrium Belgii scriptorum (Antwerpiae 1602. in 12°; auctius edita 1609. in 4°) amorem quodammodo caecum in patriam et populares patefacere. Eruditionem ejus laudat, sed majorem desiderat in eo diligentiam.

[2]) Ita Valer. Andreas in bibl. belg.

[3]) Ap. Thom. Pope Blount in censura celebr. auct. p. 978, ubi alia reperies encomia.

[4]) Edidit enim: *Origines benedictinae*, Coloniae 1614. in 8°: *Carthusianorum*, ib. 1609. in 8°; *ordinum equestrium*, Antwerpiae 1609. in

bus famam, historiis lucem, scriptoribus per elogia vitam, patriae claritudinem, ecclesiae huic decus asseruit." „Magnam ejus eruditionem, addit Moreri [1]), ornabant solida pietas animique grata lenitas, quae omnium amorem ipsi conciliabant. Hic character in ejus quae nobis supersunt operibus satis manifestus est." Praeter alia opera [2]) haec edidit: *Notitia episcopatuum orbis universi*, Antwerpiae 1613. in 8⁰; *politia ecclesiastica*, sive de statu religionis christianae per totum orbem ll. 4, Coloniae 1609. in 8⁰; Lugduni 1620; *Geographia ecclesiastica*, in qua provinciae metropoles, episcopatus sive urbes episcopali titulo illustres alphabeti serie digestae leguntur, Lugduni 1620. in 12⁰; *notitia ecclesiarum Belgii*, in qua tabulis donationum longa annorum serie digestis sacra Germaniae inferioris historia recensetur, Antwerpiae 1630. v. 4 in 4⁰; editionem auctiorem et correctiorem curavit Joan. Franc. Foppens, Bruxellis 1723. v. 2 in f.; *Bibliotheca ecclesiastica* sive nomenclatores septem veteres s. Hieronymus, Gennadius massil., s. Ildephonsus tolet., Sigebertus gemblacensis, s. Isidorus hispal., Honorius augustodunensis et Henricus gandavensis cum scholiis, Antwerpiae 1639. in f.; *bibliothecae ecclesiasticae* pars altera sive de scriptoribus ecclesiasticis ab a. 1494. usque ad sua tempora, opus posthumum ib. 1649. in f., nova et aucta editio per Joan. Albr. Fabricium, Hamburgi 1718. in f. Natus est Miraeus Bruxellis 30. Nov. 1573; studiis operam dedit Duaci et Lovanii, ubi humaniores literas docuit, multumque commodi percepit ex familiari cum Justo Lipsio con-

---

4⁰; *virginum ordinis B. M. V. annunciatae*, ib. 1618. in 4⁰; *ordinis carmelitani*, ib. 1610. in 8⁰; *ordinum Augustianorum*, ib. 1611. in 8⁰; *canonicorum regul. O. S. Aug.* Coloniae 1614. in 8⁰.

[1]) In dictionario maj. gall.

[2]) Omnia opera (39) recenset accurate Niceron 7, 277 ss.

versatione. Multum ejus opera pro bono ecclesiae suae usus est ejus avunculus Joannes antwerpiensis episcopus. Duaci e manibus Estii (1611) doctoratus lauream recepit, ac postquam varia obierat munera, ad superos abiit 19. Oct. 1640.

165. *Romanorum pontificum*[1]) *gesta* enarrant Ludovicus de Bavia, matritensis, vir pari modestia benignitateque, doctrina vero et eloquentia argumento, quod sibi delegit, non impari. Siquidem prosecutus historiam pontificum, seu potius universalem a Gundisalvo Illesca[2]) usque ad Pii V. tempora olim 2 t. perductam, dedit ipse *Tercera parte de la Historia pontifical y catholica desde Gregorio XIII. a Innocenzio IX*, scil. de rebus toto orbe gestis ab a. 1572—1591, Matriti 1608, 1613. in f., Barcinone 1609;

---

[1]) Didacus de Cea O. S. Franc. hispanus, patria agudensis dioecesis toletanae († 1640) edidit dum Romae esset: *Archaeologia sacra principum apostolorum Petri et Pauli ll. 2* (1636. in 4°), quorum prior apologeticus archaeologicas d. Petri continens defensiones, posterior est archaeologicus de praerogativis, virtutibus, sanctitate, doctrina, praedicatione dd. Petri et Pauli, deque triumphali eorum sub Nerone martyrio et sacro apud Vaticanum sepulchro. Alios ejusdem ll. cf. in Bibl. franc. 1, 296. Qua occasione mentio fieri potest Nicolai Alemanni (Alamanni), qui secundum nonnullos origine fuit graecus, secundum alios venetus, studuit tamen Romae in collegio graecorum. Carus exstitit Urbano VIII., atque praefuit bibliothecae vaticanae (1625). Innotuit pluribus operibus: *Dissertatio de dextrae laevaeque manus praerogativa* ex antiquis pontificum nummis Paulum Petro ap. praeponentibus; *Syntagma de parietinis lateranensibus* a card. Barberino restitutis, in quo multa quidem antiqua Ecclesiae monumenta evolvit ac erudite expendit: nonnulla tamen majori libertate, quam deceat, scribit, ut censet Mich. a. s. Joseph, bibliogr. crit. 3, 354 ss. *Procopii historia arcana.* Cf. Erythraeum Pinac. 1, 70; Siber. de Alemannis §. 45.

[2]) Is primus inter hispanos secundum Nic. Antonium historiam ecclesiasticam est aggressus. Priores duos t. hujus historiae, quam perduxit ad a. 1570, prodierunt Salmanticae 1574, Caesaraugustae 1583; Burgis 1592, Matriti 1623. in f. etc. Obiit c. 1580.

Quarta parte de la Historia pontifical y catholica, scil. de rebus gestis ab a. 1591—1595, Matriti 1613. in f. Diem suum obiit 1628. Granatae. Prosequutus est hoc opus Marcus de Guadalaxara et Xavier O. Carm., caesaraugustanus († 1630), adjecta 5. p. *de Pauli V. vita*[1]), Caesaraugustae 1614, Matriti 1630. Haec tamen p. decreto 23. Aug. 1634. in indicem relata fuit „donec corrigatur." Andreas du Chesne (Quernaeus, Quercetanus, Querceus, Duchenius, Chesneus, Chesnius), turonensis n. 1584, chronographus regius, pater dictus historiae Galliae, quamvis matrimonio junctus indefessa diligentia totum se studiis dedit, et ab a. 18. vitae suae usque ad ejusdem finem (30. Maji 1640) innumera plane opera in lucem dedit, e quibus huc spectant: *Histoire des Papes jusqu' a Paul V.*, Parisiis 1616. v. 2 in 8^0; 1645. in f.; aucta et emendata 1653; haec tamen historia non magni aestimatur; *Januariae Kalendae* seu de solemnitate anni tam ethnica quam christiana; ib. 1602. in 12^0; *bibliotheca cluniacensis*[2]) complectens ss. patrum cluniacensium vitas, miracula, scripta, statuta, privilegia etc. collecta a Martino Marier edente cum notis A. Quercetano, ib. 1614. in f.; *Petri Abaelardi et Heloissae conjugis ejus opera* nunc primum edita e mss. codic. ib. 1616. in 4^0; *Alcuini abbatis opera*, ib. 1617; *Series auctorum omnium, qui de francorum historia et de rebus francicis cum ecclesiasticis tum secularibus ab exordio regni ad nostra usque tempora*

---

[1]) Cf. Nicol. Antonium, qui ei etiam 4. p. tribuit (et prodiisse scribit Caesaraugustae 1612.), in qua habentur *vita et gesta Clementis VIII. et Leonis XI.* usque ad a. 1605. Alia ejusdem opera historica ibid. recenset. Prodiit haec historia pontificalis Matriti 1652. v. 5 in f.; illam continuavit Banos de Velasco, adjecto vol. 6. ib. 1678.

[2]) Feller 2, 568: „Recueil utile et rare, qui contient d'excellentes pièces pour l'histoire de l'abbaye de Cluny et ses dépendances."

scripserunt [1]), Parisiis 1633, 1635. „Summam profecto, inquit Schüz [2]), si quis alius laudem aeternamque posteritatis memoriam sibi vindicavit semperque vindicabit Du-Chesnius, quod incomparabili prorsus industria (qualem nemo hactenus impenderat) tam vasta scriptorum eosque ignotorum ac delitescentium volumina tandem in apricum felicissime produxerit: unde sepulta hactenus antiquitatum notitia, utut per innumeras prope schedas chartasque dispersissima copiosius veraciusque possit eruderari et elucidari.“

166. Eodem fere tempore in Gallia de ecclesia gallicana meruerunt Joannes Chenu edita *chronologica historia archiepiscorum bituricensium et Aquitaniarum primatum*, Paris 1621. (ed. 2.) in 4°; *historia chronologica* [3]) *epi-*

[1]) Secundum Feller hoc opus idem videtur cum illo, cui titulus: *Historiae francorum scriptores coaetanei*, quorum plurimi nunc primum ex variis cod. mss. prodeunt, alii vero auctiores et emendatiores v. 5 in f. Parisiis 1636—69. (posteriores cura ipsius filii Francisci, heredis eruditiones paternae). Auctores editi accurate recensentur a Ziegelbauer Hist. rei lit. O. S. Bened. p. 4. c. 4. s. 6. §. 4. Idem filius edidit quoque patris *Historiam cardinalium gallorum*, Parisiis 1660, 1666. v. 2 in f. „C'est un ouvrage, inquit Feller 2, 563, mal fait, mal digéré et encor plus mal écrit.“ Scripsit praeterea *vitas* plurium *sanctorum*, quas dein ediderunt Camusat, Labbeus, Mabillon, Bellandistae. De nostro auctore scribit Feller: „Du Chesne était un des plus savants hommes que la France ait produits pour l'histoire, surtout pour celle du Bas-Empire. Il communiquait libéralment ses recherches, non seulement à ses amis, mais encore aux étrangers.

[2]) In comment. crit. de scriptis et scriptor. historicis p. 124.

[3]) *Notitiam chorographicam* episcopatuum Galliae exhibuit Parisiis 1625. in f. Petrus Bertius (Berts) beverensis, flander (n. 1565, † 1629) philosophus, philologus et geographus primum lugduno-batavus, dein postquam fidem catholicam est amplexus, parisiensis, de quo cf. plura apud Raess, die Convertiten 4, 500 ss.; illosque, quos recenset Saxius in Onomastico literario ad a. 1591. Reliquit plura scripta, quae tamen huc non spectant. Quaedam (non accurate) de ecclesia torna-

scoporum et archiepiscoporum Galliae, Parisiis 1621. in 4°. et praesertim Claudius Robert vicarius generalis et archidiaconus cabillonensis (n. 1564—1636) edita *Gallia christiana* 1625. v. 1 in f., quod opus dein fratres Ludovicus et Scaevola Sanmarthani ita auxere, ut prodierit v. 12 in f. — *Gallo-Flandriam sacram et profanam* Duaci 1625. in f. edidit Joannes Buzelin S. J. (✝ 15. Oct. 1626. a. aetatis 55) cameracensis „vir egregia suavitate morum, ss. historiarum atque annalium calentissimus, diligentissimus investigator antiquitatis [1].“ Arnoldus Raissius canonicus duacenus praeter alia [2]) scripsit *Belgicam christianam*, Duaci 1634. in 4°; *auctarium ad natales sanctorum Belgii Joan. Molani* (cf. n. 52) Duaci 1626. in 8°. — Richard Broughton oriundus e Great-Stukley in Anglia lingua patria conscripsit *historiam ecclesiasticam Britanniae* a nativitate Christi usque ad Saxonum conversionem, Duaci 1633. in f.; Londini 1651; *Monasticum britannicum* ib. 1655. in 8°; *judicium temporum apostolicorum de 39 articulis confessionis fidei anglicanae*, Duaci 1632. in 8°. Broughton studiis operam dederat in collegio anglorum rhemensi, quibus peractis (1593) missionarium egit usque ad mortem (1634) in patria sua, Oxonii praesertim, ac etiam Richardi Smith episcopi calcedonensis atque vicarii apostolici vicarius fuit. — Vincentius Blascus de Lanuza vernaculo sermone foras dedit: *Historias ecclesiasticas y seculares de Aragon*, sive magni operis aragonensium Hieronymi Zuritae annalium sup-

censi habentur in op. Joannis Cousin, canonici tornacensis (✝ 1621): *Histoire de Tournay*, ou 4 livres de chroniques, annales . . . du christianisme de l'évêché de Tournay, Duaci v. 2 in 4°. 1619.

1) Cf. Sotvel., Backer I, 158.

2) Cf. Zedler, Universallex. 30, 710.

plementum, ex quo ille desiit usque ad praesens tempus [1]) scil. ad a. 1618. Caesaraugustae 1622. v. 2 in f. ***Menelogium scoticum et historiae ecclesiasticae scotorum ll. 19*** edidit Thomas Dempsterus (Bononiae 1627. in 4⁰) natione scotus, qui a protestanticis ad romano-catholica sacra transiit, in Galliis postmodum atque in Italia vitae reliquum exegit, defunctus Bononiae 1625, ubi diu docuit. Celebratur quidem a nonnullis praestantissima illius memoria et infracta laboris assiduitas (quatuordecim horas quotidie studiis impendisse fertur): ast vehementior illius lingua et proprii judicii obstinatissimus adorator animus ab iisdem non parum arguitur: unde procul dubio factum, ut ejusdem pariter calamus in varios errores et figmenta abriperetur: neque magna est ejus in historicis auctoritas [2]), imo Labbeus Dempsterum compellat [3]) „fabularum omnium consarcinatorem, fraudulentarum ineptiarum toties convictum, popularium suorum sanctorum numerum ultra verum augentem“, fabulas in patriae suae gratiam consarcinantem, scriptorem immodestum et conviciatorem, cujus in plerisque vacillet fides [4]). — Magni fiunt Joannis Adolphi Cypraei, quondam lutherani pastoris slesvicensis, sed a. 1633. ad fidem catholicam conversi ***Annales episcoporum slesvicensium*** unius verae, sanctae et apostoli-

---

[1]) Cf. Andres l. c. p. 768. ubi advertit, Blascum animum maxime intendisse in describenda historia ecclesiastica, quam pene neglexerat Zurita.

[2]) Cuperus t. 4. Aug. act. SS. in vita s. Ichardi n. 9.

[3]) T. 2. de script. eccles. p. 63.

[4]) Cf. Schütz l. c. p. 174 s. Biogr. univ. 11, 68 ss. secundum quam natus est parentibus catholicis, aliaque eiusdem opera ibidem recensentur. Quantopere nitatur patriae suae gloriam tueri, patet vel exinde, quod in sua historia 1209 scriptores scotos enumeret. Verum plures inter scotos recenset, qui vel angli vel hiberni fuere.

cae Ecclesiae statum, quoad ejus originem, propagationem ac mutationem in regno Daniae ac finitimis Slesvici et Holsatiae ducatibus, aliasque res quovis seculo in Ecclesia ac politia admirandas vereque memorabiles illic gestas ac perpetratas breviter et dilucide complectentes ac explicantes. Coloniae 1634. in 8⁰. „Quo libro, inquit Mollerus in sua Cimbria literata p. 119., cum cetera nihil doctius nihilve accuratius in Cimbriae nostrae hactenus prodierit historia, omniaque in illo summa fide et diligentia enarrentur, ac veterum testimoniis aliisque monumentis fide dignissimis confirmentur, summas merito utrique[1]) auctori incolae Chersonesi hujus universi debent gratias."

167. Sanctorum gesta enarravit Heribertus **Rosweidus** S. J. ultrajectinus (n. 22. Febr. 1569), auctor eruditissimus et elegantissimus[2]), vir judicio acer, stilo robustus, omnibus disciplinis et doctrinis politus ac perfectus[3]). Jam a prima adolescentia quaedam in eo semina apparuerunt, quae indicarent, quantus olim futurus esset in eruenda antiquitate ecclesiastica, praesertim in vitis sanctorum ab oblivione vindicanda. Nam Duaci cum philosophiae navaret operam, quibus diebus commilitones ambulatione se relaxabant, ipse ad vicina monasteria evolabat, atque mss. codices diligenter scrutabatur. Philosophiam et ss. literas Duaci et

[1]) Inchoaverat nimirum **Paulus** Joannis Adolphi pater hoc opus, absolvit vero Adolphus noster, qui etiam ea, quae jam pater elaboraverat, complevit correxitque. Plura cf. ap. **Raess**, die Convertiten etc. 5, 437 ss.

[2]) Franc. **Macedo** in comment. pro doctrina Lerinensium p. 150. **Petavius** de incarn. l. 15. c. 8. §. 7. **Feller** 2. 550: „La connaissance des antiquités ecclésiastiques brille dans tout ce que nous avons de lui."

[3]) **Bollandus** in praef. gen. in vitas SS. c. 1. §. 6.

Antwerpiae professus est, sed missione impetrata animum ad scribendum appulit, plerasque Belgii bibliothecas lustravit excussitque. Morbum contraxit apud hominem morbo contagioso laborantem, quem continuatis per totam noctem excubiis ad bonam mortem comparaverat, illique succubuit 5. Oct. 1629. a. aetatis 60.[1]). Praeter alia haec ejus opera[2]): *Fasti sanctorum*, quorum vitae in belgicis bibliothecis mss. item *acta praesidialia mss. martyrum Tharaci, Probi et Andronici* nunc primum integre edita, Antwerpiae 1607. in 8⁰. Hoc in opere adumbrat magnam Sanctorum historiam, quam in 18 t. distribuendam mente conceperat, simulque specimen praebet, verum illam exsequendam morte praeventus Bollando aliisque reliquit sociis. Cum hanc adumbrationem simul et specimen legisset Bellarminus, quaesivit, qua aetate is esset, qui ista promitteret. Ubi didicit jam annos fere 40 habere, sciscitatus est, an esset ei exploratum, se ad 200 annos esse victurum. Neque enim, inquit, minori spatio temporis ab homine uno res tanta perfici pro dignitate potest[3]). *Martyrologium romanum* ad novam Kalendarii rationem et historiae ecclesiasticae veritatem restitutum Gregorii XIII. jussu editum . . . Novissimae et correctissimae huic editioni seorsim accedit *vetus romanum martyrologium* a cardinale Baronio desideratum unacum *martyrologio Adonis* ad mss. exemplaria recensitum[4]), Antwerpiae 1613. in f.; *Vitae patrum.* De vita et verbis seniorum sive historiae eremi-

---

[1]) Sotvellus l. c.

[2]) Backer 1, 648 ss.; 7, 335.

[3]) Bollandus l. c.

[4]) Seorsim prodiit Antwerpiae 1613. Censuit Rosweidus, hoc esse vetus illud martyrologium, cujus jam meminit Gregorius M. ep. ad Eulogium alex. Verum hanc opinionem acerrime impugnarunt Henricus Valesius, Fronto, Beck, mitius Florentini. Alia editio

ticae ll. 10 auctoribus suis et nitori pristino restituti ac notationibus illustrati, ib. 1615. in f., 1628; Lugduni 1617; *Joannis Moschi pratum spirituale* cum notis, Antwerpiae 1615. in f.; *D. Eucherii episcopi lugd. de contemptu mundi ep. paraenetica ad Valerianum cognatum;* accedit *vita d. Paulini nolani* (Franc. Sacchini), ib. 1612. in 12°.; *d. Pauli Nolani opera* [1]) . . . . accedunt notae amoebaeae Frontonis Ducaei, ib. 1622. in 8°; lingua vernacula scripsit *historiam ecclesiasticam a Christo ad Urbanum VIII.* cum speciali historia ecclesiae belgicae v. 2 in f. ib. 1623; *vitas sanctorum* ib. 1619. v. 2 in f., auctiores 1629, 1641; praeterea contra Casaubonum pro Baronio, contra Jacobum Capellum et dissertationem (latine) *de fide servanda haereticis* ex decreto concilii constantiensis, in qua quae de Husso historia est, excutitur, ib. 1610. in 8°. Paris studii fuere duo alii, Philippus Ferrari alexandrinus, cujus laudes hoc celebrat elogium ei in ecclesia proprii ordinis Ticini positum:

Doctissimo aeque atque integerrimo viro,
Cujus singularis pietas, vitae rigor, morum
Probitas, omni genere doctrinae admirabilis
Graecae latinaeque linguae peritia
non solum
Religioni Servorum B. M. V.
Summam praefecturam maxima omnium
Patrum utilitate

---

prodiit cura Dominici Giorgi Romae 1745. in f. annotationibus illustrata. Cf. plura in Sollerii praef. ad Usuardum c. 2.

[1]) Le Brun in praef. suae edit. „Quintam . . . editionem a. 1622. Antwerpiae curavit et typis plantinianis commisit Herib. Rosweydus S. J. vir pius et eruditus; sed tot occupationibus implicatus, ut cum tempus non sufficeret, aliorum saepe studiis uti cogeretur et succedaneam duntaxat imponeret manum."

semel atque iterum administravit [1]);
Verum etiam
Clementi VIII. Paulo V. et Urbano VIII.
spectata diu
Admirationi fuit.
Qui postquam in publ. ticinensi academia 48 an.
Mathemat. interpretatus est, Geograph. et Histor.
Disciplinas illustravit,
Mediolani [2]) felix obiit
A. salutis 1626. quinto Nonas Septemb.
Aetatis vero 75.

Ex ejus operibus [3]) huc spectant *Topographia in martyrologium romanum*, in qua loca omnia in martyrologio memorata describuntur, et sancti, qui in iis floruerunt, subjiciuntur et multa adjiciuntur, Venetiis 1609. in 4°.; *Catalogus sanctorum Italiae*, Mediolani 1613. in 4°, *catalogus generalis sanctorum, qui in martyrologio romano non sunt*, Romae 1625. etc. [4]). Alter est Matthaeus Raderus S. J. tirolensis, patria inichingensis (1561—1634) doctissimis id aetatis viris Justo Lipsio, Martino Delrio, Welsero aliisque etiam a fide vera alienis propter eminentem eruditionem admirandus [5]).

---

[1]) Annis scil. 1604, 1606, 1624.

[2]) Posita ei fuit in celeberrima ambrosiana bibliotheca imago tamquam viro praestantissimo ac de re literaria optime merito inter imagines aliorum virorum illustrium.

[3]) Cf. Merkel, speculum virtutis et scientiae O. Serv. B. M. V. Celebratur quoque Ferrarius in praef. editionis londin. Lexici sui geographici a. 1657.

[4]) Tiraboschi l. c. l. 2. c. 1. § 16: „In esse si vorrebbe dagli eruditi una più avveduta critica e un piu rigoroso discernimento.“

[5]) Cf. Sotvellum l. c. Inter plurimos discipulos tres eminebant, de quibus ita carmine pangit:
„Tres ego discipulos numero de mille trecentis:

Ejus sunt praeter alia [1]: *Bavaria sancta* t. 3 in f. Monachii 1615, 1624, 1627; iterum Dilingae et Augustae 1704; *Bavaria pia*, Monachii 1628. in f., Dilingae et Augustae 1704; *Viridarii sanctorum partes 3* ex latinis, italicis, graecis depromptae, Monachii 1614; *s. Joannis Climaci l. ad religiosum pastorem*, qui est de officio coenobiarchae, ib. 1614. in 8⁰; postmodum *opera omnia*, Lutetiae Parisiorum 1633. in f.; *Chronicon alexandrinum* (vulgo paschale) idemque astronomicum et ecclesiasticum a Sigonio, Panvinio aliisque passim laudatum partimque graece editum, nunc integrum graece cum latina interpretatione vulgatum, ib. 1615. in 4⁰; Coloniae 1618; *Petri siculi historia manichaeorum seu paulicianorum* ex ms. cod. bibl. vatic. graece cum latina versione, Ingolstadii 1604. in 4⁰; *Acta sacros. et oecumenici concilii VIII. constantinop. IV.* nunc primum ex mss. cod. graece cum latina interpretatione edita notisque passim illustrata, ib. 1604. in 4⁰, recepta in concil. collectionem Labbei et Cossartii.

168. *Archaeologiam christianam* excoluerunt nonnulli itali [2]: Antonius Caraccioli cler. reg. scripsit *syn-*

Stengelium lepidum, Drexeliumque pium,
Atque Bidermannum, qui nunc est alter Aquinas,
alter Aristoteles, Tullius atque Maro."

1) Backer 1, 599 ss.

2) Nonnulla ad archaeologiam spectantia reperiuntur in Julii Caesaris Bulenger (Boulenger) S. J. galli, patria lodunensis, viri in omnium scientiarum genere versatissimi et eruditissimi (n. 1558. † 1628) *opusculorum systemate* Lugduni 1621. v. 2 in f., quorum prius continet ll. 3 de instrumento templorum, in quorum 1. agitur de veste pontificum, episcoporum et sacerdotum: in 2. de donariis: in 3. de forma templorum, in quibus difficillima quaeque Anastasii bibliothecarii l. de vitis pontificum continentur. Alii spectant sicut et plura ex hujus auctoris eruditissimi ll. ad archaeologiam profanam. Scripsit etiam diatribas ad

opsim veterum religiosorum rituum atque legum, Romae 1612. Tractatur autem in ea de origine clericorum regularium et secularium, psallendi prisco usu et ritu, origine officii de b. Virgine, origine sacrae musices in ecclesiis, templorum nitore, ornatu et cultu, ss. ordinum collatione et ministerio, priscis ss. virginibus, de concionatoribus, mentali oratione, conscientiae examine, officio sacerdotum e veterum exemplo, ritu audiendi confessiones, moribundis pie adjuvandis, funere christianorum, iteratione professionis religiosae, 3 votis religiosis, literis gratiosis, priscorum clericorum vestitu, jejunio, agape, cura aegrotorum, novitiorum educatione, studio literarum etc.[1]) Celebrior[2]) est Antonius Bosio (n.

Jsaaci Casauboni exercitationes adversus Baronium, Lugduni 1617. in 4°. Cf. Backer 1, 148 ss., 7, 137. Bona eum vocat virum „multae antiquitatis et plurimae lectionis." Plures qui de eo scripserunt, adducit Saxius in Onomastico ad a. 1598. Quaedam habentur etiam in op. *De coronis et tonsuris paganorum, judaeorum et christianorum ll. 3*, Duaci 1635., quod est Prosperi Stellartii O. S. Aug. belgae († 10. Aug. 1626. a. aetatis 39.), cujus praeter alia (cf. Ossinger in biblioth. august.) sunt etiam *Paralleli 72 Augustini catholici et Augustino mastigis haeretici*, quibus orthodoxa d. Augustini et novella sectariorum doctrina ac fides e diametro opponitur, Antwerpiae 1618.

[1]) Cf. Fabricium in hist. bibl. fabr. 3, 490 s. Saxium l. c. ad a. 1612.

[2]) Cf. Bosii laudes apud De Rossi in op. eruditissimo, quo illius vestigia premens et studia perficiens topographiam, historiam et chronologiam coemeteriorum veterum christianorum describit: *La Roma sotterranea christiana* Romae 1864. praef. c. 5 ss. et in ejus recensione, quae legitur in Civiltà cattolica 1865. v. 1. p. 108 s., histor. pol. Blätter 1871. v. 67. p. 434. ubi dicitur: „Die Roma sotterranea dieses durch Muth, Ausdauer, Gelehrsamkeit und Frömmigkeit ausgezeichneten Mannes war das Ergebniss fast 35jähriger Studien im Innern der Katakomben selbst." De continuatoribus hujus operis Aringhi, Bottari etc. suis locis agemus.

c. 1676.), quem non immerito doctissimus archaeologus De Rossi *Romae subterraneae Columbum* appellat, cum ipse primus dici possit, qui labore vere herculeo atque sagacitate plane stupenda christianorum veterum cryptas et coemeteria in terrae visceribus latitantia rimatus sit [1]), atque descripserit in opere *Roma sotterranea*, quam post ejus mortem Joan. Severanus Congr. Orat. adjecto l. quarto edidit Romae 1634. in f. et 1650. in 4^{0} (absque tabulis). Vix septem et decem annos natus reperit (1593.) magnum coemeterium antiquum. Immensae simul fuit eruditionis, prout testantur mss. ingentia volumina, quae modo adhuc Romae in bibliotheca vallicellana asservantur, in quae contulit quidquid ad hoc argumentum spectans legerat sive in codd. mss. sive in eruditorum omnis generis libris. Obiit a. 1629 [2]). — Josephus Vicecomes (Visconti) mediolanensis, professor antiquitatum ecclesiasticarum in collegio ambrosiano, qui card. Friderici Borromaei gratia floruit, vir doctissimus et multijugae lectionis scriptor [3]) († 1633) elaboravit: *Observationes ecclesiasticae de antiquis baptismi ritibus ac caeremoniis*, Mediolani 1615. in 4^{0}., Parisiis 1618. in 8^{0}. Est hoc opus sacra eruditione refertum veterumque patrum lectioni lumen affert, atque ideo laudatur a Mehrningio [4]), et omnium doctorum collegii am-

---

[1]) Quandoque per plures dies integros atque etiam noctu degebat hisce in cimiteriis.

[2]) Ejus avunculus Jacobus Bosius mediolanensis Ord. eq. melit. scripsit: *Istoria della s. Religione dell' illustriss. milizia di s. Giovanni Gierosolimit. ll. 40* in 3 v. in f. Romae 1621, 1649, 1684. Historia haec, quae ab eruditis aestimatur, pertingit ad a. 1571; continuata fuit ad a. 1688, Venetiis 1740. v. 2 in 4^{0}.

[3]) Vossius in disp. de bapt. p. 315.

[4]) Histor. baptism. p. 180, 192. Tiraboschi l. c. §. 8. de hoc et reliquis operibus scribit: „Opere tutte rimirate tuttora come utilissime

brosiani suffragiis et consensu receptum fuit. Complectitur ll. 6, quorum in primo agitur de variis baptismi nominibus, baptisteriis, aquae baptismalis consecratione, loco et tempore baptismi, susceptoribus et testibus: 2. disserit de baptismo infantium, catechizatione baptizandorum, impositione nominis, renunciatione, datione palii, fidei professione, tactu narium, aurium, oculorum et linguae, exorcismo, insufflatione, manus impositione, unctione, signo crucis, salis catechumenorum et verbis: *Ingredere, fili*; 3. de competentibus, poenitentibus, confessione, jejunio, abstinentia ab uxore et balneis, symboli traditione et recitatione, capitis et pedum ablutione, electis et scrutiniis: 4. de actionibus baptismalibus, speciatim ecclesiae exornatione, pecunia sacerdotibus dari solita, litaniis, forma baptismi, nuditate et mersione baptizandorum, nominum recitatione, precibus et psalmis; 5. de caeremoniis post baptismum, ut osculo, inunctione, candida veste, mystico sive sacro velamine, calceis, 10 siliquis, cereo, pace, confirmatione seu eucharistiae sumptione, corona capiti imposita, melle et lacte, concione seu sermone, cereis agni coelestis imaginibus, convivio et festo anniversario diei, quo quis baptizatus fuerit [1]). Simili ratione scripsit *de ritibus confirmationis*, Mediolani 1618; *de antiquis missae ritibus*, ib. 1620. in 4°; *de missae apparatu* ib. 1626. in 4°.

---

per la grande erudizione con cui sono scritte, e per le belle e nuove ricerche, cho in esse ci mette inanzi l'illustre autore.“

[1]) Fabricius l. c. 6, 195 s. qui ib. p. 514 alterius Vicecomitis, nomine Zachariae O. Barn. pariter mediolanensis meminit, qui edidit: *Complementum artis exorcisticae*, Venetiis 1600, 1636. Coloniae 1608, 1628 (cum aliis opusculis ejusdem generis); Mediolani 1618: cum litaniis, benedictionibus, et doctrinis novis, exorcismis efficacissimis ac remediis copiosis in maleficiatis expertis, in 3 p. divisum, quarum 1. dicitur doctrinalis, 2. benedictionalis, 3. exorcismalis.

„Libri utiliter nec sine jucunditate legendi propter copiam selectae eruditionis,“ inquit Mich. a. s. Joseph.[1])

VI. Theologia practica.

169. Romanorum pontificum epistolas decretales collegit ediditque Laërtius Cherubini[2]) spoletanus († 1626), quae collectio dicitur *Bullarium magnum* complectiturque Bullas pontificias a Leone I. ad Sixtum V. Romae 1586; auctum 1617. v. 3 in f. Tertiam editionem, quam inceperat, curavit ejus filius Angelus Maria Cherubini O. S. Ben., quae complectitur bullas Pontificum usque ad Urbanum VIII. v. 4 in f. Romae 1634. In selectas ss. pontificum constitutiones *epitomen* et *theoremata* elaboravit Joannes Baptista Scortia S. J. genuensis († 1627), theologiae moralis professor (Lugduni 1625. in 4⁰), cujus etiam exstant *de sacrosancto Missae sacrificio ll. 4*, quibus ex theologica doctrina, canonico

---

[1]) Bibliogr. crit. 3, 134. Prolixam illorum synopsim exhibet Du Pin 17, 92 ss. quam ita absolvit: „Cet Auteur avoit fait une étude particulière des Rites, et nous a donné là-dessus des choses très-curieuses et fort recherchées tant pour l'Ecclésiastique que pour le Prophane. Il est fâcheux qu'il se soit souvent appuïé pour établir l'antiquité des Cérémonies sur des Monumens supposés . . . Ce qui fait qu'il s'est trompé en rapportant à ces premiers temps des Cérémonies qui n'ont été en usage que long temps après. Il est encor un autre défaut assés commun dans la plûpart des Auteurs qui ont traité des Rites: sçavoir que trouvant une Cérémonie pratiquée, ou un usage établi pendant quelque temps et dans quelques Eglises, il la rapporte comme une coûtume générale de tous les temps et de toutes les Eglises. Au reste il écrit d'un stile qui convient à sa matiere, c'est à dire avec beaucoup de simplicité, de netteté, de méthode et même de pureté.“

[2]) Plura de eo cf. ap. Erythraeum Pinac. 3, 361. Flavius Cherubini confecit Bullarii *compendium* Lugduni 1624. in 4⁰.

civilique jure, rerum gestarum probata narratione et chronologia universa, quae ad tantum mysterium pertinent, explicantur et probatissimis testimoniis confirmantur [1]), Lugduni 1616. in 4⁰.

170. Plures hac in periodo operam juri canonico navarunt, et quidem in *Gallia* Franciscus Pithou [2]), Petri, de quo n. 57. egimus, frater († 1621. a. aetatis 77), qui operam suam ad juris canonici editionem, cujus ib. meminimus, contulit; ceterum propter alia opera, quae ad theologiam non spectant, notior. — Antonius Fabricius Bleynianus, delphinas, non juris tantum scientia, sed linguarum, etiam hebraicae, itemque mathematicae disciplinae peritia, religione et aequitate commendatus [3]) (1569—1626) scripsit *institutiones theoricas et practicas*, seu rudimenta juris canonici, quod opus diu post ipsius mortem vulgatum est studio antecessorum valentinensium. — *Bibliothecam canonicam* eruditione plenam [4]) reliquit Laurentius Bochel (Bouchel)

---

[1]) „Opus, inquit Sala (praef. gen. in Bonae op. p. LXXVII.) plurima quidem rerum liturgicarum notitia refertum, et eruditis plus saperet, si majori fuisset cum criterio discussum; sua tamen laude non est destituendus auctor, qui fere primus post Durantum brevi methodo singulas missae partes mysticis, historicis ac theologicis observationibus illustrat.“ Defectus autem artis criticae, quam desiderat Sala, respicit tantum usum decretalium pseudoisidorianarum aliorumque quorundam apocryphorum scriptorum.

[2]) Refert Mabillon de studiis monast. p. 2. c. 6. de eo: „Quondam D. Fr. Pithoeus testatus est P. Sirmondo, catholicam religionem se fuisse amplexatum evolvendo veteres Ecclesiae patres, et praesertim Vincentium Lirinensem adversus haereses, cum adhuc Genevae ac Heidelbergae moraretur, et solitum fuisse reliquis religionis protestantium sectariis caecitatem ac pervicaciam exprobrare, ipsis objiciendo praefatum Vincentii lirinensis opusculum.“ Id constat ex *vita* Petri Pithoei.

[3]) Cf. Doujat, praenot. canon. l. 5. c. 9.

[4]) Feller 2, 253, qui de ejus operibus dicit: „Ces ouvrages sont

parlamenti parisiensis advocatus (✝ 1629) Parisiis 1689. v. 2 in f. cum aliis operibus cura Cl. Blondeau. — Ambrosius **Gaufreus** (le Gaufre), natus in agro cenomanensi a. 1568. post studia Lutetiae peracta, antecessor in academia cadomensi creatus, atque ab episcopo bajocensi magnus ibidem vicarius, officialis item et academiae ipsius vicecancellarius dictus est. Rebus quam honoribus gestis illustrior gloriam sibi comparavit per gloriae fugam, occultandae perinde ac colendae virtutis studiosus. Cum Ecclesiae reique publicae utilissimam per annos ferme 30 operam navasset, obiit 23. Nov. 1635. a. aetatis suae 67. Ejus nepotum cura in lucem exiit *Synopsis Decretalium*, seu ad singulos Gregorianae collectionis titulos methodica omnium juris utriusque mutationum distinctio, quod opus ex commentariis ad institutiones Lancelotti ab eo antea dictatis, magna ex parte depromptum videtur. Desunt sub finem tituli de poenitentiis et remissionibus, de sententia excommunicationis, de verborum significatione et de regulis juris [1]). — His celebrior est Janus sive potius Joannes a **Costa** (vulgo de Lacoste) [2]) Cadurci natus et per quinquennium Cujacii (cf. supra n. 60.) discipulus, qui Cadurci (1593) et dein Tolosae (1598) jus utrumque tanta eruditione ac subtilitate, tamque limato judicio per annos 30 docuit, ut non modo a bituricensi et bononiensi academia expetitus, sed ab ipso summo pontifice ingentibus praemiis oblatoque consiliarii

dirigés par les bons principes et bien éloignés des fausses maximes qui depuis se sont introduites dans le droit civil et canonique."

[1]) Doujat l. c.

[2]) Distingui hic debet a Joanne Costa patria aragonensi, qui Caesaraugustae edidit 1591. l. de conscribenda rerum historia, opus aestimatum ab eruditis, quod continet totius historiae institutionis brevissima et absoluta praecepta. „Vir erat, inquit Antonius 1, 680, non solum humanioris totius literaturae, sed et utriusque juris eximie peritus."

munere Avenionem invitatus sit. Sed eam stationem ut desereret, nonnisi amore patriae adduci potuit, cui restitutus est 1630. Decessit vero 28. Aug. 1637. Multa scripsit in jus praesertim canonicum: selecta tantum quaedam opera [1]) in lucem emissa sunt studio Francisci de Launay [2]).

---

[1]) Spectant haec scripta ad decretales Gregorii IX. Cf. Doujat l. c.

[2]) His adjici posset Edmundus Richer acerrimus libertatum gallicanarum vindex n. 20 Sept. 1560. in Campania, qui tanto fervore studiis incubuisse fertur, ut horas nonnisi duas somno dederit. In academia parisiensi docuit primum rhetoricam, philosophiam deinde, demum et theologiam. Facultatis theologicae syndicus electus est 1608., sed propter libellum *de ecclesiastica et politica potestate* (Parisiis 1611. in 4⁰) 1612. a munere fuit submotus. Complectitur enim libellus ille doctrinas admodum noxias, quae non solum subvertunt potestatem ecclesiasticam sed et politicam. „Effectivement, inquit Feller 2, 84, lors de la Révolution de 1789, on vit l'assemblée nationale, composée dans sa partie dominante de richéristes, régler sur le système du vieux syndic toutes ses opérations tant à l'égard de la constitution civile, qu'à l'égard de la constitution ecclésiastique.“ Damnatus fuit hic liber non solum Romae 10. Maj. 1613, sed etiam in Gallia a magno Du Perron in concilio provinciali 1612. Perversam suam doctrinam retractavit, saltem in articulo mortis, ut evincere nititur Journal de Trevoux, fasc. mensis Januar. 1703. Obiit 29. Nov. 1631. Praeter alia ejusdem opera (cf. Niceron 27, 356 ss.) scripsit: *Vita Joannis Gersonii* ex ejus operibus collecta (in operum Gersonii edit. paris. a. 1606); *Apologia pro Joan. Gersonio pro suprema Ecclesiae et concilii generalis auctoritate* (scil. etiam supra romanum pontificem) *et independentia regiae potestatis ab alio quam a solo Deo* adversus scholae parisiensis et ejusdem doctoris christianissimi obtrectatores per E. R. D. T. P. (adversus Bellarminum) Lugduni Batavorum 1676. in 4⁰. Editiones, quae prius in Italia prodierant, dicuntur mendis scatere. Hujus l. ille de ecclesiastica et politica potestate videtur tantum epitome, pro qua etiam edidit: *Demonstratio l. de ecclesiastica et politica potestate,* cum auctoris testamento, Parisiis 1622. in 4⁰. et alibi (in indice decr. 4. Martii 1709.). Nova illius famosi libelli defensio ex Mss. auctoris prodiit quoque Coloniae 1701. in 4⁰. *Historia conciliorum generalium* in 4 ll. distributa, Coloniae 1683. in 8⁰, in qua

171. E *belgis* mentione sunt digni: Erasmus de Surlet Chokier, leodiensis morum probitate, eruditione, juris cognitione clarus, humanitate omnibus carus († 19. Febr. 1625.) *de jurisdictione ordinarii in exemptos et horum ab ordinarii exemptione* v. 2 scripsit (Coloniae 1629. in 4⁰), quibus Joannes Petrus Verhorst trevirensis suffrageneus tertium adjecit ib. 1689. Henricus Zoesius Amersfortii natus, vir studii indefessi, judicii subacti, in docendo ac praelegendo assiduus. Jus civile tredecim annos publice est interpretatus, pandectas per octennium praelegit. A morte (1627) prodierunt ejus *commentarii in decretales Gregorii IX.* — Stephanus Weymsius ultramosanus juris utriusque interpres Lovanii per annos 50 edidit *praelectiones* suas sive *analysim ad constitutiones 24 ex antiquo jure desumptas et per s. concilium tridentinum innovatas* 1628. in 4⁰. Decessit Lovanii 25. Jun. 1633. octogenarius, in tota sua vita nunquam tristis, sed semper sibi aequalis idemque. — Honorius van Axel de Seny ultrajectensis, civis et advocatus romanus, edidit 1628. *totius juris canonici compendium* sive brevem summam in 5 ll. decretalium concilii tridentini decretis accommodatam, in qua juris canonici primae institutiones seu elementa ita traduntur, ut plurima breviter ac decisive explicentur, et canonum et glossarum ac doctorum receptorum auctoritate communiantur: cui accessit compendiosa praxis beneficiaria ex concordatis nationis germanicae cum

---

nititur ostendere synodos generales, non romanos pontifices, regimen Ecclesiae et legiferam potestatem exercuisse. Damnatus fuit hic l. brevi Innocentii XI. 17. Martii 1681. *Vindiciae doctrinae majorum Scholae parisiensis* seu constans et perpetua scholae parisiensis doctrina de auctoritate et infallibilitate Ecclesiae in rebus fidei ac morum contra defensores monarchiae universalis et absolutae curiae romanae, Coloniae 1683. in 4⁰.

sede apostolica initis deducta opera Laurentii Nicolarts theologiae doctoris et collegiatae s. Joannis evang. apud Leodium canonici [1]). Coloniae 1630, 1656. — Andreas Vallensis (del Vaulx) andanensis, Lovanii canonum professor ordinarius (1621), in docendo assiduus, in consulendo ac judicando sincerus, ab animi candore et modestia commendatus († 26. Dec. 1636), opus edidit scholae ac foro accommodatum [2]), cui titulus: *Paratitla sive summaria et methodica explicatio decretalium* D. Gregorii Papae IX. decretis conc. tridentini accommodata, Lovanii 1658. in 4°, Coloniae 1670. et saepius alibi [3]). Optima editio censetur a. 1739. Scripsit quoque de *beneficiis ecclesiasticis*, Mechlinii 1646. in 4°.

In *Hispania* de jure canonico scripsit [4]): Alphonsus Fernandez de Otero [5]); in *Italia* scripserunt [6]): Petrus Alagona syracusanus S. J. theologiae et philosophiae pro-

---

1) Doujat l. c.

2) Doujat l. c.

3) Feller 2, 253, qui de hoc opere scribit: „Ouvrage estimé, court sans être obscur."

4) Rodericus de Quesada et Molina juris utriusque doctor edidit *Regulas cancellarias apostolicae Gregorii XV*. Romae 1621. in 12°. Sebastianus Caesar de Meneses lusitanus, doctor canonum et professor conimbricensis doctissimam relectionem *de hierarchia ecclesiastica* ad cap. Cleros et ad cap. Perlectis 21. et 25. dist. Conimbricae 1628. in f.; *veritatem harmonicam utriusque Testamenti*, Romae 1663. in 4°.

5) Ejus inter alia sunt: *Interpretationes juris pontificii*, Bononiae 1616.

6) His adde Lauretum de Franchis, episcopum capritanum (1634.), dein (1636) minorensem († 25. Nov. 1636), qui praeter alia scripsit tractatum *de controversiis inter episcopos et regulares*, Avenione (ubi erat vicarius generalis) 1632. in 4°; iterum cum observationibus Zaccar. Pasqualigi, Romae 1656. in f. Cf. de eo Ughelli in Italia sacra, 7, 366, 436.

fessor († 19. Oct. 1624.), cujus exstat [1]) *totius juris canonici compendium*, Romae t. 2 in 4⁰. 1622, 1623. Tomus prior continet decretalium, Sexti, Clementinarum, extravagantium tum Joannis XXII. tum communium epitomen praecipuamque glossae doctrinam: tomus posterior continet epitomen decreti Gratiani. — Joannes Paulus Almerinus, bergomas [2]); Anastasius Germon n. a. 1551. apud Salas oppidum in marchionatu Cevae. Accepto doctoris gradu [3]) statim docere cum laude coepit delata ultro a taurinensis academiae moderatoribus vespertina juris pontificii cathedra. Interim et protonotarii apostolici et taurinensis archidiaconi dignitate auctus est. Clemens VIII. eum in locum Hieronymi a Ruvere archiepiscopi taurinensis et cardinalis suffecit in congregatione compilationis decretalium in librum unum, quem *Septimum* vocarunt: eique uni curam mandavit intexendi ei volumini canones tridentinos, quod ab ipso perfectum magno studio, licet in publicam lucem liber hic non exierit. Astensem et Salutiarum episcopatus recusavit; acceptare tamen cogebatur archiepiscopatum tarantasinum. Obiit a. 1627. compluribus relictis lucubrationibus, quae ad studia canonica pertinent lectuque sunt dignissimae, uti sunt: *Paratitla in ll. 5 decretalium Gregorii IX*, tum *ll. Animadversionum duo*,

[1]) Recognovit et repurgavit compendium manualis Navarri a Petro Giuvara confectum, quod saepissime deinde prodiit. Cf. Backer 1, 6: 7, 7 s. Redegit quoque *summam s. Thomae Aq.* in compendium, quod saepius quoque prodiit, ut Romae 1619. in 12⁰: Taurini 1843. in 32⁰.

[2]) Scripsit: *Practicabilia difficiliora in utroque foro i. e. Ecclesiae et conscientiae.*

[3]) Tiraboschi l. c. p. 7. l. 2. c. 4. n. 39: „Tornato a Torino, vi recevette la laurea dal Panciroli medesimo, il quale confessa che non potea a meno di non istupire udendolo disputare talvolta improvisamente su' più difficili punti della giurisprudenza." Cf. ejus encomia ibid.

duo item tractatus, alter *de indultis apostolicis*; alter *de sacrorum immunitatibus.* Scribit Pancirolus, Jac. Cujacium confectis in ll. pandectarum et codicis paratitlis, animum ad jus pontificium convertisse: sed cum Germonii paratitla vidisset impressa, dixisse, idem stadium se libenter currere voluisse, sed Germonium sibi palmam praeripuisse [1]). — Alphonsus Villagut O. S. Ben. congregationis casinensis praeses, neapolitanus († 1623. a. aetatis 57) edidit praeter alia [2]): *Allegationes in jure*, seu tractatus de rebus Ecclesiae male alienatis restituendis una cum fructibus perceptis, Neapoli 1603. in 4⁰; Bononiae 1606; Coloniae 1609: *de extensione legum tam in genere quam in specie*, Venetiis 1602. in 4⁰, opus secundum Possevinum perutile theoricis et practicis in utroque foro; *de usuris* tractatus in qq. 35 divisus, ib. in f. 1589. — Marcus Antonius Othelius, utinensis, in academia patavina juris interpres, propter insignem mansuetudinem a discipulis dictus *pater* († 1628. a aetatis 80.), Joannes Petrus Moneta O. Barnab. mediolanensis, qui scripsit de jure canonico succincte quidem, sed perspicue plane et egregie [3]); Joannes Bapt. Vivianus, cujus exstat: *Rationale juris pontificii*, seu rationalia juris canonici ll. 6, Coloniae 1628.

172. Ad *theologiam morum* transeuntes illi primum occurrunt [4]), qui commentariis eas summae s. Thomae partes

---

1) Doujat l. c.

2) Ziegelbauer hist. rei liter. O. S. Ben. p. 4 p. 236 s., 262.

3) Mich. a. s. Joseph 3, 462.

4) Huc referri etiam possunt Emmanuel Laurentius Suarez olisiponensis, cujus supra n. 67. meminimus, qui edidit lusitanice: *Principios diffinicioes de toda a Theoloiga moral*, Olisipone 1642; Hieronymus Dandini S. J. cesenas († 1634): *Ethica sacra* h. e. de virtutibus et vitiis ll. 50, quibus ex ss. literarum et veterum patrum sententia

illustrarunt [1]), quae theologiam practicam spectant. Tres fuere *belgae* scil. Aegidius Coninck [2]) sive Regius S. J. Bellioli in Flandria natus 16. Dec. 1571, magni Lessii non impar discipulus, cujus etiam scholasticae theologiae cathedram obtinuit et totas 18 annos cum insigni laude moderatus est Lovanii († 31. Maj. 1633). Secundum s. Alphonsum in re morali auctor est classicus. Opera ejus sunt: *Commentariorum ac disputationum in universam doctrinam d. Thomae de sacramentis et censuris* t. 2 Antwerpiae 1616. in f., (ed. aucta et recognita) 1619; 1624; (iterum aucta et recognita) Rothomagi 1630. etc.; *de moralitate, natura et affectibus actuum supernaturalium in genere, et fide, spe ac charitate speciatim ll. 4*, Antwerpiae 1623. in f.; opusculum *de absolutione moribundi sensibus destituti*, cum altero apologiae instar: *Responsio ad dissertationem impugnantem absolutionem moribundi sensibus destituti*: addita explicatione duorum dubiorum circa ministrum sacramenti matrimonii et dissolutionem ejusdem per conversionem alterius conjugis ad fidem, ib. 1625. in 12⁰; *disputationes theologicae de sanctissima Trinitate et divini Verbi incarnatione*, ib. 1645. in f. Eodem a. obiit Joannes Malder, theologiae in academia lovaniensi professor ac postea episcopus antwerpianus, cujus fata et merita epitaphium posteris narrat: „Leeuwa s. Petri lucem, Bruxella literas, Duacum philosophiae, Lovanium per omnes studiorum gradus doctoralem

---

hominum formantur mores, religionis non pauca stabiliuntur dogmata, pluresque antiquitate confirmantur Ecclesiae ritus, Cesenae 1651. in f., Antwerpiae 1676.

[1]) His plures ex illis addendi sunt, quos inter theologos scholae recensuimus, in primis Leonardus Lessius.

[2]) Alius ab eo est Petrus Coninck O. Min. belga († 1573), qui scripsit *de reali corporis Christi in sacra synaxi praesentia*.

theologiae lauream, doctrinae praerogativae lectionem publicam, prudentia seminarii regii curam, fama virtutis eximiae insignis hujus cathedrae dignitatem nihil ambienti, nihil exspectanti contulere: in qua cum regendo, providendo, docendo, scribendo, vivendo pius, benignus, pervigil, bonus, fidelis, carus omnibus ac venerabilis pater praefuisset, profuisset, praeluxisset a. 22 mens. 2 dd. 14 ad mercedem laboris consequendam evocatus discessit aetatis a. 72. m. 3. d. 9. Chr. D. 1633. 12. Kal. Nov.“ Scripsit *in 1. p. s. Thomae de ss. Trinitate, de creatione in genere et de angelis; in 1, 2. de legibus, gratia* etc., Antwerpiae 1624. in f., *in 2, 2. de virtutibus theologicis, de jure et justitia*, ib. 1617. in f.; *de abusu restrictionum mentalium*, ib. 1625. in 12⁰; *de sigillo confessionis*, ib. 1626. in 8⁰; *antisynodica* seu animadversiones in decreta conventus dodraceni, ib. 1620. in 8⁰; succincte sed erudite et nervose *commentaria in cantica canticorum*, ib. 1628. in 8⁰; *meditationes theologicae* universae theologiae summam complectentes et 3 pp. distinctae [1]). In theologia morali auctoribus, quorum gravis est auctoritas, accenseri potest. Tertius est Guilelmus Mercerus (Merchier), natus Athi Hannoniae 28. Jan. 1572., per 28 annos professor theologiae Lovanii, decanus Ecclesiae collegiatae d. Petri et collegii Adriani VI. praeses († 6. Aug. 1639. a. aetaiis 67.), qui edidit partem praelectionum suarum in 3. p. a. q. 60. *de sacramentis, irregularitate, indulgentiis, purgatorio et extremo judicio.* His adde Luisium Turrianum (Torres) S. J. hispanum, patria complutensem, qui annos circiter 40 professus est philosophiam, theologiam moralem et scholasticam († 13. Febr. 1635). Magni nominis fuit theologus secundum Gener; carpunt tamen in eo [2]), quod aliorum

[1]) Cf. Fabricius, 6, 546.

[2]) Ita de Lugo de Eucharistia d. 22. n. 26; de poenit. d. 18.

sententias suae contrarias nimis facile tamquam improbabiles, perniciosas etc. notaverit. Edidit: *Disputationum in 2, 2. d. Thomae de fide, spe, charitate et prudentia* t. unus, Lugduni v. 2 in f. 1617; *de justitia* t. alter, 1621. in f.; *tractatus de gratia* in 16 opuscula distinctus, Lugduni 1623. in 4⁰; *opusculorum theologiae* t. unus ib. 1625. in 4⁰, qui complectitur haec opuscula: 1. de possibilitate et impossibilitate speciei impressae clare repraesentantis divinam essentiam; 2. de lumine gloriae; 3. de natura visionis; 4. de scientia Dei circa futura absoluta; 5. de voluntate Dei; 6. de voluntate Dei efficaci dandi gloriam; 7. de identitate relationum cum essentia divina; 8. de processione Verbi; 9. de comparatione angelorum ad locum; 10. de conscientia dubia; 11. de essentia peccati; 12. de peccato delectationis; 13. de sensu conc. francofordiensis circa ingenuitatem et filiationem naturalem Christi et circa sensum adorationis imaginum; 14. circa q. 75. p. 3. de natura transsubstantiationis et conversionis in communi. *Selectarum disputationum in theologiam scholasticam, positivam et moralem partes 2.* Adjungitur (30. disp.) censura quaedam theologica de qualitate multorum propositionum per centurias dubiorum distincta, ib. 1634. in f.; *summae theologiae moralis* partes 2, prior de virtutibus et vitiis, posterior de sacramentis et censuris, ib. 1634. in f.

173. Summam integram *totius theologiae moralis* [1])

---

n. 23; d. 20. n. 25. Ceterum propositio, quam sub ipsius praesidio defendit Melchior Ornate: *non est de fide, hunc hominem esse summum pontificem,* Romae censurae fuit subjecta. Cf. Continuationem hist. eccl. Fleurii l. 185. §. 67.

[1]) *Conscientiae casus* collegerunt Paulus de Blanchiis O. Praed. venetus: *Disceptationes de difficilioribus materiis casuum et dubiorum occurrentium in conscientia: de poenitentia, de negotiatione, de bello publico et privato,* Venetiis 1622, 1630. in f.; Antonius Naldus O.

vel saltem potioris partis plures composuerunt, inter quos eminent sex. Primus est germanus, Paulus Laymann S. J. nulli aut fere nulli theologo morali secundus [1]), teste Muzzarelli; „probabilista moderatus, rationum momentis doctrinaeque perspicuitate eminens, inter maximos theologiae moralis doctores sine dubio referendus", ut inquit Gury. Natus is est Oeniponti; philosophiam docuit sexennio, casus conscientiae annis 16; jus canonicum, cujus fuit peritissimus, septennio Ingolstadii, Monachii, Dilingae. In jure canonico tanti fiebat, ut ejus dictata aliarum academiarum doctores seculares etiam pretio sibi curaverint describi. Consulebatur passim ex remotis locis super difficillimis rebus tamquam oraculum. Doli videbatur penitus expers, patiens laborum, animo extra spem metumque posito paratus omnibus obsequi et sui despicientia infra omnes se abjiciens. Ad extremum Constantiae peste contactus est, qua ne forte alium inficeret, in separatum locum confestim sese abdidit dehortando alios, ne sua causa periculo contagionis se exponerent, eaque confectus decessit [2]) sexagenarius 13. Nov. 1635. Haec ejus opera [3]): *Theologia moralis in 5 ll. partita*, Monachii 1625. in 4⁰; 1626. (editio auctior) t. 6 in 4⁰; Lutetiae Parisiorum 1627. in f.; adjecit dein *moralis theologiae repertorium* seu compendiosa rerum in ea contentarum secundum ordinem alpha-

---

Cler. reg.: *Summa seu resolutiones practicae nobiliores casuum fere omnium conscientiae* alphabetice digesta, Bononiae 1630. in 4⁰; Laurentius Portel O. S. Franc. lusitanus, cujus plura opera moralia recenset Joan. a. s. Antonio in bibl. franc. 2, 278.

[1]) Scheeben (Katholik 1867. v. 17. p. 163.) „Laymann, dessen Moral wir wegen der classischen Ruhe und Klarheit, sowie der grossen Erudition mit den Controversen Bellarmins vergleichen möchten etc."

[2]) Cf. Sotvellum.

[3]) Backer 1, 418, qui illa etiam opera recenset quae scripsit oc-

beticum descriptio. Prodiit hoc opus[1]) saepissime accessionibus etiam auctum, ut *qq. canonicis de praelatorum ecclesiasticorum electione, institutione et potestate, de jurisdictione et judicis ordinarii potestate, de rerum ecclesiasticarum prohibita alienatione ex l. 1. decretalium disputatis*[2]), Duaci 1653. in f.; Hujus compendium secundum ordinem alphabeti composuit Antonius Goffar leodiensis, professor philosophiae lugdunensis († 1636) Duaci 1633. in 12⁰; 1640, 1651. et alibi. *Jus canonicum*, Dilingae 1666 ss. in 4⁰. v. 3. Alter est hispanus Ferdinandus de Castro Palao S. J. patria legionensis, qui a prima pueritia tam insignia pietatis virtutisque specimina edidit, ut *sancti, angeli, pueri praedestinati* titulis cohonestaretur. Moralem theologiam in compostellano collegio tradidit tanto concursu, quantus nunquam antea vel postea visus est, et tamquam oracula excipiebantur quae proferebat, consultus undique in casibus difficillimis etiam a s. inquisitionis administris. Salmanticae scholasticam theologiam pariter cum laude docuit[3]). Placidissime in Domino obdormivit sanctitate non minus quam literis conspicuus 1. Dec. 1633. A Gury dicitur „probabilista, auctor valde doctus, sapiens, eruditus, copiosus“: a s. Ligorio quoque magni fit[4]), auctoribusque classicis in re morali accenseri potest. Edidit *operis moralis de virtutibus et vitiis contrariis in varios tractatus et disputationes*

---

casione controversiae de translatione bonorum quorundam monasteriorum exstinctorum. Cf. de his hist. prov. Germaniae super. S. J. p. 5. n. 362 ss., 373 ss., 389, 431 s.

[1]) Multum illud commendat clericis synodus sedunensis a. 1626. (Schannat Conc. Germ. t. 9).

[2]) Prodierunt hae jam seorsim Dilingae 1627. in 8⁰.

[3]) Cf. Sotvellum.

[4]) Cf. supra annot. 1. p. 238.

theologicas distributi pp. 7 Lugduni 1631 ss. v. 7 in f., 1645., quae magno in pretio habentur [1]). Tres alii sunt itali scil., Vincentius Filliuccius S. J. patria senensis, qui decennio qq. de moribus tractavit Romae et ad s. Petrum poenitentiarius fuit († 5. Apr. 1622). Hisce operibus innotuit [2]): *Moralium qq. de christianis officiis et casibus conscientiae ad formam cursus*, qui praelegi solet in collegio romano, Lugduni 1622. t. 2 in f.; Ursellis 1625; appendix posthuma [3]) *de statu clericorum* 5 tractatus complectens, de beneficiis, pensionibus, spoliis clericorum, alienatione rerum ecclesiasticarum et simonia, Lugduni 1625. in f., Coloniae 1626. in f. Ex his confecit ipse *synopsin universae theologiae moralis*, cui adjuncta est brevis *instructio confessariorum* ex eodem auctore, Duaci 1628. in 12⁰; Lugduni 1626. In re morali auctoribus gravibus accenseri potest [4]). Paulus Comitolus S. J. perusinus, s. Scripturae interpres et theologiae moralis professor († 18. Febr. 1626. a. aetatis 81) probabiliorista [5]) secundum Gury stili elegantia perspicuus, vir suo aevo sapientia praeclarus aeque et in humanioribus literis et in theologia positiva ac morali eruditus [6]). Scripsit: *Responsa moralia in 7 ll. digesta*, Lugduni 1609. in 4⁰; Cremonae 1611, adjecta doctrina *de contractu uni-*

---

[1]) Nicol Antonius in bibl. hisp. n.

[2]) Cf. Backer 1, 308.

[3]) De parte quam habuit in edenda hac appendice Joan. Hieron. Soprani diximus supra n. 153.

[4]) Ejus apologiam cf. ap. Henn, das schwarze Buch. Beiträge zur Moral der Jesuiten p. 2. Paderbornae 1865.

[5]) Disseruit contra probabilismum, hinc a Gabr. Vasquez vehementer impugnatus fuit. Cf. Feller 2, 89: Il passa avec raison pour un des meilleurs casuistes de sa société. Il lui a fait honneur par plusieurs ouvrages."

[6]) Mich. a. s. Joseph in bibliogr. crit. 3, 417.

verse ad scientiae methodum revocato (quae seorsim prodiit Lugduni 1615. in 4°.) Rothomagi 1709. in 4°; *Catena in b. Job absolutissima* e 24 Graeciae doctorum explanationibus ab Olympiodoro contexta, in latinum conversa, Lugduni 1586. in 4°; Venetiis 1587. accessionibus locupletata. Quintus fuit Martinus Bonacina mediolanensis, qui in re morali auctor est classicus, et secundum Gury tum rerum copia tum eruditione et doctrinae nitiditate inter summos theologiae moralis doctores jure merito adscribendus. Fuit comes palatinus et velleris aurei eques et episcopus uticensis. Obiit nuncius apostolicus ad aulam caesaream ab Urbano VIII. designatus 1631. Ejus opera [1]) prodierunt Lugduni 1627. t. 2 in 1 v.; 1639. t. 3 in 2 v., 1678; additionibus aucta Mediolani v. 3 in f., Venetiis 1754. Edidit quoque *tractatum de Christi incarnatione*, Mediolani 1629. in 4°. *Compendium* operum ejus de morali theologia prodiit auctore Antonio Goffar, Lugduni 1630. in 12°. Denique Joannes Aegidius Trullench, gente valentinus, patria villaregalensis, qui reliquit inter alia *opus morale sive in 10 Decalogi et 5 Ecclesiae praecepta absolutissima et resolutoria expositio*, Valentiae 1640. v. 2 in f., *praxis sacramentorum*, 1646. in f.; *de jure parochi sive parochiali* et *de vicario perpetuo ac temporali*, ib. 1647. in 8°. Inter auctores graves in re morali est numerandus.

His addantur Bartholomaeus a s. Fausto O. Cist. (prius Pyrrhus dictus) siculus († 1636. a. aetatis 65), cujus exstat *theologia moralis* t. 3 in f.; Franciscus Ghetius O. Praed., insuber, patria noviocomensis. Virum fuisse s. Thomae doctrinae mire addictum, probant quae reliquit in-

[1]) Cf. Mazzuchelli de script. Ital. et Argelati de script. mediol.

genii sui monumenta: *Thesaurus animae ex morali theologia ad sensum d. Thomae Aq. explicata collectus* etc. In hoc opere theologia moralis omniscii d. Thomae divinae voluntatis interpretis in formam redigitur scholasticam, dilucidatur, ab objectis recentiorum omnium vindicatur, et quod sit fons omnium summistarum probatur, Mediolani 1639 v. 4 in f. Idem opus sed contractius allatis nempe solius s. Thomae verbis ediderat hoc titulo: *Summa theologiae moralis doctoris ang. d. Thomae* ex omnibus ipsius operibus deprompta et ad commodiorem usum ordine alphabetico digesta, Placentiae 1628, 1629. v. 2 in 4⁰, pluries variis in locis edita [1]), ut Avenione 1668; Burdigalae 1671. etc. *Arcana theologiae selectiora de Deo, de Verbo incarnato, de sacramentis et de statu separatorum*, Ticini Regii 1630. in 4⁰. Lingua vernacula edidit Henricus de Villalobos O. Min. hispanus, patria zamorensis († 1627. secundum Nic. Antonium 1637) post 30 annorum utriusque theologiae scholasticae et moralis professionem *Somma de la Theologia moral y canonica* t. 2 Salmanticae 1623. in f. et saepius. Editio 13. prodiit auctior Matriti 1682. Illam quoque in *compendium* redegit ac edidit hoc titulo *Manual des Confesores* Salmanticae 1625. in 8⁰. et alibi [2]).

174. Inter eos, qui argumenta *specialia* tractarunt, eminet Basilius Pontius O. S. Aug. hispanus, patria legionensis (hinc Ponce de Leon), theologus admodum acutus [3]), vir si eruditionem spectes sacraeque totius doctrinae peritiam nemini secundus [4]), si ingenii acumen et amoenitates, si ju-

---

[1]) Cf. Quetif, script. O. Praed 2, 502.

[2]) Cf. Joan. a. s. Antonio in bibl. franc. 2, 64 s.

[3]) Norisius in vindic. august. c. 3. §. 6.

[4]) Nic. Antonius in bibl. hisp. n. Diana in indice auctore eum dicit *theologum eminentissimum*. Cf. annot. 1. p. 238.

dicii nervos, si tandem eloquentiae vires cum paucis comparandus. Natus est a. 1569. In regali collegio de Alcala per plures annos docuit theologiam, ubi etiam primum specimen suae eruditionis dedit a. 1604. vulgando l. *de legitimo tempore immolationis agni typici* (Matriti). Anno 1608. in universitate salmanticensi cathedram Scoti consecutus est, cathedram vero Thomae 1612, illam Durandi 1618, demum primariam, atque simul universitatis cancellarius fuit declaratus. Cum ex adventu Cornelii Jansenii Salmanticam querelae orirentur adversus academiam quasi novitatibus studeret, ipsa 60 prope suffragiis commune hoc statutum fecit, se suosque professores ad tenendam doctrinam ss. Augustini et Thomae juramento adstringendi, quo in negotio omnium lingua et calamus fuit Basilius [1]). Ad meliorem vitam transiit 28. Aug. 1629. a. aetatis 59. Inter alia ingenii monumenta [2]) reliquit: *De sacramento matrimonii* [3]) tractatus cum appendice de matrimonio catholici cum haeretica, Salmanticae 1624⁰; Bruxellis 1627. opus classicum, in quo spicas colligit, ut modeste in praefatione scribit, a magno

---

[1]) Hinc scripsit: *Celeberrimae academiae salmanticensis de tenenda ac docenda doctrina ss. Augustini et Thomae Aq. judicium* statuto juramentoque solemni firmatum et contra impugnantes propugnatum. Salmanticae 1627. vel 1628; Duaci 1634. etc. Illud impugnarunt scotistae l.: *Commentarius pro ordine s. Franc. ad defensionem doctrinae Scoti, seraphici doctoris* aliorumque classicorum doctorum ejusdem ord. super juramentum ab universitate salmanticensi emissum de praelegenda et tradenda duntaxat ss. Augustini et Thomae doctrina exclusis aliis, quae eisdem sunt adversae.

[2]) Cf. Ossinger, bibl. august. 703 ss.

[3]) Idem argumentum tractavit Alexander Carriero praepositus ad s. Andream et decanus universitatis patavinae († 1626) scribens *de matrimonio ll. 5, de sponsalibus ll. 2*. Scripsit quoque *de potestate summi pontificis ll. 2*.

messore (Th. Sanchez, de quo cf. n. 113.) relictas; l. *de impedimentis matrimonii*, Salmanticae 1613; l. *de sacramento confirmationis*, ib. 1638. (editio enormibus mendis scatens), Lovanii 1642. in 4⁰ (emendata curante Petro Damaso de Coninck ejusdem ordinis); *variarum disputationum* [1]) *ex utraque theologia scholastica et expositiva* (qq. quodlibeticae etiam dictae), Salmanticae 1611; *de aquae et vini conversione* sacr. Eucharistiae disputatio, ib. 1622. Ita de eo scribit Norisius [2]): „Pontius inter principes hujus seculi theologos merito a doctis quibusque recensetur. Huic doctissimi patres carmelitae excalceati salmanticenses honoris gratia hocce epitaphium posuere tract. 3. de scientia Dei d. 10. dub. 8. n. 130: Quamvis omittere non possimus magnum illum virum, qui modo dum huic operi insudaremus maximo omnium dolore et totius hujus universitatis, imo et orbis jactura e vivis ereptus est, nempe magistrum Bas. Pontium legionensem Aug. familiae augustissimam prolem, et in hac academia cathedrae primariae s. theologiae meritissimum moderatorem [3]).“

Jos. Burger O. S. Ben. Monachii natus et professor theologiae moralis in universitate salisburgensi reliquit (1619. in 4⁰) *analysim theologico-juridicam de juramenti natura*,

---

[1]) Librum hunc rarissimum dicit Tournemine in praef. edit. comment. Menochii, selecta et probata eruditione refertum, ex eoque 4 disputationes, quae generatim methodum exponendae s. Scripturae exhibent, in suam editionem recepit.

[2]) L. c. c. 4. §. 5.

[3]) Omnia elogia collegit Franciscus de Montes de Oca ediditque 1630. sub titulo: *Doctissimi ac R. P. Mag. Fr. Bas. Pontii legionensis, Hispaniarum ornamenti, inclytae salmantic. academiae lustri, cathedratici theologiae primarii et cancellarii ejusdem, ingeniorum principis, felicis germinis augustinianae familiae fama posthuma.*

obligatione, interpretatione et dispensatione[1]); plura Archangelus Maria Gianius O. serv. b. M. V, florentinus, insignis ecclesiastes[2]) († 23. Dec. 1623); *de sacramentis in genere et in specie* disseruit (Salmanticae 1619. in f.) Petrus de Ochogavia et Manleon, navarrus († 1624); selectas et practicas disputationes *de rebus in administratione sacramentorum praesertim eucharistiae et poenitentiae passim occurrentibus* edidit Joannes Sanchez abulensis Matriti 1624, quibus accessit tractatus de jejunio et disputatio de dubia impotentia circa matrimonium, Lugduni 1636. Impense hoc opus laudat Diana, illudque dicit immortalitate dignissimum, in quo auctor acumen et doctrinam luculenter demonstrat, sed „donec corrigatur" est in librorum prohibitorum indice decreto 18. Dec. 1646. Diversa theologiae moralis (vel etiam juris canonici) argumenta tractarunt[3]): Mar-

---

[1]) Hist. univ. salisb. l. 2. c. 7. n. 330. Obiit a. 1621.

[2]) Cf. Markel, Speculum virtutis et scientiae O. Serv. B. M. V. p. 40.

[3]) His addantur Lucas Castellinus Aemilius O. Praed. faventinus „vir magnarum partium, ut scribit Quetif 2, 471, theologus celebris, nec minus in jure canonico praestans, in consiliis dandis prom ptus, in agendis aeque expeditus." Obiit episcopus catacensis 1631. Ejus sunt praeter tractatum *de electione et confirmatione canonica praelatorum quorumcunque praesertim regularium*, Romae 1625. in f., tractatus *de certitudine gloriae sanctorum canonizatorum*, ss. Scripturarum, pontificum, conciliorum, ss. patrum, celeberrimorum doctorum monumentis locupletatus, Romae 1628. in f.; *de inquisitione miraculorum in ss. martyrum canonizatione*, ib. 1629. in f.; *de dilatione in longa annorum tempora magni arduique negotii canonizationis sanctorum elucidatorium theologicum*, Neapoli 1630. in 4°. Etiam Fridericus Spee S. J. natione germanus patria caesarinsulanus († 7. Aug. 1635) mentionem saltem hic aliquam meretur propter opus: *Cautio criminalis* seu de processibus contra sagas, l. ad magistratus Germaniae necessarius, tum autem consiliariis et confessariis principum, inquisitoribus, judicibus,

tinus Carrillo, caesaraugustanus, qui in urbe patria decretorum cathedram decennium rexit, trium praesulum vicarius generalis fuit aliisque muneribus est auctus [1]; Seraphinus de Freitas Ordinis b. M. V. de Mercede lusitanus, Pinciae juris canonici lector eruditionis non vulgaris [2]; Melchior Rotelius, italus, cujus *de re beneficiaria* exstant v. 2 in f. 1629, 1633; Martinus Bresserus S. J. belga [3]) († 14. Nov. 1635); Joannes Baptista Filesac parisiensis, Sorbonae doctor et etiam decanus († 27. Maji 1636) [4]; Bar-

---

advocatis, confessariis reorum, concionatoribus lectu utilissimus, auctore incerto theologo romano, Rinthelii 1631. in 8. et alibi (cf. Backer 2 577), quo plurimum contulit, ut tam crudeles et injusti processus contra sagas gradatim abrogarentur, unde vere benemeritus de Germania dici debet. Hinc etiam protestantes magnis encomiis eum exornant. „Frid. Spee jesuita, ita Leibnitius in sua theodicea p. 1. § 96., unus e praestantissimis suae societatis . . . in odore sanctitatis obiit.“ et § 97. subjicit: „Excellentis hujus viri memoria eruditis etiam et sapientibus in pretio esse debet ob conscriptum l. cui titulus: *Cautio criminalis* etc., qui fuit magnopere celebratus inque varias linguas translatus.“ Frid. Bierling pariter lutheranus de Pyrrhonismo historico c. 4. §. 5. n. 2. ita scribit: „Inter singularia sane referendum circa ista tempora virum pontificiae religioni addictum talia scribere ausum fuisse, quae hodie vix inter protestantes ubique proferre licet homini candido et veritatis amanti, nisi illepidas murmurationes adversum se excitare velit.“ Cf. Perrone, praelect. theolog. de virtute relig. n. 809. Plura de eo cf. ap. Sotvellum, Hartzheim in biblioth. colon.; Alb. Werfer, Leben ausgezeichneter Katholiken der 3 letzten Jahrh. v. 7.; historisch. politische Blätter 1871. Bd. 68. p. 329 ss. Busenbaum in praef. suae medullae gratus fatetur se multam lucem accersisse ex Mss. P. Spee.

[1]) Cf. ejus opera, inter quae est etiam *catalogus archiepiscoporum caesaraugustanae ecclesiae*, Calari 1611, in bibl. hisp. n. 2, 99.

[2]) Bibl. hisp. n. 2, 286.

[3]) *De conscientia ll. 6 ad omnigenas conscientias dirigendas idonei*, Antwerpiae 1638. in 4⁰.

[4]) Cf. Zedler, Universallex. 9, 917. Scripsit ex. gr. *de sacra*

tholomaeus Berteaut; Baptista Fragósus S. J. lusitanus († 3. Oct. 1639. octogenario major), qui diu Olisipone et Eborae theologiam moralem docuit. In pretio habetur ejus opus inscriptum: *Regimen reipublicae christianae* ex s. theologia et ex utroque jure ad utrumque forum tam internum quam externum coalescens in 3 pp. divisum: quarum 1. principum ac magistratuum civilium gubernationem, potestatem, jurisdictionem et obligationes comprehendit: 2. principum ac pastorum ecclesiasticorum jurisdictionem et obligationes amplectitur, ubi late de religiosis: 3. oeconomiam continet ac patrum familias in filios et domesticos et filiorum ac domesticorum in parentes ac dominos obligationes explicat, t. 3 in f. Lugduni 1641—1648—1652; Lugduni 1667; Coloniae 1727.

175. Inter eos, qui de *theologia pastorali* scripserunt, referri postes: Valerius Reginaldus S. J. (Reynauld, Renaud) natione burgundo-sequanus, patria usiensis, qui pagus est dioecesis bisuntinae. Natus est a. 1543. obscuris parentibus, terrae colonis, a quibus tamen literis destinatus est. Parisiis audivit Maldonatum et Mariana. Burdigalae philosophiam professus est, Parisiis deinceps aliquandiu ac subinde totis 20 annis Dolae theologiam moralem cum magna laude. Humilitatem admodum colebat: memorabat saepe omni se loco et honore indignum esse, quoniam de post foetantes

---

auctoritate episcoporum, Parisiis 1606. in 8°; *Paroecia* sive *de paroeciarum origine nec non de missa paroeciali*, ib. 1608. in 8°; *syntagma de poenitentia*, ib. 1633. in 8°; *Selectorum* l. 1. Parisiis 1621. in 4°; l. 2. ib. 1631, in quibus agit inter alia de confessionis auricularis sive secretae usu et praxi apud christianas gentes; de ss. imaginum radiato capite, de funere vespertino; *de prisco et vario ritu observatae apud christianas gentes Quadragesimae*, ib. 1600; 1614. *De idololatria magica*, ib. 1509. in 12°. *Selectae eruditionis* haec opera dicit Zaccaria in sua bibl. rituali 2, 185. Cf. Biogr. univ. 14, 531.

assumptus esset. Nunquam a janua, quo crebro vocabatur, ad suum cubiculum regrediebatur, nisi salutata ven. eucharistia negans decere famulum quoquam sine Domini sui venia digredi. Nunquam verbo quenquam offendit; quod si quid imprudenti excidisset asperius, mox humili deprecatione et confessione abstergebat. Cum sanctitatis opinione decessit 14. Martii 1623. a. aetatis 80. Edidit: *Praxis fori poenitentialis ad directionem confessarii in usu sacri sui muneris* [1]), Lugduni t. 2 in f., Moguntiae 1617, Coloniae 1622. etc.; *compendiaria praxis difficiliorum casuum conscientiae* in administratione sacramenti poenitentiae occurrentium in 3 p. distincta, Moguntiae 1619. in 12°; Duaci 1628. etc.; *de prudentia et ceteris in confessario requisitis ad recte fructuoseque divini ministerii sui munera obeunda*, Lugduni 1611. in 8°; Coloniae 1611, 1622. etc.; tractatus *de officio poenitentis* in usu sacramenti poenitentiae, Lugduni 1618. Uterque tractatus in opus primo loco adductum receptus fuit. Reginaldi opera, quem Liguori auctoribus *classicis* annumerat, clero suo commendarunt ss. Carolus Borromaeus et Franciscus Salesius.

Denique mentione omnino dignus hic est Bartholomaeus Gavanti, natus Modiciae in dioecesi mediolanensi O. Barn. (cujus etiam fuit praepositus generalis) auctor liturgicus plane insignis. Hinc Clemens VIII. illum Romam accivit atque congregationi illi adjunxit, cujus studiis concredidit missalis

---

[1]) *Directorium conscientiae* scripsit quoque Joannes de Cruce (de la Cruz) O. Praed. hispanus, Matriti 1624. t. 2 in 4° et alibi; cum epitome *de statu religionis et privilegiis religiosorum*, et *computo annorum ab Adam usque ad Christum* ex s. Scriptura collecto lb. 1666. in f. et Duaci 1649. in 8°. — Antonius Fernandez de Corduba S. J. cordubensis († 28. Martii 1634) reliquit *instructionem confessariorum* Granatae 1621. in 12°.

atque breviarii reformationem. In eundem finem illum Urbanus VIII. iterum Romam invitavit. Neque solum in Italia eruditionis ejus fama divulgabatur, sed et ad exteras penetravit regiones. Hinc cardinalis Harrach pragensis archiepiscopus eum secum habere sategit pro reformatione rituum suae dioeceseos: ita et plures Galliae episcopi illi novam pontificalis editionem concredere voluerunt: Romae tamen tantum virum retinuit Urbanus VIII. Sexies Romam ipsum consulendi gratia advenit P. Bondie O. S. Ben. in liturgia alioquin admodum versatus. Obiit demum Mediolani 14. Aug. 1638. Operum suorum maxime vulgatum atque nominatissimum est: *Thesaurus ss. rituum sive commentaria in rubricas Missalis et breviarii romani* [1]), Mediolani 1628; Romae 1630—32; Antwerpiae 1634; Venetiis 1630, 1651, 1699, 1723; Lugduni 1669, 1685; Coloniae 1705. etc.; correctior et locupletatus cum novis observationibus et additionibus a Cajet. Maria Merati cler. reg. Romae 1736—40. vol. 5 in 8⁰; Venetiis 1791. t. 5 in 4⁰.; 1823. etc.; saepe una cum *Enchiridio* seu *manuali episcoporum*, Romae 1628; Parisiis 1647; Venetiis 1650. in 4⁰. etc.; sub titulo *Episcopi instituti* Zaccariae additionibus locupletatum Venetiis 1760. in 4⁰. Complectitur hic l. *praxim dioecesanae synodi*

---

[1]) Disserit in hoc opere de rituum variorum in missa et breviario origine, significatione, ac quidquid de illis Ecclesia praescripsit atque statuit, compendio exhibet. Feller de eo ita scribit: „Ouvrage plein de recherches et très-propre à entretenir la dignité et la régularité des cérémonies saintes. Les détails en paraissent sans doute très-indifférents aux hommes du siècle, mais les ministres du Seigneur zélés pour son culte, le lisent avec autant d'intérêt que d'utilité. L'auteur néglige quelquefois les raisons littérales ou historiques des cérémonies, pour s'attacher à des considerations mystiques: il eût dû tâcher de joindre constamment les unes aux autres.“ Hujus *epitomen* optimam edidit Claudius Arnaud Lugduni 1647. in 16⁰; Venetiis 1674. in 12⁰.

et *visitationis episcopalis.* Tanti eum fecit Benedictus XIV., ut in praemium tot meritorum ejusque memoriam voluerit, ut semper unus ex ordine Barnabitarum consultor esset congregationis ss. rituum [1]).

[1]) Plura cf. in vita, quae ad calcem meratianae editionis legitur et apud Argelatum in bibl. script. mediol.

Index theologorum

qui ab a. 1601—1640. floruerunt et quorum in fasc. III. et IV. mentio fit.

(Absoluto primo theologiae catholicae seculo ampliorem commodioremque subjiciemus indicem. Ne tamen fasc. III. et IV. minus sint utiles, hoc interim contentus sit benevolus lector.)

A.

B.

C.

D.

H.

I.

J.

K.

L.

M.

N.

O.

P.

A. M. D. G.

NOMENCLATOR LITERARIUS

RECENTIORIS THEOLOGIÆ CATHOLICÆ

THEOLOGOS EXHIBENS

QUI INDE A CONCILIO TRIDENTINO FLORUERUNT.

AETATE, NATIONE, DISCIPLINIS

DISTINCTOS.

TOMUS I.

EDIDIT ET COMMENTARIIS AUXIT

H. HURTER S. J.

S. THEOLOG. ET PHILOS. DOCTOR, EJUSDEMQUE S. THEOL. IN C. R.
UNIVERS. OENIPONT. PROFESSOR P. O.

CUM APPROBATIONE CELSISSIMI ET REVERENDISSIMI EPISCOPI BRIXINENSIS ET
FACULTATE SUPERIORUM.

OENIPONTI.

LIBRARIA ACADEMICA WAGNERIANA.

1873.

THEOLOGIÆ CATHOLICÆ

SECULUM PRIMUM

POST CELEBRATUM CONCILIUM TRIDENTINUM.

FASCICULUS V.

AB A. 1641—1663.

OENIPONTI.

LIBRARIA ACADEMICA WAGNERIANA.

1873.

TYPIS WAGNERIANIS.

I. Theologia scholastica

ab a. 1641—1663.

176. Lucidissimum theologiae scholasticae sidus *Hispania* protulit, Joannem de Lugo [1]) S. J., qui, si spectes ingenii subtilitatem, vel eximium Suarez excellit. Patria fuit hispalensis, natus licet Matriti 25. Nov. 1583 de nobilibus

[1]) Distingui hic debet a fratre suo Francisco pariter S. J. (n. 1580. † 1652), qui fuit insignis theologus, scientia non minus quam virtute, humilitate praesertim, eximius. Animorum zelo succensus missionem ad indos petiit et obtinuit; sed cum in America propter ingenii praestantiam cathedris theologicis citra suum desiderium occuparetur, Hispaniam repetiit. In reditu tamen in piratas incidens, ipse quidem evasit, sed maximae partis commentariorum suorum in totam summam s. Thomae jacturam fecit. Opera ejusdem sunt: *Theologia scholastica in 1. p. d. Thomae* continens 3 ll. 1. de Deo; 2. de Trinitate; 3. de angelis, Lugduni 1647. in f.; *tractatus de 7 Ecclesiae sacramentis* praxim potius quam speculationem attendens et intendens, Venetiis 1652. in 4⁰; opusculum *de sacramentis in genere*, Vallisoleti 1638. in 4⁰. Cf. Sotvellum, Bibliotheca scriptorum Soc. J. Toto seculo his anterior est Joan. Bernardus Diaz de Lugo hispalensis, calagurritanus episcopus († 1556), qui interfuit concilio tridentino sub Paulo III. et Julio III., cujus etiam plura recenset opera Nicol. Antonius in bibliotheca hisp. nova 1, 661 s. — Alexander Rubeus de Lugo O. Conv. natione italus fuit scripsitque *de controversiis theologicis inter scotistas* t. 1. (et forte unicum, qui prodiit) Bononiae 1651. in 4⁰.

parentibus. Ab ipsis fere incunabulis ea fuit facilitate ingenii, ut vel triennis potuerit et libros et literas manu exaratas legere: annos natus quatuordecim theses ex logica publice propugnavit. Absolutis studiis annis 5 philosophiam et totidem theologiam Vallisoleti professus est. Romam evocatus (1621) annorum 20 spatio tenuit cathedram theologiae in collegio romano tanta nominis celebritate, ut ejus dictata ab amanuensibus excepta in alias quoque fuerint transmissa regiones. Erat quippe in seligendis melioribus sententiis praestantis judicii; in explicandis iisdem eximiae claritatis et cum perspicuitate conjungebat congruam brevitatem. Sed ut literis, ita praelucebat omnibus virtutum exemplo, et intentus suis officiis et studiis aliis curis non se implicabat. Nec de edendis suis libris cogitabat, nisi obedientia ad hoc illum impulisset. Post excusos tres tomos cum judicaretur expedire, ut 1. t. de jure et justitia Urbano VIII. dedicaret, ea occasione necesse habuit adire summum pontificem, quem nunquam antea fuerat allocutus. Delectatus Urbanus VIII. et libro et prudentia et doctrina patris, saepe postmodum opera illius usus est: denique nec praemonitum nec vel levissime quidpiam suspicantem cardinalem declaravit 14. Dec. 1643. Erat tunc forte de Lugo cum ceteris patribus in triclinio prandebatque sed parcissime more suo, quando allatus de promotione nuncius et mox submissus a card. Francisco Barberino cursus cum literis, quibus evocabatur statim ad pontificem, attonito similem reddiderunt. Paruit tamen ivitque, sed nec nuncianti honorarium, ut moris est, dari voluit, eo quod rem sibi non gratam detulisset, nec vacationem a scholis aut alia laetitiae signa in collegio romano edenda judicavit, et rhedam, qua vectus est, suum feretrum appellavit ad sepulcrum. Nonnisi expresso pontificis praecepto induci potuit ad tantam acceptandam dignitatem. Verum purpura

indutus humilitatem religiosam non dimisit, neque pietatis exercitia a regulis praescripta neglexit: sacrum quotidie quoad per valetudinem licuit celebrabat et post illud saepe per horam in gratiarum actione transigebat. Ad exercitia spiritualia in domo aliqua societatis Jesu obeunda quotannis secedebat. Pauperum vere exstitit pater, in quos de facultatibus, quibus non valde abundanter instructus erat, supra mille aureos singulis annis erogabat. Morienti ultima sacramenta administravit card. Sfortia Pallavicini suus olim in theologia dilectissimus discipulus. Animam Deo reddidit 20. Aug. 1660. a. aetatis 77. Excultissimus fuit in theologia scholastica et morali, acerrimi ingenii „qui post d. Thomam non temere inter alios theologos facile princeps dici potest, cum in dubiis discutiendis hic auctor saepe, nullo praeeunte, falcem ita ad radicem ponat, ut rationes, quas ipse in medium adducit, difficulter solvi queant[1]).“ Aliorum theologorum opiniones atque argumenta accuratae plane atque solidae crisi subjicit, quaeque ei probantur, expolit, ultimaque veluti apposita manu perficit, adeo ut in quaestionibus, quas ipse pertractat, praetermitti nequeat.

Prodierunt ejus *opera omnia*[2]) Venetiis 1717; 1751 v. 7 in f.; Parisiis 1868. v. 8 in 4°. Editionis venetae t. 1. et 2. complectitur disputationes *de justitia et jure;* 3. disputationes scholasticas et morales *de virtute fidei divinae*; 4. disput. scholasticas *de incarnatione;* 5. disput. scholasticas et morales *de ven. Eucharistiae sacramento et de sacrosancto Missae sacrificio*; 6. disput. scholasticas et

---

[1]) Ita s. Alph. Liguori, theol. mor. l. 3. n. 552. Hinc sola Lugonis auctoritate factum est, ut plures opiniones ante minus probabiles factae sint postea communiores. Cf. Ballerini in ed. Gury 2, 362.

[2]) Singulorum operum editiones cf. apud Backer, Bibliothèque des Écrivains de la Comp. de Jésus 1, 470.

morales *de virtute et sacramento poenitentiae*; item *de suffragiis et indulgentiis*; 7. *responsorum moralium ll. 6*.

177. Hunc tamquam astra majoris minorisve ordinis quamplurimi comitantur, e quibus illos prius indicabimus, qui *sententiarum libros* commentati sunt, ut Franciscus del Castillo Velasco O. Min. matritensis, cujus exstant *super 3. sent. l. t. 1. de incarnatione Verbi divini et de praeservatione V. Mariae ab originali*; t. 2. *de tribus virtutibus theologicis fide, spe et charitate*, juxta doctrinam et mentem Scoti, Antverpiae 1641. in f.; Alphonsus Briceño O. S. Franc. americanus, chilensis, qui Limae theologiam docuit, deinde episcopus Nicaraguae provinciae et urbis 14. Nov. 1644. renunciatus fuit, unde ad sedem Venezuelae provinciae sive de Caracas fuit translatus. In publicum emisit: *Celebriorum controversiarum in 1. sent. Scoti l. admixtis potissimis dissertationibus metaphysicis*, Matriti 1638, 1639. in f. — Franciscus Irribarne O. S. Franc. ex oppido vulgo Baigorri Navarrae inferioris († 1656), qui reliquit *in 4. l. sententiarum t. 2* in f. Caesaraugustae 1614, 1615; *de actibus humanis*, ib. 1643. in f., et jam prius Venetiis 1635. in 4°.

178. Plurimi vero *in s. Thomae summam* commentati sunt, et quidem *ex ordine praedicatorum* eminet Joannes a s. Thoma Olisipone editus 9. Jul. 1589. Conimbricae humanioribus literis et philosophiae, Lovanii theologiae operam dedit summo cum profectu. Post ordinis ingressum (1612. vel 1613) Complutum missus est suisque philosophiam tum et theologiam edocendis applicitus. Dum vero in illa universitate primarias regeret cathedras, tantam auditorum accivit frequentiam, ut vix unquam alius tot et tantos habuisse credatur. Assequendo illustrandoque angelico praeceptori suo Aquinati assiduus erat, a quo vel minimum aberrasse summa

illi semper religio fuit, cujus et propterea ubique audiit fidissimus interpres [1]). Magna erat ejus in Hispania auctoritas [2]), magna et apud regem, Philippum IV., gratia, qui illum propterea in conscientiae selegit moderatorem (1643). Haud aliter regiae voluntatis suscepit nuncium, quam si capitis illi lata sententia fuisset; ita indoluit. „Actum est, patres, dixisse fertur, de vita mea, mortuus sum, rogate pro me [3]).“ Non diu tamen hoc munere est functus, brevi e vivis ereptus 15. Jun. 1644. a. aetatis 55. Praeter opera philosophica rara et cara (Matriti 1648. in 4⁰; Coloniae 1638. v. 3 in 4⁰; Romae 1636—37. t. 9 in 8⁰; Lugduni 1663. in f.) *Theologiam* conscripsit t. 8 in f. comprehensam per modum commentarii fere in universam s. Thomae summam; prodierunt priores 7 t. Lugduni (plerique etiam Matriti) 1643 ss.; 8. Parisiis 1667. 1674. editionem curantibus Franc. Combefis et Jac. Quetif ex ejus mss. In hoc t. reperitur etiam ejusdem vita. Praemisit t. 1. tractatum de doctrina s. Thomae hoc titulo: *Speculum sine macula* i. e. tractatus de approbatione, auctoritate et puritate doctrinae d. Thomae Aq., Augustae Ubiorum 1658. in 8⁰. — Ex eadem religiosa familia fuere: Marcus Serra Alcodii in regno valentino natus atque

---

[1]) In ultimo morbo „protestatus est coram v. eucharistico pane, se nihil per 30 totos annos aut scripsisse aut docuisse, quod non judicaret et veritati consonum et doctrinae v. Thomae conforme.“ Ceterum „tam severus erat sui ipsius judex, ut quotidianos animi defectus carne setaceis textis ac verberationibus edomita crebro expiaret, quod vel ipsimet libri cruore imbuti . . . testatissimum a morte ipsius fecerunt.“ Nic. Antonius, bibl. hisp. n. 1, 785.

[2]) Magni eum faciunt Gener theol. 1, 171; Perrone de immacul. b. Mariae V. conceptu p. 1. c. 3. in annot.; c. 15. § 4. in annot.; Passaglia, de immac. conceptu sect. 7. n. 1721.

[3]) Plura de ejus vita cf. ap. Quetif, scriptores O. Praed. et in vita infra citanda.

inter a. 1647—1650 vita functus, cujus habemus *summam commentariorum* in 1 p.; 1, 2; 2, 2; 3. p. (q. 60—83) t. 10 in 12⁰. Romae 1653. et 1662. — Thomas Villar catalanus (or. e Vich de Ausona) vir doctus et in enodandis nodis theologalibus acutus, clarus et expeditus [1]), qui edidit *Summae controversiarum* in 1. p. t. 2 in 8⁰. Barcinone 1638. et 1646 (scil. controversias 103 in qq. 1—23; et controv. 100 in qq. 27—64); t. 3. controversiarum in 1, 2. cum tractatu *de conscientia*, ib. 1647. in 8⁰. Theologis in re morali gravibus accensetur. — Joannes Ildephonsus Baptista caesaraugustanus, cui capitulum generale ordinis Romae 1644. coactum „in virtute Spiritus s. et sanctae obedientiae et sub formali praecepto" mandavit „ut quamprimum typis mandaret commentaria, quae edidit in totam 1, 2. angelici praeceptoris". Prodierunt autem t. 3 (ad qq. 1—8—17—48) Lugduni 1648. Pluribus tamen suorum sodalium displicuere, quae de conscientia scripsit t. 3. ad q. 19. a. 5, 6. p. 377—605, ubi „plura habet de probabilitate s. Thomae et antiquorum ejus discipulorum scholaeque thomisticae communi adversa, in quibus ipse se ab antiquis discedere et recentioribus auctoribus praesertim Soc. Jesu adhaerere profitetur [2])", hinc a non paucis ex ordine praedicatorum impugnatus fuit; ab aliis vero theologis auctor gravis et doctissimus habetur. — Caspar Ruiz pincianus, qui primariam in patria academia theologiae cathedram a duce de Lerma erectam rexit, *quaestiones selectas* reliquit in 3. p. sive *commentaria* circa illas, in quibus defenditur doctrina illius ab omnibus sinistre eam intelligentibus ex quolibet sint instituto, Pinciae 1652. in f. — Alphonsus Miguel (al. Ildephonsus Michael) zamorensis, collegii s. Thomae com-

[1]) Quetif l. c. 1, 555.

[2]) Ita Quetif 2, 558.

plutensis professor primarius et regens, inter theologicas disputationes a puer oconsenescens *commentarium* edidit super 1. p. s. Thomae, Compluti 1658. in f.

179. Ex *Cisterciensium* familia Petrus de Oviedo Thomam commentatus est (in 1. p. et 1, 2.). Docuerat is theologiam in gymnasio complutensi ex ordinaria et supremae proxima seu vesperorum cathedra. Migravit hinc ad occidentales indos episcopus insulae s. Dominici destinatus. Ab hac translatus est ad quitensem (1628), dein (1645) ad argentinensem († 1651).

Ex *Carmelitarum* familia praesertim mentione est dignus: Antonius a Matre Dei, antea A. de Olivera dictus, legionensis, qui auctor est non solum celebris cursus artium complutensis [1]), sed etiam trium priorum voluminum celeberrimi *cursus theologici salmanticensis* [2]), quorum 1. qq. 1. p. usque ad eas de Trinitate illustrat, Salmanticae 1631. in f.; 2. qq. de ss. Trinitate. ib. 1637; 3. qq. de angelis, ib. 1641; Dominicus a s. Theresia 4. et 5. in 1, 2. p. adjecit;

---

1) Si excipias tamen Logicam, quae est Michaelis a ss. Trinitate. Prodiit hic cursus, qui prodromus est cursui theologico, Compluti 1624. in 4⁰; Lugduni 1637. Magno plausu fuit exceptus; cum tamen tironum captui minus esset accommodatus, clariori methodo illum retractavit Joannes ab Annunciatione, Blasius vero a Conceptione gallus *metaphysicam* et *ethicam* v. 2 adjecit, unde 7 v. constat hic cursus a quatuor auctoribus profectis. Dubitat tamen Kerker Kirchenlex. 9, 580 utrum cursus artium et cursus theologici 3 vol. priora sint eidem auctori adscribenda, sed immerito.

2) Hujus operis titulus est: *Collegii salmanticensis fratrum discalceatorum B. Mariae de monte Carmelo primitivae observantiae cursus theologicus summam theologicam d. Thomae ang. complectens* juxta miram ejusdem angelici praeceptoris doctrinam et omnino consone ad eam, quam complutense collegium ejusdem ord. in suo artium cursu tradidit. In eo impugnatur Molinae systema. Novam editionem incepit Palme Parisiis 1871, quae 20 v. complectetur.

Joannes ab Annunciatione illum complevit; prodiit autem Lugduni 1679 ss. t. 12 in 14 v. Magni etiam nostro tempore hic cursus aestimatur. Sodales salmanticenses postmodum cursum theologiae moralis ediderunt, de quo alias. — Josephus de Corduba O. S. Aug. abulensis teste Ossinger t. 4 in d. Thomam publico communicavit.

Plures fuere e *societate Jèsu* Thomae interpretes. Praecipui sunt: Antonius Perez pontireginensis in dioecesi pampilonensi (n. 1599, † 27. Febr. 1649), vir summi et acutissimi ingenii, de quo Sfortia Pallavicinus, postea cardinalis [1]): „A. Perez in theologico magisterio collega [2]), vir ingenio mortalium, quos ego viventes ubique noverim, aut unquam in societate nostra floruisse sciam, pro mea aestimatione nulli secundus, simulque religione ac pietate inclitus". Ob doctrinae ac ingenii profunditatem *Theologus mirabilis* nuncupatus est [3]). Haec reliquit opera: *Conclusiones theologicae de Deo trino et uno*, Romae 1648. in f.; *in 1. p. d. Thomae tractatus 5*, ib. 1666. in f.; *de justitia et jure, de restitutione et de poenitentia*, ib. 1669. in f.; *in 2. et 3. p. tractatus 6*, quorum 1. agit de vitiis et peccatis; 2. de divina gratia auxiliante; 3. de justificatione impii; 4. de virtutibus theologicis; 5. de incarnatione Verbi; 6. de perfectionibus Christi; Lugduni 1669. in f. Huic volumini ejus vita praemittitur. — Franciscus de Oviedo matritensis, qui Aristotelem interpretatus est Oropesae et Compluti, dein tradidit theologiam morum in academia regia matritensi; scholasticam vero Murciae et Compluti. Vir erat [4]) acuto

[1]) Vindicat. Soc. Jes. c. 36.

[2]) Theologiam enim Perez non solum Salmanticae, sed etiam Romae docuit.

[3]) Gener l. c., praeterea Prodromi 1. c. 3. § 9. advertit opera ejusdem egregia tantum pervia esse magistris ac mentis acie potentibus.

[4]) Ita Sotvellus l. c.

admodum ingenio et seligendis, tractandis enodandisque quaestionibus praesertim moralibus, solidissimo judicio: in disputando acer, sed adeo modeste sui compos, ut in disputationis ardore nihil acerbius reponeret († 9. Febr. 1651). Praeter *integrum cursum philosophicum* (t. 2 Lugduni 1640. 1651, 1663. in f.) scripsit quoque *tractatus theologicos scholasticos et morales* respondentes 1. 2. p. ib. 1646. in f.; *de virtutibus fide, spe et charitate*, ib. 1651. in f. — Bernardus de Alderette [1]) zamorensis (n. 1594; † 15. Sept. 1657) mira ingenii felicitate praeditus, qui philosophiam Compostellae et Vallisoleti tradidit; theologiam vero Salmanticae 24 annis magno cum plausu. D. Augustini et d. Thomae opera studio tam attento versaverat, ut quoties inter disputandum de ipsorum auctoritate dubium incidisset, statim quo loco, qua etiam pagina ss. doctores ea de re agerent, clare nec unquam fallente memoria depromeret. Doctrinae par fuit aut etiam major virtus, innocentiam infantis cum eximia sapientia conjungens. Orationi in primis addictus dubium fecit, num in orando an in studendo magis assiduus exstiterit; indignum theologo dictitans semper inter divina versari et mentem meditationibus divinis jejunam gerere. Haec sunt ejus opera: *Commentariorum ac disputationum in 1. p.* t. 2, scil. 1. de visione et scientia Dei; alter de voluntate Dei et praedestinatione et reprobatione, Lugduni 1662. in f.; in 3. p. *de mysterio incarnationis Verbi divini* t. prior, ib. 1652. in f.; *de sacris incarnati Verbi mysteriis et perfectionibus*, ib. 1652.

---

[1]) Distingui hic debet a Josepho Alderette S. J. († 1616) et Bernardo Alderette, qui erant fratres, patria malacitani, quorum alterum multum laudat Nic. Antonius propter insignem morum probitatem, modestiam magnamque eruditionem atque antiquitatis cognitionem. Cf. ejus opera in bibl. hisp. n. 1, 221.

In hanc eandem p. deque eodem mysterio *commentarium* edidit Joannes Prudentius [1]) caesaraugustanus O. Mercenariorum in academia complutensi primarius theologiae professor (Lugduni 1654).

180. Hos proxime sequuntur, qui integrum Theologiae cursum seu summam composuerunt, cum plerumque s. Thomae vestigia legerint atque ad ejus summae normam disputaverint. Huc spectat Caspar Hurtadus S. J. mondexarensis. Is cum emenso studiorum cursu Compluti ad doctoralem theologiae lauream cum eruditissimis viris contenderet, primum inter competitores locum occupavit. In eadem academia primarius philosophiae professor fuit, dein post suum in societatem Jesu (1607.) ingressum theologiam tum Murciae, tum Matriti, tum Compluti annos amplius 30 docuit. Vitae mortalis cursum consummavit Compluti 5. Augusti 1646. septuagenario major, inter primarios societatis Jesu viros propter eximiam scientiam et virtutem merito reponendus [2]). In suis operibus breviter, solide ac dilucide difficillima quaeque explicat. Sunt vero haec: *De Deo*, Matriti 1642, 1662. in 4⁰; *de beatitudine*, *actibus humanis*, *bonitate et malitia*, *habitibus*, *virtutibus et peccatis*, Matriti 1632. in 4⁰; *de fide, spe et charitate*, ib. 1632, in 4⁰; *de justitia et jure*, ib. 1637 in 4⁰; *de incarnatione Verbi*, Compluti 1628. in 8⁰; *de sacramentis in genere et in specie* de baptismo, confirmatione, poenitentia et extrema unctione, ib. 1628. in 8⁰; *de eucharistia, sacrificio missae et ordine*, ib. 1620. in 8⁰; *de matrimonio et censuris*, ib. 1627; Lugduni 1629. *Disputationes de sacramentis et censuris* prodierunt iterum simul Antverpiae 1633. in f. — Ludovicus Caspensis

[1]) Sub titulo *opera theologica posthuma* prodierunt quaedam hujus theologi Lugduni 1690. in f.

[2]) Sotvellus l. c.

O. Cap. († 1647) integrum reliquit *cursum theologicum* complectentem praecipuas materias quae in scholis tradi solent, secundum ordinem d. Thomae, Lugduni 1642, 1643. 2 v. in f., editio locupletior Venetiis 1666. Auctor est in theologia morali gravis. Alium theologiae cursum secundum mentem doctoris subtilis incepit, sed non absolvit Joannes Merinero O. S. Franc., matritensis, per annos multos theologiae professor, dein designatus episcopus civitatensis, demum vallisoletanus († 1663), vir mansuetus, prudens et pius, a plerisque episcopus *sanctus* appellatus. Complectitur vero ille cursus tractatus *de scientia Dei et voluntate, de praedestinatione et Trinitate; de beatitudine, de actibus humanis, bonitate et malitia morali peccatoque actuali*, Matriti 1668. v. 2 in f. Exaraverat etiam *cursum philosophiae* juxta doctoris subtilis mentem v. 5 Matriti 1659, et tractatum *de conceptione Deiparae V. M.* seu de hujus articuli definibilitate(hispanice), Vallisoleti 1652. in 4⁰. — Joannes Baptista de Lezana O. Carm. matritensis, quem aequales passim [1]) doctissimum, eruditissimum, sapientissimum, virtute et doctrina clarissimum, plerisque nominibus venerandum et multiplicis rei literariae laude Europa universa celebrem [2]) salutant. Natus is est 23. Nov. 1586, ordinem carmelitarum ingressus 1601, Toleti philosophiae, theologiae Compluti sub doctissimo Ludovico Montesino (cf. n. 129.) vacavit. Romam venit ad comitia generalia sui ordinis (1625.), nec inde unquam amplius discessit. Praefectum studiorum et theologiae praeceptorem egit in coenobio S. Mariae transpontinae, socium quinque aut sex ministrorum sui ordinis generalium, ascendissetque ad supremam illius praefecturam

---

1) Cf. Bibl. hisp. n. 1, 650.

2) Raynaudus in scapulari parthenico carmelitico illustrato p. 1. c. 4. et alibi.

jam ab a. 1645, tantum si exorari potuisset, ut rem sollicitantibus assensum commodasset. Praeterea in gymnasio Sapientiae totos 16 annos docendae metaphysicae inter tot occupationes incubuit: adhibitus quoque fuit a summis pontificibus consultor diversis in congregationibus. In hoc certe homine sapientia et pietas, doctrinae excellentia et modestiae ac prudentiae dotes sic aequaliter maximeque floruerunt, ut neutra harum virtutum alteri concedente ad formandum omnes veluti data opera virum undique clarissimum conspiraverint [1]). Ex plurimis quae reliquit operibus historicis, moralibus, scholasticis, haec prae ceteris mentione digna: *Summa theologiae sacrae* t. 3, Romae 1651, 1654, 1658., quorum primus respondet 1. p. summae s. Thomae; secundus 1, 2; tertius 2, 2. (ex parte); *liber apologeticus pro immaculata Deiparae V. Mariae conceptione*, ubi non modo caruisse peccato originali, sed nec in Adamo peccasse, nec debitum proximum originalis habuisse defenditur, Matriti 1616. in 4⁰; *summa quaestionum regularium* seu de casibus conscientiae ad personas regulares utriusque sexus valde spectantibus t. 5 Romae 1634 seqq., Venetiis 1646; Lugduni 1655, 1678. saepius dein recusi; magni etiam nunc aestimatur. *Consulta varia theologica et juridica et regularia*, quorum ultimum est de singularissimo Petri papatu in Ecclesiam d. Paulo ap. etiam excluso, Venetiis 1651. in f., cum praecedenti op. Lugduni 1655, 1656. t. 4 in f. Vitam piissimam praestans hic theologus sancto fine absolvit 20. Martii 1659. a. aetatis 74.

181. Speciales tractatus ediderunt: Ludovicus de Ribas S. J. valentinus, insignis virtutis vir, qui primum Caesaraugustae philosophiam, theologiam dein Valentiae plures

[1]) Ita Nic. Antonius in bibl. hisp. n. l. c., ubi etiam catalogum operum hujus theologi reperies.

annos explicuit († 3. Jan. 1647), reliquit *Summae theologiae t. 1*, qui complectitur apparatum ad theologiam et tractatus 7, scil. de essentia Dei et attributis in communi; de attributis Dei transcendentalibus; de visione Dei; de scientia Dei [1]); de voluntate Dei, de providentia Dei; de praedestinatione et reprobatione, Lugduni 1643. in f. — *De Deo uno et trino* (Lugduni 1666. in f.) disputavit Leonardus de Penafiel [2]) S. J., origine hispanus, natione peruanus, patria riobambensis, vir excellentis doctrinae et virtutis eximiae, qui philosophiam Limae, theologiam scholasticam et moralem Cusci docuit († 2. Nov. 1657). Disputavit quoque *de virtute divinae fidei*, deque infidelitate, haeresi et poenis haereticorum, Lugduni 1671. in f.; *de incarnatione Verbi divini*, ib. 1678. in f. De incarnationis mysterio alii quoque disseruerunt. Ita Franciscus Felix O. S. Franc. matritensis, vir subtilis ingenii et rarae doctrinae (Parisiis 1641. in 4⁰), cujus exstant etiam: *Tentativae complutenses*, in quibus Joan. Duns Scoti mentem elucidat v. 3 in 4⁰., Compluti 1642, 1645; agit in iis de fine hominis, de beatitudine, de actibus humanis, bonitate et malitia humanorum actuum, de conscientia, de habitibus et virtutibus; de visione Dei, de peccatis, de gratia: opus admodum rarum. Emisit insuper *Principium complutense* complectens tractatus de scientia Dei, de praedestinatione ac reprobatione, de Trinitate, Compluti 1646. in 4⁰.; *de divini Verbi incarnatione* tractatus

[1]) De primatu divinae libertatis ad sciendum et decernendum de futuris contingentibus contra scientiam mediam (Valentiae 1654.) scripsit Hieronymus Vides O. Praed., qui pluribus annis apud suos Oscae Valentiaeque theologiam docuit.

[2]) Hujus frater Alphonsus seu Ildephonsus pariter S. J. defunctus eodem anno et mense, quo Leonardus scil. 18. Nov. 1657., reliquit *cursum philosophicum*, Lugduni v. 4 in f. 1653—1670. et *theologiam scholasticam naturalem*, Lugduni 1866. t. 2.

ad mentem Duns Scoti, Parisiis 1641. in 4°. — Joannes Muñoz O. Min. publici juris fecit *Disceptationes* (16) *et argumenta complutensium circa varias s. theologiae doctrinas* (Caesaraugustae 1649. in 4°), in quibus fere de universa disputat theologia. — Augustinus Bernal S. J. magallonensis, philosophiae et theologiae per plures annos professor († 13. Sept. 1642), cujus sunt *disputationes de divini Verbi incarnatione*, Caesaraugustae 1639. in f., *de sacramentis in genere et de eucharistia*[1]) *et ordine in particulari*, Lugduni 1651. in f. Theologus erat doctrina et eruditione praestans[2]) et sacrae disciplinae perfecte gnarus. — Josephus de la Cerda O. S. Ben., interpres doctoris angelici in academia salmanticensi, ecclesiae dein almeriensis praesul (1637.), post triennium (1640) translatus ad pacensem († 1645). Vir fuit doctrina multa et varia, ingenio perspicacissimo, parataque adeo et facili eloquentia in commentariis pangendis, ut vix quidquam quod e calamo in chartam fluxisset, deletum plurimis paginis deprehenderes. Exstant ab eo in magno pretio a multis habita, sed tantum ingeniosis pervia et utilia[3]): *De Maria et Verbo incarnato*, ubi et de s. Josepho ac de utroque Joanne, Almeriae 1640. in f.; *Maria effigies et revelatio Trinitatis et attributorum Dei*, quod opus prodiit Matriti 1640. in f.; Lugduni 1662; *in s. Judith historiam commentarius literalis et moralis* t. 2 in f. 1641; Lugduni 1653. — Petrus Hurtado de Mendoza S. J., gente cantaber, domo valmasedanus, philosophiam

---

[1]) De hac opus rarum reliquit Antonius Serpa O. S. Francisci, electus episcopus cochinensis in Orientis India, hoc titulo: *Eucharistica chronologia ab ipso mundo per figuras legis naturae depicta et enarrata*. Parisiis 1648. t. 2 in f.

[2]) Gener l. c.

[3]) Nic. Antonius in bibl. hisp. 1, 803.

Pompejopoli, theologiam Vallisoleti et Salmanticae per a. 30 cum laude docuit. Ejus indoles et ingenium lucent in scriptis, quae vulgavit: ea vix sine titulo laudis a doctis sui seculi scriptoribus citantur. Ingenio fuit acerrimo, doctrina eximia, quem doctissimus Ripalda semper magistrum veneratus est[1]): nec minus encomium ab integerrimis moribus et regularis disciplinae observantia promeruit. Quam tenerae in tanta eruditione conscientiae fuerit, id unum argumento esse poterit, quod nunquam cubitum concesserit, quin prius sacramentali confessione se expiaret: acciditque non semel, ut iter agens perveniensque ad locum, ubi sacerdotis copiam non haberet, rursus se viae commiserit, nonnullasque leucas confecerit, donec se ad pedes confessarii expetiti sisteret († 10. Nov. 1651). Haec ejus doctrinae monumenta: *Disputationes de Deo homine sive de incarnatione Filii Dei*, Antverpiae 1634. in f.; *de tribus virtutibus theologicis* v. 2 in f. Salmanticae 1631. Praeterea universam philosophiam in unum redegit corpus, Lugduni 1624. in f. (editio jam sexta). — Martinus Perez de Unanona S. J., valentinus, magnae penes omnes auctoritatis, qui philosophiam et subinde theologiam totos 15 annos Valentiae et aliquot iterum Barcinone docuit († 4. Martii 1660 a. aetatis 82), edidit: *De Deo uno et trino* seu de mirabili ss. Triados mysterio opus theologicum 20 disp. divisum, Lugduni 1639. in f.; *de mirabili div. Verbi incarnatione*, opus theologicum 40 disp. divisum ib. 1642. in f.; *de s. matrimonii sacramento* opus morale theologicum 60 disp. divisum, ib. 1646. in f.; *de virtute et sacramento poenitentiae* opus theologicum, scholasticum et morale confessariis omnibus maxime utile 57 disp. divisum, ib. 1656. in f.

---

[1]) Cf. Ripalda de fid. disp. 3. s. 1. n. 11.

182. Memoria dignissimus est Joannes **Martinez de Ripalda** S. J. pampilonensis, summus cum card. de Lugo hac aetate in Hispania ac forte in Europa universa theologus scholasticus, subtilissimus et solidissimus in opinionibus e cathedris propugnandis, vir apprime religiosus et innocentissimae vitae laude insignis. Philosophiam docuit Montforti, Salmanticae theologiam tanta nominis fama, ut paucos ad eum diem ibi habuerit societas, quorum et viva vox et praelectiones majori in pretio fuerint habitae. Sanctos patres, Augustinum praesertim et Aquinatem, continuo evolvebat praeditusque memoria felicissima quasi paratos habebat ad omnia, quae proponebantur. Plurimum excelluit in theologia morali et ex tempore fundatissime respondebat ad casus conscientiae variis ex locis ob doctrinae famam ad se delatos [1]). Inde Matritum evocatus in regalibus studiis imperialis collegii moralis disciplinae interpretem egit, ibidemque mortalem hanc vitam deseruit 26. Apr. 1648. Haec sunt, quae edidit [2]): *de ente supernaturali disputationes in theologiam universam* t. prior Burdigalae 1635. in f., t. posterior Lugduni 1645., appendix et t. 3. adversus articulos (Baji) olim a Pio V., Gregorio XIII. et novissime ab Urbano VIII. damnatos ll. 2 [3]), Coloniae Agrippinae 1648. in f., Lugduni 1663. v. 3 in f., opus admodum rarum ingentique pretio aetate nostra propter controversias hoc de argumento obortas conquisitum, hinc iterum Parisiis 1870. recusum; tractatus theologici et scholastici *de virtutibus fide, spe et charitate*, ib. 1632. in f.; *brevis expositio literae magistri sententiarum*, cum qq. quae

---

[1]) **Sotvellus** in bibl. script. S. J.

[2]) Backer, Biblioth. des Ecriv. d. l. Comp. d. J. 2, 390.

[3]) Contra hos ll. prodiit: *Joan. Mart. de Ripalda e S. nominis Jesu vulpes capta per theologos s. facultatis lovaniensis*, Lovanii 1649. in 4°.

circa ipsam moveri possunt et auctoribus, qui de illis disserunt, Coloniae 1635; Lugduni 1676, 1696; Venetiis 1737. in 8⁰. — Marcus Antonius Alos et Orraza Ord. SS. Trin. Red. captiv., valentinus, reliquit praeter alia [1]) *selectarum disputationum theologicarum scholasticarum primam p.* Valentiae 1642. in 4⁰.

183. Beatissimae V. Mariae privilegia praesertim immaculatum ejus conceptum praeter aliquos jam laudatos plures vindicarunt, ut Caspar de la Fuente O. Min. toletanus in *Armamentario seraphico et regesto universali pro tuendo titulo immaculatae conceptionis*, Matriti 1649. in f.; Petrus Simanca O. S. Aug. in universitate granatensi theologiae professor [2]) († 1648); Josephus Maldonado, americanus, avis tamen hispalensibus editus, Palaestinae, dein indicarum provinciarum commissarius generalis [3]); Franciscus Guerra ex oppido Villagarcia in dioecesi palentina, in scholis argumentator acerrimus [4]), e rostris declamator celeberrimus, demum episcopus gaditanus († 1658); Gregorius Sanchez

[1]) Ut *in Genesim*, Valentiae in f., *de sensibus s. Scripturae* in 8⁰. etc. cf. Nic. Antonium in bibl. hisp. n. 2, 82, qui de eo dicit: „Vir fuit magnae pietatis et magni Valentiae apud omnes habitus"

[2]) Ejus sunt: *De immaculata conceptione* seu dė immunitate b. V. Mariae a peccato originali et a debito illud contrahendi, Matriti 1640. in 8⁰; *Una carta escritta a nuestro P. Innocentio X. sobre la definicion de fee del articulo de la concepcion immaculada de la Virgin*, ib. 1645. in f.

[3]) Elaboravit una cum Petro de Balbas et Petro de Alva: *Armamentarium seraphicum pro tuendo titulo immaculatae conceptionis*, Matriti 1648. in f. Alia ejusdem opera cf. in Joan. a s. Antonio bibl. francisc.

[4]) Exstat ejus „opus egregium" (ita bibl. franc. 1, 391) *Majestas gratiarum ac virtutum omnium Deiparae V. Mariae*, Hispali 1659. v. 2 in f.

s. theologiae professor in complutensi coenobio s. Didaci [1]), omnes e seraphica familia; Franciscus de Amolaz Joanni de Austria a secretis [2]); Andreas Pintus Ramirez S. J. olisiponensis [3]), vir pietate et doctrina insignis, qui aliquot annos s. literas est interpretatus († 23. Maj. 1654); Silvester de Saavedra O. S. Mar. de Merc., hispalensis [4]), et Antonius Calderon beaciensis, vir theologiae totius, sacrarum ac profanarum literarum peritissimus, qui prius in patria philosophum docuit, unde Salmanticam accersitus, ut inter sodales collegii conchensis in academico stadio decurreret, s. literas ex cathedris Scoti et s. Thomae interpretatus est tam in academia quam in Ecclesia ipsa salmanticensi, cum sacerdotium canonicum in depugnato egregiis animis ingeniorum

---

[1]) Edidit tractatum *de statu immaculatae conceptionis Reginae angelorum*, Matriti 1662. in f.

[2]) Scripsit *Deiparae triumphum ab originali*, Barcinone 1655. in 4°.

[3]) Praeter alia ejusdem opera (quae cf. ap. Backer 2, 492) edidit: *Deipara ab originis peccato praeservata*: opus cathedris et suggestibus non inutile: ubi postquam scholastico tenore quaedam breviter expenduntur, fusissime deinde ab Scriptura et patribus amoeniores semitas exerrat calamus, Lugduni 1642. in f.; *s. Scripturae selecta* sive spicilegium explanandae literae moribus illustrandis, cujus 1. p. divini verbi interpretibus: 2. ejusdem concionatoribus administrat, Lugduni 1648. in f.; *commentarius in epistolas Christi Domini ad 7 episcopos Asiae*, quae in Apocalypsi continentur . . . non vulgaribus ad mores documentis locupletissimus, ib. 1652. in f. Ab eo distinguendus est Laurentius Ramirez de Prado, vir doctissimus pluribusque muneribus splendidis functus († 1658), qui praeter opera ad jus civile spectantia edidit *Pentecontarchum* sive 50 militum ducem h. e. tot capitum corpus pulcherrimis philologiae sacrae et humanae coloribus variegatum, Antverpiae 1612. in 4°. *Luitprandi episcopi cremonensis opera* edi etiam curavit, Antverpiae 1640. in f., quae editio non est prima, ut ipse putavit.

[4]) Postquam scripserat *de immaculata conceptione* lingua vernacula (Hispali 1615. in 8°.) edidit: S. *Deipara* sive de omnipotentissima dignitate Dei Genitricis immaculatissimae, Lugduni 1655. in f.

certamine sibi obtigisset, quod s. Scripturae docendae partes juxta ritum ecclesiasticum habet commissas. Hinc ad ecclesiae toletanae amplissimum ordinem simili alio doctrinae experimento admissus est [1]). Obiit designatus episcopus granatensis 1654. Ludovicus Crespi et Borja valentinus, praesul oriolanus (1651.) dein placentinus, regius quoque legatus ad Alexandrum VII. in causa immaculatae conceptionis b. M. V., pro qua scripsit [2]): *Propugnaculum theologicum definibilitatis proximae sententiae piae negantis bb. V. M. in suae conceptionis primo instanti originali labe fuisse infectam*, Valentiae 1653. in 4⁰.

184. Hispaniam hac periodo vere aemulata est Italia, cum vix pauciores in ea numeres scholae theologos. Horum praecipuus videtur Franciscus Amicus [3]) S. J. cosentinus, vir profundae et copiosissimae doctrinae [4]), moribus praeditus candidissimis et prisca simplicitate evangelica prudentia temperata [5]). Theologiam docuit 24 a.

---

[1]) Cf. Nic. Antonium in bibl. hisp. n. 1, 106. Prodiit ejus *pro titulo immaculatae conceptionis bb. Mariae adversus duos anonymi libellos* (Romae natos) *l. unus*, Matriti 1650. in 4⁰.

[2]) Scripsit quoque *Quaestiones selectas morales*, in quibus novae aliquae doctrinae Joan. Caramuelis episc. missiensis refutantur, Lugduni 1658. in 4⁰.

[3]) Ab eo distinguendus est Bartholomaeus Amicus pariter S. J. neapolitanus († 1649), qui *in universam Aristotelis philosophiam* scripsit *notas et disputationes*, quibus illustrium scholarum Averrois, d. Thomae, Scoti et Nominalium sententiae expenduntur, earumque tuendarum probabiliores modi afferuntur, v. 7 in f. Neapoli 1624 ss.

[4]) Ita Gener l. c. Quam *copiose* expendat quaestiones, uno exemplo ostendemus. Inquirens in modum, quo concilietur Christi libertas cum absoluta impeccantia undecim enarrat conciliationis modos (de Inc. disp. 25. sect. 3), et in modo postremo adhuc septem vias diversas proponit.

[5]) Sotvellus l. c.

Aquilae, Neapoli, Graecii (in Styria), cujus academiae etiam quinquennio cancellarium egit. Eminenti sapientiae, quam suspiciebant omnes, adjunxit profundam animi demissionem, qua in vilia se ministeria usque ad extremum senium ingerebat. Creditur primam, quam in societatem Jesu attulit, innocentiam etiam in coelum intulisse († 31. Jan. 1651). Doctrinae ejus testimonium praebet *cursus theologiae scholasticae* [1]), quem in lucem emisit v. 9 in f., quorum primus agit de Deo uno et trino, Viennae 1630; 2. de natura angelorum eorumque proprietatibus, Antverpiae 1637; 3. de ultimo fine hominis et mediis ad eum conducentibus et impedimentis abducentibus, Duaci 1640; 1645; 4. de fide, spe et charitate, ib. 1641. in f.; 5. de justitia et jure, Antverpiae 1650; tomus hic prohibitus fuit *donec corrigatur;* correctus vero juxta correctionem expressam in decr. 6. Jul. 1655. permittitur; 6. de augustissimo incarnationis mysterio, Duaci 1640; 7. de sacramentis in genere, de baptismo, confirmatione et s. Eucharistia, ib. 1640; 8. de sacramento poenitentiae et extremae unctionis, ib. 1640; Coloniae 1647; 1650; 9. de magno matrimonii sacramento, Antverpiae 1650, ubi omnes 9 tomi semel prodierunt. — Raphael Aversa [2]) O. Cler. reg. min., quinquies praepositus generalis, hujus ordinis magnum decus [3]), *theologiam scholasticam universam* ad mentem s. Thomae elaboravit, in 3 pp. distributam, praeter *philosophiam* Romae 1623—27. v. 4, Bononiae 1650, *de ordinis et matrimonii sacramentis tractatus theologos et morales*, Bononiae 1642. in 4°; *de eucharistiae sacra-*

[1]) Cf. Backer, 1, 15.

[2]) Alterius *Raphaelis Aversa* O. Min. mentio fit in bibl. franc. 3, 31, qui scripsit *de eucharistia, poenitentia et extrema unctione*, Bononiae 1642, sed hic alius non videtur a nostro.

[3]) Gener l. c. 1, 59, qui illum alibi *doctrina clarissimum* dicit.

mento et sacrificio, de poenitentiae sacramento et extrema unctione, ib. 1642. in 4°; 1644; *tractatum de fide, spe et charitate*, Venetiis 1660. in 4°. Theologus fuit et philosophus eximius, magnaque dicendi perspicuitate atque singulari ingenii acumine praeditus. Laudatur in hujus praeclarissimi scriptoris theologia scholastica „compendiosa brevitas profundioris doctrinae succo non plane vacua [1]).“ Cum magna doctrina juncta in eo erat virtus insignis, humilitas praeprimis, qua infulas sibi oblatas ab Innocentio X. et Alexandro VII. recusavit. Obiit 10. Jun. 1657. a. aetatis 68.

185. In *libros sententiarum* scripserunt: Paulus Ciera O, S. Aug. venetus, qui postquam Romae in Sapientia ss. libros interpretatus erat, factus est episcopus civitatis novae et inde translatus ad episcopalem sedem Vastinae in regno neapolitano († 1648). Edidit *in l. 1.* (sententiarum) *Lombardi responsiones ad quaesita omnia*, quae circa materiam de unitate et trinitate divinisque attributis a sapientioribus scholasticae theologiae patribus fieri solent, et eorundem clarissimas resolutiones, Romae 1633. in 4°; Christophorus Brenzonius O. Carm., cujus *commentarius in 4 ll. sententiarum* admodum rarus carusque quondam erat († 1648), et Mauritius de Gregorio O. Praed. Cameratae, quod oppidum est Siciliae, natus. Neapoli non vulgarem ab eruditione multiplici ac in omni fere scientiarum genere famam sibi comparavit. Antiquitatum fuit studiosissimus et in quaerendis rarioribus arcanis sedulus perscrutator († 3. Nov. 1651). Plurima reliquit opera [2]), e quibus potiora sunt: *Commentarii*

---

[1]) Michael a s. Jos. bibliogr. crit. 4, 13.

[2]) Quetif, 2, 567, qui ea distinguit in scholastica, dogmatica, paraenetica, canonica, inter quae plura complectuntur casus morales, et historica.

laconici ad sensum prooemii paraphrastici in 4 sent. ll., ubi hoc in isto volumine mira brevitate, ordine ac claritate non solum universa theologia continetur cum terminorum concordantia Angelici, Subtilis doctorum, Aegidii augustiniani Baconiique carmelitae, sed etiam summatim omnes controversiae Scoti in s. Thomam simul per singulos ll. cum recentioribus, nec non oppositiones haereticales, cunctae earum etymologiae in cujuslibet distinctionis finem rejectae et earum scriptores et contra centum millia falsorum deorum per abecedarium una cum 200 et eo forte amplius antiquarum recentiorumque opinionum disceptationibus . . . cum additione ejusdem stili quam brevissimi in hac ultima impressione omnium quaestionum et argumentorum Scoti, Aureoli, Gregorii ariminensis et ceterorum a principe thomistarum M. Joan. Capreolo collectorum et solutione et per M. Paulum Soncinatem in divinum epitoma sic nuncupatum et formalizatum, quod dicitur *Capreolinus* plusquam decies impressum propter ejus excellentiam: nec non Montagnoli, Ripae episc., Gonzalez, Nugni, Nazarii, Baynezii, Medinae et aliorum recentiorum O. Praed. loca citata ad solvenda argumenta scotistarum ultimorum Herrerae, Radae, Vulpis plurimorumque etc., Neapoli 1645. in f.; *Anatomia totius Bibliae V. et N. T. et praecipue Apocalypsis* et de omnibus expositionibus suis seu de scriptoribus ecclesiasticis cum similitudinibus Homeri, Virgilii, Ciceronis et declaratione emblematum Alciati, Neapoli; *commentarii laconici ad sensum prooemii in 4 ll. contra gentiles*, ib. 1644. in f.; *aphorismi seu summa omnium conciliorum et bullarum a d. Petro usque ad praesentem summum pontificem* cum expositione laconica paraphrastica: etiam applicati ad ss. canones et ad margaritas abecedarias casuum conscientiae pro confessoribus etc. . . . cum apostilla abecedaria omnium casuum conscientiae, censurarum et sacramen-

torum et casuum reservatorum ex antiquis et recentioribus casuistis, ib. 1642. in 12°.; *Expositio laconica paraphrastica omnium bullarum ad sensum prooemii* ex prima sub d. Petro usque ad praesentem summum pontificem contra Quarantam, Capellanum, Novarium, Cherubinos patrem et filium et ceteros bullaristas, qui incipiunt solummodo ex Gregorio VII. a. 1073, derelinquunt etiam multorum aliorum pontificum bullas post Gregorium: modo vero adducuntur omnes, ita ut nullus remaneat pontifex, qui non fecisset saltem unam bullam seu ordinationem etc. cum variis appendicibus, Neapoli 1645. in f., 1649. — Bartholomaeus Mastrius de Meldula O. Min. Conv. s. theologiae doctor, vir in scotica doctrina diligenter excultus, in disponendo distinctus perspicuusque in disputando edidit quae omnium scotistarum teruntur articulis *disputationes theologicas in 4 ll. sententiarum* ad mentem Duns Scoti Venetiis 1675, 1684, 1698. v. 4 in f.; *theologiam moralem* ad mentem dd. Seraphici et Subtilis concinnatam, ib. 1671. in f., 1700, 1723. aliaque cum Bonaventura Belluto, de quo infra.

186. Multi in exponendo Thoma versati sunt, ex quibus primus commemorandus est Xantes Mariales (al. Pinardi) O. Praed. venetus, n. circa a. 1580, vir insignis doctrinae atque virtutis, orationi, lectioni et orationi ad decrepitam usque aetatem unice intentus († 1660), qui etiam propter lucubrationes lingua vulgari pro romani pontificis potestate editas a senatu veneto e coenobio suo ejectus fuit et extra reipublicae ditionem in exsilium pulsus, ut modo Mediolanum, modo Ferrariam ac tandem Bononiam illi fuerit fugiendum. Laboriosissimum ac ingeniosissimum virum eum fuisse testantur haec opera [1]): *Bibliotheca interpretum ad*

[1]) Cf. Quetif, 2, 600 s.

universam summam s. Thomae Aq. . . . h. e. solers examen universorum, quae a scriptoribus quibuscunque tum antiquis tum recentibus ad scholasticam theologiam hactenus evulgata sunt: cum primis vero uberrime exagitantur nostrorum temporum curiositates, circa quas novitiosa modernitas adversus sapientissimam antiquitatem tantopere discruciari videtur, Venetiis 1660. v. 4 in f. in qq. 1. p. 1—10—14—46, cum relectionibus 16 ad q. 14. de scientia Dei, et 9 ad q. 1. proemialem. Decreto tamen s. congregationis indicis 20. Jun. 1662. jubetur expungi controversia prolegomena t. 1. ob Joan. B. Pozae sociorumque (e societate Jesu) doctrinam acrius perstrictam. Praeiverant: *Controversiae ad universam summam theologiae s. Thomae Aq., nec non ad 4 ll. magistri Sent.*, in quibus primum doctoris utriusque sententia novis speculationibus illustratur, plurima eorum abdita sensa aperiuntur, innumeraque loca, quae inter se pugnare videntur, ad concordiam revocantur. Objectis deinde quibuscunque, quae ad hanc usque diem adversus aut d. Thomae doctrinam aut Cajetani commentaria aut rationes, quibus thomistica sententia adnititur, aut responsa antiquis impugnatoribus allata, a quoquam evulgata sunt, tum vero praecipue ab his, qui novissime scripserunt, quibus adhuc a nemine responsum est, profunde, lucide, copiose pleneque occurritur. Postremo scotistarum perillustris schola cum thomistica quoad fieri potest conciliatur: Scoti doctrina, ubi ab Aquinate dissidet, mira facilitate explicatur atque defenditur vindicaturque a calumniis etc., Venetiis 1624. in f.; *amplissimum artium scientiarumque omnium amphitheatrum* h. e. de rebus universis celeberrimae qq. disputatae ab orbis oraculo d. Thoma Aq. ad hanc usque diem a nemine explicatae, Bononiae 1658. in f.

187. Huic ex eodem ordine addantur: Michael Zanardi bergomas (n. 18. Jul. 1570, † 1642), qui in pluribus suae provinciae Lombardiae locis philosophiam et postea theologiam professus est. Praeter *commentaria in varios Aristotelis libros* (Coloniae 1622. in 4°.) reliquit *commentaria in universam 1. p. s. Thomae*, Venetiis 1620. in f.; *directorii theologorum ac confessorum ad summam fere omnium casuum conscientiae* (de sacramentis, de non mentiendo in singulari etc.) pp. 3, Cremonae 1612. et Venetiis 1614. t. 3 in 8°. — Joannes Paulus Nazarius Cremonae 1556. natus, vir ingenio promptus et acer, s. theologiae magister nominatissimus, quam variis in locis cum plausu et fructu docuit. Anno 1592. cum nuncio apostolico Bohemiam adivit, ibique in universitate pragensi studioque sui ordinis generali primarius regens institutus contra protestantium errores Ecclesiae catholicae dogmata sedisque apostolicae primatum et jura scripto et verbo propugnavit. In Italiam redux (1596.) a Clemente VIII. selectus est (1597.), qui in oppido Plurii in valle Clavennae cum ministris calvinianis publice congrederetur et missae sacrificium a Christo Domino institutum propugnaret, quod et praestitit 8-10. Martii[1]). Demum Bononiae, ubi ter regentis munere functus fuerat, annis et laboribus fractus, integro tamen judicio ad ultimam senectutem usus obiit 1645. vel 1646. a. aetatis 90. Edidit: *Commentaria et controversiae in 1. p. summae s. Thomae Aq.*, Bononiae 1620. (ed. 2.) t. 3 in f.; in 3. p. ib. 1625-27. t. 3 in f. (in qq. 1 — 17 — 34 — 59.); his adjecit *t. 2 opusculorum theologicorum*, (Bononiae 1631, 1632. in 4°.), inter quae praeter alia[2]) sunt: de scriptis d. Thomae Aq. dissertatio critica; commentarium 16 conti-

[1]) Acta habentur in t. 1. opusculorum.

[2]) Cf. Quetif, 2. 544 s.

nens regulas ad scientiae tam divinae quam humanae cognitionem assequendam aptissimas ex angelico doctore collectas et expositionibus illustratas. Aliud ejusdem opusculum, quod ib. 1633. in 4⁰. prodiit, est: *De ss. patrum et doctorum Ecclesiae auctoritate in doctrina theologica*, addita defensione apologetica pro patrum auctoritate Alphonsi (seu Ildephonsi) Baptistae in latinum idioma translata. — *In 3. p. summae theologiae doctoris angelici commentaria scholastica* Gregorii Cippulli capuani prodierunt Romae 1646. in f. — Joannes Thomas Gastaldi (Castaldi), Alassii in ditione genuensi natus, studio et ingenio inter aetatis suae theologos haud incelebre nomen sibi fecit. In capitulo generali sui ordinis Romae 1629. conclusiones publice cum plausu propugnavit, hinc magisterii lauream est consecutus atque in bononiensi gymnasio primarius theologiae constitutus lector. Deinde ab Innocentio X. ob praeclaras animi dotes, quas Romae sanctae universalis inquisitionis qualificator, ut ajunt, et consultor ostenderat, aprumiatensis (vernacule Brugneto) episcopus electus est († 1655). Scripsit: *De potestate angelica sive de potentia motrice ac mirandis operibus angelorum et daemonum disertatio* t. 3, Romae 1650 in f.; *commentaria in 1. p. summae angelici doctoris de angelis* a q. 50—64, Romae 1651. in f.

E *societate Jesu* s. Thomam interpretati sunt: Josephus Augustinus panormitanus, qui Romae philosophiam sexennio, theologiam Lugduni et Avenione aliquandiu, Panormi vero annis 13 docuit, vitamque innocentem sancto fine absolvit 29. Maj. 1643. Prodierunt ejus *commentarii in 1. p.* (qq. 1 — 14 — 27) t. 2 in f. Panormi 1639. et 1643. Saepissime vero[1]) (centies et ultra) propter insignem utilitatem

[1]) Cf. Backer 3, 3 s. Prodierat prius hic libellus sub nomine Decii Cyrilli typographi.

prodiit: *Brevis notitia eorum, quae scitu vel necessaria vel valde utilia sunt confessariis* in primo ingressu ad audiendas confessiones, ib. 1641. in 32⁰. — Marcus Antonius Palumbus de Ascanio neapolitanus philosophiam docuit annos 6, theologiam scholasticam a. 9, moralem a. 15 († 2. Apr. 1644). Duo ejus supersunt vol. *commentarii literae et doctrinae, quae in litera continetur, scholastici examinis in 1. p. angelici doctoris*, Neapoli 1631, 1645. in f. —

188. Alii in illustrando interpretandoque Scoto versati sunt [1]), iique omnes e s. Francisci familia, ita Hieronymus Gallus e Burgo Manero in dioecesi novariensi († 1644), qui reliquit t. 2 *in 3 l. Scoti*, in quorum 1. agit de ineffabili incarnationis mysterio, docteque commentatur textum doctoris subtilis adjiciens celebriores controversias scholasticas praesertim de visione beata, de lumine gloriae, de merito et satisfactione Christi; secundus continet materias de virtutibus et habitibus infusis, Mediolani 1645; Angelus Vulpes conventualis a Montepiloso urbe regni neapolitani haud ignobili, in cujus epitaphio legimus:

---

[1]) His adde Ambrosium Saxium O. S. Franc. bononiensem, cujus exstat *Catastrosis philosophica ac theologica sive peripateticae, scoticae atque universalis doctrinae explicatio*, in qua disputationes quam plurimae non minus studiosis perutiles quam provectis gratae expenduntur, variaeque controversiae passim conciliantur, praesertim circa quidditates, realitates, formalitates ac hujusmodi abstractiones, quae in scholis scotistarum pertractantur. Bononiae 1640. v. 2 in f. Alius hic est a Petro Saxio canonico arelatensi († 1637), cujus exstat (valde rarum) *Pontificium arelatense* seu historia primatum s. arelatensis ecclesiae, Aquis Sextiis 1629. in 4⁰. Ad illustrandam Henrici gandavensis, *doctoris solemnis* doctrinam *Henrici summae medullam* edidit Hieronymus Scarparius O. Serv. b. M. V. de quo plura cf. in Markel speculo virtutis et scientiae ord. serv. b. M. V. p. 153.

Vera humanis noscendis
Vulpes,
Verius divinis rimandis
Angelus,
Duodenario theologicorum
Voluminum exstructo monte
Usque quaque conspicuus.

Vir erat, teste Joanne a s. Antonio [1]), doctus et affabilis, assiduus in studiis, Neapoli, ubi suos theologiam docebat, omnibus carus, pluribus proficuus, qui totum quod studiis eripiebat tempus excipiendis confessionibus, invisendis infirmis, consolandis afflictis impertiebat. Scoti elucidandae doctrinae et in clariorem methodum reducendae totus erat intentus († 19 Martii 1647), prout testantur ejus opera, scil. *Summa s. Theologiae Scoti et commentaria in eandem*, quibus illius doctrina elucidatur, comprobatur, defenditur, Neapoli 1622—1645. v. 10 in f. Adversus ipsum scripsit Hyacinthus de Rugeriis O. Praed. *Defensorium doctrinae d. Thomae* (Neapoli 1655), quod hanc indecore nimis et petulanter impugnaverit. — Caspar Sghemma pariter conventualis, panormitanus († 24. Jul. 1657), vir sane eruditus composuit luculenta quaedam volumina, quibus nominis sui memoriam posteris reliquit [2]), inter alia: *Manuale scoticum juxta 4 ll. magistri sententiarum*, Panormi 1638. in 16^0.; *scotica opuscula de Deo uno et trino;* quoad Dei visionem, lumen gloriae, fruitionem, beatitudinem, praescientiam, Dei praedestinationem, ubi obiter meritum Christi, et immaculata Virginis conceptio, praeelectio, praeordinatio, ib. 1645. in 4^0.; 1652; *scoticum opusculum de scientia et voluntate Dei* in ordine ad ultimum finem, ib. 1651. in 4^0. — Matthaeus

[1]) In bibl. francisc. 1, 86.

[2]) Cf. Joan. a s. Antonio in bibl. francisc. 2, 11.

Ferchius conventualis, veglensis, vir solide et plane eruditus, stilo gravis et elegans, conversatione amabilis, publicus metaphysicae et sacrae theologiae professor in patavina universitate, multa scripsit, inter alia [1]: *Apologiae pro Joan. Duns Scoto doctore subtili ll. 3*, primum in Joan. Fridericum Matenesium; 2. in Abrahamum Bzovium; 3. in Paulum Jovium, Bononiae 1620. in 8⁰; *Vita ejusdem Scoti* ib. 1623. in 8⁰.; *discussiones scoticae* de commentariis metaphysicis et reportatis parisiensibus adscriptis Scoto, Patavii 1638; *Epitome in 4 ll. sent. Scoti*, Venetiis in 8⁰. etc.

Ex eadem seraphica familia mentione praeterea sunt digni: Gregorius de Licio (+ 1642) vir subtilis ingenii, qui t. 2 *de Trinitate* scripsit [2]; Franciscus Antonius Blondus a s. Severino conventualis, episcopus primum capritanus, dein ortonensis (+ 1644), cujus exstant *disputationes scoticae*, in quibus divinae praedestinationis et reprobationis mysterium juxta doctrinam Scoti elucidatur, Bononiae 1625; *de censuris et irregularitate*, Romae 1636. in 4⁰.; Joannes Maria Zamora O. Cap. utinensis, qui cum sanctimoniae fama decessit Veronae 1649. Plures reliquit tractatus, aliquos *de Deo uno et trino*, in quibus componit controversias omnes inter divum Thomam, s. Bonaventuram et Scotum. Prodierunt collecti Venetiis 1626. in f.; *de eminentissima Deiparae V. Mariae perfectione ll. 3*, Venetiis 1629. in f.; secundae editioni alios 4 ll. adjecit, in quibus ejus vitam prosequitur; *de originali V. Mariae innocentia* et ab originalis peccati macula immunitate et exemptione e s. Scripturae testimoniis; *de vera et germana ss. patrum priscorumque doctorum de sancta et immaculata conceptione mente et sententia* ex eorum lucubrationibus et monumentis;

---

[1]) Ibid. 2, 343.

[2]) Cf. Joan. a s. Antonio l. c. 2, 27.

de vera itidem s. Thomae Aq. de eadem conceptione mente et sententia; de facilitate et decentia ac necessitate dirimendae terminandaequae controversiae de s. et immaculata conceptione a communi et universali peccati lege; *de perfecta et absoluta Deiparae V. immunitate ac exemptione a communi lege peccati.* — Clemens Brancasius de Carovinea, qui praeter *commentaria literalia et moralia in Evangelium s. Matthaei*, Lugduni 1656. (secundum Du Pin) scripsit quoque *de Deo uno et trino*, ubi Scoti mens aperitur, Neapoli 1638, opus sat rarum; *de angelis*, ib. 1646. — Modestus Gavatius O. Min. Conv. ferrariensis, cujus laudat Waddingus l. *de macula peccati permanentis personalis et originalis*, Bononiae 1642. in 4⁰.; *de ss. eucharistiae sacramento ad mentem Scoti*, Romae 1656. in f.

His addantur Julius Caesar Recupito S. J. neapolitanus, qui philosophiam docuit sexennio, ethicam biennio, theologiam decennio († 8. Aug. 1647). Praeter alia [1]) edidit tractatum *de Deo uno*, Romae 1636. t. 1. in f., Neapoli 1642. t. 2.; Bernardinus Mazziotta S. J. capuanus (1587-1656) octennio philosophiae, decennio theologiae scholasticae, dein moralis professor, cujus supersunt *selectarum quaestionum* t. 1., in quo praecipua quaedam fusius agitantur et juxta mentem s. doctoris definiuntur, de quibus hac tempestate acrior est in academiis philosophicis controversia [2]), Neapoli

---

[1]) Cf. Backer 2, 511 s.

[2]) De una harum qq. fuse disputavit Joannes Bapt. Rossi S. J. patria monteregalensis in Subalpinis, qui diu philosophiam et theologiam scholasticam docuit; annis 18 munere censoris librorum in societate Jesu edendorum magna assiduitate, diligentia et commendatione functus est, ac demum octogenario major decessit 6. Jun. 1656. Disputationis titulus est: *Distinctiones ex commentariis s. Bonaventurae in 4 ll. sententiarum collectae et disputationes de potentia obedientiali creatu-*

1651. in f.; t. 2., in quo ea fusius exagitantur et juxta s. doctoris mentem definiuntur, de quibus in theologicis academiis cum de Deo uno agitur major est concertatio, ib. 1658. in f. — *De divina essentia* t. 2 disputavit (Genuae 1654.) Andreas a s. Thoma O. S. Aug. genuensis [1]). Caesar Joannes Baptista Comitinus S. J. romanus *selectas de fide controversias* Parisiis 1665. in 8⁰. publicavit, quaedam etiam Gherardius Baldi Gherardesca O. Serv. b. M. V. (1660) suo tempore theologi *eminentis* nomine salutatus. Piissimus Vincentius Fassarus S. J. panormitanus (n. 1599, † 29. Julii 1663.) l. reliquit: *Immaculata Deiparae conceptio theologicae commissa trutinae* ad dignoscendam et firmandam certitudinem ejus, lucubratio opuscula varia complectens; praemissa trutina brevior et subjuncta appendix de bulla novissima Alexandri VII., Lugduni 1666. in f.

189. E *gallis* prae ceteris commemorandus est Nicolaus Ysambertus aurelianensis (1569—1642) insigne Sorbonae decus, et theologiae professor (1617), cujus quidem fata minus nobis sunt comperta, eo magis tamen innotuit ejus doctrina *commentario in S. Thomae summam* Parisiis 1639. v. 6 in f. — Claudius Tiphanus S. J., parisiensis, qui pluribus annis philosophiam et theologiam docuit atque mussipontanae academiae fuit cancellarius († 27. Dec. 1641)

---

rarum erga Creatorem ad earum normam directae, Lutetiae Parisiorum 1646. in f.; Romae 1652.

[1]) Scripsit etiam *de praedestinatione hominis*, Genuae 1654; *de mortuorum suffragiis et animabus in purgatorio*, ib. 1636. Ex eadem familia erat etiam Angelus Vancius (Vantius), qui aliorum theologorum (ut Gerardi Senensis, Aegidii Columnae, Gregorii ariminensis, Petri aragonensis etc.) scripta edidit. Cf. Ossinger, bibl. august. p. 912 s.

insignem plane reliquit *declarationem ac defensionem scholasticam doctrinae ss. patrum doctorisque angelici de hypostasi et persona* ad augustissimae ss. Trinitatis et stupendae incarnationis mysteria illustranda. Mussiponti 1634. in 4⁰. Magna cum laude hujus libri mentionem faciunt Thomassini [1]) et Petavius [2]), quibus Tiphanus est theologus sane doctus, praestantissimus, non sine honorifica mentione nominandus. In l. *de ordine, seu de priori et posteriori*, Rhemis 1640. disputat de praedestinatione speculative magis quam secundum patrum doctrinam, quamvis horum testimonia non prorsus negligat. — Tribus tomis in f. disserit *de spiritibus creatis* (angelis, animabus et daemonibus, Parisiis 1641.) Claudius le Petit O. S. Franc., doctor parisiensis; ejus sodalis Martinus Meurisse royensis, doctor et professor parisiensis, demum episcopus medaurensis et suffraganeus metensis († 1644) reliquit inter alia [3]) haec opera: *De sacros. et admirabili Eucharistiae sacramento* [4]), in quo doctoris subtilis et aliorum franciscanae familiae opiniones explicantur et defenduntur, Parisiis 1628. in 8⁰. Idem forte est hic liber cum illo, cui titulus: *Apologie de l'adoration et élévation de l'hostie*, Parisiis 1620, in 8⁰.; *de virtutibus cardinalibus*, ib. 1635; *de Trinitate* 1631. in 8⁰.; *historia episcoporum metensium* (gallice) Divodurii 1634. — Georgius Rhodes [5]) S. J.

---

1) De Incarn. l. 3. c. 21.

2) De Incarn. l. 3. c. 16. n. 1; l. 5. c. 5. n. 3.

3) Cf. Joan. a s. Antonio bibl. franc. 2, 337; biogr. univ. 28, 487.

4) Fuse atque subtiliter de eucharistia tractavit Raphael de Clayes O. Cap. in op. *Sublimes et profundas theologicas ac morales veritates de augustissimo Eucharistiae sacramento* super quatuor transcendentia entis, unitatis, veritatis, et bonitatis, quae in sublimi hoc mysterio elucescunt, Rothomagi 1649. t. 4 in 4⁰; Abrincüs 1653.

5) Hujus probabiliter frater fuit Alexander Rhodes S. J. pariter

avenionensis, qui sexennium philosophiam et 13 annos theologiam docuit († 17. Maj. 1661), praeter *philosophiam peripateticam* (Lugduni 1671. in f.) magnam theologiae universae partem tractavit in suis *disputationibus theologiae scholasticae*, in quibus Deus, angelus, homo sex tractatibus explicantur ad primam et utramque secundam p. summae theologicae s. Thomae, t. 1. Lugduni 1661; *t. 2. disputationum*, in quibus Christus, Deipara, sacramenta tr. 6 explicantur ad 3. p. summae theol. s. Thomae, ib. in f. 1661; 1676. — Integrum cursum theologicum confecit Bonaventura Lingoniensis O. Cap., vir doctus ac perspicacioris intellectus subtilitate pollens, qui theologicas disciplinas per plures annos in sua provincia secundum s. Bonaventurae mentem felicissime exposuit. Operis titulus est: *Bonaventura Bonaventurae*, scil. *Bonaventura et Thomas* sive summa theologica ex omnibus fere ss. Thomae et Bonaventurae placitis concinnata, inter quos si aliquando videatur esse dissensio, aut benigna explicatione componitur aut problematica disputatione ventilatur, difficultatesque omnes in scholis ut plurimum agitari solitae de mente illorum sanctorum resolvuntur, Lugduni 1653, 1655. v. 3 in f. Alium *cursum theologicum* elaboravit Joannes Lalemandet O. Minim. s. Franc. de Paula, bisontinus, aliquandiu Viennae theologiae professor († 10. Nov. 1647.), in quo discussis hinc inde thomistarum et scotistarum praecipuis fundamentis decisiva sententia pronunciatur, Lugduni 1656. in f.; scripsit quoque *decisiones philosophicas* 3 pp. Monachii 1645, 1646, quae recusae fuere sub titulo *cursus philosophicus* complectens lateque discutiens controversias omnes a logicis metaphysicisque agitari solitas, praesertim quae thomisticae, scoticae et nominalium scholis

avenionensis, celeber missionarius in Concincina († 1660), cujus scripta, quae ad suas referuntur missiones, cf. apud Backer 1, 622.

sudorem cient, Lugduni 1656. in f. — Joannes Martinonus S. J., gente arvernus, patria brivatensis, theologiae magister, quam totis 20 annis in collegio burdigalensi professus est, suo tempore fuit celeber. Sed non minus virtute, quam doctrina excelluit. Fuit enim rigidae paupertatis, obedientiae exactae, demissionis animi singularis et officiosissimae erga omnes caritatis. Neminem unquam visus est compellare asperius, operamque dabat assiduam audiendis pauperum confessionibus. Cum elaboratissimas de controversia celeberrima quaestiones misisset alio illaeque casu intercidissent, aequissimo id tulit animo dicendo, unam salutem aeternam sibi cordi esse, ceterorum omnium jacturam se flocci facere. Studiis usque eo institit, ut oculorum lumen pene amiserit ac demum erudito labori immortuus sit Burdegalae 5. Febr. 1662. *Theologiam universam* 5 t. pertractavit, clare, breviter et accurate, relatis optima fide nec minori solertia discussis doctorum sententiis. Priori t. disputat de Deo et angelis, Burdegalae 1644. in f.; 2. de fine ultimo seu beatitudine, de actibus humanis, de peccatis et legibus et de gratia (opus posthumum) ib. 1663; 3. p. 1. de fide, spe et charitate (opus posthumum), Augustoriti Pictonum 1663; p. 2. de justitia et jure et reliquis virtutibus moralibus (opus posthumum), ib. 1663; 4. de incarnatione et sacramentis, Burdegalae 1645; 5. de poenitentia et reliquis sacramentis deque censuris ecclesiasticis, ib. 1646. Vulgavit quoque sub nomine anagrammatico Antonii Moraines opus utilissimum communique eruditorum approbatione et nonnullis praesulum elogiis ornatum: *Anti-Jansenius* h. e. *selectae disputationes de haeresi pelagiana, semipelagiana deque variis statibus humanae naturae et de gratia Christi Salvatoris* [1]), in quibus vera de illis doctrina proponitur et Corn. Jansenii ipren-

[1]) Cum hic auctor contendat, in pluribus Augustinum excessisse,

sis falsa dogmata refutantur, Lutetiae Parisiorum 1652. in f. Secundam auctamque parans editionem mortuus est. Guilelmus Gibieuf congr. Orat., bituricensis, doctor sorbonicus vir eminentis pietatis, quem card. Berulle maximi faciebat suumque saepe Oratorii constituit vicarium († 6. Jun. 1650), scripsit [1]) *de libertate Dei et creaturae*, Parisiis 1630. in 4°., quem librum acerrime impugnarunt Raynaudus (cf. n. 195) et Annatus, quod Jansenii errores illis sapere videretur [2]). Sincere tamen auctor doctrinam catholicam amavit, hinc damnatis Jansenii erroribus per romanum pontificem eorum partes reliquit, qui ejusmodi errores tuebantur.

190. Neque *belgis* deest *magni nominis theologus* [3]) scholae Franciscus Silvius (du Bois, Sylvius). Natus est Braniae Comitis (Braine-le-Comte) in Hannonia 1581, satisque mature totum se studio dedit. Philosophiae primum in collegio regis, scholasticae dein theologiae docendae provinciam in academia duacena a. 1610. suscepit totosque 30 annos tenuit, ac post Estium academiam illam vere illustravit. Egit vicecancellarium universitatis, canonicum s. Amati a. 1618. et decanum 1622, obiit vero 27. Febr. a. 1649. Vir erat mitissimae indolis, insigniter pius atque Ecclesiae catholicae sincerissime addictus, ut patet ex sua protestatione

---

seu ut loquitur Bonaventura in 2. d. 33. a. 3. q. 1. ad 1: *plus* dixisse et *minus* voluisse intelligi, pluribus eum impugnat Norisius in vindiciis August. c. 3. § 2 ss.

[1]) Alia ejus opera ascetica cf. in Biogr. univ. 17, 326; inter haec laudatur: *La vie et les grandeurs de la très-sainte Vierge*, Parisiis 1637. in 8°. v. 2. Cf. Feller 2, 108.

[2]) Cf. Habert, theol. patrum graec. l. 2. c. 1. §. 5.

[3]) Ita vocatur a Benedicto XIV. in constitut. ad Antonium oscensem a. 1746., et in ep. quae habetur in contin. hist. eccl. Fleurii l. 245. § 9; a Perrone dicitur (Praelect. v. 6. n. 543) praestantissimus theologus.

commentario in Thomam praefixa, quae hisce verbis est concepta: „Protestor hodie, quod in fide ac unitate s. matris Ecclesiae romanae vivere ac mori cupio, quodque actiones et studia mea in Dei gloriam, in Ecclesiae utilitatem, in meam et proximorum salutem ordinare velim, et quod s. Scripturam nunquam nisi juxta unanimem consensum patrum accipiam et interpretabor. Quaecunque etiam sive ad s. Thomae summam theologicam sive in disputationibus, lectionibus aliisve exercitiis, sive quocunque loco vel tempore sum dicturus, scripturus, docturus; dicam, scribam et docebo juxta eundem unanimem consensum patrum. Quod si (ut humanum est labi) aliquid fortassis aliter me dicere, scribere, docere contingat, ex nunc habeo pro non dicto. Ita me Deus amet." Hanc vero protestationem singulis diebus lectionibus publicis praemisit adjectis verbis: „Spiritus s. gratia illuminet sensus et corda nostra. Custodi hanc voluntatem Domine Deus." Varia pluribus in locis, Duaci praesertim et Braniae fundavit officia et beneficia, quibus et cultus divinus augeretur et tenuioris fortunae adolescentulis pie subveniretur. Nunquam studio seu lectioni sacrae se dedit, nisi fusa prius hac ferventissima humillimaque oratione: „Domine iste vilissimus servus tuus et omni bono indignus vult ingredi ad videndum thesauros tuos; placeat tibi, ut ipsum indignissimum introducas, et des illi in sancta lectione tantum te diligere, quantum te cognoscere, quia nolo te cognoscere, nisi ut te diligam, Domine Deus Creator meus." Ore, oculis, incessu, conversatione, eloquio ceterorumque corporis motuum admirabili modestia castitatem non tantum praeferebat, sed etiam aliis cum ipso conversantibus inspirabat. Et qui noverat castitatis lilium tutius inter spinas crescere et conservari, isti conservandae virtuti deliciarum inimicae abstinentiam adhibebat, cilicium et jugem corporis castigationem. Nulla

re unquam turbatus est, nunquam ira aliqua plus justo commotus, nunquam impatientia victus, sed cunctis fortior adversis inter adversantium casuum vehementissimos turbines semper stetit immotus, tranquillus, serenus, quietus. Quam animi mansuetudinem et tranquillitatem in omnibus scriptis suis reliquit testatam, in quibus non raro occasionem nactus vim vi repellendi, ea tamen moderatione usus est, ut lacessitus etiam et graviter offensus nunquam livorem livore depulerit aut injuriam injuria refutarit, sed blande, suaviter et humane sibi adversantibus respondit, tanto magis sollicitus, ne quemquam ipse offenderet, cujus opinionem impugnare cogeretur [1]). Opera ejus prodierunt 6 v. in f. Antverpiae 1698; Parisiis 1714; Venetiis 1726. Priora 4 complectuntur ejus *commentarios in summam s. Thomae*, quos „compluribus hinc inde flagitantibus, imo ad importunitatem usque perurgentibus" demum publicae luci dedit, et qui deinde saepe prodierunt, Duaci 1628—1635; 1649—1662; Antverpiae 1684. (ed. 4.); t. 5. complectitur plura *opuscula* [2]), scil. de primo motore (Duaci 1609. in 4°.), de statu hominis post peccatum (ib. 1614, 1616, 1624.), orationes theologicas 27 (ib. 1621. in 8°); orationem apologeticam pro s. Thoma (1624.) et alteram de ss. Trinitatis festo solemniter celebrando (1633); controversias fidei breves quidem sed doctas, solidas et modestas (1638.); resolutiones varias, quas dedit ab a. 1612—1644. ad casus sibi propositos. Admodum enim versatus erat in theologia morali, hinc s. Alphonsus illum auctoribus *classicis* annumerat, a Gury vero dicitur: „Probabilista moderatus. Ingenio, soliditate clarissimus.

---

[1]) Ita in ejus vita op. t. 5. praefixa. Cf. etiam Foppens biblioth. belg. p. 1. p. 309 ss.

[2]) Editor tamen praetermisit ea, quae scripsit Silvius adversus novitates jansenianas. Cf. Feller 2, 119.

Magna pollet auctoritate inter theologos." Prodierant autem jam ex parte Duaci 1638. in 4⁰. Tomus 6. continet *commentarium in Genesim, Exodum, Leviticum et Numeros* (usque ad c. 34. cui immortuus est). De eo ait Calmet: „Brevis licet, doctus est tamen, perspicuus, fecundus; novit enim literalem sensum miscere spirituali, addito mystico et morali ex ss. patribus deductis". Prodierunt haec duo posteriora volumina cura P. d'Elbecque, qui posthuma ejus opera vulgavit Antverpiae 1678; commentarius tamen in Genesim et Exodum jam impressus erat Duaci 1639, 1649. Ediderat quoque Silvius *D. Thomae Aq. opuscula* e mss. codd. emendata, ib. 1609. v. 2 in 8⁰.; *instructiones pastorum s. Caroli Borromaei* ad belgicarum ecclesiarum usum accommodatas, ib. 1616, 1624. in 8⁰.; *enchiridion P. Binsfeldii* notationibus auctum et illustratum, 1622, 1625, 1630. in 8⁰.; *summam conciliorum Barth. Carranzae* additionibus illustratam, 1639. in 8⁰. — Praeter Silvium e Belgio prodierunt: Joannes Polman ecclesiae cathedralis cameracensis canonicus theologalis († 1649), qui theologiae tironibus utilissimum composuit *breviarium theologicum*, saepius recusum, ut Lovanii 1729. in 8⁰., in quo omnes notiones et axiomata, quae in universa theologia occurrunt, nitide et distincte exponit; Ludovicus Bertrandus Loth O. Praed. audomaropolitanus variorum auctorum libros Duaci evulgari curavit suisque observationibus illustravit, ut *Did. Alvari tranensis archiepiscopi de concordia liberi arbitrii cum gratia* 1635. in 8⁰.; *opuscula tripartita Franc. de Arauxo O. Pr.* 1633; *directorium conscientiae F. Joan. de la Cruz* 1632; *Guil. Pepin in universam Genesim expositio absolutissima*, 1634. in 4⁰. Labore autem proprio evulgavit *Resolutiones theologicas illustrium difficultatum contingentium in Belgio* in 24 tractatus per qq. et articulos divisas, ib. 1653.

Plura tamen sunt in hoc libro, quae lima egent [1]. — Franciscus Hyacinthus Choquetius O. Praed. insulensis, qui in Hispania egregios magistros nactus ut Bannez, Petrum de Ledesma et Petrum de Herrera' theologiae lectores salmanticenses, adeo sub illorum disciplina profecit, ut in patriam redux Lovanii continuo philosophiam apud sodales, deinde et theologiam cum plausu docuerit. In comitiis ordinis generalibus habitis Lutetiae (1591.) conclusiones publice defendit. Vitam docendo pene insumpsit omnem Lovanii, Duaci, Antverpiae († 6. Febr. 1645, secundum alios 28. Jul. 1646). Teste Guilelmo Seguier [2] vir fuit ingenio subtilis, judicio profundus, doctrina praepollens, disciplinis humanioribus egregie excultus miraque conceptus suos exprimendi gratia praeditus. Praeter alia [3] reliquit: *De origine gratiae sanctificantis* t. 1., in quo de ejus natura, causis efficientibus, subjecto; cui accessit *de mixtione aquae in calice eucharistico ejusque in Christi sanguinem conversione* opusculum theologicum (Duaci 1628. in 4⁰). T. posterior non prodiit. *De confessione per literas seu internuncium dissertatio theologica*, cui alteram adjunxit Francisci de Avila, ib. 1623. in 8⁰.; 1628. — *Clavem regiam ad 1. p. summae d. Thomae* (Duaci 1650. in 4⁰.) composuit ejus sodalis Franciscus Vermeil duacensis, doctrinae thomisticae sectator ac vindex acerrimus, philosophiae tum etiam theologiae Pictavii et Duaci professor inter suos haud ignobilis († 4. Febr. 1657. a. aetatis c. 60.). Michael Paludanus O. S. Aug. [4] gandavensis, s. theo-

---

[1]) Cf. Foppens 2, 826; Quetif 2, 571.

[2]) In laurea belg. p. 137.

[3]) Cf. Quetif 2, 543; Foppens biblioth. belgicae p. 1. p, 497.

[4]) Guilelmus Tasselon ejusdem ordinis, quem multum laudat Ossinger in bibl. aug. p. 889, s. theologiae doctor lovaniensis († 4. Nov.

logiae doctor lovaniensis, regens facultatis theologicae et ejusdem professor, ac missionis hollandicae praefectus apostolicus, cujus exstant *Commentaria in 1, 2.* de beatitudine usque ad q. 6., Lovanii 1664. in f. (opus posthumum); *s. et theologica chronologia et concordantia temporum regum Juda et Israel*, ib. 1628. in 4⁰.; *Veritas bullae Urbanianae demonstrata in eo, quod asserit in Augustino Jansenii multas e propositionibus a Pio V. et Gregorio XIII. damnatis contineri* [1]), Namurci 1650. in 4⁰. cum appendice seu *notis ad Aurelii Aviti Molinomachiam* verius Urbanomachiam. Haec appendix est contra Joannem Sinnichium doctorem lovaniensem († 17. Apr. 1652. a. aetatis 59.) — Antonius Ruteau O. Minim. hanno-montensis, vir exacte et curiose doctus atque in historia, praesertim ecclesiastica patriaque admodum versatus [2]). Ejus sunt: *Commentariorum ac disputationum in 1. p. d. Thomae* t. primus, de Deo uno, 1653. in f.; t. secundo immortuus est auctor († 9. Jul. 1657.); *de fructu et applicatione sacrificii missae et suffragiorum ll. 3*, Antverpiae 1634. in 4⁰. Beatae Virginis laudes celebrat Martinus Philippus Convelt S. J.

1649) edidit *theologiam augustinianam*, seu conclusiones theologicas de Deo uno et trino, de angelis et primo homine, Lovanii 1643. in 4⁰.: *conclusiones e theologia universa*, ib. 1646. Henricus vandem Leemputte silvaducensis (1588—1657) propter linguarum peritiam nonnunquam a Jansonio ad graeci et praesertim hebraici textus reconditam energiam eruendam consultus, diu scholasticae et moralis tum Mechliniae tum Silvaeducis professor, archidiaconus et vicarius capitularis silvaducensis reliquit *theses theologicas de tribus sacramentis characterem imprimentibus*, Silvaeducis 1624. in 4. cf. Foppens 1, 455.

[1]) Hujus l. forte nonnisi altera est editio: *Apologia pro bulla Urbani VIII. in eminenti*, Lovanii 1651, cujus meminit Ossinger in bibl. augustiniana p. 652. cf. Foppens 2, 895.

[2]) Ita Foppens biblioth. belgicae p. 1. p. 87.

trajectensis, operarius indefessus († 29. Apr. 1658.) in spisso opere ascetis et concionatoribus in primis utili, quod inscripsit: *Theatrum excellentiarum ss. Deiparae ex consociatione excellentiarum sui Filii*, Antverpiae 1655. in f.

191. E *germanis* [1]) Gregorius Scherius O. S. Franc. lyciensis scripsit *disputationes et quaestiones de Deo trino et uno* ad mentem subtilis doctoris, Lycii 1646. in 4⁰; Mathias Hauzeur ejusdem ord. herviensis e ducatu limburgensi, concionator insignis ac strenuus doctrinae catholicae adversus protestantes propugnator [2]), plurium exstitit auctor, ut *Praejudicia b. Augustini pro vera Christi Ecclesia*, Leodii; *anatomia totius augustissimae doctrinae b. Augustini ep.*, t. 1. complectens difficultates philosophicas, biblicas, dogmaticas, scholasticas, mysticas et morales, ib. 1643. in f.; t. 2. complectens praecipue dogmaticas difficultates collatas ac conciliatas tam inter se quam cum s. concilio tridentino et censuris pontificiis, Augustae Eburonum 1645. in f.; *Collatio totius theologiae inter majores* (O. S. Franc.) *Alexandrum hal. patriarcham theologorum, doctorem irrefragabilem, s. Bonaventuram, Joannem Duns Scotum* ad mentem s. Augustini sub magisterio Christi interiore per gratiam, exteriore per Ecclesiam t. 2 in f. 1646, 1652. cum variis appendicibus, inter quas etiam conciliationes inter

---

[1]) Hermann Gnadt S. J. theologiae professor in universitate herbipolensi reliquit *asserta theologica de virtutibus theologicis fide, spe et charitate*, Herbipoli 1652. in f. Eodem tempore in hac universitate floruit Wolfgang Biber S. J.; Bambergae vero Valentinus Koerner S. J. († 1656); quibus adde Wolfgangum Speth S. J. bambergensem († 20. Jan. 1660), cujus primitiae seu de Deo et angelis prodierunt, Bambergae 1648. in f.

[2]) Cf. splendidum encomium ei a provincia Recollectorum flandrobelgica tributum, dum a. 1674. octogenario major eandem administraret n biblioth. belg. auctore Foppens 2, 874; Du Pin 17, 185.

Halensem, Bonaventuram et Scotum cum s. Augustino. — In commodum studiosorum theologiae scholasticae edidit Joannes Tytz canonicus coloniensis et rector magnificus academiae (1648): *Lexicon theologicum*, quo tamquam clave fores theologiae aperiuntur primum a Joanne Altenstaig mendelhaimensi s. theologiae doctore editum, subin magna ex parte ad mentem d. Thomae accommodatum, auctum et in meliorem ordinem redactum, Coloniae 1619. in 4°. — Mentione hic dignus videtur etiam Joannes Eusebius Nieremberg S. J. natus quidem Matriti sed patre tirolensi et matre bavara (1590, † 7. Apr. 1658.). Magnam nominis celebritatem promeruit innumeris libris [1]) asceticis in primis, qui diu magni fiebant avideque legebantur; huc tamen referri possunt: *Del aprecio y estima de la divina gracia* [2]), cujus summam germanice exhibuit sed retractatam cl. Scheeben in l. cui titulus: *Die Herrlichkeiten der göttlichen Gnade*, Friburgi 1862, 1864. Utilissimus est hic l. non solum pietatis sed et theologiae studiosis pro comparanda genuina sublimique divinae gratiae notione; *de origine s. Scripturae ll. 12*, in quibus multa Scripturae loca explanantur et antiquitates ex sacra profanaque eruditione eruuntur, Lugduni 1641. in f.; *de perpetuo objecto festi immaculatae conceptionis V.*, Valentiae 1653. in 4°.; accedunt de doctrina circa immaculatam conceptionem epistola, de gratia Deiparae debita in conceptione sua ep., de controversia virgineae conceptionis decidenda ep.; exceptiones concilii tridentini pro omnimoda puritate Virginis expensae; dissertationes epistolicae de immaculata conceptione Deiparae, Antverpiae 1655. in 8;

---

[1]) Cf. Backer 3, 524 ss.

[2]) Reperitur inter opera ascetica hispanice conscripta, quae collecta prodierunt Hispali v. 3 in f. 1686. t. 1. p. 218—481. Seorsim prodierat Caesaraugustae 1640. in 4°. aliasque in linguas versum fuit.

theoria compendiosa de solida veritate conceptae Deiparae absque labe originali ex canonicis atque orthodoxis fundamentis. Jam ejusdem sacrosyllabus de explicata ab Ecclesia et patribus Scriptura pro immaculata conceptione, Valentiae 1656. in 8⁰.; *de sanctitate instituti festi certa et necessaria ad cultum ecclesiasticum*, singillatim in festo immaculatae conceptionis praecepto a summis pontificibus, ib. 1657. in 8⁰.; haec simul et alia collecta prodiere sub titulo: *Opera parthenica de supereximia et omnimoda puritate Matris Dei*, Lugduni 1659. iñ f. — Carolus Jacobus O. S. Bened. e monasterio andecensi philosophiam docuit Salisburgi, dein theologiam (1627), controversias fidei (1648); vicerectorem egit 1638; procancellarium ad a. 1658. usque (✝ 1661.). Secundum historiam universitatis salisburgensis [1]) reliquit: *de gratia divina* 1630. in 4⁰.; *theoremata ex universa doctoris angelici summa* 1630, 1642. in 4⁰.; *Verbum Dei incarnatum* 1642. in 4⁰; *actus humani*, 1643. in 4⁰.; *de Deo uno et trino* 1644. in 4⁰.; *triga virtutum theologicarum* 1648. in 4⁰.; *de jure et justitia* 1650. in 4⁰.

192. Plures theologi scholae erant natione *hiberni*, e quibus Joannes Poncius O. S. Franc. corcagiensis, in romano collegio s. Isidori primarius professor (✝ 1660.) praeter integrum *philosophiae cursum* ad mentem Scoti in 3 pp. divisum (Romae 1643. in 4⁰., Parisiis 1648. et 1656., auctum et correctum Lugduni 1672) cum *appendice apologetica* (Romae 1645. in 4⁰.) conscripsit quoque *cursum theologicum ad mentem Scoti*, Parisiis 1652, Lugduni 1671. in f. (rarum); *judicium doctrinae ss. Augustini et Thomae*, Parisiis 1657. in 8⁰.; *Scotus Hiberniae restitutus*, ib. 1660. in 8.⁰; *commentarios theologicos*, in quibus subtilis doctoris qq.

[1]) L. 2. c. 7. n. 257.

in ll. sententiarum elucidantur et illustrantur, ib. 1661. v. 5 in f. (opus rarissimum). *Supplementa* ejusdem Poncii *ad plures qq. ejusdem doctoris subtilis* habes apud novam operum Scoti editionem, quam curavit Lucas Wadingus ord. Min. natione pariter hibernus, patria waterfordensis († 16. Nov. 1657. a. aetatis 70), vir religiosissima pietate ac doctrina conspicuus, cujus consilio et opera non semel usus est Innocentius X.[1]). Pluribus in congregationibus romanis erat consultor[2]), theologiae professor et collegii hibernorum s. Isidori opera sua erecti in Urbe praeses, sed inde in primis nominatissimus[3]), quod *trium ordinum s. Francisci annales* texuerit[4]). *Scoti opera* complexus est t. in f. 26, quibus addidit doctoris subtilis *vitam* praeter praeliminaria, suas aliorumque notas et censuras ad singulos ll., Lugduni 1639. Alia ejusdem opera sunt: *Legatio Philippi III. et IV.* Hispaniarum regum ad Paulum V., Gre-

[1]) Ut ipse pontifex testatur in lit. ad concilium catholicorum Hiberniae. Plura de ejus vita et meritis cf. apud Franciscum Haroldum, Wadingi fidelem epitomatorem t. 1. epitomes suae.

[2]) Adhibitus quoque fuit congregationi, cui examinanda tradita erat Jansenii doctrina. Initio quidem huic favebat, sed lata condemnationis sententia toto ex corde judicio sedis apostolicae se subjecit. Cf. Feller 2, 562.

[3]) Cf. Bona in notitia auctorum, Nic. Antonius in bibl. hisp. n.

[4]) Horum annalium prodierant t. 7 in f. Lugduni 1625—1648, qui pertingunt ad a. 1500.; t. 8. prodiit Romae 1645. Illos iterum edidit atque continuavit J. M. Fonseca Romae 1731. ss., alia 4 v. adjecit (Romae 1844—1860.) P. Stanislaus Melchiori de Cerreto, adeo ut numerentur 24 v. in f., quibus continentur annales usque ad a. 1611. Opus est rarum, quamvis subinde major desideretur critices usus. Hujus velut supplementum est alterum Wadingi opus scil. *Bibliotheca seu catalogus scriptorum ord. Minorum*, Romae 1650. in f. Annales in compendium redegerunt Franciscus Harold strict. obs. v. 2 in f., Romae 1662., et Castel O. Min. v. 4 in f.

gorium XV. et Urbanum VIII. *pro definienda controversia conceptionis b. V. Mariae*, Lovanii 1624, Antverpiae 1641; l. in quo fuse ostendit *immaculatae conceptioni bb. V. non adversari ejus mortem corporalem*, Romae 1655. in 8⁰.; *de Virginis baptismo*, ib. in 8⁰.; *de redemptione Deiparae semper Virginis*, ib. 1656. in 8⁰; *commentaria ad vitam et opuscula s. Anselmi episcopi lucensis*, Romae 1657. in 4⁰.; *opuscula s. Francisci* cum commentariis, Antverpiae 1623. in 4⁰., *Angeli del Pas commentaria inl Marcum*, Romae 1623. in f., *in Lucae evangelium* v. 2 in f. ib. 1625, 1628. Wadingi [1]) socius gratissimus et amicus optimus fuit Antonius Hyquaeus O. S. Franc. tuomonensis, s. theologiae Coloniae, Lovanii ac demum Romae in collegio s. Isidori diuturnus professor († 26. Jun. 1641), vir eodem teste doctissimus et omni eruditionis genere ornatissimus, qui publici juris fecit: *commentaria in 4. l. sententiarum* v. 3 in f. Lugduni 1639. Eodem in collegio s. Isidori claruit quartus sodalis Franciscus Bermingham a Galvia, cujus exstat *summa scotica s. theologiae* de Deo uno et trino juxta angelici doctoris methodum et subtilis doctoris mentem, Romae 1656. in f. — Joannes Baptista Hacquet O. Praed. fiderdensis s. theologiae magister, quam laudatissime Mediolani, Neapoli et Romae docuit, publici juris fecit *controversorium theologicum* complectens omnes tractatus totius 1. 2. p. doctoris angelici, Romae 1654. in f. — Plurima [2])

[1]) Lucae frater vel cognatus videtur fuisse Petrus Wading S. J. waterfordiensis (n. 1580, † 13. Sept. 1644), qui philosophiam sexennio, theologiam partim Lovanii, partim Pragae a. 16 docuit et cancellarius Pragae a. 13 studiis praefuit; primus quoque in universitate graecensi ss. canones explicuit. Praeter alia (cf. Backer 2, 677) edidit tractatum *de incarnatione*, Antverpiae 1636. in 4⁰.; *de contractibus in genere et in specie*, Graecii 1644. in 4⁰.

[2]) Ut de resurrectione mortuorum, de praedestinatione, praescientia,

tractavit, quae collecta prodierunt Viennae 1641. in 4°., Patritius Raw O. S. Aug., in universitate viennensi theologiae moralis professor et a. 1642. facultatis theologicae decanus († 1646).

II. Theologia positiva et polemica.

193. Omnium theologorum, qui hac in periodo recensendi sunt, gloriam unus obscuravit Dionysius Petavius, aquilae in morem alios praetervolans multumque post se relinquens. Natus est Dionysius Petavius (Petau, Paetus, ut se ipsum initio latine appellabat) Aureliani 21. Aug. 1583, patre Hieronymo, e familia virorum doctorum feraci [1]). A prima juventute jam mire erat studiis deditus, ut dies integros in evolvendis libris transigeret, adeoque excellentis erat ingenii, ut decennis carmina graeca componeret, graece disputaret annos natus 17; graecam enim linguam callebat prae latina [2]) et vernacula. Non otium, non ludos ceterorum more quaerebat sed secessum, ut se totum in studia abderet, nec quidquam in severioribus disciplinis reconditum, quod ille non penetraret. Hoc unum fuit, si quando studia intermitteret,

---

de paradiso, purgatorio, inferno: de peccato originali, de articulis fidei etc.

[1]) Ejus quinque fratres et sorores duae adeo callebant linguas latinam et graecam, ut etiam in utroque idiomate pangerent carmina. Patris avunculus erat Paulus Petavius in suprema parisiensi curia senator († 1614) versatus admodum in legibus et antiquitatis studio, cujus praeter alia exstat *dissertatio de epocha annorum incarnationis Christi*, Parisiis 1614. in 4°.

[2]) Ceterum et hanc egregie callebat stiloque utebatur nitidissimo ac teste Fabricio hist. bibl. fabr. 1, 83 consuevit Petavius quotannis repetere Joan. Despauterii grammaticam, ne quid ipsi excideret contra regulas grammaticae.

oblectamenti genus, regiam parisiensem bibliothecam adire, ac veteres graecos latiosque codices versare. Parisiis doctissimis utebatur magistris Duvalio, Gamacheo, Ysamberto, amico quoque Casaubono, cujus hortatu de edendo Synesio cogitabat. Publico concursu facto cathedram philosophiae in academia bituricensi annos nondum natus 20 promeruit. Post biennium Parisios rediens celeberrimi Frontonis Ducaei, in cujus consuetudinem se dederat, factum est consiliis, ut posthabitis rebus omnibus Nancejum advolaret societati Jesu nomen daturus a. 1605. Tirocinii biennio expleto in mussipontano collegio, quod tum florebat maxime, theologiam audiit; adhibitus mox fuit docendae rhetoricae annos 11, quo tempore Synesium edidit, tum historicum Nicephori constantinopolitani patriarchae compendium aliaque, quae jam tunc magnam Petavii eruditionem acerrimumque ejus judicium manifestabant. Ab a. 1621—1644. s. theologiam Parisiis docuit, atque bibliothecarii munere est functus, quo in munere dimissa theologica schola perseveravit. Sedulus fuit semper temporis custos, et licet elegantissima componeret carmina [1]), scribere tamen potuit [2]): „Ego nullam in istis carminibus pangendis serii temporis particulam colloco, sed eundo, redeundo, ambulando per urbem, per aedes, inter coenandum, noctu, reliquis subsecivis horarum momentis raptim illa meditari soleo.“ In more habuit vir diligentissimus, ut quae legeret conservataque vellet, diligenter nec tumultuarie adno-

[1]) De ejus *paraphrasi psalmorum omnium nec non canticorum omnium*, quae sparsim in Bibliis occurrunt graecis versibus edita cum latina interpretatione, quae ipsa per se graece nescientibus commentarii instar esse possit (Parisiis 1637. in 12°.) ita scribit Grotius: „Semper juxta me repositum librum eum habeo, ut et sensibus et verbis animam pascam. Est ipsa graecitas et poesis latina.“ Cf. Jac. Duportum ap. Fabricium bibl. gr. t. 7. p. 670 s.

[2]) Epist. l. 3. ep. 31.

taret. Quamobrem ubi librum aliquem aggrederetur scribendum, materiem in promptu habebat [1]). Cum libris in omni disciplinarum genere adeo eruditis ubique inclaruerit, ex omnibus prope regnis a viris doctis consultus fuit. Hinc Philippus IV. rex Hispaniae eum ad academiam novam a se Matriti erectam, Urbanus VIII. Romam non semel invitarunt [2]), sed impedivit utrumque Ludovicus XIII. non ferens regnum suum tanto viro privari. Actum etiam certo est sub Urbano VIII. de eo inter patres purpuratos cooptando, sed ea fuit humilitate religiosissimus vir, ut propterea profectionem Romam quantum potuit semper defugerit. Cum hac tanta doctrinae praecellentia ita conjunxit splendorem virtutum, ut merito dubites, sanctiorne an doctior fuerit. Pietatem illius nemo non mirabatur [3]), cum viderent ipsum tot inter negotia atque studia nihil de solitis pietatis officiis remittere, ad stata orandi tempora confestim alia omnia seponere, et solitum dicere, malle se omnis doctrinae jacturam facere, quam vel semel examen conscientiae quotidianum vel quid simile

---

[1]) Hinc P. Vavassor de l., quem de poenitentia publica ediderat Petavius, ita ad eum scribit: „Hunc librum rivuli instar puto unius de millibus, quos ex fonte illo tuo excerptorum derivare, dum lubeat, liceat". Hinc ipse Petavius horum excerptorum mentionem facit, ut de Incarn. l. 15. c. 7. §. 1. de cruce disserens: „Nos velut spicilegii loco proferemus ea duntaxat, quae praeteriri nullo modo possunt, et quae ut auctorem quemque legebamus, olim seposita et subnotata in schedis reperimus." L. 12. c. 14. disserens de s. Augustini doctrina de sacrificio ait: „Praecipua quaedam hoc loco commemoranda sunt, quae ut librum illius quemque persolvimus, secreta nobis sunt et notata."

[2]) Cf. ipsas Petavii ep. 26, 49, 53. l. 3., quae simul Petavii modestiam animumque ad omnem obedientiam paratum manifestant.

[3]) Hinc etiam Joan. Fabricius in hist. biblioth. fabric., ubi ejus laudes prosequitur (1, 83) eum „virum aeque sanctum ac doctum" appellat.

omittere. Tenerrimo amore ferebatur in b. Virginem tamquam matrem suam et singulari veneratione erga ss. eucharistiam, quam sollicite singulis diebus non ad brevem horam, sed ad longum tempus invisebat. Enituit in eo semper eximium religiosae disciplinae, paupertatis, modestiae, obedientiae, silentii ceterarumque virtutum studium. In omnes alios (modo haeretici non essent) mirifice amabilis, in se unum saeviebat, ut ad vulnerum medelam chirurgorum opem implorare non raro habuerit necesse. Tantam viri virtutem volens Deus tamquam aurum in igne adhuc probare magis et perficere in camino infirmitatis, permisit illum variis morborum generibus haud parum cruciari et doloribus acerrimis torqueri, ut coactus fuerit subinde prorumpere in eas voces: *Circumdederunt me dolores mortis.* Et cum aliquando de acerbitate dolorum amanter quasi expostularet ad Dominum, inaudisse fertur coelitus hanc vocem: „Tu de me cogitas ut homo; ego de te cogito ut Deus." Astantes lecto non cessavit verbis et exemplis accendere ad amorem Dei. Cum Guido Patinus, quo medico utebatur, mortem brevi adfuturam praenunciaret, gaudio exsiliit pius senex suique Rationarii temporum exemplum calamumque ut sibi adferrentur rogavit, inscriptoque primae libri paginae hoc titulo *Guidoni Patino medico carissimo*, munusculum obtulit medico verbis istis, *debeo evangelica*, donum scil. pro fausto nuncio. Denique omnibus rite communitus sacramentis in corona fratrum septuagenarius piam efflavit animam [1]) Parisiis die 11. Dec. 1652.

---

[1]) Plura de vita habes in bibl. script. Soc. J., cujus elogium suae editioni annotationibus auctum praemisit Zaccaria; sed praesertim apud Niceron 37, 81 ss., ubi accurate admodum de singulis ejusdem operibus ordine chronologico agitur. Hujus vitae auctor est P. Oudin.

A recensendis encomiis [1]), quibus viri eruditi omnis nationis, aetatis, facultatis, professionis, religionis exornant Petavium, abstinebimus; omnes enim admirantur ejusdem ingenium singulare et perspicax, stupendam plane et variam eruditionem, diligentiam incredibilem atque indefessam, dictionis elegantiam nitoremque. Qui ipsum legit totam tenet antiquitatis supellectilem ad dogmata catholica sive rite intelligenda, sive solide probanda, sive uberrime explananda. Inter Petavii discipulos, quos, si ingenii dotibus spem bonam praebebant, mire promovebat in literis, eminent par nobile fratrum Henricus et Hadrianus Valesius, Gabriel Cossart,

---

1) Cf. ea collecta a Zaccaria et praemissa suae editioni dogmatum theolog, Venetiis 1657. Ita ex. gr. Du Pin, Nouvelle bibliothèque des auteurs ecclésiastiques 17, 222: „On ne peut nier, que ce savant Jésuite n' eut un génie très-étendue et très-vaste, une lecture surprenante, une facilité merveilleuse à écrire particulièrement en latin. Il a excellé également dans les belles lettres, dans la science des langues, dans la poésie, dans l' astronomie, dans la géographie, dans la chronologie, dans l'histoire et dans la théologie. Il est rare de trouver un auteur, qui ait tant su de choses, qui ait tant travaillé sur différentes matières et qui ait réussi en tout genre etc.“ E *protestantibus* audiatur Georg. Morhofius in suo polyhistore l. 5. n. 18: „E pontificiis maximis ornari laudibus debet Dion. Petavius, jesuita, vir summi laboris et judicii, quem unum e jesuitis sapere judicabat Scaliger, utut ab illo scriptis criticis lacessitus. Scripsit ille libros dogmatum theologicorum . . . Culta illi elegansque est tractandi ratio, varia eruditione undique aspersa, non horrida illa et scholastica, frequens antiquorum lectio, in quibus evolvendis et emaculandis multum temporis consumpsit.“ Alios auctores, qui de Petavio cf. ibidem ap. Zaccariam, Thomam Pope Blount in cens. celebr. auct. p. 979 ss., quibus adde Gener 1, 173; Feller 2, 321; Drey, Kirchenlex. 8, 313; Buddeum Isag. l. 2. c. 3. §. 9; Andres t. 6. l. 1. c. 5. p. 356 ss.; Saxium in Onomastico liter. ad a. 1612.; Fabricium hist. biblfabr. 1, 83; Thomassini in praef. op. de Incarnatione §. 1. et l. 5. c. 9. §. 10 etc.

Petrus Poussine, Joannes Garnerius, Franciscus Vavasseur etc., viri omnes celebres, de quibus infra agemus.

194. Jam ad Petavii opera [1]), quorum ingens est numerus, transeamus, sed praecipua tantum recensebimus: *Synesii ep. Cyrenes opera*, quae exstant omnia ex veterum codd. fide recensita ac notis illustrata, Parisiis 1612. in f. Haec editio mendis scatet, procul enim ab auctore suo Remis tunc degente confecta est. Altera editio prodiit Parisiis 1631. nondum satis a mendis purgata; longe praestantior et annotationibus auctior est tertia ib. 1633. Inter dissertationes vero adjectas illa maxime est notanda, quae est *de poenitentia publica et poenitentium reconciliatione*, cum in illa plura corrigat, emendet et expoliat eorum, quae disputaverat in annotationibus ad Epiphanium. *S. Nicephori patriarchae constantin. breviarium historicum de rebus gestis ab obitu Mauritii ad Constantinum usque Copronymum*, graece et latine cum notis, ib. 1616. et iterum 1648. et Venetiis 1729. in historia Byzantina; *S. P. N. Epiphanii Constantiae sive Salaminis in Cypro ep. opera omnia* [2]) in 2 t. distributa, quae ex veteribus libris recensuit, latine vertit et animadversionibus atque prolixis etiam dissertationibus illustravit, Parisiis 1622. in f., Coloniae (Lipsiae) 1682, cui accessit

---

[1]) Accuratum operum (etiam eorum quae non prodierunt) catalogum habes apud Niceron, Zaccariam, Backer 1, 549 ss.

[2]) De hac Petavii editione cf. Joan. Alb. Fabricium bibl. graecae l. 5. c. 11; Joan. Fabricium in hist. bibl. fabr. 1, 116. Dupinius eam pluribus laudat; auctor quoque l. Della lettura dei Padri. De diligentia adhibita ab ipso Petavio in ea adornanda cf. ejus ep. 47. l. 3. ad Hieron. Aleandrum. Ceterum editio parisiensis magni aestimatur, non tanti vero lipsiensis, cum non adeo sit emendata.

vita Petavii ab Henr. Valesio oratione descripta et appendices geminae pro vindicandis animadversionibus, altera adversus Maturinum Simonium, altera adv. Claudium Salmasium ab ipso Petavio antehac emissae in publicum (illa ib. 1624. haec 1630.); animadversiones seu dissertationes adjectae sunt partim criticae, partim chronologicae, ut de anno nativitatis et passionis Christi D., de anno judaeorum, de cyclis; partim historicae, ut de conciliis Sirmii habitis symbolisque fidei ibidem editis, de concilio ancyrano, de semiarianis; partim archaeologicae, ut de poenitentiae publicae ritu, de chorepiscopis aliisque Ecclesiae ritibus etc. Praetermissis vero scriptis occasione hujus editionis adversus Maturinum Simonium (*de poenitentiae ritu veteri in Ecclesia*, ib. 1624.) et Claudium Salmasium (adversus hunc stilo nimis mordaci) publicatis (ib. 1622, 1623), de quibus cf. auctorem vitae apud Niceron, sequitur opus *de doctrina temporum* divisum in 2 pp. ib. 1627. in f. v. 2, auctius, notis et emendationibus quam plurimis [1]) Antverpiae (Amstelodami) 1703. v. 3 in f. (complectitur enim haec editio etiam Uranologium atque nonnullas dissertationes theologicas, nec non Petavii epistolas). Constat hoc opus libris 13, quorum priores 8 complectuntur partem didacticam chronologiae i. e. scientiam secundum astronomiae regulas computandi tempora etc. Sequentes 4 complectuntur partem practicam seu applicationem harum regularum ad determinandas historiae periodos et chronologiam historicam. Ultimus (13.) continet admirandum sane chronicon ad a. J. Chr. 533. Doluit non immerito J. A. Fabricius nondum extitisse qui illud ad nostra tempora eadem methodo

---

[1]) E schedis Petavii derivatae: adjuncta etiam est dissertatio Joan. Harduini *de 70 hebdomadibus*. Prolixum hujus editionis conspectum habes in Bibliothèque choisie, 1703. t. 2. p. 169—204.

ac diligentia perduceret. Legendae vero omnino sunt Petavii epistolae 2 (L. 2. ep. 1. 2), in quibus causas, cur a Baronii sententia in figenda natalis Christi epocha discesserit, egregie de more ac religiose persequitur. Ad hujus operis complementum spectat *Uranologium* sive systema variorum auctorum, qui de sphaera ac sideribus eorumque motibus graece commentati sunt, Parisiis 1630. in f. et variarum dissertationum ad Uranologium sive auctarium de doctrina temporum ll. 8 ad calcem Uranologii, in ed. a. 1703. operis de doctrina temporum t. 3., quae editio recusa fuit Veronae et Venetiis 1734, 1735, 1736. Dissertationes partim sunt astronomicae, partim chronologicae, partim polemicae, in quibus refellit opiniones Carranzae, Salmasii, Petiti, de quo certamine literario cf. Niceron l. c. *Tabulae chronologicae regum, dynastarum, urbium, rerum virorumque illustrium* a mundo condito ad a. 4000. *Tabula chronologica ss. pontificum, imperatorum, regum, dynastarum a Chr. n. ad a. 1628;* Parisiis 1628, 1633, 1657, 1708; Mussiponti 1629; Vesaliae cura Lengleti du Fresnoy 1702, quae editio ceteris praestat. *Rationarium temporum* in pp. 2, ll. 10 tributum, in quo aetatum omnium sacra profanaque historia chronologicis probationibus munita summatim traditur, ib. 1633. in 12⁰; ed. 2ᵃ· in 13 ll. tributa, novo ordine digesta, multis accessionibus auctior facta et ab auctore recognita, ib. 1634, 1636; Coloniae 1635; Moguntiae 1646. et saepius alibi (etiam in alias versa linguas); ad haec tempora perducta nec non tabulis geographicis et notis historicis dissertationibusque auctior, Parisiis 1703. (sed non sat correcta, nec additiones sunt magni momenti). Est hoc opus pretiosum compendium majoris op. de doctrina temporum. *La Pierre de touche chronologique*, contenant la methode d'examiner la chronologie et en reconnoître les défauts, verifié

par pratique et exemples, où sont traités les principaux points de ce science, Parisiis 1636. Ratione horum operum Petavius inter principes chronologos refertur, virque dicitur „omnium diligentissimus, cui in rebus chronologicis nemo par aut secundus hoc seculo opponatur [1])". *Juliani imp. opera*, quae quidem reperiri potuerunt omnia, graece latineque ib. 1630; Lipsiae 1696; *de Photino haeretico ejusque damnatione in 5 synodis facta ac de duplici sirmiensi contra illum synodo, et formulis in posteriore editis dissertatio*, in qua nova quaedam vulgo haud satis comperta ecclesiasticae historiae capita produntur; adnexa haec est ed. 3. Rationarii Parisiis 1636. Quum nempe sirmiensis synodi Baronius alium annum (357.), alium postea Petavius in animadversionibus ad Epiphanium (351.) statuisset, Sirmondus vero pro Baronio diatribam scripsisset, Petavius suam sententiam uberius in hac dissertatione explicat. Edita fuit iterum haec dissertatio a Labbeo t. 2. conc. p. 730; tertium a Baluzio a. 1681. inter opuscula Petri de Marca, quartum a P. Car. de la Baune t. 4. op. Sirmondi Parisiis 1696. (recusa Venetiis 1728), quintum Amstelodami a Clerico t. 3. de doctrina temporum p. 189. Huic dissertationi opposuit Sirmondus alteram diatribam, hinc scripsit Petavius *Elenchum diatribae utriusque de Photino et sirmiensi synodo*, quem primus Baume cum duplici diatriba Sirmondi hujus op. t. 4. publicae dedit luci. *De potestate consecrandi et sacrificandi sacerdotibus a Deo concessa deque communione usurpanda diatriba* adversus novam dissertationem anonymi cujusdam (Grotii), qui christiani sacrificii consecrandi offerendique pote-

[1]) Norisius dissert. de vot. decenn. c. 6. Cf. Alex. Morum in praef. ad Scaligeri thesaurum temp., Joan. Clericum in com. hist. univ., P. Ludov. Danes in gener. temporum notione; Montacutium in appar. 2. §. 91.; Vossium de Scient. math.

statem etiam laicis attribuit, Parisiis 1639. in 8⁰., Londini 1685. cum Grotii [1]) dissertationibus (de coenae administratione, ubi pastores non sunt; et utrum semper communicandum per symbola a. 1638.) aliisque ab J. Cloppenburgio et Dodvello scriptis earumque confutationibus, 1685. et inter dogmata theologica. *Dissertationum ecclesiasticarum* ll. 2, in quibus de episcoporum dignitate ac potestate, deque aliis ecclesiasticis dogmatibus disputatur, Parisiis 1641. in 8⁰. adversus Salmasii dissertationem de foenore trapezetico (a. 1640.), recusi inter dogmata theologica. *De ecclesiastica hierarchia* ll. 5, in quibus potissimum de episcopis et presbyteris deque eorum differentia disputatur (adversus Salmasium) Parisiis 1643; *de pelagianorum et semipelagianorum dogmatum historia* l. 1, ib. 1643; *de libero arbitrio* ll. 3, ib. 1643. Hos impugnarunt Alex. Morus calvinianus in l. Victoria gratiae sive de gratia et libero arbitrio disputationes genevenses (Middelburgi 1652); et Liberius Fromondus doctor lovaniensis in l. Vincentii Lenis theologi arausicani Theriaca adv. D. Petavii et Ant. Richardi [2]) de libero arbitrio ll. (1647.). Huic opposuit Petavius *Elenchum Theriacae Vincentii Lenis*, Parisiis 1647. Adversus Arnaldi l. de frequenti communione [3]) scripsit:

[1]) Testatur autem hic ap. Niceron de suis dissertationibus: „Exempla magno veneunt propter nobilem contradictorem.“

[2]) Prodiit hujus theologi disputatio theologica de libero arbitrio Parisiis 1646. in 4⁰.

[3]) Adversus Arnaldum praeter Car. Franc. d'Abra de Raconis, de quo infra p. 758. in annot. solide subtiliterque scripsit Hieronymus Seguin S. J. parisiensis, omnis generis literatura instructissimus, per plures annos philosophiae et theologiae professor († 29. Oct. 1655) tres libros, quorum ultimus est: *Causae commotionis in Gallia adversus l. de frequenti communione excitatae* seu analysis posterior l. de frequenti

De la pénitence publique et de la préparation à la communion ll. 6, Parisiis 1644. in 4°., quibus in ed. 3. a. 1645. duos alios adjecit adversus Godefredi Hermant l.: Reflexions sur divers endroits du l. du P. Petau, dans les quels il approuve la doctrine du l. de la fréquente communion. *Theologicorum dogmatum* t. 4, Parisiis 1644, 1650. scil. de Deo uno et trino et de incarnatione; de angelis, de opificio mundi, et eccles. disciplina; Antverpiae (Amstelodami) 1700. t. 6, cura Joan. Clerici, qui etiam opus illud de poenitentia publica latine versum in eam recepit ac nonnullas annotationes saepe erroneas adjecit; Venetiis 1721; 1745. In has editiones recepti sunt plures ex illis ll., quos supra indicavimus, et praeterea: *de lege et gratia ll.* 2 (Parisiis 1648.); *de tridentini concilii interpretatione et s. Augustini doctrina dissertatio* (ib. 1649.), in qua epistolam abbatis Burzeys inscriptam Lettre d'un Abbé à un Evêque (1649.) confutandam suscepit. Quum autem huic dissertationi aliquot scriptis respondisset abbas ille, opposuit Petavius *de Augustini doctrina et trid. synodo dissertationem posteriorem* (Parisiis 1650), et ad l. 13. de incarnatione appendicem attexuit, in qua catholicam doctrinam de fructibus mortis J. Christi in eo l. traditam ab heterodoxi cujusdam impugnatione defendit. Hoc *heterodoxi* nomen abbatem de Bourzeis vehementer commovit, sed 4. Nov. 1661. demonstravit is ipse luculenter non injuria illud nomen a Petavio sibi fuisse tributum, subscribendo damnationem 5 propositionum Jansenii. *De adjutorio sine quo non et adjutorio quo brevis dissertatio* (Parisiis 1651. in 8°.). Ceterum optima horum dogmatum theologicorum editio est illa, quam curavit annotationibusque illustravit Zaccaria, qui Petaviana

---

communione ad Innocentium X., Flexiae 1647. in f. Cf. **Sotvellum** et **Backer**, 1, 743.

in multis emendavit, Venetiis 1757. t. 7 in f. Novam eamque prolixis admodum dissertationibus auctam meditati sunt Car. Passaglia et Clem. Schrader, verum unum tantum prodiit volumen, Romae 1857. in f. complectens tantum 8 priores ll. de Deo uno. Iterum prodierunt Barri-Ducis 1864. v. 8 in 4⁰. Hoc maxime opere Petavius suam inter theologos consecutus est celebritatem[1]); hoc opus fons est, e quo etiamnum theologi suas elucubrationes de hisce argumentis irrigant[2]): hoc opere plurimum contulit, ut facies tractationis

---

[1]) Calumniam illam, qua nonnemo affirmabat, Petavium sua hausisse e manuscriptis quibusdam libris cl. Card. Oregii (de quo cf. supra n. 124.) refutatam habes Mémoires de Trévoux, Juillet 1718. p. 109. et in *actis lipsiensibus* a. 1718. a P. Oudino, quae refutatio praemissa est editioni dogmatum theol. venetae Zaccariae. Alias fabellas rejectas reperies ap. Niceron.

[2]) Hinc jam Huetius ap. Niceron: „Toutes les écoles de théologie de la chrétienté retentissent du nom du P. Petau, écoutent et profitent de ses leçons, et il continuera d'éclairer l'église jusqu' à la consommation des siècles." Vezzosi op. card. Thomasii t. 1. p. 155: „Doctissimi viri aurea scripta suspicimus, quorum unica pagella studiosos magis erudiri profitebatur v. noster Thomasius, quam si spissa multorum volumina diurna atque etiam nocturna manu versarentur." Buddeus Isag. l. 2. c. 3. §. 9: „Inter eos vero, qui dogmaticam theologiam ex patrum monumentis tractant . . . D. Petavius ita eminet, ut reliquorum gloriam plane obscuraverit solusque fere dignus sit, qui commemoretur. Immortale namque nominis decus consecutus est ob opus de theologicis dogmatibus . . . Quidquid in patribus scriptoribusque ecclesiasticis observatu dignum de theologicis dogmatibus invenitur, hic in unum velut congestum cumulum simulque apte dispositum, observationibus notitiam antiquitatis ecclesiasticae haud vulgarem spirantibus illustratum et stilo eleganti exornatum conspicere licet. Subsidiis vero istis, quibus auctor instructus fuit, si ad veritatem potius defendendam, quam Ecclesiae romanae errores palliandos uti voluisset, nihil in hocce opere desiderari potuisset." Plures tamen eum graviter carpserunt, quod patres nicaenos erroris quasi ariani accusaverit vel non satis dextere explicaverit, ut fratres Ballerinii diss. 2. de s. Zenone c. 1.; Fr.

theologicae non nihil immutaretur, cum plurimum recedat a methodo scholastica, totum in eo sit ut rimetur patrum sensa: sed major forte esset hujus operis utilitas, si tenacior esset methodi scholasticae, saltem quatenus haec distinctionem atque ordinem commendat.

195. Petavio adjungimus sodalem Theophilum Raynaudum propter eruditionis varietatem atque copiam [1]), qui gallis et italis accenseri potest, natus siquidem est Cespitelli (Sospello) in comitatu nicaeensi (15. Nov. 1582). Literas humaniores docuit Avenione, philosophiam et theologiam Lugduni et Romae, ac demum post varia etiam tragica fata octogenarius multis virtutibus clarus decessit Lugduni 31. Oct. 1663. Vir hic famigeratissimus [2]) „theologus fuit praestantissimus et acris judicii scriptor celeberrimus, prompta et expeditissima facundia et omnium scientiarum copia ad stuporem excellentissimus atque in doctrina patrum versatissimus. Ipse quasi sapientiae compendium, scriptorum gemma, eruditionis princeps literariaeque reipublicae decus a nostri seculi sapientibus passim est habitus . . . Tanti viri scripta locupletissima, sed ob vehementiorem et acerbiorem stilum plerisque ingrata . . . vere dixeris totius literaturae thesaurum

---

Bonacci diss. 1. de s. Zenonis epocha c. 1. §. 22; Bullus etc.; sed Petavium plures excusant innixi praesertim ejus praef. ut Gener 2, 450 ss., 456 s. etc. Cf. Apologiam in ed. Zaccar. t. 2. p. 13, et Kuhn Ehrenrettung des Dionys. Petavius, Tüb. Qtlschr. 1850. p. 249 ss.

[1]) Hanc eruditionem mirantur praeter Sotvellum Saussay, Jos. M. Suaresius, Balserus, Bona apud Sotv., quibus adde Buddeum Isag. in hist. lit. l. 1. c. 4. §. 30. p. 289; Petavium de Deo l. 3. c. 2. §. 9. Plura de ejus vita cf. ap. Niceron 26, 248 ss. Biogr. univ. 37, 183 ss. et praesertim apud Jóly, Remarq. sur Bayle t. 2. p. 658.

[2]) Gener 1, 174.

novis veteribusque divitiis refertissimum etc.[1]" Prodierunt cura P. Bertet, sed plerumque aucta et emendata, collecta, Lugduni 1665. t. 19 in f. (collectio rara) hoc ordine: t. 1. *theologia patrum* ad templorum et scholarum usum, Christus Deus homo (Antverpiae 1652. in f.); 2. *de attributis Christi* theologia patrum nexa scholasticae, allegoricae et morali; 3. *moralis disciplina* ad praestruendum theologiae practicae ac jurisprudentiae viam. Opus quo subtilitas scholastica literarum amoenitate temperatur, principia juris stabiliuntur; penus ad sacras conciones instruitur, ex ethnicorum et christianorum sapientum defloratione concinnatum (Lugduni 1629. in f.); 4. *de virtutibus et vitiis* accurata et

---

[1]) Mich. a s. Joseph bibliogr. crit. 4, 380; Backer 1, 607 ss. qui de Raynaudo ita scribit: „Raynaud avait toutes les qualités d'un bon religieux; comme écrivain, il avait de l'érudition, et une grande fécondité, mais il manquait de critique en matière de goût; son style est défiguré par l'emploi continuel de termes, qui n'appartiennent qu'à la basse latinité." Etiam Andres, dell'origine, progressi e stato attuale d'ogni letteratura t. 6. l. 1. c. 5. p. 358: „Fra un'infinità d'idee bizzarre, di strani titoli, d'inusitate parole e d'inutili paradossi copiosa raccoltà ritrovasi di varia e talora recondita erudizione, e di sode dottrine nell'immense opere di Teof. Rainaldo." Tiraboschi, Storia della letteratura ital. t. 14. l. 2. c. 1. § 29, ubi inter alia ita scribit „Di mille diverse materie, singolarmente sacre, egli tratta nelle sue opere, e si può dire che su quella materia che ei prende a trattare, raccoglie quanto si è detto, e quanto poteasi dire. Così ne fosse la trattazione più metodica e più precisa. Ma egli non sa tenersi sul diritto sentiero; divagasi or a destra, or a sinistra, e stanca il lettore col avvolgerlo in un continuo labirinto. Lo stile ancora non può piacerne, perchè à un capriccioso grottesco di greco e di latino, or troppo oscuro per affettazione di antichità, or troppo umile per trascuratezza di correzione. La critica inoltre non è molto esatta, e spesso senza il giusto discernimento ei raccoglie i detti e le opinioni dei buoni e de' cattivi scrittori etc.", quae jam antea adverterat Du Pin 18, 91, qui fuse de Raynaudi operibus disserit.

florulenta tractatio (Lugduni 1631. in f.); 5. *theologia naturalis* sive entis increati et creati intra supremam abstractionem ex naturae lumine investigatio (ib. 1622, 1637. in 4⁰); addita est ab auctore scala a visibili creatura ad Deum, quae ab ipso gradaria sapientia appellatur, ad exemplum itinerarii mentis in Deum s. Bonaventurae et ascensionis mentis in Deum R. Bellarmini. At Theophili opella utriusque cardinalis piissima opuscula seculari eruditione praecedit (Lugduni 1624. in 12⁰.); 6. constat opusculis non antehac excusis, aut ubique ab auctore emendatis et auctis, scil. *eucharisticis*; potiora sunt: *Candelabrum sanctum septilustre divinae mensae illucens*, praedelineatum in synagoga, expressum vero in Ecclesia exhibitione corporis et sanguinis Domini (Avenione 1645. in 4⁰.); *exuviae panis et vini in eucharistia*, lucubratio; qua ostenditur esse veras qualitates, tum a spectris sensum ludificantibus tum a substantiis intra poros panis exsistentibus realiter distinctas; *christianum sacrum acathistum*; judicium de novo usu ingerendi cathedras assistentibus christiano sacrificio (Lugduni 1661. in 8⁰.). 7. complectitur *Marialia*, ut: *Diptycha mariana*, quibus inanes b. Virginis praerogativae plerisque novis scriptionibus vulgatae a probatis et veris apud patres theologosque secernuntur (Gratianopoli 1643. in 4⁰; Lugduni 1654. in 4⁰.); *scapulare marianum illustratum et defensum* (adv. Launojum; opera Carmelitarum, quorum cura erat imprimendum, nonnihil immutatum, Parisiis 1654. in 8⁰.; Coloniae 1658. in 12⁰. et alibi); *dissertatio de retinendo titulo immaculatae conceptionis Deiparae V.* (Coloniae 1657. in 12⁰.); *nomenclator marianus* e titulis selectioribus, quibus b. V. a ss. patribus honestatur, cum observationibus et glossario (Lugduni 1639. in 12⁰., Romae 1649. in 12⁰.) etc. 8. inscribitur *Hagiologium lugdunense* (Lugduni 1662. in f.), in

quo praeter dissertationem de diversis sanctis est libellus: *Maria immaculate concepta primos in Gallia honores Lugduni consecuta*, qui prodierat jam Lugduni 1647. in 4⁰. hoc titulo: *Pietas lugdunensis erga b. V. immaculate conceptam*. 9. inscribitur *Hagiologium exoticum*; t. 10. *pontificia*, in quo praeter alia: *Corona aurea supra mithram rom. pontificis selectorum titulorum, quibus concilia et patres rom. pontificis et sedis apostolicae majestatem coronarunt, illustrata collectio*. Accessit confutatio novi erroris de Ecclesia bicipiti (Romae 1647. in 4⁰.); 11. *critica sacra*, inter quae reperies: *Erotemata* [1]) *de malis ac bonis libris deque justa aut injusta eorundem confixione* (Lugduni 1650. in 4⁰.), donec corrigantur prohibita decr. 10. Jun. 1659. Haec posterior editio est correcta. Hic liber omnibus forte ab eruditis praefertur. 12. *Miscella sacra*, inter quae: *l. 1. mala bonorum ecclesiasticorum alio quam beneficii titulo usurpatorum; l. 2. mala bonorum ecclesiasticorum male per beneficiarios captatorum aut dispensatorum* (Lugduni 1644. in 4⁰); dissertatio *de sobria alterius sexus frequentatione per sacros et religiosos homines* (ib. 1633. in 8⁰.); 13. opusculorum *miscella philologica*, inter quae de *stigmatismo sacro et profano, divino, humano, daemoniaco* (Gratianopoli 1647. in 8⁰.); 14. opuscula *moralia*, uti sunt:

---

[1]) „Das Werk enthält neben einer vortrefflichen und gelehrten Vertheidigung des kirchlichen Bücherverbotes die heftigsten Invectiven gegen die Indexcongregation, welche am 18. Dec. 1646. drei seiner Schriften in den Index gesetzt hatte, und Peignot (Dict. des livres condamnés au feu, ad v. Raynaud) berichtet sogar, derselbe habe diese Schrift nur verfasst, um seiner Galle wegen dieses Verbotes Luft zu machen.“ Katholik, 1864. April. p. 443. annot. De eodem ibid. dicitur „Raynaud, dessen Styl und Gedanken gleich sonderbar und originell waren und der ebenso beissend und rücksichtslos in seinen Schriften, als angenehm in seinem persönlichen Umgange war etc.“

de honore judicis, num eum retractandi obligatione eximat vitio anterioris sententiae deprehenso, dissertatio theologica et juridica; *de aequivocatione et mentali restrictione* adv. falsas Joan. Barnesii angli monachi benedictini in Leonardum Lessium criminationes disceptatio theologica, prius edita sub nomine Stephani Emonerii hoc titulo: *Splendor veritatis moralis* collatus cum tenebris mendacii et aequivocationis, Lugduni 1627, in 8^{0}.; *de ortu infantium contra naturam per sectionem caesaream tractatio*, qua reliqui item conscientiae nodi ad matrem alvo gerentem ac foetum ejusque partum spectantes solide et accurate expediuntur (Lugduni 1637. in 8^{0}.); *de monitoriis ecclesiasticis* ad extorquendam restitutionem aut revelationem, quid sint, quando ligent, quomodo solvantur, quam formidandum eorum contemptoribus fulmen excommunicationis (Lugduni 1636. in 8^{0}.) etc.; 15. et 16. *heteroclita spiritualia* et anomala pietatis coelestium, terrestrium et infernorum, collectio scil. singularium exercitiorum spiritualium, quae originem suam debuerunt ignorantiae, vel superstitioni, vel negligentiae. 17. *Ascetica;* 18. *polemica*, inter quae: *Nova libertatis explicatio* ad lucem obscurissimis quibusque theologicis difficultatibus affundendam nuper adinventa et 2 ll. proposita a Guil. Gibieuffo congr. orat. gallic. presb. hac antistropha tractatione discussa. Accessit examen novae theologiae negantis concursum Dei nobiscum ad actus liberos (Parisiis 1632. in 4^{0}.); t. 19. complectitur indices generales. T. praeterea 20., quem vocabat *Apopompaeum*, apparaverat Theophilus, atque in eo opera illa tradere meditabatur, quae in corpus operum suorum referre noluerat. Sed mors auctoris inopina editionem interturbavit, quae tamen emersit Cracoviae (sed falso) a. 1669. T. hic ceteris per omnia aequalis et lugdunensi editioni valde similis inscribitur: Th. Raynaudi *Apopompaeus* admodum

rara continens, seu ejusdem t. 20. et posthumus per anonymum novissime digestus; in hoc continentur praeter alia: *Dissertatio pro Franc. Suarez de gratia aegro oppresso collata per absolutionem a sacerdote praesente impensam praevia peccatorum expositione epistolari*; *Hipparchus de religioso negotiatore disceptatio* Mediastinum inter ac Timotheum, quae negotiatio a religioso statu abhorreat (Franopoli i. e. Camberiaci 1642. in 8⁰. sub nomine Renati a Valle). Hic tamen t. 20. decr. 23. Martii 1672. prohibitus est excepto hoc l. Hipparchus et tractatu *Αὐτὸς ἔφα* Os Domini locutum est, qui *separati* permittuntur. „Theophili stilus, inquit Mich. a s. Joseph[1]), pungens et aculeata dictio summopere pluribus displicuit; nonnullis quoque visum est, non longissime nostrum abesse a salibus et mordacitate, quam in quibusdam fori rabulis et aliquibus petulantioribus grammaticis ipse reprehendit. Et ingenue quidem negare non possumus, nonnullam esse in scriptionibus ejus amarulentiam . . . quod mirum sit in viro praesertim doctissimo, quique peculiari tractatione probandum assumpsit, justam esse scriptionum mordacium confixionem, proindeque docuit tenendam esse moderationem etiam in eos, qui prius pupugerint . . . De nostri quoque obscuritate non pauci conquesti sunt et fortasse non prorsus absque ratione etc.“ Edidit quoque Raynaudus *s. Anselmi archiep. cantuariensis opera omnia* extraneis in ss. libros commentariis adornata . . . opuscula bene multa nunc primum ex bibliotheca vatic. aliisque luce donavit etc. Lugduni 1630. in f.; *Leo M.*, *Maximus taurinensis*, *Petrus Chrysologus*, *Fulgentius ruspensis* (cujus

[1]) L. c. p. 391. qui illum a pluribus ejusmodi censuris excusare nititur. Stili mordacitas carpitur etiam in Journal des Savants 1667. p. 79 ss., ubi brevis omnium operum Raynaudi exhibetur conspectus.

edidit e mss. 80 sermones et l. 3. de veritate praedestinationis et gratiae primum mutilum, nunc absolutum), *Valerianus cemeliensis*, *Amadeus lausanensis*, *Asterius amasenus* heptas praesulum christiana sapientia et facundia clarissimorum cum variis dissertationibus, ib. 1652.

196. E theologis polemicis inter gallos nominatissimus est Franciscus Veronius parisiensis (1575—1649.), qui primum societatem Jesu est ingressus et sacerdos factus plures Galliae provincias munere apostolico strenue fungens peragravit magno animarum lucro, multos enim protestantes etiam doctos, nobiles, imo et pastores ad veram convertit fidem. Ut liberius huic operi se impendere posset, societatem Jesu reliquit (1620.). Exinde zelo indefesso privilegiis ecclesiasticis et regiis instructus opus incoeptum continuavit, ore et calamo, concionibus, publicis disputationibus, libris quam plurimis animarum salutem promovit. Licet ze ardentissimo aestuaret, magna regebatur prudentia, modest ia, mansuetudine, quam vel ejus adversarii mirabantur. Prolixus est ejusdem operum catalogus [1]), quorum potiora tantum hic indicabimus. Omnium celeberrimum est illud, cui titulus [2]): *Méthode de traiter des controverses de religion par la seule Escriture saincte* alléguée en termes exprez ou exposée par les saincts Pères séants ez Conciles des 5 premiers siècles rapportéz par les Centuriateurs de Magdebourg . . . enseignée et pratiquée par s. Augustin, avec selon icelles la

[1]) Hunc exhibet Backer 5, 730 ss., qui tamen dubitat utrum sit completus, enumerat autem ultra 50 scripta.

[2]) Hujus egregium compendium ab ipso confectum comitiorum cleri jussu est: *Petit Epitomé de toutes les controverses de la religion en ce siècle selon les méthodes de s. Augustin;* savoir par l' Ecriture sainte en termes exprès ou exposés par les ss. pères séants ès conciles des cinq premiers siècles etc. Parisiis 1641. in 8°., saepius recusum.

décision de tous les points de débat en religion en ce siècle, la réfutation des Confessions de Foy prétendués Réformées de France, Hollande etc. et la réponse à tous les livres écrits par les Ministres pour ces Confessions etc., Parisiis 1638, 1639. 3 v. in f. Haec est editio 21. ab a. 1615, ceteris magis aucta, expolita, completa, in quam recepit pleraque opuscula ante a. 1637. a se edita; alia vero, quae hanc editionem praecesserunt, sunt hujus operis compendia. Non minus celebris et saepissime recusa et ab ipso Galliae clero approbata est *Règle générale de la foy catholique séparée de toutes autres doctrines*, contenant le moyen efficace pour la réduction et réunion de ceux de la religion prétenduë réformée à l'Eglise catholique etc., Parisiis 1646. in f. Hanc parum immutatam receperunt fratres Walenburch [1]) in t. 2. controversiarum et Migne in cursum theologiae t. 1. Versa quoque fuit in varias linguas et nostra adhuc aetate aliquoties prodiit, ut cura Dr. Seb. Brunner Viennae 1853. in 16^{0}. hoc titulo: *Fr. Veronii regula fidei* seu secretio eorum,

[1]) Hi ita de eo loquuntur Exam. 3. de princ. cath. § 1: „Magnum in hoc negotio subsidium attulit eximius D. Veronius docens, quaenam apud nos sunt fidei catholicae, quaenam inter doctores catholicos salva unitate fidei, salva compage charitatis controversa aut minus certa. Cujus viri scientiam e doctissima societate Jesu prodeuntem veneramur sententiamque longo usu fundatam sequimur, et labores optimo successu a Deo dotatos honoramus.“ Ceterum advertit Werner, Franz Suarez 1, 106, Veronium in discrimine hoc explicando sequi praecipue Vasquez in suis ad s. Thomam commentariis. Quamvis autem hoc consilium admodum sit laudabile in statuendo hoc discrimine, prudentissime tamen advertit Kleutgen, Theologie der Vorz. v. 1. sect. 1. § 7, ne statim inferamus ex eo, quod aliquid nondum sit fidei catholicae, illud esse in medio positum, controversum, quod pro arbitrio possit respui, ut tamen nimis facile inferunt nonnulli. Etsi enim aliquid non sit stricte de fide, potest esse fidei proximum vel ita cum doctrina catholica connexum, ut ejus oppositum censura aliqua sit confixum.

quae sunt de fide catholica ab iis, quae non sunt de fide. *Preuve de la s. Messe par textes de l' Ecriture s. produits par les ss. Pères séants sè Conciles des quatre premiers siécles*, Parisiis 1623. in 8^{0}.; *le purgatoire et la prière pour les fidèles trépassés* prouvés par textes de l' Ecriture sainte en la bouche de ss. Pères des quatre premiers siècles, ib. 1623. in 8^{0}.; *les justes plaintes de l' Eglise catholique sur les falsifications de l' Ecriture sainte et des ss. Pères par les ministres*, ib. 1623. in 8^{0}.; *Traité da la puissance du Pape* [1]), ib. 1626. in 8^{0}.; *Traité des traditions apostoliques* pour réponse aux traditions des ministres du Moulin et Bochart, Cadomi 1631. in 8^{0}.; *Lumières évangéliques pour rendre facile à un chacun l' intelligence du N. T.* aux fins que sans crainte ou ombrage par cette direction chacun soit assidu en cette lecture, Parisiis 1646. in 16^{0}. Primum ibidem proponit historiam seu harmoniam seculi evangelici secundum Salianum et Baronium; locos dein obscuros annotationibus derivatis e patrum scriptis illustrat, controversos et dogmaticos fusius illorum verbis interpretatur, versionis genevensis corruptiones detegit etc. Nec jansenianis pepercit Veronius, ut patet ex hisce et aliis ejusdem ll.: *In Jansenii praetensum Augustinum* seu s. Augustinus liberatus a quatuor sophisticis speciebus iprensis novatoris scholae ex methodo augustiniana, Parisiis 1647. in 24^{0}.; *la condemnation de la doctrine des Jansénistes par cinq Conciles françois huit* cens ans il y a selon les méthodes de s. Augustin, ib. 1648. in 4^{0}. (ed. 2.). Praeterea acta edidit plurium disputationum publicarum, quas habuit cum protestantibus; illorum libros refutavit, ut Henchaei, du Moulin, Mestrezat, Drenlincourt,

---

1) Alter ejusdem tractatus *de la Primauté en l' Eglise ou de la hiérarchie d' icelle* adversus Blondellum prohibitus est decr. 22. Jan. 1642.

Bochart, Dallaei, Aubertini, M. Antonii de Dominis, Blondelli etc.; denique etiam N. T. in linguam gallicam vertit, vel saltem versionem lovaniensem emendavit [1]).

197. Minoris auctoritatis et famae sunt Stephanus Audebertus S. J. bellacensis († 30. Julii 1647), qui secundum Sotvellum inter alia scripsit: *Explicationes quorundam locorum s. Augustini circa ss. eucharistiam*, Rupellae 1630. in 12°.; *Theodoretus explicatus una cum Gelasii l. de duabus naturis*, Lascani 1639. in 8.°; *triumphus veritatis de transsubstantiatione et purgatorio*, Orthesii 1638. in 8°.; Bertrandus du Chesne [2]); Joannes Moquetius S. J., cui facultas theologica ingolstadiensis hoc posuit in auditorio monumentum [3]): „J. Moquetius S. J. mussipontanus lotharingus, peracuti vir ingenii, gravis judicii, memoriae felicissimae, praeter idioma sibi proprium latine, graece et hebraice doctus; italico quoque, hispanico et germanico ceu vernaculis utebatur; philosophiam et theologiam primo Dilingae, deinde eandem 9 annis Ingolstadii laudatissime professus est, Gonteriana methodo contra calumniantes haereticos egregie vindicata [4]). Clarus fuit collegii et academiae dilinganae rector, a summis principibus saepe consultus, tandem Oeniponti, cujus collegium pluribus annis rexit, exemplo

---

1) Cf. Kerker, Kirchenlex. 11, 639 s. De ejus versione cf. Rich. Simon, histoire critique des Versions du N. T. c. 31; de annotationibus adjectis, in quibus praesertim Marianam sequitur, Histoire crit. du N. T. c. 58.

2) Praeter alia scripsit: *La sainte curiosité ou Questions sur les principaux articles de la foi, sur les mystéres de la religion et les cérémonies de l' Eglise*, Parisiis 1643.

3) Cf. Mederer, annales acad. ingolst. 2, 233.

4) In op. *Methodus Gonteriana* sive modus et ratio cum haereticis ex solo Dei verbo disputandi primum a. J. Gonterio S. J. conscripta deinde ll. 2 a calumniis vindicata. Ingolstadii 1618. in 4°.

quam verbis imperiosior, ex assiduis laboribus decessit 29. Jan. 1642. aet. 68." — Hyacinthus Herver O. Cap. parisiensis, concionator suo tempore magni nominis, strenuus acatholicorum impugnator et academiae controversiarum per plurimos annos Parisiis congregatae promotor, cui Deus praeter insigne doctrinae et sapientiae donum magnam etiam contulit virtutum excellentiam. Praeter alia [1]) reliquit *controversiarum v. 3* ad revocandos haereticos ad cognitionem veritatis catholicae, Parisiis 1646. in 4°.; *collectionem seu dictionarium praecipuorum s. Scripturae locorum pro omnibus fidei catholicae romanae apostolicae articulis intelligendis*, ib. 1644. in 4°. — Angelus de Raconis [2]) pariter O. Cap. (n. 1580, secundum alios 1592. vel 1598. † 1650.) plurimis in tuenda catholica religione et conversione haereticorum exantlatis laboribus clarus, cujus est opus doctissimum: *Calvinismus absque larva*, in quo calvinismo larvam detrahit et ejus deformitatem ostendit, Parisiis 1629, 1630. v. 2 in 8°.; *excitatorium catholicum*, quo ministri catholici dormientes expergefiunt, Cadomi 1624. in 4°. etc. — Tertius ex familia Cap. est Andeolus Lictaviensis, missionarius apostolicus

---

[1]) Cf. Joan. a s. Antonio bibl. franc. t. 3. in append.

[2]) Distingui hic debet a Carolo Francisco d'Abra de Raconis ejus cognato n. c. 1590. in arce Raconis, qui 13 annorum puer fidem amplexus est catholicam, tantoque successu studia absolvit, ut vix 19 a. natus publice doceret philosophiam quandoque coram 300 auditoribus. Cathedram philosophicam theologica commutavit (1615) atque doctoratus lauream est consecutus a. 1616. Propter insignia ejusdem merita, scripta docta et irenica, animarum zelum atque virtutum exempla dictus est episcopus vauriensis (1637. † 16. Juli 1646.). Adversus Arnaldi opus: *De la fréquente Communion* edidit *Réponse à la Tradition de l'Eglise sur la pénitence et la communion* v. 3 in 4°. 1644, 1645. *Traité pour se trouver en conférence avec les hérétiques*, Parisiis 1618. in 12°. etc. Cf. Raess, die Convertiten, 3, 444.

atque acerrimus calvinistarum impugnator († 1653), qui praeter opera ascetica plura polemica (gallice) edidit [1]), ut: *Summa doctrinae christianae,* quam docet Ecclesia catholica et romana cum breviario errorum et haeresum, quas docet ecclesia praetensa reformata calvinistarum, Lugduni 1633. in 4°.; *status deplorandus ecclesiae calvinisticae* fideliter ac sincere repraesentatus [2]), ib. 1639. in 4°.; *interrogationes justae ac rationabiles,* quas catholici faciunt Calvini sectariis, ad eos ab erroribus liberandos et a morte aeterna revocandos, Turoni 1638; *adoratio veri Dei,* in quo l. ostenditur, quod calvinistae gravissime errant, dicendo Deum non debere adorari in ecclesiis, in sacramento altaris et in imaginibus, ib. 1639. in 8°. etc. — Joannes Jobertus de Barraut primo vasatensis episcopus, postea arelatensis archipraesul († 1643.) scripsit adversus Molinaeum: *Erreurs*

---

1) Cf. Joan. a s. Antonio in bibl. franc. 1, 60.

2) Huic analogum est opus Joannis Ludovici de Rouvray quondam pastoris galli Bernae, qui tamen a. 1648. ad Ecclesiam catholicam rediit, cui titulum fecit: *L' abomination du Calvinisme*, Parisiis 1650. in 4°., in quo ostendit 13 sectionibus calvinismum esse sine Ecclesia, sine religione, sine reformatione, sine Scriptura seu verbo Dei, sine fide, sine sacramentis, sine sacrificio et sacerdotio, sine symbolo, omnium haeresum colluviem, regum et ecclesiasticae auctoritatis hostem, ministrorum Ecclesiae inimicum, hostem vel ipsius fidei, Dei et sanctorum ejus. „Das Buch, advertit Raess, die Convertiten 6, 233, ist offenbar in aller Eile im ersten Feuereifer der Bekehrung geschrieben worden. Es enthält schöne und vortreffliche Gedanken, schlagende Betrachtungen und lebendige Schilderungen; es würde aber mehr Interesse bieten, mehr Nutzen stiften und nachhaltigeren Effect machen, wenn es ruhiger, wissenschaftlicher und weniger weitschweifig durchgeführt worden wäre. Beim Anblick der durch die neuen Lehren angerichteten beweinenswerthen Verheerungen gestattet er begreiflicher Weise der Einbildungskraft, dem Schmerz und der Aufregung zu freien Lauf, und begnügt sich manchmal anstatt der Belege mit ätzenden Schlagwörtern.“

et faussetés remarquables contenues dans un livre intitulé Bouclier de la foi composé par P. du Moulin. — Jacobus Beaufez S. J. patria tutellas († 3. Oct. 1650), strenuus calvinistarum impugnator [1]); Jacobus Corbin bituricensis, regi a sanctioribus consiliis († 1653.), qui plura reliquit opera ad jus civile spectantia, historica, poëtica, sed etiam nonnulla polemica [2]) et versionem gallicam s. Scripturae (Parisiis 1643. v. 8 in 16°.) secundum Veronium nimis literalem phrasimque latinam plus aequo redolentem, secundum Rich. Simon stilo rudi et barbaro conscriptam; Petrus a s. Joseph O. Cist. congr. fuliensis e dioecesi Ausci (n. 1592, † 1662), strenuus jansenistarum [3]) adversarius, cujus plura exstant

---

[1]) Cf. Sotvellum et Backer 3, 127.

[2]) Cf. Jöcher, Allgemeines Gelehrtenlexicon; Biographie universelle 9, 561, secundum quam si opera juridica excipias, reliqua ipsum scriptorem mediocrem probant. Inter opera theologica est et illud, cui titulus: *Preuve du nome de la Messe et de son antiquité par l'Ecriture s. et les Pères des 4 premiers siècles de l'Eglise*, Parisiis 1620. in 8°.

[3]) Posset hic forte mentio fieri Blasii Pascal († 19. Aug. 1662) propter notissimum opus, quod quidem saepius mutilatum, mutatum, aliorum additionibus auctum, demum ut videtur sat purum et genuinum prodiit hoc titulo: *Pensées, Fragments et Lettres de Bl. Pascal* publiées pour la première foi conformément aux manuscrits originaux en grande partie inédits, v. 2 Parisiis 1844. Continet hic liber demonstrationem veritatis et divinae originis religionis christianae non tamen elaboratam et digestam sed per aphorismos adumbratam. De eo sic inter alia scribit Hitzfelder, Kirchenlex. 8, 164: „In der That sind die Pensées eine für ihre Zeit treffliche und auch gegenwärtig noch brauchbare, *wiewohl nicht selten überschätzte* Vertheidigung der Wahrheit und Göttlichkeit des Christenthums. . . . Dem Style und der Darstellung nach des Meisters würdig . . . beurkunden die Pensées eine Schärfe, Kraft, Tiefe und Originalität des Geistes, welche tief bedauern lassen, dass sie unvollendet geblieben sind. Sie haben in ihrer Zeit bedeutende Wirkung gehabt, jedoch nach Verschiedenheit der Standpunkte verschie-

opera [1]): *Idea theologiae speculativae, sacramentalis, moralis,* Parisiis 1642. v. 3 in 1 t. in f., 1643. (ed. jam 5.); *Théologie du temps examinée selon les règles de la véritable théologie,* Parisiis 1647. v. 3, in quorum 1. tuetur Molinam adversus ejus impugnatores veteres et recentes, praesertim contra Jansenium, causam quoque agit Haberti adversus jansenianos; in 2. refellit l. anonymum: La grandeur de l'Eglise romaine, in quo statuitur sententia haeretica ab Innocentio X. damnata de duobus Ecclesiae capitibus. In 3. disserit de sacramento poenitentiae et frequenti communione. *Defensio s. Augustini hippon. adversus Augustinum iprensem* (Jansenium) quoad auxilia gratiae et humanam libertatem, ib. 1631; *Suavis concordia humanae libertatis cum immobili certitudine praedestinationis et efficaciae auxiliorum gratiae,* ib. 1639; *defensio s. Thomae doctoris angelici* adversus recentiores quosdam theologos, qui praedeterminationem physicam ad actus liberos illi falso affingunt, Duaci 1633; *de sacramentis,* Tolosae 1627. v. 2. Non spernenda opera reliquit etiam nominatissimus cardinalis Armandus Joannes du Plessis de Richelieu (n. 5. Sept. 1585, † 4. Dec. 1642), cujusmodi sunt: *La méthode la plus facile et*

---

dene, ja entgegengesetzte Beurtheilungen erfahren etc." Ad rem tamen advertit Scheeben (Katholik 1868. v. 1. p. 289.): „Vortrefflich sind die Bemerkungen (Linsemanns, Bajus p. 85) über die *durch und durch jansenistische Denkweise* Pascal's, eine heilsame Warnung für diejenigen, welche die Pensées in Bausch und Bogen für ein klassisches Werk christlicher Apologetik halten." Cf. Liter. Handweiser 1870. p. 366 ss.; Tüb. Qtlschr. 1871. p. 131 ss.

[1]) Cf. Visch, bibl. script. s. O. Cist. Adscribitur ei etiam hoc opus: *Consensus orbis de gratia sufficiente innumeris ss. patrum et theologorum testimoniis comprobatus,* nec non a pelagianismi et semipelagianismi nota contra calvinistas vindicatus. Sed ubi vel quando prodierit nos latet.

assurée de convertir ceux, qui sont séparés de l' Eglise, Parisiis 1651. in f. (secundum aliquos tamen majori ex parte ab. Bourzeis tribuendum); *Les principaux points de la foi catholique défendus contre les ministres de Charenton*, Pictavii 1617. etc. Contra jansenianos strenue pugnavit Nicolaus Forest Duchesne prius e S. J., dein O. Cist., rothomagensis, cujus inter alia [1]) sunt: *Précautions tirées du Concile de Trente contre les nouveautés de la Foi*, Parisiis 1649. in 8⁰.; *Lettre d' un théologien a son ami malade, contenant l' Abrégé de Jansenius*, ib. 1651. in 4⁰.; *Lettre a son ami en convalescence contre trois lettres d' un janséniste* (de Bourzeis), ib. 1650. in 4⁰; Lettre ... *a sien ami parfaitement guéri du jansénisme, contenant quelques avis sur les canons du Concile d' Orange*, ib. 1650. in 4⁰.

198. In Italia hac aetate inclaruit Dominicus Gravina O. Praed. siculus, non minus insigni doctrina, quam innocentia morum, disciplinae regularis studio vitaeque sanctitate. Sacras literas variis in conventibus provinciae neapolitanae interpretatus est: Romae coram Paulo V. pluries e suggestu oravit; Neapoli, Panormi, Priverti conciones habuit per quadragesimam magno ubique cum fructu. Omnibus in ordine muneribus proxime ad summum functus est et a cardinalibus archiepiscopis neapolitanis theologus adscitus (✝ 1643). Haec praecipua ejusdem opera [2]): *Catholicae praescriptiones adversus omnes veteres et nostri temporis haereticos*, quorum controversiae ex antiquitate, universitate, patrum consensione, s. Thomae Aq. doctrina et methodo dissolvuntur ac confutantur in 12 t. distributae, prodierunt tamen tantum t. 4 in v. 7 in f. Neapoli 1619—1639, quorum 1. conti-

---

[1]) Cf. Biogr. univ. 15, 261.

[2]) Cf. Quetif 2, 532 s. Recenset hic etiam ejus opera ad praelum parata 28 praeter alios 8 tomos harum praescriptionum.

nentur: Prolegomena, sacra analysis; de divina revelatione, de principiis s. doctrinae, de ss. traditionibus (1619.); 2. de verbi Dei scripti h. e. s. Scripturae auctoritate, versione, interpretatione (1627.); in 3. patrum auctoritas, praesentium pastorum et doctorum et ipsius Ecclesiae sensus defenduntur: huic adjicitur series episcoporum et archiepiscoporum ecclesiae neapolitanae; 4. agit de Ecclesiae natura, partibus seu membris, proprietatibus, notis vel signis, dotibus, muneribus et ornamentis (1632); 5. de legitimo judicio controversiarum fidei, divino et publico magisterio Ecclesiae (1635.); 6. de patribus in concilio oecumenico congregatis (1636); 7. de legitimo et praecipuo magistro et judice infallibili romano pontifice in fidei, morum et ecclesiasticae disciplinae, canonizationis et cultus sanctorum decretis (1639.). *Pro sacro fidei catholicae et apostolicae deposito fideliter a rom. pontificibus custodito apologeticus* adversus novatorum calumnias et praesertim novissimi M. A. de Dominis, Neapoli 1629. in 4.⁰; Coloniae 1638; *pro sacrosancto ordinis sacramento vindiciae orthodoxae* adversus haeresiologias M. A. de Dominis, in quibus pariter Ecclesiae latinae cum graeca tam in materia, quam forma concordia demonstratur, Neapoli 1634; Coloniae 1638. in 4⁰.; *Cherubim paradisi s. Thomas Aq. characteribus divinae sapientiae illustratus* cum ss. patribus ab oppositis paraturis vindicatus, Neapoli 1641. in 4⁰.; *ad discernendas veras a falsis visionibus et revelationibus* βασανιστής h. e. lapis lydius, ib. 1638. in 4⁰.; pars 2. praxim concernens, quo modo verae a falsis revelationibus et visionibus discerni possint, ib. 1638. in 4⁰. Sua cura prodierunt *quaestiones quodlibetales F. Joannis de Neapoli Sicola nuncupati S. T. M. parisiensis c. 1316. florentis.*

Nominatissimus quoque fuit suo tempore Valerianus

Magnus (Magni) O. Cap.[1]) mediolanensis, provinciarum Austriae et Bohemiae minister provincialis, apostolicus haud sine ubere animarum proventu missionarius, vir etiam in rebus politicis tractandis versatus, hinc Ferdinando II. et III., Ladislao regi Poloniae, aliisque principibus carus, a quibus tamquam meritissimus ad cardinalitiam dignitatem fuit postulatus. Dolendum, quod nimio aestu in jesuitas abreptus neo romano pontifici pepercerit, hinc in carcerem conjici Romamque Vienna abduci jussus est, sed opera Ferdinandi III. libertati fuit restitutus[2]). Obiit a. 75 natus Salisburgi 29. Julii 1661. „Hujus ingenio, inquit Caramuel[3]), multum debet Europa, multum Ecclesia; scripsit multa philosophica et theologica[4]), quae cum fructu leguntur. Edidit contra haereticos plurima, quae qui legerit lutheranus aut calvinista esse non possit." Inter haec praecipua sunt: *Judicium de acatholicorum regula credendi* contra illos, qui illud confutari conati sunt, in 6 ll. distributum; agit scil. primo de regula credendi in communi, dein respondet ex ordine ad objectiones Joan. Majoris, Joan. Martinii, Joan. Rostaccii, auctoris anonymi et Conradi Belgii, Viennae 1641; *judicium de catholicorum regula credendi* ad studia universalia biblistarum, in quo solidissimis rationibus evincitur, illam veram esse Christi Eccle-

[1]) Hujus sodalis fuit Gregorius Angellerius calaber, cujus exstat opus: *De praeparatione evangelica narrationes 7*, in quibus referuntur et refutantur falsae narrationes atheistarum gentilium, hebraeorum, turcarum, haereticorum et schismaticorum, et ostenditur aperte, quod Ecclesia romana est vera Ecclesia et sola schola in terris, Neapoli 1653. († 1662.).

[2]) Cf. Joan. dè Cruce in continuatione hist. Fleurii l. 203. §. 116 s. Backer 1, 642 s.

[3]) In theol. fundamentali p. 14.

[4]) Haec recensentur in bibl. franc. 3, 132 s.

siam [1]), quae claret regeneratis, hanc vero non esse aliam, quam quae communicat in fide cum rom. pontifice ll. 8, in quibus agit de naturali regula judicandi, ut respicit regulam fidei; de possibili regula fidei in Deum, de actuali regula fidei in Deum; de historia ecclesiasticae regulae catholicorum; de apologemate catholico, de articulatione doctrinae christianae, ut est confirmabilis rationibus, de hominis perfecta regeneratione per gratiam Redemptoris, de infallibilitate catholicae regulae credendi, ib. 1641; prodierunt haec duo opera etiam conjuncta. *Organum theologicum* seu ratio argumentandi ex humano testimonio seu ratione, ib. 1643; *methodus convincendi et revocandi haereticos ad fidem catholicam*, 1653; *Lux in tenebris lucens*, quo opusculo ex factis ad oculum demonstratur, ubi vera sit Ecclesia; *de luce mentium et ejus imagine*, parvus quidem mole tractatus, magnus vero pondere sententiarum: disponuntur enim in eo gradus 40, per quos ascenditur ad contemplandam oculis non caligantibus lucem creatricem, quae illuminat omnem hominem venientem in hanc mundum etc.

Silvester Petra-Sancta S. J. romanus, Bellarmini biographus, philosophiam explicuit Firmi in Piceno, ubi Petrus Aloysius Caraffa tunc urbis illius progubernator, postea cardinalis, suavitate morum et doctrina illectus ipsum sibi confessarium et comitem itineris suscipiendi Coloniam ad munus nuncii apostolici postulavit detinuitque penes se toto tem-

---

[1]) Scil. omnes controversias merito revocat ad q. de vera Ecclesia, quam illam esse docet, cujus caput est romanus pontifex: haec enim accipit, non singuli homines independenter ab ipsa, Spiritum s., sine cujus illuminatione verum Scripturae sensum, cui ex utriusque partis consensu standum est, assequi tuto non possumus. Cf. plures qui contra Magnum scripserunt ap. Buddeum Isagoge hist. theol. in univ. theol. l. 2. c. 7. §. 9. p. 1277 s.

pore, quo iis in regionibus est commoratus († 8. Maji 1647). Scripsit[1]) contra Molinaeum et Rivetum, et aliis omissis: *Thaumasia verae religionis contra perfidiam sectarum* t. 1. de miraculis comparatis V. et N. T., Romae 1634. in 4⁰.; t. 2. de ritibus Ecclesiae per miracula confirmatis, ib. 1646; t. 3. (posthumus) de miraculis perpetuis Ecclesiae catholicae, ib. 1655. — Antonius Rusca, mediolanensis et collega Collii, Vicecomitis, Ferrarii, virorum eruditorum († 1645.), mandante Friderico Borromaeo opus praeclarum[2]), eruditum et rarissimum composuit *de inferno et statu daemonum ante mundi exitum ll. 5*, Mediolani 1611. in 4⁰.; Angelus Petrica a Sonino O. Min. conv. olim vicarius patriarchalis constantinopolitanus edidit: *Turris David* seu de militante ac triumphante Ecclesia disputationes adversus hujus temporis haereticos ll. 12, Romae 1647. in f.; *de appellationibus omnium ecclesiarum ad romanam*, ib. 1649.; *disputationes adversus haereses et aliquorum graecorum errores ac etiam contra gentes, quae religionem christianam non assumunt, et judaeorum perfidiam*, ib. 1650. in f. etc. Franciscus Maria de Monacho (del Monaco) cler. reg. trapanensis (n. 4. Maji 1593. † 1651.) praeter *commentaria in universam Aristotelis philosophiam* ad s. Thomae doctrinam expensa et illustrata, Parisiis 1652. in f. et plura alia[3]), e quibus haud pauca ms., *de fidei unitate* scripsit *ad Carolum Britanniarum regem ll. 3*, Parisiis 1647. in f., quorum 1. est theologicus; 2. politicus; 3. historicus (qui tamen non prodiit). — Ludovici Cento-

---

[1]) Cf. Backer 1, 563 et elogium in Nicii Erythraei pinac. 3, 23.

[2]) Perrone in annot. ad n. 755. de virt. relig., qui illum tamen Rutenium appellat.

[3]) Cf. Vezzosi 2, 71 ss.

floreni, viri admodum eruditi et episcopi nicoterensis († 1650.) prodiit sine loco et anno: *s. Concilii tridentini clypeus contra haereticorum sagittas*, in 4⁰. — Philippus Guadagnolo ord. cler. reg. min. linguarum orientalium peritia insignis (1596—1656) *apologiam* edidit *pro christiana religione*, qua respondetur ad objectiones Ahmed filii Zinalabeddin persae, qui scripserat pro Muhametis erroribus contra religionem christianam, Romae 1631.; ib. arabice 1637.

199. Paucos ex *hispanis* huc referre licet: adversus judaeos *de adventu Messiae* disputavit Didacus Gatica O. b. M. V. de Merc. baeticus et episcopi hispalensis coadjutor cum titulo Ecclesiae uticensis (Matriti 1648. in f.); Emmanuel Vega [1]) S. J. conimbricensis diu in vilnensi Lithuaniae academia professor († 27. Jan. 1648. nonagenario major) disseruit [2]) *de vero et unico primatu d. Petri apost. principis* sacrosanctorum Ecclesiae patrum testimoniis atque oecumenicorum conciliorum testimoniis comprobato, Vilnae

[1]) Hac occasione mentio fieri posset Feliciani Vega, quem in praec. fasc. praetermisimus. Fuit autem is peruanus, sanctitate morum aeque ac doctrinae celebritate, quam utriusque juris maximam adeptus est, inter rara occidentalis plagae illius ornamenta connumerandus. Canonicam atque civilem prudentiam professus est in limensi academia: adhibitus quoque ad causas in foro defendendas et proregibus assessoris officia praestanda; vicarius quoque generalis archiepiscopi factus: tanta semper maturitate et justitia sententiam protulit, ut ex 4000 sententiis (ut ferunt) ne unam quidem viderit a superiori judice revocatam. Creatus dein fuit popajanensis episcopus (1631.), inde pacensis (1633.), demum (1639.) archiepiscopus mexicanus († 1640). Prostat *relectionum canonicarum in 2. decretalium l.* t. 1. scil. ad titulos de judiciis et de foro competenti, Limae 1633. in f.

[2]) Cf. alia opuscula ap. Backer 3, 741. Ejus quoque sunt: *Quaestiones selectae de libertate Dei et hominis, de praedestinatione, de concordia summorum nostri temporis theologorum*, Romae 1639.

1580. in 4°.; *de Christi et Spiritus s. divinitate nec non ss. Trinitatis mysterio* adversus judaeos, Photinum, Socinum Eniedinum aliosque veteres et novos arianos. Ambrosius Peñalosa S. J. mondejarensis, in academia viennensi professor († 6. Martii 1656), qui tanto amore in b. Virginem ferebatur, ut quotidie ter ejus rosarium recitaret, atque in ejus honorem l. ederet hoc titulo: *Vindiciae Deiparae V. de peccato originali et debito illius contrahendi rigore theologico praestructae* et a nemine hactenus ex professo discussae, Antverpiae 1650. in 4°. — *Contra os Hebreos et contra os erros dos Hereticos* (Olisipone in f.) scripsit Ludovicus de Mertola alias de Praesentatione O. Carm. lusitanus († 19. Apr. 1653. a. aetatis 71.).

200. Multi ex *Anglia* prodiere theologi polemici, quorum plures societati Jesu nomen suum dederunt: Joannes Fisher (Perseus; proprie Piercy) patria dunelmensis ex familia haeretica natus. Adolescens 15 annorum non paucis difficultatum obstaculis superatis in Galliam transfretavit, Romam deinde petiit, ubi in anglorum collegio studiis operam dedit. Rediens in Angliam a militibus anglis capitur, horrendum in modum torquetur, Londinum tetrum in carcerem abducitur. Hinc tamen post menses septem nocte concubia per tegulas dimissus liber evadens suorum aliorumque saluti procurandae se impendit. Post haec dum catholicis in fide confirmandis et deviis reducendis egregiam variis in locis navat operam, iterum capitur, in vincula conjicitur ac post decem menses rogatu legati hispani in exsilium pellitur. Migrans in Belgium aliquandiu sodalibus in munere vicepraefecti missionis praefuit, et deinde s. Scripturam Lovanii explicuit. Verum cum nec carceres nec tormenta formidaret, rursus impetrata a majoribus facultate trajecit in Angliam, ubi tertio et quarto comprehensus et in custodiam compactus. Sed nec

in carcere otiosus fuit Christo animas lucrans; quin et ipse rex (Jacobus) de rebus fidei controversis audire ipsum coram disserentem non est dedignatus [1]). Fractus demum laboribus, aerumnis et annis e vinculis ad coelestem transiit libertatem [2]) 3. Dec. 1641. — Laurentius Anderton [3]), lancastrensis, qui in vinea anglicana 40 a. spatio gnaviter et fructuose laboravit († 17. Apr. 1643). — Henricus Fitz-Simons dublinensis, in juventute protestantium fraudibus

[1]) Hinc ejusdem opus: *An Answer unto the nine Points of Controversy, proposed by our late Soveraygne, of famous memory unto Mr. Fisher* etc., Audomari 1625. in 4⁰.

[2]) Cf. Sotvellum; ejus opera ap. Backer 1, 309, inter quae est insigne et perutile: *A Treatise of Faith, wherein is briefly and plainly shown a direct way, by which every man may resolve and settle his mind in all Doubts, Questions and Controversies concerning matters of Faith*, Londini 1600. in 8⁰.; Audomari 1614, cum ejusdem *apologia* 1612, cui adnexa est: *A challenge to Protestants, requiring a catalogue to be made of some professors of their faith, in all ages since Christ.* Cf. etiam de disputatione ab eo habita Londini cum ministris ecclesiae anglicanae Contin. hist. eccl. Fleurii l. 195. §. 22.

[3]) Ex ejus op. (cf. Backer 4, 11. secundum quem ipse prius erat minister anglicanus) anglice et tacito nomine scriptis mentione dignum est: *The triple Cord*, or a Treatise proving the truth of the Roman Catholic Religion by the Bible, as explained by the Holy Fathers, and as interpreted by Protestant Writers, Audomari 1634. in 4⁰. — A Laurentio alius est Jacobus Anderton pariter lancastrensis, laicus quidem sed versatus admodum in theologicis disciplinis, ut probant ejus pro ecclesia catholica scripta, inter quae eminet ejus *apologia protestantium pro religione catholica* sub nomine Joannis Brereley 1604. in 4⁰. edita. Seine Apologie, scribit Raess, die Convertiten 5, 434, machte unter den Protestanten ein grosses Aufsehen, weil er durch die Zeugnisse der gelehrten Männer der verschiedenen protestantischen Secten die katholischen Dogmen, Gebräuche und Institutionen erhärtete. Und wirklich mussten sie nothgedrungen dieses Werk als ein Meisterstück der Erudition, der logischen Schärfe, der gewissenhaftesten Genauigkeit und der so seltenen polemischen Politesse anerkennen etc.“

circumventus; ubi veritatis lumen illi illuxit ad Ecclesiam se recepit. Ut vero quibus olim damno fuerat suis exemplis, iisdem rursus esset commodo ad sempiternam salutem, incredibili fortitudine captavit occasionem cum sectariorum ministris seu publice seu privatim concurrendi. Verum captus toto quinquennio detinetur in arce dublinensi, ac demum dimissus in exsilium ire jubetur. Post plures annos redux in Hiberniam diu in illa vinea et fructuose laboravit. Tandem silvas ac montes in affecta aetate perreptare compulsus, ut a grassante milite securior esset, totam hiemem in loco paludoso intra tugurium ventis imbribusque apertum transegit, atque ita laboribus consumptus ad aeternam requiem transiit 1. Febr. 1644. Praeter nonnulla [1]) anglice conscripta edidit l. egregium, quod magni fit: *Britannomachia ministrorum in plerisque fidei fundamentis et articulis dissidentium*, Duaci 1614. in 4°. — Franciscus Walsingham, patria northumber (n. c. 1582.) in errore educatus atque haereticorum ritu creatus diaconus multis annis sectae protestantium zelotes fuit. Verum mira ratione, lectione scil. libri de controversiis a P. Personio editi permotus ad inquirendam veritatem, illam agnovit [2]). Romam se contulit, studiisque absolutis in patriam rediit, ubi 32 annos vineam hanc magno zelo atque fructu copioso excoluit [3]). Vir fuit moribus suavissimis atque columbina simplicitate († 1. Jul. 1647. septuagenario major). — Biennio post (16. Sept. 1649.)

[1]) Cf. Backer, 1, 311; Sotvellum.

[2]) Ejus conversionem narrant Sotvellus, Raess die Convertiten 4, 206 ss. Fusius vero ipse in opere: *A Search into Matters of Religion*, Audomari 1609. in 4°., 1615. in 4°. Hinc non videtur ejus conversio assignanda a. 1612. prout narrat cl. Raess, neque a. 1600. cum Backer, sed aliquanto ante a. 1609, quo secundum Sotvellum in societatem Jesu fuit receptus.

[3]) Ejus opera exhibent Raess et Backer 5, 771.

ad coelestem mercedem vocatus est Joannes Floyd cantabrigiensis, pro fide in carcerem detrusus, mox exsul, qui dein annis pluribus theologiam docuit in collegio anglorum lovaniensi ac plurium exstitit librorum auctor tum (latine) adversus M. Anton. de Dominis, contra quem quatuor edidit, tum (anglice) adversus varios ministros anglicanos [1]. Guilelmus Malonius dublinensis, strenuus diu in Hibernia operarius († 1656), fidei romano-catholicae, pro qua etiam carcerem atque exsilium est passus, antiquitatem egregie demonstravit adversus celebrem Usserium libro anglice conscripto [2], qui prodiit Duaci 1608. in 4⁰. Non tam libris [3] quam opera, industria singulari, sollicitudine indefessa bonum religionis catholicae in patria promovit Eduardus Knott (vero nomine Mathias Wilson) northumber, sive educatione juventutis anglicanae, sive gubernatione provinciae anglicanae ordinis († 14. Jan. 1656).

His jesuitis addendi sunt: Matthaeus Kellisonius northamptoniensis, qui catholicae religionis causa fugit in Galliam ad anglorum remense collegium. Inde Romam missus studia tum philosophica tum theologica in suae gentis collegio absolvit. Sacerdotio suscepto in Galliam rediit et partim Remis partim Duaci in anglorum collegio theologiam scholasticam per annos multos docuit. In universitate remensi publicam dein theologiae cathedram ascendit atque a. 1606. rector academicus praesedit. Ab a. 1613. usque ad a. 1641, quo decessit, collegium anglicum rexit. Plura reliquit de controversiis opera [4], sicut etiam *commentarios et disputationes*

---

1) Cf. horum catalogum ap. Backer 4, 224 ss.

2) Cf. Backer 5, 511.

3) Quamvis et hi non careant sua laude, quos cf. ap. Backer, 5, 376.

4) Cf. Foppens 2, 867.

in 3. p. d. Thomae t. 2 in f. Duaci 1633. Simon Stock O. Carm.[1]) († 1645); Thomas Vane, prius anglicanus et regi Angliae a concionibus, cujus l. *A lost Shepp returned home*, or the motives of the Conversion to the catholique Faith (Parisiis 1648. ed. 2.) multum laudat Raess[2]) et tamquam classicum proponit; David Codner O. S. Ben. londinensis[3]); Alexander Baillie O. S. Ben. scotus[4]), abbas scotorum ratisbonensis (1642). Natus erat parentibus heterodoxis, sed per Galliam et Italiam peregrinari jussus, religionem patriam cum catholica commutavit († 1655.); Bonaventura Hocquard O. S. Franc.[5]). Sed prae ceteris innotuit Henricus Holden lancastrensis, vir insigniter pius et doctus, qui postquam variis in academiis theologiam docuerat, Parisios se contulit, ibique doctor sorbonicus creatus est (1646, † 1662.). Edidit (gallice prius, dein latine) *analysin fidei*, Parisiis 1652, 1655, 1766; Coloniae 1782. in 8⁰. etc., in qua fidem in sua principia et motiva resolvit, ac discernere nititur, quae ad fidem catholicam spectent ab iis, quae ad illam non pertinent. Laudatur ea quidem a pluribus[6]),

---

[1]) Cf. Continuat. hist. eccl. Fleurii l. 201. §. 82.

[2]) Die Convertiten 6, 86 s., ubi illum magna ex parte exhibet. Etiam Holdenus Vane virum dicit vere doctum, magnum, celebrem.

[3]) Cf. Ziegelbauer hist. rei liter. O. S. Ben. p. 4. c. 2. sect. 2. §. 4.

[4]) Cf. ib. c. 1. sect. 4.

[5]) Cf. bibl. franc. 1, 234.

[6]) Cf. Du Pin 17, 194., qui prolixam hujus operis epitomen exhibet; Feller, 2, 144: „Ce théologien raisonnait plus qu' il ne compilait. Ses définitions et ses divisions sont nettes, exactes, précises et n'ont rien de la barbarie scholastique. Il se peut que l'auteur, en voulant trop se resserrer, ait été quelquefois un peu obscur et qu'il ait donné lieu à des objections raisonnables etc.“ Aversabatur Holdenius scholae theologos, in quibus si magis fuisset versatus, accuratius forte de pluribus scripsisset. Reliquit etiam *annotationes in N. T.*

sed fatendum est, aliqua in ea reperiri, praesertim circa naturam et motiva fidei, quae etiam Grandin Sorbonae syndicus minus probavit.

201. In *Belgio* fidei catholicae causam egerunt partim contra protestantes partim contra jansenianos haud pauci [1]. Et quidem contra illos Petrus Roest S. J. noviomagensis [2], qui philosophiam, theologiam moralem et scholasticam atque ss. literas in universitatibus herbipolensi, moguntina, molshemiensi et coloniensi a. c. 44 docuit († 17. Apr. 1642. a. aetatis 80); Henricus Lancillotus O. S. Aug. n. 1576; doctor creatus 24. Oct. 1617. † 11. Jan. 1643), plurium [3]) auctor, ut: *Haereticum quare per romano-catholicum quia in omni pene materia religionis solutum*, Gandavi 1610. et alibi saepius, etiam in varias linguas versum; *pharus apostolica* sive missionis illegitimae omnium ministrorum demonstratio apostolica, Antverpiae 1611. in 8. cum apologetico

---

(très claires, quoiqu' un peu courtes, secundum Feller), Parisiis 1660, v. 2 in 12°.

[1]) His addatur Arnoldus van Geluwe rusticus flander, natus in loco de Hardoye, qui pagus est sub brugensi dioecesi. Textoriam artem primo per a. 18 exercuit in Hollandia, plurimum tunc in sua religione vacillans atque ad novitates pronus. At postmodum ex ipsa sectarum varietate et contrarietate atque incertitudine factus in catholica fide constantior, fixit domicilium Gandavi. Lingua vernacula haereticos insectatus est plura relinquens opuscula, quae recenset Foppens bibl. belg. p. 1. p. 103 s.

[2]) Ejus opera recensent Sotvellus, Backer 4, 641; Foppens 2, 1005.

[3]) Cf. Ossinger, bibl. augustin. „Erat illi stilus pro gladio, verbum Dei pro clypeo, doctrina pro subsidiis, pietas pro auspiciis," ita Joan. Mantelius in orat. funebri. In Epitaphio dicitur: „Haereticorum, quos ad exemplum S. P. Augustini et coram et scriptis perpetuo est insectatus, osor acerrimus." Cf. Foppens 1, 453 ss. Frater erat Cornelii, de quo egimus n. 141.

contra Hunnium; *Abecedarium luthero-calvinisticum*, ib. 1617. (ed. 2. opus rarum); *Anatomia christiani deformati* sive exegesis theologica, moralis, catholica ep. d. Judae ap.; *de libertate religionis e republica christiana proscribenda*, Moguntiae 1622. Joannes Ernestus de Choquier Surlet (n. 1571.) leodiensis, frater Erasmi, de quo egimus n. 171, canonicus ibidem et vicarius generalis, juris doctor, admodum versatus in antiquitatibus romanis († 1640), qui non solum reliquit libros de controversia, sed etiam de jure [1]), ut *commentaria in glossemata Alph. Soto super regulas cancellariae romanae*, Leodii 1621, cum *additionibus* 1658; *de permutationibus beneficiorum*, ib. 1616; 1632. in 8⁰.; Romae 1700. (cum aliis [2]) ejusdem argumenti, in f.; *scholia in preces primarias imperatoris*, Leodii 1621. in 4⁰; *vindiciae libertatis ecclesiasticae*, 1630. in 4⁰. — Mathias Pauli [3]) O. S. Aug. (1580—1651); Joannes Rosenthal S. J. rolducensis († 1655), qui acres habuit controversias cum Valeriano Magni [4]); Joannes Stalens, qui descripsit *Papissam monstrosam et meram fabulam* adversus calumnias Egberti Grim calvinistae, Coloniae 1639. in 8⁰.; Guilelmus Beyer, cujus extat tractatus *de sacramento confirmationis*, Antverpiae 1650, 1658. in 8⁰.; Robertus Svertius [5]) canonicus antverpiensis († 1647.); Godefridus Wandelman S. J. amstelodamensis, qui parentibus calvinianis natus erat (1590.)

---

1) Cf. Biogr. univ. 8, 440; Feller 2, 258; Foppens 2, 613.

2) Inter quae etiam Nicolai Remocampii (de Remonchamps) leodiensis l. *de beneficiorum ecclesiasticorum et officiorum secularium coadjutoriis*, Leodii 1651. in 4⁰.

3) Reliquit tractatus varios controversiarum lingua flandrica et opuscula ascetica, quae cf. ap. Ossinger, bibl. august.

4) Cf. Backer 1, 642; Foppens 2, 719.

5) Cf. Zedler, Universallex.

et in hujus sectae erroribus educatus, sed mire [1]) ad fidem conversus catholicam, strenue hanc deinceps, oretenus praesertim, propugnavit et propter eandem exsilium est perpessus († 12. Oct. 1654); Guilelmus ab Angelis n. 1583. Silvaeducis, doctor et professor lovaniensis [2]), nominatus episcopus ruremundensis († 5. Febr. 1649.); Guilelmus Bolognino [3]) antwerpiensis canonicus et librorum censor († 1660.) Plurimorum operum auctor est Maximilianus Sandaeus (van der Sandt) S. J. amstelodamensis, tot enim scripsisse fertur, quot annos vixit scil. 78 (n. 13. Apr. 1578. † 21. Junii 1656). Philosophiam docuit Herbipoli, dein s. Thomae summam complures annos praeclare enucleavit, atque Moguntiam translatus s. Scripturam exposuit. „Vir erat, inquit Bona, magno ingenii acumine pollens, ut patet ex ejus varia [4]), medica [5]), mystica [6]) et symbolica theologia [7]) aliisque tracta-

---

1) Cf. Sotvellum.

2) Cf. Foppens. 1, 389.

3) Cf. Foppens 1, 393. Quae edidit scripta sunt sermone patrio.

4) *Theologiae p. 1. theologia varia* ad 1. p. summae d. Thomae 4 ll., tum profanae, tum s. theologiae ortum, progressiones, partitionem variam, notiones et utriusque arcana ac imagines disquirens et repraesentans, Moguntiae 1624. in 4°.

5) *Theologia medica*, in qua principis tam ecclesiastici quam politici officia exemplo medici declarantur, et de morbis a Christo humani generis archiatro sanitatis eorumque remediis disseritur ll. 3, Coloniae 1635. in 4°.

6) *Theologia mystica* ll. 3, in quibus doctrina de Deo divinisque contemplativorum mystica ad artis normam ordine redigitur, Moguntiae 1627. in 4°. Composuit quoque pro theologia mystica *clavem seu elucidarium onomasticon* vocabulorum et locutionum obscurarum, quibus doctores mystici utuntur, Coloniae 1640. in 4°,

7) *Theologia symbolica* ex omni antiquitate sacra et profana in artis formam redacta oratoribus, poëtis et universis philosophis ad omnem commoditatem amoenae eruditionis concinnata, Moguntiae 1626. in 4°.

tibus“, e quibus illi praesertim laudantur, quos contra calvinianos scripsit. Ex pluribus [1]) quosdam indicabimus: ***Hydrus hollandicus*** seu fidei christianae apud hollandos controversa[2]), p. 1. Herbipoli 1618. in 8°.; 1620; prodiit etiam sub titulo: *de praedestinatione, reprobatione* etc. synodo apud hollandos controversis ll. 2; hydri p. altera, ib. 1619; *considerationes de synodi dordrechanae emolumentis*, seu utilem fuisse synodum contra-remonstrantibus, remonstrantibus, catholicis, ib. 1620. in 8°.; *commentationum academicarum* liber 1, grammaticus profanus, in quo de controversiis fidei ac s. Scripturae, de vitiis et virtutibus novo modo ac varie disputatur, ib. 1621. in 4°.; *prolegomena theologiae scholasticae*, Coloniae 1653. in 4°. — Julius Caesar Coturius (de la Coulture) S. J. bruxellensis, qui diu tamen in Bohemia degit ibique theologiam moralem et polemicam docuit († 9. Aug. 1651), scripsit *controversias* sive *demonstrationes catholicas*, quibus ostenditur, lutheranam ecclesiam non esse apostolicam, quia in essentialibus fidei articulis a primitiva Ecclesia apostolica deficit, p. 1. Lessnae 1641; p. 2. Nissae 1642. in 8°.; Herbipoli 1653. in 8°. et harum epitome, Monachii 1643. in 16°. — Philippus Nutius (Nuyts) S. J. antverpiensis (n. 8. Mart. 1597. † 17. Apr. 1661.), aliquot annis theologiae et s. Scripturae professor quaedam flandrice scripsit [3]) adversus Triglandium.

Contra *janseniano*s scripserunt Ignatius Derkennis S. J. et Alexander Sebille O. Praed. uterque antverpiensis,

---

[1]) Cf. Sotvellum, Backer 1, 688 ss. praesertim vero *indicem librorum P. M. Sandaei*, qui prodiit Coloniae 1653. in 4°.

[2]) Cf. de hoc opere, in quo praeclaram instituit comparationem inter opiniones Gomaristarum et Arminianorum, Werner, Gesch. der apolog. und polem. Literatur 4, 638.

[3]) Cf. Backer 4, 486.

quorum ille (n. 1598) quadriennio philosophiam, decennio docuit theologiam Lovanii; ex proximi amore morti se exposuit iprensi in urbe peste correptis inserviens († 19. Jun. 1656.). Praeter tractatum *de Deo uno, trino, Creatore* (Bruxellis 1655. in 8°.) scripsit *theses theologicas de gratia, libero arbitrio, praedestinatione* etc. in 6 cc. divisas, contra C. Jansenii Augustinum, ut primum hic liber prodiit, Antverpiae 1641. in f., sed vi decreti congregationis s. inquisitionis 1631., quo omnes ll. de auxiliis tractantes sine speciali sedis apostolicae licentia editi prohibebantur, et hae theses interdicebantur [1]). Hunc in impugnando Jansenio mox secutus est Alexander Sebille (n. 1612, † 23. Maji 1657.) in academia lovaniensi theologiae professor, vulgatis primum conclusionibus *de libertate* (1649), quas tamen indicere tuerique prohibitus est, sed eae probatae fuere Romae, quo confugerat; edito dein l. hoc titulo: *D. Augustini et ss. patrum de libero arbitrio interpres thomisticus* adversus C. Jansenii ep. ipr. doctrinam prout defenditur in Theriaca Vincentii Lenis theologi arausicani, Moguntiae 1652. in f., Venetiis 1672. in 4°. Valentinus Randour hanno-thuliensis quondam in universitate duacena regens collegii regii, et s. theologiae doctor atque professor († 1653) edidit pro sua et universitatis erga sedis apostolicae decreta reverentia: *Veritas et aequitas censurae pontificiae Pii V., Gregorii XIII. et Urbani VIII. super art. 79 damnatis propugnata constanter ac illustrata a facultate theologica duacena antiquiore et recentiore,* sive antitheses desumptae digestaeque ad mentem s. Augustini ex luculentis commentariis DD. Estii et Franc. Silvii etc. Duaci 1649. Cui l. cum

---

[1]) Modo tamen hujus libri prohibitio non amplius viget, neque enim propter malesanam doctrinam prohibitus fuit.

opposuisset Libertus Fromondus *Lucernam augustinianam*, occurrit Randurius *Responsione seniorum facultatis s. theologiae duacenae adversus lucernam augustinianam sane fumosam ac famosam* etc. ib. 1650. in f.

202. In *Germania* bellum adversus protestantes plurimi [1]) continuarunt: fere nullus tamen nominis celebritatem consecutus est. Potiores videntur: Georgius Holzhay S. J. usseriedensis, allgojus, qui in domestico studio quindecim annis s. Scripturam interpretatus ac demum studiorum laboribus, quibus innutritus erat, exhaustus est [2]) 9. Maji 1646. a. aetatis 75; Petrus Cudsem prope Dusseldorpium natus, qui calvinianum errorem cum lacte suxit materno, imo et quadriennio theologiae calvinianae dedit operam. Verum post varias peregrinationes Avenionem delatus fidem catholicam est amplexus, nomenque suum Samuelis in Petrum commutavit (1608.), atque hujus conversionis rationem reddidit insigni libro [3]), cui titulus: *De desperata Calvini causa*,

---

[1]) Praetermittimus Gebhardum Razenriedt, suevum († 14. Aug. 1652), de quo cf. Backer, 5, 602; Simonem Felix, monachiensem, qui Ingolstadii docuit philosophiam triennio, theologiam moralem sexennio, polemicam septennio, scholasticam a. 17 († 26. Febr. 1656.), de quo cf. Sotvellum et Mederer 2, 297.; Joannem Schueking (n. 1598; † 18. Nov. 1660), qui praeter alia *purgatorium ex Judae Macchabaei precibus et sacrificio* demonstravit (Monasterii 1649.) in 12°.); cf. plura ap. Sotvellum; Georgium Ernesti suevum (n. 1584, † 1. Maj. 1662.), de quo cf. Backer 5, 195; Joannem Gans wirceburgensem († 11. Mart. 1662.), cujus exstat *Ophthalmia lutherana* sive de mutatione confessionis augustanae facta a theologis saxonicis, Viennae 1631. Plura cf. apud Sotvellum. Omnes hi fuere e societate Jesu.

[2]) Plura cf. ap. Sotvellum, Mederer, annales acad. ingolstad. ad a. 1646; opera quae germanice edidit ap. Backer 6, 222.

[3]) Plura de hoc. l. cf. apud Raess, die Convertiten 4, 18 ss., ubi illum fere integrum exhibet.

tractatus brevis, lectu non minus utilis atque jucundus, in quo sectae calvinisticae non tam picta effigies quam vivum corpus cuivis spectandum ad oculum exhibetur, Moguntiae 1609. in 8^{0}.; Coloniae 1612. (cum egregio *l. apologetico*, ib. 1612. in 8^{0}.) etiam (saepius) germanice 1613. S. theologiae doctor fuit renunciatus Moguntiae 1614., canonicus s. Georgii et B. M. V. in Capitolio Coloniae; obiit demum senio confectus 9. Jul. 1649. Edidit [1]) praeterea: *Vivum speculum*, in quo vera et apostolica Christi Ecclesia cuivis introspicienti ad oculum clare apparet pontificiorum, lutheranorum et calvinistarum trino calculo approbata, Coloniae 1610. in 12^{0}.; *triumphus super desperata Calvini causa*, ib. 1617; *Saxonia catholica*, in qua Cudsemius ostendit per secula antecedentia principes saxonico e sanguine ortos fuisse catholicos. Eodem a. (19. Nov. 1649) decessit criticus nominatissimus Caspar Scioppius (Schoppius) (n. 27. Maj. 1576) palatinus, e lutherano lectione praesertim annalium Baronii catholicus factus (1598), qui licet celebrior sit [2]) propter studia humaniora et critica, hic tamen nominari potest, quod contra protestantes scripserit stilo tamen nimis acri et acerbo [3]). Inter ejus opera, quae numerum cente-

[1]) Alia ejusdem op. cf. ap. Hartzheim, biblioth. colon. p. 271 s.

[2]) Cf. prolixam de eo dissertationem auctore Kowallek in op. Forschungen zur deutschen Geschichte v. 11. p. 400—482. a. 1871.

[3]) Ad rem Raess, die Convertiten 3, 396: „Durch seinen Uebertritt und dessen Rechtfertigung hat Schopp seine aufrichtige Ueberzeugung, allumfassende Gelehrsamkeit und folgerichtige Urtheilskraft bethätigt, seine Charakterfehler aber keineswegs verbessert, noch weniger gänzlich abgelegt. Obgleich sein rein sittlicher Wandel unangetastet geblieben, so hat er auf der andern Seite in Bezug auf Beherrschung seiner glühenden Einbildungskraft, seiner Empfindlichkeit, Schmähsucht, Eitelkeit und Rechthaberei bedauernswürdige Blössen gegeben. Die

narium superant [1]), huc spectant: *Pro auctoritate Ecclesiae in decidendis fidei controversiis libellus*, Romae et Ingolstadii 1598. in 8⁰.; *epistola de sua ad orthodoxos migratione et de veritate interpretationis et sententiae catholicae in ambiguis Scripturarum locis et controversis fidei capitibus*, Romae 1599. in 8⁰.; Ingolstadii 1600. (magna ex parte germanice ap. Raess 3, 402 ss.); *syntagma de cultu et honore* (praesertim sanctorum), Romae 1606. in 8⁰., Graecii

---

Schlagworte waren ihm in allen Sprachen geläufig. Als Kritiker und Philolog fühlte er seine grosse Ueberlegenheit, behandelte die Schriften, die ihm in die Hände fielen, mit bitterer Schärfe und schonungsloser Strenge, und war bemüht den ausgezeichnetsten Männern Sprachfehler nachzuweisen, wesswegen ihn Feller *den Attila der Schriftsteller*, und die Protestanten überhaupt *grammatischen Hund* und Schelhorn insbesondere *den allerglänzendsten Grobian* nitidissimum grobianum (Amoenit. liter. t. 9. p. 689) nannten." Hanc acrem scribendi rationem omnes carpunt, quamvis Scioppio „nemo facile vastam doctrinam cum dicendi elegantia conjunctam denegabit" (Schelhorn l. c.). Stupenda quoque memoria praeditus fuisse dicitur. Cf. Fabricius, hist. bibl. fabr. 3, 528: Biogr. un. 41, 289.

[1]) Eorum catalogum cf. ap. Niceron 35, 165 ss., qui etiam sexdecim recenset nomina, sub quibus Scioppius latens sua edebat scripta. Scioppio addere possumus, qui eodem a. cum eo obiit, Paganinum Gaudentium grisonem, prius pastorem calvinianum, dein ad fidem catholicam conversum, in academia pisana eloquentiae et historiae professorem atque etiam theologiae doctorem singulariter eruditum, qui praeter plurima scripta ad philosophiam et literas humaniores spectantia reliquit *salebras tertullianeas*, Florentiae 1639; *de moribus christianorum ante tempora Constantini*, ib. 1639; *de dogmatum Origenis cum philosophia Platonis comparatione*, ib. 1639; *de dogmatibus et ritibus veteris Ecclesiae*, Romae 1625. in 8⁰.; *de errore sectariorum hujus temporis labyrintheo*, Pisis 1644. in f. etc. Cf. Zedler, Universallex. 10, 415; Niceron t. 31; Fabroni, vitae italorum doctrina excellentium t. 14; Biogr. universelle 16, 569 ss., secundum quam obiit 3. Jan. 1648. a. aetatis 53; Saxius in Onomastico ad a. 1631.

1610; *amuletum adversus satanae fascinum* h. e. ratio, qua cujuscunque religionis homines de religionis controversiis sive soli secum inquisituri, sive cum aliis collocuturi se praeparare debeant, ab ipso Spiritu s. in ss. literis praeparata, Reinsbergae 1608. in 4°.; *definitio hominis lutherani* ex ipsius Lutheri operibus confecta (germanice), Ingolstadii 1608. in f.; *Ecclesiasticus auctoritati ser. D. Jacobi M. Britanniae regis oppositus*, in quo disputatur de amplitudine potestatis et jurisdictionis ecclesiasticae tam in temporalibus quam in spiritualibus, de regum et principum christianorum erga Ecclesiam ejusque antistites seu praelatos officio: de natura et ingenio ecclesiae rebellium seu haereticorum variisque eorundem ad Ecclesiae obedientiam reducendorum modis, de charactere sive signis Ecclesiae, Hartbergae 1611. in 4°., anno sequenti a parlamento parisiensi igni traditus; *haereticus elenchomenos* h. e. elenchi sive syllogismi, quibus catholicae romanae Ecclesiae fides aperitur et haereticorum ab ea dissidentium conscientia evincitur, Coloniae 1619. in 8°. Quaedam etiam in Tertulliani Apologeticum et l. adversus judaeos annotavit, quae habentur in editione Junii, Franequerae 1597. in f.

Joannes Harscher S. J. ratholdicellensis in dioecesi quondam constantiensi (✝ 12. Oct. 1650) instituit *parallela evangelicorum et trium priorum seculorum*, quibus ad fontes suos referuntur dogmata lutherana et calviniana, Friburgi Helvetiorum 1646. in 12°.; *paralella 4. et 5. seculi*, ib. 1645. in 12°. — Praeclaram *Anatomiam confessionis augustanae* per omnes articulos instituit Thomas Henrici protonotarius apostolicus, cathedralis ecclesiae basileensis canonicus et ss. literarum in academia friburgensi professor, Friburgi Brisgoviae 1631. in 4°.; ejus quoque sunt *doctrina moralis*, ib. 1628. in 12°.; *catena biblica*, Lucernae 1631.

in 4°.; *Irenicum catholicum*, Friburgi 1559. in 4°., quod impugnarunt Froereisen et Hannecken. Multorum operum (74 praeter 20 ms.) auctor est Georg. Stengel S. J., qui „Augustae natus post philosophicas disciplinas traditas, theologicas multis annis docuit semper ab ingenio et claritate commendatus. Politiorum quoque literarum apprime eruditus ad concionem et ad sodales parthenios summa eruditionis laude, maxima eloquentiae vi et animarum fructu pluribus annis dixit. Sed non minus ore quam calamo celebris, scriptis plurimis de diverso argumento libris immortale sibi nomen, regum principumque gratiam et amicitiam comparavit. Postquam collegio et academiae dilinganae rector praefuit, reliquam vitam librorum suorum in monumentis concinnandis et parthenio coetu excolendo laudabiliter transegit Ingolstadii, ubi et mortuus 4. Idus Apr. a. 1651. aetatis 67.“ Ita elogium a facultate theologica academiae ingolstadiensis ei conscriptum [1]). Opera ejusdem sunt [2]) praeter ascetica et conciones: disputationes philosophicae et *dissertationes theologicae* ut *de merito et praemio angelorum* (Ingolstadii 1626. in 4°.), *de peccato et supplicio angelorum* (ib. 1626. in 4°.), *de natura et proprietatibus angelorum* (ib. 1626. in 4°.); *de natura theologiae* (ib. 1629. in 4°.); *de scientia Dei* (ib. 1629); *de providentia Numinis* (ib. 1629); *de statu viatoris et comprehensoris* (ib. 1629.); *de divinis et humanis legibus* (ib. 1629.); *de dispensatione et privilegiis* (ib. 1629.); polemica praesertim adversus apostatam Jac. Reihing, et opuscula collecta et eruta ex adversariis Gretseri. — Contra Calixtum et Crocium *de missis privatis et purgatorio* disputavit [3]) Joannes

---

1) Ap. Mederer, annal. acad. ingolstad. a. 1651.

2) Cf. Backer 2, 583 ss.

3) Cf. Backer 3, 511.

Mülman S. J. lipsiensis de parentibus lutheranis natus (1600. † 10. Febr. 1651.). — Christophorus Pflaumer S. J. biberacensis († 12. Jun. 1655.) reliquit (germanice) *dialogos 21 de controversiis*, quibus explicantur causae quatuor, cur oporteat haereticos redire ad catholicam fidem, Ambergae 1653. in 8°.; et *memoriale catholicum* seu alphabetum 25 veritatum catholicarum, ib. 1649. in 4°.; longe plura [1]) Hilarius a s. Anastasio, qui ex canonico regulari ad s. Crucem Augustae factus est carmelita excalceatus († 1656); Mathias Nennichen S. J. gente pruthenus, patria allensteinensis, strenuus operarius in Austriae provinciis († 4. Dec. 1656.), libellum controversiarum mire utilem pluriesque excusum (etiam Neapoli 1754. in 16°.) typis impressit tacito suo nomine sub titulo: *Dic ubi sit scriptum?* de auctoritate traditionum; item *de communione sub utraque specie*, Glogoviae 1616. Petri Wittfeld S. J. coesfeldiensis († 5. Apr. 1657.), qui theologiam et jus canonicum docuit partim Monasterii, partim Paderbornae, exstat praeter alia [2]) *theologia catechetica* h. e. doctrina christiana 5 ll. in gratiam parochorum et literatae juventutis explicata, illustrata et contra ethnicos, judaeos, haereticos auctoritate ss. Scripturarum, sententiis ss. patrum, decretis conciliorum defensa, roborata, Monasterii 1656. in 8°.; 1675. *Artem novam dicto s. Scripturae unico lucrandi haereticos* Hildesheimii 1633. proposuit Bartholdus Nihusius (n. 1584.), brunswicensis [3]), qui relicto errore lutherano fidem catholicam est

[1]) Cf. Alex. a s. Joanne in contin. hist. eccl. Fleurii l. 203. §. 131.

[2]) Cf. Backer 2, 678.

[3]) Plura cf. ap. Raess, die Convertiten 5, 97; Biogr. univ. 31, 285. Edidit etiam tria opera Leon. Allatii aucta: *Symmicta, de Joanna papissa fabulae confutatio; de ecclesiae occidentalis et orientalis*

amplexus a. 1622. Decessit episcopus mysiensis et suffraganeus electoris moguntini 1657.

203. Magno zelo contra protestantes pugnavit voce et calamo Jodocus **Kedd** S. J. embricensis († 27. Martii 1657.), cujus numerantur ultra 60 opuscula [1]) partim latine, partim flandrice, partim germanice scripta, inter quae celeberrimum est *Religionsspiegel darinnen 12 propositiones allen Lutherischen Calvinisten Predicanten freundlich vorgehalten worden zu beantworten*, quibus respondere nisi sunt quindecim saltem theologi lutherani vel calvinistae scil. Hülsemann, Micraelius, Titius, Nicolai, Sionatus, Heuchelin, Langius, Waldschmidt, Gusterfeldt, Pomarius, Reinboth, Dorscheus, Martialis Vincentius, Frimelius, Gruber. Alia opuscula sunt: *Reformatae religionis examen*, Pragae 1655. cum responsis ad ea, quae verbi ministri lutherani examini illi opposuerunt, Viennae 1655. in 4°.; *Idea causarum cur lutheranismus aliaeque sectae abjiciendae, sola vero religio catholica amplectenda sit*, Ingolstadii 1653. in 4°.; *Heliopolis* oder Sonnen-Statt Gottes, welche ist die wahre alleinseligmachende Kirch Christi, Coloniae 1650, in 4°.; *Evangelisch Kellerhauss und Hertzenpress*, durch welchen den Lutherischen und Calvinischen, die bekanntniss der Wahrheit ausgepresst und abgedrungen wird, ib. 1650. in 12°.; *Klarer Beweiss, dass die Lutherische, Calvinische und Wiedertaufferische Lehrer keinen wahren Göttlichen beruf haben zu Predigen und die heil. Sacramente zu administriren*, ib. 1612. in 12°.; *Statera veritatis* oder Goltwage der Wahrheit, ib. 1650. in 16°.; *katholisch Handbüchlein* darin unterschiedliche Tractaten wider jetzo schwebenden

---

perpetua consensione, cui subjecit *annotationes de communione orientalium sub unica specie*.

[1]) Haec recenset **Backer** 2, 321 ss.

Secten, ib. 1650. in 16⁰.; *Das ein stöst das ander umb,* anstatt ein Pfingstgaabe allen new-Evangelischen zu erkandnuss der Wahrheit verehret und erkläret, wie die Lutherische Wirbelgeist einen Articul des Lutherthumbs durch den andern umbstosse, Ambergae 1653. in 4⁰.; *anagraphia Lutheranismi* d. i. Schrifftlosigkeit des Lutherthumbs oder Augenscheinlicher Beweiss, dass die New-Evangelische Predicanten Keinen eintzigen eygenthumblichen Glaubens-Articul so sie wider die Römisch-Catholische Kyrch lehren, weder 1. mit Klaren Worten der h. Schrifft, weder 2. durch ein giltig rechtmässige consequenz oder Schlussrede darthun und beweisen können, Ingolstadii 1654. in 4⁰.; *Monstrum ubiquitatis* oder Meerwunder der Lutherischen Allenthalbenheit des Leibs Christi, darbey erwiesen wird, dass die Lutherische ihre eigene Augspurgische Confession verfälschet haben, Straubingae 1654. in 4⁰.; *Unredlichkeit Melanchtonis und anderer seiner Mithelffer,* so sie bey den zehenden Articulen der Augspurgischen Confession begangen haben, ib. 1654. in 4⁰.; *libellus consequentiae* oder consequenten Büchlein, darin etliche sonderbahre Religions Ungrund der vermeinten Lutherischen und Calvinischen Religion vorgestellt werden; welche das ganze Fundament des Christenthumbs umbstossen und vernichtigen, Viennae 1655. in 4⁰. aliaque his similia. Scripsit quoque contra Hulsium, Waldschmidt, Nicolai, Gröber, Calixtum, Reinboth aliosque.

Haud pauciora edidit Laurentius Forer S. J. gente helvetus, patria lucernensis, qui philosophiam sexennio, theologiam moralem triennio et polemicam sexennio docuit et aliquot annis dilinganae academiae cancellarius fuit (n. 1580, † 7. Jan. 1659.). Ex plurimis quae edidit opusculis [1]) plura

[1]) Backer 4, 252 ss.

sunt disputationes in academia dilingana habitae, alia adversus theologos protestantes edita, ut contra Nicolai, Kesler, Thummium, Zeaemann, Noë, Hoën, Haberkorn, Voetium etc. Potiora videntur: *Lutherus thaumaturgus* omnibus lutheranis strenae loco donatus h. e. dissertatio de miraculo omnium miraculorum miraculosissimo, quo luthericam fidem lutherani divinitus confirmatam fuisse immerito gloriantur, Dilingae 1624. in 8°.; *septem characteres reformatoris Germaniae M. Lutheri* pronunciatis totidem delineati et adversus calumniatores defensi, ib. 1626. in 8°.; *bellum ubiquisticum vetus et novum* inter ipsos lutheranos bellatum et necdum debellatum, ex quo evidenter demonstratur, ecclesiam lutheranam esse falsam ecclesiam, quia non est unitate fidei una Ecclesia, ib. 1627. in 12°.; quaestio: *Ubinam ante Lutherum protestantium ecclesia fuerit* [1]), p. 1. Ambergae 1653. in 8°.; p. 2. Ingolstadii 1654.; *antiquitas papatus*, das Alt herkommene Pabsttumb, d. i. dass die uhralte, rechtglaubige, Catholische Kirch von dem Pabsttumb und seiner Lehr gar wol gewüsst, ebendieselbe geführt, und dass demnach dasselbe auff einem vesten Grund der Antiquitet und auff keiner Newerung bestehe, adversus Molinaeum t. 4 Dilingae 1644. in 4°., quorum primus agit de Ecclesia, s. Scriptura et traditionibus; 2. de Ecclesiae universalis capite [2]); 3. de invocatione sanctorum, de imaginibus, de

---

[1]) Huic affine est aliud ejusdem opus · Wunder über Wunder d. i. ovum ante gallinam, filius ante patrem, das Ey vor der Henne, der Sohn vor dem Vater, das Lutherthumb vor dem Luther, das müsste wol eine Khue lachen, oder gründliche Ablainung, dass die Lutherische wie auch Calvinische Kyrch und Glauben von den Aposteln her vor ihren ersten Anhängern, Luther und Calvino auf der Welt gewesen sei (opus posthumum), Ingolstadii 1660. in 8°.

[2]) De hoc etiam agit in l.: *Was soll ein Mann ohne Kopf* pp. 3 Ingolstadii 1655. in 4°., in quarum 1. ostendit Ecclesiam veram

orationibus pro defunctis, de coelibatu, de jejuniis, confessione auriculari, potestate clavium et absolutione, de satisfactione; 4. de baptismi necessitate, de sacrificio missae [1]), reali praesentia corporis et sanguinis D. N. J. Christi, communione sub una specie, missis privatis; *Disputier-Kunst für einfältige Catholische,* d. i. Form und Weis wie sich der gemeine unstudierte Mann, wenn er in Glaubenssachen angefochten wird, zu verantworten habe in 6 Gesprächen geschrieben, Ingolstadii 1656. in 8°., Wirceburgi 1851. — Carolus a Kreitzen S. J. misniensis, strenuus in Polonia verbi Dei praeco (n. 1607, † 30. Sept. 1660), plura [2]) edidit lingua germana, inter quae et illud (polonice quoque et latine versum): *Catholicus indebite vexatus acatholicorum quaestione: Ubi scriptum est?* Responsionibus supererogatoriis satisfaciens, Calissii 1752. in 12°.; Vilnae 1770; *Von dem eingebildeten Abendmahl der Calvinisten und dem Katholischen Allerheiligsten Sacramente des Altars,* Brunsbergae 1646. in 8°. etc.

Agmen theologorum polemicorum claudunt nonnulli *poloni* e societate Jesu, ut Sebastianus Pikielius, cujus exstat: *Veritas catholica,* qua tres divinae personae Pater, Filius et Spiritus s. in una essentia contra obstinatos judaeos, arianos ac anabaptistas ex hebraeo textu V. T. declaratur, Vilnae 1642. in 4°; Matthaeus Bembus posnaniensis, philosophiae primum, dein octennio theologiae professor († 30. Julii 1645) eloquens plane concionator.

---

habere caput visibile: in 2. Christum instituisse Petrum Ecclesiae caput; in 3. romanum pontificem s. Petri in hoc munere esse successorem.

[1]) Edidit quoque Lucernae 1653. in 8°. *Schutzschrift des h. Mess-Opfers.*

[2]) Cf. Backer 3, 414.

III. Disciplinae ad ss. literas spectantes.

204. Licet ingens hac in periodo s. Scripturae interpretum sit numerus, pauciores tamen quam alias magnam nominis consecuti sunt famam. Illorum in *Polonia* nullum reperimus, vix unum in *Germania*, si quis scil. huc referre vult Joannem Jacobum comitem in Königsegg, cujus *Promptuarium sacrum biblicum via concordantiali orbi propositum* in f. prodiit Salisburgi 1661, 1672; aliqui fuere *hiberni*, nempe Paulus Sherlogus et Petrus Redanus, uterque e societate Jesu, quorum ille patria waterfordiensis (n. 14. Aug. 1595) semper in Hispania degebat. Praefuit compostellano et salmanticensi hibernorum collegiis ad 20 annos. Controversias de fide septennio explicuit, theologiam scholasticam et ss. literas Salmanticae aliquandiu docuit magna semper commendatione doctrinae [1]) († 9. Aug. 1646.). Edidit: *Anteloquia in Salomonis canticorum canticum* ethica pariter et historica, Lugduni 1633. auctiora 1640. in f., et eruditissimum et acutissimum [2]) *in canticum canticorum commentarium*, ib. 1635. v. 2 in f. „in quo tamen opere quantumvis eruditissimo nonnulla sunt, quae delicatiores aures offendere possint, eaque proinde displicuerunt posterioribus ejusdem sacri epithalamii interpretibus Paulo Adresio et Joanni Bapt. Novato [3]).“ *Antiquitatum hebraicarum dioptra in 2 ll. tributa,* quorum 1. de orbe condito et memorabilium sub lege naturae doctrina agit, et 2. de opere sex dierum (opus posthumum) Lugduni 1651. in f.

---

[1]) „Magni apud omnes ob eruditionis excellentiam habebatur eo tempore, cum nobis in eadem schola versari contigit.“ Nic. Antonius in bibl. hisp. n.

[2]) Bona in notitia auct.

[3]) Mich. a s. Joseph Bibliogr. crit. 3, 421.

Sub nomine Leonardi Hiberni scripsit *vindicias scientiae mediae*, ib. 1644. in 4⁰. — Petrus Redanus medensis, Sherlogi in cathedra Salmanticae collega (s. Scripturam enim ibidem est interpretatus) et in munere regendi hibernorum collegium salmanticense (ut videtur) successor, linguarum graecae et hebraicae insigniter peritus virtutisque eximiae († 1. Aug. 1651.) reliquit *commentaria in ll. Machabaeorum canonicos historica, theologica, analogica*, quibus sacer contextus et accurate exponitur et peculiari methodo ad mores expenditur. Prodiit tantum tomus prior Lugduni 1651. in f. — Scotus erat Jacobus Gordonus[1]) Lesmoraeus S. J. aberdonensis, doctrina et eruditione, innocentia et vitae probitate plane insignis, aetate jam grandaevus Ludovico XIII. a confessionibus († 17. Nov. 1641. a. aetatis 88.), qui fusiori et amoeniori calamo, quam Jac. Tirinus *in universa s. biblia* scripsit *commentaria* ad sensum literae et cum explicatione temporum, locorum rerumque omnium, quae in ss. codicibus habent obscuritatem, Parisiis 1632. v. 3 in f. Haec commentaria non magni facit Calmetus[2]), Richard. Simon vero ea non parum laudat[3]). Alia ejusdem opera sunt praeter *opus chronologicum ad a. Christi 617.*, Pictavii 1613., Coloniae 1614. v. 2 in f. et hujus *epitomen*, Coloniae 1636. in 12⁰.: *de catholica veritate diatriba* ad serenis. Valiorum principem, M. Britanniae heredem, Burdigalae 1623.

[1]) Distingui hic debet a Jac. Gordono Huntlaeo, de quo supra n. 85. egimus.

[2]) In sua bibl. s., ubi ita scribit: „Nonnisi unica operis hujus editio data est, nec enim aestimatur plurimi et utilitatis habet parum. Agit se uti theologus, controversista et chronologus.“

[3]) Hist. critique du V. T. l. 3. c. 12: „Il y a peu de commentaires sur l'Ecriture, où l'on puisse trouver tant de choses en abrégé: cependant il n'est point ennuyeux etc.“

in 12°.; *theologia moralis universa* 8 ll. comprehensa, Lutetiae Parisiorum 1634. 2 v. in f.

205. Sed inter interpretes hujus periodi primum forte locum occupat Jacobus Bonfrerius S. J. natione *belga*, patria dionantensis, vir non vulgari doctrina instructus et raris virtutis ornamentis insignitus. Est enim industriae mirabilis, acerrimi ingenii, solidissimi judicii et incredibilis in rebus agendis prudentiae[1]). Docuit in Aquicinctino duacensis academiae collegio annis aliquot philosophiam, duobus scholasticam theologiam, compluribus interpretatus est divinas literas († 9. Maji 1642. sec. Sotvellum; sec. alios 1643). Opera ejusdem sunt[2]): *Pentateuchus Moysis commentario illustratus* praemissis quae ad totius Scripturae intelligentiam manuducant praeloquiis, Antverpiae 1625. in f. Haec praeloquia magni fiunt, eaque Tournemine opus nunquam satis laudatum, rarum atque utile dicit, hinc illa in suam Menochii editionem recepit (sed voces hebraicae saepe mutilatae et corruptae sunt). Agit Bonfrerius in his praeloquiis de s. Scriptura in genere, de libris canonicis et apocryphis, de scriptoribus hagiographis, de inspiratione s. Scripturae, de obscuritate, stilo, idiomatis, de textu hebraeo, de vulgata latina, de versionibus graecis et hexaplis Origenis, de interpretatione, de cabbala. *Josue, Judices et Ruth commentario illustrati.* Accessit *Onomasticon*, in quo locorum Scripturae s. seu quorum fit in Scriptura mentio nominibus propriis vel quasi propriis lux affertur, Parisiis 1631. in f. 1659. Excellit auctor in seligendis variis versionibus atque inter

---

[1]) Ita Svertius in Athenis belgicis, cui concinens Val. Andreas: „Vir multiplicis eruditionis, ingenii sagacitate, judicii maturitate, stili felicitate ac nitore, memoriae denique tenacitate imprimis excellens."

[2]) Cf. Backer 1, 105.

se conferendis [1]), adeo ut hic commentarius judice Du Pin [2]) ceteros alios commentarios plurimo superet intervallo. *Onomasticum urbium et locorum s. Scripturae* seu liber de locis hebraicis ab Eusebio graece primum deinde ab Hieronymo latine scriptus, in commodiorem ordinem redactus et variis additamentis auctus, Parisiis 1631. in f.; animadversionibus Joannis Clerici auctus et adjecta descriptione terrae sanctae Brocardi O. Praed. Amstelodami 1707. in f. (editio magnifica); annotationibus P. Tournemine auctus in sua editione Menochii Parisiis 1719. et Venetiis 1758. Eximium plane est hoc opus geographicum, commentarii instar in omnes illos s. Scripturae locos, in quibus mentio fit alicujus regionis, urbis, oppidi, fluminis, montis, lacus, deserti, vallis etc., cuilibet interpreti ss. literarum plane necessarium nec facile

---

[1]) Laudat hoc Rich. Simon Hist. critique du V. T. l. 3. c. 12. licet desideret majorem linguarum orientalium peritiam.

[2]) Multum extollit Du Pin Bonfrerium ita de eo scribens 17, 132: De tous les Commentateurs Jésuites de l'Ecriture sainte, il n'y en a point à mon avis qui ait suivi une meilleure méthode et qui ait plus de science et de justesse dans ses explications que J. Bonfrerius. Ses prolégomènes sur l'Ecriture sont d'une utilité et d'une netteté merveillenses. Il en a retranché la plupart des Questions de Controverse que Serarius avait traitées dans ses Prolégomènes pour se renfermer dans ce qui regarde la Critique du Texte et des Versions de l'Ecriture sainte, et rapporte en abrégé tout ce qu'il est nécessaire de savoir sur cette matière. Ses commentaires sur le Pentateuque, sur Josué etc. sont excellents. Il y explique les termes et le sens de son Texte avec une étendue raisonnable, et évitant la trop grande brièveté de quelques uns et la longueur démesurée des autres, ne fait aucune digression qui ne vienne à son sujet, et évite de traiter les Questions en Scholastique ou en Controversiste.“ Minorem laudem tribuit R. Simon l. c. c. 17; laudat quidem judicium et praeloquiorum utilitatem, perfectionem tamen ea attigisse negat. Andres sequens Du Pin eum dicit (Dell'Origine etc. d'ogni Letteratura t. 6. l. 2. c. 3.); „Giudizioso et erudito scrittore di piano ed elegante stilo.“

praetermittendum. Bonfrerius magis commoda methodo illud disposuit. Eusebius enim recensuerat nomina urbium etc. ordine alphabetico secundum ordinem librorum s. Scripturae sequens versionem alexandrinam; Bonfrerius vero nomina prout in vulgata leguntur sub uno ordine alphabetico disponit quo facilius reperiantur [1]). *Libri Regum et Paralipomenon commentario illustrati* miserando incendio typographiae Tornaci 1643. in f. perierunt, adeo ut nullum reliquum sit hujus editionis exemplar. Commentaria in plurimos alios s. Scripturae ll. morte interveniente manserunt imperfecta.

206. Commentarium in universam Scripturam meditatus est Leonardus Marius, prodiit tamen tantum t. 1. complectens *Pentateuchum*, Coloniae 1621, relictis vol. 20 mss Erat L. Marius goesanus zelandus, vir recondita in divinis scientia, eloquentia ac melioris literaturae cognitione in primis excellens, quibus linguarum graecae et hebraicae non vulgarem notitiam adjecit. In universitate coloniensi theologiae doctor renunciatus est 17. Oct. 1617. Fuit in eadem theologiae professor, postquam in gymnasio laurentiano literas tradidisset. Praefuit quoque florentissimo hollandico collegio ss. Willibrordi et Bonifacii et parochus ad s. Laurentii. Redux in patriam factus est parochus in urbe amstelodamensi, harlemensis ecclesiae archidiaconus, praepositus,

[1]) Magnae utilitatis pro geographia biblica est hoc opus; annotationes vero elegantes adjectae ostendunt Bonfrerium in chronologia et arte critica fuisse versatissimum, et in geographia biblica consummatum. Cf. Feller 2, 95. et Clericum in Bibliothèque choisie a. 1707. t. 13. p. 1. ubi summis laudibus Bonfrerium, quem unum e praestantioribus interpretibus catholicis in V. T. dicit, et ejus opus extollit. Postquam hoc opus accurate descripsit, crisin ita absolvit: „Bonfrerius a d'ailleurs travaillé sur cette Géographie avec tant de peines et de soins, qu' à tout prendre, on ne peut rien trouver de meilleur, et qu' on n'ajoutera même désormais que peu de chose à son travail.“

decanus, vicarius demum generalis († 18. Oct. 1652. a. aetatis 64.). · Dictum familiare ejus erat: *Fortiter sed suaviter*[1]). Scripsit praeterea plura opuscula ad controversias fidei spectantia lingua vernacula, sed alieno nomine, et *assertionem catholicam hierarchiae ecclesiasticae*, in qua b. Petri et romanae sedis primatus contra haeresim et schisma M. A. de Dominis defenditur, Coloniae 1619. in 8°., etiam in Roccaberti bibliotheca t. 15. — *Literalem elucidationem in Job* evulgavit (Antverpiae 1661. in 4°.) Henricus de Jonghem O. S. Franc.[2]); *speculum vanitatis* sive *Ecclesiasten elucidatum* stilo elaborato solutae ligataeque orationis, paraphrasibus et moralibus ac piis excursionibus (ib. 1635; Dilingae 1698. in 4°.) Joannes Tollenaer S. J., brugensis, vir piissimus [3]) salutisque proximorum sitientissimus († 11. Apr. 1643); *in Ecclesiasticum* (Antverpiae 1634. in f.) et *in Estherem*[4]) (Coloniae 1647. in f.) scripsit Olivarius Bonartius (Boonaerts) S. J. iprensis (n. 1570. † 23. Oct. 1655), octennio theologiae professor, cujus etiam extant alia opera, ut *de institutione, obligatione et religione horarum canonicarum ll. 4*, Duaci 1624, 1634. in 12°.,

---

[1]) Cf. Bibl. colon. p. 223. Harlemensis ecclesiae decanus nomine totius capituli sic de Mario ad procuratorem in urbe agentem 27. Jun. 1631. scribit: „In ejus (Sibrandi Sixtii) locum unanimi consensu . . . electus est eximius D. L. Marius, vir doctrina et scriptis celeberrimus Amstelodami degens. A concionibus miraculo est, ut multi neque infimae sortis ad Ecclesiam reducantur, ministris collationem cum eo declinantibus, Deo cooperante etc.“ Foppens 2, 817.

[2]) Cf. Bibl. franc. 2, 60. ubi plura ejusdem opera ascetica enumerentur.

[3]) De ejus pietate cf. plura apud Sotvellum.

[4]) Accedit *liber Esther sec. LXX edit. sixtinae*, in quo laciniae, quae in translatione vulgata latina sub finem libri ponuntur suis locis intextae sunt, additis Nobilii notis.

etiam cum tractatu *de sacrificio missae*, Antverpiae 1653. in 4⁰, quae Zacharias dicit [1]) a doctis quibusve viris jure plurimi aestimata; *concordia scientiae cum fide*, Hagae 1665. in 4⁰. — *Literalem psalmorum Davidis explicationem*, in qua singulorum sive historica sive prophetica exacte enucleantur, edidit Matthaeus Hoen novesiensis, eodem die cum Leonardo Mario doctor renunciatus et 24. Martii 1643. rector magnificus universitatis coloniensis electus. Obiit decanus collegiatae ecclesiae s. Andreae 2. Apr. 1653.

Henricus Rampen, huensis, theologiae doctor et s. Scripturae professor lovaniensis († 1641) commentatus est *in 4 evangelia* et in suo commentario evangeliorum inter se concordiam sensumque literalem breviter et clare explicat [2]), Lovanii 1632. v. 3; Hadrianus Crommius S. J. domo oorschotanus in territorio silvaducensi (1591 — 11. Maj. 1651.), graece, hebraice et arabice doctus, postquam philosophiam triennio docuit, datus est Corn. a Lapide in cathedra s. Scripturae lovaniensi successor, quam 11 annos est moderatus. Exortis Lovanii controversiis de Jansenii doctrina multum laboravit ad orthodoxam tutandam doctrinam. Praeter *theses sacras ex Genesi* (Lovanii 1629), *in reliquos Pentateuchi ll.* sive de republica judaica (ib. 1630.), *in Josue*, *Judices*, *Ruth*, *ll. 4 Regum* et *2 Paralipomenon* (ib. 1631.), *in Jobi historiam et ll. Tobiae, Judith, Esther, Esdrae et Nehemiae* (ib. 1632.) edidit *150 psalmos davidicos compendiosa paraphrasi ad literae seriem expositos* et sensu mystico illustratos, Lovanii 1628, Antverpiae 1652. in 8⁰. et *ss. 4 evangelia historico ordine concordiae in modum digesta*, Lovanii 1633. in 4⁰. Simile quid praesti-

[1]) In bibl. rituali l. 2. c. 3. Cf. Feller 2, 97, secundum quem in priori horum tractatuum reperitur propositio damnata ab Alexandro VII.

[2]) Cf. Foppens biblioth. belg. 1, 461.

terunt Joannes Bourghesius (Bourgeois, Bourgoys) S. J. malbodiensis, diu philosophiae et theologiae professor († 29. Mart. 1653. a. aetatis 80), cujus exstat *Historia et harmonia evangelica*, tabulis, quaestionibus et selectis ss. patrum sententiis explicata, Montibus 1644. in f., et Joannes Robertus S. J. arduennas († 14. Febr. 1651. a. aetatis 81), ss. literarum Duaci, Treviris, Herbipoli et Moguntiae interpres, in opere: *Mysticae Ezechielis quadrigae* i. e. sacros. 4 evangelia historiarum et temporum serie vinculata graece et latine, Moguntiae 1615. in f. Plures quoque libellos (5) scripsit contra Rodolphum Goclenum de curatione magnetica per unguentum armarium, aliaque opuscula polemica et historica [1]). — Reliquos N. T. libros interpretatus est Libertus Fromondus (Froidmond, Fromont, Fremondus, Frumondus) haccuriensis (n. 3. Sept. 1587. prope Leodium) doctor et s. Scripturae professor lovaniensis, Jansenii familiaris et in cathedra successor, cujus opus famosum *Augustinus* edidit (cf. annot. 1. p. 625). Obiit 27. Oct. 1653. a. ætatis 66. Ejus *in acta apostolorum commentarium* (Lovanii 1634. in 4°., saepius recusum) eximium dicit Calmet [2]); *commentarius in omnes epistolas Pauli ap. et 7 catholicas* (ib. 1663.) summam exhibet operis Estii; in eo auctor magis theologum quam exegetam agit [3]); *commentarius in apocalypsim* [4]) prodiit ib. 1657., et *in cantica*

---

[1]) Cf. Backer 1, 635. s. Neyen, biographie luxembourgeoise 2, 85.

[2]) In biblioth. s.

[3]) Rich. Simon Hist. critique etc. du N. T. c. 44.

[4]) In hanc commentarios plane admirabiles scripsit etiam Bartholomaeus Holzhauser suevus (1613—1658), vir piissimus, asceta insignis (ut testantur opuscula ecclesiastica, quae conscripsit) ac bene meritus de vita vere sacerdotali institutione congregationis pro

canticorum ib. 1652, 1657. (omnia simul Parisiis 1670; Rothomagi 1709. in f.) Hi duo prae ceteris Jansenii errores sapere videntur [1]). — Huc etiam referri potest Balthasar Corderius S. J. antverpiensis (1592 — 24. Jun. 1650.), qui theologiam moralem octennio docuit, aliquandiu ss. literas est interpretatus; perlustratis dein praecipuis bibliothecis in Germania, Gallia, Hispania, Italia, hujus itineris fructus hisce operibus complexus est: *Catena 65 patrum graecorum in s. Lucam,* quae 4 simul evangelistarum intrôducit explicationem luce ac latinitate donata et ex aliis patribus tam graecis quam latinis suppleta et annotationibus illustrata, Antverpiae 1628. in f.; *catena patrum graecorum in s. Joannem* ex antiquissimo graeco cod. nunc primum in lucem

---

sacerdotibus secularibus. Prodiit ejus *interpretatio Apocalypsis*, Bambergae 1784, 1799. in 8⁰.; praecedit ejusdem biographia.

[1]) Reliquit alios quoque libros polemicos, contra Voetium (Lovanii 1636. in 4⁰.), *Vinc. Lenis Theriaca adversus Petavium* (cf. supra p. 745.) *et Richardum* (De Champs), *de libero arbitrio*, Lovanii 1644. (in indice decr. 23. Apr. 1654.). *Augustini iprensis et Augustini hipponensis de Deo omnes salvare volente homologia*, ib. *Anatomia brevis hominis* naturam ejus talem repraesentans, qualem s. Augustinus olim nobis descripsit, ib. 1641. in 4⁰., damnata tamen ab Urbano VIII. bulla 6. Martii 1641, et decreto 23. Apr. 1654.; *Lucerna augustiniana*, qua breviter et dilucide declaratur concordia et discordia, qua duo nuper eximii doctores s. theologiae duacenses conveniunt a ceteris hodie s. Augustini discipulis, 1650. (sine loco impressionis); *emunctorium lucernae augustinianae*, quo fuligines a quibusdam aspersae emunguntur; *conventus africanus* sive disceptatio judicialis apud tribunal praesulis Augustini etc. enarratore Artemidoro Oneirocritico; hanc tamen alii Petro Stockmans adscribunt; *Antonii Richardi stratagema*, quo bellum sui sociorumve defensivum ab erroribus massiliensium transtulit in s. Augustini et episcopi iprensis offensivum, 1650. etc., qui libri jansenianis erroribus infecti sunt. Cf. Foppens 2, 819 s.; Biogr univ. 16, 1015.

edita, graece et latine, ib. 1630. in f.; *Joannis Philoponi in c. 1. Geneseos de mundi creatione ll. 7* ex antiquissimo cod. ms. nunc primum in lucem editi, una cum disputatione de paschate, graece et latine, ib. 1630. in 4°.; *expositio patrum graecorum in Psalmos* [1]) ex vetustissimis codd. mss. concinnata, in paraphrasim, commentarium et catenam digesta, latinitate donata et annotationibus illustrata, graece et latine, ib. 1643, 1646. t. 3 in f.; *symbolarum in Matthaeum t. prior* exhibens catenam graecorum patrum 21 nunc primum editam latina interpretatione et scholiis illustratam, addito l. de concordia evangelistarum in genealogia Christi; t. alter, quo continetur catena patrum graecorum collectore Niceta ep. Serrarum [2]), Tolosae 1646, 1647. v. 2 in f.; *Job illustratus*, Antverpiae 1646. in f.; *s. Cyrilli apologi morales* ex antiquo cod. ms. nunc primum [3]) in lucem editi, Viennae 1630; *opera s. Dionysii Areopagitae* cum scholiis s. Maximi et paraphrasi Pachymerae latine interpretata et notis theologicis illustrata, cum ejusdem vitae scriptoribus et operum vindiciis, Antverpiae 1634. v. 2 in f., Lutetiae Parisiorum 1644.; ed. emendata, aucta et locupletata Venetiis 1755, 1756; *s. Dorothei archimandritae institutiones asceticae* latine ex interpretatione et cum notis, cum graeco vitae

---

[1]) Montfaucon praef. ad Athan. commentarium in Psalmos. „Corderius anno 1643. prolixiorem catenam patrum graecorum in totum psalterium edidit 3 t. comprehensam, in qua naevi non pauci occurrunt: Nobile autem est illud erratum, quod expositiones Theodori et Theodoreti Athanasio adscribat.“ Nonnullos etiam ejusmodi errores coarguit card. Mai praef. ad Cyrillum in Lucam, auct. class. t. 10. His tamen non obstantibus grati sunt viri eruditi Corderio pro hac catena.

[2]) Richard. Simon hist. crit. du N. T. c. 30., ubi pluribus de his catenis agit, in dubium vocat, utrum Nicetas hujus catenae sit collector.

[3]) Jam sec. exeunte 15. prodierant.

s. Dorothei textu, Antverpiae 1646. in 12⁰.; *s. Cyrilli alex. archiep. hom. 19 in Jeremiam prophetam* ineditae ex antiquissimo cod. ms. ib. 1648. in 8⁰.

207. Plurimi floruerunt in *Gallia*[1]), qui in illustrandis ss. literis versati sunt. Quaestiones praevias tractarunt Nicolaus de Hauteville arvernus, doctor sorbonicus s. Thomae doctrinae valde addictus, quem s. Franciscus Salesius canonicatu genevensi honoravit († 1660.), in *historia regia* (Histoire royale) seu quaestionibus in historiam sacram de principiis mundi, de lectione, excellentia et diversis s. Scri-

---

[1]) His adde Gabrielem Sionitam natione quidem maronitam, patria edenensem e monte Libano, ubi in collegio maronitarum institutus fuerat, qui Parisios se contulit (1614), ubi cathedram linguae arabicae obtinuit et operam suam collocavit in edendis bibliis polyglottis parisiensibus († 1648. a. aetatis 71). „Verum hic maronita, inquit Le Long in bibl. s., erat animo nimium remisso ac inerti, epulationibus magis quam labori dedito; ab annis namque 22 h. e. ab a. 1614. exeunte, quo Parisios accessit ad a. 1636. praeter latinam geographiae Nubiensis Balterii et parvuli poëmatis de sapientia divina publicatam translationem a. 1619, 1625, 1628 in solis libris, qui extant in 2. p. t. 5. et in quibusdam aliis t. 7. et 8. latine reddendis totum tempus contriverat." Edidit scil. quosdam ll. V. T. syriace cum versione latina (in bibliis polygl. paris. a. 1645), quae editio secundum Waltonum proleg. 12. §. 8. licet ab omnibus merito sit suscipienda, tamen multis et gravibus defectibus laborat tam ex codd. mss., quibus usus est Sionita, lacunis, quas proprio ingenio, non ex cod. ms. supplevit vel quandoque reliquit, quam ex operarum erratis, quae nimis frequenter occurrunt, et etiam ex versione latina, quae cum syra ubique non exacte quadrat. Vertit quoque ex arabico (in iisdem polyglottis) ll. V. et N. T. exceptis Pentateucho et libello Ruth. Desunt tamen ll. Tobiae, Judith, Esther, quaedam fragmenta Jeremiae et Danielis, 1. et 2. Machabaeorum. Cf. Le Long, bibl. s. p. 1. c. 1. diss. de polygl. paris. Cum Joan. Hesronita et Victore Scialac edidit Romae 1614. *l. Psalmorum Davidis* ex arabico idiomate in latinum translatum: item ex idiomate syro, Parisiis 1625. Cf. alios ejusdem libros in Biogr. univ. 16, 221 s.

pturae versionibus (gallice), Parisiis 1665. in 4⁰.; 1666. v. 3 in 4⁰.[1]); Coelestinus de Monte Marsano O. Cap., philosophiae et theologiae professor (✝ 1659. a. aetatis 63), cujus haec exstant opera: *Clavis David pro s. Scriptura aperienda in 6 ll. distributa*, quorum 1. universam historiam s. dispungit et selectis observationibus illustrat; 2. decem generales complectitur tractatus s. Scripturae intelligendae accommodatos, scil. de Christi genealogia, de partibus temporis, ut puta de horis, diebus, hebdomadibus etc.; de 4 orbis monarchiis, de republica judaeorum, de jure belli eorundem, de triplici chaldaeorum, aegyptiorum et graecorum sapientia; de numinibus commentitiis in s. pagina commemoratis, de tribus rerum magicarum speciebus, quarum frequentior in s. Scriptura fit mentio, de daemoniacis, de spiritibus et spectris vivos infestantibus; l. 3. quaecunque ad ll. canonicos spectant, serio discutit eosque ab apocryphis secernens istorum quoque eam, quam rei conditio postulat, quin et aliorum quorumcunque, de quibus in s. pagina fit mentio, rationem clare explicat; 4. l. in universum suppeditat ea, quae ad totius s. Scripturae sensum tam literalem quam mysticum investigandum conducunt; 5. l. copiosum ss. patrum doctorumque, qui Scripturam s. vel aliquas ejus partes juxta quemvis sensum aut exponendi modum felicius interpretati sunt, catalogum exponit; 6. denique exhibet onomasticum omnem personarum et locorum homonymiam et polyonymiam observans et explicans, Burdigalae 1650; Lugduni 1659. in f.; *Synopsis prosopochronica historiae ecclesiasticae*, Tolosae 1644. in f.; *Prosopo-chronica s. Scripturae*, Parisiis 1648. in f.; *speculum*

---

[1]) Idem hic auctor edidit quoque *theologiam angelicam* Lugduni 1658. Alia ejus opera ad philosophiam, rhetoricam ecclesiasticam et ascesin spectantia cf. Biogr. univ. 19, 499 s.

sine macula, in quo Ecclesiae facies in triplici statu naturae, legis et gratiae exhibetur, Burdigalae 1651.; *cursus theologiae* electissimam d. Thomae et s. Bonaventurae doctrinam in catenam redactam continens, et ubi videtur discors ad concordiam revocans novisque quaestionibus novissimis seculis suscitatis auctus [1]) v. 2 in f.

208. Insignium interpretum commentarios in unum collegit opus Joannes de la Haye [2]) O. Min. parisiensis. Aliquot annos theologiam (et philosophiam) cum eruditionis ac doctrinae non vulgaris existimatione et magno cum auditorum profectu praelegit; reginae ac dein regis Ludovici XIII. concionator institutus est, aliaque munera sui ordinis honorifica obiens decessit 15. Oct. 1661. Plurima reliquit [3]) indefessi laboris ac studii fructus, cujusmodi sunt: *Biblia magna commentariorum literalium* Joan. Gagnei doctoris paris., Guilelmi Estii, Em. Sa, Joan. Menochii et Jac. Tirini erudite et integre s. Scripturam exponentium, prolegomenis et chronico sacro illustrata, Parisiis 1643. v. 5 in f. His non contentus *biblia maxima* condidit ib. 1669. v. 19 in f. (rarissima). Praeferri tamen solent, inquit Calmet, biblia magna maximis, quod priora illa plures continent auctores quam posteriora, nihilque offerunt de auctoris sensu, cum vicissim posterius opus incommodum sit ingenti voluminum numero, tum et ex iis, quae de suo marte adjecit auctor. In bibliis magnis carpit Rich. Simon, quod non satis studuerit compendio, omittens plurium commentarios, ubi plane conspirant [4]); in maximis vero laudat methodum, quatenus

---

[1]) Ubi et quando prodierit non indicat bibliotheca franciscana.

[2]) Distingui debet ab aliis duobus, de quibus egimus n. 85 et 96.

[3]) Cf. Bibl. francisc. 2, 171 ss.

[4]) Hist. crit. du V. T. l. 3. c. 11., ubi crisin absolvit hisce ver-

Hujus omnis generis versiones (etiam orientales, sed omnes latine redditas prout illas repererat) singulis versibus subjicit, nonnunquam 20 et etiam 30, easque inter se conciliare vulgataeque auctoritatem tueri nititur, sed dotes tanto operi perficiendo ei denegat, carpitque versionum saepe inutilium redundantiam atque verbositatem [1]). In prolegomenis prolixis de s. Scripturae textu et versionibus collegit auctor magno labore, quidquid reperiret apud alios, sed judice R. Simone absque judicio et crisi, hinc in graves lapsus est errores [2]). Scripsit praeterea *commentarios literales et conceptuales* (in usum concionatorum) *in Genesim* t. 4 in f. Parisiis 1636, 1647, 1651. (ed. 3); *in Exodum* t. 3 in f. (conceptibus plusquam 700 patrum concatenatis illustrati) ib. 1641; *in Apocalypsim* t. 3 in f. (pariter 700 PP. conceptibus concatenatis illustrati) ib. 1648. Edidit etiam *opera omnia s. Bernardini senensis*, Lugduni 1650. t. 5 in f., s. *Francisci Assisiatis* et *s. Antonii Paduani opera omnia* adjectis utriusque sancti vita et elogiis et postillis illustrata, ib. 1653. in f.; *Alexandri Halensis commentarium in Apocalypsim*, cum vita auctoris, Parisiis 1647. in f.

---

bis: „En un mot, j'aurois voulu ne rapporter pas les paroles des Auteurs tout au long, mais seulement ce qu'on y auroit trouvé de plus exact, en suppléant même quelquefois à leurs défauts.

[1]) Ibid. „Au reste, on ne peut nier que la méthode dont le P. de la Haye s'est servi dans ce Recueil ne soit la meilleure de toutes, car il produit d'abord les différentes manières dont le Texte peut être traduit, puis il les compare toutes ensemble, et en juge, et enfin il rapporte les diverses explications littérales des meilleurs auteurs. Il n'y a rien que de juste dans cette méthode; et si l'exécution avait répondu au dessein, nous n'aurions rien de plus achevé ni de plus utile sur l'Ecriture."

[2]) Ib. et l. 3. c. 17. Cf. quoque De Bure, Bibliographie instructive, Theol. p. 132.

209. *Ad diversos s. Scripturae libros exercitationes* publicavit [1]) Henricus Ludovicus Castanaeus (Chasteigner de la Roche-Posai) comes n. 1577., in literis humanioribus Scaligeri discipulus, famosi Duverger de Hauranne (sub nomine Sancyrani notissimi) amicus et protector, in diversis locis abbas, deinde episcopus pictaviensis (ab a. 1611. † 30. Jul. 1651.), scil. *in Genesim*, Pictavis 1628. in 4⁰.; *in Exodum*, in *ll. Numerorum, Josue* et *Judicum*, ib. 1629. in 4⁰.; *in 4 ll. Regum*, ib. 1626. in 4⁰.; *in l. Job*, ib. 1628. in 4⁰.; *in l. Psalmorum*, ib. 1643. in 4⁰.; *in prophetas majores et minores*, Parisiis 1630. in 4⁰.; *in 4 Evangelia*, ib. 1626. in 4⁰.; *in acta Apostolorum*, ib. 1626. 1650. in 4⁰.; omnia simul Augustoriti Pictonum 1640. in f. — *In 6 priora cc. Genesis quaestiones* cum accurata textus explicatione elucubravit [2]) Marinus Mersennius O. Min. (Parisiis 1623. in f.), quo in volumine athei et theistae impugnantur [3]), vulgata editio ab haereticorum

[1]) Cf. Fabricium in bibl. fabr. 6, 492; Biogr. univ. 38. 330. Scripsit praeterea *dissertationes ethicopoliticas*, *nomenclatorem cardinalium*, qui ab a. 1000. et deinceps quidpiam commentati sunt, Rothomagi 1653. in 4⁰., *litanias pictavienses*, *catalogum sanctorum pictaviensium* et *synopsim celebriorum distinctionum* tum philosophicarum tum theologicarum, Augustoriti Pictonum; 1612., quas cum notis perpetuis edidit Samuel Maresius Tiguri 1659. In his notis singularum distinctionum usus vel abusus in rebus theologicis breviter ostenditur. Cavendas esse editiones leydenses advertit Fabricius l. c.

[2]) Plura de ipso cf. in ejus vita a P. Hilarione de Coste, et in vita Cartesii a Baillet (Paris 1691.) scripta, et ap. Feller 2, 321, qui alia ejusdem recenset opera. Plures auctores, qui de eo agunt, citat Saxius in Onomastico ad a. 1623.

[3]) Contra hos extat ejus l. *L'impiété des deistes, athées et libertins*, Paris 1624. in 4⁰. In suis qq. a p. 669—676. plurium mentionem facit, quos atheismi accusat, quem catalogum delere jussus est, hinc rarissima exemplaria, in quibus reperitur.

calumniis vindicatur, graecorum hebraicorumque musica instauratur et Franc. Georgii veneti dogmata cabbalistica refelluntur. Natus erat Ocii in provincia Cenomaniae, Cartesii condiscipulus et constans amicus. Excelluit in re mathematica, quae ei debet cycloidis cognitionem, in physicis atque harmonicis, unde eum dicit Bona „de divinis humanisque literis deque re harmonica optime meritum.“ † 1. Sept. 1648. a. aetatis 60. Scripsit etiam tractatum *de mensuris, ponderibus et nummis hebraeorum, graecorum et romanorum ad gallica redactis*, Parisiis 1644. in 4⁰. Ad Genesis illustrationem referri possunt etiam quaedam Jacobi Bolducii O. Cap. parisiensis opera (rara), ut *de Ecclesia ante legem* ll. 3, in quibus demonstratur, quis a mundi principio usque ad Moysen fuerit ordo Ecclesiae, quae festa, quae templa, quae sacrificia quive ritus et caeremoniae et alia multa arcana, Lugduni 1626. in 4⁰.; *de Ecclesia post legem* l. 1 analogicus, in quo ostenditur, quanta sit similitudo inter legem naturalem et legem evangelicam, Parisiis 1630. in 4⁰. Scripsit praeterea *commentaria in l. Job*, in quibus praemittuntur hebraei idiomatis accurata versio ac brevis paraphrasis, variae etiam tum editiones tum lectiones cum vulgata collatae expenduntur, necnon idiotismi, phrases ac singula textus vocabula potissimum hebraea diligentissime explanantur, ib. 1631, 1638. t. 2 in f.; *expositionem in epistolam b. Judae Ap.*, ib. 1630. in 4⁰. Vir erat quidem doctrinae insignis, profundioris ingenii et reconditioris disciplinae [1], sed qui non raro opinionum novitate capitur et ad insolita ac peregrina minusque recepta placita comprobanda proprio genii pondere fertur [2], hinc plura sibi in divinis

[1]) Ita Bona in notitia auctorum, ubi duo priora opera commendat.

[2]) Haec addit Bonae judicio Mich. a s. Joseph 1, 518.

literis reperire videtur aliis antea incognita († 1650. a. aetatis 75).

Multum celebratur[1]) *commentarius in Psalmos* Simeonis Marotte vulgo de Muis aurelianensis (n. 1587.), ecclesiae suessionensis canonici et archidiaconi, qui linguam hebraicam, quam sicut et alias orientales linguas perfecte callebat, in regia parisiensi academia docuit (1604.), sed saepe auditoribus carens, quia linguae istius cultura tunc temporis Lutetiae spernebatur. Fatis concessit a. 1644. vir, ut Joan. Tarinus in ejus epitaphio posuit, omni laude cumulatus, nullius loci hospes, quia in ejus ore omnes linguae: nullius hominis inimicus, quia in ejus vultu omnes gratiae: nullius rei inscius, quia in ejus animo omnes scientiae: nullius vitii conscius, quia in ejus moribus omnes virtutes eminebant. Prodiit ejus *commentarius literalis et historicus in omnes Psalmos et selecta V. T. cantica*[2]) cum versione nova ex hebraeo, Parisiis 1630. in f. In eo primo latinam ex hebraeo versionem e regione vulgatae impressam exhibet;

---

[1]) Cf. Andres 6, 564; Mabillon, de studiis monasticis p. 2. c. 2. §. 2; Du Pin 17, 250: „Aussi son Commentaire sur les Pseaumes passe-t-il de l'aveu de tous les sçavans pour le plus parfait et le meilleur Commentaire que nous aïons sur ce Livre etc." De ipso Simeone de Muis scribit: „S. de Muis . . . a été un des plus habiles en cette langue (hebraica) que la France ait porté; il avoit joint à cette science un jugement solide et un grand discernement, un style pur, net et facile, une grande connaissance de l'Histoire sainte et du fonds de la Religion, en sorte qu'il avoit toutes les parties nécessaires pour faire un excellent Interprète de l'Ecriture sainte." Feller 2, 100; biographie univ. 30, 366 ss.

[2]) Speciminis gratia jam 1625. Parisiis in 8⁰. ediderat *commentarium in 50 priores psalmos*, et ib. 1620. in 8⁰. *in psalmum 19. trium eruditissimorum rabbinorum* (David Kimchi, Aben Ezra et Sal. Jarchi) *commentarios* hebraice cum latina interpretatione.

succedit his commentarium criticum, grammaticale et literale. Hebraeo unice adhaeret et rabbinis, qui psalterium explicarunt; raro patres ceterosque commentatores christianos laudat, quemadmodum et prolegomenis opus mancum est. Hi eximii operis naevi [1]). Ita Calmet. Prodiit iterum cum aliis ejusdem operibus, ib. 1650. v. 2; optima et rara editio est, quam curavit M. Paquot Lovanii 1770. v. 2 in 4⁰., aucta scholiis Bossueti [2]). Scripsit quoque doctissime (judice Calmet) *varia sacra in quaedam Pentateuchi et l. Josue loca* variis e rabbinis contexta, quae habentur in Criticis sacris (t. 7.) et cum aliis ejusdem operibus Parisiis 1650. Contra Morinum acriter tutatus est hebraicum textum in sua triplici *assertione veritatis hebraicae adversus Joannis Morini exercitationes*, Parisiis 1631, 1634, 1639. v. 3 in 8⁰., sed secundum R. Simon nimis deflexisse videtur [3]) ad alterum extremum et Masorae justo majus privilegium tribuisse, coeco impetu Ariae Montani exactitudinem librariorum judaicorum ultra modum laudantis vestigia calcans.

---

[1]) Richard. Simon. qui (Histoire crit. du V. T. l. 3. c. 12) de hoc commentario disserens nihil in ejus commendationem dicit. hoc insuper addit: Au reste, on pourroit retrancher de ce Commentaire plusieurs choses qui le rendent languissant. En un mot, il n' est pas assez châtié."

[2]) Bossuet hunc commentarium ceteris omnibus praetulit ita ad P. Mauduit scribens (op. t. 31. p. 471): „Parmi les catholiques Muis emporte le prix, à mon gré, sans comparaison."

[3]) L. c. l. 3. c. 13. Concedit tamen, S. de Muis longe melius atque accuratius in hac quaestione scripsisse quam plures e protestantibus. Negat ei vero sufficientem eruditionem, ut ea qua par esset accuratione scribere potuerit. „Les Traités cependant, addit, que M. de Muis a écrits contre le P. Morin, peuvent être d'une grande utilité pour redresser plusieurs propositions du même P. Morin etc."

canticorum ib. 1652, 1657. (omnia simul Parisiis 1670; Rothomagi 1709. in f.) Hi duo prae ceteris Jansenii errores sapere videntur [1]). — Huc etiam referri potest Balthasar Corderius S. J. antverpiensis (1592 — 24. Jun. 1650.), qui theologiam moralem octennio docuit, aliquandiu ss. literas est interpretatus; perlustratis dein praecipuis bibliothecis in Germania, Gallia, Hispania, Italia, hujus itineris fructus hisce operibus complexus est: *Catena 65 patrum graecorum in s. Lucam*, quae 4 simul evangelistarum introducit explicationem luce ac latinitate donata et ex aliis patribus tam graecis quam latinis suppleta et annotationibus illustrata, Antverpiae 1628. in f.; *catena patrum graecorum in s. Joannem* ex antiquissimo graeco cod. nunc primum in lucem

---

sacerdotibus secularibus. Prodiit ejus *interpretatio Apocalypsis*, Bambergae 1784, 1799. in 8°.; praecedit ejusdem biographia.

[1]) Reliquit alios quoque libros polemicos, contra Voetium (Lovanii 1636. in 4°.), *Vinc. Lenis Theriaca adversus Petavium* (cf. supra p. 745.) *et Richardum* (De Champs), *de libero arbitrio*, Lovanii 1644. (in indice decr. 23. Apr. 1654.). *Augustini iprensis et Augustini hipponensis de Deo omnes salvare volente homologia*, ib. *Anatomia brevis hominis* naturam ejus talem repraesentans, qualem s. Augustinus olim nobis descripsit, ib. 1641. in 4°., damnata tamen ab Urbano VIII. bulla 6. Martii 1641, et decreto 23. Apr. 1654.; *Lucerna augustiniana*, qua breviter et dilucide declaratur concordia et discordia, qua duo nuper eximii doctores s. theologiae duacenses conveniunt a ceteris hodie s. Augustini discipulis, 1650. (sine loco impressionis); *emunctorium lucernae augustinianae*, quo fuligines a quibusdam aspersae emunguntur; *conventus africanus* sive disceptatio judicialis apud tribunal praesulis Augustini etc. enarratore Artemidoro Oneirocritico; hanc tamen alii Petro Stockmans adscribunt; *Antonii Richardi stratagema*, quo bellum sui sociorumve defensivum ab erroribus massiliensium transtulit in s. Augustini et episcopi iprensis offensivum, 1650. etc., qui libri jansenianis erroribus infecti sunt. Cf. Foppens 2, 819 s.; Biogr univ. 16, 1015.

edita, graece et latine, ib. 1630. in f.; *Joannis Philoponi in c. 1. Geneseos de mundi creatione ll. 7* ex antiquissimo cod. ms. nunc primum in lucem editi, una cum disputatione de paschate, graece et latine, ib. 1630. in 4⁰.; *expositio patrum graecorum in Psalmos* [1]) ex vetustissimis codd. mss. concinnata, in paraphrasim, commentarium et catenam digesta, latinitate donata et annotationibus illustrata, graece et latine, ib. 1643, 1646. t. 3 in f.; *symbolarum in Matthaeum t. prior* exhibens catenam graecorum patrum 21 nunc primum editam latina interpretatione et scholiis illustratam, addito l. de concordia evangelistarum in genealogia Christi; t. alter, quo continetur catena patrum graecorum collectore Niceta ep. Serrarum [2]), Tolosae 1646, 1647. v. 2 in f.; *Job illustratus*, Antverpiae 1646. in f.; *s. Cyrilli apologi morales* ex antiquo cod. ms. nunc primum [3]) in lucem editi, Viennae 1630; *opera s. Dionysii Areopagitae* cum scholiis s. Maximi et paraphrasi Pachymerae latine interpretata et notis theologicis illustrata, cum ejusdem vitae scriptoribus et operum vindiciis, Antverpiae 1634. v. 2 in f., Lutetiae Parisiorum 1644.; ed. emendata, aucta et locupletata Venetiis 1755, 1756; *s. Dorothei archimandritae institutiones asceticae* latine ex interpretatione et cum notis, cum graeco vitae

---

[1]) Montfaucon praef. ad Athan. commentarium in Psalmos. „Corderius anno 1643. proliziorem catenam patrum graecorum in totum psalterium edidit 3 t. comprehensam, in qua naevi non pauci occurrunt: Nobile autem est illud erratum, quod expositiones Theodori et Theodoreti Athanasio adscribat." Nonnullos etiam ejusmodi errores coarguit card. Mai praef. ad Cyrillum in Lucam, auct. class. t. 10. His tamen non obstantibus grati sunt viri eruditi Corderio pro hac catena.

[2]) Richard. Simon hist. crit. du N. T. c. 30., ubi pluribus de his catenis agit, in dubium vocat, utrum Nicetas hujus catenae sit collector.

[3]) Jam sec. exeunte 15. prodierant.

[illegible]rum ib.
[illegible]agi 170[illegible]
videntur[illegible]
rius S.[illegible]
ologiam [illegible]
[illegible]rpretatus[illegible]
[illegible]ia, Ga[illegible]
peribus c[illegible]
[illegible] s. Luc[illegible]
tionem lu[illegible]
aecis qua[illegible]
piae 162[illegible]
ex antiq[illegible]

[illegible]ibus secula[illegible]
1784, 179[illegible]

Reliquit a[illegible]
[illegible]n 4º.), Vi[illegible]
et Richar[illegible]
[illegible]e decr. 23[illegible]
de Deo o[illegible]
naturam e[illegible]
[illegible]scripsit, ib.
[illegible]ii 1641, et
et dilucide
doctores s.
[illegible]stini discip[illegible]
augustinia[illegible]
[illegible] africanu[illegible]
[illegible]ni etc. ena[illegible]
[illegible]ro Stockma[illegible]
[illegible]ui sociorum
[illegible]ugustini et
[illegible]nis erroribus
[illegible], 1015.

[illegible] in s. Script. in Gallia, Hauteville.

[illegible] Antverpiae 1646 in 12º.; s. Cyrilli alex. [illegible] in [illegible] prophetam ineditae ex anti[illegible] 1645 in 8º.

XX. [illegible] in Gallia [1]), qui in illustra[illegible] sunt. Quaestiones praevias tractarunt [illegible] Hauteville arvernus, doctor sorbonicus s. Tho[illegible] valde addictus, quem s. Franciscus Salesius [illegible] honoravit († 1660.), in historia regia [illegible], seu quaestionibus in historiam sacram de [illegible], de lectione, excellentia et diversis s. Scri[illegible]

---

[1]) [illegible] Sionitam natione quidem maronitam, [illegible] Libano, ubi in collegio maronitarum institutus [illegible] (1614), ubi cathedram linguae arabicae [illegible] in edendis bibliis polyglottis [illegible] 71). „Verum hic maronita, inquit Le Long [illegible] ac inerti, [illegible] 22 h. e. ab a. 1614 [illegible] syriace cum versione latina [illegible] tempus [illegible] 1645), quae editio secundum Waltonum [illegible] merito sit suscipienda, tamen multis [illegible] ex codd. mss., quibus usus est Sionit[illegible] supplevit vel quandoqu[illegible] frequenter occurrunt, [illegible] exacte quadra[illegible] N. T. exce[illegible]

Petrus Gorse S. J. albiensis (1590. — 27. Apr. 1661.) *ll. Ecclesiastici* (Parisiis 1654. in 12⁰.), *Proverbiorum* (ib. 1654. in 8⁰.), *Sapientiae* (ib. 1655. in 8⁰.) et *Ecclesiastae* (ib. 1655. in 8⁰.) gallice explicuit locosque obscuriores illustravit; *commentarios in 12 prophetas minores* elaboravit secundum Sotvellum (Parisiis 1633. v. 4) Joannes Phelippaeus (Phelipeaux) S. J. andegavensis († 2. Aug. 1643), cujus etiam est *Oseas primus inter prophetas commentariis illustratus* [1]), Parisiis 1636. in f., in quo tamen explicat tantum priora quatuor cc. Carpit R. Simon prolixitatem, et digressiones amplissimas de argumentis ad rem non spectantibus [2]); *Nehemiam et Esdram* commentario literali, morali et allegorico exposuit (Parisiis 1643. in f.) Nicolaus Lombard S. J. campanus († 5. Maj. 1646.). Denique [3]) Nicolaus Abram S. J. lotharingus, per 17 annos in academia mussipontana ss. literarum interpres (n. 1589, † 7. Dec. 1655.), edidit *Pharum V. T.* sive ss. quaestionum ll. 15, quibus accesserunt ejusdem auctoris *de veritate et mendacio ll. 4*, Parisiis 1648. in f. Disserit autem praeclare in hoc pharo de Hexaëmero seu de opere 6 dierum, de fluviis et locis paradisi, de benedictionibus Noe, de divisione linguarum, de prima regnorum institutione, de regno assyriorum, de Abraham, de Pharaone, de mora filiorum Israël in Aegypto, de chronologia judicum, de transmi-

---

[1]) Suspicor, priorem commentarium in 12 prophetas non prodiisse, sed illius velut initium esse hunc commentarium.

[2]) Hist. crit. du V. T. l. 3. c. 12; Du Pin 17, 133.

[3]) His adnumerari potest Petrus Roverius S. J. avenionensis († 28. Jul. 1649.), cui attribuit Sotvellus *harmoniam 4 ll. Moysis Exodi, Levitici, Numeri, Deuteronomii* in 8 partes divisam cum commentariis in eandem harmoniam, quibus ritus omnes accurate explicantur. Sed ubi et quando prodierit non indicat.

gratione Babylonis, de Dario medo, de Juditha, de adventu Messiae et 70 hebdomadibus Danielis, de harum principio et fine. „Opus hoc, inquit Calmet [1]), eleganter, erudite et graviter elucubratum. Auctor graecae et hebraicae linguae peritia et humaniorum disciplinarum scientia, in quas plura edidit commentaria [2]), praestabat. Ejus pharus pluris reputatur et quaestiones intime agitat."

Vitam Christi Domini [3]) ex evangeliis collegit Bernardinus Montereul S. J. parisiensis († 15. Jan. 1646.) in l.: *La Vie du Sauveur du monde J. Christ*, tirée du Texte des quatre Evangélistes réduits en un corps d'Histoire divisé en 4 parties: ou dans la suite du discours sont touchées les difficultez tant Historiques que Théologiques avec les sentimens des Saints Pères cotez a a marge, Parisiis 1637. v. 2 in 4°.; 1639. in 12°.; 1650. etc. Simili methodo composuit: *L'histoire de l'Eglise naissante* contenant les Actes des Apotres, ib. 1640. in 12°. et saepius cum vita J. Christi; *Les derniers combats de l'Eglise* représentez dans l'explication de l'Apocalypse, ib. 1648. in 12.°. — Joannes Bence rotomagensis, doctor sorbonicus et unus e primis Oratorii sodalibus († 24. Apr. 1642. a. aetatis 74) scripsit *Manuale in 4 evangelia*, Lugduni 1626. in 12°.; 1682.; *in omnes d. Pauli epistolas et in 7 canonicas* v. 2 in 12°. ib. 1628, 1636. et 1683., quod non est nisi commentariorum Estii

---

1) Bibl. s.; Calmeto assentiunt Mich. a s. Joseph Biblioth. crit. 3, 354; Feller 2, 120; Saxius in Onomastico ad a. 1630.

2) In Virgilium, Ciceronem etc. quae magni fiunt. Cf. Backer 2, 4 ss.

3) Paulus a s. Catharina O. S. Aug. avenionensis reliquit l. cui titulus: *Victricis Mariae Deiparae epinicia de peccato, de serpente et de morte in verba de ea evangelica*, Lugduni 1658. in f.

compendium [1]). Aliud enchiridion apostolicum seu *expositionem epistolarum Pauli* (i. e. tantum epistolae ad Romanos) Tolosae 1650. in 12⁰. reliquit Jacobus de Cambolas tolosas, theologiae doctor et in ecclesia s. Saturnini canonicus; *commentarius in epistolam Judae* Guilelmi Coëffeteau cenomanensis († 1660.) prodiit sub alieno nomine 1644, dein cum aliis (scil. in varios psalmos, cantica, in Jonam, ep. Jacobi et 1. ep. s. Joannis) in ejus *Florilegio*, Parisiis 1657. in 4⁰.; *curiositates sacras* seu examen variorum locorum s. Scripturae in lucem dedit (gallice) Petrus Clement, burgundus et canonicus regularis, Lingonis 1651. in 8⁰. Aliud *Florilegium biblicum* complectens omnes utriusque T. sententias hebraice, graece et latine brevi juxta literalem sensum commentario illustratum collegit (Lodovae 1645. in f.) Joannes Plantevit de la Pause, cebennensis [2]). In calviniana secta natus illam deseruit a. 1604. Studiis theologicis absolutis Romam secessit (1609.) et inde redux vicarius generalis a cardinali Rupefocaldio instituitur atque

---

[1]) Cf. R. Simon Hist. crit. etc. du N. T. c. 43.

[2]) Collegit quoque *bibliothecam rabbinicam* et *florilegium rabbinicum*, Lodovae 1645. in f. Huic adjungi potest Philippus (ante Mardochaeus) dictus Aquinas (ab Aquino, ubi e judaeo christianus est factus, ita appellatus) carpentoractensis, linguae hebraicae professor parisiensis († c. 1650), qui scripsit (gallice) dissertationem *de tabernaculo et castris israëlitarum* ex antiquis judaeis, Parisiis 1623. in 4⁰.; *explicationes literales, allegoricas et ethicas tabernaculi, de vestimentis sacerdotum et sacrificiis*, ib. 1624.; *veterum rabbinorum in exponendo Pentateucho modos 13 a R. Ismaële ex universo Talmudis opere* collectos, ib. 1620. in 4⁰. (sub nomine Joan. Arnoux S. J.); curavit quoque textum hebraeum et chaldaeum in polyglottis parisiensibus, sed ejus editionem acerrime plane, nec forte immerito carpit Flavignius ep. a. 1646. p. 19. in qua haec biblia acriori quam par esset crisi subjicit. Philippi filius Ludovicus Henricus commentarium edidit (gallice) *in l. Job*

1625. ad sedem lodovensem promovetur, qua propter affectam valetudinem dimissa 1648. demum mortali huic vitae valedixit 1651. a. aetatis 71.

210. Haud pauciores ss. literarum interpretes in *Hispania* reperimus, sed qui doctrinam ac celebritatem praecedentium nullatenus assequuntur. Hermeneuticae specimen [1]) exhibet Didacus de Turegano Benavides O. Carm. matritensis, in complutensi academia ss. literarum ac dein scotisticae doctrinae interpres († 6. Febr. 1655.) in op.: *Lecturae literales et morales super Scripturam ac de arte et methodo Scripturam interpretandi*, Compluti 1649. in 4⁰. — *In Josue Commentaria* conscripsit Petrus de Aritzizabal O. S. Franc. Matriti 1652. in f., quibus quasi non contentus 3 v. reliquit mss. ab illis distincta; *in 4 ll. Regum catenam proonymam versionum, glossematum ss. patrum, veterum et neotericorum interpretum* hebraeorum, graecorum, latinorum juxta sensum literalem, historicum etc. collegit Joannes Rudolphus a Corduba [2]) (de Cordova) S. J abulensis († 8. Oct. 1655.) Lugduni 1652. in f. t. 1. (duo reliqui manserunt inediti); Didacus de Celada S. J. patria monteladensis dioeceseos toletanae, per 20 annos

---

et notas *in l. Esther*, Parisiis 1624. in 4⁰.; *octo rabbinorum commentaria in Ps. 119.* ib. 1610. in 4⁰.

[1]) Referri huc potest opus singulare Francisci Colin S. J. catalani, ss. literarum in Philippinis interpretis et zelantissimi missionarii, cujus laboribus uber respondit fructus inter gentes barbaras († 6. Maj. 1660. a. aetatis 68), quod inscripsit *India sacra* h. e. suppetiae sacrae ex India utraque in Europam pro interpretatione facili ac genuina quorundam locorum ex V. T., qui adhuc europaeos morantur interpretes (opus posthumum), Matriti 1666. in 4⁰. Cf. plura ap. Sotvellum et Andrada de viris illustr. t. 6.

[2]) Ab hoc distinguendus est Josephus de Cordova O. S. Aug. pariter abulensis, de quo supra p 698.

s. Scripturae partim Compluti partim Matriti in academia ergia interpres († 1661. septuagenario major), monumentis doctissimis et bonae frugis plenis de omni potesteritate bene. meruit, quae verbi Dei promulgatoribus admodum placent [1]); ejusmodi sunt: *Judith illustris* [2]) perpetuo commentario literali et morali cum tractatu appendice, in quo V. Deiparae laudes in Juditha adumbratae praedicantur, Lugduni 1637. in f., 1641, 1648. et alias; *de benedictionibus patriarcharum, electa sacra* commentario literali et morali illustrata, Lugduni 1641. in f. etc.; *commentarius literalis et moralis in Tobiae historiam*, ib. 1644. in f.; 1648; *in Rutham* cum duplici tractatu appendice, altero de Boozi convivio mystico i. e. eucharistico, altero de Ruth figurata, in qua V. Deiparae laudes in Ruth adumbratae praedicantur, ib 1651. in f.; *in Susannam Danielicam*, cum tractatu appendice de Maria V. in Susanna figurata, ib. 1656. in f.; *in Estherem*, cum duplici tractatu appendice, altero de convivio Assueri mystico i. e. eucharistico, altero de Esthere figurata, in quo V. Deiparae laudes in Esthere adumbratae praedicantur, ib. 1648.; omnes simul ib. 1658. v. 6 in f.; *in Deboram* (opus posthumum), ib. 1673. in f. — *De mysteriis canticorum* scripsit Alphonsus Dominicus O. ss. Trin. red. Capt. Romae 1647. in 8⁰.; Ecclesiasticum exposuerunt Salvator de Leon S. J. murcianus [3]), 26 a. Scripturae

---

[1]) Nic. Antonius in bibl. hisp. n. Cf. Backer 1, 182 s., 7, 183.

[2]) Idem argumentum tractavit Lucas Vellosus (Velozo) S. J. olisiponensis, octennio exegesis professor in academia conimbricensi († 26. Jul. 1653.) in l. *Judith commentariis paraeneticis illustrato*, Lugduni 1649. in f. t. 1. (alter non videtur prodiisse).

[3]) *Expositio et illustratio in 13 cc. Ecclesiastici*, Antverpiae 1640. in f. — In solum c. 24. *commentarium literalem, panegyri-*

interpres († 1. Jun. 1649), et Joannes de Pina S. J. matritensis, adeo in patrum lectione assiduus et diligens, ut excerptis suis supra 100 tomos 500 pag. singulos repleverit (n. 1582. † 29. Jul. 1657.), cujus exstant *commentariorum t. 5* in f. Lugduni 1630—1648, quae a Feller indigesta testimoniorum patrum moles dicuntur. — Ferdinandus Quirinus de Salazar S. J. conchensis *Proverbia* exposuit, quam expositionem (Parisiis 1619, 1621. v. 2 in f. et alibi) Mich. a s. Joseph accuratissimam vocat [1]); *cantica canticorum*, Lugduni 1652. v. 2 in f.; scripsit quoque *pro immaculata Deiparae V. conceptione defensionem*, Compluti 1618.; Philippo IV. erat a concionibus, qui illum etiam ad sedem episcopalem malacitanam, dein archiepiscopalem ciarquensem promovere nitebatur, sed constanter restitit vir vere religiosus. Sacras literas interpretatus est 12 annos Murciae, Compluti, Matriti. Ad meliorem vitam transiit 4. Oct. 1646. *Isaiae* illustrando incubuere Gabriel Alvarez S. J. oropesanus († 1645. octogenario major) t. 2 in f. Lugduni 1622, 1623. et Andreas Lucas de Arcones S. J. granatensis, qui per 30 annos lectiones de s. Scriptura ad populum habuit († 26. Aug. 1658.), quarum pars continetur in opere: *Isaiae prophetae dilucidatio literalis, mystica et moralis* exornata discursuum varietate, Lugduni 1642. v. 2 in f. — *In Jonam prophetam commentarios literales et morales* edidit Franciscus Salinas S. J. navarrensis, Lugduni 1652, 1655. v. 2 in f.

---

cum et moralem scripsit Alphonsus de Flores S. J., decennio s. Scripturae interpres Cordubae et Hispali († 11. Dec. 1660).

[1]) Bibl. crit. 4, 95. Corn. a Lapide in sua praef. ita habet: „Sed post omnes et prae omnibus fuse et erudite (scripsit) noster F. a Salazar, qui multam non solum sacram, sed et profanam eruditionem continet, ac liberalius ad conceptus elegantes et morales etiam a gentilibus petitos digreditur.“ Eum quoque laudat in bibl. hisp. n. Nic. Antonius.

In concordiam evangelicam uberrima *commentaria moralia* composuit [1]) insignis ecclesiastes Didacus de Baëza S. J. (1582—1647.) t. 4., quorum primus exponit b. Mariae, d. Josephi et Christi Domini magnalia et tractatum comprehendit de eucharistia, de Spiritu s. et de Trinitate, Parisiis 1627, 1637. in f.; 2. continet vocationes et conversiones a D. Jesu peractas, omnia illius miracula et nobiliores prophetias adimpletas, ib. 1628. in 4⁰; 3. continet prophetias a Jesu dictas et nondum adimpletas, nobiliores ejus sermones et in illis apertiores similitudines, ib. 1619, 1629; 4. continet parabolas et historias adductas a Jesu et ejus disputationes et sex conciones de antichristo, Lugduni 1624, 1631. in 4⁰. Addidit his *commentaria allegorica et moralia de Christo figurato in V. T.* v. 7, quorum 1. explanat historias Adami, Isaaci et Danielis, in quibus Christus conceptus et in utero exsistens et natus et a regibus adoratus exprimitur, Lugduni 1633. in f.; 2. complectitur vitam Mosis, in quo exprimitur Jesus in Aegypto, ib. 1635; 3. vitam Abrahami et Josue h. e. Jesum extra cognatos et in Jordane, ib. 1637; 4. vitam Davidis, Vallisoleti 1639; 5. historias Salomonis, Absolonis et Caini, Lugduni 1642; 6. historias Esther, Josephi, Susannae, Michaeae et Nabot, ib. 1647; 7. historiam Jeremiae, ib. 1652. Refert Nic. Antonius, has lucabrationes praecipue concionatores summo plausu atque existimatione suscepisse avidissimeque in rem suam vertisse, ut nihil fere aliunde diu pulpita resonarent. — Alia *commentaria in concordiam evangelistarum* juxta translationes literales, anagogicas, morales et allegoricos sensus secundum ordinem evangeliorum totius anni partim latino, partim populari sermone publicavit Matriti 1621. v. 2 in f. Franciscus

---

[1]) Cf. Backer 1, 31.

de Rojas O. Min. toletanus, sicut et *catenam auream* ss. Ecclesiae doctorum per maris abyssum evangelicae historiae navigantium, in qua translationes antiquiores et neotericae adducuntur, quae ad literalem et moralem sensum utilius conducunt, Lugduni v. 3 in f.; et *elucidarium Deiparae semper Virginis*, Matriti 1643. in f. — Tria tantum v. in 1. c. Matthaei conscripsit Hieronymus Guevara S. J. hispalensis († 19. Febr. 1649), Matriti 1634, 1640, 1641., in quorum 1. priorem capitis partem sensu literali et mystico exponit; 2. totum agit de immaculata conceptione, 3. de ineffabili mysterio ss. Trinitatis, de ss. nomine Jesu et de s. Joseph. — Denique [1]) Joseph Ferrer O. Min. *pharum evangelicum* seu commentaria in 4 evangelia edidit Lugduni 1661. in f.; prodiit tantum tomus primus, in quo de praeludiis evangelicis disserit et primis Christi mysteriis.

211. Multi quoque in Italia disciplinas ad ss. literas spectantes excoluerunt, e quibus nonnulli haud ultimae sunt notae. Primus mentione dignus est Joan. Stephanus Menochius S. J. papiensis, qui postquam s. Scripturam et theologiam moralem Mediolani professus est, praecipua sui ordinis munera obivit († 4. Febr. 1655. octogenarius). Innotuit praesertim hisce operibus [2]): *Brevis explicatio sensus literalis s. Scripturae* ex optimis quibusque auctoribus per epitomen collecta, seu commentarii totius Scripturae, Coloniae Agrippinae 1630. v. 2 in f. Magni fit a viris eruditis hic com-

---

[1]) Mentio hic fieri posset etiam Vincentii Moles medici valentini, qui edidit *pathologiam de morbis in ss. literis*, Matriti 1642. in 4⁰., et *philosophiam naturalem corporis J. Christi*, Antverpiae 1631. in 4⁰.; et Marcellini Ubertae, alterius medici, qui pariter scripsit *medicinam sacram* sive de morbis, quorum mentio fit in ss. literis, Caesaraugustae 1647.

[2]) Cf. Backer 2, 408.

mentarius [1]) propter claritatem, brevitatem multorumque compendium, quamvis forte subinde nimis sit succinctus [2]), ejusque praestantiam repetitae testantur editiones. „Nulla siquidem Menochio, inquit Tournemine, revera deest sacri interpretis virtus, non linguarum et antiquitatis judaicae cognitio, non sacri idiomatis labore et meditatione comparata peritia, quae Scripturae, qua parte obscura est, non aliunde quam ex ipsa Scriptura lucem afferat, non patrum Ecclesiae assidua lectio, non sana et solidis nixa principiis theologia, non solers in quaerendo sed traditioni perpetuo insistens studium, non modesta et felix sagacitas in conjiciendo, non ingenua nescientiae in aliquibus dubiis confessio, non perspicua brevitas in exponendo, non diligens in annotando cura, quae nihil difficultatis praetervolet; non diffunditur, non digreditur, non eruditionem peregrinam ostentat, pressus quidem sed uber, sed sufficiens." Mendae tamen nonnullae, quod non est mirandum, irrepsere, quas praeeunte exquisiti judicii censore Ab. Robuste ib. recenset Tournemine. Commentario suo praemisit Menochius prolegomena, in quibus 28 cc. quaestiones isagogicas et hermeneuticas tractat, sed brevius nec sat solide. Si editionem primam excipias, reliquae tam mendosae sunt judice Tourneminio, ut lineae et saepe plures omissae sint, sensus innumeris in locis corruptus, nulla exstet pagina, quae 20 ad minimum mendis non inquinetur:

---

[1]) Ut a Grotio, qui illum multum sibi usui fuisse testatur, Du Pin 17, 133; Feller 2, 114; Andres t. 6. l. 2. c. 3. p. 562; Tiraboschi 14, 227: Reusch Kirchenlex., secundum quem Menochius praecellit quidem Sa et Mariana, sed a Tirino superatur; Calmet in bibl. s.

[2]) Id carpit R. Simon Hist. crit. du N. T. c. 44, ubi tamen addit: „C'est un des plus judicieux Scoliastes que nous ayons tant sur le V. que sur le N. Testament."

hinc novam ipse curavit editionem plurimis iisque utilibus accessionibus auctam Parisiis 1719., editio optima et rara [1]), Venetiis 1722. v. 2 in f. et saepius deinceps. Hae accessiones sunt: Jac. Bonfrerii in totam Scripturam praeloquia, cum appendicibus partim novis partim ex interpretibus probatis aeque ac raris excerptis; Marianae dissertatio pro editione vulgata; Jos. Acostae de vera Scripturas interpretandi ratione ac de Christo in Scripturis revelato; Bas. Poncii Legionensis qq. expositivae i. e. de s. Scriptura exponenda selectae; Ant. de Escobar et Mendoza de s. Scripturae stilo et obscuritate praeloquium; geographia sacra ordine alphabetico sive Eusebii caes. l. de locis hebraicis graece et latine accuratissime editus adjunctis Jac. Bonfrerii et Joan. Clerici animadversionibus, novis Aug. Calmet conjectionibus et editoris nonnullis observationibus; J. Bonfrerii annotationes in terrae promissae chorographicam tabulam Adrichomii; excerpta ex annotatis R. P. Aug. Calmet in tabulas geographicas terrae sanctae; locorum terrae s. exactissima descriptio auctore F. Brocardo monacho; J. Marianae tr. de ponderibus et mensuris; Car. Sigonii l. de republica hebraeorum; Joan. Filesaci versio s. Scripturae latina vulgata defensa; tabulae chronologicae sacrae V. et N. T.; ars chronologica breviter sed accurate explicata a Jac. Saliano; historia diluvii a Ludov. Capella explicata et illustrata; plures dissertationes de argumentis historicis et chronologicis ad historiam sacram spectantibus; synopsis omnium praeceptorum, quae Deus Mosi dedit, collecta ex Pentateucho a Corn. a Lapide. Hinc liquet, quantae utilitatis sit haec editio [2]). Prodiit etiam nostro

[1]) Cf. De Bure, Bibliographie instructive, Theol. n. 128.

[2]) Ea multum commendatur in fol. literario L'Europe savante, in fasc. Junii 1719. p. 258—284, ubi Menochii commentarius laudatur, deque ipsa editione inter alia dicitur: „Cette nouvelle Edition est

seculo partim Alosti 1825—1828, partim Gandae 1829. v. 15 in 8⁰. *Hieropoliticum* sive institutiones politicae e s. Scripturis, Lugduni 1625. in 8⁰.; Coloniae Agrippinae 1626; *institutiones oeconomicae e s. literis depromptae ll. 2*, Lugduni 1627. in 8⁰.; *de republica hebraeorum ll. 8*, Parisiis 1648. in f., opus eruditum, laudatum a Welte[1]), sed rarum; *Historia sacra della vita, attioni, doctrina, miracoli, passione, morte, risurrettione e salita al Cielo de nostro Redentore* etc., Romae 1653. v. 2 in 4⁰. *degli Atti degli Apostoli*, ib. 1654. in 4⁰.

212. Praetermissis vero Fabricio Britio (Brizio, Briti) S. J. patria acebutensi in Samnio († 6. Oct. 1656.), qui excerpsit *synopsim Scripturae s. universae* ex probatis auctoribus (Genuae 1645. in 12⁰.); Scipione Sgambata S. J. neapolitano, in academia viennensi s. Scripturae et theologiae scholasticae professore († 5. Febr. 1652), cujus exstant *Archivorum V. T. ll. 3* de rebus ad Deum spectantibus; de primis patribus, de viris illustribus in V. T.[2]),

---

si considérablement augmentée, qu'elle devient un livre nécessaire pour tous ceux qui veulent avoir tout ce qu'il y a de bon sur les Livres sacrés.“ Commendatur etiam haec editio plurimum in memoriis trevoltianis a. 1719. mensis Dec. p. 1—22, et 1720 mens. Apr. p. 605—626, ubi praesertim Tourneminii dissertationes adjectae recensentur.

¹) Kirchenl. 1, 401.

²) Opus omnigena eruditione refertum, quae auctorem versatissimum in libris rabbinorum veterum et recentiorum testatur. In prolegomenis agit de linguae hebraicae antiquitate (eam a Deo Adamo communicatam censet) et characteribus; in l. 1. disserit de omnibus libris Deo, angelis, patriarchis usque ad Heber unquam adscriptis; in 2. de libris genuinis vel spuriis, inspiratis vel apocryphis ab Abramo usque ad Esdram recensens omnes rabbinorum fabulas; in 3. de libris judaeorum post captivitatem babylonicam. Cf. plura in Mémoires pour

Neapoli 1703. in f.; Carolo Joanne Golino fanensi, qui edidit *Edengraphiam* seu descriptionem Paradisi terrestris (italice). Messanae 1649. in f.; Francisco Quaresmio O. Min. laudensi, guardiano hierosolymitano et commissario terrae sanctae († c. 1660.), cujus [1]) *elucidatio terrae sanctae* historica, theologica et moralis (Antverpiae 1639. v. 2 in f.) rarissima est carissimeque venditur; Petro Carano, qui reliquit *elucidationem in omnes Psalmos* [2]), Romae 1662. in 4⁰.; Philippo Massaria S. J. palermitano (n. 1592, † 18. Dec. 1655.), cujus est opus: *Deus homo* h. e. vita Servatoris N. J. Christi e l. Psalmorum juxta interpretationem veterum patrum sacrorumque scriptorum tum graecorum tum latinorum excerpta in ordinem historiae disposita et annotationibus illustrata, Panormi 1656. in 4⁰.; Benedicto Mandina theatino, melfitano, episcopo tropecensi († 1646.), qui *primum* tantum *caput Jeremiae prophetae* exposuit (Neapoli 1620. in f.); Thoma Calona O. Cap. panormitano († 1646.), qui

---

l'Histoire des Sciences et des beaux Arts. Trévoux 1708. t. 3. p. 1336 ss.

[1]) Alia ejusdem opera cf. in Joan. a s. Antonio bibl. franc. 1, 427: inter haec singulare est (concionatoribus destinatum): *De quinque vulneribus D. N. J. Christi varia, pia et luculenta tractatio*, in qua de eorum praedestinatione, causis, figuris, circumstantiis, prophetiis, effectibus et admirandis agitur, Venetiis t. 5 in f. 1652: scripsit etiam *apparatum pro reductione chaldaeorum ad catholicam fidem*, 1647.

[2]) In hos eosdem exstat opus concionatoribus destinatum Vincentii Gilliberti cler. reg. neapolitani, eximii concionatoris, qui sui ordinis bis fuit praepositus generalis (1621—1627.). Obiit 10. Jan. 1656. a. aetatis 94. Operis titulus est: *Coeli Davidici variae versiones psalmorum commentariis et moralibus conceptibus stellatae*, ubi stellifera resplendet corona seu aurea catena ex omnium fere doctorum expositionibus artificiose contexta, abunde collecta et peregrinis eruditionibus quasi luminibus illustrata, Neapoli 1639—1650. v. 4 in f., quorum primum de primo tantum psalmo agit.

praeter *commentaria moralia super duodecim prophetas minores* Panormi 1644. alia scripsit in l. Judicum hoc titulo: *Sacra aristocratici principatus idea* sive Samuel expositus in l. historialem Judicum una cum catena morali articulis efformata aureis annulis difficultatum, dubitationum, speculationum, doctrinarum, eruditionum, s. Scripturae sanctorumque patrum sententiarum complexis et conceptandi modo novissimo, ib. 1641. in f.; Francisco a Vitrio et Francisco de Franchis utroque O. Cap., quorum ille *Jonam* (Neapoli 1645. v. 2), hic *Oseam* enucleavit t. 3 Panormi 1643 — 1647 — 1650, quibus titulus *Salvator mysticus*, quod opus laudatur in bibl. franciscana propter subtilitatem moralium conceptuum atque ss. patrum doctorumque placita in expositione tum literali tum morali ac mystica adducta; Alexandro Pellegrino [1]) S. J. piceno († 28. Aug. 1647.), cujus exstat *Evangelium secundum Matthaeum paradoxis illustratum*, Romae 1638, 1645. t. 2 in f.; Paulo Vecchio neapolitano capuanae ecclesiae cathedralis theologo, auctore l. rari et singularis: *Observationes omnigenae eruditionis sive physiognomicae et medicae in s. Scripturam* ll. 2, Neapoli 1640. in 4°.; Angelo Paciuchelli O. Praed. etrusco, praecone facundissimo et ardentissimo († 1660.), qui exposuit *epistolam ad Romanos* ex ss. patribus et doctoribus, Perusiae 1656. in f., et Gregorio Ferrario S. J. ligure († 10, Mart. 1659.), qui elucidare nisus est [2]) *Apocalypsim* v. 3 (in cc. 1 — 4 — 12 — 22) Mediolani 1653, 1655, 1656. in f., et *canticum canticorum commentariis*, quibus

---

[1]) Alius est a Martino Pellegrini (Peregrino) S. J. mutinensi († 1675.), cujus exstat l.: *Resurrectio corporum humanorum probata rationibus naturalibus*, Romae 1674. in 12°.

[2]) Alia ejusdem opera philosophica et ascetica cf. ap. Backer 2, 184.

explicatur s. dramatis allegoria et eruitur proprius sensus parabolicus, coepta ex suo principio explicatione et deducta acoluthia ejus usque ad finem; tanguntur quoque et alii sensus, maxime qui sunt apud patres; tamen primarius liber et laus, ut res ipsa ostendet, est in eruendo proprio sensu et ostendenda vera dramatis acoluthia non hiante neque interturbata sed consequenti et genuina, ib. 1657. in 4^{0}., mentione praeterea digni sunt Michaël Ghislieri O. Cler. reg. romanus († 1646. a. aetatis 83.), celebris Agellii discipulus eximius, linguarum orientalium peritissimus, qui vulgavit [1]): *Commentarii in Canticum Canticorum Salomonis* juxta lectiones vulgatam, hebraeam et graecas tum LXX, tum aliorum veterum interpretum, Romae 1609. in f.; ed. aucta et recognita Venetiis 1613, Antverpiae 1614, Parisiis 1618. etc.; primum exhibet sensum literalem, dein mysticum et moralem; *in Jeremiam prophetam commentarii* (in cc. 1—15.) juxta sensum literalem, mysticum et moralem et juxta lectiones vulgatam, hebraeam, paraphrasis chaldaicae et graecas, cum catena graecorum patrum graece et latine a Joan. Matthaeo Caryophilo cretensi, recognita a Leone Allatio; item *in Lamentationes Jeremiae et Baruch* cum iisdem catenis graece et latine ex versione ejusdem Allatii [2]), Lugduni 1623. 3 v. in f. Hujus sodalis Paulus (ante ingressum in

1) Cf. Vezzosi, J scrittori de'cherici regolari p. 1. p. 391 ss.

2) Adjecit praeterea *tractatum s. Maximi* M., in quo nonnulla ex Jeremia explicantur; l. Clementis alex. *Quis dives salvatur*, et 7 Origenis hom. in Jeremiam. Ceterum de Ghislieri scribit Silos in Hist. cleric. reg. p. 3. l. 8: „Ubique idem ac sui similis videtur: argutus nempe, perspicuus, fertilis, eruditus tangitque semper acu rem, ab instituto nunquam devius, plane ut absolutissimum commentarium (scil. illud in canticum) nullae non Europae academiae magnopere commendaverint.“ Alia encomia cf. ap. Allatium in l. apes urbanae.

theatinorum ordinem Caesar dictus) Aresi cremonensis (n. c. 1574.) *de vero sacri cantici canticorum Salomonis tum historico tum spirituali sensu* novam cogitationem et pro eadem velitationem binam scripsit, Mediolani 1640. in 4⁰. Erat is tam praecellenti ingenio et memoria praeditus, ut ejus in theologia magister praeparatione diligenti indigeret, quo sagacissimi discipuli difficultates solvere posset. Neapoli et Romae philosophiam et theologiam docuit et magna eloquentiae fama est concionatus. Obiit episcopus derthonensis 13. Jan. 1644. Vir erat eruditissimus, cujus plurima quae posteris reliquit egregia opera profundam copiosamque sapientissimi praesulis doctrinam eloquentissimo silentio praedicant.[1]) Ejusmodi sunt: *Velitationes 6 in Apocalypsim*, quibus ob rerum nexum et cognationem bona pars prophetiae Danielis exponitur et illustratur, aliisque divinae Scripturae locis lux immittitur, Mediolani 1647. cum auctoris vita a Paulo Sfondrati conscripta in f.; de aquae vino mistae in sacrificio missae transmutatione disputatio, Derthonae 1622, ed. aucta Antverpiae 1628. Hos praecellit tertius ex eodem ordine Aloisius Novarini (n. 1594.) veronensis vir eruditissimus et laboriosissimus, propter insignem doctrinam ab Urbano VIII. magni factus († 1650), qui plurima reliquit opera[2]). Horum praecipua sunt: *Sacrorum electorum* t. 1., in quo qua ex latino, graeco, hebraico et chaldaico fonte, qua ex antiquis hebraeorum, persarum, graecorum, romanorum aliarumque gentium ritibus quaedam divinae Scripturae loca noviter explicantur et illustrantur; antiquitates plurimae in lucem eruuntur;

---

[1]) Ita Mich. a s. Joseph bibliogr. crit. 3, 415. Alia ejus opera cf. apud Vezzosi l. c. p. 54 ss.

[2]) Haec ipse recenset ep. 141. Petro Avitabile inscripta. Cf. Vezzosi l. c. p. 2. p. 102 ss. Omnia ejus opera complent ultra 21 v. in f. Reliquit plurima etiam inedita et inchoata, quae ibidem cf.

omnia monitis sacris adspersa et excursibus moralibus locupletata, Lugduni 1639. (ed. 3. ceteris purior et locupletior) in f.; *Sacrorum electorum* t. 2., in quo sub umbrae virgineae titulo fuse in Virginis laudes excurritur, et varia s. Scripturae loca illustrantur et explicantur, Lugduni 1641. in f.; *ss. electorum* t. 3., in quo sub titulo *agni eucharistici* de augustissimo Deoque ipso divite eucharistiae sacramento, ejus institutione, excellentia, laudibus, deliciis, suavitate, mysteriis, figuris, ritibus aliisque rebus, quae ipsum aut tangunt aut spectant, satietate disseritur, ib. 1638. in f.; *ss. electorum* t. 4., in quo sub nuptialibus aquis, ita de aquarum et nuptiarum nexu agitur, ut de nuptiis varia, varia de aquis variis dentur etc., ib. 1640. in f.; *ss. electorum* t. 5., in quo sub titulis hac forma conceptis 1. medicus chirurgus, 2. columna sepulchralis, 3. fumus bellicus, 4. terrae fides, 5. insitio sacroprofana, 6. tesserae literariae, qui singuli ll. singulis continentur, multa ss. literarum loca ex antiquis ritibus, ex linguarum fontibus explicantur et illustrantur etc. Veronae 1646.; *Schediasmata sacroprofana* h. e. observationes antiquis christianorum, hebraeorum aliarumque gentium ritibus in lucem eruendis, aliquot s. Scripturae, ss. patrum aliorumque scriptorum locis illustrandis, variae eruditionis supellectili augendae, pietati fovendae, amoliendae impietati, Lugduni 1635. in f.; *adagia ex ss. patrum et ecclesiasticorum scriptorum monumentis prompta*, Lugduni 1637. in f.; *Matthaeus et Marcus expensi* notis monitisque sacris, qua ex linguarum fontibus, qua ex variarum versionum collatione, qua ex ss. patrum aliorumque auctorum observationibus, quae ad mores informandos praecipue spectant, illustrati, ib. 1642. (*Matthaeus expensus*, jam Venetiis 1629. in 4⁰.); *Lucas expensus* etc., ib. 1643. in f. (agitur de evangelio et actibus ap.); *Paulus expensus*, ib.

1645. in f.; *Joannes* (evangelium, apocalypsis, tres ep. cum reliquis epistolis canonicis) *expensus*, ib. 1643; *Omnium scientiarum anima* h. e. axiomata physico-theologica ex probae notae auctoribus editis et ineditis prompta v. 3, Lugduni 1644—45. in f.; complectitur hoc opus principia metaphysicae et ethicae; *variorum opusculorum* t. 3, in quibus varia variae eruditioni qua sacrae qua profanae servientia exhibentur, plerique prisci ritus non adeo notitiae expositi educuntur in lucem etc. Veronae 1645—47—49. in f.; *Moses expensus etc.* t. 2 in f. ib. 1647—48.; et quam plurima opuscula ascetica. — Jacobus Pintus S. J. sassaritanus, in turritana academia divinarum scripturarum professor multis annis († 1654) opus rarum reliquit hoc titulo: *Christus crucifixus* sive selectorum e Scriptura universa locorum in certas classes pro variis Christi titulis digestorum nova et accurata discussio v. 2 in f. Lugduni 1623—1654., Neapoli 1850; duos alios t. paraverat *de longitudine et latitudine crucis*, sed mors intercepit; *commentaria in Is. c. 14.*, ib. 1648. in f.

213. Mentione denique speciali dignissimus est Fortunatus Scacchi O. Erem. s. Aug., anconitanus, a loco ubi votis solemnibus Deo se dicavit Fanensis dictus. Cum ingenti sublimioris eruditionis fame flagraret, in Hispaniam studiorum causa mittitur (1592. vel 1594. vel 1596). Inedia, lassitudine aliisque viae molestiis paene confectus tandem Complutum attingit, ubi studiis superioribus 7 annorum curriculo absolutis hispano more publicum haustae doctrinae specimen dedit, triduo Toleti et Compluti ante- et pomeridianis horis in arenam descendens et ad doctissimorum virorum argumenta respondens. Ad linguarum deinde cognitionem se impendit, e quibus hebraicam ita imbibit, ut ei nativa videretur. In Italiam redux eruditionis fama mox ita inclaruit, ut bono-

niensis senatus ipsum potissimum elegerit, qui Ulyssis Aldrovandi nominatissimi historiae animalium scriptoris ultimis quatuor de animalibus exsanguibus, quos morte praeventus imperfectos reliquerat, libris ultimam manum admoveret, quod ita perfecit, ut illi ll. a. 1606. typis publicis in lucem prodierint. Ubi singularem mirari licet modestiam viri, qui nullibi eo in opere sui laboris voluit exstare memoriam. Idem senatus cathedram ei concredidit theologicam in sua academia, eumque in concursu 30 celeberrimorum oratorum prae omnibus selegit, qui in solemnissima populi supplicatione de suggestu peroraret. Aliis deinde in civitatibus concionatus, vel sodalium suorum studia est moderatus; Romae 1622. ss. literas exposuit. Non diu tamen haesit, sed Bononiam rediit, inde Maceratam secessit, donec Romam denuo accedere jussus apostolici sacrarii praefectus est constitutus (1624—1639.) Munere hoc in alium translato Fanum repetiit, ibi per quadriennium multiplici vexatus [1]) morbo a. aetatis 68. vita functus est 1. Aug. 1643. Haec ingenii sui monumenta: *Sacrorum elaeochrismaton Myrothecia*, in quibus exponuntur olea atque unguenta in divinos codices relata, et olim vel cunctis universim gentibus in vitae qua quotidiano qua molliore cultu, vel nominatim apud israëlitas tam in sacrorum antistitibus, locis, supellectilibus, quam in regibus solemniter inaugurandis usurpata. Primum est *sacro-*

---

[1]) Cf. plura de eo ap. Ossinger in bibl. august., Du Pin 17, 130. qui suam crisin ita absolvit: „Les Ouvrages de cet Auteur sont pleins d'érudition et de recherches curieuses. Il avoit bien étudié les Auteurs Ecclésiastiques et les prophanes. Il sçavoit parfaitement la Langue Hébraïque. Il écrivoit bien en Latin, et est assez éloquent dans ses Sermons et subtil dans ses Questions de Théologie. Il a ainsi joint des Etudes tout-à-fait differentes et qui semblent presque incompatibles dans un même sujet.“ Biographie univ. 41, 1 s.

profanum, in quo ex antiquis graecis ac latinis scriptoribus quidquid ad nomina, antiquitatem, usum et abusum oleorum et unguentorum ex sacris habetur literis, dilucide explicatur; alterum inscribitur *consecrationis*, in quo explicatur compositio et usus unguenti a Deo instituti ad consecrationem sacerdotum, altarium, tabernaculi et omnium mosaicorum utensilium eorundemque formas de novo ex ss. literis cognitas aperit; tertium inscribitur *de israëlitici regis inauguratione*, et explicat reipublicae israëliticae ordines tam senatorios, quam militares, inaugurationis pompam, adorationes, acclamationes, praecentiones et quidquid caeremoniarum in regis constitutione servabatur, Romae 1625, 1627, 1637. t. 3 in 4⁰.; Amstelodami 1701. in f. editio elegans; novo tantum frontispicio donata 1710., Hagae 1725. sub titulo: *thesaurus antiquitatum sacro-profanarum*. Opus hoc singulari et recondita eruditione est refertum, ut passim testantur eruditi, Mich. a s. Joseph, Leo Allatius [1]), Du Pin, Feller, Le Long etc. Cogitavit adjicere quartum myrothecium et quintum de condiendis defunctorum corporibus, sed non prodierunt. Volumina ss. bibliorum ex variis translationibus (ex vulgata, translatione ex hebraeo Sanctis Pagnini, romana ex LXX, et chaldaicae paraphrasis) congesta suisque numeris adeo distincta, ut dum versus versui respondet, ss. literarum pius contemplator eorundem mysteria facilius percipere queat, 3 distincta pp. Venetiis 1609; aliis versionibus aucta, Antverpiae 1616. v. 3 in f.; *De cultu et veneratione sanctorum* in ordine ad beatificationem vel canonizationem opus in 8 ll. dispertitum, e quibus primus

---

[1]) In Apibus urbanis p. 100 s. Cf. etiam crisin, quam instituit Clericus in Bibliothèque choisie t. 20. p. 316—324, ubi eruditionem, judicium, diligentiam auctoris laudat, meliorem tamen methodum et stilum desiderat, et alterius in Journal des Sçavans 1708. p. 531 s.

tantum (de notis ac signis sanctitatis) prodiit Romae 1639. in 4°.

IV. Patrologia.

214. Inter eos, qui de patribus meruerunt, primae communi eruditorum suffragio debentur Jacobo Sirmondo[1]) S. J. natione gallo, patria ricomagensi; vir siquidem erat totius antiquitatis curiosus indagator, et latine graeceque impense doctus et in omni paene literarum genere excultissimus, qui humaniores literas theologicis admodum decore conjunxit, qui infatigabili studio penetralia quaeque bibliothecae vaticanae perlustravit, qui inter seculi 17. primos viros disertos merito est adnumerandus: quae omnia sunt card. Baronii de Sirmondo elogia[2]). Natus est hic „magnus sacrae ac profanae eruditionis promotor[3])" 12. Oct. 1559. Scholas literaturae humanioris decennio tenuit singulari cum doctrinae laude, atque in iis discipulum habuit s. Franciscum Salesium. Hinc assecutus est latini graecique idiomatis peritiam atque stilum illum classicum, quo praecellentis ingenii sui sensa adeo proprie et limpide expressit, ut quidquid scripserit magno habeatur in pretio[4]). Romam evocatus a. P. Clau-

---

[1]) Non confundendus cum cognato et sodali Antonio Sirmondo († 1643.), prout confundit Pascal in suis literis provinc.; Antonius non Jacobus auctor est l. *La defense de la vertu*, Parisiis 1641. in 8°., in quo damnatam tuetur doctrinam, assignari non posse tempus, quo homo tenetur satisfacere praecepto de amando Deo, atque huic praecepto satisfieri, dummodo quis nil contra hoc praeceptum agat; quam doctrinam ipsa Societas reprobavit.

[2]) Annal. t. 5. in append.; t. 9. ad a. 814; t. 10. ad a. 956; in append. p. 662.

[3]) Norisius in adventoria ad P. Franc. Macedo.

[4]) Du Pin 17, 210: „Ses dissertations ont passé pour un modèle sur lequel il seroit a souhaiter qu'on se format."

dio Aquaviva societatis Jesu praeposito generali (1590.) ei a secretis 16 annorum spatio fuit in conscribendis literis latinis. Horas ab hoc munere vacuas antiquitatis studio, perlustrandis bibliothecis, evolvendis codicibus inscriptionibusque investigandis impendit magnumque eruditionis supellectile corrasit. Familiari consuetudine fruebatur cum doctissimis cardinalibus Toleto, Bellarmino, du Perronio, Ossato et Baronio, quem etiam in concinnandis annalibus juvit. In Galliam redux (1608.) studiis literariis incubuit; electus tamen est, qui esset Ludovico XIII. a confessionibus (1637—1643), quo defuncto ab aulae turbis plane liber, senex licet indefesso fervore libris edendis totum se dedit. Ex disputatione nonnihil acriori morbum contraxit [1]), cui succubuit 7. Oct. 1651. a. aetatis 93. Valetudine utebatur semper vegeta, ut jejunium quadragesimale eodem rigore quo juvenis, etiam senex observarit. Disciplinae regularis et in primis obedientiae fuit cultor eximius, adeo ut his virtutibus veluti idea a superioribus proponeretur junioribus imitandus. Summis vero encomiis celebrantur et ab aequalibus et a posteris stupenda ejus eruditio in scriptoribus profanis et ecclesiasticis, in historia et universa antiquitate, stili puritas, pressa disserendi ratio, quae superflua et aliena omittit, necessaria tantum et utilia quantum satis est attingit; judicim criticum et accuratum, ingenii acumen [2]). „Dicam, inquit Are-

---

[1]) De ejus vita cf. Sotvellum; Brietium, *Elogium P. Jac. Sirmondi*, Parisiis 1651. in 4°.; Coloniès, *Vie du P. Sirmond*, in fine bibliothecae selectae ed. Parisiensis 1731. etc.

[2]) Cf. Epitaphium insigne a P. Fronteau canonico reg. s. Genovefae et universitatis cancellario positum; Du Pin 17, 210, qui dein disserens de Petavio elogium ita absolvit: „Il (Petavius) ne raisonnoit pas toujours juste, et n'avait pas tant de sagacité ni de délicatesse que le P. Sirmond; mais on peut dire avec verité, que ces deux Jésuites sont des Sçavans du premier ordre, et qu'ils ont fait tous deux beau-

valus [1]), me Sirmondum tanti facere, quanti paucos alios, cui in judicii exacti maturitate et hac sacra amoeniori doctrina neminem praefero. Vehementer etiam me oblectat placidum et aequabile dicendi genus etiam in contentionibus, ex quo, si aliunde nescirem, animo eum miti et tranquillo fuisse comprehenderem. Sed non propterea sine examine illico recipiendum est, quidquid ab eo profertur, ut ex aliquo veteri ms. videri possit desumptum. Mitto oscitationes quasdam tolerabiles, quas omnino cavere humana natura non potest. Illud non probo, quod saepe Sirmondus aliique in lucem scripta vetera proferebant, quin explicatius traderent, quid in membranis exstaret, quid ab ipsis additum fuisset, sive ut corrigerent, sive ut supplerent, sive ut declararent, ac nonnumquam neque indicarent, quo in loco codd. asservarentur etc.“ „Commentarios in varios auctores, inquit Henricus Valesius [2]), ille tanta elegantia tantoque cum judicio conscripsit, ut nihil in eo genere perfectius esse possit; atque ut vel una ab Apelle ducta linea manum praestantissimi artificis olim indicasse dicitur, sic unica J. Sirmondi quantumvis brevis nota ad doctrinam ejus declarandam abunde suffecerit; sed celeberrimi et praestantissimi omnium judicio sunt ii libri, qui in contentioso et pugnaci scribendi genere versantur.“ Ad rem advertit Baillet, providentiam divinam

---

coup d'honneur non seulement à leur société, mais encore à l'Eglise de France.“ Plurium etiam protestantium encomia, qui vix aliquid, quod in eo carpant, reperiunt, habes apud Pope Blount, Censurae celebr. auctorum p. 966; Cf. Schrödl Kirchenlex. 10, 203; Biogr. univ. 42, 427; Fabricius hist. bibl. fabric. 1, 149 s.; Andres 6, 355; Feller 2, 98; Saxius qui in Onomastico ad a. 1617. plures, qui de eo scripserunt, adducit.

[1]) In prolegom. ad Dracontii carmina c. 2. n. 13.

[2]) Orat. in obitum Sirmondi.

videri J. Sirmondi vitam prorogare voluisse usque ad obitum Salmasii, ut ipse critices honorem et auctoritatem tueretur, quam hic tyrannide sua dehonestabat et odiosam vilemque reddidisset, si nullibi nisi in ejus scriptis exstitisset.

215. „In expurgandis producendisque scriptoribus ecclesiasticis potissimum Sirmondi operam navavit. Et sic cum alii scribendo auctores fiant, hic scribendo factus est auctor auctorum et pater patrum. Pauca scripsit, multa tamen edidit et eam ob rem nomine suo orbem implevit [1])". Illud autem memoria est dignissimum, quod Sirmondus adeo doctus nonnisi annos natus 51 opera sua coeperit publici juris facere. Plura eorum quae edidit, prodierunt collecta [2]), praemissa Sirmondi vita, Parisiis 1696. v. 5 in f., Venetiis 1728. v. 5 in f., cui tamen editioni adjecta est appendix, quae complectitur *tres Gelasii I. epistolas* a Blanchinio e vetustissimo cod. editas et *historiam rhemensis ecclesiae ll. 4 auctore Flodoardo* [3]) ex editione Georgii Colvenerii (Duaci 1617.

---

[1]) Cf. Epitaphium supra laudatum, cui concinens Barthius Adversar. l. 29. c. 2. et l. 51. c. 4. scribit; „Tot ille bonis proximos scriptores e tenebris eruit, tot sagaci ingenio, judicio exquisito, certa lectione, industria fideli monumenta tineis erepta meritae laudi posterorum restituit, ut cum nomen ejus hominis praeferentes ego, quos quotannis bis accipimus, catalogos videam librarios, non possim non exsultare gaudio et novam animo meo laetitiam de adhuc incogniti alicujus scriptoris lectione polliceri."

[2]) Haec collectio non est completa, nonnulla enim patrum opera in aliis editionibus et collectionibus prodierunt, vel, quia majoris molis, seorsium prodierunt. Exactum operum catalogum reperies apud Niceron t. 17. 153 ss., qui sequitur ordinem chronologicum, et Backer 2. 558 ss. Ceterum hujus collectionis conspectum exhibet Bibliothèque ancienne et moderne t. 28. p. 237—299. a. 1717., auctore Clerico.

[3]) Ediderat hanc etiam Sirmondus cum aliis opusculis ad eandem ecclesiam spectantibus Parisiis 1611. in 8°.; sed praestantiorem et ad meliores codd. exactam editionem curavit Colvenerius, adjectis

in 8⁰.). Hujus collectionis t. 1. complectitur *Eusebii caesariensis opuscula 14*, quae prodierant etiam Parisiis 1643. in 8⁰.; *Marcellini et Faustini presb. libellum precum ad imperatores* (primum ed. ib. 1650. in 8⁰.); *Rufini presb. provinciae Palaestinae l. de fide* (primum ed. et notis illustratum ib. 1650. in 8⁰.); *notas in 40 sermones s. Augustini* ab ipso repertos (ib. 1631.); *opuscula dogmatica* veterum 5 scriptorum, qui ante 1200 a. claruerunt i. e. *Leporii presb. libellum emendationis, Capreoli episc. carthag. epistolam ad Vitalem et Tonantium, breviarium fidei adversus arianos, Isaac ex judaeo l. fidei, Victorini afri ll. contra Manichaeos, de Principio diei, notitiam provinciarum et civitatum Africae* (haec simul Parisiis 1630. in 8⁰.); *Praedestinatum* seu Praedestinatorum haeresim et l. s. Augustino temere adscripti refutationem ab auctore ante annos 1200 conscriptam, cum censura, in qua ostenditur nullam fuisse unquam Praedestinatorum haeresim (primum ed. ib. 1643. in 8⁰.); *s. Valeriani ep. cemeliensis homilias 20*; item *ep. ad monachos* de virtutibus et ordine doctrinae apostolicae (ib. 1612. in 8⁰.); *C. Sollii Apollinaris Sidonii Avernorum episc. opera omnia* notis illustrata (ib. 1614. in 8⁰.); *appendicem codicis theodosiani* novis constitutionibus cumulatiorem cum epistolis aliquot veterum conciliorum et pontificum romanorum (primum ed. ib. 1631. in 8⁰.); *Magni Felicis Ennodii ep. ticinensis opera* in ordinem digesta, multisque locis aucta, emendata notisque illustrata (ib. 1611. in 8⁰.). Tomo 2. continentur *s. Aviti archiep. viennensis opera* (primum edita vel instaurata ib. 1643. in 8⁰.); *Idatii episc. chronicon et fasti consulares* (ib. 1619. in 8⁰.); *Marcellini viri cl. comitis illyriciani chro-*

---

scholiis seu notis et *catalogo omnium archiepiscoporum rhemensium*, Duaci 1617. in 8⁰.

nicon (ib. 1919. in 8°.); *Facundi ep. hermianensis pro defensione trium capitulorum concilii chalcedonensis ll. 12* (primum ed. ib. 1629. in 8°.); *b. Eugenii ep. toletani opuscula*, quibus inserti sunt *Dracontii libelli duo* ab Eugenio eodem olim recogniti, cum aliorum veterum scriptorum (Martini ep. Dumiensis, Columbani ab., Severini ep. et Tironis Prosperi) variis (ib. 1619. in 8°.); *Theodulfi aurelianensis ep. opera* notis illustrata (ib. 1646. in 8°.); *Amolonis lugdun. archiep. ad Gothescalcum epistola*, in qua ejus de praedestinatione et gratia errores aliquot reprehendit (primum ed. ib. 1649. in 8°.); *s. Augustini sententiae de praedestinatione et gratia Dei et libero hominis arbitrio* ante annos 800 ex ejus ll. collectae (ib. 1649. in 8°.); *Servati Lupi presb. de tribus quaestionibus l.* (ib. 1650. in 8°.); *Rabani archiep. moguntini de praedestinatione Dei* adversus Gothescalcum epistolae tres (primum ed. ib. 1647. in 8°.). Tomo 3. continentur *Caroli Calvi et successorum aliquot Franciae regum capitula* in diversis synodis ac placitis generalibus edita, collecta notisque (doctissimis) illustrata (ib. 1623. in 8°.); *Anastasii bibliothecarii collectanea*, quae in gratiam Joannis diaconi, cum ecclesiasticam historiam meditaretur, e graecis versa concinnavit (primum ed. 1620. in 8°.); *Goffridi ab. vindocinensis s. Priscae cardinalis epistolae, opuscula, sermones* (primum ed. ib. 1610. in 8°. primum quoque opus, quod Sirmondus edidit); *Petri ab. cellensis epistolarum ll. 9*; item Alexandri III. ad Petrum eundem et alios ep. 56 (ib. 1613. in 8°.). T. 4. reperiuntur opuscula quaedam polemica (3) *de suburbicariis regionibus et ecclesiis* adversus Salmasium et Godefroy, *de canonis 2. conc. arausicani lectione* (2) adversus Petrum Aurelium, qui hanc prout a Sirmondo edita fuerat impugnavit; in his simul ostendere nititur Sirmondus, unctionem non esse mate-

riam essentialem sacramenti confirmationis; dissertatio, in qua *Dionysii parisiensis et Dionysii Areopagitae discrimen* ostenditur (ib. 1641. in 8⁰.), cujus occasione plures adversus hanc sententiam calamum arripuerunt; quaestio triplex de lege *Celebrandis*, de paragrapho *Duorum fratrum*, de cod. Alarici regis; *historia praedestinatiana*, quibus initiis exorta et per quos potissimum profligata predaestinatorum haeresis olim fuerit et oppressa, adversus divinationem Jansenii iprensis de praedestinatorum haeresi ex Augustini ejus t. 1. l. 8. c. 23. (ib. 1648. in 8⁰.); hoc opus Mauguinus duobus praegrandibus tomis aggressus est [1]); *historia poenitentiae publicae* ejusdemque disquisitio *de azymo*, semperne in usu altaris fuerit apud latinos (ib. 1651. in 8⁰.); *diatribae sirmitanae* 2, prima de anno synodi sirmiensis et fidei formulis in ea editis cum viri docti (Petavii) animadversionibus ad Epiphanium et nupera ejusdem dissertatione composita pro Baronio; altera de Photino haeretico ejusque

[1]) Varia sunt virorum eruditorum de hac Sirmondi historia judicia. Eos qui eandem historiam suis suffragiis comprobarunt recenset B a u n i u s, operum Sirmondi editor, praef. ad t. 4. §. 5. Verum N o r i s i u s iniquius, quod in hac quaestione non mirum, judicat hist. pelag. l. 2. c. 4): „Quae de haeresi praedestinatiana edisseruit S i r m o n d u s, ea scripsit effeta aetate octogenario major. In quibus tam longe a veritate deflexit, ut ejusdem historia a Gilberto Mauguino v. c. Galliarum regi a consiliis, et in sacra et profana historia versatissimo († 1674), fabula ignominiae causa fuerit nuncupata. Hic autem scriptor adeo solide ac nervose 3 priora cc. historiae Sirmondianae de praedestinatianis confutat, ut Ludov. Cellotius in historia Gotheschalcana, in qua Mauguinum refellendum suscepit l. 2. c. 2, ubi de praedestinatianis agit, ne verbum quidem pro suo Sirmondo eidem Mauguino reponere potuerit.“ In eandem sententiam abiit et T i l l e m o n t i u s, Mém. eccl. t. 16. p. 19. Ceterum M a u g u i n u s nititur in illo suo opere *Vindiciae praedestinationis et gratiae* evincere, Gothcschalcum haeresim praedestinatianam non docuisse. Cf. F e l l e r 2, 149.

damnatione in 5 synodis facta ac de duplici sirmiensi contra illum synodo et formulis in posteriore editis; alia quaedam minoris momenti. T. denique 5. complectitur *s. Theodori Studitae epistolas* aliaque scripta dogmatica graece et latine. Praeter haec edidit Sirmondus: *Jac. Cosmae Fabricii notas stigmaticas ad magistrum 30 paginarum*, qui libello uno ecclesiasticam et politicam potestatem complexus est, Francofurti 1612. in 4°. adversus Richerium, cujus libellus perniciosus 30 tantum numerat paginas; hujus refutationis ille prae ceteris rationem habuit; *s. Fulgentii de veritate praedestinationis et gratiae* ll. 3, Parisiis 1612. in 8°.; *Excerpta ex ll. contra Fabianum* ib. 1643. in 8°.; *s. Paschasii Radberti opera* (maxima ex parte primum ed.) ib. 1618. in f.; *concilia antiqua Galliae* (a sec. 4—10.) cum epistolis pontificum, principum constitutionibus et aliis ecclesiae gallicanae monumentis (plurima primum edita) ib. 1629. v. 3 in f. Collectio eruditis admodum probata. Notas, quae magnifiunt, recepit Labbeus in suam conciliorum collectionem; supplementum adjecit Petrus de la Lande (Sirmondi ex sorore nepos) ib. 1666. in f.; *b. Theodoreti ep. Cyri opera omnia*, quorum plurima graece, quaedam etiam latine nunc primum prodeunt, ib. v. 4 in f. 1642; *Hincmari rhemensis archiep. opera*, ib. 1645. v. 2 in f.; *s. Gregorii neocaesariensis in Origenem oratio prophonetica*, graecolatina (in edit. Vossii cf. n. 100.); *opuscula varia*, ib. 1675. v. 3 in 8°.; et quaedam vitae quae habentur in actis Sanctorum. Plurima reliquit inedita [1]).

216. Hunc *proxime* sequuntur: Lucas Holstenius hamburgensis n. 1596, qui post feliciter absoluta studia Lugdunum Batavorum se contulit, ubi praesertim philosophiae

---

[1]) Cf. horum catalogum ap. Backer 2, 565 ss.

platonicae et medicinae operam dedit, doctorum virorum ut Grotii, Gerh. Joannis Vossii, Danielis Heinsii et Joan. Meursii consuetudine fruens; cum celebri geographo Philippo Cluverio pedes Italiam Siciliamque totam peragravit; Oxoniam et Londinum se contulit, ubique cognitionis supellectile ampliare intentus. Muneris in ludo patriae Johanneo scholastici repulsam passus Lutetias secessit (1624.), ubi doctorum virorum amicitia fruebatur, inter quos erant uterque Puteanus, Sirmondus etc., ibique religionem catholicam est amplexus (1625. vel 1626.). De hujus mutationis causa ita scribit ad Fabri de Peiresc: „Cum a Bessarione, Steucho aliisque Platonis doctrinam ss. patrum scriptis confirmari viderem, totum me latinis graecisque operibus legendis dedi, quibus illi contemplativam et mysticam theologiam pertractant, qua in Deum animus excitatur. Atque ita factum est, ut ss. patrum divinam ac solidam philosophandi rationem toto animo admirarer, et mox inscius ferme in catholicae Ecclesiae gremio me constitutum cernerem, quod sibi quoque usu venisse d. Augustinus in Confessionibus (l. 7. c. 20.) testatur. Meum sane animum divinae illae contemplationes adeo ad veritatis cognitionem erexerunt et confirmarunt, ut nequaquam circa tricas et quaestiunculas, quales de fidei negotio novatores movere solent, postmodum langueret.“ Anno 1627. Romam profectus est, literis cardinalis Franc. Barberini, legati tunc apostolici ad aulam regiam, praecipui ejus patroni, Urbano VIII. commendatus. Hic indefessa opera bibliothecas lustravit, in primis vaticanam; Warsaviam destinatus ut cardinali Sanctae Crucis pileum rubrum transferret, omnes bibliothecas in via constitutas sedulo invisit. A cardinali Barberini institutus est ditissimae suae bibliothecae praefectus (1636.), mox ab Urbano VIII. canonicatu vaticanae basilicae auctus et ab Innocentio X. custos renunciatus bibliothecae vaticanae;

ab Alexandro VII. magni factus, imo et ad mensam saepe adhibitus est. Etiam in negotiis ecclesiasticis haud parva erat ejus auctoritas. Hinc ipse a pontifice Oenipontum ablegatus est, qui Christinam Sueciae reginam in Ecclesiam reciperet (1655.); et in aliorum principum conversione haud ultimas habuit partes. Demum 2. Febr. 1661. ex hac vita migravit [1]) anno aetatis 65. Hoc ei epitaphium posuit ejus Maecenas: „Lucae Holstenio, saxoni, hamburgensi, qui clarus in Galliis, Romae clarior gentium omnium aetatumque historiae et Ecclesiae res mente complectens, diversis regionibus peragratis, diversos fines et nomina probe tenuit, varias quoque linguas praeter graecam latinamque, quarum scriptoribus plurimum lucis attulit, antiquam philosophiam calluit ... vitae denique laudatissimae et illustrium operum cursu interrupto eximius patriae suae Germaniae amator propugnatorque religionis catholicae obiit etc." „Vir hic clarissimus singularis doctrinae et admirandae eruditionis in omni genere literaturae [2])" pauciora edidit, quam cogitaverat vel ab eo

---

[1]) Plura de ejus vita cf. ap. Raess, die Convertiten 5, 186 ss.; Leon. Allatium Apes urbanae p. 256; Boissonade in biogr. univ. 20, 484 ss. et L. Holstenii ep. ad diversos, quas ex editis et ineditis codd. idem collegit et illustravit, Parisiis 1817. in 8°.; in Molleri Cimbria literata etc.; eosque auctores, quos citat Saxius in Onomastico ad a. 1621.; Du Pin 18, 1, qui ejus eruditionem, judicium sagax et criticum stilique nitorem commendat.

[2]) Ita Bona in notitia auct. Plurium encomia cf. ap. Fabricium 2, 410; Pope Blount p. 1053. Ita ex. gr. editores actorum lips. a. 1684. p. 487. scribunt: „Jampridem clarum est per orbem et illustre L. Holstenii nomen et immortalia ejusdem habentur in rem literariam merita, dum eleganti studio rariores auctores expolivit eorumque memoriam ab oblivione et interitu integritatemque a corruptelis vindicavit, reconditas quoque antiquitates profanas juxta et sacras recensuit, quarum exacta cura eruditorum omnium admirationem, magnatum amorem, cum primis autem Romae purpuratorum favorem sibi conciliavit."

merito exspectari poterant [1]). Ex his [2]) ad rem nostram sunt: *Epistola de usitata etiam abassinis communione sub unica specie* ad Bertholdum Nihusium (in Leonis Allatii l. Symmicta, Coloniae 1653. in 8⁰.); *codex regularum*, quas ss. patres monachis et virginibus sanctimonialibus servandas praescripsere, collectus olim a s. Benedicto anianensi abbate (fl. c. 820.) cum appendice, in qua ss. patrum exhortationes ad monachos et virgines de observantia vitae religiosae, Romae 1661. in 4⁰.; Parisiis 1663. in 4⁰.; *collectio romana* bipartita veterum aliquot historiae ecclesiasticae monumentorum cum notis ipsius, Romae 1662. in 8⁰.; complectitur haec collectio synodos 9, romanorum pontificum episto-

---

Cf. Kirchenlex. 5, 301; Feller 2, 461., qui de eo scribit: „Un jugement solide, un savoir profond, une critique judicieuse, un style pur et net, voilà les qualités des écrits de ce savant, qui réunissait beaucoup de modestie à un mérite reconnu".

¹) Hinc ad rem Balzac literis ad Bouchard Holstenii familiarem datis (apud Raess l. c.) conqueritur: „Ich zweifle keineswegs an Holstenius' grossen (literarischen) Schätzen, ich beschwere mich nur über seinen guten Haushalt. Wozu der Ueberfluss ohne Freigebigkeit? Es wäre besser, er besässe weniger und gäbe mehr. Obschon ich weiss, dass er für die Nachwelt sammelt und seine Nachkommen bereichern wird, so will es mir doch scheinen, als sollte er uns nicht enterben und nicht den besten Theil seines Ruhmes einer Zukunft, die er nicht sehen wird, vorenthalten."

²) Horum catalogum cf. ap. Niceron 31, 236 ss. Ceterum advertit Zaccaria in biblioth. ritualis l. 2. c. 3.: „Quam dolendum, neminem hactenus inventum esse, qui praestantissimi hujus bibliothecae vaticanae custodis opera edita atque anecdota collegerit! Id enimvero monumentum esset marmoreo, quod ei Card. Barberinus posuit, perennius." Addit vero Baillet, pleraque opera ejus posthuma, quae in lucem prodierunt, imperfecta videri, parum accurata, seu quod morte praeventus ultimam ipsis manum non adhibuerit, seu quod nimis negligentes fuerint, qui editiones ejus accuraverint. Praeter ea, quae indicabimus opera, edidit scripta veterum philosophorum et eruditas annotationes in eadem.

las 52, et quaedam alia; *passio ss. Perpetuae et Felicitatis* et *Bonifacii romani*, nec non *acta ss. Tarachi, Probi et Andronici* cum notis et ad Baronii martyrologium romanum animadversis, ib. 1663. in 8⁰.; Parisiis 1664; *Annotationes* in geographiam sacram Caroli a s. Paulo, Italiam antiquam Cluverii et thesaurum geographicum Ortelii, quibus plurima horum errata corrigit; accedit dissertatio duplex *de sacramento confirmationis* (scil. de ministro et ritu) apud graecos, Romae 1666. in 8⁰. (etiam inter Morini opera posthuma, Parisiis 1703. in 4⁰.); *Theodori episc. ancyrani expositio symboli nicaeni adversus Nestorium*, primum edita graece et latine, Romae 1669. in 8⁰.; *sententia de editione concilii basileensis* (recepta in Labbei collectionem t. 13); *dissertationes tres*, duae de epistola synodica Alexandri episc. alex., tertia de episcopatu Synesii (in Henr. Valesii editione historiae Theodoreti et Evagrii, Parisiis 1673.); *dissertationes epistolicae* etc. Contulit etiam operam ad editionem s. Athanasii parisiensem 1627; Eusebii 1628. Ejus epistolae (114, ex quibus 48 ineditae) prodierunt Parisiis 1817. in 8⁰.

217. Alter est Nicolaus Rigaltius (Rigault) parisiensis, qui quamvis prius advocatus, dein regius in Mediomatricum senatu consiliarius regiaeque bibliothecae post Casaubonum custos (n. 1577. † 1654.), non solum in edendis auctoribus profanis, sed etiam ecclesiasticis, inter criticos nomen quoddam sibi peperit. Edidit[1]) siquidem *opera Tertulliani* illustrata notis, Parisiis 1634. in f.; secundis curis ib. 1641: de qua edit. quidem scribit Grotius ad Jacobum Puteanum[2]): „Rigaltio pro Tertulliano plurimum debeo; editio est

---

[1]) Alia ejusdem opera, quae huc non spectant, cf. ap. Niceron 21, 56 ss.

[2]) Ep. 159. d. 26. Apr. 1634. Aliorum encomia cf. ap. Pope Blount p. 985.

elegans: notae breves sed exacti judicii [1]), et ut innueras interspersa libertate: praefationes nitidae et cultae;" tamen nec bonum criticum egit nec orthodoxum theologum. Quod primum attinet, ita scribit Nourry [2]): „Quid, amabo te, sperandum de Rigaltio, qui ad emendandum Tertulliani textum nec ipsos, sicut diximus (art. praec.), quos prae manibus habebat, nec alios mss. codd. aut legere aut sequi curavit? Deinde vero non minima quidem in notis suis scribendis fuit illius audacia, quam in praefatione sua excusare coactus est. Sed paucos admodum invenias, quibus omnino accepta sit illius excusatio." Quod alterum spectat, „praeposterum novitatis studium in detrimentum catholicae veritatis" ei exprobrant Lumper et Labbeus [3]), et ipse Dodvellus eum parum accuratum in iis dicit, quae asserit, eumque, quamvis romanam communionem colat, calvinistarum partes ut plurimum tueri;

---

[1]) Etiam Holstenius in sua ad card. Barberinum ep. de verubus Dianae ephesinae eum dicit „hominem naris emunctissimae."

[2]) Dissert. de Apologetico Tertulliani c. 3. a. 3.

[3]) Ille histor. theolog. crit. ss. Patrum etc. t. 13. a. 2 in Pontii l. de vita et pass. s. Cypr.; hic vero de script. eccl. — *Mendacem scriptorem* illum dicit Berti de theologicis discipl. l. 31. c. 13. n. 14. Occasione eorum, quae scribit Tertullianus in exhort. ad castitatem, putavit laicos posse in necessitatis casu offerre et sacrificare, quam sententiam refellit Albaspinaeus l. 2. op. Ancienne police de l'Eglise sur l'administration de l'Eucharistie, et Petavius in Grotio (cf. supra n. 104.) Feller 2, 259: „Il avait d'autres sentiments peu favorables à la croyance de l'Eglise romaine, et il remarquait avec plus de soin que de jugement dans les anciens ce qui lui paraissait contraire à cette croyance." Quare a Muratori in dissert. de rebus liturg. c. 18. vocatur „calvinianus aut certe ad calvinianorum castra non raro deficiens." Notandum tamen, quod cum suae sententiae refutationem apud Albaspinaeum legisset, epistolam scripserit retractationis ad eundem *de sacrificio eucharistiae*, Parisiis 1629. in 8⁰., cujus editio originalis est rarissima, cum impressa fuerint tantum 20 exemplaria.

cum vero apud auctores, quos in lucem edebat, aliquid ei videretur nedum suae Ecclesiae sed et aliorum coetuum ritibus adversans, id sollicite ab eo fuisse observatum, forsitan ut eo lectu jucundiores per novitatem fierent ejus observationes [1]. *Minucii Felicis Octavius* et *Caecilius Cyprianus de idolorum vanitate* cum observationibus, Parisiis 1643. in 4⁰.; Lugduni Batavorum 1652, „quae editio plurium vituperationem effugere non potuit. Ouzelius illum propterea arguit, quod conjecturis suis nimium indulgeat, easque Minucii verbis intermiscendo illum ea loquentem faciat, quae in mentem ipsi non venerant. Gronovio autem si credas, haec Minucii Felicis disputatio merebatur, ut procederet reverentius et acrius expolita ac meliore in lumine posita [2]", quam in illa Rigaltii editione. *S. Cypriani opera* cum observationibus, Parisiis 1649. in f. De hac repetas quae diximus de editione Tertulliani, unde in praef. editionis Migne legimus: „Quibuscum (heterodoxis) foede coutitur Rigaltius adeo nominis catholici indignus, ut eum respuerint ac saepe nota transverterint ipsimet editores anglicani aliique sectarii." Et in annotatione ad ep. 12. ad Cornelium n. 14: „Huic agmini hostium, quorum imperitiam in promptu est confodere, jam nec pigeat praemitti Nic. Rigaltium, sublestae sane, ne dicam perditae omnino fidei hominem, eo interdum procacitatis abreptum, ut fronte licet catholicus ab heterodoxis nonnunquam increpandus sit ac merito vapulet". *Commodiani instructiones adversus gentium deos* cum notis, Tulli Leucorum 1650. in 4⁰.

Multum debemus Joanni Aubert, lugdunensis ecclesiae

---

[1]) Cf. etiam Biogr. univ. 38, 107 ss., ubi praecipua ejusdem opera recensentur.

[2]) Cf. Nourry diss. de Minucii Octavio c. 2. a. 3, 4.

canonico et in schola parisiensi laudunensis collegii magistro († 1650), qui primus et ad nostra usque tempora solus *opera omnia s. Cyrilli alexandrini* graece et latine Parisiis 1638. v. 7 in f. edidit, quorum quid singulis continetur accurate refert J. A. Fabricius in sua bibliotheca graeca t. 9. Multa tamen in hac editione merito desiderantur. „Etenim, inquit Card. Angelus Mai [1]), haud minimus hujus editionis naevus est, quod latina graeci textus interpretatio varios habet auctores, qui viginti fere numerantur: quo fit ut Cyrilli elocutio neque consona neque uniformis latinis auribus oculisque accidat: et quidem veri etiam crassique errores interpretum latinas plagulas maculant. Necessariis insuper scholiis sive criticis sive exegeticis caret saepe Cyrillus, et materia ipsa respirationes capitulorum divisionesque idoneas haud raro desiderat: graecus vero contextus foedis quandoque mendis laborat: materiarum indices vel exiles sunt, vel alicubi nulli; quilibet denique editoris apparatus et isagoge et singulorum operum veluti historia et judicium frustra requiritur. Quamquam igitur haud leve est Auberti meritum, modesti ceteroqui hominis et ingenui, propter hanc tomorum tot quam gravi labore suo molem instruxit; attamen optandum erat, ut Maurinus aliquis monachus Cyrillum quoque consuetae suae sodalitatis splendore, doctrina ac studio sibi adornandum susciperet etc.“

Praeter Rigaltium tres alii adhuc de Tertulliano meruerunt, quorum potior est Joannes Ludovicus de la Cerda S. J. toletanus, qui totum se erudiendae juventuti impendit eloquentiae ac poëticae totis 50 annis assiduus professor, dum aetas et vires siverunt. Sed vel in declivi senio totus

---

[1]) In praef. ad s. Cyrilli anecdota scripta ab ipso edita t. 2. biblioth. patrum novae, Romae 1844.

in libris fuit vir multae lectionis atque indefessi studii, candoris autem et religiosae simplicitatis laude singularis. Magno in honore apud omnes, etiam principes, fuit ob excellentiam eruditionis, adeo ut em. cardinalis Franciscus Barberinus, cum legatum a latere ageret in Hispania, dignatus fuerit ipsum speciatim officiosissime invisere idque jussu, ut ajebat, Urbani VIII. patrui sui. Decessit optimus pater [1]) octogenario major 6. Maj. 1643. Edidit: *Q. Septimii Flor. Tertulliani presb. carth. opera* (exceptis tamen ll. contra Marcionem et pluribus contra fidem catholicam argumentis, (explicationibus, notis illustrata, Lutetiae Parisiorum 1624, 1630, v. 2 in f. Hae annotationes sunt eruditione plane singulari refertae, unde Barthius, qui eum passim doctissimum optimumque scriptorem appellat, ingeniosum, eruditum, diligentem et candidum, „quod decus contra plurimos ingeniosos acutosque cum paucis habet", „ejus viri, addit [2]), aut alius pari sane opera atque diligentia, quamvis addita propriis aliena, illustratos vellem omnes latinos patres, etsi mixtis ad rem non pertinentibus justo prolixior". Et paulo infra [3]): „Summo studio suo et collectione laboriosissima effecit, ut Tertullianum, qua mendosus non est, etiam qui horrebant, imo timebant antea, jam facilem amare etiam et intelligere possint". De ejus commentario in l. de pallio speciatim advertit [4]): „Quod opus et propriis auctoris diligentissimi et aliorum observationibus sollerter constipatis meretur accenseri utilissimis antiquitati illustrandae commentariis." Ita vero de hisce commentariis pronunciat Nourry [5]): „Doctus iste vir, ne quis de

---

[1]) Cf. Sotvellum.

[2]) Ad l. Theb. l. v. 601.

[3]) Ib. ad l. 4. v. 414.

[4]) Ib. ad l. 3. v. 153.

[5]) Dissert. in Tertull. Apolog. c. 3. a. 3.

hac omissione (paraphrasis Franc. Zephyrini in Apologeticum Tertulliani a Pamelio in suam editionem receptae) conqueri unquam posset, novam edidit textus Tertulliani interpretationem. Singulis quoque capitibus subjecit notas suas [1]), quibus alias laude dignis, idem textus sine interrupta lectoris attentione legi haud facile potest. Sed plures etiam expostulant de inutilibus quibusdam ac longioribus notis atque a Tertulliani proposito alienis digressionibus. Ab aliis nihilominus laudantur ceterisque anteponuntur hactenus editis. In his itaque illud duntaxat desiderant, quod textum Tertulliani ad mss. codices non castigaverit; quod omnia illius opera non publicaverit, quod pro sua eruditione non explicaverit et confirmaverit tradita ab eo christianae religionis documenta[2])."
Adversaria sacra, opus varium ac veluti fax ad lucem quam multorum locorum utriusque instrumenti patrumque et scriptorum quoruncunque; christianae antiquitatis et ss. rituum pancarpia, politioris denique literaturae thesaurus multiplex. Accessit psalterii Salomonis ex graeco ms. cod. pervetusto latina versio et ad Tertulliani l. de pallio commentarius

---

[1]) Adde: „Cuique l. praemisit breve argumentum nimis jejunum; singulis vero capitibus titulum, summarii instar, locupletiorem; singulis autem sectionibus, in quas praeter capitum divisionem textum distinxerat, subjecit explicationem, in qua textum paraphrastice evolvit; completoque capite subeunt amplissimae notae, eo uberiores, quo amplius crescit opus, in verborum et orationis illustratione plurimae, pauciores in rerum ac dogmatum indagatione, in utroque parumper prolixae, neutiquam vero omnino superfluae." Ita Schoenemann.

[2]) Cf. praeterea Nic. Antonius bibl. hisp. n. 1, 722; Feller 2, 111; Havercamp in praef. ad Tertulliani Apolog.; Schoenemann, biblioth. historico — liter. PP. lat., qui addit: „Dolendum est, imperfectam remansisse hanc editionem iniquo supercilio plerumque despectam . . . Raro in bibliothecis refertissimis duo isti La Cerdae tomi, rarius secundo primus sociatur." Alia ejusdem opera cf. apud Backer 1, 184; 7, 185.

auctior, Lugduni 1626. in f.; *de excellentia coelestium spirituum*, in primis de angeli custodis ministerio l., Parisiis 1631. in 8⁰. — Alter est Georgius Ambianensis O. Cap. parisiensis, „vir mire industrius, ut scribit Genuensis, solidissima reconditae literaturae peritia praeditus, nullo fatigabilis ingenii labore, qui omnes tam antiquos quam modernos scriptores pervolvere nunquam destitit, singularique apud gallos doctrinae opinione praefulgens, praeclaris suis scriptis summopere suae provinciae, imo et religionis gloriam adauxit (✝ 1657.)." Tertulliani editioni hunc inscripsit titulum: *Tertullianus redivivus* scholiis et annotationibus illustratus, in quo utriusque juris forma ad originem suam recensetur et avitae pietatis amatoribus inquirendi norma praescribitur etc. Parisiis t. 3 in f. 1646, 1648, 1650. Praemittit vindicias tertullianicas, quarum in prima curiosius agit de Tertulliani patria, educatione, studiis aliisque ad vitam ejus naturalem spectantibus; in 2. p. inter alia disquiritur, quibus motivis ad christianam fidem adductus fuerit? an statim a conversione baptismo initiatus fuerit? an et uxorem ad fidem traxerit? an Ecclesiae doctor, an sacerdos, an monachus, an martyr fuerit? 3. p. de Tertulliani doctrina ejusque scriptis tam apologeticis quam polemicis et paraeneticis agit. Ita autem de doctrina ejus se agere profitetur, ut ejus errores in bonam partem interpretari nitatur. De hac editione ita statuit Nourry [1]): „Nihil profecto necesse est nostrum de hac inscriptione totaque editione interponere judicium, quandoquidem alii quamplurimi suum, nec illud valde honorificum affatim tulerunt. Quidam tamen eruditi viri plura sane in ea laudibus haud immerito digna judicant." De annotationibus vero scribit [2]): „Minus quidem temerariae sunt (quam

[1]) Dissert. ad Tertull. Apologeticum c. 3. a. 2.

[2]) Ibid. a. 3.

illae Rigaltii), sed non magis probantur longissimae et ad nauseam usque conjectae [1]) a Georgio Ambianensi observationes, quae aliam ob causam et ad publicas, uti videtur, conciones corrogaverat. Nonnulli tamen fatentur, in iis aliqua esse utilia, ac praesertim in capitum scholiis, quae in adversa textus parte ab ipso exhibentur." *Trina s. Pauli theologia*, positiva, moralis et mystica seu omnigena in s. Pauli ap. epistolas commentaria t. 3 in f. ib. 1649, 1650. Paratam habebat theologiam ss. patrum in 6 t. in f. distributam, quam morte praeventus praelis submittere haud valuit. — Tertius denique est Carolus Moreau O. Erem. s. Aug., cujus exstat *Tertulliani omniloquium alphabeticum rationale tripartitum*, sive Tertulliani opera omnia in novum ordinem hactenus intentatum et facilem omnibus utriusque fori oratoribus, rerum humanarum divinarumque professoribus ac scriptoribus utilem disposita, exposita, illustrata t. 3 in f. Parisiis 1658. Illustravit vero Tertullianum praecipue ex s. Augustino „Tertulliani in omnibus sanis illustratore, in perversis correctore." Contra augustinianae doctrinae censores appendicis loco apposuit t. 1. *vindicias pacificas*, ubi diffusissime objectos Augustino errores procul esse a tanti patris doctrina demonstrat; hae a Norisio [2]) laudantur et partem constituere videntur op., quod hoc titulo edidit: *Vindiciae quadripartitae pro d. Augustino et Augustinianis* sive epitome omnium, quae disputari solent circa d. Augustini opera quaedam, monachatum, habitum, regulam etc. Antver-

[1]) Hinc Rigaltius in praef. notis in s. Cyprianum praemissa facete hanc editionem respiciens scribit: „Quod ad Tertullianum attinet, vix est, ut redivivus unquam ab ullo mortalium dici queat, qui jam sit horrendis vel grandium commentariorum sarcinis obrutus et contritus."

[2]) In vindiciis august. c. 4.

piae 1650. in 4⁰. Ceterum ejus Tertulliani editio plus promittit, quam revera exhibet, nec magni pretii videtur [1]).

218. Praeter hosce quos modo laudavimus, *tertium* veluti locum videntur occupare: Dominicus M i t a Ugutionelli parochus, antea legum et fori studio deditus, qui *Petri Chrysologi sermones* ad vetustos codices recognitos et suis scholiis non admodum doctis [2]) enucleatos proposuit Bononiae 1643. in 4⁰.; Venetiis 1740. Adjecit *vitam Petri Chrysologi* ex ipsius homiliis et variis scriptorum monumentis tum impressis tum mss. conquisitam, collectam et ordinatim digestam. - *Opera s. Bernardi* annotationibus illustrata Coloniae 1641. in f. Parisiis 1642, Lugduni 1679. edidit Jacobus M e r l o oriundus ex Horst in ducatu geldriensi (24. Jul. 1597.) hinc H o r s t i u s dictus. Vir erat pietatis insignis, qui ut suae et aliorum saluti liberius et perfectius vacare posset, voto speciali cupiditatem plurium beneficiorum et ambitionem dignitatis sibi praecidit: corpus suum ob indefessos studiorum labores non adeo validum ciliciis, nodosis funiculis, jejuniis et quotidiana fere inedia macerabat, ut thesaurum castitatis cautius custodiret; ideo etiam multis annis familiam domi non aluit, paratos e domo vicina cibos accipere solitus, ac licet supremis annis sororem domi recepisset, nunquam tamen vel ipsam vel aliam intra limen cubiculi sui pedem inferre passus est, praescripta hac epigraphe; *Mulieris pedes foras sunto.* Summo ardebat desiderio cultum augustissimi sacramenti in se et in aliis promovendi: inter summos, quibus subinde premebatur dolores, suspirabat identidem: „Adde Domine dolores, auge patientiam.“ Cecidit charitatis victima, nam cum aegroto cuidam insanabili morbo

---

[1]) Cf. S c h o e n e m a n n l. c.

[2]) Ita S c h o e n e m a n n l. c.

laboranti et mephitim intolerabilem exhalanti diebus ac noctibus astitisset, tabem letiferam contraxit, qua consumptus ad meritorum praemia transiit 21. Apr. 1644. a. aetatis 47. Virtutes ejus eximias enarrat hoc epitaphium:

Conditur hoc tumulo Jacobus Merlo sacerdos,
Curio dum templo maxima cura gregis,
Qui caecis oculus, claudis pes, panis egenis,
Defessis requies exsulibusque domus.
Mansuetus suavisque bonis censorque malorum,
Castus et innocuus justitiaeque tenax.
Lux vitae, morum speculum, pietatis imago,
Sal populi, cleri regula, forma gregis.
Laudibus his tantis, tamen unica gloria major,
Post scriptis nituit congrua vita libris [1]).

Reliquit plures libellos asceticos pietatem spirantes, inter quos mentione dignus: *Septem tubae orbis christiani* ad reformationem ecclesiasticae disciplinae toto orbe et praesertim in Germania ad praesentium et graviorum malorum remedium necessario instituendam excitantes. Appendicis loco accedunt quaestiones variae hoc tempore plurimum utiles et necessariae, Coloniae 1635. in 4⁰. Complectitur haec editio septem opuscula ss. Bernardi, Gregorii M., Chrysostomi, Prosperi, Petri Damiani, Petri Blesensis, Salviani novis sectionibus, prooemiis et annotationibus illustrata. — *Eusebii Pamphili caesariensis praeparationem evangelicam* ex mss. codd. recensuit, latine vertit, notis illustravit Franciscus Vigerus S. J. rothomagensis, insignis rhetor (✝ 15. Dec. 1647.). Adjecti sunt *de demonstratione evangelica ll. 10*

[1]) Plura de vita et scriptis Horstii cf. in biblioth. Colon. p. 149 s.; Biogr. univ. 20, 580; Foppens 1, 526. et praesertim in Hermanni Crombach S. J. *veri et pii sacerdotis idea* seu *vita Jac. Merlo-Horstii*, Coloniae 1645. et alias.

graece et latine (interprete Donato veronensi), *ll. 2 contra Marcellum* nondum hactenus editi; *de ecclesiastica theologia ll. 3* et *l. contra Hieroclem* graece et latine, interprete et illustratore Rich. Montacutio, Parisiis 1628. v. 2 in f. Versio Vigeri est excellens, judice Simonio [1]) exactissima, et juxta Labbeum tersissima et castigatissima; editio vero ipsa est rara magnique fit [2]). — Constantinus Cajetanus O. S. Ben. e nobili familia syracusana ortus (1560.) ad perscrutanda antiquitatis monumenta ea animi contentione adhaesit, ut pervolutis fere omnibus Italiae archivis ab ecclesiastica recondita insignique eruditione magnum sibi nomen comparaverit. Hinc Clemens VIII. illum Romam accersivit, ubi indefesso labore antiquitatum studia secutus totum vitae cursum in pulverulentis archivorum angulis impendit, et e tinearum injuriis memorabilia ecclesiasticae historiae monumenta laudabiliter liberavit. Quare etiam Baronius in suis componendis annalibus ejus opera est usus, illius saepe cum laude meminit [3]) curavitque, ut a Paulo V. bibliothecae vaticanae custos praeficeretur, quo in munere ob singularem meritorum praestantiam ipsum confirmarunt Gregorius XV., Urbanus VIII., et Innocentius X., apud quos magna valuit opinione ac ipsis ob sacras eruditionis opes gratissimus vixit. A Paulo V. abbas titularis s. Baronti fuit electus. Ex jactis jam ab ipso fundamentis [4]) Gregorii XV. jussu ac opera collegium de Propaganda fide fuit excitatum non sine magno

---

[1]) Bibl. choisie 1, 35, 46. Cf. Fabricium biblioth. fabric. 1, 83; Saxium in Onomast. ad a. 1628.

[2]) Cf. De Bure, Bibliographie instructive, Theologie n. 297.

[3]) Cf. Annal. ad a. 1065. n, 16; a. 1072. n. 34; a. 1119. n. 3.

[4]) Ceterum etiam multum contulit Mich. Ghislieri O. Cler. reg., de quo supra n. 212. egimus, qui teste Vezzosi, 1, 392., hujus collegii rationem et regulas descripsit.

catholicae fidei bono, ac constituta cardinalium congregatione ejusdem consultor electus est. Celeberrimam etiam anicianam bibliothecam excitavit, in qua ingenti pecuniarum sumptu rariores antiquitatis ac eruditionis thesauros collegit. Literis studiisque semper pietatis ac regularium virtutum ornamenta sociavit, ideoque inculpatos tanti viri mores ac vitae integritatem non sine veneratione intuebantur omnes [1]). Tandem magno literatorum dolore vivere desiit Romae 17. Sept. 1650. aetatis suae a. 90. A quam plurimis [2]) magnis encomiis ejus celebratur eruditio, a quibus audit passim archivorum pervestigator diligentissimus et de ecclesiastica antiquitate bene merens, et plane doctus, doctissimus et de antiquitate merendi cupidissimus, eruditissimus pater et pius et gravis et eloquens et elegans. Hi vero sunt inter alios ejus ingenii et laboris fructus: *S. Petri Damiani opera* t. 4 Romae 1606—1640; Parisiis 1642, 1663; *de singulari primatu s. Petri solius commentarius;* item *de romano ejusdem s. Petri domicilio et pontificatu concertatio* in bibl. maxima pontificia Roccaberti t. 7.; *Vita Gelasii II. a Pandulpho pisano ejus familiari conscripta* amplissimis commentariis illustrata, Romae 1638. in 4⁰., a Muratori etiam collectioni suae scriptorum rerum italic. inserta t. 3. p. 367 ss.; *Amalarii Fortunati archiep. trevirensis vita,* Romae 1612. in 4⁰.; *SS. Isidori hispalensis, Ildephonsi toletani et Gregorii card. ostiensis vitae* scholiis illustratae; accesserunt *opuscula quaedam s. Isidori* nondum edita, ib. 1616. in 4⁰.; *animadversiones in vitam s. Anselmi* etc. Defuit tamen ei in tanta eruditione judicium criticum, hinc

---

[1]) Plura de ejus vita et operibus cf. ap. Ziegelbauer hist. rei literariae O. S. Ben. p. 3. c. 4. §. 8. et passim p. 4.; catalogum operum cf. etiam apud Cinelli Calvoli, Bibl. volante t. 2. p. 4.

[2]) Quos cf. apud Ziegelbauer l. c.

amore proprii ordinis nimium abreptus ss. Ignatium Lojola, Franciscum Assisium, Thomam Aquinatem aliosque veteres sanctos illi vindicavit [1]). — Josephus Isaeus caesenas *Lactantii opera* (carminibus omissis summa diligentia recognita et non modo ex antiquissimis mss. codd. ac potioribus impressis, sed etiam ex doctissimis scriptoribus emendata et notis illustrata edidit Caesenae 1646. in f.; Romae 1650. (eadem plane editio titulo tantum nonnihil mutato ac mutata dedicatione). Plura ad restituendum illustrandumque Lactantium, quam priores et nonnulli sequentes, contulit [2]).

219. *Ultimo* denique loco occurrunt Claudius D'Ausquejus S. J. audomaropolitanus († 1644.), qui *b. Basilii seleuciensis orationes 44* primum latine fecit et notis illustravit [3]), Heidelbergae 1604. in 8°. (latine tantum, excepta ultima); decertavit quoque ll. 3 *de Pauli sanctitudine in utero, extra in solo et in coelo*, Parisiis 1627. in 8°.; — Georgius Galopinus O. S. Ben. belga *commentarios in Pentateuchum sub nomine s. Brunonis herbipolensis* in Francia orientali episcopi primum edidit [4]) notisque illustravit, Duaci 1648. in 4°.; *V. Petri Cantoris Verbum abbreviatum* cum notis, Montibus Hannoniae 1639. in 4°. Cf. p. 642. — Georgius Colvenerius brabantinus (n. 1564.), post Estii mortem praepositus ad s. Petri et cancellarius academiae

---

1) Cf. Feller 2, 102; Du Pin 17, 133.

2) Priorem editionem (raram) accurate describit Buenemannus in praef. ad Lactantium edit. n. 43, 44, multaque Lactantium Isaeo debere affirmat doletque, quod sequentes editores minus attenderint Isaei textum.

3) Alia ejus opera huc non spectantes vel minoris momenti cf. ap. Backer 1, 250. Plures, qui de illo agunt, citat Saxius in Onomastico literario ad a. 1604.

4) Alia opera, quae in lucem edidit, cf. ap. Foppens in bibl. belg. p. 336.

luacenae, acer jansenistarum adversarius († 1649.) edidit *opera Rabani Mauri*, Coloniae v. 6 in f. 1627; *Baldarici chronicon cameracense et atrebatense*, Duaci 1615. in 8⁰.; *Flodoardi historiam remensis ecclesiae* cum annotationibus et vita Flodoardi, ib. 1617. in 8⁰.; *Thomae Cantipratani miraculorum et exemplorum memorabilium ll. 2*, ib. 1605, 1627. in 8⁰.; *Kalendarium ss. V. Mariae* ex variis syrorum, aethiopum, graecorum, latinorum menologiis, breviariis, martyrologiis et historiis concinnatum, ib. 1638. v. 3 in 8⁰.; in lucem quoque produxit *synopsin rerum ecclesiasticarum*, auctore Eduardo Risthono anglo a se auctam et recognitam ib. 1595; — Maurus Marchesius O. S. Ben. panormitanus (1650.) publici juris fecit *s. Brunonis astensis* ex abbate casinensi episcopi signini *opera omnia*, Venetiis t. 2 in f. 1651; Romae 1655; Lugduni 1678. (in bibl. maxima patrum t. 2.); — Claudius Menard andegavensis (1580–1652), antiquitatis sedulus indagator historiae patriae pater dictus [1]), non tamen sat criticus, *priores duos libros operis imperfecti s. Augustini adversus Julianum* e tenebris eruit, Parisiis 1617. — *Omnes sex ll. hujus operis* cum quibusdam aliis Augustini libellis in lucem protulit Parisiis 1654. v. 2 in f. · Hieronymus Vignier congr. orat. blesensis († 14. Nov. 1661. a. aetatis 55) versatus admodum in linguis orientalibus, historia et numismatum cognitione, qui relicto errore calviniano veritatem complexus est catholicam [2]); — Joannes Baptista Souchet Sorbonae doctor,

---

[1]) Cf. plura de eo ejusque libris in Biogr. univ. 28, 265.

[2]) Cf. Raess, die Convertiten 3, 374 ss., ubi agit de ejus avunculo Nicolao et patre Nicolao, qui pariter relictis Calvini castris Ecclesiae se dederunt; Niceron 2, 356 ss.; Feller 2, 571; Du Pin 18, 110, qui ejus humanitatem laudat, qua studiorum suorum fructum communicavit aliis, Morino praesertim.

theologus et canonicus ecclesiae carnotensis, *opera Ivonis carnotensis* annotationibus ditavit († 1654.); — Joannes Baptista Masculus S. J. neapolitanus, bonus poëta lyricus († 20. Jul. 1656. a. aetatis 74.), collegit *eruditarum lectionum veterum libros acroamaticos* sive medullam patrum, ubi collectum habetur, quod in eorum operibus intime reconditur vel acuminis vel eximiae venustatis cum ponderatione et usu sententiarum ad conciones t. 4 in f. Venetiis 1649. (t. 1.); Neapoli 1652 — 1656 — 1660; quaedam patrum scripta debemus Guilelmo Camerario prius e S. J. dein congr. Orat., qui etiam theoriam Guil. Gibieuf (cf. supra p. 725.) defendit in l. *Antiquitatis de novitate victoria contra Pseudo-Eugenium Philadelphum*, Parisiis 1634; in dissertatione edita 1648. tuetur, posse confessarium absolvere moribundum sensibus destitutum, qui nulla ediderit doloris signa [1]); Simeon Wangnereck S. J. monachiensis (1605-1657) *pietatem marianam graecorum* descripsit e divinis eorum officiis pleramque partem jam ante mille annos quotidie usurpari consuetam, nunc primum ex antiquissimis codd. ac latine nunquam excusis, quos primum collegit s. Sabas, reparavit autem et auxit post s. Sophronium patriarcham hierosol. s. Joan. Damascenus, in latinum sermonem traductam atque ob tenerorum erga Deiparam affectuum copiam in plures centurias distributam; harum quinque prodierunt Monachii 1647. in 12⁰.; *Favum mellis ex variis patrum operibus* composuit Alexander Fichet S. J. sabaudus (1588-1659.) Lugduni 1617. in 16⁰.; ceterum is notior est propter aliud opus, cui titulus: *Arcana omnium methodus et bibliotheca scientiarum* [2]), Lugduni 1649. in 8⁰.; novam (sed

1) Cf. Du Pin 17, 194.

2) De hoc opere ita scribit Backer 2, 193: L'ouvrage de Fichet est écrit avec élégance et se fait lire avec plaisir; parmi beaucoup de

mendosam) editionem curavit Jo. Alb. Fabricius hoc titulo: *Petri Lambecii hamburgensis prodromus historiae literariae* et tabula duplex chronographica universalis: accedit in hac editione praeter auctoris iter cellense, *Alex. Ficheti S. J. arcanam studiorum methodum* atque ideam locorum communium nunc primum in lucem editus Guil. Langii catalogus librorum mss. bibliothecae mediceae, Lipsiae et Francofurti 1710. in f.

Tandem memorandus hic etiam est Petrus Halloix S. J. leodiensis, vir eruditione et pietate eminens. Sub mediam noctem ad orandum et se flagellis caedendum surgebat semper usque ad septuagesimum aetatis annum, quando ipsum attritae vires mitiores corporis afflictationes suscipere compulerunt. Humi fere tantum, nec nisi 4 aut 5 horas somno dabat: nec studere incipiebat, nisi prius hymnum *Veni Creator Spiritus* pronunciasset († 30. Jul. 1656.). Ex ejus operibus [1]) huc spectant: *Vita et documenta s. Justini philosophi et M* .... accesserunt e Menaeo graecorum elogia cum vitae epitome: censura de s. Justini libris eorumque

lieux communs on y trouve d'excellents procédés pour faciliter l'étude, pour faire des extraits etc.; mais on y voit percer par intervalle un esprit de charlatanisme qui fait soupçonner que l'auteur avait moins en vue de donner la théorie de l'instruction que celle du succès. La deuxième partie beaucoup plus étendue et consacrée à la bibliographie suppose une érudition immense; on y fait passer en revue un nombre prodigieux d'auteurs que l'on peut consulter et citer au besoin. Quoique chacun n'y soit cité que par un mot ou deux, et sans désignation d'éditions, cette bibliographie conserve quelque importance, parce qu'on y trouve cités des ouvrages peu connus et des mss. qui se trouvaient alors dans quelques collèges de Jésuites". Omnes quidem percurrit disciplinas, sed theologiam prae primis respicit. Cf. etiam Feller 2, 452.

[1]) Cf. Backer 2, 369.

ordine et inscriptione: notae ad ejusdem vitam, Duaci 1622. in 8°.; *illustrium Ecclesiae orientalis scriptorum*, qui sanctitate juxta et eruditione primo Christi seculo floruerunt et apostolis convixerunt *vitae et documenta* [1]) . . . adjuncta sunt e graecorum Menaeo de iisdem ss. viris elogia graecolatina; item notationes et quaestiones quaedam ad vitarum confirmationem et illustrationem pertinentes, ib. 1633, 1634. v. 2 in f. In hoc opere erudito quidem desideratur acrius judicium criticum. *Origenes defensus* sive *Origenis . . . amatoris Jesu vita, virtutes, documenta*: item veritatis super ejus vita, doctrina, statu exacta disquisitio [2]), Leodii 1648. in f. (in indice *donec corrigatur* decr. 12. Maj. 1655). *Commentarius in evangelia quadragesimae* complectens expositionem literalem et moralem [3]), Parisiis 1658. v. 3 in f.

---

[1]) Inter has vitas praecipuum forte locum occupat illa Dionysii Areopagitae, de quo verbis multis pauca dicit, cum fere nihil de illo constet. Ceterum hic mentio fieri posset Caroli Hersent parisiensis, qui edidit: *In D. Dionysii Areopagitae de mystica theologia l. apparatus, interpretatio, notae, commentarii, periphrasis*, Parisiis 1626. in 8°. Erat is quondam Oratorii sodalis, dein acer adversarius: Jansenii erroribus addictus a s. inquisitione excommunicatus fuit († 1660.). Scripsit praeterea: *La pastorale sainte* ou paraphrase du cantique des cantiques selon la lettre et selon le sens allégorique et mystique ib. 1635. in 8°. Sed maxime innotuit famoso et rarissimo libello: *Optatus gallus de cavendo schismate*, quem opposuit cardinali Richelieu. In eo huic cardinali adscribit consilium ambitiosum de se constituendo in Galliae patriarcham. Nil mirum quod hic liber undique in Gallia damnatus atque igni traditus fuerit.

[2]) Hujus operis synopsim exhibet Garnerius in dissert. de synodo V. c. 5. §. 1, quae contra illud objecta fuere §. 2., atque auctorem laudat ab eloquentia, scribendi methodo, curiosa patrum lectione, utriusque linguae eruditae peritia et elegantia sermonis.

[3]) Backer dubitat, utrum revera Halloix haec scripserit commentaria; nam Sotvellus de illis silet.

V. Historia ecclesiastica.

220. De *chronologia* disputarunt Andreas Kobaviu S. J. gente carniolus, domo Kirckamensis († 12. Febr. 1644.) in *vindiciis astronomicis pro Dionysio cognomento Exiguo* abbate romano contra eximios chronographos praeterpropter summos imos aeram vulgarem Dionysianam usurpantes seu de nato, mortuo redivivoque Jesu homine Deo, de incarnationis passionisque anno, mense, die dissertatione, Viennae 1643. in 8°., et hujus sodalis, popularis [1]) et collega in cathedra Andreas Zergoll, in *theorematis chronologicis de anno ortus et mortis D. N. J. Christi*, Viennae 1625. Statuit in his theorematis, Christum esse natum a. 40. Juliano, D. Laelio et C. Antistio coss., mortuum autem a. 74. Juliano, 29. Dionysiano, C. Rubellio et C. Fusio Geminis coss., ita ut passio et mors Christi inciderit in diem 23. Martii, quo etiam fuerat conceptus, post a. vitae 33 completos additis 3 mensibus. Docuit Zergoll philosophiam, s. Scripturam, mathesim et theologiam moralem partim Graecii, partim Viennae († 23. Jan. 1645.).

Annales sacros ab o. c. ad mundi Salvatoris a. 34. Parisiis 1634. in f. texuit Joannes Vincent fuliensis, dictus a s. Martiali, gallus, lemovix († 1648.), cujus etiam sunt: *explicatio familiaris in epistolam a. Pauli ad Philemonem*, ib. 1647; et *commentaria in epistolam ad Hebraeos*, ib. 1644. in f. — Hieronymus de Bochiis sive Brontrius O. Cap. florentinus *compendium historicum* scripsit, cujus epigraphe est: *Monopanthon* sive harmonia novissima continens concinnationes theologicas tam sacrarum historiarum,

---

[1]) Italis illum accenset Sotvellus, sed natum dicit ex oppido S. Crucis in regione, quae ad carnos spectat.

quam non sacrarum ab o. c. usque ad nativitatem Domini, Venetiis 1656. in f.

Praetermissis vero Francisco de Harlay, archiepiscopo rotomagensi († 1653.), cujus *ecclesiasticae historiae l.* Parisiis 1629. in 4⁰. non magni fit [1]); Germano le Clerc antisiodorensi, qui scripsit *historiam sacram* usque ad sua tempora, ib. 1641. in 8⁰.; Hermanno Fley (qui dictus etiam est Stangefol) in academia coloniensi philosophiae professore et a 28. Jun. 1639 — 29. Martii 1641. rectore magnifico († 25. Sept. 1655.), auctore operis [2]): *Eigentliche Beschreibung der uralten christlichen catholischen Religion . . . und aller Geschichten, so sich in den ersten 500 Jahren haben zugetragen*, Coloniae 1640. in 4⁰., de *ecclesiae universalis historia* meruit [3]) in primis Henricus Sponde (Spondanus). Ortus is est 6. Jan. 1568. Malleosolii in Vasconia ex parentibus quidem nobilibus, secta tamen calvinianis. Jam a primis annis ingenium ad omnes scientias

---

[1]) Cf. Feller 2, 132. Scripsit quoque de Harlay *observationes historicas et theologicas in epistolam ad Romanos* cum accurata versione gallica ex graeco, e typographia arcis gallionensis 1641. in 8⁰.

[2]) Alia ejusdem opera cf. in bibl. colon. p. 135, inter quae etiam: *Opus chronologicum et historicum circuli westphalici in 4 libr. congestum a Christo nato usque ad sua tempora*, Coloniae 1654. in 4.

[3]) De Ecclesia non meruit Petrus du Puy seu Puteanus (1582—1651.) acerrimus gallicanarum libertatum patronus in op. *Preuves des libertés de l'Eglise gallicane*, Parisiis 1638. v. 3, 1651. v. 2 in f. Versatus admodum erat in antiqua Galliae historia, hinc *Varro* gallicus dictus, multaque antiquitatis monumenta e tenebris in lucem protulit. Ex ejus operibus huc forte referri possent: *Histoire générale du schisme qui a été dans l'Eglise depuis 1378. jusqu' en 1428.* in 4⁰., Paris. 1654; *Différends entre le saint Siége et les empereurs pour les investitures; Histoire du différend entre le Pape Boniface VIII. et le Philippe le Bel; Histoire véritable de la condamnation de l'ordre des Templiers*, Bruxellis 1713. v. 2 in 8⁰.; 1751. et 1757. in 4⁰., cui

aptum prae se ferebat, ac literarum humaniorum curriculum Orthesii in calviniano gymnasio feliciter emensus, Scotiam petiit legati regii comes. Post suum in Galliam reditum totum se studio utriusque juris dedit: Turonii causidicum egit (1589.) atque ab Henrico IV. libellorum supplicum magister est renunciatus. Interim tamen Bellarmini opera lectitabat, qua lectione, multo vero magis familiari cum magno Perronio colloquio, sectae suae errores agnovit atque demum 1595. fratris sui Joannis exemplum secutus ad Ecclesiae catholicae ovile reversus est [1]). Anno 1600. cum Surdisio cardinale Romam est profectus ibidemque sexto post anno sacerdotio initiatus (1606.), atque a Paulo V. expediendis sacrae poenitentiariae literis admotus. Eruditione sua atque vita exemplari Baronii gratiam promeruit, qui illi etiam annalium suorum epitomen conscribendi facultatem fecit. Interim merita Spondani insignia Ludovicum XIII. permoverunt, ut ipsum ad episcopatum apamiensem nominaret (1626), verum sola Urbani VIII. auctoritas virum humilem adigere potuit, ut tantum onus in se susciperet. „Considero gradum, inquiebat ipse, et casum vereor; considero fastigium dignitatis, et intueor faciem abyssi jacentis deorsum; attendo celsitudinem honoris, et e vicino reformido pro eo, quod scriptum est: *Homo cum in honore esset, non intellexit* (Ps. 48, 13.), ac si diceret: Homo absorbuit intellectum". In episcopum consecratus fuit Romae 17. Sept. 1626. praesentibus 24 cardinalibus. Tum suam dioecesim petens eam a calvinia-

---

jecta sunt: *Histoire des Templiers* auctore Gürtler, aliaque documenta huc spectantia cura Jac. Godefroy; prodierat vero prius Parisiis 1654. in 4°.; Bruxellis 1702. in 12°. Cf. Feller 2, 257; Biogr. un. 12, 305; Stimmen aus Maria-Laach 1872. Heft 12. p. 535 s.

[1]) De suo ad Ecclesiam reditu cf. ipsum in fine op. *De coemeteriis sacris*; Raess, die Convertiten 3, 285 ss.

norum faece expurgavit erectisque seminariis atque instituta congregatione ecclesiastica pristinam Ecclesiae disciplinam revocavit. Demum dignissimus hic praesul, postquam per plurimos annos pastor bonus et vigilans gregi suae praefuit, ad laborum mercedem transiit Tolosae 18. Maj. 1643. a. aetatis 75. Opera ejusdem sunt [1]): *Les cimitiéres sacrez.* Burdigalae 1596. in 12⁰. et saepius; Parisiis 1600. (ed. jam sexta); latine versum et auctum: *Coemeteria sacra,* ib. 1638. in 4⁰. etc., liber omnigena eruditione refertus [2]) et probatissimus [3]), in quo ostendere nititur, coemeteria penes omnes populos habita fuisse sacra, merito proinde catholicos nolle illa cum protestantibus habere communia; *Annales ecclesiastici Caesaris Baronii in Epitomen redacti*, ib. 1612. in f., 1649; Moguntiae 1618; (cum annalibus) Parisiis 1639. (ed. optima); 1647. v. 2 in f. (ed. bona); Lugduni 1660. (ed. omnium infima) etc. etiam in linguam gallicam a Petro Coppino versi. Haec epitome laudatur; licet enim non undequaque sit perfecta, facta tamen potiora nitide et ex ordine proponuntur [4]). *Annales sacri a mundi creatione ad ejusdem redemptionem*, Parisiis 1637. in f., 1660; Coloniae 1639. in f. Sunt hi annales epitome annalium Tornielli. *Annalium Baronii continuatio* ab a. 1197. quo is desinit ad a. 1640; parisiis 1639. simul cum annalibus et epitome v. 6 in f. et saepius alibi. Praemissa est ejus vita conscripta a familiari suo Petro Frizon [5]).

---

[1]) Cf. Niceron 11, 16 ss.

[2]) Bona in notitia auct.; Feller 2, 114.

[3]) Calmet Bibl. sancta.

[4]) Andres t. 7. l. 4. c. 1. p. 731; Feller l. c. Ceterum Britius Rhedonensis O. Cap. missionarius in Palaestina et Aegypto edidit latino-arabice *epitomen annalium V. T. Jacobi Saliani* (Romae 1655. t. 2 in 4⁰.) et *ecclesiasticorum Baronii*, ib. 1655. t. 2 in 4⁰.

[5]) Hic patria erat rhemensis, quondam S. J., theologiae doctor

221. Ad *romanorum pontificum historiam* nonnulla contulit Carolus Hannibal Fabrotus, celeberrimus sui aevi juris peritus, Aquis Sextiis n. 1580., in patria academia juris professor († 16. Jan. 1659.), editione *Anastasii bibliothecarii historiae de vitis rom. pontificum a Petro ad Nicolaum I.*, Parisiis 1649. in f. Praeter plurima opera, quae ad jus spectant civile, edidit quoque *opera omnia* doctissimi *Cujacii* (de quo cf. n. 60.) Parisiis 1658. v. 10 in f. adjectis annotationibus doctissimis et utilibus[1]). Ad vitas romanorum pontificum Ciaconii (cf. n. 105.) *vitas Leonis XI.*, *Clementis VIII.*, *Pauli V.*, *Gregorii XV.* et *Urbani VIII.* adjecit Andreas Victorelli, presbyter bassanensis († 1653.); annotationibus quoque locupletavit *Francisci Toleti institutionem sacerdotum*, Romae 1636. in 4^{0}.; *Possevinum de officio curati*, Lugduni 1614. in 16^{0}.; *manuale Navarri*, Venetiis 1614. in 4^{0}.; *de angelorum custodia* scripsit ll. 2, Patavii 1607. in 4^{0}.; et *de extrema*

sorbonicus, in magna Galliae eleemosyna vicarius generalis († 1651.), cujus exstat etiam *Gallia purpurata*, seu historia cardinalium gallorum 1638. in f., emendata et aucta 1648, quae prius magni facta detrimenti aliquid passa est propter Baluzii *Antifrizonium*, Turigii 1652. in 8^{0}., in quo hic quamvis juvenis nonnisi 18 annorum plura Frizonii errata detegit. Edidit quoque *versionem* gallicam s. Scripturae cum summariis capitulorum in N. T. ex annalibus Baronii excerptis, cui adjecit *media secernendis catholicis bibliorum versionibus ab genevensibus idonea*, Parisiis 1621. in f. Haec tamen versio judice R. Simon hist. crit. du N. T. c. 31. ejusdem pretii est, ac versio Ren. Benoit, de quo cf. p. 291, 362. Cf. Bi. univ. 16, 88.

[1]) Cf. Feller 2, 256. Plures, qui de eo scripserunt, cf. in Saxii Onomastico ad a. 1615. Ipse etiam quaedam ad jus canonicum spectantia scripsit, ut *praelectionem in lit. decret. Gregorii IX. de vita et honestate clericorum*, Parisiis 1651. in 4^{0}., iterum in Struvii *bibliotheca librorum rariorum*, theca II. p. 206—238; tertium in Ger. Meermanni *thesauro* nov. jur. civ. et eccl. t. 4. p. 499—508. Cf. Biogr. univ. 14, 76.

unctione, ib. 1609. in 8°.; *de origine et clausura monialium* etc. [1]).

Gregorius de Rives O. Cap. avenionensis, vir, multae lectionis, conciliorum [2]) studio maxime se dedit atque posteris reliquit: *Epitome omnium conciliorum tam generalium quam provincialium* Parisiis 1663. in f.; *conciliabula tum schismaticorum tum acatholicorum* cum controversia historica et declarationibus locorum difficilium in historia ecclesiastica, ib. 1663. in f.; *epitome omnium canonum conciliorum tam generalium quam provincialium* in locos communes per alphabetum digesta ab Apostolis usque ad haec tempora, ib. 1662., omnia simul Lugduni 1663. in f.

222. *Annales ecclesiasticos regni hungarici* [3]) collegit

---

[1]) Catalogum operum hujus auctoris cf. ap. Verci, Scrittori bassan. t. 1. p. 57. — Clementis IV. gesta attigit Claudius Clement S. J. sequanus († 23. Dec. 1642. in l.: *Clemens IV. eruditione, vitae sanctimonia, rerum gestarum gloria et pontificatu Maximus* etc. Lugduni 1624. in 12°. Composuit etiam *Tablas chronologicas en que se contienen los sucesos de España, Africa, Indias Orientales y Occidentales hasta el anno 1642*, Matriti 1643; Valentiae 1689. in 4°.

[2]) Adversus Pauli Sarpii de concilio tridentino pseudohistoriam *censuram theologicam et historicam* Dilingae 1654. edidit Scipio Henricus (Herrico) messanensis (n. 1592.), notior tamen propter poemata et comoedias italicas. In duas p. suam censuram dispescit, quarum prior historiam continet concilii tridentini e Sarpio excerptam, quam non per omnia veram agnoscit. Posterior agit 1. de his, quae impie et stulte in praefatione continentur; 2. de mendaciis; 3. de his, quae pertinent ad concilium universale; 4. de concilio tridentino in particulari; 5. de argumentis adversus catholicam veritatem, ad quae ipse respondet. Cf. Fabricium in hist. bibl. fabr. 6, 537 s.

[3]) Plura quae ad illustrandam historiam ecclesiasticam Germaniae spectant reperies in opere Caroli Caraffa episcopi aversani (1616.) et nuncii apostolici († 1644.), cui titulus: *Commentaria de Germania sacra restaurata* sub ss. pontificibus Gregorio XV. et Urbano VIII. decreta, diplomata, privilegia aliqua in favorem religionis catholicae et catholicorum in Germania emanata 1620—1629, Coloniae 1679. in 12°.

Melchior Inchofer[1]) S. J. viennensis, qui diu Messanae philosophiam, mathesin, theologiam moralem et scholasticam docuit († 28. Sept. 1648. a aetatis 64). Prodiit tantum t. 1. Romae 1644. in f. (usque ad a. 1059.); Posonii 1795-97. v. 4 in 8⁰. Alia ejus opera sunt: *Tres magi evangelici*, Romae 1639. in 4⁰.; epistola Leoni Allatio circa quaestionem *de aequali primatu et individua auctoritate Petri et Pauli* (in Allatii de Ecclesiae occidentalis et orientalis perpetua consensione l. 3.) etc. *Historiam ecclesiasticam Angliae* scripsit Michaël Alfordus S. J. proprie Griffith (aliquoties nomine utebatur Joannis Flood) londinensis, strenuus operarius in illa vinea per 20 annos, carcerem etiam expertus (1587—1652). Prodierunt *Annales*[2]) *Ecclesiae britannicae*, ubi potissimum Britannorum catholica romana et orthodoxa fides e regum et Augustorum factis et aliorum sanctorum rebus e virtute gestis asseritur t. 1. (*fides regia britannica* ad a. 500.) Leodii 1663; t. 2. (*fides regia anglosaxonica* ab a. 500—800.); t. 3. (*fides regia anglicana* ab a. 800—1066); t. 4. (*fides regia anglicana*

[1]) Notior forte est M. Inchofer propter l. *Epistolae b. Mariae V. ad Messanenses veritas vindicata* ac plurimis gravissimorum scriptorum testimoniis et rationibus erudite illustrata, Messanae 1629. in f. A congregatione Indicis Romam propte hunc l. citatus fuit, ut rationem redderet. Scite se defendit Inchofer effecitque, ut saltem editiones immutatae nonnihil permitterentur. Ita permittitur editio facta Viterbii a. 1632. in f. hoc titulo: *De epistola b. Mariae ad Messanenses conjectatio*. Prior utpote prohibita est admodum rara.

[2]) De his ita scribit Backer 3, 13: „Il y a de profondes recherches dans ces Annales, où l'auteur a suivie la méthode de Baronius. Le P. Serein Cressy, Bénédictin anglais de Douai, en a profité pour son Histoire de l'Eglise d'Angleterre, 1688. Je voudrais, dit Paquot, que le P. Alford n'y eut point mêlé tant de choses étrangères à son sujet; le premier volume serait réduit à moins d'un quart, si on en retranchait tout ce qui n'a point de rapport à l'Angleterre„

ab a. 1066—1189.) in f. Aliud opus idque rarissimum est: *Britannia illustrata* sive Lucii, Helenae, Constantini, primorum regum et Augustorum christianorum patria et fides, cum appendice de tribus hodie controversis: de paschate britannorum, de clericorum nuptiis et num olim Britannia coluerit romanam ecclesiam, Antverpiae 1641. in 4⁰. — *Florum historiae ecclesiasticae gentis anglorum ll. 7*, ex quibus dulcissimum mel catholicae religionis ejusque admirabiles fructus in ea gente copiosissime colliguntur, cum epistola ad Jacobum regem de mutuis officiis inter summos pontifices et M. Britanniae reges edidit Parisiis 1654. in f. Richardus Smith[1]) lincolnieneis n. 1566., in collegio anglorum duaceno theologiae professor, episcopus (1624.) chalcedonensis, notus propter acres controversias, quae inter ipsum et regulares excitatae fuere, quaeque ipsum ut in Galliam se reciperet (1621.) coëgerunt († 1655.). Regularium jura contra ipsum propugnarunt prae ceteris Knot et Floid; ipsius vero partes tuendos suscepit in primis Kellison. Aliud ejusdem opus aeque rarum ac praecedens est: *Collatio doctrinae catholicorum et protestantium cum expressis s. Scripturae verbis*, quae summa controversiarum merito censeatur, Parisiis 1622. in 4⁰., anglice Duaci 1631 (aucta). — *Sicilia sacra* disquisitionibus et notitiis illustrata a Rocho Pirro archiepiscopo panormitano († 8. Sept. 1651.) prodiit Panormi 1630., Lugduni Batavorum 1720. t. 2 in 1 v. in f. et in thesauro Italiae t. 10., quam impense laudat Andres[2]).

[1]) Alius ab hoc est Richard. Smith, vigorniensis, doctor theologus oxoniensis et duacenae academiae rector et cancellarius († 1563.), qui plura scripsit *de sacerdotio, altaribus, missa, baptismo* et *de ritibus romanae Ecclesiae ll. 3* etc. Ceterum plura de nostro cf. apud Foppens 2, 1070; Biogr. univ. 42, 474, ubi plura ejusdem opera polemica adversus anglicanos recensentur.

[2]) T. 7. l. 4. c. 2. p. 773: „Si fanno prima critiche ed erudite

Non minus impense laudatur ab eodem [1]) Aegidius Gonzalez Davila, abulensis († 1658.) propter duplex opus: *Theatro ecclesiastico de las Iglesias de las Indias* Matriti 1649, 1656. v. 2 in f., et *Theatro de las Iglesias de España* t. 4 in f. ib. 1645—1650, quod vere *Hispaniam sacram* dixeris. Quaedam quae ad historiam sacram Brabantiae spectant reperies in *trophaeis qua sacris qua profanis Brabantiae* (ll. 9 Antverpiae 1641. in f.) collectis a Christophoro Butkens O. Cist., qui in epitaphio dicitur „non habens per Europam in scientia nobilitatis (scil. in prosapiis nobilium inquirendis) facile sibi parem, in Belgio primus". Libro 10. alteroque t. daturus erat descriptionem urbium, municipiorum, baronatuum, item catalogum ecclesiarum, abbatiarum ac monasteriorum Brabantiae aliaque, sed mors (30. Sept. 1650. a. aetatis 60.) opus tunc intercepit [2]); nova tamen editio gallice, in quo l. ille reperitur, prodiit Hagae Comitis 1624. v. 2 in f. Accessit a. 1726. *Supplément aux Trophaeees tant sacrés que profanes du Duché de Brabant de Ms. Butkens*, traduit et recueilli des meilleurs Historiens et tiré des Archives de Brabant, ib. f. 2. — Willbrordus Bosschaerts O. Praem. in Tongerloensi coenobio apud brabantos professor, vir accurate doctus et in

---

ricerche sul patriarcha o metropolita di quell' isola, e poi si contengono le notizie degli arcivescovi, de' vescovi e degli abbati. La diligenza nel ricercare le notizie, e l' esattezza nel porgerle hanno fatto riguardare sempre con molta stima quell' opera, non solo nella novità della sua produzione, ma eziandio ne' lumi del nostro secolo. Nella terza edizione è uscita accresciuta dal P. don Vito Maria Amico colle notizie delle badíe de' benedettini, de' cisterciensi e d' altre, che nelle prime due edizioni mancavano, e sempre più s' è renduta preziosa quella storia."

[1]) Ibid. p. 769.

[2]) Cf. Foppens, bibl. belg. 1, 175; Saxius in onomastico ad a. 1626.

sacra profanaque historia juxta versatus († 25. Jul. 1657. a. aetatis 80.) *diatribam* edidit[1]) *de primis veteris Frisiae apostolis* sive dissertationes 156, quibus eorum anni, actus, res, personae, loca, tempora in eorum actis occurrentia discutiuntur, illustrantur, erroresque ab aliena manu illapsi refelluntur, Mechliniae 1650. in 4⁰. Opus insigne inscriptum *Gallia christiana*, cujus velut fundamenta jecerunt Joan. Chenu et Claudius Robert (cf. n. 166.), multum promoverunt fratres gemini Scaevola et Ludovicus Sanmarthanus (de Sainte-Marthe), quorum alter post mortem uxoris ecclesiasticae militiae se mancipavit, uterque vero prius advocatum egit, postmodum vero ambo omnia sua studia historiae illustrandae consecrarunt († Ludovicus 1656; Scaevola 1650). Prodiit *Gallia christiana* Parisiis 1656. v. 4 in f. Ultimam illi manum apposuit dictionemque limavit Abel Ludovicus Sanmarthanus, Scaevolae filius. Hic idem cum fratribus suis Petro Saevola et Nicolao Carolo undique conquisivit documenta pro nova adornanda editione, quam tamen exsequi non potuit († 1697.); eam seculo sequenti aggressus est Dionysius Sanmarthanus, sed non absolvit, quare editio a. 1656. pro sedibus metropolitanis turonensi, vesuntina, viennensi et ultrajectensi necessaria est[2]). Ceterum de hoc opere plura seculo sequenti. Abel Ludov. Sanmarthanus cum Petro Scaevola fratre suo aliud opus immensae plane molis aggressus est, *orbis christianus* inscriptum, historiam scil. omnium orbis ecclesiarum, sed nunquam illud lucem aspexit; quae tamen collegerat multum juvarunt P. Lequien in componendo opere suo, cui titulus *Oriens christianus*.

223. *Particularium ecclesiarum* historiam plurimi jam hac epocha narrant. Nicolaus Camusat, canonicus tricas-

---

[1]) Alia ejusdem opera cf. apud Foppens 2, 1165.

[2]) Cf. de his variis Sanmarthanis Bibl. univ. 39, 549 ss.

sinus († 20. Jan. 1655. a. aetatis 80. edidit [1]) *promptuarium sacrarum antiquitatum tricassinae dioecesis*, Augustae tricassinae 1610. in 12⁰.; complectitur haec collectio monumenta scitu digna cum eruditis annotationibus; *historiam dioecesis rhemensis* adumbravit [2]) Petrus Coquault († 1645.); *dioecesis aurelianensis* Symphorianus Guyon congr. Orat. († 1657.) in op. erudito sed male scripto: *L' histoire de l' eglisé et diocèse, ville et université d' Orléans*, 1647, 1650. v. 2 in f. De *Massilia* meruit variis operibus Joannes Baptista Guesnay S. J. natus Aquis Sextiis 1585. († 4. Nov. 1658.), scil.: *Provinciae massiliensis ac reliquae phocensis annales* [3]), sive Massilia gentilis et christiana ll. 4, Lugduni 1656. in f.; *Magdalena massiliensis advena*, seu de adventu Magdalenae in Gallias et Massiliam appulsu disquisitio theologico-historica, ib. 1643. in 4⁰.; cujus quaestionis occasione plurima prodierunt scripta [4]) in utramque partem. *S. Joannes Cassianus illustratus* sive chrono-

---

[1]) In lucem praeterea protulit ib. 1608. in 4⁰. *monachi anonymi (Roberti) chronologiam ab orbis origine ad a. Christi 1220.* cum appendice ad a. 1223; *historiam albigensium* seu sacri belli in eos a. 1209. suscepti auctore Petro coenobii Vallis-sarnensis monacho ib. 1615. Cf. Biogr. un. 6, 663. Petrus Joannes Grosley tricassinus (1718—1785.) adjecit ejus promptuario: *Supplément aux mémoires de Camusat sur l' histoire ecclésiastique de Troyes*, 1750. in 12⁰., liber rarus.

[2]) Cf. Biogr. un. 9, 173. Paraverat quam plurima documenta pro historia ecclesiastica et civili rhemensi sed prodiit tantum post ejus mortem hujus historiae *tabula chronologica*, Rhemis 1650. in 8⁰.

[3]) Backer 2, 282. de hoc opere scribit: „Cette histoire de Marseille n' est point estimée. L' auteur y suit pas à pas Clapiers et Nostradamus, et ne se montre ni plus exact, ni plus judicieux que ces deux écrivains". Cf. etiam Feller 2, 564.

[4]) Cf. illorum catalogum apud Backer 2, 279 ss.

logia vitae s. Joan. Cassiani ab. et monasterii s. Victoris ab eodem conditi ab a. Christi 420. etc. Accedit *Onomasticon* rerum et verborum difficiliorum in commentariis s. Cassiani, ib. 1652. in 4⁰. Quae ad monasterium spectant, ea quidem satis bene se habent, ut ab auctore in his rebus diutissime versato et documentis vetustis abundante exspectari potest; sed quae de Cassiani vita disserit, plurimis displicuerunt, totus enim in eo est, ut Cassianum tueatur vel excuset, iis tamen exceptis, quae s. Prosper refellit et erroris coarguit. Constat opus ll. 2, quorum 1. cc. 64 effigiem s. Cassiani sive ideam vitae religiosae proponit, alter de gloria et beatitudine ejusdem cc. 29 agit. — Joannes de Sancto Albino S. J. (1587 — 18. Oct. 1660.) reliquit *Histoire Ecclésiastique de la ville de Lyon ancienne et moderne.* Lugduni 1666. t. 2 in f. — Ad historiam Neustriae multa contulit Arthurus a Monasterio (du Monstier) O. Min. rothomagensis († 1662), qui praeter vitas multorum sanctorum et beatorum, quae additae sunt floribus sanctorum Ribadeneirae ed. Parisiis 1627. et *martyrologium franciscanum* b. 1638. in f., 1653. edidit opus egregium (modo rarissimum et carissimum) praenotatum *Neustria pia* seu de omnibus et singulis abbatiis et prioratibus totius Normanniae, quibus exstruendis, fundandis dotandisque pietas neustriaca magnificentissime eluxit et commendatur, Rothomagi 1663. in f.; *Sanctitas monarchiae gallicae regum christianissimorum eorumque filiorum ll. 9*, Parisiis 1638. in 8⁰. De rebus neustriacis alia 4 volumina ad praelum matura habebat, scil. Neustria christiana, Neustria sancta, Neustria miscellanea [1]). Aliud ejusdem opus admodum rarum est *sacrum gynaeceum seu martyrologium amplissimum*, in quo sanctae

---

[1]) Cf. Biblioth. franc. 1, 143.

ac beatae aliaeque Christi ancillae, martyres, virgines etc. Parisiis 1657. in f. — Nostro demum seculo e tenebris prodiit Simonis le Boucq *Histoire ecclésiastique de la ville et comté de Valenciennes* (1650.), cura Arth. Dinaux Valen 1844. in 4⁰. — Aegidius Gelenius Kempensis [1]) n. 1595. historiographus archiepiscopi coloniensis, postea episcopus aureopolitanus episcopi osnabrugensis suffraganeus († 1656.) edidit: *Vindex libertatis ecclesiasticae et martyr s. Engelbertus* archiep. colon. una cum brevi suae aetatis annalium, nobilium familiarum et monumentorum agrippinensium depromptorum editione, Coloniae Agrippinae 1633. in 4⁰.; *Sacrarium seu de admiranda sacra et civili magnitudine Coloniae l.*, ib. 1645. in 4⁰.; *pretiosa hierotheca duodecim unionibus historiae coloniensis exornata*, ib. 1634. in 4⁰. De ecclesia mediolanensi meruit Joannes Petrus Puricelli (n. 23. Nov. 1589, † 7. Nov. 1659.) vir eruditissimus et laboriosissimus, propter insignia merita factus a Frid. Borromaeo archipresbyter ad s. Laurentium. Praeter alia [2]) edidit *Ambrosianae Mediolani basilicae ac monasterii hodie cisterciensis monumenta*, quibus historia mediolanensis illustratur et ab erroribus vindicatur, Mediolani 1645. in 4⁰.; *de ss. martyribus Nazario et Celso, ac Protasio et Gervasio historica dissertatio*, 1656. in f.; *de ss. martyribus Arialdo, Alciato et Herlembaldo Cotta ll. 4*, quibus historia mediolanensis illustratur, 1657. in f.; *s. Satyri conf. et ss. Ambrosii et Marcellinae tumulus luci restitutus*, ib. 1658; *Laur. Littae civis et archiepiscopi mediol. vita*,

---

[1]) Cf. Hartzheim bibl. colon. p. 9.: Saxius Onomasticon ad a. 1633.

[2]) Cf. Argelati script. mediol. 2, 1137 ss.; Saxius, Onomasticon ad a. 1644. Primum, cujus meminimus, Puricelli opus reperitur etiam in *thesauro Italiae* graeviano t. 4. p. 1.

ib. 1653. in 4⁰. — *De sacris ecclesiae neapolitanae monumentis* librum singularem (opus posthumum) reliquit (Neapoli 1645. in f.) Antonius Caraccioli, in quo pleraque in ea a primaeva ipsius institutione (tempore s. Petri ap.) ad usque a. Christi fere 900. gesta narrantur, illustrantur et ad historicam veritatem revocantur. Erat Antonius Caraccioli neapolitanus e clericorum regularium familia, qui quamvis admodum parum valeret memoria, infatigabili diligentia et solertia huic medebatur defectui adeo, ut plura etiam docta composuerit opera († 19. Martii 1642. octogenarius). Adhuc puerulus libros semper secum ferebat, ut quovis temporis momento bene uteretur. Ordinem ingressus (1584.) solidarum virtutum studio enituit; aliquandiu philosophiam docuit, sed cathedra dein relicta, sacrae scientiae totum se devovit. Alia ejusdem opera sunt: *De vita Pauli IV. P. M. collectanea historica;* item Cajetani Thienaei, Bonifacii a Colle, Pauli Consiliarii, qui una cum Paulo IV. tunc theatino episcopo ordinem clericorum regularium fundaverunt, vitae, Coloniae 1612. in 4⁰.; vita s. Cajetani recepta fuit in acta SS. 7. Aug.; *historica demonstratio quod s. Januarii patria Neapolis fuerit* (recepta inter sacra monumenta ecclesiae neapol.); *nomenclator et propylaea in quatuor antiquos chronologos*, Neapoli 1626. in 4⁰. Hi quatuor chronologi sunt: Herempertus, monachus cassinensis auctor principum beneventanorum ab a. 785—888, Lupus Protospatha, qui scripsit chronicon regni neapolitani ab a. 806—1102, sicut et tertius (anonymus monachus cassinensis) ab a. 1000-1195. et Falco notarius apostolicus ab a. 1102-1140.; opus hoc est rarum: illudque post alias tres editiones recepit Muratori in t. 5. script. rerum italicarum; *biga illustrium controversiarum*: de s. Jacobi accessu ad Hispaniam et de funere s. Martini a s. Ambrosio procurato, Neapoli 1618

in 8⁰. etc.[1]). Bartholomaeus Chioccarelli eruditus juris consultus (1580—1646.) antistitum' ecclesiae neapolitanae catalogum ab apostolorum tempore ad a. 1643. texuit. *Napoli sacra* edidit Caesar Eugenius Caraccioli 1654. in 4⁰., quam auxit Carolus Lellis, opus rarum; *historiam messanensis ecclesiae et episcoporum vitas*, et l. *de urbis Syracusarum antiquo archiepiscopatu*, Neapoli 1640. praeter alia Antonius Amicus messanensis, canonicus panormitanus et historiographus regius (Philippi IV. † 1641.); *vitas antistitum cracoviensium* collegit Simon Starevolscius (Staravolscius, Starovolski) Cracoviae 1655. in f.; confecit quoque *epitomen omnium conciliorum*, Romae 1653. in f. etc.[2]). Francisco Bermudez de Pedraza ecclesiae granatensis canonico († 1655.) debemus *Historia eclesiastica*, principios y progresos de la ciudad y religion Catolica de Granada, Granatae 1638. in f., et *historiam eucharisticam*, ib. 1643. in 4⁰.; Bartholomaeo Fisen S. J. leodiensi (1591—1649.) *sanctam Legiam* romanae ecclesiae filiam, sive historiam ecclesiae leodiensis, Leodii 1642. in f., 1696. Narrationem inchoat ab a. 600. ante Christum eamque perducit ad a. 1612; verum priora 10 secula vix aliquid continent, quod ad hanc spectet ecclesiam. Alia ejusdem opera sunt: *Origo prima festi corporis Christi* ex viso s. virgini Julianae divinitus oblato, ib. 1628. in 12⁰.; *flores ecclesiae leodiensis*, sive vitae et elogia sanctorum et aliorum, qui illustriori virtute hanc dioecesim exornarunt, Insulis 1647.

---

[1]) Cf. Biogr. un. 7, 101; in primis vero Vezzosi 1, 184 ss., qui etiam ejus opera inedita recenset. De hoc eodem cf. supra n. 168.

[2]) Cf. Zedler, Universallex. 39, 1258. Alia ejusdem opera cf. apud Saxium in Onomastico ad a. 1620.

in f. De dioecesi bellovacensi meruit Petrus Louvet[1]) parlamenti quidem advocatus († 23. Dec. 1646.) in *Nomenclatura et chronologia rerum ecclesiasticarum dioecesis bellovacensis*, Parisiis 1613, 1628. *Histoire et antiquités du pays de Beauvais*, Bellovaci 1635. in 8⁰. Dionysius Simon supplementa et additiones adjecit 1704, 1718; ceterum haec historia nonnisi propter documenta in eam recepta alicujus est pretii; *historiam ecclesiasticam Placentiae* accuratam scripsit (italice) Petrus Maria Campi, presbyter placentinus (Placentiae 1661—62. v. 3 in f.) nec non *vitam Gregorii X.* Romae 1655. in 4⁰.; Petrus de Wagenhare (Waghenare) O. Praem. flander († 29. Aug. 1662.) descripsit *s. Thomae cantuariensis et Henrici anglorum regis monomachiam de libertate Ecclesiae*, Coloniae 1626. in 8⁰.

His merito addimus Carolum a s. Paulo abbatem fuliensem, congregationis fuliensium superiorem generalem et demum (1642.) episcopum abrincensem († 1644.), propter suam *Geographiam sacram* sive notitiam antiquam dioecesium omnium patriarchalium, metropoliticarum et episcopalium veteris Ecclesiae ex ss. conciliis et patribus et historia ecclesiastica et geographis antiquis collectam, Parisiis 1641, quae cum notis et animadversionibus Lucae Holstenii, quibus plurimi auctoris errores corriguntur, et 10 tabulis geographicis Amstelodami iterum prodiit in f. 1703. „Primus quod quidem sciam, inquit Du Pin[2]), veterem Ecclesiae africanae

[1]) Plura alia opera hic auctor ad historiam hujus provinciae spectantia composuit, quae cf. in Biogr. univ. 25, 277.

[2]) In admonit. in tabulam geographicam editioni Optati de schismate donatistarum praemissam. Cf. quoque ejus geographiam sacram in eadem editione p. 28. Loquitur autem Du Pin tantum de ecclesia africana, quia de hac solum in editione operum Optati sollicitus erat. De hac quoque loquitur Nic. Sanson, cujus mox verbis utitur. Brevem hujus operis descriptionem cf. in *Bibliothèque choisie* 2, 311.

statum in tabula geographica exponere aggressus est R. P. Carolus a s. Paulo ... Opus arduum, in quo etiamsi multa peccaverit, illo tamen opere de republica christiana optime meritum nemo non fatebitur." Recensitis autem plurimis difficultatibus, quae in tali opere vincendae erant, prosequitur: „Has et alias difficultates superandas habuit R. P. Car. a s. Paulo, quo minus mirum est, illum in tot scopulos incautum impegisse. Queritur Nicolaus Sanson et jure queritur episcopatus ab illo plurimos omissos, aliquot vero duplicatos vel triplicatos, circiter trecenta nomina vitiose scripta, centum ad summum et septuaginta duos episcopatus in tabula collocatos, cum 300 positio potuerit stabiliri. Ex his 172 episcopatibus 5 aut 6 plus minus suum in tabula geographica locum obtinere, alios omnes perperam locatos etc." Divisum est hoc opus in 12 ll., pro variis partibus orbis christiani.

224. Hagiographis accensendi sunt: Elias a Jesu O. Carm. anglus († 1652.), qui elucubravit opus *de antiquis monachis insularum Britanniae* sub primitiva Ecclesia viventibus, nec non 6 t. sub titulo *Anglia sancta et catholica* seu vitae sanctorum britonum veterum et recentiorum [1]); Joannes Tamayo de Salazar, vicarius generalis abulensis († 1662.), non optime tamen meritus de hispanica historia utpote Pseudo-Dextri et spuriorum similium historicorum assecla et propugnator, e quorum fere scriniis parum feliciter compilavit [2]) *Martyrologium hispanum* sive anamnesim h. e. commemorationem omnium sanctorum hispanorum per dies anni digestam et concinnatam ac notis apodicticis illustratam ad

[1]) Alex. a Joan. de Cruce in contin. hist. eccl. Fleurii l. 203, §. 16, sed ubi vel quando prodierint non indicat.

[2]) Nic. Antonius in bibl. hisp. nova 1, 784, ubi alia ejusdem opera enumerat.

methodum martyrologii romani, Lugduni 1651—1659. t. 6 in f.; in primis vero Carolus Stengelius[1]) O. S. Ben. augustanus (n. 29. Jan. 1581.), abbas anhusanus (1630), vir laboriosae industriae, otii acerrimus hostis, eruditissimus atque ex editis libris a summis pontificibus, purpuratis patribus aliisque principibus et magnis viris voce ac calamo commendatis notissimus. Libris undecentum de diverso argumento praelo subjectis immortale sibi nomen paravit, perdius et pernox vel oratione vel lectione vel scriptione gnaviter occupatus polyhistor literatissimus. Obiit 27. Jan. 1663. a. aetatis 82. Ex ejus operibus[2]) hic tantum aliqua indicabimus: *Vitae s. Wicterpi* episcopi augustani (1607. in 8°.), *ss. Wilhelmi ab. hirsaugiensis* et *Wilhelmi gellonensis* cum commentario (Augustae 1611. in 4°.), *s. Wunibaldi ab.* (ib. 1612. in 4°.), *s. Symperti* ep. augustani (ib. 1615. in 8°.); *s. Benedicti* (ib. 1621. in 18°.), *s. Dominici* (ib. 1612. in 8°.), *s. Bernardi* (ib. 1614. in 8°., hae duae germanice) etc.; *de ss. 14 auxiliatoribus*, ib. 1620. in 16°.; *signaculum s. Crucis* contra sectarios assertum, Ingolstadii 1612. in 4°. (germanice); *de reliquiarum cultu, veneratione ac miraculis* ll. 5, ib. 1624; *commentarius rerum a s. Petro gestarum* e ss. literis, ss. patribus et probatissimis scriptoribus, Augustae 1620; *commentarius rerum augustanarum* ab urbe condita ad sua tempora i. e. a. 1647., Ingolstadii 1647. in 4°.; eidem vero *mantissam*, in qua amplior dioeceseos augustanae notitia continetur, adjecit, Augustae 1650. in 4°. Habentur in hoc commentario

---

[1]) Distinguendus a Georgio Stengel, cujus facta est mentio n. 202.

[2]) Cf. indicem post ejus vitam ap. Ziegelbauer Hist. rei lit. O. S. Ben. t. 3. c. 4. §. 11. Sunt vero aliae adhuc vitae, ascetica, versiones e latino sermone etc.

erudito vitae episcoporum augustanorum a s. Dionysio primo episcopo usque ad Henricum V. episcopum 60. — Martinus l'Hermite S. J. natione belga († 6. Oct. 1652.), qui praeter alia scripsit[1]): *Histoire des Saints de la Province de Lille, Douay, Orchies avec la naissance, progrès, lustre de la Religion Catholique en ces Chastellenies.* Sequitur: *Heureux progrès de la Religion sainte a Lille, Douay, Orchies etc.* Duaci 1638. in 4⁰. Ei quoque adscribitur: *Catéchisme ou Abrégé de Doctrine touchant la Grace divine selon la Bulle de Pie V., Gregoire XIII., Urbain VIII.; Antidote des erreurs du temps*, ib. 1650. in 16⁰.

His denique addantur Martinus Marrier[2]) cluniacensis (4. Jul. 1572—1644.), qui historiae ecclesiasticae utilia suppeditavit documenta in sua *bibliotheca cluniacensi*, in qua ss. patrum abbatum cluniacensium vitae, miracula, scripta, statuta, privilegia, chronologia, catalogus abbatiarum, prioratuum etc. habentur, Parisiis 1614; cum annotationibus Andreae Du Chesne, ib. 1644. in f. Magni aestimatur haec bibliotheca. Angelus Manriquez O. Cist. circa a. 1577. natus Burgis in Hispania propter eruditionem mentisque robur *Atlas salmanticensis academiae* dictus[3]). Scotum ibidem, divum dein Thomam est interpretatus, mox primam cathedram assecutus; a Philippo IV. episcopus pacensis (1645.) renunciatus († 1649.). Vir doctissimus et clarissimus a Bona dicitur[4]), qui *annales cistercienses* (seu verius[5]) ecclesiasticos)

---

[1]) Cf. Backer 1, 401; Foppens 2, 856.

[2]) Cf. Biogr. un. 27, 256.

[3]) Werner, der h. Thomas von Aquin 3, 141.

[4]) In notitia auct. Alia encomia praesertim Dianae ep. ad Caramuelem et hujus in respons. ad illum cf. in *Cisterio bis tertio* tit. 20. p. 561 ss.

[5]) Ita Nic. Antonius in bibl. hisp. n. p. 91., qui 4 annalium

a condito Cistercio summa cura conscripsit, sed defuit illi multarum rerum cognitio, quibus uberiores eos reddere potuisset.[1]). Prodierunt t. 3 Lugduni 1642—1649. in f.

225. Reliqua est *archaeologia christiana*, de qua meruerunt: Nicolaus Hugo Menardus O. S. Ben. congr. maur. blesensis n. 1585. Primus fuisse fertur, qui studia literarum in congregatione s. Mauri extulerit eaque cum sanctioris vitae cultu conjungenda esse qua sermone, qua exemplo docuerit. Temporis jacturam praeprimis deflebat. Hinc recessus et solitudinis amantissimus in paucis amicis acquiescebat iisque selectis, quos inter principem locum obtinuit Jacobus Sirmondus S. J. Horum judicio, quidquid commentaretur, permittere solitus erat vir summae modestiae. Memoria erat egregia atque adeo tenaci, ut quae semel legerat oblivisceretur nunquam, hinc nulla unquam collectanea aut adversaria memoriae sustentandae gratia condidit: unde etiam Sirmondus dicere solebat, Menardi memoriam morosae plurium librorum evolutioni se praeferre, et si quo ex veteribus loco ad explicanda certorum scriptorum dicta opus esset, multo praesentiorem sibi opem expeditioremque rem ab una Menardi sui memoria, quam a pluribus commentariis fore. Morte pene repentina 20. Jan. 1644. sublatus est vir singulari pietate praeditus, antiquitatis ecclesiasticae peritissimus atque criticus solertissimus[2]). Hanc solertiam et peritiam testantur ejus opera, pauca quidem sed docta. Edidit in primis *S. Gregorii Papae I. librum*

---

t. indicat, sed 4. locum et annum impressionis silet. Cf. ibidem alia hujus auctoris opera ascetica et concionatoria.

[1]) Iudicium criticum desiderat etiam Feller 2, 122.

[2]) Cf. Pez, bibliotheca benedictino-maurina l. 1. c. 1. Biogr. univ. 28, 264. De ejus oper. Journal des Sçavans 9. Mart. 1665: Jugemens des Sçavans 2, 461; Du Pin 17, 226.

sacramentorum correctiorem et locupletiorem ex Missali ms. s. Eligii cum notis et observationibus eruditissimis, Parisiis 1642. in 4⁰., etiam in edit. opp. s. Gregorii a. 1705. t. 3. Duo autem ibi consideranda sunt, scribit Muratori diss. de rebus liturg. c. 6, textus videlicet Gregoriani sacramentarii ipsiusque Menardi notae. Ad hasce quod attinet, eae ex multiplici eruditione, qua in liturgicis rebus eminebat vir doctissimus, summopere sunt commendandae, et dignae quae omnium manibus terantur. Quod vero pertinet ad Gregorianum textum ab eo editum, en quid de eo senserint patres Benedictini in praefatione ad idem Sacramentarium: „Et sane, inquiunt, perpensis omnibus aequiori lance, nullum ipsi vel ob antiquitatem vel ob integritatem praeferendum duximus, lecta, quam editioni suae vir doctissimus praefixit, praefatione." Verum v. cardinali Thomasio, ut in ejus Vita memoriae proditum lego, aliter visum fuit. Scil. optasset ille, ut Benedictini Gregorianum a Pamelio editum Sacramentarium in edit. operum s. Gregorii M. praetulissent, cum illud magis conforme ac simile censeret primigenio textui s. pontificis, quam alterum a Menardo editum; quod tamen facere ii vetabantur, quando statuerant utilissimas Menardi notas in suam editionem inferre, quae textui diverso a Menardino minime respondissent. Ceterum quin Pamelii textus Menardino sit praeferendus, ut arbitratus est Thomasius ac dein confirmavit eximius P. Mabillonius, nemo dubitare poterit, qui diligentiori lance utrumque expendat. Hactenus Muratori. *Epistola s. Barnabae ap.* cum doctissimis notis, Parisiis 1645. in 4⁰. (opus posthumum); *martyrologium sanctorum* O. S. Ben. 2 observationum ll. illustratum, ib. 1629. in 8⁰.; *de unico Dionysio Areopagita* Athenarum et Parisiorum episcopo dissertatio seu diatriba, quam suppresso suo nomine adversus Joannis Launoji discussionem Mil-

letianae[1]) responsionis vulgavit, ib. 1644. in 8°. Joannes Baptista Casalius romanus († 1648.) versatus tum in archaeologia profana[2]) tum christiana, quam illustravit hoc opere: *Sacrae profanaeque religionis vetustiora monumenta* seu de profanis et sacris veteribus ritibus opus tripartitum, Romae 1647. in f.; Francofurti et Hanoverae 1681, 1684. Prius seorsim ediderat *de veteribus sacris christianorum ritibus* sive apud occidentales sive orientales catholica in Ecclesia probatis, quo in opere haud pauca, ut temporum praestitit ratio, de ss. ritibus ac de illorum mystico sensu, de ecclesiasticis historiis modo adnotata, modo discussa simplici stilo patebunt, Romae 1645. in 4°.; *de veteribus Aegyptiorum ritibus* ib. 1644; *de antiquis romanorum ritibus* ib. 1645. in 4°. Desiderat hoc in opere Zaccaria[3]) majorem criticen (quod tamen fere omnium, qui eo tempore scripserunt, vitium est) et fortasse etiam exquisitiorem quendam sive argumentorum, sive testimoniorum delectum. Augustinus de Herrera S. J. hispalensis († 1649.) scripsit *del Origen y progresso en la Iglesia catolica de los ritos y ceremonias que se usan en el santo Sacrificio de la Missa,* Hispali 1642. in 4°.; *Origen y progresso del Oficio divino* etc. ib. 1644. in 4°., in quibus ll. multa invenies, quae frustra alibi quaeres[4]). — Eruditissimam absolutamque *de titulo crucis dissertationem e sacrae et profanae hi-*

---

[1]) Scripsit ejus sodalis Simon Germanus Millet († 1674.): *Vindicata ecclesiae gallicanae de suo Dionysio Areopagita gloria,* Parisiis 1638. in 8°; et *ad dissertationem de duobus Dionysiis responsio,* ib. 1642. in 8°.

[2]) Opera ad archaeologiam profanam spectantia cf. ap. Feller 2, 566.

[3]) *Bibl. rit.* l. 2. c. 3. Cf. etiam de hoc auctore Fabricium hist. bibl. fabr. 3, 90.

[4]) Cf. Zaccaria l. c.

storiae monumentis vulgavit Joseph Maria Caraccioli[1]) cler. reg. neapolitanus († 1656). — Marcus Paulus Leo S. J. italus, juris utriusque doctor († 11. Oct. 1657.) disseruit praeclare *de auctoritate et usu pallii pontificii*, Romae 1649. in 4⁰., et *de praxi ad literas majoris poenitentiarii et officii s. poenitentiariae apostolicae* in 4 pp. distributa, Romae 1644. in 4⁰.; Mediolani 1665; Coloniae 1683. — Joannes Fronteau (n. 1614.) prius congregationis Oratorii, dein canonicus regularis s. Genovefae et academiae parisiensis cancellarius, patria andegavensis, novem linguarum peritia instructus. Aliquandiu Jansenii erroribus favebat, sed illorum veneno mox perspecto, eos respuit, formulamque Alexandri VII. licet cunctanter subscripsit; decessit demum 17. Apr. 1662. Edidit[2]): *Kalendarium romanum* nongentis annis antiquius annotationibus (quae partim sunt Sirmondi) illustratum, cui duplicem adjecit dissertationem, alteram de diebus festivis cum nativitatis tum mortis gentilium, hebraeorum, christianorum deque ritibus eorum; alteram de cultu sanctorum et imaginum et reliquiarum, et de adoratione veterum deque ritibus et speciebus eorum, Parisiis 1652. in 8⁰.; Veronae 1733. cum ejusdem epistolis selectis, in quibus plura christianae veritatis capita pertractat[3]), quae seorsim prodierunt Leodii Eburorum 1674.

---

[1]) Cf. Vezzosi 1, 209.

[2]) Cf. ejus vitam et opera apud Niceron 21, 74 ss., et in *Joan. Frontonis memoria* dissertis per amicos virosque clarissimos encomiis celebrata, Parisiis 1663. in 4⁰. auctore Lallemant; Biogr. univ. 16, 116 ss.

[3]) Ut: de ritibus antiquis sese in compotationibus salutandi, ad illustrandum divinae eucharistiae institutionem (Parisiis 1660. in 4⁰.); de origine parochiarum (ib. 1660. in 4⁰.); de modo quo se habeant Scriptura et Ecclesia ad mutuam sui probationem (ib. 1660. in 4⁰.); de canonicis cardinalibus (ib. 1661. in 4⁰.); de familia christiana in

in 12°.; *epistola de moribus et vita christianorum in primis Ecclesiae seculis*, Parisiis 1660. recusa inter epistolas selectas; *Ivonis carnotensis episcopi opera omnia*, ib. 1647. in f. cum annotationibus Joan. Bapt. Souchet (cf. supra n. 219.) et vita Ivonis; *antitheses Augustini et Calvini*, ib. 1651. in 16°.; in quo l. erroribus Calvini de gratia opponit doctrinae capita s. Augustini cum acribus animadversionibus; verum timens ne nimium rumorem excitaret hic liber, quotquot potuit exemplaria suppressit, unde editio originalis est rara; *Summa totius philosophiae ex d. Thomae Aq. doctrina*, Parisiis 1640. in f.

226. Archaeologorum tamen omnium celeberrimus hac epocha est Joannes Morinus [1]) congr. Orat., cujus etiam mentio merito fieri potuisset in historia sive theologiae positivae, sive introductionis in s. Scripturam, cum in utraque excelluerit. Natus is est a. 1591. ex parentibus calvinianis, Literis humanioribus incubuit Rupellae, studio philosophiae, mathesis, juris et philologiae Lugduni Batavorum. Diligenter attenteque patrum opera atque acta conciliorum lectitabat; qua lectione sicut et dissidiis, quae tunc temporis maxime fervebant inter arminianos et gomaristas, circa sectam suam dubius veritatis lumini disposuit viam [2]), quam opera doctis-

primis Ecclesiae seculis (ib. 1661. in 4°.); de signo crucis (ib. 1662. in 4°.) etc. Fuse de his epistolis disserit Du Pin 17, 275 ss., qui inter alia advertit: „Il ne s'attachoit pas à traiter les matières à fonds mais à faire de nouvelles découvertes, à donner des remarques curieuses et à fournir des idées et des conjectures toutes neuves et d'un tour tout nouveau."

[1]) Distinguendus est a Joanne Baptista Morino (23. Febr 1583—1656.) famoso astrologo, de quo plura cf. apud Feller 2, 320. Niceron 3, 86 ss. Hic impugnavit systema copernicanum et refutationem compendiosam edidit erronei ac detestandi libri de Praeadamitis, Parisiis 1657. in 12°.

[2]) Cf. Raess, die Convertiten, 4, 447 ss.

sini Du Perronii tandem invenit (c. 1677). Oratorii congregationem ingressus (1618.) indefessa diligentia totum se studiis dedit magnorumque virorum eruditionis fama in se oculos convertit [1]). Hinc ab Urbano VIII. Romam accitus est, ut operam suam conferret ad unionis cum graecis schismaticis ineundae negotium. Verum post novem menses agente cardinale Richelieu a superioribus suis revocatus fuit (1640). Lucrandis calvinianis, imo et judaeis non sine fructu se impendit. Parisiis decessit [2]) 28. Febr. 1659. Haec ejusdem sunt opera [3]): *Exercitationum ecclesiasticarum ll. 2*, de patriarcharum et primatum origine, primis orbis terrarum ecclesiasticis divisionibus atque antiqua et primigenia censurarum in clericos natura et praxi, Parisiis 1626. in 4⁰. Multa scitu digna nec ubique obvia in his occurrunt, sed diligentiam majorem, judicium et pressum magis atque concisum scribendi genus desiderant nonnulli. Prodierunt iterum cum suis exercitationibus biblicis [4]) ib. 1669. *Biblia LXX interpretum graeco-latina* (cum versione et annotationibus

---

[1]) Encomia virorum doctorum cf. in Th. Pope Blount censura celebr. auctorum.

[2]) Plura de ipso ejusque operibus cf. apud Niceron 9, 11 ss.; Kirchenlex. 7, 336 ss.; Biogr. univ. 30, 166 ss.

[3]) Horum synopsim exhibet Du Pin 17, 227 ss., qui ejus stupendam miratur eruditionem. „Après tout, inquit ille, il faut avouer que de tous les Auteurs catholiques de ce siècle, il n'y en a point eu qui ait eu plus d'Erudition que lui, et ait fait des Ouvrages plus utiles au Public.“ Quae exaggerata videntur. Illud dolet Du Pin, quod Morinus non totum se dederit ejusmodi studiis archaeologiae christianae, sed se immiscuerit quaestionibus criticis de s. Scriptura, in quibus non ita erat versatus, sed aliorum facile sequebatur opiniones.

[4]) Hae exercitationes biblicae secundam constituunt partem illarum, quarum mox fiet mentio. Editionem hanc curavit P. Fronteau, qui Morini vitam praemisit.

Nobilii) cum praefatione et prolegomenis, ib. 1628. v. 3 in f., 1641, nova editio [1]) illorum, quae Romae prodierant 1588. (cf. supran. 98). In praefatione nititur ostendere, textum hebraicum propter multiplices adulterationes minoris esse auctoritatis versione alexandrina et vulgata. Ceterum hoc acrius tuetur in *exercitationibus biblicis de hebraei graecique textus sinceritate, germana LXX interpretum translation dignoscenda illiusque cum vulgata conciliatione*, ib. 1633. in 4⁰. Illarum eruditionem laudat R. Simon [2]), qui alioquin nullam praetermittit occasionem carpendi Morinum; eas tamen impugnavit [3]) Simeon de Muis (de quo cf. supra n. 209.), cui respondit Morinus *Diatribe elenctica de sinceritate hebraei graecique textus dignoscenda* adversus insanas quorundam haereticorum calumnias. Accedunt appendix, in qua nonnulla divinitatis et incarnationis J. Chr. D. N. illustrissima testimonia in hebraico textu nunc corrupta Talmudis et rabbinorum auctoritate restituuntur, et animadversiones in censuram exercitationum ad Pentateuchum samaritanum, ib. 1639. in 8⁰. Cum Morinus duo accepisset exemplaria Pentateuchi, alterum hebraeum literis samaritanis exaratum, alterum continens versionem ejus samaritanam *exercitationes ecclesiasticas in utrumque samaritanorum Pentateuchum* scripsit (ib. 1631. in 4⁰.), in quibus hunc admodum extollit ac iterum textus hebraici integritatem in dubium vocat. Occasione quarundam lectionum, quas dicunt varian-

---

[1]) De praestanti hac editione cf. De Bure Bibliographie instructive, Theol. p. 26.

[2]) Pluribus de his exercitationibus disserit R. Simon in Hist. critique du V. T. l. 3. c. 18, ubi inter alia scribit: „Il n'y a personne qui ait plus écrit sur la Critique de la Bible, et même avec plus d'érudition que le P. Morin etc."

[3]) Plures etiam e protestantibus Morini opinionem impugnarunt ut Rivetus, Ludovicus de Dieu, Buxtorf, Hottinger etc.

tes, ipsi a Peiresc et Cambden transmissarum edidit *opuscula hebraeo-samaritana*, ib. 1657. in 12⁰., quae complectuntur grammaticam et lexicon samaritanum. Hujus linguae, quam absque magistro didicit, restaurator dici potest Morinus. Pentateuchus vero uterque reperitur in polyglotta parisiensi t. 6. *Histoire de la délivrance de l'Eglise Chrétienne par l'Empereur Constantin, et de la grandeur et souveraineté temporelle donnée à l'Eglise Romaine par les Rois de France*, ib. 1630. in f., opus parum diligens et accuratum, et Romae minus acceptum; *commentarius historicus de disciplina in administratione sacramenti poenitentiae* 13 primis seculis in Ecclesia occidentali et huc usque in orientali observata in 10 ll. distinctus. His inserta sunt, quae judaei antiqui et recentiores tradunt de poenitentia, ib. 1651. in f. (editio optima), Antverpiae 1682., Bruxellis 1687., Venetiis 1702; opus admodum eruditum studii 30 annorum fructus, in quo quidquid veteres de poenitentia scripserunt reperies [1]), unde et nostra aetate adhuc perutile, sed deest nonnihil ordo atque materiae aptus usus. [2]) Merito quaedam censores notarunt [3]), quae in praemissa retractatione explicat vel corrigit. *Commentarius historicus ac dogmaticus de sacris Ecclesiae ordinationibus secundum antiquos et recentiores*, latinos, graecos, syros et babylonios, in quo demonstratur orientalium ordinationes conciliis

---

[1]) Quare candide Collet, qui alioquin docte de poenitentia scripsit, fatetur (in diss. hist. veteris Ecclesiae circa poenitentiam) se cum aliis auctoribus de hoc argumento disserentibus non esse nisi *depraedatores Morini*.

[2]) Cf. Du Pin l. c. Feller 2, 111.

[3]) Quare etiam Perrone in suis praelect. theol. de poenit. c. 2. prop. 3. in annot. ad n. 90. advertit „non sine aliquo delectu doctissimi viri opera legi debere.“

generalibus et summis pontificibus ab initio schismatis in hunc usque diem fuisse probatas etc. Parisiis 1655. in f. opus priore diligentius elaboratum et digestum, eruditione refertum; *opera posthuma* [1]: 1. de catechumenorum expiatione; 2. de sacramento confirmationis; 3. de contritione et attritione. Accesserunt Lucae Holstenii dissertationes duae de ministro et forma sacramenti confirmationis apud graecos. Parisiis 1703. in 4⁰. cura P. Moret Orat. Nonnullae ejusdem epistolae de variis antiquitatis ecclesiasticae argumentis reperiuntur in opere collecto a R. Simon [2]: *Antiquitates ecclesiae orientalis clarissimorum virorum*, Londini 1682: epistolae septem ad Leonem Allatium de graecorum basilicis exstant t. 1. operis inscripti: *Continuation des Mémoires de litterature et d' histoire*, Parisiis 1730.

VI. Theologia practica.

227. *Conciliorum acta* collegit Severinus **Binius** Rauderadii, quod Juliae est oppidum, natus, academiae coloniensis rector magnificus (a die 15. Nov. 1627. ad 9. Dec. 1629.) et ecclesiae metropolitanae canonicus et demum electoris vicarius generalis in spiritualibus († 14. Febr. 1641). Qua in opera eum juverunt Gretser, Fronto du Duc, Colvener, Hutter canonicus coloniensis, suppeditatis actis conciliorum adhuc ineditis; prodierunt vero hoc titulo: *Concilia generalia et provincialia* quotquot reperiri potuerunt, item

---

[1]) Cf. de his *Mémoires pour l'Histoire des Sciences et des beaux Arts* a. 1703. t. 3. p. 1605—1628. ubi de tertio tractatu dicitur, eum esse admodum confusum et informem; de altero vero, eum esse imperfectum, cum agat tantum de confirmationis ministro et materia, utilia tamen plura complecti.

[2]) Adjecit R. Simon *Morini vitam*, quam tamen alii satyram potius vocandam esse censent.

epistolae decretales et romanorum pontificum vitae; adjecit quoque annotationes historicas et exegeticas (plerumque ex Baronio), Coloniae 1606. v. 4 in f. (latine tantum); aucta et cum textu graeco[1]) ib. 1618; demum Parisiis 1636. v. 10 in f. Edidit praeterea *historias ecclesiasticas Eusebii, Socratis, Theodoreti, Sozomeni et Evagrii a se recognitas*. *Concilia Galliae novissima* post concilium tridentinum habita collegit Ludovicus Odesdun de la Meschinière 1646, 1666. v. 3 in f., quibus continatur collectio sirmondiana (cf. n. 215). *Summam bullarii earumve ss. pontificum constitutionum, quae ad Paulum V. ad communem Ecclesiae usum emanarunt cum notis et additionibus*[2]) (Venetiis 1611. in 4⁰., 1619.) composuit Stephanus Quaranta[3]) juris utriusque doctor et canonicus neapolitanus. Hoc opus ordine alphabetico dispositum est; addito tamen ad finem indice earundem constitutionum juxta seriem decretalium, cui nomen inditum l. 6. extravagantium communium, relatione habita ad 5 ll. extravagantium communium sive postremae collectionis libros; adjectus quoque est simili serie index decretorum concilii tridentini. Edidit quoque *tractatum de concilio provinciali et auctoritate episcoporum in suffraganeos*, Neapoli 1586; *de officio ac potestate capituli sede vacante* etc.

228. Quam plurimi sunt, qui de jure canonico scripserunt, ac in primis illi indicandi, qui juris canonici fontes illustrarunt. Huc e *gallis* spectant Innocentius Cironius

---

[1]) Plura de hac collectione deque iis quae merito in illa desiderantur cf. ap. Salmon, Traité de l'étude des concils et de leurs collections etc. Parisiis 1724. p. 300 ss., 756—769.

[2]) Inter has sunt etiam additiones Prosperi de Augustino.

[3]) Hunc confundunt Feller et alii cum Stephano Quaranto cler. reg. et 1649. archiepiscopo amalphitano, cujus laudes habes in Ughelli Italia sacra 7, 347. Inserendus est hic theologus, de quo modo loquimur, supra n. 110.

juris utriusque professor, canonicus atque ecclesiae et academiae tolosanae cancellarius, qui *quintam antiquam compilationem decretalium Honorii III.* ex mss. cod. primum edidit cum notis; addidit *paratitla*[1]) *in 5 ll. decretalium Gregorii IX.* (quae prodierunt Viennae 1761. in 4°. cum Jos. Ant. de Riegger) et *observationum in jus canonicum ll. 5,* Tolosae 1645. in f. Hae observationes quondam magni fiebant, et iterum prodierunt cura Joan. Sal. Brunnquell Jenae 1726. in 4°. Franciscus Florens (Florent) apud Arnaeum Ducis, quod Burgundiae oppidum est, sub exitum sec. 16. natus, condiscipulus erat Petri de Marca, Franc. Bosqueti, Innocentii Ciron etc. Absolutis jurisprudentiae studiis, in quibus Joannem a Costa (n. 170.) audivit, aliquot annis causas egit in divionensi curia, inde ad cathedram aurelianensem promotus a. 1632. ac post a. 12 ad parisiensem scholam evocatus est († 29. Oct. 1650). Doujat, qui in ejus successit cathedram, antecessoris opera in unum collegit volumen[2]), cujus p. prior praeter alia praefationem complectitur de methodo et auctoritate Gratiani et aliarum compilationum, tractatus 9 ad totidem priores l. 1. decretalium titulos, tractatum ad tit. de vita et honestate

[1]) In hujus libri commendationem ita praefatur Riegger: „Quis reperiri poterit in jurisprudentia ecclesiastica vel tenuiter versatus, cui exploratum non sit, nihil hoc libro ad jus canonicum ex suis genuinis principiis hauriendum accommodatius, nihil ad perfectam decretalium intelligentiam desideratius, nihil ad solidam juris ecclesiastici ejusque vicissitudinum cognitionem plenius aut uberius esse posse? Exhibet enimvero praestantissimum illud opus in compendio ad quemvis decretalium titulum ecclesiasticam omnis aevi disciplinam, et dum nobis illos, quos fidelis populus quovis tempore prae se tulit mores, ostendit limpidissimos simul universae jurisprudentiae ecclesiasticae fontes recludit etc.“

[2]) Cf. Doujat praenot. canon. l. 5. c. 9.

clericorum, praefationem de dispensationibus ecclesiasticis, disputationem de nuptiis consobrinarum; altera p. continentur tractatus ad varias causas et titulos Decreti, notae et observationes in Alex. Chassanei paratitla decretalium etc. Joannes Dartis Corducinatus n. 1572., canonum interpres in universitate parisiensi († 21. Apr. 1651. octogenarius), scripsit *commentarios in Gratiani decretum*, ll. 3 *de ordinibus et dignitatibus ecclesiasticis* (1648.), *de statu Ecclesiae tempore apostolorum*, *de hierarchia ecclesiastica*, *de canonica Ecclesiae disciplina circa sacramentum poenitentiae*, *animadversiones in annales ecclesiasticos Baronii et Casauboni exercitationes* etc., quae opera collecta cura Doujati [1]) prodierunt Parisiis 1656. in f.

Ex *hispanis* et *lusitanis* huc pertinent: Rodericus de Cunha olisiponensis n. 1577., portalegrensis episcopus (1615), post triennium portuensis (1618.), dein bracharensis (1627.), mox olisiponensis († 4. Jan. 1643.), qui *super 1. p. decreti Gratiani commentarium*, Bracharae 1629. in f., edidit. Scripsit praeterea: *Pro ss. papae Pauli V. statuto nuper emisso*

[1]) Cf. hujus praenotiones l. 5. c. 9.; Du Pin, qui 17, 202 ss. ejus opera recenset, laudat ejus in Gratiani decretum commentarium suamque recensionem hisce absolvit: „Dartis avoit beaucoup lu, beaucoup étudié et fait beaucoup de R cueils. Il s'est servi utilement de ses Recueils pour composer ses Ouvrages, qui ne sont presque qu'un tissu de passages, de Canons, de Décrétales, d'Ouvrages des Pères et de Canonistes. Il se sert aussi du Droit Civil, et des Auteurs profanes en divers endroits. Il a fait quelquefois des Observations curieuses et recherchées; mais souvent il ne dit rien que de commun et de connu de tous ceux qui ont quelque lecture. Il n'est pas toujours heureux ni judicieux dans ses conjectures. Il lui arrive bien de fois de citer des passages, qui ne prouvent pas ce qu'il prétend. Il est toujours très-louable pour son assiduité au travail, et ses Ouvrages sont utiles par le grand nombre de matières et de passages qu'ils contiennent. Son style est simple, sans ornement; mais assez pur et très-intelligible."

in confessarios feminas sollicitantes in confessione motae solutaeque quaestiones, Beneventi 1611. in 4⁰.; cui operi additiones fecit Seraph. de Freitas O. b. M. de Merc. Vallisoleti 1620.; locupletioribus additionibus illustratum ib. 1632. in 4⁰.; *de primatu bracharensis ecclesiae*, Bracharae 1632., *Catalogo e Historia dos Bispos do Porto*, in portuensi urbe 1623; *Historia Ecclesiastica de Braga com as Vidas de seus Arcebispos e Varoens Santos e eminentes do Arcebispado pp.* 2, Bracharae 1634, 1635.

229. Ipsum jus canonicum vel integrum vel magna ex parte exposuit ex *germanis* Joannes Strein S. J. ex oppido Franconiae Waldura (Waldthürn) (1584 — 10. Febr. 1662.), qui philosophiam, divinas literas, theologiam scholasticam et moralem et jus canonicum Moguntiae, Herbipoli, Bambergae annis pluribus cum laude tradidit, et cancellarii munere in academia bambergensi diu functus est. Praeter alia opuscula [1]) composuit *summam juris canonici* comprehensam 3 pp., in qua distincte et succincte explicantur, quae ad personas, negotia et judicia ecclesiastica ex canonum praescripto pertinent; accedit commentarius in regulas juris pontificii, quae in l. 5. et 6. decretalium continentur, et juris utriusque anatomia per 250 differentias plurium doctorum auctoritate probatas singulari studio in certas classes reducta, discussa et explicata, Coloniae 1658. in 4⁰. E belgis [2])

[1]) Backer 5, 715.

[2]) His addi potest Valerius Andreas Desselius a loco nativitatis Desschel in Brabantia dictus (n. 27. Dec. 1568, † 1656.), regius imperialium constitutionum in academia lovaniensi professor (1628.) et iterato rector magnificus, notior quidem ob alia opera, quae huc non spectant, sed hic nominandus quod non solum quorundam opera quae in jure canonico versantur ediderit, ut Lancelotti, Andreae Vallensis etc., sed et synopsim sive erotemata juris canonici scripserit. Prodiit ea

Franciscus Zypaeus (van den Zype [1]) mechliniensis, Joanni Miraeo antverpiensi praesuli ab epistolis secretioribus, hujus ecclesiae canonicus, archidiaconus, et episcopi vicarius generalis, vir admodum versatus in utroque jure (1580—1650), cujus exstant *juris pontificii novi analytica enarratio*, quae tertiis curis auctior prodiit Coloniae 1641., *consultationes canonicae*, pleraeque ex jure novissimo concilii tridentini recentiorumque pontificum constitutionibus depromptae etc. Antverpiae 1640. in f. His in operibus principia Molinaei, Fevret, Van-Espen, Febronii aliorumque neotericorum refutata reperiuntur [2]). Collecta prodiere Antverpiae 1675. v. 2 in f.— Arnoldus Corvinus a Beldern, filius Joannis Arnoldi Corvini, acerrimi arminiani, in academia moguntina juris canonici professor, concinnum opus edidit ll. 4 comprehensum, quod institutionum canonicarum loco esse potest [3]), cui titulus: *Jus canonicum per aphorismos strictim explicatum*, Amstelodami 1648; et aliis omissis [4]), quae ad jus civile spectant, reliquit tractatum geminum *de personis atque beneficiis ecclesiasticis* sive introductionem ad genuinam universi juris canonici seu pontificii explicationem (opus posthumum), Francofurti

saepe Lovanii, eique postmodum *programmata*, *notas et animadversiones suas apposuit* Adamus Struvius lutheranus Jenae 1675; 1709; Lipsiae 1721, quae editiones propterea prohibitae sunt decr. 19. Sept. 1679.

[1]) Hujus frater Henricus O. S. Ben. et abbas S. Andreae prope Brugas (n. 1577. † 1659.) reliquit l. cui titulus: *S. Gregorius M. ex familia benedictina oriundus*, Ipris 1611. in 8°. adversus Baronium, opus quidem eruditum, non tamen semper satis solidum. Plura de eo cf. apud Foppens 1, 469., et de Francisco ib. 1, 317., Biogr. un. 52, 545.

[2]) Cf. Feller 2, 117.

[3]) Doujat Praenot. canon. l. 5. c. 9.

[4]) Cf. Biogr. un. 10, 27. Foppens 1, 565. De sequenti opere cf. *Mémoires pour l'Histoire des Sciences et des beaux Arts* 1709. t. 4. p. 1928—1936.

1708. v. 2 in 4⁰. — Omnium tamen princeps est Augustinus Barbosa[1]) lusitanus, patria guimaranensis (n. 1590.). Hic Romam petiit, ut absolutam sacrorum canonum notitiam assequeretur. Vitam, quam ibidem degebat, ita describit Joan. Victorius de Rossi[2]): „Non bis sed semel tantum in die cibum capiebat. Libris omnino carebat: memoria erat summa, singulari, incredibili: haec erat illi pro bibliotheca; imo haec omnes omnium bibliothecas superabat. Quidquid in Urbe bibliopolarum est, arcta sibi familiaritate devinxerat, non alio vinculo, nisi vitae probitate atque innocentia morumque suavitate, quibus facile se in hominum gratiam insinuabat. Itaque quotidie modo in hac, modo in illa bibliopolae cujuspiam taberna a mane usque ad vesperam sedens totum se librorum, quibus maxime opus esset, lectioni tradebat, quaeque legebat memoriae custodienda mandabat; cujus tanta erat vis, ut domum rediens non solum eorum, quae legisset, fixas in animo sententias, verum etiam versuum ordinem numerumque referret literisque mandaret.“ Ejus insignis eruditio interim ubique innotuit, hinc etiam protonotarii apostolici et consultoris s. indicis congregationis titulo auctus fuit. Tandem circa a. 1632. reversus in Hispaniam Matriti eodem vitae genere contentus vixit, dijudicandis ex commisso sibi munere causis ecclesiasticis librisque procudendis intentus usque ad a. 1648., quo eum destinavit Philippus IV. uxentinum praesulem. Romae 22. Martii 1649. in episcopum consecratus fuit. At cito eum e mortali sede ad immortalem Deus evocavit; vix enim 7 effluxerant menses ab eo die, quo primum salutatus

[1]) Distingui debet a populari suo Petro Barbosa, celebri jurisconsulto († c. 1695.). Etiam Emmanuel pater Augustini inter jurisconsultos haud ignobile est nomen († c. 1638. a. aetatis saltem nonagesimo).

[2]) Pinac. 2, 18.

fuit antistes, cum 60 annos natum mors immatura ad superos evolare fecit. Plane libris suis jurisprudentiae et canonum ss. studiosos mire instruxit, ut pro integra bibliotheca, pontificii saltem juris, unus Barbosa deservire posse videatur; hos enim edidit [1]: *Remissiones doctorum super varia loca conc. tridentini* [2], primum Olisipone 1618. in 4°.; Brixiae 1620., Antverpiae ac saepius Lugduni in 8°.; demum sub titulo: *Collectanea eorum doctorum, qui in suis operibus conc. tridentini loca referentes illorum materiam incidenter tractarunt*, Lugduni 1642. in f. (in indice decr. 6. Junii 1621); *pastoralis sollicitudinis* sive *de officio et potestate episcopi* [3]) *tripartita descriptio*, Romae 1621, Lugduni

[1]) Cf. Bibl. hisp. novae 1, 173 ss.

[2]) *Praefationem et notas* (eruditas) *in concilii tridentini canones et decreta* edidit Philippus Chiffletius, ecclesiae vesontionensis canonicus, archiepiscopi vicarius generalis (n. 1597. † 1657; secundum Foppens 2, 1027. post a. 1663.), Antverpiae 1640. in 12°. et alibi. Pollebat magna antiquitatis cum sacrae tum profanae cognitione, totiusque rei nummariae et gemmarum priscarum vivens velut thesaurus erat. Distingui debet a cognato Joanne († 1663.), canonico tornacensi, cujus exstat praeter alia (cf. Foppens 2, 612.) *judicium de fabula Joannae Papissae*, Antverpiae 1666. in 4°.; et a fratre Joanne Jacobo Philippi IV. medico, de quo cf. Foppens 2, 610. Eodem fere tempore Joannes de Gallemart, hanno, s. theologiae doctor et professor duacenus († 1625.) collegerat *Decisiones ac declarationes ill. card. concilii tridentini interpretum*, Duaci 1618, 1655. in 8°. Porro s. cardinalium congregatio librum hunc improbavit 6. Jun. 1621, quod declarationes multas aut suspectas aut sane non authenticas contineret. Item evulgavit una cum Leandro a s. Martino (cf. supra n. 157.) *commentarium in prologos s. Hieronymi et illustrationes in glossam ordinariam Lyrani*, ib. 1617. v. 6. in f.

[3]) De hoc themate scripserunt eodem fere tempore Paulus Piasecius, polonus, episcopus premysliensis (notior ob suum chronicon Poloniae) in *praxi episcopali*, Venetiis 1613. in 4°.; Alexander Sperelli, episcopus eugubinus, in l. *Il Vescovo*, Romae 1656. in f. Hujus

1629. in f., 1641, 1650. etc. Hoc opus tantum habuit commendationis, ut multorum beneficentiam ad illius inopiam sublevandam illexerit. *Pastoralis sollicitudinis* sive *de officio et potestate parochi tripartita descriptio* [1]), Romae 1632, Lugduni 1634; Coloniae 1662; Venetiis 1705. in 4°.; *variae juris tractationes*, scil. de axiomatibus juris usu frequentioribus, de appellativa verborum utriusque juris signifi-

---

etiam sunt: *Decisiones fori ecclesiastici*, ib. 1638; Venetiis 1698. in f., *paradossi morali*, Romae 1640, 1653. in 4°., latine reddita a Ludovico Voltolini: *Paradoxa moralia*, Francofurti 1698. t. 2; Andreas Gerunda S. J. († 28. Jul. 1652.) barensis, in opere, cui titulus: *Episcopus* sive ll. 8 de episcopatus ratione, necessitate, statu, causa subjectiva i. e. persona illum ineunte, de censuris, quae praesulatum impediunt deque aliis impedimentis et de ordine, quo insignitus esse debeat eligendus ad episcopatum; de praesulis electione, de persona eligenda et justitia in electione servanda deque aliis rationibus episcopum constituentibus, tum etiam de praesentatione, postulatione et aliis episcopatus functionibus, Neapoli 1649, 1653. v. 2 in f.

[1]) Idem argumentum tractarunt saltem ex parte: Emmanuel Cordeiro S. J. lusitanus, theologiae moralis professor, in Africa dein missionarius, Romae poenitentiarius, qui eodem a. (9. Maj. 1649.) decessit in l. *de obligationibus clericorum secularium et regularium*, *de perfecto parocho clericoque beneficiato, eorumque privilegiis ac poenis*, Olisipone 1646; Marcus Serius in *tractatu de officio et potestate parochi*, Panormi 1647. in f. Commode mentio hic fit Bonaventurae Bassaeani O. Cap. galloflandri, in seculo Ludovicus de Pippre dicti, qui scripsit *Theophilum parochialem* sive de quatuor obligationibus, quibus parochiani tenentur erga parochiam, nempe concionis, missae, confessionis et communionis paschalis, Antverpiae 1635, Parisiis 1657, 1670. et alibi, de quo plura cf. apud Du Pin 17, 183., qui illum facit canonicum regul. O. S. Aug., adeo ut nomen Bonav. Bassaean sit tantum ad delitescendum assumptum; Foppens vero diserte eum ita appellat atque capucinorum ordini accenset. Fatendum quidem est, eum non reperiri in bibliotheca hujus ordinis auctore Bernardo a Bononia; laudatur tamen a Genuensi et a Joan. a s. Antonio in bibl. franc. sub nomine B. Baslean.

catione, de locis communibus argumentorum juris, de clausulis usu frequentioribus, de dictionibus usu frequentioribus, Lugduni 1631. in f., 1644.; Argentorati 1652.; *de canonicis et dignitatibus aliisque inferioribus beneficiariis cathedralium et collegiatarum ecclesiarum eorumque officio tam in choro quam in capitulo tractatus*, Romae 1632. in 4⁰.; Lugduni 1634, 1640; *juris ecclesiastici universi* ll. 3, Lugduni 1634, 1645, 1718, his inter opera Barbosae palma debetur; *Praxis erigendi pensiones*, cui accesserunt *vota decisiva et consultativa canonica* ll. 2, Barcinone 1633. in f., Lugduni 1636, 1643; *collectanea bullarii* aliarumve ss. pontificum constitutionum necnon praecipuarum decisionum, quae ab apost. sede ac ss. congregationibus S. R. E. cardinalium Romae celebratis usque ad a. 1633. emanarunt, Lugduni 1634. in 4⁰., Venetiis 1636, deinde sub titulo *summae apostolicarum decisionum*, Lugduni 1645, 1650. in f. (in indice decr. 22. Jan. 1642.); *collectanea doctorum tam veterum quam recentiorum in jus pontificium universum* t 6 in f. Lugduni 1637—1648, quorum 1. duos priores decretalium ll., 2. tertium et quartum, 3. quintum, 4. quinque ll. Sexti decretalium, Clementinas et extravagantes omnes, 5. decretum Gratiani, 6. selectas interpretationes juris canonici sive praetermissa et additamenta complectitur; *collectanea ex doctoribus tum priscis tum recentioribus in codicem Justiniani* v. 2 in f. Lugduni 1638, 1648. *Opera* ejus *omnia canonica* prodierunt Lugduni 1657—1675. t. 19 in v. 16 in f.; 1698—1716. t. 20 in v. 18 in f. Ex his ejus frater Simon Vaz, quem Augustinus secum Romam duxerat, ut ejus opera et diligentia in conscribendis ll. uteretur, collegit *repertorium juris civilis et canonici*, Lugduni 1668. in f., ac praeterea (teste Nicol. Antonio) ex ejusdem operibus edidit *Principia et locos communes* seu regulas tam decisio-

num quam argumentorum utriusque juris, Romae 1621.; Lugduni 1630. in 8⁰.; Madriti cum variorum additionibus 1649; Genuae 1650. etc.; tractatum *de dignitate, origine et significatis mysteriosis ecclesiasticorum graduum, officii divini, vestium sacerdotalium et pontificalium, atque verborum, caeremoniarum et aliarum rerum pertinentium ad ss. missae sacrificium,* Lugduni 1635. in 8⁰.

In Italia licet quamplurimi de quaestionibus ad jus canonicum spectantibus egerint, jus canonicum universum nullus videtur tractasse; tantum Hieronymus Nicolius O. Erem. S. Aug. romanus († 1662.) reliquit *lucubrationes utriusque juris ad theoriam et praxim 4 ll. institutionum moralium conformes,* Romae 1700. v. 2 in f.; *flosculos sive notabilia practica ex utroque jure probatisque auctoribus ac theologiae praesertim fontibus libata* ad juridicam praxim in unum collecta et methodo alphabetica disposita, Venetiis 1683. in 4⁰., 1706.

230. De singularibus quaestionibus et argumentis ad jus canonicum spectantibus scripserunt e *germanis* Christophorus Toerring O. S. Ben., monachus gottwicensis, juris utriusque doctor et ss. canonum in universitate salisburgensi professor († 10. Nov. 1643.), cujus habentur disputationes *de foro competente,* Salisburgi 1640. in 4⁰., *de causa possessoria,* ib. 1641. in 4⁰., *de jure rescriptorum* ib. 1642. in 4⁰. Carolus Mansfeldt luxemburgensis[1]), nothus Petri Ernesti principis et comitis Mansfeldt filius, s. theologiae doctor, decanus primo Ivodii, deinde Bruxellis ad s. Gudulam et de oratorio sereniss. archiducum ac regis, regium quoque super exercitum Hispaniarum in Belgio vicarius generalis in spiritualibus († 1647. secundum Foppens; secundum alios 1661.), qui praeter alia

---

[1]) Foppens 1, 158; Neyen, Biographie luxenburg. 1, 403.

reliquit: *Paratitla decreti* seu *de jure sacro in genere deque ecclesiasticorum moribus et officiis*, 1616; *utriusque juris concors discordia*, qua canones cum legibus pugnantes conciliantur, Luxemburgi 1619. Praetermissis e *gallis* Gabriele du Pineau[1]) andegavensi († 1644.), Petro de Maurize parisiensi jurisconsulto, Petro Francisco Tonduto Sanlegerio (de Tonduti de S. Leger), jurisconsulto avenionensi[2]), Claudio de la Place quondam (1652.) rectore universitatis parisiensis, qui scribens *contra beneficiorum pluralitatem* (1650.) et (1655.) *de pastorum officio residendi* in suis ecclesiis[3]) multos in se commovit, Melchiore Pastore (Berger) apud Aquas Sextias juris canonici professore[4]), ex *hispanis* et *lusitanis* Feliciano de Oliva et Sousa juris canonici doctore, elvensis dein bracharensis antistitum vicario generali, visensi postea lamecensi pro episcopo administratore, qui docte disputavit *de foro Ecclesiae*, sive de potestatibus spirituali et temporali pp. 3, Conimbricae 1649, 1650. in f. (pp. 2.); Coloniae 1678. in f. (opus integrum);

---

[1]) Cf. Feller 2, 309. Versatus est du Pineau magis in jure civili; tamen ejus animadversiones in decretales contra Dumoulin sunt doctae. Cf. Andres t. 7. l. 3. c. 2. p. 677. Propter summam integritatem dicebatur *Cato andegavensis*, propter sollicitudinem de patria *pater populi*. Cf. Biogr. univ. 34, 466.

[2]) Cf. Doujat praenot. can. l. 5. c. 9. Edidit: *Quaestiones et resolutiones beneficiales et canonicae et regulares et controversiae civiles*, Lugduni 1649—1663. v. 2 in f.; *commentarius de pensionibus ecclesiasticis* cum selectarum rom. Rotae decisionum centuria, Lugduni 1671. in f.; 1734. etc. Cf. Zedler, Universallex. 44, 1197.

[3]) Cf. de his operibus fusius disserentem Du Pin 17, 264. ss.

[4]) Hujus opera omnia scil. *de beneficiis, bonis ecclesiasticis, jurisdictione ecclesiastica* etc. cum utilibus annotationibus Joan. Solier prodierunt Tolosae 1712. in f., de qua editione cf. Mémoires de Trévoux 1713, p. 1. p. 499—510.

Michaële Ferro Manrrique Philippo IV. a sacris, qui recentiorum quorundam sententias, Dianae in primis, impugnavit [1]); Francisco Valente S. J. olisiponensi († 23. Nov. 1662. octogenario major), qui disseruit *de concordia juris pontificii cum caesareo et cum theologica ratione; de causis et effectibus divini et humani juris in genere* ad titulos de summa Trinitate etc. t. 2 in f. Parisiis 1654; Francisco de Cespide [2]) cler. regul. theatino, cujus *de exemptione regularium* tractatus prodiit Venetiis 1647. in 4°.; Emmanuele Temudo da Fonseca archiepiscopatus olisiponensis sede vacante vicario generali, Didaco Antonio Frances de Urrutigoiti caesaraugustano [3]), episcopo balbestrensi (1656.), Michaële Gomez de Luna et Arellano [4]) s. Jacobi ordinis equite et juris pontificii professore († 1662.), Petro de Murga O. S. Ben., qui praeter alia [5]) reliquit *disquisitiones morales et canonicas*, Lugduni 1666. v. 2 in f., Lucernae 1683. et tractatum *de beneficiis ecclesiasticis*, Lugduni 1684. in f., Francisco de Torreblanca et Villalpando cordubensi, in granatensi curia advocato († 1645.), qui suam in jure peritiam prodidit in *juris spiritualis practicabilium*

---

1) Cf. ejus opera in bibl. hisp. n. 2, 135.

2) Edidit quoque: *Dubia conscientiae militaria*, Mediolani 1643. in 4°.; *il soldato cattolico, che muove dubbj al suo Confessore*, ib. 1629. in 12°. Cf. Vezzosi, 1, 262.

3) Cf. ejus opera in bibl. hisp. 1, 267. inter quae est *de ecclesiis cathedralibus tractatus*, Lugduni 1666 in 8°., de quo cf. Journal des Savans 1666. p. 553.

4) Edidit praeter *juris canonici antilegomena: supplicationem ad Innocentium X. pro immaculata conceptione V. Mariae*, Bruxellis 1652. in f.; *theoremata sacra, theologica et juridica, topica et anaglyphica pro immaculata Deiparae V. conceptione*, ib. 1652. in f. Alia cf. in bibl. hisp. nova 2, 136.

5) Ibid. 2, 220.

ll. 15 ex lege Domini, sive revelatis a Deo per s. Scripturam vel in communi Ecclesiae vel in particulari hominum, Cordubae 1635. v. 2 in f., quibus continetur altera valde aucta editio operis, quod ediderat Hispali 1618. in 8⁰. hoc titulo: *Epitome delictorum*, in quibus aperta vel occulta invocatio daemonum intervenit; ex *italis* Joanne Baptista Coccino (✝ 1641.); Andrea Lanfranco cler. reg. neapolitano (1642.), qui praeter opuscula 60 theologica et moralia Neapoli 1625. et 1638. v. 2 in f. scripsit *de beneficiis ecclesiasticis* scil. quid juris habeant beneficiarii a suis beneficiorum ecclesiasticorum fructibus, in 4⁰. Neapoli 1635, 1638; Carolo Antonio Thesauro S. J. taurinensi, quondam in academia pisana juris civilis professore, dein in taurinensi juris canonici, poenitentiario pontificio per 20 annos (✝ 3. Jan. 1655.), cujus habemus *de poenis ecclesiasticis seu canonicis latae sententiae a jure communi et constitutionibus apostolicis decretisque ss. congregationum praxim bipartitam*, Romae 1640. in 4⁰., auctam et emendatam ib. 1675. in f., accessionibus earundem poenarum ab a. 1653—1760. inflictarum locupletatam ab Ubaldo Giraldi a Cajetano cl. reg. schol. piar., ib. 1760. in f.; Valentino Mangionio S. J. perusino, theologiae moralis professore ac s. poenitentiariae theologo (✝ 11. Febr. 1660. a. aetatis 87.), qui composuit *apologiam pro Bonifacio VIII. et Gregorio XIII.* asserentibus voti solemnitatem sola Ecclesiae constitutione inventam necnon pro censura propositionis oppositae, Coloniae 1637, et *opusculum quinquepartitum de religiosa paupertate non excludente rerum dominium nec jus testandi*, ib. 1639. in 8⁰.; Angelo M. Verricelli[1]) neapolitano (✝ 1656.) cler. reg., cujus *quaestiones morales et legales*

[1]) Plura de eo cf. apud Vezzosi 2, 470.

Michaële Ferro Manrrique Philippo IV. a sacris, qui recentiorum quorundam sententias, Dianae in primis, impugnavit [1]); Francisco Valente S. J. olisiponensi († 23. Nov. 1662. octogenario major), qui disseruit *de concordia juris pontificii cum caesareo et cum theologica ratione; de caussis et effectibus divini et humani juris in genere* ad titulos de summa Trinitate etc. t. 2 in f. Parisiis 1654; Francisco de Cespide [2]) cler. regul. theatino, cujus *de exemptione regularium* tractatus prodiit Venetiis 1647. in 4°.; Emmanuele Temudo da Fonseca archiepiscopatus olisiponensis sede vacante vicario generali, Didaco Antonio Frances de Urrutigoiti caesaraugustano [3]), episcopo balbestrensi (1656.), Michaële Gomez de Luna et Arellano [4]) s. Jacobi ordinis equite et juris pontificii professore († 1662.), Petro de Murga O. S. Ben., qui praeter alia [5]) reliquit *disquisitiones morales et canonicas*, Lugduni 1666. v. 2 in f., Lucernae 1683. et tractatum *de beneficiis ecclesiasticis*, Lugduni 1684. in f., Francisco de Torreblanca et Villalpando cordubensi, in granatensi curia advocato († 1645.), qui suam in jure peritiam prodidit in *juris spiritualis practicabilium*

---

1) Cf. ejus opera in bibl. hisp. n. 2, 135.

2) Edidit quoque: *Dubia conscientiae militaria*, Mediolani 1643 in 4°.; *il soldato cattolico, che muove dubbj al suo Confessore*, ib. 1629 in 12°. Cf. Vezzosi, 1, 262.

3) Cf. ejus opera in bibl. hisp. 1, 267. inter quae est *de ecclesiis cathedralibus tractatus*, Lugduni 1666 in 8°., de quo cf. Journal des Savans 1666. p. 553.

4) Edidit praeter *juris canonici antilegomena: supplicationem ad Innocentium X. pro immaculata conceptione V. Mariae*, Bruxellis 1652 in f.; *theoremata sacra, theologica et juridica, topica et anaglyphica pro immaculata Deiparae V. conceptione*, ib. 1652. in f. Alia cf. in bibl. hisp. nova 2, 136.

5) Ibid. 2, 220.

ll. 15 ex lege Domini, sive revelatis a Deo per s. Scripturam vel in communi Ecclesiae vel in particulari hominum, Cordubae 1635. v. 2 in f., quibus continetur altera valde aucta editio operis, quod ediderat Hispali 1618. in 8⁰. hoc titulo: *Epitome delictorum*, in quibus aperta vel occulta invocatio daemonum intervenit; ex *italis* Joanne Baptista Coccino († 1641.); Andrea Lanfranco cler. reg. neapolitano (1642.), qui praeter opuscula 60 theologica et moralia Neapoli 1625. et 1638. v. 2 in f. scripsit *de beneficiis ecclesiasticis* scil. quid juris habeant beneficiarii a suis beneficiorum ecclesiasticorum fructibus, in 4⁰. Neapoli 1635, 1638; Carolo Antonio Thesauro S. J. taurinensi, quondam in academia pisana juris civilis professore, dein in taurinensi juris canonici, poenitentiario pontificio per 20 annos († 3. Jan. 1655.), cujus habemus *de poenis ecclesiasticis seu canonicis latae sententiae a jure communi et constitutionibus apostolicis decretisque ss. congregationum praxim bipartitam*, Romae 1640. in 4⁰., auctam et emendatam ib. 1675. in f., accessionibus earundem poenarum ab a. 1653—1760. inflictarum locupletatam ab Ubaldo Giraldi a Cajetano cl. reg. schol. piar., ib. 1760. in f.; Valentino Mangionio S. J. perusino, theologiae moralis professore ac s. poenitentiariae theologo († 11. Febr. 1660. a. aetatis 87.), qui composuit *apologiam pro Bonifacio VIII. et Gregorio XIII.* asserentibus voti solemnitatem sola Ecclesiae constitutione inventam necnon pro censura propositionis oppositae, Coloniae 1637, et *opusculum quinquepartitum de religiosa paupertate non excludente rerum dominium nec jus testandi*, ib. 1639. in 8⁰.; Angelo M. Verricelli[1]) neapolitano († 1656.) cler. reg., cujus *quaestiones morales et legales*

[1]) Plura de eo cf. apud Vezzosi 2, 470.

prodierunt Venetiis 1653. (in indice decr. 10. Jun. 1654.); Felice Contelorio spoletano, bibliothecae vaticanae custode, vaticani archivi praefecto ac vaticanae basilicae canonico (+ 28. Sept. 1652.), qui multa edidit [1]) inter quae et l. *de canonizatione sanctorum*, Lugduni 1609, 1634. in 8°.; Joanne Baptista Ventriglia capuano, utriusque juris doctore et dein (1660.) episcopo casertano, qui institutis saepe collationibus pastoralibus studium in clero promovit (+ 23. Dec. 1662), ejus est *praxis rerum notabilium praesertim fori ecclesiastici*, Neapoli 1649, Venetiis 1694. in f., cum novissimis observationibus Car. Ant. de Luca, ib. 1734. v. 2 in f.; his inquam praetermissis, ex Italia huc spectant: Leonardus (in baptismo Placidus nominatus) Duardus cler. reg. neapolitanus (n. 14. Sept. 1565, + 29. Martii 1643.) insignis plane religiosus et eruditus canonista, qui reliquit *commentaria in Bullam Pauli V. lectam in die coenae Domini a. 1618*. ll. 3, Mediolani 1619. in f.; *in extravagantem Pii V. de forma creandi census*, v. 2 in f. Romae 1632—1634; *in extravagantem Pii V. de cambiis*, in quibus tota cambiorum materia traditur etc. Neapoli 1641. in f.; *de societatibus tractatus* ib. 1644. in f.; *commentaria in caput* Omnis utriusque sexus *sive de omnibus statibus tum ecclesiasticis tum secularibus*, ib. 1673. in f., 1684. Antonius Ricciulus roblanensis, vir summe eruditus, probus et doctus[2]), qui ex advocato curiae romanae factus est Urbis vicesgerens, Urbano VIII. in apostolica visitatione a secretis, episcopus dein successive belcastrensis, umbriatensis, casertanus, demum archiepiscopus consentinus (+ 1642). Scripsit breviter et dilucide tracta-

[1]) Cf. Leonem Allatium in apibus urbanis; Jacobillium in catal. script. Umbriae p. 105.

[2]) Ughelli Ital. sacrae t. 9. p. 355.

tum *de jure personarum extra Ecclesiae gremium exsistentium*, nempe de judaeis, infidelibus, catechumenis, excommunicatis, haereticis, apostatis a fide, apostatis a statu ordinis clericalis, apostatis a statu religionis et schismaticis. Accessit singularis et utilis tractatus *de neophytis*, ubi de juribus fidelibus post baptismum competentibus, Romae 1622, 1651. in f. Opus est satis accurate lucubratum ac multigena eruditione refertum. Saepe quoque in eo doctus scriptor praeter promissa, perplura alia dubia resolvit. *De personis, quae in statu reprobo versantur* ll. 12, Neapoli 1641, videlicet de blasphemis, meretricibus, concubinis, lenonibus, histrionibus, circulatoribus, personatis, choreis seu tripudiis, zingaris seu aegyptiacis, vagis, lusoribus, delatoribus, lictoribus et carnifice. *Lucubrationum ecclesiasticarum* ll. 6, Neapoli 1633, in quibus facili ac clara methodo disserit de cultu et veneratione ss. reliquiarum, de episcopo titulari contra errorem M. Antonii de Dominis, de eremitis, confraternitatibus, de laicorum praedicatore, de feriis festisque diebus [1]). Pyrrhus Corradus [2]) calaber, protonotarius apostolicus et canonicus neapolitanus, docte scripsit *de praxi dispensationum apostolicarum*, Venetiis 1656, 1735. in f., Coloniae 1672., 1716; *de praxi beneficiaria* [3]), Neapoli 1656. in f., Coloniae 1679. Ascanius Tamburinus congregationis

[1]) Cf. Mich. a. s. Joseph. Bibliogr. crit. 1, 277.

[2]) Distingui hic debet a Joanne Baptista Corrado O. Praed. perusino († 1606.), qui collegit *Quaesita 400 pro examinandis qui ad animarum curam vel confessiones audiendas promovendi sunt, et responsa ad cujuscunque pene generis casus conscientiae*, Perusii 1596; auctiora Venetiis 1598; recognita 1603. et 1606; 1620. v. 2 in 4⁰.

[3]) *De praxi beneficiaria ex concordatis inclytae nationis germanicae* scripsit Laurentius Nicolarts tungrensis, in academia coloniensi s. theologiae doctor, protonotarius apostolicus, olim inter practicos curiae romanae multum versatus, Coloniae 1658, 1704. in 4⁰.

Vallis-umbrosae generalis reliquit quaedam, quae modo adh laudantur, ut *de jure abbatum et aliorum praelatorum* tam regularium quam secularium episcopis inferiorum, Lugduni 1640. v. 3 in f.; *de jure abbatissarum et monialium*, sive praxis gubernandi moniales aliasque mulieres sub habitu ecclesiastico et regulari degentes, Romae 1638. in f., Lugduni 1668. in f., cum praecedenti op. Boloniae 1691—16.. Franciscus Maria de Samuellis O. Praed. etruscus (166 edidit: *Disputationum controversiae de canonica electione in regularibus praelatis atque cathedralium ecclesiarum canonicis eligendis* et in quibus omnibus de jure canon. electio intervenit, necnon etiam de praelatorum eorund. jurisdictione ac potestate, de religiosorum appellatione, e quoque de praeposituris, quae electoribus a praelatis n. tuta fiunt conscientia; de tractatibus ante electionem ac sub ornationibus, de schedulis nec ante nec post electionem manifestandis; de metu reverentiali et suspicione, de simon. ac pactis simoniacis et conventionibus, de irregularitatibus ordine ad canonicam electionem, omnia per conclusiones e. s. romanae rotae decisionibus, una cum doctorum allegationibus etc., Venetiis 1644. in f.; *praxis nova observanda* i *ecclesiasticis sepulturis Christi fidelibus catholicis tradenda* Lucae 1653. in f., Taurini 1678. in 4⁰.

231. Tres vero e *Gallia* hic speciali mentione digni sunt, quorum primus est Petrus de Marca [1]) Ganti

[1]) Distingui hic debet a Petro Marcha de Pras vivantis quondam pastore calviniano, qui tamen amplexus est fidem catholicam (1617.), suaeque fidei testimonium reddidit in op. *La discipline des Ministres renversée ou Réfutation de l'ordre par lequel les Eg. prétendues réformées de ce Royaume sont conduites et gouvernées, selon la correction du dernier Synode National tenu à Vitré en Bretagne l'an 1617. l'Auteur présent*, Paris 1619. in 12⁰. Cf. plura a. Raess, die Convertiten 4, 412 ss.

Bearnia 24. Jan. 1594. natus. Primum juris studio operam dedit, et a rege factus est praeses parlamenti palensis (1621.) in praemium pro zelo exhibito in reducenda regione patria ad fidem catholicam. Mortua conjuge sua ecclesiasticae militiae nomen dedit; ac Richelii jussu librum cui titulus *Optatus gallus* (cf. pag. 852. annot.) refellere, quodque libertates gallicanae pontificiae auctoritati minime derogarent ostendere aggressus edidit famosum opus: *Dissertationes de concordia sacerdotii et imperii* sive de libertatibus ecclesiae gallicanae (1641. in 4⁰). Verum hic liber sedi apostolicae minus placuit, eo quod plura ejusdem juribus contraria contineret, hinc prohibitus fuit 11. Jun. 1642, et ipse auctor interim in conseranensem episcopum a rege nominatus (1643.) apostolicae confirmationis literas nec ab Urbano VIII. nec ab Innocentio X. obtinere poterat, donec literis datis alioque scripto [1]) opus suum sacrae sedis judicio subjecisset, fassusque esset, se nimium principis partes fovisse et praesidem potius gessisse, quam episcopum, pollicitus, quod deinceps pontificiarum constitutionum auctoritatem vindicare et a censoribus notata explicare vellet. Ceterum de Marca nonnisi 4 priores ll. prelo subjecit, eo autem fatis functo 29. Jun. 1662. Stephanus Baluzius, quo studiorum socio et adjutore assiduo fuerat usus, et cui librorum suorum ac schedarum custodiam multis ante annis commendaverat, ex gallico Petri autographo reliquos quatuor latine reddidit [2]), additionibus auctoris et suis

---

[1]) *Libellus, quo editionis ll. de concordia etc. consilium exponitur.* Cf. Stimmen aus Maria Laach 1871. fasc. 12. p. 538 s.

[2]) In his 4 ll. agitur de sedis apostolicae legatis, de conciliis nationalibus et provincialibus, de judiciis canonicis, de episcopis, investituris, regalibus etc. Prodiit haec editio 1663, est proinde editio prima integra. Secundum Biogr. univ. 26, 581. Baluzius l. tantum 6. et 7. latine reddidit.

notis auxit, 5. l. de legatis pontificiis supplevit atque auctoris vitam adjecit. Verum et hanc editionem proscripsit congregatio indicis his verbis (7. Nov. 1664.): „De concordia etc. l. a Steph. Baluzio impressus Parisiis a. 1663. perperam adscriptus Petro de Marca, ex cujus retractatis scriptis aliorumque erroneis sententiis opera praefati Baluzii editus est.[1]" Post paucos annos (1669.) hoc opus recognitum emendatius copiosiusque iterum edidit auctioremque sui maecenatis vitam praemisit, atque nonnullas ejusdem dissertationes adjecit, in quibus de auctoritate rom. pontificis et ceterorum patriarcharum ac primatum, tum de vexatissima canonis arausicani explicatione, quae viros eruditissimos inter se commiserat, denique de initiis susceptae christianae apud gallos religionis erudite tractatum est. De Marca in presbyterum ordinatus et in episcopum consecratus est eodem a. 1648.; postea promotus ad sedem tolosanam 1652. (a sede apostolica confirmatus 1654.), obiit vero designatus archiepiscopus parisiensis[2]). Post ejus mortem edidit Baluzius 16 ejusdem *opuscula*[3]), Parisiis 1669, 1681, inter quae sunt ex. gr. dissertationes de stemmate et genealogia Christi, de adventu

---

[1]) Plures aliae hujus operis prodierunt editiones ut Parisiis 1704. (censetur optima) cum variis Baluzii animadversionibus; Francofurti 1708; Lipsiae 1709. cura J. H. Boehmer, cum hujus observationibus: cura C. Fimiani Neapoli 1671; Bambergae 1788. v. 6 in 4°.; Venetiis 1771. (cum Boehmeri observ.); Roboreti 1747. Boehmeri *observationes selectae ecclesiasticae* Petri de Marca dissertationes ecclesiasticas de concordia sacerdotii et imperii illustrantes et studio juris ecclesiastici inservientes prodierunt seorsim Lipsiae 1708. in f.

[2]) Cf. de hoc auctore Kirchenlex. 6, 810. eosque quos recenset Saxius in suo Onomastico ad a. 1640.

[3]) Haec recenset omnia Fabricius in bibl. fabr. 6, 191 ss. et acta erud. lips. a. 1682. p. 318. Adjecta sunt opuscula Petavii et Sirmondi de synodo sirmiensi, quorum supra p. 744. meminimus.

magorum ad Christum, et an hi reges fuerint, de singulari primatu Petri, de Vigilio Papa (1646.) etc.; de primatu lugdunensi et ceteris primatibus (prodiit Lugduni 1644. in 8°.), de discrimine clericorum et laicorum ex jure divino deque forma regiminis ecclesiastici, de tempore synodi plenariae sirmiensis, de antiquis canonum collectionibus. Alias ejusdem *dissertationes* posthumas sacras et ecclesiasticas cum Petri biographia prolixa edidit P. de Faget Parisiis 1668. et quia partim suppressae fuere, iterum prodierunt in Hollandia 1669, inter quas ex. gr. dissertatio de eucharistia, in qua ostendit quantopere patres ab haeresi calviniana dissentiant; de sacrificio missae; de institutione patriarchatus constantinopolitani; tres (gallice) de sacramentis eucharistiae, poenitentiae et matrimonii [1]). Ceterum Petrus de Marca sicut acer erat libertatum gallicanarum patronus, ita strenue

---

[1]) De his aliisque hujus auctoris operibus fuse admodum disserit Du Pin 17, 145 ss., qui censuram hisce absolvit verbis: „M. de Marca avoit joint avec une érudition profonde une grande beauté de génie et une facilité admirable de tourner les choses comme il vouloit. Il excelloit en tout genre; il étoit grand Politique, bon Jurisconsulte, savant Théologien et habile Critique. Il a eu quelquefois beaucoup de ménagement pour la Cour de Rome, et il a soûtenu fortement en d'autres occasions les intérêts de l'Eglise et du Roïaume: il ne paroît pas avoir toûjours été bien constant dans les mêmes principes et il lui est arrivé de s'accommoder au temps. Il faisoit servir les fait aux desseins et aux fins qu'il avoit, au lieu d'ajuster ses desseins à la nature des faits. Son style est ferme et mâle, assez pur, sans affectation et sans embarras.“ Cf. Feller 2, 132; Andres, qui t. 7. l. 3. c. 2. p. 677. in l. de concordia etc. advertit: „La quale (opera), quantunque in alcuni punti di dottrina da molti non senza ragione impugnata, è stata da tutti rispettata e stimata pe' molti lumi d' antichità sacra, d' ecclesiastica disciplina et di dottrina canonica e ciò ch' è più, è stata da tutti consultata e studiata.“ Prolixus quoque operis de concordia conspectus habetur in *Bibliothèque choisie* t. 17. p. 270 ss.

quoque Jansenismo se opposuit, hinc primus de formulario cogitavit, quo quinque Jansenii propositiones in sensu damnarentur auctoris; novem quoque propositiones ad Innocentium X. detulit, quibus jam in nucleo adumbratum erat Febronii systema. Licet hic auctor a pluribus multum laudetur, Bossuet tamen ita de eo pronunciat [1]): „Neque hujus viri verbis commovemur, cujus apud nos clarissimum ingenium, sed in theologia non satis exercitatum; ad haec versatile ac lubricum et nimia facilitate per varias ambiguasque sententias de re ecclesiastica ludere solitum habeatur."

Alter est Franciscus Hallier [2]) carnotensis n. c. 1595., doctor et professor et syndicus sorbonicus, a. 1656. episcopus cabellicensis: Graeciam, Italiam, Angliam lustravit ubique magnam sui existimationem propter insignes ingenii dotes sibi concilians jansenianis acriter obstitit, hinc a Galliae episcopis contra illos Romam deputatus fuit, ubi quinque Jansenii propositionum damnationem promovit. Hinc illae jansenistarum irae in ipsum. Paralysi affectus omnium oblitus est, vel ipsius orationis dominicae († 1658.). Praecipuum et egregium est ejus opus [3]): *De sacris electionibus et ordinationibus ex antiquo et novo jure*, Parisiis 1636. in f., Romae 1739. v. 3 in f.; etiam in cursu completo theologiae ed. Migne t. 24. Cum Hallier minus propensus esset in regulares, illum (et Petrum Aurelium seu Joan. de Verger) aggressus est Ludovicus Cellotius S. J. parisiensis († 20.

---

[1]) In diss. *Gallia orthodoxa* praemissa defensioni Cleri gallicani.

[2]) Ejus frater, pariter doctor sorbonicus, vicarius generalis, canonicus theologus et poenitentiarius rothomagensis, plures protestantes zelo suo ad Ecclesiam reduxit.

[3]) Collegit etiam *ordinationes universi cleri gallicani circa regulares conditas* primum in comitiis generalibus a. 1625. renovatas, 1645. quas cum ipsius commentario edidit Gerbais Parisiis 1665. in 4°.

Oct. 1658. a. aetatis 70.) in op. *de hierarchia et hierarchiis* ll. 9, Rothomagi 1641. in f., quod tamen *donec corrigatur* prohibitum fuit 22. Jan. 1642. Sorbonae censuram [1]) evasit porrecto retractationis scripto 22. Maji 1641. Hujus retractationis historiam exhibet *in horarum subcisivarum l. singulari ad veram ll. de hierarchia ecclesiastica intelligentiam*, Parisiis 1648. in 8⁰. Edidit Cellotius praeterea [2]) *historiam Gotteschalchi praedestinatiani et accuratam controversiae per eum revocatae disputationem in ll. 5 distinctam*, quibus accedit appendix miscellanea [3]) ex opusculis nondum editis aliisque tractatibus historiae lucem allaturis collecta, ib. 1655. in f.; *concilium duziacense* (Douzy) primum celebratum a. 971. cum aliis *Hincmari utriusque opusculis* et vita Hincmari junioris, ib. 1658. in 8⁰.

232. *Theologiam moralem* vel integram vel magna ex parte ediderunt: Stephanus Bauny S. J. campanus, mesomensis, qui hanc disciplinam a. 16 docuit, vir antiquae probitatis et singularis circa quaestiones omnes de conscientia eruditionis († 4. Dec. 1649). Prodiit ejus *theologia moralis* t. 4 in f. Parisiis 1640—1647; *Somme des péchés qui se commettent en tous états*, de leurs conditions et qualités, en quelles occurrences is sont mortels ou veniels, et en quelle façon le confesseur doit interroger son pénitent [4]), Parisiis 1630. in 8⁰., 1633, 1638. (ed. 5.) etc.; *Pratique du droit canonique* au gouvernement de l'Eglise, correction des moeurs

---

[1]) D'Argentré Collect. judic. 3, 40; Alex. a s. Joanne de Cruce, contin. hist. eccles. Fleurii l. 200. §. 6.

[2]) Cf. Backer 1, 183; 7, 184.

[3]) Hujus appendicis opusculum quartum de libero arbitrio prohibitum legitur in ll. prohibitorum indice decr. 31. Jan. 1732.

[4]) Hujus *compendium* prodiit (gallice) 1639. Alia nostri auctoris opera cf. apud Backer 1, 51.

et distribution des bénéfices; le tout au style et usage de France, avec la decision des principales questions sur les matières bénéficiales, qui se traitent dans les Cours du royaume, ib. 1633, 1640. in 8. Haec tria opera relata sunt in librorum prohibitorum indicem 26. Dec. 1640; et facultas parisina plures propositiones ex illis decerptas damnavit [1]). *Summa casuum conscientiae* seu manuale confessariorum, ib. 1631. in 8. Ad hunc in primis auctorem provocant Pascal, Nicole et alii, qui societatem Jesu laxitatis in theologia morum accusant. Stephanus Fagundez S. J. lusitanus, patria vianensis, per decennium theologiae moralis professor († 13. Jan. 1645.) scripsit t. 2 *in 10 praecepta decalogi*, Lugduni 1640. in f.; *in 5 Ecclesiae praecepta*, ib. 1626. in f., Moguntiae 1628.; cum vero hoc opus prohibitum fuisset ab inquisitione castiliana, apologiae loco edidit *Informationem pro opinione esus ovorum et lacticiniorum tempore quadragesimae*, 1630. in f.; *de justitia et contractibus, et de acquisitione et translatione dominii* ll. 7, Lugduni 1641. in f. — Josephus Rocafull valentinus, metropolitanae hujus regni ecclesiae praepositus atque in ejusdem academia professor s. theologiae et procancellarius, edidit totius *theologiae moralis praxim*, Valentiae 1648. (t. 1.), 1649. (t. 2.); Martinus de s. Josepho O. S. Franc. placentinus († 1649.) *summam theologiae moralis* [2]), Matriti 1649. in f.; Antonius Quintanadvenas S. J. alcantarensis, strenuus operarius apostolicus, qui operam suam omnem dicavit 14 annis carceribus detentis atque peste infectis († 1651.), *singularia theologiae moralis ad 7 Ecclesiae sacramenta*, quibus acce-

[1]) Cf. Argentré, Collect. judic. t. 3. p. 28; Alex. a s. Joanne in contin. hist. eccl. l. 199. §. 96.

[2]) Nic. a s. Antonio in bibl. hisp. n. 2, 103. hunc titulum exhibet: *Aviso de Confesores y Guia de Penitentes.*

dit ad celebriora christiani orbis jubilaea appendix, Hispali 1645. in f., Venetiis 1648; *ad quinque Ecclesiae praecepta necnon ad ecclesiasticas censuras et poenas*, Matriti 1652. in f. opus posthumum [1]). — Leander de ss. Sacramento O. Excalceatorum sive Reformatorum ss. Trinitatis navarrus ex oppido Villafranca, theologiae professor [2]) in academia complutensi, publicavit: *Quaestiones morales theologicae in 7 Ecclesiae sacramenta*, Matriti 1654. v. 2 in f., 1664; *in 5 Ecclesiae praecepta* ib. 1649. in f.; *quaestiones morales de censuris ecclesiasticis*, Compluti et Lugduni [3]); *in 10 decalogi praecepta*, Lugduni 1664; *in 4. ejusdem decalogi praeceptum*, ib. 1669. Mich. a s. Joseph in sua bibliogr. crit. (3, 177.) laudat in hoc auctore verborum perspicuitatem, proprietatem, nitorem; rationum pondus et nervositatem, quaestionum ordinatissimam seriem, sententiarum consultissimam electionem, allegationum copiam et fidelitatem. Priores 5 p. operum Leandri in compendium redegit et Lugduni excudi fecit Joan. a Conceptione; universa autem opera ejus moralia abbreviarunt et in lucem emiserunt Gregorius Salmanticensis O. Cap. Lugduni 1672. in f. et Emmanuel a Conceptione, Leandri consobrinus, qui et epitomen et summam edidit, et Joannes de Thollenda, Barcinone 1680. in f. Est tamen Leander in re morali auctor nimis benignus († 30. Aug. 1663. a. aetatis 72). — Joannes de Dicastillo S. J., qui theologiam 25 annis docuit Toleti, Murciae et Viennae († 6. Martii 1653.), disseruit *de justitia et jure ceterisque virtutibus cardinalibus* ll. 2, Antverpiae 1641.

---

[1]) Alia hujus theologi opera cf. ap. Backer 4, 618.

[2]) Plura de eo cf. in *Chronicorum O. SS. Trin. t. 4. l. 11.* Granatae 1732.

[3]) Forte eaedem quae *de impedimentis seu poenis ecclesiasticis* Lugduni 1664. prodierunt.

in f., *de sacramentis*, ib. 1646—1652. v. 3 in f., *de juramento, perjurio et adjuratione, necnon de censuris et poenis ecclesiasticis*, ib. 1662. in f., *de incarnatione*, ib. 1642. in f. — Franciscus Bardus S. J. panormitanus (1583—1661.), qui docuit philosophiam quinquennium, theologiam moralem quinquennium, scholasticam a. 12, edidit *quaestiones selectas ex universa morali theologia*, in quibus plura pro utroque foro exacte perpenduntur, ll. 11, Panormi 1653. in f., *disceptationes morales de conscientia in communi, recta, erronea, probabili, dubia et scrupulosa*, ib. 1650. in f., Francofurti 1653; *commentaria in regulas juris canonici in Sexto*, quibus accessit quaestio *de summa Trinitate*, ubi, omnimoda personarum aequalitas demonstratur, Panormi 1661. in f.; *bulla cruciatae explicata et illustrata* tractatibus locupletissimis, Panormi 1646. in f., 1656. — Nicolaus Baldellus S. J. cortonensis, vir egregie doctus, qui philosophiam decennium, theologiam moralem sexennium, scholasticam Romae quadriennium explicuit († 16. Dec. 1655. a. aetatis 83.), scripsit *disputationum ex morali theologia ll. 5*, quorum 1. de humanis actibus in universum, 2. de vitiis et peccatis, 3. de vitiis capitalibus, 4. de conscientia, 5. de legibus agit, Lugduni 1637. in f.; *disputationum etc. ll. 4*, quorum 1. de fide et infidelitate, 2. de spe et charitate, 3. de adoratione et oratione, 4. de superstitione et irreligiositate agit, ib. 1644. in f., Vincentius Tancredus S. J. panormitanus (26. Oct. 1659.) edidit: *Libros 10 de s. matrimonii sacramento*, in quibus universa P. Thomae Sanchez doctrina brevi periodo distincte ac dilucide explicatur et vindicatur, Panormi 1648, 1649. v. 2 in f.; *tractatus 4 de virtute religionis* (compendium magnae partis operis, quod de religione composuit Fr. Suarez) Monte-Regali 1651. in f.; *quaestiones morales*, in quibus selectiores casus passim in

utroque foro occurrentes ab aliis aut nondum exagitati aut durius decisi breviter, solide ac mitius resolvuntur, Panormi 1654, 1659. t. 2 in f. *Seraphicam theologiae moralis polyantheam* ordine alphabetico in singularum materiarum titulos digestam collegit Joannes Maria de Castilento O. S. Franc. (✝ 1653.); *summam theologiae moralis* Joannes Elias Madao S. J. patria bisensis calaritanae dioecesis (✝ 21. Dec. 1662.) Calari 1653; Carolus Mallet taurinensis O. Cist. (✝ 1658.) edidit *Aurum moralis theologiae in subtilissimas bracteas malleatum*, Taurini 1655. in f. et *de hierarchia et jure Ecclesiae militantis* in 8. ll. divisum opus posthumum, ib. 1660. in f.; Gesualdus de Bononiis[1]) O. Cap. scripsit *cursum* integrum *theologiae moralis* t. 3 in f. Panormi 1646, Venetiis 1649., et praetermisso Vincentio Bertino a Satriano O. S. Franc., magnam consecutus est nominis celebritatem Antoninus Diana cler. reg. panormitanus (1585—1663.), qui tamen teste Ligorio[2]) „in seligendis sententiis ut plurimum in partem benignam declinat et non raro plus declinat, quam par est.“ Magni factus est dum viveret a viris doctis, a senatu panormitano, a praesidibus Siciliae, imo et a romanis pontificibus Urbano VIII., Innocentio X. et Alexandro VII., sub quibus erat episcoporum examinator; undique quoque consilia ab eo petebantur. Reliquit *resolutiones morales* t. 12, Lugduni 1629—1659. (9 partes), Venetiis 1652, 1655. (p. 10. et 11.), Romae 1656. (p. 12.); sed cum deesset ordinata dispositio[3]), aliam

---

[1]) Forte est idem cum Jesualdo Panormitano pariter O. Cap., cujus infrà inter eos, qui casus collegerunt, mentionem faciemus. Distinguitur tamen in bibl. franc.

[2]) Theol. mor. l. 6. n. 257.

[3]) Neque enim cogitaverat auctor modestus de iis edendis, sed ad suum usum illas composuerat. Verum cum in aliorum venirent

editionem curavit Martinus de Alcolea O. Carthus., cui hunc titulum fecit: *Antoninus Diana .... coordinatus* seu omnes resolutiones morales ejus ipsissimis verbis ad propria loca et materias fideliter dispositae ac distributae, sed titulis novis, notis marginalibus et indicibus necessariis clara luce et clariori dispositione illustratae, ac in 9 t. digestae, Lugduni 1667 ss., adjecto t. 10. correctionum, ib. 1669; iterum ib. 1680. t. 10 in f. Has resolutiones in compendium redegerunt[1]: Joan. de la Val (3 pp. Lugduni 1634. in 24°.); Alex. Calamato messinensis (5 pp. Venetiis 1642. in 8°.); Engelb. Ewich S. J. († 1637.), Antverpiae 1637. in 24°., 1638. (sub nomine theologi clivensis); Jos. Andres S. J. ib. 1675. in 8°. (absque epitomatoris nomine); Michaël van Triest S. J. († 1668.) ib. 1660; Ausonius Noctinot (rectius ac vere Antonius Cotonius regularis et generalis perpetuus tertii ord. s. Franc., nicosiensis († 1695.), ordine alphabetico ex 7 pp. Lugduni 1644. in 4°., Venetiis 1646.; ab hac summa distingui debet ejus summarium summae Dianae cum 7. et 8. p. Venetiis 1648. in 24°., saepissime recusum; Simon Rondelini perusinus, Venetiis 1677. in 8°.; Matthaeus Defendi venetus, ib. 1642; Laurentius Felini, Romae 1674. (omnium maxime completa epitome); Antonius Montes de Porres O. Red., Matriti 1657; Guilelmus Ocasa aliique. Carolus Tomasi Dianae sodalis confecit *tabulam auream*[2])

---

manus iisque placerent, amicorum precibus permotus paulatim has resolutiones evulgavit. Ceterum de singularum partium editione diligenter disserit Vezzosi t. 1. p. 301 ss.

[1]) Carolus Tomasi a. 1664. jam tredecim recenset, qui saltem partem resolutionum Dianae in compendium redegerunt, plures Cotonius.

[2]) Haec tabula aurea est tantum conspectus ordinatae editionis resolutionum Dianae, quam meditabatur Tomasi, sed praeventus ab Alcolea exsecutus non est.

operum omnium Antonini Dianae, qua resolutionum plus quam sex millia pluraque aliorum casuum millia in 12 pp. promiscue impressa recta et clara methodo in 150 tractatus . . . rite ac scholastice ordinantur, Romae 1664. in f. Aliud Dianae opus est: *De primatu solius d. Petri ac differentia inter ipsum et divum Paulum disputationes apologeticae*, Romae 1647. in 4^{0}., etiam in Rocaberti bibliotheca pontificia t. 4. Quidquid in ejus operibus ad romani pontificis auctoritatem spectans reperitur, collegit Carolus Morales cler. reg. matritensis sub titulo *Antoninus Diana panormitanus dogmaticus*, Neapoli 1697. in f. adjecta apologia sub titulo, *Antoninus Diana vindicatus* sive ab omnibus fere propositionibus damnatis a summis pontificibus Alexandro VII., Innocentio XI. et Alexandro VIII. defensus.

233. Praecipui vero, qui de singularibus argumentis et quaestionibus ad theologiam moralem spectantibus disputarunt, sunt in *Germania* quidem Mathias Mairhofer S. J. landishutanus, qui Ingolstadii philosophiam (1576.), dein (1582-1590.) theologiam docuit, acer collega Gregorii de Valentia. Solebat hic de eo dicere [1]), se neminem in disputando nervosiorem expertum Mairhofero, si incaluisset († 7. Febr. 1641. a. aetatis 93). Reliquae sunt quaedam disputationes habitae eo praeside [2]). Joannes Antonius S. J., Lucernae in Helvetia theologiae professor, cujus exstant *assertiones theologicae* de praecipuis quibusque difficultatibus quae circa materiam de poenitentia tum in scholis disputantur, tum in sacro tribunali occurrunt, Lucernae 1656. in 12^{0}. In *Belgio* David Mauden antverpiensis, Bredae ad s. Petrum decanus († 1641. a. aetatis 66.), secundum Bona rerum moralium

---

[1]) Cf. Mederer, annales acad. ingolstad. ad a. 1641. 2, 297.
[2]) Backer 4, 376.

peritissimus [1]), Hadrianus Mueleman monachus et theologus duacensis († 1649.), cui tribuuntur ll. *de jure et justitia deque censuris ecclesiasticis*; Antonius Ruteus O. Minim. († 1657.), qui scripsit [2]) *de fructu et applicatione sacrificii missae et suffragiorum* ll. 3, Antverpiae 1634. in 4⁰.; ex hispanis *de contractibus* t. 3 scripsit Petrus de Onate S. J. vallisoletanus († 31. Dec. 1646.) Romae 1646—54. in f.; *de conditionibus et modis impossibilibus et jure prohibitis contractibus et testamentis adscriptis* (Palmae Balearium 1612. in f.) Paulus Duran (vel Joannes Paulus), Rotae auditor, urgellensis dein episcopus, demum archiepiscopus tarraconensis († c. 1650.); *disquisitiones morales in 1. 2. s. Thomae* edidit Leander Montanus O. Cap. murciensis, Matriti 1653, 1660. t. 2 in f., et praeterea [3]): *Commentaria literalia et moralia in l. Esther*, ib. 1647. in f., *quaestiones selectas morales*, ib. 1646. in f. *de sacramentis in genere, et de baptismo, confirmatione, eucharistia nec non de sacrificio missae* disputavit Emmanuel Mascarenhas [4]) olisiponensis († 28. Nov. 1654.) Lutetiae Parisiorum 1656. in f. Plura paravit Petrus de Tapia O. Praed. Villoriae dioecesis salmanticensis natus (1582.), qui theologiam docuit Placentiae (1618.), Segobiae (1620.), Toleti (1622.), Compluti (1623.), ubi cathedram primariam promeruit (1630.). A Philippo IV. delata ei fuit

---

[1]) Ejus opera ad usum potissimum concionatorum cf. apud Feller 2, 102; Foppens 1, 230.

[2]) Edidit quoque *commentarium in 1. p. s. Thomae de Deo uno*, Montibus Hannoniae 1653. in f. (Cf. n. 190.)

[3]) Cf. Joannem a s. Antonio in bibl. franc. 2, 279.

[4]) Alius a Martino Mascarenha Algarbiorum regni episcopo. cujus exstat tractatus *de auxiliis divinae gratiae ad actus supernaturales*, Lugduni 1605. in 8⁰.

cathedra primaria salmantina, mox etiam conimbricensis, quas tamen complutensis suae amore captus recusavit. Crotoniensem quoque in ulteriori Calabria ecclesiam recusavit, sed et segobiensem ei delatam (1640.) recusare in animo erat, ni mandatum summi pontificis irrevocabile nuncius protulisset. Mox illi ecclesia compostellana oblata fuit, verum ad illam transferri renuit; ad saguntinam tamen se transferre coactus est a. 1644., sed ad valentinam, cui adjuncta erat regni praefectura, omnino ascendere detrectavit (1648.) nec cordubensem admisisset, ni plus in ea laboris et boni operis (eam pestis tum infestabat) praevidisset (1649). Hispalensis tandem ultima eum obtinuit (1651.), in qua et obiit 25. Aug. 1557. a. aetatis 76. Vitam ejus apostolicam, piam et religiosam pluribus prosecuti sunt Davila [1]) et Antonius de Lorea [2]). Ex ejus operibus prodierunt tantum [3]): *Catena moralis doctrinae*, t. 1. *de actionibus moralibus* et earum principiis in generali ll. 5, Hispali 1654. in f., t. 2. *de virtutibus et vitiis in specie*, pars prior, de fide, spe et charitate, prudentia et justitia, ib. 1657. in f. De multis variisque argumentis disputavit Thomas Hurtado O. Cler. reg. min. toletanus, qui Romae, Compluti et Salmanticae sacram theologiam docuit sodales, et magna doctrinae fama ss. literas in academia hispalensi. Vigebat enim ingenio et eloquentia, literisque theologicis non mediocrem conciliorum et canonum, patrum ad haec ss. et amoenae antiquitatis lectionem adjunxerat [4]). Ea erat vel juvenis (1618.) ingenii capacitate et alacritate, ut Salmanticae, dum capitulum franciscanorum generale celebraretur, ostentandae doctrinae causa

---

[1]) *Teatro de las Españas.*
[2]) In ejus *vita*, Matriti 1676. in f.
[3]) Cf. Quetif, Scriptores O. Praed. 2, 588.
[4]) Cf. Bibl. hisp. n. 2, 304,

una et eadem die universam angelici praeceptoris mane, subtilissimi autem Scoti vespere theologiam propugnaverit († 1659. a. aetatis 70). Haec ejus opera: *Tractatus varii resolutionum moralium*, Lugduni 1651. v. 2 in f., *resolutionum moralium ll. 6*, de congrua sustentatione ecclesiasticorum omnium tam secularium quam regularium utriusque sexus, Hispali 1659, Coloniae 1661; *de residentia sacra* ll. 12, Lugduni 1660. v. 2 in f.; *resolutiones orthodoxo-morales, scholasticae, historicae de vero, unico et proprio martyrio* fidei sanguine sanctorum violenter effuso rubricato adversus quorundam *καινολογίαν* de proprio martyrio charitatis et misericordiae, quibus junguntur digressiones de germana intelligentia quorundam canonum illiberitani concilii, de variis tormentorum instrumentis et de martyrio per pestem[1], de chori ecclesiastici antiquitate, necessitate et fructibus, de coronis gentilitatis, synagogae et christianismi, de religione nazaraeorum, de restrictione mentali, Coloniae 1655. in f.; *Praecursor theologicus assecla d. Thomae*[2]) disputans de supernaturalitate entis, reviviscentia meritorum per poenitentiam, de augmento gratiae et charitatis per actus remissos, de intensione supernae beatitudinis, cui adhaeret digressio de qualitate intentionum, de distinctione reali et perfectione

¹) Adversus Theoph. Raynaudi l. *de martyrio per pestem*, qui punctus valide ab Hurtado in hoc tractatu et in alia resolutione *de communione pro mortuis*, reposuit duplicem *apologiam* acrem sub nomine Leodegarii Quintini Haedui, cui opposuit Hurtadus: *Antidotum duplex contra duplex venenum*, quod ex fonte Theophilino ebibit Leodig. Quintinus Haeduus propugnante D. Didaco Sanchez del Aquila, Hispali 1657. in 8⁰.

²) Ad hujus analogiam edidit etiam *praecursorem philosophiae assectam Aristotelis et d. Thomae* disputantem de anima sensitiva, de sensibus internis eorundemque actibus, officiis et effectibus, Antverpiae 1641. in f.

essentiali donorum supernaturalium tam comparatione facta inter sese, quam cum substantia deque eorundem causa morali, de potentiis animae vegetativae status innocentiae, Christi, V. Mariae et beatorum, Hispali 1641. in f.; *Chocolate o Tabaco si se compadecen con el ayuno*, Matriti 1642. in 4°. — Franciscus Soarez S. J. lusitanus, qui per 18 annos theologiam scholasticam in primariis cathedris Conimbricae et Eborae professus est († 19. Jan. 1659. a. aetatis 54.), reliquit [1]) *de virtute et sacramento poenitentiae tractatus octo*, Eborae 1678. in f. Idem argumentum tractavit Seraphinus a Conceptione O. Carm., cujus *tractatus de poenitentiae virtute et sacramento* post ejus mortem (18. Jun. 1663. a. aetatis 36.) prodiit Romae 1674. in f. Ortus is est Romae 25. Jun. 1628. nec citra b. Virginis patrocinium, in quam tenerrimo rapiebatur amoris obsequio, sic memoriae ac ingenii excrevit facilitate, ut omnes omnibus stupentibus superaverit condiscipulos. Puer adhuc solidarum virtutum studio incumbebat; in frequentandis nosocomiis sedulus, eximia humilitate et charitatis exhibitione, in lecto decumbentibus ministrabat, nec minus pauperes quantum poterat eleemosynis sublevabat, quorum uni aliquando propriam vestem elargitus est. Studiis confectis philosophiam ac theologiam ea rationum ac doctrinae firmitate docuit, ut *admirabilis speculativi* nomen adeptus fuerit [2]).

234. In *Italia* plures de singularibus argumentis disserentes reperimus [3]). Ejusmodi sunt: Hieronymus Pecora-

---

[1]) Reliquit quoque *cursum philosophicum* in 4 t. distributum, Conimbricae 1651. in f., Eborae 1670.

[2]) Cf. Martialis a s. Joan. Baptista in bibl. script. O. Carmel. p. 351 ss.

[3]) Praetermittimus Juniperum Drepanensem O. S. Franc. († 1648.), qui *de casibus reservatis* seu de regularium praelatorum jure

r u s S. J. neapolitanus, theologiae moralis professor († 15. Dec. 1648.), qui scripsit *moralium probabilitatum* t. 2; Stephanus Spinula cler. reg. congregationis Somaschae, qui disseruit *de libera et prudenti agibilium electione in moralibus*. Genuae 1648. in f.; Andreas Blancus (Bianchi) S. J. genuensis († 29. Martii 1657.) tutioris sententiae sectator, qui sub Candidi Philaleti nomine edidit *de opinionum praxi* disputationem additis tribus apologiis diversis temporibus editis, Genuae 1642. in 8⁰., 1651, 1652, Matriti 1645. etc.; de *Cambio* tractatum brevem, in quo ejus essentia et justitia declaratur et impugnantium argumentis respondetur, Genuae 1652. in 8⁰.; *de praescientia Dei ac praedestinatione disputationem*, ib. 1656. in 8⁰. *De justitia et jure* opus posthumum in duas partes distributum, Neapoli 1659. v. 2 in f. reliquit Thomas d'Afflitto cler. reg. [1]) neapolitanus, religiosi viri imaginem ideamque ad unguem repraesentans oris habitu, gravitate, pietate, orationis studio, sacrorum cultu († 23. Maji 1643.); Andreas Sanctarellus S. J. patria adriensis in Samnio, theologiae moralis per octennium professor, admodum in excipiendis confessionibus indefessus. Annis aliquot ante mortem orbatus visu summa animi aequitate instar Tobiae senioris tulit suam coecitatem, et interrogatus saepius, an si a

---

reservationis juxta formam Clementis VIII. super casuum reservatione scripsit, Venetiis 1652. in f.; Hieronymum Ferrantinum S. J. anconitanum († 1. Jan. 1655.) disserentem *de scandalo et correptione fraterna*, qua occasione ad molestas scrupulorum sollicitudines avertendas plures alii casus, praesertim ad confessionem peccatorum sacramentalem spectantes, et quidem difficiliores, in variis diversisque materiis explicantur, Romae 1653. in f.; Stephanum a s. Gregorio O. S. Aug. neapolitanum, qui *divinae pietatis vincula* recenset, *quibus quilibet vitae status Deo arctius conjungitur*, Bononiae 1645. in f.

[1]) Cf. Vezzosi 1, 4.

Deo daretur optio, malletne esse surdus quam coecus, constanter respondit, malle se esse coecum, quia si surditate laboraret, non posset audire confessiones poenitentium prout coecus faciebat, essetque penitus juvandis animabus inutilis († 5. Dec. 1649. octogenario major). Edidit *varias resolutiones et consilia*, Romae 1625. in 4⁰. Praeter intentionem et exspectationem multum commovit theologos et parlamenta Galliae suo tractatu morali *de haeresi, schismate, apostasia, sollicitatione in sacramento poenitentiae, blasphemia, maledictione et de potestate romani pontificis in his delictis puniendis*, Romae 1625. in 4⁰., quod scil. secundum illorum timorem puerilem nimis extenderet Pontificis auctoritatem in reges [1]). Hinc acri censurae subjectus fuit hic liber a facultatibus theologicis parisiensi, tolosana, valentina, rotomagensi. cadomensi, pictaviensi, burdigalensi, bituricensi, aurelianensi, et a parlamentis igni addictus [2]). Franciscus Pellizzarius S. J. placentinus (1596. — 17. Aug. 1651.), theologiae moralis 11 a. professor edidit *Manuale regularium* t. 2 in f. Venetiis 1647, 1648, Lugduni 1653., in indicem tamen relatum decr. 18. Jun. 1651; tractatum *de monialibus*, in quo resolvuntur quaestiones morales ad illarum statum pertinentes, Bononiae 1644. in 4⁰., pariter in indice *donec corrigatur* decr. 21. Apr. 1691, etiam cum excerptis omnibus decr. 4. Dec. 1725; egregie autem correctus fuit a Francisco Montano S. J. rejectis opinionibus laxioribus, hinc editio romana 1755. in 4⁰. (Venetiis 1761.) permissa est. Magni hic tractatus fit.

235. Ad theologiam *pastoralem* [3]) referri possunt Petrus

---

[1]) Cf. D'Argentré in collect. judic. t. 2. p. 2. p. 212; contin. hist. eccl. Fleurii l. 196. §. 1. ss. etc.

[2]) Libros contra illum scriptos cf. apud Backer 5, 658.

[3]) Ignatius Huart O, Cist, belga, s. theologiae in abbatia de

Marchant leodiensis O. Min. (n. 1585. † 11. Nov. 1661.), qui praeter plura ascetica reliquit [1]) *tribunal sacramentale et visibile animarum in hac vita mortali*, Gandavi 1643. t. 2 in f., quibus adjecit (1650.) 3. complectentem *omnium statuum, graduum, officiorum naturam, obligationes, peccata* etc. Prodiit cum praecedentibus Antverpiae 1672. in f.; *notabiles resolutiones variorum casuum et quaestionum practicarum*, ib. 1653. in 8⁰.; *expositionem incruenti missae sacrificii*, ib. in 8⁰. Ejusdem l. *Sanctificatio s. Joseph sponsi Virginis in utero asserta*, Brugis et Gandavi 1631. in 8⁰., in librorum prohibitorum indicem decr. 19. Martii 1633. relatus fuit. Hujus viri elogia et merita hoc epitaphio expresserunt sodales:

Sta viator et audi:
Jacet magnus ille Marchantius,
Professione theologica jubilatus,
Religiosa jubilarius.

Alua in dioecesi leodiensi professor evulgavit: *Bernardus abbas* seu sanctus praelatus h. e. flores pastorales ex selectissimis quibusque d. Bernardi operibus collecti in gratiam praelatorum omnium tam secularium quam regularium, Lovanii 1651. in 4⁰. Jansenii erroribus addictus nisus est et s. Bernardum in Jansenii opinionem interpretari hoc opere: *D. Bernardi ab. claraevall. doctoris melliflui tractatus de gratia et libero arbitrio periodice dispunctus, commentario illustratus, s. Augustino primario gratiae propugnatori consonus demonstratus, atque a filiorum alienorum depravationibus vindicatus*, sub nomine anagrammatico Ranutii Higati. Librum hunc impugnavit Bernardus Texerius edita *disputatione theologica in janseniana dogmata* Carolopoli 1651, cui opposuit Huartus *Bernardum abbreviatum*; impugnavit etiam Mathias Hauzeur O. Min. (cf. supra n. 731.) edito libello hujus tituli: *Correctio fraterna R. Higati.* Huic vero reposuit: *Vindiciae pro R. Higato*, quibus paulo post addidit appendicem. Cf. Foppens 1, 553.

[1]) Cf. Joan. a s. Antonio in bibl. franc. 2, 458. Plura de hoc insigni Religioso cf. apud Foppens 2, 989.

Nomine Petrus, omine petra,
in ministerio provinciali
Utriusque provinciae Flandriae
FF. Minorum Recollectorum
Angularis:

Supra quam apostolica sedes
Aedificavit Ecclesiam novam
Reformationis limburgensis
Poenitentium s. Francisci.
Convinium terris peperit,
Lovanium scientia rudem
Excoluit.

Eruditum totus orbis coluit.
Verum Ecclesiae lumen,
Seraphici ordinis columen.
Vivens utrique luxit,
Mortuum uterque luxit.

In Commissarii
Ac Definitoris generalis officio
Oneribus uterque honoravit;
Honoribus uterque oneravit;
Mors omnibus exoneravit.
Nempe in momento temporis
Plaudente coelo, plangente solo
Hic obiit, hinc abiit,
Aeternitatem adiit.

Hocque monumento marmoris
Morte haustus, vita exhaustus,

Dum mundum elusit,
Mundo exclusus, spe non delusus
Hic est reclusus
Anno Domini 1661.
Aetatis 76. religionis 60.
11. Novembris.

Multum laudatur [1]) Jacobi Marchant, fratris Petri, († 1648.) *Hortus pastorum*, Coloniae 1635, Lugduni 1652; 1673; Venetiis 1708; Patavii 1728. etc. — Joan. Machado de Chaves patria ex urbe Quito, designatus episcopus popajanae provinciae († 1653.), cujus opus *Perfecto Confesor y Cura de almas* v. 2 in f. magni habetur apud theologiae moralis studiosos. Petrus Anellus Persicus S. J. patria massalubrensis haud procul Neapoli, diu theologiae moralis professor, vir vere apostolicus († 18. Martii 1644), a quo prodierunt *de primo ac praecipuo sacerdotis officio* ll. 3, in quibus omnia fere moralia dubia, quae sacerdoti tam ante missae celebrationem, quam in ipsa celebratione possunt occurrere quaeque ad sacrificii missae cognitionem, ad praeceptorum ad eucharistiae sacramentum spectantium explicationem conferunt, breviter dilucideque explicantur, Neapoli 1639. in f.; tractatus *de divino et ecclesiastico officio* seu de horis canonicis, in quo omnia, quae ad publicam chori et privatam divini officii recitationem pertinent, explicantur, ib. 1643. in 4^{0}.; Jacobus Raggius O. Cap. genuensis dedit *monita necessaria confessariis tempore pestis ad sacramenta ministranda*, ne morbo afficiantur, in summum bonum animarum,

---

[1]) Feller 2, 110: „Ouvrage savant, quoique d'une critique peu sévère, édifiant et utile, et où il y a des choses curieuses qu'il serait difficile de trouver ailleurs.“ Alia ejusdem *opera pastoralia*, quae prodierunt Montibus 1641, Coloniae 1635. in f., 1700., cf. apud Foppens 1, 525.

Genuae 1657; Joseph Rosell O. Carth. *praxim deponendi conscientiam in dubiis et scrupulis circa casus morales* proposuit Lugduni 1660; Cracoviae 1662. in 16°.; Coloniae 1697; Joannes Huchon in urbe insulensi pastor ecclesiae s. Salvatoris evulgavit *theologiam practicam de Sacramentis* cum commentario ad 1. p. Enchiridii Petri Binsfeldi (n. 64.), Insulis 1641. in 12°. — Marcellus Megalius cler. reg. squillacensis († 26. Martii 1643.), plurium operum auctor [1]), inter quae huc spectant: *Institutionis confessariorum et poenitentium t. 4* in 4°. Mutinae 1618—1621; *consilia seu decisiones diversorum casuum* praesertim ad conscientiae forum pertinentium, ib. 1625. in 4°.; *Promptuarium theologicum, morale-scholasticum, canonicum ac civile* alphabetica serie compositum, Neapoli 1633. v. 2 in f.; prodiit tamen tantum t. primus ex quatuor; *variarum resolutionum moralium, canonicarum et civilium*, ib. 1634. t. 2 in f.

236. *Flores totius theologiae practicae* tum sacramentalis tum moralis ex probatissimis doctoribus fideli manu collegit Eligius Bassaeus O. Cap. belga, t. 1. Duaci 1637; Antverpiae 1643, 1645; Venetiis 1648, Lugduni 1653; Venetiis 1690; *selectas et practicas resolutiones de casibus tempore mortis occurrentibus* tam in administratione et receptione sacramentorum quam in ceteris ad eum conflictum omnium maximum spectantibus Petrus Aingo de Espeleta navarrus, asturicensis ecclesiae vicarius generalis, Matriti 1660. in f.; *examen veritatis theologiae moralis* per singulares casus et quaestiones instituit Ludovicus de Conceptione O. SS. Trin. lusitanus; *summam casuum conscientiae* ediderunt Jesualdus Panormitanus [2]) O. Cap., Antverpiae

[1]) Cf. Vezzosi 2, 54.

[2]) Cf. supra pag. 905. annot. 1.

1647. v. 2 in f.; Vincentius Candidus O. Pr. syracusanus [1]) († 7. Nov. 1654. a. aetatis 81.); Carolus Zambertus S. J. placentinus [2]) per 20 a. theologiae moralis professor († 27. Apr. 1650.); Christophorus Fabritius fulginiensis, canonicus lateranensis († 1651); Alphonsus de Leone cler. reg. neapolitanus († 1644.), cujus *communium ac practicabilium conclusionum conscientiae casuum recollectiones* sub tractatu de officio et potestate confessarii prodierunt Arimini 1630. in 4⁰. Illuminatus Moronus O. S. Franc. strict. observ. bergomensis dedit *centum responsa centum quaesitis* ex his, quae ex omni theologiae practicae materia illi in dies solvenda deferebantur [3]), Venetiis 1644, Mediolani 1682. in f.

237. De sacra quoque *liturgia* plures meruerunt, inter quos eminet Jacobus Goar O. Praed. parisiensis n. 1601. Post emensa 6 annis philosophiae ac theologiae stadia, lector Tulli institutus suos philosophiam docuit, tum et theologiam. Cum vero interea graecam linguam apprime coleret monumentaque vetera graeca evolveret ardentius, quae aliquando sibi proponebat edenda, ut horum omnium pleniorem compararet sibi notitiam simul et ut in rem catholicam fructum reportaret aliquem, a magistro ordinis Nicolao Ridolphi missus est in Orientem (1631.), ubi in insula Chio annis 8 stetit apostolici etiam missionarii munere fungens, graecorum eccle-

[1]) Sub titulo: *Illustriorum disquisitionum moralium*, quibus omnes casus conscientiae maxime practicabiles explicantur ex ss. canonibus et probatis doctorum sententiis ad instructionem confessariorum et poenitentium, Romae 1638—1643. v. 4 in f.

[2]) Sub nomine lectoris theologiae moralis in cathedrali Bononiae edidit: *Decisiones casuum conscientiae*, qui singulis mensibus in congregationibus archipresbyteralibus dioecesis bononiensis discutiuntur (ab a. 1634—1639.), Bononiae in 4⁰.

[3]) Cf. Acta erudit. lips. a. 1684. p. 302.

sias ubicunque eum adesse contingeret, frequentans, illorum ritus singillatim investigans ac perscrutans, cum illorum sapientioribus ac peritioribus saepius colloquens ac omnium rationem diligenter exquirens, ipsis etiam schismaticis, quos ad romanam Ecclesiam pellicere nitebatur, ob morum suavitatem atque exactam eruditionem acceptissimus. Exinde vero c. 1640. Romam appulsus cum rerum rituumque orientalium doctioribus Leone Allatio, Basilio Falasca, monachorum s. Basilii apud pontificem procuratore generali, Georgio Coresio, Pantaleone Ligaridio aliisque primi subsellii viris eruditissimis familiaritatem et amicitiam inivit, quam deinceps literis ultro citroque scriptis fovit, quo ex suavissimo utilissimoque commercio non potuit quin sapientiae disciplinaeque graecae peritissimus evaderet. Parisios (secundo) rediens (1644.) demum operibus, quibus tantum desudarat, edendis serio appulit animum, hisque annos 8 solidos indefessus insumpsit [1]). Laboribus fractus lente consumptus est 23. Sept. 1653. Haec sunt ejus opera: *Euchologion sive rituale graecorum* complectens ritus et ordines divinae liturgiae, officiorum, sacramentorum, consecrationum, benedictionum, funerum, orationum etc. cuilibet personae statui vel tempori congruens juxta usum orientalis Ecclesiae . . . interpretatione latina necnon mixta barbararum vocum brevi glossario, aeneis figuris et observationibus ex antiquis patribus et maxime graecorum theologorum expositionibus illustratum, Lutetiae Parisiorum 1647. in f. Magni fit hoc opus doctissimum et rarum admodum ab eruditis. „Tandem prodiit a. 1647., inquit Renaudot [2]), opus insigne J. Goar ex ord. domini-

---

1) De vita et operibus Goarii cf. Quetif. 2, 574; Niceron 19, 384 ss.

2) In praef. collect. liturg. orient. t. 1. Cf. etiam Pérpetuité de la foi t. 4. l. 1. c. 1. (ed. Migne 3, 24); Feller 2, 134.

canorum viri doctissimi, quo graecorum euchologion illustravit et latine versum egregio commentario explicavit, in quo Basilii Chrysostomique liturgias omniaque ad ritus eucharisticos spectantia, quae obscurissima erant, in magna luce collocavit, nihil adeo ut in hoc genere aetas nostra viderit praestantius. Nam vulgares, quae in manibus graecorum erant, tum veteres editiones multosque antiquissimos codd. inter se comparavit, quibus textus emacularetur, cumque non modo in antiquitate ecclesiastica versatissimus foret, sed hodiernae etiam disciplinae, cum in Graecia missionibus operam dedisset, notitiam haberet non mediocrem, omnes, qui aliquid hac in parte tentaverant, longo intervallo superavit . . . adeo ut tot annorum cursu nemo quidquam illius laboribus addiderit, omnes ex illis se profecisse agnoverint." *Georgii Cedreni compendium historiarum* ex versione Guil. Xylandri cum ejusdem annotationibus. Accedunt huic editioni praeter lacunas tres ingentes et alias expletas in Cedrenum J. Goar *notae* posteriores et Car. Annibalis Fabrotti J. C. *glossarium ad eundem.* Item *Ioan. Scylitzes Curopalates* excipiens ubi Cedrenus desinit, nunc primum graece editus, ib. 1647. in f. *Georgius Codinus Curopalata de officiis magnae ecclesiae constantinopol.* ex versione J. Gretseri S. J. cum ejusdem commentariorum in Codinum ll. 3. Adjunguntur recentiores orientalium episcopatuum notitiae, voces honorariae, appellationes dignitatum indices, quibus postremis seculis ecclesiastici et aulici proceres salutabantur, ib. 1648. in f.; *Georgii monachi et S. Tarasii patriarchae C. P. quondam syncelli chronographia* ab Adamo usque ad Diocletianum (nunc primum), et *Nicephori patriarchae C. P. breviarium chronographicum* ab Adamo ad Michaelis et ejus F. Theophili tempora. His tabulae chronologicae et annotationes additae etc. ib. 1652. in f. *S. Theophanis chrono-*

graphia et Leonis grammatici vitae recentiorum imperatorum, ib. 1655. in f. Editionem absolvit Goarii sodalis Combefisius. Ea non est adeo accurata, quod Goar jam obtusa visus acie laboraret, quo factum, ut aliquando impegerit, indeque Possinio interdum vapulat in Pachymere suo Romae 1666. edito. Haec opera historica recepta fuerunt in collectionem historiae byzantinae.

Huic addimus Jacobum Eveillon, andegavensem, qui licet 13 a. parochus, dein canonicus et vicarius generalis (n. 1582. † 1651. a. aetatis 79.) assidue tamen lectitabat conciliorum acta patrumque opera, tantoque amore in pauperes ferebatur, ut plura sibi commoda subtraheret, ac quondam monitus, ut cubiculorum conclavis parietes tapetibus ornaret, respondit, parietes nunquam in hieme de frigore conqueri: tot vero pauperes ad januam stantes vestibus indigere[1]. Opera ejus sunt: *De processionibus ecclesiasticis l.*, in quo earum institutio, significatio, ordo et ritus explicantur, Parisiis 1641. in 8°.; *de recta psallendi ratione*, Flexiae 1646. in 4°. liber rarus; *Traité des excommunications et monitoires*[2], Andegavi 1651. in 4°.; Parisiis 1672. Paulus Maria Quarto cler. reg. Atriae in regno neapolitano natus insignia quaedam commentaria quaeque magni fiunt edidit[3], ut *rubricae missalis romani commentariis illustratae*, qui-

[1]) Cf. Niceron 14, 297 ss. Bi. un. 13, 554. Feller 2, 102.

[2]) Prolixam hujus operis synopsim exhibet Du Pin 17, 255 ss., quam ita absolvit: „On voit . . . que Eveillon a traité cette matière à fonds selon les principes et les maximes du Droit canonique, des Canonistes et des Théologiens, et la pratique moderne de l'Eglise; mais il semble avoir negligé ce qui regard l'ancien droit et l'usage de l'Eglise des premiers siècles, et s'être trop arrêté à des minuties et à des formalitez. Son Ouvrage est assez bien écrit en François, fort méthodique et plein de bon sens, de principes et de raisonnemens solides."

[3]) Cf. Vezzosi 2, 201.

bus servato rubricarum ordine distincte explicantur 1. ritus missae in sensu literali; 2. sacratiora mysteria singulorum rituum; 3. doctrina moralis et dubia conscientiae circa ritus eosdem; et resolvuntur innumerae difficultates de celebratione missarum deque aliis sacerdotum obligationibus, cum appendice quaestionum de sacrificio missae, Romae 1655. in f.; *de processionibus ecclesiasticis et de litaniis sanctorum* ac *de sacris benedictionibus, de rebus benedictione sacratis* (seorsim Neapoli 1659. in f.), omnia simul Romae 1674, Venetiis 1665, 1727; *matura discussio casuum episcopalium seu atrociorum criminum, quae solent ab episcopis reservari in 2 sectiones distributa.* In 1. accurate disseritur de casibus reservatis speciatim, qui singillatim examinantur; in 2. declarantur exacte omnia requisita ad validam et legitimam absolutionem a censuris et casibus reservatis, cum appendice selectarum quaestionum de sacramento poenitentiae, Neapoli 1668. in 4⁰.

III. TABULÆ CHRONOLOGICÆ

SECUNDUM DISCIPLINAS

	Theologia scholastica.	Theologia positiva et polemica.	Patrologia.
1641	Antonius a Matre Dei O. Carm. Antonius Hyquaeus O. S. Franc. Claudius Tiphanus S. J. Claudius le Petit.* Ambros. Saxius O. S. Franc.* Franc. del Castillo Velasco O. Min.* Franc. Felix O. S. Franc.* Phil. Fezayus O. Carm.* Angelus Vancius O S. Aug.* *Matth. Kellisonius.*	Matth. Kellisonius. Joannes Fisher S. J. Thomas Henrici.*	Guilelmus Camerarius congr. Orat.*

THEOLOGORUM

DISPOSITÆ AB A. 1641—1668.

Historia ecclesiastica cum disciplinis annexis.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
Antonius Amicus. Germanus le Clerc.*	**Jacob. Gordon S. J.** **Henricus Rampen.** **Paulus Vecchius.***	**Severinus Binius.** Mathias Mairhofer S. J. David Mauden. Joan. Bapt. Coccino. Bonaventura Bassaeanus O. Cap. Joan. Huchon.* ***Jacob. Gordon S. J.*** ***Franc. Felix O. S. Franc.****	1641

	Theologia scholastica.	Theologia positiva et polemica.	Patrologia.
1642	Nicol. Ysambertus. August. Bernal S. J. Ildephonsus a s. Hilarione O. Carm. Michaël Zanardi O. Pr. Jos. de Corduba O. S. Aug.* Gregor. de Licio O. S. Franc.* Modestus Gavatius Min. Conv.* Raph. Aversa O. Min.*	Petrus Roest S. J. Armand. Joan. du Plessis de Richelieu. Sebast. Pikielius S. J.* Joan. Moquet S. J.	
1643	Jos. Augustinus S. J.	Dominicus Gravina O. Praed. Laurent. Anderton S. J. Henr. Lancillotus O. S. Aug. Joan. Jobertus de Barraut. Bertrand. du Chesne.*	Joan. Ludov. de la Cerda S. J. Dominicus Mita.*

Historia ecclesiastica cum disciplinis annexis.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
Ant. Caraccioli cler. reg. Claud. Clement S. J.	Jacobus Bonfrerius S. J. Joannes Bence congr. Orat.	Ant. Ricciullus. Andr. Lanfrancus cler. reg. Matth. Defendi.* *Nic. Ysambertus.* *Mich. Zanardi.*	1642
Henr. Spondanus. *Roder. de Cunha.*	Fortunatus Scacchi O. S. Aug. Joannes Phelipeaux S. J. Joannes Tollenaer S. J.	Leon. Duardus cler. reg. Marcell. Megalius cler. reg. Christoph. Toerring O. S. Ben. Roder. de Cunha. Illuminatus Moronus Vinc. Bertinus O. S. Franc.*	1643

	Theologia scholastica.	Theologia positiva et polemica.	Patrologia.
1644	Joan. a s. Thoma O. Praed. Petrus Wading S. J. Mart. Meurisse O. S. Franc. M. Ant. Palumbus S. J. Hieron. Gallus O. S. Franc. Ant. Blondus O. Conv. Alph. de Briceño O. S. Franc.*	Henricus Fitz-Simons S. J.	Jacobus Merlo Horstius. Claudius Dausqueus S. J.
1645	Jos. de la Cerda O. S. Ben. Joan. Paulus Nazarius O. Pr. Hyac. Choquet O. Pr.	Antonius Rusca. Hyacinthus Herver O. Cap.* Matthaeus Bembus S. J. Simon Stock O. Carm. Thomas Vane.*	
1646	Caspar Hurtadus S. J. Gregor. Cippullus O. Pr.* Clemens Brancasius O. S. Franc.* Patritius Raw O. S. Aug. Gregor. Scherius O. S. Franc.*	Car. Franc. de Raconis. Georg. Holzhay S. J. Antonius Ricardus.*	Josephus Isaeus.*

Historia ecclesiastica cum disciplinis annexis.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
Nicolaus Hugo Menard O. S. Ben. Carolus a s. Paulo O. Cist. Andreas Kobavius S. J. Martinus Marrier. Car. Caraffa. *Mart. Meurisse O. S. Fr.*	Simeon de Muis (Marotte). Paulus Aresi theat. Thomas Calona O. Cap.	Gabr. du Pineau. Petrus Anellus Persicus S. J Alph. de Leone cler. reg.	1644
Andreas Zergoll S. J. Petrus Coquault.	Gabriel Alvarez S. J. Franciscus a Vitrio O. Cap.*	Stephan. Fagundez S. J. Thomas d'Afflitto cler. reg. Innoc. Ciron.* Franc. de Torreblanca. Steph. a s. Gregorio O. S. Aug.*	1645
Bartholomaeus Chioccarelli. Petrus Louvet.	Mich. Ghisleri theat. Ferdin. Quirinus de Salazar S. J. Paul. Sherlogus S. J. Bernardinus Montereul S. J. Bened. Mandina theat. Nicolaus Lombard S. J.	Petrus de Onate S. J. Ludov. Odesdun.* Joan. Antonius S. J.* Paulus Piasecius.* *Caspar Hurtadus S. J.*	1646

	Theologia scholastica.	Theologia positiva et polemica.	Patrologia.
1647	Angelus Vulpes O. Conv. Joan. Lalemandet O. Minim. Jul. Caes. Recupito S. J. Ludov. de Ribas S. J. Ludov. Caspensis O. Cap. Marcus Serra O. Praed.* Thomas Villar O. Praed.*	Silvester Petra-Sancta S. J. Steph. Audebertus S. J. Robert. Svertius. Franc. Walsingham S. J. David Codner O. S. Ben.	Franc. Viger S. J.
1648	**Joan. Martinez de Ripalda S. J.** Anton. Serpa O. S. Franc. Christoph. Brenzonius O. Carm. Joan. Ildeph. Baptista O. Pr.* Paulus Ciera O. S. Aug. Petrus Simanca O. S. Aug. Jos. Maldonado O. S. Franc.* Joannes Tytz.*	Emmanuel Vega S. J. Didacus Gatica O. Merc.* Joan. Ludov. de Rouvray.*	Georgius Galopinus O. S. Ben.*

Historia ecclesiastica cum disciplinis annexis.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
	Didacus de Baëza S. J. Alex. Pellegrinus S.J. Alph. Dominicns O. SS. Trin.*	Marcus Serius.* Franc. de Copiedes cler. reg.* Jesualdus Panormitanus O. Cap.* (?)	1647
Joan. Bapt. Casali. Joannes Vincent. Melchior Inchofer S. J.	Gabriel Sionita. Marin. Mersennius O. Min. *Franc. Silvius.*	Jacob. Marchant. Arnold. Corvinus.* Steph. Spinula congr. Somaschae.* Hier. Pecorarus S. J. Juniperus O. S. Franc. Alex. Calamato. *Joan. Ildeph. Baptista O. Pr.*	1648

	Theologia scholastica.	Theologia positiva et polemica.	Patrologia.
1649	Franciscus Silvius. Anton. Perez S.J. Joan. Maria Zamora O. Cap. Caspar de la Fuente O. Min.* Raph. de Clayes O. Cap.* Joan. Muñoz O. Min. Joan. Polman. Guil. Tasselon O. S. Aug.	Francisc. Veronius. Joannes Floyd S. J. Petrus Cudsemius. Caspar Scioppius. Paganin. Gaudentius. Guil. ab Angelis. Joan. Stalens.*	Georg. Colvenerius.
1650	Guil. Gibieuf Orat. Clemens Brancasius O. S. Franc.* Matthaeus Ferchius O. Conv. Martinus Hauzeur O. Min. Hieron. Scarparius O. Serv. b. M. V.*	Angelus de Raconis O. Cap. Joan. Harscher S. J. Jacobus Beaufez S. J. Angelus Petrica Min. Conv.* Ludov. Centoflorenus. Nic. Forest Duchesne O. Cist.* Guilelmus Beyer.* *Joan. Ern. Choquier-Surlet.* *Mart. Hauzeur O. Min.*	Joan. Aubertus. Constantinus Cajetanus O. S. Ben. Maurus Marchesius O. S. Ben. *Balth. Corderius S. J.*

Historia ecclesiastica cum disciplinis annexis.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
August. de Herrera S. J. Barthol. Fisen S. J. Ang. Manriquez O. Cist	Hieron. Guevara S. J. Salvator de Leon S. J. Thomas de Lemos O. S. Ben.* Carol. Joan. Golinus.*	**Augustinus Barbosa.** Mart. a s. Joseph. O. S. Franc. Hadr. Mueleman. Anton. Santarelli S.J. Steph. Bauny S. J. Joan. Rocafull*. Jesualdus de Bononiis O. Cap.* Emman. Cordeiro S. J. *Franc. Silvius.* *Anton. Perez S. J.*	1649
Scaevola Sanmarthanus. Simon le Boucq.* Christoph. Butkens O. Cist.	Alois. Novarini cler. reg. Balthasar Corderius S. J. Jacob. Bolduccius O. Cap. Jacobus Pinto S. J. Philippus Aquinas. Jacob. de Cambolas.* Franciscus de Franchis O. Cap.	Ascanius Tamburini O. Camald.* Franc. Zypaeus. Franc. Florens. Paulus Duran. Jo. Ern. Choquier-Surlet. Leander Montanus O. Cap.* Felic. de Oliva.* Carol. Zambertus S. J. Emmanuel Temudo da Fonseca.	1650

	Theologia scholastica.	Theologia positiva et polemica.	Patrologia.
1651	Franc. Amicus S. J. Maurit. de Gregorio O. Pr. Petrus Hurtado S. J. Petrus de Oviedo O. Cist. Franc. de Oviedo S. J. Alex. Rubeus de Lugo O. Conv.*	Georg. Stengel S. J. Franc. Maria de Monacho cler. reg. Mathias Pauli O. S. Aug Jul. Caes. Coturius S. J. Joannes Muelman S. J. *Joan. Robertus S. J.*	**Jacobus Sirmond S. J.**
1652	Franciscus de Lugo S. J. Ludovic. Bertrand. Loth O. Praed. Mich. Paludanus O. S. Aug. Caspar Ruiz O. Pr.* Hermann Gnadt S. J.	**Dionysius Petavius S. J.** Gebhard. Razenriedt S. J. *Leon. Marius.*	Claudius Menard. *Dionys. Petavius S. J.*
1653	Bonaventura Lingoniensis O. Cap.* Wolfgang. Biber S. J.* *Joan. de Dicastillo S. J.*	Andeolus Lictaviensis O. Cap. Valentin. Randour. Ludov. de Mertola O. Carm. Jacobus Corbin.	

Historia ecclesiastica cum disciplinis annexis.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
Rochus Pirrus. Petrus Frizon. Petrus Puteanus.	Petrus Redanus S. J. Henr. Ludov. Castaneus. Joan. Robertus S. J. Joan. Plantevit. Hadrian. Crommius S. J. Petrus Clement.*	Jac. Eveillon. Joan. Dartis. Antonius Quintanadvenas S. J. Franc. Pellizzarius S. J. Christoph. Fabritius. Ign. Huart O. Cist.* Nic. Remocampius.* *Maurit. de Gregorio O. Pr.* *Franc. de Oviedo S. J.*	1651
Michaël Alford (Griffith) S. J. Elias a Jesu O. Carm. Mart. l'Hermite S. J. *Dionys. Petavius S. J.*	Leonardus Marius. Scipio Sgambata S. J. Petrus de Aritzizabal O. S. Franc.	Andreas Gerunda S. J. Felix Contelorius. *Franc. de Lugo S. J.*	1652
Andreas Victorelli. Simon Starovolscius. Franciscus de Harlay.	Joan. Bourghesius S. J. Libertus Fromondus. Lucas Vellosus S. J. Matthaeus Hoen.	Jacob. Goar O. Praed. Joan. de Dicastillo S. J. Joan. Maria de Castilento O. S. Franc. Joan. de Machado. Alex. Sperelli.* *Andreas Victorelli.*	1653

	Theologia scholastica.	Theologia positiva et polemica.	Patrologia.
1654	Dominicus a s. Theresia O. Carm. Andr. Pintus Ramirez S. J. Joannes B. Hacket O. Praed.* Andreas a s. Thoma O. S. Aug. Hieronymus Vives O. Praed.* Anton. Calderon.	Godefr. Wandelman S. J.	Nicol. Rigaltius. Joan. Bapt. Souchet.
1655	Joan. Thom. Gastaldi O. Praed. Hyacinthus de Rugeriis O. Pr.* Silv. de Saavedra O. Merc.* Franc. de Amolaz.*	Hieronymus Seguin S. J. Alexander Baillie O. S. Ben. Christoph. Pflaumer S. J. Joan. Rosenthal S. J. *Rich. Smith.*	
1656	Joan. Irribarne O. S. Franc. Bernardin. Mazziotta S. J. Joan. Bapt. Rossi S. J. Franc. Bermingham O. S. Fr.* Marc. Ant. Alos et Orraza O. ss. Trin.* Valentinus Koener S. J. *Maxim. Sandaeus S. J.*	Maxim. Sandaeus S. J. Ambrosius de Peñalosa S. J. Guilel. Malone S. J. Eduard. Knott S. J. Hilar. a s. Anastasio O. Carm. Philip. Guadagnolo ord. cler. reg. min. Ignatius Derkenius S. J. Simon Felix S. J. Mathias Nennichen S. J.	Petrus Halloix S. J. Joannes Bapt. Masculus S. J.

Historia ecclesiastica cum disciplinis annexis.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
Caesar Eugenius Caraccioli.* Scipio Herrico.*		Emmanuel Mascarenhas S. J. Vinc. Candidus O. Praed.	1654
Hermann. Fley. Richard. Smith. Nicol. Camusat. Franciscus Bermudez de Pedraza. Petr. Maria Campi.* Britius Rhedonensis O. Cap.*	Joan. Stephanus Menochius S. J. Olivarius Bonartius S. J. Nicol. Abram S. J. Didacus de Turegano O. Carm. Joan. Rudolph. de Cordova S. J. Franciscus Salinas S. J.* Philippus Massaria S. J.	Car. Antonius Thesaurus S. J. Nicol. Baldelli S. J. Hier. Ferrantinus S. J. Paulus Maria Quarto cler. reg.* Claud. de la Place.* *Oliv. Bonartius S. J.*	1655
Ludov. Sanmarthanus. Aegid. Gelenius. Jos. Maria Caraccioli cler. reg. Hieron. de Bochiis O. Cap.*	Vinc. Giliberti cler. reg. Fabricius Britius S. J.	Valerius Andreas (Desselius). Pyrrhus Corradus.* Ang. Maria Verricelli cler. reg. Didac. Ant. Frances de Urrutigoiti.* Ludov. a Conceptione O. ss. Trin.*	1656

	Theologia scholastica.	Theologia positiva et polemica.	Patrologia.
1657	Bernard. de Alderette S. J. Raph. Aversa O. cler. reg. min. Caspar Sghemma O. Conv. Franciscus Vermeil O. Pr. Lucas Wading O. Min. Anton. Ruteus O. Minim. Leon. de Penafiel S. J. Henr. vanden Leemputte.	Jodocus Kedd S. J. Barthold. Nihusius. Petrus Wittfeld S. J. Alex. Sebille O. Praed.	Georgius Ambianensis O. Cap. Simon Wangnereck S. J.
1658	Joan. Eusebius Nieremberg S. J. Alphons. Miguel O. Praed.* Martinus Convelt S. J. Franc. Guerra O. S. Franc. Ludov. Crespi et Borja.* Paulus a s. Catharina O. S. Aug.*		Carol. Moreau O. S. Aug.*

Historia ecclesiastica cum disciplinis annexis.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
Symphorianus Guyon congr. Orat. Willebrord. Bosschaerts O. Praem.	Joannes de Pina S. J. Franc. de Rosas O. Min.* Laur. Ramirez de Prado.	Petrus de Tapia O. Praed. Andr. Blancus S. J. Michaël Ferro Maurrique.* Marc Paulus Leo S. J. Philip. Chiffiet. Jac. Raggius O. Cap.* Ant. Montes de Porres.*	1657
	Georgius Ambianensis O. Cap.	*Raph. Aversa O. Cler. reg. min.*	
Joan. Baptista Guesnay S. J. Aegidius Gonzalez Davila.	Barthol. Holzhauser. Andreas Lucas de Arcones S. J.	Franc. Hallier. Ludov. Cellot S. J. Carol. Mallet O. Cist. Petrus de Murga O. S. Ben.* Petrus de Maurize*. Laur. Nicolarts.*	1658

	Theologia scholastica.	Theologia positiva et polemica.	Patrologia.
1659	Joan. B. Lezana O. Carm. Barthol. Mastrius O. M. Conv.* *Thom Hurtado cler. reg.*	Laurentius Forer S. J. *Joan. Morinus Orat.*	Alex. Fichetus S. J.
1660	**Joannes de Lugo S. J.** Xantes Mariales O. Pr. Joannes Poncius O. S. Franc. Mart. Perez de Unanoa S. J. Joan. Prudentius O. Merc.* Wolfgang. Speth S. J. Gerard. Baldi Gherardesca O. S. b. M. V.	Carol. von Kreitzen S. J. Joannes Schueking S. J. Guil. Bolognino Arnoldus van Geluwe.*	Carolus Hersent.
1661	Georgius Rhodes S. J. Carol. Jacobus O. S. Ben. Caes Joan. Bapt. Comitinus S. J.*	Valerianus Magnus O. Cap. Phil. Nutius S. J.	Lucas Holstenius. Hieronym. Vignier congr. Orat.

Historia ecclesiastica cum disciplinis annexis.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
Joannes Morinus congr. Orat. Joan. Petrus Puricelli. Carol. Hannibal Fabrot. *Coelest. de Monte Marsano O. Cap.*	Coelestinus de Monte Marsano O. Cap. Gregor. Ferrari S. J. *Joan. Morinus Orat.*	Thom. Hurtado cler. reg. min. Franc. Soarez S. J. Vinc. Tancredi S. J. Elig. Bassaeus O. Cap.* Petr. Franc. Tondutus.* *Barthol. Mastrius O. M. Conv.* *Joan. B. Lezana O. Carm.*	1659
Joan. de Sancto Albino S. J.	Nicol. de Hauteville. Franc. Quaresmius O. Min. Angel. Paciuchelli O. Praed. Guilel. Coeffeteau. Franciscus Colin S. J. Alphonsus de Flores S. J.	Franc. Maria de Samuellis O. Praed. Valent. Mangiouius S. J. Petrus Aingo de Espeleta*. Melchior Pastor (Berger).* Jos. Rosell O. Carth.* *Joan. de Lugo S. J.* *Mart. Perez de Unanoa S. J.*	1660
	Joan. de la Haye O. Min. Didacus de Celada S. J. Petrus Gorsius S. J. Joan. Jacob. comes in Koenigsbrueck.* Henricus de Jonghem O. S. Franc.* Joseph Ferrer O. Min.*	Carol. Mansfeldt. Franc. Bardi S. J. Petrus Marchant O. Min.	1661

	Theologia scholastica.	Theologia positiva et polemica.	Patrologia.
1662	Joannes Martinonus S. J. Gregor. Sanchez O. S. Franc.* *Petrus a s. Joseph O. Cist.*	Petrus a s. Joseph O. Cist. Henricus Holden. Blasius Pascal. Gregor. Angellerius O. Cap. Georgius Ernestus S. J. Joannes Gans S. J.	
1663	Joan. Merinero O. S. Franc. Vinc. Fassarus S. J *Theoph. Raynaudus S. J.*	Theophilus Raynaudus S. J.	

Historia ecclesiastica cum disciplinis annexis.	Disciplinae ad ss. literas spectantes.	Theologia practica.	
Arturus du Monstier O. Min. Joannes Fronteau. Joan. Tamayo de Salazar. Petrus Wagenbare O. Praem.	Petrus Caranus.*	Petrus de Marca. Joannes Bapt. Ventriglia. Joannes Strein S. J Franc. Valente S. J. Hier. Nicolius O. S. Aug. Mich Gomez de Luna et Arellano. Joan. Elias Madao S. J. *Joan. Martinonus S. J.*	1662
Gregor. de Rives O. Cap.* Carol. Stengelius O. S. Ben. Joan. Chifflet. *Theoph. Raynaudus S. J.*		Antonin. Diana cler. reg. Leander de ss. Sacramento O. SS. Trin. Seraphinus a Conceptione O. Carm. Simon Vaz Barbosa.* *Theoph. Raynaudus S. J.*	1663

V. TABULÆ CHRONOLOGICÆ

SECUNDUM NATIONES

	Italia.	Hispania et Lusitania.	Gallia.
1641	Anton. Amico. Ambr. Saxius O. S. Franc.* Paul. Vecchius.* Joan. B. Coccino. Angelus Vancius O. S. Aug.*	Antonius a Matre Dei O. Carm. Franc. del Castillo Velasco O. Min.* Franc. Felix O. S. Franc.*	Claudius Tiphanus S. J. Claud. le Petit O. S Franc.* Phil. Fezayus O. Carm.* German. le Clerc.* Guil. Camerarius Congr. Orat.*
1642	Mich. Zanardi O. Praed. Ant. Caraccioli cler. reg. Ant. Ricciullus. Andreas Lanfrancus cler. reg. Gregor. de Licio O. S. Franc. Modestus Gavatius Conv.* Raph. Aversa O. Min.* Matth. Defendi.*	August. Bernal S. J. Ildeph. a s. Hilarione O. Carm. Jos. de Corduba O. S. Aug.*	Nicol. Ysambert. Armand. Joan. du Plessis de Richelieu. Joan. Moquet S. J. Claudius Clement S. J. Joan. Bonce Orat.

THEOLOGORUM

DISPOSITÆ AB A. 1641—1663.

Belgium.	Germania.	Anglia (Hibernia et Scotia).	Polonia.
Henr. Rampen. David Mauden. Bonaventura Bassaeanus O. Cap.* Joan. Huchon.*	Severin. Binius. Thom. Henrici.* Math. Mairhofer S.J.	Matth. Kellisonius. Ant. Hyquaeus O. Min. Joannes Fisher S. J. Jac. Gordon S. J.	
Jacobus Bonfrerius S. J. Petrus Roest S. J.			Sebast. Pikielius S. J.*

	Italia.	Hispania et Lusitania.	Gallia.
1643	Dominicus Gravina O. Praed. Fortunatus Scacchi O. S. Aug. Leon. Duardus cler. reg. Marcellus Megalius cler. reg. Jos. Augustinus S. J. Dominicus Mita.* Vinc. Bertinus O. S. Franc.*	Joan. Ludov. de la Cerda S. J. Rodericus de Cunha.	Henricus Spondanus. Joannes Phelipeaux S. J. Joan. Jobertus de Baraut. Bertrand. du Chesne.*
1644	Paul. Aresi cler. reg. Marc. Antonius Palumbus S. J. Hier. Gallus O. S. Franc. Franc. Ant. Blondus Conv. Petrus Anellus Persicus S. J. Illuminatus Moronus O. S. Fr.* Thomas Calona O. Cap. Car. Caraffa. Alph. de Leone cler. reg.	Joan. a s. Thoma O. Praed. Alph. de Briceño O. S. Franc.*	Simon de Muis. Nic. Hugo Menardus O. S. Ben. Carolus a s. Paulo O. Cist. Mart. Meurisse O. S. Franc. Mart. Marrier O. S. Ben. Gabr. du Pineau. Claud. Dausqueus S. J.

Belgium.	Germania.	Anglia (Hibernia et Scotia).	Polonia.
Henr. Lancillotus O. S. Aug. Joan. Tollenaer S. J.	Christoph. Toerring O. S. Ben.	Laur. Anderton S. J.	
Jac. Merlo Horstius.	Andreas Kobavius S. J.	Petrus Wading S. J. Henricus Fitz-Simons S. J.	

	Italia.	Hispania et Lusitania.	Gallia.
1645	Joan. Paul. Nazarius O. Praed. Thomas d' Afflitto cler. reg. Anton. Rusca. Franc. a Vitrio O. Cap.* Steph. a s. Gregorio O. S. Aug.*	Stephan. Fagundez S. J. Joseph. de la Cerda O. S. Ben. Gabr. Alvarez S. J. Franc. de Torreblanca.	Innoc. Ciron.* Hyac. Herver O. Cap.* Petrus Coquault.
1646	Mich. Ghislieri cler. reg. Clemens Brancasius O. S. Franc.* Greg. Cippullus O. Pr.* Joseph. Isaeus.* Bened. Mandina cler. reg. Thomas Calona O. Cap.	Casp. Hurtadus S. J. Ferd. Quirin. de Salazar S. J. Petrus de Onate S. J.	Car. Franc. de Raconis. Bernardin. Montereul S. J. Ludov. Odesdun.* Nicol. Lombard S. J. Petrus Louvet.
1647	Angelus Vulpes O. Min. Conv. Jul. Caesar Recupito S. J. Silv. Petra Sancta S. J. Alex. Pellegrinus S.J. Marcus Serius.* Jesualdus Panormitanus O. Cap.*	Didac. de Baeza S. J. Marcus Serra O. Praed. Ludov. Caspensis O. Cap. Ludov. de Ribas S. J. Thomas Villar O. Praed.* Alph. Dominicus O. SS. Trin. Franc. de Cespides cler. reg.*	Joan Lalemandet O. Minim. Steph. Audebertus S. J. Franc. Viger S. J.

Belgium.	Germania.	Anglia (Hibernia et Scotia).	Polonia.
Francisc. Hyac. Choquet O. Pr.	Andreas Zergoll S. J.	Thomas Vane.* Sim. Stock O. Carm.	Matth. Bembus S. J.
	Georg. Holzhay S. J. Gregor. Scherius O. S. Franc.* Joannes Antoninus S. J.*	Paul. Sherlogus S. J. Patritius Raw O. S. Aug.	Paulus Piasecius.*
Robert. Svertius.		Franc. Walsingham S. J. David Codner O. S. Ben.*	

	Italia.	Hispania et Lusitania.	Gallia.
1648	Joan. B. Casali. Christoph. Brenzonius O. Carm. Steph. Spinula congr. Som. Paulus Ciera O. S. Aug Alex. Calamato. Juniperus Drepanensis O. Cap. Hieron. Pecorarus S. J.	**Joan. Martinez de Ripalda S. J.** Emman. Vega S. J. Joan. Ildeph. Baptista O. Praed.* Anton. Serpa O. S. Franc.* Petrus Simanca O. S. Aug. Jos. Maldonado O. S. Franc.* Didac. Gatica O. de Merc.*	Marinus Mersennius O. Min. Joan. Vincent. Joan. Ludov. de Rouvray.*
1649	Joan. Maria Zamora O. Cap. Andr. Sanctarelli S. J. Jesualdus de Bononiis O. Cap.* Car. Joan. Golinus.*	**Augustinus Barbosa.** Anton. Perez S. J. August. de Herrera S. J. Hieron. de Guevara S. J. Angel. Manriquez O. Cist. Mart. de s. Joseph O. S. Franc. Joan. Munoz O. Min.* Casp. de la Fuente O. Min.* Joan. Rocafull.* Thomas de Lemos O. S. Ben.* Emman. Cordeiro S. J.	Francisc. Verenius. Steph. Bauny S. J. Raphael de Clayes O. Cap.*

Belgium.	Germania.	Anglia (Hibernia et Scotia).	Polonia.
Jac. Marchant. Arnold. Corvinus.* Georg. Galopinus O. S. Ben.*	Melch. Inchofer S. J. Joannes Tytz*.		
Franciscus Silvius. Georg. Colvenerius. Bartholom. Fisen S. J. Hadr. Mueleman. Joan. Polman. Guil. Tasselon O. S. Aug. Guil. ab Angelis. Joan. Stalens*.	Petrus Cudsem. Casp. Scioppius. Paganinus Gaudentius.	Joan. Floyd S. J.	

	Italia.	Hispania et Lusitania.	Gallia.
1650	Alois. Novarini cler. reg. Constantinus Cajetanus O. S. Ben. Ascan. Tamburini O. Camald.* Aug. Petrica Conv.* Hier. Scarparius O. Serv. M. V.* Matthaeus Ferchius Conv.* Jac. Pintus S. J. Ludov. Centoflorenus. Car. Lambertus S. J. Maurus Marchesius O. S. Ben. Franc. de Franchis O. Cap.*	Paulus Duran. Felic. de Oliva.* Leander Montanus O. Cap.* Emman. Temudo de Fonseca.*	Joan. Aubert. Scaevola Sanmarthanus. Franc. Florens. Jac. Bolduc O. Cap. Ang. de Raconis O. Cap. Jac. Beaufez S. J. Guil. Gibieuf Orat. Nic. Forest du Chesne O. Cist.* Philip. Aquinas. Jac. de Cambolas.* Simon le Boucq.*
1651	Franciscus Amicus S. J. Maurit. de Gregorio O. Praed. Rochus Pirro. Franc. Maria de Monacho cler. reg. Franc. Pellizzari S. J. Alex. Rubeus de Lugo O. Conv.* Christoph. Fabritius.	Petrus Hurtado de Mendoza S. J. Petrus de Oviedo O. Cist. Francisc. de Oviedo S. J. Ant. Quintanadvenas S. J.	Jac. Sirmondus S. J. Jac. Eveillon. Joan. Dartis. Henr. Ludov. Castanaeus. Joan. Plantevit. Petrus Frizon. Petrus du Puy. Petrus Clement.*

Belgium.	Germania.	Anglia (Hibernia et Scotia).	Polonia.
Joan. Ern. Choquier Surlet. Balth. Corderius S. J. Franc. Zypaens. Christoph. Butkens O. Cist. Guil. Beyer.*	Joan. Harscher S. J. Math. Hauzeur O. Min.*		
Joan. Robertus S. J. Hadr. Crommius S. J. Mathias Pauli O. S. Aug. Jul. Caes. Coturius S. J. Ign. Huart O. Cist.* Nic. Remocampius.*	Georg. Stengel S. J. Joan. Muelman S. J.	Petrus Redanus S. J.	

	Italia.	Hispania et Lusitania.	Gallia.
1652	Andreas Gerunda S. J. Felix Contelorius. Scipio Sgambata S. J.	Francisc. de Lugo S. J. Caspar. Ruiz O. Praed.* Petr. de Aritzizabal O. S. Franc.*	**Dionysius Petavius S. J.** Claud. Menard.
1653	Andr. Victorelli. Joan. Maria de Castilento O. S. Franc. Alex. Sperelli.*	Joan. de Dicastillo S. J. Joan. Machado. Ludov. de Mertola O. Carm. Luc. Vellosus S. J.	Jacob. Goar O. Praed. Andeolus Lictaviensis O. Cap. Bonaventura Lingoniensis O. Cap. Jacob. Corbin. Franc. de Harlay.
1654	Vinc. Candidus O. Praed. Caes. Eugen. Caraccioli.* Andreas a s. Thoma O. S. Aug.* Scipio Herrico.*	Emman. Mascarenhas. Dominicus a s. Theresia O. Carm. Andreas Pintus Ramirez S. J. Antonius Calderon. Hieron. Vives O. Praed.*	Nicol. Rigault. Joan. B. Souchet.

Belgium.	Germania.	Anglia (Hibernia et Scotia).	Polonia.
Leon. Marius. Mich. Paludanus O. S. Aug. Ludov. Bertrand. Loth O. Praed. Mart. l' Hermite S. J.	Gebh. Razenriedt S. J. Hermann. Gnadt S. J.*	Michael Alford (Griffith, Flodd) S. J. Elias a Jesu O. Carm.	
Valentin. Randour. Joan. Bourghesius S. J. Libert. Fromondus.	Matthaeus Hoen Wolfg. Biber S. J.*		Simon Starovolscius.
Godefr. Wandelman S. J.		Joan. Bapt. Hacquet O. Praed.*	

	Italia.	Hispania et Lusitania.	Gallia.
1655	Joan. Steph. Menochius S. J. Joan. Thomas Gastaldi O. Pr. Car. Ant. Thesaurus S. J. Nicol. Baldelli S. J. Hieron. Ferrantinus S. J. Paulus Maria Quarto cler. reg.* Petrus Maria Campi.* Phil. Massaria S. J. Hyacinthus de Rugeriis O. Pr.*	Franc. Bermudez. Did. de Turegano Benavides Carm. Rud. a Corduba S. J. Franc. de Salinas S. J.* Silv. de Saavedra Merc.* Franc. de Amolaz.*	Hieron. Seguin S. J. Nicol. Abram S. J. Nicol. Camusat. Britius Rhedonensis O. Cap.* Claud. de la Place.*
1656	Bernardinus Mazziotta S. J. Vinc. Giliberti cler. reg. Philip. Guadagnolo cler. reg. Joan. Bapt. Rossi S. J. Joan. B. Masculus S. J. Pyrrhus Corradus.* Ang. Maria Verricelli cler. reg. Jos. Maria Caraccioli cler. reg. Fabric. Britius S. J. Hier. de Bochiis O. Cap.*	Ambros. Pennalosa S. J. Franc. Irribarne O. S. Franc. Marc. Ant. Alos et Orraza O. SS. Trin.* Did. Ant. Frances de Urrutigoiti.* Ludov. a Conceptione O. SS. Trin.*	Ludov. Sanmarthanus.

Belgium.	Germania.	Anglia (Hibernia et Scotia).	Polonia.
Olivar. Boonaerts S. J. Joannes Rosenthal S. J.	Herman. Fley. Christoph. Pflaumer S. J.	Richard. Smith. Alex. Baillie O. S. Ben.	
Maxim. Sandaeus S. J. Petrus Halloix S. J. Ign. Derkennis S. J. Andr. Valerius (Desselius).	Aegid. Gelenius. Hilar. a s. Anastasio O. Carm. Valent. Koerner S. J. Simon Felix S. J. Mathias Nennichen S. J.	Franc. Bermingham O. S. Fr.* Guil. Malone S. J. Eduard. Knott S. J.	

	Italia.	Hispania et Lusitania.	Gallia.
1657	Raph. Aversa cler. reg. Caspar. Sghemma O. Min. Conv. Andreas Bianchi S. J. Marcus Paulus Leo S. J. Jac. Raggius O. Cap.*	Bern. de Alderette S. J. Leon. de Pennafiel S. J. Petrus de Tapia O. Praed. Joan. de Pina S. J. Franc. de Rosas O. Min.* Mich. Ferro Manrique.* Ant. Montes de Porres.* Laur. Ramirez de Prado.*	Georgius Ambianensis O. Cap. Symphorian. Guyon Orat. Phil. Chifflet.
1658	Car. Mallet O. Cist.	Alphons. Miguel O. Praed.* Aegid. Gonzalez Davila. Petrus de Murga O. S. Ben.* Franc. Guerra O. S. Franc. Andr. Lucas de Arcones S. J. Ludov. Crespi et Borja.	Franc. Hallier. Ludov. Cellot S. J. Joan. B. Guesnay S. J. Car. Moreau O. S. Aug.* Petrus de Maurize.* Paulus a s. Catharina O. S. Aug.*
1659	Joan. Petrus Puricelli. Greg. Ferrari S. J. Vinc. Tancredi S. J. Bartholom. Mastrius O. Min. Conv.*	Joannes Bapt. Lezana O. Carm. Thomas Hurtado cler. reg. min. Franc. Soarez S. J.	Joan. Morinus Orat. Car. Hannibal Fabrotus. Coelest. de Monte Marsano O. Cap. Alex. Fichet S. J. Petrus Franc. de Tonduti.*

Belgium.	Germania.	Anglia (Hibernia et Scotia).	Polonia.
Franc. Vermeil O. Praed. Ant. Ruteau O. Minim. Alex. Sebille O. Praed. Willibrordus Bosschaerts O. Praem. Henr. vanden Leemputte.	Jodoc. Kedd S. J. Barthold. Nihusius. Petrus Wittfeld S. J. Simeon Wagnereck S. J.	Lucas Wading O. Min.	
Martin. Philippus Convelt S. J. Laur. Nicolarts.*	Joan. Eus. Nieremberg S. J. Barth. Holzhauser.		
Elig. Bassaeus O. Cap.*	Laurent. Forer S. J.		

	Italia.	Hispania et Lusitania.	Gallia.
1660	Xantes Mariales O. Praed. Franc. Quaresmius O. Min. Angel. Paciuchelli O. Praed. Franc. Maria de Samuellis O. Praed. Valentinus Mangionius S. J. Gherard. Baldi Gherardesca O. Serv. B. M. V.	Joan. de Lugo S. J. Joannes Prudentius Merc.* Martinus Perez S. J. Franc. Colin S. J. Alph. de Flores S. J. Petrus Aingo de Espeleta.*	Nicol. de Hauteville. Guil. Coeffetau. Joan. de Sancto Albino S. J. Carol. Hersent. Melch. Pastor (Berger).* Arnold. van Geluwe.*
1661	Valer. Magnus O. Cap. Franc. Bardus S. J. Caes. Joan. Bapt. Comitinus S. J.*	Did. de Celada S. J. Jos. Ferrer O. Min.*	Joan. de la Haye O. Min. Arturus du Monstier O. Min. Georg. Rhodes S. J. Petrus Gorse S. J. Hieron. Vignier Orat.
1662	Hieron. Nicolius O. S. Aug. Joan. B. Ventriglia. Joan. Elias Madao S. J. Gregor. Angollerius O. Cap. Petrus Caranus.*	Franc. Valente S. J. Mich. Gomez de Luna et Arellano. Joan. Tomajo de Salazar. Gregor. Sanchez O. S. Franc.*	Joan. Martinonus S. J. Petrus de Marca. Petrus a s. Joseph O. Cist. Joan. Fronteau. Blas. Pascal.

Belgium.	Germania.	Anglia (Hibernia et Scotia).	Polonia.
Guil. Bolognino.	Car. von Kreitzen S. J. Wolfg. Speth S. J. Joannes Schucking S. J.	Joan. Poncius O. S. Franc.	
Petrus Marchant O. Min. Car. Mansfeldt. Phil. Nutius S. J. Henr. de Jonghem O. S. Franc.*	Lucas Holstenius. Carol. Jacobus O. S. Ben. Joan. Jac. in Koenigsbroick.*		
Petrus Wagenhare O. Praem.	Joan. Strein S. J. Georgius Ernestus S. J. Joan. Gaus S. J.	Henr. Holden.	

	Italia.	Hispania et Lusitania.	Gallia.
1663	Antonin. Diana cler. reg. Vinc. Fassarus S. J. Seraphinus a Conceptione O. Carm.	Leander de ss. Sacramento O. ss. Trin. Joan. Merinero O. S. Franc. Simon Vaz Barbosa.*	Theophil. Raynaudus S. J. Gregor. de Rives O. Cap.* Joan. Chifflet.

Belgium.	Germania.	Anglia (Hibernia et Scotia).	Polonia.
	Carol. Stengel O. S. Ben.		

Index theologorum

qui ab a. 1563—1663. floruerunt et quorum in hoc tomo I. mentio fit.

Numerus uncinis inclusus annum mortis designat; si hic nobis est incompertus, asteriscum apponemus et annum indicabimus, quo ille theologus adhuc floruit.

A.

B.

C.

I.

J.

N.

Pagina

O.

P.

Q.

R.

W.

Q.

R.

S.

T.

U.

V.

W.

Y.

Z.

Index rerum

quae in libris hoc tomo recensitis tractantur.

NB. Numerus paginae typis nitidioribus expressus significat, argumentum in opere ea pagina recensito docte admodum tractari; numerus vero paginae uncinis inclusus significat, argumentum eo in opere ex parte tantum evolvi.

Commentarii varios in libros s. Scripturae quaerantur sub verbo Scriptura; historia vero particularium ecclesiarum, dioecesium etc., sub harum nomine. Per se patet, argumenta specialia illis in operibus reperiri, quae de argumento generali, sub quo illa continentur, agunt, et si sub uno titulo non reperiuntur, forte sub alio affini et simili inveniri.

Frisiae apostoli 862.

A. M. D. G.